
3 1761 08116748 8

HLÍDKA.

Redaktor

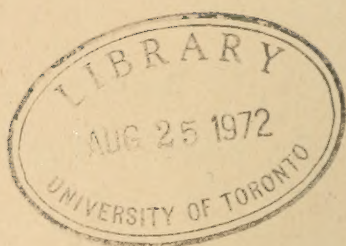
Dr. PAVEL VYCHODIL.

Ročník XXXVII.

V Brně 1920.

Tiskem a nákladem Občanské tiskárny.

LIBRARY
AUG 25 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

OBSAH.

Rozhled náboženský:

Rozhled vědecký a umělecký:

Rozhled vychovatelský:

Rozhled hospodářsko-socialní:

Rozhled politický:

Ročník XXXVII. Číslo 1.

HLÍDKA.

Odpovědnost a vina.

P. Vychodil.

Mnoho žalob rozviřuje ovzduší. Obviňovací nálada dne rozšiřuje se daleko přes domnělé nebo skutečné původce hrůz válečných. Více méně trpělivé nářky a stesky přešly v kruté žaloby. „J' accuse“ jest už i kusem filmovým.

Nespokojenost se vybíjí jak může. Z těch, kteří jí sami necítí — a jest jich dost —, mnozí se aspoň přičiňují, aby v beznaději nepřešla v nějakou tupou resignaci: pomáhají ji živiti a rozdmychovati. Podnětů mají dost, a když by přítomné buď nesliboval dost úspěchu anebo hrozily nespokojenost obrátiti směrem méně vítaným, třebas proti podněcovatelům samým, sáhne se k minulosti, minulosti to stokrát již prokleté, ale vždy ještě schopné snésti prokletí nová; ani se jí na účtě ve prospěch nepřičte to, že byla to ona, její zloby a hrůzy, které nám nynější náš blahobyt, samostatnost a svobodu pod laskavou a nezištnou, z čisté humanity prýštící péčí dohody přinesly!

Nastalé převraty rozrušily společnost, porušivše rovnováhu nejen podmínek hmotných, nýbrž i rovnováhu duší. Jsou to otřesy příliš silné, aby nezachvělo se při nich nitro jen poněkud citlivé. Prostá přírodní mysl, již poděsí pohromy živelné, zde snad najde sebe samu spíše než mysl vzdělaností zjemnělá, přecitlivělá. Vzdělaný duch ovšem více a dále vidí, dojmy jeho jsou tedy četnější a silnější, proto také rozčilení hlubší. „Hoře z rozumu“! Oblíbené pravidlo indifferentismu: „Všecko pochopiti znamená všecko odpustiti“ tentokrát jaksi selhává. Ani chladná věda ve svých čelných zástupcích rozvratu neušetřena.

pokud totiž nejde jen o její obsah, její poučky, ale o její vztah k životu, v němž vedle jiných hodnot měla a chtěla býti pevným bodem i naproti příboji vrtkavých proudů náladových.

Vše to způsobila válka? Z části ano, ale lépe snad řekneme, že spíše jen odhalila a prozradila, co v lidstvu je, co by mělo býti a není. Neníť lidstvo jako školská mládež několika ročníků, u níž dobře bývá pozorovati, jakého mají kde učitele, jaké nastaly události a změny ve škole, v rodinách, v místě; o ní možno říci, a také dosť často říkáno, že ji válka zdivočila, t. j. nepříznivé poměry rodinné, školské a j. pod. válkou nastalé na její vnímavou duši neblaze působily. Lidstvo se celkem tak rychle „nepřeučuje“, 4—5 let je v životě jeho chvilka, byť byla sebe hrůznější. Co dobrého nebo špatného v něm bylo, to se tu zřetelněji projevilo, po př. provalilo. Kde pak skutečně nastal nějaký vniterný obrat, buď k horšímu nebo k lepšímu, i to bylo jen důkazem, že dobro, po př. zlo nevězelo tuze hluboko.

K tomu by se připojila otázka: a kdo způsobil válku? Lidé ovšem, ale kteří? na koho padá odpovědnost? na jednotlivce či společnosti či národy? Dosud zjištěno, že hlavně na jisté společnosti.

Přičítána-li válce moc výchovná, nebylo to ve všem sice zhola nesprávné, ale více vzhledem k budoucnu, vzejde-li odtud jaké poučení, nežli vzhledem k současnosti; ovšem jest výchov dobrý a jest výchov špatný, a takový byl i ten válečný. Idealistické naděje v očistnou moc války kladené celkem zklamaly, u vítězův i poražených, a proto ani z tohoto důvodu nelze takového výchovného kursu nikterak doporučovati. Výjimky pravidlo jen potvrzují. Antimilitarismus je sice dosud sám sobě nejasným blouzněním, nevěda neb aspoň pověděti neuměje, jak by se obranná moc ve státech mohla nebo měla upraviti, dokud mezi nimi a také v nich samých nenastane zlatý věk lásky a pokoje. Avšak že militarismus, jak dosud je, lidstvu zdráv nebyl a nebude, o tom není pochyby; tento nepřímý důvod antimilitarismu zatím stačí. Že i v českém nitru, které do nedávna bylo antimilitaristické, ob čas dosti slyšně se hlásí duše militaristická, budiž mimochodem podotčeno. Viděti, že ani tu nemluví zásadnost, ale zájem. Každá bitva jest lidsky velkým neštěstím, ale podle sobeckého zájmu budí buď obdiv anebo smutek a odsudek, a podle toho také se vyměřuje odpovědnost, zásluha nebo vina.

Tak i nespokojenost, matka žalob a kritik, ale za jistých podmínek také matka pokroku, jeví dvojí stránku, zájmu osobního a věcného. Bylo by poměrem ideálním, kdyby se oba zájmy přátelsky

setkaly, ba dokonce kryly. Ale s tímto ideálem velmi zřídka se potkáváme, u jednotlivce i ve společnosti, jelikož zájem osobní velmi často jest zájmem sobeckým, nesocialním, a na druhé straně společnost velmi málo šetří toho, co osobnost činí mravně cennou osobností. Chce, aby se osobní zájem podřizoval věcnému, společenskému, avšak nepamatuje vždy na to, že v jejím zájmu jest, aby při tom hodnota osobnosti zůstala nedotčena. Ve stupnici hodnot podle názoru křesťanského na místě prvém je vždy osobnost jednotlivcova, její duševné, mravní zájmy, které takto jsou pro ni i pro ostatní členy společnosti zájmy nikoliv osobními, sobeckými, nýbrž věcnými a věčnými, jichž se k vůli žádné společnosti vzdáti nemůže neb aspoň nemá, nechce-li se proti přirozenému řádu prohřešiti. A zájem společnosti jen potud jednotlivce zavazuje k podřízení a případním obětem, pokud onomu mravnímu a nezadatelnému zájmu jednotlivých členův jest práv. Jinak by se jednotlivec neprávem vzdával něčeho cenného k vůli bezcennému. Altruismus je správný jen tehdy, když nežádá vzdáti se vlastní hodnoty — jinak by byl mravní samovraždou, která by konec konců neprospěla nikomu.

Společnost zajisté jest a bude taková, jací jsou a budou její údové. Máť ona sice svoje zvláštní společenské požadavky a ctnosti, ale ty se vyvíjejí a upravují na základě mravnosti jednotlivcův. Říká se: Jaký pán, taký krám, ale o společnosti a jejím vedení možno také naobrat říci: jaký krám, taký pán.

V náboženské asketice mluvívá se o svaté nespokojenosti, té totiž, která vzniknši ze sebezpytování a sebepoznání, pudí pak ke snaze o polepšení a pokrok. I není jiné cesty k ozdravění společnosti než tato, jíž se pěstuje a tříbí cit povinnosti a odpovědnosti. Mnoho žalob a stížností na církev, na stát atd. by muselo umlknouti před otázkou, jak a pokud ten který žalobce sám vykonal své stavovské, ať církevní ať ostatní povinnosti. Odpovědnost na jiné, často neurčité činitele svalovaná spadla by na něj.

Veřejná kritika veřejných záležitostí, a tedy ovšem také osob za ně odpovědných jest ovšem nezbytná a zdravá; vždyť jsou to konec konců záležitosti každého z nás. Je však při tom také nebezpečí, že to budou šlehy do vzduchu, které se nedotknou nikoho a nikoho k ničemu nezaváží. Odpovědnost může býti jen jednotlivá, osobní. Kdo se obrací na jakousi odpovědnost kollektivní, podniká marnou práci, byť i podklad výtek jeho byl správný. Burcovati t. ř. svědomí národní jest práce nevděčná, pokud se nepěstují, ba přímo porušují svědomí

jednotlivá. Tak socialisace a zdemokratisování velice se mýlí a proti zájmu společenskému velice chybuje, když nade vše klade zásadu obecnosti jen proto, že jest obecná, jakoby dále nepotřebovala opory vyšší, stálé a nezměnné, řekněme zákona božského. Ať ji vezmeme s kterékoli stránky, právě ona ho potřebuje ještě víc než celek ovládaný poslušností k vedoucí vůli.

Demokracie chce býti vládou všech nade všemi, tedy samovládou, kde vládce a poddaný jest jedno. (Používám ještě starého názvosloví, ačkoli vím, že se nehodí do demokracie, která zcela vážně zavrhuje názor křesťanský i proto, že mluví o Bohu jako pánu a vládci atd., čehož v demokracii prý nesmí býti.) Vládnouti tu chtějí i hloupí a jinak neschopní! Jak tedy to půjde bez sebevlády a bez vyššího řádu? Jaká bude odpovědnost této celkové správy, která, jak nahoře podotčeno, žádného svědomí nemá? Kdo bude ji říditi, aby byla jednotná a svorná, aby měla na zřeteli obecnost a ne zájmy jednotlivců na ujmu jiných? Uvádějí se sice rozličné ideje jako vůdčí hvězdy v činnosti státní. Avšak — nechceme-li jich přijmouti od Boha jako původce a zákonodárce člověka i společenství lidského — jsme vydáni změnným názorům lidským se vším nebezpečím jich nejistoty a kolísavosti. Ve společenství arciť se mnoho časem vyrovnává, společnost jaksi sama sebe opravuje a zdokonaluje, ale kdyby tu nebylo zděděných a duši lidské vetvořených zásad, byla by vydána stálým jen bojům bez cíle a bez mezí.

Ovšem jest každý, kdo o těchto otázkách poněkud přemýšlí, přesvědčen, že to jsou pouhé theorie, ba utopie, že svět i dále bude nucen vraceti se vždycky k tomu, co mu zdravý rozum, tedy podle našeho přesvědčení dar boží, káže, po př. zapovídá. A dále také o tom, že správa všech všemi jest pouhou fikcí, po mnohé sice lichotivou, pro mnohé také užitečnou, ale přece jen fikcí, a že vždycky, jak dosud bylo, i příště budou vedoucí a vědení. Právě dnes, v demokratické horečce, nikdo nemluví o tom, co s námi a jinými spolu-vítězi nebo poraženými zamýšlí francouzský, anglický, americký národ (stát), nýbrž co Clemenceau, Lloyd George, Wilson... Jistý směr dějepisectví sice i ty, kteří jmíni jsou velikány dějin, demokratisuje, líče je jakožto výsledek neboli výtažek, jak J. Durdík říkal, jejich prostředí, lidského i přírodního, tak jako se nyní doufá, že v čele lidstva budou státi jen takoví, kteří v sobě budou zosobňovati národy. Na budoucnost možno zatím býti pouze zvědavým, v minulosti i přítomnosti však přece jen vidíme především jednotlivé, svérázné osobnosti. Za Napole-

ona bylo jistě mnoho dělostřeleckých důstojníků, snad i z Korsiky, neméně nadaných, ale Napoleonem nestal se žádný z nich. A tak dále.

Odpovědnost jednotlivců takových jest ovšem o mnoho větší než odpovědnost několika zúčastněných v demokratickém společenství, z nichž každý by snad ještě vzal na sebe zásluhu a slávu, žádný však vinu a hanu. Naproti tomu stoupá v případech takových odpovědnost jednotlivých údů společnosti, a v té okolnosti spatřuje se také jedna přednost socialisace, že povznášejíc všechny jednotlivce k odpovědnosti, bystří také cit pro ni. Mělo by jistě tak býti. již podle zákonů psychologických. Ale kořen citu toho přece jest zase hlubší. Je to svědomí mravní, které však nevím zdali demokratismem a socialisací kde zjemněno. Tam, kde potentáti neomezeně vládli, za své poddané myslili (nebo třebas i nemyslili) a jednali, nepocitována občany osobní odpovědnost za věci státní, ale nelze říci, že by proto mravní cit jejich vzhledem k nim byl méně svědomitý býval. A naopak, kde se o této odpovědnosti občanstva mnoho mluví a píše, bývá cit pro ni často velmi chabý; není na př. větší prodejnosti (hlasů, míst a úřadů) než ve Spojených státech amerických nebo ve Francii.

V každém případě nutno na ni co nejdůtklivěji upozorňovati jakožto pobídku svědomitého vykonávání práv i povinností občanských.

I zde však jest jakési rozdvojení, mezi odpovědností mravní, před svědomím, a odpovědností před soudem veřejnosti (dějin). Nemělo by býti rozdílu, ale jest, a to značný. Dobře se mi zdá vystižen pořekadlem právě v politice často opakovaným: Toť více než zločin, toť chyba! (c'est plus qu'un crime, c'est une faute! — původu nejistého, buď od Napoleonova polic. ministra Fouché neb od Talleyranda). Nehledíce k původnímu podnětu jeho — byla jím poprava bezpochyby nevinného vévody d'Enghien nařízená Napoleonem I — máme tu kousek machiavellismu: chyba, s veřejnými snad následky, hodnotí a odsuzuje se více nežli mravní zločin osobní — chyba jakožto opak činu chytrého, úspěchem provázeného neb aspoň bez neúspěchu, beze škody zustavšího.

Dobře by bylo, kdyby se měřítko poněkud změnilo, kdyby totiž zločin i lesklý přísněji byl posuzován v právním vědomí veřejnosti, na chyby pak bylo bráno také měřítko mravní vedle utilitaristického. Tak by cit odpovědnosti osobní i pro působení veřejné — jež jak kdosi o řízení světa lidmi prohodil, nevyžaduje vždycky tolik rozumu, jak se myslívá — mnohem lépe byl pěstován nežli lhostejností k mravní stránce a přepjatým kultem zevnějších úspěchů, které snad

zítřek zvrátí. Nemožno prý hodnocení činů ve službě veřejnosti, v politice, docela přizpůsobiti požadavkům mravouky křesťanské. Tak jak si politiku obyčejně představují, snad. Ale přes to nelze nikdy upustiti od požadavku, by osobní odpovědnost mravní zůstala nejvyšším pravidlem, a podle toho také zásluha či vina byla odhadována.

Kdybychom chtěli zabočiti do kasuistiky, připomněli bychom si, jak již právo starořímské při posuzování skutku prohlédalo k tomu, proveden-li bona (optima) fide, z upřímného přesvědčení o správnosti, či ne. Apoštol národů téhož slova (pistis, fides) použil ve známém výroku (Řím 14, 23: Cokoli není z přesvědčení, je hřích). Katolická mravouka je podržela ve výkladech o právě majetkovém, věc samu vykládá pod jinými hesly (vědomost a nevědomost, svědomí). Trestní soud rovněž tuto výhradu uznává. Jen soud veřejnosti se na to neohlíží, zvláště jde-li o skutek, jemuž odepřen úspěch, jako naopak úspěch zatlačuje pochybnosti mravní.

To jest převrácenost, jež i veřejnou mravnost otravuje.

Nelze tu dále probírati případů, jak se bona fide odpovědnost utváří, kdy se jí chyba omlouvá a kdy ne, ač by to právě za nynější obviňovací psychosy bylo předmětem zajímavým. Jenom na jedno budiž upozorněno, jelikož se to týká zvlášť našeho veřejného života. Nemůže se bona fide omlouvati, co zaviněno hrubou nevědomostí nebo nedbalostí, jíž si pachatel nepovědom býti nemůže. Poctivý hlupák v soukromém životě může býti nejlepším člověkem, v životě veřejném pouhá poctivost a dobrá vůle nestačí. Ale i naopak nepoctivý chytrák, byť i sebe větších úspěchů pro sebe i pro obecnost se dodělal, znamená společenské nebezpečí, které se vždycky snad neukáže hned, ale zcela jistě časem; z otráveného kořene nic zdravého vzejíti nemůže ani v životě společenském. Úspěch neposvěcuje špatných prostředků.

Dnes jako jindy odpovědnost bez rozpaků se přijímá, i když očividna jest neschopnost převzatému úkolu dostáti. A při tom stále se mluví o očistě, ovšem těch druhých. Ke své vině se nikdo rád nepřiznává. Horečné vyhledávání vinníků má odvrátiti pozornost jinam. Národ si své chyby vytýká, aby si tyto obžalovací spisy s chutí přečetl. Veřejné vyznávání vad zůstává bez účinku, dokud se v jednotlivcích neprobudí vědomí odpovědnosti a přiznání viny, jež by se nesvádělo na jiné. Katolictví se vytýká, že ustavičným zdůrazňováním hříšnosti člověka příliš jej zkrušuje. Jak nyní viděti, mohl by si svět z této methody něco vypůjčiti; neukřivdil by si a nepochodil by špatně.

Pálčovy informace pro děkana kuřímského Pavla.

Dr. JAN SEDLÁK.

V pochybnostech o důležitých theologických otázkách, jež hýbaly tehdy českým světem, obraceli se husité na Husa a Jakoubka, katolíci na učené professory theologické fakulty Pálče a Stanislava ze Znojma. Z této jistě bohaté literatury zachováno jest málo, protože měla ráz soukromý; jen Jakoubkových odpovědí dochovalo se několik, z nichž některé jsou celé traktáty, na př. de communione parvulorum, de imaginibus. S katolické strany nebylo posud známo nic, leč bychom snad chtěli sem zařaditi list Stanislavův paní Plumlovské, jenž však vyšel z iniciativy Stanislavovy. Malou ukázku této činnosti Štěpána z Pálče objevil jsem v rukopise olomoucké knihovny kapitolní č. 234.

Rukopis ten má mimo slavný spis Pálčův „Antihus“, jejž jsem odtud otiskl, a mimo dva traktáty odjinud známé „Spiritus manifeste dicit“ (193b—232b) a „Cum nonnulli impii homines“ (233a—253b) na fol. 122a—193b výpisky z kanonického práva a ze sv. otců, týkající se sporných tou dobou otázek. Nápisy jednotlivých úryvků ukazují samy, že tendencí svou směřují proti Husovi a proti jeho stoupencům. Pojednávají o členech církve[1]), o jejím pojmu[2]), zvláště o církvi římské a její autoritě[3]), častěji mluví o kacířství[4]) a odsuzují neposlušnost proti církevním představeným, třebas i zlým (135ab, 139b, 140ab). Důkladně se tu

---

[1]) Mali a bonis separari penitus non possunt 122a, Quod in ecclesia sancta sunt boni et mali 126a.

[2]) Una est fidelium universalis ecclesia 154b.

[3]) In romana ecclesia semper apostolice cathedre viguit principatus 143b, A domino Jesu Christo romana ecclesia primatum accepit 145a, Qui romane ecclesie detrahit, in heresim labitur 145b, Romana ecclesia debet circa fidem determinare 146a, De hiis qui ecclesiam scindunt 147b.

[4]) Utrum heretici sunt tolerandi 123ab, Nullum peccatum gravius heresi 141ab, Doctrina hereticorum non est audienda 137ab; 139b jsou citována slova Augustinova: »Nulle maiores divicie, nulli thezauri, nulli honores, nulla huius mundi substancia est, quam est fides catholica, que peccatores homines salvat, cecos illuminat, infirmos curat, cathecuminos baptizat, fideles iustificat, penitentes reparat, iustos augmentat, martires coronat, virgines et viduas et coniugatos casto pudore conservat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat, in eterna hereditate cum sanctis angelis collocat.

probírá nauka o odpustcích[1] a exkommunikaci a objasňuje se učení církevní o mravním životě kněží, o svatokupectví, o majetku církevním[2] a desátcích, o odpouštění hříchů v církvi.[3] Zajímavá jest na konci poznámka „Non omne iudicium prohibetur", zřejmě čelící proti Husem stále opakovanému „Nolite iudicare" (179b—180b) a krátká zpráva o Petru Valdském (184a). Je to zkrátka dokonalá literární zbrojnice pro boj proti Husovi, vyšlá nepochybně z péra Pálčova, jemuž takových výpisků bylo třeba a u něhož se s většinou jich také setkáváme. Nasvědčuje tomu i místo v rukopise i krátké informace, jichž si chceme blíže všimnouti.[4]

Na fol. 170a—173b vložil totiž písař čtyři dokumenty, jejichž původce na konci přesně udal subskriptem: *Data sunt hec per Mgrm Stephanum de Palecz, sacre theologie professorem, honorabili viro domino Paulo plebano in Planan, decano Gurimensis districtus, amico suo precipuo.* Tedy Páleč, farář kuřímský, je poslal příteli svému Pavlovi, faráři v Pláňanech, jenž byl správcem děkanství kuřímského. Pochybné by jen mohlo býti, chce-li písař všecky čtyři kusy oním subskriptem připsati Pálčovi, či jen kus poslední, za nímž klade ona slova. Že všecky, patrno jest jednak ze slohu, jenž jest ve všech úplně stejný, jednak i z účelu, pro který jsou články psány. Ten jest při kuse druhém, jednajícím o úctě obrazů, jasně vysloven odvoláním jakéhosi Jana, jenž obrazy rozbíjel a pálil a jiné k tomu naváděl, při třetím a čtvrtém kuse pak jest na konci naznačen neúplnými větami, jež by jinak byly nesrozumitelné: *Sed revera premissis divine legis docmatibus minime obstantibus* . . . a *Sed prefatis*

---

[1]) Quomodo per indulgencias pena dimittitur, Utrum pro temporali subsidio faciende sunt indulgencie, Utrum quantitas mensuranda est secundum devocionen et laborem suscipientis, Utrum indulgencie tantum valent quantum predicantur, Utrum existens in peccato mortali potest indulgencias facere (126a—128b).

[2]) De rebus ecclesiasticis disponendi laycis nulla potestas relinquitur 136b.

[3]) Ecclesiam posse omnia peccata dimittere 148b a odmítá se blud: Malus prelatus utpote ligatus non potest alium ligare (151a—152a).

[4]) V té formě však, v jaké máme výpisky ty v rukopise olomouckém, jsou dílem intelligentního písaře dolanského, jenž je asi z originálu Pálčova opisoval a hned na počátku (123b, 124a) vložil stručnou polemiku proti utrakvismu, jež může nejvýše býti z r. 1414, kdežto výpisky jsou starší. Že by celý spis byl někým jiným excerpován ze spisů Pálčových, nepodobá se — nač by si byl vypisoval, co měl vzorně zpracováno v Antihusovi? — a není ani dobře možné, ježto všech těch úryvků u Pálče nenajdeme.

doctrinis saluberrimis non obstantibus, quarum noticiam et verum intellectum habere debui etc., za nimiž patrně následovalo rovněž odvolání. Za prvním kusem o přijímání pod obojí sice odvolání není, ale jest připojeno na konci kusu druhého.

Lze tedy s jistotou tvrditi, že všecky čtyři články napsal Páleč podle přání děkana kuřímského Pavla jako krátké informace pro bludaře, kteří měli bludné nauky odvolati.

V prvním potírá požadavek přijímání pod obojí způsobou. Výrok Kristův: „Nebudete-li jísti těla syna člověka a píti jeho krve, nebudete míti života v sobě", o nějž se opírají bludaři, jest pravdivý ve smyslu duchovním; a i ve smyslu svátostném je splněn těmi, kteří přijímají jen pod způsobou chleba, protože jest Kristus i krví svou zde přítomen. Na konec odůvodňuje, že církev měla právo zvyk dřívější změniti.[1])

Druhý jest nadepsán: Contra iconomachos — proti odpůrcům obrazů. Starý zákon zapovídal obrazy, aby si věřící uvědomili, že jsou obrazem božím dle duše, nikoliv dle těla, a aby neupadli v modloslužbu. Ale když Syn Boží se vtělil a v podobě lidské mezi námi žil a trpěl, máme obrazy jeho ctíti, abychom si připomněli dobrodiní od něho nám prokázaná a příkladu jeho následovali. Z téhož důvodu doporučuje církev i obrazy Panny Marie a svatých a zavrhla odpůrce svatých obrazů na II. sněmu Nicejském.

Třetí článek jedná o majetku církevním. Že majetek církevní jest pro laiky posvátný, o tom nebylo pochybnosti ani ve St. Z. ani u pohanů. Melchisedech měl majetek, Cyrus, Artaxerxes i farao zapovídali sáhati na majetek kněží. Jakž teprve v křesťanství, kde kněží, udělujíce svátosti, jsou duchovními otci a živiteli věřících! Bůh by ztrestal takový pych, jenž by se rovnal vraždě.

Ve čtvrtém kuse dokazuje Páleč proti viklefistům, že zloba kněží nemá vlivu na účinek svátostí jimi udělovaných. Jako se nestávají neplatnými církevní nařízení pro hříšnost zákonodárců a věřící jsou povinni jich poslouchati, tak hřích kněze nemá vlivu na účinek svátosti, jíž uděluje. Dle sv. Řehoře V. jest hříšný kněz podoben křestní vodě, jež obmyté posílá do nebe a sama do stoky stéká.

---

[1]) Táže se: »Quali auctoritate presens ecclesia quedam primitive ecclesie sustulit instituta« — odpověď opsal písař nepřesně, proto jí pomíjím.

Jak patrno, jsou odpovědi Pálčovy v té stručnosti neobyčejně výstižné. Lze v nich poznati mistra theologa, jenž dovede několika větami pravou nauku podati a blud odmítnouti.

Kdy je Páleč psal, není udáno. Ale sotva lze mysliti až na Kostnici nebo docela na Krakov. Asi z vyhnanství v Jindřichově Hradci odpovídal na dotazy Pavlovy. Pak se staví prvním článkem po bok anonymovi a Brodovi jako jeden z nejstarších polemiků proti utrakvismu, a čtyři články jeho jsou částečně vyvrácením vznikajících čtyř artikulů pražských, z nichž jen místo slova božího jest kult obrazů. (O. p.)

K válečnictví za doby husitské.

Podává Aug. Neumann.

Vedením války za doby husitské zabýval se Palacký ve svých Dějinách (III, 174—176, 345—348, 507—508, 156—160) a v polemice s Höflerem (Die Geschichte des Hussitentums und Prof. Constantin Höfler, 123—133). Toman napsal: „Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy“ (zvl. 35—46). Mezi ním a Palackým jest však značný rozdíl. Palacký dokázal objektivně, že Husité vedli válku celkem humanněji nežli němečtí křižáci, připouštěje však i u nich různé kruté výstupky. Toman tohoto vůbec nepřipouští, přehlížeje při tom různá důležitá svědectví. Výslovně jednou píše, že „chladnou ukrutnost nelze nikde vojskám husitským vyčítati“ (str. 68), ač na jiném místě nechce „popírati mnohé výstřednosti a přechmaty v slovích i skutcích“ (46). Svádí pak při tom vinu na různé nekalé živly, jež se k Husitům připojily. V některých případech jistě tak bylo (jako ve válkách vůbec bývalo), ale ne ve všech. I jinak nutno zřejmě tendenční vývody Tomanovy místy uvésti na správnou míru.

Co u válčení husitského především zajímá, jest výborně organisované vyzvědačství.

Pramenem je tu m. j. popravčí kniha rožmberská[1]), podávající velmi přesný obraz husitského vyzvědačství v jižních Čechách v letech 1420—1423.

28. srpna 1420 přitáhl Žižka s vojskem do Písku, kde umluvil celý plán za účelem opanování rožmberského panství. Pokud víme, jednalo se o dobytí Krumlova a pravděpodobně i Vodňan. Žižka totiž táhl z Písku přímo proti nim a jak Tomek[2]) praví, „dobyl města nejspíš útokem, ač pomocí některých z města, kteří lnuli k Táborům“. Stran Českého Krumlova „uložili v Piesce před hradem prvé než k Vodňanóm přitekli“ svým náhončím tento plán k provedení: Rozdělí se na dvě skupiny, z nichž jedna bude podávati zprávy o všem, co se děje na panství, jmenovitě, zda-li Oldřich Rožmberský nesbírá lid. Druzí měli se odebrati k městu a připraviti půdu Žižkovým vojínům k útoku. Jakýsi Mareš, bratr Zika z Křenovic měl vésti Žižku až

[1]) Vyd. Mareš v pojednáních učené společ., 1877 a 78.
[2]) Žižka, 62.

k Novému Městu, tam přepadnouti klášter, panny vypuditi a budovu zničiti. Na to měli hned namířiti střelbu na hrad a předhradí, po jejichžto zničení mělo konečně následovati i dobytí a vyvrácení města. Zamýšlený přepad nemohl býti proveden vzhledem k zprávám došlým od první skupiny, podle nichž pan Oldřich sbíral silně lid.[1])

Za to se uplatnila zrada za nedlouho na jiném místě. Byl to hrad Přiběnice. Vězněný tam Koranda s jinými ještě kněžími táborskými vyprostil se z pout a spolu s druhy chtěl svrhnouti nějakého Odolena dolů. Darovali mu však život pod podmínkou, že půjde na Tábor se žádostí o pomoc. Odolen slíbil tak učiniti a dostal od purkrabí dovolenou, předstíraje, že jde na Tábor nakoupiti pro vězně ryb. Do rána přitáhli Táboři k hradu a když poděšená posádka stavěla se na obranu, jali se vězňové na ni házeti těžkými kameny, tak že obhájci, jsouce s obou stran napadeni, museli se vzdáti.[2])

Roku 1423 potkáváme se s novým pokusem o Krumlov. Jak známo, Husité všude příkře postupovali proti nevěstkám. V tomto případě však jim měla dopomoci k dobytí města lehká ženština jménem Anna z Horky. Byla totiž dva týdny v husitských Prachaticích, podávajíc tam zprávy o pohybech rožmberských vojsk.[3]) Na to jí dali Husité šest grošů a poslali ji do Krumlova, kdež se usadila v části zvané Latraň u jisté Sitové. Spojení mezi ní a Žižkou prostředkoval blíže neznámý Lipl. Před odchodem do Krumlova se nevěstka zavázala hejtmanovi Střeskovi, že zapálí Latraň, jakmile se doví, že Žižka se blíží k městu se silným vojskem. Povelem jí k tomu bude návěští, které jí přinese Lipl se slovy: „Víš, co máš činiti“.

Město bylo sice opětovně zachráněno před zrádnými úklady, za to ale tvrz Vlhlavy se stala její obětí. Podíl na tom měl tamější kovář Mik. Ten sešel před útokem Žižkovým s hradu do vesnice do Bavorova, kde oznámil Táborům, že „máloť jich jest na tvrzi; dobudete, chcete-li, kdyžkoli přilehnete“.[4])

Téhož asi času dály se pikle proti Novému Hradu. Potkáváme se, jak v případě vlhlavském, s tajnými stoupenci kalicha, kteří chtějí pomoci Žižkovi. Byl to Vít, švec z Ledrtálu, a Bláha, kovář z Petrovic. Oba souvěrci se navštěvovali a byli ve spojení s Lomnicí nad

---

[1]) Mareš, u. d. 25—26.

[2]) Staré letopisy české, 42.

[3]) Mareš, u. d. 27.... „tu s ní mluvil Štěpánek Netolický a Robil, tážíc sie, kamby naši Krumlovští v stráž jezdili, v který čas a v které místo“.

[4]) U. d. 29.

Popelkou, jsoucí v držení husitském. Vít se jednou svěřil Bláhovi, řka: „By bratřie sem přijeli, věděl bych je dobře kady k Novému Hradu přivésti, že by ho v hodině dobyli“ etc. Celý podnik přivedl v niveč asi Marek z Ledrtálu, který dal zabíti tamějšího rychtáře Fencla za to, že ho nazval kacířem. I byl jat a na mučení prozradil úmysl Víta ševce.

Zrovna tak byla prozrazena zrada hradu Velešína patřícího též Oldřichovi z Rožmberka. Tam sloužili dva oděnci, Martin z Velešína a Ocásek z Újezda. Ti se domluvili se Žižkou o dobytí hradu, a to takto: Na místě bývalého starého mostu zel otvor. Z něho chtěli dáti znamení Táborům nenápadně se přiblíživším, aby se otvorem prokopali v příhodnou chvíli do hradu.

Podobný osud čekal i hrad Pořešín, o jehož přejití do rukou Žižkových usilovali Matěj a Jan z Prachatic.[1])

Po prozrazení úkladův nevěstky Anny z Horky nastaly nové úklady o Krumlov, osidla mnohem nebezpečnější prvnějších. Mělot se k nim využíti osob z nejbližšího okolí Rožmberkova. Podnět k spiknutí dal Žižka s Pražany prostřednictvím jakéhosi Jana z Prahy a šafáře z Perštajnce. Věc tato zároveň velmi pěkně ukazuje, jak dovedli Husité pro sebe těžiti ze soukromých záští. Petr, šafář z Perštajnce, postoupil svou tvrz panu Oldřichovi. Jakýsi Onše z Kolína to velmi nelibě nesl a vzkázal mu po Janu Domašínovi, že ho ztrestá za to na hrdle. Ten, chtěje od sebe odvrátiti nebezpečí smrti, slíbil přičiniti se o pád Krumlova s podotknutím, že již má k tomu pomocníky. Ty našel v osobách jakéhosi Mikuláše a Dietla, kuchaře páně Oldřichova. První měl zapáliti město, druhý hrad. Tento první plán měl zosnovati šafář v domku Pokšochově u Hory.[2]) Potom následovala porada druhá, konaná v Telči. Na ní se spiklenci usnesli otráviti pana Oldřicha a vznesli úkol na Dietla. Ten jako osobní kuchař páně Oldřichův mohl tak nejsnáze učiniti. Přijav na sebe tento nebezpečný úkol, chtěl přimíchati jedu ke štice, kterou jeho pán jídával pouze sám, tak že otrava někoho jiného byla zcela vyloučena. Následovala třetí porada opětně v zahrádce Pokšochově, kde dal šafář Dietlovi třicet kop, z nichž připadalo Mikulášovi deset grošů. Ustanoven definitivní plán o provedení zrady. Táboři potáhnou ke Krumlovu. Až začnou meči blýskati a křičeti, Dietl založí na hradě oheň zapálením

[1]) U. d. 29 dd.
[2]) Tamže, u. d. 36.

pavlánů na podsebití a spustí se po prostěradlech dolů. Heřman ze Zaječic zapálí Latraň a Mikuláš město, do něhož vniknou Táboři a zmocní se ho.

Aby mohli Táboři provésti své pikle ve vhodný okamžik, na to vydržovali celou řadu špehounů, kteří nenápadně procházeli celou državou rožmberskou, všeho si dobře všímali a podávali na Tábor zprávy. Byla to „Mareta vdova Puclatá z Husince a Jan Krajčí odtud", z nichž tento nakupoval v Krumlově sukna a donášel odtud do Prachatic zprávy, co se tam děje. Totéž činila Katruška, mlynářka z Husince. Platné služby prokazovali Táborům jinak blíže neznámý kramář pražský Jakub a Dóra, šlojířnice z Klatov. Ale i toto spiknutí bylo bdělostí rožmberských prozrazeno a hlavní jeho osnovatelé pochytáni.

Dobytí Oldřichovy Hory stalo se rovněž zradou. Tamní mísař Mika Ancnhinšt měl známé v Prachaticích. Odtud k němu zavítali dva Táboři Cipín a Chrašt se žádostí, by jim ukazoval cestu do Němec. Mika se dal jimi získati a přijav třicet grošů, napomohl Táborům k dobytí Oldřichovy Hory. Do městečka vtrhli 204 muži, zapálili kostel a po okolí zabili, dobře čítáno, asi dvacet osob.

Podle toho nutno poopraviti úvodní slova Tomanova o rytířském vedení války: „Tento rytířský duch žil v Čechách v XV. věku nejen mezi šlechtou, ale i v ostatních vrstvách lidu". Zajímavo též jest, že lidé provádějící tyto zrady byli svými podněcovateli zbavováni jakékoliv odpovědnosti před svědomím. Vysvítá to z travičského procesu krumlovského, kde spiklencům „za to . . . měli XXX kop dáti, aby to učinili tomu pánu, ježtoť se zákonu božiemu protiví, a že z něho žádného hřiechu nemají, aby tu jeho peleš vypálili".[1])

Jinak jeví se u vojen husitských ovšem také humanní duch. K případům vypočítaným u Tomana připojujeme nový doklad z Moravy. Je to smlouva, kterou Diviš z Přehorova, hejtman na Mor. Krumlově, (11. října 1428) stanoví podmínky rytířského válčení proti městu Brnu. Obsahově se úplně shoduje s vlastnostmi rytířského boje vypočítanými u Tomana. Stanoví se zástavy, pod kterými by se mohli příslušníci stran propustiti ze zajetí. Obnosy byly rozdílné dle kategorie zajatců, jiné pro vojíny, jiné pro purkmistra neb hejtmana, jiné pro členy rady. Zvláštní pozornost věnuje listina ochraně chudiny. Nikdo nesmí na ni sáhnouti, nýbrž má se jí dopřáti zcela nerušeného

1) **Mareš**, u. d. 38.

klidu, by mohla pracovati na polích. Rovněž tak berou pod ochranu vinařství, jehož pěstování nesmí nikdo překážeti. Poslové prohlášeni za nedotknutelné a stanovena obapolná výměna vězňů. V případě změny některého článku nutno učiniti o tom oznámení aspoň o týden napřed.[1])

---

[1]) Smlouva zní takto (kodex duchcovský fol. 355. Opisy v zemském arch. českém a v městském arch. brněnském):

Já Diviš z Přehorova, hejtman krumlovský, vyznávám obecně přede všemi tímto listem, kdo jej uzří neb čtúc slyšeti budů, že vydávám osm artikulův můdrým a opatrným purkmistrovi a radě města Brněnského.

První artikul, abych já s nimi a oni se mnú rytířskú válku vedli.

Druhý artikul, jestliže by Buoh neuchoval a já od nich jat byl, tehda dada u měsíci sto kop gr. dob(rých), stříbrných rázu pražského za každú kopu počítajíc šedesát gr., i mám prázden býti.

Pak-li bych já nebo moji jali purkmistra neb koho z rady neb jejich hejtmana, kterýž by v tu dobu hejtmanem nad jejich žoldnéři byl, tehdy ten jeden, kterýž by z nich jat byl i máme [!] také u měsíci sto kop gr. dáti dobrých stříbrných, rázu pražského také za každú kopu šedesáte gr. počítajíc, a to dada, má také prázden býti.

A jestli pak že by který z měšťan brněnských usedlý jeden ode mne neb od nich jat byl, tehdy mám v padesát gr. vyručen býti.

Třetí artikul. Jestli pak že by který z usedlých měšťan brněnských pěší ode mne neb od nich jat byl, ten má ve tři kopy vyručen býti, a můj pěší též a jestli pak že by muoj jezdný neb jejich jat byl, maje jeden kuoň, y ten má v pět B gr. vyrvčen býti, pakli dva, tehda v 10 B gr., pakli tři, tehdá v 15 B gr., pakli IIII, tehdy ve 20 B gr., pakli míně deset, tedy rovněž též, ve dvatcet kop má vyručen býti.

Čtvrtý artikul. Aby chudí lidé dělali, orali, sili bezpečně a svobodně, jezdili do lesuov a z lesuov mojich nebo jejich a také, aby bezpečně jeli do mlýnuov nebo z mlýnuov s vozy a s obilím a svá robotná diela aby svobodně a bezpečně dělali kromě formanských vozuov.

Pátý artikul. Aby vinice bezpečně dělali a svá vína s obů stranů bez překážky vozili.

Šestý artikul. Kteří by poslové mezi námi šli neb jeli, aby hindrováni nebyli, ani koni pod nimi bráni nebyli.

Sedmý artikul. Jestliže by který muoj člověk neb služebník jezdný neb pěší k nim do Brna přijel neb přišel a vzal k tomu co neb dlužen byl neb odpuštění nevzal a já svuoj list k nim poslal, tehdy mi jej svrchupsaní Brněné mají svážíc zase poslati a já jim též.

Osmý artikul. Byl-li by muoj který vězeň kam na jich stranu jat, aby oi stáli a jej vypravili a já jim mám též učiniti.

A ty úmluvy svrchupsané mají mezi námi státi až do vánoc nyní nejprv příštích. A jestli pak že by se jmě uzdálo aneb jim těch svrchupsaných úmluov tak dlúho držeti, tehdy, když bych já jim týden dal napřed věděti poslem listě, a oni mi též, aby z těch úmluov nic nebylo. A já svrchupsaný Diviš slibuji to všeckno zdržeti, což svrchupsáno stojí, svrchupsanému purkmistru, radě i vší obci města brněnského. A pro lepší jistotu a pro lepší svědomí a pro potvrzení tohoto listu já Diviš svů sem

Jde tu beze vší pochyby o smlouvu táborskou, neboť Mor. Krumlov měl v letech 1425—1431 posádku táborskou.[1])

Zajímá také poměr válečníků k ženám. Toman[2]) na základě spolehlivých svědectví dokázal, že Husité se k nim chovali humanně. I nepřátelské prameny německé to dosvědčují.

Popravčí kniha rožmberská vypravuje však také o nešetrnosti husitských bojovníků k ženám. Roku 1420 přiznal se Petr z Vitějovic, že „on s Petrem kovářem oblúpili ženu u hájka u Blanice a vzali jie klok, šlojieř a tři penieze“.[3]) Zmíněný druhý Petr potvrdil výpověd svého soudruha na mučení o dvě léta později. Jeho příslušnost k Táborům nejlépe vysvítá z přiznání, dle něhož „muky lámal a zbijal“.[4]) V roce 1423 Valta z Ujezda přiznal na mukách, že jeho druhové „u Vráže vzali jedné ženě, ježto na trh šla, ke sto vajec a čtyry sýry“.[5]) Téhož roku přiznal se ku čtvernásobnému okradeni žen Petr z Újezda. „Pravil, že někaké ženě vzal plášť s Trskem, ana z Kaplice jede. Item pravil, že on a Valta z Újezda a Trsek oblúpili ženu u Plavna a vzali jie — jediný groš. Item pravil, že oblúpili tři ženy, ano jdú do Velešína ke mši, on sám jeden, Holík, Valta, Trych, Paták, Václav Sebránek a Řehořík, a vzali jim tři pláště, jeden modrý a druhý blankytný a třetí šerý a Václav Sebránek Kosovcóv strhl jedné šlojieř z hlavy. Item také vyznal, že oblúpili na Boru jednu pastýřku a vzali jie plášťek“ . . . Případu toho nelze omluviti tak, jakoby tu byli živlové, kteří se Husitům přimísili za účelem nekalým, neboť z vyznání Václava Sebránka Kosovcova vysvítá, že tak činili přímo na vyšších pokyn: „Naposled pravil, že všichni lúpeži dály jsú sie přikázáním Jeníkovým a Chvalovým hauptmany; a přijímali od nich v Prachaticiech a jim dávaly spropitie, ale když jsú potom lúpež přinesli, tehdy jsú jim dali diel v těch lúpežiech“.[6])

Jiný, ještě křiklavější případ řádění tlupy prachatických Husitů podává nám přiznání Václava Lipky, Byl se Žižkou u Strakonic a s Chvalem u Budějovic. Jednal se svými druhy dle rozkazu, neboť

vlastní pečet přitiskl k tomuto listu s svým dobrým svědomím a svú dobrú vuolí. Datum Crumpnav, feria secunda proxima post Gereonis et sociorum eius, anno domini 28 etc.

1) Pešina, Mars Moravicus I. 503, 564.

2) U. d. 61.

3) Mareš, u. d. 26.

4) Tamt. 26—27.

5) Tamt. 32.

6) Tamt. 35.

z Prachatic „s jinými vycházel, — kam mu kázali, — ježto jsú zbili a zjímali jednú". Jeho druhové, mezi nimi nacházíme též mladého Kosovce, „jsú v Rajově v noci vybili tu súsedy a jim pobrali, což jsú nalezli, rúcho, koně a jiné věci a tu ženicha i nevěstu oblúpili a hudce a lazebníka i jiné lidi zbili.[1])

Ženských klášterův ovšem šetřeno nebylo.

Jako v husitských řadách nebyla samá pšenice, tak zase v řadách křižáckých nebyl samý koukol. Nepovšimnutým důkazem tohoto jest kronika třebíčského Eliáše Střelky, který podává pěkný doklad o šetrném zacházení katolických vojsk se ženami a to právě u těch, o kterých bychom si nikdy něco podobného nemysleli, totiž u Korvinových Maďarů. Vypravování Střelkovo nám připomíná záznam Bolkenhajnův o obležení jeho rodiště. Matiáš, když byl přitáhl do vypálené Třebíče „vida tu mnoho ženského pohlaví na spáleništích, jim do Meziříče odjíti svobodu dal a ještě v průvod pro záškodní dal s tím přikázáním, aby se žádná z šiku nevytrhovala a jestliže se vytrhne a stane-li se jí co zlého od záškodních, že sama vinna bude".[2]) Zpráva tato ukazuje, jak uherský král znal své vojsko. Vědělť, že měl lidi, před kterými ani ženy s dětmi neobstojí a naproti nim zase druhé, na něž se bylo možno spolehnouti, že budou upřímnými zastanci slabých.

[1]) U. d. 36.

[2]) Program gymnasia v Třebíči, 1891/2.

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

Illyrové při sněmu srdnatě vystoupili; tím vůbec velmi získalo Slovanstvo rakouské. Když se jednalo na sněmu o tom, v jakém jazyku mají deputovaní horvatští své řeči držeti, stáli Horvati na tom, by jim latinská povolená byla. Odpírali tomu Maďarové, přede vším namítajíce, že v Illyrismu jsou ruské tendence a panslavism. Na to jim ale odpověděl palatin[1]): že celý panslavism nic není jiného než holý fantom; a nyní vláda vyjádřila se pro výrok Horvatův. Tím i Slováci silnější živoucnosti dostali.

Abych na naši Moravu nezapomněl, — chce v Brně kap. m.[2]) Hnojil akademie slovanské držeti, které arcit ze začátku musely by býti míchané, ale později pouze slovanský ráz by obdržely. Aspoň slabý, chatrný výjev veřejný naší národnosti. —

Celý čas mi nyní ujímá česká hodina; neb přednáším[3]) gramatiku více z filosofického stanoviska; věda však to posud málo vzdělávaná; — musím tedy sobě, dokud nedostanu spis Klácelův o témže předmětu, sám cestu klestiti. Ale tolik mám posluchačů, že v kollegium ani vměstnati se nemohou. Ač vím, že ne v prsou každého ujme se zrno — a kdoby to zde i očekávati mohl? — předc dělám, co mé slabé síly dovolují, a ostatní zanechávám milosti Boží, qui incrementum dat. Jest to v našem působení velmi důležitá zásada, nedat se ve svých záměrách hned odstrašit, kdyby nám hned vše po vůli nechodilo. Jest to tak i v přírodě; neb tato není nic jiného než symbolika ducha. Každoročně rozsývá [!] rolník množství semen; ale kolik probudí se jich k organickému životu? Tak i v říši duchovní. (Klácel. spis o fil. řeči).

— — — Vůbec zdělujmež sobě vše, co nám na srdci leží. Pište, co o národu, o jeho snahách, potřebách, atd. atd. smýšlíte. Nemohu ani dosti vyslovit, jak tajemná, jak kouzelná moc leží ve slovu. Sdělením myšlenek svých čili jich ztělesněním na slova ztrátí [!] se jakési sobstvo, které myšlenku kalí, dokavad ji v sobě uzavřenou chováme. Ve slově vzlétne z vazadel, a volně zalétne ve všeobecný život; a kdo může rozsouditi, kam zalétne a kde se zakotví, a jaké převraty učiní! Proto onen pud, ona horoucí touha po společnosti, kterou člověčenstvo jedině zkvétá, se sílí, pokračuje a se šlechtí; neb v ní stírá se soběctví a počíná obět, která jest centrum všeho života. S Bohem!

60.

Štulc Taroucovi.

---

[1]) arcikníže Josef Habsburský.
[2]) kapelní mistr (kapelník).
[3]) bohoslovcům.

Literární práce (Štulc, Vinařický. Slovesnost. Presl, Václav Vojáček). Rozpory s vládními osobnostmi. Překlad Písma.

12. února 1844.

Ze psaní Štulcova, hr. Taroucovi poslaného (od 5. února): „— — Bohdá, co nevidět pošleme Vám zápisku na „Bibliotéku katolickou pro národ československý“, které základním jako kamenem Život sv. Vincencia býti má. Doufám pevně v Boha i svatou pomoc jeho, že tomuto potřebnému podniknutí milosti své a požehnání i pomoci neodepře. Podav do censury první polovici životopisu tohoto k nemalé radosti své dozvěděl jsem se, jaké neobyčejné pochvaly u konsistoře u veřejném sezení spis tento došel. Bohu díky! Dobrý to začátek! Nejdéle na začátku postu dáme knihu do tisku. Avšak podivíš se snad, až také „Pomněnky na cestách života“ [1]) obdržíš. I ty hodlám, pokud v tom bude vůle boží, co nevidět vydati. Tělesná churavost má udělala mne totiž poněkud poetičtějším, a z několika těch básniček, jež jsi hned v Praze viděl, stala se malá zbírka. Jsou to hluboké ohlasy duše mé — života mého. Rozdělil jsem je na 3 části: Mé vzdechy — Mé plesy — Mé hlasy.[2])

Rád bych i těmito hlasy prospěl. Prospěji-li, nevím sice, ale doufám. To jest, co se v mé dílně robí. Bájky a básničky pro dítky (obětoval jsem památce výborné paní Hofmannové Těchobuské), prošedše censurou jsou v tisku.[3]) Obrázky k nim dělá Merklas[4]): budou krásné. Náš Vinařický též druhou kytku roztomilých básniček pro dítky nám chystá. Budou v ní také zpěvy ke hrám. Co jinák a jinde se strojí, nevím. Churavost má — ač díky Bohu poněkud mi snáze než bylo — nedá mi hrubě mnoho z domova, a jiné mimo to jsou příčiny, proč mnoho po novinkách literarních se nesháním. Ty snadno uhodneš. Že se o Veliké Slovesnosti literatury naší pracuje, bude ti snad povědomo, jakož i to, že Presl nové vydání Rostlináře svého do tisku dal. Mimo to jedině to mi připadá, že nadějný náš Vojáček s novou básní na světlo se strojí. Jeť to Václav.[5]) — Dávno neměl jsem v rukou, nečetl jsem cosi podobného. Téměř bych řekl, že v něm duch Máchův spojený s ideou a duší křesťanskou. — Nyní se v Praze chystají na ples. Neušlo to i tehdáž bez trpkostí a škádlení nemoudrého. Kýž by již ti podivní lidé, ješto prachem a olejem oheň dusiti chtějí, zmoudřeli a přestali trhati násilně svazky, vížící národ ke králi a vládě. — Ale Bohužel oslepše hotovi byliby do díry vrhnouti samého Jeremiáše. Z duše samé vine se mi žaloba na smutné ty ustavičné potržky. Bodejž bych na ně již nikdy naříkati nemusil. Jak slavně a národně uvítán do Prahy arcikníže Štěpán [6]), z Květů víte. Dávno ne-

[1]) vyd. 1845.
[2]) V rkp. následují ukázky.
[3]) Padesáte bájek pro dítky. 1844.
[4]) Václav (1809—1867), český malíř, kartograf a mědiryjec.
[5]) báseň vyd. 1845. Václav Vojáček (1821—1898) vydal latinsko-česko-německý slovník a překlady z lat., fr. a něm.
[6]) jako zeměsprávce.

rozléhaly se ulice pražské takým národním plesem, až do noci, jako tehdáž. Krásný milý pořádek zachován při velkém hluku všeho lidu, ačkoliv policie tu nebylo. — — — —

V Praze pracuje sice p. Bezděka též o překladu Biblí svaté a tuším dosti daleko v té věci pokročil. Než drží prý se v výkladech příliš Bratří — není následovně ani tu mnoho náděje. P. Krbec pak ne tak pro veřejnost, ale trvám více pro sebe, aby, maje o věci pronésti soud, zdravě souditi mohl, překlad svůj hotoví. Nad to sluší připomenouti, že přede vším Nový zákon potřebujeme a ten k dotčenému roku zhotoven býti má. Bodejž by tedy náš drahý p. Sušil tohoto svatého díla ujmouti se chtěl! — — — Podivno, že o Vás ani slechu. Štorch[1]) žádal p. Šmídka o dopisy z Moravy, a toužebně, ale spolu nadarmo jich očekává. Tu pak se nedivím, že ke mně po celé 4 měsíce nic nezabloudilo. Protož pak prosím Tebe, postarej se, by přestalo hrobové umrtvující to mlčení. —

61.

Šafařík Klácelovi.

Klácelův spis — nevšímavost k vědeckým spisům. Nový (Kollárův) názor o starém Slovanstvě. Matice česká. Jungmannova nemoc.

10. března 1844.

Ze psaní Šafaříkova, poslaného Klácelovi (dne 25. února 1844): — — — — „Nový ten plod Vaší pilnosti a Vašeho důmyslného ducha (Vědeck. poč. mluvn. česk.) četl jsem s potěšením, a velebím Vás, že navzdor těm tolikým nehodným překážkám v dobrém díle a konání pokračovati se neštítíte. Co se spisu týče, obávám se, že jak nyní vítr vane, nenalezne tolik vnímavých čtenářův a rozumných následovníkův, jakby toho zasluhoval. Nyní panují — pověsti, novelly, románky, zprávy o divadle, hudbě, tanci a kejklířství — dětinské hračky a o krok dále zádumčivé sebe trávení. Mé starožitnosti ještě nejsou filosofie; a předce kdo z našich slovanských spisovatelův, rozumím historikův a příbuzných jich zažil? Aspoň v nejnovějších polských, ruských, illyrských spisech nadarmo důkazův hledám: neboť v těch panují bludy, horší než před tím etc. — quantum poteram, dicebam Scythis. Nejnovější objevení u nás jest, že prakmen S l o v a n ů v bydlel, kdež nyní středozemní moře; odkudž, když je voda zalila, rozešli se a tak z nich povstali všichni, aspoň téměř všichni kmenové Europy, Asie a Afriky. Dobře!

[1]) Karel Boleslav (1812—1868), redaktor Vlastimila.

Ti Vaši přátelé a bratří a spoludělníci na vinici až příliš o blaho a budoucnost duše Vaší pečlivi jsou; znám je i sám dobře ze zkušenosti, jsme staří známí, ještě z Uher. Rád jsem předce, že ste se jich střásl. Než nezapomínejte, že čím méně Vy o ně dbáti a státi budete, tím více oni o Vás. — — — —

— — — Matice se nám hezky zmáhá. Chystáme mnoho k tisku. Jen bohužel! málo dobrých dělníkův! My starší jsme tuze tuze zaneseni pracemi, a u mladších málo pomoci. — Jungmann celou zimou postonává, polehává a nevychází. Z Uher a Illyrska samá lamentace. — — —

———

Posudky.

Dr. Bedřich Vašek, Moderní člověk. Studie ethicko-pastorální. Nákladem Matice Cyrilometodějské v Olomouci 1919. Str. 263. Cena 12 K.

„Moderním člověkem“ jmenuje p. spis. toho, jenž odpovídá vkusu doby čili ideálu těch, kdož volají po „nových“ lidech, „nové“ generaci. Zdá se mu, že duše takového moderního člověka je zjevem velmi složitým a záhadným, takže je nesnadno odkrýti její základní složky a zjistiti její rozhodující snahy. Kdo tak chce učiniti, „musí pečlivě pozorovati lidi nejrůznějších vrstev a názorův a musí uměti si opatřiti literaturu takovou, která umožňuje vhled do lidských duší.“ Že p. spis. splnil aspoň tuto druhou podmínku, nikdo mu jistě neupře. Na každé stránce své práce snesl takové množství dokladů z nejrůznějších spisovatelů, z literatury odborné i básnické, staré i nejnovější, domácí i cizí, že jeho sčetlost a píle v tomto směru zasluhují všeho uznání. Má to ovšem i své nevýhody: množství nahromaděných citátů, jež přece nelze vždycky uhladiti v pevný, logicky i stylisticky jednolitý celek, i nejpozornějšímu čtenáři ztěžuje velice četbu a často rozptyluje tok myšlenek, třebas autor snažil se zmenšiti toto nebezpečí přesným rozčleněním v odstavce. Ale je zase tak přesný, svědomitý či úzkostlivý, že se skoro neodvažuje pronésti myšlenku, aby jí nedoložil citátem neb aspoň nepoukázal, kdo a kde se tou myšlenkou také obírá. A to jde ještě kolikrát o věc docela všeobecnou a samozřejmou! Na př. o názor pantheistický, že „Bohem je příroda...“; tato obecně známá věta jest opatřena hned poznámkou: Adickes, Charakter und Weltanschauung atd.

Než tu byli bychom již zároveň u otázky, pokud citované prameny jsou vhodny a jakým způsobem jsou citovány. Nemožno se tu pouštěti do podrobností, ale přece jen nutno poukázati na některé nedůslednosti. Při tak pečlivých údajích i z cizích literatur budí podiv, že na př. snadno přístupná Soliloquia sv. Augustina jsou citována až z druhé či třetí ruky, ze spisu Grabmannova (61), Tolstoj z knihy Krejčího (22), Pascalovy „Myšlenky“ z Gruppa (152), ač máme úplný český překlad obou autorů; při zmínkách o Bourgetově „Rozvodu“ jest uváděna v poznámkách řada stran francouzského vydání, ač sotva který český čtenář bude jich tam hledati, když těch vydání vyšlo kolik a když máme dobrý překlad Linhartův. (Některých českých prací apologetických prominuto docela!)

Bylo by možno uvésti po této stránce ještě dosti pochybností; ale jsou to konečně věci jen podružného významu. Hlavní úkol své práce splnil p. spis. jistě dobře. Podal vystižný obraz moderních snah, jež vrcholí v odkřesťanění rodin, školy i celého veřejného života, a vylíčil podrobně i příčiny tohoto sekularisačního procesu. Nakreslil nový typ lidí „tohoto světa“, kteří se odvrátili od víry v Boha a v

základní pravdy křesťanské, kteří nechtějí nic věděti o posmrtném životě, o řádu nadpřirozeném a znají jen život na zemi: mluví sice často o náboženství, ale potírají dnešní formy náboženské; chtějí mravnost, ale založenou jen na přirozených pohnutkách. Jsou přikováni k zemi a klanějí se nadšeně svým novým bohům: vědě, kultuře, umění, politice, práci národohospodářské, organisační a konečně nejčastěji požitkářství.

Všechny tyto „sekularisační“ snahy nové doby sleduje p. spis. velice podrobně a s plným porozuměním: nepodceňuje jich, nesnižuje všeobecně, ale uznává i dobré jejich stránky, zdržuje se většinou i přímé jejich kritiky. Kritiku podává teprve ve druhé kratší části knihy, dokazuje, že sekularisace života je nepřijatelna: pozemští bohové nedovedou trvale upokojiti touhy lidského srdce, jak je patrno z moderní znavenosti, pessimismu a sebevražd, z myšlenkové kolísavosti, skepse i anarchismu a konečně i z mravního nihilismu a ze sklonu k theosofii i jiným příbuzným směrům. Jen v Bohu — ukazuje již v závěru knihy — nalezne duše moderního člověka pokoj a plné štěstí.

Látku svou vyčerpal p. spis. úplně, takže spíše než mezery a nedostatky bylo by možno vytknouti leckdy přeplněnost a pro budoucí práce, jimiž hodlá dle úvodu doplniti tuto více analytickou studii, doporučili jisté moudré omezení. Zabrání tím vadě, kterou tu ovšem zavinilo také příliš podrobné rozčlenění celého díla, že se totiž mnohé myšlenky v různých statích častěji opakují, na př. o slabosti vůle, o nespokojenosti dnešního člověka, únavě atd.

Karel Sezima, Podobizny a reliefy. Studie o domácí próse soudobé. Praha 1919. Str. 275.

Kniha Sezimova, podobně jako Laichterův spis „Uměním k životu“, o němž tu nedávno referováno, je sbírkou časopiseckých statí i kratších posudků, seskupených někdy přiléhavě, někdy však také dosti volně a nahodile ve větší celky s povšechnými názvy, na př.: Mimo tradiční vzorec (sem zařazuje však i K. Maška, B. Benešovou, H. Malířovou, J. Opolského!). Románové kroniky hnutí náboženského („Spása“ J. Sumína a „Děti čistého živého“ T. Novákové), Románové doklady o soudobém mládí, Romány impressionistické atd. Také větší essaye jsou většinou jen rozborem jednotlivých lit. děl; tak třebas „Sebeironie zrazeného srdce“ hovoří o „Krysaři“ V. Dyka, „Země svých zákonů“ o „Černých myslivcích“ R. Svobodové, „Psychická dobrodružství“ o dvou románech Jiř. Karáska. Celkové podobizny a charakteristiky jsou jen výjimkou: možno sem zařaditi pěknou studii o Šlejharovi („Písmák nečasový“), F. X. Svobodovi („Básník mírných pásem“) a částečně o K. M. Čapkovi („Naturalista-humorista“).

Kritickou methodou je Sezima pravým opakem Dra Laichtera: nevšímá si vůbec mravního základu uměleckého díla, tím méně jeho vlivu na čtenáře a veřejnost, neuznává po této stránce odpovědnosti

spisovatelovy, o níž realistický kritik tak často se rozepisuje, nýbrž posuzuje dílo jedině po stránce esthetické: vyličuje, jak který autor ztělesnil v románových postavách svou myšlenku, zkoumá jeho skladebnou methodu a výrazovou i slohovou techniku díla.

Většinou jsou jeho úsudky podloženy zřejmě podrobným analytickým studiem, ale místy nechává se unášeti některou stránkou posuzovaného díla, náladou, kterou v něm vzbudilo nebo snad i jen sympathií k autoru — a kritika mění se skoro v báseň, jež neváží již slov a vnáší do díla či spisovatele, co by v něm ráda viděla a čeho nevidí druhý. A činí to i formou umělecky zladěnou a výrazově velice bohatou, jež zase tolik se liší od střízlivého, často suchého slohu Laichterova.

Rozdíl hledisk obou kritiků působí ovšem, že týž spisovatel nebo totéž dílo objevuje se u každého ve zcela jiném světle. Kdežto u Laichtera veliká většina úsudků vypadla pro současnou naši literaturu nepříznivě, Sezima najde skoro vždy něco, aby se nadchl a rozhodil trochu jasu. Tak je nadšen na př. „Černými myslivci“ R. Svobodové, jež Laichter s mravně-společenského stanoviska přísně odsoudil; podobně je s povídkami a románem A. Sovy, H. Malířové atd. Ale také naopak: kde Laichter stranicky vynáší tendenčnosti Macharovy, dovede je Sezima chladně odmítnouti. Machar podle něho musí vždy něco bořit. „Avšak jeho víra, třeba se zvala atheismem, má cosi sektářsky zarytého a nesnášelivého; jeho obrazoborectví je zasmušilé“ (90). Útočí dravě, bezohledně, osobně, ani soukromí nešetře. „Jsou i celé knihy mezi sborníky Macharovy feuilletonní prósy, kde rozpor tendence a stylu rozestoupil se tak trapně, že se v nich lze kladných stránek literárního karakteru dobrati toliko nepřímo a s obtíží“ (92).

M.

* * *

Frant. Prachař, Čtyry mosty. Básně. Nákladem vlastním. Praha 1919. Stran 16. Cena 60 hal.

První dvě básně — „Krytý most v Lucernu“ a „Ďáblův most“ — jsou úryvky překladů ze „Zlaté legendy“ Longfellowovy, třetí — „Most Hříchu a Smrti“ je překlad z X. zpěvu Miltonova „Ztraceného ráje“. Čtvrtá původní prosaická část — „Most z r. 2919“, prý úryvek z romanetta „Čtvrt léta v Praze r. 2919“ — je fantastická úvaha, jak by bylo možno ušetřiti při železnici vzácného teď uhlí... K red. výtisku připojil o tom p. autor ještě několik rukopisných poznámek a nepříliš vtipný epigram na dnešní systém železnic. Toť vše, co možno říci o tenounkém sešitku. Nikomu jistě neuškodí, leč autorově kapse. Ale snad se někdo aspoň potěší zprávou, že jsou v dnešní hmotařské době ještě lidé, kteří svým nákladem vydávají básně, docela překlady, tak málo populární a časové...

Josef Pelíšek, Těsnou branou. Verše. Praha 1919. Str. 89. — Týž, Úzkou cestou. Prósy. Praha. 1919. Str. 215.

Obě nedlouho po sobě vyšlé knihy ukazují nám mladého autora jako nadaného básníka, jenž má jemný smysl pro potřeby doby a zvláště pro trpící lidské srdce a jenž při tom i jako člověk projevuje dvě dnes dosti vzácné vlastnosti; skromnost a vážný názor životní. Vyznává sám, že jeho verše vyrostlé v samotě jsou chudé a všední jako jeho život, nezaslouží ani jména básně: není v nich barev ani slunce a růží, neboť sotva pamatuje úsměv své matky, otec a sestra leží na hřbitově, ani žena se neusmála v jeho život, takže svět mu záhy schladněl, zemdlel a zpustl. Za války byl v cizině, mezi Jihoslovany, kde začal zpívati své písničky o lásce k české zemi a k českému jazyku a k trpícímu člověku. Našel v poesii svou radost, ale nyní — přiznává v poslední básni — posílá ji, „chvil čistých dcerku čistou“, do světa s obavou, že sklidí posměch: „poslána kýmsi bez jména, a nad to stesk svůj žalující v tak těžké době: ve vichřici!“

Než poesie Pelíškova není jen steskem: více, mnohem více než žalob a stesků je v ní prvků kladných. Už z vlasteneckých veršů prvního oddílu ozývá se nejen touha po vzdálené otčině, nejen zevšednělé již dnes frase o „starém praporu“, českém jazyku, „vrcholu všech krás“ atd., ale i určitě vyslovené pravdy o našem českém životě, o slovanské vzájemnosti, o naší budoucnosti a jejích podmínkách. Hned v úvodní básni vyznává svou pevnou víru, že česká země je povolána k velikému úkolu: „Království boží ve svět snésti širý, zář ducha s lidským srdcem pospolu“! ale pak častěji, zvláště v krásné „Modlitbě“ zdůrazňuje, že je k tomu třeba vniterního obrození národa, čistého nadšení, mravní síly, víry a veliké lásky. A znovu a znovu prosí pro Čechy zvláště o dar mlčelivosti. „Ať rozhodnost je naše mlčelivá!“, „Královstvím ticha učiň znovu zemi mou!“ (15) „Nad vše dej, vždy znova, osudné zdolat nebezpečí slova!“ (16).

Vedle toho vidí ještě jiné nebezpečí, jež ohrožuje kořen národa — mravní úpadek rodiny. V básni „Jednomu z mnohých“ poslouchá druha-vojína, jenž po návratu z dovolené vypravuje o svých milostných dobrodružstvích i s provdanými ženami. A básníku je při tom smutno.

Víc nežli rozum instinkt říká mi,
že něco pevno zůstat musí přec,
když na vahách se dějin národ chví
i jednotlivec každý v chaosu:
Rodiny zákon. Kořen svatý ten,
neb jenom z něho roste budoucnost,
jen z něho strom, nad jehož korunou
se jednou bílé ráno rozsvítí.
Chci závidět vám, toužit stejně chci,
vždyť odříkání chladnou náruč znám,
leč nemohu . . .

Mně není líto poupat urvaných,
ni růží, které řekly: Šlapte nás!
ni matky, pakli marně zaznělo
pokojem prázdným dětské: Maminko!
Leč o budoucnost naši bojím se,
a je mi smutno . . .

Erotiky ve sbírce Pelíškově skoro není. Jen v druhém oddílu „Jsem . . .“ vzpomíná nějaké dávné lásky, zatesknı po ní nebo líčí svůj ideál slovanské ženy. Za to častěji a vroucněji vzpomíná své zemřelé sestry, matky a otce, ve třetím oddílu pak („Člověk“) teskných dojmů, jakými naň působily různé výjevy lidského utrpení za války. Ale ani tu neoddává se básník pessimismu: přesvědčuje se, že cesta k životu vede jen těsnou branou bolesti, odříkání a smrti, že i těmto prchavým hodinám zármutku je dán „věčný smysl“, že lze i bolestí růsti, „v tkaninu přejemnou být hrubým prstem tkán“. Ba v jedné takové chvíli, kdy jej „švihá zármutku a sudby tvrdé bič“, modlí se k Bohu: „Dej mi trpět víc, ať duše skoro šílí, mne spaluj askesí, mne ponížením znič!... Jde cesta k životu jen smrti těsnou branou, a nikdy neskoná, kdo jednou zemřel rád . . .“

Není jistě bez významu, že pro svou druhou knihu zvolil básník příbuzný titul „Úzkou cestou“: ideově souvisí v několika částech hodně úzce s knihou veršů, doplňuje ji a vysvětluje. Tak třebas v číslech věnovaných Jihoslovanům, kde líčí jejich utrpení za války a zdůrazňuje nutnost vzájemné bratrské lásky. A zvláště v několika jemných poetických statích II. a IV. oddílu, kde podává tříšť dojmů z válečné doby, obrázky z pobytu v nemocnici, povídkové črty a vzpomínky i různé úvahy. Nejmocněji působí v tomto směru svou životností a opravdovostí jemné črty „O návratech“. Zůstalo však v knize i dosti plev, zbytečných věcí, prchavých feuilletonů, v nichž ještě leckteré myšlenky se opakují. Nejvíce jich týká se Ruska, předválečného ještě, z doby po revoluci, kdy autor na své cestě zbavoval se různých illusí o zemi Dostojevského a zklamán podává smutné doklady ruské nekulturnosti, zločinnosti, huligánství a korupce. Utěšoval se tehdy, že je to jen slabost oficielního Ruska, jež bude vítězstvím ruských živlů pokrokových (47). Splnilo se, ale byl by spokojen dnešním mravním stavem po vítězství těchto „pokrokových živlů“?

V povídkách je znáti silný vliv ruských a severských spisovatelů, vliv obsahový i formální. Místy proniká sice již snaha býti i tu svým, pravdivým v myšlence i výrazu, ale celkem je sloh básníkův dosud málo určitý; v obou knihách vedle zcela dobrých čísel najdeme místa, kde myšlenka zápasí dosud těžce se slovem, láme se násilně pro rým nebo se rozbíhá zase všedním proudem referujícího feuilletonu. Proto jest jen uznání hodno, že nedal se svésti po zvyku našich nejmladších k pohodlnému volnému verši, ale snažil se zdolati většinou starší, umělecké kázně vyžadující formy. Básnické nadání a životní vážnost, již projevil svými prvními knihami, jsou nám zárukou, že i tu časem dospěje k dokonalosti.

K. M. Čapek-Chod, Ad hoc! Romaneta, povídky a črty. Praha 1919. Str. 398.

Kromě poslední krátké črty do všech příběhů zasahuje válka: někde objevuje se jen zdaleka jako hrůzu a zmatek zvěstující vidmo, jinde určuje, vede a mění sama podivné, až pitvorně zkřivené osudy lidské. Stala se tak vítanou jistě pomocnicí spisovateli, jenž v celé své tvorbě rád vyhledával výjimečných postav a neobyčejných, až bizarních událostí a se zálibou pěstoval zvláště groteskní náměty, aby ukázal tragiku i směšnost lidského života. Tak smrt ve válce přerve násilně dlouholetou práci odborného učitele, jenž v podivné vášni si umínil, že rozřeší Fermatův počtářský problem a získá tak velikou cenu; ještě s bojiště píše domů své výpočty na spoustě polních lístků, ale právě při závěrečném důkaze je zabit koulí („$x^n + y^n = z^n$"). Voják celou dovolenou věnuje tomu, aby překvapil svou nevěrnou mladou ženu a mistrným způsobem ztrestal jejího milence. Všechny výpočty se mu zdaří, zastřelí oba, ale v poslední chvíli padá pod kola vlaku, s nímž chtěl odejet („Chvojka".)

Podobně vyznívají i ostatní práce, zahrocené někdy až v kousavou ironii či satiru, na př. rozvláčné jinak vypravování o válečných kouscích záletného židáčka („Dvě vdovy") nebo povídka o dobráckém starci oklamaném mladou ženou a zlomeném pak násilnou smrtí synovou („Nedonošený"). Výstřední židovské postavy kreslí také nejdelší povídka „Dceruška Jairova": chorobné děvče židovské vzplane láskou k vojenskému lékaři, ale umírá ve chvíli, kdy se jí zdá, že illuse její bude splněna. Lékař, jinak lehký a povrchní člověk, jehož jen válka donutila dostudovati medicinu, zachraňuje se pak z válečné psychosy smyslnou „láskou" k divoké lesní dívce.

Tak ve většině povídek vítězí krutá moc války nebo nějaké zevnější síly nebo i živočišného pudu v člověku nad ušlechtilejšími vlastnostmi a vniternějšími zájmy. Je tomu tak často ovšem i v životě, ale v uměleckém díle žádáme si především hlubšího, vniterného zdůvodnění, a toho u spisovatele většinou není: přesvědčuje namnoze jen zevnějšími fakty, podepřenými množstvím výborně zachycených a zajímavých podrobností, v nichž leckdy vlastní účel se ztrácí. Možno užíti o něm slov, jimiž kdysi Krasiński charakterisoval Shakespeara: „Hýbe se v něm zevnější mechanism pozemského života, ale kde jest hluboký, věčný jeho organism? . . . Zkoumá lidské povahy, jako fysik nebo chemik těla: ví, že lidé se mučí, že srdce pukají, krev a slzy i pot teče; ale neví, proč . . . nedomýšlí se, že by všechno utrpení bylo k něčemu vyššímu. A plakati, mučiti se, krváceti pro nic za nic je samo v sobě smutné bláznovství; teprve tam jest opravdová a vznešená tragika, kde utrpení má účel . . ." *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Julius Skarlandt, Štěstí hříchem ztracené a jiné povídky. Praha Str. 344. — Správné se tu zove hříchem, co

jím jest (svedení, nevěrnost atd.), avšak ačkoli se neoslavuje, přece zase tak se nepředvádí, aby mravně očišťovalo a povznášelo; jde pouze o zajímavost. Tu a tam ozývá se běžný světobol. Sloh je dosti vytříbený, místy však strojený. Vedle povrchnosti a lhostejnosti hned zas extase a pravděnepodobnost. Někdy mluvící připomínají druhým, co tito zažili. Často se pije víno, mnoho smrtí je tu. Psáno: z něj, od něj, k uspokojení otcovu a Gretině, zhřešivší Alena požehnaná mezi ženami, takřka liduprázdná restaurace. Kdo hledá byt, nepronajímá ho, nýbrž najímá.

Dr. Václav Moravec, Prchavé lásky. Dopisy přátelům. Praha 1918. — Pikanterie dost oplzlé, špikované odporným dandysmem. V dopisech přítel navazuje na sdělení adressátů a podle toho je poučuje, jak se to dělá. Krásné jméno lásky by tu snad nemělo býti jmenováno.

Don Pedro A. de Alarcon, Láska kapitána Venena. Ze španělštiny přeložil a nástinem o literární činnosti autorově opatřil Karel Vít. Praha. 1918. Str 144. — V pouličních bojích mezi monarchisty a republikány r. 1848 v Madridě zraněný a na ulici zanechaný kapitán zanesen péčí dvou osamělých dam, matky a dcery, do jejich domu a tam ošetřován. Drsné, vojácké způsoby jeho neodzbrojí nezištných ošetřovatelek a mimo nadání je z toho svatba, bohatého markýze s dívkou, jež právě za jeho rekonvalescence se doví, jak jest chudobna. — Povídka hodí se i do lidových knihoven.

Neera, Lydia. Přel. M. Kolářová a J. Landová. Král. Vinohrady. — Životopis bohatého, rozmazleného děvčete, jež „vystupňovalo až k zbožňování kult sebe samé“ a ač docela čisté, nenuceností svou způsobilo si mnoho pomluv a odrazilo čestné nápadníky. Pohrdajíc pak zištnými, zůstane neprovdána, až by cítíc prázdnotu v sobě i kolem sebe málem byla nalitla podvodnému dobrodruhu z ciziny —. Vzdělaný čtenář si román s požitkem přečte. — Překl. píší: mimo své krásy, do něj (do zrcadla, tedy dvě hrubé chyby mluvnické najednou!) Na jednom místě uvádí se litanie prý k sv. Anně, ač to litanie loretská (hvězdo jitřní atd.); překladatelky též obvyklou prosbu („oroduj za nás“) překládají (ovšem také správně): pros za nás — bezpochyby litanie nikdy nečetly ani neslyšely.

Jack London, V měsíčním údolí (The Walley of the Moon). Z angl. přel. Karel Weinfurter. Král. Vinohrady. 2. svazky. Str. 366 a 360. — Vozka a pradlena v kalifornském městě se vezmou a nejsouce spokojeni s městským životem, kde za stávek mnoho prodělali a vytrpěli, vydají se na cestu, aby se usadili na nějaké farmě, na své farmě, až si na ni zahospodaří. Cestou si na zastávkách vydělávají na živobytí a přiučují se práci zemědělské, až se dostanou do vytouženého měsíčního údolí. — Líčení je syté drobnokresbami povahopisnými a lidopisnými, ale místy unavuje a nudí. Spis. své hlavní postavy idealisuje, tělesná práce a blahobyt má tu své chvalozpěvy, ale duchovní stránky skoro pomíjeno: tu a tam nějaká zmínka o

náboženství vyznívá nevšímavě neb záporně. Přes četná pěkná místa prostý čtenář sotva bude míti tolik trpělivosti, aby oba svazky dočetl. V překladě je mnoho hrubých chyb.

Elinor Glynová, Dobrodružství Halkyony. Dívčí román. Z angl. přel. Karel Weinfurter. Král. Vinohrady 1918. Str. 430. — Děvče vyrostlé docela mimo společnost u dvou starých zkostnatělých tet, přilne ke starému filologu, jenž taktéž osaměle žije v sousedství, učí se u něho řečtině, ale i životní moudrosti, jež jí však neochrání od zamilování a strastného zápasu duševného, když její milenec z majetkových nesnází na čas odlouděn jinou. Konečně všecko dobře dopadne. — Kromě nudné a nepotřebné přítěže mythologické čte se román poutavě, ačkoli takřka pohádková romantika (v sousedských stycích) nezní dosť pravděpodobně. — V překladě je mnoho hrubých chyb, m. j. počlo, synu Timotheově, Promethovo, přísná zima, mají pouze těl, účele, panu C. nezbylo než vrátiti se samotna; úsloví „dívati se na druhou stranu hlavy" (t. j. s jiné stránky) jest česky nesrozumitelné.

Oskar Wilde, Obraz Doriana Graye. Přel. Z. M. Kuděj. Karlín. Str. 263 — Osnova tohoto často jmenovaného románu spočívá na předpokladech okkultních, a proto se jako všechny takové výtvory kritice psychologické poněkud vymyká. Podobizna hezkého mladíka Graye zhotovena malířem do něho zamilovaným a jeho kouzlu poddaným; je tedy v ní dvojí osobnost zobrazena. Gray se vemlouvá do vidiny, že obraz vyjadřuje postup jeho duševných stavů, stárne a stává se ošklivějším, kdežto on sám zůstává stejným, hýčkancem přátel i ženských — až jakési pověsti o jeho životě „společnost" varovaly. Paederasmus vypravováním jen z daleka naznačován, nepřekonatelná nadvláda pudů stále zdůrazňována, byť i jemně a zastřeně. Hovory překypují hlubokými i mělkými propovědmi; paradoxa mají také tu slabou stránku, že mnohdy jen pavučina je dělí od nesmyslův, aniž toho průměrný čtenář postřehne, klaněje se před takovou neproniknutelnou hloubkou. — Nesnadný překlad se ještě dosť podařil; za některé nejasnosti nemůže, za některé ano. Česky neříkáme: mimo krásy. lid s jeho obličeji a j.

Prof. Dr. Jan Konečný, Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby. Časových úvah č. 260. Hradec Králové 1919. Str. 39, c. 86 h. — Stručně, ale výstižně sestavena zde svědectví o našem Spasiteli. Co podotčeno na str. 23 o Celsovi, že přes veškeren odpor neodvážil se popříti jsoucnosti Kristovy, mohlo býti podotčeno o starých bludařích vůbec. U Klaudia (10) měl býti uveden letopočet. Stran evangelických rukopisů 25) mohlo býti také zmíněno, že křesťanům byly posvátné a že proto tajně chovány a nekřesťanům neprozrazovány; není sice radno, při neznámých věcech všude hned se odvolávati na scientia arcani, ale v tomto případě lze nedostatek starších rukopisů i tak částečně vysvětliti. — Na str. 22 napsáno: rozepře Gamaliela se svou sestrou (m. jeho), prós (m. pros) řecké f psáno všude ph (ba i Ulphilas), Danae a Dirke neskloňuje se

Danaidy a Dirkey (Danaidy by bylo jméno rodinné, nikoliv osobní), Lykos — Lyka (ne Lykosa).

Inčiny povídky. Napsala Olga Votočková-Lauermannová. Pěkné knihy pro mládež. Pořádá Marie Gebauerová. Nakl. Jan Laichter v Praze 1919. Str. 144. C. 7 50. Obrázky kreslil B. Krs. — 14 většinou velmi pěkných, ušlechtilým, procítěným obsahem se doporučujících povídek pro útlejší mládež. Některé, na př. Muší král nebo O nespokojené židličce a Petrův rarášek jsou poněkud strojené. I v jiných by se lépe zamlouval prostší, průzračnější sloh, méně literární. Mluva je správná (nepěkně zní: víc se jí již nestýskalo). Jaké je to jméno Inka, Inuška?

Ve Francii víc než kde jinde hledí si vzpomínek z války. Písemnictví to ještě pořád roste, přinášejíc mnoho cenného, ale ovšem i méně cenného. Jelikož u nás nastává poptávka po knihách francouzských, podáváme tu zprávy o několika knihách zmíněného směru.

Henry Bordeaux, La Jeunesse Nouvelle. Paris 1917. 341 str. — První rek, jemuž B. staví pomník, je Camille Violand. Z vojenské rodiny, křesťansky vychován, zemřel 4./III. 1915 mezi dvěma zákopy u Mesnil les Hurlus. B. podává komentovanou sbírku korrespondence týkající se jeho života, jevící hrdinské smýšlení jež osvědčil a obsahující leckteré drobnosti z pole.

René Decluy, ačkoli z matky protestantské, vychován katolicky. Pobyt jinochův v Americe nebyl snad bez vlivu na jeho chladnokrevnost, kterou se vyznamenal v četných půtkách, jež líčí ve svých dopisech. Právě končil vojenské vzdělání své, když vypukla válka. Byl raněn u města Ypern 11./XI. 1914 a zemřel v rukou nepřátelských.

Ferdinand Belmont 23letý setník, raněn a zemřel 28./XII. 1915. Na základě jeho dopisů vydaných zvláště a vynikajících jak upřímností, vroucností, náboženskou horlivostí, tak úchvatnými obrazy i plastickým líčením svědčícím o vzácném nadání spisovatelském, líčí B. jeho život vnější a hlavně vnitřní. Nebylyť mu nejlítější útoky ničím jiným než popudy k nejušlechtilejším výkonům duševním. Jen jeden citát z jeho meditací: Všecka zásluha života obsažena v aktě pokory a víry. Největší duch, nejvyšší vtip tohoto světa budou předmětem úcty, oslavy, lichocení; ale více ctnosti je v duši nejprostší, jestliže si řekne jen jednou upřímně: věřím. Víra je jako velké vynálezy, tryská rázem z temnoty a jeví se mžikem tak prostinkou, že se tážeme: čím to, že jsme jí tak dlouho hledali?

Na konec několik příkladů hrdinské obětavosti nejen jinochů ale i matek a žen; obět mládeže za Francii byla obětí Ifigenie.

Pierre de la Gorce, Deux Frères (André et Pierre de Gailhard -- Bancel: 10. Mars 1887 — 12. Déc. 1914; 7. Déc. 1888—12. Déc. 1914). 1917, 84 str. — Z pěti synů šťastné rodiny André (o němž byl též zvláštní článek v Messager du Sacré Coeur) vynikal zvláště pokorou. R. 1916 vstoupil do řádu jesuitů. Pierre oddal se studiu polního hospodářství, ale byl neméně horlivý o spásu duší. Jestliže André obětoval Bohu úspěch své zkoušky v záměnu za obrá-

-cení kteréhos starce, Pierre dal se znovu v duchovní zátiší, aby tam přivedl druha, jemuž se bez něho nechtělo podrobiti se účinku duchovních rozjímání. Za války od počátku sloužili oba v též setnině, André jako četař, Pierre jako podporučík; později oba postoupili. André byl oblíben zvláště pro svou lásku a štědrotu, Pierre jako výtečný vůdce; ale i on nosil unaveným vojákům baťochy; a manželce prostého vojína napsal po jeho smrti dopis, jejž farář chtěl přečísti s kazatelny, ale pro pohnutí nemohl. Oba usmrceni při témž útoku nedaleko od sebe. Ztráta tak velikodušných, hrdinných mužů naplnila slzami oči každého z jich setniny. — V přídavku otištěny listy obou bratří.

Phillippe Gonnard, Réflexions et lectures. Avec préface par Georges Goyau et notice de René Gonnard. Par. 1918. 238 str. — Gonnard je jeden ze spisovatelů, které sdružil Lotte; jeho pseudonym byl Claude Lefilleul. Reflexe jeho jsou výrazem duše snažící se postupovati vždy výše a vésti touž cestou i druhé: jsou doplňkem veršů, které vydal krátce před smrtí pod názvem Mon pays. Ve válce viděl pomstu za nespravedlivost a zdálo se mu povinností vzdáti se všech požitků, dokud by nespatřil spravedlivost, znovu vztýčenu. Jeho bratr seznamuje nás se zamilovanými místečky, kde čerpal své vzpomínky a dojmy básnické, s vývojem jeho povahy a vzdělání. Rázovitá byla jeho pravidelnost, věrnost v plnění toho, co si umínil. Jako dítě byl svědomitý v náboženských výkonech, ale nejevil neobyčejné zbožnosti. Avšak jako jinoch prohloubil svou víru, která rostla čím dál tím mohutněji, pronikajíc mysl i srdce. Vybyv se skvělým úspěchem své studie na normálce (école normale supérieure) byl vzorným professorem v Saint-Etienne, kde se oženil, potom od r. 1907 v Lyoně, odkud byl rodem. Jistotou a nestranností svého úsudku, rozsáhlostí a uspořádaností své erudice, zevrubností svého výkladní pevností svého přesvědčení, neobyčejnou svědomitostí ve vykonávání svých povinností působil mohutně na své žáky. Za války dovolila churavému učenci morální vzpruha snášeti —, ne jen bez nářku, ale i dobrovolně, aby dal příklad selským a dělným lidem —, 26 měsíců život v bitevní čáře (v Lotrinkách), s touž svědomitostí jako všechny jiné povinnosti. Z básní, které vydal několik neděl před smrtí, některé byly psány v zákopech; ještě den po vítězném útoku na Douaumont (25./10.) napsal báseň. Jeho poesie jest odlesk jeho vnitřního života. Hodlal ještě napsati život nadaného přítele svého, povahou a přesvědčením mu zcela podobného, Pierrea Madiniera, padlého u Neufmaisons 24./8. 1914. Místo a datum své smrti jakoby byl předpověděl v úchvatné Modlitbě za otčinu vydané 20./4. 1914, str. 229. Byl usmrcen nepřátelským granátem v noci po 29./10.

P. Pacary, Un compagnon de Péguy Joseph Lotte (1875—1914 (Préf. par Mgr P. Batiffol). Paris (Gebalda) 1917. — Narozen 1875 Emile Joseph Lotte byl usmrcen nepřátelskou kulí u Arrasu 27./12. 1914. Syn zbožné rodiny, povzbuzený příhodnými úvahami dominikána k vroucnosti duchovního života, čítavší v mládí

denně svého Tomáše Kempenského, studovavší v koleji sv. Barbory — známé z historie vzniku Tovaryšstva Ježíšova — zaměnil víru náboženskou vírou v sociální úlohy, r. 1905 jako professor při lyceu v Roche sur Yon ani nedovolil pokřtít svého syna, ač ovšem nikdy neměl sektářského zášti proti církvi. Přiblížil se znovu církvi již tím, že se jí ujal jakožto oběti nespravedlivosti proti combistům; komu kdo prokáže službu, toho si zamiluje. Nějaký vliv na něho měl as Emile Baumann, jehož poznal při jmenovaném lyceu, též četba Georgesa Sorela mu ukázala některé omyly v jeho myšlenkách, ale nejvíce naň působily spisy Bergsonovy. Přispěly k tomu starosti rodinné (smrt dceřina, ženina; ošetřuje sestru sám se ještě nemodlil, ale pomáhal jí se modlit) a když byl od r. 1907 professorem v Brestě, otázky jeho žáků, jimž vykládal morálku, ale uvědomil si to teprve v r. 1908, když přítel jeho Péguy jemu se přiznal, že se stal znovu věřícím. Avšak teprve za rok byl všecek vrácen církvi — za vedení prosté sestry milosrdné. V církvi hledal především vnitřního života. U svého druha z doby, kdy byl v koleji sv. Barbory, benediktina Louisa Bailleta okusil radost a klid života mnišského; ale povaha jeho byla příliš čilá než aby byl uvíznul v kontemplaci R. 1911 založil Bulletin des professeurs catholiques de l' Université, jehož redakci i administraci vedl zdarma. Pacary podává výběr z jeho prací. Nejzajímavější jsou jeho studie životnosti křesťanství, o Baumannovi, Barrèsovi, Psichariovi atd. Jeho list přivedl mnohou duši na cestu spásy a soukromou korrespondencí působil snad ještě více. Methoda jeho byla spíše polemicko-pastorální než apologetická. Do řešení jednotlivých námitek se nepouštěl, poukazoval spíše na alternativu kladenou životem mezi zoufalstvím a návratem v náruč boží. Za války přihlásil se dobrovolně k aktivnímu pluku 136tému, zúčastnil se několika bitev osvědčuje vzácnou zdatnost vojenskou a dovršil oběť, která mu byla zdrojem vnitřního blaha převyšujícího všecky bývalé pocity štěstí. — Vzpomínky naň napsal též J. Robinne v Etudes 5./3. 1916 a d. (O. p.)

Rozhled

Náboženský.

V letoším tříkrálovém čísle Národních listů p. Dr. V. Šanda, professor dogmatiky na české universitě v Praze, opravuje, co se dotud mluvilo a psalo o římské cestě pp Al. Kolíska, Krojhera a Šandy (Srv. Hlídka 1919, 343. Poznámku na j. místě Hl. o účasti prof. Dra K. Hennera třeba též opraviti: byli tam jen oni tři. Uvedeni byli do Vatikánu Slovákem Msgrem Bláhou, který byl v Římě už dříve za jinými záležitostmi).

Divno je dost, že p. prof. Šanda se teprve teď (od 7. srpna 1919!) k slovu přihlásil. Praví sice, že to „proč ... jest soudnému čtenáři zřejmo", ale myslím, že takových soudných čtenářů, kteří by důvody jeho uznali, bude náramně málo. Vytýká-li pak nyní, kdy p. Krojher vida, kolik zla nesvědomitým štvaním proti církvi natropeno, se snaží rozbouřené vlny utišiti, p. Krojherovi „vyloženou nepravdu" v referování o vatikánské audienci, obviňuje sebe sama ze spoluviny, která je tím povážlivější, jelikož on, p. prof. Šanda prý jediný z oněch tří rozuměl, co kard. Gasparri a po něm sv. Otec jim řekli. Rozmluva totiž k vůli msgru Bláhovi, jenž italsky neuměl, vedena francouzsky, ač ani p. Kolísek ani p. Krojher francouzsky neuměli.

O celibátě prý řekl kard Gasparri : La question du célibat i faut laisser tranquille, a sv. Otec všeobecně: Les questions, qu'on ne peut pas réaliser, il faut laisser à côté.

P. prof. Šanda líčí dále podrobně průběh audience, jak p. „kardinál na deputaci vyzrál" ; „jelikož výbor Jednoty před odjezdem účel cesty do detailu veřejně vytroubil" (! tedy bez tajné diplomacie), „věděl kardinál, oč budeme žádati, a snažil se hned v první rozmluvě různými vtipy, úsměšky poukazem na nejistotu papežské audience atd., zkrátka psychologickým nátlakem nás přiměti k snížení našich požadavků", tak že „kuráž pánů [Kolíska a Krojhera, ačkoli prý nerozuměli, co se mluví ! !] byla ta tam", a oni tištěného memoranda, jež p. Kolísek měl v portefeuillu, ani neodevzdali.

Je to podařený obrázek poselství, o němž tehdy psáno, že na Římě bude záviseti, nebude-li toto prvé z čs republiky také posledním. Líčení p. prof. Šandy stojí opravdu za přečtení (otištěno, pokud vím, také v Našinci). Ale samo není méně naivní než celé poselství. Vždyť p. kardinál nepotřeboval ani věděti, co výbor Jednoty byl „vytroubil", mohl pánům prostě říci: Dejte mi to, co mně říci chcete, napřed písemně, a pak si o tom promluvíme; vždyť na delší pobyt v Římě máte od vlády peněz dosť, atd. A papežská audience závisela také na vůli p. kardinála, zdali ji „nahoře" doporučí či ne; to není nějakou

zvláštností římskou nebo římanskou, tak to zavedeno i v Paříži, i ve Washingtoně, i v Praze!

Ale toť vedlejší. Hlavní jest nám, že nyní authenticky víme, jak se sv. Otec k deputaci vyjádřil. Myslíme pak, že u každého, kdo katolíkem slouti chce, ona slova Benedikta XV s větší šetrností než se stalo měla býti přijata, a že p. prof. Dr. Šanda měl na to upozorniti hned. Stalo se tak až dva dny před vyhlášením schismatu — zatím jen asi 100 kněží, z nichžto mnozí zajisté již dříve byli nevěrci (vždyť Volná myšlenka nové církvi byla za kmotru) a jen proti svému přesvědčení kněžský úřad zastávali; jak, toť jiná — o tom něco mohou věděti jejich svěřenci, všechno pak jediný Bůh, spravedlivý soudce. Mnohým krok tento zajisté otevře oči o tom, jak srázná byla cesta, po které se ubírali, ještě více pak o tom, kde vlastně také třeba hledati příčiny náboženského úpadku, že totiž ne v těch zevnějších poměrných malichernostech, o kterých „reformisté" ti pořád mluvili, nýbrž v nedostatku svědomité religiosity jejich a jim pod.

Rozkol v revolučních dobách není ničím novým ani program (Chatel z let 30tých, Deutschkatholicismus ze 40tých m. st., starokatolicismus a pod.); rozšířen tentokrát hodně směrem k protestantismu, k němuž by se pánové zajisté bez ostychu přihlásili, kdyby měli za sebou lid a tam měli zajištěno, že budou přijati a zaopatřeni. Zatím má on svých pastorů dosť a pastýřů beze stáda nepotřebuje. Lid věřící by zřejmým přestoupením k němu byl poplašen, proto třeba československé církevní škrabošky. Politicky je to volnomyšlenkářům i agrárníkům Staňkova druhu vítaný manévr, jenž má katolické šiky rozraziti a především už novým volbám v jejich smyslu půdu připraviti. — O vůdcích škoda řeči!

Někteří, stydlavější z nich brání se výtce bludařství; jdeť prý pouze o věci kázně, tedy změnitelné a nikoli věroučné. Tak nová církev kromě dřívějších požadavků, jež via facti uskutečňuje, ruší na př. také závazek bohoslužebných úkonů. Rozumí se samo sebou, že by do jisté míry církví závaznost opět zrušena nebo zmírněna býti mohla (nedělní bohoslužby, roční zpověď a velkonoční přijímání, půst), avšak postup oněch pánů znamená přece něco víc: skutkem i přímými útoky je to popírání zákonodárné moci církve, tedy haerese. O jiné, stran impedimentum ordinis, jsme se tu již zmínili. P. Bohumil Zahradník ještě nejnověji obřál hloupou frási, že člověk jest napřed člověkem a potom teprv (katolíkem a) knězem. Ale to otcové sněmu Tridentského jistě věděli také, a přece odsoudili nauku, jakoby církev neměla práva překážky manželství stanoviti anebo že v ustanovení jejich pochybila (prý proti zákonu přírody — jakoby byl naprosto závazný!)

O nacionalismu, který i tentokrát má býti vlasteneckou volavkou omezených duchů, řekli jsme již minule, čeho třeba. Vloni také, něco dříve (str. 463) uvedli jsme výrok nár. demokr. týdeníku Národ: „Církev, je-li opravdu křesťanská, totiž Kristova, musí býti mezinárodní". Podobně vyslovili se i teď vážní laikové poukazujíce i s

politického hlediska právě nyní na nebezpečí takového rozštěpení pro stát čs. Ale to ovšem sotva co pomůže. Kdo nemá svědomí náboženského, tomu bude jedno, jaké budou následky ve státě; vždyť hřeší na jeho účet kde kdo — proč by se oni měli v tomto případě naň ohlížeti?

Nazvali jsme reformní hnutí, tak jak bylo inscenováno a prováděno, episodou v náboženském životě katolické církve české, episodou postrádající právě toho, co mu mělo dávati obsah a smysl, totiž náboženství. Dnes episoda ta ukončena, vyústivši v nevěrecký odpad a rozkol.

„Reforma" tedy padla, ať žije reforma!

Před 30 lety (1889) vyzval Leo XIII se modliti: Tvůrce Duchu svatý... láskou svou a milostí obnov ducha služebníků svých, kterým jsi pomazání udělil...

*

jv. — Dietrich Schäfer, professor dějepisu na berlínské universitě, pojednávaje o tom, jak by mohl národ mravně se povznésti, projevil své přesvědčení, že církev má v té příčině dalekosáhlý význam. Naproti socialistickým vytáčkám, že strana není proti náboženství, nýbrž jen proti církvím, prohlašuje: „Náboženství a církve nenechají se od sebe odloučit, jsou jako duše a tělo. Že však náboženství je nejširším a nejpevnějším základem lidové mravnosti, o tom přesvědčí se každý, kdo osvojil si základy historického vědění". Opačné mínění nemá prý žádného podkladu v dějinách. „Kdo s lidem upřímně smýšlí, pomáhá, aby náboženství bylo jemu zachováno. Jest však těžce ohroženo, když odejme se nejdůležitějšímu nástroji při vychování mládeže — škole. Vychování a vyučování nemají účelem jedině zprostředkovati vědění, nýbrž ve stejném stupni též vypěstiti charakter, a to jest možno jenom na základě jednotného životního a světového názoru. Není však žádného, který by se byl osvědčil pro vývoj lidstva prospěšnějším a plodnějším než názor živoucí víry v Boha. Má-li národ náš sesílit mravně, nesmí jemu být odňat, nýbrž musí být všemi prostředky podepřen a sesílen". Učenec dožaduje se přímo ochrany církve od státu v zájmu národa. — Zlomit vliv církve, prý v zájmu mravnosti, je planým mluvením člověka, který při vší snaze, dojít pravdy, si problemu toho důkladně neujasnil. Která mravouka dokázala, co dokázala křesťanská? Jaké bylo ovoce štvaní proticírkevního? Nejevilo se pravidelně silně stoupajícím procentem zločinů? Tak zvaná beznáboženská mravouka nedokázala dosud ničeho, čím by se křesťanské mohla vyrovnati.

*

jv. — Předák monistů Dr. Verweyen, professor bonnské university, konal přede dvěma roky v různých německých městech, v Berlíně, v Mnichově, v Bonnu, v Kasselu a j., přednášky o válce a víře v život posmrtný. Přednáška jeho byla na

to doslovně uveřejněna v orgánu Svobodných zednářů, „der unsichtbare Tempel". Zajímavý jest jeho názor o pravdě a nepravdě a o jejich významu pro praktický život jednotlivců. Ani nepravdě nelze podle jeho přesvědčení, upříti příznivého vlivu na život. „Theoretické odůvodnění a praktický význam, poznání životní a životní hodnota je dvojí věc. Obojí může býti v opačném poměru k sobě. Životní lež, která je základem života některého člověka (welche das Leben eines Menschen trägt) a život podporuje, představuje se stanoviska čistě biologického, občas též se stanoviska ethického (!) vyšší hodnotu než životní pravda, kterou některý člověk ztroskotá" (an der ein Mensch zerbricht). Tedy životní pravda může někdy zavinit největší neštěstí v životě lidském, životní lež může býti občas základem pravého blaha a pak znamená víc než pravda sama!

O víře v život posmrtný praví, že je věřícím nevyčerpatelným pramenem útěchy a síly ve všech bojích a v utrpení. „Víra ve vzkříšení mrtvých a život věčný korunuje tak zvané apoštolské vyznání víry a zní jako mohutný akord křesťanskými staletími". Po stránce paedagogické upírá V. víře v život záhrobní větší význam; přes to však připouští, že věřícímu „jarní slunce naděje nikdy nezapadlo... Víra v život posmrtný mírnila poslední bídu toho, který na loži bolestí umíral samoten a opuštěn. Nabízela nesrovnatelnou a v této formě nenahraditelnou poslední zachrannou kotvu, když lodička životní hrozila beznadějně se rozbíti". Monismus snažil se všemožně, aby nahradil tuto víru, ale veškera námaha vyzněla na prázdno. Člověk, který pozbyl této víry, nejraději by zazpíval nénii, která odpovídá jeho smutnému stavu duševnímu. Ostatně záleží i v té příčině vše na víře a ne na důkazech vědeckých, které by měly vlastně každého přesvědčit. „Různý duševní stav (Verfassung) a zvyk nachází též výraz své podstaty v různé víře... Duchové třídí se, podle toho, jak hodnotí výše tu kterou formu zjevu idealismu". Podle různých duševních disposic dochází lidstvo a jednotlivci k různým názorům o světě, které lze jen věrou přijímati a nikoli vědou přesně dokázati. Toť prý přesvědčení (!) četných smyslitelů soudobých.

Byl by to opravdu smutný výsledek myšlení a vědy!

*

am. — Mešní nadace v Anglii. Dne 29. prosince 1916 zemřel v Londýně irský katolík Eduard Egan a odkázal značné částky peněžité na zádušní mše sv. Případ ten rozvířil starou otázku mešních nadací v Anglii.

Ve středověku byly ovšem tyto nadace uznávány. Sami králové je zřizovali. Tak n. př. sám Jindřich VIII ustanovil, aby tělo jeho pochováno bylo v koleji windsorské, aby tam postaven byl slušný oltář, u něhož by se sloužila mše na věčné časy.

Až teprve Eduard VI sáhl na mešní nadace. Jeho Chantries Act z 1547 mluví protestantsky o pověrách, které se ve víru Krista Ježíše vloudily, o klamných domněnkách stran očistce a mše za

zemřelé — a nařizuje konfiskaci všech nadačních předmětů (kaplí, oltářů, pozemků, lamp, soch, kapitálů) ve prospěch studijního a karitativního fondu v ruce královy. Fundator ani jeho dědicové nesmějí se pak dovolávati pomoci vládní ani soudního zakročení proti obročníku, který by fundačních povinností neplnil. Pouze starobylé koleje v Oxfordu, Cambridge, Winchestru a Etonu byly konfiskace ušetřeny.

Ještě větší ránu zasadila fundacím Alžběta, která 1558 konfiskovala všecky nadace založené za mírnější vlády Marie Tudorovny prostě ve prospěch koruny, zavedla (ritual) Prayer Book Eduarda VI a zakázala pod trestem uvěznění každý jiný způsob bohoslužby. R. 1581 prohlášena mše dle ritu katolického za pověru, a knězi, který by se odvážil ji sloužiti pohroženo žalářem na celý rok, pokutou 200 marek a všem, kdo by na ní byli, pokutou 100 m. Od té chvíle byly nadace mešní na celých 210 let prohlášeny za neplatné a nezákonné.

První uvolnění nastalo za Jiřího III. Katolíkům, kteří složili zvláštní přísahu věrnosti králi, bylo dovoleno svobodně vyznávati víru, věřiti v očistec a dát sloužiti mše za zemřelé. Jen řády a řehole ani nadace pro ně nebyly přípustny.

Za Viléma IV 1832 rozšířeny tyto svobody: katolíkům dovoleno stavěti kostely i školy a dotovati je. V tomto dovolení vlastně již byla obsažena svoboda činiti odkazy. Nicméně ještě r. 1835 zavržena nadace kteréhosi katolíka na mše sv. s odůvodněním lorda Cottenhama, že „takové nadace odporují ne sice ustanovením — tedy znění Chantries Aktu, nýbrž prý jeho duchu, jenž chce vymítiti všecky pověry“.

V takovém stadiu zákonodárném vyskytl se nyní 1916 případ Eganův. První instance nadaci zavrhla, jakož i instance odvolací. Ale sněmovna lordů, jíž případ předložen, rozhodla rozumněji pro platnost nadace. A zajímavá byla diskusse o tom. Lord Atkison uváděl mezi jiným nedůslednost nynějšího zákonodárství: „mše je dovolena — nadace její by byla protizákonná? Pověra? Co ji učinilo pověrou? Snad ten nadační obnos? Oltáře zřizovati je volno — mše na nich sloužiti ne? Myslím, řekl na konec, že už by bylo příliš pozdě ještě dnes nazývati pověrou to, co milionům římských katolíků v celém světě jest velikou svátostí“.

Oč také nutno s vládami se rváti!

*

Třetí relace o stavu diecese brněnské, kterou na tomto místě ještě uvádíme, podána byla papeži Piu IX prostřednictvím k tomu zvoleného delegáta od šestého biskupa brněnského Antonína Arnošta hraběte Schaffgotsche (1842—1870). Datována jsouc 11. června 1869, sestavena jest opět úplně dle instrukce Benediktem XIII vydané, liší se však od předchozích dvou svojí obšírností. Proto je také obraz, který o stavu diecese kreslí, mnohem názornější, jasnější a úplnější.

Beatissime Pater! Ex quo nullis quidem suffragantibus meritis, sed miseratione Dei solum et Sanctae Sedis Apostolicae gratia ad

Brunensis ecclesiae regimen vocatus sum, ardentissimis in votis nunquam non habui visitare, prout in solemni consecrationis meae actu sacramento firmaveram, sanctissimorum Apostolorum Petri et Pauli limina.

Summo revera mihi foret solamini apostolorum principes ea ipsa in Urbe devotissime venerari, quam glorioso sanguine suo consecrarunt et ad sepulcrum illorum potentissimam eorum intercessionem mihi et gregi curae meae concredito ardentissimis precibus implorare. Maximum solatium et uberrimum profectum spiritualem insimul ex eo haurirem, si mihi liceret Tibi, Sanctissime Domine, beati Petri dignissimo successori, vero Christi vicario, totius Ecclesiae capiti et omnium christianorum amantissimo Patri ac gloriosissimo doctori praesentem me sistere, ut filialem meam venerationem et humillimum obsequium praestarem, ut de toto meo pastorali officio ac de rebus omnibus ad ecclesiae Brunensis statum, ad cleri et populi disciplinam, animarum fidei meae traditarum salutem quovis modo pertinentibus, rationem reddam et vicissim sapientissima ac salutifera mandata apostolica humillime recipiam, ut ex praestantissima pietate et incomparabili zelo, quo Sanctitas Tua ardet, ex invicto robore, quo Petri naviculam infestissimis hisce temporibus sub totius orbis christiani admiratione regit et gubernat, nec non ex sapientissimis consiliis et informationibus, ex praeclaris exemplis purpuratorum ecclesiae Patrum et aliorum doctrinae et pietatis laudatissimae virorum, quibus Urbs sancta plena est, novas colligam vires pro munere perquam formidabili ulterius obeundo, denique ut pro tot ac tantis benevolentiae signis, quibus Sanctitas Tua uberrima largitate me jam cumulare dignata est, provolutus ad sacros pedes ex intimo corde gratias referam et me meosque ulteriori paternae clementiae commendem. (P. d.)

Vědecký a umělecký.

jv. — Mezinárodní škola pro filosofii byla založena (jak píší Kantstudien) za války v Amersfoortu v Holandsku. Podnik prý nezůstane bez vlivu na myšlení nynější doby. Nová škola zdůrazňuje požadavek, že úkolem filosofie jest, aby vytvořila jednotu mezi jednotlivými obory vědeckými. Čelnými učiteli na škole té jsou v. d. Bergh, van Eisinga a de Hartoy. Po celé léto měly se dávati čtrnáctidenní kursy. Na pozemku devět hektarů velikém (dar města Amersfoortu) byla postavena kolej a mimo to staví se obydlí pro účastníky kursů. Ráno věnuje se soustavným přednáškám, odpoledne volným rozhovorům.

Brzy ukáže se snad, k jaké jednotě dospějí professoři sami. Bude mít každý směr, nedojde-li k jednotě, táž práva? Převládne-li však jediný směr, opanuje-li posléze celou školu, pak jest jisto, že nastane totéž, co se v minulosti již často opakovalo, že i proti škole povstanou jiné. Každá filosofická škola měla dosud své horlivé, bojovné stoupence, ale též zásadní odpůrce, kteří ji krajně potírali.

*

jk. — Italský katol. filosof Dr. Agostino Gemelli, člen řádu františkánského a soukromý docent experimentální psychologie na královské universitě v Turině, jako nadaný, mladý lékař vzdal se skvělé kariery, jež mu kynula, a vstoupil do řádu Menších bratří, aby se v klidu mohl věnovati službě boží i práci vědecké. Za války ovšem musil jako vrchní štábní lékař opustiti klášter i vědecké své práce, ale hned po uklidnění se dal se stejnou horlivostí do dalších studií a překvapuje řadou vynikajících publikací ze všech oborů filosofických (Psicologia e biologia, La teoria somatica dell'emozione, Il metodo degli equivalenti, Nuovi metodi e orizzonti della psicologia sperimentale, Cesare Lombroso s podnázvem I funerali di un uomo e di una dottrina, Quaestiones Theologiae Medico-Pastoralis Sv. I. Non moechaberis, II. De scrupulis, III. De matrimonio, IV. De psychopathologiae pastoralis principiis — další 3 svazky připravuje, L'origine subcosciente degli fatti mistici a jiné). Časem o některých z těchto publikací se obšírněji zmíníme.

V posledních měsících před válkou vydal Gemelli veliké dílo s názvem: L'enigma della vita e i nuovi orizzonti dell biologia (Firenze 1914, 2 svazky), v němžto snaží se objasniti a odůvodniti křesťanské čili spiritualistické pojetí vesmíru. Táže se hned na začátku, je-li správným předpoklad, na př. monismu, positivismu atd., že by bylo možno vytýčiti stavbu lidského vědění na podkladě věd čiře exaktních, a odpovídá jasně: Věda nestačí k

rozřešení záhady života, je třeba doplniti a ojasniti vědecké výzkumy paprsky spekulativní filosofie neboli metafysiky, jinak práce je vždy neúplná a neuspokojující. A s tohoto hlediska psán je též celý velký spis jeho: exaktní výzkumy biologie a psychologie (jež studoval nejen v Italii, ale i dlouhou dobu na universitách německých) doplňuje spekulací filosofickou.

Prvá část spisu je jakési zpytování svědomí moderního biologa. Hodnotí vědu vůbec a biologii zvláště, rozebírá specielně výzkumy fysicko chemické jakož i mechanické pojetí života. Výsledkem vědeckého zkumu jest závěr, že naturalistický positivism nestačí k vysvětlení záhady života. Osvětluje tento závěr zvláště obšírně na otázce původu života; kriticky rozebírá animism, monism, psychonomism, vitalism, neovitalism atd. a ukazuje nedostatečnost jejich při řešení otázky tak důležité.

V následující části knihy pak doplňuje výsledky exaktní vědy positivní spekulací metafysickou. Původ života na př. nemožno vysvětliti ani samoplozením ani ab aeterno, i zbývá tedy jen třetí možnost, jež nejlépe záhadu řeší: stvoření.

Otázkou o povaze a podstatě života vstupuje v čirou biologii. Nejprve mluví zase vědec moderních laboratoří. Nemohu ovšem v kratičké této poznámce sledovati všech jeho vývodů. Jsou tu výsledky exaktního badání s použitím všech četných autorů světových a na jejich podkladě přichází k pojmu finality — zase pojmu metafysickému. Účelnost organismů přivádí vědce k životnímu principu — k duši.

Krátce, exaktní badání vědecké přivádí dra Gemelliho ke křesťanskému pojetí záhady života, k pojetí, jež naznačila již dříve synthesa aristotelsko-thomistická. Vzpomeneme-li na náš referát v předešlém ročníku „Hlídky“ o výzkumech prof. dr Sarlo z Florencie (metafysické záhady v psychologii), všimneme-li si posledních prací prof. Mareše a Rádla z university pražské, tu vidíme, že nastává obrat v pojetí vědy i v pojetí záhady života.

*

Ve článku Lidská duše (Kmen 1919) podává p. Dr. Emanuel Vajtauer půdorys nové psychologie, vycházeje ze zkoumání snů. Každý element zkušenosti duševné prý musí býti spánkem zpracován („dvojí fáze činnosti“). Denní zažitky v naléhající řadě vnucují se do vědomí, a ty, které nebyly spánkem obnoveny, vnucují se znova; spánek je zbavuje snahy, vetříti se bez nového podnětu do vědomí.

Elementy každého dne jsou obnovovány pro sebe jako zvláštní vrstva, nikoli jako pokračování předešlého dne, tak že duše prý se jeví jako řada vrstev, jichž je tolik, jako bylo v životě individua dnů.

„Každého dne jisté množství dojmů zůstává spánkem nevyřízeno (neboť ani nejlepší spánek nedovede všecky zažitky zpracovati) ... Je proto v zájmu duševního a tělesného zdraví, odpočinouti si jeden den nebo věnovati jej naprosto jiným zaměstnáním, aby nehromadily se stále stejné elementy. Neděle s tohoto hlediska je nutností psychologickou, ne náboženskou“. Toto spřežení dvou „nutností“ jest nelogické, neboť o přirozené nutnosti náboženské jaktěživ nikdo nemluvil; je to prostě kladné ustanovení, jež mohlo býti dáno také na jiný den než právě na sedmý! A nutnost psychologickou zde také třeba rozuměti ve smyslu hodně seslabeném; periodicita 7 dnů zdá se býti přirozeně sice velmi příhodná, ale o nutnosti rovněž nelze asi mluviti.

„Každý denní zažitek musí se ve snu opakovati a býti spánkem zpracován“. „Sen v normálním spánku jest více méně věrným zrcadlem podvědomé duševní činnosti za bdění“.

Uvádíme z pojednání některé úvodní věty, podotýkajíce jen, že jevy snu a spánku pro psychologii jsou ovšem zajímavé a důležité, ale dosud příliš problematické, aby z nich pro psychologii něco rozhodného mohlo býti vypozorováno.

*

Myšlení pračlověka je dle J. Lindworského (Anthropos, mezinárodní obzor ethnologický a linguistický, vydávaný s příspěvky v šesti řečech, 1919, 419) předmět, jemuž psychologie neprávem se vyhýbá. L. přičítá to předsudku W. Wundtem rozšířenému, jakoby tu každé zkoumání psychologické bylo beznadějné; avšak, praví L., jako psychologie již pokročila nad Wundta v jiných věcech, tak i v tomto případě třeba se vyzouti z pout psychofysického parallelismu i psychologie associační.

Pokusem ukázáno, že primitivní způsob myšlení vyskytuje se i nyní, jakmile myslící octne se v oboru sobě zcela novém, byť i jinak člověk ten byl vědecky vzdělán. Pračlověk pak prokázal myšlení a usuzování tím, že chápal vztah věcí; nedějeť se usuzování jen v podobě syllogistické, nýbrž také jen přímým pojetím poměru, vztahu, na př. že něco jest větší, menší, stejné jako jiné, že je v pravo, v levo atd. tím liší se úkon ten od pouhé associace.

K usuzování tedy náleží především pamět a pak pochopení vztahu. Pračlověk obojí osvědčoval: vyráběl obrazy zvířat, tedy napodoboval přírodu, vyráběl nástroje, tedy prostředky k účelu. Náš pokrok spočívá v tom, že pomocí druhých (řeči atd.) snadněji poznáváme nové vztahy, nové pojmy, jimiž pak zkráceně pracujeme: doch abgesehen von solchen erlernten Dingen, wüßte ich nichts zu nennen, wodurch das neuzeitliche Denken funktionell vor dem des Primitiven voraus sein könnte, dodává L.

Problem náboženský, t. j. v základě pomysl nadempirické mocnosti, vysvětluje se takto u pračlověka snadno ponětím vztahu mezi výrobcem a výrobkem, které jemu samému ze zkušenosti

bylo běžné. Vida na př. blesk a slyše hrom snadno pomocí associace myslil a soudil o původci jeho v mracích. Vorab ist die logische Richtigkeit, an die der Geschulte heute zuerst denkt, wenn er vom Schließen hört, auch für den Gebildeten unserer Tage stets eine cura posterior. Unser naturgemäßes Schließen geht immer auf das sich zunächst Darbietende.... A druhá možná námitka, že tak snadno se tu předpokládá abstrakční pochod, vyřizuje se skutečností pokusy zjištěnou, že ve svém myšlení často vztahy nejvzdálenější postřehujeme nejprve. Kde by se logik domníval, že bylo třeba celé řady abstrakcí, ukazuje psychologický pokus, že myšlení začalo své abstrakce vztahy nejvzdálenějšími. Wir befinden uns darum auf solider wissenschaftlicher Basis, wenn wir den Urmenschen durch schlußfolgerndes Denken zur Erkenntnis einer außerweltlichen Macht gelangen lassen, končí L.

*

Tato zjištění, jimiž — kromě merita otázky — L. chce přispěti k opětnému sblížení psychologie s ethnologií, dobře míti na paměti, kdykoli čteme naturalistické myšlenky o vzniku pomyslu Boha, duše (strach, sny atd.) Jsou to z pravidla ohřívané věci starší, které nepotřebují býti docela nesprávné, ale nesprávně si osobují více nežli znamenají, totiž osobují si nárok, jakoby předmět svůj docela vysvětlovaly. To platí také na př. o článku p. Dra F. Oberpfalzera O dušičkách Indoevropanů na u. m. Kmene (str. 169 d.), kde přesvědčení o duši uvádí se na sny, víra v bytosti božské na kult předků; něco pravdivého v tom jest, avšak celé vysvětlení to není.

„Indoevropan nevěřil v nesmrtelnost ani v nějaké zmrtvýchvstání, nýbrž jen v pokračování života za hrobem“. No ano, vždyť duše nevstává ani nám z mrtvých, anať neumírá! A pokračování života a nesmrtelnost není snad daleko od sebe! Výklad „snahy každého Indoevropana“, aby měl syna, „protože jen dospělí synové mohli konati oběti zemřelým“, jest umělá fikce. Tu touhu měli Semité taky a mají rodičové dodnes, bez ohledu na oběti.

*

jv. — Neznámý spisovatel dvou filosofických spisů r. 1919. vydaných, Spinoza Redivivus a Augustinus Redivivus praví o obou myslitelích, že objevili pravý princip filosofie vůbec a že upotřebili methody, jež neklamně vede k cíli, vylučujíc veškerý omyl. Oba zdokonalili myšlení, a proto je nazývá „Vollender der Philosophie“. Filosofie dosavadní pokoušela se marně o rozluštění záhad, které nám podávají správně pochopené spisy obou myslitelů. Nebude li filosofie těchto spisů dbát, nedojde prý nikdy cíle, a ministři vyučování měli by uvážit, zda by nebylo lépe, kdyby všechny stolice filosofické se zrušily, a čas tím získaný byl věnován něčemu lepšímu. (V čemž má z části pravdu!) „Takovou filosofií soudnost se nesesiluje, nýbrž pustoší“ (Aug. Red.

str. 166.) Mladí studující filosofie mohli by prospěti dobré věci, kdyby požádali docenty, aby napřed vyvrátili vše, co je podáno ve spisech „Augustinus Red.“ a „Spinoza Red.“, než vůbec začnou o dosavadní filosofii přednášet.

Veliký učitel církevní prý dosud nebyl jako myslitel pochopen. Jako mnozí jiní nesměl ani pravdy otevřeně projevit; proto ji tajně naznačil. (!) Základní myšlenky Augustinovy a Spinozovy se podle spis. kryjí. Dva světy stojí podle nich proti sobě; „svět pocitů“ a „svět pomyslů“ („das Reich der Empfundenheit“, „das Reich der Gedachtheit“.) K tomuto světu patří vše, co je tak evidentní jako pravdy mathematické; vše ostatní patří k světu jinému. Naše řeč nemá takové schopnosti, aby vyjádřila přesně vše, co má být podáno jako pravda filosofická. Kořen tohoto nedostatku věží v tom, že naše řeč užívá smyslových značek, jimiž nelze vše patřičně vystihnout. Jedinou cestou k pravdě je „cognitio intuitiva“, jíž pravá filosofie dle příkladu obou myslitelů musí dbát.

Spis. slibuje, že příbuznost obou dokáže jasněji ve vysvětlivkách, jež časem podá ke spisům amsterodamského myslitele.

Celkem dlužno poznamenati, že u něho rozhoduje předpojatá myšlenka, do níž se vžil, a do jejíhož rámce snaží se vtěsnat světový názor obou myslitelů, ovšem po způsobu Prokrustově, tam natahuje, tam odnímaje. Že mezi oběma mysliteli je v nejdůležitějších otázkách podstatný rozdíl, o tom není nejmenší pochyby. Jaký pojem o Bohu má sv. Augustin, a jaký Spinoza? Pojem světcův a pojem deus sive natura! Propast zeje mezi oběma. Jenom živá fantasie může překlenouti, co oba myslitele dělí.

r. — Že Augustina-filosofa, podle Harnacka „prvého moderního myslitele“, vlastně ještě málo známe a zužitkujeme, ukazuje jesuita B. Jansen ve Stimmen d. Zeit (1920, 129 dd.) Z jeho spisův o křesťanské nauce, o způsobu vyučovati nevzdělané jakž takž bylo čerpáno, řádové následovali jeho řehole, ale filosofické spisy (Contra academicos, De beata vita, De ordine, Soliloquia, De immortalitate animae, De musica, De magistro, De libero arbitrio, De anima et eius origine), filosofické části spisů O městě božím a Vyznání, jež máme i česky otištěny, o Trojici pomíjeny, až v 19. století smysl pro studium dějin, co do filosofie živený i genetickou methodou hegelianismu obrátil zřetel i k nim. (Jansen myslí, že i homilií bylo si již dříve více všímáno. Škoda, že homilie Augustinovy v kněžském breviáři nejsou vhodněji vybrány.) Windelband zove Augustina „duchem prvého řádu“, Dilthey „nejhlubším myslitelem oné nové doby a zároveň nejmohutnějším člověkem mezi spisovateli celého světa“, Siebeck „psychologickým geniem patristické doby“, podle Seeberga nelze si bez něho „církve katolické a vzdělanosti středověké, ale ani reformace a vzdělanosti přítomné mysliti“ — tak prý kráčel staletími jako král, nejvyšší dary uděluje, a jako kněz, lidské pokolení k věčným zřídlům náboženství veda.

*

m. — V katolickém měsíčníku pražském píše kdosi o spisech B. Vikové-Kunětické: „Stežejní rys jejích spisů jest vášnivý boj za poznanou pravdu, tedy prudká tendence. Vypiatá tendence poškozuje ovšem mnohde účin esthetický, což je však nahrazeno prospěchem, který přináší naší socialní mravnosti. Tendence Kunětické je čistá, obrodná“.

Pisatel či spíše pisatelka opakuje tu asi bezmyšlenkovitě úsudek, jaký se ustálil o spisovatelce v pokrokářských listech. Je si však vědoma, v jakém smyslu je tu míněna ona „obrodná“ tendence? V hlavních svých románech, které vzbudily svého času největší rozruch — „Minulost“, „Medřická“, „Vzpoura“ — bojuje spisovatelka za právo ženy na úplnou svobodu a samostatnost, i pokud se týká mateřství. Ani samostatně se živící žena nemá se podle jejího názoru vzdávati mateřství; poněvadž však manželství by překáželo samostatnosti, je nutno, aby se stala matkou mimo manželství a styk s mužem přerušila, jakmile je dosaženo „přírodou stanoveného cíle“. Tak činí učitelka Medřická i hrdinka „Vzpoury“. Důsledkem takového bezohledného individualismu a feminismu jest ovšem volná láska. Teprve v „Pánu“ a menších pracích bojuje V. K. za požadavek mravní čistoty mužovy před manželstvím i v manželství, ale zase má na mysli poměr jen sexuelní, manželství založené pouze na lásce tělesné, líčené k tomu způsobem hodně naturalistickým. Místo „prospěchu socialní mravnosti“ bylo by tedy správnější psáti o jejím snížení a rozvratu! A zvláště v katolickém listě!

r. — Kokettování našich spisovatelů se směry, jež nám měly zůstati cizími, jelikož jsou duchu našemu nepřátelskými a proto nebezpečnými, nutno všemožně potírati. Bývá sice často bezděčné, neuvědomělé, ale tím hůř!

Co do formy a slohu nelze ovšem ostávati pozadu, ačkoliv neprospějeme si honbou za každou módní jepicí, nehledě k tomu, že umělecké svéráznosti takto se naši spisovatelé nedopracují.

Ale hlavní je duch. Ten oživuje. A v tom jest už nejvyšší čas, abychom se rozpomněli sami na sebe, abychom byli svými, ve vlastním tvoření i v nazírání na směry druhé. Nejde o čínskou zeď. Avšak máme-li světu co říci, má to býti naše. Infiltrace duchem duchu našemu nepřátelským, ač již tolik pokročila, nutno se zbaviti a překonávati předsudek vlastní inferiority, do níž ovšem nikoli bez viny své byli jsme zatlačeni, překonávati jej především u sebe a skutkem i u jiných. Odvěká vada česká, cizímu zboží dávati přednost, ukazuje se i v tomto směru. Nekriticky čtou se hlavně věci nepřátelské, a to ještě s pyšným vědomím povýšenosti nad zaostalostí těch, již myslí, že bychom si měli více všímati také věcí svých.

Napadne to tak člověku, když na př. čte v pražském „Čechu“ výrok známého feuilletonisty: „Heřman Busenbaum vydal svůj hanopis Medulla theologiae moralis, a v ní se jal dokazovati, že morálka

jesuity hlásaná dovoluje užíti špatných, násilných, lživých a nemravných prostředků k dobrému cíli". Ovšem míněn tu, jak později opraveno, jeden z předních moralistů katolických, sám jesuita, a vzácné jeho dílo, v němž o něčem takovém není ani zmínky. Nějaký škvár tu byl pramenem trapného lapsu.

V Němcích teď uznávají, že staletým velebením „reformace" a jejích účinků byla zpupnost podněcována. Dokud věci šly dobře, byl to duch Lutherův a j. p., který to vše působil — tak jsme to slyšeli ještě r. 1917. Nyní se vidí, že nebylo všechno zlatem. Jádro nebylo dosti jadrné.

I u nás nutno přikročiti k tříbení pojmů a poznatků. Různé formy protestantismu — od husitství až k osvícenství — i nám bezpočtukrát vykládány jako smysl našich dějin a naší české bytnosti. Tento předsudek nutno odklízeti, i když jeho zástupci mají ted v českém životě hlavní slovo. Nutno i přes to k vítězství pomáhat pravdě.

*

Jméno Velehrad, vykládané obyčejně tak jak význam složek naznačuje (velí, velký hrad), vykládá p. Dr. Bohuslav Horák (Agr. archiv 1919, 172) jako odvozeninu ze jména osobního: „jako se vykládá jméno Rajhrad na Rájův hrad, lze vyložiti také jméno Velehrad na Velův hrad. Osobní jméno Vela je doloženo v Tomkových Základech starého místopisu pražského".

Domněnkou touto prý „odpadá jedna z opor, jež se uvádí pro starobylost Velehradu, totiž důvod, že ze jména samotného lze odvoditi starobylost místa". Zmínku Fuldských annálův o hradě a městě Rostislavově (r. 864 a 869) vykládá H. o jednom předmětě, t. j. jen o Děvíně (864 „Dowina, id est puella"), nikoliv také o Velehradě (869 „in illam ineffabilem Rastizi munitionem".)

Ve starých listinách doloženy jsou onoho jména tvary: Weligrad po r. 1131, Welgrad 1257, Welegrad (1258).

Tedy otázka trvá.

*

m. — Pro nedalekou prý již dobu připravuje se v Praze česká škola pro knihovníky veřejných a universitních knihoven. Ale v navrhovaných plánech, pokud jsou známy, jest ještě mnoho neurčitého. Neví se dosud, má-li býti škola dvouletá či jednoletá. Není také vyjasněna otázka, kdo může vstoupiti do školy knihovnické; začíná však, jak se zdá, převládati názor, že řádným posluchačem školy může býti jen absolvent některého typu školy střední.

Ve Francii byly upraveny zkoušky kandidátů pro universitní knihovny výnosem minist. vyuč. z 8. května 1919 a konaly se tak po prvé v Paříži koncem listopadu. K žádostem je nutno přiložiti mimo jiné osobní průkazy: bakalářský diplom a doklad, že kandidát strávil rok jako nadpočetný v některé universitní knihovně, dále doklad o znalosti starých i živých jazyků. Zkouška je dvojí. Při

písemné se žádá pojednání o některé otázce bibliografické nebo administrativní se zřením ke knihovnám universitním; pak utřídění pěti spisů z různých oborů a z rozličných dob; v tom jsou zahrnuty: notace, záznam inventární, záznam pro katalog soustavný a abecední. Zkouška ústní koná se rovněž z bibliografie a správy a z jazyků: kandidát má projeviti náležitou znalost angličiny nebo němčiny, tak aby dovedl vyložiti obsah některé části předloženého díla bibliografického. Požadavky, jak patrno, jsou dosti mírné.

Spolek československých knihovníků ve svém listě „Kniha" zastává názor, že v čele a ve službách veřejných knihoven mají býti skuteční, odborně vzdělaní bibliotekáři a nikoliv pouzí absolventi universit. —

O veřejné knihovně v Cambridgi proběhla novinami zpráva, ovšem nezaručená, že tam přečetli 14letí po 43 svazcích ročně, 20letí po 59, 30letí po 174, načež počet knih klesal, 50letí po 27, 60letí po 15 atd.

Vychovatelský.

Odstupující rektor č. university v Praze JUDr. K. Herrmann-Otavský v přednášce na rozchodnou zdůrazňoval posluchačstvu potřebnost odborného vzdělání naproti pouhému dilettantismu a autodidaktismu, který strana soc. dem., ač má mezi sebou také odborníky a jich vyhledává, k veřejné činnosti má za dostatečný. Je to jeden z nemnohých teď až příliš oprávněných protestů proti zpovrchňování vzdělanosti, jímž naše úroveň snižována právě nyní, kdy nám potřebí co nejúsilovnější práce, aby dohoněno bylo, co v minulých letech zanedbáno, a aby dosavadní šlendrián ve veřejné správě přestal.

Za to prvý rector magnificus university brněnské národohospodář (!) Dr. Engliš v úvodní přednášce uznal za dobré vykládati posluchačům, že theologie není vědou.

Jestiť jedna velká pravda v oboru všech věd, a ta zní: Nerozumuj o tom, čemu nerozumíš! Zákon příčinnosti, kterého se také dovolával, zakazuje zavěšovati řetěz ve vzduchu, jak činil Münchhausen a (bývalý baron) Prášil a dosud činí ta věda, která neuznává starého ἀνάγκη στῆναι, kde duch lidský neodbytně volá: δός μοι ποῦ στῶ, totiž po poslední (a prvé) příčině, po Bohu, kde tedy nutno stanouti, nemá-li řetěz příčin viseti ve vzduchu.

Popírati tedy Stvořitele není pranic vědeckého, tím méně pak paedagogického. Nechápeme sice tvůrčího úkonu docela, jako nechápeme bytnosti boží, právě proto že jest nekonečná, tedy nadlidská, ale nechápeme mnoho jiných věcí, aniž se jich proto vzdáváme. Nevěrecký professor může nanejvýš říci, že ho důkazy theologů a filosofů nepřesvědčují, tedy vydávati se za agnostika, ale kdyby lidem namlouval, že svými důvody nevěru vědecky odůvodňuje, bylo by to nesvědomité balamucení, tím nesvědomitější, pokud se děje před katolickou mládeží.

Pokud jednotlivé předměty theologické a jak jsou vědami, nemožno tu dále vykládati. I kdyby všechny se obíraly přímo jenom náboženstvím — čehož není — ani tehdy by se nemohlo mluviti o nevědeckosti; vždyť náboženství je stejně danou skutečností jako kterákoliv jiná. Ale v theologii se pěstují také jiné vědy, linguistika, exegese dějepis, mravověda, právo, vychovatelství, pastorálka; o této, která i mezi bohoslovci má nejméně vědecké slávy, pánům na pražské universitě i člen právnické fakulty řekl, že by obdobný předmět ani jiným fakultám neškodil!

Praví sice p. prof. Dr. V. Novotný (ČČH 1919, 359 proti rekt. Naeglemu), že to „these opuštěná" (že totiž theologie vědou), a naproti úsudku některých universit v Německu dí, že „vědecké pěstění [tedy přece!] theologie bylo na německých universitách a zvláště na evangelických fakultách přece jen jiné než u nás". Ale

totéž mohlo se říci před půl stoletím i o jiných fakultách u nás, aniž jim proto kdo vědeckého rázu upíral. Kdyby pánové měli jen potuchu, co filosofické a historické látky se ve vědách theologických probere, nemluvili by tak naivně.

A methoda? Ta jest ovšem v různých předmětech těch různá, někdy (na př. v dogmatice) více lemmatická; ale totéž je namnoze ve studiu právnickém.

Že u nás theologické studium není tak vybaveno, jak by mělo býti, na to pořád žalujeme, ale tím není vinna theologie.

V Praze jedná prý se o to, aby pro katolickou theologii českou místo 2 fakult a 4 bohoslovných ústavů byla zřízena fakulta jediná, nějaký takový generální seminář, lepší ovšem než byly josefínské.

Důvod hmotný — vláda prý nebude pro každých asi 30 bohoslovců platiti 6—8 professorů — je vzhledem k jiným fakultám nicotný. Vždyť pánové dobře vědí, že tam lecktery professor má třebas jen 1—2 „posluchače“, vědí, kolik právníků studuje vůbec soukromě, a nikomu nenapadne říci, aby proto byly professury ty zrušeny, i když by nebylo protidůvodu, že tolik a tolik posluchačů (neposlouchajících) pro ten předmět zapsáno. A pak, tento nízký počet bohoslovců jest jistě jen přechodní, jak na př. již letos viděti v Brně. Ačkoli jsme v revolučněpokrokářském šílení, ačkoli kyne jinde tolik skvělých míst, ačkoli tolik mladých lidí jest u vojska, má tu I. ročník 15 posluchačů.

P. Holba, předseda „Zemské“ jednoty duchovenstva, v rozlukovém dobrozdání odůvodňuje soustředění ústavů v jeden také tím, že se tak „pro výchovu kněžstva získají lepší síly, kterých nelze získat pro tak mnohé semináře diecesní, jak nynější zkušenost ukazuje.“

O tomto důvodě znalce, jakým jest p. farář Holba, netroufám si rozhodovati; to ať učiní pánové, jichž se týká. Podle toho, jak „reformisté“ zvláště v Čechách svou ignoranci v nejvážnějších otázkách žurnalisticky na odiv staví, dával bych mu co do jeho „nynější zkušenosti“ skoro za pravdu, kdybych nevěděl, že jest i mnoho špatných lékařů, špatných právníků, špatných filologů, historiků, mathematiků — ačkoli měli vysoce vědecké professory. Tož vina jest asi také jinde, a u mnohých v tom, že vědeckého spisu neb časopisu celý čas nevezmou do rukou.

Tím však nebudiž popíráno, že soustředění bohoslovných ústavů snad na 3—4 v celém čs státě mělo by také značné výhody. Ale stran Brna a Olomouce budiž už teď důtklivě upozorněno, že ač je v Olomouci fakulta, vysoké školství bude se vyvíjeti jen v Brně, a s ním také učebné pomůcky, zvláště knihovna. Stěhovati teď brněnský ústav do Olomouce bylo by holým zpátečnictvím, ne reformou ani pokrokem!

V protestantské revue Naše doba (red. státní tajemník prof. Dr. Fr. Drtina) pojednává p. Dr. Alois Musil o stolici semitologie na č. universitě pražské, kde po dlouhém jednání ustanoven. M. j.

poukazuje také na důležitost obchodních styků se semitským světem východním, jež potřebí co nejspíš navázati, „nechceme-li přijíti pozdě a ztratiti příležitost, jakou Allâh poskytne jen jednou za století“.

Nebylo-li v Praze o semitologii postaráno, pak ovšem bez dlouhých důkazů je zřejmo, že se tak neprodleně státi mělo z důvodu vědeckých, vysokoškolských. Ty obchodní záležitosti však obstarají, budou-li chtíti, semité západní, jichž máme i na export až nadbytek, bez universitního studia! —

Ve Vídni sestoupli se vysokoškolští posluchači ve spolek Logos k povznesení a prohloubení katolického názoru.

V Praze i v Brně taktéž pozorovati mezi katolickými akademiky čilejší ruch; orgán pražských („Život“) statečně si vede.

*

K dějinám laické morálky ve škole. Znamenitý francouzský fysiolog Elie de Cyon (* 25. III. 1842) vydal r. 1912 knihu apologeticky významnou „Bůh a věda“, jakýsi to souhrn a plod dlouholetých svých pozorování a zkušeností. Jeho stanovisko není ve všem přesně katolické, leccos prozrazuje stopy liberálních proudů minulého století, než celkem jest nám velmi blízké. V prvním díle: „Psychologie velkých přírodozpytců“ otiskuje znovu v kapitole „Boj proti Bohu a laická morálka“ otevřený list, jejž již r. 1881 uveřejnil v časopise jím řízeném „Gaulois“. Adresuje jej Pavlu Bertovi, professoru fysiologie na Sorbonně, čelnému bojovníku za školu úplně laickou, neznabožskou, pozdějšímu ministru vyučování v kabinetě Gambettově. V předvečer svého jmenování ministrem měl tento jinak povrchní člověk na veřejné schůzi v pařížském zimním cirku přednášku o náboženském vyučování ve školách řádových; bylo to zároveň rozvinutí jeho příštího ministerského programu, otevřené vypovědění války Bohu a náboženství. Morálku náboženskou co nejvášnivěji zavrhoval, hodlaje ji nahraditi morálkou světskou, spočívající na pouhé vědě.

Cyon tedy mu píše: „Vážený kollego! Ve své přednášce jste prohlásil: ... ‚Morálka budoucnosti, morálka pravá, jež jedině jest hodna toho jména, smí spočívati na základě pouze vědeckém; je to morálka laická čili občanská, jež nezná víry v Boha!‘ .. Táži se vás: Na kterých pak vědeckých zásadách, na kterých fysiologických výzkumech chcete svou mravouku založiti?[1]) Víte dobře jako já, že věda není a nebude s to, aby byla základem ethiky. Jak sám připouštíte, není morálky bez sankce. Kde vezmete však sankci, zamítáte-li pojem Boha? Učitel povzbuzuje hocha, aby miloval vlast; avšak dítě mu namítne: ‚Jakže, mám obětovati život za ohroženou vlast, za ochranu lidí mi neznámých, cizích a za vydobytí území obsazeného nepřáteli?

[1]) Na tuto otázku Pavel Bert neodpověděl, ač měl častěji k tomu příležitost.

Co mi potom? Proč pak?' Co odpoví mu učitel, nesmí-li mluviti o Bohu? — Jak možno chápati ctnost a obětavost bez vědomí povinnosti? Lze však chápati pocit povinnosti jen poubým faktem našeho bytí, bez nutných závazků k vyšší, nadlidské bytosti? Lze jej chápati bez naděje v odplatu v lepším světě? — Snad mi odvětíte, že jest možno ztratiti víru a přes to míti vroucí lásku k vlasti a býti mravů bezúhonných. Také jsem v mládí tak soudil jako Vy, že náboženství a víra v nesmrtelnost duše jsou bez významu. Když mi bylo dvacet let, řekl jsem si: K čemu všechna tato metafysika? Popírám ji a přes to nepokládám se za horšího. Ač jsem skeptik, kladu čest nade vše a jsem nadšen pro vše dobré a krásné. Jsem hotov obětovati se za věc spravedlivou a ošklivím si nízkost! Tak jsem smýšlel tenkrát. Avšak život a přemýšlení ukázalo mi, čím to je, že máme jakous takous mravnost bez náboženství. Povím vám řešení této zábady: Je to tím, že jsme zdědili morálku svých předků, a ti se morálce naučili z náboženství".

Myšlenky tuto uvedené nejsou nové ani úplné, ale pocházejíce z péra učence laika, jenž samostatným přemítáním k nim došel, mají zajisté svou váhu. Zvláště pozoruhodna jest však poznámka, již uvádí pisatel na konci svého listu a jež osvětluje původ a příčinu nynějších poměrů v Rusku. Píše: „1873 vyučoval jsem fysiologii na universitě petrohradské. Kdysi jsem byl pozván, abych měl v tamní lékařské akademii výroční slavnostní řeč. Zvolil jsem si thema: Srdce a mozek! Přednáška tato vyšla, jak víte, téhož roku v „Revue scientifique". Můj námět znepokojil poněkud vyšší duchovenstvo; proti všem zvyklostem se omluvilo a nezúčastnilo slavnosti. Zato se na jedné z tribun v sále hustě tísnila mládež, svedená mým předchůdcem Sečenovem, veleknězem nihilismu a hrdinou románu Černišlovského: „Co činit?" Byl jim namluvil, že je s to, aby ukázal lidskou duši pod mikroskopem a králíku udělil požíváním fosforu lidský rozum. Horliví tito posluchači, mezi nimi i dívky, měli bez pochyby za to, že budu mluviti v témže duchu jako můj předchůdce a že svého předmětu zneužiji, abych hlásal nejapné hmotařství, přespříliš tehdy pěstované pavědeckou literaturou. Jejich blud trval krátce. Pokud jsem mluvil o vědě, naslouchali mi s blahovolnou pozorností. Jen několika narážkami na služby, jež prokázala fysiologie hudbě, básnictví a malířství, utržil jsem si hned z počátku nespokojivé reptání mládeže. Když jsem však na konec své řeči ve shodě s velkými mistry vědy [1]) prohlásil, že lidské vědění má meze, za nimiž jest a zůstane tma, propukla opravdová bouře nevole. Pohleděv na tribunu, s níž se ozývaly protesty, četl jsem na tvářích výtržníků hněv, úžas a zkoprnělost. Rozum těchto mladých lidí byl tak popleten, že se pobouřili nejenom při pouhém slově Bůh, nýbrž že ani nedovedli klidně vyslechnouti myšlenku tak prostou, že věda má meze. Ba, již narážka na hudbu, malířství a básnictví, věci to,

[1]) Jsou to, jak z jiného místa vysvítá, tito: Helmholtz, sir William Thomson, Pasteur, Kirchhoff, Milne-Edwards, J.-B. Dumas, Du Bois-Reymond, Claude Bernard.

pro něž se mladé a ušlechtilé duše obyčejně nadchnou, zdála se jim zradou! Naplňovaly mne děsivé předtuchy o budoucnosti, již pokolení tak zrůdné své vlasti přinese, když jsem sestupoval s řečniště. V rozmluvě, již jsem měl při této příležitosti s ministrem války, hrabětem Miljutinem, pravým to vůdcem ruské revoluční strany, netajil jsem svých obav. Jemu na prvním místě třeba přičísti materialistický směr, jenž otrávil ruské školní vyučování. Tehdy si hrál na zapřisáhlého ochránce školní mládeže. Šel ve své shovívavosti tak daleko, že omlouval i přečiny naprosto neodpustitelné. „Pane ministře“, pravil jsem mu, pozoroval jste, jaký dojem učinila některá místa mé přednášky na ony mladíky? Srdce mi to rozdírá. Nechci býti špatným prorokem, ale tolik vám mohu předpověděti: neučiníte li co nejdříve přítrž demoralisaci mládeže důkladnou změnou učebné soustavy, budete míti v Rusku za patnáct nebo dvacet let úplný sociální rozvrat! Ministr se usmál nedůvěřivě. „Nadsazujete,“ odpověděl, „poněvadž nemáte důvěry k umravňující síle našeho vysokoškolského studia.“ — „Nikoliv,“ zdůraznil jsem, „k tomu nemám naprosto důvěry“. —

Autor dodává a my mu vzhledem k nejnovějším událostem v Rusku přisvědčujeme: „Bohužel dokazují dějiny Ruska, že jsem se nemýlil.“

Ferd. Pokorný.

*

jv. — F. W. Foerster, píše v jedné stati svého díla „Politische Ethik und politische Pädagogik“ (třetí rozšířené vydání díla „Staatsbürgerliche Erziehung“) o významu ruské duše pro německou vzdělanost. Dle jeho přesvědčení je v ruské duši něco, co má značnou cenu pro veškeré lidstvo a může býti silnou protiváhou vadám německého ducha. Německý princip organisační je prý „silně militaristicko-mechanický“; je prý to výraz „silně centralisované politické moci“, je to „Caesar“, který snaží se ovládnouti tendence odstředivé. Taková organisace, která vše přísně soustřeďuje, chová v sobě nebezpečí; vztah člověka ke člověku tím trpí, kultura sama pozbývá duše. „Jest n. př. tragickým rubem našeho německého organisačního principu“, žaluje Foerster, „že vylučuje genialní a neobyčejně (eigenartig) nadané lidi a nedovoluje, aby se vyšinuli . . . Je to organisace průměrnosti“ (370.)

Při uspořádání poměrů (Massenregelung) dá se tím ovšem mnoho dobrého vykonat, avšak při jemnější kulturní práci může se snadno mnoho zla natropit. Ruská duše má nepřekonatelný odpor „proti západnímu organisačnímu principu, proti jeho násilnosti, jeho schematismu, jeho vylučování všech hlubších vztahů člověka ku člověku“ (371.) Není ovšem nejmenší pochyby, že slovanské plémě může se mnohému od německé tradice přiučit. Mluví se sice mnoho o „anarchistické tendenci“ slovanské duše, ale zapomíná se, že za touto tendencí vězí „silná sociální síla, která je v nebezpečí u západního člověka, vysoce organisovaného, že se ztratí; toť bezprostřední vztah člověka „k bratru člověku“; ano člověk slovanský je v základech mnohem více sociální než člověk západoevropský, ačkoli tento velmi

mnoho o tom mluví... Der slavische, speziell der russische Mensch strömt mit allen Kräften seines Genütes in den Mitmenschen über; jest od přirozenosti mnohem více křesťanským člověkem než individualista západu, který je často jenom zevně „Caesarem" sespolečněn. Kdo nám může říci, zda právě my „technikové organisace" nepocítujeme s rostoucí složitostí svých společenských problemů víc a více jednostrannosti a nebezpečí svých principií a zda nepřiučíme se od ruské duše právě tolik pro zlidštění své organisační práce, (zur Vermenschlichung unseres Organisationswesens), jak jsme se kdysi přiučili pro zjemnění svých společenských mravů od Francie?"

Neupřílišuje snad Foerster, jako častěji? Jest přece známo, že právě Rusko bylo sídlem nejnelidštější moci, soustředěné v rukou carových. Učenec k tomu poznamenává, že také neobyčejná moc panovníkova byla germanského původu; Vajharové byly Germani. Velikou nectnost vytýká ruskému a jiným slovanským národům, — nespolehlivost, o níž praví, že je temným rubem velikých slovanských ctností, značíc těžké manko právě též ruské mužnosti a činí každou hospodářsko-organisační spolupráci zcela nemožnou" (372). V té příčině třeba jim doplnění německou kázní, což bude tenkráte možno, až pruská kázeň bude víc oduševněna, až bude mít víc úcty k lidské důstojnosti. Nynější německý organisační princip nemůže slovanských národů vychovat; naopak vhání je do divoké vzpoury. Má li Němec působit na jiné duše, schází jemu při tom „příliš takt před důstojností a zvláštností cizí osobnosti". „Ohne Christus entartet auch Caesar" (373).

Idea státní všemohoucnosti natropila již mnoho zla. Právě nyní je záhodno, k tomu poukázat, kdy idea tato v různých státech mnoho odpovědných činitelů opojila. Vžijeme li se v přednosti jiných a uvědomíme-li si vlastní meze a nebezpečí, probudí se tím v každé duši něco, co dříve spalo nebo bylo zkomoleno. Obtíže vnitřních kulturních problemů nutí prý německý národ, aby zanechal své jednostranosti. Podobných vad není žádny národ prost. „Ruská revoluce, ruský anarchismus a nihilismus byl vždy zoufalý vzbouřením slovanské duše proti západo germánskému, mechanisujícímu principu násilí". (374). V baltických provinciích, dí Foerster, to pozorujeme v drobném. Poměr německých baronů k usedlému lidu byl málokdy snesitelným, což se hrozně vymstilo. Němcům schází dle F. k vladaření „jisté jemnější společenské jakosti", i když jejich kázeň a organisační síla je významnou pro všeobecnou kulturu. Nezbytně třeba, aby „železná" kázeň byla zdokonalena cennými prvky jiných kulturních národů; jenom tak mohou být těžké úkoly budoucnosti šťastně vykonány.

*

m. — Učitelské listy stále ještě se obírají úvahami o reformě dějepisného vyučování. Z různých těch návrhů vidíme nejlépe, jak to bude vypadati či snad již vypadá v „nové", „svobodné"

české škole. V posledním čísle „Komenského“ (leden 1920) podává kdosi „výběr látky dějepisné“, hovoří však jen o době husitské a protireformační. Nestačí prý tu říci, že byly nepořádky v církvi, nýbrž nutno vyložiti, jaké a kde; jako by pokrokoví učitelé nebyli tak činili již dávno a často barvami nejkřiklavějšími! „Tedy úkol vážný“ — dotvrzuje si pisatel a přemýšlí pak, jakým způsobem upraviti výběr pro mladé žáky. Nejmenší míru učiva stanoví takhle: „Pojem bohatství, přepych. Jan Hus a pravda. Husité, jejich vojsko. Husitský král. Porážka na Bílé Hoře. Popravy 1621, vyhnanci. Komenský.“ Pro vyšší stupně: „Moc církve a její bohatství. Náboženské formy, bez skutků atd.“ „Bez teologie musí poznati každé dítě, že Čechové bojovali za pravdu... Smyslem dějin bude domábání se svobody svědomí, k této svobodě povedou všechny naše cesty...“

Jak pokrokoví páni rozumějí této „svobodě svědomí“, je dostatečně známo. Ostatně totéž číslo otiskuje na předním místě novoroční projev min. Habermanna, kde tento odborník vykládá svůj názor o svobodné, pokrokové a demokratické škole. „Svobodnou“ školu chápe takto: „Učiteli není možno předpisovati, jak má vyučovati. To mi znamená, že učitel zpracuje danou látku svým způsobem samostatně.“ „Nedovedu si představiti, že jsou jednotliví učitelé, kteří jsou vyznavači některého ze jmenovaných systémů (totiž monarchismu, kapitalismu a klerikalismu) a zejména, že jsou takoví, kteří jsou na příklad dobrými katolíky.., Svobodná škola znamená sloužení pouze dvěma složkám: dítěti a státnímu celku“.

Pokyn zajisté dosti jasný a výmluvný. Proto asi také chápaví lidé mezi učitelstvem neustávají nyní s tak velikým důrazem vybízeti na svých schůzích — svolaných třebas jen k poradám o úpravě platů, k hromadnému, ba někde docela „jednotnému“ vystoupení z církve. Toť asi znamená onu sloužení dítěti a státu!

*

Ministerstvo osvěty i zemské školní rady namahají se, aby pokleslou kázeň ve školách povznesly. Posílají nosy a výnosy, jimiž má býti napraveno, co svoboda pokazila.

Zajímavo jest, že obracejí se také proti nekázni v profesorstvu a učitelstvu. Tak nedávno ředitelům středních škol přísně nařízeno netrpěti jednotlivcům sborů samovolného rozhodování mimo vlastní kompetenci. Tak zakázáno obtěžovati úřady zasahováním vlivných osob do rozhodování o služebním postupu, obsazování míst a pod. Tedy věci, které se v řádné správě rozumějí samy sebou, ale v revolučním ruchu přišly v zapomenutí.

Žaluje se pořád na nekázeň žactva. Avšak není mnoho vychovatelského důvtipu třeba na pochopení, že nekázeň nadřízených (učitelů) nemůže dobře působiti na kázeň podřízených.

Mutatis mutandis platí to o veškeré činnosti výchovné, tedy i v duchovní správě. Nynější vření reformní ozývá

se tu a tam i ve škole i na kazatelně. Při jednom duchovenském sjezdě v Brně kdosi správně upozornil na to, že nemožno katechetovi nebo duchovnímu správci žádati po svěřencích jeho poslušnosti, když sám svých představených neposlouchá a proti nim, proti povinnostem od nich uloženým brojí. Tak se stalo nedávno jednomu středoškolskému katechetovi v Brně, že jej žák při „reformních“ výkladech okřik!, a tak se může státi i v kostele, bude-li ten neb onen místo Krista kázati sebe a své hlouposti. Uvědomělé posluchačstvo právem použije známého pravidla, že dlužno poslouchati Boha víc než lidí. Ale kam to povede?

*

H á d a n k y patří ke sportům v poslední době u nás nejvíce pěstovaným. Shledáváme se s nimi v celé řadě časopisů, ano existují i časopisy úplně hádankářské. Zvláště tak asi za 30 posledních let tato ušlechtilá duševní zábava netušenou měrou se rozšířila a dnes baví se řešením hádanek nejširší vrstvy lidu, mládež i dospělí, vzdělaný i prostý.

Hádanka jest hříčka vtipu, při kterém nejmenujíce předmětu naznačujeme jej nějakým opisem, aby vtip z tohoto opisu příslušný předmět si vyhledal. Hádankou se brousí paměť, bystří vtip, ostří rozum, podněcuje představivost, šíří soudnost, nehledě k tomu, že příjemně krátí chvíli.

Hádanky pěstovali již staří národové, Židé a Egypťané. Též Řekové a Římané hádanku si oblíbili, o čemž dosud svědčí mnohé názvy, které se na naše doby udržely, jako palindrom, logogrif, arithmogrif a. pod. Hádanka vyskytuje se netoliko v prostomluvě, ale i v básni.

Některé hádanky vznikly mezi prostým lidem a pak z úst do úst kolovaly, až se po čase staly majetkem národa. Dále jsou hádanky, jež napsali spisovatelé dle jistých pravidel (h. umělé.) Horlivým přítelem a sběratelem národních našich hádanek byl zvláště Karel Jaromír Erben a František Bartoš.

Hádanek českých jest veliké množství. Jsou to: číselka, čtvercovka, doplňovačka, hádanka skládací, hádanka žertovná, hádanka lidová, koníček, královská procházka, obložka, početní hádanka, přesmyčka, ráček, rebus, rodovka, roháček, rozšiřovačka, skrývačka, slovní hříčka, souzvučka, šaráda, výpustka a vsuvka, záhadný nápis, záměnka, zdrobňovačka, zrůda, zvratka.

1. Č í s e l k a. Jest jednou z nejoblíbenějších hádanek. Skladatel některé slovo vyznačí číslicemi a řešitel má za ně podle souvislosti s ostatním textem dosaditi písmena. Hádanka tato může býti podána v prostomluvě i ve verších. Určitá číslice v několika zatajených slovech značí vždy tutéž hlásku. Ku př.: Velká je to 123245 pro toho, kdo má skáceti 42321. Jistě mu i 345 s čela teče. (lopota, topol, pot.) — — Žák měl ve dne tolik 12345, že naň přišlo náhle 21345 (psaní, spaní).

Zhřešila 612 — — ráj na vždy ztracen —
po Messiáši toužil vroucně lid.
Konečně přišla 345, kdy mír vrácen
a 3412 hvězda svůj šířila svit.
123456 = Vánoce.

2. Č t v e r c o v k a. Hádanka tato záleží v tom, že slova o určitém počtu písmen ve směru vodorovném i svislém čtena jsouce stejně znějí. Písmena jsou obyčejně seřaděna abecedním pořádkem a dle uvedeného významu slov se řeší. Někdy také bývají písmena nahrazena číslicemi.

Čtvercovky se slovy, jež mají 4 nebo 5 hlásek, dají se snadno sestaviti; čtvercovek, jež mají slova o šesti písmenech, jest již poměrně málo.

a a a a a a	hřích	Rozluštění:	lakota
a a i i i i	řecký bůh		apolon
k k l l l n	osoba z č. dějin		kozina
n n n n n n	nerost		olivin
o o o o o o	hudební výraz		tonina
p s t t v z	ovoce		ananas

3. D o p l ň o v a č k a. Dle uvedeného významu slov se určitý obrazec doplní a hledá se tajenka, kterou tvoří u slov hlásky začáteční nebo prostřední nebo koncové anebo v místech zvláštními znaménky označených.

. + o + .	pouta	Rozluštění:	okovy
. + v + .	řemeslník		kovář
. + a + .	české město		slané
. + n + .	hlas		tenor
. + i + .	rybářská potřeba		udice
. + l + .	prst		palec

Koleda — Vánoce.

Josef J. Pícha. (P. d.)

Hospodářsko-socialní.

Největší starost našeho hospodářství, jak asi přebudeme příští kritické měsíce, zůstává pořád tíživou, a tím tíživější, jelikož mezistátní poměry ani po ratifikaci míru se nevyjasňují, tak že vzájemná výpomoc na všech stranách vázne. Výměna zboží mezi novými státy je skrovná: mezi některými vůbec žádná, jelikož nejsou dosud v míru, mezi ostatními skrovná, jelikož nemají mnoho co vyměňovati. Výpomoc západu pak ochabuje pro nedůvěru jeho k vládám socialistickým.

Stran těchto nutno dívati se na věc ne tak podle poměrů chvilkových, jest li tam či onde právě ticho a „pořádek“ či vzpoury a revoluce, nýbrž podle ducha, jakým se správa vede. V okolních státech bylo snad víc bouří než u nás, avšak všechny příznaky ukazují, že nepřijdou-li nárazy zvenčí, státní správy dovedou ze zbylých trosek soustřediti státotvorné živly ke svorné práci.

U nás nutno vyčkati výsledek řádných voleb do státního zastupitelstva. Tak jak nyní věci jsou, žijeme stále ve třídním boji, takovém totiž, který se neohlíží na celek a ve kterém rozhodovati chce pouze třídní zájem bez ohledu na třídy druhé.

Tak v zásadě.

Co do methody boje rozhoduje opět jen bezohlednost. Materialistický názor marxismu zná právě jen činitele hmotné, zná jen sebe a jen sebe uplatňuje proti každému jinému názoru a přesvědčení, a to prostředky násilnými. Měřítkem práva a vlivu ve správě státní a společenské vůbec jest mu takořka mechanické HP (horse power, konská síla).

Již početnost sama, uznává-li se totiž bezohledné právo většiny, náleží k těmto neoprávněným důvodům, podle nichž se má říditi právo. Rozumnost a znalost věci nebývá u většiny obyvatelstva, jak již starověký politik poznamenal. Pohříchu i v demokratickém vývoji posledního století směrnice tato přijímána a namnoze bezohledně prováděna. V samém zdůrazňování humanismu, práv člověckých, zapomínano, že člověk není pouze jednotka, jako kus ve stádě, zapomínáno právě na to, co člověka činí člověkem, zapomínáno na to, jaká ta jednotka jest.

Socialismus nebo lépe řečeno marxismus, jenž jest vlastně kommunismem, nikoli socialismem, jak jej vidíme ve vládách zastoupen, nešetří však ani této hranice mezi většinou a menšinou. Věda dobře, že v celku státním většiny nemá, jde dále a všemožnými prostředky, ale opět násilnými, hledí tento nedostatek nahraditi: násilím, neodůvodněnou stávkou, sabotáží, revolucí. Většina, skutečná většina, nejsouc na takový způsob boje zařízena, „k vůli svatému pokoji“ raději uhýbá.

Odtud a pouze odtud lze vysvětliti klidný průběh věcí u nás nebo „klidnou“ vládu koalice v sousedním Rakousku, kde státem ozbrojují se řady socialistické, odnímá se však zbraň klidným občanům.

Celý klid těchto a takových států spočívá v tom, že „rozumnější ustoupí“, aby socialisté nerušeně vládli. Každý pokus, aby se také druhým třídám stalo po právu, aby tedy socialisté měli ve vládě a veřejné správě takový podíl, jaký jim náleží, vyvolá jejich terror a revoluci.

Methoda bolševická jest nám tedy bližší než myslíme. Naproti ní spatřujeme ostatní strany roztříštěné, stejných prostředků se štítící, a proto fysicky slabší. A odtud nedůvěra západu k nám jako k Vídni, jelikož on v těchto poměrech nevidí záruky pokojného vývoje v budoucnu a neuznává za dobré, svou drobnou pomocí je udržovati. A když se nějakého risika odváží, chce je míti pojištěno. Tak dochází k hospodářskému pronikání k nám, nikoli na účet náš, pokud by byl aktivní, nýbrž na účet cizí.

Podrobnosti tohoto zápasu mezi domácí samostatností a cizím kapitálem jsou známy z novin, arcit jen částečně, ačkoli v demokratismu by nemělo býti tajných úmluv, se kterými se přijde na veřejnost, až jsou hotovy.

Pro nejbližší budoucnost horší jest boj třídní doma, a to právě mezi vládnoucími stranami, agrární a socialistickou. Výživa totiž není dostatečná. Ceny potravin sice poněkud povolily, ale jsou pořád ještě příliš vysoké, a zásoby jsou skrovné. Naprosto nedostatečné jsou však zásoby jiných denních potřeb, topiva, svítiva, oděvnin. A v tom nedostatku jeví se jednak neurovnané poměry mezistátní, jednak třídní boj domácí. Nemožno sice rolnictva docela omluviti z výtky, že nedodává obecnosti tolik potravin kolik by mohlo a zač by mohlo, avšak na druhé straně dělnictvo činí vše možné, aby práci rolnickou ztěžovalo. Výčitky lítají sematam, ale vina jest na obou stranách, větší ovšem u dělnictva.

Praví se, že rolnictvo z předepsaného množství (kontingentu) v Čechách dosud odvedlo přes 50%, na Moravě pod 50%. Výpočty takové za mnoho nestávají, ale dejme tomu, že tentokrát jsou správné, a že rolníci mnoho také prodali pod rukou, jednak ze zištnosti, jednak aby si pomohli k potřebným věcem, kterých řádnou cestou nedostanou: vždy zbývá otázka, zdali kontingenty byly správně vypočteny a předepsány a zdali všichni rolníci tolik odvésti mohli, kolik jim předepsáno. Vždyť je správný požadavek dělnictva, by o jeho živobytí bylo postaráno, ale rolník má totéž právo co do předmětů, jejichž dodávka závisí na dělnictvu! A konečně jest veliký rozdíl v tom, co si doma sami opatřiti můžeme a co nutno dovézti z ciziny. Zdali bychom se nyní, se Slovenskem sami uživili, není tuším přesně vyšetřeno. V míru aspoň jsme mnoho mouky a masa dováželi z ciziny. Jiným zpracováním půdy možno snad z ní dobýti tolik, aby dovoz odpadl. Ale nedostává se nám toho, čeho bychom doma jistě mohli míti dost, uhlí. Je sice pěkné, když uhlokopi z Kladna pošlou Praze několik červeně opentlených vozů topiva v neděli dobytého, ale pěknější by bylo, kdyby na Ostravsku bylo možno aspoň za drahé peníze uhlí koupiti, aby celé kraje nebyly nedostatkem jeho ohroženy.

Viděti, že ani účast, ba převážná účast ve vládě nenaladila socialistů k větším ohledům na celek. A to naši situaci činí povážlivou.

*

V rozpočtových půtkách NS vytýkáno ministerstvu zásobování (anarch. Vrbenskému), že knihy jeho byly v nepořádku: nebylo řádných záznamů, co se za zboží vydalo, co přijalo, úředníkům dávány libovolně osobní příplatky nad jejich služební třídu atd.

Zprávy takové zarážejí tím více, když vedle nich čteme o armádách úřednictva v ministerstvech zaměstnaného. Co tam tedy dělají?

Politická správa Čech stojí prý 10 milionů K, Moravy 3, Slezska 1 5, Slovenska 15 Zemská politická správa v Čechách zaměstnává přes 1900 lidí, z toho přes 700 konceptních úředníků, na Slovensku 2600 lidí, z nich přes 1300 konc. úř.

Komu s úřady jest více jednati, ten ovšem vida ty spousty papíru, jež se docela zbytečně popíší, nebude těmito číslicemi překvapen. Nová pak opatření, jež buď již učiněna (na př. daň z převodu zboží) neb se chystají (sestátnění všeho druhu), písaření do nekonečna rozmnožují. Byrokratismus, do kterého se tak ženeme, má ovšem svůj třídní účel: správa, t. j. úřednictvo, řídí stát, a čím více ho která třída ve správě má, tím více ji a stát má v moci. A když pro ně není práce státní, tím více může se věnovati práci třídní.

Min. Sonntag naříká na úpadek daňové morálky. Ale odkud se má ona bráti? Ze zřídel vládních?!

*

jv. — Němečtí socialisté o revoluci. Aug. Bebel, napsal v díle „Žena“ (375.), že lenoši jsou jenom ve státě měšťáckém. Kautsky tvrdil o moderním dělníku, že veliká moc zvyku přivede jej tak daleko, že bez práce ani nevydrží. Dle názoru nezávislých socialistů značí socialismus „úctu k práci“, ano „náboženství budoucnosti — toť práce“.

Skutečnost poučila i nejnadšenější stoupence socialismu o pravém opaku. Fritz Spiegelberg napsal ve vůdčím deníku „Vorwärts“ (1919, 9. srpna): „Kdo je dnes nucen, navštěvovat veřejné schůze politické, bude moci s bolestným pocitem zjistit, že život ve schůzích klesl na hluboký stupeň, který nemůže být už překonán . . . duch a vědění jsou úplně vyloučeny“. Kdo prý ovládá deset hesel a dovede je krásnou formou podat, může dosáhnout největších úspěchů řečnických. „Ještě nikdy nedošla nevědomost a bezduchovost takové platnosti jako v době nynější“. Politický život hemží se různými tlachaly všelikého druhu a ve schůzích mluví se „heilloser Blödsinn“. Radikalism zavládl a ubíjí palicí každý jiný náhled. Neodpovědné živly nezřídka s minulostí pochybnou terrorisují tak, že „hlas rozumu“ zaniká. Lze si představit trpčí zklamání? Revolucí měl přece nastat ráj. Bebel prorokoval, že dosáhne-li socialism svého cíle, nebude žádných politických zločinů. Kautsky hlásal, že revolucí povstane nový typ člověka,

„který bude nejvyšší typy převyšovat, jež kultura dosud vytvořila. Nadčlověk — .. nikoli jako výjimka, nýbrž jako pravidlo ... říše síly a krásy ... která je hodna našich nejhlubších a nejšlechetnějších idealů“. (Die soziale Revolution. II. 48). V pruskám NS líčil socialista Heilmann nynější mravní poměry takto: „Žijeme nyní v období neslýchaných hromadných zločinů. Ozbrojené tlupy loupí a plení. Hromadné krádeže a loupeže za jasného dne jsou zjevy, které jsme dříve jenom do Mexika umísťovali (verlegten), a jež nyní jsou v Německu na denním pořádku. Tyto poměry jsou v souvislosti s hlubokou demoralisací, již válka způsobila, ale též v souvislostí s přítomnými politickými hnutími“.

Werner Sombart, který dosud socialismus mírně posuzoval, praví v předmluvě díla „Sozialismus u. soziale Bewegung“ (1919): „Moderní socialní (míněno socialistické) hnutí je úžasně chudo na tvůrčí myšlenky a lásku, která buduje (aufbauende Liebe). Revoluce projevila tuto chudobu v různých zemích; v ní vládnou nyní jenom síly zhouby a nenávisti. Ještě nikdy dosud nebylo na světě tolik nenávisti a tak málo lásky jako v těchto dnech. Kde však tážeme se po positivním obsahu revoluce, nacházíme bezmezný mammonism tu i tam“.

Němcům ostatně již H. Heine (Salon III.) pravil: „Nur die schlechten und ordinären Naturen finden ihren Gewinn bei der Revolution ... Männer von großen Herzen werden immer ihre Opfer sein“.

*

Vynikající národohospodáři zdůrazňují význam křesťanské mravouky pro hospodářský život. Pellegrino-Rossi nazval vliv křesťanství na rozvoj národohospodářský nesmírným. Evangelium prý obsahuje všechny podmínky k takovému rozvoji potřebné. Každého odborníka v otázkách národohosp. musí křesťanství zajímat, poněvadž všude, kde nauka jeho vítězí v lidských srdcích, působí zdárně na poměry hospodářské.

Sombartovi je nauka o ctnostech křesťanských duševním „trainingem“, již nabývá člověk takové energie, jaká je nepostrádatelnou pro rozkvět hospodářský. Výtku, již činí ethice sv. Tomáše, že podporovala právě kapitalismus, seslabuje sám pravě, že snaha po prospěchu má se podle zásady předního myslitele středověkého díti v mezích křesťanské mravouky a varovat se hlavně ve volbě prostředků všeho, co nauka ta zakazuje. Trestuhodně jedná dle ní, kdo hledá bohatství pro ně samo a nedbá pranic obecného blaha. „Neobmezená a bezohledná snaha po zisku zavrhuje se všemi katolickými učiteli mravouky až do nové doby. Zastávali se tím názoru, který vládl ... až do prvního období kapitalistického (frühkapitalistischen Epoche) a který přirozeně nevylučoval nijak svěžího a radostného svědomí ... Čemu církevní učitelé mravouky chtěli zabránit a čemu jistě pomohli zabránit, bylo přehodnocení všech životních hodnot, jak stalo se teprve v našem věku“.

Francouzský národohospodář Henri Baudrillart, velebí

nauku křesťanskou, že posvětila práci a přiřkla osobnosti lidské největší posvátnost. Skutečnost prý mluví hlasitěji nežli všechny pokusy, jimiž má být umlčena. Národové křesťanští kráčejí na prvním místě průmyslové kultury. Důrazně varuje učenec svět před atheismem. „Atheism, který někteří zjevně hlásají, a který mnohé společnosti prohlašují za první článek svého vyznání, oprávňuje silného k utlačování slabého beze všech skrupulí. Materialism, důsledek atheismu, vede každého k tomu, aby bral jen ohled na svůj vlastní požitek, aby sobě samu se klaněl . . .“

Žádná lidská instituce nesnese svých důsledků, dí Vilém Roscher, známá autorita v oboru národohospodářském, a to z té příčiny, že každá moudrost lidská je smíšena s nějakým bludem. Jenom křesťanství nemusí se obávati svých důsledků. Ano země stala by se prý nebem, kdyby všechno až do důsledků provedlo se dle křesťanských zásad. Týž učenec prohlašuje: „Kde každý považuje bohatství jako úřad Bohem svěřený, chudobu jako dopuštění boží, všechny lidi jako bratry, pozemský život jako předstupeň věčnosti, ztrácejí i nejkrajnější majetkové rozdíly svou pobuřující a demoralisující sílu. Naproti tomu stává se atheista a materialista jen příliš snadno mamonářem; a chudý mamonář dospívá příliš snadno k onomu zoufalství, které by rádo svět zapálilo, aby při tom buď drancoval nebo sám zahynul, kdežto bohatý mamonář přivádí příliš snadno nemravností svého zisku a požitku vůbec veškeré bohatství v podezření“ (Grundlagen der Nationalökonomie § 78). „Tak jako pravá a všeobecně rozšířená nábožnost by nás každé nesnesitelné zrůdnosti stávajících poměrů hospodářských byla ochránila, tak není mezi všemi dosud navrženými reformami ani jediné, která by nepředpokládala k svému zdárnému a vůbec jen udržitelnému provedení podstatné zvýšení a sevšeobecnění pravé zbožnosti v národě... Jediným ochranným a léčivým prostředkem proti ničícímu nepravému socialismu jest onen budující pravý, který považuje všechny lidi za bratry...“ (Geistliche Gedanken. 56).

Jediným pokrokem je podle Schmollera mravní povznesení a zlepšení člověkovo. V díle „Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre“ I (1908) str. 79. píše: „Křesťanským oddáním se Bohu s nadějemi v nesmrtelnost a věčnou blaženost povstala důvěra v Boha a sebeovládání, jež stupňovalo se v mravní heroismus, je možnou čistota duše a nezištnost, sebeobětavost pro ideální účely, jaké dříve svět neznal. Idea bratrské lásky, lásky k bližnímu a k lidem začala pronikat všechny poměry životní a způsobila zmírnění tvrdého pojmu majetkového, přivodila vítězství společenských a rodových zájmů nad sobeckými individuelními, třídními a národními, péči o chudé a slabé, které marně hledáme ve starověku“. Idea rovnosti všech před Bohem mírnila příkré rozdíly společenské; každému přiřknuta lidská důstojnost, a nikdo nemá práva, aby směl o ni někoho připravit.

*

Ve zprávách o bursovních obchodech napořád čteme, že ceny effektů (cenných papírů) stoupají (hausse). Dříve, dokud bursa byla teploměrem hospodářského života, znamenalo stoupání těch kterých papírů hospodářský vzestup, t. j. podniky, jimž se dostalo na př. nových objednávek neb odbytišť, papíry své skupovaly a tím je činily vzácnějšími, dražšími. Opačný postup (baisse) nastal, když došly zprávy nepříznivé (nebezpečí války, živelní pohromy, soutěž a pod.), jež ovšem nejspíše pronikly k uším bursianů, takových totiž, jimž bursovní obchod jest životním zaměstnáním, již tedy z povolání si takových zpráv hledí a všemožným způsobem, třebas i podplácením vládních činitelů se jich dopíditi snaží.

Podle toho by ono stoupání mělo býti i teď příznivým znamením. Ale není. Již za války hodnoty bursovní stoupaly, když docházely zprávy, že mír není blízký, a naopak; mnozí podnikatelé báli se míru, jake mnozí před tím se báli války. Když pak válka jakž takž ukončena, zůstala velkovýroba peněz, o sobě bezcenných, ale přece platných peněz, jichž u mnohých podnikatelů bylo bez toho již nadbytkem nahromaděno, pozemky skupovati nebylo radno, kupováno tedy zboží bursovní. t. j. papíry; těch sice také nebyl nadbytek — za války se akcie málo rozmnožovaly, až teprve po ní — proto byl nákup jejich nejvýhodnějším, neboť při stálém vzestupu cen jejich mohly s výdělkem býti zase prodávány. Peníze právě nemají ceny, kdežto továrny, doly atd. představují vzhledem k tomu ceny proti dřívějším několikanásobné. Proto také rozmnožování jejich jistin, vydávání nových akcií pořád se potkává s netušenými úspěchy; každá emisse jest i za ceny značně zvýšené o mnoho přepisována — kromě půjček státních (ze známých příčin).

Rozmach ten jest ovšem nezdravý tak jako jeho podklad, totiž inflace a záplava peněz. Jdeť o to, zdali podniky budou moci tuto záplavu vypůjček — každá akcie v cizích rukou jest sice závodní jistinou, ale vypůjčenou, tedy dluhem — také zúrokovati, budou-li jejich výdělky podle toho, a jak dlouho. Zvetí-li se valuta, klesne-li cena zboží, klesne i cena předmětů i jejich výdělků; a na dividendu budou (mimo priority) míti stejné právo nynější upisovatelé ve znehodnocených papírových penězích jako dřívější!

Nad to zasáhnou berní správy do tohoto zdánlivého bohatství jistě tak rázně, že mnohým nezbude než papíry zase prodati, což ovšem již ke zvýšení ceny jejich nepřispěje.

Politický.

Dvě zvláště důležité věci mají čeští politikové teď na starosti: volby do NS a státní ústavu.

Je zbytečno se příti, co z obojího by mělo předcházeti. Někde po převratech uznávali, že zákonodárný sbor na rychlo sehnaný nemá vlastně práva dávati říši ústavu definitivní; je totiž volební řád vlastně také podstatnou částkou ústavy. Avšak pro jistotu bývá stanoven vládami podle potřeby — „v rámci ustavy".

Z nových států přicházejí nad sousedy osvícenější Čechové s volbami skoro poslední. Čím to? Mělo snad právě to býti důkazem, jak jsou zralí, že jim stačí i ústava revolučně, t. j. neústavně stlučená? Dříve se říkalo, že třeba počkati na legionáře, zvláště ruské. Nevím, zdali dosud se jim přičítá úkol Blanických rytířů (ovšem bez svatého Václava!), ale zdá se, že už ne. Vybledla sláva kdysi zbožňovaného gen. Štefanika, o sborech legionářských pak uveřejňují se zprávy, jež dokládají jen prastaré pravidlo, že ve vojště bývají živlové dobří a nedobří. Říkalo se také, že se vláda příchodu a soudu jejich bojí. Ale kdož ví, co v tom pravdy! Nyní dokonce mají oni volby vykonati tam, v cizině. Jelikož se má jako do obcí voliti podle vázaných listin, byly by to divné volby.

Ústava čs státu se robí tajně, tedy ne demokraticky. Veřejně se mluvilo a mluví ještě nejvíc o tom, má-li býti jedna či dvojí sněmovna — a prý rozhodnuto pro dvojí —, o zákoně branném — zda stálé či námezdné vojsko či milice — zatím asi rozhodnuto pro stálé vojsko a jen o služební době 14 či 24 měsíční je spor mezi socialisty a velením (gen. Pellé) — konečně o nejdůležitější a nejpronikavější změně, zda zřízení zemské či župní, centralistické či federativní.

Tuto bolest mají i v sousedství, v Rakousích a v Německu, ano i v Jugoslavii. V Rakousích volají: pryč od socialistické Vídně, v Německu: pryč od protestantskopruského Berlina, v Jugoslavii: pryč od srbskopravoslavného Bělehradu — nikoli ve smyslu odluky od státního celku, nýbrž ve smyslu decentralisace a samosprávy podle dějinného vývoje a svérázných potřeb. Slovensko se dovolává Pittsburské smlouvy, Morava (se Slezskem) sice žádné smlouvy s nynějším státem nemá, ale důvody její ideové i praktické jsou dosti závažné, aby v demokratickém směru politiky rozhodly pro samosprávu. Důvod, že ji má zcela zaostalá Přikarpatská Rus, odbývá se arciť poukazem na různost jazykovou.

Co do jazykové otázky, jest-li pravda, že státní řečí u nás má býti „československá", bude nutno vypsati soutěž na její vynalezení.

Že se na Slovensko posílá mnoho vojska nejenom na obranu hranic, nýbrž i na rozmnožení „loyalních" hlasů pro příští volby, budiž jen zaznamenáno. V NS se pánové při slovech o „maďarských volbách"

iv nezbřídili — nuže, takto to nebudou volby maďarské, nýbrž — eské, demokratické!

O poměru k Němcům našeho státu jest rozpor mezi zástupci nyější vlády a národníky, z nichž nejvíce se k slovu hlásí členové Iárodní demokracie (Kramář, Rašín, Mareš, Dyk atd.) Ožehavá otázka ato má veliký význam i mezistátní, nehledě ani k tomu, že nesprávné ešení její znamená balkanisování čs státu. Po zlém byli Němci k němu přivtěleni — jde o to, možno-li je po dobrém získati, a jak. Pouze ukazovati na to, jak s námi nakládali oni, nebylo by státnické, jelikož ednak nebyl tím vinen lid, jednak právě proto nebylo pokoje a spoečné zájmy národnostními boji trpěly. Čím pak menší organismus, tím osudnější jest mu každá porucha.

Prudce se agituje, aby do ústavy pojato bylo také ustanovení o odluce církve a státu. Volnomyšlenkáři, jimž reformisté staečně nadháněj', bojí se, že by se praxe časem stala silnější než theorie, proto chtějí mít všechna přání v základě uzákoněna.

V novinách jsou zprávy, jaké starosti prý české schisma sv. Otci dělá. Nebyl by arcť dobrým papežem, jakým jest, kdyby mu kněžské apostasie byly lhostejny, ale tolik cti zase se jim nedostane, aby se jimi v Římě znepokojili, kde mohou říci: o passi graviora! Reklama ta bude míti asi týž účinek, jako „výstraha", kterou p. Bohumil Zahradník schismatem chce Římu dáti. — Podotýkáme to jen proto, že nejenom v politických, ale i v těchto věcech naše veřejnost zprávami jak úředními tak soukromými bývá klamána.

Německo prý si od nás opsalo recept na volby, zatím co my sami jej odsuzujeme. V jednom se však Německu rovnáme. Tam i u nás dělal ústavu žid (Preuß—Meißner).

*

Ze zahraničních styků našich nejzajímavější jest, že prvá návštěva náčelníka vlády a prvá jakási mezistátní smlouva přišla nám z Vídně, té proklínané Vídně. Dr. Renner přijel prý do Prahy jen pro uhlí a podobné nepolitické artikle, avšak místo nebo vedle nich neveřejná diplomacie ukutila také smlouvu hodně politickou, totiž vojenskou pomoc českou proti možné reakci — maďarské, monarchické. Vítězoslavný křik o vídeňské cestě do Canossy vyzněl tedy poněkud jinak než měl. A Maďar Hegedüs prý k tomu — arciť před volbami — prohodil: Nuže dobrá, dáme Rakousům (kde nad to se mazlí s Khunem a sp.) tolik mouky, kolik jim Češi dají uhlí!

A ani Rakušané s touto novou socia'istickou vymožeností nejsou docela spokojeni. Dohoda sice návštěvu a dávky uhlí poručila, ale nic ve světě netrvá věčně, ani dohoda. Nadcházíť už čas, aby se každý staral o sebe sám jak může.

*

Pařížská velerada dokonává neslavně. Nejtěžší kusy mírové práce ještě nevyřízeny (Adrie, Turecko, Rusko), a již hlavní

členové od ní odstoupili. Wilsona vyřadila vůle krajanů (a pak ovšem nemoc), Clemenceau touž vůlí odbyt, Lloyd George pak sám si stejný konec předpovídá. Dodělati práci mají vyslanci a ostatní pak vyříditi svaz národů, který však se takto velmi ztěžka ustaví. Prvou schůzi neutrálů aspoň toliko Španělsko souhlasně pozdravilo; Dansko a Švedsko vyslovilo se docela chladně. Všichni tito neutrálové za války hodně sice vydělávali, ale tak tak že nepřišli o svou samostatnost. A stran americké politiky významno jest, co při výslechu prohlásil vrchní velitel amerického loďstva v evropských vodách adm. Sims. Nedostal prý nikdy nějakého určitějšího rozkazu co do politiky, jíž se má loďstvo říditi, než pokyn, nedopustit, aby Angličané na sebe stáhli převahu. Neníť prý úkolem americkým, tahati za ně kaštany z ohně. „Bojujeme proti Němcům právě tak, jako bychom bojovali proti Angličanům“. Byl to pokyn Wilsonův?

Anglická tonnáž klesla za oněch 5 let z 20 milionů tun na 16 (okrouhle), severoamerická stoupla ze 4 milionů na 11; skoro právě o tolik má nyní Anglie méně loďstva nežli všechny ostatní námořní moci dohromady, cč měla před válkou víc (o 3 mil. tun).

Hlavním však kamenem úrazu jest mír, jejž možno nazvati Clemenceauovým. Jest-li pravda, co piše G. Brandes, že Cl. mírové jednání zcela ovládal znalosti angličiny, jelikož Wilson a Lloyd George prý francouzsky dobře neumějí, italští zástupcové pak zase ne anglicky, a připočteme-li k tomu, že žádný z nich neměl ponětí o podrobnostech středoevropského území, o kterém přece tak bezohledně rozhodovali, můžeme si ostatní domysliti.

Francie, toť čím dál víc vychází na jevo, vyhrála válku — pokud o výhře vůbec možno mluviti — houževnatostí právě svého min. předs. Clemenceaua. Zvláště balkanské bojiště, kde vlastně nastal začátek konce, on hájil proti nechuti Angličanů nezdarem dardanelským rozmrzelých i proti odporu některých vlastních vojevůdců. A právě toto bojiště Německem nedoceňováno. I při největších pohromách na bojišti západním zachovával Cl. chladnou krev, která však se mu na neštěstí vzbouřila při stanovení mírových, naprosto nediplomatických podmínek, z jejichž následkův již teď jest i Francii úzko.

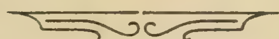
Anglii ovšem ještě víc, neboť mimo zmíněné sesílení Ameriky (a Japonska) nepřátelská vlna z Ruska i z Turecka valí se na životní oporu její, na državu asijskou.

Nezachováno li za války pravidlo: v čas přestati! což měl v moci Wilson s Vilémem, bylo nutno aspoň v mírovém jednání viděti dále než k Rýnu, což měl v moci zase Clemenceau.

Evropské záležitosti samy o sobě mohly by jistě jakž takž býti znova uspořádány, aby aspoň nejkřiklavější podněty nespokojenosti a dalších rozbrojů byly revisí mírových podmínek odklizeny. Ale proud asijských věcí zastaviti neb do pokojného řečiště svésti sotva se již podaří. Světla z východu Evropa nedbala, požár z východu nebude asi dbáti jí.

Ročník XXXVII. Číslo 2.

HLÍDKA.

Zákaz Aristotelových spisů ve XIII. století.

Jan Smrž.

Století XIII. je zlatým věkem scholastiky a dobou největšího rozkvětu filosofie středověké vůbec. Příčiny rozkvětu toho bývají uváděny zejména tři: vznik a rozvoj universit, především pařížské a oxfordské, založení t. zv. žebravých řádů, jejichž údové horlivě se účastnili vědecké práce, a posléze seznámení křesťanského západu s četnými filosofickými spisy, v prvé řadě Aristotelovými. Nikterak nepodceňujíce prvých dvou činitelů můžeme bez rozpaků přisouditi *největší význam* poznání *spisů Aristotelových*. V nich našli tehdejší filosofové hojnost nových, netušených problémů a hned také jejich řešení, v nich našli filosofii, jež více než kterákoli jiná byla způsobilá, aby základy náboženství křesťanského vědecky odůvodnila a poznání z rozumu i z víry čerpané v harmonický celek sloučila, jimi rozšířil se duševní obzor a pole spekulace. A filosofové XIII. století s chutí dali se do práce, aby si odkrytý poklad přisvojili. Horlivě, ba někteří až příliš horlivě pohroužili se do studia Aristotela, a za 50 let vykonáno na poli filosofickém více než dříve za celá staletí. Aristoteles byl čten a vykládán na universitách, výkladu jeho spisů věnována největší část spisovatelské činnosti filosofické; Aristoteles byl filosofem po přednosti — nazýván prostě čestným názvem Philosophus, vážnost jeho spisů ve filosofii nebyla nepodobna autoritě písma sv. v theologii, a filosofie peripatetická stala se officielní filosofií katolické církve.

Avšak čestného a vlivného svého postavení nedobyl si Aristoteles rázem; církev neotevřela svých škol pohanskému filosofu bez jistého vábání, ano odporu. V Paříži bylo svésti Aristotelovi prvý — ostatně také poslední a rozhodný — boj s nedůvěřivými, a spisy jeho byly tam po nějakou dobu dokonce církevně zakázány.

Kolem r. 1210 počalo se šířiti v okolí Paříže pantheistické bludařství amalrikánské. Biskupové diecesí jím ohrožených shromáždili se v Paříži na provinciální sněm, aby se poradili, jakými prostředky nebezpečí odvrátiti. Ráznými opatřeními podařilo se jim je skutečně zažehnati; tím však nepovažovali svůj úkol za vyřízený. Od několika let byly v pařížských školách čteny a vykládány spisy Aristotelovy spolu s komentáři arabských filosofů. Tyto spisy vzbudily podezření a byly proto zároveň s bludnými spisy mistra Davida de Dinant zakázány. Mezi dekrety provinciálního sněmu pojato též ustanovení: „... nec libri Aristotelis de naturali philosophia nec commenta legantur Parisiis publice vel secreto, et hoc sub pena excommunicationis inhibemus".[1]) Když pak o 5 let později (r. 1215) papežský legát kardinál Robert de Gourçon předpisoval stanovy universitě pařížské, která tehdy z různých škol se právě utvářela, nařídil sice studium Aristotelových spisů logických a dovolil čísti Ethiku, zakázal však Metafysiku a spisy o přírodní filosofii: „Non legantur libri Aristotelis de methafisica et de naturali philosophia, nec summe de iisdem, aut de doctrina magistri David de Dinant, aut Amalrici heretici, aut Mauricii hyspani".[2])

Z řady otázek týkajících se těchto zákazů (resp. zákazu) vyjímáme tři; pojednáme o tom, které spisy Aristotelovy byly zakázány, proč byly zakázány, a jak dlouho potrval zákaz v platnosti.

I.

Určiti, které spisy Aristotelovy byly zákazem postiženy, jest důležito k osvětlení příčin zákazu. Úkol ten mohl by se zdáti na první pohled snadným — ve skutečnosti však snadným není. Praví se ovšem v dekretu z r. 1210 „libri Aristotelis de naturali philosophia", a kard. Robert de Gourçon vedle spisů de naturali philosophia výslovně uvádí Metafysiku; ale právě tu vzniká obtíž: pod všeobecný

---

1) Denifle-Chatelain: Chartularium Universitatis Parisiensis (Paříž 1889) I, str. 70.
2) tamt. str. 78.

pro mne vykvětá; arcif lid mne má rád, a jiné potřeby netlačejí mne, ale tato láska lidu jest více abstraktní, nikde zobrazená, zjevená, a k tomu mylná, klátivá, netrvanlivá; láska, má-li nás oblažiti, musí se státi konkretní, v té neb oné osobě vyjevenou, skutečnou, vybojovanou a tímto bojem ustálenou — jako v přátelství, co my sami nejlépe víme, jak naše slova, naše činy lásku v nás více a více rozplameňovaly.[1]) Jsem o pravdě slov těchto tak hluboce přesvěčen jako snad nikdy jindy; ano stalo se to u mně [!] stálým náhledem, že bez této společné lásky nic velikého nemůže se vytvořiti, zvláště v našem věku. Celý let našich myšlenek jest vznešenější, naše záměry podstatnější, naše city hlubší a pravdivější, pakli v druhém neb v druhých se odrážejí. Věřte — jest to to nejsmutnější — co Vám v pravdě říci musím — kouzlo světa a života lidského stálo mi v mladších mých letech o mnoho blíže, porozuměl sem tajné osnově dějin lidských hlouběji než nyní, kdež o samotě jsa postaven více a více tratím své nitky, kterými jsem byl uvázán k nadějnému životu praktičnému. Často pracuji celý den, celou neděli neustále, a když po takovém namáhání domů se navrátím, nikde mne nevítá hlas upřímný, hlas lásky, hlas přátelství. Pročež jest náš stav nejvyšší obět; neboť jest to zadání celé mé osoblivosti, která se ztratí v holém abstractum. Žádný také se neptá po jménu Vašem; a když vše konáte dle sil svých, ctí Vás lid, ale nemiluje! Vy musíte všem lásku přinésti, ano bez lásky nelze ani zdárného kroku učiniti v celém ouřadování knězském. Vy musíte býti všem vším, Vy musíte porozuměti touhám všechněm srdcí lidu svého, od dětinnosti až k vážnosti starcův; ale lásku nesmíte očekávati nikdy a od žádného. A tím pochopil sem najednou, v čem jsme mistru našemu rovni — Kristu; neboť on lásku přinésti musel všem, a žádný, ani učedlníci jeho, neodměnili mu lásku láskou —! jeden zradil ho, což i Vý můžete očekávati od svých spolubratrův na vinnici [!] Páně, druhý zapřel mistra svého, což i Vy můžete očekávati od lidu svého. Bohatší lid o Vás se nestará, vzdělanější Vámi opovrhuje, chudý, který jest Vám jako i náboženstvu nejbližší, jen chudý obětuje Vám své mozoly, svou krev!! neboť i příjmy mé — mimo nutných — pocházejí vesměs z chudobných lidí, než z bohatých, o kterých zajisté platějí slova známá Spasitele našeho: Náboženství pochopitelné jest teprv bolu. Já neštěstí a strast vidím jen v osamotnělosti; a jsem posud toho náhledu, jakého jsem býval, když sme sobě od tváře v tvář patřili, že bychom spolu i v největším neštěstí jsouce postaveni přec byli šťastni; kde je soucit, kde jsou dva, již není neštěstí žádné!

Tážete se mne, jak se mi líbí poslaná báseň? Víte, že tato důvěra bez toho naše pevná soupeř, a že bez ní nelze ani živu býti, bez této víry v moc boží. Lehko se i vyřknouti v básni, ale jinák

[1]) v bohosloví. Kutín byl sice rodem Němec, ale v bohosloví přilnul k českým snahám (v dop. č. 43. Hlídka 1919, str. 514 ř. 9. zd. má býti Kutín m. Kutzi, a Fáborský m. Táborský).

jest to vše uskutečňovati v životě. Ach Bože můj! Co už vylito krve pro tu svobodu; a přede málo posud je jí v životě, a nejméně u oněch, kteří neustále v ustech [!] ji mají; pomněte jen na nynější Švejcarsko. Neníť volnosti mimo té v Kristu; ano volnost nejvyšší jest zapření sebe sama, a to z lásky ku spolubratrovi, tedy největší uvázanost a přec nejvyšší volnost; neníť pravé tolerance, mimo té, která pochází z uznání obapolného; neb ť tolerancie tam jest, kde je každému býti volno netolerantním; sic jest to netečnost, indifferentism. Ale o původci nadřečené básně mnoho nemilých věcí mi bylo vypravováno v Židloch.[1]) — že tak jest zoufalý, tak nespokojený, uvnitř zcela rozervaný, že snad psal do Brna, že na tom stojí, smrt si učiniti, že psal filosofům[2]), by se jen varovali kněžstva atd. Jestli tomu tak, arciť by to bylo velmi smutné, neboť život jest průbírnou vědy. Bílý vykládaje to pravil, že jiní filosofové, byvše vypovězeni neb do žalářů vrhnuti, psávali de consolatione philosophiae[3]); a tak teprv zapečetili vědu svou. — —

Dobře pravíte, milý Antoníne! o brošurce hrab. Thuna[4]), že ti páni národ tak myslejí schematizovati, jako k. p. nynějšího věku přemoudrá politika, vtírající se neustále ve věčný plán boží, ze Turecka na papíře chce zchematizovati stát evropejský s nepřenesmírnou daní [?] zoufalou civilizací. Ach Bože můj! že to těžká práce, prodrati se všude k živoucímu jádru, k pravému středu; a přec jen tu pravda, jen tu život. V Šťajrovičkách[5]) mi přemilých dal z pravé obětovavosti jeden ze zámožných sedlákův křížovou cestu pro tamější chrám Páně přistrojiti, a obrazy když už hotové byly jednalo se o to, jaký nápis pod ně? Učenost radila: že latinský nápis by byl nejslušnější — upřímná prostota sedlákova a zdravý rozum jeho radil jinák: „My jsme Moravci; my musíme míti též moravský nápis". I poprosil mého předchůdce, aby mu latinu přeložil ve mluvu materskou, a tak se stalo, že pod každou stací skví se nápis moravský. Chatrný to obrázek, ale přece máte v něm zobrazené obě strany. V téžé vesnici jest učitel, rozený Němec; i ptali se mně [!], jestliby neměli prosit o jiného, an prý tento jest nedostatečný, že neumí moravsky. A kdyby se někdo z těchto sedlákův i naučil němčině, přec nemluví ní mezi sebou, nybrž [!] s cizincem toliko. Vůbec co koná upřímně, to koná, to mluví v řeči materské. K Bohu modlí se v materštině, k bratru a sestře mluví v materštině; v lásce, v přátelství mluví v materštině. Kde mluví srdce, tam mluví jazyk otcův; rozum rodí cizou řeč. A srdce jedině plodí dějiny historické; nikdy rozum. Chce-li kdo národu vzíti řeč,

---

1) Židlochovicích.

2) posluchačům filosofického ústavu.

3) název spisu, který složil ve vazbě své A. M. S. Boethius (popraven 525).

4) Josefa M. Thuna Der Slavismus in Böhmen (1845) ujímá se národnosti české z důvodů humanitních. — Narážka na Turecko týká se snad politiky Metternichovy, jenž Turecko v Evropě hájil z důvodů rovnováhy a legitimity.

5) tehdy přifařených do Hustopeče. Na jiném místě deníku (8. list. 1844) chválí Š. zdravou, vroucí zbožnost tamních občanů.

musí mu dříve vzíti srdce, musí jej dříve zabíti, jak se bylo stalo se Slovany polabskými, jen mordem zněměenými.

Z několika těchto vroucích slov můžete, drahocenný Antoníne! již sám uzavříti, jak se mi oškliviti musí všeliké takové s národem theorizování, jakoby byl nějaká geometrická figura, kterou rozum tak neb jinak přistřihuje. Takové brošurky však pražádného nemají vplyvu trvanlivého. Nebojme se,, že národnost nám zanikne, ta tkví pevně, Bohem vložena, v srdci živého národa, a všeliké ony [!] protivenství, které v alumnátě snášíte, poznáte nad míru směšnými býti. Už věk náš již jest takový — rozum v něm převládající nahromadil tolik živlů, že již třeba, aby nějaký mocný čin, jako druhdy Alexandr, rozpolil tento gordický uzel.

Než už nemohu dále bolem, který srdce mi svírá v okamžení tomto; obětujte slzu svému Karl.

64.

Šmídek Bílému.

12. června 1845.

Ze psaní Bílému poslaného: — — „Že přijdeš do Brna [1]), velikou mám radost; a je vidět, jak sám Bůh vládne osudem našeho života, tak rozmanitými cestami, a že nejlépe, nezpustiti se nikdy těžce a pracně vybojovaných náhledův — kdo sám sebe neopustí, nebývá opuštěn, důvěřuje se v Boha. Nyní by ste v Brně přec nějaký střed určitého smýšlení a jednání založiti mohli; z části se mi to zdá býti nyní nad míru důležité v této směsici rozmanitých a odporných sobě stran; Vy byste měli uchovati vždy onen mír, který vyplývá teprv z nejhlubšího uvědomění pravého středu církevního života — tak jak k. p. Veith — a to v literatuře, v životě, v ouřadě. Ostatně Tobě, milený bratře! přeju velikou trpělivost, a co nejvíce, bys jako nyní na venku vždy více uskutečňoval onu zásadu našeho věku, kterous mi sám vyřkl v Němčičkách: že „nejskvělejší je to sláva jednotlivcova, ze sebe sama pučeti, kvésti a ovoce nésti, a že takové ovoce nejchutnější jest a nejzářivější“. V uskutečněném uznání této pravdy záleží jedině pravdivá volnost, všechny boje jak církevní tak politické k jejímu vybojování směřují; ale červánky její prokvétají teprv u jednotlivců; ale ona bude a musí se státi — toť mé nejhlubší přesvědčení — výkvětem všech bojův bolestných našeho století. Arciť v městě odhalí se Ti boj ducha i srdce lidského v rozsáhlejších rámcích, vnitřní rozervanost našeho pokolení ve krvavějších barvách; a protož i srdce Tvé stane se tomuto bolu obecnému otevřenějším, a tím pro lásku plnějším, silnějším — ale scházeti Tobě bude přece onen pokoj, onen mír, který co čistějasná hladina na dně našeho ži-

[1]) za kaplana k svatojakubskému kostelu.

vota dřímá co krásná předtucha blahoslavenství věčného, onen mír, který spočívá utišeně na srdci venkovana, tak jak se rozkládá nad celou přírodou, po bouři ztišenou, před Tvýma zrakoma, když ze Tvých oken do modrojasné dálky temnými horami ověnčené v klidném rozjímání bloudíváš. Nevím co v této ohromné tichosti spočívá, ale mne to budí mocným hlasem, hlasem samého Boha. Ale v ě d a, které ses oddal, potřebuje boje; toť její pokrm; bez dialektiky žádný v ní pokrok. — — —"

65.

Š m í d e k novoknězi K u t í n o v i.

20. října 1845.

Ze psaní A. Kutínovi poslaného: „— — Vy mně píšete, milý Antoníne! bych Vám delší psaní psal a Vás potěšil, jehkož potěšení duchovního pravíte potřebovati. Ale jak Vás těšiti, kdežto mé srdce tím samým bolem krvácí? Kdo může dáti nám útěchu v našem postavení, které tak málo možností nám podává, nimižby vnitřní jádro naše pučeti, kvesti a ovoce nesti mohlo? Kdo odvalí z prsou našich kámen, který každý na sobě cítí? Kdo může vyrvati z prsou našich onen bol, který celým věkem, všemi souvrstníky krvavě zachvívá? Jest to zajisté velmi smutná strana našeho života — každý cítí jakési nedocelení sebe sama, každý ví, že nám něco schází, že to tak není, jako sobě a jiným chceme namluviti — ale kdež jest upřímné slovo, kteréby touto horoucí touhou zachvělo, kde jest planoucí srdce, jehož tluky by všechnu tu bolest, tu rozervanost, tu lživost výřkly a tak zatřásly chabostí naší? Věřte, vše mne táhne jaksi k nemocným, ano těším se, když k nemocnému zavolán bývám; aspoň tu nalezám pravdivost, tu jakousi upřímnou obětovavost našeho úřadu, kdežto při ostatním více méně nadarmo na Sionu hlásáme! Leží v nynějším lidstvu, i u sprostých, jim arciť nevědomý duch, který nám kněžům více a více platnosti ubírá! nemohu to sám ještě uvědoměně vysloviti, ale jest to více jakési tušení, které zde vyjádřuju; Vy snad to budete sám tak pozorovati. Pročež ještě jednou trpělivost a oběť!

66.

Bohoslovec Fr. D ě d e k (1821—1874)

o Šmídkovi.

Adressát neznám; snad Kutín?

28. listopadu 1845.

Z listu Dědkova od 28. listop.: — — Slyšíme, že se má Smídek dostat do Brna, já nevím, mám li se radovati neb truchlit, ale přec mně tato zpráva nebyla tak odporná, jako když jsem slyšel, že sem přijde Bílý, ano Šmídek by snad mohl, dle mého zdání, naše Brněnské

fanských spisovatelích: na str. 13—72 o Charlesu Péguyovi, padlém 5./9. 1914; na str. 73—151 o Ernestu Psichariovi, jenž se narodil 27./9. 1883, byl od r. 1909—1912 podporučíkem v Mauritanii a padl 22./8. 1914 v Saint-Vincent-Rossignol.

J. M. Lambert, Une âme vaillante et rayonnante: Léon Asson, lieutenant au 18e d'infanterie, mort au champ d'honneur le 16 Sept. 1914. 2. vyd. Par. 1915 (Beauchesne). Str. 346. — Asson narodil se 23./4. 1883 v Grasse v Alpách. Náboženství u věku jinošském v něm zvadlo, až teprve později se vracel k výkonům náboženským; hlavně byl obrácen knihou Mgra Baunarda, La Foi et ses victoires dans le siècle présent, již četl r. 1910. Vyzpovídal se, putoval do Lurd a vůbec od té doby čím dál tím víc utužoval náboženský život. Byl podporučíkem, když vypukla válka. Zúčastnil se jí v Lotrinsku, v Belgii, až padl u Pontavertu. L. podává v knize autobiografické záznamy Assonovy. Život kreslen příliš obšírně i neviděti, proč zasluhuje tak podrobného vylíčení. Autor chtěl podati vzor vojína; ale i tak myslím, že by stručnost byla prospěla.

René Pautrel 1894—1916. 400 str. — Sbírka dopisů nadaného a energického jesuity z r. 1906—1916, vydaná rodinou na křídovém papíře s několika obrázky. Obsahuje hojné episodky ze života vlastního i jeho druhů. Padl 22./5. 1916 u Verdunu v zákopě.

Pierre Suau S. J., Un Brave — Le P. Pierre Soury-Lavergne. Toul. — Par. 1916. 85 str. — S. L. narodil se 14./12. 1880, zemřel 8./10 1915 byv těžce raněn 28./9. Byl to vzorný, heroický pastýř bojovníků, jenž v dopise svému příteli zajímavě a zevrubně vylíčil denní práci svou v zákopech (str. 30—41). Před tím vynikal jako misionář a historik madagaský. Zajímavé bylo též jeho vychování. Byl devátý ze třinácti dětí; od otce se naučil zvláště energii; jak matka vychovávala, o tom se dovídáme z několika jejích výroků: „Což se ubohý Petře nikdy nepolepšíš, nechceš tedy být svatým?“ — „Děti, raději bych vás viděla mrtvými než těžce zhřešivšími“. - „Bože, obětuji Ti své bolesti, aby všecky mé děti byly spaseny. Ještě více, Bože můj, jestli se Ti líbí, ale ať všecky se dostanou do nebe“.

Pierre-Maurice Masson, Lettres de guerre. Préface de Victor Giraud. Notice biografique par Jacques Zeiller. Par. 1917. XXIII + 262 str. — Úchvatné obrázky z bojiště (na př. list z 19./6. 1915 str. 108—110). M. se narodil 4./10. 1879 v Metách, od r. 1904 byl professorem francouzské literatury při universitě frýburské (ve Švýcarech). Zemřel jako poručík velící 22. setn. Víra je mu pevnou kotvou; ale nepronikává veškery jeho mysli.

Albert Valensin, La vie mystique dans les tranchées. Lucien Chabord, novice de la Comp. de Jésus. Paris 1917. — Chabord narodil se (22./9. 1890) ze zbožné savojské rodiny, vychován v chlapeckém semináři v St. Pierre d'Albigny. Přes pochybnosti ve víře, kterých uchován nebyl, zachoval si vroucí zbožnost. Vybyv tříletou službu vojenskou vstoupil do noviciátu v Hastinkách (St. Leonards), kde se s počátku, vůči skromným a nezkušeným druhům vnějším vystupováním

svým jevil málo umrtveným; ještě později často bojoval proti přílišné živosti a kousavé ironii. Autor líčí očistný vývoj jeho za doby noviciátní: povaha veselá, mysl jasná, slovo příhodné, přímost a prostota v stycích s ostatními, důvěra a odevzdání v boží vedení; a co zvláště vynikalo: touha po brzkém spojení s Kristem. Za války jako vůdce čety „modrých ďáblů" zúčastnil se hojných zápasů a napínavých výjevů. Dle zásady, kterou jeho provinciál vzal z ústavu Tovaryšstva Ježíšova a odcházejícím na vojnu vštípil, snažil se býti znamenitým na tom místě, na které ho Bůh právě postavil. Rychle postupoval v hodnosti, pochval a vyznamenání (kříž čestné legie) se mu dostávalo. Jeho dopisy a záznamy jsou vesměs vyjádřením vznešených citů a myšlenek: nežádá si jiné radosti než radosti oběti pro Ježíše Krista; těší se na boj, protože oběti skýtají příhodnost státi se rychle lepším. Netřeba podotýkati, že vedl svěřence své ne pouze k vojenskému hrdinství, nýbrž i k náboženství; založil mimo jiné jakési sdružení as 40 členů, s kterými se každý večer modlil, když byli v záloze. 25./9. 1916 zasažen kulí, když vystoupil ze zákopu, aby vyšetřil, kde jsou a co je z útoku. — Život psán v zájmu asketickém, ale čistě historicky. Spisovatel spíše dokazuje ctnosti svého hrdiny než by navnazoval k následování jeho. Dokonalý vývoj psychologický nepodán.

Pierre Lhande, Trois prêtres soldats. Paris 1918. 235 str. — I. Poručík abbé Raymond-Dominique Chero byl Bask povahy prudké, ale výborným vychováním zdolané; vyspěl v kněze vzorného a vojína dokonalého. L. seznamuje nás hlavně s jeho dětstvím, jeho duchovním životem v semináři (na základě zápisků) as jeho korrespondencí za války. Narodil se 31/8. 1888 a ulehl na poli válečném (u Montdauphinu) 8./9. 1914 při vítězném útoku, jejž podnikl generál Foch. L. nakreslil povahu a její zušlechtění, ale jinak neukázal v čem Chero vynikal. — II Poručík Pierre de Daran T. J. narodil se 14./5. 1879 v Gimontě. L. líčí nejprve jeho mládí. Již tehdy nedbával sebe: nedovoloval, aby jiní mu sloužili, sám sloužil všem. Další líčení života ukazuje zajímavé pohledy do vniterního zařízení řádového: první dojmy o jesuitském noviciátě (v Rodez str. 73—4), obrázky z úslužného, sebezapíravého obstarávání bratřím pohodlí a zábavy, jak zvykem ve francouzských provinciích (str. 91—2), živé líčení honby na veverky (93—4) a dobrodružství při tom se přihodivších (Gemert v Nizozemsku) atd. Pobyl dvě léta v koleji španělské (Villafranca), v Edinkách studoval theologii. Chystal se nejprve, že bude misionářem v Aljasce; poznáváme důvody, které předložil svým správcům. Nebylo mu však úplně vyhověno, poslán na Madagaskar. Tam se pustil horlivě do nepříjemných přípravných prací, jichž ovoce sklízeti mu dlouho dopřáno nebylo. Když válka vypukla byl povolán; nejprve zaměstnán u raněných, což se mu zdálo trestem za hříchy i nedostatečným využitím jeho sil; žádal si jíti do pole jako vojín ale ne v službě, která by mu vadila ve vykonávání kněžského úřadu; později mu vyhověno (byl četařem). V únoru 1916 jeho pluk určen byl pro Soluň; loď (Provence II) byla potopena 26./2; ukázal se hrdinským, postoupiv ochranný pás druhému.

— III. Joseph Cascua T. J. Opět Bask (cascua = lebka) z Lucq-de-Béarn. Matka jej udělala knězem: aby mu pomáhala, sama se odhodlala učit se latině, řečtině, filosofii, a večer, když on již spal, připravovala lekce na zítřek; aby peníze stačily, dávala v městě, kam se přistěhovala, lekce. Byl poslán do Říma na Gregorianu, aby se připravil na professuru Písma sv., pobyl potom ještě dvě léta na fakultě orientálních jazyků v Beirutě. R. 1912 vstoupil do noviciátu jesuitského v Heeren Elderen v Belgii. Válka ho zastihla v Edinkách, kde měl zopakovati theologii. Spěchal, by své síly dal do služby otčiny. Jako ošetřovatel nemocných ocitl se v bitevní čáře již koncem 1914. Čteme zajímavé episodky z jeho činnosti úřední a pastýřské, velmi úspěšné pro jeho veselost a velikodušné kamarádství (na př. jak si zahrál na Filipa s eunuchem královny: nepokřtil, ale vyzpovídal toho, kdo ho k sobě do vozu pozval). Usmrcen 29./3. 1916 u Verdunu. — Četba zajímavá.

Rozhled

Náboženský.

sp. — Nový časopis pro asketiku a mystiku počíná letos vycházeti v Toulousu „Revue d'ascétique et de mystique". Účelem jeho má býti dle prospektu „důkladnější a úplnější poznávání psychologických podmínek duševních procesů při posvěcování duší, studium všeho, co Zjevení podává vzhledem k duchovnímu životu a ideálu dokonalosti křesťanské, a co zkušenost století nashromáždila". — Chce býti revuí vědeckou (ne populární nebo pouze prakticky asketickou), theologickou a přesně církevní. — Vycházeti bude čtyřikráte za rok po sešitech asi o 100 stranách v Toulouse (9 rue Montplaisir).

*

sp. — K otázce o mystické kontemplaci, o níž psali v poslední době Paulain, Zahn, Lercher, Lamballe, Huby atd., podávají krátký ale přehledný článek v „Recherches de science religieuse (1919, Sept. Déc.) pod názvem „L'oraison contemplative". Obsah je tento: 1. Mystické nazírání není v řádě přímého patření na bytost božskou (visionis beatificae), které je vlastní onomu světu; výrazy mystiků „Bůh se mě dotkl, políbil" a pod. jsou obrazné a platí o mystické vlité lásce, ne o poznání. 2. Také poznání vlitými pojmy (species infusae) na způsob poznání andělského jenom v některých výjimečných případech lze připustiti, n. p. kde se jedná o charismatické poznání věcí budoucích. 3. Je tedy poznání mystické v řádě poznání víry, s tím toliko rozdílem, že obyčejné kony víry jsou spojeny s usuzováním (discursus) a pohybují se v pojmech abstrahovaných z věcí smyslných, mystická kontemplace děje se sine discursu, a prostředkem poznání je tu samo světlo víry, „lumen fidei" (které dle suaresianské theorie autorovy je autorita se zjevujícího Boha). 4. Že třeba mystické nazírání vřaditi do poznání víry, dokazuje se z toho, že celý duchovní život musí býti organicky na víře vybudován, že definici poznání víry lze i na mystickou kontemplaci obrátiti, že dle obecného názoru bohoslovců vyplývá dar kontemplace z darů (moudrosti a vědění) Ducha sv., a že sami mystikové toto poznání nazývají „fides nuda". 5. Na otázku velmi spornou, zda-li mystické poznání je od obyčejného specificky rozdílné odpovídá se, že pro psychologa je rozdílno, protože psychologická analyse je jiná („sine discursu", „aliud medium"), pro theologa však ne, protože je v témže řádu poznání víry. 6. Daru kontemplace nelze přivoditi vlastní námahou, ani positivně: uvažováním atd., ani negativně: zapuzováním od Boha oddalujících myšlenek a pod., přes to však lze tvrditi, že jest obecný zákon prozřetelnosti boží v řádě rozdělování

Vyšší školství japonské nerozvíjelo se stejným krokem jako průmysl nebo vojenství. Čítáme-li obyvatelstvo vlastního Japonska okrouhle asi na 50 milionů, jsou pro ně tři university jistě málo. Vláda sama omezuje počet studujících. Tak na vysoké škole obchodní z přihlášených 2500 připuštěno 300, na vyšším gymnasiu tokijském ze 2000 jen 300, v akademii pro cizí jazyky jen desítina.

Ještě nepříznivější jest poměr na Korei se 16. mil. obyvatel (od r. 1910 jest japonskou provincií Chosen). Korea má málo měst, obyvatelstvo zůstává při svých zděděných názorech. Korea byla vlastně učitelkou Japonska, avšak nyní jsouc podmaněna — ač její Národní shromáždění v San Franciscu prohlásilo sebeurčeni a samostatnost! — pronikána jest osvětou japonskou: urednictvo a průmysl japonský potlačuje i zatlačuje domorodé obyvatelstvo, i jména místní pojaponštěna.

Katolické missie nevládnouce tolikými prostředky jako jiné, bojují se značnými obtížemi, zvláště v novější době, kdy státníci z obavy vniterného rozvratu japonské mysli usilují oživiti v lidu — vzdělanci jsou ke všemu náboženství lhostejni — šintoismus, t. j. v jádře zbožňování panovníka a slavných mužů minulosti; tak doufají zachovati kázeň státní a předejíti zmatky revoluční, jež tak osudnými staly se Číně. Na universitě v Tokiu zřízena professura šintoismu a návštěva přednášek těch se všemožně podporuje výhodami bývalým posluchačům v obsazování míst poskytovanými. A i jinak jest mládež naváděna, ba nucena obcovati šintoiským slavnostem, jakožto projevům náboženství státního, tedy vlasteneckým.

Tento směr tedy nedůvěřivě pohlíží na demokraticko sociální působení katolických missionářův, ačkoliv jinak zase státní správa není proti katolictví zásadně zaujata, spatřujíc v něm příbuzné prvky monarchické.

Katolické školy, jako jesuitská vysoká škola v Tokiu, střední školy marianistů (v Tokiu, Jokohamě, továrním městě Osaka, v Nagasaki), četně jsou navštěvovány. V Tokiu je spolek mladíků, v jehožto schůzích se přetřásají otázky filosoficko-náboženské, snahy o povznesení ženy japonské vedly také k založení katolického ženského spolku.

Ohromně vzrostlý industrialismus japonský, který ze dvou třetin právě ženské zaměstnává a z nich 80 % úbytěmi ničí, znamená ovšem velikou překážku duchovního povznesení, neboť bezohledné vykořisťování pracovních sil může se díti bez závady; ty vábné „žaponerie“, o nichž píší romány a povrchní cestopisy, jsou ve skutečnosti málo vábné.

Dopisovatel Kathol. Missionen, odkud tyto zprávy vyjímáme, poznamenává také, že německý živel ani za války nebyl v Japonsku pronásledován, naopak z dohody vytýkána Japoncům přízeň k němu. Od roku 1918 (!) připuštěna ve státních středních školách vedle dosavadní angličiny i němčina s frančinou. Také němečtí missionáři docela bez závady mohli a mohou svou činnost vyvíjeti. M. j. vede 9 benediktinů s 9 bratry ze Sv. Ottilien průmyslovou školu v Söulu,

ačkoli právě na Korei vláda nedůvěřivě sleduje činnost missionářů, hlavně amerických, obávajíc se působení politického; missijní školy jsou tu pod státním dohledem a musejí býti beznáboženské.

Pravoslavní a protestanté, majíce mnohem více lidí a hmotných pomůcek, pracují ovšem s úspěchy mnohem většími, ale ne vždycky hlubšími. Jelikož mnoho německých missionářů dohodou z jiných dílů světa nyní vypuzeno, má se za to, že uplatní se tím více tam, kam budou připuštěni, tedy především v Japonsku.

*

Význam hádanky. (Č. d.) 4. Hádanka skládací bývá buď písmenková neb slabiková. Z uvedených písmen neb slabik skládají se určitá slova a v těch se hledá taj. Ten může býti obsažen v začátečních, prostředních neb koncových hláskách neb i slabikách.

Ze slabik: ba, bel, ce, ce, ce, do, hu, lá, le, le, me, na, ni, ni, nou, ny, ro, ska, ši, to, to, vi, vi, ze, zo, že — — sestavte tato slova: osada u Prahy, rostliny, ctnost, pochoutka, české město, moravské město, osoba biblická. — — Řešení: noutonice, zeleniny, láska, medovina, žehušice, letovice, zorobabel. Nouze láme železo.

5. Hádanky lidové dávají hádati podle význačných vlastností neb úkonů. — — Není to tekutina a teče to (rozbitý hrnec). Pět prstů bez nehtů (rukavice). Pán sedí na střeše, kouří tabák, nekřeše (komín). Malý domeček, plný koleček (hodiny). — — Kdo mě dělá ten mě nechce, kdo mě má, spí navždy sladce (rakev). — — Visí to, neví kde — bije to, neví koho — ukazuje, neví kam — počítá, a neví kolik (hodiny).

6. Hádanky žertovné budí smích buď již svou otázkou nebo až odpovědí. Jsou u lidu velmi oblíbeny jako hříčky vtipu a zábavy ve společnosti. Na př. zač je v Pardubicích perník? (Za peníze). Kdy lidé nejméně jedí? (V únoru).

7. Koníček má jméno i původ podle pohybů koníka na šachovnici. Šachovnice má 64 čtvercových polí, střídavě bílých a černých. Čtvercová síť pro koníčka hádanku řídí počet svých čtverců dle rozsáhlosti básně, jež obyčejně do sítě po slabikách nebo i hláskách se vepisuje. Koníček se pohybuje z pole bílého na černé a naopak, avšak nikoli na pole nejblíže sousední, nýbrž směrem kosým přes rozhraní sousedního pole bílého a černého. Uprostřed čtverečné sítě je s téhož pole možných osm skoků. Koníček bývá vyplňován po slabikách, koníček rozměrů menších i po písmenech. Koníček, jehož všechna pole jsou vyplněna, jest cennější než koníček s mnoha poli prázdnými.

Řešením koníčka pobaví se řešitel jednak obsahem slovným, totiž vepsanou básní, jest-li ušlechtilá, a pak úpravou a ladností sítě tahů. Síť ta bývá vždy podél hlavní, střední osy souměrně rozložená, čímž se řešení usnadňuje; neboť spojím-li dvě k sobě náležející slabiky v levo, mohu učiniti zároveň týž souměrný tah i v pravo sítě.

Hádanku tuto prý zavedl kolem r. 1730 slavný Leonard Euler († 1783) z Basileje, professor fysiky a vyšší mathematiky v Petrohradě.

štěstí	Bůh	dost	za	ní	po	krát	dává
ra	a	ti	va	jenom	štěstí	spo	jen
dá	ne	to	pol	pros	trá	vždy	ké
strast	světě	žal	svět	bou	ním	slast	koje
hy	pro	jeť	smu	cí	nost	vrou	po
v	tek	nou	s	cí	něm	s	čistou

Svět jenom krátké štěstí dává,
vždy po něm smutek, žal a strast,
jeť v světě radost polní tráva.
Bůh dá ti štěstí nehynoucí,
s ním spokojenost, čistou slast,
jen popros za to prosbou vroucí.

8. **Královská procházka** napodobuje pohyby krále na šachovnici. Král postupuje z pole bílého na černé a naopak, a to na pole nejblíže sousední, tak že uprostřed šachovnice jest možných s pole jednoho všemi směry osm tahů krále. Jelikož slabiková procházka jest velmi snadná, užívá skoro výhradně dělení po písmenech. Nejkrásnější královské procházky jsou ty, které mají pravidelnou síť skoků.

l	ý	á	n	i	l
í	m	p	ř	l	e
c	b	t	p	t	h
m	e	d	á	e	ě
l	á	a	k	l	l
ý	s	n	k	z	a

Přiletěl k nám bílý pták,
zalehl ním celý sad.

9. Obložka jest vlastně druh rozšiřovačky. Nejlépe lze ji poznati na příkladech, ku př. oko, pokoj; les, blesk; lín, hlína; lup, tlupa; rys, krysa atd.

. .	dětský pozdrav	Řešení:
. . . .	klášterní kněz	pa, opat, lopata.
. . . . . .	potřeba dělníka	

10. Početní hádanka je prostý úkol početní. Kdo zná nauku o rovnicích, snadno takovou hádanku známou cestou početní rozřeší. Kdo podobného klíče nezná, řeší zkusmo až svého cíle dosáhne. (P. d.)

*

Snahou velikého reformatora a reorganisatora školství rakouského za Marie Teresie (1740—1780) Jana Ignáce Felbigera, bylo, aby vyučování stalo se, pokud možno, majetkem všeho lidu, proto měly býti všude, zejména na venkově, zřizovány školy, v nichž by se vyučovalo náboženství, čtení, psaní a počtům. Ježto v dřívějších dobách vyučování dívek bylo velice zanedbáno, usiloval a přičiňoval se opat zahaňský (Sagan v Pruském Slezsku, obv. Lehnický) také o to, aby zřizovány byly zvláštní dívčí školy. Přirozeně obrácen byl při tom zřetel zejména ku klášterům ženským. Na výzvu učiněnou projevily také mnohé z nich ochotu při klášteře zříditi dívčí školu. Pro tyto školy Felbiger určil netoliko předměty, v nichž měly býti dívky vyučovány, nýbrž i způsob vyučování, sestaviv za tím účelem zvláštní návrh, který došel schválení císařovny a zaslán byl i moravskému guberniu s nařízením, aby jak řeholní tak světské učitelky při vyučování dívek za základ jej položily a dle něho se spravovaly a řídily.

Návrh tento[1]) zní:

Entwurf zum Unterricht der Mägdlein in den Schulen der Klosterfrauen.

---

[1]) Uložen je ve fascikulu S. 293. No 1. v zemském archivu moravském. — Guberniu moravskému poslán z Vídně s tímto přípisem:

Von der Röm. kaiserl. zu Hungarn und Böheim etc. königl. apostol. Majestät . . . dero Gubernio in dem Erbmarkgrafthume Mähren hiemit in Gnaden anzuzeigen: In dem anliegenden Entwurfe seyen von dem Abbten zu Sagan diejenigen Beobachtungen an Hand gegeben worden, welche bey dem Unterrichte der Mägdchen in den Schulen der Klosterfrauen zum Grunde zu legen wären.

Gleichwie nun sothaner sehr wohl verfaßte Entwurf begnehniget worden.

Als wird solcher ihme Gubernio zur Mittheilung an die normal-Schulkommission und behörigen Vorkehrung, daß dieser Entwurf den Klosterfrauen sowohl als den weltlichen Lehrerinnen, welche sich mit dem Unterrichte der weiblichen Jugend abgeben, zur Richtschnur vorgeleget werden möge, andurch angeschlossen.

Und es verbleiben Ihre Majestät . . .

Signatum Wien den 30. Decemb. Im siebzehen Hundert fünf und siebenzigsten Jahre.

H. G. v. Blümegen.
Karl Anton von Martini.

Georges Duhamel, Anatole France, Charles Gide, H. G. Wells a j.) Roční příspěvky jsou 5 — 20 — 100 — 1000 fr, členové se řadí ve skupiny dle zemí (říší); tyto ¼ příspěvků odvádějí úředně do Paříže.

*

V deníku hessenského státníka Dalvigka z r. 1871 (Dtsche Revue 1919) čteme také některé zajímavé podrobnosti o původci bývalého rakouskouherského dualismu, B e u s t o v i. Když umluveno č e s k o r a k o u s k é v y r o v n á n í za Hohenwarta — tak vypravoval Dalvigkovi M. Gagern ml. z Vídně — vznikla mezi rakouskými ustaváky zuřivá agitace proti vládě i proti císaři. Vyhrožovali, že budou pracovati o to, by německé kraje Rakouska byly připojeny k Německu, které vyšedši tak vítězně z války s Francií, částečně též vinou Rakouska (a Ruska), jevilo ovšem velikou přitažlivost. (R. 1866 Bismarck přibyv do Brna zcela vážně navrhoval pro jednání o mír starostovi, pozdějšímu ministru Dr. Giskrovi, aby Čechy s Moravou byly postoupeny Prusku, jež by za to nebránilo spojení jižních států německých, především Bavorska, s Rakouskem. Co by nás bylo tehdy v Prusku čekalo, lze se domysliti. Ve Vídni návrh ten zamítnut.) Císař byl oním odporem německých liberálů proti českorakouskému vyrovnání velmi trapně dotčen a soudě, že odpor ten Beustem jest živen, tohoto propustil. Agitace však byla už tak silná, i z Německa a Maďarska podporována, že císař proti ní si vládnouti netroufal, a tak nastal obrat pro nás nepříznivý.

Beust sám pak 28. listopadu 1871 Dalvigka navštívil a stěžoval si na maďarský i německý nevděk. Když byl zavedl dualismus, Maďaři ovšem jásali a o slavnostech v Pešti jakýsi staříčký mluvčí nazval jej t a t í č k e m, ale když padl, žádný čelný list maďarský ho nepolitoval; arciť měli zaň svého Andrassyho, a jest-li pravda, že maďarská šlechta Beustovi za jeho „státnický“ kousek dobře zaplatila, jak i Richard Belcredi ve svých pamětech napovídá, není divu, že ve velké cti u ní nebyl. Úlohu svou vykonal a mohl jíti.

Předlitavští Němci pak, stěžoval si Beust Dalvigkovi dále, tohoto spasitele, protestanta z Němec, na nějž na začátku i prozíravý jinak arcivévoda Albrecht mnoho dal, rovněž odkopli. Nevolili ho ani poslancem v dosavadním volebním okrese (Reichenbachu), ač jim tam, jak sám praví, veliké služby na př. proti straně továrníků prokázal; i dostal se do sněmovny jen hlasy — p o l s k ý c h ž i d ů v Brodech.

*

Na jiném místě též Revue něm. voj. spisovatel Sczepanski, jednaje o bitvě u K r á l. H r a d c e 1866 praví: V bitvě u Solferina 1859 (kde, jak známo, velel sám císař Frant. Josef), nebylo rakouské vojsko vlastně poraženo, nýbrž jen frontálně zatlačeno. Císaři nabízena pomoc z Pruska, ale on jí nepřijal, obávaje se, že by mu přišla příliš draho, a raději šel do Villa Franca (k míru s Napoleonem III); tato cesta jej pak také přivedla ke Králové Hradci.

A Napoleona III k Sedanu, možno dodati.

*

pk. — V uherské revoluci před 70ti lety pomáhali vzbouřencům statečně židé, samozřejmě že nikoli s nasazením vlastního života a majetku, nýbrž jen opatrným štvaním. Trochu ustali, když Windischgrätz hrozil šibenicí a pokutami. V té době Košutovci rozšiřovali píseň, jejíž pravý smysl vynikne, čtou-li se řádky obojího sloupce ne po sobě, nýbrž vedle sebe.

Es lebe weit und breit	Der Ungarn neuere Macht
Jellasich Tapferkeit	Wird weit und breit belacht
Gott sende Glück und Heil	Den Ungarn ganz allein
Auf Camarilla's Theil	Soll nichts als Unheil sein
Es steige mehr und mehr	Des Ungarns alter Glanz
Schwarzgelber Heilands Ehr	Verdunkele jetzt ganz
Es blühe in voller Pracht	Des Ungarns klügere Krieg
Windischgrätz' Kriegesmacht	Sei gänzlich ohne Sieg.

(Z dopisu Jana Rozbory-ho, kooperatora „oppidi Szuha,“ k rajhradskému opatu Vikt. Schlossarovi 9. března 1849.)

Ročník XXXVII. Číslo 3.

HLÍDKA.

Dm. Merežkovskij o náboženské krisi v Rusku.

A. VRZAL.

Zvláštní rys belletrie ruské, který jí zajistil čestné postavení ve světovém písemnictví, jest její nábožensko-mravní idealismus. Lepší představitelé krásného písemnictví ruského vážně se snažili osvětliti otázky lidského bytí, otázky nábožensko mravního řádu. Hledání Boha a pravdy jest jich základní tón.

Avšak v letech čtyřicátých přední zástupci západnictví, Bělinskij a Herzen, rozhodli se také pro atheistický materialismus, a mocný vliv jejich zjevně působil na mladé pokolení t. zv. šedesátých let, které „vztyčilo korouhev, na níž bylo napsáno: pospolitost bez náboženství, svoboda bez Boha.“ Vůdcové pokrokového hnutí v šedesátých letech Černyševskij, Dobroljubov, Pisarev a později Michajlovskij hlásali pouhý atheismus a materialismus. Když pak koncem minulého století učení Marxovo nabylo půdy v Rusku, zdálo se, že literatura ruská zapomněla na své tradice a zabředla do bahna bohorouhačství a cynických oplzlostí. Vzpomeňne si jen, jak sprostým bohorouhačstvím překypují povídky, romány a dramata nedávno zesnulého spisovatele Leonida Andrejeva, jak v bařinách smrduté nemravnosti brodili se spisovatelé také u nás vysoce cenění, Arcybašev, Verbická a j. Upozornili jsme na tuto odpornou literaturu v přehledu novější literatury ruské ve Hlídce r. 1909.

Mezi spisovateli, kteří již tehdy pohlíželi vážněji na úkol krásného písemnictví a na otázky nábožensko-mravní, byl na předním místě nadaný básník, romanopisec a essayista Dimitrij Serg.

Merežkovskij, známý u nás hlavně z překladu trilogie historických románů, nadepsané Kristus i Antikristus, v níž se snažil provésti svou oblíbenou myšlenku, jak křesťanská společnost obrozením řeckého pohanství prý kráčí k pravému křesťanství „třetího zákonu“, kde prý dva nepřátelské principy tělo i duch splynou ve vyšším principu „svatého těla“. O tomto smíření pohanství, „království Boha Otce“, s historickým křesťanstvím, královstvím Boha Syna, v třetím, království Ducha, — o synthesi ducha i těla v „svatém těle“ blouznil Mer. již koncem minulého století a počátkem tohoto století, kdy v náboženskc-filosofických shromážděních petrohradských hrál vynikající úlohu mezi „hledači Boha“. Mer. s počátku holdoval čistému umění, byl pantheistou a teprve na radu Gl. Uspenského začal hledati smysl života u lidu; později pod vlivem panské moralky Nietzscheovy hlásal nelišnost dobra i zla, jež prý vedou k témuž cíli, až za revoluce 1905—1907 přišel prý k poznání, že samovláda carova je nerozlučně svázána s pravoslavím, s nímž prý je nepřeklenutelnou překážkou nového pojímání křesťanství, nové všesvětové církve, království Ducha. Ale ku podivu Mer. neustále hledaje Boha vzdaloval se víc a více historické církve, až na dobro zabředl v racionalistický atheismus. Užíval-li ještě názvů křesťanských, přikládal jim jiný smysl. Tak jsme znali Merežkovského před válkou.

Pak se na delší dobu odmlčel, až teprve světová válka vtiskla mu do ruky péro, jímž napsal několik článkův o běžných otázkách, o příčinách války, o možných následcích jejích, o vynikajících zjevech literárních i filosofických. Všímaje si hlavně náboženského stanoviska spisovatelů knih, jež posuzuje, Merežkovskij opět se tu jeví hledačem Boha, mnoho mluví o Bohu, o náboženství, o církvi, o všeobecném sjednocení lidstva v klíně jediné „svět objímající církve,“ pronáší o těch věcech mnoho svých i vyčtených aforismů, vtipných sentencí, — ale ve všem tom cítíte spíše chladné rozumování než vroucí nadšení a upřímný cit náboženský — „ze svého srdce ani slovíčka Bohu neuštědří“, řekla by babička z Dětství Gorkého. Ostatně ze článků M., sloučených v knize „Od války k revoluci“ též po česku vydané (nákl. Toužimského ve Vršovicích), ani z delšího článku o náboženském stavu dnešního Ruska a jeho budoucnosti, jehož překlad uveřejněn v pražském měsíčníku „Země“ (leden 1920) nelze nabýti jasné představy o tom, čeho si M. přeje, — jsou jeho názory zmatené, nejasné.

Hned v prvním článku své knihy (Nesvatá Rus) M. předkládá si otázku: „Kam spěje Rusko?“ a tvrdí, že jestliže Rusko odněkud přišlo a někam spěje, více pravdy než křesťanský orthodoxní Tolstoj a Dostojevskij, kteří hlásali trpělivost, pokoru a nečinnost (neodpírání zlu), má „neznaboh“ Gorkij, jenž hlásá odboj, vzlet, jednání, „nevěří ve svatou, pokornou, otrockou, ale hříšnou, osvobozující se Rus,“ věří, že „Svatá Rus“ přijde a tím „koná dílo božské.“

V „Nesvaté Rusi“ M. velebí „hloubku ruskému lidu vrozené elementární náboženské síly“ a míní, že „bezbožný Gorkij,“ jenž jako polouvědomělý, „polointellektualní“ muž z lidu vášnivě se odříká náboženství a bezbožně o něm mluví, vnikl do hlubin lidu a poznal, že proň není jiné cesty, jak by dospěl k lidu, než náboženské uvědomění, jak zřejmo z jeho nejpravdivějšího a nejsilnějšího díla „Dětství“, kde G. podle mínění Mer. dokonale odpovídá k otázce, jak ruský člověk hledá Boha. Jako polouvědomělý člověk G. staví se proti náboženským věcem, ale jeho v selském, „krestjanském“ lidu kořenící nejhlubší bytost dychtí po náboženském uvědomění, by se takto stal skutečným prorokem toho, po čem dnes Rusko dychtí, prorokem demokracie, vlády lidu, procitlého k uvědomění v pravém náboženském smyslu. Ve svém polointellektualním uvědomění G. hlásá, že není třeba náboženství ani Boha, pohrdá ruskými intellektualními „hledači Boha,“ ale ve své lidové bytosti míní: „V oněch dnech (t. j. v Dětství) byly city a myšlenky na Boha nejdůležitější stravou mé duše... Bůh byl nejlepším a nejsvětlejším ze všeho, co mne obklopovalo.“

Ale jaký je tento Bůh Gorkého? Je to Bůh jeho babičky, jež mu „ukázala cestu do života . . . a stala se zároveň jeho nejlepším přítelem po celý život.“ A tato babička není jen živoucí osobou, nýbrž také symbolem Ruska v jeho nejhlubší a náboženské podstatě. Je-li však babička skutečně Ruskem, pak to, co o sobě a o ní G. v Dětství vypravuje, není pouhou povídkou, nýbrž kázáním, věštbou o cestách, jimiž Rusko půjde. A tu M. zdůrazňuje, že náboženství babiččino, její „nesobecká láska k celému světu“ Gorkého „obohatila a propůjčila mu houževnaté síly pro celý jeho život pracovníka, bojovníka, jenž však zamítá náboženství, protože chce milovati svět a „náboženství je nepřátelství k světu.“ Babička miluje nebe i zemi zároveň, Boha i svět, a poněvadž „křesťané nemilují světa, ani co na světě jest“, její náboženství není historické náboženství křesťanské ani náboženství Kristovo. „Dogmatická křesťanská Trojice sestává z Otce, Syna i Ducha“ rozumuje Mer.; „zdánlivě ne-

křesťanská, „kacířská“ Trojice babiččina však z otce, syna i matky-země... Zjevení se ducha je s v a t é t ě l o, svatá země, svaté mateřství, svatá ženskost. Je-li slovo otcovo—láska k světu (pozemské v předkřesťanských náboženstvích), je-li slovo synovo nadzemské („co není s tohoto světa“) v křesťanství, je slovo ducha—láska k nebi a zemi, k světu a Bohu zároveň“, a to je náboženství babiččino, jež prý vyznávali Solovjev, Dostojevskij a všichni zástupcové vyššího náboženského uvědomění.

Jak vidno, Mer. dosud blouzní o jakési synthesi těla i duše v „svatém těle“ a vidí v tom něco „strašlivě pravdivého, něco strašlivě ruského“, co prý vystřídá historické náboženství křesťanské.

S nadšením mluví Mer. o článku Gorkého „D v ě d u š e“, míně, že slova jeho „Rusko má dvě duše“, jsou snad nejmoudřejší ze všeho, co G. řekl. Jednou duší Ruska je babička, měkká, trpělivá, mající Boha dobrotivého, druhou je děd, zlý, krutý, jenž má Boha zlého, jenž vůbec není Bohem, nýbrž ďáblem. Ale babička nemá prý pravdu úplnou, také děd má svou pravdu, „strašlivě pravdivou, strašlivě ruskou“. Babička jen mlčí, trpí, nedělá nic; děd však — jedná, třebas i špatně, „v Rusku je však tolik rozvažování a tak málo činů, že je lépe, když někdo něco špatně koná, než aby vůbec nic nedělal... Babička je staré, na Východ obrácené Rusko, děd je nové Rusko, obrácené k Západu... až Rusko se někdy stane uvědomělým bude to zásluhou dědovou, a ne babiččinou.“ Také děd zatím trpí, ale „až mu páže vyrostou, udělá revoluci,“ v níž náboženský Východ se srazí s vědeckým Západem, náboženství též bude zatlačeno vědou pravou.

Správně ukazuje Mer., jak Gorkij projevuje tu historickou nevědomost, an staví proti sobě náboženský Východ s vědeckým Západem, a jak projevuje filosofickou nevědomost, an staví proti sobě náboženství jako absolutní kontemplaci s vědou jako absolutní — aktivitou, kdežto náboženství právě jako výraz lidské vůle je pramenem aktivity. Gorkij vůbec zapomněl na náboženství babiččino, o kterém přece tvrdil, že mu propůjčilo síly pro celý pracovní život, a nevidí, jak válka nelidskými ohavnostmi dokázala, že právě „věda“ bez náboženství nejen nedovedla svět uchrániti této katastrofy, nýbrž byla snad hlavní její příčinou a že rozum lidský, který chce býti vším v člověku a mimo sebe nic neuznává, je šílenstvím. Však Mer. míní, že Gorkij ještě si vzpomene na babičku a k ní i k jejímu náboženství se vrátí, zatím však miluje „hříšnou Rus“ s jejími zvířeckými

sprostotami, jejichž „vrstvou proroste všelicos dobrého, co stále vzbuzuje neuhasitelnou naději v obrození“ Ruska „k světlému, lidskému životu.“ A právě tato víra Gorkého v „hříšnou, rostoucí a osvobozující se Rus“ zamlouvá se Merežkovskému tak, že souhlasí s ním, a nikoli s „křesťanským“ Tolstým a s orthodoxním Dostojevským.

Ovšem M. nadšeně mluví také o Tolstém, jejž nazývá „Kristovým dělníkem“ (název jednoho z článků knihy), o jeho „prastarém, věčném křesťanství,“ o „pravdě Kristově jakožto pravdě země“, o „tolstojské a všeobecně křesťanské nečinnosti“, o „pravdě boží“, k níž prý „se kloníme rozumem, ale ne vůlí“. „C h t ě j m e jen, a Kristus uzdraví naši zemi, nemocnou krasavici,“ vybízí Mer.

Vše to jsou krásná slova, ale jenom slova.

Mnoho hlubších myšlenek nalézáme za to v knize Mer. o ruském slavjanofilství (O n á b o ž e n s k é l ž i n a c i o n a l i s m u, V l a d i m í r S o l o v j e v, Č a a d a j e v), o přísné, ale spravedlivé kritice, jíž ruské pravoslaví podrobil snad nejšlechetnější západník Čaadajev ve svém „F i l o s o f i c k é m l i s t ě“ (1836) a v letech devadesátých veliký idealista Solovjev. Oba tito samorostlí filosofové ruští měli hlubokou sympathii pro církev římsko-katolickou, zavrhující zvířecí nacionalismus, jehož ovocem byla hrozná válka světová, a dychtící více nežli všechny ostatní církve po všeobecném sjednocení lidí, jehož nutnost pociťovali ovšem také lepší slavjanofili, na př. Dostojevskij. Velice případně opět a opět ukazuje Mer., že válku světovou nezavinilo náboženství, nýbrž „věda“ bez náboženství, polověda a nacionalismus ve své zvířecí podobě, reformace, která „odstranila církev, sjednocení lidí v Bohu a učinila místo státu pro sjednocení lidí bez Boha“, prohlásivši náboženství za věc soukromou. „Svět chtěl dáti svůj vlastní mír bez Krista, a nyní vidíme, co nám dal“, praví Mer., správně usuzuje, že „barbarství jest ovocem moderní kultury, — sezvířečtění, zdivočení, zvířecí šílenství,“ a vše to se jevilo svrchovanou měrou ve válce světové, jež byla jen plodem absolutního nacionalismu, který zase může býti přemožen jenom všelidským ideálem, absolutní lidskostí — toť hlavní náboženská myšlenka Solovjeva podle názoru Merežkovského. „Takovým absolutním člověkem byl bohočlověk Kristus.“ Až přijde absolutní lidství, bude konec válkám.

S podivem čteme, co píše Mer. o „ž i d o v s k é o t á z c e j a k o ž t o o t á z c e r u s k é“: že prý „židé nejsou nepřáteli vlasti, nejsou zrádci, nýbrž počestnými ruskými občany, kteří milují vlast ne méně než my . . . Umírají pro nás na bojištích, milují nás oni, kterých

nenávidíme...“ (str. 117—119). Žije M. v Rusku, kde Židé před válkou dřeli prostý lid, novinami podvraceli víru lidu, za války rusko-japonské prchali z vojska, zrazovali vojsko ruské nepřátelům, v zásobování vojska dopouštěli se největších podvodů? A neví nic podobného o jejich řádění ve válce světové, kdy se spojovali s Němci proti Rusku? A co dělají nyní ruští Židé jako bolševičtí hrůzovládcové jak s lidem venkovským, tak s intelligencí? To dělají ze samé lásky k Rusku? Či snad si zakoupili ruští bolševičtí Židé tyto chvalozpěvy Merežkovského, tak jako si zakoupili Gorského, který dříve bolševiky a jejich činnost ve svých novinách potíral, nyní však je oslavuje, když mu dali veliké obnosy za jeho spisy? Jak to, že mu přirostli k srdci zvláště Židé ruští, proč ne jiní kmenové na Rusi usedlí? Je to pouze náboženská stránka židovské otázky („Rouhání se židovství je rouháním tělu Kristovu“, praví Mer.), pro kterou je tak citlivým k „utrpení“ Židů na Rusi?

Jako kniha Mer. začíná velmi zajímavým článkem „Nesvatá Rus“, tak končí snad ještě zajímavějším článkem „Dovršení církve“, kde nadšeně mluví o přednášce A. V. Kartašova „Reforma, reformace a dovršení církve“, jejíž ohnivá a prorocká slova jsou prý z nejvýznamnějších zjevů ruského ducha od dob Čaadajeva. „Dnešnímu průměrnému vzdělanci nejnepochopitelnější je . . . idea církve jakožto volného a láskyplného sjednocení lidí v Bohu . . . průměrnému vzdělanci našich dnů idea církve je . . . hromadou smetí . . . útočištěm temných duší, které světla pravého poznání ještě nespatřily . . . Až temné duše budou osvíceny, církev ihned zmizí“. Kartašov bojuje za církevní ideu a Mer. tvrdí, že „všecka náboženská síla ruského lidového ducha je na straně Kartašova“. „Postihne-li se všecka palčivá ostrost církevní otázky, vidí člověk, že skutečně stojí před strašlivou volbou: buďto dovršení církve, království božího na zemi, nebo dovršení království zvířete, konec světa, vší evropské kultury“, která se staví nepřátelsky vůči církevní idei, poněvadž kultura evropská je proniknuta reformací, jež prohlásila náboženství za intimní oblast lidského ducha, za soukromou záležitost a církevní křesťanství úplně odstranila. Nejhlubším a nejčistším principem reformace jest úplné osamocení náboženské osobnosti před Bohem“. „Církev souhlasí se sjednocením lidí, s lidským společenstvím v Bohu; reformace souhlasí s každým jednotlivým individuem v Bohu a s lidským společenstvím bez Boha . . . V církvi šli lidé k Bohu společně; dnes jde člověk k Bohu pouze tehdy,

jde-li sám: když však jde pospolu více lidí, jdou kamkoliv, jen k Bohu ne. Bůh se uchýlil do nitra člověka, mezi lidmi však ho už není... Reformace, která odstranila církev, sjednocení lidí v Bohu, udělala pro sjednocení lidí bez Boha místo státu... Středověké církvi vytýkají se ukrutnosti a muka inkvisice. Modernímu státu však nikdo nic nevytýká. Kdyby však pouze setina oněch obětí, jež dnes stát pohltí, byla bývala přinesena církvi, bylo by nastalo již dávno království boží na zemi". Ďábel „zatlačil Boha do nejzazší hlubiny lidské duše, aby se zmocnil nejprve všeho ostatního světa a pak i duše lidské... Bůh je „soukromá záležitost" každého jednotlivce a společná záležitost lidstva je v rukou ďáblových".

Tak vidí K. a s ním i Mer. první příčinu odvratu lidstva od církve v náboženském individualismu, zplozeném reformací — druhou vidí Kart. v tom, co se odehrává v historické církvi samé. „Všecko nehybné... je stále ještě podrobeno církvi z pouhé lenosti; avšak vše tvořivé, žijící, vše, co má na sobě pečeť mládí a má nárok na budoucnost, nenachází v církvi místa a musí ji opustiti... Každý jednotlivec ví, že v církvi nemůže nalézti stravy pro svůj intelekt", dychtíť po „vyšší náboženské pravdě". „V církvi proroctví vypráhlo. Pod absolutní mocí kněžství ochromla křídla církve, úplně ztrnula ve starých dogmatech... Musí tedy v církvi proroctví opět povstati", míní Kartašov, a „pouze na perutích prorockého ducha, zkušeností všech církví, historickým činem všeho kulturního světa, jednotlivým náboženským zažitkem mohou se lidé sjednotiti v klínu jediné, svět objímající církve, která povede na prah království Kristova na zemi". Kde se však dovrší příští, svět objímající církev: uvnitř nebo mimo historické církve? „Jsou dvě falešné theokracie", praví Mer., „dvě falsa Kristovy osoby — západozemský velekněz a východozemský car — dvě světověhistorické cesty, po nichž je vedena Petrova církev ne Kristem, nýbrž tím jiným". („Jiný tě opáše a povede kam nechceš".) „Lidstvo z historické církve vystoupilo, nutno současně s ním z této církve vystoupiti, abychom přišli do svět objímající církve budoucnosti", končí Merežkovskij knihu svou, kde názory křesťanské, promíšené nekřesťanskými, zběžně nahozeny, ale neprocítěny, neztráveny. Merežkovskij ustavičně blouzní o obnovení křesťanství, ale neukazuje, jak si je představuje. Vše je mlhavé, nejasné. Merežkovskému se nelíbí kultura bez Boha, bez Krista, jež vede ke zdivočení luzy, ale zároveň zavrhuje historické církve, z nichž nutno vystoupit a přilnouti k náboženství babičky Gorkého — symbolu Rusi — s její láskou k nebi i zemi, k Bohu i světu.

Tu však zase potkáváme se s rozporem. Mluví-li Mer. s nadšením ve své knize o hloubce náboženské síly ruského lidového ducha, z něhož lze čerpati sílu pro život, ve svých úvahách o náboženském stavu dnešního Ruska a jeho budoucnosti, vidí v dnešním bolševickém řádění v Rusku vedle socialního také náboženské šílenství: lid, sveden učením intelligence, že všechno je dovoleno, stal se vrahem své otčiny: „Vlast jest náboženský pojem. A zavraždění vlasti jest náboženským šílenstvím". Z toho zase usuzuje Mer., že podstata ruského lidu je hluboce atheistická, jak soudil již kritik Bělinskij. Tisícileté křesťanství tak lehce sklouzlo s ruského lidu, jako s husi voda. Kterýsi advokát „dokázal", že není Boha, že „Bůh je buržoa", a veškeren (?) lid pokřtěný okamžitě se odkřtil a dodal: „Ovšem, buržoa; Bůh musí být zastřelen!"

Dříve se lid skláněl před carem jako před Bohem, intelligence pak skláněla se před lidem jako před Bohem. „Neosobní kollektivum zbožňovalo osobu carovu; osamělá osobnost intelligence zbožňovala neosobní kollektivum — lid; všichni jednoho, jeden — všecky. Vzájemná modloslužba. Dvoje rouhání téhož druhu: zbožňování lidí a zbožňování lidu". Ve svém současném atheismu zrovna tak, jako v dřívější své pravověrné nábožnosti byl lid týmž „bezbožným stádem" jako atheistická intelligence. A když se stal lid bohem, stalo se mu to, co se praví o každém člověku, jenž se staví na místo boží: „Srdce lidské bylo mu vzato a dáno mu srdce zvířete".

Hrůzný je car-šelma; neméně hrůzný je však lid-šelma. Nyní lid mučí a zneucťuje nejen sebe sama — nýbrž i lidstvo a jeho dvě posvátné věci: mír a rovnost. Řekl: „socialistická rovnost" a prohlásil anarchistický kommunismus, pugačevské heslo: „loupi naloupené". Řekl demokratický mír — a počal nebývalou dosud válku — vraždění lidí nahradil bratrovraždou, ze zvířecího krveprolévání učinil satanské.

Není tedy zvláště divno, jak ruský lid, jemuž podle přesvědčení Mer. vrozena hloubka elementární náboženské síly, tak lehce náboženství odhodil a upadl v náboženské šílenství? Mer. omlouvá to všeobecným náboženským šílenstvím, které se zmocnilo veškeré evropské křesťanské kultury, s jejímž zánikem zanikne též Evropa. V evropském lidstvu vznikly ohromné prázdnoty na místě dřívějšího křesťanství, a do těchto prázdnot vše se hroutí. „Ani politickým ani socialním, nýbrž jen náboženským vědomím možno tyto prázdnoty osvítit". Mer.

doufá, že nynější atheistické šílenství ruského lidu pomine, až se veškerému národu zjeví „vise Ukřižovaného“. Bude však — táže se Mer. s obavou — v tomto osudovém okamžiku, kdy se rozhodnou osudy Ruska, spojena s lidem také ruská intelligence jako jeho náboženský rozum a svědomí? Nebude-li, běda oběma! „Dnes nemá ruský lid zrovna jako ruská intelligence Ruska, neboť zapomněli na Krista. Teprve tehdy, až si vzpomenou na Krista a jeho jménem řeknou: Budiž Rusko! — bude Rusko . . .“

Merežkovskij velebí Tolstého jako křesťana, „dělníka Kristova“, ač známo, že Tolstoj Krista neměl za Boha, z jeho učení vybíral si, co se mu hodilo, učení jeho opravoval podle svých libůstek. Křesťanství Merežkovského i jeho velebení Krista jest ještě podezřelejší. Náboženství Kristovo nemá nikterak za zcela dokonalé, vytýkáť mu, že hlásal: „Nemilujte světa, ani co na světě jest!“, ačkoli by měl věděti, že „svět“ v NZ neznamená časnost a svět vůbec, nýbrž jen hmotařskou, hříšnou stránku jeho. Blouzní o „zjevení se ducha, svatém těle“, o lásce k nebi i zemi zároveň, o jakémsi sloučení pohanství s historickým křesťanstvím v křesťanství „třetího zákona“. Mer. zavrhuje historické církve křesťanské, západní i východní, mlhavě poukazuje k jakési svět objímající církvi budoucnosti, o níž však dosud nic určitějšího nedovedl pověděti. Jest jejím prorokem, ve kterém však naprosto se nevyznáš.

Zákaz Aristotelových spisů ve XIII. století.

JAN SMRŽ. (Č. d.)

Nyní vraťme se k otázce, které spisy Aristotelovy byly v r. 1210 v Paříži zakázány.

Všeobecně má se za to, že dekret z r. 1210 označením „libri de naturali philosophia“ míní především Fysiku. Neboť Fysika jest ze všech spisů de naturali philosophia nejdůležitější, byla z prvních spisů do latiny přeložených, a je tedy nanejvýš pravděpodobno, že velice záhy do Paříže se dostala. Zdá se, že základní nauky peripatetické fysiky byly ve druhé polovici XII. stol. již známy ve školách Chartresských. Tomu by mohly nasvědčovati některé zmínky (o prostoru, o kruhovém pohybu oblohy, o vznášení se země ve středu světa[1]), vyskytující se v díle Thierryho de Chartres De opere sex dierum, ve spisku De sex principiis Gilberta de la Porré a j. Ale není jisto, že tyto narážky jsou čerpány přímo z Aristotela, a proto z nich nelze ničeho dokazovati.[2]) První bezpečné stopy známosti Aristotelovy Fysiky a citáty z ní nalézají se ve spisku De motu cordis, jehož autorem jest anglický filosof a přírodozpytec Alfredus Anglicus (jinak zvaný též Alfred de Sareshel.) Spisek tento věnoval Alfred svému učiteli Alexandru Neckhamovi, a poněvadž tento zemřel r. 1217, jest spisek jistě napsán před tímto rokem, pravděpodobně již mezi rokem 1205—1215. Tím ovšem není dokázáno, že Fysika byla r. 1210 známa již také v Paříži. Neboť Alfred zdržoval se delší dobu ve Španělích, naučil se tam arabsky, takže sám z arabštiny překládal, a mohl tudíž překlad Fysiky míti přímo ze Španěl dříve, než byl tento spis znám v Paříži. Nicméně jest známost Fysiky v Paříži r. 1210 ne-li jistá, přece velmi pravděpodobná. Neboť byla Fysika přeložena do latiny Gerhardem z Cremony, který zemřel r. 1187, a byla-li v prvních letech stol. XIII. známa již v Anglii, nedá se dobře mysliti, že by nebyla známa ve středisku tehdejšího ruchu vědeckého v Paříži. Mandonnet[3]) a jiní

---

[1]) Srv. De Wulf, Geschichte der mittelalterlichen Philosophie (Autoris. deutsche Übersetzung v. R. Eisler; Tübingen 1913) str. 156, 215.

[2]) Srov. Grabmann, Forschungen str. 17.

[3]) Mandonnet, Siger de Brabant et l'averroïsme latin (Fribourg 1899) str. XXXVIII.

dokazují známost Fysiky v Paříži r. 1210 právě z toho, že zakázány byly prov. sněmem libri de naturali philosophia, opírajíce se pro nedostatek přímých dokladů o to, že Fysika jest liber de naturali philosophia po přednosti.

Mimo Fysiku byly asi známy také spisy De generatione et corruptione, De anima, Le somno et vigilia, De exspiratione et respiratione a Meteora, kleré Alfredus Anglicus ve svém spisku rovněž uvádí a které byly přeloženy částečně z řečtiny různými překladateli, částečně z arabštiny Gerhardem z Cremony.[1]) — Výše zmíněný Alexander Neckham, který koncem stol. XII. byl professorem v Paříži, má ve spise De naturis rerum citát z knihy De coelo et mundo; snad tedy také toto dílo Aristotelovo bylo v Paříži aspoň na počátku XIII. stol známo. — O jiných spisech náležejících do skupiny libri de naturali philosophia nelze říci nic. Prozatím nemáme v té příčině žádného dokladu, jenž by nás aspoň k vyslovení domněnky nějaké oprávňoval.

Tolik o knihách de naturali philosophia v užším slova smyslu. Zdá se však, že v dekretu z r. 1210 třeba výraz libri de naturali philosophia bráti ve smyslu poněkud širším, a o dobré důvody opírá se mínění, že zakázána byla r. 1210 již také Metafysika. Spis tento býval totiž někdy ke knihám de naturali philosophia počítán, obsahuje učení odlišné od nauk křesťanských, a před r. 1210 — aspoň částečně — byl již v Paříži znám. Píšeť Petr z Poitiers († 1205) v Glossách in Sent.: „. . . asserunt quidam, hoc Aristotelem dixisse in Mataphi., sed qui diligenter inspexerunt, hoc negant".[2]) Nad to ve statutech kard. Roberta, jež zákaz z r. 1210 obnovují, jest výslovně jmenována. A konečně není snad docela bez váhy ani svědectví kronikáře Viléma Bretoňskéhe, jenž k r. 1210 píše: „In diebus illis legebantur Parisiis libelli quidam ab Aristotele, ut dicebatur, compositi, qui docebant Metaphysicam, delati de novo a Constantinopoli et a graeco in latinum translati: qui quoniam non solum praedictae haeresi Almarici sententiis subtilibus occasionem praebebant, immo et aliis nondum inventis praebere poterant, jussi sunt omnes comburi, et sub poena excommunicationis cautum est in eodem concilio, ne quis eos de caetero scribere aut legere praesumeret, vel quocunque modo habere.[3]) Vážnosti své-

[1]) Baeumker, Zur Rezeption des Aristoteles im lateinischen Mittelalter ve Philos. Jahrbuch d. Görresgesellschaft 1914, str. 478—487.

[2]) Dle Chartul. I, str. 71. — Ve stejné asi době citoval prý také Metafysiku Šimon z Tournai. Srov. tamt. a Grabmann, Forschungen str. 19.

[3]) Dle Jourdain, Recherches critiques. 2. vyd. str. 187.

dectví Vilémova ovšem značně jest na ujmu okolnost, že ve všech dalších tvrzeních o Aristotelově Metafysice se mýlí: nedalať Metafysika příležitosti ke vzniku kacířství amalrického, nebylo poručeno ji spálit, ani zakázáno ji přechovávati, opisovati a čísti mimo školu; ale přihlížejíce k ostatním důvodům můžeme zprávu jeho aspoň jako jejich potvrzení přcce přijmouti.[1])

Konečně nelze pochybovati o tom, že mezi zakázanými libri de nat. phil. byly též spisy Aristotelovi mylně připisované původu novoplatonského a novoplatonské učení obsahující[2]), z nichž nejdůležitější a nejznámější jest Liber de causis. Skutečný původ tohoto spisu určil teprve Tomáš Aq. (jenž k němu napsal též kommentář) přisoudiv jej hlavnímu zástupci směru novoplatonského ze školy athenské Proklovi (420—485). Liber de causis je výtah z Proklova díla στοιχείωσις θεολογική, encyklopedie to novoplatonismu. Do latiny přeložen byl před r. 1187 a r. 1210 tudíž bez pochyby byl v Paříži znám; učení pak, které obsahuje, jest příbuzno pantheismu. Jiné spisy toho druhu, na př. Secretum secretorum a Theologia Aristotelis čili De secretiori Aegyptiorum philosophia, které rovněž záhy byly do latiny přeloženy, byly zajisté — pokud v Paříži známy — do zákazu rovněž pojaty.

Samo sebou se rozumí, že za spisy zakázané považovány byly později též jiné Aristotelovy spisy o přírodní filosofii jednající, které až po zákazu do Paříže byly přineseny. Sledovati, kdy a jak se to stalo, vymyká se z rámce našeho pojednání.

K doplnění a vysvětlení zákazů samých však budiž připojeno ještě několik poznámek. „Commenta“ jmenovaná v dekretu z r. 1210 jsou patrně překlady kommentářů Averrových, snad též Avicennových. „Summe de iisdem“ zakázané r. 1215 jsou bezpochyby výtahy ze spisův Aristotelových (a Davida de Dinant), jichž asi za tři roky po vydání prvního zákazu začali užívati ve školách pařížští učitelé, zákaz

---

[1]) Překlad Metafysiky, o který tu běží, jest patrně týž, který často bývá ve XIII. stol. citován jako Metaphysica vetus a obsahuje pouze čtyři knihy. — Srov. Grabmann, Forschungen 131 d.

[2]) Charakteristickými známkami učení novoplatonského jsou náboženský mysticismus a metafysický monismus, velice blízký monismu pantheistickému. Všecky věci konečné vznikly výronem z Boha a dostoupily vrcholu v člověku, jehož účelem jest k Bohu se opět navrátiti extatickým, mystickým spojením. — Ve škole athenské bylo učení novoplatonské samo směsí nejrůznějších filosofií a náboženství — smíšeno ještě s naukami Aristotelovými. Odtud si vysvětlíme, proč knihy novoplatonského původu mohly býti přičítány Aristotelovi: obsahovaly často více méně prvku peripatetických

tím způsobem obcházejíce.[1]) — O Davidovi de Dinant a Amalrikovi zmíníme se obšírněji ve druhé části, pojednávajice o příčinách zákazu. — Mauricius (= Maurus?) hyspanus podle mínění nyní převládajícího[2]) není nikdo jiný než nejznamenitější arabský aristotelik Ibn Rošd, pro něhož teprve později bylo utvořeno latinské jméno Averroës.

Že zákaz vydaný r. 1215 týkal se čtení a výkladu Aristotela ve školách, je zřejmo; jsouť to universitní stanovy. Avšak ani dekret z r. 1210 nezakazoval více. „Publice vel secreto" znamená pouze „v přednáškách veřejných nebo soukromých". Že nebylo zapověděno soukromé studium, soudíme z toho, že ve skutečnosti soukromé studium Aristotelových spisů bylo dále horlivě pěstováno. Zřejmé doklady toho jsou v četných spisech z doby následující. Nad to praví kronikář Giraldus Cambrensis výslovně: „. . . Libri quidam, tamquam Aristotelis intitulati, Toletanis Hispaniae finibus nuper inventi et translati . . . ne legerentur amplius in scholis sunt prohibiti".[3]) Dekret sám pak rozlišuje mezi kacířskými knihami mistra Davida de Dinant a spisy Aristotelovými. O těchto praví toliko „non legantur publice vel secreto"; spisy Davidovy potkal však obvyklý osud knih bludařských: bylo nařízeno, aby vydány byly ke spálení a kdo by je přes to přechovával, aby byl považován za bludaře.

Konečně budiž ještě podotčeno, že zákaz zůstal omezen na Paříž. Jurisdikce provinciálního sněmu dále nesahala, a kardinál Robert předpisoval stanovy toliko universitě pařížské. Na jiných vysokých školách byly Aristotelovy spisy bez závady čteny a vykládány. Když na př. byla založena a od papežského legáta kard. Mojžíše různými výsadami obdařena universita toulouská (r. 1229), rozeslali tamní professoři „ad universalia studia alibi florentia" listy, jimiž studenty do Toulousu lákali a mimo jiné četné výhody jim též slibovali: „Libros naturales, qui fuerant Parisiis prohibiti, poterunt illic audire, qui volunt nature sinum medullitus perscrutari".[4]) — R. 1245 byl papežem Innocencem IV

[1]) Srov. Chollet, Aristotelisme de la scolastique v Dictionnaire de théologie catholique I str. 1883; Mandonnet, Siger de Brabant str. XXX.

[2]) Mandonnet, n. u. m. str. XXIX d., pozn. 2.

[3]) Hauréau, Histoire de la philosophie scolastique (Paříž 1880) č. II, sv. 1, str. 100.

[4]) List ten jest i jinak velice zajímavý. Uvádíme tu aspoň stručně ostatní slibované výhody: V prvé řadě pamatují toulouští na duchovní potřeby, a slibují všem učitelům a studentům plnomocné odpustky. Na další část by asi kladly dnešní university největší důraz: professoři nové university píší, že se k nim již odevšad hrnou studenti

zákaz spisův Aristotelových rozšířen sice také na universitu toulouskou; ale tenkrát bylo již pozdě, tehdy již ani v Paříži zákazu nikdo nedbal. Dříve však než vyložíme, jak se stalo, že zákaz upadl v zapomenutí a zvykem byl odstraněn, pojednáme o příčinách, které pohnuly církevní autoritu k jeho vydání.

II.

Co do příčin zákazu spisův Aristotelových takořka sám se nám nabízí ukazovatel zdánlivě velmi spolehlivý: to jest okolnost, že v obou zákazech nalézáme Aristotela ve společnosti dvou význačných bludařů z konce XII. a začátku XIII. stol., Amalrika (Amaury de Bennes) a Davida de Dinant.[1]) To vzbuzuje mimoděk domněnku, že snad učení jejich bylo uváděno v souvislost s učením Aristotelovým, a že spisy Aristotelovy byly odsouzeny jako pramen jejich bludů. Domněnku tu potvrzují zprávy některých kronikářů. Pokračovatel kroniky Roberta d' Auxerre končí svou zprávu o bludařství Amalrikově a jeho odsouzení na provinciálním sněmu r. 1210 slovy: „Librorum quoque Aristotelis, qui de naturali philosophia inscripti sunt, et ante paucos annos Parisiis coeperunt lectitari, interdicta est lectio tribus

»propter continuitatem legendi disputandique, quam magistri diligentius et crebrius exercent, quam exercuerant Parisiis«. Dále líčí krásu krajiny: »sciant, hanc alteram esse terram promissionis fluentem lac et mel, ubi fetose pascue virent, ubi arbores pomifere frondent, ubi Bacchus regnat in vineis, ubi Ceres imperat in arvis, ubi temporatus aer antiquis philosophis fuerat consideratis terre stadiis preelectus«. Potom vracejí se k výhodám vědeckým: »grammatici balbutientium linguas in analogiam effigiant, organiste populares aures melliti gutturis organo demulcent, decretiste Justinianum extollunt, et a latere medici predicant Galienum. Libros naturales etc«. Dále slibují studentům osobní bezpečnost a velkou akademickou svobodu: »nullius habenis dediti propria gaudebitis libertate«. A konečně nezapomínají ani na levné živobytí v Toulousu: »credatis et hiis versibus:

Pro parvo vinum, pro parvo panis habetur,
Pro parvo carnes, pro parvo piscis emetur.

Chartul. I, str. 129 nn.

[1]) O životních osudech obou zachovalo se málo zpráv. Amalrik působil nejprve na školách chartresských a odtud přišel do Paříže, kde byl vychovatelem královského prince a professorem theologie. Zemřel asi r. 1206 nebo 1207. Když bylo bludařství jeho — které ještě za svého života z rozkazu papežova odvolal, ale asi jen neupřímně — r. 1210 znovu odsouzeno, nařídil prov. sněm: »Corpus Amalrici extrahatur a cimeterio et proiiciatur in terram non benedictam«. Chartul. I str. 70; Hauréau, Histoire de la phil. scol. II, 1. str. 84. — O Davidovi de Didant je známo jen to, že po nějakou dobu zdržoval se na dvoře papeže Innocence III, svého příznivce. Hauréau, a. m. 74.

annis, quia ex ipsis errorum semina viderentur exorta".[1]) Ještě určitěji obviňuje spisy Aristotelovy jako pramen bludů Amalrikových Vilém Bretoňský: „... quoniam non solum predicte heresi sententiis subtilibus occasionem prebebant, immo et aliis nondum inventis prebere poterant, iussi sunt omnes comburi ..." etc. Zprávu Vilémovu uvedli jsme již výše (na str. 139), a již tehdy jsme se také zmínili o její nespolehlivosti. Obvinění jest opravdu křivé, nespravedlivé. Nezachovaly se nám sice spisy Davidovy (Quaternuli a De tomis i. e. de divisionibus) ani Amalrikovy (ač-li tento vůbec nějaké napsal), ale o učení jejich máme přece zprávy dosti spolehlivé, abychom si mohli utvořiti jistý úsudek, že to nebyl Aristoteles, z něhož čerpali své bludy.

Hauréau, znamenitý znalec filosofie středověké, charakterisuje stručně Davida de Dinant jako filosofa, jenž si počíná, jako by neznal tajemství a článků víry křesťanské; Amalrika pak jako theologa, jenž se pokouší dokázati, že pantheismus je pravým a vlastním učením sv. Pavla a sv. Otců, kterým víra prostého lidu nestačila.[2]) Charakteristika tato je zcela přiléhavá. Trest učení Amalrikova zaznamenal ve své kronice Martin Polonus, filosoficky vyškolený historiograf XIII. stol.: „... Amalricus asserit ideas, quae sunt in mente divina, creare et creari... Dixit etiam, quod ideo finis omnium dicitur Deus, quia omnia reversura sunt in eum ut in Deo incommutabiliter quiescant, et unum individuum atque incommutabile in eo permanebunt; et sicut alterius naturae non est Abraham, alterius Isaac, sed unius ac ejusdem, sic dixit omnia esse unum et omnia esse Deum. Dixit enim Deum esse essentiam omnium creaturarum et esse omnium".[3]) Podobné bylo učení, o kterém podává ve své Summě theol. zprávu a zároveň je vyvrací Albert Veliký.[4]) Závěr Davidův — podle Alberta — v různých obměnách vždy se opakující jest: Una ergo substantia est, quae est Deus, hyle et intellectus. Krátce zmiňuje se o Davidově učení také Tomáš Aq: „...David de Dinanto... divisit enim res in partes tres, in corpora, animas et substantias aeternas separatas: et primum indivisibile, ex quo constituuntur corpora, dixit yle; primum autem indivisibile, ex quo consti-

[1]) Dle Hauréau u. m. str. 101.

[2]) tamt. str. 86.

[3]) tamt. str. 85.

[4]) Summa theol. II tr. XII q. 72, membr. 2, art. 2. — Opera omnia (vyd. A. Borgnet, Paříž 1895) XXXIII, str. 42 dd. — Srov. Summa de creaturis II q. 5, a. 2. — Op. omnia XXXV, str. 68 dd., kde Davida de Dinant nazývá David Manthensis.

tuuntur animae, dixit noym vel mentem; primum autem indivisibile in substantiis aeternis dixit Deum. Et haec tria esse unum et idem: ex quo iterum consequitur esse omnia per essentiam unum".[1]) Stručně zmiňuje se posléze sv. Tomáš jak o bludech Amalrikových, tak o Davidových také v Sum. theol. I. q. III. a. 8.: „Alii autem dixerunt Deum esse principium formale omnium rerum; et haec dicitur fuisse opinio Amalricianorum. Tértius error fuit Davidis de Dinanto, qui stultissime posuit Deum esse materiam primam".

Na první pohled je vidno, že tento pantheismus nemá nic společného s učením Aristotelovým; jeho prameny jsou jinde. A není ani příliš těžko je nalézti. Amalrik studoval a působil na školách chartresských, kde těšily se spisy Jana Scotta (Eriugeny[2]) ve druhé polovici XII. stol. opět velké oblibě a vážnosti. Amalrik sdílel sympathie svých chartresských kollegů a jeho učení je tak podobno učení Eriugenovu, že pochybnost o jeho původu jest vyloučena. A ze stejného pramene jako Amalrik čerpal také David de Dinant. Již titul jeho díla De tomis i. e. de divisionibus připomíná hlavní spis Eriugenův De divisione naturae. Kromě Eriugeny však zdá se, že měl na něho vliv také španělský žid Avicebron.[3]) Albert Veliký, jehož autorita však ve věcech historicko-filosofických není spolehlivá, udává za pramen bludů Davidových spisek filosofa Alexandra, žáka Xenofantova, který prý sám často měl v rukou. Hauréau tento spisek (De unitate et uno) nalezl a určil jako autora jeho segovského arcijáhna a překladatele Aristotelových spisů Dominika Gundissalvi.[4]) Zda znal David Aristotelovu Fysiku a Metafysiku, jest velice pochybno,

---

[1]) In II. l. Sent. dist. XVII, q. 1, a. 1.

[2]) Jan Scottus, jinak Eriugena zvaný (dle své otčiny: Eriu = Erin, Irsko) jest nejvýznačnější zjev mezi filosofy IX. stol. († asi 877). Je tvůrcem prvního velkého, uceleného filosofického systému ve středověku a bývá nazýván »otcem scholastiky«; ale svým učením o podstatné jednotě Boha a tvorů staví se v příkrý odpor ke hlavní scholastické zásadě, k principu podstatné rozdílnosti. Následuje Dionysia Areopagity, ale vykládá jej pantheisticky, a snaží se smířiti novoplatonismus s učením církve. Hlavní jeho dílo jest De divisione naturae. Jeho bludy odsoudil pařížský prov. sněm r. 1210 a papež Honorius III r. 1225.

[3]) Avicebron, Avencebrol, vlastně Salomon Ibn Gebirol († asi 1070) ve svém spise Fons vitae nejde sice tak daleko jako David de Dinant, ale jenom nedůsledností lze vysvětliti, že neodvodil ze svých principů posledního závěru a neučil — jako David — že Bůh je materia prima (t. j. universalis) nebo substance všech věcí.

[4]) Hauréau, Histoire de la phil. scol. II, 1, str. 81.

ačkoli podle jednoho citátu Albertova z Davidova spisu De tomis by se mohlo zdáti, že se David na Metafysiku odvolával.

Z toho, co dosud pověděno, je zřejmo, že Aristotelovy libri de naturali philosophia (zahrnujíc v to i Metafysiku) prameny bludů Amalrikových a Davidových nebyly. A z toho právem uzavíráme, že z tohoto důvodu, jako prameny zmíněných bludů též nebyly odsouzeny. Neboť nelze se domnívati, že biskupové na provinciálním sněmě v Paříži shromáždění — a tím méně ovšem kard. Robert a papežové zákaz později obnovující — spisů odsuzovaných neznali. Přes to však neodvážíme se tvrditi, že mezi odsouzením bludů Amalrikových a Davidových a spisů de naturali philosophia není naprosto žádné souvislosti. Jest li přece jaká, třeba ji hledati jinde. Vzpomeňme, že Aristotelovi byla mylně přičítána a mezi spisy de naturali philosophia zařaďována některá díla původu novoplatonského (Liber de causis, De secretiori Aegyptiorum philosophia), která sice docela otevřeně pantheismu nehlásala, ale přece jenom jakési příbuznosti s ním nezapřela. A konečně i k tomu třeba míti zření, že kommentáře Averroovy snažily se vykládati spisy Aristotelovy pantheisticky, že dávaly učení Aristotelovu jakýsi pantheistický nádech.

Pravá příčina však, proč byly libri de naturali philosophia a zejména Fysika a Metafysika zakázány, byla jiná. Bylo to vlastní učení Aristotelovo, v knihách těchto obsažené, učení, které s naukami křesťanskými nikterak se nesrovnávalo, ano přímo se jim protivilo. Aristoteles ovšem uznával a dokazoval jsoucnost Boha, ale tento jeho „Bůh“ byl docela jiný, než Bůh křesťanský. Byl to Bůh, jenž sám jsa neproměnný nezná světa stále se měnícího, Bůh, jehož dokonalost vylučuje každé chtění, Bůh, který sice celým světem hýbe jako motor immobilis, ale světa nestvořil; svět i pohyb je dle Aristotela věčný. Aristotelova theodicea, jejíž Bůh světa nezná ani nemá vůle, vylučuje proto také božskou prozřetelnost a jest v příkrém odporu ke křesťanskému učení o vlastnostech božích.

Také některé věty Aristotelovy psychologie, připouštějíce různý výklad, vzbuzovaly nedůvěru. Bylo to zejména učení o intellektu, o jehož výklad vedly se boje téměř po celé XIII. stol. Averroës a jeho přívrženci — i v Paříži — vykládali učení Aristotelovo v ten smysl, že intellekt jest jediný a všem lidem společný, že jest to jakási substantia separata; a kdežto vše ostatní je porušitelné, intellekt sám je neporušitelný; proto též intellekt jediný jest nesmrtelný; a v souvislosti s tím připisována duši lidské nesmrtelnost toliko neosobní. V této

formě a v tomto výkladu byla ovšem nauka Aristotelova pro křesťanské filosofy nepřijatelná. Sv. Bonaventura krátce shrnuje výtky proti Aristotelovi vytýkaje mu „triplex error: scil. occultatio exemplaritatis, divinae providentiae, dispositionis mundanae“ a „triplex coecitas: de aeternitate mundi, de unitate intellectus et quod post hanc vitam non est felicitas nec poena“.[1])

Několik těchto ukázek zajisté dostačí, abychom pochopili starosti zástupců církevní autority vzhledem k učení, které jednak názorům křesťanským přímo odporovalo, jednak aspoň výklady nepřijatelné připouštělo. A není vyloučeno, že starosti a obavy biskupů na provinciálním sněmě shromážděných zvyšovala také ta okolnost, že bludné učení roztroušeno je po spisech neobsahujících jenom tu a tam nějaké zrnko pravdy, nýbrž podávajících a představujících filosofický systém, nad nějž dokonalejšího tehdejší učenci nepoznali. Neboť čím bohatším zdrojem vědění byly spisy Aristotelovy a čím vzácnější poklady v sobě chovaly, tím větším nutně se jevilo též nebezpečí, že s pravdou bude přijat také blud. Sv. Bonaventura na místě právě uvedeném praví: „Et alii videntes, quod tantus fuit Aristoteles in aliis et ita dixit veritatem, credere non possunt, quin in istis dixerit verum“. — Tohoto nebezpečí však nemohli a nesměli přehlédnouti, kdož byli povoláni hájiti čistotu víry; musili dbáti, aby církevní školy nestaly se semeništěm bludných nauk — a poněvadž pro tu chvíli nebylo jiného prostředku, čtení a výklad Aristotelových spisů ve školách prostě zakázali, ponechávajíce době příští starost o to, jak zužitkovati a si přivlastniti aspoň nezávadné a prospěšné části učení filosofova.

Hlavní příčinou zákazu spisů Aristotelových byly tedy beze vší pochyby jeho nauky nesrovnávající se s učením církve. Ale jako se často stává, že na rozhodnutí lidská mívá vliv pohnutek více, tak tomu zajisté bylo i při tomto zákaze. O jedné pohnutce zmínili jsme se již výše, totiž o pantheistickém rázu spisů Aristotelovi omylem přičítaných a Averroových kommentářů. Uvádíme ještě jinou, která jistě také mocně padala na váhu.

V XI. stol., kdy filosofie a theologie nebyly dosud přesnou hranicí od sebe rozděleny, pěstovali někteří theologové svou vědu příliš filosoficky; řídíce se heslem „per omnia ad dialecticam confugere“, stavěli dialektiku nad autoritu. To vzbudilo na druhé straně pochopitelnou reakci; přívrženci konservativního směru, pěstujíce theo-

[1]) In Hexaemeron collatio VI. — Opera omnia (Quaracchi 1891) V, 361.

logii positivní a mystickou, zašli však někdy příliš daleko, zavrhujíce theologii spekulativní, dialektiku a filosofii. Tyto dva směry potrvaly také později, kdy obě vědy od sebe se oddělily a svůj obor přesně vymezily; jedna strana užívala filosofie k vysvětlení a obhájení dogmat — hlavními zástupci tohoto směru jsou sv. Anselm a později známý „magister sententiarum" Petrus Lombardus. Strana druhá zavrhovala užívání filosofie v theologii, ano nejvýstřednější její zastánci odsuzovali dialektiku, filosofii a světskou vědu vůbec. Nejvíce přívrženců měl tento rigoristický směr mezi Augustiniány z kláštera sv. Victora v Paříži, kteří holdovali mystice. Walther a S. Victore na př. pokládá filosofii za věc naprosto zbytečnou a neužitečnou a dialektiku nazývá uměním ďábelským. Ještě na začátku stol. XIII., kdy se začaly v Paříži šířiti spisy Aristotelovy a od mnohých s pravým nadšením byly přijaty, bylo dosti theologů a učitelů, kteří klonili se ke straně vědám nepřátelské. Příznačná jest anekdota, kterou učitel kterýsi vyprávěl svým žákům, aby jim zdůraznil marnost vší vědy pouze světské a potřebu pečovati hlavně o spásu duše. Aristoteles zjevil prý se po smrti jednomu ze svých učeníků. A když se ho tento otázal: „Mistře, co je to druh, co jest rod (species, genus)?" odpověděl prý mu: „Ach, bratře, neptej se mne na to, na tom nic nezáleží, raději se otaž, co to je trpěti a co netrpěti!" A jakýsi kazatel pravil: „In libris, quos naturales appellant, valde cavendum est, ne ex nimia inquisitione in fide erremus. Fides enim christiana multa habet, quae supra naturam sunt et contra naturam. Unde de quibusdam audivimus, quod ex libris naturalium ita infecti erant et a simplicitate fidei christianae adeo aversi, quod nihil credere poterant nisi quatenus naturalibus rationibus constaret".[1]) — Přítelem studia filosofie tento kazatel jistě nebyl.

Uvažme nad to, že na odsouzení spisů a nauk mívaly ve XIII. stol. nezřídka značný vliv osobní sympathie a názory mocných a vlivných učenců. Proto jistě nechybíme, tvrdíme-li, že theologové směru rigoristického použili vhodné příležitosti a uplatnili svůj vliv u biskupů na prov. sněmě v Paříži shromážděných. A že vlivu jejich byl přístupen r. 1215 také kardinál Robert de Gourçon, je tím pravděpodobnější, že ve svém díle Summa theologica přidržuje se více směru rigoristického. Ostatně si nepřátel Aristotelových svým zákazem přece nezískal. Nemohliť mu odpustiti ani to, že přikázal četbu a výklad spisů logických a dovolil čísti Ethiku.

---

1) Hauréau u. m. str. 108 n.

Shrnujíce krátce to, co o příčinách zákazu bylo pověděno, můžeme tedy říci: Hlavním důvodem, proč spisy Aristotelovy byly zakázány, jsou nauky v knihách jeho roztroušené, které nesrovnávají se s učením křesťanským. Mimo to spolupůsobily však k vydání zákazu ještě příčiny jiné, zejména jakási příbuznost novoplatonských děl, Aristotelovi omylem připisovaných, s pantheistickými bludy Amalrikovými a Davidovými, pantheistické výklady Averroovy, a konečně v neposlední řadě také nepřízeň a nepřátelství rigoristických theologů proti filosofii a vědám profanním. (O. p.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

67.

Šmídek Bílému.

26. listopadu 1847 na večer.

Z listu poslaného Bílému: „ — — — Jen se nermuť přes příliš, druhu milý, a neklesni pod břemenem bolův i duchovních i tělesných! Smělbych Ti nějaký prostředek nařknouti, který v něčem aspoň Ti rozpory a boje vnitřní zmírní — jest to práce: já často řeknu sobě: to neb ono musíš vykonati — a mezi prací zapomenu na trampoty bez toho nikdy nezhojitelné! Uvrhni se v historii církevní, kochej se v té veliké a velkotvárné minulosti, v tom nádherném a přec tak tklivojemném středověku, kde lidstvo tak krásným vnitřním mírem oddýchalo, a zajisté často v svém duchu zatoneš v půvabnějších myšlenkách a citech — a tak aspoň na chvíli zapomeneš na trud Svůj! — — — —

68.

Klácel Bílému.

24. února 1848.

Vyjimek ze psaní Matoušova poslaného Janovi do Židl.: Snadno pochopíte, že mne velmi těšilo připomenutí Vaše na mne a takořka obnovení vzájemnosti někdy ovšem živější; nuž toť běh počítá, že hory ostávají vždy vzdálené, ale lidé schází se i rozchází. Milý brachu! Vy jste mladý a již mnohý křížek zastihl Vás, a však nedejte se, schopte se a buďte rád, že jste hoden trpěti. Mně se aspoň vždy pozdává, že to, co lid jmenuje neštěstí, bývá cesta k sobě a potužení pravdy vnitřní osobní. Když se nám dobře vede, rádi kloníme se k těm, od nichž zdánlivé toto pohodlí pošlo, opuštěni jsme samostatnější a pak máme radost ze sebe. Prosím Vás, příteli! hleďte, abychom všickni opět srozuměli sobě a ostali v jednotě, jakož nám souzeno jest. Vždyť pak nejbližší jsme sobě; pročbychom tedy ten malý krůček, co na některé straně nás dělí, měli za nepřízeň, chraň Bůh, aby poznávání jeho mělo rozptylovat. Však ale co Vám kážu, Vy mne znáte dobře, poznejte i sebe i okolí Vaše, a budeme pevněji státi vedle sebe, než kdy jindy. — — — —

69.*)

---

*) Šmídkův deník v druhé polovici let čtyřicátých, tedy za duchovní správy v Hustopeči má již jen málo vlastních záznamů. V r. 1850 1. čce obsahuje nárys pro poznámky na všední dny v témdni („dle Franklina"), ale jinak nevyplněný. Na okraji pouze poznamenáno: „Střídmost v jídle a pití — Mlčenlivost. Mluv, co tobě a jiným prospěš. — Pořádnost. Vše měj urč. místo a svůj čas. — Odvaha. Mužně započni a skonči. — Spořivost. Varuj se nepotřebného vydání. — Pilnost. Užij času Vždy konej něco užiteč., neužitečného se varuj. — Upřímnost. Nevzdaluj se ode pravdy v mysli a duchu. — Spravedlnost. Čiň každému cos povinen a varuj se nepráví. — Mírnost. Varuj se výstřednosti. Uražen nehněvej se. — Čistotnost. Netrp nic nečistot. na těle, oděvu a bytu. — Klidnost. Nedej se ničím ochabiti. — Cudnost. Vládniž pudy svými. — Pokora. Viz příklady v Sokratu a Ježíši".

Za to na dalších dvou stranách jest rozvrh hodin na celý týden:

Otázka ranní: Co mohu dnes dobrého učiniti? Otázka večerní: Co jsem dobrého vyvedl?

1850		V pondělí	v úterý	ve středu
Ráno	V Hustopečích	5—7 mše sv. a sníd. 7—11 vědecké učení, články. 11—12 Noviny, prac. kázání.	5—7 mše sv., sníd. 7—11 vědectvo, články, Noviny. 11—12 pracování kázání.	5—7 mše sv., sníd. 7—8 Noviny, Nábož. 8—10 škola 10—11 věd. články 11—12 učení se káz.
Odpoledne		½2 lehké čtení 2—4 vědectvo články 4—5 historie 5—6 Noviny 6—9 vyražení	½2 lehké čtení 2—4 vědectvo články liter. 4—5 přírodovědy 5—6 hist., Noviny 6—9 východ.	½2 lehké čtení 2—4 vědecké články 4—5 historie 5—6 přírod., Noviny 6—9 východ.

	ve čtvrtek	v pátek	v sobotu	v neděli
v Létě	5—7 mše sv., sníd. 7—11 věd. články literní 11—12 učení-se káz. Noviny	5—7 mše sv., sníd. 7—8 Nov., Náb. 8—10 škola 10—11 věd. 11—12 uč. káz.	5—7 mše sv., sníd. 7—8 Nov., Náb. 8—½9 škola ½9—12 učení-se káz. Nov.	5—11 kostelní zál. 11—12 nábož. čtení
	½2 lehké čtení 2—4 vědectvo články literní 4—5 přírodovědy 5—6 hist. Nov. 6—9 východ	½2 lehké čtení 2—4 věd. články lit. 4—5 historie 5—6 přírod. Nov. 6—9 východ	½2 lehké čtení 2—4 uč. káz. 4—5 přírod. 5—½6 Nov. 6—9 východ	2—4 chrám. zálež. 4—9 východ

Pak až r. 1854 31. prosince, kdy byl gymnasijním katechetou ve Znojmě, zaznamenáno:

Důležitým obratem ve svém životě uznávám býti rok letošní; právě desítiletí uplynulo po mém vysvěcení; 7 let v praktických snahách duchovní správy, 3 leta ve stálých studiích k úřadu učitelskému!

A nyní má se sjednotiti činnost obojí k jedné! velký to nyní nastává mi úkol! chci nyní výhradně své síly spisovatelské a činné obětovati Církvi a Národu! Silniž mne Bůh!

Klácel Šemberovi.

Od r. 1840: ohledně Kulíška, snad do Prahy, „aby snad nějakou dírkou přece Boží světlo spatřil, myslíte do Musejn.; ale vždy se mi podobá, jakoby Musejník měl snad vážnější předměty míti — do Vlastimila obávám se, zdali by do „tohoto neobyčejného úkazu naší literatury“ šelma Kulíšek[1] přijat byl“. —

70.

Klácel Šemberovi.

Ze 23. března 1840. Snad již víte, že náš mnohozasloužilý gubern. rada Šmid[2]) zemřel, velmi mě to dojalo, a měl jsem příležitost zase (druhou v jednom roce) notně se vyplakat, zač jsem se stydět musel[3]), neb na tisíce jich plakalo, — jestiť to přece věc lidu známá v pravé ceně, v právu zakořenělý charakter — o ničem se ty dny nemluvilo než o jeho výbornosti — slavnost pohřebu neobyčejná. — O Kulíšku ještě nic — nic tak činnost spisovatelskou netěšní, jak tato zdlouhavost a povědomost, že vše namáhání, láska přispěti, by se zdařilo co každý šlechetný žádá, k ničemu nevede — víte sice, že jakási lehtavost spisovatelská nebo marné toužení po slavné známosti podnětem mé pilnosti nebývají, ale kdo by to zapíral, že cit své nezbytečnosti slušnou pobídkou skutkův jest? Opravdu nevím co počati mám, snad psychologii — básně — onno známé o Slovanstvu — nemohu se rozhodnout — s jedné strany studium filosofické láká a tudy psychologie — ale úvaha nedozralosti našich čtenářův mi představuje osud podobných díl jako k. př. mineralogie Preslovy. Na tom jsem ale první přesvědčení mé založil, že musím státi jako jednou nohou v Teutonii, druhou v Slavii — tak aspoň jen schopnost mou a určení rozumím — ano kdyby se mne kdo tázal, jakou úlohu jednotlivému kmenu slovanskému bych dal, řekl bych:

1855 nic, 1856 „hlavní propovědi Schoppenhauerovy (!) filosofie“ a visitační kárný list generála dominikánů Jandela, pak až 1868 a 1870, kdy byl prof. gymn. v Brně, opět výpisky, jmenovitě 1870 z Augsb. allg. Ztg., z níž i jindy něco si vypisoval, článeček o »prvém a posledním koncilu«, 1875, 1876 a 1877 ruzné výpisky a dlouhý německý dopis gen. Zacha k Mikšíčkovi.

1. listopadu 1877 až do konce jsou »Výjimky z listů Klácelových k Al. Šemberovi«, které zde následují, částečně také na doklad zájmů Šmídkových i v pozdních letech života a jak opsány v deníku, tedy mimo pořadí ostatních dopisů.

[1]) Kulíškem zove Klácel podle hlavní postavy svoje satyrické zvířecké epos, v němž m. j. sesměšnil také úředního zpravodaje o svých přednáškách prof. Panschaba (»Brebera«, pro jeho rychlou mluvu), muže kromě německé zarytosti věděním i jinak osobními vlastnostmi vynikajícího. Báseň nadepsána: Ferina Lišák z Kuliferdy a na Klukově čili kratická historie zlopověstných kousků starého Reineke již vydal dle mnohých rukopisu slovanských Dr. J. P. Jordan«, lipský slavista, k žádosti Klácelově propůjčiv své jméno. Jelikož rakouská censura jí nepropustila, vydána v Lipsku (1845).

[2]) Klácelův strýc a podpůrce ve studiích.

[3]) tak psáno, snad m. nemusel.

Čech a Moravan jsou k tomu, by převáželi to, co Němci člověčenstvu vydobývají, Slovanům, proto v Čechách nejméně originalnosti k očekávání, nebo nemožno jest výborným se státi tomu, kdo dvoum pánům sloužiti musí. Co nového? U nás dnes v noci neslýchanou zlostí šelmy se do hlavního sklepu vedrali, sekerami špunty u vinných sudův usekali, a přes 400, pravím čtyry sta věder starého vína po sklepě vypustili — viďte to jest jakýsi hřích a svévolnost, kterou první chvíli poctivý člověk ani pochopiti nemůže, snad by to mohlo se použíti za příležitost, by otevřeli oči ti, kteří nad veřejnou mravností bdíti mají. Šeptem Vám pravím, kde Kulíšek vstoupí — nakažené povětří — a světlo zastíněné, tam ctnosti nemohou se zakořeniti. Na Vaši žádost Vám přivěsím opět básničku:

Na den sv. Marka.

Na Vyšehradě Václav král
Maje Martina na Roztoku
A Viléma z Boskovic po boku
Jim jako mrzutě takto prál — —[1])

71.

Klácel Šemberovi.

6. dubna 1840 — žaluje: „Milostivé nebe, co pak se již s námi děje! Však chvála budiž náději, že všechno časem dozrá, a že idea všemohoucnost svou nezadá, a že i diabel částka oné mocnosti jest, která k zlému směřující dobro podpírá“. — chlapce, jak dalece okres představ ducha jeho pouhou zvířetinu vlékajícího zasahoval i mluviti se naučil, zadarmo v ústavu (hluchoněm.) podržeti se nesmí, nebo jest — Čech — —“ Tak chci vděčně zachovati památku muže (Smida), který za Buzkem[2]) mi byl největším dobrodincem, Buzek ve mně vštípil filosofii, ten Slovanství slovem napomínajícím a dosíláním do Litomyšle starého Čechoslava a jiných kněh českých, které jak známo první léta pilně odbíral, ale nečítal.

72.

Klácel Šemberovi.

15. června 1840. „Nápis na památník našeho mistra myslím že by takový slušný byl: krátký, skromný, přiměřený, a konečně také poněkud potutelný: Bonifacio Buzek

Scholarum Piarum Professori imitanti J. Chm, qui docuit sicut potestatem habens et non sicut Scribae et Pharisaei (Math. 7, 29.)

[1]) Rýmovačka líčí, jak poručil král Pražanům odvésti zbraně, ti však ozbrojeni přitáhli před hrad.

[2]) Klácelův učitel na filos. ústavě v Litomyšli, Bonifác Buzek (1788 – 1839; zemřel choromyslný u Milosrdných v Brně).

Nato 31. Januarii 1788, mortuo 21. Junii 1839
a suis cultoribus.

Letos se památka slaví vynalezení kněhotisku! Přes 200 takých inkarabul máme, totiž až do r. 1520; jen českého nic, nežli v jednom rukopisu, jak p. Boček myslí ze 14 století, život sv. Alžběty, kde ještě dualy a běchu, měchu se nacházejí.

73.

Klácel Šemberovi.

O slohu — 9. února 1841 — Vy mi radíte Šafaříka — Vojtěchu — to jiné dílo, takový sloh já nemohu potřebovat — radíte Vinařického Lobkov.[1]) — ano hned jsem se ho chopil, a Vojt. mě to tak velmi neokouzlilo — že pěkný sloh ve psaních Lobk. t. j. sloh vyššího smyslu, a latina s češtinou stejně pedantské kopito má, tak nám ten překlad arci mile zní — Bože mi ten hřích odpusť — ale kam pak s tím zatraceným s e, co každou chvíli se do pera mate a písmo špiní — pro tuto volnost, aneb naději pro toto katovství grammatikářů pěkněj zní český verš než proza. Ovšem to všudy u začátečníků v literatuře, tedy také u Slovanů. Němci jak vysoko nad Francouzy v poesii a pozadu v prose. Teprv se začíná prosa u Němců, ale bene mají a příklad na jejich toulání a okolkování, nemůžeme být chytřejší, musíme také na ta místa přijít, kde Gottsched před 100 lety byl, o kterém Němci mluvíce přikládají „geschmacklosen Andenkens", právě před 100 lety prý pochoval v Lipsku Hanswursta, který byl kloudnější než jeho nadutá Musa. Teď jsem si ulehčil — mně zapotřeby někdy tak si žluč vylíti — na mou duši je to hanba, s té strany stojí policajt, s druhé strany pop, s třetí brykulant, s čtvrté časový předsudek, s páté melancholicus doktor — a mezi nimi má člověk psát!

74.

Klácel Šemberovi.

8. června 1841 — posudek básní v Šember. Morgbl. — o Furchovi — vážím si jeho horlivost a budoucnost — básně — nejvíce nepodařeny. — Nevím, psal-li jsem Vám již podivný cirkulář od krajského úřadu na venkovské úřady, totiž že mají jména moravských míst dle německého pravopisu psáti a tak napsaná opravovati; postarám se aneb čiňte to Vy, abyste opis dostal, stálo by to za to, ohlásit tento kocourkovský kousek dále.

75.

Klácel Šemberovi.

---

[1]) Bohuslav Lobkovic Hasištejnský († 1510), humanista, lat. básník; Vinařický 1836 vydal překlad jeho vybraných spisů.

29. března 1841. — „K čemu to barbarsko-školasticko-nepřátelské omlouvání. Toliko Vás ubezpečuju, že mě byl daleký všelhký úmysl Vás uraziti. Psal jsem pro věc a pro osobu, nikoli proti osobě". Věru to jest hanba pro Vás, že jste myslel, že by ta slova byla u mě zapotřeby — ano, ano, každá myšlenka svou vlastní formu má, každý duch své tělo! nejpěknější nebo nejškaredější příklad toto Vaše křesťanské připomenutí! jak živ jsem větší bakulanství neslyšel realní a formalní. — O pravopisu více hašteřiti se nechci, těší mě, že jsem tolik vyhádal, ale věru velkým namáháním. Pražanům se to lépe daří, neb ste se dříve durdil s tím j a ou teď najednou „beze vší pochyby" ostanete při starém — arci, arci provisoricky! až za rok nebo za dvě leta, až trošku pravda dozrá! Bože, Bože! to je nevolnictví! člověče, uznalé pravdě odpírati jest hřích proti sv. duchu — ach arci sv. duch Vám se nepodobá, že byl bůh, a to jediný! O tom ou[1]) pravíte, že mi ouzko a že za vlasy taham důvody! a že co platí o a, též o o. Tu je těžká odpověď! Vy nic nečtete než ty české klevety a tak vždy se točíte do kolečka. — A člověče co pak Vám to musím vysvětliti, že u mě panenka Maria také není co u sprostého — ale vždyť i Bůh jen toliko každému, jak si ho sám mění — to jen svědomí jednotlivé. Ale že Vy myslíte vždy na venkovského nadsvětského pámbička tak i na jistou ženskou Mariu. Vezmete to za povědomost subj. člověka, který neschopný čisté myšlenky, vtělenou si představuje — Mojžíšovi Bůh ze kře mluvil, z oblak, z hory Sinai atd. kdo na to myslí, že Bůh mluvil — nobrž tak jak Bůh až dosavade z každého kvítka mluví. Mimo toho byl právě onen čas toho svědomí Marioctivého (δουλια) — „účel básně" — co má báseň za účel míti? snad venkovský — mimo sebe? a „smejšlení nynější doby"? Mám snad Jaroslava tak nechat mluvit jak Hegel mluvil? vy jste snad jak živ nic epického nečetl. A ještě jednou s Vaší historií — tak i já ještě Vám povídám, že ta Maria jest v duši a ne na Kopečku. — Má báseň není v zápasu s Královdvorskou, ale její doplnění.[2]) —

76.

Klácel Šemberovi.

Dne 17. prosince 1841 o Furchovi: „Uhlavní soud můj jest ten, že Furch pojav obyčejně jednu myšlenku dosti pěknou, v 2. strofě s ní uteče a tak nejen zničuje pojatou líbost, ale přirozeně odpornost působí. Žádná mysel u něho nedozrá, tím žádná původnost, — přehřívání starých ošumělých myšlenek, otrocké následování ve

[1]) Klácel chtěl psáti j (m. g), ou (m. au) a v (m. w.)
[2]) Srv. č. 77.

formě ze začátku Růže stolisté — dále pak Máchův Máj ním lomcuje. Já zajisté rád vidím, ano si každé kvítko bere právo své v širé boží přírodě, ale z mé malé zahrádky mnoho vyvrhuju, šlatec, jitrocel, kopřivy, voňavý balšanek atd. nechávaje jen kvítka patrnou okrasu neb potřebu zastávající. Taková zahrádka je i vaše literaturka — a pak ta romantika k čemu nám teď (pražský romantik S. prý má po Praze pověst dlouhých prstů a loudalů [?]). Psal mi Šaf.[1]) psaní žalobné — na nezdraví žehrá — žádá sobě aspoň půlletní odpočinutí a konečně vyznává takto: „Ve zlé časy toto naše živobytí padlo. Jest-li se tak bude pokračovati, jak se nyní ukazuje, nebude nám potřebno, velice se aspoň spisováním (nechci ještě dokonce říci, přemyšlováním) namahati atd. Po 6000 letech — potom snad i u nás".

Slyšel jsem, že chcete přece vydati „Labyrint světa" — těšilo by mne to sice, ale velmi že by na tom záleželo, nepoznávám. Stranu obsahu jestiť to věc zastaralá, sem tam i jakýmsi polosvětlem mámící — stranu slohu — o tom sprostý lid nesoudí, a učený má jiné vydání nebo jiné vzory — raději hleďte nějakou anthologii neboli sbírku znamenitých buď obsahem neb formou míst z našich starých známých a neznámých, a tuť ovšem Komenský poskytne mnoho — pište monografii o slovíčkách (partikulích) an, že, seč, leč, ač, ať, nechť, třeba, poněvadž atd. — udejte příklady, a byť ty jste z většího dílu čerpal ze slov. Jungm., to nic nedělá, jedná se jen o stručné sestavení. — Páni spisovatelé mladí prý se zase jednou pobili, jak zde jeden pražský měšťan vypravoval — nemají prý bez toho na život obecní tu nejmenší sílu — inu jak jináče? — Měli jsme zde zase výrázku pro obecenstvo, a to sice věšeli 20letého jonáka od vojenské bandy. Více než polovice obyvatelův k této „kratochvíli" běželo, zvláště ale počet ženských dalece prý převyšoval jiných, arciť, vždyť jest „das zarte Geschlecht". Nedávno ale před tím ars celeberrima Hypocratica [!] stejně jistým ale o trošku delším způsobem zprovodila našeho Bonaventa bratra milosrdného, prvního lékaře, na pohřbu jeho skoro všechen lid slzel.

77.

Šembera Klácelovi.

1841. „Hrozně strašná ale pravdivá píseň jak byli Mongolové u Holomúce pobiti pro obveselení srdce a mysle na světlo vydána. Zpívá se tou samou notou jako Fryčajova bezpravidelná rytmování rozloučka: když již teď v patero vydání etc. Prosím každého učeného čtenáře tuto důkladnou a pravdověrnou rozloučku k obrousení krásovědoucnosti náležitě a upřímně přečísti, potom teprv ať čte následující:

[1]) P. J. Šafařík.

Když se počítalo od vtělení Krista Pána
Leto jedentisíc dvě sta a čtyrycet jeden
Tak byl od mongolského ne Tatarského Chána
Na křesťané [!] lid Mongolský veden — —[1])

Skládal Klvoň Ledaplkoš starší
tovaryš slavného cechu veršopletenstva
důkladného a na zakážku.

Toť pravý opis z nově nalezeného rukopisu na dně starého pivního sudu.

Ad fidem

Thomas Nycteris.

[1]) Násl. posměšná rýmovačka o srážce Tatarů s křesťany u Olomouce.

Posudky.

Archiv literární. Prameny dějin české literatury katolické. Příloha k revui Archa. Red. *Vilém Bitnar*. Olomouc 1919. Svazek I. Str. 340.

Časopis již svým jménem obnovuje a rozšiřuje myšlenku, kterou měla a má ve svém programu také „Hlídka“ : r. 1908 zavedena v ní pod názvem „Archiv literární“ zvláštní rubrika, kde otiskována především korespondence našich buditelů a spisovatelů a shromažďován různý literárně historický materiál. I když rubrika později odpadla, svědčí všechny ročníky „Hlídky“, že ani tento obor nebyl v ní zanedbáván.

První svazek nového časopisu má ráz více přípravný. Pan redaktor asi z vlastní zkušenosti seznal, že nemáme dosud dosti vyškolených pracovníků literárně historických, ba že není v kat. veřejnosti ani dosti zájem pro věc přece tak důležitou, jako jsou dějiny české kat. literatury. Proto pokládal za nutno ve své obsáhlé úvodní stati upozorniti na naše literární nedostatky a vyznačiti jasně celý program budoucí práce v tomto oboru. A sám hned také v několika článcích podal návod, jak třeba odborně zpracovávati látku na podkladě vědecké poetiky a stylistiky, jakož i několik ukázek takových drobných i větších studií, na př.: První český sonet eucharistický, Technika básnických překladů K. Dostála Lutinova, Stoleté jubileum českého překladu Schillerovy balady, zvláště pak důkladný článek o lit. činnosti Dra. Al. Langa a o poměru Ot. Březiny ke kat. Moderně. V obou posledních sneseno již velmi pečlivě a roztříděno mnoho nového liter. historického materiálu. K tomuto nejvlastnějšímu svému úkolu přináší Archiv ještě několik dopisů J. Zeyera k V. Bitnarovi, vzpomínkovou stať K. Dostála Lutinova „Co chtěla kat. Moderna“, několik drobnějších lit. hist. příspěvků Ot. Stehlíka a týmže spisovatelem poněkud nepřehledně sestavenou korespondenci „Z doby Douchovy“ s úvody zbytečně přeplněnými látkou životopisnou u osob i docela bezvýznamných. Z uvedených svrchu výchovných důvodů otisknuta také málo dnes přístupná studie L. Čecha o poetice Palackého, pak překlad důležitého článku slavného francouzského lit. dějepisce G. Lansona o methodě v literární historii.

Jak již z tohoto přehledu vidno, přinesl první svazek Archivu přes nepříznivé válečné poměry (vycházel dva roky) hojně látky a zvláště hojně podnětů k probadání naší lit. historie, takže pro budoucí lit. pracovníky zůstane vždy důležitým pramenem. Dlužno si jen přáti, aby se mu podařilo probuditi větší zájem u kat. veřejnosti a shromážditi kolem sebe více pilných i nadšených spolupracovníků. Právě na poli lit. historie naší leží ještě mnoho půdy ladem a čeká nás řada vděčných úkolů.

* * *

Tylda Meineckovd, T o u h y a z r a d y. Kniha prós. Plzeň 1919. Str. 208.

Třetí knížka mladé spisovatelky ve většině čísel připomíná silně svými náměty i svým slohem málo zdařilý její román „Pout Sedláka Graciána“ (viz Hlídku 1917, 365). I tu je řada mátožných, neurčitě kreslených postav, jež trpí bolestným zklamáním v lásce, pociťují marnost a opuštěnost svého života a oddávají se malomyslně beznadějnému smutku. Jsou to většinou ženy, hlavně mladé dívky: milenec odchází do světa za uměním („Černá Zuzka“) nebo na plesu vyznamenává druhou („Bílé šaty“) nebo slaví svou primici („Primice“) — jinou odpudil příliš náhlým útokem na její smysly („Na pobřeží“) — herečka, jež obětovala své umění a své mládí statkáři, ošetřuje ho pečlivě v nemoci a na konec hledí vstříc bezradné budoucnosti („Nahé dni“). Ale stejně trpí zklamáním v lásce a skoro stejně počínají si u spisovatelky také muži: umělec, jenž marně se připravoval na slíbenou návštěvu milenky („Den sváteční“) úředník zapadlé železniční stanice, jenž žije jen touhou po městském životě a odmítnut stejně životem zklamanou dívkou hledá marně ukojení v kupované lásce („V malé stanici“), mladý rolník, který zbytečně se mučí podezřením proti své manželce a zapaluje proto panské stohy („Stohy“). Jen v pěkné, jemné črtě „Paní správcová“ líčena jest osamělá, hrdinně za vinu mužovu trpící ženská duše, jež z lásky a vděčnosti vzdává se poslední rodinné památky.

Tak celá kniha jest obestřena melancholií, jež někde nebezpečně hraničí se sentimentalitou a jinde zase nepříjemně působí jakousi umělkovaností a strojeností; tak zvláště ve dvou posledních prósách, kde přispívá k tomu i sloh: kratičké věty o jednom, dvou slovech, odstavce o jednom, dvou řádcích jsou plny citového vzrušení a teskných nálad, v nichž jako v mlze rozplývají se nejasné postavy a na čtenáře vane jen chlad. Z jiných prós je přece jen vidno, že spis. probírá se zneenáhla k chápání skutečného života, určitěji kreslí prostředí svých hrdin a osvobozuje se také od své slohové manýry.

Karel Scheinpflug, T r h a č i p r o t ě ž í. Tři prósy. Praha 1920. Str. 175.

V básnickém prologu vysvětluje spis. název své sbírky: protěže kvetou jen v říši nebezpečí a kvetou jen tomu, kdo se k nim odváží; jsou vábným úsměvem propasti úkladné a hoří v nich plamen zhouby... Avšak hned hrdina první novely („Frenchovi lvi“) není nijakým neobyčejným odvážlivcem a rovněž květ, jenž jej láká v nebezpečenství, není nijak vzácnou, málo přístupnou květinou: smělý krotitel lvů užívá své slávy a svého vlivu na ženy k laciným vítězstvím; pokládá za zřejmou výsadu své slávy, že smí šlapati po srdcích jiných lidí, rozvraceti rodiny, dopřáti si všech rozkoší, jichž se mu zachce, jako oprávněné odměny nebezpečenství denně podstupovaných. Až tu jedna z žen, poznavši, že ji klame s jinými, pomstí se mu a otráví všechny

lvy. Nyní teprve se French probouzí; cítí jasně, že jest jakási souvislost mezi zdechlinami lvů a jeho obětmi: bral lidem co měli nejdražšího, mužům ženy a ženám víru — a přišel kdosi, kdo také jemu vzal, co měl nejdražšího... Uvědomuje si v náhlém sebepoznání, že svými pleny nedosáhl štěstí ani síly ani dokonalosti — život jeho na konec je pln hrozných výčitek, osamocenosti a prázdnoty. Opouští tedy svět a neznám žije na osamělém statku ve Francii jen svým vzpomínkám. Trhač protěží? Ne, jen obyčejný zloděj, jenž pohodlně a bez námahy trhal růže v cizích zahradách a přistižen dostal malý, nepoměrně malý výprask.

Hlubší soustrast budí hrdina třetí novelly („Odpůrce smrti"), mladý italský lékař Marini. Květ, po němž touží, je sice na první pohled také nepříliš krásný, ale přece jen ušlechtilejší a vzácnější: chce vědeckým badáním objeviti nový, dokonalý způsob konservování mrtvol. Novou zbraň proti smrti. Pudí jej k tomu sice také touha po vědecké slávě a hmotném úspěchu, ale více ještě pohnutky ideální: přes občasné pochybnosti o účelnosti této práce domnívá se pevně, že rozmnoží štěstí lidstva a zmírní bolest nad ztrátou drahých, dovede li zachovati mrtvé tělo pro všecky časy nezměnitelným, v téže podobě, jakou mělo v okamžiku, kdy je opustila duše. Po několika letech usilovné práce objev se mu podaří, ale naráží ve veřejnosti na veliké překážky a působí mu mnoho zklamání i ústrků. Proč? — diví se právem čtenář, nespokojen důvody, jež naznačuje spisovatel, zevnějšími to a zcela nahodilými událostmi. Za to plně chápeme poslední a nejtrpčí zklamání lékařovo: konservuje i svou zemřelou, obětavě vždy oddanou manželku — a tu z vlastní zkušenosti poznává, jaké neštěstí by přinesl jeho objev lidstvu: krásně zachovaná mrtvola manželčina stále obnovuje bolest v duši, neboť stále mu připomíná její ztrátu. Chápe, jak velikým darem je schopnost zapomínati a jak se mstí násilné zasahování do zákonů božích. Proto přísně ukrývá tajemství svého objevu a odchází s ním na věčnost.

Pěkná jinak novela trpí poněkud, zvláště v prvních částech, rozvleklostí a šedým popisným i vypravujícím tonem. V tom směru vyniká nad ni i nad první prósu spádným napínavým dějem a zajímavým líčením pokusů s magnetismem ve vznešené společnosti vídenské novela druhá p. t. „Magnetismus". I námět její je bizarnější a odvážnější: mladý Čech, jenž musil z politických příčin utéci do Ameriky, použije neobyčejně odvážným způsobem magnetických pokusů k tomu, že vyjeví ošemetnou zradu uspaného jím šlechtice a kdysi svého přítele: šlechtic v magn. spánku sám odsoudí se k smrti a vykoná i rozsudek, ovšem, jak se později ukáže, jen ranou na slepo.

Spisovatel má sice daleko k E. A. Poeovi, k jehož bizarním novelám přirovnala nakladatelská reklama tuto knihu, ale přes to učinil dobrý krok na nové, málo u nás využité pole. A třeba jen s povděkem uznati, že zůstává na půdě skutečnosti neb aspoň možnosti, vyhýbá se námětům strašidelným i fantastickým doměnkám t. zv.

okkultních věd. V tom jest jeho přednost na př. před K. Piskořem. Ovzduší, do něhož klade děj svých novel, jest ovšem také cizí.

Ivan Olbracht, Podivné přátelství herce Jesenia. Román. Praha 1919. Str. 447.

Více záhadného, podvědomého a nevysvětlitelného než v novelách Scheinpflugových je v přátelství obou povahově tak rozdílných mužů, jakými jsou hrdinové druhého románu Olbrachtova. Titulní hrdina Jiří Jesenius, přední herec pražského Nár. divadla, jest od počátku pevně vybraněný charakter, typ přísného, ethicky založeného umělce, jenž jest odhodlán věnovati celý život a všechny síly svému povolání. Seznal, kolik píle a sebekázně vyžaduje herecké umění, proto studuje stále v museích i knihách, pozoruje hereckýma očima skutečný život, sbírá tak pracně svůj materiál a pečlivě jej zpracovává v tichu studovny. Je si vědom, že talent ukládá velkou zodpovědnost, proto kontroluje stále rozumem své city, myšlenky i činy, žije přísně mravně — ne z principu mravnosti, jak sám přiznává; neboť nemyslí vůbec na Boha, nezajímá se o otázku věčnosti — nýbrž jen ze zásad umělecké kázně. Divno dost!

Ale právě herecké umění je zdrojem prvních jeho duševních muk. Chvílemi ozývají se v něm pochybnosti, zda herec je skutečně člověkem tvůrčím a jeho umění uměním tvůrčím, či zda není to jen snadná schopnost napodobiti a vžívati se do stylu jiného člověka . . . Pak přicházejí nová těžká utrpení: ztráta dívky, již miloval čistou láskou, světová válka, jež jej hrozně stísnila jako Čecha i člověka něžného, soucitného srdce, pak těžké poranění v divadle, jež jej odtrhlo na dlouho od herectví a v osamělosti vydalo na pospas zoufalým často úvahám o záhadě zla ve světě, o Bohu a principu náhody . . . A v těchto kritických chvílích padá v propast zoufalství i to, co mu bylo dosud „nejvznešenějším a nejvyšším v životě“ — jeho umění. O čem dříve jen někdy pochyboval, to se mu nyní staví před oči jako děsivá vidina, jež nutí k doznání: Jako herec nikdy nebyl schopen žíti životem a myšlenkami vlastními i přimykal se jen k myšlenkám cizím, tyl z životů cizích, kradl lidem obličeje, nasazoval si je a pyšnil se jimi; jako válečný lichvář jen hromadil a prodával, ale nekupoval; byl jen příživníkem, cizopasnou rostlinou, a nikdy nebyl stromem: jeho kořeny netkvěly v zemi, neměl přímého vztahu k ní, a proto nepoznal nikdy Boha, nikdy nepronikl kamením země až k Němu . . .

Záchranou Jeseniovou stává se podivným způsobem jeho přítel Jan Veselý, člověk záhadné minulosti a ještě záhadnější povahy. Jesenius nalezl jej kdysi jako potulného herce, pomohl mu do pražské Uranie, pak i do Nár. divadla. Od počátku tušil, že to nebyla pouhá náhoda, která je svedla a spojila nerozlučným přátelstvím; přátelství to trvá i tehdy, když poznává některé špatné vlastnosti Veselého a dovídá se nejasně o jeho mlhavé, podezřelé minulosti: bloudil spíše

jako tulák Evropou i prériemi americkými, v Italii docela zavraždil svou milenku... A nyní v Praze hýří někdy celé noci, rozvrací rodiny, užívá zlo svého neobyčejného, zrovna démonického vlivu na ženy, ba mimoděk stává se i svůdcem jemné milenky Jeseniovy...

Tážete se nedůvěřivě, jak je možno, aby po tom všem přátelství obou mužů se nepřervalo, ba ještě zvroucnělo, jak tvrdí spisovatel? A zvláště u člověka mravně tak přísného a povahově tak uceleného, jakým je líčen Jesenius? Spis. odůvodňuje toto podivné přátelství jen jakýmsi tajemným vlivem, jejž prý vyzařovala na každého osoba Janova. „Nebylo možno Jana nemilovat pro veliký boží dar, který nosil v duši“ (203). Jaký boží dar? Chvílemi se zdá, že to byl neobyčejný prý pohled jeho očí a s tím související jeho umění herecké, jímž strhoval všechny. Kdežto Jesenius své role pracně studoval a chápal je více rozumově, Jan zmocňoval se jich intuicí, nehrál na jevišti cizích úloh, nebyl nikdy, jak sám praví, „hlásnou troubou autorovou“, nýbrž podával jen sebe temnoty svého nitra a přenášel tak i na jiné dojmy vířící duší. Byl by to ovšem boží dar, pro nějž bylo možno milovati Jana jako h e r c e. Ale jako č l o v ě k a? Duše jeho je plna protiv a rozporů, jimiž se skoro chlubí. Sám praví, že dvacet vzájemně se nenávidějících duchů rvalo se kdysi v jeho nitru, ale pochopili bezúčelnost svých nenávistí a milují se. Odtud jeho stále se měnící povaha, odtud ty různé masky, pod nimiž se objevuje lidem. Po prohýřené noci na výtky Jeseniovy mluví mu o nesmrtelnosti duše a o Bohu, jejž chce chválit i svou tvůrčí jiskrou (118), toho Boha, jenž jindy nedává mu spáti pro minulost (130). A za chvíli zase spěchá připomnět, že to nejsou u něho „křesťanské výčitky svědomí“ a že on vlastně nekoná žádného zla, nýbrž někdo třetí, jakési temné síly neznámého původu: ba to prý ona zavražděná mstí se na těch, které on miluje (240).

Tak sestrojil spis. nemožnou, jakýmsi romantickým demonismem obestřenou postavu jako protějšek či snad jako doplnění jednostranně vyvinuté povahy Jeseniovy. A Jesenius, jenž na začátku svým pevně ukázněným charakterem ovládal beztvárnou lávu druhova nitra, ku podivu poddává se na konec úplně jeho vlivu. A tento vliv jest ještě podivnější a záhadnější, když Jan z nenadání odešel do ciziny a tam hned na počátku světové války účastnil se mezinárodní anarchistické propagandy. Jesenius, přiveden svými útrapami a úvahami i hovory s cizími lidmi k zoufalému názoru o životě vykonal již s velikou promyšleností všechny přípravy k sebevraždě, ale v osudné chvíli ozve se pojednou hrozná rána: spadly těžké hodiny. To jej vysvobodí z nakupených chmur: první myšlenka jeho je na přítele. A skutečně se dovídá později, že právě tu chvíli byl Jan v Německu jako zrádce ubit holemi. Je přesvědčen, že Jan tehdy rozrazil dusno v jeho hlavě a vrátil mu život. Ba více ještě: cítí, jako by byla do něho vešla část žhavé bytosti Janovy a nerozlučně se spojila s jeho. Poznává to on a poznávají prý to i jiní, když po nemoci hraje zase v divadle: k jeho bývalé tvůrčí síle přistoupilo cosi nového, cosi mimo lidskou

vůli, co prozářilo a povýšilo jeho bytost. Co v duši přítelově bouřilo ještě chaoticky, to zní v jeho níru jako harmonie zvonů.

Ptáte se zase po důvodech této základní události v životě hrdinově, po vysvětlení, jak mohla bytost tisíce mil vzdáleného a ubitého Jana přejíti tak náhle v bytost Jeseniovu a vytvořiti z ní jakousi synthesi obou? O to se spis. nestará. Kritik či čtenář ať si to vysvětlí třebas jako výsledek podvědomých hnutí pudových a smyslových — jemu šlo jen o to, aby nějak rozřešil rozpor v duši Jeseniově o ceně umění hereckého a o poměru k válce. K prvnímu právě potřeboval spojení obou bytostí, rozumové a citové. „Dík tobě, Jene!“ volá Jesenius. „Žiješ ve mně! A nezemřeš ani se mnou, neboť tvůj den náleží všem!“ (409). A poměr k válce, jež jej dříve plnila hrůzou? „Vyrovnal se“ s ní, neboť si našel pro ni prostou formuli: Nedopátrám se nejhlubších příčin války, neboť jsem se nenarodil myslitelem. Narodil jsem se občanem. Mé místo je tedy tam, kde jsou moji lidé. Moji lidé jsou trpící zde a bojující za hranicemi. Nedovedu již trpěti — proto půjdu tam. — A tak odjíždí herec i se ženou za hranice, aby bojoval v legiích.

Obojí řešení je hodně násilné a tendenční. A také od té chvíle, kdy spis. začíná je konstruovat, prchá kouzlo, jímž provanuty byly první kapitoly románu. A ztrácí mnoho ze své síly i základní jistě pěkná a sympathická myšlenka, že věrné přátelství dovede obroditi duši mužovu. V jednotlivostech obsahuje román, psaný bohatým krásným slohem jemného básníka, mnoho pěkných stránek umění psychologického i popisného; tak na př. zajímavé líčení pražského divadelního prostředí, výraznou psychologii herců, zachycení válečných dojmů atd. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

E. Orczy, Tajemství automobilu. (A true Woman.) Přel. Blanka Linhartová. Praha. Nakl. B. Stýblo. Str. 320. — Tajemstvím automobilu jest vražda, dvojí vražda, provedená týmž mužem, anglickým lordem, jenž ustanoviv si dědicem hodného příbuzného mladíka najednou zví o ještě bližším příbuzném, synu bratra zemřelého v zámoří. Jelikož bratr jej byl písemně ujišťoval, že nemá zákonného potomka, jede lord tomuto nápadníku vstříc do Bryсselu a tam jej v automobile probodne, a taktéž pak učiní podvodníku, jenž se mu do domu vetře, věda o vraždě a spisy zavražděného si přivlastniv. Zvláštní shodou okolností padne podezření na onoho mladíka, až pravda vyjde na jevo vyznáním umírajícího lorda. Kdy všichni už pochybovali o nevině mladíkově, an sám vinu bezmála na sebe připouštěl, aby lorda chránil, jediná snoubenka onoho nepochybovala (odtud anglický nadpis). — Román jest napínavý, má mnoho pěkných míst, vraždy psychologicky poněkud odůvodněny oprávněnou nedůvěrou. — V překladě jest nadmíru mnoho tiskových a i jiných chyb. Na str. 17. „klesli do víru... lidskosti“ má býti: zapadli ve víru lidstva (n.

množství); byla ochotna chrápati (div nechrápala); dvě děvčata smějíc se; jejž si nepřála a m. j.

B. M. Crokerová, Kočičí tlapa. (The Cat's-Paw.) Indický román. Z angličtiny přeložil Karel Weinturter. Praha 1920. Nakl. B. Stýblo. Str. 388. C. 19 K. — Osamělá, chudá dívka přijede z Anglie do Indie, aby se vdala za člověka, známého z dětství, jehož od té doby neviděla. Podobka, kterou ji poslal, ukáže se podobkou jeho bratrance, on sám je zpustlý, nevzhledný chlap. Tu dívka z bydliště jeho hned uteče, jest ošetřovatelkou v morovém táboře, pak služebnou v předměstí, konečně vychovatelkou na knížecím dvoře, kde ji usadil onen snoubencův bratranec, nyní už zástupce anglické vlády a dozorce nad státním hospodářstvím indického knížectví Royapetta. Překonají palácové úklady a vezmou se. — Zajímavý, v některých částech dobrodružný román vyniká pěkným líčením osob i krajin, mravným duchem, pestrotou příběhů; světlý zjev sebevědomé, neohrožené, ale i jemné a citu plné Angličanky zobrazen velmi poutavě. Kniha hodí se i do lidových knihoven. — Překlad jest celkem správný. Obvyklé nyní „mnoho-li“ (m. kolik) se i tu opakuje; jinde psáno: část byla viděti, z něj a j.

Do panského stavu. Napsala Popelka Bilianová. Díl I—IV po 320 str. Páté nově upravené vydání. Praha 1920. — Zahradnický dělník z Dejvic vyhraje na větší los, odstěhuje se s manželkou a dceruškou do Prahy, napřed do nájmu, pak do svého, dělat pány; hlavně žena jest panskými choutkami posedlá, a jelikož v tom neumí chodit, vyvádí hloupost na hloupost — a jelikož pravděpodobných hloupostí na čtyry dost objemné svazky nestačí, vymýšlí spisovatelka i mnoho nemožných a pořád se opakuje; mnohem méně by bylo mnohem více! Jinak jest vypravování nezávadné, novopečené panstvo i jejich společnost jsou vesměs lidé hodní, lidumilní, v jádře zdravých názorů; odtud mnohé pěkné skutky i výjevy, proti nimž jiné jsou na neštěstí překarikovány. Spis. uvádí z Písma známé: Bahoslaveni (totiž vlastně: blaženi!) chudí duchem . . . ne sice posměšně, toť jí daleko, ale ve smyslu tom, jak posměšně bývá uváděn, totiž ve smyslu prostoduchosti, duševné omezenosti. Ale božský Spasitel o nedostatku chytrosti a vzdělání vůbec nemluví, věda, že toto samo v jeho říši nestačí, mohouc býti jak mu svět rozumí, také jen povlakem, ano prostředkem raffinovanosti nemravné. On myslí chudými duchem ty, kteří nejsouce plni sami sebe cítí potřebu doplnění duchem vyšším, božským.

Le comte de Nouy, Láska jest hříchem mým. Přel. A. Lusumová a Rudolf Mach Čáslav. Str. 410. — Šlechtická dívka francouzská, otcovými výstřednostmi schudlá, osiřevši stává se vychovatelkou v lordské rodině anglické, jejíž druhý, tedy z dědictví vyloučený syn ji z upřímné lásky pojme za manželku. I ona jest mu podle svého přesvědčení upřímně oddána, ale ačkoli vzdělaná, dobrých mravních zásad, v manželství pocítí stíny dřívějších útoků častého hosta v zámku a pod nástrahami novými klesne v bahno cizoložství. —

Román je psán jako její deník, plný úvah a rozborů i citátů, v druhé části již plovoucí docela ve vodách smyslnosti, již nazývá láskou, a ovšem ve smyslu zženštilé psychologie neodolatelnou. Ideálnost prvé části postupně klesá v nestoudnost. Ani celkový obraz anglické vznešené společnosti není tuze vábný.

Myšlenky Boženy Němcové. Vybral V. Tille. Otázky a názory sv. 48. Nákl. Jan Laichter v Praze 1920. Str. 155. C. 7·80 K. — Myšlenky ty vybrány ze spisů i z dopisů vzácné spisovatelky. Jsou prosté, více životopisné a povahopisné než filosoficky hloubavé: člověku, který nábožensky založen a jen trochu myslí, málo poskytnou. Vydání jejich je tedy více činem piety než myšlenkové potřeby, avšak bez užitku se čísti nebudou. Rozdělení podle obsahu (Zpověď, Láska a manželství, Mateřství atd.) snad potřebné nebylo.

Velmi prospěšnou Sbírku přednášek pro katolické spolky a organisace začala vydávati Rada československých katolíků v Praze za redakce p. kaplana Ant. Müllera na Smíchově (č. 642). Sbírka vychází měsíčně po archových číslech („mimo prázdnin" budiž v záhlaví opraveno!) Roční předplatné 15 K posílá se administraci do Prahy II 80. — Dobře snad bude, podle časopisů kazatelských, podávati také jen stručnější nákresy přednášek s hojnou a přesně dokládanou látkou a s thematy užšími.

Duše Kristova, posvěť mne! Rozmluvy duše Boha milující se Spasitelem ve svatostánku. Přel. Prokop Holý. Nákl. arcib. knihtiskárny Rohlíček a Sievers v Praze. Str. 128. C. 4·20 K. — Dílko to r. 1912 vlašsky vydané obsahuje rozjímání eucharistická, spořádaná podle 13 proseb známé modlitby sv. Ignáce L. Hodí se velmi dobře k adoracím duší v náboženském životě pokročilých. — Co do nadpisu doporučovalo by se vydavatelům takovýchto spisů vůbec, nedávati do nadpisů slov neb hesel z modliteb a spokojiti se nadpisy odlišnými (modlitby, rozjímání, úvahy atd.); proč, jest na snadě a cítí se při kupování.

Rozhled

náboženský.

jv. — O Victoru Hugovi (1802—1882) vypravuje jesuita P. Louis Drèves, člen kolleje sv. Petra ve Freskfieldu u Liverpoolu, přítel jeho, tyto drobnosti. V mládí slíbil Hugo své matce, že denně bude se modlit „Ave Maria". Když později dlel na zotavenou ve Guesneseyi, seznámil se s ním docela důvěrně onen P. Louis. Jednou tázal se spisovatel tohoto kněze: „Co vlastně soudíte o mých spisech?" „Musím vyznat" odpověděl P. Louis, „Vaše dřívější díla byla obdivuhodna. Ale nyní zdá se, že jste propůjčil své péro a své myšlenky zlému duchu". Spisovateli oči zaslzely. Později prosil o dovolení, by směl zdobit v kolleji oltář, zasvěcený P. Marii, v čemž bylo jemu vyhověno. Jeho velikou radostí bylo, když mohl mnoho vzácných květin sehnat a jimi oltář ozdobit.

Tomuto knězi podal lékař, rozhodný katolík, který románopisce před smrtí upozornil, že má dát zavolat kněze a notáře, podrobnou zprávu o smrti jeho. Victor Hugo lékaři odpověděl, že nechce zemřít „jako pes". Příbuzní spisovatelovi odmítli rozhodně, vyhovět prosbě nemocného. Lékař si však dovedl poradit. Oknem požádal svého přítele, který bydlel naproti, aby co nejdřív zavolal kněze na balkon svého domu. Prosbě lékařově bylo brzy na to vyhověno. Nemocného upozornil lékař, aby vzbudil pravou lítost a úmysl vyzpovídat se, kdyby byla příležitost, pak že jemu udělí kněz s balkonu protějšího domu rozhřešení. „Otevřel jsem okno", pravil lékař, „a zatím co kněz dával rozhřešení, modlil se nemocný nahlas úkon lítosti, a to s takovou vroucností, že i nejtvrdší srdce bylo by se tím obměkčilo. Básníkovy slzy byly znamením jeho upřímné lítosti". Hodinu na to byl Victor Hugo mrtvolou.

*

jv. — Naše doba prý příliš mnoho myslí, proto prý nemůže věřit. Kdo odmítá takto náboženskou víru? Převážnou většinou polovzdělanci, praví Dr. H. Holzapfel ve spise „Kristus ve světle rozumu" (Mnichov 1919). Ve skutečnosti má se věc opačně. V nejdůležitějších otázkách životních myslí se dnešní doby příliš málo a příliš nedůsledně, a věří se nezřídka věci neuvěřitelné, aby nemusilo se věřiti v pravdy křesťanské. Pravdy křesťanské ovšem nelze dokázat tak jasně jako pravdy mathematické, neboť náboženství není jenom věcí rozumu. Co rozumu, který věcně soudí, se podařiti může, je, že dokáže věrohodnost křesťanství. „Věda historická může svou methodou nám předvésti fakta, na jichžto základě jsme oprávněni k závěru: Ježíš není obyčejným člověkem . . . Můžeme býti spokojeni, když podaří se nám dokázat, že

Kristus jeví se ve světle rozumu skutečně jako osobnost, která nenachází v rámci pouhého lidství žádného místa" (16).

Má každý člověk právo, pokud chce si počínati věcně, pátrat po pravém jádru křesťanském? Renan praví ve známém díle, že vznik a vývoj křesťanský dovede dle pravdy jenom takový člověk vylíčiti, který jednou věřil, pak ale víry se vzdal. Renan klade skutečně důraz na to, že nestranným kritikem může být jenom takový, který nějaký čas věřil a tak mohl náboženské síly křesťanské z vlastní zkušenosti poznat; ale aby byl prost vší zaujatosti, musí prý se víry vzdáti.

Kdyby oba požadavky byly oprávněny, byl by věřící protestant neschopen, aby psal dějiny reformace, a žádný národovec nemohl by pak podati nestranných dějin svého národa. Máme sice mnoho dokladů, jak láska dělá slepým, ale není zas pravidlem, že nutně dělá slepým. Větším právem může se říci, že slepým dělá nenávist. Upírá li se věřícím křesťanům pravá věcnost při kritice náboženství křesťanského, větším právem může se upřít nepřátelům křesťanství. Opravdu není třeba, vzdát se víry, aby vědecké proniknutí jeho rozumových základů bylo umožněno. Čeho třeba požadovati, jest pouze, aby při takovém zkoumání nevedla žezla pouhá víra, nýbrž jedině vědecké důvody (20).

Obraz, který nám čtyři evangelia o Kristu kreslí, je v podstatě týž. Kristus dle synoptiků není jiným než dle sv. Jana. Bousset, jeden z vůdců liberální theologie protestantské, to uznává. „Již Markovi je Ježíš nejenom messiášem židovského národa, nýbrž zázračným, věčným Synem Božím, jehož sláva zářila na tento svět. A právem bylo zdůrazněno, že v tomto ohledu liší se naše tři první evangelia od čtvrtého jenom stupněm". Jestiť výsledkem vědecké práce, když se praví: „Všechny biblické prameny, jež nás poučují o Ježíši, neličí ho jako pouhého člověka, nýbrž jako bytost nadlidskou, obdařenou božským vědomím, jako bytost božskou". (75.)

Již v nejstarší církvi byla víra v Syna Božího hlásána samými apoštoly. A ti nemohli si víry této vymysliti. Byliť přísnými monotheisty. Reflexe jejich nemohla býti pramenem této víry. Prostými slovy líčí **skutečnost** a nikoli vlastní dojmy. „Kdo stojí na půdě historické methody a nenechá si svého zraku zkalit filosofickým předsudkem, nenajde pro skutek jsoucnosti evangelií žádného jiného vysvětlení než: Prameny podávají objektivní pravdu o Ježíši, t. j. slova, jež mu kladou do úst, nevymyslily samy, nýbrž slova byla ve skutečnosti aspoň dle smyslu jím proslovena. Ježíš připisoval si skutečně nesčetněkrát za svého krátkého veřejného života božské vlastnosti. Měl v sobě vědomí, jež jej stavělo na stejný stupeň s Bohem". (78.) Všechny pokusy, vtěsnat vše, co nám evangelia o Kristu vypravují, do rámce čistě lidského, selhaly.

*

jv. — Třicátého prosince minulého roku oslavovaly něm. časopisy stoleté narozeniny slavného romanopisce německého, Theodora Fontane. Při tom bylo též upozorněno na stanovisko básníkovo k církvi

katolické. Fontane pocházel ze staré rodiny hugenotské, nebyl tedy členem církve katolické, ale byl jí nakloněn. Všichni kněží, o nichž se zmiňuje ve svých spisech, dělají čest svému stavu. O kurátovi ze Szegenihazy praví, že byl „osobně beze všech nároků a patřil k oněm neshеckým duchovním beze vší ješitnosti, s nimiž setkáváme se v církvi katolické častěji než protestantské“. (G. Petöfy. S. 146.) Plnou účastí na bídě a nouzi jiných lidí vyznamenávají se kněží ve spisech F. Hraběnce Juditě a jesuitovi Fesslerovi dává nejlepší vysvědčení: oba jsou „charmantní a při tom tak rozumní a úslužní, jak jenom šlechetní katolíci mohou být“ (G. Petöfy. S. 31.) Strach protestantů před jesuity jest jemu k smíchu. Protes. herečka, Františka Franzová, praví v témže díle: „Vídeň nemá mimo sličnou císařovnu ničeho, co je tak sympathickým jako duchovenstvo, a k tomu jesuity s liguriány“. (G. Petöfy. S. 19.) Hrdina tohoto románu praví ke své zbožné sestře: „Byla jsi dobře zaopatřena a pod dozorem Fesslerovým našla jsi v církvi životní manu, a něco z pravé nebeské radosti prozářilo tvé pozemské bytí. Vím zcela vážně, že něco takového je štěstím“ (G. Petöfy. S. 84.)

Básník oceňuje vniterní blaho, jež církev skýtá svým věřícím. Pravého ocenění docházejí kláštery pro svou kulturní činnost. „Přinesly nejenom křesťanství: přinesly též kulturu“ (Wanderungen II. S. 159.) Mnichy nazývá pionýry, kteří stům a tisícům jiných osadníků, již přišli po nich, upravili cestu. „Památka na ně a na krásné a dobré, jež vytvořili, pominula; jest však slušno, abychom poukazovali k tomu, že ještě na mnoho stech míst jejich činy a dobrodiní k nám mluví. . . . zde byli cisterciáci, zde cisterciáci stavěli a připravili kultuře a křesťanství první místo“ (Wand. III. S. 36.) O obrazech P. Marie, umístěných v jedné obrazárně v Radensłibenu píše jako věrný ctitel marianský. „Ze svých rámů dívajíce se na nás činí totéž, co činily vždy, vpravují radost a naději do našeho srdce“ (lächeln Freudigkeit und Hoffnung in unser Herz) (Wand. I. S. 33.) Když protestantský probošt berlínský, Ondřej Fromm, stal se katolíkem a byl proto nejhanebnějším způsobem tupen, ujal se ho Fontane, poukazuje k jeho krásným vlastnostem křesťanským „k lásce a svobodě“. Ostře odsuzoval fanatismus jinověrců, kteří v každém člověku jiného vyznání viděli zločince, — a suchoparné osvícenství, které zuřivě potíralo církevně smýšlející. „Kdo má odvahu, aby stavěl člověkovu sílu víry pod sílu rozumovou? Víra a vědecké poznání nevylučují se navzájem a s nejvyšší silou ducha byla nejvyšší síla víry po celé věky spojena“ (Wand. III. S. 332.)

Nevěru odsuzoval velmi rázně. „Vše kolísá a jenom zákon boží stojí pevně“ (G. Petöfy. S. 88.) Veliký důraz klade na milost boží. „Je to zkázou naší doby, že odloučeni od božského chceme vše vlastní silou a moudrostí upravit, že chceme za vše sobě a nikoli milosti boží býti vděčni. Není žádné nové moudrosti, a nejmoudřejší je, kdo to ví a podle toho jedná“ (G. Petöfy. Str. 71.)

*

jv. — Co schází církvi protestantské? Feuilletonista protestantského denníku „Post“ zajímavě odpovídá k otázce té. Vzrůstající odpad od církve nutí vážné činitele, by pátrali pro příčinách tohoto smutného zjevu. Nepravdou je, dí, že jenom živly vlažné odpadávají, které až dosavad zdržoval od takového kroku buď úřad nebo snad jiné ohledy. Mezi vystouplými jsou i takoví, jichž osobní hodnota je značná. I sám reformátor byl by je za každou cenu, i za jisté ústupky hledél v církvi udržet. V církvi evangelické nemohlo jich nic nadchnouti, anať je chladná „Co nám nutno činiti, abychom vážené lutherány udrželi? Musíme církev naplniti teplem (Wir müssen die Kirche warm machen.) Naplní ji teplem starý kouzelník, der hl. Thomaskantor Bach, evang. slavík? — Možná. — Ale nutno nám ohlížeti se po větší hodnotě citové, která je vždy přítomnou, nejenom ve svátky a při vstupném. Nutno nám zpět si přivésti Matku Marii. A pak nutno nám přivésti si drobné, nepatrné písně marianské, které jsou tak krásné, jakoby byly napsány paprsky měsíčkovými, jakoby byly rosou napadaly na zemi. A den, v který si je přivedeme, chceme okrášlit polním kvítím a ratolestmi z lesa. Svou chudobou a čistotou vnikají zářivěji (verklärter) do našich srdcí a naší fantasie“.

Protestantská „Vossiche Zeitung“ (č. 77.) žádá novou úpravu protestantských bohoslužeb, což prý odpovídá rozhodné potřebě. Zející prázdnota protest. chrámů berlinských je, dí se dále, dokladem, že bohoslužebné úkony a jejich formy nepoutají. „Historický vývoj obtížil přítomnost formami kultu, které nám již nedostačují. Schází nám především skutečný vrchol bohoslužebných obřadů. V katolicismu je tento vrchol beze všeho dán zázrakem pozdvihování; i u Luthera je společné přijímání večeře Páně obcí střediskem církevního úkonu. Teprve později nastoupilo kázání jako výklad „čistého“ slova božího přičiněním orthodoxie na jeho místo“. Pietismus prý posléze zatlačil obřady úplně do pozadí. „Věrně podle státních poměrů triumfovala — zcela nelutheránská „vrchnost“, farář nad „poddanými“, obcí . . . Překonali jsme přeceňování momentu národního a rozumového a dospěli jsme k silnějšímu zdůraznění momentu mystického, citového. I dorůstající generace touží po tom, hlavně následkem zkušeností poslední doby, aby byla nadchnuta citem. Konfirmantka stěžovala si nedávno mé známé, že farář mluví mnohem víc o Goetheovi než o Pánu Bohu“. Buď nutno znovu zavésti společnou večeři Páně nebo jednati dle příkladu jednoho chrámu berlinského. Pastor tohoto chrámu, von der Heydt, zavedl při službách b. kantátu Bachovu, k níž druží se pak výklad Písma. (Že taková kantáta pravým střediskem bohoslužebným býti nemůže, toho pis. článku ve „Voss. Zeitung“ necítí.)

*

jv. — V prvním letoším čísle zednářského časopisu „Bauhütte“ je pojednání zednáře Wendta, který praví, že i lóže pěstuje náboženské city a šetří jich plnou měrou! Atheismu a frivolností protináboženských prý u zednářů není, proto může nastati

sloučení lóže s křesťanstvím. Nemíní se ovšem církev katolická, krajní nepřítelkyně zednářů, v níž prý je mnoho pověr. Z toho důvodu, dí Wendt, zednářstvo potírá církev při každé příležitosti. Nejvíc zuří lóže proti papežství. Jinak má se věc s poměrem lóže k protestantismu. V té příčině není prý žádného rozporu, což vysvítá i z okolnosti, že theologové protestantští bývají často členy zednářských lóží, podle čehož křesťanství a zednářství nemohou se nesnášeti. Wendt pokouší se o důkaz, že i v lóži je ráz křesť. (rozuměj protestantský), a zde můžeme konstatovat, že se mu důkaz do jisté míry zdařil, neboť co liberalní kruhy protestantské podržely z křesťanství, kryje se v mnohých bodech s naukou lóže. Spojená Velkolóže anglická ukládá svým členům povinnost, aby věřili v nejvyšší bytost, jíž ovšem chápe víc pantheisticky než theisticky, kdežto francouzský „Velký Orient“ zavrhuje tento článek. Jeden orgán lóže ve Švýcařích píše: „Zklamali jsme se; shroucení mezinárodního zednářstva nastalo“. Francouzská lóže je francouzskou, anglická anglickou, německá německou. „Chrám rozbořen“ stěžuje si jeden zednář, a není prý žádné naděje, aby byl znovu zbudován.

*

jv. — Za poválečné revoluce v Německu stal se Hoffmann, nezávislý socialista, ministrem kultu a vyučování. Té doby uprázdnilo se v Kolíně nad R. kanovnické místo a sice v měsíci, v němž měla vláda právo jmenovat nástupce. Hoffmann prostě prohlásil: „Nyní přijde na řadu učitel obecné školy“. Zavčas upozornil však ministerský úředník svého šéfa na protizákonnost a nemožnost postupu takového, a tak ušlo katolickému Porýnsku velké gaudium.

Co socialista provésti chtěl, provedl první pruský král, Bedřich Vilém I (1713—1740), absolutista v nejhrubším slova smyslu. Nejmenoval sice kanovníky učitele obecných škol, nýbrž důstojníky, postupimské občany, a dokonce i jednoduché granátníky, kteří byli vyznání protestantského. Tito vzácní kanovníci brali plat, avšak práci musili za ně vykonat katoličtí kanovníci. Král chtěl těmto svým chráněncům příjmy z fundací katolických přilepšit. Nyní tedy mnoho nescházelo a historie byla by se opakovala.

*

sp. — V Bessarionu roč. XXII. str. 47. upozorňuje P. Jugie, profesor na orientálním ústavě v Římě, na zajímavé objevy ruského badatele Pavlova, uveřejněné již v letech 1874 a 1897, které však zůstaly až dosud, jak se zdá, na západě nepovšimnuty.

V pannonské legendě je zmínka o překladu Nomokanonu (sbírka kanonů), který pořídil sv. Metoděj z řeckého pramene krátce před svou smrtí. Vzniká otázka, kterouto sbírku sv. Metoděj vzal za podklad svého překladu, neboť v církvi byzantské byly tři různé sbírky kanonů. První, nejstarší v době sv. Metoděje již neexistovala, druhá vyšla z péra Jana Scholastika, jenž byl cařihradským patriarchou

v letech 565—577. Za vlády Herakliovy (610—641) vznikla třetí sbírka kanonů „Nomokanon o 14 titulech“, jejíž nové vydání pořídil Fotius r. 883.

Značné části překladu sv. Metoděje jsou zachovány v 5 rukopisech ze XII., XIV., XV. a XVI. století, nacházejících se v ruských knihovnách. Ruští kanonisté se shodují v tom, že sv. Metoděj použil k své práci druhé sbírky a nikoli vydání Fotiova, které bylo přeloženo teprve v XI. století.

Pavlovu se podařilo nalézti ve vavřinecké knihovně ve Florencii kopii řeckého textu, jenž byl sv. Metoději předlohou k překladu. Shoda mezi tímto textem a slovanským překladem je úplná. Zajímavý je úrývek „o výsadách přesvatého stolce cařihradského“, nacházející se jak v řecké předloze tak v soloveckém a svatosergijském rukopise překladu sv. Metoděje. Obsahuje mimo jiné též 28 čl. chalcedonského sněmu, jenž odvozuje prvenství Říma z toho, že byl sídelním městem římských císařů.

Důsledně by tedy s přeložením císařského sídla do Cařihradu přešlo také prvenství v církvi na stolec cařihradský. Tento kanon nebyl nikdy od římských papežů schválen.

Sv. Metoděj nemohl toto místo pojmouti do svého díla bez poznámky. V obou uvedených rukopisech následuje za tímto kanonem hned jeho vyvrácení.

S počátku je uvedena okolnost, že tento kanon nebyl od papeže Lva schválen. Též mnozí biskupové v Chalcedoně shromáždění svůj podpis odepřeli. Rovněž není pravda, že sv. Otcové přiznali Římu prvenství proto, že byl císařským sídelním městem, nýbrž důvod toho je v milosti boží, jíž se sv. Petru dostalo nejvyššího úřadu v církvi. Jemu řečeno bylo: „Pasiž ovce mé. Pasiž beránky mé“. Proto zaujímá mezi biskupy přední místo a první stolec. Kdyby to souviselo s císařským sídlem, rovněž Milán neb Ravenna by si mohly osobovati primát, neboť i tam měli císařové svá sídla. Ani Jerusalemu, ač by toho nejspíše hoden byl, nepřisoudili sv. Otcové právo prvenství, neboť jim nebylo možno býbati základy víry. Výsady Říma jsou nezcizitelné. A tak smýšlejí všechny církve. Papež se nemusí súčastniti všeobecných sněmů, které, konají-li se bez jeho zastoupení, jako by nebyly, a ustanovení sněmů jen jeho schválením nabývají platnosti.

To jest obsah onoho zajímavého místa, jež se v řeckém textu nenachází. Pochází tedy přímo od sv. Metoděje, či bylo vzato z předlohy úplnější, než jak je obsažena ve florenckém rukopise? Pavlov se rozhoduje pro druhou možnost, avšak bez přesvědčivých důvodů. Ale i když připustíme, že toto přiznání prvenství Říma nepochází přímo od sv. Metoděje, přec tím, že je přijal do svého překladu, vyjádřil svůj souhlas a dokázal již v blízkosti smrti své pravověrné smýšlení vůči Římu. A podotkne li se, že Metodějův nomokanon byl u slovanských národů v následujících stoletích hojně užíván a že úryvek o prvenství Říma se nachází v ruské sbírce až do XVI. stol., snadno

je patrna neshoda mezi církvemi od Říma odtrženými a sv. Metodějem, jehož ony ctí jako svého apoštola!

sk. — Otištěný zde článek P. Jugie má svou cenu i v tom případě, že pravdu má archivář Snopek, který z pannonských legend dovozuje, že slovanští apoštolé na Moravu přišedše, aby nelišili se obřadem i celým svým životem od lidu navyklého již na zákony kostela latinského, přijali celý řád, tedy obřad i zákony kostela římského.

Proto a priori se jemu nezdá, že by Metoděj byl překládal nepotřebné pro lid moravský knihy z řečtiny, jako nomokanon, paterik. Za to se domnívá, že Metoděj přeložil nový církevní zákoník, který jemu odevzdal Jan VIII papež roku 880, z latiny. Jím bylo zejména ustanoveno, jakým způsobem má se ve skutek uvésti zákon o slovanské liturgii daný bullou Industriae tuae.

Knihy řecké převáděli učeníci Metodějovi, pokud zvolili své bydliště v Bulharech a v Makedonii. Pracovali dále v tendencích Metodějových, neuchylujíce se od nich ani v dogmatě ani co do stanoviska naproti Stolci apoštolskému.

*

America, katolická týdenní revue, New York, 31./1. 1920 píše: „Česká církevní statistika ve Spojených státech. Ve své nedávno vyšlé knize „The Czechs (Bohemians) in America“ podává Tomáš Čapek děsivou statistiku o jejich naboženském stavu. R. 1910 bylo ve Spoj. státech 539.392 v cizině narozených Čechů. Dle úředních rakouských údajů přiznává se z každého tisíce osob v Čechách 960·48 ke katolické víře. Ale v Novém Yorku, na příklad, je z tisíce Čechů jen 254 katolíků, kdežto protestantů je 110, židů 16, a „osob bez církevní příslušnosti 620“.

Dle p. Čapka srovnává se s pravdou, když se řekne, že 50% Čechů v Americe opustilo víru své staré vlasti. Jeden spisovatel je přesvědčen, že počet těch, kteří ji opustili, je blíže 60 „ nebo 70% než 50 „. Ve straně necírkevníků lze přesně rozeznati dva odstíny; předně negativisty a za druhé zaryté (dyed - in - the - wool) protiklerikály, kteří schvalují drsný výrok Havlíčkův s applikací na kněze: Nic jim nedávat a nic jim nevěřit.

Spisovatel připisuje hojné odpady Čechů od církve jejich husitským tradicím a vášnivé rationalistické propagandě ve Spojen. státech prováděné vlivnými vůdci jako Havlíčkem, Klácelem, Náprstkem a Pastorem R. 1917 měli čeští katolíci 270 kněží, spravujících 320 farností, missií a filiálek.

Tak doslovně „America“.

*

U nás rozvrat náboženský, podporován vládou a jejími sluhy pod velením volnomyšlenkářským, především pak zpustlými údy stavu kněžského, pokračuje, ale více jen v rozlišování a třídění duchů —

klistýrem (s odpuštěním) nazýval to Dr. Fr. Škorpík, když se mluvívalo o odpadech k protestantismu. Kritický bod jest překročen.

Politicky zbarven jest odboj pražské Jednoty duchovenské proti arcibiskupovi. Episkopátem usnesené zrušení Jednoty říšské vyvolává v Čechách u některých skupin odpor. Poukazuje se na kanonické zřízení její p. biskupem Doubravou, když měl správu diecese Pražské. Proti čemuž ovšem možno namítnouti, že podle známé poučky čím co vzniklo, tím také může zaniknouti. Jak ostatně orgán Jednoty někdy píše, netrpělo by podřízeným představenstvo žádné spořádané státní organisace.

Svůj úsudek o jednotách vůbec, ukázce to českého spolkaření, pronesli jsme tu již dávno. Jako poradní sbor jsou ve svém nynějším složení příliš nespolehlivé, pánové in cumulo zhusta sami nevědí, co chtějí, zbývá tedy buď opposice nebo nečinnost. Kyby se zavedl náležitý pořádek v církevní správě po vikariátech (děkanstvích), nebylo by takových jednot potřebí. (O odborných ovšem nemluvíme).

Po † p. biskupovi Hůlkovi hledají v pražské Jednotě nástupce, jenž by požíval důvěry všech. Na Pražské arcibiskupství před nedávnem dosazováni lidé jako pp. Dr. Zahradník, Dr. Farský e tutti quanti. Tedy potěšitelný pokrok! Jen že zase trochu do krajnosti. Avšak dejme tomu, že by se v Čechách našel muž, se kterým by byli všichni spokojeni, ten by se jistě mohl ukazovati po světě, ne pouze jako rarita, nýbrž jako unicum.

*

vč. — Latina řečí monumentální a liturgickou. Jednota českých filologů mívá pravidelné schůze s vědeckými přednáškami pro členy a hosty. Dne 6. března měl v ní univ. docent prof. Frant. Novotný přednášku o uvedeném thematě. Prof. Novotný je klassický filolog a mluvil s hlediska filologického, ale myšlenky, které pronesl, zasluhují, aby aspoň kratičkým obsahem byly předloženy i širší veřejnosti nefilologické.

V první části přednášky mluvil o úmyslném užívání mrtvé latiny na památkách moderních. Proč užívají umělci dosud starého X. fecit, Y. pinxit? Proč pro monumentální účely bývá i nyní mnohdy uznána latina na konec přece za nejvhodnější?

Důvodem je prof. Novotnému rozlišení mezi pojmovým obsahem slova, který lze vyjádřiti více méně výstižně kteroukoliv řečí, a mezi tím, čemu se říká citový přízvuk slova, jímž i při obsahu stejném jest jedno krásnější než druhé. Nápis Pro patria na pomníku navrhovaném legionařům působil na původce sochaře a působí i na nás již svým zvukem, svou menší otřelostí, věkovitostí latiny, její povýšeností nad národy a strany, a konečně celým tlumem associací ze všech věků od řeckého ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης a Horatiova pro patria mori jinak, než by mohlo i české Za vlast. A podobně je tomu jinde.

Je tedy citový přízvuk v celém svém rozsahu velmi dů-

ležitou složkou slov v uměleckém díle a prof. Novotný v něm vidí to, co činí latinu tak vhodným jazykem monumentálním a dodává jí váhy, které mnohdy věta v moderním jazyku a ani v mateřštině pro nás nemá. A tento poznatek je mu mostem k ocenění latiny jakožto jazyka liturgického.

Pojednávaje o věci se stanoviska filologického zmínil se v přednášce jen letmo o okolnosti, že církev jakožto oganisace světová, jejímž úředním, vědeckým, liturgickým jazykem byla na západě po tolik věků latina, má ze svých důvodů oprávněný velký zájem o udržení jednoty jazyka latinského v liturgii. Prof. Novotný se vyslovil se stanoviska filologického nepokrytě pro zachování té jednoty i u nás. Odůvodněno je mu to stanovisko, že totiž i filolog má právo pronésti své mínění v nynějším sporu o liturgický jazyk u nás, tím, že nezáleží pouze na tom, co se říká, nýbrž i jak se to říká. Nejde o latinu samu, jde o něco více. Důvody prof. Novotného byly v krátkosti tyto.

1. Vycházeje od požadavku „reformistů", že lid má rozuměti tomu, co se v chrámě mluví, připomněl, že ta žádost by platila zplna jen pro některé části liturgie, na př epištolu a evangelium, které se obracejí k lidu; ale na mnohých jiných místech liturgie nemluví kněz k lidu shromážděnému, ba ani není jeho mluvčím k Bohu, nýbrž jest především tím, jenž má vykonati něco podobného tomu, čemu Římané říkali certa verba, posvátná obřadní slova, tak posvátná slova, že byla nezměnitelna, i když římský lid změnami jazyka jim již nerozuměl. V těch částech liturgie se lidu málo pomůže, když porozumí slovům (a lze toho dosíci i bez reformy liturgie), dokud neporozumí i celému historickému smyslu a vývoji těch certa verba a spojených s nimi pohybů a úkonů, rouch, odděleného místa knězova atd., a nade vše, dokud Bůh, k němuž se liturgie obrací, zůstane člověku nepochopitelný. Tohoto obsáhlého porozumění však, praví prof. Novotný, nedá žádný překlad liturgie.

2. Slova liturgie nemají pouze obsah pojmový, nýbrž i velmi důležitý citový přízvuk, a ona působí na lid ani ne tak svým pojmovým obsahem jako svým citovým přízvukem, svou nevšedností, tajemností, monumentálností. Překladem do jazyka lidu by monumentálnost liturgie velice utrpěla. A náboženství je poměr člověka k absolutnu, k Bohu. Vlastností toho poměru je stálost, neproměnnost — a ta se zase jeví a má jeviti v liturgii. I to jest část jejího citového přízvuku.

3. Konečně nejde v liturgii o věci pouze české. Lidstvo si má vážiti všeho, co je spojuje, a náš malý národ má tím méně proč se vzdáti liturgického jazyka, který jej pojí se světem a kterého se nevzdávají národové větší. Professoru Novotnému jsou snahy o počeštění liturgie známkou našeho kulturního mládí: aspoň mladí lidé se odhazovávají s lehkou myslí cenné dědictví a toužívají po novotách.

Tak prof. Novotný.

Klidná a všude věcná jeho přednáška, z níž podáváme jen ně-

kolik hlavních myšlenek, byla vyslechnuta s pozorností a, jak bylo viděti, se souhlasem přítomných.

P. r. Čtenáře, kteří mají minulý ročník Hlídky po ruce, poukazujeme na str. 90 dd., kde táž otázka projednána s jiného hlediska. Rvavé „reformisty“ však již napřed upozorňujeme, že tyto důvody ocení jen člověk, jenž něco myslí a cítí, tedy že husitsko-vlastenecký bramarbas jimi vyvracen býti nemá. Na to škoda času.

*

Třetí relace o stavu diecese brněnské. (Č. d.) Praebendae poenitentiaria et theologalis nec prius penes cathedralem Brunensem erectae fuerant neque usque nunc duo haec officia existunt. Cum enim, prout supra exposui, perquam exiguus sit numerus canonicorum, impossibile est praebendam permanenter cum officio Poenitentiarii et Theologi unire, idque eo magis, quia jus nominandi ad canonicatus Brunenses Summo Imperanti competat. Decretis ss. Concilii Tridentini ex hac parte solummodo sufficere valerem, si Sanctitas Tua clementissime indulgere dignaretur, ut ex praesentibus canonicis eos, quos idoneos repererim, ad officium Poenitentiarii et Theologi destinare possim, utque sic electi hoc officio etiam tunc fungi valerent, si eos ad dignitatem in capitulo provehi contigerit.

De caetero solertem curam meam eo semper vertebam, ut bonae ac proficuae sacramenti poenitentiae administrationi esset consultum utque clericorum instructioni in ss. theologiae scientiis optime sit provisum eisque praesertim etiam Sacrae Scripturae a viris versatissimis in seminario exponantur et interpretentur. Addere insuper praesumo, quod clerus, ad cujus institutionem canonicus Theologus potissimum destinatus est, cum in cura animarum aliisque negotiis totus quantus sit occupatus, sufficiens tempus vix sit inventurus, ut ejusmodi explanationi interesse valeat.

Prima dignitas in capitulo, decanalis nimirum, vi articuli XXII conventionis inter Sanctam Sedem apostolicam et caes. reg. apostolicam Majestatem initae a sanctissimo Domino Papa confertur, collatio dignitatis archidiaconalis competit episcopo, ad canonicatus, ut supra adtuli, nominat sua caes. reg. apost. Majestas. Ad canonicatus, qui indicto publico concursu conferuntur, non assumuntur nisi sacerdotes, qui et dotes habent a s. canonibus generaliter praescriptas et in cura animarum aut in negotiis ecclesiasticis seu in disciplinis sacris tradendis cum laude versati fuerunt.

Sunt porro penes ecclesiam cathedralem sex beneficiati, tres nimirum vicarii et totidem capellani. Horum quinque choro et curae animarum inserviunt, cum cathedralis simul parochialis sit ecclesia; sextus vero, quamvis etiam in cura animarum auxilium praestet, potissimum concionatoris munus pro fidelibus idiomatis slavici in ecclesia filiali ad cathedralem pertinentis obit.

VI. In oppido dioecesis Brunensis, cui nomen Nicolsburgum, existit quoque ecclesia collegiata, titulo s. Wenceslai Reg. Mart., quam

f. m. eminentissimus cardinalis Franciscus e principibus Dietrichstein, episcopus quondam Olomucensis, initio saeculi decimi septimi fundaverat.

Fabrica hujus sat amplae et pulcrae ecclesiae congrua est, supellex sacra adest decora et sat sufficiens. Capitulum collegiatae constat ex praeposito infulato et abbatiali benedictione insignito, qui simul parochiali munere fungitur, dein ex decano et quatuor canonicis curatis. Horum ultimus parochialia munia simul exercet pro fidelibus ad alteram ecclesiam titulo s. Joannis, quae Nicolsburgi reperitur.

Praeter canonicos fundati quoque sunt duo vicarii, servitio chori et animarum curae adstricti. Tam praepositus quam capitulares et vicarii congruis gaudent reditibus.

Praebenda theologalis in hac collegiata non est erecta; Nicolsburgum etenim insignibus oppidis accenseri non potest, et clerus ibidem non tam numerosus est, ut institutio canonici theologi necessaria videretur.

VII. Statum et numerum ecclesiarum parochialium nec non aliarum ecclesiarum, sacellorum et oratoriorum in episcopatu Brunensi existentium una cum scholis elementaribus clero commissis nec non sacerdotibus, per quos ad praesens singulis providetur, obtutui praesentat syllabus sive catalogus dioecesanus humillime acclusus, uti etiam sub A et B reverenter adnexus conspectus.

Videre est inde dioecesim Brunensem divisam esse in 7 archipresbyteratus et 36 decanatus; in quibus reperiuntur parochiae 337, capellaniae locales 71 et beneficia simplicia 29.

Quaelibet parochia respective curatia suam propriam habet ecclesiam, praeter quas per ambitum dioecesis insuper existunt 367 filiales ecclesiae, sacella et oratoria publica. Habitant in dioecesi Brunensi (in qua etiam 23,431 acatholici et 28·542 judaei domicilium habent) 832,848 Christi fideles, quorum curam animarum exercent 587 sacerdotes saeculares et 21 presbyteri ex statu regulari, cum nonnulla beneficia curata incorporata sint ordinibus religiosis.

Quod attinet praefatas capellanias locales, memorandum puto, easdem originem habere inde ab anno 1784, quo post deplorabilem plurium monasteriorum suppressionem, quorum religiosi hinc inde etiam animarum curae inservierant, ut indigentiis Christi fidelium iterum fieret satis, ejusmodi curatiae erectae et ex sic dicto fundo religionis, in quem bona monasteriorum suppressorum confluxere, dotatae fuerant. Ast etiam illi sacerdotes, qui modo potius cooperatorio prioribus jam temporibus penes ecclesias filiales expositi, respectivo parocho ecclesiae matricis vero in omnibus subjecti erant, tunc temporis ab hocce nexu soluti fuerunt et curam penes ecclesiam, cui inserviebant, nec non omnia alia negotia spiritualia neoerectorum capellanorum localium more ipsimet exercebant et eorum nuncupationem quoque sortiti sunt. Curati ejusmodi igitur plena et omnimoda jurisdictione pastorali, prouti parochi gaudent, solummodo titulo parochiali non fruuntur et solemnem non recipiunt investituram; et id propterea tantum, quod eorum dotatio tenuior sit.

Fuere prius in dioecesi Brunensi 141 capellaniae locales. Contigit autem mihi posterioribus abhinc elapsis annis eas ad praesentem usque numerum (71) imminuere, nam conamina mea eo direxi, ut dotatio talium capellaniarum aut per subcursionem ex fundo religionis aut per fideles ipsos meliorata sit, quo facto curatia talis in parochialem proprie talem evecta et curato investitura solemnis collata fuit. Deo favente pro viribus conabor, ut residuae adhuc capellaniae locales successu temporis ad parochias evehantur.

Quod sacram singularum ecclesiarum supellectilem attinet, nulla omnino est in hac dioecesi ecclesia necessariis ad cultum divinum prorsus destituta, quin imo longe major pars earum omnibus ad cultum divinum digne peragendum uberi modo est instructa.

Et si in hac illave ecclesia nonnullum supersit desiderandum, super quo tam in visitationibus per decanos sive vicarios foraneos quovis anno peragendis, tum vel maxime in visitationibus generalibus per me ipsum celebratis accurate inquiritur, monita et ordinationes eo diriguntur, ut deficientibus forsitan ipsius ecclesiae proventibus necessaria ejusmodi vel sponte oblatis fidelium vel via concurrentiae legalis comparentur.

Laudari hic praeprimis meretur, quod fidelis populus, prout ipsimet mihi in visitationibus meis videre fas est, et prout etiam ex fide dignis relationibus decanorum foraneorum colligi potest, ubique fere per dioecesim ad restaurationem et exornationem ecclesiarum pro viribus libenter contribuit, quodque etiam Confraternitas cultui Sacramenti augustissimi addicta et in dioecesi hac canonice erecta multas ecclesias quotannis instruat pulcris vestibus, linteaminibus ac vasis sacris, quae tum ex piis sodalium oblatis tum ab aliis benefactoribus comparari solent. (P. d.)

Vědecký a umělecký.

čk. — Purkyňova společnost pro studium duše a nervstva založena na popud prof. Dra Ant. Heverocha a má pěstovati psychologii, psychiatrii, neurologii, kriminologii, paedopsychologii, zjevy hromadné. Schůze společnosti bývají měsíčně vždy třetí sobotu v přednáškové síni ústavu choromyslných.

Purkyňovy sebrané spisy začaly vycházeti r. 1916 red. prof. Dra K. Lhotáka; dosud vydán I. svazek, obsahující práce z let 1819—1835.

*

čk. — O podstatě duše píše prof. Dr. Ant. Heveroch v N. Atheneu (seš. 2.): Víra přinesla člověku krásnou, uspokojivou odpověď na otázku, co je duše . . . A věda? Jest krušné pro nás, kdo jsme se přihlásili za dobrovolníky vědecké práce, doznati, co je tu různých a odporujících mínění. Rozebírá pak dále různé definice pojmu duše a vyznává na konec: Můj názor o podstatě duše? Živé tělo jest ovládáno životním principem, který řídí (reguluje) činnosti jednotlivých orgánů k potřebě jednotlivcově . . . Vitalistická fysiologie školy Marešovy nám objevuje nové a nové zajímavé záhady této účelné regulace. Duševní je to, co nám je nebo bylo uvědomělé, co je v našem vědomí nebo dříve prošlo naším vědomím a může býti znovu uvědoměno.

„Došel jsem k závěru, že v nás existuje psychický princip, duše, psychická entelechia, funkce, kterou si uvědomuji sebe jako svou osobnost, subjekt, já, jíž si uvědomuji své city, značkuji své známé dojmy citem seznámenosti; funkce ta dává konečný směr mým názorům a projevům volním, jí si je uvědomuji jako své, z mého já vycházející; touto funkcí odhaduji a chápu čas i prostor, účel i příčinu". „Věřím v příčinnou spojitost mezi fysickým a psychickým".

Na konec ještě praví: „Jest mé jáství nesmrtelné? Odpovídám s Kantem: nemohu to dokázati, ani vyvrátiti. Šťastni jsou ti, jež jáství přesvědčuje o vlastní nesmrtelnosti, stejně jako o všech jiných pravdách; přináší jim to výbornou podporu v životě mravním".

*

jv. — Přírodozpytec Dr. Kathariner, universitní professor frýburský (ve Švýcarsku) za nezbytnou pokládá znalost antických jazyků pro studium věd přírodních, nejvíc ovšem lékařství. Výsledky přírodních věd dají se vyjádřit nezávisle na čase, kdy se často mění význam slov, nejpřesněji mezinárodním mrtvým jazykem. Věda přírodní a věda lékařská užívají při tvorbě svých odborných výrazů kořenů latinských nebo řeckých. Fysika jich má plno. V systematice botaniky a zoologie je ze zásady dvojí pojmenování pro každý

nový druh, jedno jméno rodové a jedno druhové z latiny nebo řečtiny předepsáno. Antické jazyky umožňují vyjádřiti několik vlastností krátce a vystižně slovem buď jednoduchým nebo složitým. Kathariner uvádí dva příklady, dva oční příživníky ryb našich sladkých vod — diplozoon paradoxum a gyrodaktylus elegans; u prvního druhu je slovem naznačeno, že dva jedinci jsou srostlí, u druhého, že okraj jedné části končí malinkými (osmi) prsty. Jeden rod tropických ryb, které dovedou se vyšplhat na větvičky keřů a stromů, jmenuje se anabas a jeden druh anabas scandens. Jmény latinskými nebo řeckými jsou vyznačeny anatomické nebo biologické vlastnosti, jež si možno snadno zapamatovati, když se dle smyslu přeloží. Na př. u lékařského prostředku adrenalin. Znalec latiny ví, co znamená slovo „renes“ a jaký význam má slovo „ad“. V letech pozdějších nemohl by učenec soukromým studiem dohnati toho, čeho poskytuje gymnasium. Na četné obtíže narazil by ve svém studiu medik, kdyby neznal latiny a řečtiny.

*

V Paříži vychází od lonska latinský, umělecky vypravený časopis Janus (red. André Lambert) věnovaný snaze, učiniti z latiny opět mezinárodní, světový prostředek dorozumění mezi vzdělanci. Studium středověku se u Francouzů znamenitě vzmáhá a tím se také probouzí vpomínka na tehdejší styky vzdělanstva, usnadněné právě společnou řečí jeho. Janus tedy neobnovuje latiny klassické, jak ji pěstovati chtěli humanisté na konci středověku, nýbrž latinu přizpůsobenou nynějším potřebám, tedy ve větosloví prostou a co do zásoby slov novotvary doplňovanou. Obsah jest pestrý, literární i všenaučný, s obrázky. Ročně stojí 90 fr.

Ústně se latinou dorozumívati bude ovšem daleko nesnadnější než písemně.

*

O deklamaci při zpěvě píše J. Michl v Hud. revue: „Přes 90 % českých zpěváků a zpěvaček neumí česky zpívat, t. j. neumí při zpěvu českou řeč správně vyslovovat . . . Výkony našich pěvců a pěvkyň po stránce výslovnosti bývají mnohdy ubohé, ba možno říci, že správně česky zpívající zpěvák je vyminkou, nesprávně zpívající pravidlem. Ze sta pěvců stěží najde se deset, kteří zpívají tak, aby zvuk a smysl každého slova byl jasný a srozumitelný; u většiny převládá částečná, někdy i naprostá nesrozumitelnost slovní.

Stará, proslulá škola italská, zbudovaná na základě solmisačním, měla hlavně na zřeteli vypěstění techniky a hlasu po stránce zvukové, při čemž stránku deklamační takřka vědomě zanedbávala.

Úžas by vzbudilo, kdyby se mohlo na př. zjistiti, kolik as lidí hudbu jinak milujících na opery nechodí pouze proto, že nerozumějí tomu, co se zpívá.

Nejtvrdším oříškem pro zpěváka jsou slova složená pouze z konsonantů, jichž je v češtině nadbytek, na př. prst, smrt, strhl, srdce atd“.

*

Ve sněmovní zprávě o jazykovém zákoně čs. ústavy pravil agrární zpravodaj Dr. Hnídek o názvu „československá řeč“ (podle novin): Terminem jazyk československý má býti vyznačeno, že není naprosto žádného rozdílu mezi slovenštinou a češtinou.

Zákon tedy stanoví, čeho mluvnice dosud nestanovila. Znamenitý věru zákon!

*

Pražská Naše řeč v 2. l. č. píše o „Hlavinkovi . . ., pokud můžeme souditi z jeho článků . . . v brněnské Hlídce“. Odkud o nich pražská Naše řeč ví, když my o nich nic nevíme?

K další zmínce pražské Naší řeči o tom, že jsme v „trojjazyčném“ podpise na žádankách poštovní spořitelny (suma — summa[1]) — Summe) slovo „suma“ nenalezli češtějším nežli slovo „obnos“, podotýkáme pouze toto: Každý, kdo nepotřebná, byť jakkoli stará cizí slova nahrazuje českými, je v dobré společnosti tvůrců novověké češtiny. Toť naše nezvratné přesvědčení. Má-li pražská Naše řeč jiné přesvědčení, nemáme nic proti tomu, a tím méně budeme se s ní kdy o slova jako „obnos“ a „suma“ dále spírati.

Slovo „obnos“ je z obchodní potřeby docela správně utvořeno — zda byrokratem či nebyrokratem, na tom nesejde. Ten, kdo je utvořil, docela správně chtěl se vyhnouti slovu cizímu (suma) a maje před sebou pro pojem peněz výraznější (praegnantní) slovo německé, utvořil podle něho „obnos“, semasiologicky o nic cizejší než je na sta jiných, uznaných, na př. jako je hned latinská „summa“, která původně má s penězi asi tolik příbuzného jako „skřipec“ s viděním. Že „obnos“ utvořen podle německého — inu, vždyť není sám! Němci tvořili dle Románů, my tvořili dle obojích, hlavně ovšem dle Němců, nám nejbližších. Tož jaké pak upejpání, když nebylo jiného českého slova (navrhovaná na př. „částka“ může býti také kus dřeva), i byla volba mezi slovem docela cizím (suma) a napodobeným! Kdo však hledí pouze na patinu, nuže ať říká třebas také: Štumádla pucuje na gaňku šláfrok; nevím sice, jest-li to doloženo právě u Českých bratří (obdobných příkladů je tam hojně), ale staré je to jistě dosť, a šláfroků teď možná budeme potřebovati pro nové republikánské župany.

Tolik jenom na vysvětlenou, jak budeme i dále psáti, a proč. Pražská Naše řeč pak ať si píše, jak ona za dobré uzná. Nepoučujeme jí, ale také její poučování teď i pro příště již napřed odmítáme.

---

[1]) Minule ubrali jsme bratřím Slovákům v tomto slově m, jež tímto nahrazujeme, aby nebylo zle.

Vychovatelský.

m. — Socialistickou volnou školu založila letos městská rada v Kladně. Obšírně a s nadšením vypisuje její vznik a rozvoj učitel Fr. Náprstek v social. revui pražské „Akademii“ (1920, č. 4—5). Ministr Habrman zajel si na Kladno hned po příjezdu presidentově do Prahy, aby vyšetřil tamní školské poměry. Jeho přičiněním pak se stalo, že počátkem škol. roku byla dána všem 37 řeholním školským sestrám nucená dovolená. V polit. organisacích rozvířen pak „revoluční kulturní ruch“, jenž se měl na venek jeviti vystupováním z církve, ale neměl žádoucího výsledku. A poněvadž také vládou slibované školské reformy nebyly uskutečněny, usnesla se městská rada nečekati na výsledky nekonečných vládních i parlamentních porad, nýbrž přistoupiti — k přímé akci: zříditi volnou školu socialistickou, která by byla „ukázkou školství celé republiky“.

Podle líčení pisatelova je tato škola pravým rájem pro děti i — učitele. Neboť předně nemá do ní přístupu kněz, „představitel zastaralého feudalismu a monarchismu“, „zastance překonaných názorů středověkých“ atd. atd. Ale více ještě: nesmějí do ní vstoupiti lidé „ozbrojení úředním dekretem“. „Báli jsme se příchodu něčeho podobného, jako byli strašidelní c. k. okr. škol. inspektoři... proto jme předem vyloučili ze své školy též inspektory, ale také řídící učitele...“

Nejvyšší zásadou této nové, „cele positivistické“ školy je svoboda dětí. Je jich v každé třídě jen 20: 10 hochů a 10 děvčat. Při oknech jsou nízké stoly se stoličkami, u nichž se baví děti dle libosti. „Ale dlouho jich k ničemu nepřipoutáš“, přiznává pisatel. „Hoši brzy odběhnou ke kuželkám, dívky k tanci a zpěvu...“ K tanci vůbec se jim dává často příležitost, neboť tím prý se pěstuje „smysl pro přirozenost, schopnost bezprostřední impulsivností, přechod od myšlenek k činu, bezděčné posilování činorodé vůle“! Některé děti se naučí doma nebo v tělocvičných jednotách některým tancům, ve škole se jimi pochlubí; nejprve spustí jeden pár, ostatní chviiku se dívají, „a než se naděješ, tančí celá třída“. Není to ráj?

Jinak jest učební doba vyplněna bezpochyby jen hraním a ručními pracemi, neboť o tom mluví pisatel na několika stranách. Jen mimochodem připomíná, že vedle toho „nezanedbávají děti literních předmětů“. Když si pohrají a vytančí, „rády sednou ke psaní a pozorně snaží se beze skvrn napsat potřebné stránky pravopisu, krasopisu, slohu“. Ba docela illustrují prý své povídky a sestavují z nich školní časopis!! Čtou li pohádky, rozloží se po zemi pokrývky, aby si mohly lehnout a pohodlně vyslechnout zajímavý příběh! „Těžkopádní pozorovatelé oživují svůj zájem pro písmeny na psacím stroji“. A k tomu o zábavu postará se ještě gramofon... Dobře prý bylo, dokud děti dostávaly v 10 hodin americkou polévku: tu všichni oživli a „lehce se

naučili násobilce jedné, když si vzpomínali, že každý dostal po jednom hrnku a po jedné lžici". Více z počtů nemusí už asi umět socialistické děti.

Než patrně i socialisté se ptají, co je s náboženským vyučováním v této volné škole, neboť pisatel se hájí proti oněm, kteří „litují našich dětí, že nejsou vyučovány církevnímu náboženství." Předně žádné z jejich dětí není dle dosavadních zákonů povinno učit se náboženství: děti nebo jejich rodičové jsou bez vyznání. Ale vedle toho nechají prý se děti těšit i z hojnosti fantastických výmyslů", a tak vedle pohádek o perníkové chaloupce atd. povědí jim také o dobrotivém Mikuláši a štědrém Ježíšku, o zotročelém a bojovném národě israelském, o Mojžíšovi a jeho putování i o jeho desateru přikázání, o Ježíši Kristu, jak přišel, aby spasil lidstvo ode jha hříchu a aby mu přinesl evangelium lásky k bližnímu. Ale při tom nesmějí se zastavit. „Z bájeslovného nazírání dojdeme k rozumovému poznávání lidského vývoje, dějin náboženství a společenské mravnosti. Přirozený postup vývojový poskytne dětem možnost dopracovati se samostatného názoru na svět, na život a na úkoly jednotlivce ve společnosti". A to všechno při tanci, gramofonu atd!!

Tak tato socialistická volná škola — slibuje si na konec její učitel — jako ideál moderního českého školství vedený „v duchu Komenského" (!) osvobodí děti „od tyranie kázeňských škol, od tyranie šosáckých učitelů, od tyranie školských předpisů, šablon, routiny a byrokratismu, od tyranie církevnických pověr" a pomůže přeměniti republiku demokratickou v socialistickou.

Z článku, k němuž netřeba poznámek, plyne aspoň tento důsledek: mohou li socialisté zařizovati nákladem obecním své volné školy, odporující všem zákonitým předpisům, mohou katolíci tím větším právem žádati svých náboženských škol!

*

m. — V témže časopise posuzuje kdosi novou, státním knihoskladem vydanou „už republikánskou" trojdílnou čítanku pro školy obecné, a to III. díl sestavený učitelem Fr. Flosem. Vytýká, že Flosova čítanka jest příliš literární, že ignoruje život po nejdůležitější stránce — moderní techniky. Ale nejvíce se mu nelíbí, že jest ještě příliš — klerikální, neboť — slyšte! — i v ní se vyskytuje slovo „Pán Bůh", psané dokonce velkými písmeny! „Není toho mnoho, ale přece tolik, abychom mohli zapochybovati, že problém morálky náboženské a světské má učitelstvo rozluštěný. Když bůh, tedy musí učitel říci, co nebo kdo jest bůh. Ale co řekne?" Nelíbí se mu také článek „Boj archanděla s ďáblem", dětem prý se tím vnucují představy anděla a ďábla . . . Rovněž tak vypravování o tom, jak Petr lišácky chtěl šiditi Pána — neboť dvanáctiletému hochu je Petr onou osobou, jejímž nástupcem je římský papež . . . „Povídání o Otci nebeském jest sice velmi idylickým, odporuje však světské morálce..." „Tyto partie v čítance ukazují, že ani pokrokové učitelstvo nedovede

svou práci školní postaviti na zcela samostatné nohy, nebo nedovede domysliti význam toho, vnucují-li se dětem, třeba v beletristické formě, představy, jichž později využije klerikalismu. Je třeba velké a důsledné opatrnosti!" volá na konec pisatel výstražně k českému učitelstvu. Ano, mají to páni kříž! Tak pečlivě vybírají, a přece čeho se i v krásné literatuře dotknou, zavání klerikalismem. Ubohý pokrok, jenž se bojí i velkých písmen a staré legendy o sv. Petru!

*

Význam hádanky. (Č. d.) 11. Přesmyčka. Hádanka tato je stará přes 2000 let. Takovými hříčkami ku př. asi r. 280. před Kristem zabýval se řecký básník Lykofron. Přesmyčka záleží v tom, že z písmen jednoho slova se má sestaviti jiné slovo neb slova. Zmíněný řecký básník zaměnil jméno Ptolemaios v „apomelitos" (medový koláč) atd. Na přesmyčky byla hlavně latina bohatou. R. 1665 vydal Bedřich Stender (Stenderus) celou sbírku latinských přesmyček; jistý Höpfner utvořil i z jeho jména přesmyčku: destruens (kazisvět). Nejčastěji se zaměňovala jména autorů, měst a pod. Ku př.: Albertus — ter albus; Carolus magnus — cumulans agros; Laurentius — in te laurus; dominatio — admonitio; Sigismundus — musis dignus; Aristoteles — sol erat iste; Anselmus — en sum sal; sacramentum — mare sanctum; Maria Magdalena — mea mala grandia. Ze zajímavých jinojazyčných uvádím francouzskou přesmyčku: Revolution Française, z kterýchžto slov utvořeno: La France veut son Roi (F. chce svého krále). Za povšimnutí stojí i přesmyčka jména Berolinum — lumen orbi (světlo světu). České přesmyčky jsou na př. Karlovy Vary — vyrvalo raky. Demostenes — host nese med. Opat Karel — Kleopatra. Prodaná nevěsta — napověda stárne.

12. Ráček (palindrom) jest veršovaná hádanka v tom záležející, že popsané čte se po hláskách pořadem převráceným, tak že obdržíme slovo totéž neb významu zcela jiného.

Ku př. Otto, Anna, Sas, bob, mol, kabát, keř, Váh, pec, Job, Suez, eben, suk atd. — — Když mě mlatci v rukou mají, dokola si se mnou notí; když mě naopak čítají, pekaři se při mně potí (cep, pec).

Zajímavy jsou i ráčkové věty, mohou se čísti od předu i od zadu, ku př.: Nebeř hřeben! — Kobyla má malý bok. — O Samsone, nenos maso! — Na pět šidel hledí Štěpán. — Dar mámení nemám rád. — Kosy láme malý sok.

13. Rebus. Rebus jest vyjádření určitého pojmu nebo myšlenky obrazci jistých významů. Slovo rebus někteří odvozují z frančiny, což značí obrázkovou větu, jiní zase z latinského slova „res", dle sbírky satyrických vtipů, jež kdysi vyšly pod názvem: De rebus, quae geruntur.

Rebus zobrazuje slova nebo větu různým případným postavením písmen nebo skutečným vyobrazením předmětů, jež se smyslem řešení jinak nesouvisejí. Písmena i vyobrazení bývají někdy i obrácena.

Rebus je buď obrázkový nebo písmenkový. Při písmenkovém nutno hledět na polohu jednotlivého písmene o sobě nebo vzhledem k písmenu sousednímu.

š = Samoš N N = Velikán
ssss = svíce k l d = poklad, základ atd.

Nejzajímavější jsou ovšem rebusy kreslené. Obrazový rebus nabývá ceny případným rozdělením slov a náležitým i uměleckým zobrazením jich částí a skupin. Rebus pěkně nakreslený pobaví oko na první pohled. Případné vypuštění písmen ve slově značí se v předu i v zadu odsuvkami (apostrofy), uvnitř slova přeškrtnutím písmene. Čím má rebus méně odsuvek, tím je cennější. Rebus obrazový lze zcela dobře i s písmenkovým spojiti. Pěknou sbírku rebusů vydal již r. 1873 nakladatel J. Vilímek.

Ku příkladu: Nakreslí se vlas, za tím hláska „t", pak oko, dále uši, hrozny vína, hláska „o", pak nádoba sud a kuchyňské dřevěné války. Rozluštění zní: Vlast okouší hrozný osud války.

Nakreslíme ruku, pak víčka u dýmek, pak ledy, jed v nádobce, konečně laň. Rozluštění jest: Rukavička kryje dlaň. (P. d)

*

K dějinám školství moravského. (O.) 2do. Das Buchstabenkennen, Buchstabiren und Lesen.

Die künftige Lehrerinnen müsten die Vortheile erlehrnen und ausüben, welche beym Unterricht in diesen Stücken in der Normal-Schule brauchlich sind, sie bedienen sich dazu des Namen Büchels, der beyden Lesebücher und wenigstens des kleinen Evangeliums.

3tio. Das Schön und Rechtschreiben. Da vielleicht die künftige Lehrmeisterinnen in dem ersten dieses Stückes nicht möchten geübet seyn, und da zum Lehrnen allzuviel Zeit erforderlich wäre, so muß man sie anführen die in Kupfer gestochene Vorschriften zu brauchen und dannach die fehlende Schüllerinnen zu verbesseren. Beydes gehet zwar wohl an, und es ist sehr möglich, daß eine aufmerksame Person, welche nur die Feder recht zu halten, die Leibes Stellung zu weisen und Grund und Schattenstriche gehörig zu machen verstehet, durch den blossen Gebrauch der gestochenen Vorschriften und der gedruckten Regeln Schüler wohl unterweise, wenn sie gleich selbst schön zu schreiben nicht vermöchte. Die Lehrerinnen haben ihren Schülerinnen nicht zumuthen sich mit der Kanzley, Fraktur und den grossen Buchstaben abzugeben, deutsch Kurrent ist für sie meist hinlänglich, nur jene, welche französisch lernen, brauchen der latainischen Kurrent Schrift sich zu befleissen.

4to. Das Rechnen.

Für Weibsbilder ist es genug, wenn sie die 5 Rechnungs Arten (Species) in ungenannten und genannten Zahlen und die Regel detri, oder so viell erlehrnen, als im 1ten Theil des für die Normal Schule neu aufgelegten Rechnen Buche stehet. Aus dem 3ten Theil möchte

man sie etwann noch die Art ein Tagebuch zu führen und daraus eine Monath oder Jahrs Rechnung zu machen unterweisen.

5to. Die im zweiten Theil des Lesebuches in den ersten 4 Stücken enthaltene Anleitung zur Rechtschaffenheit wird sie wohl mit manchen auch für weibliche Personen nöthigen guten Grundsätzen bekannt machen, ich wünschte aber, daß man aus einigen bereits vorhandenen guten Büchern, vornämlich aus Fenelons Tractat von Erziehung der Töchter und aus dem Magazin der Mad. de Pseaunont diejenigen Grundsätze ausziehe und bekannt mache, welche dienen aus den Schüllerinen mit der Zeit gute Ehegattinen, sorgfältige Hausfrauen, liebreiche Mütter, und da der Unterricht meist armen Mägdlein zu Gute kommen solle, treue, willige und brauchbare Dienstbothen zu ziehen. Es könnten diese Grundsätze für Mägdlein-Schullen anstatt des 5ten Stückes dem 2ten Theil des Lesebuches beygefüget und entweder bey den Leseübungen gebraucht werden oder während der Zeit zum Vorlesen dienen, da man sie im Spinnen, Stricken, Nähen, Spitzen und Putzmachen unterweiset.

Es wäre gewiß zu wünschen, daß auch wenigstens eine der Mittags Stunden zu diesen Dingen angewendet und durch einen Theil der Zeit, der zum eigentlichen Unterricht, zum Nachsehen und Verbessern nicht gewiedmet ist, eine Vorlesung aus solchen Schriften, die ihnen wahrhaft nützlich seyn können (darunter auch die für Schulen bestimmte Naturlehre zu rechnen ist) durch Abwechseln der Schüllerinnen gehalten, die darüber von den Meisterinnen befraget und dadurch achtsam zu seyn, wie auch davon zu reden und das Gehörte zu erzehlen bemüssiget würden. Die Erdebeschreibung und Geschichte, wie auch die Anleitung zum Briefschreiben, sowie die französische Sprache gehöret nur für solche Schulen oder Klassen, wo adeliche Jugend unterwiesen wird.

Die Gesetze für Schüller, wie auch das, was von der Schulzucht im Methoden Buche gesagt ist, kann mit geringen Veränderungen auch auf die Kloster Schulen der geistlichen Jungfrauen gerichtet werden.

Dr. Josef Samsour.

Hospodářsko-socialní.

Ve věcech peněžních dosud nikde nepozorovati známek, jež by poukazovaly ke stálému zlepšení. Jen jakési chvilkové kolísání, jež pronikavěji nepůsobí, ba často jen ke zhoršení vede.

Zakoušejí to všechny státy, pokud se o nich pravdy dovíme, především obromnou drahotou, tedy nízkou cenou peněz. Váznoucím spojením mezi státy pak vznikající nedostatek zboží nepoměr podporuje.

Zvláštní zkušenosti nabývají o tom teď Holland'ané. Za války byl Rotterdam skladištěm mezinárodním, a víme, že malé Hollandsko mělo mnoho nepříjemností s dohodou za to, že středostátům dodávalo zboží, arciť často všelijaké a za lichvářské peníze. Nyní nahromaděné tam peníze mají doma velmi nízkou cenu, za to v cizině nepoměrně vysokou. Zboží, jehož doma jen část se spotřebuje a venku právě pro vysoký kurs hollandské zlatky nenalézá odbytu, leží a kazí se. Hollanďané také, jak známo, vedle Švycarů nejvíc ujímají se vídenských dětí, jednak po soukromém zakročení u dobročinné královny, jednak právě proto, že majíce nadbytek, pomoci poskytovati mohou; a přes mnohou klackovitost od rakouských úřadů jí poskytují.

V novinách opakují se stížnosti na bursu cyrišskou, která prý teď evropské peněžnictví „reguluje" a slabší — vítězné jak nevítězné — stlačuje.

Je to pravda, vždyť židovští peněžníci to dělají odjakživa. Avšak také jen tehdy, kdy se jim kdo utlačovati nechá. Naproti práci a spořivosti toliko jsou bezbranní. Co však mají počíti se spoustami papírových peněz, jimiž jako klín klínem státy svou bídu vytloukají? Je proto zcela uvěřitelna zpráva, že ve Švycařích papírové koruny se již jen váží a na kila kupují.

Pomýšlí se tedy na mezinárodní úpravu valuty. Belgický tento návrh byl by zatím jeden z nejpotřebnějších makavých účinků snahy o snesitelnější poměr mezi státy, a peněžníci by jím odčinili jen skrovnou část viny, kterou se na lidstvu prohřešili. Ale ovšem žádnému z nových států se nepomůže pouhou peněžní operací: žid půjčí peníze, ale jen za úroky, a na tyto vydělati možno jen prácí, výrobou.

Toto třeba míti na paměti také vzhledem k tomu, že cizí peníze se u nás usazují. Bláhoví vlastenci na začátku vítali je s jásotem, že jako nám cizina důvěřuje atd. Nyní už jásot přestává, ačkoli širší veřejnost ani netuší, jak dalece jsme už prodáni. Cizinci kupují a budují podniky výdělečné, my budujeme divadla a pod., i zbytečné školy a úřadovny v to počítajíc. Idealismus a okázalost jsou pěkné věci, ale jen jsou li podle míry. Jinak je směšné klábositi pořád o svobodě, když se vůčihledě řítíme do otroctví.

Nová banka pro stát čs nemá býti státní, nýbrž akciová, snad asi tak, jako byla (vlastně ještě jest) pro bývalé mocnářství banka rakouskouherská. Divno dost, že pánové nahoře, kteří by postátnili kdejaké tele, od sestátnění upustili v tomto případě, kde soukromá podnikavost nemá pražádné příležitosti se jako jinde osvědčiti a záruka konec konců přece jen leží na státě. Jinak ovšem až na výtěžek z akcií vyjde věc skoro na jedno, ba kdyby měla banka vedena býti tak hoje - boje, jako čs. státní peněžnictví, nebyla by z toho leda nová pohroma.

Máme také státní poštovskou spořitelnu. Proč se nepomýšlí na to, vybudovati z té státní banku? „Pro strach židovský" to sotva je (jako bylo v Rakousku), neboť by ji tak jako tak měli v rukou.

Třetí čs státní půjčka jest vypsána. Jelikož pravidelné státní příjmy na bezedné výdaje daleko nestačí, a mimořádné dávky (z majetku, z přírostku 1914—1919) buď nejsou ještě vypsány — při čemž možno uvěřiti, že úřednictvo není s práce s tím spojené, ačkoli jsou i jiné, méně nevinné příčiny — anebo se jak náleží nevymáhají (z lichvy, zabavených statků), jest výsledek její nadmíru důležitý. Nejsou arciť bezpodstatny obavy, že nebude lepší než u předešlých. Důvěry ve státní hospodaření ubývá, i mezi těmi, kteří z něho tyjí. A důvěry nelze vynutiti leda důvěryhodnými skutky — nejméně však planými frázemi, jakými jsme shora pořád častováni.

Peněz jest v národě dosť, arciť papírových. Ale i peněžní ústavy si stěžují na nedostatek vkladů. S německé a nejnověji i se slovenské strany se poukazuje na divné vládní řeči o válečných půjčkách. Nedávno zase vyskytly se zprávy, že vláda pomýšlí na t. ř. individuelní řešení, t. j. po česku: splatiti ji, komu za dobré uzná (co by to za nynějších pořádků znamenalo, víme) anebo kde k tomu (ze zahraničí) bude donucena. Česká veřejnost ze strachu před výtkou rakušáctví se této otázce vyhýbá, nejsouc si snad ani vědoma dosahu jejího, zvláště když někteří odborníci (Rašín, Koloušek) radí, půjček těch vůbec nespláceti. Že důvody jejich jsou více politické než odborné, již tu ukázáno; ba ani politické nejsou, neboť v tomto případě by stát odvetou potrestal sám sebe, své poplatnictvo, které proto již nyní tuze nespěchá upisovati státní půjčky.

*

Případ býv. německého ministra Erzbergra, který svým politickým protivníkem Helfferichem obviněn ze zneužití úřadu na své obohacení, zaslouží pozornosti i jinde. Helfferich sice soudní při prohrál, ale důkaz pravdy se mu zdařil potud, pokud zjištěno, že Erzberger jako úřední osoba byl zároveň zúčastněn v podnicích výdělečných, které jeho vlivem domohly se nějakých výhod před soutěží. I listy E—ovi nepřátelské však uznaly, že o zneužití úřední moci nemůže tu býti řeči, tím méně o nějakém obohacení z něho; E. prý má asi za 200.000 M majetku, což ovšem na jeho postavení a práce v posledních

letech (původně byl učitelem, pak poslancem) jest obnos prostě směšný. Ale jde o zásadu, o „čisté ruce“ veřejných činovníků. V Německu již také vyskytl se návrh zákona o inkompatibilitě, neslučitelnosti veřejného úřadu s účastí v podnicích, jenž by členstvím takovým nabývaly zvláštních výhod na ujmu veřejnosti.

Boj o tuto čistotu v bývalém Rakousku dlouho bojován — od sinekur nejvyšších hodnostářů až po to „něco do kuchyně“ zřízenců nižších a nejnižších. A nutno říci, že byl celkem vybojován vítězně: úplatkové případy byly již poměrně řídké. Nejčastěji se ještě vyskytovaly u volených strážcův oné čistoty, u poslancův advokátů: kolik tučných pří ti dostávali a vyhrávali jen proto, že byli poslanci!

Za to nyní je stížností na úplatnost a jiná zneužívání úřadu bez počtu.

Zásada neslučitelnosti se snadněji vyslovuje než provádí. Úplatnost ve přímém a sprostém smyslu ovšem třeba odsouditi a všemožně potírati; je to také možno a nikoli nesnadno.

Hůře však jest zameziti ano i jen žádati, aby veřejní činovníci nebyli na př. v podnicích peněžních, výrobních atd. Že by neměli zasedati ve správních radách, bylo by ještě nejméně tíživé, ačkoli podle zkušenosti právě takoví údové často nejlépe zaručují jak odborný zdar, tak také slušnost a čestnost u vedení podniků. Možno, že někteří při tom zanedbávají své úřední povinnosti, ale na druhé straně zase veřejnost v jiném směru pozbývá jejich vydatné součinnosti (technické, právnické atd.)

Skoro nemožno však žádati, aby se takových podniků vůbec neúčastnili, totiž jako podílníci. Jakmile však to se dovolí, není vyloučeno, že i oni budou ve svém úřadě, jest-li to možno, působiti ve prospěch toho, co podniku a tedy také jim více vynáší. A vymeziti přesně, jaký zřízenec jakého podniku smí býti členem, vedlo by přece jen příliš daleko.

Vidno tedy, že §§ na všechno nestačí. Co jest nade vše, toho třeba dbáti: mravního smyslu a citu jednotlivců, po případě pak co nejpřísnějšího stíhání každého přehmatu. Ve směru hmotném nutno ovšem zřízencům platiti tolik, aby k nečestným výdělkům sahati nepotřebovali.

Co státním zřízencům, jichž jest asi 600.000, přilepšeno teď 300 milionů K. Na dvoje boty tento příděl snad stačí. Bylo však této armády potřebí? A co s ní později? Tu pak nesnadno žádati, aby si nepřivydělávali — aspoň značná část jich!

*

m. — Autorské právo u nás bude asi značně změněno. Dle 20. čl. mírové smlouvy zavázána jest naše republika — podobně jako všechny státy uzavírající mír — aby do roka od ratifikace míru přistoupila ke komplexu mezinárodních úmluv označovaných jako „bernská konference“ na ochranu děl literárních a uměleckých. (Konvence tato byla stanovena v Bernu 9. září 1886, revi-

dována v Berlíně 15. listopadu 1908 a doplněna v Bernu 20. března 1914.) Do té doby, než-li přistoupí ke konvenci, je čs. republika zavázána zabezpečiti účinnými opatřeními zákonnou ochranu literárního a uměleckého vlastnictví příslušníků států spojených a přidružených.

V posledním dvojčísle „Lumíru" rozebírá Dr. Jan Löwenbach podrobně ustanovení bernské konvence a srovnává je s dosavadními u nás platnými zákony autorského práva. Podle toho nastanou zvláště tyto důležité změny: Ochrana bude všeobecně rozšířena tak, že za díla literární a umělecká budou považovány všecky výtvory lit., umělecké nebo vědecké bez ohledu na způsob a formu rozšíření, jako: knihy, brožury a jiná díla písemná, dramatická nebo hudebně dramatická, choreografická a pantomimická, pokud děj jevištní písemně nebo jinak jest zachycen, díla hudební s textem i bez textu, díla kreslířská, malířská, stavitelská, sochařská, rytiny a lithografie, illustrace, mapy, plány všeho druhu, skizzy a výtvory plastické! Též ochrany požívati budou překlady, adaptace, hudební úpravy a jiná zpracování díla literárního nebo uměleckého, jakož i sbírky z různých děl.

Nedovoleným vsažením v právo autorské bude zejména takové přivlastnění díla lit. nebo uměleckého (na př. adaptace, hudební úprava, přeměna románu nebo novely v divadelní kus nebo naopak), jež se jeví jako reprodukce díla v téže nebo jiné formě s nepodstatnými změnami, zkratkami nebo přídavky, nemajíc vlastností nového díla originálního.

Právo přijímati výtahy nebo kusy z děl lit. a uměleckých do prací určených pro vyučování nebo k účelům vědeckým nebo do chrestomatií jest vyhrazeno vnitřnímu zákonodárství jednotlivých států nebo státním smlouvám.

Místní rozsah ochrany bude rozšířen na všecky svazové státy v mezích úplné materiální reciprocity. Autor svazového státu, který uveřejní dílo po prvé v jiném státě svazovém, požívá v tomto státě týchž práv jako autoři domácí, v ostatních státech svazových toliko těch práv, jichž poskytuje bernská konvence.

Pokud se týká časového rozsahu ochrany, bernská konvence stanoví sice zásadně, že ochrana trvá po dobu života autorova a 50 let po jeho smrti — není-li však tato lhůta přijata všemi státy svazovými, řídí se doba ochranná dle zákona země, v níž ochrany se domáháme, ale nemuže přesahovati doby stanovené ve státě autorově. Možno doufati, že naše republika při nové úpravě našeho zákona autorského nezůstane za ostatními státy kulturními, které dávno již zavedly ochranu padesátiletou, jako na př. Belgie, Francie, Anglie, Švédsko a j. Nebude se ovšem vztahovati na spisovatele, jejichž dílo jest již uvolněno, na př. Beneše-Třebízského.

Podstatně bude rozšířeno výhradní právo autorů děl literárních na vydání překladu. Dle dosavadního našeho zákona autor vydaného díla musí si právo překladu výslovně vyhraditi na tit. listě, v předmluvě nebo na počátku díla, ale mimo to již po třech letech

stane se výhrada ta bezúčinnou tam, kde vyhrazený překlad nebyl vydán úplně. Dle bernské konvence však autoři děl neuveřejněných neb uveřejněných po prvé v některém státě svazovém mají v ostatních státech svazových po celou dobu svého práva k originálu též výhradné a neomezené právo překladu nebo jeho povolení.

Co do článků a statí časopiseckých je předpis bernské konvence poněkud širší než nynější náš zákon, neboť chrání ve všech státech svazových vůbec všecka díla z oboru literatury, vědy a umění, ať jest předmět jejich jakýkoli, která byla uveřejněna v novinách nebo periodických časopisech některého svazového státu, kromě denních novinek a smíšených zpráv, jež se jeví jako prosté zprávy novinářské a mohou býti volně otiskovány. S výjimkou feuilletonových románů a novel může však každý článek z novin do jiných novin býti přetištěn, nebyl li patisk výslovně zakázán, nutno však udati pramen. Zákaz patisku netřeba však — jako u nás v novinách — uváděti na počátku dotyčné stati, nýbrž stačí, je li vůbec v časopise zákaz uveden.

O ochraně děl kinematografických ani v ochraně děl literárních, divadelních a uměleckých před zpracováním kinematografickým nemá dosavadní náš zákon žádného ustanovení. Dle bernské konvence bude však nařízeno: Autoru díla literárního, vědeckého neb uměleckého přísluší výhradní právo povoliti kinematogr. reprodukci a veřejné provozování svého díla. — Samostatné výrobky kinematografické požívají téže ochrany jako díla lit. nebo umělecká, pokud jejich autor spořádáním jevištního děje nebo spojením předváděných událostí dodal dílu vlastnosti osobitého, originálního díla.

Kromě těchto změn autorského práva, jež jsou nezbytny jako podmínka a důsledek přístupu k bernské konvenci, bude ovšem třeba u nás řešiti ještě řadu jiných opravných podnětů, jichž potřeba se pociťuje v kruzích literárních, uměleckých i vědeckých, na př. ochranu básní a textů vůbec před bezprávným zhudebněním, právo na melodii atd.

V Paříži sestoupila se Confédération des travailleurs intelligents, jež má však členy nejen ze spisovatelů a umělců, nýbrž i z obchodníků a průmyslníků. Hlavním úkolem jejím jest rovněž, zajišťovati členům přiměřené odměny za práci.

Politický.

Ústava čs státu jakož i mnoho nových zákonů, potřebných i nepotřebných, kvapně odhlasováno a ještě pořád za účasti asi 20—25% poslanců NS se odhlasovává.

Ústava na konec doprovozena chvalořečmi pp. Dr. Boučka a Dr. Herbena, a i jiní řečníci prohlásili, že netřeba nám za ni se styděti. Což by ovšem bylo smutné.

Jinak v zákonodárném spěchu a ve lhostejnosti poslanců nelze dobrých příznaků spatřovati.

Při otázkách osvětných silně rozhodovalo stanovisko „třídní“, ne státní. Rozluka církve od státu sice z ústavy konečně vypuštěna, ale již pracuje Volná myšlenka s novou čs církví, která svými zakladateli (B. Zahradníkem a Farským) zastupuje v ministerstvu také církev katolickou, schůzemi a deputacemi, aby tato mezera byla dodatečně již teď hned vyplněna. Zákon o soukromých školách také změněn tak, že není každému volno je zřizovati, když vyhoví zákonným podmínkám (jak původně navrhováno), nýbrž veškeren počin a pravomoc dává se státu.

Volby vypsány na 18. a 25. dubna dle „vázaných listin“ stran. Kterýsi protestantský časopis ohrazoval se proti tomu, že zase položeny na neděle.

*

V československé politice zajímavým, takořka kabinetním kouskem stává se záležitost A. Hlinky. Z Mírova jej převezli do Brodku, z Brodku jej odvezli „na svobodu“ do Prahy, odkud se nesmí hnouti; ale jinak je na svobodě!

Proč jest internován, všichni vědí, ale nahlas říkati nesmějí, jelikož by to nevyznělo ve chválu vzorného právního státu.

Jak citlivé jest vědomé bezpráví, ukázalo se i v tomto případě. Jugoslavští novináři navštívili nás a když byli v Praze, tři z nich, od katolických novin, sešli se také s Hlinkou. V Bratislavě ucítili šimrání, že by snad Jugoslavie mohla dostati vedle pohledů na Potemkinovy vesnice také pohledy jinačí, bylo tedy nutno proti těm smělcům a jejich „beztaktnosti“ rázně zakročiti.

Jak tedy vlastně tato studijní neboli informační cesta měla dle Šrobárova výpočtu vypadati, možno se odtud domysliti. Divno jen jest, že ostatní novináři tuto neomalenost klidně snesli.

*

Podle jemného diplomatického slohu zpravodajského oddílu v čs ministerstvu zahraničí „Vatikán rozhazuje své sítě“. Či snad nějaký „písmák“ chtěl mu tímto biblickým obrazem (srv. Mt 4, 19 a j.) učiniti poklonu? Vatikán ovšem koná jen svou povinnost,

když se o katolíky stará a za změněných poměrů jim v nových státech snesitelný život připraviti se snaží. Vlády potřebu toho též uznávají a samy o to pracují, aby došlo ke konkordátům.

Bylo by zajímavo srovnati dnešní poměry s poměry po revoluci francouzské a spoustách Napoleonem I v Evropě způsobených. Zde by nás to vedlo daleko. Bohudík v této věci jsou poměry mnohem lepší než byly tehdy: restaurace katolictví ve století 19. po suchoparu osvícenství nevyšla na marno. Konkordáty dnešní nepotkávají se s takovým odporem jako tehdy. Válka a hrozící ještě převraty dávají vůdčím lidem mnoho mysliti — nebezpečí národů jsou veliká.

Francie, která v čci 1904 hodně neomaleně styky s Vatikánem přerušila, vrací se k nim. A není to jen Alsasko, které ji k nim vede.

Jiné státy, Jugoslavie, Rumunsko, Řecko, ovšem hlavně z tohoto důvodu, přírostku katolických občanů, s Římem navazují.

Zhoršil se poměr katolíků v říši německé, zůstane-li jednotnou. Ubude jich tam 5,800.000 (nekatolíků 2.250.000), tak že poměr jejich v obyvatelstvu klesá ze 37% na 32·5%. Doufejme však, že vniterná síla jejich nahradí, čeho jim z početné ubylo.

Též Maďarsku, jemuž má z 18 milionův obyvatel zůstati jen 7, ubývá 6 milionů katolíkův a zbývá jen 5. Nynější vláda zdůrazňuje křesťanské směrnice v řízení země, židovským zednářstvím rozrýpané a vydrancované, majíc za to, že takto nejsnáze se jí podaří seslabenou říši zotaviti. Avšak již vzkazuje Apponyi z Neuilly, jak se mu tím ztěžuje jednání o příznivější podmínky míru! Grand Orient totiž sítí svých, věru pevnějších než má Vatikán, sice „nerozhazuje", máť je rozestřeny s dostatek už odedávna, ale snad i zde pevná vůle uvědomělého křesťanstva dovede z nich vyklouznouti.

*

Ratifikace (schválení) míru v celku dosud neprovedena. Ale jak kterýsi humorista ujišťuje, bude prý provedena jistě před začátkem příští — války. Francie právem poukazuje na ohromné oběti své a utrpěné škody, jichž bez německé náhrady vyrovnati nemůže, Anglie a především Amerika rovněž právem poukazuje na ohromné škody, jež by provedením podmínek mírových nejenom v Německu ale v Evropě vůbec vznikly. Prodléváním se zlo zvětšuje, a jak vidno na odporu v Německu proti vládě „der Arbeitersekretäre u. Schulmeister", prováděném s obou stran, konservativní i bolševické, může vésti k dokonalému zhroucení. Spatřovati v tom jen vychytralý pokus Němcův o nátlak na změnu mírových podmínek jest příliš naivní — ale i kdyby tomu tak bylo, bylo by to jen důkazem, že prostý „knock-out" na zakončení světových sporů nyní už nestačí. Požáry takové se těžko omezují. Francie pak těžko najde úvěr na své pohledávky u dlužníka tak nejistého, jako jsou Němci.

Jeden z mírových poradců, prof. Keynes (Cambridge), jenž vida zhoubný směr porad účasti své v nich raději se vzdal, spisem o hospodářských následcích takového míru osvětlil propast, do níž by jím Evropa, a tedy i Francie byla vržena.

Zajímavou podrobnost sdělil ve francouzské sněmovně min. Viviani, když tam byly žádány úřední záznamy z mírových porad st. germainských (o Rakousku): 4 hlavy („big four", jak se jim říká) prý tu spolu rokovaly ústně, a protokol se nepsal!

*

Východ se hrozivě zdvíhá.

„Nemocný muž" i po porážce tak důkladné sedí v Cařihradě, zatím co tři císaři a jeden král s trůnu smeteni. Divný chod dějin, není liž pravda?

Zelený prapor znova rozvinut, a vzhledem k tomu, že na ruském severu nemá tak nepřítele jako spíše spojence, vlání praporu toho připadá zlověstným, skoro jako r. 1453.

Emir Faisal v Syrii, jemuž dohoda r. 1915 celou Arabii až po 37° s. š. věnovala, jeho otec Hussein, šerif Mekky a král Hedžasu, rovněž dohodou ustanovený, Abdullah v Iraku zakládají samostatné státy, mladoturci v Anatolii se po roce vzpamatovali, Egypt prohlašuje svou samosprávu — veliký příval hrozí západu.

Bouří se Indie i Čína.

V posledním díle svém † prof. Dr. R. Dvořák uvádí výrok čínského myslitele Ku-hung-minga, že „křesťanství nedá se měřiti s konfucianismem — křesťanská vzdělanost je v koncích" (Laotsiova kanonická kniha Tao-Te-King str. 8). Neméně dobrý znalec Číny, A. W. Smith však praví: „Křesťanství od začátku potíralo každé mravní zlo. Zlořády, jichž nedovede odkliditi, žijí jemu na vzdory. Nauka Kon-Fu-Tsiova (ku které dle jmenovaného Ku-hung-minga „Evropě třeba se obrátiti, chce-li žíti"!) naproti tomu je mylná a plná nedostatků . . . Čínská mravouka nikdy neposkytovala prostředků, jimiž by se zlo, pocházející z výchovu nebo z jiných příčin, předešlo nebo léčilo".

Všecko tedy záleží na tom, co kdo křesťanskou osvětou myslí. Tohle, co západní svět zhroutilo a co nyní východ napraviti slibuje, křesťanským nebylo a není. Co tedy asijská pohroma stihne, jest sice mezi křesťany, ale nikoli křesťanské. A co nám východ může dáti, teprv nebude blahoplodné. Pěkná slova nestačí, zvláště když ve vlastní domovině za tisíce let nic kloudného nepořídila. Vyžilé západníky ovšem láká exotická novotina, která konečně k ničemu nezavazuje.

Ročník XXXVII. Číslo 4.

HLÍDKA.

Husitství a tradice cyrillomethodějská.

Dr. Fr. Snopek.

Doba požehnané působnosti velikých slovanských apoštolů Konstantina-Cyrilla a Methoděje není bez záhad dosud neobjasněných. Zatmělou nám zůstává zvláště doba po pádu říše velkomoravské. Nedostává se nám pramenův, a které jsou, bývají vykládány jednostranně.

V letoším ročníku Osvěty Dr. Hugo Richter probírá „Otázku souvislosti cyrillomethodějství s husitstvím".

Na str. 44. se praví: „bude úkolem příští kritické historie vysvětliti nápadný zjev, proč Morava v tom dějinném okamžiku, kdy jiskry hranice kostnické přeskočily do Čech a zde vznítily požár pomsty za urážku, jež národu se stala odsouzením nejlepšího jeho syna, oheň nadšení pro svatou pravdu kostnického mučedníka — celá kromě několika německých měst se okamžitě přihlásila pro věc Husovu, že přijala odkaz Husův za svůj a stala se husitskou, husitštější snad než byly samy Čechy, neboť v letech 1415 a 1416 dle údaje moravského historika Rudolfa Dvořáka („Dějiny Moravy") sotva jedna pětina far moravských zůstala obsazena duchovními katolickými, všechny ostatní byly obsazeny knězi husitskými. Tak byla duševně připravena ku přijetí husitství Morava, které nekázali ani Waldhauser, Milič, Matěj z Janova ani Hus".

Ve zmíněných Dějinách Dvořákových na str. 276 čtu: „páni čeští a moravští položili si sjezd společný v Praze na den 2. září 1415 a odtud společným dopisem ke koncilu prohlásili, že mistr Jan Hus nebyl usvědčen z bludů, neprávem byl odsouzen" atd. „Tento list po-

depsán byl od 60 účastníků sjezdu, ale za krátko 452 pánův a rytířů připojilo k němu své podpisy a pečeti, z nichž 131, tedy skoro třetina, náležela panstvu a rytířstvu moravskému". A níže na téže str. a násl. „Ze všeho vysvítá, že Morava na počátku husitského hnutí Čechám úplně vyrovnala se horlivostí, ano v mnohé příčině nad ně i vynikala. To však potrvalo jen potud, pokud vedení zemské správy spočívalo v osvědčených rukou páně Lackových. On to byl také, který spolu s jinými pány moravskými . . . povolal četné husitské kněze z Čech na Moravu. Po jejich příkladě nejzámožnější páni zemští osazovali fary na svých statcích husitskými kněžími, tak že sotva pětina far moravských zůstala osazena duchovními katolickými".

Nemaje zevrubné statistiky z této doby nemohu zatím než pochybovati o správnosti údaje Dvořákova o počtu far katolických. Dr. Richter však opomněl dodati, co Dvořák dále na str. 277. píše: „Když však pánem Moravy po smrti Václavově stal se Zikmund, když nejvyšší úřady zemské byly osazovány jeho důvěrníky, když oněm, kteří se vzpírali vůli královské, bylo se obávati útoku vojsk uherských i rakouských: tu s moravskou šlechtou stala se veliká změna a většina jejich vynikajících rodů vrátila se pod korouhve Zikmundovy a k neobmezenému poslušenství církve římské". — Zatajení tohoto místa a jiných u Dvořáka se vyskytujících jest očividně tendenční. Nejnověji Jan Tenora v době 1600—1620, kdy lutherství se tolik rozmohlo na Moravě, napočítal 304 ze 636 far obsazených katolickými kněži.[1])

Dr. Richter připouští, že „pozdější historikové čeští, vedení Gollem a Kalouskem, odmítli jakoukoli souvislost husitství s minulostí cyrillomethodějskou a tento názor je dnes v české vědě historické platným", zmiňuje se o názoru ruských slavjanofilů a historiků, zakládajícím se na svědectví Pavla Stránského v jeho spise de republica Bojema z roku 1633, „o časové kontinuitě husitství s cyrillomethodějstvím". Domněnka Stránského, že slovanská církev Methodějova trvala v Čechách až do doby Karlovy, jest prý nepřijatelna, „poněvadž nedá se prameny doložiti". Ale proto přece s Hilferdingem str. 48. tvrdí, že mezi husitstvím a dobou cyrillomethodějskou jest časová souvislost a shledává ji — v proticírkevní oposici, patrné v historii české od zániku slovanské historie v Čechách až do doby Karlovy.

---

[1]) Bl. Jan Sarkander, jeho doba, život a blahoslavení. V Olomouci 1920 str. 44-56.

Tato proticírkevní oposice prý „vycházela zcela jistě z tradic cyrillomethodějských, ona zrodila se v době, kdy slovanský obřad v Čechách byl sice ještě užíván, ale stále byl zatlačován víc a více církevním řádem a obřadem římsko-latinským, který zřízením latinského biskupství v Praze nastupoval v Čechách cestu vítěznou“ (48 d.) Dr. Richter má za to s H. Voigtem, že sv. Vojtěch jako biskup střetnul se ve své diecesi s obřadem slovanským a zatlačuje tento obřadem latinským, vyvolal proti sobě konflikt se svou diecesí, který byl jednou z příčin jeho odchodu (49.)

Za sv. Vojtěcha sotva tak byla rozšířena slovanská bohoslužba, že by byla příčinou jeho zákazu a že by zákaz tento byl u šlechty i u lidu vzbudil takovou od něho odvrácenost, že opustil svoji diecesi. Dokázati aspoň toho nelze. Příčiny jeho odchodu byly zcela jiné.

Dr. Richter píše dále: „My můžeme dále potom v historii české stopovati proticírkevní oposici ve století XI. XII. XIII až do doby Václava IV, kdy ona přechází v reformační hnutí předhusitské a jím v husitství. Oposice tato projevovala se různými směry dle různých svých podnětů — ona platila římské kurii a jejím ustanovením, platila římské hierarchii, nižšímu duchovenstvu, řádům a mnichum . . . ona byla nezřídka vedle motivů církevně náboženských zabarvena motivem národnostním“.

Avšak nebylo by tu spisovateli snadno uvésti pádnějších dokladů z uvedených století na důkaz, že byla tehda oposice „proticírkevní“ v Čechách, zakládající se na tradici cyrillomethodějské. Sám uznává níže, že „není dostatek důvodů pro tvrzení, že by po zaniknutí slovanského obřadu v Čechách tradice cyrillomethodějské svým obsahem dále byly živily proticírkevní oposici v jejím dalším vývoji, že by se byly i dále svým obsahem vtělovaly v myšlenkový obsah oposice — spíše je pravdou, že oposice ona vyplňovala se myšlenkovým obsahem vždy dle toho, jaké byly v daných okolnostech její vnitřní i zevnější podněty, a že tedy tradice cyrillomethodějské, ztrácejíce postupem času svůj určitý obsah zůstavily v národě jen zvyk a ducha oposice, — jak napověděl už Palacký“ (49.)

Dr. Richter však shledává se i u Karla IV, založivšího slovanský klášter na Novém městě pražském, s „oposicí, která jest nesporně zbarvena obsahem tradic cyrillomethodějských“.

Měl zajisté dle bully papeže Klimenta VI ze dne 9. května 1346 v úmyslu založiti více klášterů slovanských. Papež však povolil jenom jediný klášter, který zřízen byl na Novém městě pražském roku 1347.

„Podnětem k tomuto kroku na straně Karlově byla dle vlastního jeho svědectví snaha, aby získáni byli církvi křesťanské oni „schismatikové a nevěřící“, kteří nechtěli rozuměti sv. písmu, když se jim toto učilo objasňovalo neb hlásalo v jazyku latinském.“ (50.) Tyto schismatiky a nevěřící nalézá Dr. Richter v království českém a jemu sousedících zemích.

Zda však listina Klimenta VI připouští takový výklad?

Papež píše: Cum autem, sicut huiusmodi insinuatio subiungebat, in confinibus et circa partes regni Bohemie, que de eadem lingua vulgari existunt, sunt multi scismatici et infideles, qui cum eis sacra scriptura latine dicitur vel predicatur, nec intelligere volunt nec commode ad fidem christianam possunt converti[1]) etc. Confinia znamená hranice, in confinibuis na hranicích; partes regni Bohemiae krajiny příslušející ke království českému, circa partes regni Bohemiae nemůže znamenati než okolo čili mimo krajiny království českého, nikoli pak v samém království českém. Bylo by asi malou chloubou prvnímu panovníku křesťanskému, jakým byl Karel IV, kdyby se mu bylo přiznati, že i v jeho království českém jsou rozkolníci a nevěrci, a pochybuji, že by se s tím byl přiznal papeži. Byl by nepochybně uložil duchovenstvu českému, aby takové lidi získalo církvi a víře. Papež povolil jeden klášter slovanský in dicto regno vel eius confinibus, tedy buď v království samém nebo na hranicích jeho, ovšem v území Karlovi podrobeném. Místo kláštera zvoleno v Praze.

Zcela správně tedy již Palacký vykládal snahu Karlovu o unii církve západní s církví východní, římské a řecké. Měla tedy nesporně „význam ušlechtilý a dalekosáhlý a nestalo se vinou Karlovou, jestliže ho nedosáhla“. Vytýká-li pak Dr. Richter, že „slovanští benediktini Karlem IV v klášteře na Slovanech usazení, ani Karel IV sám celým svým dalším životním působením neprojevili ničím nějakou církevní propagandu ve směru Palackým naznačenou“, tedy nutno připomněti, že o životě slovanských mnichů v Praze za Karla IV příliš málo víme, a že Karel IV skutečně roku 1355 navázal styky se Štěpánem Dušanem, který měl úmysl spojiti se s Římem; nebylo vinou Karlovou, že Štěpán zemřel již následujícího roku.

Nebylo tedy v Čechách hnutí, jež se projevovalo ústy oněch

---

[1]) Urkundenbuch zum ersten Theil der Kaiser Karl IV. (Pelclovo vyd. z r. 1780 str. 91 d.)

schismatiků a nevěrců nechtějících rozuměti sv. písmu latinskému, o němž vykládá Dr. Richter.

Karlu IV, který pomocí slovanských mnichů zamýšlel přivésti do lůna církve katolické schismatiky a nevěrce žijící mimo hranice království českého, připisovati oposici proticírkevní, na to není dokladů. Jsou tedy oba pilíře, doba Boleslava II a počáteční doba Karlova, zabarvené prý obsahem tradic cyrillomethodějských, příliš slabé, než aby unesly mohutný oblouk mostu spojujícího obě doby.

Ale ani reformatoři před Husem ani Hus sám ani pozdější husitští theologové nedovolávají se ve své časové posloupnosti Cyrilla a Methoděje. Ani po stránce ideové nezná husitství nějaké souvislosti s tradicemi cyrillomethodějskými (53.) A níže: Husitství vycházející ze svých podnětů a rozvíjející se svým pochodem myšlenkovým nezná ideové souvislosti své s tradicemi cyrillomethodějskými. To jsou vývody Dra Richtra na konci jeho pojednání, odporující větám výše uvedeným ze statě samé.

V tradici cyrillomethodějské hledají i někteří jiní mimo R. oposici proticírkevní. Neprávem!

Konstantin-Cyrill vymyslil slovanskou azbuku, chtěje přeložiti bohoslužebné knihy na jazyk slovanský. Především převedl perikopy nedělní a sváteční. Mnoho Slovanů žilo v samém Cařihradě a jeho okolí. V Malé Asii odedávna celé krajiny byly osídleny Slovany. Získati je Kristu, upevniti je u svaté víře, působiti na hlubší jejich náboženské vzdělání bylo snahou Konstantinovou. Slovanská škola v klášteře blíže Kyzika v Malé Asii nezahynula ani odchodem svatých bratří na Moravu, kam byli povoláni Prozřetelností.

Na Moravě odevzdal jim kníže Rostislav jistý počet mladíkův, aby je vyučovali vědomostem, jakých nezbytně potřebovali pro duchovní správu jako nastávající kněží. Tehda již počali sloužit jazykem slovanským dle obřadu římského. Přijali celý řád římský, aby žijíce podle předpisův kostela řeckého nemátli lid.

Při tom užívali prvotného překladu evangelistáře z řečtiny. Jak smýšleli o kostele římském, dosvědčuje převod místa Mt 16, 18: Ty jsi Petr a na tom Petrovi vzdělám církev svoji.[1]) Tento překlad, který nalézáme v některých nejstarších rukopisech nikoljském, zografském a j. uznávají znalci za původní překlad Konstantinův. Až dosud nebylo čísti, že by se kdo byl proti této domněnce ohražoval.

---

[1]) Nikoljsko jevandjelije. Na svijet izdas Dj. Daničić u Biogradu 1864 str. 33.

Papež Mikuláš I (857—867) uslyšev o jejich blahodárném působení, pozval je k sobě. Díky vzdávajíce Bohu za čest, které se jim dostalo, vypravili se na cestu s ostatky svatého Klimenta, pojavše některé učeníky. Když přišli do Říma, seděl již Hadrian II (867—872) na stolci Petrově. Přijav je se vší uctivostí, posvětil je oba na biskupy a jejich učeníky na kněze a jáhny.

Meškali v Římě delší dobu; slovanská bohoslužba, o kterou jim běželo, vymáhala bedlivého uvážení. Zatím Konstantin-Cyrill zemřel v Římě a pochován byl s neobyčejnou nádherou u sv. Klimenta. Obraz, který byl vymalován nad jeho hrobem, až dosud zdobí podzemní chrám sv. Klimenta. Jak svědčí nejlepší znalec starých obrazů římských praelat Dr. Wilpert, sv. Methoděj — bezvousý — přináší za zemřelého nejsvětější oběť.

Po blažené smrti bratrově poslán Methoděj jakožto arcibiskup do svého okresu. Papež znovu zřídil zaniklou před lety ve válkách diecesi sřěmskou, připojiv k ní Moravu. Vyznamenal Methoděje titulem a pravomocností legata apoštolského stolce u národů slovanských, zároveň uděliv mu právo veškeru bohoslužbu konati jazykem slovanským. V tom záležela výsada arcibiskupství Methodějova.

Vrátiv se do svého arcibiskupství Methoděj začal v Pannonii upravovati duchovní správu a zaváděti slovanskou liturgii. Ovšem se tím nezavděčil svým sousedům Němcům, zvláště pak arcibiskupovi salzburskému, který protestoval — u krále Ludvíka. Nejsa v území knížete Kocela, který jeho nemohl chrániti, jistý, odešel Methoděj na sever na Moravu, kdež upadl do nástrah připravených jemu pasovským biskupem Hermanrichem, byl jat a vězněn, nelidsky trýzněn, pod širým nebem zdržován za nejostřejších mrazův a studených dešťův, souzen také na synodě. Appellace Methodějova k apoštolskému stolci nebyla přijata. Mnohými posly a listy dovolával se u papeže svého práva, až konečně nástupce Hadriana II Jan VIII (872—882) zvláštním svým vyslancem Pavlem, biskupem jakynským, vysvobodil jej z nectného vězení a vrátil mu naprostou svobodu.

Než Jan VIII domnívaje se, že snad slovanská liturgie hlavní jest příčinou nepřízně hierarchie německé proti Methodějovi projevené, zapověděl ji apoštolským listem. Methoděj neposlechl, věda dobře, že by nezískal přátel mezi Němci ani kdyby přijal bohoslužebný jazyk latinský, ale nadobro by tím pochoval genialní myšlenku svého bratra a znemožnil rychlé obrácení všech Slovanův na víru. Ohradil se papeži Janovi, osvědčiv, že není záhodno provésti jeho zákaz, který kdyby

byl proveden, výsledek neodpovídal by škodě, kterou by utrpělo křesťanství u Slovanů. Snad měl legát Pavel plnou moc, suspendovati zákaz, a pokud remonstrace nebyla odmítnuta, mohl Methoděj dále sloužiti slovansky i se svými duchovními.

Nepořídivše u papeže protivníci Methodějovi podezírali jej u knížete Svatopluka, jako by nezpívaje v symbolu nikejskocařihradském „Filioque“, „i ze Syna“ nevěřil, co věří kostel římský o svatém Duchu. Svatopluk poslal svého kaplana Jana z Benátek s tonto stížností k papeži do Říma a zároveň dodal, že přes zákaz jemu daný neustal sloužiti slovansky.

Papež Jan VIII Methoděje povolal do Říma, aby se ospravedlnil. Došel tam doprovázen jsa Svatoplukovým dvořanem Zemižiznem. Bylo mu popřáno pozdraviti papeže a podati zprávu o smýšlení moravského knížete i lidu. Jana VIII slyšme samého: „Když bratr náš Methoděj nejdůstojnější arcibiskup svatého kostela moravského zavítav k prahům svatých apoštolův Petra postavil se před tvář naši, vyrozuměli jsme z výmluvné zprávy jeho, že upřímně oddán jsi ty, a všecken lid tvůj jak se tulí ke stolci apoštolskému a k nám, jenž na něm sedíme; neboť vnuknutím milosti boží pohrdnuv jinými knížaty světskými, vyvolil jsi z lásky nejvěrnější s urozenými a věrnými dvořany svými i s veškerým lidem země svojí knížete řádu apoštolského svatého Petra a náměstka jeho ochráncem, pomocníkem a obhájcem ve všech svých záležitostech a skláněje šíji pod obranu téhož knížete a náměstka jeho žádáš sobě vroucně zůstati s pomocí boží zcela věrným synem jejich až do skonání“. Tak píše Jan VIII knížeti Svatoplukovi, podávaje stručný obsah obšírnější zajisté řeči Methodějovy.

Tyto věty obsahují nejniternější přesvědčení nejenom knížete Svatopluka a veškerého jeho lidu, nýbrž i samého arcibiskupa Methoděje a jeho duchovenstva. Kdyby nebyl Methoděj jimi projevoval i city svoje a vážnost a úctu svou k apoštolskému stolci, byla by jeho slova nejpodlejším pochlebenstvím.

Jan VIII přesvědčiv se na synodě za tou příčinou svolané v Římě, že u víře vůbec M. dokonale souhlasí s věrou kostela římského, získán byl úplně pro myšlenku Konstantinovu-Cyrillovu, slovanskou bohoslužbou šířiti křesťanství mezi Slovany. Proto dokonale ospravedlnil Methoděje a poslal jej na Moravu s bullou Industriae tuae, kteroužto jako zákonem nařizoval slovanskou bohoslužbu u národův slovanských.

S Methodějem byl však poslán na Moravu nazpět také biskup nitranský Viching, který až dosud nikterak nejevil se býti odpůrcem

slovanského apoštola a bohoslužby slovanské. Ale dosáhnuv přízní knížete Svatopluka biskupského svěcení, stal se zavilým nepřítelem svého bezprostředního představeného. Neboť připraviv si již za svého v Římě pobytu podvržené listiny vytasil se jimi za nedlouho po svém návratě na Moravu, dokládaje se k tomu tajných rozkazův papežových, ba i přísahy, kterou prý jemu bylo vykonati.

Methoděj ovšem záhy se vzchopiv vylíčil papeži svoje postavení, nic jemu nezatajiv. Za nedlouho dostalo se mu odpovědi. Papež schvaluje pastýřskou horlivost Methodějovu o získání duší Bohu, projevuje jemu radost velikou a nekonečnou chválu vzdává jemu a dík neustálý, že se statně přidržuje pravé víry. Vyslovuje arcibiskupovi svoji upřímnou soustrast. Vzpomínaje, kterak jemu v Římě předložil věrovyznání i obšírnější výklad jeho, oznamuje, že o tom listem zpravil Svatopluka knížete; ujišťuje, že s Vichingem tajně nic neumlouval aniž jemu jaké zvláštní listy odevzdal, tím méně od něho domáhal se přísahy. Hrozí se zločinův, které páchal, a slibuje, že při jejich, jakmile se arcibiskup vrátí do Říma, spravedlivě rozhodne vyslyše i stranu protivnou. Okamžitě nemůže mu pomoci, ale vybízí, by neustával v pastýřské svojí činnosti.

A Methoděj vytrval ve své neúmorné práci až do svého skonu. Postaral se o dobrého nástupce, jmenovav jím Gorazda kněze Moravana latiny dobře znalého. Ještě tři dny před svou smrtí shromážďuje svoje duchovní děti a vybízí je ku bdělosti.

Jakmile zemřel arcibiskup Methoděj, vydal se biskup Viching do Říma, aby překazil potvrzení Gorazda arcibiskupem moravským. Předloživ novému papeži Štěpánu VI list Jana VIII, který byl sám podvrhl, namluvil jemu, že Methoděj se byl na hrob sv. Petra zapřisáhl, že nebude dále sloužiti jazykem slovanským. Hroze se papež jeho domnělé křivé přísahy zapovídá sloužiti slovansky pod trestem vyobcování z církve. Povoluje pak pouze výklad sv. evangelia a epištoly pro vzdělání lidu. Methoděje vypsal Viching papeži jako člověka pověrčivého a oddaného svárům a rozepřím. Kdo by z duchovenstva neposlechl, měl býti po dvojím napomenutí vyveden za hranice.

Papež Štěpán vypravil posly svoje na Moravu, kteří by provedli, co dle návodu Vichingova byl nařídil. Apoštolští legáti byli doprovázeni Vichingem. Již tato okolnost učeníky Methodějovy naplniti mohla nedůvěrou a podezřením, že je Viching šálí i se svým průvodem.

Vědouce, proč apoštolská stolice povolila a nařídila slovanskou

bohoslužbu, hájili vzácný odkaz zemřelých svých učitelův. Zastali se zejména svého apoštolského otce Methoděje, tak velice potupeného. Ale nemajíce v rukou leč opisy listin a zvláště bully Industriae tuae nemohli přesvědčiti legátův o pravdě svého svědectví.

Přední z učeníkův Methodějových byli po delším věznění vyvedeni za hranice říše Svatoplukovy, který se byl věci Methodějově zpronevěřil. Někteří nalezli nové působiště u Bílých Charvatův, jiní odebrali se do Bulhar a do sousední Makedonie, kdež věrni zůstali víře římské. Samy pannonské životy již úplně fotijské podávají nám zprávu o bojích, jaké měli přivrženci víry katolické s fotijovci. Když pak Methodějovci vymřeli, jejich odpůrcové nechtěli vůbec ani podávati zpráv o svých s nimi bojích. Tak rozumím slovům legendy o svatém Naumě.

Takové jsou tradice cyrillomethodějské. Nejenom není zde řeči o žádném odporu proti církvi, nýbrž všecko děje se v souhlase s církví římskou. Chvilkové rozpory zakládaly se jedině v nedorozumění, za tehdejších obtíží kommunikačních nám velice snadno, zvláště nyní, vysvětlitelném. Skutečného rozporu v nauce naprosto nebylo.

Zákaz Aristotelových spisů ve XIII. století.

Jan Smrž. (O.)

III.

Pojednavše o rozsahu a příčinách zákazu spisův Aristotelových přistupujeme nyní ke třetí otázce, kterou jsme si na začátku položili: jak dlouho zákaz potrval. Při této otázce třeba rozeznávati, jak praví Mandonnet[1]), quaestio iuris a quaestio facti. Formálně zákaz odvolán nikdy nebyl; právně tedy zůstal v platnosti až do r. 1366, kdy legáti papeže Urbana V předepsali pařížské universitě opět nový studijní řád, jak uvidíme níže. Ve skutečnosti však pozbyl zákaz platnosti neb aspoň účinnosti mnohem dříve. Jak k tomu znenáhla došlo, lze dobře sledovati z různých dokladů týkajících se university pařížské.

První pokusy obejíti zákaz učinili pařížští učitelé, jak se zdá, již asi za tři léta po jeho vydání. Neodvážili se ovšem ještě zakázaných spisů čísti ve školách, ale pomohli si tím, že četli výtahy z nich, „summae de iisdem". Nasvědčuje tomu zpráva kronikáře již uvedená (str. 142) „... librorum quoque Aristotelis .... interdicta est lectio tribus annis".[2]) Poněvadž není nejmenšího důvodu mysliti tu na odvolání zákazu, nelze této zprávy vyložiti jinak než tím, že pařížští učitelé po třech letech začali užívati ve školách jakýchsi výtahů z Aristotela, o nichž nebylo zmínky v dekretu z r. 1210, které však výslovně zakazuje r. 1215 kardinál Robert slovy „nec summe de iisdem". Ale ani jeho zákaz na dlouho nepomohl — pokušení bylo příliš mocné, studium spisů, jež tehdejším učencům i studentům asi se zdály nevyčerpatelnou zrovna studnicí vědomostí, příliš lákavé. A zvláště když r. 1229 odvážila se universita toulousská pařížské odluzovati posluchače slibem, že v Toulousu mohou bez závady studovati a poslouchati přednášky o spisech v Paříži zapověděných, přestupován zákaz jistě čím dál častěji. To pohnulo papeže Řehoře IX, aby zákaz (r. 1231) obnovil, zároveň však potěšil vědychtivé vyhlídkou, že brzy

---

[1]) Siger de Brabant str. XXXV.

[2]) Podobně píše jiný kronikář té doby, Caesar Heisterbach: »Eodem tempore praeceptum est Parisiis, nequis infra triennium legeret libros naturales.« Dle Jourdaina, Recherches critiques 2. vyd. str. 187.

bude odvolán: „... libris illis naturalibus, qui in Concilio provinciali ex certa causa prohibiti fuere, Parisius non utantur, quousque examinati fuerint et ab omni errorum suspitione purgati".[1]) Dekret tento, jenž upravoval některé záležitosti studií se týkající a v němž zákaz obnoven, byl vydán 13. dubna 1231. A papež, který byl velkým příznivcem věd, hned podnikl také kroky, aby zjednal nápravu a zlořádům učinil jednou pro vždy konec. Především dal (20. dubna téhož roku) opatu svato-viktorskému a převoru dominikánskému v Paříži plnou moc a rozkaz rozhřešovati ty, kteří propadli exkommunikaci pro přestoupení zákazu. „Cum salutem animarum querere teneamur, occasiones perditionis cupientes quantum Dominus permiserit amovere, discretioni vestre presentium auctoritate mandamus, quatinus magistros et scolares, qui in sententiam latam Parisius in provinciali Concilio seu in sententiam bone memorie R. tituli Sancti Stephani in Celio Monte presbyteri cardinalis occasione librorum naturalium, qui in eodem Concilio fuere prohibiti, inciderunt juxta formam ecclesie absolvatis, et injuncta eis propter hoc penitentia competenti super irregularitatibus hujusmodi occasione contractis provide dispensetis".[2]) Tři dni na to pak nařídil papež třem vynikajícím pařížským theologům: Vilému d'Auxerre, Šimonu d'Authie a Štěpánu de Provins, aby spisy Aristotelovy prozkoumali a závadné nauky z nich vymýtili: „Cum sapientie sacre pagine relique scientie debeant famulari, eatenus sunt a fidelibus amplectende, quatenus obsequi dinoscuntur beneplacitis donantis ut si quid in eis fuerit virulentum vel aliter vitiosum, quo derogari possit fidei puritati, eminus respuatur... Ceterum cum sicut intelleximus libri naturalium, qui Parisius in Concilio provinciali fuere prohibiti, quedam utilia et inutilia continere dicantur, ne utile per inutile vitietur, discretioni vestre, de qua plenam in Domino fiduciam obtinemus, per apostolica scripta sub obtestatione divini judicii firmiter precipiendo mandamus, quatinus libros ipsos examinantes sicut convenit subtiliter et prudenter, que ibi erronea seu scandali vel offendiculi legentibus inveneritis illativa, penitus resecetis ut que sunt suspecta remotis incunctanter et inoffense in reliquis studeatur".[3])

Hauréau domníval se, že tímto výnosem Řehoře IX zákaz zcela

[1]) Chartul. I, str. 138.
[2]) tamt. str. 143.
[3]) tamt. str. 143 d.

řádně a formálně byl zrušen.[1]) Z dekretu samého to ovšem nevysvítá a svědčí proti této domněnce také ta okolnost, že později zákaz Řehořův ze dne 13. dubna 1231 byl znovu potvrzen. Ale skutečnost zdá se nasvědčovati tomu, že výnosy papežovy byly považovány za zrušení zákazu. Tři theologové jmenovaní úkolu na ně vzneseného nikdy nesplnili. Příčina není známa; snad to byly přílišné obtíže, jichž nedovedli překonati. Je skutečně velmi těžko ze spisův Aristotelových některé části vymýtiti a celek přece tak zachovati, aby se hodil za školní knihu; ani v pozdějších dobách nebylo nikdy pro církevní školy pořízeno podobné purgované vydání Aristotela. Přes to však pařížští mistři již neotáleli a nečekali na dovolení a začali čísti ve školách spisy Aristotelovy v překladech, které právě měli. Básník Jan z Garlandie pěje r. 1234:

Parisius superis gaudens tamquam paradisus
Philosophos alit egregios, ubi quicquid Athenae,
Quicquid Aristoteles, quicquid Plato vel Galienus
Ediderant legitur, ubi pascit pagina sacra
Subtiles animas celesti pane refectas.[2])

A Roger Bacon výslovně praví: „. . . naturalis philosophia et metaphysica excommunicabantur Parisius ante annum Domini 1237 . . .“ [3]) Jestliže tedy s počátku pařížští učitelé ještě snad pochybovali o správnosti a dovolenosti svého jednání, zdá se podle svědectví Baconova, že po r. 1237 již se zapomnělo, že četba Aristotelových spisů ve školách je dosud zakázána pod trestem exkommunikace.

Studium Aristotelových spisů ve školách vzmáhalo se od té doby čím dál tím více, ale mělo dosud na sobě ráz nezávaznosti. R. 1252 vydala národnost anglická na pařížské universitě nové předpisy podrobně stanovící, čeho třeba jest k dosažení hodnosti bakalářské; neodvážila se však dosud žádati na kandidátech, aby poslouchali přednášky o Aristotelových spisech kdysi zakázaných, vyjímajíc toliko knihy De anima.[4]) O tři roky později však padá i tato poslední ostýchavost a fakulta artistická směle píše všecky spisy Aristotelovy, ať pravé, ať podvržené, do programu svých přednášek.[5])

---

[1]) On apprend . . . que . . . les décrets de 1210 et de 1215 ont été régulièrement abrogér par l'autorité souveraine. Hist. d. l. phil. scol. II 1 str. 117.

[2]) Grabmann, Forschungen str. 26.

[3]) Ueberweg-Baumgartner, Geschichte der Philosophie II 10. vyd. str. 410.

[4]) Chartul. I, str. 227.

[5]) tamt. str. 278.

A jak se zachovala k této neposlušnosti církevní autorita? Zaujala stanovisko jedině možné a rozumné — vyčkávala.[1]) Nenaléhala na zachování zákazu, neboť přála studiu a vědám a uznávala, že ve spisech Aristotelových jest opravdu neobyčejně vydatný zdroj vědění. Přes to však zákazu ještě neodvolala, poněvadž studium spisů Aristotelových nebylo dosud úplně bez nebezpečí. Neboť — jak bylo výše ukázáno — jednak příčí se některé nauky Aristotelovy učení křesťanskému, jednak — a to bylo ještě nebezpečnější — zároveň se spisy Aristotelovými byly šířeny kommentáře Averroovy, které nauky Aristotelovy odchylné od učení křesťanského zvláště zdůrazňovaly.[2]) A že obavy před tímto nebezpečím nebyly bezpodstatné, potvrdila skutečnost: v šedesátých letech XIII. stol. začal se v Paříži rozvíjeti nový filosofický směr, zvaný averroismus.[3]) Vyznačoval se otrockým téměř následováním Aristotela; bez kritiky přijímal i ty nauky filosofovy, jež nesrovnávaly se s učením křesťanským a v pochybnostech přidržoval se výkladů Averroových. Tím ovšem zabředl do bludů, z nichž nejdůležitější jsou: že svět a pohyb je věčný, že intellekt je jediný a všem lidem společný, že je dvojí pravda, filosofická a theologická, mezi nimiž je možný spor. V nebezpečné této době uznal papež Urban IV za vhodné ještě jedenkrát připomněti pařížským, že zákaz spisů Aristotelových trvá dosud v platnosti. R. 1263 vydal dekret, jímž potvrdil statuta papežem Řehořem IX. předepsaná r. 1231, a s nimi též zákaz v nich obsažený: libris illis naturalibus, qui in Concilio provinciali ex certa causa prohibiti fuere, Parisius non utantur, quousque examinati fuerint et ab omni errorum suspitione purgati (v. str. 203).

Ale ani tentokrát nebylo na zachovávání zákazu naléháno a tento poslední zákaz zůstal jako pouhý varovný hlas bez povšimnutí. Bylo věru již pozdě zakazovati užívání Aristotelových spisů ve školách tehdy, kdy spisy a nauky jeho byly již obecným majetkem vzdělanců; pozdě bylo zakazovati je tehdy, kdy dva největší filosofové XIII. věku, Albert Veliký a sv. Tomáš Aq. psali k zakázaným spisům kommentáře a dokonávali již největší filosofický čin středověku, jenž záležel ve vytvoření velkolepé synthese scholastické smiřující filosofii a theologii, vědu a víru. Boj proti averroismu nebylo třeba vésti zákazy a censu-

[1]) Jenom touto shovívavostí si vysvětlíme, že zvyk zákonu protivný se ujal a nabyl jakési oprávněnosti.

[2]) Jaké vážnosti se tyto kommentáře těšily, vidno je též z toho, že jako Aristoteles—Philosophus, tak byl Averroës—Commentator po výtce.

[3]) Mandonnet, Siger de Brabant str. CLXI.

rami, nýbrž zbraněmi filosofickými. Směr, který zastávali proti averroistům Albert a Tomáš, zvítězil; Aristoteles tak jak oni mu rozuměli a jej vykládali, nebyl již nebezpečný pohanský filosof, před nímž třeba se míti na pozoru. Naopak, jeho vážnost u křesťanských filosofů stoupla tak, že jej přirovnávali k sv. Janu Křtiteli a dali mu čestný název „praecursor Christi in naturalibus". Albert Veliký pak neváhal napsati: „Conveniunt omnes Peripatetici in hoc quod Aristoteles verum dixit: quia dicunt quod natura hunc hominem posuit quasi regulam veritatis, in quo summam intellectus humani perfectionem demonstravit".[1]) Ačkoli tedy neváhali scholastikové odchýliti se od učení filosofa tam, kde toho bylo potřebí, přece nevážili si ho méně než věrný jeho následovník Averroës, který podobně o něm napsal: „Credo enim, quod iste homo fuerit regula in natura et exemplar, quod natura invenit ad demonstrandam ultimam perfectionem humanam".[2])

A konečně mělo se i se strany církevní autority dostati Aristotelovi v Paříži zadostučinění. Zákaz ovšem pozbyl již dávno platnosti, ale poněvadž nebyl odvolán, byl Aristoteles ve školách vlastně jen trpěn. Ale i to se mělo změniti. R. 1366 poslal papež Urban V do Paříže dva kardinály s rozkazem, aby vysoké učení, jeho stanovy a zvyky — pokud toho bude potřebí — zreformovali.[3]) Kardinálové pak poradivše se s pařížskými mistry vydali statuta nová, ve kterých mimo jiné též nařídili: „Item quod nullus admittatur ad licentiam in dicta (sc. Artium) facultate . . . nisi ultra predictos libros (t. j. spisy Aristotelovy dialektické) audiverit Parisius vel in alio studio generali librum Physicorum, de Generatione et Corruptione de Celo et Mundo, Parva naturalia, videlicet libros de Sensu et Sensato, de Sompno et Vigilia, de Memoria et Reminiscentia, de Longitudine et Brevitate vitae, librum Metaphisice, vel quod actu audiat eundem, et quod ali-

[1]) De anima III, tr. 2, c. 3. — Opera onnia (vyd. A. Borgnet, Paříž 1890) V str. 335.

[2]) Ueberweg—Baumgartner, Gesch. d. Phil. II. 10. vyd. str. 382.

[3]) Bulla, kterou jim rozkaz a zároveň potřebnou plnou moc udělil, je též krásným dokladem toho, jak si papež přední tehdy university evropské vážil a jak mu na jejím zdaru a rozvoji záleželo. »Cum ad praeclarum Parisiense studium, tamquam paradisi flumen salutarium dogmatum per climata orbis terre pre ceteris copiosius diffusivum, aciem considerationis intente reflectimus et oculis interioris hominis ipsum prefulgere in domo Domini tamquam stellas in firmamenti medio delectabiliter intuemur, dignum arbitramur et congruum illa studiis sollicitis prosequi, per que studium ipsum ejusque Universitas valeant in suo statu vigere ac preservari a noxiis et continuis incrementorum successibus feliciter adaugeri.« Chartul. III, str. 142.

quot libros mathematicos audiverit. Item quod nullus de cetero admittatur ad magisterium in artibus, nisi predictos libros audiverit, nec non libros morales, specialiter librum Ethicorum pro maiori parte, et librum Metheorum, saltem tres primos libros, omni dispensatione interdicta".[1])

Těmito nařízeními konečně také officielně dostalo se Aristotelovi uznání, takořka církevního schválení, a úplného zadostučinění tam, kde s počátku přijat byl s netajenou nedůvěrou a rázným odporem.

---

[1]) Chartul. III, str. 145. — Pravděpodobně na žádost pařížských mistrů pečovali papežští legáti též o to, aby studenti fakulty svobodných umění, »que quasi aliarum est fundamentum«, hned na počátku své akademické dráhy příliš nezpyšněli. »Scolares audientes suas lectiones in dicta facultate sedeant in terra, coram magistris, non in scampnis vel sedibus levatis a terra, sicut hactenus tempore, quo dicte facultatis studium magis florebat, servabatur, ut occasio superbie a juvenibus secludatur«.

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. VYCHODIL.

78.

Klacel Šemberovi.

19. listopadu 1841. — Spis o Mongol. — Upřímně vyznávám, že Bočkova práce[1]) se mi líbí, věru má dobrý sloh. —

Bytby (dopisováním) nějaké hádky povstaly, dobře tak, mě velmi prospěšné byly; bojem přijde každý k povědomosti jádra svého. — Dnes jda ze školy[2]) o 10. hod. v radnické ulici přivábil mne veliký shon lidu a co to? Zlopověstný Staněk, jenž byl ranil radního Lesla, na lešení se vyváděl; přijda na planýř nestydatě hrdě si vedl, na lid na všechny strany se otočiv a skrze prsty jako brejle hleděl, a pak počal tancovati polku k obecnému ustrnutí nad touto neslýchanou drzostí — věru až se mi kolena třásla vidoucímu podobu člověčí bez člověčenství, pak nadával úřadu, až mu koš na hubu zavěsili — na to hned v síni 30 ran dostal — jest odsouzen na 10 let a každý rok 26. února dostane 30 ran. O ničem se zde nemluví než o tomto hovadu — na tisíce lidu se sběhlo a všem se zdálo, že by ho jako psa rasu dáti měli. —

79.

Klácel Šemberovi.

13. pros. 1842. (Mluvnictví.) Oboum takové bádání prospěje — Vám, že mohou gramatikální empiriu omastíte ideou, mně, že smělou spekulaci stáhnu na pevnou půdu skutečnosti. — Šafařík mi psal a velmi mne to potěšilo vyjádření jeho: „Skládám Vám srdečné a vřelé díky za tu slast, kterou jste mi svým sepsáním působil. Kolikráte jsem je četl, tolikráte jsem byl okouzlen a očarován. Jest to jako nebe hvězdné: čím častěji, čím dél na ně patřím, tím více hvězd se mi vyskytuje“. Musil jsem se Vám touto chválou pochlubiti, an mě více tato soukromná recensí[3]) milionkráte více potěšila nežli hřmotné troubení v časopisech, na jichž úsudek bez toho žádný nedbá. Šaf. nechá 48 výtisků zvláštních o tom otisknout. — Počínám chystati e t h i k u,

---

[1]) Antonína Bočka O vítězi nad Mongoly. Též Šembera vydal 1841 Vpád Mongolů do Moravy.

[2]) Učebny filosofického ústavu byly v minoritském klášteře.

[3]) Týká se asi spisu Klácelova: »Mostek aneb sestavení skromných myšlenek o tom, na čem každému záležeti má« (1842). Zachovány tu myšlenky Buzkovy. (Přidáno »soustavné vyložení slov pro mladíky, připravující se k filosofii«.)

ačkoliv na to nemyslím, že by se za našich časů snad vydati mohla, však to mi není na škodu.

80.

Klácel Šemberovi.

1842? Vojt. prosím Vás nelekejte se, já píši, a mám již as 30 archů, „filosofii našeho jazyka" [1]), a to Vám je mela, já jsem skoro zahrabaný samými gramatikami, a čím dále tím lépe nahlížím, že máme sice návody k mluvě, ale žádnou vědu gramatikální, a že plácá jeden po druhém a užívá slov a jmén a kategorií a neví ani za mák, o čem mluví — tu jest supinum Lagewort, vzal, u toho to jest příčestí, u třetího gerundium, u toho jest zase něco trangressiv, a tážeme se blíže, co to, řeknou: na mou duši nevíme sami. — Chci vědět, na čem záleží ono známé částkování řeči — od Aristotela se ani snad nehnuli od místa.

81.

Klácel Šemberovi.

O svém smýšlení. Policejní prohlídky. Rakousko a Slované.

17. března 1843. — „Já nevěřím od jakživa těm, co vždycky plnou hubu mají. Co jsem očekával, Mostek vyplnil; byla to dobrá věc, že Censor i náš duchovní svět kolem poznal, jak legalně a pravověrně smýšlím, takový kredit spisovatelům našich okolností nazbyt není — ledakdo mně snad již za kacíře držel, ale Bohuchvála pravověrnost má jako skála pevná, jak i nejhorlivější kněží o mně uznávati počínají — v bratrstvu, jež máme v Brně dvojí, ještě nejsem, protože by to jaksi se nesrovnávalo s filosofií v mnohé hlavě — v Holomoucké diecesi (tak čtu ve Frankfurter Kirchenztg) již deset kněžů se přidalo k spolku, jenž se (snad) v Ambergu modlí „za obrácení německé říše", já bych snad radil, by jsme se zde v našich krajích jen „za obrácení Čechů a Moravanů dosti poskvrny křivé víry na sobě majících" modlili, a pak za to, aby pán Bůh ráčil vrchnosti naše osvítiti, aby v nás měli lepší důvěru, nebť i jen důvěra plodí lásku, láska jednotu a sílu. — Nevím, jaký had zase zjedovatil pokoj náš a jaký nepřítel náš a nepřítel našeho rakouského císařství nasil koukol nesvárů a nedůvěry mezi národy a mezi poddanstvo a vládu. — Zase prý všude prohlédají domy — o Vídni, o Praze slyšet, nevíme, co na tom, ale o tom víme, že v úterý prohlédávali zase tři policajti Ohérala od 7. hod. ráno až do 11. Ženu a děti prohlíželi, okenice, staré cáry, psaní (zase i Vaše — Amerlingovo atd.) pobrali a Bůh ví co všechno přečetli — žádný

[1]) Snad: Počátky vědecké mluvnictví českého (v Brně 1843).

neví, zdali zase se to čechismu týká (tak prý jmenují lásku k tomu, čím nás p. Bůh ustanovil) nebo čeho. — Viďte Vojt., to již příliš, to jest hanba a bezbožnost, a takovéto budění otrockého citu v měšťanu, toto jevení nejbanebnějšího zavržení každého práva svaté domácnosti ještě Bůh trestati bude, zdali to na nás neposílá za hříchy a nedbalosti naše; náš pan prelát[1]) nad tím velmi se pohoršil, pravě, že to v principu naší vlády nikoli neleží — a že by snad slušno bylo, by se Ohéral ozval, zdali se to jen čechismu týká, o čem arci dostatečnou zprávu nemám; co se mne týká, já neuklidím nic, bez toho mám jen psaní od Vás a od Šafaříka, jinému na celém světě nepíšu; bylo by to arci až přes péro, jak říkáme, kdyby též i mne snad probledávali, vždyť mimo spisů českých o mně žádný věděti nic nemůže, leda by mne někdo snad jsa v nějakém podezření někde ve psaní pozdravoval nebo o mně zmínku učinil, jako to bylo v předešlém pronásledování naší lásky k vlasti a vzdělání národu. — Viďte, kdy by jsme byli neřádi, jak by jsme, zláště já v mém stavu mohli pokojně ano snad i slavně žíti; že ale jsme poctiví, že samolibost v sobě přemáháme, tak se musíme báti jako šelmy prohlížení, arci že nic nenajdou, ale co to není ponížení citu a svědomí na půl leta, takové nakládání? Však to bylo od jakživa, že Bůh právě na své ctitele posýlá nesnáze, aby ztužili se v boji — tak Vojt., ať se děje, jak se děje, však se konečně (arci že již osobně se toho nedočkáme) přec okáže, kdo pravdu měl a pod praporem Boha stál, a kdo pod praporem mamony a pekla. — Kdyby takto všichni smýšleli ve vlasti, bylo by beze všeho odporu dávno již jináč, ale proto že mnozí, zláště mladíci, nevědí co chtějí, tak se matou po cestách, ledaco vyvedou, co k marnému podezření příčinu dává; jasným okem, pevnou vůlí a upřímně jděme dále a dále, dobře, kdo dobré boty a notnou hůl též má na cestu, ale kdo nemá, jdi bos a bez hole. Trošku tisku zakazování — kruté nakládání, a to v čem vůbec policejníci jsou dobře cvičeni, neškodí — nebo nebylo-li po té první persekuci v Čechách cítit vyšší mravní sílu, svatější povědomost sebe samého, jasnější probled k cíli? — Věřte Vojt. a často na to si připomínejte, co jeden sv. Otec řekl: Sanguis mart. — semen christ.[2]) Bože nebeský, jak by to Rakousko mohlo býti mocné, totiž mravně mocné, jak by mohlo býti pravým spasitelem tolika národů, zláště těch chudáků, jenž z tureckých vazeb sem se oblížejí, slzíce a rukama lomíce, jakou podporu by mělo proti Rusku, jen pouhým upřímným nakládáním se Slovany, též věrně trůn obstupujícími. Ale jako by jsme byli filii Hagar, tak nás vykazují z domu. — Ano Slovan, t. j. Čech, Moravan a Slezák jest jako Ismael, Němec jest Isaak, na toho má jen přejíti požehnaní otcovo, na nás ne. — Víteli pak, co jest ďábel? Ein Theil von jener Kraft, die Böses will u. Gutes schafft. Vidite k tomu též

[1]) Cyrill Napp.

[2]) Správně: Semen est sanguis christianorum (Tertullian, Apologeticum 50, 5.) Tertullian se mezi sv. otce nečítá.

naše pronásledování. Idea Slovanstva jest novorozená, a jak se pozdává, bude velká, až doroste, nuže tuť sem tam nějaký Herodes se bude poptávati, kde pacholátko leží, ale ono není nikde — nemluvňátka můžou se pobit, ale ono není mezi nimi, proti duchu těžký boj, teď by myslel pochop, již ho mám, a co má? osobu, a na osobě nic nezáleží — duch času jest jak opar čili vzdešivo, kdo se může uzavřít před ním a kdo by mohl ono samé uzavřít, by nevyklouzlo? Vojt. již dost. Já jsem schválně psal tak, by jste jsa citlivější a choulostivější nepolekal se, nýbrž maje štít pravdy očekával, má-li se nám co státi.

82.

Klácel Šemberovi.

Odpovědi k Š—ovým poznámkám o K—ově jazykozpytném díle. Drama „Škola lásky". Posudek Mostku v pražských Květech.

13. března 1843. — „Já Vám mám jistou podivnou nechuť k novonarozeným dětem, a to zvláště k novonarozencům mým, totiž spisům; neboť když přes několik neděl duch jen jistou věcí se zabývá, tak se mu přejí — na poslední práci, kterou nejtěžší pro mne čítám, jsem 6 neděl vynaložil, a ve feriích, na horách, v lesích vždy jen zvuky zkoušel, rovnal, jiným do huby hleděl a ptal, pak doma ve všech našich gramatikách a cizých hledal, rovnal, přirovnával, ale nikde ani to nejmenší upokojení nenašel — i z Eichhofa nic nemám nežli sanskritské příklady, to se rozumí, že české tam nejsou — tak toto dílko jest v pravém smyslu původní, teď teprva jsem dostal knížku německou od Stádlera, a těší mne, že v mnoha věcech se s ním snáším, a kdybych ji byl měl dříve, třeba by na mne vplyv byla měla, ale dobře tak, byl bych snad nebyl přišel na to, co jsem pracně vydobyl — koupil jsem si Brezniawas polnische Sprachforsch. 2 díly (6 zl. stř.), ale vše mi jaksi nechutnalo. V takovémto pádu, kde zbystra se myšlenka honit musí a honem uchycená ukázati slovem jakýmkoli v nouzi, lehko posouditi, že těžko jest rukopis čísti, ale žeby tak těžko bylo, jak se ukázalo, nemyslil jsem. Nejlépe by bylo, kdybych já sám opsal — ale na to bych se musel trochu rozmyslit, až se trošku obstárá, tak to větší chutí snad učiním — musí se mi dříve odcizit (nebo snad lépe ocizit). Bál jsem se, že mi budete stranu věci samé mnohé věci namítat, ale projde to. Část III. Vám prý těžká pro Heglovu terminologii (vidíte a ve Květech mi předhazují, že nic o Heglu a Schellingu snad nevím — viďte to jsou kmotři, plácají a nečtou dříve), to právě není ta chyba, ale neuvyklost a tím temnost, která zlým opisem zvětšena byla — —. „Které jsou články méně důležité" — já se bojím, že bych byl snad jich třeba nevědomky vypustil nebo schválně vynechal. — Stranu koncovek ím, ám — jste ve dvojím omylu — dílem myslíte, že zastávám úplnou konsequencii

našeho jazyka (ačkoli vždy duch národní bývá důslednější nežli duch jednotlivce k. p. gramatyka, jak to zvláště u Němců vidět) — dílem ještě zúplna nerozumíte, co to obecnost a zvláštnost a jednotlivost — k. p. platím — pravíte, že jednotlivost, to není — v y plácím jest jednotlivost — v y jest zde určitost (s k u t e č n é) j e d n o t l i v o s t i (p ř í t o m n é). Žákové vypočítání — arci mi bylo na ruku — ano bez Žákové gramatiky moje dílko nebylo by možno, ale že jen materiál jsem použil, patrno, zkoumejte ta časoslova. — Že můžete říci nosím místo nosívám, odtud přichází, že vždy můžete obecnost použiti za zvláštnost k. p. vojáka místo husara, nosím (die reine Thätigkeit, die man tragen nennt), nosívám (diese Thätigkeit in bestimmter Zeit u. Raum, v létě nosívám, nesu — teď, zde). — H l e d í m není jednotlivost — neboť hledění má mnoho oka m ž e n í a těchto m ž e n í obecnost jest „hledím", též l í t á m, lítám má mnoho k ř í d l a - m ž e n í — též hrám, volám, čítám: kdybyste napomínal chlapce, aby nehrál, ale četl ve své knížce, a řekl jste mu — č e t a on ale nebyl hrál, tak by odpověděl: vždyť já č t u, ale ne č í t á m. — Že okazujete na Opavsko a na starý Soud Libušin, po tom mi nic není, an píšu o nynějším českém jazyku — každý kraj a každý čas má svou filosofiu. — Snesu, vynesu, donesu — pravíte, že jest též v í c e určité než nesu a nemá předposlední **á**. Arciť vždyť pak s n e s u, v y n e s u atd. jsou futura, o kterých nemluvím — jejich praesens: snáším (hodím též jest futur., též chytím — vrátím — a více, které Vy mně namítáte.) „Více-li se ještě určí časoslovo na **u**, padne určitost v budoucnost" — Vy odpovídáte. — To platí o všech formách; vždyť pak ale zde — mi právě se jedná o určitosti koncovky **u** a tak po těch b r á n í m — ubráním mi nic není, a pak to není pravda, k. p. n e s u, vynáším — to není futur., ale vynesu — jest. — K d y a k d y ž já theoreticky nerozeznávám, ale v rychlé praxi!? Kde ale vy mi to vytýkáte v mnoha místech, jest naopak v mnoha jednostejné, k. p. k d y máš peníze, plať — jest docela jiné v ústech v ě ř i t e l o- v ý c h nežli: když máš, plať — ale na mnoha tisíce místech bez rozdílu jest. Stranu toho propadeného „tak" máte dobře — jest návyk filosofie německé. — Stranu ejí a i v časoslovech — co jsem činil, bylo bez povědomosti a bez úvahy. Stranu latinských názvů jež snad čta dále jste poznal, proč jsem je zatím užíval — myslel jsem, že na svém místě na slušné jméno přijdu — ale těžko — a zvláště Vám by to bylo odporné — ale věřte Vojt. supinum my nemáme žádné — latiníci mají to jisté na u m a u — kde my máme co podobného? avšak gramatici v latině nevědí, co to, jsou prý to stará substantiva. — A pak ta účastenka! co pak to — arci participari — ale co z toho vypadá — časoslovo a činoslovo není jedno. — To jsem Vám zatím chtěl říci, by ste poznal, že by snad bylo zapotřeby, by jsme o gramatických věcech déle si pohovořili a stranu názvů se usnesli — co nám, zvláště co mi po tom, jak to kdo pojmenoval — vždyť právě tím se rozeznává věda od řemesla. — Tak na rozmyšlenou! Stranu „Š k o l y l á s k y" vězte, že to není opis ode mne, ale

toť samý jestiť originál. — Druhá věc jest, že já nechci jíti k soudu v Praze, nýbrž brevi manu k Stögrovi[1]) (arci s opisem), zdali by to mohl vzíti a upotřebovati? t. j. zdali regisseur by si troufal v scenu to uvedsti, ačkoli to není tak nesnadné jak myslíte — vždyť pak Goethův Faust trochu jinak vypadá — to to nejmenší; pak myslíte, že to není veselohra, že to není na titulu, to proto, aby někdo z těch tesařů v Praze o titulu nezačal mluvit. — Z Květů jste poznal, že někdo v Praze, který sám Heglianismem zapáchá a jistě filosofii přeje, mi vytýká, že jsem tak úzce filos. pojem uzavřel — viďte, že nečetl nic nežli v zadu v Mostku definici filosofie, a předmluvu že nečetl a jiná pojednání ne více nežli titule — přece by mohl někdo se ohlásit a poprosit je, by si dali tu práci a čtvrt hodinky četli dříve než píšou. Tolik myslím že zasloužím; vždyť bych já než bych o něčem veřejně psal, jistě desetkráte po sobě četl, bych nevkládal jiné myšlénky v něco, v čem nejsou.

83.

Klácel Šemberovi.

Tisk „Počátků v. mluvnictví". Práce o Dobrovědě.

2. června 1843. — Winiker dílko mé převzal — pod tou výminkou jsem přenechal, aby jej dal v Olomouci tisknout — Winiker mi za arch platí 10 zl. a nechá tisknout 1000 ex., já mu pravil, že to nazbyt, on ale řekl, že to jen o něco málo dražší, ať prý si pak třeba leží. — Já jsem si od něho vyjednal za každý arch jak v musejním časop. po 8 zl. — Já bych přál, abych na tomto prvním dílku něco získal, měl bych naději, že by větší dílo (moralka) tou samou cestou k vydání přišlo — 50 archů a tak již o 10 více nežli poslední větší — pracuji ale teprva na pátém pojemu, totiž: a) Úvod, b) povolání, c) zákon, d) povinnost, e) vědomí. Stranu formy nevím budeteli se mnou spokojen, an jsem volil dialog; jest to milý Vojt. těžká forma, ale prospěšná k tomu cíli, který já na mysli mám, totiž přinutit takořka k porozumění myšlenek mých bez doložení čtenářstvu nenavyklému nepřistupných. — Já zase nejspíše (ve feriích) zase na Třebovských[2]) horách se máchat budu a pracovat, tam se Vám velmi pohodlně pracuje, nač to daleké toulání, mnoho člověk vystojí a mnoho času zmaří, tam v lese u těch pramenův myšlenky se rodí, čistěji se sestavují, zcela jináče než zde v Brně, kde prosa prosu honí a mnohé se mysle nelibě dotýká. —

84.

Klácel Šemberovi.

[1]) řed. stavovského divadla v Praze
[2]) u Č. Třebové, rodiště Kl.

10. června 1843. Žádáte vždycky něco pro p. Dietricha[1], vždyť pak máme „zkoušku lásky na Krkonoších“[2], samo v sobě toto dílo více k opeře se hodí nežli k jinému, jaká to ouvertura může býti, kolik zpěvu, duet, recitací, sentimentalních, romantických, komických, každá sorta lásky tam má své exempláry, čistá, rozumná, vojenská, sprostá, bakalárská, pak tolik situací, v kterých by se hodila hudba za folii k deklamaci.

85.

Klácel Šemberovi.

Odpovědi k Š—ovým poznámkám o K—ově chystaném vydání Bidpajových bajek. Úmysl K—ův odejíti z Brna do Liběchova.

1844? — Kterak jste napravil mi mnohá místka v bájce I[3], pozdě snad poznáte — já nemám rukopis svůj, ale doufám, že ta místa, jenž mne packají až k pláči, nemohla vyplouti z péra mého. Napsalli jsem ale to já tak, tedy chci pokání činiti strašné, ba důvěru bych ztratil v sebe. Na str. 5. ten verš 4tý nemohl být můj — i ten poslední podvržený jest — kterak bych já přišel k tomu, „vylíhnouti se lží“ — ne, ne! tak sem nemohl psat, chyb mohu udělat na kopy gram. ale to hřích proti duchu sv., život a instrumental sloučit (Lišák dal se přemlouvati a těšiti býkem). — Str. 12. „protože jak člověk ruce má“ — dělalli sem tento verš a ten rým na to, tedy zasluhuji pohlavek, nezdá se mi však „Jemnou kůru“ tuť sem musil snad jen nezřetelně psat — na str. 14. verš po čem nic atd. aspoň v tom pořádku není můj, aspoň by muselo být: „V prachu po čem nic se plouží“. — Vojt., Vy si myslíte, že já ty veršíky dělám jen halabala, to mi děláte křivdu, kdyby tomu tak bylo, nepoznal bych je takořka čuchem, krev má z nich hlásí se ke mně, není arci dítko každé stejně hezké, ale každé přece dítko; když vidím chuďátko uplakané, píchne mi v srdci. — Str. 16. — Toť arci vidím, že censuře k vůli toho kozla přestrojil jste, ale pane Bože vždyť pak se nehodí víc tak jak jsou nyní; proč jste nevynechal je zcela, já snad sem měl rým „řeholi“. Vždyť pak Vy činíte jak Sedlnický[4] ve Vídni. — Str. 19. ku konci velmi nešťastně vypadla, podívejte se do rukopisu, jaká to nezřetelnost této změny příčinou byla. Str. 29 poslední verš má zcela jiný smysl, nežli sem já snad v hlavě měl, snad péro zradilo hlavu.

II. „Ke všemu najde se podobenství“, neboť svět jest vesmír, t. j. jednota všech věcí, proto jedno vidí v druhém obraz svůj, zvláště ale

---

[1] skladatele.

[2] snad drama v č. 82. zmíněné?

[3] Bájky Bidpajovy, vyd. pod pseud. Fr. Třebovský (I. v Olomouci 1846, II. v Brně 1850).

[4] policejní ministr.

Z toho nač se věrně duch podívá,
Duch se ač převrácen mnohdy skvívá.

„Věrně dívati se“ — proti způsobu mluvení! Prosím Vás, říkáli se „falešně shlídati“ — potutelně koukati? Mimo to Vojt. co jest to „způsob mluvení“? Jest podívání věrné proti rozumu obecnému nebo proti gramatice? Kambychom přišli, kdyby nám spisovatelům nedovolil lid psát jiné věci neb jiných složení užiti, než až dosavad v obyčeji bylo, vždyť pak Vaším způsobem mluvení ani možna by nebyla literatura. Pravíte: „o č ž e B i d p a j t u t o p r ů p o v í d k u n e m á“. Milý Vojt. ještě posavad nevíte, na čem právě pracuju. Vy myslíte, že překládám Bidpaje. Arci pohádku, tu jistou povídačku mám z Bidpaje, ale dále ani slovo. V Bidpai o těch věcech, na kterých záleží mi, není zmínky, co nepozorujete, že celá má filosofie tímto skromným povídáním má zobecniti a že právě tato sprostota jest ta nesmírná práce, a že právě toto ukrytí a okamžité vytapnutí, toto myšlenek vedení aby nevidělo se býti nucené a přece propovídek hojnost, které i s příčinou jedince jen v mé hlavě líhnou se, jest nesnadnost taková, že velmi spokojen jsem se sebou, když denně při pilné práci vymyslím tolik, že obnáší 2 půlarchy. Proto sice Vy dobře připomínáte, kde temnost jest myšlenek, protože mi vše jest dosti jasné, a tedy nemohu temnost pro jiné oko povážiti, ale v tom bloudíte, že chcete, bych byl zřetelným, by každé místo bylo všem jasné; každá kniha ponaučivá musí míti pro toho neb onoho nesnáze své, a kniha, jež může jen tak přeběhnout, bez uváznutí, jest zbytečná. Má povinnost jest vynasnažiti se, myšlenku snižovati s nebe svého k zemi, ale Vojt. až do bláta, aby každý o ni brknout musel, snésti se odporuje každá poctivá. Viďte Vojt., že ani oříšky lískové nerostou s jádrem nahým, ale musí louskati se, a toto louskání má i též milou stránku. Vašim §§ zákonickým arci by měl každý komorník rozuměti, ty mají jen jeden rozum míti, ale milý brachu myšlenky tyto obecní tolikero mají myslí, kolikero hlav se zanáší s nimi, k. p. nemá každý svého pambelíčka, svou ctnost, pravdu atd.? Vy myslíte, že mi opravování jest nemilé? To je lež. Zeptejte se Zdenčiny maminky [1]), zdali jí nemilo čistiti mazílky své. „Musí prý se člověk zapříti“. Zapírati sebe jest hřích, jest pokrytství, když nejsem já, čím jsem já, tedy jsem nekloud panu Bohu protivný, jenž mne stvořil, a to jest vždy ta mela mezi námi, že chcete, bych zapíral sebe a byl jako Vy, a to nemůže žádný žádati od souseda. Milý brachu, kdyby jste věděl, s jakou vnitřní pokorou já uznávám Vaši metlu gramatikalní, neměl by jste mi za zlé, když hrdě hned hlavu postavím si — a kde se jedná o vazbu myšlenek, o poetičnost myšlenek, o shod a jistý nevyslovitelný lesk a vůni jejich. V tomto svědomí pravím Vám, že Vaše protivení se hledmo na Myšaka Žraka jest pouhá brykula, vždyť liška jest to samé — myš-lis-ka diminut. a necháte bez okolků lišáka — a nebojíte se, že by snad stala se konfusí v hlavách čtenářů. Jaké to

1) Zdenka, dcera Šemberova

nepřirozené věci byste raději viděl než dovolil nevinné slovíčko. Ať si stoji Vaše Hněduška, ale všudy před ní myšák. Vždyť pak máme těch jmen dost s východem ženským: Panuška Straka Mička Hrdlička Sojka Kavka etc. — jenom myška nemůže býti mužským. — Pětkrát lepší jest u sprosté věci čmuchat, než čenichat. Jak to přijde, kde Vy zastáváte mluvy obecní, chcete hloupé panské čenichat? Prosím napište tak: „Kde pečinka zavoní, čmuchá mnohý nos po ní". „Zralý osud" Vojt. zdaž pak necítíte celý roj myšlenek v tomto slovíčku! co pak medle chcete říci: „to není epitheton pro lid"? Vy jste Herodes! mordujete ty myšlenky, které právě podobu mají spasitelnou. — Str. 8. „Kdo po dobrém činu čeká chvály" — k velkému potěšení pravím Vám, že to jest a c c. p l. — Vojt. nešpičkujte „ruka dosáhne" toť hrozný tropus. Za to musím činiti Vám kázání. — Vojt. „co vidí"? oko, neb zřetelněji: čím člověk vidí? Okem. Nuže, pravdu představujme sobě co světlo, a pravíme: on jest o s v í c e n ý muž, a též temný, slepý, byť i měl bystrý zrak tělesný. Dobro si představujeme jako statek, ovoce, „zlaté jablko", cíl; k tomu pak se hodí slovo: dosahovati; on nemohl dosáhnout toho, sahati ale náleží jen ruce — já nemohu dosáhnouti něco — jest to samé jako: já mám krátkou ruku pro to. Oko a ruka jest tolik co rozum a vůle. Takto ale bude něco zřetelnější:

Dobro sic jak magnet s r d c e táhne,
R u k a však vždy cíle nedosáhne. (O. p.)

Posudky.

Le problème de l'évolution. Essai d'un système explicatif des formes naturelles, par *Adolf Špaldák*. Nakl. Gabriel Beauchesne v Paříži 1919. Str. 154 s obrázky v textě i na 4 přílohách. C. 4 fr.

Spis objemem ne velký, ale obsahem vážný probírá otázky přírodního dění a hledá povšechné pravidlo, podle něhož by v celku mohly býti vysvětlovány. Století nynější jest ještě v začarovaném kruhu mechanického evolutionismu, z něhož jen velkou námahou se prodírá. Četné jevy v dějinách přírody svedly a svádějí k domněnce o všemohoucí síle samostatného transformismu, ovšem mechanického (v nejširším smyslu, od mechaniky až k chemii a chemické biologii), jenž počítá jen s činiteli hmotnými a immanentními, předpokládaje nutně věčnost i ostatní nekonečnost hmoty a vylučuje každý vliv transcendentní.

Ani přírodozpytcům však tento evolutionismus nepodal, co sliboval: poslední výklad přírodního dění. Konstrukce nebo — vzhledem k náboženskému názoru — raději rekonstrukce světového obrazu, o niž se pokoušel, vnikaje úžasnou pílí do tajů přírody a vynášeje odtud netušené částky svého staviva, dařila se jen tím, že, jako při rekonstrukcích staveb, něco vynechával, něco jinak umísťoval, něco přidělával: proti krokům na pravo, ke svému cíli totiž, byl novými objevy nutkán k odkrokům na levo, a jen docela fanatičtí systematikové jeho šli přes tyto překážky svou cestou dále, utěšujíce sebe i jiné tím, že časem to všecko se vysvětlí a předpojaté soustavě se poddá.

Ale nepoddávalo se, a proto rozvážnější badatele pudilo k metakritice. Vitalismus i u nich se hlásil o slovo, a biologismus, jejž by někteří už rádi učinili náboženstvím nového člověka, znamená aspoň značný pokrok nad názory mechanické, nejsa však sám ještě prost jednostrannosti, pro niž mechanismus jinak odmítá.

Spis náš pokouší se naproti mechanismu, ale i naproti všelikému bezduchému naturalismu, jehož ani biologismus není prost, obhájiti názor (conception) ideální, totiž ten, že „jedinci, kteří jsou předmětem naší zkušenosti, jsou mezi sebou spojeni pojetím povšechným“ (5), že každý z nich jaksi vyjadřuje část celku (11), že tedy i ve vzniku jejich vládne jiná mocnost než pouhá mechaničnost, mocnost ideová, rozumná.

Tedy nová naturfilosofie? Ano i ne! Ano, pokud i evolutionismus jest filosofií, spekulací, která kromě popisu přírodních zjevů se pokouší vyložiti také aspoň postupnou, genetickou souvislost jejich; vždyť ani jeho transformismu nikdo nezkusil a nepozoroval! A marně empirikové naturfilosofii v tomto smyslu odmítají. Starý Haeckel, nejbezohlednější hlasatel předarwinovaného darwinismu, stěžoval si jedné návštěvnici: „Kdysi napsal jsem několik dobrých knih [zoologických a

biologických], ty pokládám i dnes ještě za dobré. Ale skoro nikdo jich nečetl. Pak jsem napsal několik docela obyčejných, a ty mají obromný úspěch. Tu pozbude člověk chuti. Moje „Welträtsel“ na př., u kterých jsem se žádné zvláštní pozornosti (Aufsehen) nenadál, jsou nejrozšířenější knihou mojí — jsou přeloženy do nesčetných jazyků [i Češi si tu pospíšili!] a rozšířeny již v půl milionu výtisků. Tuze povzbudivé to není, tvořiti něco velkého a znamenitého... Stran „Welträtsel“ dostávám tisíce dopisů — ze všech dílů světa — po těch několika dobrých knihách se nezeptá nikdo. Ano, lidé jsou podivní, ti mnozí (die vielen)!“

Tak bývalo, jest i bude! Člověk prahne po synthesi a nerozuměje podkladům jejím, vezme za vděk jakoukoli, na př. i takovým zmetkem, jako jsou Welträtsel. Kdyby přírodopisci jen trochu své odpovědnosti si byli vědomi, mnoho spisů toho druhu by nebyli napsali.

Ideální neb ideové pojetí hmotného světa není však naturfilosofií v obvyklém smyslu 18 a 19. století, pokud neopouští půdy skutečné zkušenosti, tedy nedopouští se chyby spisů právě zmíněných: vnucovati přírodě zákonů, k nimž ona podkladů neposkytuje. P. spis. naší knihy proto výslovně odmítá naivní teleologismus právě jako náhodu (9, 11), a svůj názor, kterým chce obojí nahraditi, odůvodňuje tím, že jenom on vysvětluje jevy, které se v přírodě docela vymykají výkladům evolutionismu, a naopak stanoví povšechné zásady, které naznačují (laissent envisager) možnost výkladu všech jevů, čekajících vysvětlení (44). Pokud pak skrovný objem spisu jeho dovoluje, uvádí význačné doklady ze všech tří přírodních říší (75—119) a v dodatku ještě upozorňuje na některé zvláštní jevy; jmenovitě co do paleontologie správně vytýká, že podle darwinismu (a mechanického evolutionismu vůbec) by útvarů začátečných, nejprostších vedle vyvinutějších vlastně už býti nemělo, kdežto ony stále jsou, ba se zdokonalují, své úrovně však neopouštějíce, a naopak útvary i sebe vyvinutější, ale porušující nějakým způsobem zákon rovnováhy a souměrného vývoje, beze stopy zahynuly (151).

Myšlenky i rozbory p. spis., doložené vhodnými obrazy, zaslouží pozorného studia.

* * *

Alois Čáp, Bodláčí. Verše. Nákladem „Šlépějí života“ č. 2. Přerov 1920. Str. 80. Cena 6 K.

Nevím, myslil-li mladý náš kat. básník, označuje dva oddíly své sbírky jako „Zpěvy“ a „Hněvy“, na Sušila, na posmrtné vydání jeho básní, vyšlé pod tímto názvem (I. díl) právě před 50 lety (1869). Forma jeho veršů, většinou značně již vyspělá, a částečně i sloh, jasný, úsečný i plastický, ukazují zjevně, že se vzdělával pilně na našich moderních básnících: Bezručovi, Dykovi, snad i Dostálu Lutinovu a Macharovi — ale pramen, z něhož vytryskly jeho natrpklé a bodavé sloky, i jejich duch a cíl, k němuž směřují, je týž jako u

ctihodného autora „Hněvů a zpěvů“, „Růží a trní“: upřímná láska k národu a touha po jeho skutečném blahu — a proto i odpor proti těm, kteří svou protináboženskou nebo sobeckou činností vedou národ ke zkáze.

Básník nezahaluje svých citů ani útoků v symbolické roucho, nezakrývá ani svého politického smýšlení: vystupuje zřejmě jako kat. kněz a stoupenec lidové strany, jíž věnuje také svou knihu. Politická píseň — ošklivá píseň. Také řadu Čápových slok stihne osud všech podobných efemerid, třebas nejsou čistě politické a mají vždy i kulturní podklad; v přítomné době pak vykonají dobře svůj úkol: probouzeti v lidu nadšení pro křesťanské ideály i důvěru ve vítězství pravdy.

Jiné i umělecky hodnotnější básně zůstanou také pro budoucnost zajímavým dokladem, jak smýšlel a cítil český kněz — a s ním zajisté tisícové jeho druhů — ve velké době převratu. Působil tehdy na horách mezi Němci, kde v slavný den zvláště teskně tlačila cizota. I rozběhl se do nejbližšího města českého, aby zahlédl aspoň trikoloru — na prsou českých dětí. Pláče tehdy radostí a pak pěje píseň vzkříšení smířených českých milionů, modlí se za národ, aby jej Pán očistil a „stvořil národ nový“, vybízí všechny strany ke svornosti a volá i k bratřím pod Tatrami, aby vyslali lepší lidi, lepší pokolení „omladit a obrodit zoufalé i smutné pokolení naše čekající Messiáše“ ...

Ale již do těchto vlasteneckých písní, vystříhajících se obvyklých zevšednělých frásí, začínají se mísiti tóny bolesti a zklamání. Básník pozoruje smutné zjevy, které se ho trpce dotýkají jako katolíka a kněze, i jako přítele trpícího lidu. Sleduje počátky kulturního boje ve veřejnosti i ve škole, vidí, jak se zneužívá národních hesel, osob i statků, zatím co hladové zástupy volají o chléb, jak ve jménu svobody zavádí se nové otroctví, jak jsou pokořováni a tupeni ti, kteří s národem nejlépe smýšlejí — zkrátka ohlas toho všeho, co procítili a protrpěli tisícové českého kat. lidu od převratu, ozývá se již v prvním, ale hlavně v druhém a třetím oddílu básní Čápových.

A není divu, že je to ohlas někde trochu drsný a prudký, právě proto že tak bezprostřední: vždyť násilí a bezpráví přirozeně vyvolává v duši nejen bolest, ale i spravedlivý hněv. A již Sušil omlouval své „Hněvy“: „Jest to hněv, jímž mrak se zakaboní, když nám s nebe požehnání roní“ ... Náš básník přiznává, že raději by zpíval sladší píseň, medem jenom chtěl by psát, „a musím psáti žlučí“. Dnes není, pravda, čas na sladké písně, ale někde bychom vskutku raději viděli méně té ž l u č i a více spravedlivého, láskou posvěceného h n ě v u, méně „odrhovaček“, jak nazývá třetí oddíl své sbírky, a více opravdových, třebas satyrických a zahořklých básní. A obáváme se, aby mladý básník nenechal zakrněti svého pěkného nadání, na něž upozornil již svými pracemi v „Museu“, zvlášť tehdy, až ho nebude drážditi tolik ryk boje a zloba nepřátel. Naše kat. literatura má zajisté právo očekávati od něho vedle pichlavého bodláčí i úrodu jemných květů.

Fedor D. Engelmüller, Vášně Slunce i Luny. Nakl. B. Stýblo. Praha 1920. Str. 134. Cena 7·20 K.

Od podzimu jest mi referovati již o třetí knížce mladého spisovatele, jenž se vrhl na literaturu s velikou houževnatostí, ale ustrnul hned s počátku na jakési manýře formální i myšlenkové. Ba zdá se, že se zamiloval právě do toho, co bylo nejslabší stránkou jeho dřívějších novel... Všichni čtyři hrdinové této knihy jsou vlastně jen nepatrnou obměnou téže osoby: podivní romantičtí snílkové, kteří se štítí skutečného života, plni zklamání utíkají se z něho ke svým vidinám, chutnají neobyčejné vůně, horují o neobyčejných láskách a vášních, kochají se četbou Baudelaira, Wildeho, Hlaváčka atd. „Jsem světák Ideálu, jsem hříšník askéta, jsem divoký tanečník na vírném Plese Citů“ (104), praví jeden z nich o sobě s jakousi hrdou chloubou, a ostatní si myslí něco podobného, dělajíce z malicherných často citových dojmů velké životní tragedie. „To byl strašlivě tragický jeho osud“ (65.), potvrzuje vážně sám spisovatel o jiném, jenž prý měl určeno žíti pro lásku ženy a zatím poznal, že „po každém Měsíci leze pavouk“. A naznačuje tu umělkovanou tragiku i zevně množstvím velkých písmen i při pojmech zcela všedních a bezvýznamných. Celkem tedy: nedozrálé ovoce opožděné romantické, životu odcizené literatury, jež možno stráviti jen s velkým sebezáporem.

Dr. Frant. Hamza, Šimon kouzelník latinských škol německobrodských. Román. Z duše svého rodného kraje vypsal a vypravuje... Praha 1920. Str. 573.

Je to vlastně kulturně historický obraz z doby národního probuzení, jenž silně připomíná poslední díly Jiráskova „F. L. Věka“. V dlouhé řadě kratičkých často kapitol kreslí spis. vlasteneckou činnost osvícenských premonstrátů želivských mezi lidem, hlavně pak na školách v Něm. Brodě — jak už naznačuje věnováním celé knihy: „Památce slavných kanovníků želivských, kteří učili na latinských školách německobrodských a pěstovali krásné drobné ‚bílé růže‘ srdce i ducha lidského“. Z každé skoro stránky jest vidno důkladné předběžné studium historické, národopisné i místopisné (spis. vydal již před 18 lety v tomto oboru knihu „Zálesí“): nejenom líčí do podrobností celý kraj, rodný svůj kraj, kde se odehrávají vypravované příběhy, povahu, poměry a zvyky lidové před sto lety, ale uvádí přímo doklady ze zápisů želivského kláštera a něm. brodských i píseckých škol, doklady z archivů, současných spisů, soukromých záznamů atd. V doslovu pak jistí, že všechny osoby, jež vystupují v románě, jsou skutečné, žily a žijí prý dosud v paměti lidu, mnohé z nich pak že jsou jeho příbuzní.

Veliké množství svých postav rozděluje spis. na dvě proti sobě stojící skupiny: osvícenskou a konservativní. Vzájemný boj obou stran, jejž líčí jako boj o svobodu národní, myšlenkovou i společen-

skou, jest vlastním obsahem románu. Je pochopitelno, že svými sympathiemi stojí při straně osvícenské, ale ani umělecky nelze omluviti nesprávné, tendeční rozdělení světla a stínu — vada to, jíž se naučil asi u svého mistra Jiráska: aby docílil „žádoucího účinu", snesl na protivníky kdejaký stín, kdežto sympathickou stranu obklopil jen září všech dobrých vlastností.

Tak je tomu zvláště u titulní postavy, premonstrátského kněze Šimona, jemuž říkali „kouzelník" pro jeho neobyčejný vliv na lidi. Je rodák tamního zalesáckého kraje, tělesně silný, smělý, neoblomný, tvrdé, někdy až drsné povahy; při tom však vznětlivý, citům snadno se poddávající, více srdce než rozumu poslouchající. Jak později ve stáří sám doznává svému biskupu, klidil „peprné koření svého rozumu" z Voltaira, z Rousseaua pak „přirozeně pestré kytičky svého srdce", ale učil ho také Hume a Kant. Před klášterním soudem pak prohlašuje: „Nezapírám, jsem žák Josefova věku, Dobrovského rozumu, mnohému mne přiučil Bolzano i Jungmann . . ." (462). A jinde tvrdí, že učili ho i krajané: podruzi, drvaři, skaláci . . .

Toho všeho se dovídáme jen z vypravování. Vývoje, růstu Šimonova před sebou nevidíme: od počátku — mladý ještě kněz — vystupuje již jako hotová, uzrálá osobnost, jež se staví v čelo osvícensky smýšlejících druhů klášterních i v čelo zalesáckého, klášteru poddaného lidu a zahajuje boj proti živlům „zpátečnickým", zastancům starých řádů církevních, utiskujícím lid, pálícím české knihy, brojícím nenávistně zvláště proti Dobrovskému, urputným, lstivým a farisejským... Tak aspoň je líčí spis., vypravuje ze široka o stálých svárech v želivském klášteře, jež tam činí život nesnesitelným, ale znechucují se za chvíli i čtenáři! Šimon ovšem vítězí. Má na své straně slabošského opata, jehož hlavním rádcem je — komorník, ale hlavně má také v sobě jakousi okouzlující moc, jíž si podmaňuje všude své okolí: lid i studenti ho zbožňují, získává si úředníky v guberniu i samého arcivévodu a biskupa, ba na konec přemáhá i své největší nepřátele v klášteře, kteří usilovali zrušiti školy něm. brodské. „Od bran klášterních až do císařského hradu prostřela se síť Šimonova kouzla".

V čem spočívalo toto kouzlo Šimonovo, jeho podmanivá moc? Spis. sám ponechává kol jeho postavy jakýsi tajemný nimbus, jakým jej opřádal lid. „Čaruje", říkali i jeho přátelé, a nepřátelé obviňovali ho ze spojení s ďáblem. Byla to asi přirozená síla pevně vybraněné osobnosti, která jde neohroženě za svým cílem a při tom jest obdařena obětavou láskou k lidem, zvláště ke všem trpícím a utiskovaným. Za zdroj této lásky označuje spis. jednak vliv nahoře jmenovaných učitelů a vzorů Šimonových, jednak jeho — „manželství". Neuzavřel ho sice Šimon formálně, ale netají se také svým rodinným životem, přivádí své dítě ke klášternímu soudu i k biskupovi — a zase všechny překonává! Starý opat k němu přichází a mazlí se s dítětem, dítě v jeho prospěch překonává nepřátelsky naladěný soud, ba biskup později baví se důvěrně s ním a s jeho dcerou v zahradě. „Nebudeme hřešit proti jeho srdci", omlouvá se. I konsistoř zavírá oči, chce

trpěti tuto „mrzutou věc“ až „do vymření ducha Josefova věku“, nebo ť „ten člověk žije Kristu...“ (487). Ani lid, až na malé výjimky, nebral prý pohoršení z manželství svého faráře, naopak krásný jeho rodinný život měl za vzor, ctil dobročinnou Lidušku jako svou matku — Šimonu samému pak žena a dcera staly prý se jedinou útěchou a posilou v útrapách stáří...

Nemyslím, že by tato proticelibátní tendence byla teprve výsledkem nedávných bojů v kněžstvu a snad jen lákadlem pro čtenáře. Byly i tehdy, ještě v soumraku josefinismu, podobné snahy, psalo a mluvilo se o tom, a případ Šimonův nebyl ojedinělým. Spis. stojí ovšem zřejmě na jeho straně, schvaluje jeho čin, se zálibou zaznamenává jeho proticelibátní řeči, ale při tom počíná si dosti jemně a slušně, nesnižuje se nikde k hrubostem onoho druhu, jimiž je přeplněn na př. román Leksy-Zahradníka, a odůvodňuje zrušení celibátu hlavně jen prospěchem, jaký prý by přinesl církvi i lidu rodinný život kněží!

I jinak je vystižen v Šimonovi a v jeho druzích známý už typ osvícenského kněze, naplněného bohatě více světskou než božskou moudrostí, horujícího velkými slovy o svobodě přesvědčení a lidských právech poddaného člověka i o nutnosti obnoviti církev, zaníceného láskou k českým knihám a české řeči a přece stále vzdychajícího: „O tempora Josephi!“ Také celkové náboženské poměry kresleny jsou v duchu tehdejší doby, celkem asi správně a uznale. Spis. nezastírá nikde, jak život zvláště venkovského lidu byl cele prostoupen náb. prvky, tak živě, že když starý mlynář v zoufalé pochybnosti vzývá Boha, aby se projevil na něm, padá náhle mrtev k zemi. K módě už patří, že všechno mravně ušlechtilejší v lidu vysvětluje se dědictvím českobratrským — i trpělivý farář želivský je líčen jako tajný Český bratr, jenž docela doporučuje své neteři Lidušce, aby se Šimonem dali příklad kněžím příštího věku svým životem a svou láskou...

Jak vidno, nepřináší objemná kniha Hamzova do naší literatury nových myšlenek: působení osvícenských kněží, jejich boj proti starým řádům a hlavně také proti celibátu — to vše bylo literárně zužitkováno již několikrát, posledně na př. v duchovně příbuzném románu T. Novákové „Drašar“. Přece však jako plod pilné přípravné práce osvětluje jasněji mimopražskou, východočeskou kapitolu z našich kulturních dějin a činí to opravdu s láskou, pronikající do duše lidu, ale také urážející mnohdy žádoucí nestrannost.

Beletristická její forma je dost primitivní. Děj je příliš rozčlánkován v množství kapitol a málo soustředěn kolem vůdčí myšlenky, není v něm skoro vniterného vzestupu a vyvrcholení, takže se skutečně leckdy rozplývá jen v řadu o sobě zajímavých scen a obrazů. Klidný, místy vřelý, ale většinou vypravující a popisný sloh spis. je přiměřený pomalému toku děje, nestačí však a zklamává ve vzrušených chvílích, na př. když líčí pout želivskou a vzbouření Zalesáků při ní: místo obrazu máme tu před sebou jen směsici matných barev.

Ant. Matula, Ohnivý vítr. Román. Praha 1920. Str. 252.

Také druhá beletristická kniha mladého mor. spisovatele jen omylem byla nazvána románem: je to kronika tří generací selské valašské rodiny, jejíž osudy sleduje od zrušení roboty až do nejnovější doby po státním převratu. Časová rozloha by ovšem nebyla na překážku vniterné jednotě románu — máme již v literatuře dosti podobných případů — ale vadí tu něco jiného: spis. jako by se dlouho nemohl rozhodnouti, co vlastně chce psáti, nebo nevěděl, čím vyplniti suchou dost a jednotvárnou osnovu dějů prosté venkovské rodiny. Místy, zvláště v prvních částech máme před sebou pokusy o národopisnou studii: zcela po způsobu na př. Vl. Pittnerové popisuje ze široka valašské selské zvyky i říkání při svatbě, kermaši, odpřisáhání kořalky v kostele atd., zabývá se všelijakými podřadnými podrobnostmi a výjevy, zaznamenává dlouhé řeči při obecní schůzi i babiččiny vzpomínky z dětství, vypisuje celý deník studentův, zabírá do vypravování příhody osob docela cizích, s dějem vůbec nesouvisejících (na př. o starostu Kubečkovi), kdežto nit vlastního příběhu náhle zkrátka přetrhuje, aby po odbočkách navázal ji kdesi jinde. K tomu si přimyslete do vypravování vpletené rozličné všeobecné úvahy, mravoučné sentence a pod., a pochopíte, že čtenář snad již v druhé generaci ztrácí přehled a těžko se vyzná i v rodokmeni. Tak nedostatkem vědomé umělecké kázně rozpadá se celek v řadu neúměrných částí, v nichž objeví se mnohdy zcela pěkný obraz a zajímavý postřeh, ukazující, že spis. zná dobře život na valašském venkově a že použil hojně i dojmů a vzpomínek z vlastních dětských a studentských let.

Jednotlivé části snažil se aspoň poněkud stmeliti myšlenkou, vyjádřenou symbolicky titulem knihy a vysvětlovanou pak několikrát v mnohomluvných úvahách posledních kapitol. Ohnivý vítr — toť jakási jiskra božství, nadšení a láska k životu, jež v největších chmurách a starostech zvedne se kdesi v hlubinách pohnutých citů, prozáří každý koutek duše a zrodí nové, čisté a radostné myšlenky. U zakladatele rodiny Bujnochovy, původně čeledína na velkostatku, byla to touha po vlastní zemi, spojená s upřímnou zbožností: zbavil se otroctví, přísně mravním životem a prací dosáhl vlastního statku a nezlomen různými ranami jen se zkrušil k větší zbožnosti. Jeho syn je také zbožný, ale je to zbožnost více zvyková; víra jeho zhmotněla: země stává se mu nejvyšším božstvím, v němž se soustřeďují všechny jeho myšlenky a city. Zvýšenou měrou je tomu tak i ve třetí generaci, jejímžto mluvčím v knize a patrně i hlasatelem názorů spisovatelových stává se student, pak professor Jiří. Byl ovšem také v bohosloví, odkud prý ho vypudil „odpor k řemeslnému modlení“ (155) a okolnost, že nedostal dovolené na svatbu sestřinu . . . Jako student řeční na schůzích, sní o vzkříšení duší v kraji oddaném opilství — a bojuje proti tříštění rolnictva předsedou kat. spolku rolnického (spis. je totiž od nedávna redaktorem agrární revue „Brázda“). Za války je pronásledován pro svou veřejnou činnost „ředitelem, knězem a policajtem“, oddává se na čas životní skepsi, ale po různých

neštěstích zachvacuje ho znovu ohnivý vítr nadšení: po převratu vrací se do rodného kraje a místo padlého bratra stává se středem Bujnochovy rodiny, připoutané pevně k zemi.

U Jiřího vidí spis. třetí, nejvyšší prý stupeň selské zbožnosti, jež je zřídlem i jeho životní síly, ale liší se od zbožnosti předkův i žijící dosud matky. „Prostá babička Bujnochová vidí v Bohu tvůrce svého štěstí a čeká štěstí až po smrti. Její syn, vzdělaný a myslivý, má boho tvůrce v sobě, ve své tvořivé síle“ (251).

Tedy od upřímného křesťanství přes materialismus ke zbožnění sebe — toť podle spis. náboženský vývoj moravského venkovana. „V zákoníku jejich (t. j. Bujnochů) života byla na prvém místě země, potom vlastní já, hned za já bylo vědomí rodové“ (241). Bylo by jisté vděčno a zajímavo, kdyby byl spis. ukázal, jak se toho sebezbožnění čili prostě řečeno: sobectví a pýcha projevilo za války prakticky nejvíce právě u stoupenců jeho názorů. Bylo by to i spravedlivo, když přece tak dojímavě vylíčil necitelnost městského obyvatelstva. Takhle působí jeho román dojmem tendenčnosti a stranickosti. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

E. N. Čirikov, Na prahu života a jiné novelly. Z ruštiny přel. Emerich Čech. 2. vyd. Praha. Str. 215. — Kromě titulní povídky, která líčí dojmy v dětské duši hošíka, když přijdou zatknout a navždy odvést jako revolucionáře jeho bratra studenta a matka vdova žalem umře, vypravováno dále, jak „slavila jmeniny“ veřejná holka, setkávajíc se na výletě se známými, kteří se k ní neznají, a jak vzpomíná začátečních svádění. „V lese“ pak vylíčen kousek ruského dobročinného hospodářství pro hladovějící obyvatelstvo. Humoreska „Akademikové přijeli,“ totiž na prázdniny, vypravuje o jejich marných pokusech vzdělávati zaostalé krajany, zejména ženskou jejich část. — Kresby jsou celkem pěkné, psychologicky vystižné, někde arciť po rusku povídavé. Vzdělanější čtenář si je přečte s požitkem Dle p. překladatele pozorujeme u Čirikova uměleckou snahu, „sloužiti dobru, krásnu a pravdě“; divno jen, že (dle nynější módy) obrázek obálky (několik chlapů kolem ženštiny, na stolku hrotek s láhvemi) vzat ne z titulní, ale právě z druhé, pikantní novelly, kde toho „dobra a krásy“ jest nejméně.

E. L. Bulwer (Sir Lytton), Zanoni. Román. Z angl. přel. K. Weinfurter. Král Vinohrady 1919. Str. 702. — Zanoni jest adept okkultismu, v němž nedosáhl však nejvyššího stupně, an se proti řádovým pravidlům zamiloval a oženil. Děj, napřed rodinný, pak historický (franc. revoluce), odehrává se hlavně v Neapoli a v Paříži. V nebezpečích milým osobám hrozících objevuje se Zanoni pokaždé jako deus ex machina na ochranu, až i jej stihne guillotina místo milované manželky, za niž se obětoval, marně však obětoval, neboť ona současně umírá v žaláři. — P. překl. věří v dlouhé, namnoze velmi

nudné výklady okkultismu, o němž také v dostatku ještě zvlášť se rozepisuje. Lépe by snad bylo, kdyby několik slov byl připojil o spisovateli (1803- 1873) a o jeho četných, ne vždy valně ceněných románech. Příběhy samy, bez oněch fantastických výkladů, by byly zajímavy. Do lidových knihoven se román nehodí, již pro nemírnou přítěž citátů, jenom někdy přeložených. Nesnadný překlad by ještě jakž takž ušel, kdyby v něm nebylo tolik nesrozumitelných anglicismů a také chyb proti češtině (jsa nespokojen napadlo mně a m. j.)

R. Portenová, Filmová princezna. Román ze světa filmového. Zčeštil J. Turnovský. Vysoké Mýto. Str. 184. — Kráska rázem na filmovém jevišti vynikne a stane se volavkou podniku, milenec její ze žárlivosti k mužskému okolí jejímu se jí zřekne, ona se vdá za jednoho režiséra, který cení hlavně její výdělky a když ona při jednom pokuse popálena oslepne, ji opustí; bývalý milenec stane se jí těšitelem. — Román pěkně líčí ruch ve filmovém podniku a ubohé mravní pozadí jeho lesku. Závadného v něm není nic, ač ovšem mnohá místa budou srozumitelna jen těm, kdo znají kina. — Překlad jest přímo hrozný; kromě četných hrubých chyb proti mluvnici je tu nesnesitelný slovosled, v jakém si libuje, klada na př. přídavná jména vhod, nevhod za podstatná.

Silnější smrti. Sborník povídek z ruské občanské války. Z ruštiny přel. A. J. Kučera. Praha 1920. Str. 89. — Sedm kreseb od různých spisovatelů, různé ceny. Závadného v nich není nic, až na tu sveřepost, jíž nuceny se obírati a již teď už mysli naše tak jsou otupeny, že nás ani nevzrušuje. — Překlad jest plynný.

Sven Elvestad, Muž, který plenil město. Román. Přel. J. A. Musil. Plzeň 1919. — V Kristianii dějí se najednou nejodvážnější krádeže, původci časem se prozradí, ale hlavního nelze se zmocniti, až dojede z Paříže jeho právní zástupce zaplatit všecky škody. Neboť zlodějem jest bohatý učenec světového jména, jenž krade pro studium toho řemesla. — Mezi detektivními romány je tento zajisté z nejjemnějších, ač vysoce napínavý a zajímavý. Klidné zakončení ovšem leckoho zklame.

Jack London, Syn Vlků v. Přel. Ivan Schulz. 2. vyd. Praha. Str. 138. — Hlavním obsahem dobrodružného vypravování jest, jak živel bílý v severní Americe vniká mezi živel barevný, jak vše táhne za zlatem. Strastné zápasy jednotlivců jsou takřka jen drobnými ukázkami tohoto živelného dění. Je divno, že knížka vychází již ve druhém vydání, neboť pro spoustu jmen a nepřehledné vypravování za četbu lidovou se nehodí. — V překl. napsáno: dosáhla jej, uhasli oheň, zebe mne na nohy, nesmysle a j.

Karel Čapek, Loupežník. Komedie o třech dějstvích. Praha 1920. Str. 92. — Loupežník, mladík „dosti elegantní, bez posy a nadsázky“, octne se náhodou u osamělého domu na lesním palouku, když domácí dcerka, jinak rodiči po smutných zkušenostech se starší sestrou rodiči přísně střežená, je sama doma a právě stojí před vraty. Zamilují se do sebe, při schůzce jejich potom však přijdou rodiče,

loupežník vklouzne za dívkou do domu a tam se uzamkne, načež nastane legrační dobývání domu se zamřížovanými okny a pevnými vraty, obehnaného vysokou zdí. — Tedy symbolistní komedie o moci lásky, veselé zvůli mládí a lítostivých vzpomínkách stáří. Se značnými škrty bylo by ji možno provésti i na jevištích ochotnických, kde by ovšem teprve druhá část asi vyvolala hojně smíchu.

Jan Lier, S ptačí perspektivy. Novely. Praha 1920. Str. 153. — Čtvrtý tento svazek sebraných spisů L. obsahuje: „Numerus clausus v Čermné“, pro průměrné čtenáře dějem i povahokresbou asi nejzajímavější, „Kroesus“ — o malíři trochu přepjatém, jejž úmrtí jediné dcerušky přivede docela z duševné rovnováhy, „Falešný prorok“ socialistický, setkav se s první láskou, nastoupí cestu buržoustů, „Pamětní deska“ — po smrti slaven umělec za živa odsuzovaný, „Můj přítel Gerson“ — schudlý žid, prý „z duševní aristokracie, jejíž urozenost odstrašovala ho od surového zápasu existenčního“, tedy mezi vranami bílá. — Závadného není v knize nic. — Skleněná láhvička se skleněnou zátkou jmenuje se po franc. flacon, ne flaçon.

Rozhled

Náboženský.

Uprava společných pobožností při mši sv. anebo při odpoledních službách božích zaměstnává vedoucí činitele i v Německu, ač tam mají mnohem lepší zpěvníky a modlitební knihy než máme na př. my. V řezenském měsíčníku ceciliánských spolků (Caecilienvereinsorgan) podává Dr. J. Brinktrine z Paderbornu vedle povšechných myšlenek také vypracované texty pobožností, ve kterých se střídají čtení biblická s verši a odpověďmi, modlitbami a zpěvy. (Ve dvojčísle 11/12 1919 jest nástin pobožnosti adventní a vánoční.)

Pracuje-li se u nás o něčem podobném, jak se proslýchá, bylo by dobře návodů Briktrineových si všimnouti. U nás společná pobožnost vyčerpává se na venkově skoro jen zpíváním, a to jen několika málo písní a ne vždy tuze cenných, někdy růžencem, odpolední pobožnost litanií a zpíváním, v městech pak všelijak. Při tom duch slova božího uloženého v Písmě, poklad náboženských myšlenek nastřádaný ve staletých liturgiích a v rozjímáních katolických světců, jmenovitě pak v památkách církevního roku velice málo bývá zužitkován. Vědomí a cítění náboženskému se tak nedostává zdravé, živné potravy, jíž by teď bylo potřebí tím více, čím méně se pěstuje pobožnost domácí, náboženské čtení v rodinách.

Br. v úvodě doporučuje pro ty pobožnosti především co do postupu střídání způsobů modlitby, jak již naznačeno, a to ve vzájemnosti předříkatele se shromážděním. Toto ovšem sleduje předčítané buď podle poslechu nebo podle své knížky a samo hlasitě říká jen kratší odpovědi; delší texty společně říkati se nedoporučuje, z pochopitelných příčin, zvláště ve větších kostelích. Pro různé doby církevního roku doporučuje Br. soustavné a zaokrouhlené pobožnosti o tajemstvích té které doby.

Br—ovi se nezamlouvá, že ve zpěvníku paderbornském (Sursum corda) shromáždění účastní se pobožnosti hlasitě jen Otčenášem po každé předříkané modlitbě. Nezdá se mu vhodným používati za výplněk té modlitby, jíž kněz při mši sv. předesílá: audemus dicere, a nezdá se mu ani vhodným ji při takové jedné pobožnosti častěji opakovati, pro nebezpečí sevšednění.

Správný tento poznatek ovšem těžko prorazí proti zakořeněnému zvyku. Sám Br. ke dvojí, na snadě jsoucí námitce (z breviáře a z růžence) si odpovídá, že časté opakování Otčenáše v breviáři zavedeno teprve v pozdější době (na př. jako úvod a zakončení jednotlivých Hodinek), a že většinou bývá říkán potichu, což prý více navádí k sebranosti a pobožnosti. Nevím, jest-li tomu tak, ale pak-li ano, tedy by u ohromné většiny kněží tato námitka odpadla; myslím však, že zvyk starší byl lepší. Co do růžence taktéž si odpovídá, že růženec

jest především modlitbou rozjímavou a jen touto podmínkou nabývá odpustkův — odpověď to rovněž nedostatečná; psycholog aspoň sotva přisvědčí, že by modlitba růžence tak jak se konává poskytovala příležitosti k rozjímání. Opakování stejných slov a vět, jež původně zamýšlí zvýšení důrazu a jest jaksi horoucným, extatickým voláním (někdy sice také bezmyšlenkovým hromaděním), snadno vede k mechanismu, i je divno, že i v novějších formulářích bývá předpisováno (na př. po mši sv.) V návrzích Br. taktéž některé verše se několikrát opakují, nevím, zda vhod.

Pokud nynější mysl modlícího se obecenstva posouditi lze, doporučuje se více rozmanitost myšlenek a citových podnětů. Jak jsme již jindy podotkli, myšlenková zásoba, jíž české modlitební kniby a pobožnosti našeho lidu poskytují, jest velice skrovná; podávají mysli velice málo, oč by se zájem její zachytil a náboženská touha po důvěrnějším, jaksi rozložitějším styku s náměty náboženskými ukojila. Je pravda, že i v těch několika obvyklých modlitbách jest obsažena tresť celého náboženství, tak jako se říkává, že katechismus nahradí celou encyklopaedii náboženského vědění. Avšak jde o to, aby tento obsah byl rozvinut a mysli všemožně a všestranně přiblížen, neboť jen tak dojme a utkví. Lidé opravdu nevědí, co v náboženství mají. Kdyby to věděli, více by k němu lnuli, a život by byl více náboženským i nábožným.

Br. ve svých návrzích mluví o předříkávači, jímž může býti kněz nebo někdo jiný. U německých katolíků rozumí se samo sebou, že o tyto jiné nebude nouze ani mezi „lepším" obecenstvem. U nás bývaly také lepší poměry a někde možná ještě jsou, kde předříkávač není předříkávačem řemeslným. Mluví se pořád o účastenství laiků v církevním životě, ale málo se dbá na tuto nejprostší a přece nejdůležitější stránku. Jaká pak účast ve správě církevní bez účasti v životě církevním, totiž náboženském?! Čtáváme anekdoty, jak ten onen velký pán se „neostýchal" knězi ministrovati atd. (ovšem ne u nás — to jen v cizině!) Čím pak je to u nás, že by muž, který „trochu na sebe dbá", k takovému nebo podobnému úkonu málokdy se „snížil"? Na př. hned k tomu, aby při pobožnostech předříkával? Svádívá se vina tohoto odcizení také na rakušáctví, jemuž prý i bohoslužba byla jaksi jen úkonem oficielním. Avšak vadilo rakušáctví někomu, svoje svěřence jinak vychovávati, uvědomělost náboženskou v nich pěstovati?

Máme nyní, pozdě sice dosť ale přece, spolky mládeže, spolky mužů na podkladě náboženském. Byla by chyba, kdyby tento podklad byl pojímán příliš politicky a ve smyslu spolkově ostentativním. Nebude-li v nich pěstována uvědomělost, ale i život náboženský, zůstane jim pouhý nátěr bez jádra, který v rozhodných chvílích selže.

Mnoho v obcích zavinili učitelé, kteří důležitý úřad varhanický velmi často vykonávali jen řemeslně, ač mohouce svým dílem tolik přispěti ku zvelebení a zvroucnění bohoslužby. Avšak vliv jejich na dospívající mládež už daleko není tolikrý, jak býval: jednak sami svým chováním se oň připravili, jednak poměry společenské, vzdělání

dorostu atd. jej zmenšuje. Varhanická služba jim teď organisací zakázána, je tedy krise. Ale považíme-li, že varhanictví mnohých už dávno nebylo tím, čím býti mělo, je to krise vleklá, která teď může býti příznivě odklizena. P. děkan Bufka v „Jednotě“ čs duchovenstva (č. 9/10) ze zkušenosti píše: „V otázce varhanické překonejte předsudky, že to nedovede nikdo jiný než učitel!“

A tak bude i v jiných věcech týkajících se bohoslužby, zvláště společných pobožností v mateřském jazyku. Nikoli porušování církevních předpisů co do bohoslužebné řeči při mši sv. nakloní obecenstvo k větší a srdečnější účasti při bohoslužbě, nýbrž důstojné jich plnění, a vedle toho pečlivá dbalost o to, aby společné pobožnosti při službách božích byly obsahem i prováděním povzneseny. (Že při úkonech více individuelních, při udílení svátostí a svátostin, pak při průvodech, které mají ráz společných pobožností, řeč mateřská je vhodnější, praveno tu již dříve; jsouť u nich ve mnohých případech modlitby zároveň výkladem smyslu obřadů, neboť nemožno žádati, aby každý znal význam jejich, mnohdy dosti temný, ze zvláštního naučení.) Dobrá vůle s přičiněním a vychovatelskou obezřelostí musí vésti k tomu, aby kostel i bohoslužba přestala býti pokládána za záležitost kněžovu a účast věřících za obtížnou povinnost, nýbrž za to, čím jest, žádoucím úkonem a osvědčením i osvěžením duší. Správné poučení ukáže jim rozdíl mezi objektivní platností spasných prostředků (mše sv. atd.) a mezi subjektivním přisvojováním jejich ovoce.

*

Co je simonie? Pražský p. arcibiskup věnuje, jak plzenský „Pramen“ udává, polovici svých důchodů na podporu chudšího duchovenstva. Pisatel zprávy v Pr. dodává: „Podpůrná stipendia budou udělována pouze hodným kněžím, kteří podepsali známý ferman páně arcibiskupův a zapsali se mu tak poslušností, tělem i duší. A to již není křesťanské, to je již jezovitské — a ještě hůř, zapáchá to středověkem. Dějiny se tu prostě opakují: před pěti sty lety se prodávaly odpustky — a dnes se kupuje poslušnost, a tím i odvislost a mravnost úřadu kněžského. Je to tedy zajímavý a nikdy neslýchaný druh simonie — a to dokonce simonie arcibiskupské, která je páchána na kněžstvu a na jeho bídě“. (Red. Pramene jest Jan Vrba).

Jak vidno, je třeba reformy v Čechách, zvlášť reformy mozků.

*

m. — Řeklo se správně již na počátku reformního hnutí v našem kněžstvu, komu nejvíce na tom záleží aby do něho byla vnesena agitace pro zrušení celibátu. Zajímavý doklad z minulosti nalézám v rozsáhlém obraze Jos. Holečka „Naši“, zvláště v posledních, knižně dosud nevydaných dílech, kde líčí poměry v jižních Čechách krátce před válkou prusko-rakouskou r. 1866. Skoro celé tři díly vypravují o činnosti bývalého piaristického professora Jana Semeráka, jenž před lety byl vystoupil z církve a stal se protest.

kazatelem a prof. bohosloví ve Vratislavi. Z návodu Bismarckovo odchází pak r. 1865 jako vůdce celého sboru emisarů do Čech, aby získal Čechy pro Prusko. Vystupuje všude lstivě jako kat. kněz, káže v kostelích proti válce, chodí po domech, účastní se obecních hromad atd. a všude poučuje, jaký pořádek a blahobyt je v Prusku, jaká svoboda náboženská atd. Jinak pracuje mezi kněžstvem. Ví, že tohoto „důležitého a vlivného stavu“ nezíská pro svou věc, proto chce jej učiniti aspoň — jak se svěřuje svému společníku — neškodným.

A jak toho dokáže? Tím, že „duší kněžstva otřese a oči jeho obrátí ve vlastní nitro a k vlastním záležitostem“. A toho — přiznává zase — nedosáhne ničím snáze, než když je „popadne za — celibát“. „Všichni nejprve celibát hájí, pokládají jej za nedotknutelný a nezměnitelný. Hluboce jim vštípeno a vžilo se v ně, že kat. církev jen kněžským celibátem stojí. S kněžími samými bych mnoho nepořídil, nutno udeřiti na jejich hospodyně . . . Potom rozbírám faráře, potírám celibát a kážu, že je povinností kat. kněžstva oženiti se, aby mělo doma vzorný rodinný život a dávalo dobrý příklad lidem . . .“ Příklad takového nekonečného hovoru o celibátě vyplňuje velkou část VIII. knihy „Našich“. (Revue mor. sl. 1919). A odpadlík-emisar si pochvaluje, že všichni kněží, s kterými o tom mluvil, od té doby stále o tom uvažují a hloubají jak o nejdůležitější věci na světě . . . A kdyby jim dělové koule lítaly nad hlavami, pořád ještě nebude pro ně důležitější otázky než zrušení celibátu . . . Tím způsobem nepozorovaně učiním kněžstvo nám neškodným a potom se snáze bude pracovati vám“ (t. j. ostatním pruským emisarům). Poznámek jistě netřeba. Vidno z toho, že methoda nepřátelského boje je dosud táž — právě tak jako neprohlédavost na druhé straně.

Jindř. Baar nazval Holečka náboženským myslitelem. Nuže — recipe!

*

Apokalyptický román Em. Baumanna Pokoj dne sedmého, francouzský protějšek Bensonova Pána světa (srv. Hlídka 1917, 631dd), vzešlý z válečné tísně, promítá myšlenky sv. Hildegardy o dějinách lidstva jako šesti pracovních dnech osudy lidstva až do posledního soudu, po čemž nastane pokoj dne sedmého.

Pacifismus jest mu bludem, jímž se národové obyčejně nejvíce zabývají v předvečer války. Není jiného pokoje než jaký může dáti pouze Bůh světu očištěnému a nevinnému; ale toho není. Všecko lidské úsilí o mír jest marné, život jest boj, který nebude ukončen leč až nadejde příchod Soudce. Dnešní pokusy zástupců států, domnívajících se snad, že lidstvo se bojů nabažilo, neznamenají nic než marné oddalování toho, co nutně přijde: despocie rudých davů, které čeliti bude jediná církev. Ale i ta bude na konec již jen malým stádcem, jehož hlava se uteče z Říma, opanovaného „rudou obludou“, do Jerusaléma. Avšak i tam dorazí rudé pluky, papež přibit na kříž, antikrist požaduje božské pocty. Zbývá mu již jen do nebe se vznésti. Tu však,

když jako socha vystupuje provázen jásotem svých lidí, rozevře se hora Olivná, do jícnu v podobě kříže řítí se vše, co jest na temeni hory, z oblak pak světelným kopím zasažen klesá tam též antikrist. Pak následuje slavné vzkříšení, nová země a nové nebe vyvolených.

Dnešní život jest ovšem chmurný, úlevy poskytnouti může pouze duch bojovné pohotovosti a duch lásky s nadějí. Cíl, pokoj dne sedmého se blíží, a zkoušky, jež na nás dobrý Bůh dopouští, mohou nám jen k dobru býti.

Baumann vidí i v minulé válce spasitelnou ránu, kde stateční bojovníci mísili „svou krev s proudy krve, v nichž se svět omývá a čistí od Golgoty počínajíc . . . a jichžto hlavy zářiti budou jako z monstrancí zpod slávozáře nebeské milice." Nemyslí, že válka tuto znamenala boj zemí demokratických proti německému vojenskému kastovnictví, jako spíše začátek boje mezi socialismem v Německu zorganisovaným a mezi svobodnými národy, zbytky křesťanské svobody. (?!)

Historicky jest ovšem tento názor mylný, tak jako mnohé jiné postřehy. Zaměňovati pacifismus duchovní, nečinnost i Spasitelem odsouzenou, s pacifismem politickým, jest rovněž omylem. Že společenské boje, a možná že kruté boje teprve nastávají, jest pravda; ale co tu znamená socialismus Německa vůči celému světu, a řekněme jen britskému neb americkému neb ruskému, kde úpí tolik ujařmeného lidstva! Francouz i zde se prozrazuje svým úzkým obzorem, a strach francouzský před Německem vkládá do světových dějin.

Apokalyptismus bují vždy za trudných, na pohled beznadějných dob. Ne vždy rozeznávalo lidstvo, jak známo, mezi románem a dějinami, po př. „předpovědmi" budoucnosti, a odtud vzešlo tolik strastí na lehkověrné i malověrné... Nyní už umíme rozeznávati, ač ne všichni. Snaha proniknouti závojem budoucna jest přirozená, ale nic kladného z ní nevykvétá. (Není náhodou, že se právě teď a právě ve Francii zase omílají domnělá proroctví o papežích, připisovaná mylně sv. Malachiáši ze 12. stol. ač už na jisto postaveno, že vznikla v 2. pol. 16. století, některá tedy ex post — celkem jest jich 111 —, jiná současně jako agitační volební prostředek, další hodně neurčitá, aby se hodila na kohokoli.)

Jak praveno, nic mimo snad románový požitek z takových děl nekouká. Dle vůle Spasitelovy třeba bdíti a na všecko býti připravenu, ale především hleděti si přítomnosti, neboť stačí každému dni zloba jeho (Mt 6, 34.) Církev pak dle téhož Spasitele má se šířiti, ne jako u B. scvrkati!

*

Z řídkých zpráv, jichž se o zámořských missiích dovídáme, buďtež uvedeny nejhlavnější.

Britská vláda nařídila, že němečtí missionáři na neurčitou dobu jsou zcela vyloučeni zatím z Indie; že vyloučeni budou i z osad ostatních, třeba se obávati.

Pro katolictví je to ztráta veliká, jíž nebude tak snadno nahraditi.

Všichni missionáři, francouzští, španělští, irští i angličtí jsou v britských zemích pod stálým dozorem vládním. Arcibiskup Westminsterský jest sice jmenován úředním poradcem v záležitostech missijních, každý místní představený pak odpovídá za své podřízené, ale vláda přes to může podezřelé osoby odstraniti.

Kanada, Jižní Afrika a Australie jsou z předpisů těch, jež platí i missiím protestantským, vyňaty.

V Jižní Africe, pokud jest pod „protektorátem“ britským, missie celkem poškozeny nebyly, a i teď nový náměstek vlády britské prohlásil, že i němečtí missionáři mohou zůstati a nové přibírati.

Portugalská vláda domáhá se ve své državě indické jmenovacího práva pro arcibiskupství v Bombayi, jak je měl král od r. 1886; místo to nyní obsazeno anglickým jesuitou Goodierem.

Táž vláda dovolila steylským missionářům, za války v Portugalsku internovaným, vrátiti se do Mosambiku, bojíc se, že by missionáři anglikánští, kteří se tam stěhují, působili pro Anglii.

Missijní oblast japonská povýšena na apoštolskou delegaturu, která svěřena bývalému delegátu Indie.

Nový delegát Indie byl původně určen za nuncia do Číny; odporem Francie zatím s toho sešlo, ale zdá se nyní, že nové jednání povede k lepšímu výsledku.

Z východu slovanského nelze dosud nic potěšitelného sděliti. Do východní Haliče odebrali se i čeští redemptoristé, ale hrůzy válečné a poválečná bída veškeru práci znesnadňují.

V Jerusalemě, kde se mohammedáni krutě potýkají se židy, chtějí vítězné mocnosti zbudovati chrám B. Srdce na památku vítězství; bavorské missijní spolky vyslovily proti tomu odpor v Římě.

*

Liga náboženstev má dle přání anglikánských biskupů z Ameriky utvořena býti jako náboženský protějšek politického svazu národů. Jako tento má i ona míti středisko v Ženevě, kde 20. srpna 1920 uspořádán bude světový sjezd křesťanských vyznání a tím zahájena práce příslušného výboru. Biskupové z Chicaga, Southern Ohio, Hond-du-Lac a theologové Parsons a Roders navštívili v r. 1919 Atheny, Smyrnu, Cařihrad, Sofii, Bukurešť, Bělehrad a Řím, kde byli přijati v papežské audienci (16. května). Papež ovšem vyslovil touhu po sjednocení křesťanstva, avšak zdůraznil, že katolická církev, jejíž názor o jednotě viditelné církve celému světu je znám, takových porad, jako jest zamýšlená Conférence universelle, zúčastniti se nemůže.

Členové výpravy pak jeli z části do Alexandrie, Kaira, Jerusalema, Damašku, z části do Norska, Švedska a Anglie. Zde na severu zdá se, že k nějaké domluvě došlo, na východě nikoliv, ač pamětní spis o cestě vydaný mluví o souhlasu 70 východních církví; katoličtí hodnostáři budou se zajisté říditi pokyny z Říma.

Co by z takových porad vzejíti mohlo, jest pouze jakýsi modus vivendi mezi vyznavači jednotlivých církví, především tedy mezi ka-

tolíky a nekatolíky. Rozpravy o podstatných článcích víry křesťansko-katolické jsou sice možny, ale nějaké kompromisní sjednocení ne. Protestantismus křesťanskou věrouku i jen prvých století namnoze opustil, a tu nezbývá než se vrátiti nebo v neurčitosti nevěry se rozplývati dál.

*

Třetí relace o stavu diecese brněnské. (Č. d.)
VIII. Dioecesis Brunensis olim monasteriis referta fuit; ast plura eorum eaque splendidiora et opulentiora sub finem saeculi elapsi fuere suppressa.

Modo in dioecesi, prout ex adjacente catalogo conspicitur, existunt 13 domus virorum et 7 domus religiosarum et quidem:

a) Canonia ordinis Praemonstratensium Neo-Reischii.
b) Monasterium ordinis S. Benedicti Rayhradii.
c) Monasterium ordinis Eremitarum s. Augustini Vetero-Brunae.
d) Collegium unum Clericorum regularium Scholarum Piarum.
e) Unus conventus ordinis Praedicatorum s. Dominici; dein ex ordine s. Francisci:
f) duo conventus Minorum Conventualium
g) unus conventus Reformatorum
h) tres conventus Capucinorum; denique
i) duo conventus ordinis hospitalaris s. Joannis de Deo seu fratrum Misericordiae.

Porro mulierum religiosarum
k) unus conventus V. V. Ursulinarum.
l) unus conventus V. V. Elisabethinarum.
m) una domus sororum Misericordiae seu ancillarum charitatis s. Vincentii a Paulo et
n) quatuor domus sororum misericordiae s. Caroli Bor.

Posterius memoratae quinque domus recentioribus temporibus a piis benefactoribus fundatae sunt. Suprafata canonia nec non monasterium Benedictinorum et Augustinianorum ex praediis potissimum nec non ex fundationibus sustentationem suam nanciscuntur; reliqui conventus et domus religiosae partim ex fundationibus proventibusque fixis eisdem assignatis, partim ex fundo religionis sustentationem percipiunt; fratres hospitalares s. Joannis de Deo insuper etiam partem sustentationis suae et aegrotorum, quorum curae vacant, inveniunt in piis collectis, quae per dioecesim fieri solent.

Solummodo conventus V. V. Ursulinarum et Elisabethinarum jurisdictioni meae est subjectus.

Quoad monasteria caetera domosque religiosas omnem prorsus rationem eorum semper habeo, quae ss. Tridentina synodus ac ceterae apostolicae de episcopali hac in re auctoritate sapientissime sanxerunt.

IX. Seminarium clericorum adest in civitate Brunensi. In eo 75 clerici aluntur, qui per quatuor annos studiis theologicis ibi vacant. Pro majori clericorum numero cubilia domus hujus non sufficiunt, ast

spes adest, fore ut adjacens aedificium in proximo acquiri et cum seminario ipso uniri possit, quod praecipuae curae mihi etiam erit. Ob aedificii insufficientiam usque nunc nonnulli (in presentiarum tredecim) juvenes per annum primum cursus theologici, qui quidem in seminario ipso instruuntur, extra domum hanc, sub tuta tamen inspectione, degunt et sustentantur. Statuta est etiam taxa a singulis hujus dioecesis beneficiatis seminario annue solvenda, quae alumnatici nomine venit, cujus tamen quantitas juxta mutabilia frumentorum pretia quotannis a proportione proventuum emensuratur. Nonnullae etiam existunt pro hoc seminario fundationes, quarum reditus annui in 4000 florenorum austriacorum seu 2000 scutatorum rom. circiter consistunt; ast beneficiorum illi uniendorum necessitas non adest, cum necessarium subsidium huic seminario ex fundo religionis pluries jam memorato veniat, qui quovis anno circiter 17.000 florenorum val. austr. sive 8500 scutatorum rom. pro hoc scopo solvit et insuper sarta tecta conservat, ita ut tali modo omnibus indigentiis sat sufficienterque sit provisum.

Cum autem locus seminario ex antiquo addictus non is fuerit, qui praeter alumnos theologiae studentes etiam pueros humanioribus litteris erudiendos excipere valeat, alterum seminarium pro tenuioris aetatis pueris clericali militiae destinatis in civitate Brunensi erectum est. Hoc seminarium, quod proinde puerorum dicunt, partim propriis sumptibus, partim vero Capitulo meo cleroque dioecesano nec non patronis ac ceteris fidelibus laetanter ac larga manu contribuentibus anno 1852 erigi feci. Opus hoc uberi gavisum est benedictione divina. Jam anno 1858 nova domus sat ampla ad 180 pueros recipiendos, cui pulcher ac amplus adjacet hortus, aedificata fuit, quae tam solidae et congruae est structurae, ut omni gaudeat approbatione.

Modo quidem 76 tantum in ea aluntur pueri, cum opes nondum sufficiant ad plurium sustentationem. Ast Deo favente singulis futuris annis augeri procul dubio poterit alumnorum numerus, cum seminario huic tum ex donis gratuitis viventium, tum ex piis legatis nova quotannis accrescant adminicula. (P. d.)

Vědecký a umělecký.

vč. — Quirinius, správce Syrie před smrtí krále Heroda v r. 4. př. K., za něhož provedeno římské sčítání lidu také v Palestině (Lk 2, 2, kde se zove řecky Kyrenios, lat. Cyrinus), ačkoli jméno jeho na u. m. jen zmíněno, znamená důležitý údaj pro historickou kritiku a obranu evangelia Lukášova. Sir. Wil. M. Ramsay, přední odborník v zeměpise a dějepise Malé Asie, píše o tom v pojednání „In the Roman Province of Galatia — the Homanadensian War“ (The Journal of Roman Studies VII. 1. 2.): „Průkazná látka vede k určitému závěru a jak myslím zjišťuje nade vši pochybnost, že Quirinius spravoval Syrii po několik let mezi 12 a 6. rokem před Kr. Tomuto závěru nelze uniknouti nebo se oň příti. Podává definitivní historický základ, na kterém budoucně nutno pojednávati o otázkách Lukášských“.

Historická přesnost Lukášova jest vůbec uznávána, ale že v oné části obšírněji než jiní evangelisté se rozepisuje o nadpřirozeném zrození Páně a jiných událostech s ním souvislých, brány tu v pochybnost právě historické zprávy jeho. Jak vidno, jedna z nejdůležitějších, přibližné vročení dalekosáhlého opatření císaře Augusta, obstojí před kritikou vítězně.

*

jk. — Hnutí novoscholastické datuje se od vydání encykliky papeže Lva XIII. „Aeterni Patris“ ze dne 4. srpna 1879, v níž základním heslem bylo: „vetera novis augere et perficere“, t. j. jednalo se o přesné a hluboké poznání starých učitelů scholastických, zvláště sv. Tomáše Akvinského, a na druhé straně o přiblížení filosofie staré novým faktům vědeckým a o boj proti moderním bludům. Někteří pak z pěstitelů této filosofie kladli větší důraz na stránku první, jiní na druhou. U nás na př. Eugen Kadeřávek byl stoupencem prvního směru, Jos. Pospíšil a Pavel Vychodil druhého.

Ve Francii převládal hned směr druhý a hlavní filosofové jeho jsou: Albert Farges, žijící autor četných studií a knih, v nichž šířil teorie Aristotelovy a sv. Tomáše i soulad jejich s moderní vědou. Josef Gardair (1846—1911) počal vyučovati novoscholastické filosofii na katolickém institutu v Paříži a vydal řadu filos. spisů, z nichžto zvlášť vyniká „Tělo a duše“. E. Blanc jest profesorem filosofie na katol. universitě lyonské a autorem „Filosof. sborníku“. Emil Peillaube, profesor katol. institutu v Paříži, vyniká jako noetický teoretik. Dominikán P. Sertillanges vydal velmi obsažné dílo o sv. Tomáši Akvinském. Claudius Piat (†1918) byl nejlepší historik filosofie v katolické Francii. Dominikán P. Coconnier († 1908) byl profesorem katolické university ve Frýburku ve Švýcarsku a napsal řadu důležitých prací psychologických, zvláště studii „O hypnotismu“.

Zajímavo je, že ve Francii nezalekly se filosofie novoscholastické ani světské fakulty universitní. Tak na př. Gardair přednášel po 12 semestrů o křesťanské filosofii na Sorbonně. Ba v Holandsku zahájil před několika lety dominikán P. de Groot přednášky o scholastické filosofii i na protestantské universitě v Amsterodamě. Mocný vliv filosofie novoscholastické zasáhl i v kruhy laické. Řada vynikajících professorů-laiků působila a působí dodnes velmi blahodárně. Tak zmíněný Gardair byl laik, nejlepší dnešní znatel filosofie středověké prof. De Wulf v Lovani, Hertling v Německu, Willmann taktéž.

Filosofii novoscholastické velmi platné služby prokazují revue: Revue Thomiste (zal. 1893), již redigují dominikáni. Revue de philosophie (zal. 1900), redaktor Peillaube, a Revue des questions philosophiques et théologiques (1907) vydávaná dominikány. Nějakou dobu sloužily filosofii scholastické též Annales de philosophie chrétienne, jež za redakce Laberthonnièreovy staly se centrem imanentismu a modernismu a zanikly 1913. (O. p.)

*

m. — Po myšlenkové i mravní renaissanci naší krásné literatury volá ve „Zvonu“ (č. 29.) spisovatel K. Mašek. Přiznává, že jako lit. referent čím dále, tím s menší chutí a důvěrou sahá po knihách prósy mladší české generace. Přečetl jich z povinnosti mnoho, ale zřídka nalezl dílo, které by třebas jen částečně a třebas jen v malé míře — vyhovělo základnímu požadavku čtenářskému: aby v knize nalezl povznesení, ať duchovní, ať esthetické, ať prakticky životní. Žádáme-li si tohoto, musíme vždy se uchýliti k starým mistrům, starým prácím, po případě do literatur cizích.

Autor článku ukazuje, že mladí naši spisovatelé sledují při své tvorbě skoro vesměs jen malý cíl. Dobré tři čtvrtiny beletristické prósy, která se od několika let u nás vydává, jsou soubory povídek, zpravidla nahodile seskupených, společnou myšlenkou nespojených, námětů rázu nejběžnějšího; jednají nejvíce o rozporech milostných, citových či smyslových, o episodách bezvýznamných žalů, nevěrnostech, flirtech, vše bez vyššího hlediska, bez odvození jakéhosi názoru, bez osvobozujícího řešení . . . Vedle přemíry námětů milostných jsou tu náměty z prostého života, soucit s bídou, líčení povah jednak surově zlých, jednak koketně trpících; ale je tu cítiti tolik papírového pozadí, přednost literárního zřetele, že práce místo soucitu a zušlechtění vyvolají spíše znechucení Rozhodně tam, kde mají zardousiti sobectví, nevykonají svého povolání tak, jako kniha povznášející povýšeností názoru. Pohodlně se tu líčí bída, ale nikoli východ z ní, osvobození.

Náš život je strhován víry vždy mocnějšími ke dvěma výstředním pólům: k nejpovrchnějšímu požitkářství — a k nejpohodlnějšímu reptání na mizerii životní. Kniha je tu nejpřirozenějším prostředkem útěšným, vzdělavacím, nejšíře a nejsnadněji pronikajicím. Všem vrstvám je zapotřebí duševního povznesení, vyššího názoru, základu jak

etického, tak estetického. Tři čtvrtiny — a snad ještě více — naší beletrie podávají místo toho jen všednost, malý rozhled, nicotnou touhu.

Pan K. M. se domnívá, že je to „z podlehnutí sploštovacímu proudu“, nikoli pak „z nedostatečnosti duchovní“; a proto apeluje na mladé spisovatele, snaže se pobodnouti jejich ctižádost. „Pravý umělec tvoří jistě především pro vlastní rozkoš a niterný zájem na díle jest posvěcením tohoto. Může mu tuto rozkoš poskytnouti všednost, šablonovitost? To by byla skutečná dekadence, která by byla dokladem duševní inferiority a měla by za následek odvrácení se od literatury domácí k bohatému výběru písemností cizích...“

Takovéhle vyzvání a poukazy ovšem málo pomohou, neboť příčina úpadku leží opravdu hlouběji než v časovém „sploštovacím proudu“. Tu je třeba nejprve duchovního obrození, především spisovatelských kruhů, ale také čtenářstva vůbec — a z něho již samo sebou vyroste na obou stranách vědomí vlastní přísné zodpovědnosti.

Zde právě měli by se uplatniti naši katoličtí spisovatelé! Zatím vidíme často pravý opak: mnozí z mladých — i kněží — hledají úspěchu v tom, že volbou námětův i celou formou snaží se co nejvíce přizpůsobiti onomu „sploštovacímu proudu“. Čím se odliší výrazně a čím přispěje k celkové kultuře národní takový „katolický“ spisovatel, jenž v povídkách vypravuje jen o milostných dobrodružstvích a sporech, flirtu a nevěrnosti, jenž rozebírá pohlavní problémy bez ostychu a bez vyššího hlediska stejně jako kterýkoli jiný jeho současník toho či onoho literárního směru, ale „malého cíle“? Není to jen velkovýrobce literární vodičky Bohumil Zahradník-Brodský; i jiní!

*

m. — Zdá se, že mnohem silněji a hlouběji projevuje se vzrůst uvědomělé katolické myšlenky v západních literaturách. O nové francouzské literatuře referoval nedávno v tom smyslu i „Zvon“, jenž jinak propůjčil se ochotně k agitačním výkladům p. Farského o nové církvi. V posledním čísle vrací se jeho dopisovatel znovu k tomuto předmětu a doznává, že i v moderní literatuře švýcarské a německé ozývají se tóny katolické. Vysvětluje to jednak úzkým stykem a kulturní i literární závislostí na literatuře francouzské, jednak působením války. „Pokud je literatura odleskem duše národní — praví — odklánějí se Švýcarové stále více od protestantismu ve prospěch tendence katolické, jejíž vliv i ve Francii zvláště od voleb, v nichž mnozí vidí vítězství myšlenky konservativně katolické, stále vzrůstá. Právě tak je tomu i v Německu. Je zřejmo, že hrůzami válečnými zvířená duše moderního člověka hledá mír a vyrovnává ve zvroucnění náboženském, jehož nejpřiléhavějším výrazem se mnohým zdá katolicismus“. U nás ovšem ve jménu náboženského „zvroucnění“ se bojuje právě proti katolicismu.

*

m. — Kam až vede naturalistický nacionalismus, pěstovaný u nás hlavně sokolstvem, viděti v nové knize Jaroslava Naumana, sokolského básníka a „vlasteneckou" kritikou autora tak velebených „Kročejů". Nazval ji „Zemi blíž". Ne přírodě, v níž tolik velkých duchů i básníků nalezlo stopy boží a cestu k Bohu, nýbrž ke skutečné pravěké zemi, kde žila v jeskyních jen zvířata. Jak byla šťastna! — vzdychá poeticky a duchaplně — „vymřela, nepoznavše člověka vůbec, anebo jen ojediněle a tehdy, kdy ještě neměl akciových podniků cirkusových a nenapsal si — bibli." Když již člověk, tedy aspoň pohan, žijící volně dle svých náklonností a nespoutaný naukou kříže, jako byli naši předkové ve svých praslovanských sídlech — toť podle básníka ideál českého člověka. „Teprve když kříž, přinesený rovnou z prostředí židovského (?) a nesoucí v sobě všechnu odpornou dravost této raçy, byl zaražen násilím do této země, způsobeno bylo zde stěhování. Stěhování — duše národa! Před tím nebylo jiného, byl jen vzrůst a vývoj. Pak ovšem nastal zevšeobecňující úpadek a ustrnutí. A žel, že teprve vlastně od této chvíle zkřížení všeho svérázu a udušení vlastní kultury, zkřivení národního charakteru — známe své dějiny!" Toť ovšem mimovolně nejlepší důkaz „úpadku": počátek kulturních dějin národních!

Jak vidno, má Machar učelivé žáky: jeho dnes málo vlastenecký kult antiky přebarví národové a přenesou do prastarých dob slovanských, jen aby mohli potupit Bibli a hlavně — kříž. Ale i ve svém pohanském nacionalismu jsou málo původní: pokrokoví Němci už dávno pěstují kult starých germánských bohů, slaví slunovrat atd. Ale dějinný vývoj půjde i přes „nálady" takových Naumanů neúprosně svou cestou k Bohem vytčenému cíli.

*

m. — V krakovském „Przeglądu Powszechnem" (březen 1920) uvažuje Fel. Hortyński T. J. o vlivu válečných poměrů na polskou vědu. Přirozeně nemůže než zjistiti vliv velmi neblahý, společný všem evropským národům, třebas, jak praví, teoreticky jsou Poláci skoro ve výjimečně příznivém postavení, zvláště když jest u nich tak rozšířena znalost cizích jazyků. Ale za to z jiných, nepředvídaných důvodů hrozí prý polské vědě velké nebezpečenství a skoro smrt — smrt udušením. Příčinou toho jsou valutní poměry, neobyčejně nízký kurs polské koruny. Domácí vydavatelská činnost vědecká pro nesmírné požadavky tiskáren úplně zanikla a zahraniční knihu není možno si koupiti, tím méně předplatiti vědecký časopis, když franc. frank stojí 18 K, frank švýcarský 40 K, libra šterlinků přes 700 K, dolar asi 250 K. Tak na př. londýnský přírodovědecký časopis „Nature" stojí v Krakově asi 1800 K, místo předválečných 52 K — a v tom poměru i všechny ostatní časopisy.

Vedle toho a skoro ještě více ztěžuje vědeckou práci úplná desorganisace ruchu poštovního a vůbec dopravního se zahraničím. Poměry se utvářily tak, že Poláci nyní jsou odkázáni

výlučně na vědeckou stravu německou, poněvadž knihy a časopisy německé jsou poměrně laciné a také mnohem přístupnější než ze zemí dohodových.

Proti této hrozící myšlenkové isolaci nebo jednostrannosti volá pisatel o pomoc ke státu. Navrhuje, aby v ministerstvu osvěty byl utvořen odbor jakési aprovisační kanceláře duševní, která by odebírala aspoň pro knihovny, redakce časopisů, profesory a lit. pracovníky vědecké časopisy a knihy a ponechávala jich oněm osobám a ústavům za snesitelné ceny, ostatní náklad pak by hradila „hladová“ státní subvence — podobně jako doplácí stát miliardy na obilí kupované za hranicemi.

U nás nejsou poměry skoro o nic lepší, knih a časopisů z ciziny není možno obyčejnému smrtelníku vůbec odebírati a také domácí vědecká díla jsou většinou rozebrána nebo jejich vydávání zcela uvázlo — ale uvedený polský návrh na státní subvenci, třebas pochopitelný a odůvodněný, má také své nevýhody a nebezpečenství: nejen že působilo by to na jednotlivé vědecké pracovníky nepříznivým dojmem almužny, ale byla by také nepochybně v mnohých případech omezována jejich svoboda ve volbě potřebných knih a časopisů.

Přijatelnějším již se zdá druhý návrh, čelící obtížím dopravním, aby totiž při každém diplomatickém zastoupení v hlavních městech byl zvláštní vědecký attaché, jenž by pomocí většího místního knihkupectví odebíral v oné zemi vydávaná a domácími učenci žádaná díla a časopisy a posílal je do vlasti pod zvláštní ochranou jako státní zásilku. Příslušná kancelář ministerstva osvěty rozesílala by je pak přímo jednotlivým odběratelům za přiměřené v zemi ceny. I tu byly by ovšem nesnáze a leckde možná zneužití, ale byla by aspoň uschována lépe individuální svoboda a vyhovělo by se souměrněji skutečným potřebám vědy. Nejvíce by jí ovšem v tomto směru prospělo, kdyby byly upraveny co nejdříve všeobecné hospodářské poměry a nebylo třeba podobných výjimečných opatření.

*

Badání o neumách, středověkém to písmě notovém, obohaceno v nejnovější době důležitým objevem. (Původně, již v 5 st. po Kr., znamenalo neuma nebo pneuma spřežku not jedním dechem na jednu slabiku zpívaných, t. r. jubilace neboli melismy; k tomu připojil se záhy, již od 6 stol. po Kr., význam notového písma, t. j. napřed pouhých tečkových a častěji přízvukových značek nad zpívanými slovy, acc. gravis, levis, circumflexus atd., jež tamto polohou, zde významem udávaly výšku tonu, až Quido z Arezza v 11. sloletí zavedl notové čáry.)

V každém případě bylo třeba dobrého cviku, aby se nápěvy takto dosti nejasně a čím dál nejasněji naznačované správně zpívaly a správně opisovaly. Domnívalť se i někteří novověcí badatelé, právě

dle tohoto nejasného psaní, že neumy k určení výše tonů, po př. intervallů nepřispívají, že skoro všechno bylo ponecháno paměti zpěváků.

Východní neumy sice ukazují zřetelné značky intervallů, ze západních též Troparium winchesterské (z 10. stol.), neumy beneventské a jihofrancouzské i cod. vatic. 10.673 (z 11. stol.) Čím dále na sever se šlo, tím více zdály se stopy intervallování mizeti. Tu podařilo se Dru Wagnerovi nalézti v düsseldorfských zbytcích Missale plenarium také neumy metské (ok. r. 1100—1150), jež bez čár notových docela zřejmě a důsledně intervally naznačují, tak že ona domněnka o neurčitelnosti intervallů podle neumového písma sotva již obstojí. Tyto severní neumy zdají se svým rázem doplňovati neumy longobardské a aquitanské. (Archiv f. Musikwissenschaft I. 4.)

Vychovatelský.

m. — Prof. Fr. W. Foerster vydal obranný, jeho přáteli dlouho očekávaný spisek proti výtkám, jež přinesly některé kat. časopisy hlavně z péra dómského děkana Dra Kiefla a o nichž jsem také v „Hlídce“ několikrát referoval (1918, 190. 449 a 695). Nadepsal jej „Christentum und Pädagogik“ (Mnichov 1920, str. 55). Zabývá se hlavně čtyřmi výtkami Dra Kiefla: 1. že jest odvislý od amerického pragmatismu W. Jamesa, že tedy 2. zná a uznává křesťanství jen v jeho praktickém a symbolickém významu, ne však v jeho objektivní pravdivosti, 3. že jeho knihy jsou psány v první řadě pro křesťanské kruhy, 4. že jest odpůrcem křesťanské školy. Foerster tvrdí a doklady ze svých spisů dokazuje, že se Dr. Kiefl ve všech 4 bodech úplně mýlí, načež některé otázky a své názory o nich znovu vysvětluje.

Zajímavý je také úvod, kde svůj poměr k Dru Kieflovi a k církvi kat. znázorňuje obrazem: „Cizinec blíží se s velikou uctivostí k velikému dómu, je zcela uchvácen bohatstvím a velikostí stavby . . . upozorňuje horlivě své spolucestující na ty a ony podrobnosti . . . Tu otevře se jedno z pestrých oken dómu a užaslému vytne kdosi hlučný políček . . . Ale ten, jenž byl takto pozdraven, poznal tolik jinak uzpůsobených katolických apologetův a byl s jiné strany tak přátelsky přijat, ano ve svých podnětech přeceňován, že onen útok z řezenského dómského okna nepůsobil nikterak na jeho poměr ke katolickým kruhům“.

Přirovnání by bylo pěkné, kdyby více přiléhalo. Kiefl nepodceňuje předností spisů Foerstrových, nepoličkuje jich tedy, ale upozorňuje křesťanské kruhy, aby je přijímali kriticky, nikoli se slepou důvěřivostí (která se již tolikrát špatně vyplatila), oblouzeni jsouce úslovími z křesťanské mluvy vzatými, jejichž obsah však křesťanský není. Foerster své prvé lásky — k monismu — zapříti nedovede.

*

fp. — Katolické hnutí v německém studentstvu středoškolském. Nastalého uvolnění použily i v Německu nejdříve kalné proudy, hrozící strhnouti hráze pořádku, kázně a mravnosti. Je to zejména „Volnoněmecká mládež“ (Freideutsche Jugend), „Volná obec školská“ a její odnože a odstíny, seskupené kolem pověstného mnichovského dra Wynekena, jehož tiskovina „Mládí“ již po tolik let mate neprozíravé mysli mladické. „Mládež sobě!“, vyžít se a vybouřit, boj proti autoritě rodičů a učitelů i proti dozoru státu — toť hlavní jejich hesla.

Pud sebezáchovu a smysl pro ušlechtilost vede lepší část studentstva k obraně. Zprávy z různých míst dosvědčují, že mnohdy zcela spontánně, bez cizího návodu, tvořily se na gymnasiích i reálkách kroužky katol. žáků, kteří pak dodatečně požádali některého z místních

duchovních o podporu a radu. Sousední sdružení navazovala spolu styky a brzy se ozývaly hlasy pro organisaci všeříšské. Tak povstal svaz „Nové Německo“, jež svým programem se podobá našim SSS.

Již za několik měsíců (hlavně v druhé polovici r. 1919) nový spolek ku podivu vzrostl. Ve 103 místních skupinách sdružuje na 10.000 studujících. Od 27.—29. prosince 1919 konal se první všeobecný sjezd, k němuž se dostavilo 300 zástupců se všech končin Německa. Jeden z účastníků napsal o průběhu v soukromém dopise: „Hoši ti byli plni podivuhodného katolického idealismu a překypujícího nadšení pro naši sv. církev, že nám dospělým často až slzy do očí stoupaly. Přál bych si, aby byl přítomen leckterý mrzutý škaredohlíd.“

Hlavním předmětem rokování byly definitivní stanovy spolkové. Naznačují nejprve cíle „Nov. Německa“: 1. Je to sdružení katol. studentů vyšších ústavů, kteří ve spojení s rodiči a školou chtějí si co nejpronikavěji osvojiti katolický světový a životní názor a jej ve svém konání ztělesniti. 2. Zásady sv. náboženství přikazují jim také věrnou službu vlasti. 3. Nejlépe jí prospějí činností sociální. Členové se tudíž zabývají theoreticky i prakticky sociálními a karitativními úkoly církve a státu. 4. Jako mladiství katolíci dbají i ušlechtilé družnosti a pravého veselí a hledí se vzdělávati písemnictvím, hudbou a uměním výtvarným, pokud se to neděje na ujmu školy. 5. Aby se ponořili do krás přírodních, cestují zvláště o prázdninách do blízka i daleka. Pěstují národní píseň. Ve sportě se cvičí, jak kde poměry dovolují. 6. Politické stranictví je vyloučeno.

Organisace je podobna naší organisaci orelské: dělí se totiž ve skupiny, jež se spojují v župy, podřízené hlavnímu ústředí. Pro rozdílnost místních poměrů smějí si jednotlivé skupiny v rámci povšechných stanov sestaviti zvláštní pravidla, jež dlužno předložiti ústředí ke schválení. V každé župě je vždy na rok zvolena vůdčí skupina, jež pečuje o záležitosti župní, o uspořádání krajové schůze a šíření spolku v hranicích župních.

Řízení má na starosti: 1. předseda (prof. dr. Schumacher), hlavní tajemník (P. Ludvík Esch S. J.; oba jmenuje episkopát, ostatní volí sjezd), redaktor spolkového orgánu („Aufstieg — Vzestup), 15 zástupců župních (studentů); 2. všeobecný roční sjezd, konaný střídavě na různých místech, jedná o záležitostech celého svazu. Usnesení sjezdová provádí předseda za pomoci ústředí (tajemníka a tří zástupců hlavní skupiny, Kolín n. R. Albertusstr. 36.) Úlohou ústředí je hlavně povzbuzovati k zakládání jednot, a kde již jsou, všemožně je podporovati, je-li potřeba řečníků, světelných obrazů a filmů, pokynů, knih, nářadí divadelního a tělocvičného a pod. Nebylo ovšem možno obejíti finanční stránku. Bez ní nelze si organisace tak rozsáhlé mysliti. Kolik má člen ročně platiti, ustanoví místní skupina sama, za každého však odvede centrále asi 50 h. Dovoleno je přibírati členy přispívající ze všech stavů.

Hnutí, jež tak slibně začalo, jehož vlny se tak mocně vypjaly, snadno by se rozplynulo v písku všedního života. Aby se tedy činorodé

nadšení udrželo i do budoucnosti, bylo snažně doporučeno konati exercicie. Usneseno, pokud lze, všude zakládati družiny mariánské, jež mají svým náboženským rázem tvořiti jádro místních skupin, vybranou jejich elitu, zásobující i ostatní druhy pravým nikdy nezemdlévajícím duchem.

Na konec několik praktických poznámek vyňatých z různých zpráv o vniterním ruchu ve skupinách: Každý měsíc jednou bývá večer pro vyšší třídy, po druhé pro nižší náboženská konference s krátkou pobožností. Občas se pořádají akademie obsahu světského (deklamace, přednášky, písně a hudební vložky). Pro abiturienty se konají před odchodem na universitu nebo do života v druhém pololetí zvláštní konference se (soukromou) poradou o volbě povolání. Schůze celé skupiny dějí se podle potřeby. Dále se tvoří kroužky literární, umělecké, sociální, filosofické, apologetické a hudební. Dovolena jest účast pouze na jednom z nich. V jejich čele stojí odborníci s výborem. Odbor divadelní, orchestr a pěvecký sbor pečuje o zábavy společenské. Tělesné otužení má za úlohu oddělení cestovní („junácké"), sportovní a tělocvičné. Někdy se sejdou starší večer též u džbánku piva za účasti hostů, kteří se zajímají o katol. studenty; jindy čtou společně některou významnou knihu, o jejíchž výkladech se rozpřádá rozhovor. Mladší nemilují zábav v uzavřené místnosti; hrají si ve volné přírodě. Vůbec naučila zkušenost ředitele děliti spolek podle věku na dvě oddělení nebo — není-li to možno — přijímati členy jen dospělejší, poněvadž jinak se obyčejně všechno přizpůsobuje chápavosti menších. Ti mohou se účastniti schůzí a porad jako hosté. I v konviktech zakádají se skupiny s družinou, kroužkem literárním a sociálním, divadelním a sportovním. Ba i tam, kde ústavu není, semkli se gymnasisté tam po delší dobu bydlící (na př. o prázdninách), aby se zabývali otázkami náboženskými a vědeckými.

Z poznámek těchto vysvítá, že naše SSS, jsouc původem starší, vesměs správně vytušilo, čeho je modernímu studentstvu potřebí, ovšem se zřením na naše české poměry. Srovnání s příbuzným podnikem v Německu upozorní snad na leccos a povzbudí k další práci.

*

Z dějin moravského školství. K nejhorlivějším stoupencům reformy školské, za Marie Teresie (1740—1780) probštem zahaňským Josefem Ignácem Felbigerem zaváděné, na Moravě náležel rodák fulnecký (narozen roku 1747) Ignác Mehoffer. Vykonav studia filosofická na universitě v Olomouci a právnická ve Vídni, přidal se jako jeden z prvních ve Vídni k velikému reformatorovi a stal se r. 1775 jeho vlivem prvním ředitelem nově zřízené normální školy v Brně. Jemu hlavně vedle markýze Karla de Ville přísluší zásluha, že reformy školské na Moravě záhy se ujaly, utěšeně šířily a obecným majetkem ku vzdělání lidu se staly. V uznání zásluh, jichž neúnavnou činností o povznesení školství moravského Mehoffer sobě nesporně dobyl, jmenován byl r. 1780 vrchním dozorcem ně-

meckých škol na Moravě a r. 1782 i ve Slezsku, čímž se mu otevřelo nové rozsáhlé pole činnosti. V tomto postavení sestavil mimo jiné též disciplinární předpisy pro nižší školy, jež císařským dekretem ze dne 30. září 1782, když byly provedeny na nich některé menší opravy, byly pro německé školy moravské schváleny a 16. prosince téhož roku guberniem všem krajským úřadům zaslány s rozkazem, aby disciplinární tyto předpisy netoliko na hlavních, nýbrž i na trivialních školách byly zavedeny. Při tom spolu bylo nařízeno, že netoliko jen učitelé, nýbrž i duchovní správcové jako školní dozorci mají obdržeti tyto stanovy, dle nich v trestání a mravním výchovu mládeže se říditi a je netoliko jen při jich přijetí, nýbrž častěji v roce žákům předčítati a vysvětlovati. Také ředitelé hlavních škol a učitelé škol vzorných měli praeparandisty o jejich používání svědomitě poučovati. Nebude zajisté od místa, podáme-li tu předpisy tyto[1]) spolu s poznámkami pro učitele určenými v doslovném znění.

Disciplinarvorschrift für die deutschen Schulen in Markgrafthume Mähren.

§ I.

1. Die Schüler können sich nicht zu oft zu Gemüthe führen, daß jeder Mensch seine Seelenkräfte nach Möglichkeit auszubilden, im Gewissen verbunden, und daher die Anwendung und Fleiß auf alles, was sie zu erlernen in den Schulen Gelegenheit haben, eine von Gott gebotene Pflicht sey; daß jeder Bürger eine nicht geringere Verbindlichkeit habe, sich zum Dienste des Staates fähig zu machen; daß endlich nützliche Kenntnisse, Wissenschaften und gute Sitten den sichersten und dauerhaftesten Grund zur inneren und äußeren Glückseligkeit legen.

2. Dieß ist der heilsame Endzweck der öffentlichen Schulen, in welchen die Jugend die wohlthätige Vorsorge des Staates gegen sie mit Dankbarkeit verehren muß. Es ist zu wünschen, daß dieser Endzweck bey allen Schülern auf gleiche Art, das ist: mit jener freundschaftlichen Gelindigkeit, womit man der sittsamen und fleißigen Jugend zu begegnen, ein Vergnügen findet, erreicht werden könnte: aber nachlässige und ungesittete machen es zur Nothwendigkeit, sie durch Ernst zu Erfüllung ihrer Pflicht anzuhalten und zu derselben Besserung sogar Strafmittel zu Hilfe zu rufen; öffentlicher Tadel und öffentliches Lob sollen also zur Bestrafung der Fehler und Belohnung der guten Handlungen angewendet werden und zu deren Vertheilung in jeder Klasse ein Buch der Schande und ein Buch der Ehre gewidmet, auser dem auch zur Absonderung der Strafwürdigen ein eigener Schandort bestimmet seyn.

3. Alle Handlungen der Schüler beziehen sich nach den Pflichten, die sie als Schüler beobachten sollen, vorzüglich auf zween Hauptgegenstände.

---

[1]) Uloženy jsou ve fascikulu S. 293. v zemském archivu moravském 7.

1. Auf die Anwendung ihrer Fähigkeiten und des Fleißes.
2. Auf die Anständigkeit der Sitten und Ausübung der ihrem Alter angemessenen Tugenden.

§. 4. Von diesem Gesichtspunkte werden alle Handlungen der Schüler beurtheilet: üble Handlungen sind alle die, welche den ersterwähnten Pflichten entgegen sind; diese werden nach Beschaffenheit vorzüglich dadurch bestrafet werden, daß der Schüler, der sich derselben schuldig gemacht hat, seinen Namen mit den Umständen seines Fehlers eigenhändig in das Schandbuch einzuschreiben verhalten werde. Gute Handlungen entgegen sind diejenigen, welche den Pflichten gemäß sind, zu deren Belohnung ein Schüler, der sich durch Handlungen auszeichnet, die entweder der Beweis von besonders anhaltendem Fleisse oder von vorzüglich guten Sitten sind, den Vorzug erhält, in das Buch der Ehre eingetragen zu werden. (P. d.)

*

jv. — Že člověk budoucnosti bude idealistou a asketou, toť víra monisty Verweyena, jíž projevuje ve svém nejnovějším díle „Edelmensch". Idealismem míní „orientaci duchem", „víru v tvůrčí sílu" lidského rozumu, která směle chápe se věcí (welche die Dinge beim Schopfe faßt) a upravuje je pro nejvyšší cíle. K tomu značí idealismus nejzazší napjetí vůle, jíž má se zdánlivě nemožné státi možným, ano někdy „věřit v nemožné, jakoby bylo možným . . . Idealismus jest optimisticko-herojskou věrou, která pokouší se překonat všechno nedostatečné". (3.) Podstatným znakem pravého idealismu musí býti též askese. „V takovém idealismu má svůj základ důstojnost ducha, jeho přednost a vniterní svoboda" (6.) V poznámce o askesi praví se: „Toto ctihodné (altehrwürdig) řecké slovo zasluhuje, aby dospělo k nové vážnosti. Drsná škola války skýtá mnohou příležitost, abychom se učili, vážit si asketického ideálu ve smyslu všestranně ukázněného těla i ducha. Všichni tvůrčí lidé byli askety . . ." Byla doba, kdy i vynikající učenci mluvili o askesi jako o stanovisku dávno již překonaném, naprosto nehodícím se do doby nové. Nyní nahlíží se stále víc a víc, že lidstvo budoucnosti, má-li dostáti svým úkolům, neobejde se bez askese, že již mládež má býti k ní vychovávána.

Může býti člověk objektivními důvody přesvědčen o pravdě idealismu? Této otázce, jež čtenáři se vnucuje, vyhýbá se monista, ale ačkoli přesné odpovědi na ni v díle není, naznačuje se dosti jasně, že jedná se jen o víru. „Čím hlouběji jest (idealista) proniknut věrou v jeho (idealismu) hodnoty, tím důvěrněji podniká boj proti jeho nepřátelskému okolnímu světu. Šťasten jest ve všech bojích a pronásledováních" (8.) Verweyen mluví o dvou idealních požadavcích, z nichž jeden musí ustoupit. Který z nich víc se hodí, nelze rozumem rozhodnout, nýbrž jenom „in emotionaler Selbstbesinnung, sogenannter Gewissenserforschung und der daraus entspringenden Tat". „Příliš úzce a významně (bedeutsam) jsou věda a povaha spjaty" (17.) Askese je

Verweyenovi „základní hodnotou“, která tvoří nezbytnou součástku ve výchovné soustavě a v pěstění člověka budoucnosti. Bez askese není možno vychovati charakterů a napravit zmatku, který je v člověku. „Lidé povinností jsou bez jisté askese sotva myslitelní“ (152.) Člověk budoucnosti — idealista a asketa — má rysy křesťanské. Lze-li ovšem takového člověka bez pravd a pomůcek křesťanských vypěstit, toť ovšem jiná otázka, a Verweyen by nám snad na to odpověděl: „Věřím, že se to podaří“. Ale kde zůstává „modernost“?

*

Význam hádanky. (Č. d.) 14. Rodovka. Tvoření rodů se neděje dle pravidel grammatiky, nýbrž snažíme se jen koncovkami ze slov jednoho rodu utvořiti slova rodu jiného, spolu nijak příbuzensky nesouvislá, ku př. ručník — ručnice; kos — kosa; sen, seno; pol, pola, pole; strážník, strážnice; lup, lupa atd.

On — se zvonkovitými květy rostlina,
jež jed v sobě také chová;
ona — pohoří skládající hornina,
pravěká, nikdy však nová.
(Rulík — rula).

On — známou houbu tají,
ono — vesele skáče v stáji.
(hřib — hříbě).

15. Roháček. Z písmen mají se sestaviti slova tak, aby směrem vodorovným a svislým dala významy v hádance uvedené. Slova tímto dvojím směrem čtená bývají stejnozvučná. Od čtvercovky liší se tato hádanka tím, že počet písmen jednotlivých slov jest rozdílný.

								Řešení:
a	a	a	a	a	a	a	člen národa	moravan
a	a	a	k	k	m		mužské jméno	otakar
n	n	o	o	r			člen národa	ratar
r	r	r	r				strom	akát
r	t	t					bod horka	var
t	v						míra	ar
v							hláska	n

16. Rozšiřovačka. Jedno slovo měníme ve slovo druhé přidáváním hlásek buď v předu nebo v zadu.

. . . pták
. . . . nástroj
. . . . květina
(kosatec)

. . míra
. . . bod horka
. . . . jídlo
. . . . . . výrobek
(tovar)

Jiné příklady: kos, kost, kostel, kostelec, kostelecký; Štěpánov, Králíky, Zorobabel, červenka, husar, obratel, kapusta atd.

17. Skrývačky. Některé slovo ukrývá se ve slovech jiných tak, že hlásky jeho nezměněným pořadem v nich po sobě následují. Ku př.: Chraňte plíce! (Teplice). Pěkná je ku př. skrývačka: „Tady je víčko drahé“. V této větě jsou skryty tři názvy: Dyje, Jevíčko, Odra.

Skrývačka může se nacházeti také v počátečních hláskách slov ve větě neb v básni a pod.

18. Slovní hříčky. Tyto rozluštíme, když přidáme ku slovu, na něž jsme tázáni, buď jednu hlásku neb jednu slabiku, nebo i více hlásek a slabik. Tyto hříčky zvláště žactvu se líbí. Na př.: Která bota je před nedělí? — Sobota. Který řemen vydává jiskry? — Křemen.

19. Souzvučka (homonym) jest hádanka obyčejně veršovaná. V ní se popisují slova souzvučná stejně znějící, avšak různého významu, ku př. vlna (ovčí, mořská), branice (město, zemská), křižák (vojín, pavouk, loď), liška (zvíře a houba), granát, roháč atd.

Ze mne dobrá matička
lecjakou věc uplete.
Já zas na moři si hrám
a žádný mě nesplete.
(vlna).

Jednou hmyz jsem,
po rákosí lítám u rybníka,
jindy nástroj, práci konám
v rukou obuvníka.
(šidlo).

(P. d.)

Hospodářsko-socialní.

Myšlenka jednotného vedení v hospodářské obnově Evropy prodírá se k určitějšímu utváření. V postižených krajích ustálilo se přesvědčení, že ony samy nejsou s to, aby si pomohly. A proto se vesele žije „nad poměry“ dál — což jest hlavním a skoro jediným kořenem valutních nesnází, inflace papírových peněz (t. j. neoprávněné „nadýmání“ jejich ceny, nikoli pouhá záplava!), nynější nemožnosti devalvace (snížení měny), již mnozí pokládají za jediný ozdravný prostředek atd. — jak všechny ty peněžnické šibolety znějí. Pokud se víc vydává než přijímá, není ozdravění možné.

Stát předchází všude špatným příkladem. Co bylo „válečnou nezbytností“, podrželo se, místo zdravé opravy daňové vydávají se papírové úpisy, podnikají se věci zatím docela zbytečné, jež by dobře mohly počkati, dodavatelům se platí nesmírné ceny, následkem čehož i obecenstvo jich žádá a naopak zas kupuje, co mu napadne, nad to pak nejspolehlivější opory revoluce nejen stávkami a zahálčivým slavením i demonstrováním, ale i přímým pustošením obecný majetek poškozují, aniž se jim smí dáti pocítiti nedostatek, neboť v oněch případech jim platy jdou dále, v těchto škody hradí „stát“: všecko to dokazuje, že státy samy si pomoci nedovedou. A cizí lékaři, kteří sem přicházejí na diagnosi, arciť nemohou než přisvědčiti, již podle lidového pořekadla: Když se člověku nechce, je to hůř, než když nemůže!

Co si z toho dále vyberou, jest zatím jejich tajemstvím. Že však těm a takovým hledačům úvěru neposkytnou, domyslí se každý obchodník snadno. A poskytnou-li, nebude laciný a nebude bez tíživých záruk.

A přece ve veřejném hospodářství jest úvěr přední podmínkou zdaru. V úvahách o valutě zdůrazňuje se obyčejně jen jedna stránka rovnováhy: větší vývoz než dovoz! Tato t. ř. obchodní bilance jest li příznivá, aktivní, jest ovšem velmi důležita a stačí za stejných jinak podmínek blahobyt země zajistiti. Avšak není-li jí, nepotřebuje proto země ještě strádati. Anglická obchodní bilance na př. bývá passivní, jelikož Anglie nucena mnoho dovážeti (potravin i surovin), ačkoli surovin a nad to tovarů také mnoho vyváží. Vydělávát za to velmi mnoho z plavby, z cizích papírů (pro jistotu svého peněžního obchodu) a j. Jiné země, přírodně málo plodné, vydělávají z návštěvy cizinců (Švýcary a Italie), ze mzdy svých lidí v cizině (Italie před válkou) atd. Druhá stránka bilance, t. ř. bilance platební, peněžní, může takto vyrovnati i schodky bilance obchodní.

Takové a podobné záruky spolehlivosti zemí dluhy nad poměr nezatížených zjednávají úvěruhodnost a příznivý úvěr. Anglie na př. byla za války velice passivní, ale přes to kurs jejích

směnek daleko méně klesl než na př. francouzských, aneb dokonce vlašských. Peníze země příliš zatížené se nehledají, naopak zač za to prodávají, a proto podle zákona poptávky a nabídky co do hodnoty klesají. Nejeví-li se pak v zemi známky vzestupu v práci, jež tvoří nové hmotné hodnoty, ba naopak ubývá-li výroby a přibývá marnotratnosti, klesá též úvěr.

To jsou zásady všeplatné. Obrátiti je na poměry státu čs může každý sám. Jaký jest u nás poměr možného vývozu a dovozu, který z nich bude vyšší, sotva dnes vědí i páni v Praze, kteří jen vědí a pořád říkají, že jsme státem bohatým, ale při tom sekají i bez potřeby dluhy na dluhy. Cizina nás také odhaduje podle skutečnosti, ne podle hudby budoucna, jako naši vládní peněžníci, a proto nám úvěr odpírá. A tím jest řečeno všechno, co o hospodářské situaci kterékoli země říci lze.

Odnesou li si zástupci americké Foreign Commerce Corporation, kteří tento měsíc také Prahu navštívili a za účelem sanace naše poměry studovali, lepší dojem, tím lépe pro nás. Ale že nám nic nedají zadarmo, o tom netřeba pochybovati.

*

V duchu doby jest neodolatelná snaha po družstevnictví: organisace jest čarovným heslem, a to znamená zájmové sdružování. Je to přirozený postup od ničivého liberalistického individualismu, který společnost roztříštil a ve vražedné existenční boje zapletl, aby chytří a bezohlední jedinci z toho rozvadění těžili. Návrat ke zdravým společenským útvarům jen hlupci ještě tupeného středověku!

V Praze zamýšlejí družstevnictví (hospodářské, obchodní atd.) co nejvíce rozšířiti a vybudovati, jen že po socialisticku, což by znamenalo zničení samostatného živnostnictva a podle všech dosavadních zkušeností též ohrožení přičinlivosti, tedy výroby a volné výměny zboží.

Na jednu okolnost nutno zvlášť upozorniti. Zřízenci státní, na př. u dráh, u pošt, mají své „konsumy“, někdy velice rozsáhlé a ovšem vyžadující četných lidí k obstarávání a prodeji zboží. Nevíme, pokud je známo, že tyto osoby v konsumech zaměstnané, tedy obchodující na účet vůči státu vlastně soukromý, zůstávají a postupují ve svém úřadě, jsou tedy státem placeny (a nějakými příspěvky od konsumů vedle toho odměňovány.)

Zařízení to jistě spravedlivým nazvati nemožno. Každý obchodník, i družstevní, musí žíti ze své práce, musí „na sebe vydělati“. Zboží se tedy podle toho přirozeně zdražuje. Nevíme, zdali v oněch zřízeneckých konsumech jest o tu režii, kterou platí stát, lacinší nebo není: ale v každém případě je tím zkracováno obecenstvo ostatní, které svými daněmi veřejné zřízence vydržuje.

Budiž každému přáno, ale když rovnost, tož rovnost! Bude zajisté nutno časem zrušiti různé ty válečné kuchyně a pod. nouzová zařízení, jež konečně přece neslouží všem nouzi trpícím.

A taktéž bude nutno upraviti ony třídní konsumy, aby třídními výhodami a nevýhodami nebylo pěstováno přednostní kastovnictví jedněch na ujmu druhých.

*

jv. — Slabomyslnost ženy? Spis P. J. Möbia „Über den physiologischen Schwachsinn des Weibes“ vyšel vloni v jedenáctém vydání, což je význačným pro dnešní dobu, jež se chlubí, že je rytířskou vůči krásnému pohlaví. Co Möbius míní slovem „slabomyslnost“, naznačuje na první straně: „To co jest uprostřed mezi blbstvím a normálním stavem“. Stranu dále píše, že mezi blbstvím (Dummheit) a lehčími formami slabomyslnosti není asi ve skutečnosti žádného podstatného rozdílu. Žena je prý v moci instinktu, který ji činí nesamostatnou a podobnou zvířeti. V té okolnosti, že žena podobá se zvířeti, mají dle spisovatele četné ženské vlastnosti svůj kořen; tak na př. „nedostatek vlastního úsudku“; objektivní spravedlivost bez rozdílu osob je ženám prázdným pojmem; „jsou nespravedlivými od srdce“ (9). Upírá se jim schopnost ovládati se. „Kdyby žena nebyla tělesně a duševně slabou, kdyby nebyla pravidelně okolnostmi neškodnou, byla by nanejvýš nebezpečnou“. „Přetvářka, t. j. lež, je nejpřirozenější a nejnepostrádatelnější zbraní ženinou, které se naprosto nemůže vzdát“ (13.)

Pro názor, že žena, jež není matkou, minula se s povoláním, byl Möbius ostře napaden; ale v dodatku zastává se ho v plném znění, i když prý zní tvrdě. Přidává však k němu vysvětlení, že i žena taková, která nemá dětí, může blahodárně svými mateřskými vlastnostmi působit. Obživit klášterní ideály je dle M. rozhodným pokrokem. „Radikální potírání klášternictví bylo jedním z největších bláznovství reformace a liberalismu“ (55). Sliby doživotní odporují prý sice duchu dnešní doby; avšak v jistém smyslu jsou prý přece v právu, neboť „poslušnost je nepostrádatelnou, čistota rozumí se sama sebou (ergibt sich von selbst) a chudoba značí nemít nic vlastního. Samo sebou se rozumí, že mnohé modifikace jsou možny, avšak všeobecně lze říci, že štěstí jednotlivcovo bude tím větší, čím šlechetnější jest účel a dokonalejší oddanost. I to jest jisto, že pro ženskou povahu život klášterní ve smyslu zde zmíněném přivodí nejspíše náhradu za štěstí přirozené“ (56).

Spisovatelka Käthe Sturmfels svaluje ve spisku „Krank am Weibe“ veškeru vinu za dnešní nemravnost na ženu. „Ženami stali se pozvolna i muži nemravnými a směšnými. Všechny ženské plány obrodné jsou prý arrogancí. Převážný vliv žen měl vždy v zápětí zlé výsledky. Přepjatá péče o nemanželské matky, jež jsou vinny svým neštěstím, podporuje prý nemravnost. „Praví se: mateřství je něčím svatým. Nun diese Mutterschaft, dieses tierische Kinderkriegen ohne jegliches Verantwortungsgefühl ist es gewiss nicht“ (62.) Volání po dítěti, o němžto v ženských spisech a časopisech čteme, je prý hlasem po volnosti a vyžití pohlavního pudu ženina. „Je to jako výsměch, že

nejmužnější národ světa, německý národ, dožil se hanby, že jeho ženy vedou jej k úpadku" (109). Pracující ženy mají prý slabě vyvinuté svědomí. Málokterá spisovatelka píše tak zaujatě o ženách.

*

Budiž dovoleno zmíniti se tu o dvou ženách biblických, manželce Tobiášové a Jobově.

Oslepłému a trpělivému Tobiáši st. kromě přátel i jeho Anna se posmívá, že jeho naděje ukázala se daremnou a dobročinnost jeho se prozradila jako planá, marně zakrývajíc hříchy, tak že chudák uznávaje poklesky, ne své ale národní, Boha prosí, aby duši jeho raději vzal (Tob 2, 22; 3, 5. 6).

Ještě horší megérou jeví se žena Jobova. Když ubožák pozbyl všeho a sám prokazou stižen sedí před vesnicí na smetišti, křičí naň žena jeho: Ještě zůstáváš při své dobromyslnosti? Zlořeč Bohu a umři (Job 2, 9).

Ženy Tobiášovy se nezastávají, ačkoliv jest pochopitelno že se dopálila, když on se zdráhá jísti z kůzlete, které z práce přinesla, boje se, aby nebylo kradené. Za to žena Jobova vedle přísných soudců našla též obhájce, kteří výbuch její vysvětlují takto: Na rozdíl od ženy Tobiášovy, která ctnost manželovu zlehčuje, žena Jobova bojuje v nitru strašlivý boj mezi důvěrou v Boha a pevným vědomím mužovy bezúhonnosti. Láska k mužovi zvítězí i radí mu zlořečiti Bohu, předpokládajíc, že ten jej na místě potrestá smrtí, která bude jemu dobrodiním naproti pozvolnému umírání prokazou. Tím větší prý to zkouška pro Jobovu trpělivost, že po všech přátelích i ona, věrná, milující manželka mu třebas i z lásky radí spustiti se Boha. Srdcerývný, tragický spor to proň, jejž on však překonává známým: Jako ledaktera z hloupých ženských jsi mluvila: když jsme dobré přijali z ruky boží, proč bychom nepřijali zlé? (N. Peters v Theol. u. Glaube 1919, 418 dd.)

Módní člověk, ani mužského ani ženského rodu, takových bojů nezná; co všechno se nepáše z t. z. „lásky"!

*

Tamtéž dále jedná J. Maiworn o podobenství evang. Mt 20, 1—15, kde vinař najímá dělníky na svou vinici, nynější vinohrad. Pis. nazývá toto podobenství dělnickým v nejmodernějším smyslu, nevylučuje ovšem duchovního výkladu (o církvi a spáse). Vinař jde na náměstí, tehdejší poptavárnu, kde v tomto případě nabídka přesahuje poptávku — tedy nezaměstnanost! Vinař však jí nevyužitkuje; klidně smluví obvyklou denní mzdu („denár"), dělníci jsou srozuměni a jdou do práce. Zatím přicházejí noví a noví nezaměstnanci, a vinař je přijímá do práce slibuje jim též dáti, „co spravedlivo", a při výplatě dá jim i za mnohem kratší práci tolik co prvým, maje zřetel k jejich životní potřebě a k tomu, že před tím nezaháleli svévolně — nezaměstnanost nezaviněná!

Jeden z prvých dělníků namítá, že to nespravedlivo: chtěl by,

aby se platilo dle pracovní doby, neohlížeje se na to, že ti poslední by pak beze své viny dostali mzdu pouze za hodinu — „na živobytí málo, na úmor mnoho“, jak se říkává.

Tak by dělení výtěžku dle přání dělníkova bylo mathematicky spravedlivé, ale k nevinným kruté; dáti pak těm posledním tolik, co smluveno s prvými (po denáru), ostatním pak podle hodin po 12—10—9—8 atd. denárech, na to nestačí výtěžek — podnik by byl ohrožen úpadkem — opět jen se škodou dělnictva.

Slova: nesmím (s výtěžkem) činiti, co chci? vztahují se ovšem jen k takovému používání výtěžku, jaké bylo zde, tedy k dobrému, nikoli, že by vinař směl z něho hýřiti a pod. Sic by mluvčí dělnictva byl docela právem směl odpověděti: ne! a výtka: či oko tvé je zlomyslné, že já jsem dobromyslný? byla by zhola neoprávněna. (Semitský způsob otázky zněl by po našem slohu: či má se moje dobrota říditi tvým (bezohledným) nárokem?) Mluvčí pak, nemoha zapříti, že dostal, co mu po spravedlivé smlouvě patřilo, již neodporuje.

Ovšem jako jindy není podobenství theorií mzdy, nýbrž jen drastickým příkladem, ale v hlavních rysech jistě přiléhavým.

V jiné stati téhož časopisu probírá Dr. B. Althaner rozdíl v pojetí slibu chudoby dvou velikých současníků Františka Ass. († 1226) a Dominika († 1221). Obojí řády čítají se mezi řády žebravé a postavily se vědomě v odpor ke zvykům dotavadních řádů, které přikazovaly chudobu jen jednotlivcům, nikoli celku a celkům. Rozdíl je však v tom, že František, muž horoucího citu, pojal chudobu nejen jednotlivých členů, nýbrž i celého řádu jakožto přední a hlavní prostředek osobního posvěcení, a proto i celému řádu i jednotlivým domům veškeren majetek zakázal, omezuje příjmy jejich pouze na dobrovolnou, nejnutnější a chvilkovou podporu obyvatelstva: kdežto Dominik maje kromě toho na mysli také veřejnou činnost svých bratří, hlavně kázání (odtud jméno řádu kazatelského), z chladnější rozvahy přikázal jednotlivcům sice chudobu naprostou, aby činnosti kazatelské nepřekážela péče o věci pozemské, ale z téhož důvodu nezakázal svému řádu a jednotlivým domům vlastnického práva co do majetku k bohoslužbě a k živobytí naprosto potřebného, vylučuje hromadění statků a důchodů přebytečných; proto zakázal přijímati dary a odkazy, jichž nebylo právě potřebí, ale když by potřebného nebylo, nařídil též vypomáhati si žebrotou.

Střední tato cesta lépe se hodila k životním poměrům, zvláště v severnějších krajinách, a uspořila řádu dominikánskému těžké otřesy, jaké postihly řád františkánský v stol. 13. a 14. právě pro příliš idealní, do života jako pravidlo se nehodící pojetí evangelické chudoby.

Politický.

V B. při t. ř. inteligentní zkoušce pro službu železniční byla dána jednomu uchazeči otázka: Co jest Archimedův zákon?

Statečný, snad více ve vlastenectví než ve fysice honěný zkoušenec — bezpochyby stoupenec theorie Dra Isidora-Bohdana Zahradníka: Napřed Čech a až potom . . . — odpověděl (patheticky):

Archimedův zákon jest zákon, který odhlasovalo československé Národní shromáždění r. 1919 . . .

Kardinál Schwarzenberg kdysi na visitaci, když chlapec na otázku, kdo vynalezl střelný prach, odpověděl (špatně rozuměje napovídajícímu): Schwarzenberg! prý poznamenal: Mezi Schwarzenbergy byli znamenití mužové, ale střelného prachu nevynalezli.

Onen zkoumatel intelligence budoucích náčelníků dopravy po souši i po vodě, boje se státi zrádcem republiky, neopovážil se poznamenati, že v čs NS jsou znamenití mužové, a ještě znamenitější ženy, ale že . . .

A teď už tohoto NS není. Pracovalo až do poslední chvíle (do 15. dubna ráno) před volbou poslanců, pracovalo ve dne v noci, zrovna do úpadu — arciť jen asi 25% jeho členstva, neznámo, zda právě jeho výkvět či většinou brak —, ale jelikož „práce kvapná málo platná“, bude předním úkolem nového sněmu, práci jeho z velmi veliké části předělati, má-li v zákonodárství a ve správě konečně nastati pořádek.

Nebude záhodno uvážiti, že sněmům lépe se hodí péče o správu, zákonodárství pak lépe vybraným znalcům, o jejichž návrzích by sněmy pak hlasovaly?

Volby 18. a 25. t. m. vykonány, aspoň v Čechách a na Moravě, potud klidně, že nebylo hrubších výtržností. Prohibitionisté snad to přičítají zákazu alkoholu v den předvolební a volební, hlavně však to přičítati možno vázaným volebním lístkům, jež by tedy aspoň toto dobré měly do sebe, když jinak, s hlediska svobodné volby nejzdatnějších, doporučitelny nejsou. Jinak volební zápas nebyl klidný, tím méně slušný; noviny protiklerikální zuřivě svým protivníkům nadávaly, a dosť nepěkných věcí vyšlo na jevo, jmenovitě co do hrabošství, ba zlodějství; proti klerikálům nebylo právě jiné zbraně po ruce než husitské a protestantské pleskačky o Římu a Habsburcích.

Vážný a znamenitý pokyn pro stranu klerikální, totiž lidovou, jež proti tolikému náporu tak čestně z voleb vyšla: s poctivostí nejdál dojdeš! s poctivostí zásad, s poctivostí křesťanského života, s poctivostí politickou i hospodářskou.

Nevíme, jaké místo zaujme v řízení věcí veřejných, o nichž podle výsledku voleb zatím bude nejvíc rozhodovati strana nejsilnější, sociálně-demokratická. Hlediska strany lidové jsou dána její povahou,

ať by se dala zastoupiti ve vládě — dědictví to věru nevábné! — ať by zůstala v opposici: jako česká strana křesťanská je stranou národní, avšak nepěstuje barbarského nacionalismu, nýbrž bude v osvětových otázkách hledati spojení a opory u stejně smýšlejících doma i za hranicemi. „Černou internacionálu“ nutno utvořiti co nejdříve, ať nám jiné internacionály proto nadávají jak chtějí; nadávati nám budou tak i tak — oderint, dum metuant, nejde-li to jinak.

Druhá věc, na niž se poněkud zapomínalo, jest: i demokratie potřebuje intelligentního vedení. Laická intelligence česká se v porevolučních bojích zapomněla sama nad sebou: buď ze strachu existenčního nebo z neprozíravosti nechala nás samotny zápasiti o nejsvětější statky národní, spokojujíc se — v nejpříznivějších případech — úlohou ustrašeného a potichu naříkajícího diváka, ač možno předpokládati, že část aspoň při volbách se snad rozpomněla, kde její místo, když předáci národní demokratie, strany prý po výtce intelligentní, zřejmě na křesťanský ráz manželství, školy atd. útočili (Engliš, Herben a j.), její stoupenci ve školách i v úřadech a hlavně v tisku proti náboženství našemu vystupovali. Netřeba nadbíhati ani zalezlíkům ani zásadním odpůrcům, aby pohodlně těžili z vítězství, o něž se ničím nepřičinili, spíše naopak je ztížili. Ale bez intelligentního vedení si žádná strana vůdčího postavení ve státě neudrží. A intelligentní vedení naší strany nesmí dále zůstati jen v rukou několika kněží. Kněžské součinnosti bude vždy potřebí ve straně rázu náboženského, neboť i v politice i v hospodářství nutno vždy a všude hájiti také zásady náboženské, k jejichž výkladu právě kněží úřadem svým jsou povoláni. Avšak i politická taktika i poměr k národu a jeho dorostu žádá, by u vedení strany byla jak náleží zastoupena též intelligence laická: jako církev a kostel není záležitostí pouze kněžskou, tak jí nesmí býti ani příslušná strana politická, a předsudek ten jejími protivníky v lidu šířený nutno vyvraceti také skutkem.

Mluvíme o vítězství naší lidové strany, ačkoli poměr jejích mandátů naproti socialnědemokratickým jen o málo se zlepšil. Ale vzhledem k zuřivému náporu tolika protivníků možno směle mluviti o vítězství, vítězství uvědomělosti křesťanské. Největší zásluhu o její vyburcování mají pp. učitelé, po př. téhož druhu sl. učitelky, tak jako naopak socialním demokratům pomohly jednak jejich konsumy, které měly a mají vždy zásoby všeho zboží, i když obchodníci soukromí a jiná družstva neměla co prodávati, jednak známé zbraně demagogické.

Slovensko tentokrát zklamalo, ale jen toho, kdo je a důvěřivost vůdců jeho málo zná. Ostatně bude nutno teprve vyšetřiti, jak to tam o volbách chodilo, nebyly-li to přece jen volby maďarské.

Zvláštní úlohu hraje u nás ve volbách vojsko, jež se stává jakýmsi létacím sborem volebním. (Mimochodem řečeno, rozhodlo vojsko také v Brně a ve Znojmě volby v český prospěch, tam pro $^2/_3$ většinu, zde pro většinu. O Brně dále nemluvíme. Ale co do Znojma žádný poctivý člověk by se takovým vítěz-

stvím chlubiti neměl, nechce-li na právo a spravedlivost plivati; možná, že je Znojmo poněmčeno, ale zatím dojista většinou německé jest. Pravda nade vše!)

Že vojsko volilo šmahem sociální demokraty, tedy nejen proti nám, ale i proti dvěma čelným ministrům (Beneši a Klofáčovi), z nichž jeden jest právě jeho ministrem, jest zajímavou ironií osudu. M. j. možno to z části snad vysvětliti také smýšlením t. ř. vzdělavatelů ve vojště, kteří mají nahrazovati vliv vojenských kněží a velmi často by sami ještě lepšího vzdělání potřebovali. (Nebudiž ostatně v zájmu pravdy zamlčováno, že mezi vojenskými kněžími, kteří teď neměli žádné duchovní instance nad sebou, našli se živlové počínání tak ostudného, že hanba o tom mluviti. Jako před časem „reformisté“ se nestyděli vypraviti právě k Macharovi deputaci, aby jim pomohl k ženitbě, tak vojenští kněží nestyděli se jíti tak daleko, že týž Machar, gener. inspektor vojska, musel mezi nimi dělati pořádek. Hanba opravdu těm, kdo tuhle ostudu — vládě ovšem vděk — zavinili!) —

Mezi čs důstojnictvem jsou prý roztrpčeni, že se čelná nová místa zadávají důstojníkům francouzským. Jest pochopitelno, že to příjemno není, avšak ohledy politické i peněžité k tomu vedly a jelikož příčina jejich zůstává, zůstává i následek.

*

Státnické porady v San Remo měly konečně aspoň u zeleného stolu rozhodnouti jednak o trojím míru (Versailles, St. Germain a Neuilly), jednak o Východě (ruském i tureckém). Aspoň u zeleného stolu pravím, neboť rok 1919. a 1920. není rokem 1815., kdy na vídenském kongresse slova u zeleného stolu na nějakou dobu znamenala také dějiny. Toho dnes není: „sebeurčování národů“ jest silnější, třebas to někdy ani nebylo sebeurčováním národů. Mezistátní poměry jsou tak rozmíchány, že od měsíce, doby v nynější politice dosti dlouhé, neviděti žádného pokroku ani vyjasnění.

O evropském Turecku sice rozhodnuto, že má připadnouti Řecku, ale to ještě neznamená, že mu připadne. Spor mezi Jugoslavií a Vlachy rovněž není rozhodnut. Německé bouře jakž takž udušeny jednak německým vojskem samým, jednak francouzskými pohrůžkami, které zdůrazněny vpádem barevných čet do jižního Německa. Ruská vláda sice stále nabízí vyjednávání o mír, neznámo, zda upřímný, ale západní státy se tohoto dobrodiní bojí, tušíce v něm rozšíření a posilu bolševictví.

Z našich sousedů Polsko jest v bojích s Ruskem, Maďaři mají plné ruce práce s domácím úklidem židovsko-bolševického dědictví i s jednáním o mír, Rakousko pak vedle nové federalistické ústavy, již projednává, uvažuje o slibech italských, jež mu Renner přivezl z Říma. Není pochyby, že tam byl přijat vlídně, neboť Italie potřebuje i malých přátel, nenalézajíc pro své ne právě skromné nároky vůči Jugoslavii dostatečného porozumění ani v Evropě ani

v Americe. Proto také k Maďarům smířlivě se chová. Na naše legionáře prý sice pořád uznale vzpomíná, ale z takové vděčnosti se politika nedělá.

V Mexiku jest občanská válka pro krvežíznivce Carranzu, jehož kdysi právě Wilson v zájmu severoamerických trustů Mexiku vnutil a jenž nelidským řáděním zemi do hrozných běd uvedl.

*

Palestina s Mesopotanií mají zůstati pod ochranou anglickou. Doufejme, že tato nebude tam prováděti, co onekdy jistý státník anglický sliboval židům, totiž učiniti z Palestiny stát židovský.

Proti diplomatickému spojení Francie s Vatikánem pařížský Grand Orient všemožně brojil; ačkoli však na to vynaložil obnosy stamilionové, nebylo to nic platno.

Židé brání se výtkám, že všude jsou vinni bolševickým řáděním, ukazujíce na to, že mezi jeho vůdci nebývají četněji zastoupeni než arijci. To je sice pravda, jelikož jich není dosť na to, aby všecka vůdčí místa obsadili, ale prvenství mají všude, a tím jest řečeno dosť.

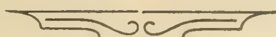
Vůdce junkerské protirevoluce v severním Německu, třídenní diktator Kapp, poštval na sebe židovstvo tím, že mu pro hladovějící obyvatelstvo zabavil velké zásoby nejlepší pšeničné mouky, určené prý na mazzesy. To prý byl jediný jeho vladařský čin, posmívají se mu teď.

Ve Vídni zemřel m. m. proslulý Moriz Benedikt, ředitel „Neue freie Presse“ a jí také ředitel politiky mocnářství, obratný štváč národů, všemocný našeptávač vyšších i nejvyšších kruhů. Vědělo se, že je to mocnost křesťanskému řádu a státu nepřátelská a nebezpečná, ale přes to vliv její zůstával; nejvyšší byrokracie, generalita, šlechta byla ve vleku jejím, třebas namnoze i s odporem, N. fr. Presse jí byla nad evangelium — také jedna z neposledních příčin války. Případně o něm napsáno dobrým znalcem: „Gerade seine Feinde blieben ihm am treuesten: sie konnten sich niemals von ihm befreien“.

Kdo zaujme jeho místo u nás?

Ročník XXXVII. Číslo 5.

HLÍDKA.

Dvě kapitoly z pastorální psychologie.

A. Špaldák.

I. Mše sv.

Mše sv. je předmětem usilovných studií liturgických a historických; a zároveň urputných snah reformních; tyto se týkají ovšem hlavně liturgického jazyka při ní nebo doby, kdy se konati má a pod. zevnějších okolností. Nejsem zajisté nepřítelem ani vědy ani reforem, ale zdá se mi, že by záslužnější bylo vyšetřiti, čeho psychologie žádá, aby se mše sv. stala pro život křesťana čím býti má.

Položíme si tři otázky, které se pokusíme praktickou psychologií řešiti. Uspokojíme-li svým řešením či vzbudíme-li odpor, na tom nám příliš nezáleží, jen když se nám podaří uvésti podobné otázky do proudu.

1. Jak by se mělo nejlépe těžiti ze mše sv. pro duchovní život? I když mše sv. má svůj vlastní význam a i když ideál liturgie je chváliti Boha srdcem již Bohu oddaným a ne teprve z pout zemských se vybavujícím, z praktických důvodů má býti zároveň obnovením duchovního života. Dle některých horlitelů liturgických má vůbec učiniti zbytečným všeliké soukromé rozjímání.

Mohli bychom se nejprve tázati, jak by se podle toho měl zaříditi obřad a text mešní: jak povznésti radostnou náladu duševní jasem světel, nádherou rouch, zvukem varhan, jak voliti evangelia a jiné texty, jimiž by se připomínaly — jedna po druhé, ne pokaždé všecky na jednou! — myšlenky sterými dojmy všedního života zatlačované (j.: Radost v Pánu síla naše — Ochotného dárce miluje

Bůh — Kde poklad váš, tam i srdce vaše bude); v jaké dramatické výkony odíti nadpřirozené děje; jakou řečí[1]) mluviti k modernímu lidstvu; zda by se měla láska k bližnímu i skutky cvičiti (offertorium!) nebo dokonce úmyslně ponechávati podnět ke cvičbě v trpělivosti na př. nesprávným zpíváním, což by snad neschvaloval Festugière, když v tom vidí jednu z předností liturgické pobožnosti! To by nás ovšem zavedlo daleko. Ne že bychom se báli, by se nám nevytýkalo, že chceme reformovati mešní obřady; neboť jsme si vědomi, že hledisko v úvahu vzaté jest jednostranné, a že odpověď na naši otázku má přímo platnost pouze theoretickou. Ale vytkli jsme si úkol skromnější a odpovíme si toliko k otázce, jak si zaříditi pobožnost soukromou při mši sv., aby měla co největší užitek pro duchovní život.

Boj proti egoismu ať v té ať v jiné podobě je zajisté nejpodstatnější věc pro každého. Kdo si toho není vědom, nezpytuje sama sebe. V tom boji nechať se cvičí podle zásady: počínati si, jako bychom dokonalost žádoucí již měli; ať tím, že se raduje ze slávy boží (Gloria), ať tím, že pro utrpení a oslavu Kristovu zapomíná svých bolestí a svých radostí (Unde et memores), a že prosí o něhu, vroucnost, vytrvalost, energii v cítění s Kristem, jakou vynikali sv. mučeníci a sv. panny (Nobis quoque peccatoribus), ať tím, že prosí o to, aby se vůle boží ve všem dála (Pater noster); o tuto čistotu úmyslu ať vroucně prosí, jak církev římská takřka v každé oraci — s obměnou motivů — činí; a k této ochotě nechať čerpá pohnutky z obětavé lásky Páně k nejmenším z nás atd. Především pak ať využitkuje příhodnost rozmluvy s eucharistickým Kristem a zařídí svou pobožnost k sv. přijímání tak, aby touha po něm splývala s vroucí žádostí dosíci od něho daru lásky nořící naše zájmy v zájmech Kristových, tedy jedině správných.

To jest jediný psychologicky správný postup, kde opravdově žádáme něčeho dosíci. Je to asketická psychologie sv. Ignáce. Vytýká

---

[1]) Lamb. Beaudouin, La piété de l'Eglise. 1914 str. 19 myslí, že zavedení mateřštiny v celé liturgii by bylo une oeuvre spirituelle de miséricorde de tout premier ordre. Nadsazuje s Festugièrem význam liturgie. V archaeologické zálibě své si pochvaluje, že římské basiliky často poskytly motivů pro liturgické texty (str. 33), a je přesvědčen, že žalmy jsou modernímu člověku modlitbou nejpřiměřenější; a ve své zaujatosti počítá účinky svátostí na vrub liturgie, domnívá se, že jen v liturgické modlitbě Duch sv. působí na duši. Štěstí, že Kristus Pán se modlil o samotě. Podobně jiný zaslepený horlitel o znovuvzkříšení staré liturgie lituje, že katolíci nebyli pro válku vychováni starozákonními žalmy, kde by prý byli našli pojem o Bohu trpčí, ale pravdivější, než měli — z moderních pobožností.

se ovšem, že se tím způsobem uchylujeme od liturgické pobožnosti. Doporučuje se místo toho pouze jakási passivní účast: zpívání nebo dívání se na obřady, jež prý vzbudí leckterou užitečnou myšlenku. Nikoliv, ani přeložená liturgie nestačila by k tomu, aby rázem vybavila bezděky myšlenky, jichž nejvíce potřebujeme, vzbudila snahy účinně soustředěné a dovedla nás nejkratší cestou k úspěchu; dlužno přijíti na mši sv. s určitým úmyslem a programem. A i kdyby překlad mešního textu mnohému lépe posloužil za základ pobožnosti než nesrozumitelná řeč, přece, aspoň dokud nepodáme klíče ke vniterní souvislosti všech obřadů a textů, dokud dovedeme podati toliko jejich historický původ a vývoj, nemůžeme nikomu bráti práva, aby si volil svou pobožnost, i když je to snad růženec, jímž se ctitel marianský povznáší k šlechetné radosti z hojných milostí své Královny, za něž Bohu děkuje, prose ji, aby se i on v lásce k jejímu Synu svých soukromých zájmů zhostil. Ideálu tím dokonale vyhověno není, ale pouhým odzpíváním několika písniček také ne, a běží o to, z čeho je větší praktický užitek.

2. Která pobožnost jest nejpřirozenější? Každé zobrazování děje se s úmyslem, aby působilo na rozum, na cit a na vůli. Tážeme se, jakých dojmů žádá povahou svou podstata křesťanské oběti; stranou necháváme otázku, jak by se měl nejvhodněji zaříditi obřad a text liturgický, aby jím tyto dojmy vyvolávány byly. Způsob, jakým se oslavuje věc, není sice lhostejný, i když k jejímu ocenění jsme dokonale disponováni; ale v našem případě je tato otázka jistě významu podružného. Že při oslavování osvobození národu někdo pláče a při mši sv. nikoli, toho příčina jistě není v přiměřenosti neb nepřiměřenosti způsobu oslavy.

Co je podstatou křesťanské oběti? Z tolika různých domněnek, jež k tomu odpovídají, nám postačí, že mše sv. je totožná s obětí kříže (Hebr 10, 14), ale zároveň oběť naše. To je zřejmá nauka sv. Augustina (De civ. D. 10, 6; 22, 10), uznaná též od theologů východních (AAV X 462). Tedy obřadem mešním zobrazuje se oběť, církví s hlavou její Kristem přinášená na vykoupení lidstva. V tom zahrnuta je nejen všecka činnost Kristova za jeho života pozemského, jejíž dovršení pouze je smrt na kříži, ale i všecka činnost církve bojující, spojením s Kristem v řád nadpřirozený povýšená. Lze tedy jedním slovem vystihnouti význam mše sv.: že se tu církvi zobrazuje oběť, kterou sama (i s hlavou svou) obětována jest (August., De civ.

D. 10, 6). Srv. J. B. Thibaut O. S. A., Monuments de la Notation Ekphonétique. 1913, str. 22.

Pokud tedy při oběti mše sv. jde o účast naši, smýšlením přirozeně tomu odpovídajícím jest patrně: přistoupiti na úkol činný i trpný nám na zemi vytknutý, a ovšem přistoupiti z důvodů, které nás k tomu přiměti mají. K dobrovolnému pití hořkého kalicha života pozemského můžeme se ovšem odhodlati i pro naši spásu, ale chceme-li důvod svůj bráti z důvodu, pro který Bůh toho žádá, chceme-li jednati synů božích důstojněji, dokonaleji, ba dokonce psychologicky si věc usnadniti, vyvoláme v sobě přání, kde tomu jiný zřetel nevadí, tam raději oběť přinášeti než jí žádati, oběť sebezapření atd. — poněvadž Kristus trpěl. Toto smýšlení přirozeně provázeno bude pocitem sjednocení s Kristem v úkolu a tedy i v stavu: pocítíme se jako gens electa, genus sacerdotale, oblečeni rouchem milosti; a provázeno bude radostí z našeho povolání. Aby se pak pobožnost přirozeným způsobem rozvíjela, připomeneme si napřed, co jsme ze sebe, oželíme své nedbalosti osobní a semkneme se duchem s ostatními v tělo Kristovo. Požádáme vroucně o nejdokonalejší pobožnost, a z úvah o tom, čím nám je Bůh a čím nám je Kristus, budeme čerpati k ní pohnutky.

Než oběť naše není samostatná, jest obětí jen skrze Krista. Proto dlužno učiniti střediskem našich pocitů Krista; a to nikoli Krista jako historickou osobu v empirické situaci dané přede dvěma tisíci let, nýbrž jako našeho idealního vůdce v boji proti zlu, který stále před očima našima žije: z jeho lásky svou roznítiti, z jeho sebezapírání čerpati sílu, v jeho strasti a vítězoslávu se vžíti: ne již jen proto se radovati, že můžeme přispěti k slávě boží, nýbrž Bohu děkovati, že Kristus tolik přispěl a přispívá; sebe zapomínajíc těšiti se z jeho vítězství jako rmoutiti se z jeho utrpení. Nebylo by však obecně doporučitelné hrouziti se ve všecky podrobnosti historického utrpení nebo vyobrazovati si konkrétně nebeskou slávu Kristovu; nejen že by to mysl unavovalo, ale konečností našich konkretních představ byl by oslaben dojem nekonečného snížení a lásky Krista trpícího a nekonečné důstojnosti Krista oslaveného. Proto liturgie římská předkládá duši, v Krista životní zájmy své přenášející, jen třemi slovy předmět, ke kterému má city své obrátiti: unde et memores passionis, resurrectionis et ascensionis ... (proto také pamětlivi utrpení, vzkříšení, nanebevstoupení).

Než oběť naše není individuelní, je kollektivní; a i pobožnost

naše má býti jaksi společná. Naše láska má býti založena na pohnutkách společných, lidstva celého se týkajících; naše vroucnost má se sdíleti jiným, nerušíc jich; bude nám postupovati společným způsobem, patrně přizpůsobujíc se postupu liturgického obřadu. Bude nám tedy tanouti na mysli péče, jakou Bůh lidstvo vedl k vědomé a dobrovolné účasti na tak vznešeném úkolu — poučením skrze proroky lidstva a skrze evangelium samého Krista, a budeme se těšiti s Kristem ne z toho pouze, že nás samy dovedl získati, nýbrž z toho, že celou církev za sebou táhne.

Pobožnost záležející v únavné práci duševní oživuje se změnami polohy, pohyby, posuňky, změnami předmětu, ke kterému pozornost se upoutává, hudbou k vniternímu rozechvění přiléhající. Až by tedy předmět pobožnosti dokonale byl stanoven, bylo by též psychologicky vyšetřiti, jakými vnějšími pomůckami by měla podporována býti.

3. Které duševní přípravy je třeba, abychom se důstojně mše sv. zúčastnili? Vlastně k tomu stačí víra a láska; jen že poznání pravd nadpřirozených bývá zatemňováno žitím v okolnostech pozemského života, nejevících spojitosti s nadpřirozeným světem a tím jej zakrývajících; a láska k neviditelnému zdroji vší krásy a všeho dobra bývá přehlušena vírem zájmů točících se kolem našeho já ať soukromých ať společných s celkem, k němuž náležíme. K tomu se pak přidruží nezbytně ještě jakés ochabnutí důvěry, jakás bázeň z pocitu viny prýštící. Jak těmto překážkám čeliti? Víru obnovíme tím, že střediskem svého myšlení učiníme Boha a, nedovedeme-li rozumem vniterní spojitost událostí nás matoucích s jeho řízením světa vystihnouti, aspoň věrou je zavěsíme v jednotnou soustavu, jíž svět pojímáme. Žádosti, které naše neúchylné směřování k Bohu ruší, podřídíme základní a ústřední žádosti naší, nejsnáze a nejúčinněji tím, že upřímně a vroucně poděkujeme za vše nepříjemné, co se tklo nás, našich miláčků, což vše slouží slávě boží. Konečně pak vroucí prosbou o čistý úmysl a o dokonalou důvěru v Boha vzkřísíme v sobě přítulnost nevinného dítěte.

II. Vyučování náboženství na středních školách.

Mnoho se píše o reformách katechetických po stránce didaktické; ale zdá se, že se pro podrobnosti zapomíná na otázky hlubšího významu a většího dosahu, a že ti, kdo se jich opravdu dotýkají, činí tak s velkou povrchností, jako když na př. škrtají Starý zákon nebo věrouku.

Tážeme se nejprve: **Které vyučování je s psychologického stanoviska výhodnější: povinné** (t. j. státní autoritou žádané) **či nepovinné?**

Že povinné vyučování dovoluje obratnému učiteli na četné posluchačstvo, jehož by jinak nezasáhl, působiti neb aspoň jemu imponovati filosofickou hloubkou, rozsahem vědomostí, zevrubností výkladu, není pochyby. Ale i když odezíráme od závazků, které s tím bývají spojeny a které odnímají svobodu postupu, právě povinnost žáků činí učitele méně dbalým, a nedostatek učitelů dovedných vede k tomu, že se přibírají i nedovední. Z toho pak se snadno náboženství školskou pedanterií a jinými nedopatřeními zhnusí a dokonce z části se i ideální zásady mravního jednání podrývají. Za to ten, komu se nevtírá, nebude se dívati na náboženství jako na věc všeho půvabu prostou, jako v kapse nošenou, nýbrž s jakousi uctivou zvědavostí bude se o ně zajímati, a učitel, aby ho navnadil, neodpudil, svědomitě se připraví, a jest-li obratný, získá tolik nadšených posluchačů, kolik by bylo přišlo z povinnosti bez zájmu.

Jak tedy odpověděti na položenou otázku? Celkem záleží věc na okolnostech. Sebe lepší výklad náboženský je pro žáky námahou a, kde povinnými předměty dostatečně o námahu jest postaráno, dobrovolných nadšenců pro náboženství mnoho nebude. Mimo to, kde klerus není připraven na změnu povinného vyučování v nepovinné, není naděje, že by změna prospěla. Konečně pak, aby katecheta sebe nedbalejší více pokazil než prospěl, k tomu zdá se že je třeba součinnosti učebné knihy.

Prakticky důležitější jest jiná otázka: **Čemu dlužno vyučovati.**

Účel důkladnějšího poučení o víře a o křesťanských závazcích, ke kterému se na středních školách směřuje, je trojí: 1. rozšíření vědomostí o víře, jakého žádá souměrnost vzdělání; 2. ohrazení víry proti útokům rozpoutaného rozumu; 3. vliv náboženství na vypěstění povahy.

Kdyby bylo lze theologii bráti za vědu exaktní, kde není domněnek nýbrž pouze absolutní pravda, byl by účel první nesporný, pokud se usiluje o theologické vzdělání, jako se vedle toho žádá na př. vzdělání přírodopisné. Nesporný pak je skutečně požadavek, aby studující znal zevrubně obsah své víry, pokud je nepochybný. Avšak domněnky? Ty jsou ovšem velmi důležité v theologii, ač i tu dlužno toho dbáti, že jednostranný intellektualism je náboženství na ujmu, a

že církevní otcové jako Hilarius jen neradi, přibezděčeni jsouce od bludařů, do rozumového rozboru mysterií se pouštěli. Ale s psychologického stanoviska se namítá, že theologickými domněnkami, vetkanými v souhrn článků víry, náboženské přesvědčení studujícího se neupevňuje, že, i když snad učitel, přes zájem pro soustavnou ucelenost, který snadno svádí k úchylkám, bedlivě liší pochybné věci od nepochybných, v mysli žákově se utvoří směs, již otřese, kdo jednu z jejích součástek v pochybnost uvede. Nemělo by se tedy vycházeti vstříc potřebě celkového názoru, již každý vzdělanec pociťuje? Z domyslu by se ovšem zdálo, že každý studující jí potřebuje. Ale hledíme-li ke zkušenosti a k výsledkům dosavadního vyučování, které táž zkušenost zjišťuje, nebude tak snadno obhájiti vyučování theologii na školách středních proti výtce svrchu učiněné. I ti, kteří hloubavého ducha mají, vycházejí z gymnasia ne jen s děravým názorem světovým, nýbrž hroutícím se, jakmile první střela jménem vědy vyslaná jej zasáhne. Jen dlouholeté specialní studium dovede mu dodati dostatečné ucelenosti, vytříbenosti a pevnosti.

Něčeho je však přece třeba mimo pouhý soubor článků víry a církevních přikázání vědecky podaný; to jest jich objasnění apologetické. Tím však přistupujeme k účelu druhému.

Potřeba vyrovnání mezi zdánlivými rozpory víry a vědy je skutečná, a ta se jen z části kryje s potřebou uceleného názoru světového. Arci i tak se duch křesťanské pravdy zastavuje leckterými konstrukcemi rozumovými; ale kde se hájí toliko, co je předmětem víry a to proti námitkám na snadě jsoucím, a kde se při tom vždy jasně rozeznává lidský výklad od zjevené pravdy, nebude žádných zhoubných následků. Způsob toho vyučování bude jiný v ústavech, kde náboženství je předmětem závazným, a jiný, kde jest nezávazným. Kde žáka nelze přiměti tomu, aby se apologetice učil, budou se rozebírati pochybnosti předkládané a při tom dbáti toho, aby učitel překvapujícím uměním rozuzlování imponoval a vzpomínka na něho i v pozdějším životě dovedla uchrániti poklad sv. víry; tím se mu zároveň naskytne příhodný způsob zopakovati články víry, o jichž oddělené vyučování by snad neměli všichni žáci dosti zájmu.

Hlavní věc však bude všude a vždy, aby se dosáhlo třetího účelu: aby mělo náboženství vliv na vypěstění povahy. Lze toho dosíci i bez soustavného vyučování pravdám náboženským? Askesi — a rozumím tím ne tak praktickou soteriologii jako sebezapírání a uvědomování pohnutek k lásce boží — lze pěstiti zajisté účinněji vhod-

nými přednáškami (na př. exerciciemi) a vhodnou četbou. Kde předmět není závazný, tam ani methoda vyučování není předepsána, a v tom vidíme zase jakousi výhodu nepovinného vyučování náboženství, když dovoluje pěstiti náboženství více citem než rozumem.

P. r. Kdo by *obojí výhodu* uměl vyvážiti z vyučování *závazného*, působil by, myslím, nejlépe. Ten, kdo by si při nezávazném počínal tak, jak právě vylíčeno, učiní tak také při závazném (ut veritas pateat, placeat, moveat — aby pravda ozřejměla, se líbila a myslí hýbala), nespoléhaje na to, že mu stát posluchače do učebny nahání a je tam udržuje. Kdo by to neuměl nebo byl na to líný, u toho by z vyučování nezávazného nezbylo vůbec nic, a pak jistě jest přece ještě lépe, když aspoň někteří, kteří by jinak do takových jalových hodin nepřišli, aspoň něco mají z učebnice, jíž by jinak do ruky nevzali.

Ostatně třeba *rozlišovati* mezi závazností a závazností, t. j. vychází-li od *státu* nebo jen z *rodiny*. *V celém civilisovaném světě* jest jistá míra školského vzdělání *státem* učiněna *závaznou* (a spíše se rozšiřuje nežli zužuje), *naprosto* závaznou (škola obecná) nebo *podmínečně* (pro řemesla škola pokračovací, pro úřady školy odborné atd.) Proč? Protože dítě nutno *vésti k* tomu, *aby* se vůbec řádně učilo, a *čemu* a kdy a jak se má učiti. Sice by školy zůstaly prázdny, zvláště školy obecné i pokračovací; o tom není pochyby — zvláště teď, kde se šíří předsudek, že kousek zdravého rozumu a kousek zkušenosti ke vzdělání i k úřadu stačí.

Druhá závaznost by nastoupiti mohla se strany *rodičů* neb jich zástupců, kdyby stát — jak jistě neučiní — *svojí* závaznosti stanoviti nechtěl. O té by byla řeč na př. při *náboženství*, jako jest při jiných nezávazných předmětech. Ale jak vzbudíte vědomí závaznosti u rodičů neznabožských nebo vůbec nedbalých? Ponechati pak *dětem* na vůli, *až* naznají samy potřebu něčemu, zvláště náboženství, se učiti, bylo by nejen pošetilé, ale i nepřirozené. „Čas krátký jest", a ponechati vše přirozenému rozvoji (à la Rousseau atd.) možno jest u dětí, u nichž na tom nezáleží, bude-li z nich co kloudného či ne, neboť postaralo se o ně dědictví; ale takových společnost, zvláště nynější, potřebovati nemůže.

Vše to platí též o vyučování a návodu k životu náboženskému od té doby, kdy vyučování apoštolské, charismatické přestalo. Závaznost

m r a v n í je tu zajisté; tu nařídil Spasitel docela zřejmě, několikrát rozkázav: učiti a slyšeti. Závaznost z á k o n n á může sice zůstati omezena na církev, ale jako u jiných přikázání nic se mravní hodnotě její neublíží, když se jí ujme také stát a svými prostředky ji umožní a podepře, moha konečně stanoviti i výjimky, na př. opačné přání rodičů, ačkoliv ani toto nemůže býti státu vždycky a naprosto směrodatným, pokud totiž by bylo nerozumné; kolik dětí by vůbec do školy nechodilo, a kolik dětí by se těm neb oněm předmětům neučilo, kdyby o tom směli rozhodovati jednotliví rodiče! A tito byli kdysi také dětmi: možná že právě škola je náboženství odcizila, pročež na ně ani u svých dětí nedbají — ale jest pravdě podobnější, že o ně dbáti budou, sami ho ve škole ani jinde vůbec nepoznavše?! Církev se s v é h o hlediska závaznosti se vzdáti nesmí, jak právě podotčeno. Arciť je to závaznost jiného druhu nežli státní, závaznost pouze mravní, a jen takové jsou též prostředky, jimiž ji může zdůrazniti. V každém případě, ať ji stát — jehož však NB n e s m í m e z a m ě ň o v a t i s v l á d o u, jak se pořád děje! — uzná a podepře či ne, na příslušných činitelích církevních jest, upraviti ji učebnou osnovou, učebnicemi, cvičením atd., ale n a d e v š e l e p š í m v ý b ě r e m k a t e c h e t ů tak, aby prospěla společnosti vůbec, náboženské i státní.

Theorie pojmu po stránce psychologické i logické.

Dr. Jos. Kratochvil.

I. Část psychologická.

Pravíme, že poznáváme nebo pochopujeme nějaký předmět, ať reální nebo ideální, když jsme jej připojili k předmětům podobným nebo rozlišili od nepodobných. Předměty podobné sdružují se soujemem prvků totožných, čímž se počne tvořiti třída, druh nebo rod; takto se rozdělují a pořádají věci i fakta, jež nám svět podává neuspořádané a změtené. Předměty nepodobné se rozlučují, a vytvářejí se nové, jiné skupiny (třídy), k nimž myšlení pak připojuje, stejně jako k prvním, vědomě nebo nevědomě každý předmět, o který se zajímá. Třída není bytec stálý, nýbrž středisko, symbol či znak poznání podobných jednotlivin; jest proces, který přetržitě, v delších neb kratších přestávkách, přechází v činnost; je to změna závislá na kritické a výběrčí činnosti, již uskutečňujeme na zkušenostní látce — synthesa smyslových obecných jakostí, jež se mění s postupem inteligence i kultury.

Tvoření třídy jest automatické, jednak že se vyskytuje zřejmě i u zvířat, jednak že předchází myšlení, jehož jest podstatnou a nezbytnou podmínkou. Je-li pochopení především převádění na třídu, nemůže jestovati pochopení bez předchozího mechanického vytvoření třídy. Mechanism ten musí býti povahy fysiopsychické a původem dědičný, ježto se vyskytuje i u zvířat, kterým se myšlení odpírá.

V přítomné studii ponecháme úplně stranou jakoukoliv otázku metafysickou. Naprosto nemíníme rozhodovati, zda při tvoření pojmu vše se rozpadá v čirý mechanism associativní nebo konfluenci fysiopsychickou nebo energetism a pod., jak učí na př. St. Mill, Taine, Spencer, Ribot, Ardigò, Ostwald a jiní positivisté nebo materialisté, či zda se má snad připustiti selektivní a jednotící činnost, jež přestupuje veškeren mechanism, jak hlásají na př. Kant, Lotze, Wundt, James a vůbec idealisté a spiritualisté. Nám jde o empirické tvoření pojmu a tu prostý popis fakta bude jistě cestou nejjistější, která nám ponechá největší volnost výběru opačných theorií.

Nuže, jak se tvoří pojem? Vidím poprvé předmět: představa tohoto předmětu by vymizela ponenáhlu v mé mysli, jednak další činností mozkovou, jednak novými obrazy, jež přistupují, kdyby nebyla zachována mentální associací a to nejvíce přítomností předmětů podobných. Stává se tím živější, čím častější a hojnější jsou podobné předměty, jež ji uchovávají; daleko slabší jest oživení působené pouhými popudy centrálními. Aby pak mohla představa přispěti k vytvoření třídy, musí se odloučiti od vztahů příčinných, jež ji váží k počitku nebo vjemu, z něhož vznikla. Kdyby vztahy ty trvaly, kdybychom si uchovali přesnou vzpomínku na každý předmět, t. j. kdyby každá představa byla uchována, nedospěli bychom nikdy k abstraktu; předměty však pozbývají při pojmovém zpracování své jednotlivosti a opírají se — jak hned vysvětlíme — o své znaky obecné a zároveň zajímavé. Při tvoření třídy nefunguje tedy paměť, nýbrž obrazivost. Vidíme-li druhý, třetí, čtvrtý atd. předmět, vytvoří se v mysli obraz složený nebo sensibilní obrys, v němž společné znaky jsou sesíleny a zdůrazněny, kdežto známky různé, jednak tím, že navzájem si odporují, jednak tu se vyskytují, jinde nikoliv — se vylučují. Když se v nás vytvořil takovýto obraz a setkáváme-li se u jiných individuí s týmiž znaky jako byly předešlé a dáme-li třídě takto vytvořené jméno — tu pojem dospívá k logické své dokonalosti.

Připojme k této nejobecněji uznávané theorii některé dodatky. Především bývá jméno předmětu často nejmocnějším nástrojem k samému vytvoření pojmu; za druhé nevyplývá vždy pojem z porovnávání jedinců a z abstrakce všech obecných kvalit, ježto mysl naše nefunguje jako deska fotografická, jež zaznamenává indiferentně všecky zvláštnosti předmětu. Mysl naše zaznamenává pouze ony zvláštnosti, ony vzhledy, jež ji více zajímají nebo více na ni působí, a není tudíž předmět vyznačen všemi svými kvalitami, nýbrž nejvýznačnějšími nebo pro pozorovatele nejzajímavějšími. Opakem k desce fotografické jest organism vždy zaujat, věnuje větší pozornost jistým součástkám proti jiným. Abstraktní moje idea vyzvédá — podobně jako umělec — jisté charakteristické zvláštnosti a bez povšimnutí nechává jiných. Pro malíře na př. jest ohled esthetický podstatnou známkou lesa, pro geologa však základní věcí je tvořivý průběh lesa, pro dřevaře jakost a mnohost dřeva, pro lupiče možnost bezpečného úkrytu atd. Pojem člověka není týž u fysiologa, umělce, filosofa atd.

Z toho vyplývá, že zajímající vlastnost může nebýti logicky

podstatnou. V počátcích pojmu dítě směšuje jeden pojem s jinými, nazývá třeba sníh cukrem. Po abstrakci známek význačných následuje abstrakce známek, jež se v určité době rozumové a vědecké zralosti pokládají za podstatné. Řeč je vzácným dokumentem, který dokazuje výběrčí činnost mysli v označování zajímavých kvalit.

Přehojný jest počet slov, označujících jediný vzhled osoby nebo věci, jíž se zabýváme. Pravíme-li: učitel, student, voják, žalářník, sochař, aviatik atd. atd. nechceme označiti celek nebo soubor znaků pojmu osoby, o níž mluvíme, nýbrž jedině znak, který nás zajímá a který je pro nás celým pojmem. Znaky logicky podstatné pojmu člověka: obratlovec, ssavec, podoba lidská, rozum, řeč, atd. nevyskytují se vždy; každý pohlíží na člověka z toho hlediska, které jej zajímá.

Psychologický pojem je tedy produktem zájmů subjektivních, t. j. temperamentu, výchovy, myšlenkových zvyků, osvěty atd., které způsobují, že individuum obrací svou pozornost více k té nebo oné stránce předmětu. Kdežto však pojem psychologický se mění jak od jedince k jedinci, tak i v různých dobách života téhož individua, jméno nebo slovo, jež vyjadřuje onen pojem, zůstává a je pro všecky stejné. A je pozoruhodno, že lidé, ač pohlížejí na věc z různých i protivných stránek, přece jen všichni souhlasí o identitě věci, slyší li jméno. Slovo válka, které proneseme ve shromáždění, vyvolá různé stavy duševní v různých posluchačích. Jako týž elektrický proud vycházející z jediného pramene, uvádí v pohyb stroje nejrůznější, tak totéž slovo vzbudí v posluchačstvu dojmy psychologické nejrůznější, podle různé jejich konstituce duševní a předchozích stavů vědomí. A přece všichni slovu rozumějí, nesměšují pojem ten s pojmem jiným, ale z posluchačů každý jinak by označil důležité známky tohoto předmětu. Co tu tedy značí pochopiti? A jak je možno pochopiti a nemíti pohotově značky pojmu? A co jest onen dojem prázdna, který se pociťuje, když se hledají a nenaleznou známky? Slovo v sobě nemá významu: ptejte se člověka nevzdělaného, co značí na př. atom, a opakujte třeba dvacetkráte to slovo, nemá proň významu. — A zde je právě zajímavý bod, zde je jeden z nejživotnějších problémů lidského dorozumění.

Tvořivý průběh pojmu zůstává obyčejně neukončen. Každý z nás má jakýsi znak neb zlomek pojmu, který jest jako soumrak nebo jako nejasné světlo, jež nás vede k poznání a k dorozumění se.

Soumrak osvětluje jen část, jenom jednu stranu sochy; vše ostatní zůstává v přítmí.

Nejen lidem méně vzdělaným, ale i nejučenějším stává se nezřídka, že myslí a vyjadřují znaky pojmů nejobecnější. Výměr slova, náhle vyžádaný, není pro nikoho naprosto snadný. Někdy i nejdelší uvažování nemusí vésti k výsledku. V takových případech zdá se slovo středem kouzelného tance nepřiléhlých znaků, které se mění a nemohou se ustáliti. Pravdou jest, že jasnost logického pojmu omezuje se na ony pojmy, jež každý z nás učinil zvláštním předmětem svého studia, a že i tu pociťujeme potřebu stálého zdokonalování. Všecky ostatní pojmy, jichž užíváme, jsou jenom obrysy nebo nedochůdčata.

Zkrátka, dorozumění se lidí jest obyčejně nedostatečné: každý používá většího nebo menšího bohatství intuicí a pojmů, jichž nabyl a jež si z předchozí zkušenosti vypracoval. Jeden potácí se ve tmách, jiný má světélko, jiný pochodeň oslňující, ale každý vidí jen v okruhu světla, jež září jeho očím. Souhlasnost porozumění jest souhlasnost světel. Vše ostatní jest nepochopitelné, ježto nové, různé nebo odporující.

Proces, který jsme právě vylíčili, platí pro všecky pojmy, i pro t. zv. pojmy abstraktní i pro pojmy jedinečné.

Pokud se týká prvních, tož na př. pojem člověka, květiny atd., tvoří se týmž způsobem jako pojem pravdy, spravedlivosti atd. Ať se jedná o věc nebo o kon, vždycky je třeba počitků, vjemů a představ, musí fungovati obrazotvornost místo paměti a v průběhu vynikají především známky význačné, do očí bijící, pak teprve podstatné: v každém případě pojem, jehož používáme, jest sestaven z jedné nebo více známek význačných a obecných, jak dokazuje i slovo. Jediná známka stačí někdy k vytvořeni pojmu, jak na př. pro dítě, jež, chtějíc dospěti k pojmu kocoura, poznamenává na př. pouze mňoukání, jež stačí k poznání jedinců téže třídy. Další zkušeností teprve opravují se chyby.

Jest jasno, že tvoření pojmů věcí jest kratší a snadnější nežli tvoření pojmů fakt, jednak, že první trvají, kdežto druhé jsou okamžikové, jednak že kvality věcí vyplývají více nebo méně zřetelně z věcí samých, na př. člověk, květina atd., kdežto kvality konů jsou ponejvíce hodnotní soudy naše, na př. pravda, spravedlivost, bratrství atd.

Jako všecky pojmy, tak i pojmy času a prostoru, jež podle Kanta by měly býti formy a priori, jsou přece jen pomalé,

postupné výtvory empirické, jak dosvědčují studie z psychologie normální i abnormální. Zajímava jsou v té příčině slova úvodu Alfreda Fouilléea ke knize Guyau-ově „La genèse de l' idée de temps" (Paris 1890[1])

Kant, jak známo, upadl v omyl tím, že pokládal za původní formy smyslu i rozumu formace dospělého člověka normálního a nevzdělaného, klada jako prius to, co jest výsledkem vývoje. Kantovské formy a priori byly by sotva vznikly, kdyby byl filosof z Královce studoval živoucí skutečnost lidskou, jak se jeví i u dětí, divochů, idiotů, bláznů atd. Pojem se tvoří zvyky, jež musejí jistě býti v individuu dříve nežli data smyslová. Dříve nežli začne člověk mluviti, má zajisté schopnost mluviti, jako dříve nežli rozumuje, má k tomu schopnost. Než schopnosti tyto, jak dokázal Spencer, jsou pomalé formace. Jako sochař, malíř, švec atd., kteří se projeví ve svém oboru výtečnými pracovníky, nenabyli svých schopností jedním rázem, nýbrž užívají kapitálu zděděného a nabytého dlouhým úsilím, tak ani mysl lidská nenabyla rázem podivuhodné stavby a podivuhodných funkcí, jež se objevují u člověka dospělého, nýbrž nabyla jich ponenáhlu a postupně.

Jak má se věc u pojmů tak řečených jedinečných? Užijme příkladu. Mám pojem Petra. Jak vznikl tento pojem? Kdybych byl spatřil Petra jenom okamžik, jedenkráte pouze, neměl bych pojem, nýbrž představu. Viděl jsem však Petra jednou při jídle, jindy na procházce, jindy při práci atd., zvěděl jsem, co myslil, řekl, trpěl atd. v jiných okamžicích. Každý z těchto momentů jest jednou představou. Všecky tyto představy mají společné kvality a soubor těchto kvalit jest pojmem Petra. Takový jest průběh nebo důvod, jímž možno dospěti k pojmu individua. V četných a různých představách zůstávají znaky: smyslovost, rozum, řeč, původ z jistých rodičů, jméno, příjmení atd.

V každém tedy pojmu jest v základě týž tvořivý průběh. Ať jest předmětem věc neb kon nebo i pojem, ať jedná se o pojmy empirické nebo čiré, není tu rozdílu ve tvorbě pojmové. Není též žádných zastávek neb částí procesu, který jest úplnou jednotou. Dělení je vždy umělé a neodpovídá psychologické společnosti.

(O. p.)

[1]) Srv. též moje »Otázky a problémy« (Olomouc 1916) str. 22—34.

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

Str. 11. Divná to věc, že nevíte rozdíl mezi přírodní a přirozený — přírodní toť od přírody, a to od roditi, a přirozený od roditi. Nuže co to za hrozný rozdíl v kořenu! Nicméně ale rozdíl jest mezi ní a ný: -ní přírodní znamená více objekt. přírodu — věc přírodní a přirozená viďte že jiná. — Zmínka — Neslyšel jste: „ani zmínka po něm není“? — vždyť pak nic neobyčejného — rozumu pak zcela neprotivné, byť i kdo schválně chtěl přeložiti Erwähnung. Str. 15. Neslyšel jste: „pro duše spasení“? proč pak tedy ne pro l. slepotu. — Kdo pak ten zákon učinil, že pro musí hned státi před slovem svým hlavním? Kdyžbyste ale našel důvod pravý, tedy arci ustupuju; potom by mohlo státi i pro lidskou slepotu — ale tu také ještě nestojí pro u hlavního slova! Řeknete: to adject., a genitiv, to není tolik co adjektivum! a neklade se proto samé per elegantiam v řeckém i latinském jazyku před druhé subst., pro Ciceronis filio:

Ha! ha! chválu raději tleskejme,
Když po hlavě hrdý hlupák chodí,
Veden sám za nos jiného vodí —
Při tom pak se ale dobře mějme!

Na str. 17. co proti tomu „zažehnáno“ máte, nepochopuji. Když bych řekl, jedlo se, pilo se, vyhrálo se, snad byste rozuměl od koho, a tu sťavíte se nevědomým. Slovo „zažehnávat“ co pak to jest index prohibitorum nežli index zažehnaných slov? Vojt. co i Vy nezažehnáváte slova má?

Str. 18. — „Omlouvaná ctnost vystydne — úmysl řidne“. — Říkáte horlivost, vroucnost a podobné o citu či neříkáte? Co jest horlivost? co vroucnost? neníli kořen hořeti, vřeti? Co pak duše hoří a vaří se? vře? a když osmělujete se říci: horlivá ctnost, není-li tím samým některá stydlá? neznáte i stydlivosti kořen? může býti úmysl pevný? ano; statný? ano; víte, co jest solidus solid? Čím pochází pevnost nežli řídnutím? Na místě na venku může snad vzíti se slovo „obnažen“, objeven, ačkoli každý ví, že na venku není am Lande jen, nýbrž i to, co není uvnitř, a taková slova „stydnout, řídnout, na venku“ nejsou pro lid? Zde Vojt. Vaše přísnost je nesmírná, kdežto patrně stavíte se, jak byste ani za mak poesie nechtěl. — Str. 20. S tím „Romeo“ měl ste rýmu. Str. 21. „Shovíváním dobroty“ není příliš abstraktní, nýbrž právě nejvíce konkretní, nebo neznamená to nic jiného než součet všech dobrých a žádný na tom neuvázne. Str. 23. Mohlby člověk z kůže vyletět, když i nejzdařilejší průpovídky a taková, jenž značí náš věk, i Vám nesrozumitelná jest. Slyšel jste:

on si dal z ruky do hlavy? ano; rozuměl jste tomu? ano. A jak nerozumíte, co to jest: z hlavy do ruky t. j. že naše svědomí nestává se? Str. 24. „vypřahne starosti" to jistě každý forman rozumí. Rozřaditi pak že Vy nevíte? co to divno! Řad víte co jest a také řádek, řaditi, pořádati, pořádek, uřaditi, úřad také víte, roz také víte, rozřadí se tedy něco, co bylo bez rozdílu, jako třeba uhladěné tiché moře větrem rozryje se, nebo role rovná pluhem v řádky se rozřadí. Str. 25. dejte takto: neb jak sem měla smejšleti jináče nežli všichni jiní věku našeho, jenž si volil heslo:

Co je naše, budiž naše,
Jenom statky, statky množ!
Vše jen zhurta, vše jen plaše,
Pak se jakž takž v hrob ulož!

Str. 26. Když Vám vyšší myšlenka „zem klopotná" nelíbí se, učiňte sprostě: „Klopota pak k peklu pádí". Str. 30. Jako duše ve posvátné chvíli. Str. 36. sjednati jest pravočeské staré slovo a znamená to samé jako to škaredé sjednotiti, od jednati odvádí se jednota, a odtud ta krásná slova: sjednati, vyjednati, pojednati, jednání, atd.

Str. 37. Vy jste nechtěl to „svobodo, milá věc"; a přece to parádná průpovídka, ale arci Vojt. to jedna z těch, o kterých marně mluvíte tomu, kdo znáti nechce poesii. Však ale i mimo to Vojt. víte, co to jest věc, větiti, věštiti, věděti, res a ῥέω, reor, sagen, Sage, Sache — to je překrásné slovo — o tom jindy.

Duch den jediný být při sobě,
Milší než tisíce let v porobě!

při sobě jest oppositum: bez sebe, jako jest v porobě! Str. 39. Vám vypadlo z mysli, co právě a původně jest téměř, sice byste nevytýkal to zde, kdežto znamená in ebendemselben Masse. Str. 40. Ale vyber mi jednu o sobě a dávej mi ji po delší čas a nesnesu jí — kdyby někdo nevěděl, že v tom druhém verši schází jest, pošlete jej ke mně a povím mu, že to v každém jazyku a v českém dost často nachází se; ano vždyť i špačky říkávají: Špačíček pán, a každý rozumí: jest. Vojt. Kdybyste mne viděl, jak se zlobím, polekal byste se, sed motos praestat componere fluctus. A již jest po hněvu. — Str. 42. — Víte již, co jest i nejedná. Str. 46. Bože! Vojt.! Nevíte, co to jednota k. p. bratrská jako máte na Králické bibli — a nesbírají se vůle na každém sněmu zákonodárném; co jest jednota nežli sbor ochotných vůlí? Již Vám za Vaše hříchy dávám absoluci, nebo kde ste Vy bryndal, téměř poznáváte, jako kde jsem já klopýtal. — Amen. Milý Vojt. kdybych pořád nepracoval, musil bych zoufat sobě. Není-li to věc strašná, když mohu v Libochu[1]) šťastným býti, a žádnému nic po tom není a žádnému se nic neuškodí, a přece ne. To

[1]) na statku Ant. Veitha v Liběchově.

teprva cítíme otroctví naše a nehodnost života našeho. Hanba jest již skoro. Ale to by jim snad nebylo protivné, kdyby všichni mit aufstrebenden Ideen, — tedy ostaňme se. — Jen kdybych mohl všechno vyvésti, co chci, ale čím dále tím více úmyslů, a skutek nestačí, a den se mi zdá vždy kratší. Upustit arci nesmím od plánu do Libochu, ale nedojdu konce, vždyť pak i prelát snad by chtěl, abych kázal a litanie zde držel.[1]) Vojt. já nevím, co počíti. Vybídnul jsem všechny co mohou i bisk. prorazit, ale přede všemi prý lituje mne, ale praví, že jest vázán, že nemůže. — Najde-li se v třetí povídce to a ono, co by nešlo pod vousky, netrapte se nad tím a vynechte (co musí být.) Já jsem to psal zatím pro sebe a pro Vás, abyste potěšil se s těmi Sovity. Viďte, že jsem to narafičil dobře, bylo Vám to kus práce! Veršíků máte dost, arci Vám se zdají snadné! verš arci snadný, ale kde vzít stavivo, které by tak en miniature mohlo postaviti poctivé myšlence chrámek. Pošlete snad obojí povídku najednou do Vídně? — Čím více bych Vám psal, tím více bych sobě rozryl duši. Stran matičky nenaříkejte, čím méně kněžů, tím lépe, víte, že chtěli by vládnout, raději nic než podporu těch, ježto

Musí volat: muk, muk, muk
A dělat svinský [?] hluk.

86.

Klácel Šemberovi.

Dne 7. června 1844. Vida psaní pomyslíte si Vojt., co pak asi do Matouše vlezlo, že zase jednou píše. Jisté city a vůbec duševní doby bývají jako nemoce periodické, a mívají rozličné vyjevení; u mne povýšení a ponížení citu jest na ujmu slovu, když umlkou, tím více vařím v srdci, jak se váha duše urovná, vrátí se i slovo. — Za tento letošní rok, který ku podivu rychle ubíhá, mnoho jsem zažil, ale jak doufám, nebylo to bez potužení ducha a svobody, kovat se musí, by bylo k potřebě stálé a platné železo, tak i každý charakter, kde jaký má býti; komu se nic v cestu neklade, toho musí Pán Bůh za nehodného považovati, by zkoušen byl, kdo nic netrpěl, nemá žádnou míru sebecitu a síly své. Toto Vojt. si často spolu rozvažujme a bude to jako broušení šavle do boje. Zloba, podlost, mysl otrocká, nezvedenost, pýcha a zláště ona Čechům dávno známá sancta simplicitas dolíhají na nás; my pak vědouce, že tomu jináče býti nemůže a že od jakživa tak bylo, řekněme, ačkoli dobří katolíci čili obecní víry vyznavači jsme, po lutrovsku: Das Wort sie sollen lassen stân, a co on řekl na lež, mnohé vybojovav v srdci svém boje: Ich kann nicht anders, Gott helfe mir Amen. Přisahali jsme pod korouhev a to zajisté čestnou, aj tak bojujme; a zdá se, že se sv. Pavlem by jsme již mohli říci: Jist jsem, že ani anjelé ani mocnosti a panství ani jiná

[1]) totiž jako jiní údové kláštera působil v duchovní správě.

stvůra (creatura) mne neodloučí od lásky Boží, t. j. tedy i človečenstva, t. j. národa. Máte radost, Vojt. jak já pobožně uvádím Vám slova písma sv., a nemyslíte snad, že již v nějakém bratrstvu jsem; arci bratrstva jsou všelijaká, ale já ani bych moravským bratrem nechtěl býti. Všechno cechovství mi se protiví a pobožnůstkárství již nejvíce, já se držím víry katol. a Vy také, třeba by jste to tak neřekl, milý brachu, jak mnoho záleží na slovíčku. Napsal jsem asi 140 archů německé morálky, dva díly již mám od censury dávno doma beze všeho poznamenání a myškování, třetí jsem 1. Máje zaslal; bude mocti obnášeti asi 25 archů tisknutých, rád bych dle toho přednášel, ale to jistě p. Kučker[1]) nepřipustí, ačkoli jest zcela loyalní, proto chci to odprodat Winikrovi a pak bez okolků výklad z ní činiti na školní knihu. Pro Koledu Ohéralovu jsem napsal článek.

87.

Klácel Šemberovi.

5. července 1844. — Šafařík mi psal, že mu sbírka k malé Enciklopedii nauk na srdci leží, brána prý otevřena, než vcházejících posud málo, a z nouze prý jen jakési dušesloví[2]) vydají, žádá tedy mne, „abych nezakopával hřívny své pro malou encyklop.“ Myslím si tedy, jak kdybych dobrovědecké rozprávky[3]) mu na ukázku poslal? snad by též mohly z nouze na světlo poněkud vytříbené vyjíti, jest to dost těžká práce, a kdoby nahlídnul hlouběji, našel by též dosti neobyčejnou. Škoda že jste neměl času přeběhnouti lovivým okem dílko toto. Arciť ukončené ještě není, ale jsou to již úplné dva díly a tak pořádané, že jen já sám vím, že chci poslati za nimi třetí, pro jiného jest konec; bylo by též všechno na jednou mnoho, ano dva svazky po 20 arších vyplniti může. Chtěje Šafař. odepsati, žádám Vás o mínění Vaše. — Třetí díl Morálky jsem dosavade od censury nedostal; jak si pospíšili předešlé díly, tak vázne tento třetí, snad nenašli ničeho protimyslného, arci kdo ví, jak již se psáti má, by brzo pantheismus neb panslavismus nebo aspoň čechismus neb jiný ianismus viděn nebyl. Parce illis Domine! Časem snad přece poznají, že to, čeho se báli, opravdivé strašidlo nebylo, nýbrž jen šalba vlastních očí. Co pak v Praze asi lid pobouřený též byl panslavický — snad by mohli vidět, unde derivata clades in patriam populumque fluxit. Od koho vychází hrůza a nebezpečenství, od zvedených čili od hlůzy, věda-li či nevěda, svobodné smýšlení čili svévolná hloupost podezřelou býti má. Však nechme toho. Litoval jsem čta v listu Vašem nesnáze Vaše roku tohoto a slyšel jsem, že jste od svatého Kučkera za Husitu vyhlášen. Inu našla by se i babička, která by polínkem přispěla. Bože

[1]) Kutschker, prof. theol. v Olomouci, censor.
[2]) 1844 vyd. tam K. F. Hyna, Dušesloví zkušebné.
[3]) 1847 vydána v M. encykl. jeho Dobrověda

nebeský! Husita, a ten již 400 let upálen! Milý brachu! vidíte, kdo se spustí duševní svobody, že v šílenost upadne, co nevede k pravdě, vede v propast záhuby. — — — Š t ú r již prý má dovolení aspoň jsem četl z listu ze Šťávnice i text latinské licentia benigniss. a lorumtenentia, jen se mi zdá jako trochu příznivější než bylo k očekávání, a to mi zas činí vrtochy.

88.

Klácel Šemberovi

o svém pobytu v Praze a v Lipsku, jednání o nové působiště.

1845? — Více zajisté víte o věcech mých nežli já sám a proto nechci Vám o tom mluviti. Já jsem ušel, abych nedal příležitost rozčilenému lidu mladému náchylnost ke mně na jevo dáti a sobě uškoditi — jaké to intrigy byly, čas odhalí. — Amen stalo se, odpusť jim to Bůh! vláda naše jim to sotva odpustí, nebo věřte mi, policajt také věci začíná chytřej. Já jsem již zase v mysli upokojen, a již jsem v stavu psáti věci veselejší než kdy jindy. Věřte Vojt. pro duše mé spasení jest lepší tak být, vždyť jsem neměl chvilku pokojnou za všechny leta učitelství, ale škoda mne přece, viďte, já vím kde vlastně moje síla, však teď život teprva mi počíná. Vojt. uvidíme! Kdybych se již cítil slabým, byl bych ostal doma a žil pohodlně, ale to jsem zanechal v š e c h n o - p o h o d l í, zanechal jsem, co mi poskytovalo útěchu v těsnotě a chci chatrně živ jsa obětovati sílu svou vlasti, a kde to možná, kde se mohu zdokonaliti a dospěti tam, kam síla má dostačí. To jen v Praze, to bylo mé prvni pomyšlení a skutek za patou. Jsem zde již měsíc, a všichni mne vlídně přijali a o mně se starají, mezi nimi p. Neuberg se o to postará, bych časem našel bezpečné místo v Praze anebo aspoň u Prahy, nechtějí mne více propustiti. Já byl zatím v Drážďanech, v Lipsku a zde s Jorđanem jsme se umluvili o vydávání časop. českého „Lípa“ obsahu kritického, zatím já dozrávám, zde bych zastati mohl, co před se beru. Doufám Vojt. že dozrám! Na cestě do Lipska navštívil jsem p. Veitha v Liběchově a seznav, že jest muž výborný, bohatý, neženatý, pobídnutím p. Šafaříka jsem mu přijda zase do Prahy psal a za odpověď dostal oustní (on často dojíždí do Prahy), bych k němu z a b i b l i o t e k á ř e do Liběchova se odebral a sice již v polovici budoucího měsíce. Vidíte, co se může v běhu jednoho měsíce státi. Myslím, že jste spokojen. Tam zajisté budu míti času, příležitosti a prostředků dosti pracovati na vinici, na kterou mne povolal Pán náš, totiž duch národu českého. Psal jsem již o propuštění p. Prelatovi, a doufám že nenalezne překážky žádné prosba má, čeho přece se poněkud obávám, potom arci nevím, co bych zase počnouti měl, ale já mám důvěru v ducha, který mne nikdy nezanechal. Vojt. kdybyste věděl tajný a jako podzemní běh života mého, Vyť byste opravdu se podivil, jak jedno

sahá do druhého, jak článkové řetězové[1]), odtud pochází ta důvěra a mysle utěšenost, které jste se často smával. Jest zde u mne p. Erben. — Píseň Marianská teprv se tiskne. Vy jste jistě Bůh ví co myslel, že Vám nežaluju. Vojt. divná to věc, Vám já vždycky píšu naposledy, a tomu sám nerozumím proč, zdá se, že Vy jako přítel nejbližší všechny věci magnetickým způsobem předzvídáte, já o Vás aspoň, jak jsem Vám psal poslední dny na horách Třebovských divné sny míval — a ecce! Viďte jak ti filosofové jsou pověrčivi. Pozdravujte Vaše a Helcel. a Mošnera[2]) etc.

89.

Klácel Šemberovi.

1845? Stranu časopisu. — Nejdříve tážu se: jak pak stalo se, že Vy chtíc vydati časopis tajně kul ste a jindy ptaje se po všem najednou ste hledal soukromě redaktora. Já to Vám neschvaluji. Myslíte, že dva kohouti mohou býti pokojni na jednom hnoji — a k tomu dva Češi! Myslíte, že jich mnoho na světě jako my dva? Znáte Nebeského[3]) osobně? Já neznám, ale to vím, že nemá to, co Vy máte; nechci ale trousit rozumem — ale mi se to nelíbí. — Je ještě Nebeský lepší než ten a ten, zná filosofii, ale on není puntičkář, a není, není — soused jako Vy. Neshodnete se — a pak — k čemu potřebujete taky pomocníka. — Neb. dobrý dopisovatel (když mu to uhladíte.) — Mně je zapotřebí vyplnění — plním se botanikou, mineralogií, vším jako zteklý — když nenajdu práci, půjdu kamkoli. — Víte ale a to hlavní věc, že to budou na naši neschopnost uvalovat (přijme-li se Neb.) — že to Moravě k úhoně. Kde máte plán — kde tendenci? Chcete, abych psal Veithovi — o čem pak? Máte se hašteřiti čili za vlasy rváti jako Květy a Včela? Máli to býti Klevetář? máli mosaika a ledatisk jako Moravia?[4]) snad lidočasopis? již máte od Neb. vyznání víry a ohrazení vůle? on již sbírá po Vídni? co sbírá? Chcete se rozkmotřit hned z počátku? Nebylo by lépe bývalo říci: Matouši! pište čtvrtleta napřed, sbírejte kde co a jak, a podíváme se, jakým to duchem, to čtvrtletí by dalo na jevo, co chceme — příbuzní duchové byli by přišli sami — co nehodilo by se, odeslalo by se nazpět — ale teď již jste vázán. — Nepsal Vám Chlumecký?[5]) a již v Ledņu? On jest zase v Brně — on chce všemožně podporovati plán Váš — pište mu do Brna, třeba na mne! Veith mi psal — zve mne sebou do Mnichova — rádbych šel, pustí li mě.

---

[1]) snad: řetězoví.

[2]) Helcelet a Mošner, univ. proff. v Olomouci.

[3]) Václav Bolemír N. (1818—1882), tehdy vychovatel ve Vídni.

[4]) něm. časopis zal. 1838 Ohéralem v Brně.

[5]) Dějepisec Petr Chlumecký (1825—1863) Šemberou ke studiu věcí českých povzbuzený.

90.

Klácel Šemberovi

o obraně češtiny, novém časopise v Olomouci, básnickém zpracování doby Husovy, spolupracovnictví při pražském Vlastimile a Neureutterově Almanachu. Verše o dni smrti Husovy.

1844? I. Co jste ode mě očekával a v psaní za hlavní thema mi uložil, vyslovení mého zdání stranu potřebnosti jazyka našeho, totiž uvedení důvodův takových, kterým by i německé hlavy snadno odpírati nemohly, ale na mou věru nic jsem vymysliti nemohl, co by již dávno známo nebylo, neb bez toho jen jako zadek by se okázati mohl neb měl — patriotismus — nebo zkrátka nábožnost u plnění podaného národem vnuknutí patrná i neznámé jsou těm věci, kterým moc dána a dlouhá ruka. Každý důvod musí jakousi jinačí potřebností zavánět a zláště oekonomičností atd. Pro mě jen nábožnost jest důvod lásky národního jazyka — a všechno jiné, co bych snad říci mohl jako rouhání by znělo a jako bych psal, že nebe podepříti a Pánu Bohu napomahati chci. II. Myšlenka Vaše o Holomúckém časopisu zasloužila by vyhlídku k uskutečnění. — Doufám že až naše mládež zroste a rozšíří se láska k té vinici, na které my pracujeme, i dělníků více se vyskytne; mimo toho předzvídám, že dialektickým řídēním obecního ducha slovanského časem více rozpadnou naše vlastě, a že brzo jak Morava, tak Slovácko vedle Čechů, ale ne v nich život svůj samostatný pocítějí, ale to k spáse slovanského celku; já to očekávám brzo, a tuť bude vlastního organu zapotřebí — ouplné rozpadnutí vždy předchází požehnané spojení a teda i literární, o kterém jediném zde mluvím. Avšak mnoho se pobádati musíme vespolek, jakou tendenci by tento časopis míti měl. — Co pak dělá Rybrcoul? III. Já pilně jsem hleděl v ducha 15. století se vmysliti, a nad tím ušlo sice dosti času, ale ještě jsem nerozhodnul jakou formou v mysli mé láskou počatého H—a na svět uvésti bych měl — ještě to jen ve mě kysá a usednouti to nemůže. Mimo toho velmi mě láká česká historie, bych sem tam místo zajímavé události neb Hajkovské výmysly po básnicku jak dalece mi možná ošatil — proto Vás žádám, byste v každém psaní něco Vám z historie známého uvedl, co bych za thema voliti mohl. IV. Mimo pozvání od Vlastimila nedávno jsem jiné dostal od Neureuttra na Almanach, který jakousi velmi divnou barvou se líčiti chce. — Připojuju přídavek, byste viděl co zamýšlím.

6. července 1415.

V Praze na Betlémě hučí žalně zvon —
Ale zvoník ním nehourá —
Jednou stranou bije zvon, sám sebou zvon —
Hrůza s žalostí ním hourá.

A na věži Vítské noční mrak
Jak pohřební čalcun se prostírá,
A pavezník obnědštivý drak
Svá křídla nad Prahou rozstírá.
Oko děsí sírkovitý blesk —
A Pražan volá všechen všude:
Svatý Václave! co z toho bude?
V tom udeří hromobitný třesk. —
Den dvacátý branou to polední jedou,
Černí jezdci kalným okem, tváří bledou —
Lid se shání, pány z Chlumu, z Dubu zná,
kde náš Mistr, ouzkostně se ptá.
A Jan z Chlumu koně zastaví,
Utřev oči rozbolen praví:
„Mistr Vás z hranice pozdravuje
V nebi jeho duch a v Rýnu popel pluje —“
V tom udeří žalně na Betlémě zvon,
oněměli jezdci, omráčen stál lidu shon!

(Mám i 3 jiné až dosud.)

Posudky.

Soustava filosofie křesťanské čili aristotelicko-thomistické. *Dr. Eugen Kadeřávek*, býv. univ. professor filosofie v Praze. Díl první. Nákladem vlastním. V komisi družstevního knihkupectví a nakladatelství v Hradci Králové. Str. 498.

Zasloužilý pěstitel filosofie scholastické podává nám tu dílo své životní mravenčí píle. Všecky své práce dříve po různu vydané odhodlal se nyní souborně v jednotném díle o 3 svazcích vlastním nákladem vydati a tímto vydáním svou spisovatelskou činnost dovršiti. První díl tohoto díla právě vyšel a pokládáme za svou povinnost, čtenáře Hlídky na ně upozorniti.

Díl I. obsahuje: 1. Úvod do filosofie a obranu filosofie křesťanské, 2. logiku formálnou čili dialektickou, 3. logiku kritickou čili noetickou, 4. metafysiku obecnou čili ontologii a 5. dodatek k metafysice obecné (krasovědu a aesthetiku obecnou.)

Zvláštní přednost práce té záleží nejen ve správném podání nauky aristotelsko-scholastické, nýbrž také v tom, že proti ní staví bludné názory různých filosofických soustav jak z pohanského starověku, tak obzvláště z doby středověké a z doby novější i nejnovější. S velikou důkladností pojednává o formální, ale také o kritické logice čili noetice. Jelikož v noetice jest obsaženo těžiště každé filosofické soustavy, proto zcela správně nepřestává p. spis. na pouhém rozboru a vysvětlení nauky aristotelsko-scholastické o vzniku našich představ a pojmů a pramenech, z nichž tyto původní a základní složky našeho myšlení a poznání pocházejí, nýbrž rozbírá také a vyvrací všechny nesprávné názory o původu a povaze našeho poznání, jak je hlavně moderní filosofie hájí. Rozboru a vyvrácení noetických názorů v jednotlivých filosofických soustavách věnuje zvláštní píli a pozornost, a to vším právem. Neboť pravda a blud všech filosofických soustav vysvítá na prvém místě z jejich nauky noetické. Jest-li tato správna, pak celá soustava, která z nauky o vzniku a povaze našich představ a pojmů svou pravdu čerpá, jest rovněž správna, ale také naopak. Bludy noetické vrhají také svůj stín na celou soustavu. P. spis. pojednává tu ne sice obšírně, ale výstižně o empirismu, sensismu, materialismu, herbartismu, positivismu, o theorii vrozených idei, o kritismu Kantově, a to vzhledem k jeho ohromnému vlivu, který měl na vývoj pozdější filosofické spekulace obzvláště v Německu, dosti obšírně, dále o apriorním intellektualismu, pantheismu, nativismu, ontologismu, nepravdivém mysticismu, traditionalismu, a proti všem těmto bludům staví pak na konci nauku peripatetickou o vzniku idei a jejich vnitřní věcnosti.

V metafysice obecné či ontologii postupuje p. spis. v rozboru látky do toho oboru spadající dle učebnic latinských ve školách theologických zavedených. Napřed jedná de ente, pak de essentia (bytnosti),

de potentia et actu, na to o transcendentalních vlastnostech jestoty (entis): o jednotě, pravdě, dobru, kráse, dokonalosti, pak o rozdílu jestoty. Na to rozbírá kategorie čili nejvyšší rody jestoty: pojem podstaty a případku (de substantia et accidenti). Zde pohřešujeme aspoň zmínky a krátkého rozboru kategorií Kantových. Tuto stať končí úvahou o příčinách. Při pojednání o příčině účelné by se bylo doporučovalo aspoň zkrátka zmíniti se o různém názoru na hmotný svět a jeho vývoj dle nauky křesťanské a dle nauky moderního materialismu a pantheismu.

Ke konci připojuje p. spis. jako dodatek k metafysice obecné ještě dvojí stať: o krasovědě a aesthetice obecné. Ve stati této odvozuje zcela správně všechnu krásu z Boha, v němž veškera krása obsažena a z něhož vytryskuje a po věcech stvořených dle způsoby a míry jejich přirozenosti se rozlévá.

Naše křesťanská filosofická literatura, která je dosud naproti literaturám jiných národů velmi chudičká, touto prací p. Dra Eugena Kadeřávka skutečně obohacena. Dosud nemáme původního českého díla, které by celou soustavu filosofie aristotelsko scholastické obsahovalo. Dílo toto ji slibuje podati, a p. spis. neleká se hmotných obětí s vydáním tak obšírného díla spojených.

Na konec několik poznámek.

Předně byla by vědecká cena díla vzrostla, kdyby se v něm uváděla příslušná literatura. Jest sice pravda, že spisovatelé italští a francouzští z pravidla také neuvádějí pramenů, kterých používali. Ale u nás jsme již jaksi tomu zvykli, že ve vědeckém díle hledáme také prameny, k nimž po případě možno se o další poučení obrátiti.

Další pochybnost se týká názvosloví. Překlad názvů scholastických setkává se sice vůbec s obtížemi takořka nepřekonatelnými, ale některé jsou přece již i v češtině ustáleny a pro ty, které nejsou, třeba hledati českých výrazů, jež by se nepříčily ani původnímu pojmu ani duchu češtiny. Porozumění práci p. Dra Eug. Kadeřávka znesnadňuje se místy také nejasným názvoslovím. Buď si totiž tvoří názvy sám, a to ne vždy v duchu české řeči, aneb jich užívá ve smyslu zcela jiném, než jaký mají dle slovníku Jungmannova a Kottova.

„Ens“ na př. se překládá slovem „bytec“. Ens jest ovšem pojem nejvšeobecnější, jaký vůbec lze pomysliti. Ale je slovo „bytec“ všeobecnější než „bytost“?

„Habitus“, „habitualis“ překládá p. spisovatel slovem: „majetek“, „držebnost“, „držebný“. Každý český slovník však praví, že „majetek“, držebnost, držebný znamená něco zcela jiného, než „habitus“ a „habitualis“.

Že „soustavky“ mají znamenati „partes constitutivas entis“, stěží někomu napadne.

„Důvodné“ nemá významu latinského slova, „rationatum“, jež stojí proti „ratio“. „Důvodný“ znamená tolik, co lze odůvodniti, tedy jistý, jasný, patrný. „Ratio“ a „rationatum“ bude lépe překládati

slovy „důvod“ a „následek“. „Dřevnost“ jest nám už nesrozumitelná. U příčiny nutno lišiti mezi causa efficiens a efficax. Místo „jednovýznamný“ a „různovýznamný“ lépe „jednoznačný“ a „různoznačný“. „Příčina údobná“ má znamenati „causam formalem“. „Údobný“ značí však tolik jako „způsobný“. Také se nám nelíbí slovo „prvek“ (principium). „Principium“ má různé významy dle toho, užívá-li se tohoto slova v řádu logickém, časovém, příčinném neb ontologickém. Dokud však české názvy nejsou ustáleny, jest lépe zůstati při „principu“. Také nelze souhlasiti s výrazem „ostavek“, „ostavečnost“, který má znamenati latinské „suppositum“ = ens subsistens a „subsistentia“. Ostavek značí dle Jungmanna tolik co „ostatek“, a proto nelze užívati ho ve smyslu latinského: suppositum. Tím méně lze připustiti „ostavečnost“ ve smyslu „subsistentia“. *Dr. P.*

P. Augustin Neumann O. s. A., Církevní jmění za doby husitské se zřetelem k Moravě. Církevněpolitická knihovna č. 3. V Olomouci 1920. Vydal „Našinec“. 12°. Str. 215.

Spis vyšel právě v čas příhodný. Pan spisovatel na základě hlavně původních pramenův, přihlížeje k ostatní literatuře snaží se vylíčiti rozvoj reformního hnutí husitského co do církevního jmění.

Církev měla v našich vlastech za středověku veliké statky. Bylo zde arcibiskupství pražské, biskupství olomoucké a litomyšlské, byly zde staré kláštery. Hus („De ablacione temporalium a clericis“) upírá právo králi českému nebo císaři dotovati církev až k poškození království svého, dodávaje, že více než čtvrtá část království připadla mrtvé ruce, z čehož plyne, že náš král není pánem celých Čech, protože více nežli čtvrtá část jest v moci mrtvé ruky. Pokud tento výrok na pravdě se zakládá, není lze nyní zjistiti. Zdá se však, že Hus velice nadsazoval; nad to Loserth[1]) již roku 1884 poukázal, že tato slova si vypůjčil z Viklifa de ecclesia (cod. palat. Vindob. 3929 fol. 66a), napsav pouze místo rex Anglie „rex Boemie vel imperator“, a níže místo rex tocius Anglie „rex tocius Boemie“. Tím však, že církev měla velké statky, není ještě řečeno, že by z nich byla brala také veliké důchody. Množství úředníkův, povinné pohostinství, různé platy, dlouholeté války ničící celé kraje zejména naší milé Moravy, nezbytná vojenská obrana statků vyčerpávala pokladnice praelatův a přiváděla je do velikých dluhův.

Již roku 1388 se souhlasem kapituly byla na výplatu žoldnéřův biskupských za 5050 hřiven zastavena veliká část biskupství olomouckého (Mejlice hrad, Vyškov atd.[2]) Když nastoupil 1397 biskup Jan

[1]) Dr. Johann Loserth, Hus und Wiclif. Zur Genesis der husitischen Lehre Prag—Leipzig 1884. S. 28. 202.

[2]) Codex diplom Moraviae XII pag. 443 sequ.

Mráz, byly již bezmála všecky biskupské statky buď zastaveny nebo obsazeny od stoupencův markrabího Prokopa. Kapitule a kostelu olomouckému způsobena válkou tou škoda 10.000 zl.[1]) Biskup Mráz byl nucen vypůjčovati si několikrát na cesty do Čech ke králi Václavovi, aby obhájil alespoň některé statky, ba nemoha si pomoci jináč, vypůjčil si 1399 na výplatu vojínův 150 hřiven příslušných Jakubu z Budějovic vikáři, jež byl uložil v pokladě chrámovém.[2]) Vtipkaři nazývali jej mlynářem kroměřížským (molitor nebo molendinator Cremsiriensis), protože mlýn kroměřížský zůstal v jeho používání.

Tolik alespoň vidělo se mi připomněti o „tučných" důchodech biskupa olomouckého za doby Husovy. Starostí měl ovšem biskup olomoucký dosti a biskup Mráz zakusil pomluv do syta až po naše doby.

Církev zákonem stanovila, aby každý člen duchovenstva měl zajištěné zaopatření, žádala pro každého kandidáta vyšších svěcení titulus mensae. Zákona toho nebylo vždycky dbáno, bývaliť svěceni mnozí i bez tohoto zajištění. Dr. Sedlák dokazuje ze starých matrik, že v pražské arcidiecesi bylo v posledním desítiletí XIV. věku a za Husa na kněžství svěceno ročně 132, později 143. Za Husa nápadně ubylo kněžského dorostu. Na akolythy, kteří požívali také práv kleru a žili ze jmění kostelního, svěceno ročně asi 700, počet zajisté veliký.[3])

Vyšší duchovní měli sice i za vlády krále Václava značné příjmy, ovšem s přiměřenými povinnostmi. Za to massy nižšího duchovenstva byly v postavení společensky a finančně přímo nedůstojném. Pomocné kněze si voliti bylo ponecháno farářům, a svěcenci nebylo zabezpečeno ani místo ani právní postavení. Také patronátní poměry byly neutěšené.

Jak výnosné byly fary naše z nedalekého okolí, o tom svědčí listina kroměřížského probošta Petra z 23. října 1425, kterou jakožto delegát apoštolské stolice faru města Hradiště přivtěluje klášteru velehradskému, který byli táborité pod knězem Bedřichem ze Strážnice vyloupili, poplenili a nadobro vypálili. Svědci uvedení v listině, Martin opat kláštera vyzovského, kněz Jan plebán z Budějovic, Martin člen kláštera vyzovského, a Matěj řečený Haraburda měšťan a notář hradištský svědčili jedním hlasem, že z fary hradištské platívali nájemci užitků farských v míru ne více než 32 hřiven.[4])

Listina pak probošta kounického Václava, kterou jakožto delegát apoštolský 6. srpna 1453 inkorporuje faru v Polešovicích a v Boršicích témuž klášteru velehradskému, svědčí taktéž. Petr Gensperger občan polešovský, vypověděv o farářích dřívějších, co zakusili od zmíněných táboritův, kterak byli ukrutně odvlečeni a o život připraveni, praví, že fara polešovská v nejlepším případě z polností a vinic vynáší nanejvýš 30 zlatých uherských. Potvrzují to i svědci následující Mikuláš Policar, Petr Hulcar, Jakob řečený Plausgnetter.

[1]) l. c. XIII. pag. 452 sequ.
[2]) l. c. XIV. pag. 154.
[3]) M. Jan Hus. V Praze 1915, str. 18.
[4]) Arcib. archiv kroměř. Spiritualia listiny nové, vidimus z 2. února 1654.

O faře v Boršicích tamní osadník Štefl vypovídá, že kostel boršický jest chudobný, plebán zdejší nemůže žíti skvostně (laute aut splendide), zvláště za těchto dob sotva vyžije, nepřijímaje celkem výše 10 zlatých. Právě tak mluví i Václav Schillar též osadník boršický.[1])

Takové byly „tučné“ fary v kraji poměrně velmi úrodném. Což teprve lze říci o farách v krajinách hornatých? A přece ani tyto fary nebyly dostupny každému.

Štěstí měl, kdo obdržel místo jako výpomocný kněz. Plebán jemu dával roční stravu a někdy podíl na stole. Ostatně byl odkázán na dary věřících. Hůře bylo těm, kterým se nedostalo ani takového místa.

Ovšem byly na mnohých místech zřízeny kaplánky. Některé měly dotaci v pozemcích, jiným byl poukázán úrok v penězích. Bylo ustanoveno, „ne altare vel vicaria perpetua erigatur nisi in decem sexagenis“ [2]), peníz zajisté na tu dobu ne příliš veliký. Málo kterému držiteli takového prostého beneficia bylo dovoleno vypomáhati v duchovní správě.

Nejhůře bylo těm, kterým se nedostalo ani prostého beneficia. Bylo jim živiti se buďto učitelstvím nebo zastávati úřad sakristana, varhaníka nebo zvoníka při některém kostele větších míst a měst. Zištní faráři využívali někdy jejich nouze, poskytujíce jim mešních stipendií ani ne po půl groši.

Kněžský proletariát počátku XV. století je důležitým klíčem k pochopení rychlých a pronikavých úspěchův Husových.[3])

Nelze upříti, že nepříliš mnozí kněží měli hojnější příjmy, zvláště kteří neostýchali se přijímati několikatero obročí. Však i sám Hus domohl se slušného blahobytu: mělť, jak vypočetl Dr. Flajšhans, mimo úplné zaopatření roční důchod asi 60 kop grošův, jež Husovi zbývaly skoro čisté.[4]) Mohl takto půjčovati peníze na úrok a později i vydržovati si několik kněží, kteří jeho nauku šířili mezi lidem.

Již v době předhusitské vznikla snaha, ochuditi církev, aby (prý) obnovena byla prostota života a čistota mravův. Za válek husitských s počátku hleděl se všeho zmocniti lid prostý, aby osvobodil se od svých utiskovatelův, ale šlechta s městy dovedly svou chytrou politikou na sebe strhnouti většinu zabavených statkův, slibujíce při tom církvi, že se postarají o řádné vydržování kněží. Na tento závazek zapomněla šlechta již v době poděbradské, kdy ústy Ctibora Tovačovského z Cimburka prohlásila, že ona pouze chrání církev, živitelem kněží že jest lid. Před vojnami stoupenci reformy odvozovali různé zlořády z přílišného bohatství církve; po válkách byli nuceni označovati za jejich příčinu přílišnou bídu. Sám Rokycana doznal, že někteří faráři jsou pouze jakýmisi nájemci svých beneficií (138).

---

[1]) tamtéž prostá kopie ze 17. století.
[2]) Sedlák, Studie a texty I. str. 293.
[3]) Sedlák, M. Jan Hus str. 291.
[4]) Mistr Jan řečený Hus z Husince. V Praze (1901—1904) str. 143.

Ani mravní úroveň u kněžstva se nezměnila, ba zhoršila se, ale pokud se zlořádů dopouštěli kněží katoličtí, nemilosrdně to vytýkáno na kázaních a odhalováno před veřejností; za to nebylo dovoleno mluviti o tom k vůli zlehčení kněžstva a pohoršení laikův, když to prováděli kněží husitští. Není neznámo, že oženil se i zmíněný výše kněz Bedřich ze Strážnice a později (1459) nestyděl se doprošovati u papeže Pia II legitimace svých dětí.[1]) Listiny pak svědčí, že u kleru husitského bylo mnohem více neřestí nežli před tím u katolického.

Tím ovšem ztroskotala celá husitská reforma spočívající na ochuzení církve.

V druhém oddíle jedná se obzvláště o správě beneficií, a sice v I. kapitole „o zákonnosti obdarování".

Především bylo zakladateli dohodnouti se s příbuznými, aby nenastaly spory dědicův po jeho smrti. U šlechty mnohdy bylo třeba souhlasu zeměpána. Ladislav z Boskovic vymohl si u krále Matyáše právo, volně pořizovati se svým majetkem movitým i nemovitým. „Chtěje také za svú duši nejakú památku na tomto světě pozuostaviti", dne 6. srpna 1495 blučinský desátek vinný, kterýžto byl koupil od kláštera žďárského, odkázal témuž klášteru, ustanoviv „s dobrým rozmyslem a přátel svých raddú", aby když by jej Pán Buoh z tohoto světa povolati ráčil, obchod celý (kondukt) s vigiliemi na týž den a na zejtří při nejmenším deseti mšmi čtenými aby slúžen a činěn byl a to na každý rok na časy věčné a budúcí, za nebožtíka bratra Jaroslava v sobotu před svatú Lucí rovněž takový obchod a každé suché dni za všecek rod aby se obchod dál". Uvádí toho důvod, že „i prve jim pět set zlatých uherských hotových z svéj dobré vuole dal na výplatu městečka jménem Městce".[2])

V městech poddaných zapovídali páni odkazovati kněžím a kostelům, vyjma hotové peníze. Olomoučané neuznávali pak platnou ani závěť kněze Jana Špačka, kterou odkazoval splátky z domu svého prve již prodaného, tak že biskup Stanislav Turzo u krále několikráte domáhal se immunity církevní v té věci.[3])

Rozumí se samo sebou, že lid poddaný byl v té věci vázán souhlasem svého pána.

Obyčejně bylo oltářníkům nařízeno erekční listinou, odváděti všecky oféry plebánovi a nebýti na úkor práv kostela. Farní kostel byl vázán dodávati světlo, hostie, víno ke mši svaté; nezřídka byl na to odkaz ve fundaci. Někdy měl oltář i svoje ornáty i missál, svůj kalich i konvičky.

Vlastní správa beneficií byla v rukou beneficiátových z pravidla. On přijímal důchody a bez jeho vědomí a souhlasu nebylo dovoleno ani patronovi, ukládati kapitál. Než nezřídka ponechána správa jmění

[1]) Časopis matice mor. 1916 (40) str. 120 násl.

[2]) Dat. na Třebové ve čtvrtek před sv. Vavřincem 1495. Spiritualia listiny nové opis soudobý v kroměř. arcib. archivě.

[3]) Vlastnoruční koncepty biskupa Stanislava Turzo v arch. kroměř. (bez data).

fundačního obci, která byla povinna beneficiátovi vypláceti obyčejně dvakráte do roka užitky plynoucí z fundace. Beneficiát pak sám poděloval, když nařízeno bylo, ostatní, na př. chudé.

Zajímavo jest, že v mnohých erekcích oltářův byl oltářníkovi ustanoven d o z o r c e (superintendens), který měl na starosti přihlížeti, aby povinnosti nadační byly také plněny. Byl jím někdy plebán, jindy kněz sakristán nebo kněz zvoník. Erekce také ustanovovaly pokuty za pronedbané povinnosti fundační. Pokuty odváděny byly někdy na světlo, jindy chudým, při čemž podíl na nich měli obyčejně i dozorci.

P. spis. upozorňuje (153), že dárci zakládali fundace za účelem čistě bohoslužebným, ba dokonce kladli na něj takový důraz, že musel před ním ustoupiti i účel čistě karitativní — chudí ve špitále a bratři v klášteře — což jest nejlepším důkazem, jak j e d n o s t r a n n ý m b y l n á z o r H u s ů v, j a k o b y o d k a z y c í r k e v n í b y l y m a j e t k e m c h u d ý c h.

Uvádí Jindřicha z Hradce, který odkázal roku 1392 les kostelu slavonickému. Byl určen nikoli k užitku farářovu, nýbrž pouze na stavbu nebo opravu kostela, kdyby ho zasáhla pohroma. Podobně má se s kaplí zbudovanou při klášteře olomouckých dominikánů Václavem z Doloplaz. Fundoval jí pozemky v Svesedlicích na anniversarium za sebe a předky svoje, ze zbytku měla býti dána hřivna na špitál olomoucký, knězi tam sloužícímu 1 gr. a chudým 15 grošů čtvrtletně; při tom výslovně ustanovil, že kdyby byla kaple porouchána nebo úplně zničena, nedostane ani špitál ani konvent tak dlouho žádných peněz z nadačních úrokův dokud nebude znova zbudována. V tom případě mělo býti užito nadačních úrokův, k obnově kaple.[1])

V Brně a v Prostějově se potkáváme s fundacemi výhradně určenými pro zaopatření chudých kněží, tak že zabrání takových nadací bylo vyloženým porušením poslední vůle a připravením chudých kněží o poslední sousto chleba (154).

Hotovou pohromou, ba přímo hrobem beneficií byly husitské vojny. Z příčin dotčených výše došlo k jejich rozchvácení, po němž většina obročí už nikdy svého účelu nedosáhla. Hned po smrti Husově zmocnila se celá řada pánů statků duchovenských a na mnohých místech tak činil i lid. Páni netoliko svým kněžím odňali pozemky, ale dokonce i zakázali poddanému lidu odváděti jim desátky. Když pak se chtěli kněží udržeti na svých působištích aspoň přijímáním podpor od cizích lidí, na které oni neměli žádné moci, pobrali jim i tu poslední podporu. Nezbylo nic jiného, nežli aby kněží prchali od svých kostelů — p r v n í č e š t í v y h n a n c i (157). Listina z roku 1429 týkající se fary kelecké svědčí, že tušim jenom na Moravě „m n o ž s t v í k n ě ž í m u ž ů v ý b o r n ý c h, p a s t ý ř ů h o d n ý c h p o č t e m o k o l o č t y r s e t a s e d m d e s á t i“ opustilo svoje praebendy farní a jiné.[2]) Kterým pak nepodařilo se uprchnouti,

[1]) Codex dipl. Mor. XII. 165.
[2]) ČMM 1912, str. 397.

byli rozkaceným davem upáleni nebo jináč připraveni o život, pokud se nepřipojili k nepřátelům svým, zapřevše svoje přesvědčení a svoji povinnost.

Dle úmyslu českých reformatorů měly připadnouti statky i desátky chudým, ale v praxi připadly šlechtě a místo bohumilého podporování chudých staly se podnětem hříšných svárů (167).

Nadmíru zajímavo jest, co uvádí p. spis. na str. 179 dd. Jak se nepovolaní činitelé dovedli obohatiti statky církevními, čili „s jakým úspěchem“ provedeno ochuzení církve, na něž čeští reformatoři kladli takový důraz, toho nejlepším dokladem jsou Pernštejni. Zbohatnutí tohoto rodu má příčinu netoliko v hospodářské obratnosti jeho členů, nýbrž i v neobyčejně příznivé situaci spočívající v sekularisování církevního majetku.

Abych nebyl příliš obšírným, pomlčím o opravě cisterciátek oslavanských, panenských klášterů sv. Jakuba a sv. Kateřiny v Olomouci, o statcích benediktinů třebíčských, které Vratislavovi zastavil král Vladislav za 1500 zl., čímž získal i statky českých klášterů v Opatovicích a v Sezemicích. Od žďárského kláštera Pernštýnové nabyli za Horní Bobrovou půl Horního Křižanova, Jívové a Medlov. Za válek husitských přisvojil si rod všechny statky augustiniánek v Doubravníku.

Takovým způsobem zchudla církev, lid poddaný neměl z toho pranic, za to zbohatla šlechta.

Praktický význam beneficií byl pro socialní poměry středověku velmi značný nebo znamenitě přispíval ke zmírnění bídy kněží i laiků. Rodičové zakládali fundace (oltáře) pro svoje syny, příbuzní pro příbuzné, bratrstva a cechy pro syny svojich příslušníkův. Někdy byly založeny na podporu studentův. Kněží, faráři, kanovníci ba i oltářníci založili oltáře pro sebe nebo pro chudé kaplany, vikáře, kazatele, sakristány, varhaníky. Velmi často pamatováno při tom i chudých výslovně.

Ovšem dostalo se takového prostého beneficia nezřídka i zámožnějším a lépe situovaným kanovníkům. Ba dle kroměřížského kodexu erectionum oltář sv. Bernarda, Prokopa a Jiljího v kostele sv. Mořice založen měšťanem Stanislavem Kazenprothem pro mistra Augustina Kazenprotha, snad příbuzného zakladatelova, kterýžto Augustin nikdy nepřijal svěcení kněžského, zaměstnán jsa na dvoře královském jako sekretář. Právo patronátní si pozůstavil zakladatel, po jeho smrti odevzdáno olomouckému cechu kožešnickému, aby jmenoval oltářníkem téhož oltáře vhodného klerika, syna některého kožešníka téhož cechu.

Za válek husitskýsh mnohé církevní fundace vzaly za své, snad ještě více, když v našich vlastech se rozmohla reformace Lutherova. Uvedená výše listina kelecká svědčí, že města Kelče dobývali kacíři (asi Táboři). Jeden z nich jménem Jindřich rodem Čech uvázal se v nedaleký biskupský hrad Šaumburk, odkud znepokojoval a rozháněl lidi, při tom odcizoval role, louky, lesy. Tehdy kanovník Ondřej

s povolením kapituly vzdal faru keleckou knězi Prokopovi z Vídně 1429, který již po sedm let tajně přisluhoval svátostmi katolíkům.

Sousedé kelečtí byli by chtěli míti desátek farský a vinici „k ubci". Lejska šafář držel nespravedlivě jeden lán a louku podle háje kladorubského. Farář měl v Posvátně čtyryceti dva člověky, „proto jsú dáni kostelu, aby někteří zemané moci neprovozovali nad farářem za živnosti jeho i také po smrti".

Ještě že se podařilo biskupům olomouckým zachrániti alespoň svoje statky a namnoze i statky svých patronátních far.

Na doklad svých vývodův p. spis. připojuje několik (8) listin, vesměs z archivu zemského. Na str. 201. má býti tištěno: Múdrým, múdří, jsúce, v túž; str. 211 budúcí, lúky. V listině 8 není důsledně proveden přepis; čteme zde: budaucími a o dva řádky níže: předstoupiti atd.

Dovolával jsem se výše listiny kounického probošta Václava ze 6. srpna 1453, v Neumannově knize jest výňatek z ní na str. 202 násl. připsaný roku 1452. Mám za to, že se zde zmýlil tiskař, neboť i ve vidimuse i v prosté kopii arcibiskupského archivu zřejmě jest psáno: anno ... quinquagesimo t e r t i o; s tím souhlasí, co dále následuje: i n d i c t i o n e p r i m a. Vypočítal jsem dle návodu Emlerovy Rukověti chronologie křesťanské pro rok 1453 indikci 1, pro rok 1452 jest 15. Pro větší jistotu nahlédl jsem ještě do Dra H. Grotefenda Zeitrechnung des deutschen Mittelalters (I. Band. Hannover 1891 str. 132). Souhlasí s výpočtem mým úplně.

Naše kopie čte místo na str. 202 ř. 11. od spodu omnes et singule r e s, ř. 4. od spodu místo: ad minaces správně: ad m u n i c i o n e s, poslední řádek: propri o r u m plebanorum. Str. 203 ř. 5. erroribus e t a d h e r e r e t; ř. 12/13. c o m p r e h e n d e r u n t (ne: comperuerunt); ř. 26. správně: a d i u r a t u s; str. 204 ř. 5. shora: defectus necess a r i o r u m; ř. 6. správně: que c o n c e r n e b a n t plebanum (ne: concurrebant).

V I. příloze str. 187 třeba čísti ř. 9. listiny: v i c e p l e b a n i s (místo: videlicet plebanis); ř. 12. per Ungarie etc.; ř. 14. ad quos; ř. 17. nuper (ne: super). Str. 188 ř. 2. missos. Str. 191. ř. 6. auditor i b u s.

Spisu obsahem zajímavému i cennému prospěla by místy pečlivější úprava slohová a přesnější odkazy literarní („u. d." na př. na str. 44. vztahuje se ku článku a j.) Hodnotící úsudky někdy znějí nehistoricky. Zbytečných cizích slov lépe se vystříhati (specielně, respektovati, zobecnělý teď „terror", markantně, naprostou absolutností [!], propagoval a j.) *Dr. Fr. Snopek.*

Šusta Josef, D v ě k n i h y č e s k ý c h d ě j i n. II. Nákladem Č. akademie. Praha. 1919. Str. 318.

Koncem minulého roku vydal prof. Šusta druhý svazek svého vzácného díla. Pojednav úvodem o české otázce po vymření Přemy-

slovců, vypisuje neklidnou dobu nastoupení Jindřicha Korutanského. Nesnází nového panovníka dovedla použíti česká šlechta, která „bez okolků zasedá . . . k tabuli královské, vyhánějíc takřka hostitele od stolu“ (15.) Následuje pokus nespokojeného měšťanstva o násilný převrat. P. spis. nesouhlasí s názorem německých historiků, dle nichž „se útokem na přední pány stav městský v Čechách domáhal zásadní nápravy řádů veřejných a zejména hlasu a náležitého zastoupení na sněmech zemských“ (17.) Výklad ten jest nemyslitelný, neboť k takovému zřízení došlo až koncem XV. století. Městský stav ovšem trpěl velice, ale spiknutí vyvoláno několika zbohatlíky, nechtějícími se děliti s urburou královskou o zisk. Osobní zájmy jsou nejlépe dokázány smlouvou o sňatcích členů nejčelnějších rodin měšťanských s členy mocných rodů šlechtických. Zároveň lze spatřovati ve vzpouře měšťanstva pokus o zmocnění se vlády v té chvíli, kdy rozhořčení měst nad neschopností krále a hrabivostí šlechty neznalo mezí.

P. spis. při tom odmítá mínění Pulkavovo, jako by povstání bývalo bylo zosnováno králem a měšťany. Výsledek byla smlouva uzavřená na jaře 1309, kterou páni skutečně před městy coufli, tak že úspěch měšťanů byl patrný. Leč pánům se podařilo brzy vymknouti se ujednané smlouvě, neboť Praha byla sice městem mocným, ale při tom nesvorným, ve kterém patriciové vážili svůj vlastní prospěch nad zájem celku a které bylo ve své moci oslabováno i nedokonalou organisací. Korutanec udržel se na trůně, ale byl to vlastně rozvrat, nikoli řádná vláda. Jan Lucemburský jevil se jako spolehlivý velmož s velikou budoucností. Oči pánů počaly se obraceti k němu, při čemž úkol prostředníků připadl na opaty cistercienské, tehdy velmi těžce zkoušené. Ti se obrátili k Elišce a pod záminkou účasti na generální kapitole odejeli za hranice, by tam vyjednávali. „Hospodaření“ německých pomocníků Korutance pak jim získalo pevnou oporu v pánech, zvláště v Jindřichovi z Lipé a Janovi z Vartemberka. Došlo také skutečně k otevřenému boji, ve kterém pán z Lipé Korutance porazil a Elišku vítězně uvedl do Prahy. Na to zástupcové šlechty, měst a za duchovenstvo tři opatové cistercienští jeli do Němec nabídnouti králi římskému český trůn pro jeho syna.

O neúčasti světského kleru lze se domnívati dvojího: buď lze v ní spatřovati projev žárlivosti k rýnským mnichům anebo snad i příchylnosti k Jindřichovi, který měl jmenovitě v drobném lidu ještě dosti přátel. Rozhodně ale odmítá p. spis. názor, jakoby ona vzpoura bývala vyklíčila z „národní vůle ke svržení panství korutanského“ (77). Pravá příčina spočívala v různě motivované nespokojenosti panstva, kleru a měšťanstva s Korutancem, pro kterou zapomněli dřívějších rozporů a spojili se proti společnému odpůrci. Jan Lucemburský byl slíben Čechům za vládce sjednáním ve Frankfurtě učiněném, když ale Jindřich VIII se zdráhal svého syna vyslati do země nepokoji zmítané, byla to dovednost cisterciáckých opatů, jež dovedla jeho obavy rozptýliti. Ve Špýru přijali Čechové Jana za krále, však nikoli bez výminek, žádajíce potvrzení všech svobod a práv. Jan tak natoliko uči-

nil, nýbrž naopak — proti Jindřichovi korutanskému — slíbil, že neudělí nikomu privilejí, jež by byly na ujmu svobodám zemským. Též se zavázal neudíleti žádných míst cizozemcům.

P. spis. při tom vyvrací mínění Schlesingrovo a Kossovo, jakoby tento závazek směřoval k zamezení přistěhovalectví z Německ k nám, a dokazuje, že se ve skutečnosti vztahoval proti německé šlechtě a zbohatlému měšťanstvu. Jan Lucemburský musel si však svého trůnu dobýti. S počátku nedařilo se mu valně (Kutná Hora, Kolín). Rozmrzen, udeřil přímo na Prahu, smluviv se prostřednictvím kněze Beringra se svými stoupenci, kteří zjednali vojsku Janovu přístup do města. O vánocích se pak sešel sněm, na kterém byl nápadným chvat, s jakým páni doléhali na korunovaci. Spisovatel se domnívá, že se tak dálo pod vlivem závazků špýrských. Vyplývalo to z dané situace, neboť krále uvedli do země nikoliv čeští páni, nýbrž říšská šlechta, které byl zajisté za to zavázán vděkem. Tím se sice Lucemburkové vyhnuli chybě Korutanců, kteří uvedeni a tím i závislí jsouce na české šlechtě, pozdě volali sobě na pomoc své krajany, ale způsobili tím zase nedůvěru panstva. Listina z r. 1311 Čechům daná také skutečně ji do jisté míry opravňovala. Stavě se na předpoklad, že majestát daný Čechům stotožňuje se s listinou danou Moravanům, jež se zachovala v originálu, prohlašuje na základě nich p. spis., že tato smlouva liší se od špýrské svým projevem panovnického sebevědomí a zvláště co do přítrže vlivů německých. Proti smlouvě špýrské vskutku král se prohřešil, neboť s májestáty „zmizely drakonické zákazy koupě, dědění a vyženění zboží zemských a ustanovení, znemožňující králi vůbec, aby cizince poděloval statky nebo úřady dvorskými“ (129). Pouze slíbil, že nedá nikomu než domácímu „officium suppae“. Dle mínění p. spis. rozuměla se tím asi stará beneficia zemská, nikoliv hodnosti dvorské a úřady komorní, jež vyplývaly z moci panovníkovy, tak že král mohl kolem sebe míti cizinců zase, kolik chtěl. Skutečně také panstvo německé si pod vlivem úspěchů Jindřicha VII v Italii velmi troufalo a moc nad celou zemí byla v rukou Petra Mohučského.

Po té obrací se p. spis. do P o l s k a, kde česká moc po smrti Václava padla úplně. Vládu uchvátilo na sebe měšťanstvo a králi Janovi se naskytla vhodná příležitost těžiti z vnitřní situace v Polsku nastalé. Leč nestalo se tak. P. spis. se domnívá, že nepůsobil při tom nedostatečný zájem králův, nýbrž spíše činitel jiný, a sice jmenovitě nepřátelské chování Fridricha míšenského. Kromě toho patrně působili nesnáze rušitelé míru na Moravě.

Co do nedostatku zpráv o Moravě (136) budiž podotčeno, že pro počátky Jana Lucemburského měla důležité zprávy kronika kláštera třebíčského, kterou cituje Pešina (Mars moravicus, I. 401). Bylo by dobře zjistiti, pokud z ní Pešina čerpal, ověřiti její údaje a zasaditi je do rámce moravských dějin.

P. spis. se pak obšírně zabývá i t a l s k ý m i plány Jindřicha VII a stopuje při tom jejich vliv na osudy země české. Po jeho tragické smrti počal Jan Lucemburský kandidovati na trůn císařský, odeslav do

Čech Petra Mohučského, by místo něho obstarával záležitosti zemské. Ten činil tak po tři měsíce za úplného prý pokoje v Čechách. Potom zasáhl do záležitostí vnějších ve prospěch kandidatury Janovy. Dobyl úspěchu dohodou s markrabětem braniborským, který byl však za nedlouho otřesen sblížením Habsburků s Wittelsbachy. Došlo takto k závodění Habsburků s Lucemburky, ve kterém sobě draze kupoval král Jan pomocníky mezi panstvem. Proti Habsburkům získaný Ludvík Bavorský na sebe přejal námezdné smlouvy uzavřené Janem a zastavil Chebsko v náhradu za útraty králi samému vzniklé. Jan Lucemburský sledoval při tom cíle politické směřující k vybudování silné moci královské, zatím co šlechta hleděla těžiti pro sebe. Ludvík skutečně byl po delším jednání zvolen pěti kurfirsty před Frankfurtem. Po volbě frankfurtské obrátil se Jan do Čech, kde vnitřní poměry byly zase neutěšené. Stály tu proti sobě dvě silné strany, jejichž boj přinesl zemi velkou bídu. Eliška nepovolovala, bída rovněž ne a pánové čeští dlouho marně prosili krále, by k nim přišel. Jeho neláska k Čechám vzrůstala a když měl do Čech přijíti, slíbil mu Ludvík 200 rytířů, doklad to, že již nebyl pouhým nástrojem Janovým, nýbrž oporou jeho. Ale ani odpůrci nelenili. Dne 27. prosince 1317 uzavřeli zástupcové odbojníků smlouvu s Fridrichem Sličným, která v nejhorším případě dokonce i měla připraviti Jana o trůn. Při ní, jako již třikráte před tím, dovedli velmožové čeští využíti volby královské k prospěchu vlastnímu, při čemž povážlivým zjevem bylo to, že chování královských manželů ještě vhánělo další pány do tábora vzbouřenců. Konečně stará bolest, nadvláda Němců při dvoře, nahnala Jindřichovi z Lipé tolik pomocníků, že si mohl troufati napadnouti krále a donutiti ho k jednání. Nepřijatelné podmínky donutily Jana k úskoku — utekl z Moravy do Čech. Však ani tam se mu nevedlo lépe a za nedlouho byl král poražen. Donucen takto k vyjednávání s odbojnou šlechtou, k čemuž ho přiměl Ludvík Bavor, těžící z nesnáze pro sebe, by se Čechy nestaly oporou rakouskou. V Domažlicích dosaženo shody v tom smyslu, že páni slíbili Janovi věrnost a odstoupení od Habsburků, propustí-li král německé hodnostáře a žoldnéře. Rozpuštění německých tlup ovšem odnesla bohatá města, přede vším Praha, těžkými obětmi finančními, neboť vojáci nenechali se jenom tak lehce odbýti. Současně dávali odbojní pánové přísežné záruky věrnosti. P. spis. se při tom snaží vysvětliti situaci tehdejšího Opavska, dokazuje, že se ho dostalo vévodovi Mikulášovi asi proto, že stál při králi. Důkazem toho jsou dvě okolnosti: 1. Opavsko nedáno ještě žijícímu otci, nýbrž Mikulášovi. 2. Výslovné prohlášení Mikulášovo, dle něhož se mu dostalo manství „ze štědré laskavosti".

V zemi nastal opět klid přerušený kromě menších nepokojů vystoupením Janovým proti Elišce. P. spis. se snaží vrhnouti světlo do vzniku této trapné episody. Nesouhlasí s míněním Palackého, jakoby spor byl vznikl z odporu královny proti plánu manžela pomýšlejícího na záměnu Čech za Falc rýnskou, nýbrž hledá příčinu spíše v odporu královny k Jindřichovi z Lipé, jenž se stal opět mocným pánem u

krále. Když po novém roce 1319 odejela na Loket, tu v její nepřítomnosti namluvil králi, že Eliška proti němu osnuje pikle za pomoci páně Valdekovy. Lehkověrný král uvěřil, dobyl hradu, manželce dovolil odejeti na Mělník a synka Václava ponechal na Lokti pod ostrým dozorem. To jest Šustův dohad. Jisto pouze jest, že pán z Lipé stal se magnátem, který podporoval mimo vši pochybu Rejčku. Kromě toho nastala ještě jiná rušná episoda: vzbouření měšťanstva pražského. Předáním důležitých míst dvorských do rukou českých nebyla země uklidněna, neboť pak přišly na řadu útisky měšťanů se strany šlechty, která hleděla proti nim využíti své moci. Ti, využivše cesty královy na Moravu, povstali a když Jan, vrátiv se ihned, vojensky nepořídil, tedy musel se podvoliti ponižujícímu vyjednávání s odbojníky. Formálně se Pražanům sice nestalo nic, ale ve skutečnosti pocítili strůjcové vzpoury nemilost královskou v plné tíži. Událost ta byla velikého významu. P. spis. v ní spatřuje velmi význačný moment v dějinách stavu městského, neboť znamená konečné pochování městských nároků. Nepadá na váhu o sto let pozdější hegemonie pražská, neboť tam již nepůsobilo němectví a stříbro, nýbrž češství a myšlenka náboženská.

Jako v dílu prvním, tak i v tomto podává p. spis. vše velmi prostě a osvětluje nejedno až dosud temné místo, tak že dílem svým vyhovuje nejen požadavkům vědeckého dějepisce, nýbrž podává i vzdělanému čtenáři vůbec knihu hodnou pilné pozornosti. *Nn.*

* * *

Jos. Císler, „Aj, ty svatý Vavřinečku...!“ Román. Praha 1920. Str. 226.

Zvláštní národní píseň o poměru muže ke třem ženám dala románu nejen nezvyklý titul, ale patrně i myšlenku: prostý železniční hlídač, milující čistou láskou svou tichou ženu, je za její nezhojitelné nemoci váben tělem její sestry Karly a dráždivými svody bohaté „paní presidentové“ Grulichové. Krátce před smrtí své ženy zhřeší s Karlou, slíbí jí manželství, ale pak podlehne úplně vášni raffinované vznešené dámy, jež pak se stává jeho neštěstím: napolo šílený výčitkami svědomí vrhá konečně svou milenku pod kola vlaku, ale je stržen zároveň s ní.

Tedy odvěký námět: zločin a trest. Jest jen zajímavo, v čem vidí spis. zločin svého hrdiny a jak odůvodňuje pomatenost jeho mysli. Blažej jest od počátku líčen jako povaha přímá a poctivá, jako zbožný, prostě věřící Chod. Lituje upřímně svého hříchu se švagrovou, hledá útěchy v modlitbě a cítí se zavázán hřích napraviti. Při takové povaze je nemožno, aby se neozvaly náboženské výčitky, když za kratičký čas ruší slib a klesá se vdanou. A není to snad jen chvíle smyslového mámení, jež by aspoň vysvětlovala, že zapomíná manželské věrnosti, zapomíná i svých závazků ke Karle: po delší už době, když mu Grulichová oznámí své těhotenství, Blažej jásá, těší se z budoucího

svého dítka a vybízí ji, aby opustila manžela a žila s ním, Touhou po dítěti tedy snaží se spis. odůvodniti zpronevěru Blažejovu či úplný převrat dosavadních jeho náboženských mravních názorů: při svém hříchu je zcela šťasten a bez výčitek.

Rozvrat v duši nastává teprve, když se po čase doví, že zchytralá milenka se zbavila dítěte: pro čtenáře zcela neočekávaně si začne Blažej vyčítati, že on sám je spoluvinen, že se účastnil vraždy. Krutě bolestné výčitky pudí ho také do kostela. Čekáte, že nedávno ještě tak zbožný Chod klesne kajícně u zpovědnice ulehčí vyznáním svým výčitkám, zavrhne svůdkyni a splní svůj závazek ke Karle? Takové prosté rozhřešení vniterného sporu se ovšem do moderního románu nehodí. Proto nechává spis. svého Blažeje nejprve filosofovat o zpovědi: musil prý by se tam třeba zmínit i o ní, „a k tomu se necítil oprávněn". A pak — uvažuje — „možno tím zločin napravit? Dostal by za pokání modlitbu nebo jinou pobožnost — to jistě ví. Ale pokání může si uložit sám — bez prostředníka — odpustí-li Bůh, odpustí i tak..." (205).

Mimoděk jistě podal spis. v obšírném líčení duševního stavu výčitkami šlehaného nitra obranu zpovědi. Blažej po několika marných námahách se přesvědčuje, že svědomí jeho může uklidniti jenom Bůh. Umiňuje si, že se bude modliti tak dlouho, až Bůh přece odpustí... Než právě otázka, jak poznati, že Bůh odpustil, je mu pramenem nových muk. Soudí dle obrazu P. Marie na stromě, dle přírodních zjevů atd., uklidňuje se chvíli svou domněnkou, aby na okamžik zase pochyboval a zoufal si, když jej překvapí děsivé vidiny nebo zaslechne dětský pláč. A v tomto stavu právě vykoná svou pomstu na milence.

Spis. jako by se bál označiti za hlavní vinu obou jejich smyslnou vášeň a manželskou nevěrnost: zdůrazňuje nejvíce vraždu nezrozeného dítěte. Proč by však Blažej byl vinen touto vraždou, je nepochopitelno; fantom viny, jenž jej pronásleduje, bylo by možno vysvětliti jen jako následek chorobného duševního stavu, nikoli však jako jeho příčinu. A toto slabé zdůvodnění je příčinou, že román — psaný jinak vážně a nezneužívající ani při methodě realistické drobnokresby choulostivějších scen — nepůsobí dojmem, jaký spis. patrně chtěl vyvolati: dojmem hrůzy ze zločinu. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

François Coppée, Skýva chleba a jiné. (Vingt contes nouveaux). Přel. Ladislav Rašín. Praha. Nakl. B. Stýblo. Str. 198. C. 10 K. — Pestrá řada osob s osudy více méně zajímavými tu před námi přechází: vojáci, vysloužilci, umělci, dělníci, nevěstky atd., ba i „Její veličenstvo, královna česká — království české bude vždy dobré pro povídkáře" — se svou matkou královnou moravskou, a to z 19. století! Vypravování prodchnuto jest upřímným soucitem, někdy

přesládlým. Hodí se vzdělanějšímu obecenstvu. — Překlad jest plynný. Místo: „snažil jsem se, abych obcházel“ řekne Čech raději: hleděl jsem obcházeti. Místo: „vešel velmi klidně“ — zcela klidně. Kromě velice častých chyb tiskových vytknouti dlužno: odeběřu, dobře naložený (člověk totiž, ne okurek), nadešel čas k učení se čtení, mě m. mně; slovy, které, a j.

Alois Žípek, Ženy. Kniha povídek. Praha 1920. Str. 303. — 17 povídek o nehodných i hodných bytostech ženského rodu, ovšem s přiměřeným mužským průvodem, z města i z venkova. Vypravovány plynně, s nátěrem novinovým, ba někdy lokálkářským; vtrušované úvahy nepřicházejí vždy vhod. Ač obsah jest místy dosť choulostivý, není celkem podáván frivolně; ale přes to takových knih do lidových knihoven doporučovati nelze. — Jazyk je dosti správný (opraviti dlužno: o účeli, hospicu), některých cizích slov (kádr, defilé, fluidum) bylo možno se vystříci. Na str. 138. si tanečnice zlomí nohu a ještě téhož večera se jí dá „definitivní obvaz“; tak rychle to tuším nejde!

Jack London, Syn slunce. Příběhy z tropů. Přel. I. Schulz. Praha 1920. Str. 182. — „Syn slunce“ jest velkoobchodník, jenž objíždí polyneské ostrovy a jejich obchody, prožívá nebezpečí i dobrodružství, trestá podvodníky a bezpochyby dělá také dobré obchody. — Napínavé čtení to ovšem jest, ve svém způsobu i poučné, ale zda zušlechťující, aspoň pro mládež, možno pochybovati, byť i nic mravně závadného v něm zastáváno nebylo; chyba již je ta, že ani děj ani lidé jeho o nic ušlechtilejšího nezavadí, než o boje se živly, s divochy a podvodníky.

Bl. Jan Sarkander, mučeník za pravdu boží. Dramatický obraz v 5 jednáních. Napsal M. Velehradský. Nákl. Občanské tiskárny v Brně 1920. Str. 68. C. 5·50 K. — Výjevy odehrávají se na faře a na zámku holešovském, strana katolická domlouvá se o hrozících pohromách. Pak na zámku bystřickém, kde se protivníci domlouvají o krocích proti katolíkům. Konečně v soudní síni a mučírně olomoucké. — Známý příběh zpracován působivě, hra posluchače i čtenáře dojme i povznese, budiž tedy obojím co nejlépe doporučena.

Pod rukou. Fraška z nedávné doby o 1 jednání. Napsal V. Láďa. Nákl. Občanské tiskárny v Brně 1920. Str. 23. C. 2·50 K. — Pod rukou se keťasí, pod rukou se i krade — toť kratičký obsah rozmarné hry, kterou na nejprostším jevišti lze provésti a která, jak zkoušky ukázaly, velmi dobře působí.

Za časů Kristových. Poučné stati z novozákonní doby. Napsal Dr. Tomáš Hudec. Nákl. Cyrillo-Methodějského dědictví v Brně, podíl na r. 1919 (běžné číslo spisů 70). Str. 208. C. 6 K. — Naši novozákoníci pořád ještě jsou nám dlužni důstojný životopis Krista Pána. Dědictví CM hned na začátku své činnosti vydalo „Putování K. P. po sv. zemi“ od Tomáše Procházky blahoslavené paměti, nyní téměř po 70 letech vydává aspoň jakýsi půdorys takového živo-

topisu, v němž popsáno působiště Spasitelovo, politické a společenské poměry židovstva na začátku doby novozákonní, a slibuje ještě jeden díl příslušných statí. P. spis. vyzbrojen znalostí místní i literaturní poutavě a širšímu obecenstvu srozumitelně vyličuje krajinu i lidi v Palestině, pokud je třeba znáti, abychom Písmu lépe rozuměli. Na str. 46 slova Flaviova o 3 milionech poutníků v Jerusalemě jsou sice nadsázkou, ale ovšem nemůže počet poutníků býti odhadován dle počtu obyvatel města. Str. 54 o prodavačích Spasitelem z chrámu vyhnaných mohlo býti výslovně podotčeno, proč asi byli vyhnáni, jelikož samo o sobě bylo nutno tu nějakou tržnici míti, a tržiště to nebylo vlastně v chrámě, nýbrž v zevním nádvoří. Str. 83 ř. 13 zd. má býti nedostatkem (m. následkem). Str. 85 zmínka o Loretě měla odpadnouti. Chybně psáno Ptolomeus (m. Ptolem.), mimo češtiny, Jeronym, z jichž středu, donutil k zapření a p. Str. 214 u synagogy (Sušil pěkně psal: sbornice) bylo snad záhodno prostým čtenářům podotknouti, že to není kostel v našem smyslu. Str. 189 nebylo snad od místa poznamenati něco o sporném „velekněz onoho roku". — Kniha budiž tímto co nejlépe doporučena.

Rozhled

náboženský.

Podle obyčejného pojmu o úkolu kazatelském se předpokládá, že na kazatelnu patří jen to, co souvisí se slovem božím k lidem, tedy to, co těm kterým posluchačům jest pro spásu duše věděti, věřiti a činiti. Tedy především, co mají činiti oni, ne druzí. Praví reformatoři tedy hřímali do duší hlavně přítomným, aby je zreformovali; nelichotili jim, nepodlízali jim, neštvali jich. „Reformisté" odjakživa přednost dávali této demagogii. Český t. ř. reformismus ubírá se v těchto šlépějích také. Stoupenci jeho místo co by v nynější, obnovy duší tak potřebné době posluchačům co do náboženské víry a života vydaným tolikerému nebezpečí hlásali Krista, zneužívají kazatelny k expektoracím o svých zamýšlených „reformách", pohoršujíce lidi, kteří do kostela přišli slyšeti slovo boží ke svému náboženskému povzbuzení, nikoli poslouchati ostouzení jiných a štvaní.

Vzorek takových kázání vydán i tiskem (J. Pospíšil, Lidová kázání o církevních reformách v československé republice), vzorek pro svou prázdnotu sice bez ceny, ale zajímavý právě svým poměrem k úkolu kazatelskému. Svým „drahým farníkům" ukládá tu kazatel, ne býti hodnějšími katolíky, nýbrž „podpořiti svými prosbami a žádostmi žádost svých kněží" o ženění, patriarchát v Praze, reformu bohosloveckého studia a výchovy nastávajících kněží, rozluku církve a státu a národní bohoslužbu. „Reformy, kterých se pro nejbližší dobu (!) dožadujeme, nesahají ovšem [!] až do svatyně duší. Doba reforem duší přijde také a musí přijíti. Oprava mravů a církevní kázně vyhrazena jest budoucí synodě" [!]

Nehledě k této dětinské naivnosti, otáže se posluchač: Tož nač tady jsi ty? nač nás sem svoláváš? nač tady na nás křičíváš, když opravu mravů provede budoucí synoda?

Kazatel pak předčítá glagolské Zdrávas; snad jako ukázku „národní bohoslužby"? „Pilátníci" prý z politických příčin tvrdili, že řečí mše sv. smí býti jen latina, řečtina a hebrejština (!) Co prý v tom učiní „naše vláda"? (!) Ah, ano! Ta „slavná vláda" bývala toho druhu reformistům obyčejně nejvyšší instancí proti církvi; p. spis. tentokrát sice ji vyzývá, by si s národní bohoslužbou počínala opačně než kdysi Svatopluk, Přemyslovci a Lucemburci, ale při tom chce rozluku církve od státu.

„Jaké posvátné ticho zavládlo by v našich svatyních, jaká sebranost a soustředěnost, kdyby všichni věřící knězi zpívajícímu u oltáře rozuměli". Ano, snad taková „sebranost", jaká bývá na př. u sv. Mikuláše v Praze nebo na jiných bohoslužbách čs „církve". Dnes prý (na dosavadních bohoslužbách) „mnozí zívají". No, na reformní

bohoslužbě arci mnozí zívati nebudou, neboť neposkytne-li jim víc než trochu té češtiny, „mnozí“ tam vůbec nebudou.

„My jsme jisti, že si taková svobodná, lidová a samosprávná církev postaví v čelo kněze a zvláště biskupy podle srdce Ježíšova“ (když totiž věřící budou ve farních a diecesních radách míti na volbu jejich vliv). Chtěl by se p. spis. na to vsaditi? To jaksi špatně zná dějiny voleb!

Nezávazný celibát: „nuže, ženatí kněží poskytnou světu a národu vzor čestné, spořádané a radostné rodiny, vychovají národu zdatné, Kristem vypěstěné syny“. Oder auch nicht! řekl by k tomu Němec, který by znal náramné rozdíly v rodinách pastorských nebo pravoslavno-kněžských a neobelhával sebe i svých posluchačů. (Vloni na str. 41 Hlídky uvedeno východní pořekadlo: Nic horšího nad syna knězova! Dle pražské „Jednoty“ odbyl kterýsi zpravodaj, silnější asi v „reformování“ než ve vědomostech, tuto a jiné poznámky tam učiněné pohrdavým: „co povídá Vychodil . . .“ Na dorozuměnou podotýkáme, že v celé oné stati „nepovídal“ V. ze svého pranic, nýbrž podal jen hlavní myšlenky z cizího pramene tam uvedeného, který jistě znamená víc než nějací nedoukové a mluvkové v Čechách, kteří svým řevem skupiny t. z. „Jednoty“ řídí a proti věcným důvodům nemají než pokrokářský tlach.) —

Zabývali jsme se v Hlídce častěji úpadkem kazatelství. Jedna z příčin jeho je v tom, že ne každý kazatel cítí odpovědnost svědomí vůči Bohu a vůči svým posluchačům a ve vědomí své suverennosti na kazatelně domnívá se, že tam smí žvaniti, co mu slina na jazyk přinese, zvláště když dovede se vemluviti ve přízeň jistého druhu posluchačů všelijakými allotrii, která vůbec do kostela nepatří. Je to rub „svobodného hlásání slova božího“, jak již husity žádáno a rozmanitými štváči odjakživa zneužíváno, rub v kostele (i ve škole) velice nebezpečný. Nemyslímeť, že pro Krista velkým „ziskem“ (podle výrazu apoštolského), když posluchači nějakého takového kazatele po jeho kázání odcházejí, nezůstávajíce na jeho mši! Jest-li v kázáních tištěných tolik bezcenného braku, kolik jest ho asi v přednášených!

„Reformisté“ i v této věci se minuli se svým reformním povoláním, neboť nejen že ostouzejí a snižují církev a svůj stav vůbec, kde by měli podle náboženství reformovati duše, své i svých posluchačův, a takto povznášeti nízkou úroveň českého kazatelství, ale zneužívají i posvátného místa kazatelského ve službě záměrů mimonáboženských, s duševní obnovou nesouvislých, ano prospěchářských, hřešíce na svědomitost oněch katolíků, kteří přes to pokládají za svou povinnost jejich nemístné expektorace poslouchati; že zneužívání kazatelny jest právě proto tím hanebnější, jest na bíledni.

„Reformisté“ dovolávají se vlivu lidu ve věcech církevních. Dobrá, někde by skutečně mohl a měl býti větší. Ale jako se lid pozvedl proti „splašeným kantorům“ (slova presid. k jednomu členu II. amer. misse), tak nebude nezáhodno, aby i volnomyšlenkářským

a vládním náhončím na kazatelně v takových případech ukázal — mimo kostel ovšem — že dlužno poslouchati Boha víc než lidí!

*

Vojenský kněz Msgre Dr. Rudolf Zháněl, jenž se mezi „reformisty“ tuším nepočítá, uveřejnil v posl. č. pražské „Vlasti“ svou promluvu k vojákům na Slovensku: Masaryk — náš vzor!

*

Severní Amerika v missijní činnosti nastupuje nové dráhy, a to způsobem po americku velkolepým. Až do nedávna více brala než mohla dávati. Roztříštěna jsouc na nesčetné sekty (denominace), ačkoliv úředně se k Bohu hlásila, nedovedla sama náboženského života v nadmíru různorodém obyvatelstvu hlouběji pěstovati, které nad to bylo doplňováno přistěhovalými živly povahy všelijaké. Starý svět, jenž jich tam dodával, byl nucen posílati i kněze, aby aspoň zachraňovali, co bylo možno, a nenechali aspoň lepších lidí utonouti v pověrách sekt protestantských nebo ve lhostejnosti. A nejen osobní pomoci tam bylo potřebí, nýbrž i hmotné; z missijních peněz posílány značné obnosy i do Ameriky.

Nyní zdá se, že katolická Amerika vstoupí do popředí missijní činnosti, jako na Ameriku vůbec, mající největší zásluhu (či vinu?) o zhroucení starého světa, upírají se zraky tohoto o pomoc hmotnou.

Především má ohromné pole missijní činnosti v Americe samé, mezi katolickou diasporou, mezi sektaři a rozkolníky, jmenovitě pak také mezi tamějšími pohany, černochy a rudochy. 1905 založena Church Extension Society, jež vydává The Extension Magazine. Za 12 let působení věnovala 2½ milionu doll. na účely missijní (1918 příjmy její obnášely 465.000 d.), zbudovala přes 1500 svatyní a rozšířila spousty náboženských spisů. Do menších osad posílá převozní kaple.

Větší než dotud péče věnuje se černochům a rudochům, jinak od obyvatelstva opovrhovaným a též na křesťanství nepřátelsky pohlížejícím z důvodů politických a socialních. Arciť bylo by tu potřebí pracovníků a pracovnic několikráte tolik než jich jest.

Pro missie zahraniční nemohli američtí katolíci, až na hmotnou podporu, nic podnikati, kdežto jejich krajané protestantští v tom nad ostatní národy a říše vynikali. Teprve 1908 konán v Chicagu missijní sjezd (druhý 1913 v Bostoně), i přikročeno k zařízení ústavů na vychování missionářů, řeholníků i světských kněží. V posledních letech vyslaly Sp. státy asi 100 missionářů do světa (Číny, Japonska, na Filipiny, do Afriky); missionářek jest zatím ještě málo, což u povahy amerických žen jest pochopitelno.

Vloni v červenci o sjezdě pro katolické záležitosti (Notre Dame v Indianě) připraveny pro biskupskou konferenci (ve Washingtoně v září) návrhy také pro vzpružení činnosti missijní. Ze 101 biskupství, jež mají Sp. státy, zúčastnilo se jí 92

biskupů a přes 600 kněží i nekněží. Zde zvolen výbor pěti biskupů (American Board of Catholic Missions, ABCM), který povede celou práci ve prospěch obojích missií, a to nezávisle od dosavadního střediska ve Francii (Spolek šíření víry a Dětství Ježíšovo). Od tohoto výboru, jemuž po boku stojí devítičlenný sbor poradní ze zástupců čelných spolků (Advisory Board), očekává se mohutný rozmach missijní činnosti americké doma i v cizině, tak že, jak se začátku podotčeno, Amerika slibuje i v tomto oboru provésti něco, čím by jednak dosavadní činnost byla posílena, jednak válkou poškozené missie vydatněji nahrazeny. Od amerických missionářů lze očekávati, že nebudou tolik ve službách politiky, jako bývají někdy missie z říší evropských.

*

Třetí relace o stavu diecese brněnské. (Č. d.) X. Hospitalia in omnibus fere dioecesis civitatibus et oppidis reperiuntur, sustentandis pauperibus senio confectis vel adversa valetudine afflictis destinata. Nosocomia et orphanotrophia pariter in civitatibus existunt. Brunae praeter amplissimum nosocomium etiam domus pro excipiendis surdomutis et caecis pueris et puellis inveniuntur. Hospitalares s. Joannis de Deo et religiosae V. V. Elisabethinae et sorores Misericordiae in domibus suis etiam nosocomia habent.

Nosocomia praefata exceptis iis, quae in domibus religiosorum sunt, prout caetera memorata hospitalia potestati quidem subsunt civili, quoad curam vero animarum, ss. sacramentorum administrationem, necessariam in ss. religionis praeceptis informationem aliaque officia spiritualia, ad quae omnia idonei sacerdotes a me deputantur, nec ulla opponitur difficultas et nec minimae quidem querelae ansa datur. In hospitalibus, quae in oppidis et pagis existunt, inspectio et ratiociniorum examen parochis ideoque et mihi etiam conveniens competit influxus.

Confraternitates multae existunt in dioecesi canonice erectae, quarum singulae multa millia sodalium numerant, videlicet:

a) sub No VII jam memorata confraternitas perpetuo cultui ss. Sacramenti addicta.

b) Confraternitas ss. Cordis Domini nostri Jesu Christi et

c) Cordis B. V. Mariae.

d) Confraternitas ss. Rosarii.

e) Confraternitas juvandis missionibus in America semptemtrionali, quae Leopoldina vocatur.

f) Confraternitas titulo B. V. Mariae juvandis missionibus in Africa centrali.

g) Confraternitas titulo immaculatae conceptionis B. V. Mariae pro sublevandis Christi fidelibus pauperibus in Oriente.

h) Consociatio parvulorum de s. Infantia Dom. nostri Jesu Christi pro salvandis infantulis expositis in regno Sinarum.

i) Sodalitas, cui a s. Joanne Nepomuceno nomen, et

k) Sodalitas titulo ss. Cyrilli et Methodii, cui utrique scopus, collata sodalium stipe libros edendi et disseminandi fidem firmantes et christianam vitam provehentes.

l) Sodalitas pariter titulo ss. Cyrilli et Methodii pro unione schismaticorum Slavorum cum s. matre Ecclesia.

m) Consocietas titulo s. Bonifacii, Germanorum apostoli, pro tuenda ecclesiae libertate et revocandis ovibus deviis.

n) Confraternitas titulo iterum ss. Cyrilli et Methodii pro juvando stipe oblata seminario puerorum dioecesano.

o) Sodalitas titulo immaculatae Concept. B. V. Mariae et b. Joannis Sarcander, cui scopus exorandi benedictionem divinam pro omnibus piis sacerdotum laboribus et firmum inter clerum et populum vinculum.

p) Confraternitas titulo s. Michaelis archangeli pro tuendis inviolabilibus s. Sedis juribus.

q) Sodalitas, cui ab aurea corona nomen, pro sacris singulis mensibus peragendis in honorem B. V. Mariae.

Existit denique in hac dioecesi

r) Consociatio sacerdotum, quorum singuli, si aliquod societatis hujus membrum e vita decedat, pro defuncti anima unam saltem missam Deo offerunt.

XI. Mons pietatis in civitate tantum Brunensi existit, qui politicae subest potestati. Affirmare autem valeo, quod per institutum hoc necessitatibus indigentium congrue provideatur.

§ II. De episcopo.

I. Prout strictissimi officii mei est et ss. synodus Tridentina nec non constitutio Urbana praecipit, residentiae praeceptum exacte adimplevi. Solummodo dum juxta consilium medici pro recuperanda aut consolidanda valetudine balnei usu uno alterove anno opus mihi fuerat, aut conventus episcoporum ditionis Austriacae Viennae celebrabatur, per aliquot hebdomadas extra dioecesis meae terminos commoratus sum, nunquam autem ultra menses conciliares.

II. Bina vice jam visitationem dioecesis meae sat amplae ipse peregi. Persuasum mihi est, ampliores fructus consequi posse, si pastor ipse ovium suarum vultum agnoscat; mores, indolem praesens exploret; opportuna malis adhibeat remedia et ad sectandas vias Domini ipse impellat. Ideoque Deo Optimo Maximo vires et valetudinem congruentem clementer concedente et pro futuro huic officii mei parti libenter satisfacturus sum. Cum dioecesis autem, prout attuli, ampla sit et mihimet ipsi aliis adhuc curis et laboribus pastoralibus occupato quotannis partem ejus visitare tantum liceat, omnes et singulas curatias, quas hocce anno ipse non visito, per archipresbyteros et decanos foraneos visitari facio, qui desuper accuratam et strenuam relationem mihi facere tenentur, ut quae emendatione indigent, sine mora corrigantur.

III. Ordinationes sacras per me ipsum semper explevi. Solummodo anno 1865 Reverendissimus Athenarum archiepiscopus et Sancti-

tatis Tuae apud apostolicam Majestatem Nuntius episcopi Vesperas solemnes et missam pontificalem in festo ss. principum apostolorum in cathedrali mea humanissime rogatus celebravit, post hoc festum duos diaconos, monasterii s. Benedicti professos ad s. presbyteratus ordinem in monasteriali ecclesia promovit et sequenti anno idem excellentissimus Nuntius, qui meam invitationem pro festo Theophoriae Brunae celebrando benevole excepit, 16 diaconos die dominica post hoc festum in cathedrali Brunensi ad s. presbyteratum ordinavit.

Per meipsum, ex quo episcopali munere fungor, 491 prima tonsura et quatuor ordinibus minoribus initiati, 429 ad s. subdiaconatus, totidem ad s. diaconatus et 412 ad s. presbyteratus ordinem promoti sunt. Sacramentum confirmationis 328.280 fidelibus usque nunc administravi.

IV. Synodus, si juxta saluberrima ecclesiae praescripta celebratur, certissime uberrimus fons est utilitatis spiritualis eaque nil fere oportunius esse potest ad pietatem et morum integritatem revocandam et fovendam atque ad disciplinam ecclesiasticam in pristinum decus restituendam.

Nihilominus ingenue fateri debeo, synodum a me nondum fuisse coactam neque convocari usque nunc fere potuit. Inter primas enim synodus dioecesanae partes recensetur etiam statutorum synodus provincialis publicatio. Absonum igitur videtur synodum dioecesanam cogere, antequam provincialis praecesserat. Credere autem mihi fas est, reverendissimum archiepiscopum Olomucensem et metropolitam meum Sanctitati Tuae jam humillime exposuisse causarum momenta, quae provincialis synodus celebrationi obstare videntur.

Ast si forsitan ejusmodi synodum celebrari contigerit, nihilominus tamen dioecesanam quotannis celebrare, prout ss. concilium Tridentinum sess XXIV c. 2. de Reform. adhortatur, absque summa difficultate et haud exiguo detrimento curae animarum vix erit possibile. (P. d.)

Vědecký a umělecký.

jk. — Hnutí novoscholastické v Italii dlouho se ubíralo pouze směrem obnovy filosofie sv. Tomáše bez značnějšího zřetele k směrům moderním. Zástupci hnutí byli professoři Gregoriánské university Jesuité Vincenc Remer, Michal De Maria, Pius De Mandato, Ludvík Billot a Benedikt Lorenzelli. Nové hnutí modernějšího směru zastupují Jesuita P. Guido Matiussi, biskupové Ondřej Cappellazzi a Jos. Ballerini, ale nejvíce františkán P. Augustin Gemelli (viz „Hlídka" 1920, č. 1.); tento založil r. 1909 časopis Rivista di Filosofia Neo-Scolastica, který vzbudil mocný rozruch jak mezi katolíky italskými, tak mezi filosofickými školami moderními a shromáždil ve svých sloupcích nejlepší pracovníky italské i četné cizí filosofy. Staršímu směru scholastickému slouží jesuitská revue Civiltà Cattolica v Římě a Scuola Cattolica v Miláně. Od r. 1880—1906 vycházela v Piacenzi thomistická revue filosoficko-theologická Divus Thomas.

Střediskem veškerého hnutí novoscholastického stala se katolická universita v Lovani v Belgii. Biskupové belgičtí, povzbuzeni brevem Lva XIII ze dne 25. prosince 1880 zřídili na universitě lovaňské stolici filosofie thomistické a svěřili ji Desideratu Mercierovi (nar. 1851), který se stal později arcibiskupem a kardinálem a za války světové budil i svou vlasteneckou statečností pozornost celého světa. Novým brevem z roku 1889 vyslovil papež Lev XIII přání, aby se v Lovani zřídil větší ústav filosofický, kde by se pěstovala filosofie scholastická ve spojení s moderními vědami, aby se ukázal jejich soulad. Na zřízení filos. institutu věnoval pak Lev XIII větší obnos. Ústav zařízen 1890 pod názvem Vyšší ústav filosofický a za vedení D. Merciera stále se zdokonaloval a vzbudil v krátké době obdiv i nejurputnějších nepřátel. Vydával četné publikace, zvláště encyklopedické dílo Cours de Philosophie, dosud 7 velkých svazků (Logika, Metafysika, Psychologie, Criteologie od Merciera, Kosmologie od Nyssa, Dějiny středověké filosofie od De Wulfa) a časopis Revue Neo-Scolastique, který řídil nejprve Mercier, později De Wulf, o němž už byla zmínka.

Zvláštní zmínky zaslouží velká píle věnovaná psychologii a noetice. Psychologie pěstuje se na základech fysio-psychologických, jak je hlásali Fechner a Wundt. Ústav má bohatě vyzbrojenou laboratoř psychologie experimentální, čímž předběhl všecky university francouzské i italské, jak přiznal již r. 1896 psycholog Binet v Année psychologique. V noetice zaujal ústav lovaňský nová hlediska, jež odpovídají plně požadavkům moderních věd.

*

m. — S obvyklou reklamou zakládá se u nás již delší čas česká skupina mezinárodní organisace „intelektuálů" pod

jménem „Clarté“, jež se odvozuje z válečného románu H. Barbusse, přeloženého již také do češtiny („Jasno“). Ve stanovách jmenuje se obšírněji: „Liga intelektuální solidarity pro vítězství věci mezinárodní“ a usiluje „jednati plně nezávisle, jak naznačeno v názvu“. V mezinárodním výkonném výboru jest asi třicet „neodvolatelných a nesesaditelných členů“ — většinou spisovatelé francouzští, angličtí a němečtí. Ze známějších jmen je tu: H. Barbusse, G. Brandes, Paul Cohn, Anatole France, Ch. Gide, Th. Hardy, Vinc. Bl. Ibañez, Edm. Picard, Jul. Romains, René Schickele, Upton Sinclair, H. G. Wells, Isr. Zangwill, St. Zweig a j.

Již z prvních projevů bylo patrno, že jde jen o nový druh organisace volnomyšlenkářské se silným sklonem k bolševictví, třebas ve výboru byli i lidé umírněnějších směrů. Po krátké době pak dochází již k rozporům, z nichž je patrno, že vlivem právě H. Barbusse nabývají převahy živly revoluční, snažíce se převésti celé hnutí úplně do vod komunismu, do služeb t. zv. III. Internacionály.

Česká skupina ještě sice ani nezahájila své činnosti, ale v orgánech jejích šiřitelů u nás ozývají se již hlasy, že bude třeba také přeorientovati ji ve směru komunistickém. Nepokrytě píše tak poslední číslo Neumannova „Kmene“ a uveřejňuje jako doklad článek amerického komunistického redaktora, kde útočí na „Clarté“ a odsuzuje dosavadní její postup. Vadou její prý jest, že se stále točí v ideologickém světě; stále jistí, že podstatou dějin je spor věr a abstraktních ideálů, dialektický proces, kdežto skutečným hyblem v sociálním vývoji jsou hmotné zájmy, což vrchovatě potvrdily nedávné události. Bojovati a vyhrávati boj za svobodu a mezinárodní mír nebude rozum, „moc myšlenky“, nýbrž „vůle vykořisťovaných tříd k sebezáchraně“. Opravdu revoluční armáda neshromáždí se nikdy na podkladu „mravního souhlasu“ nebo „sbratření“ nebo „myšlenek“ . . .

Proto prohlašuje pisatel článku, že hnutí „Clarté“, tak jak je nyní, jest nemožné. „Mají li Barbusse a jeho druhové skutečně revoluční úmysly, brzy se sami naučí z fakt, že to nepůjde tak, jak to zkoušejí. Organisace, která chce revolučně změniti svět a má v sobě na jedné straně měšťácké liberály, jako jest H. G. Wells a Blasco Ibañez a na druhé proletářské revolucionáře, jako je Steinlein, Anatole France a Raymond Lefebvre, buď se rozštěpí ve dvě, jakmile začne jednati doopravdy, nebo nepodnikne nic takového a bude zkomírati záduchou jako dětinský nepraktický počin“.

Tak patrně z celého velikými slovy ohlašovaného světového hnutí „intelektuálů“ vyvine se na konec jednostraná organisace, jejímž úkolem bude získávati duševní pracovníky pro „revoluční armádu“ bolševictví. Proto asi také naše komunistické listy s takovou zálibou ustavičně líčí, jak si ruská sovětová vláda váží kulturních dělníků, skvěle je platí atd., ačkoli zase s druhé strany tvrdí se pravý opak.

Pro nás by hnutí „Clarté“ mělo býti jen novou pobídkou, abychom hleděli co nejspíše uskutečniti bližší spojení s katolíky ostatních národů. Pak by se ukázalo, že hybnou silou ve vývoji lidstva nejsou

jen hmotné zájmy, nýbrž především vyšší myšlenka křesťanská, jež překlene národní i sociální rozpory a jedině umožní ideální sbratření lidstva.

*

m. — Podrobný přehled dosavadního badání homerského podává Ant. Kolář v „N. Ath". (březen 1920). Nesmírné množství názorů často zcela protichůdných bylo vysloveno za těch 200 let, co trvá vlastní badání homerské. Pisatel článku sám praví na konec, že dosažený výsledek nevyrovná se nikterak vynaložené práci, jakž ostatně bývá i u jiných problemů vědeckých. Na hlavní otázku, jak vznikly básně homerské a jaký byl další jejich osud, nemáme dosud odpovědi; nedala ji ani poslední theorie unitářská. Příčinu toho, že homerská otázka není dosud rozřešena, vidí spisovatel v tom, že vnějších kriterií máme velmi málo, básně samy pak jsou takovou nevyčerpatelnou studnicí nejrozmanitějších poznatků a pro svou rozsáhlost materiálem tak poddajným, že žádná domněnka není dosti fantastická, aby z nich nemohla býti dokázána, Proto se stejným právem obracejí k nim všechny theorie, ale epopeje zůstávají stále záhadnou sfingou, která mlčí na všechny otázky jí dávané.

Přes to Němci, kteří vynaložili nejvíce snahy na badání homerská, stále ještě doufají, že na konec přece jen otázku rozřeší. Odůvodňují to tím, že v některých věcech badatele přece již se shodli. Tak uznává se nyní skoro vůbec, že obě epopeje vyrostly z kruhu pověstí posluchačům známých, že lze ještě určiti stopy jednotlivých písní, že se v básních homerských vyskytují interpolace i většího rozsahu a že jsou obě epopeje složeny podle jednotného plánu.

Badání homerské, i když nedalo odpovědi na hlavní otázku, má především tu zásluhu, že přispělo po všech stránkách aspoň k lepšímu poznání obou epopejí, zvláště k poznání zákonů epické techniky. Odpověď na otázku, jak vznikly epopeje, závisí na hojných a šťastných nálezech archeologických, zvláště však literárních, na něž bohužel při tak dávných dobách jest málo naděje.

*

m. — V poslední době objevila se skoro pojednou celá řada nových lyrických básníků s tenkými svazečky veršů, připomínajících kvašení let devadesátých. Ale není dosud mezi nimi viděti silnějšího talentu, jenž by dal vlastní lyrický výraz dnešního myšlenkového i citového víření, jenž by ukázal cestu k jasnějšímu, určitějšímu názoru životnímu. Na jedné straně objevují se ještě povrchní novinářské verše takových L. N. Zvěřinů, plné vlasteneckého pathosu, vyprchalých hesel a nebásnických jednostranných útoků — na druhé vzpomínky z válečných let, drobná erotika a tříšť všedních dojmů a přírodních i citových nálad, vše zbarveno buď zahořklým smutkem osobních i společenských bolestí nebo podle vzoru francouzských naturistův napodobenou radostí ze života. Tento směr, zdá se,

nabývá převahy mezi nejmladšími básníky. K. St. Neumann, Fráňa Šrámek, Mir. Rutte, R. Weiner nalezli v krátké době řadu epigonů, kteří zpívají jen o lačnosti po životě, zbožňují mladost, přírodu a hlavně rozkoše smyslů. Zdánlivý optimismus a „primitivismus“ mění se na konec v docela obyčejný materialismus nebo zůstává chlapecky nedozrálým veršováním, jaké se kdysi sneslo nejvýše v studentských časopisech. V době, kdy otřásá se ještě svět dozvuky válek a společenských revolucí, kdy miliony trpí hmotnou bídou i vniternými zápasy, zpívá si docela vážně takový V. K. Krofta v „Zaslíbené zemi“:

Je život tancem. Mládí, touha zpívá —
v žal šumí valčík, radost kvapík schvátí,
a v divý rej štká upomínka tklivá — — —
„Tož — žijte mládím, vždyť se nenavrátí!“

Aspoň něco společného mají skoro všichni tito nejmladší básníci: volný verš. Je to tak pohodlné a svůdné, nevázati se žádnou ustálenou formou, nedbati většinou ani rytmu, nestarati se příliš o rým — a konečně ani o myšlenku. A snad právě tato zdánlivá pohodlnost veršování, k němuž, jak příklady učí, dostačí trochu obrazův a jakési mechanické dovednosti, je jednou z příčin, že se vyrojilo tolik lyrických sbírek, kdežto ve vážnější větší prose nastal nebývalý úpadek. Již i kritik Neumannova literárního týdeníku „Kmen“, který v novém ročníku přejal básnické dědictví bolševického „Června“, hrozí se této záplavy volného verše. Praví tu při posudku dvou mladých brněnských básníků: „Volný verš stává se pozvolna v literární mládeži oficielním, jakýmsi chtěným dokumentem modernosti, a tu vidím značné nebezpečí zvláště pro nejmladší. Při volném verši snadno se zapomíná na důkladnost řemesla, úměrnost výrazu, mnohem snadněji svádí k improvisaci a k mnohomluvnosti, než verš uzavřený, k němuž konec konců vzhlížíme jako k ideálu. Ovšem nebude to hotové klišé, nýbrž dokonalé zharmonisování látky a formy při úplném uchování plynulosti dynamické“.

Tak mluví kritik. A redaktor, básník, na prvních stránkách téhož týdeníku uveřejňuje vždy ukázky mladých našich básníků, ovšem ze své školy. Stačí uvésti jen jednu, nejkratší (ale celou); autorem jest Adolf Hoffmeister:

N e d ě l e.

Někdo má oči,
hlava se točí,
oknem otevřeným
hledí květiny.

Se schodou (!) běží elektriky
a já jsem jediný
s tužkou v ruce
v neděli u okna.

Předpovídalo se obrození naší poesie po válce. Ale podle všech ukázek nedočkáme se ho ještě tak brzy.

Vychovatelský.

m. — O vysokoškolském vzdělání učitelstva přinášejí Ped. rozhl. (1920, 1, 2.) předn., jiż měl prof. Dr. Kádner, na posledním paedagogickém sjezdu v Praze. Obsahuje obšírnější rozbor známých již celkem požadavků, zpestřený polemikou s některými odlišnými názory. Zajímavo je jen, že důrazně varuje učitelstvo před ukvapením a všelikou překotností. Bylo-li dříve — praví — periculum in mora, je teď spíše in praecipitatione, což je neméně chybné. Vnášeti tuto věc na kvap do parlamentu, nebo chtíti ji takřka lámat přes koleno, nemělo by smyslu, protože není vůbec podmínek, abychom mohli třeba jen jedinou školu toho druhu otevříti hned. „Povím vám docela otevřeně jen toto: my dnes ještě nevíme, kdo by se mohl státi profesorem paedagogiky na nové české universitě v Brně; ten má dost vědění theoretického, ale žádnou praksi středoškolskou, onen zas je dobrý praktik, ale nemá činnosti vědecké atd. — a to jde jen o obsazení jediné stolice s kompetencí určitě vymezenou a cestou takořka vyježděnou. Kde najednou nabrati tolik jednotlivců pro různá ona odvětví paedagogiky a disciplin pomocných . . .?“

Jako druhý důvod vybízející k rozvaze udává, že mezi lidem i inteligencí není dnes namnoze vůbec porozumění pro požadavek vysokoškolského vzdělání učitelstva. „Připravte se, že bude dost a dost odporu a kritiky a nejvíce se strany, která vám stojí svým povoláním nejblíže“. Koho tím myslí? Snad kněžstvo? Ani nám nenapadne odporovati, vždyť nestačíme ukazovat, jak se v celku dnešního učitelstva jeví právě nedostatek skutečného vzdělání. Jde jen o to, jaký důvod převládá namnoze u zastanců vysokoškolského studia učitelského. Zkušenost ukazuje, že není to vždy čistá touha po vzdělání nebo pronikavějším působení ve škole . . . Ostatně Dr. Kádner sám končí svůj článek: „A tak, doufám, v dohledné době nadejde čas, kdy starý, ponížený kantor vesnický, jenž ve své sociální vážnosti či spíše nevážnosti kladen byl na roveň obecnímu zřízenci, ustoupí definitivně novému typu učitele, který svým vysokoškolským vzděláním s hrdostí bude se moci postavit po bok ostatním skupinám naší inteligence.“

K. pokládá za nutno vyvinouti ihned co možná nejrozsáhlejší propagandu slovem i tiskem mezi lidem i inteligencí ve prospěch požadavku vysokoškolského vzdělání všeho učitelstva. „Nutno pracovat takořka muž od muže, ukazovat na nepochybné závady dosavadních paedagogií a nepochybné nároky učitelstva na vyšší vzdělání . . .“ A podává hned „jeden nepochybný argument“: vysokoškolské vzdělání učitelstva v navrženém rozsahu bylo by značně lacinější než dosavadní vzdělání na paedagogiích, ježto jediná vysoká

škola byla by tu náhradou za 3—4 ústavy dnešní. Vypočítává, že jen v platech činil by rozdíl zhruba jistě aspoň 3/4 mil. K. Zapomíná ovšem, že místo paedagogií bude třeba rozmnožiti počet středních škol, takže to konečně — zvláště při mnohem vyšších platech vysokoškolských profesorů — vyjde asi na jedno.

*

m. — Ve studii „Pestalozzi a výchova sociální“ (Pedag. rozhl. 1920, č. 1—2) dochází Dr. Rich. Klimeš k závěru, že oprávněn výrok nového badání o tomto vychovatelském reformátoru jako „zakladateli velké ideje sociální výchovy“: všechny jeho reformy a tužby vedeny jsou společnou snahou postaviti elementární vzdělání nejširších vrstev národa a státu na zdravé a trvalé základy.

Trochu nesměle a až na posledním místě přiznává autor, že tyto základy vidí Pestalozzi především — v náboženství. Pestalozzi — praví — buduje společnost jen na ideálech čistého křesťanství. Jeho duchem má se nésti také zákonodárství. Pohnutka k tak silnému zdůraznění náboženského ducha zákonů bylo u P. přesvědčení o stejném úkolu náboženství i zákonů — umravnění jednotlivce a celé společnosti. P. má za to, že bez náboženské výchovy lidí jsou i nejlepší zákony marné. „Světice boží!“ volá k náboženství, „bez tebe nesváže žádný zákonodárce syna svobody a krále loupežníků. V poutech násilí stane se lev hadem a unikne každým okovům. V nejhlubším nitru člověka bouří věčně odpor proti nucení a příkazu, ale síla Tvé úcty utišuje věčný ten hluk. Vázán moudrým zřízením států dochází člověk za moudrého Tvého řízení k tomu, že chce sám býti, čím býti má. Ve Tvé lásce pozvedá se k obětem a v přemáhání bouřících pudů nachází svou dokonalost“ (Lienhard a Gertruda, kap. 57). Proto jeho zákonodárce „staví na víře v Boha ctnost svého lidu jako na skále, kterou ukázal sám Bůh“ (Über Gesetzgebung und Kindermord, str. 148). Jeho zákonodárná činnost vrcholí v péči o navedení k pravé zbožnosti . . .

*

vč. — Ministrův návrh o vyučování náboženství na obecných školách v Anglii. V Anglii, jak známo, mají jednotlivá náboženská vyznání své konfessijní obecné školy, na nichž si sama učitele ustanovují a propouštějí a v nichž se učí náboženství konfesse, kdežto veřejné obecné školy jsou podřízeny školním radám jednotlivých hrabství (kterėžto rady ustanovují učitele) a mají jen náboženství interkonfessijní t. j. tak zvané „vyučování základním pravdám křesťanského náboženství“ s pomíjením rozdílů konfessí. Dětí v konfessijních školách je 36%.

Reorganisaci a povznesení veřejného školství, o něž se nyní v Anglii usiluje, je citelnou závadou nedostatek budov nebo nesouměrné jejich rozdělení. Aby se tomu odpomohlo, předložil velezasloužilý ministr vyučování Herbert Fisher (jehožto školní zákon z r. 1918 též

odstranil poslední vážnější nevýhody katolíků ve školství) anglické veřejnosti k úvaze a projevům návrh — čistě osobní, jak praví. Činí jej v řeči k učitelům v Londýně, s níž však pro nahodilou výtržnost sešlo a již pak uveřejnil tiskem.

Navrhuje, aby konfesse postoupily (s podržením vlastnictví) školním radám hrabství úplné právo p o u ž í v a t i budov konfessijních obecných škol a u s t a n o v o v a t i n a n i c h u č i t e l e, tak že by pak byly jen veřejné obecné školy. Náhradou za to postoupení že by se vedle vyučování náboženství interkonfessijnímu zřídilo na každé veřejné obecné škole i vyučování náboženství dle konfessí žáků tam docházejících a to ve školních hodinách jako jinému školnímu předmětu a od řádně kvalifikovaných učitelů. Žádný učitel by ovšem nesměl býti nucen nějakému náboženství vyučovati nebo býti v nevýhodě, proto že by žádnému nevyučoval.

Ministr uznává, že provedení by byla věc velmi složitá a nesnadná, ale vyzývá k úvaze.

Katolíci budou návrhu sotva příznivi, poněvadž by jím téměř ničeho nezískali (mají o své školství celkem velmi dobře postaráno) a velmi mnoho pozbyli. Jeť katolíků v Anglii jen asi 5 % obyvatelstva: kdyby nynější katolické školy přešly do správy veřejné a staly se přístupny všem dětem bez rozdílu vyznání, katolické děti by zmizely v moři a ovzduší protestantském, učitelé by byli téměř vesměs protestanté, a po katolické výchově katolických dětí by bylo veta. Té by nedalo několik hodin náboženství týdně, a dospívající katolická mládež by se namnoze stávala nábožensky lhostejnou a byla pro katol. církev ztracena, jak viděti na katolických chovancích sirotčinců měst a hrabství, přes to že k nim katolický kněz má volný přístup k vyučování náboženství a usnadňování náboženských povinností.

Zatím se již ozval učitelský spolek anglický (National Union of Teachers) který má nyní 113.000 členů, na obvyklé výroční konferenci delegátů (letos padesáté, jubilejní) v týdnu po neděli velikonoční v Mergate. Delegátů bylo na 2000. Nebylo možno pochybovati o síle — byl bych málem napsal zuřivosti — odporu proti tomu, aby se konfessijnímu vyučování náboženství dostalo „práva vstupu" do obecných škol podřízených školním radám, praví dopisovatel ve Vychovatelské příloze k Times z 8. dubna 1920. Jen z úcty k velezasloužilému ministru vyučování že ho požádají o další informaci o jeho návrhu a budou o něm uvažovati, zvláště když by úplným odmítnutím byla zničena možnost, aby se 36% dětí a jejich učitelům v konfessijních školách dostalo výhod, které snad pro ně jsou v tomto návrhu ministra Fishera na zjednodušení školské správy.

Důvody odmítavého stanoviska protestantských anglických učitelů proti vyučování konfessijnímu náboženství ve veřejných elementárních školách jsou ovšem jiné než u jisté části našich katolických učitelů. Lze to viděti z diskusse. Hlavní řečník, mluvící jménem výkonného výboru spolku učitelského, praví výslovně, že oni, učitelé, jakožto lidé nábožeští si přejí dáti každému náboženství patřičnou možnost se

uplatniti, ať ve škole nebo mimo školu, ale že při tom nesmí býti náboženského rozlišování (religious test) pro učitele, ani to býti na závadu při výchově.

Hlavní důvod odporu učitelů je totiž protestantská svoboda svědomí učitelova a nevýhody hmotné. Dosud vyučovali interkonfessijnímu náboženství v obecných školách učitelé jejich a též v návrhu Mra. Fishera by vyučování konfessijnímu náboženství zůstalo převelkou většinou jim; ovšem by se vyžadovala řádná kvalifikace, o které by, jakž ani jinak býti nemůže, konec konců rozhodoval klerus té které konfesse, který by měl pak i kontrolu nad vyučováním náboženství nebo sám též učil. Tomuto omezování protestantské svobody svého svědomí se učitelé již při pouhé zmínce brání. A přistupuje k tomu i ohled na nevýhody hmotné. Interkonfessijnímu náboženství může učitel kterékoliv sekty učiti děti i jiné sekty a různých sekt zároveň, konfessijnímu ovšem ne: to by byla snadno překážka při obsazování míst a nevýhoda pro postup na lepší místo třebas jinak zasloužené, kde však třeba učitele náboženství jiného vyznání; nebo by se vyučování nějakému určitému náboženství (neboť kdo by mu leckde měl učiti než učitel?) mohlo státi i podmínkou k obdržení místa, přese všecko ujišťování ministrovo, že by tomu tak nesmělo býti. Anglické učitelstvo se po dlouhých bojích celkem zbavilo této nevýhody náboženského rozlišování při obsazování míst (při množství sekt je to nevýhoda velká) a nechce jí znovu na sebe vzíti.

Jiné důvody jsou, že prý by vyučováním různým náboženstvím konfessijním mohly býti snadno zataženy náboženské třenice i do škol a mezi učitele a do jejich organisací. A konečně si anglické protestantské učitelstvo náboženství váží, má se za dosti schopno vyučovati mu i bez nějaké další kvalifikace, o níž tedy nechce i proto slyšeti, a považuje vyučování náboženství za velmi dobrý výchovný prostředek v rukou učitele, jehož se tedy nechce vzdáti nebo o něj s jinými se děliti.

Konference přijala po diskussi návrh výkonného výboru, aby ministr Fisher byl deputací požádán o další informaci, ta aby byla podána místním organisacím učitelským a nebylo podniknuto kroků, dokud místní organisace návrhů ministrových neuváží a hlasováním se o nich nevyjádří.

Návrhy ministra Fishera byly již hojně oceňovány a kritisovány. Liberální Anglikáni projevují souhlas. Tak anglikánský probošt Durhamský, biskup Well je srozuměn, ale dodává: „Nelze pochybovati, že návrhy páně Fisherovy vzbudí mnoho kritiky. Myslím, že budou nevítány římským katolíkům a některým Anglikánům, kteří chtějí, aby výchova dětí se dála takřka v neprodušně uzavřených odděleních dle náboženského vyznání“.

Zástupci Congregational Union jednomyslně protestovali. Jinak námitky učitelů se vyvracejí chabě. „Lichá je námitka, že kdyby se smělo vyučovati konfessijnímu náboženství ve veřejných obecných školách a měli to činiti učitelé, že by to vedlo k rozlišování (test) mezi učiteli.

To není pravda. Učitelé se k tomu dobrovolně nabídnou. Ale říká se, že snad někde nebude na škole způsobilého učitele a že tedy bude musit býti do školy dovolen vstup cizímu učiteli náboženství (proti čemuž angličtí učitelé se naprosto vzpírají). Tomu tak není. Dokud nebude na škole učitele potřebného vyznání a způsobilosti, nebude v ní konfessijního vyučování náboženství a konfessijní způsobilost nebude činěna podmínkou ustanovení učitelem. Bude to nenáhlý vývoj. Místní školní autorita zjistí, pro kolik dětí je ve školách jejího školního obvodu žádáno o náboženské vyučování na př. anglikánské nebo římsko-katolické nebo židovské. Zjistíc to řekne učitelským ústavům: Do té a té doby budeme potřebovati tolika a tolika učitelů s tím a tím náboženským výcvikem. Autority aspoň budou museti tak si počínati . . . Učitelům, kteří nabudou té zvláštní kvalifikace v náboženství, bude nabídnut výběr mezi školami. Takový způsob není ukládání podmínek (test), nýbrž i odstraňuje dosavadní rozlišování".

Z toho vidno, že jinak dobře míněný návrh Fisherův menšině katolické jest nepřijatelný, a že by mu zbytečně svoje kvetoucí školství obětovala.

*

Význam hádanky. (Č. d.) 20. Šaráda, hádanka slabiková, zvaná také dělenkou, rozkládá slovo v části, z nichž každá má svůj slovný význam; šaráda popisuje části a celek a řešitel dohádá se jich z popisu. Několik těchto částí tvoří taj. Ku př. slovo Jaromír lze rozložiti na jaro a mír. Dělenka nabývá tehdy zvláštního půvabu a umělecké ceny, je-li oděna pěkným rouchem basnickým. Příklady: Lub-laň, Jih-hlava, Hory-mír, roh-lík, Kras-lice, petr-klíč atd.

Kolem slunce první dvě se točí,
třetí drážděna se rozdivočí,
celek — kvítek — zábava tvých očí.

Rozluštění této šarády od Frant. Lad. Čelachovského jest: zeměžluč.

21. Výpustka. Vypuštěním hlásky z některého slova nabýváme slova jiného. I tyto hádanky jsou velmi zajímavé a oblíbené.

Příklady: bobr, bob; lvov, lov; hrad, had; knoflík, koflík; komín, kmín atd.

22. Vsuvka záleží naopak v tom, že vsunutím hlásky do některého slova nabýváme slova jiného, ku př. káva, kráva; brk, brok; mřenka, mařenka atd. — Jsou i slovní vsuvky, ku př.:

Když v hroznou nemoc
číslovka vnikne,
balkanské město
hned z toho vznikne.

Mor, sta, Mostar.

23. Záhadný nápis podobá se rebusu s tím toliko rozdílem, že všecka písmena jeho do řešení se čtou. Bývá psán třebas i cizím nebo fonetickým pravopisem, slova dělí se různě tak, že jejich části jinak v témž pořadí spojená dají slova jiná. Řešení se čte v témž

pořádku, jak jsou záhadná slova psána, čímž liší se záhadný nápis od přesmyčky. Záhadný nápis také někdy zpětným čtením se řeší. I v záhadném nápise lze někdy vypustiti písmena, což obyčejně vyznačeno jest závorkami.

Mlátí klas cep. Rys vadí. (Mládí k lásce prý svádí.)

24. Záměnka popisuje dvě nebo více slov, jež se liší od sebe obyčejně jednou hláskou buď na počátku slova, uprostřed neb na konci. Hádanka tato je zvláště velmi vděčná, protože naše česká řeč se honosí mnohými rozmanitými záměnkami.

Příklady: zrak, brak, mrak, frak, drak, arak, prak; komín kolín; krám, král atd.

— m — uzenář má na skladě
— t — roste v létě v zahradě.
(salám, salát).

S cestovní listinou — je milý, známý pták,
s potřebou ptačníka — rostlina zve se tak.
(konipas, koniklec.)

Sem také patří háčkovky a čárkovky, ku př: zebra, žebra; mech, měch; kos, koš; med, měď; hrabě, hrábě atd.

25. Zdrobňovačka. Popsané slovo se zdrobňuje, čímž nabývá nového významu, ku př. žalud, žaludek; král, králík; heřman, heřmánek; soud, soudek; perla, perlička; orel, orlík, orlíček atd.

Když jsem velký, žezlo třímám,
palác můj se leskne třpytem;
jsem-li malý, zase dřímám
pod žlabem, chlév je mým bytem.
(král — králík.)

Po poušti se velmi často ubírají.
Zdrobníš-li je,
Slovinci ty hory zase dobře znají.
(Karavany, Karavanky.)

26. Zrůda vznikla takto: Znetvořenému, nevyvinutému listu říkáme „palist“, znetvořenému rohu „paroh“ atd. Tvoříme tedy slova nová z původních předložením slabika „pa“. Tím vznikne slovo nové, s původním zcela žádný příbuzenský vztah nemající, ku př. štika, paštika; hejl, pahejl; ruka, paruka; sáček, pasáček atd.

Jsem budova, jež města mají,
znetvorky — ženy rády bývají.
(radnice, parádnice.)

27. Zvratka (anagram). Slabiky některého slova čtou se od konce a dají nové jméno. Příklady: dělo, lodě; Hanka, kahan; záhon, Honza; Dunaj, najdu; kakost, kostka; vesna, náves; rákosí, sýkora atd.

S počátku bystře skalinami
od Krkonoš pílí,
potom pozvolna a na sever
k svému táhne cíli.
Nalezené slovo obrať
nyní zase dále,

a máš místo řeky
jméno uherského krále.
Řešení: Labe; Bela.

— — — — — — — — —

Toť jsou asi nejhlavnější druhy českých hádanek. Rozumí se, že různými jejich kombinacemi lze vytvořiti mnohé hádanky nové a zajímavé. (P. d.)

*

Z dějin moravského školství. (Č. d.) § II. Handlungen wider den Fleiß und die Anwendung der Fähigkeiten oder solche, die wenigstens damit eine Verbindung haben.

1. Das Nothwendigste, was ein Schüler haben und im guten Stande erhalten muß, sind die Schulbücher und das Schulgeräth, worunter die Schreibbüchel und Federn und sonst alles gerechnet wird, was ein Schüler in der Schule nothwendig bedarf. Derjenige, der seine Schulbücher oder Schulgeräth mutwillig verdirbt. beschmutzt, zerreißt oder zum Unterrichte unbrauchbar macht, soll eine halbe Stunde hindurch an dem Ort der Schande stehen.

2. Alle Schüler sollen zur bestimmten Stunde sich in der Schule einfinden, ihren angewiesenen Platz ohne Geräusch und Lärmen einnehmen. Derjenige, welcher zu spät in die Schule kömmt, soll das Schulgebet in der Stille knieend verrichten und sich dann auf seinen Ort begeben. Wenn das Zuspätkommen von dem nämlichen Schüler öfter oder etwan aus Nachlässigkeit geschieht, so soll derselbe mit Stehen an dem Orte der Schande bestrafet werden.

3. Während des Unterrichts sollen sie ruhig sitzen, nicht schwätzen, sich nicht mit irgend einer anderen Sache beschäftigen, sondern aufmerksam dem Unterrichte zuhören und dasjenige genau erfüllen, was von dem Lehrer befohlen wird. Auch selbst das Zurufen an den Lehrer, etwan um ausgefragt zu werden oder aus anderen auch wichtigen Ursachen, wird hiemit ganz verboten. Der Schüler, der zu reden verlanget, soll mit Aufhebung der Hand, ohne von seinem Sitze aufzustehen, ein Zeichen geben. Derjenige, so gegen diese Punkte handelt, wird das erstemal ermahnet werden, das zweytemal soll er an dem Orte der Schande stehen, das drittenmal schreibt er sich in das schwarze Buch.

4. Die aufgegebenen Schulübungen sollen alle Schüler reinlich geschrieben einbringen. Wer es unterläßt, soll das erstemal an dem Orte der Schande stehen, und was er abgehen lassen, nachtragen, das zweytemal muß er das Abgängige doppelt nachbringen und sich in das schwarze Buch einschreiben.

5. Derjenige, welcher von der Schule ausgeblieben ist, ohne sich gründlich entschuldigen zu können, schreibt sich in das schwarze Buch. Wenn ein Schüler mehrmal ausbleibt, so muß solcher nebst

der Einschreibung in das schwarze Buch an dem Orte der Schande stehen, auch sind dessen Aeltern von seiner Nachlässigkeit zu benachrichtigen.

6. Wenn ein Schüler in einem Vierteljahre, die nach dem Schulkurse zu rechnen sind, aus Nachlässigkeit zehnmal von der Schule ausgeblieben ist, so wird solcher, besonders wenn er auch in anderen Fällen nachlässig befunden wird, der Oberaufsicht zur strengen Bestrafung angezeiget werden.

7. Jene Schüler, welche bei wiederholten Ausfragen öfters nicht gehörig antworten können und dadurch zeigen, daß sie blos aus Nachlässigkeit keinen Fortgang gemacht haben, schreiben sich zur ersten Strafe in das schwarze Buch das zweytemal stehen solche nebst nochmaliger Einschreibung in das schvarze Buch täglich eine Stunde am Orte der Schande so lange, bis sie Beweise ihrer besseren Anwendung gegeben haben.

8. Vor den öffentlichen Prüfungen, die zu Ende des Schulkurses gehalten werden, soll kein Schüler die Schule verlassen. Glaubte einer derselben gültige Ursachen zu einem früheren Austritte zu haben, so muß er die Erlaubniß bei dem Oberaufseher ansuchen. Derjenige aber, welcher sich ohne Erlaubniß entfernt, wird sich im folgenden Kurse gleich bei seiner Ankunft in das schwarze Buch einschreiben müssen. Falls ein Schüler, der in die lateinischen Schulen treten will, sich der letzten öffentlichen Prüfung entziehen sollte, so wird ihm dieses in dem Zeugnisse, ohne welches keiner angenommen wird, angemerket werden.

9. Auser dem, daß die eingeführten Andachtsübungen unter die vorzüglichen Pflichten der Schüler zu rechnen sind, so sind sie auch mit dem Religionsunterrichte, der in Schulen ertheilt wird, genau verknüpfet. Die Schüler sind daher verbunden, nicht nur der täglichen Messe beizuwohnen, sondern auch an Sonn- und Feyertagen sich in der Schule zu versammeln, um in der vorgeschriebenen Ordnung nach der Kirche zu gehen und dem Gottesdienste beyzuwohnen. Wer diese Pflichten verabsäumet, ohne durch Krankheit oder eine andere eben so geltende Ursache verhindert zu seyn, dem wird sein Versäumniß von dem Katecheten nachdrücklichst verwiesen werden; dann aber schreibt sich derselbe noch besonders in das schwarze Buch ein. (P. d.)

Pro stávku a výluku knihtiskařů bylo nutno rozhled hospodářsko-socialní a politický odložiti.

Ročník XXXVII. Číslo 6.

HLÍDKA.

Kněžské problemy v novější belletrii české.

Emanuel Masák.

Osobnost katolického kněze odedávna lákala umělce, hlavně romanopisce: vždyť je tak významná svým vysokým náboženským i mravním posláním ve společnosti lidské, působení její bývá často tak pronikavé, odlišuje se i způsobem svého života tak výrazně od ostatních lidí, že nutně upoutává pozornost přítele i nepřítele, budí nadšenou lásku i vášnivou nenávist — umělec pak v každém tomto směru nalézá bohatý zdroj vděčných námětů, které vzněcují zájem psychologa i kulturního historika, stejně jako zvědavost širokých vrstev čtenářstva.

Velké světové literatury vykazují celou řadu kněžských postav, od prostých venkovských farářů Sheehanových a Chestertonových až k renesančním papežům Merežkovského, od Fogazzarova Světce přes ženatého kněze Barbeye D'Aurevilly až ke zhýralým mnichům Boccacciovým a Balzacovým.

U nás přirozeně nebylo ani dosti látky k takové mnohotvárnosti a pestrosti. V počátcích novočeské literatury, v období našeho primitivního romantismu, vystupuje kněz činně jako důležitější osoba v povídce jen ojediněle a mimořádně. A je to skoro vždy ustálený již typ dobráckého pastýře duší, upřímného přítele lidu a tichého vlastence — typ, jenž objevuje se ještě dlouho i v době realistické povídky, zrovna tak jako v historické povídce do omrzení se opakuje vždy stejně kreslená postava potměšilého a úskočného jesuity.

Teprve v novější belletrii mění se značně podoba českého kněze. Působily tu mnohdy ovšem tendenční proticírkevní proudy, ale také nové literární směry, uplatňující se v realistických i naturalistických kresbách ze života a ve snahách o psychologický román. Chopili se jich i kněžští spisovatelé, začali pitvati nitro českého kněze, odhalovati veřejnosti jeho lidské tužby i rány a bolesti a rozbírati obšírně otázky, jež rozvířila jeho v nových poměrech stále více se rozvětvující činnost. S větším či menším porozuměním, z důvodův uměleckých i stranických dotýkají se jich často i ostatní spisovatelé, takže v současné krásné literatuře je vylíčen život českého kněze skoro ve všech svých složkách.

Pokusil jsem se rozptýlené tyto prvky probrati a seskupiti nikoli podle jednotlivých typických p o s t a v kněžských, nýbrž podle p r o b l é m ů, jež jsou jimi řešeny. Doufám, že tak výrazněji vynikne obraz novodobého duševního života kněžského a objeví se jasněji jeho světlé i stinné stránky.

Jsem si při tom dobře vědom, že román, povídka nebo báseň nejsou nejlepším místem na řešení životních otázek vůbec a kněžských zvláště. Ale na druhé straně nelze popírati, že mnohdy nadaný umělec intuicí pronikne otázku hlouběji než učenec dlouhou úvahou, a hlavně že dovede ji podati formou názornější, přístupnější a tím i působivější. Přese všechna hesla o čistém, neodvislém umění byla krásná literatura vždy důležitým prostředkem výchovným i agitačním, jehož významu nelze ani doceniti, zvláště v dobách povrchních a v kruzích, jež nerady myslí a jimž belletristická kniha vedle divadla stává se často jediným pramenem vzdělání. Dle historických románů Jiráskových, Svátkových, Karasových atd. tvoří si velká část národa obraz naší minulosti, ano dle nich přednášejí české dějiny i mnozí učitelé ve škole . . . A podobně jen z románového osvětlení vyrůstá u velmi mnohých celý názor o stavu kněžském neb o jednotlivých jeho otázkách, zvláště u méně vzdělaných čtenářů, kteří tak rádi generalisují, ojedinělý případ románového hrdiny přenášejí hned na celek a při tom snad ani netuší, jak snadno může spisovatel, úmyslně či nevědomky, věc zkresliti a přebarviti.

Až budoucí nějaký Z. Winter bude psáti kulturní dějiny naší doby a shledávati doklady o našem církevním a kněžském životě, sáhne jistě kriticky i po dnešní krásné literatuře jako po důležitém, byť ne hlavním prameni. Po této stránce budiž má studie aspoň malým a zatím nedosti úplným příspěvkem.

I. Cestou k horám.

Tak nadepsal předčasně zesnulý náš básník Rud. Linhart cyklus básní, vyjadřujících dojmy a myšlenky bohoslovce, jenž přistupuje k vyšším svěcením kněžským: zastavuje se u této nejdůležitější stanice a přehlíží vykonanou cestu od chvíle, kdy duše jeho na křídlech teplé touhy zvedla se k letu za vysokým cílem. Byl tak šťasten tehdy: azur zářil nad hlavou a dny byly naplněny prací, ze které vždy nové hvězdy zableskávaly do temnot předsudků...

A přece přišly také chvíle trudu, okamžiky těžkých pochybností, kdy kroky umdlévaly, vadla radost a srdce měnilo se v bojiště.

My k cestě sedli s bolestí svou sami.
A hovořila duše pochybami:
„Sem kdo mne zaveď as?“

Právě v této otázce, v otázce vyššího povolání ke stavu kněžskému spočívá pro mladého muže, jenž opravdově pohlíží na svůj život, podstata prvních duševních bojův — a zároveň vděčný námět pro spisovatele.

Je proto vysvětlitelno, že v románech skoro jen výjimkou vstupuje student do semináře dobrovolně a z čistého nadšení pro povolání kněžské. Zdůrazňují to obyčejně nejvíce proto, aby pak tím více působil jeho rozpor s církevními zákony, po případě i úplný rozchod s církví. Tak ve Vlčkově románě „Druhové z mládí“ Prokop Důlava, pozdější odpadlík, stal se knězem „nejen bez cizího nucení a přemlouvání, nejen z dobré vůle, ale s pravým nadšením, neboť působiti jako kněz mezi lidem, zvláště na venkovské osadě, zdálo se mu povoláním nad jiné krásnějším...“ Podobně také hrdinu Konaříkovy „Dalily“ P. Antonína vedla prý do semináře jen nejčistší touha po kněžství. Od chlapectví už po něm toužil, třebas „nemiloval mystiky ani bohoslužebné stránky“: líbilo se mu, jak kněží byli rádci, lékaři, bratry a kazateli ubohého lidu valašského. Také z vlastní vůle, ale již ze sobečtějších důvodů vstupuje do semináře nešťastný romantický hrdina Staškova románu „Nedokončený obraz“, Petr Labský: byl lékařem v Praze, zúčastnil se bojů za svobodu r. 1848, ale dočkal se jen sklamání, nenalezl štěstí ani v lásce ani v hýření ani v práci — proto hledá, ovšem zase marně, klidu a pokoje v kněžství.

Trochu podivnou cestou zkoumá otázku povolání ke stavu kněžskému hrdina posledního Baarova románu „Holoubek“. Praví

před maturitou rodičům: „Maminko, uděláme smlouvu spolu; propadnu-li při maturitě, stanu se knězem, ale když ji udělám s vyznamenáním, necháte mě studovat medicinu...“ Kromě očekávání dosavadní primus třídy nezaslouženě propadne... Nepokoj duševní uklidňuje teprve spiritual v semináři poučením, že tak Bůh zřejmě jej volá na cestu kněžského života.

Nejčastěji však vstup do semináře bývá spojen s bojem. Na jedné straně stojí obyčejně vůle rodičů, zvláště zbožné matky, jejímž nejvyšším ideálem bývalo viděti syna u oltáře; a tuto vůli podporují často ještě majetkové poměry, chudoba, nemožnost vydržovati syna na dalších studiích. Na druhé straně pak je nechut i odpor studentův ke stavu kněžskému, vznikající z různých příčin.

Nejraději ovšem vidí spisovatelé tuto příčinu — v lásce, takže duševní boj nastávajícího bohoslovce jeví se jako rozpor mezi láskou k rodičům a láskou k dívce. Toť nejčastější námět nesčetných skoro románův a povídek, oblíbený již u našich starších lidových povídkářů. Ale nepohrdají jím ani spisovatelé moderní: ještě nedávno použil ho K. Scheinpflug ve velkém románě „Pouta soužití“.

Typický skoro obraz tohoto rozporu v mladé duši nejvystižněji nakreslil Baar v románě „Cestou křížovou“. Jiří Holub rád by šel po maturitě na práva. Otec i matka domlouvají dobrým, jakoby prosebným, od pláče zalitým hlasem: Hleď, co se nadřeme — a jsme už staří, sedření... Dluh nás tlačí... Ulevíš nám, okřejeme, oddechneme si — budeš zaopatřen... Chceme jen tvoje štěstí, budeš vážen, ctěn a lehčeji živ než my... Jiřímu míhá se duší bílá tvář dívčí — zde je hlavní důvod a nejsilnější kořen jeho odporu k semináři. — Ale konečně vítězí po hrozném boji vrásčitá, zažloutlá tvář ustarané matky: potopil všechny své sladké sny a plány do budoucnosti a rozhodl se pro seminář.

Tato láska k rodičům, pro niž syn bere na sebe kříž kněžského povolání, bývá často podepřena a sesílena ještě mocnějšími pohnutkami rázu náboženského. Ve starších romantických povídkách bylo velmi oblíbeným námětem, že rodiče obětovali Bohu svého syna, aby jako kněz usmířil nějakou jejich vinu. Tak na př. v povídce V. Beneše Třebízského „Ze zapomenuté vesnice“ sedlák Melichar za válek s Braniborci vyloupil kostel, prodal kalichy a monstranci — na pokání pak později slíbil, že syn, nezrozený dosud, musí býti knězem a že na primici koupí mu monstranci a kalich z nejlepšího

zlata . . . (Syn donucen tvrdým otcem vstoupí sice do semináře, ale nedlouho před primicí zvítězí u něho láska k sousedově dceři.) Ale i novější spisovatelé používají tohoto motivu. V Kvapilových „Oblacích“ zaslíbila Bohu matka-vdova svého syna Petra v jeho těžké nemoci (a nesamostatný Petr z téhož důvodu se nevzpouzí matčinu přání, dokud nepřijde pokušení). V Baarově románu „Na děkanství“ pak tvrdá selka Porazilová pohne syna Martina ke kněžství poukazováním na zavražděného otce. Denně mluví mu do duše: „Dybys bul hodnyj syn, do semenáře pudeš Pánu Bohu sloužit za nebožtíka tátu, dyž náhle, nehusmířenyj s Bohem humřil — do smrti se modlit budeš“.

Vážného, samotářského Martina nezdržuje láska k ženě, nýbrž láska k rodnému statku: je sedlákem každou kapkou své krve a po smrti otcově má jedinou touhu: zachránit upadající statek. Po delším boji podrobuje se sice měkký, nesmělý hoch vůli matčině, ale při tom se těší nadějí, že se dostane někdy na vesnickou farku a přece si zasedlačí. Táž láska k rodné půdě znechucuje seminář mladému synu ve Vrbově „Dolině“ i v Matulově „Ohnivém větru“.

Nechuť ke stavu kněžskému a tím i rozpor s vůlí rodičů působí však také jiné příčiny. U Jana Vladyky ve stejnojmenném románě Leksově je to přilnulost k přirozeným radostem světa a obava před sebezapíravým životem kněžským. Hrdina Chlumeckého románu „Adam a Eva“ obává se již přísného života v semináři, ostré kázně a tajné inkvisice. Otřásl se hrůzou o svou svobodu, když na to pomyslil; a když uvažoval o budoucnosti, zastrašila ho představa, že jako knězi bylo by mu třeba hašteřiti se s nedostatkem a býti luze za blázna . . .

Jest pozoruhodno, že spisovatelé, pokud vím, nikde nezdůrazňují jako příčiny odporu proti povolání kněžskému náboženských pochybností, nevěry nebo nenávisti k církvi, ač právě protináboženské nebo proticírkevní smýšlení rozhoduje u studentů v nové době velmi často. Ba naopak vidíme leckdy v románech, že i takoví, kteří vstupují do semináře donuceni poměry, jsou přesvědčeni, že jako kněží mohli by nejlépe působiti pro blaho lidu — a právě tato myšlenka usnadňuje jim obyčejně nejvíce těžká rozhodnutí. Tak i pokrokový osvícenec Prokop Rybář — ve stejnojmenném veršovaném románě Jana Rokyty — který jde do pražského semináře, poněvadž „bylo třeba otce podepřít . . . a matce dodat sil . . . a bratřím ruku dát“, tvoří si svůj budoucí kněžský ideál:

Tíž sejme s vetchých beder otcových,
sám dá se v jařmo, světu unikne,

by nabyl moci živých, silných slov,
by našel cestu k duším tisíců,
by hřímat k lidu s kazatelny moh',
jej učit pravdě Evangelia,
jej vésti k ideálům lidskosti
a potírati kolem sebe klam,
a potírati kolem sebe lež,
a do tmy vrhat světla pochodně
a ze sna budit spáče ospalé,
a z ovcí bílých, dobrých ke stříži,
jež v stádě hlídá pekla černý pes,
by neunikla ani jediná —
z těch ovcí poslušných a beránků
probudit lidi, vědomé svých sil
a cílů vědomé a poslání...

Podobný osvícenský ideál kněžského působení má hrdina románu Ter. Novákové „Drašar". Spisovatelka vypravuje sice v podrobném líčení jeho dětství, že už jako malý hoch „hrál si na mši sv.", „dělal pana děkana", ale také, že ctižádostiví, lakotní rodiče už od narození ho určovali, že musí býti jako kněz velkým pánem a oslavit rod Drašarů. Podrobuje se po delším zdráhání jejich vůli a vstupuje do řádu piaristického, jsa veden příkladem vlastenecky činných kněží a domněním, že tam bude moci nejlépe působiti mezi lidem i mládeží a oddati se literárním studiím. „Kněz může a má mnoho činiti k zušlechtění spoluobčanů, má otevřena srdce lidu prostého... To mě hlavně táhne do řádu piaristického..."

Není-li v duši studentově — aspoň v románech — vážnějších náboženských bojů před vstupem do semináře, zmítají jí tím prudčeji na počátku bohosloveckých studií. Život v semináři jako příprava na kněžství ukládá přirozeně jakási pouta rozumu i srdci, pouta tím tvrdší a tíživější, čím hlasitěji se prohlašuje ve školách i veřejnosti jako nejvyšší ideál člověka volnost myšlení i konání. Tak tomu bylo v době Drašarově, ozářené ještě paprsky červencové revoluce i blížícího se roku 1848. Tak je tomu i v nové době, kdy myšlenkový chaos na školách vede nutně k boji víry s nevěrou, zvláště když raffinovaně mnohdy bývá tu využito rozporů v nazírání na české dějiny. A jeho doprovodem obyčejně bývá boj čistoty se smyslností. Již Sušil ve svých znělkách upozorňuje bohoslovce, že obojí ten zápas musí probojovati důsledně, chtějí-li nalézti v kněžství blažený přístav duševního klidu: smyslnost nutno úplně ovládnouti a ztracen-li poklad víry, raději ze semináře odejíti:

Přístav ten se jenom pro vítěze
nad vášněmi zlými bleskotá;
koho pojí vášní mrákota,
kněz jsa, do pohrom vždy hlubších leze.
Ale o svojí kdo vlastní vině,
ač byl stroskotal již víry loď,
do kněžské se vtírá do svatyně:
takovýto hříšný svatokrádce
v nevěstku má církev, Páně choť,
a jest horší nad Jidáše zrádce.

Proto správně odchází ze semináře Rokytův Prokop Rybář. Jeho osvícenský kněžský ideál byl beztak vytvořen jen povrchním duchem módního husitství, a když při bohosloveckém studiu objevily se náboženské pochybnosti, nebylo v něm poctivé snahy dopátrati se vyjasnění a pravdy. Také sice studuje, ale přináší si tajně knihy z venku, „zakázané ovoce“, a čte „místo breviře“ (?): Epikteta, Husa, Komenského, Voltaira, Renana, Marxe a Tolstoje! Srdce jeho, hrdé a nad druhy povýšené, jest uzavřeno proudu milosti boží; pozoruje jen ostatní a posuzuje — posuzuje jistě většinou nespravedlivě a s předsudkem: vidí všude kolem sebe bujeti jen hloupost, pokrytství a vypočítavost, „leč ani zdání volné myšlenky, jež měla by se po čem v touze ptát, jež měla nač by ždáti odpověď, jež úsilně by čehos hledala . . .“ Jmenuje své druhy „tupým stádem“, jež přijímá bez zkoumání, čím pastýři krmí jeho duši; ba viděl prý v očích mnohého, že nevěří!, ale zakrýval tvář maskou zbožné víry. A podobným podezřením stíhá Rybář i professory:

V nich marně hledal pramen nadšení,
jenž vroucným přesvědčením živený
by ze slov jejich mocně vyšlehal
a zachvacoval duše alumnů.
Ten obmezený zdál se fanatik,
ten bojovný byl bránce církve práv,
ten dobrácky čet' z archů morálku —
však každý z nich, čím nebyl, zdál se být,
cos v nitru zdál se skrývat pečlivě
i před světem, i samým před sebou . . .

Když pak ho kdosi denuncoval, přišel rektor a při revisi stolku nalezl Husovy listy. „Ďábel poznání tě omámil . . .“ praví mu a ukládá za pokání modliti se po celou noc [?] v kostele před obrazem sv. Panny. Když pak professor círk. dějin schválně k vůli němu „hlasem

nenávisti počal řeč o soudu nad kacířem v Kostnici“, Rybář pobouřeně vybuchl a opustil seminář.

Týž duch vniterné vzpoury probouzí se v semináři u Jiřího Holuba v Baarově románě „Cestou křížovou“. S počátku je to jen jakýsi odpor k církvi, které na vrub připisoval Husa a Bílou Horu, jak byl slýchal a čítal na gymnasiu. Ale pak přihrne se již spousta pochybností i o základních pravdách víry a dorážejí krutě jako roj štiplavých komárů. Jiří pomýšlí již na útěk ze semináře, ale zadrží ho vždy vzpomínka na matku a na bídu doma. Upozorněn pak spasnými slovy spiritualovými a přesvědčiv se, že není tu možný kompromis ani vyhnutí, dává se plnou silou do boje s nevěrou: studuje vášnivě dogmatiku a filosofii, vypůjčuje si příslušné knihy, zahání pochybnost, až konečně zvítězí, zažehne v duši nová světla a za pochybností objeví krásnější perspektivy.

Stejně tak hrdina Chlumeckého románu „Adam a Eva“, u něhož náboženské pochybnosti jsou probuzeny hlavně vzpomínkami na dřívější četbu Voltaira, vtipy druhů, satirou a zesměšňováním svatých věcí. Ubrání se odborným studiem a přijímáním svátostí. „Půst [?] a rozjímání očistilo ducha, a vzpomínky na četbu odbojnou odumřely ... Pán dal klidu a rozžal mu světlo víry ... Všichni ho ctili za světce ...“

Ale přišla jiná bouře, jež smetla všechny nejlepší úmysly a dala nový směr jeho životu: hodně romantickým způsobem nalezl Adam svou Evu a pro ni opustil seminář.

Toť zase jeden z nejoblíbenějších námětů našich romanopisců, kde možno tak dojímavě vylíčiti moc všechno prý přemahající lásky i utrpení lásky nešťastné, po případě zaútočiti také na tvrdost a nelidskost církevních zákonů: boj zamilovaného bohoslovce.

Nejvšednějším případem v povídkách ovšem jest, že bohoslovec trpí pro svou lásku, vzdává se podpory z domova, překonává různé překážky, až dochází svého „štěstí“. Tak Adam, jejž otcovský příznivec vyhnal z domu a jehož rovněž vyhnaná milenka podivným způsobem náhle zbohatla ... Toť dle autora „román českého bohoslovce“ !

Mnohem horším typem zamilovaného bohoslovce jest ovšem Drašar Ter. Novákové. Není v něm ani trochu obětavosti a sebezapírání, nemá vůbec úmyslu vzíti na sebe závazky kněžského stavu. Již v noviciátě si stěžuje: „Samé nemožnosti od nás žádají: jmění i manželství jest nám zakázáno ...“ Ví, že může ještě vystoupit, ale těší se nadějí, že zatím vystuduje, a pak řád bude zrušen. Proto

udržuje stále milostný poměr se svou sestřenicí, ač v lepší chvilce vyznává příteli: „Vlastně bychom si neměli ani známosti začínati... Šťasten, kdo po ženě nezatouží, když jest mu zakázána...“ Přes to slibuje dívce manželství, ba jde na zapřenou na maškarní ples a tančí. „Já o to jejich kněžství nestojím“, říká cynicky — a za čas již přijímá svěcení! „Nerozumem mládí“ omlouvá později Drašar tento svůj nešťastný krok, když bojuje za „lidská práva kněží“. A bylo mu přece 31 let! (M. Jos. Michl, nar. 1810, vysvěcen 1841.)

Tento typ bohoslovců, kteří vstupují do kněžství s úmyslem neplniti závazků čistoty, s oblibou kreslí četní protikatoličtí spisovatelé, líčíce je buď jako pokrytce nebo jako vědomé bojovníky proticelibátní. Většina těchto povídek nenáleží do vážné literatury. A také jen z tendenčních důvodů, aby měl příležitost ze široka se rozhovořiti o celibátě a kněžských sňatcích, uvedl jej Jos. Holeček v VIII. knize „Našich“. Je to potomní dobrodušný farář chelčický, jejž odpadlý kněz a pruský emisar Semerák pohne ke sňatku. Jako bohoslovec chtěl sice vystoupiti ze semináře a vzíti si svou studentskou lásku. Ale sami rodiče a příbuzní, ba i okolní kněží dávali prý mu nepokrytě na jevo, že může býti knězem a nerozlučovati se od Pepinky! A tak také učinil — se srdcem prý naplněným radostí...

Jak vidno, naši spisovatelé většinou chápou celý tento dosti ovšem častý rozpor bohoslovců jako zápas o právo lidské, pozemské lásky: její vítězství pak jest pro ně vítězstvím hrdiny. A přece podstata rozporu spočívá především v boji čisté duše se smyslným tělem, po případě v boji ideálu duchovního a světského. Vstupuje-li mladý muž s dobrým úmyslem do semináře, tím samozřejmě přijímá za svůj ideál duchovní: zpronevěří-li se mu, znamená to tedy jeho porážku a nikoli vítězství.

Tomuto pojetí více již přiblížil se Jar. Kvapil v „Oblacích“. Hrdina jeho, bohoslovec Petr, jde již tři roky pokorně a bez námitek vykázanou cestou, až je toho strýci faráři líto, že je tak lhostejný a bez pevné vůle. I knězi je třeba energie — připomíná mu důrazně — právě proto, že jeho stav jest odříkáním; neboť „odříkání musíme chtít, má-li býti bezpečno a jisto pro celý život. Odříkání našeho stavu nesmí být jen vnější, jen pro ty některé formy vezdejšího života, ale pod ním musí být silná, oddaná vůle, pod ním musí být vnitřní, vrozený diktát celé bytosti...“ A toho nebylo u Petra: dostaví se první silnější pokušení — a Petr je hotov opustiti dosavadní cestu. Přijde na faru slavná herečka, hovoří k němu o krásné radosti

životní, jejímž symbolem jsou jí plující oblaka, a bohoslovec vzplane utajovanou láskou a chce jíti za ní . . . Jen její silná vůle ho vrátí staré matce a zvolenému povolání: přesvědčuje ho, že i tu lze nalézti radost. „Myslíte — v askesi, v mučednictví, v bolestech že nebylo radosti? Myslíte, že ti, kdož umírali pro víru na hranici nebo na mučidlech, že neumírali radostně? . . . Vše, co konáme, může býti radostno a krásno, ale musí to býti z nás, z našeho nejvnitřnějšího přesvědčení . . .“ „Všechno je možno, co chceme!“ klade na konec Petrovi důrazně na srdce, poroučejíc přímo, aby zanechal nesmyslného blouznění.

K témuž poznání dospěl také zmíněný již Baarův bohoslovec Jiří Holub. Jeho druhý boj je více tělesný, dlouho hladem a bdělostí krotí zvíře v sobě, koná vše, co mu radí zkušený zpovědník, někdy až únavu cítí — ale před svěcením může si říci, že zvítězil, že ve svém odříkání nalezl čistší radosti a vyšší rozkoše, než které opustil ve světě a pro které kdysi plakal . . .

Nejsou v duši každého bohoslovce jen stálé boje, jak by se snad zdálo podle vylíčeného tu obrazu. Jsou šťastné duše, které v klidu a s pílí věnují se studiu a ostatním svým povinnostem, jsou duše, pro něž seminář je skutečně záchranným přístavem. Život v něm, vyplněný prací a vzájemnou bratrskou družností, má také své nehlučné radosti, na něž mnohý kněz pak rád vzpomíná po celý život jako na krásnou idylu šťastného mládí, jež nevrátí se už nikdy. Takový klidný idylický život není ovšem zajímavou látkou pro povídky a romány; přece však aspoň několik pěkných obrázků z něho zachytil Kosmák a posledně i Baar v prvních kapitolách „Holoubka“.

(P. d.)

Theorie pojmu po stránce psychologické i logické.

Dr. JOS. KRATOCHVIL. (O.)

Pojem umožněn jest symbolem, znakem, který zastupuje nekonečnou řadu předmětů. Znak ten, toto východisko, jež mocně působí v práci duševní a umožňuje pokrok, dán jest především slovem. Bergson [1]) sice tvrdí, že prvkem řeči není slovo, nýbrž věta. Než zkušenost nám dotvrzuje, že dítky počínají nejprve vyslovovati jednotlivá slova a teprve později věty. Slovo bychom mohli přirovnati k formulce, jíž nahrazuje mathematik dlouhou řadu úkonů, formulce, jež usnadňuje a urychluje počty. Slovo jest na počátku vázáno na obraz, tak že jedno žádá druhé, jedno nemůže býti bez druhého; potom však ponenáhlu znak zastoupí věc označenou: nepohybujeme se již ve světě obrazů předmětů, nýbrž ve světě slov, jež nemají obyčejně ničeho společného s předměty, čili ve světě symbolů, jež zastupují věci označené. Vše se rozplynulo v pojmu: obraz předmětu ponenáhlu se zatemňoval, až zmizel úplně. Dáme-li tomuto papírovému penízi ve vztazích společenských touž hodnotu jako penízi kovovému, umožníme přehojné falšování: přijímají se a rozšiřují četná slova, jež mají jiný význam nežli označují. Odtud pochodí častá obtíž definovati obyčejná denní slova. V takovém případě nutno se znova přesvědčiti o pravdivosti a přesnosti slov. Vracíme se opět k živé představě předmětu, k prvním pramenům činnosti pojmové. Dobře jistě bychom mohli označiti dobrodiní slova za dobrodiní úvěru, jaký skýtá hospodářství, pokroku a osvětě národní.

Význam slova je trojí: uchovává pojem, sdílí jej a podporuje získání jiných pojmů. Avšak byť byl význam slova sebe větší v pojmovém myšlení, netřeba ho přepínati a snad stotožňovati obojí. Myšlení může býti vyjádřeno, ať již dobře nebo špatně, vedle slova také posunky, obrazy, hudbou atd. atd., případně může zůstati nevyjádřeno.

Nicméně píše Croce [2]): „Pojem neexistuje, nemůže existovati, leč ve formách intuitivních a expressivních neboli, jako se říká, v řeči.

---

[1]) Matière et mémoire. Paris 1896, str. 124.

[2]) Logica come scienza del concetto puro. Bari 1909, str. 75 d.

Mysliti jest mluviti: kdo nevyjadřuje nebo nedovede vyjádřiti svůj pojem, ten ho ani nemá, spíše jej předpokládá neb doufá jej míti. Nejen neexistuje nikde skutečně nevyjádřená představa, nenamalovaná malířská vise, nezpívaný zpěv, ba neexistuje ani pojem, který by byl pouze myšlen a nevyjádřen zároveň slovy .... Mezi oběma formami (myšlením a řečí) není nějaký parallelism a dualism, nýbrž organický vztah spojení v rozlišení, vtomosti formy prvé v druhé atd". Podobně píše i ve své Esthetice.[1])

Ovšem positivní věda nemůže uznati této theorie Croceovy a četných jeho stoupenců, ježto neodpovídá skutečnosti. Jsou přece slova, jimž neodpovídá myšlení, a myšlení, jemuž neodpovídají slova. Na př. slovům nemyslitelný, nic, nepředstavitelný atd. neodpovídá žádná myšlenka nebo aspoň naprosto nepřiměřená. Zde přece znak neodpovídá věci označené, papírový peníz nemá základu v penězích kovových. V řečech primitivních, jak tvrdí Müller, byly ideje bez odpovídajících termínů. Demokrit znal jen čtyři barvy (černou, bílou, červenou a žlutou), a přece azurová barva nebes existovala tehdy zrovna jako dnes, ale starší neměli pro ni slova. Titchener poznamenává ve své Psychologii, že mezi tmavou černí a bělí jest 660 šedých barev, jež smyslově vnímáme, ale pro něž máme jenom 5 slov.

Že témuž předmětu v každé řeči odpovídá jiné slovo (dům, Haus, maison, house, casa atd.), je přece důkazem, že nazírati není totéž co vyjadřovati.

Každý starší učitel dosvědčí, že poznal žáky, kteří plně ovládali pojem, ale těžko, někdy velmi těžko se vyjadřovali, kdežto druzí mluvili výtečně, ale nevyjadřovali vůbec nic. Kolik jest ostatně filosofů, kteří prázdným verbalismem zakrývají nedostatek myšlení!

Mistrovská díla architektury, skulptury, malířství, hudby atd. nejsou nádhernými výrazy živého myšlení? Když se praví opak toho nežli se myslí, kde je vyjádření toho, co se myslí? Což četné případy amnesie a afasie? Hluchoněmí myslí i když neumějí ani mluviti ani

[1]) Intuitivní činnost nazírá potud, pokud vyjadřuje. Jestliže se tato věta zdá napoprvé paradoxní, jest to především proto, že se pravidelně dává výrazu velmi úzký význam, jelikož se při něm myslí jedině na výrazy slovní. Avšak jsou tu také jiné výrazy než slovní, na př. výrazy linií, barev, tónů; a na tyto všechny se vztahuje naše tvrzení. Intuice malířova a výraz malířův jsou malířské; básníkův názor a výraz jsou verbální. Avšak výraz, ať již jest malířský nebo verbální nebo hudební, nebo ať jinak nazývaný, nikde nemůže scházeti v intuici, protože jest neoddělitelnou částí její podstaty. (Český překlad dra. E. Franke str. 14 a násl.)

psáti. Jejich posunky jsou velmi často nepřiměřené jejich intuicím a pojmům.

Zkrátka, myšlení může býti vyjádřeno vystižným nebo nevystižným způsobem slovem, posunky, malbou, hudbou atd., ale může zůstati nevyjádřeno. Nejlepší, nejbezpečnější a nejpřesnější způsob výrazu jest ovšem slovo. Kdo myslí, snaží se nevědomky vyslovovati slova, jež by vyjadřovala zvykem smluveným ve vztazích společenských jeho myšlení. Ba myslíme představujíce si mluvené nebo psané slovo nebo snažíce se zvykem je vyslovovati. Slovo zajisté ani jakýkoliv jiný způsob vyjádření nepředkládá naprosto úplně a zcela přesně myšleného. Někdy ovšem vyjadřuje je dobře, jindy však špatně; jsou však i případy, kdy myšlené zůstává nevyjádřeno.

II. Část logická.

Pojem psychologický, jehož obyčejně užíváme, má se k pojmu logickému jako zlomek k celku. Pojmy naše jsou většinou vytvořeny z fragmentárních obrázků nebo pouhých slov, jež nevyjadřují plnost obecných znaků; nejčastěji ten, kdo myslí pojem, myslí slovo, jemuž podřizuje pouze jistý znak, případně žádný znak. Psychologický pojem mění se tedy od osoby k osobě podle nejrůznějších podmínek, jak jsme výše naznačili, kdežto pojem logický, soubor to všech znaků předmětu, jest stejný pro všecky bytosti myslící neboli jest objektivní, obecný. Logický pojem se objevuje jasně v definicích. Mám na př. pojem státu, ježto mám před sebou tři podstatné známky jeho: právo, národ, území — ne rozdělené, nýbrž sloučené, jak je vyjadřuje definice: „právní organisace jistého národa na jistém území".

Myšlenku Anaxagorovu, že nestvořený, věčný Um (Νοῦς) řídí svět, možno přijmouti všeobecně ve smyslu pořádající činnosti, již vykonává rozum lidský ve funkci pojmové. A jako změtené množství předmětů se uspořádává a organisuje ve formách stále vyšších a abstraktnějších podle vzrůstajícího rozsahu a menšího obsahu pojmů, na jehož vrcholku jest, jak uvidíme dále, nejvyšší kategorie mysli — pojem pojmu.

Rozdíl představy a pojmu osvětlí nám nejlépe povaha pojmu. Člověk jest pojem, bytec myšlený a ideální; tento člověk jest představa, fakt reální, objektivní. Pojem, z řeckého σύλληψις, z latinského conceptus, německého Begriff jest především úsilí mentální,

soubor různých prvků, jednota, spojení společných známek předmětu; představa, z řeckého αἴσθησις, latinského repraesentatio, německého Vorstellung jest technický znak, obraz vzniklý ze vjemu v nepřítomnosti předmětu. Pojem jest obecný, ježto jest myslitelný všemi myslemi, ježto se vztahuje ke všem předmětům, reálním i možným, jichž jest pojmem; představa jest partikulární, ježto se vztahuje k jedinému předmětu, individuálnímu a konkretnímu; pojem jest soubor neboli jednota známek, představa jest souhrn kvalit.

Někteří nad to ještě praví, že pojem jest jediný, v tom smyslu totiž, že o jednom předmětu jest jen jeden pojem, kdežto představa jest mnohonásobná, v tom smyslu, že o jednom předmětu můžeme míti nekonečný počet představ. Že pojem musí býti jediný, jest nepochybný pořadavek rozumový, ježto zajisté jedna musí býti synthesa všech společných znaků. V pravdě však, poněvadž chybujeme a vědění naše jest neúplné, přihází se častěji, že o jednom předmětu nemáme jediný pojem. Tážete-li se: Co jest krásno? Co je dobro mravné? Co jest filosofie? atd., obdržíte nespočetné různé výměry. Mohlo by se vlastně říci, že nikdo ještě nemá pravý pojem, kdyžtě každý myslí, že má pravý a legitimní monopol, a nejvyššího sudího o těchto věcech není.

K těmto rozdílům připojuje se další: náhodnosti představy a nutnosti pojmů. Ovšem rozdíl takový ničeho nepraví tomu, kdo soudí, že každý pojem jest empirický a tudíž náhodný jako představa.

Představu můžeme nazvati fotografickou momentkou: je to výsek života, předmětu, po němž následuje jiná představa jako nová momentka, různá od první. Pojem naproti tomu pokládá se obyčejně za neměnitelný, ježto vytčením souboru známek zabírá nekonečnou řadu skutečností minulých, přítomných a budoucích. Třeba ovšem připomenouti, že známky takové neobjevily se, ani se neobjevují najednou v mysli lidské, zázračnou snad mohutností nějakou, nýbrž že jsou odkryty a opravovány ve všech oborech vědění denní a vědeckou zkušeností a že proto i logický pojem časově se mění větší jasností a přesností, jíž určují nové výzkumy. Pojem vody u starých nebyl týž jako pojem náš; dnes by každý školáček vysvětlil Thaletovi, že voda není prvek vesmírný, nýbrž H_2O. Nesmíme tedy souditi, že by představa byla fakt přechodný, pojem však věčný. Pojem jest ovšem trvalejší nežli představa, vždyť druh též je trvalejší nežli jedinec. Pravda jest, že vše se mění v nás i kolem nás.

Nuže, je-li pravda, že představa se liší od pojmu, jest zajisté i

pravda, že tento nemůže býti bez oné, že z ní vyplývá, že bez představ není pojmů. Pojem pak jest soubor obecných známek, symbolisovaný slovem, a nic více ani méně. Tvrdí-li moderní intuitivisté, že pojem není soubor představ, nýbrž cosi zvláštního, jiného, jakási „forma logická“ atd. jest to pouhý verbalism bez zkušenostního podkladu. Soubor obecných kvalit představových — toť pravá skutečnost logického pojmu.

Pojem jest výrazem skutečnosti prvků, jež se opětují. Neexistoval by pojem, kdyby prvky představové neopakovaly se v jiných představách. A z prvků, jež se opakují, zaznamenáváme prvky zajímavé, nikoli bytné či podstatné.

Jak pojem psychologický, tak pojem logický neboli sjednocení obecných známek předmětů, vyzvedá jedině zajímavý vzhled a ochuzuje tak ovšem obsah. Ve fragmentárních pojmech denního života i v pojmech vědeckých nevyčerpáváme bohatství a mnohost věcí a faktů, nýbrž zkracujeme a zjednodušujeme je, tak jako když slučujeme přečetné vývody v jediné pravidlo. Již H e g e l poznal, že kategorie ochuzují a falsifikují skutečnost, M a c h pak, rozbíraje empiriokritické theorie Avenariovy, praví, že pojem skýtá jenom schema faktu. Tedy pojem, zákon, věda, toť prostředky, jež skýtají člověku orientaci ve složitém spletení věcí a událostí. Francouzští kontingentisté tvrdí, že pojmy věd přírodních jsou pouze značky, symboly, etikety, ne ovšem libovolné, nýbrž čerpané ze skutečnosti. P o j m y j s o u z a j i s t é výrazem n e j v y š š í rozumové m o h u t n o s t i č l o v ě k a. Shrnouti v nádhernou synthesu nesmírnou různost přírodních faktů, toť zajisté jest právem p ý c h o u l i d s k é h o r o z u m u, toť p r a v é o v l á d n u t í p ř í r o d y. Co se může opakovati, to možno též předvídati, a zcela jistě svět, který by se jevil vždy novým, v němž nic by nebylo možno předvídati, byl by chaotický, nepochopitelný. Vysvětlení fakta jest zajisté podřízení fakta zákonu, částečného obecnému. Pojem jest velmi cenný nástroj poznání, značí ovládnutí přírody vnitřní i vnější. Podřazování pojmu pojatému jako k a t e g o r i e, jinému pojmu, širšímu, jest zajisté největším úskalím, na něž naráží úsilí systematiků. Deset kategorií Aristotelových převedli někteří na pět (předmět, jakost, kolikost, činnost, relace), jiní na dvě pouze (podstata a případek).

Kategorie či praedicamenta jsou přece jisté všeobecné pojmy, v nichž lze zahrnouti vše, co jakýmkoliv způsobem jest aneb může býti. Ačkoliv kategorie uzavírají v sobě jako rodové pojmy nižší druhy, přece nemají nad sebou již vyšších rodův a nedají se proto vyměřiti

vytknutím nejbližšího rodu, jejž by specifická známka mohla místněji určiti. Nuže položíme li kategorii jako pojem, který poněvadž se nemůže již převésti na pojem jiný, jediný plně vyjadřuje podmínky kategorie — tu nejvyšší kategorií jest zajisté pojem pojmu, který není ani ten ani onen pojem, nýbrž pojmová forma. Tím vyhnuli jsme se mnohosti kategorií a přišli k nejvyšší jednotě. Není zajisté bytce, jejž by bylo možno si mysliti mimo pojmovou formu, a není myšlenky, jež by neměla této formy. Soud logický jest výrazem vztahu mezi pojmy, a úsudek jest logické spojení soudů. Všecky pojmy přijímají tuto nejvyšší kategorii a bez ní nejsou myslitelny. Hodnota logická i tvořivý proces jsou v základu identické ve všech pojmech.

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. VYCHODIL.

91.

Klácel Šemberovi.

184?? Morálky nepřibývá, neb jsem tenkráte se zabral do básní, teď právě jsem dokončil básničku 280tou; tak se to rojí v duši, že nemohu postačit, čím jich více dělám, tím více se jich na gruntu duše vyskytuje, bude to asi lepší než morálka, na kterou ale též dojde.

92.

Klácel Šemberovi.

V Praze 11. listop. 1844. — Píseň Marianské odesýlám 300 výt. Žiju zde dosaváde jen samou nádějí, rozhodnuta ale dosavade ještě není budoucnost má. Odpověď ještě od p. prelata nemám, propustí li mne, ačkoliv nevím, co by jej pohnulo učiniti naopak. Dva měsíce na každý způsob ještě v Praze ostanu, kdež se chci jak náleží zdokonaliti v tom, co mi jest potřeba, chci-li jíti tou cestou, kterou jsem tenkráte poznal býti nejlepší. Přátelé moji zde jsou mimo p. Šaf. a J., z mladších Erben, Dr. Čejka (dobře jsme se sešli), Franta, Dr. Kodym, Němec atd.

93.

Klácel Šemberovi.

1846? Nehněvejte se na mne, že jsem Vám nepsal tak dlouho, chtěl jsem psáti z Vídně, ale tam milý brachu málo času, den velmi tam krátký zvláště pro mne, an já celý čas vynaložil k tomu, bych něčemu přiučil se, jsem Vám jako posedlý zvědavostí, však Vojt. nemyslete, že duši tím odvracuji od cíle! Nikoli! jsemť jako hedbávná housenka, polikám teď a hltám, však zase přijde čas, kde se to svaří ve mně, a tot zapředu se zase, a pak mi zase narostou křídla. Vidíte Vojt. toť též příčinou, že jsem méně pracoval na bájkách, však to vynahradím, mysl má jest utěšenější, chuť k práci vrátila se, a víte když co dělá se s chutí, že též jde od ruky rychleji a trefněji. Vždyť pak ale nevím, co dělají Sovité? Snad by bez velké změny mohli ostati jak jsou. Vojt. nejlépe bude, až budete v Brně, Vy prý nechcete sem, kýž Vás s tou Holomúcí! Bože to vahání, hleďte, hleďte, dřív jste nechtěl být tam, teď ne zde. Já si ale chválím, jen sem, bude pak ze mne jonák jinačí, p. Vojt. řekne, teď potřeba toho a toho,

dobře, Matouš udělá to, Vojt. přečte, zavrtí hlavou, počnou škrupule, strhne se hádka a brevi manu rozhodne se, co a jak; ale to psaní zpropadené, když druhé psaní dojde, již má člověk jinou duši a má se ještě hádat o starou kůži, kterou již odložil. Zde časopis bude hračkou, Vy řeknete večer, tolik potřebuji o tom, ráno to budete míti — to je v čas — všechno jde spolčením čili jak já to jmenuji dooslením. — Pomyslite Schmidt ve Vídni nic a Jordan ani slovíčkem nezpomenul na mne! To holotá! Nechť! —

94.

Klácel Šemberovi.

1846? Jakýsi smutek pokouší se o duši mou, toť smutek, že by život můj ač ještě jakž takž služebný marně měl a zbytečně zavát býti. Hrám si proto celý den s bylinkami a kameny — na jinší práci odvážiti se nemohl jsem. Tuť přišel od Vás Bidpai — čta cedulku Vaši neobyčejně lakonickou ulekl jsem se, a Vojt. vydechl jsem sobě z hluboka. Pak ale čta Bidpaie co Bidpaie věřte mi utišil jsem se, takto člověk někdy něco píše nevěda sám, co v tom vězí. Suďte jak suďte, potěšil jsem se z vlastního skládání, nebo vězte, že já velmi krátce pamatuji zláštnosti, přišla mi tedy práce tato jako cizí a divil jsem se, že nechovám se tak jak píšu. To napravilo mne, a smutek poněkud ustoupil. Vidíte Vojt., Vy jste mne chtěl pozlobit (v dobrém smyslu) a ejhle vyhojil Jste mne z nemoce, o které nevěděl jste. Četl jsem to třikrát, ponejprv, bych věděl, o čem řeč jest, po druhé, bych s Vaší Hněduškou smířil se. Arci jest to chyba psycholog., chlap a děvka nejsou jen jinačí — gramatikálním l a la — buď Hněduška místo Jiráka, žádný nepozná ničeho. — Mluví se tu o malých zvířatech vůbec, pak o malých silách, a poněvadž v Bidpaii vůbec přenáší se všechno na duchovenstvo, řeklo se tedy, že i dosti malý dobrých sbor platný proti peklu spor; nač doloží srnka: přijmetež i mne do tohoto spolku etc. Mně se to zdá snadné. — Stran časop. jak pokračuje naděje? O Nebesk. podotknul jsem,[1]) stalo se ne vědomostí úplnou věci, nýbrž jen dle řečí přátel jeho dobrých. Myslíte, že v Praze nebudou hulákati, že Čech zase musí na Moravě slovo vésti, Čechism a Moravism jsou bratři hašteřiví. Přípověd mám od p.[2]), že budu moci asi měsíc ve Vídni bydlet a přehlížet tamější věci a vítr zkoušet a činit dle rozumu svého. —

95.

Klácel Šemberovi.

---

[1]) Srv. č. 89.
[2]) praeláta.

1846? Posílám nápisy pro Bozkovice:

1. Co děsíš se smrti stopy?
Touto cestou k blaženosti jdeš,
Svaž své skutky v zralé snopy,
Nežli roli Pánu odvedeš.

2. Ať si duše tvá krvácí,
Bojuj v slzech Boží boj,
Časný bol blaho obrací
Věčné věčný blaha zdroj.

3. Na hrobech tu stojíš,
Na hrob tvůj též pamatuj,
Marně proti smrti brojíš,
Raděj se k ní připravuj!

4. Směle ctný ve tvář se smrti dívá,
Ant mu jen obrátí v knize list —
Skrze hrob se anjel naň usmívá,
V smrti on nejvíc života jist.

96.

Klácel Šemberovi.

1846. Byl jsem u biskupa a ten nad míru milostivě přijal mne, ba skoro odprošoval, všechno ví, jak stojím zde, a o všem mluvil a velké účastenství jevil, ale k Veithovi že mne odpustit nemůže, že arcib. Schrenk[1]) protivil by se, ba i ve Vídni, zkrátka že obává se, by jemu samému nevyložilo se na zlou stranu, však ale že vynasnaží se, bych do jiné služby přišel k bibliotéce veřejné, že sám do Vídně psáti chce atd., že všechno bylo zbytečné, že prelát o nic nedbá — již toho víte dost. Však mi arci zde také život uplyne; nevěříte, jak mi týden po týdnu rychle ubíhá, vždyť pak chtěl jsem Vám před týdnem tyto věci poslat a jen jakobych byl chvílku dřímal a již týden, snad jsem již v Blaníku (Ohéral mi dal od Vás 10 zl. honor.) S Bidp. dost, jest to Vojt. horší práce nežli celá by estetika byla — Převrácen = to je tak: ▬ to je zrovna, ▬[2]), to převrácen k. p. každý hřích jest převrácená síla ctnostní, jest ctnost nohama vzhůru. — Vojt. kdybyste chtěl tuto průpověd učinit celému světu pochopitelnou, musili bychom si přivstat. Jak pak s časopisem? Milý brachu! já bych toho mohl nadělat fůry. Já musím i samou vzteklostí a zoufalostí pracovat. —

97.

Klácel Šemberovi.

[1]) v Praze.
[2]) jakési nenapodobitelné značky.

7. ledna 1847. — Vybízíte mne znova k uchystání starých škvárů čili básní, když neodbírá se věc zralejší (Bidpai), kterak dlašky a padávky mohou míti naději, avšak ovšem mají publikum větší; ale Vojt. každá kniha má i spisovatele upokojiti, já ale nerad přežvykuji, véda komu to sluší. Však já bych dovedl uplácati nových a lepších, ale jedna věc překáží tomu. Že Vocel neupírá mi ducha básnického, zarazilo mne poněkud, jako potěšilo mne odsouzení Malého. Není mi milo, že ste poslal „Člověka v podobenství“ Vocelovi snad jménem mým, těší mne však naděje, že bez toho nepřijme to. Děkuji Vám za napomenutí a výčitky, jsou mi velmi vhodné, an já ve dne v noci jen buď botaniku neb Jung. Slovník přebírám, při tom ale když sám píši, chci-li zachytnouti slovem myšlenky, tak přispíšiti musím sobě, že mimo vůli vklouzají mi v péro zlé návyky, jichž dobře pozoruji na díle cizím. Pro to samé ale, že přemáhaje povahu ducha svého, obírám se sloupáním kůry, obíráním housenek a blech lovením, počínám též staviti se na nohy vlastní a mnohou blešku pošlu Vojtěchovi nazpět. Proč kladu ten „ocásek“ se, sme, ste etc. vždy na konec, na to Vy Vojt. sám v otázce odpovídáte nejvtipněji, kam pak mám přivěsiti ocásek než na konec? Mám já v hlavě jistá mysteria o pořádku slov, a ta nenalezají se v gramatice, aniž o nich gramatik qua talis co ví, jen čeťte v bibli, ve Štítném, a tuť naleznete někde cosi tajného, co líbí se, rozbírejte a suďte. — Že píši „sme, ste“ co přívěsek časoslova jiného, zavedl mne příklad spisovatelův dobrých, starých a mladých a výslovní učení Hankovo v mluvnici 1831 — a věru nerad učinil sem to. — S tím ú ů —! nevěděl sem opravdu, jak píši, a musel sem schválně psáti něco, abych zastihl tento způsob nedobrý, ačkoli přiblížejíce hloub snad i tento rozdíl ú a ů chatrný bychom našli, zláště kdybychom pomyslili na to **ou** a **au**, za něž píšeme ú = ouplný = úplný. Ohledem na ježto = ješto na Jungm. podpírám se, vůbec co slov dotýče se, opatrně ohlížím se, ve znameních pouhých ale nedospěl sem k puňtičkování plnému, video meliora, deteriora sequor. Slovíčko arci ovšem jest významnější z většího dílu než ovšem, jen pozorujte kořen. Logika praecedit grammat. Konečně **w** a **v**. Mám důvěřiti v takt Vojtěchův. Inu arci čili ovšem. Ale Vojt. já myslím, že patrný nesmysl spíše prasknouti má nežli zvyk jakýž takýž důvod mající — **v** jednoduché vystačí, k čemu d akráte jej staviti po sobě a jako plot ostavkový činiti **w**. Ohledem na **au** já sám přesvědčení nemám čisté, nemaje však ani pro stranu druhou důvodů více, učinil sem po vůli Vaší. Váš takt ale stranu w jest zvyk, nic jiného a zvyk u všech dogmatiků jest svědomí. Tuto máte **au** jest aspoň ještě gramatikální, etymol., ale v neb w pouze typografické.

98.

Klácel Šemberovi.

29. srpna 1847. Musím Vám psáti, neb stala se jest novina. Pán císař povolil na domluvu p. Mikš. p. Wimmerovi vydávati časopis moravský; ten časopis jmenuje se v tomto prutství [?] (poníženě prosím to je embryonství) svém „týdenník“ [1]), a pane Bože již v ohlášení (nevím kdo to měl na starosti) stalo se, že stojí listy „ponaučné“, to omen strašné. Nechť si. Byltě sem já již pevně odhodlán po mnohé klevetě, zdáliti se tohoto počínání, ale Vojt. konečně uznal jsem za povinnost přispívati dle možnosti své. Škorpík jest lokalem v Bohdalicích a snad více nepozdvihne hlasu ve jménu dvou diecesí — pak přijdete Vy snad přece do Brna a tuť stanete se přirozeným pěstounem a snad kojnou těchto listů. Redaktor Ohéral přijde beztoho k Vám požádati Vás k účastenství, já ale zatím kladu Vám na svědomí učiňte to, a Boček byl slíbil podati na začátek krátký, ale jadrný přehled moravské historie (?) a české literatury (?) při čemž můžete mi odkázati buď články jisté buď redakci známostí Vašich. Milý brachu, nastává nám spolu myslím hezká práce. — Co na plat, musíme, nechcemeli umříti. Co počne potom botanika a mineralogie? Inu zatím musím ještě honem do světa, a to sice posledního tohoto měsíce pro celý budoucí. Žádal mne totiž p. rytíř Barata, jejž Vy jakožto diplomaticus moravicus lépe znáte než já (ačkoli já jej též znám, jest to pán svobodomyslný a mluví dobře česky a rád), abych doprovodil syna jeho do Horních Rakous po horách a jezerách, p. Pr.[2]) dal povolení rád a já ještě raději přivolil sem. Však znáte toulavost mou, jenž ukrývá touhu ujíti hanebnému lidstvu!

99.

Klácel Šemberovi.

1847. U sněmu o Dudíkovi ani zmínka, historiograf žádný. — Zatím Volný a Vy (tak pravil mi před chvílí Ludvík) požádají se v pořádek a vědomost uvedsti Bočkovu pozůstalost (stavové dají za to vdově 5000 zl. stř.) Vy budete redaktorem diplomatáře pokračujícího za honorár, tak tím zarejdil (mimo Voln.) prelát předcházeje Dudíkově dotíravosti, avšak věděl jsem Serenym atd., jak to stojí, nebylo nikdy se co obávati. Proti Vám arci má p. biskup, že ste racionalista, „můj přítel“, Buzkian atd. Váš nejupřímnější podpůrce jest (hádejte) světící biskup Holom. (Thysebaert), nepřítel snad hlavní p. kanovník Holle. Víte však, na bisk. nic zde nezáleží — on prý se zase i na mne hněvá, nejen pro morálku, ale i proto, že sem měl říci při visitaci, že se mi dobře vede, on snad chtěl mi napomoci, kdybych žaloval na prel. Však ale to pletichy, a co nám po nich. Těšíte mne, že se „dobrověda“ mnohým zachovala, však ale budou zase mrzutosti, ačkoli Vy podivíte se mírnému slohu. Ovšem (to Vám k vůli místo

[1]) Od r. 1848. Hlavním spolupracovníkem Ohéralovým byl Klácel.
[2]) praelát.

arci) předmluva dotýká se nových hádek Gablero-Glasero-Havlíčkových [1]) anticipando, a viďte Vojt. tak zřetelně, tak upřímně to psáno, a doufáte-li, že čemu napomůže, nemyslím. Tomek mi psal dobré věci, 180 zl. dostanu — pak kdy prý zase co podám Matici — za korekturu nic nesrazí se mi — těšila mne tato tajná kritika. — Abych hlásil se o profesuru českou v Holomouci, marné, já nic neobdržím, kdyby však nějakým způsobem bylo možná dozvěděti se o mé připustitelnosti, hlásil bych se rád, já velmi rád učím a snad k tomu jsem schopný, nač uzavírám z toho, že špatný kazatel jsem a komediant žádný. Ten plat byl by pro mne dost, an bych dostal z domu zase nejmíň 100 zl. stř. k tomu. Můžete li ve Vídni se přeptati, učiňte, blaženost svou ale zakládám na tom, bych se dostal do Liběchova. Vždy ale v Čechách horší se to — bouře chystá se. Vojt. Bohemia semper erit monachus — br! to strašné proroctví Erasma Rotterd., avšak všechno k tomu schyluje se a ti Gableři et Compg. jsou nejhorší, jesuitův „koadjutores“, ač nevědouce. Víte, že já jsem chladný soudce věcí, a že nejméně dám zavésti se předsudkem svým, ano víte, že má filosofia jest nebýti ústavností, ale ustavičnou snahou; ale jaksi nechutné zdá se mi toto brojení proti filosofii, ač já právě nejvíc postavil jsem se v cestu školské zkamenělosti, proti systemu — oni ale zaslepeni jsou — věřte ale Vojt., že ani Gabler [2]) ani Havlíček nemyslel na mne, ale ty Herbart. — však to jedno — svoboda jest svoboda — a ta jest v theorii filosofia; já tomu říkám věda a proti vědě jest slepota — oni tomu sice říkají zdravý rozum, ale každý blázen svému bláznovství tak říká — kritika jest filosofia — jest věda — jest historia — svoboda — pokrok bez ustání — my co víme vpravdě jest jen to co „nesmysl jest“ — na konci jen může vysvitnout smysl čili rozum positivní — já poznávám jen „nerozum“, a proto nejsem žádný přívrženec — sum nullius — ani ík ani an.[3]) Ovšem do jisté přihrádky chtějí mne uzavříti — uzavřete si — však projdu skrze zámeční dírku.

100.

Klácel Šemberovi.

(V Praze) 16. dubna 1848. — Chcete abych přišel do Moravy, ale věřte mi, ač vím co a jak a k čemu, nemohu přesvědčiti se, že bych dobře učinil. Pomyslíte sobě Vojt., že jsem já tak těžce pracoval o osvětu na Moravě a konečně hrozili mi výpraskem! Ovšem řeknete,

---

[1]) Jan R. Glaser vydával Ost u. West, prostředkující mezi písemnictvím něm. a slov.; do něho přispíval též Vilém Gabler (1821—1897) a v č. 100 jmenovaný žid Moriz Hartmann, básník a politik německý. Gabler, spolužák a přítel i spolupracovník Havlíčkův, rozcházel se s ním v názorech o revoluci.

[2]) vystoupil 1847 v ČČM proti německé filosofii.

[3]) Oblíbené Kl., nebýti »Kantianer, Hegelianer atd. sondern selber aner«, což ovšem u něho samého bylo sebeklamem.

toť snad nebylo tak zlé. Kdo ví? Ošklivost to ale způsobilo v duši mé, jindy pronásledovali mne ti, ježto vždy vědí, proč pronásledují svobodomyslného, ale tenkráte rojili se proti nám ti, ježto sobě libují ve volnosti a svobodě. Zde jsem volen do Výboru národního, žádají abych česky přednášel filosofii, radí, abych přečkal zde utváření konečné. Na Moravě volá Týdenník a ulehlá role žádá oráčů. Vojt. já nevím. Poraďte mi, ale i tenkráte snad váhati budu. Ten klášter mne mrzí a po Vašem psaní tím více; já bych nemohl těm pánům v oči hledět, není mi to dáno, nedat znamenati na sobě to ono. Těm pánům však též bude milejší, když ostanu kde jsem. Dr. Štrobach purkm. měst pražských pozdravuje Vás. Víte že Leo Thun jest presidentem. Jsem právě teď co to píšu v Liběchově, poněvadž v Praze neměl bych pochvílí, u faráře jest celá rodina Dr. Fryče[1]), již se mu vede lépe, jest naděje, že úplně přejde zmatenost jeho. Předevčírem dělali kočičí musiku baronovi Kocovi, krajskému, jmenují takovou melu již „kocovinu", potom táhli k Fidlerovi, velkému kupci, ale ač dělali rámus hrozný, okna netloukli, všecko v počestnosti se odbývalo. Němci se zde také durdili, ale hrozili, že budou nosit barvy německé, Moritz Hartmann jich popouzí, ale Němci opět jak Baroš[2]) porazil je na sněmě, avšak ale za to byli přijati též křiklouni do Výboru. Zde by byla hrozná mela, kdyby čeho podobného Němci dopustili se, zde by nimi nakládáno co se zrádci, anť uznáno, že barva bílá a červená jest politická a ne slovanská; kdo tedy nosí barvy jiné, dává na jevo, že nechce míti centrum právě v Čechách, že neuznává Čechy za svou obec. Připověděli za to študenti, že odloží též palcáty a cepy (na čepicích). Milý Vojt. kýžbyste viděl Hanku co setníka „svornosti" (svatováclavské); já jsem čestný kaplan jejich, a pak Frantu co kaprhala čili něco takového. Svornost! Vojt. od Malého jsem tři hubičky dostal, co tedy od jiných! Já piju pivo na Besedě jako starý a hádáme se. Včera přišel i p. purkmistr do Besedy, to byl šramot; Štrobach jest nejpopulárnější, nejmocnější člověk v celých Čechách. Chtěli učinit p. Veitha purgmistrem, on ale dal omluviti se, uznávaje dobře, že nedostává se mu čeho zapotřebí má nynější purkmistr, ba ani zdraví nepostačilo by. Praví Dr. Štrobach, že již as 8 dní nevyspal se a již prsama neví kam. Na sněmě on jest Sprecher; mírní, napomíná atd., František[3]) trochu, však víte. Jsouť Vám někteří též také, jenž by vždy jen rádi měli pobouření v zemi; ale nechce se jim dařit, kýž se nepodaří! My máme za vybranou, teď jen potřebujeme ticho, aby chaos mohl utvářiti se, aby se vše dobře usedlo a uhlatilo. Řekněte Ohéralovi, že mu budu odtud psáti jako vzteklý.[4]) Potěšte Fišrovy. Pozdravujte naše a řekněte, ať se varují jesuitismu politického a že bude vše dobře!

---

[1]) Josef Frič (1804—1876), proslulý právník a obhájce, r. 1848 člen Svatováclavského a Národního výboru, onemocněl z námahy a rozčilení v začátcích revoluce.
[2]) spr. Borrosch, poslanec.
[3]) psáno Františak; snad míněn Palacký?
[4]) do Týdenníku.

Posudky.

Ph. Dr. Karel Černocký, Základy a záhady psychologického parallelismu. Nákl. vlastním v Hranicích 1920. Str. 72. C. 7·60 K.

Správněji mluví se o psychofysickém parallelismu, třebas název psychofysiky pocházel teprve z 19. stol. a nauka sama měla původ u Barucha Spinozy ve stol. 17. Jdeť o výklad poměru mezi dějstvem, jež nazýváme duševným, a tím, od něhož je lišíme, od „neduševného, tělesného, hmotného — ačkoliv i nám je duše také fysis a tedy úkony její také fysickými, tak že ani „psychofysika“ předmětu svého přesně neoznačuje; ale tak to ve vědeckém názvosloví zavedeno.

Ovšem jest mezi parallelismem Spinozova pantheismu a Fechnerovy psychofysiky ohromný rozdíl, jak dán časovými okolnostmi vědeckého badání; Spinoza postupuje (dle své domněnky) „mathematicky“, Fechner a j. psychologickým experimentem. (Uvádím jen tato dvě jména, jelikož jen o nich p. spis. zevrubněji jedná). Fechner není vlastně monistou v pantheistickém smyslu Spinozově; a to v kriteriologii znamená mnoho.

Probírati tu správné i nesprávné složky parallelismu, vedlo by daleko. Činí tak učebnice noetiky. A měl tak vlastně učiniti p. spis., který však podává jen obsah spisů Spinozových a Fechnerových, bez kritiky. V tom spis jeho nevyhovuje. Že i jeho výkladu nauky Spinozovy nesnadno porozuměti, není arciť pouze jeho vinou. Spinoza jest nyní monistickou filosofií nadmíru vyvyšován, zvláště se strany židovské. P. spis. vpadá do toho sboru slovy: „Právem nazývá Stern Spinozu Koperníkem filosofie, a Bolin praví o něm, že je spasitelem rozumu nové doby“, a jinými ještě, hodně nabubřelými frázemi (str. 1 a jinde). Není pánům nápadno, že majíce tolik Kolumbův a Koperníků přece nemají žádné Ameriky ani ústřední soustavy, ve filosofii totiž?

Spinoza, jak známo, radil náboženství lidu nechati, aby byl poslušnějším. Parallelisté velkopansky ponechávají „dualismus a vzájemné působení duševného a tělesného jako názor původní a přesvědčení lidu, majícího zřetel k určitým nábožensko-mravním účelům“ (71). A p. spis. dodává: „Děj životní a světový, který není pouze tvořením pojmů a úsudků, nýbrž od nich nezávislou skupinou a řadou jevů, staví se proti vlastní vědomé zkušenosti, která by nepoznala styčných bodů a vzájemností s tímto poznávaným světem příliš příkře“. Co, prosím, je to? A jiných, vědeckých důvodů není?

Prácí k dějinám filosofie máme v češtině pramálo, a již proto by spis tento byl vítán, kdyby byl jednak přehlednější, jednak kritičtější. Odborný filosof sice neodsuzuje šmahem soustav, ve kterých nalézá také cenné myšlenky, ale nepřísahá zase šmahem na běžné veličiny.

Z drobností mimo některé nepřesné věty budiž jen podotčeno, že Fechner, prý theofysik, skončil v theosofismu téměř pověrečném. U psychologa Müllera (41) bylo dodati, který to jest (G. E.) Na str. 22. zove se Spinoza „zamlčeným filosofem". „Parallelismus Spinozův je takto spíše kuriositou než filosofickou či psychologickou hypothesou" (63); i jinde znamenati výroky a citáty nesrovnalé.

* * *

Jindra Imlauf, Samojed. Román. Nové Město nad Metují. 1919. — Jas a stín ženy. Dramata všedních dnů. Dvůr Král. 1920. Str. 354.

Není radostno čísti knihy Imlaufovy. Jako ve starší sbírce prós „Tesknice" a v „Churavci" kreslí i tu skoro výlučně jen postavy lidí trpících, jejichž životní naději zklamala nemoc, neštěstí nebo lidská zloba, kteří někdy klesají pod tíhou bolesti do hořkého pessimismu či zoufalství, ale častěji nesou svůj nešťastný osud buď s vědomím hrdinné oběti neb aspoň s trpnou oddaností.

K těmto náleží hrdina „Samojedu" Tóma Stach, „divný člověk", passivní, bezradný to duch, odsouzený již vlastní povahou k utrpení. Má neobyčejně citlivé a lásce přístupné, jemné srdce, jež není schopno vzepříti se silné vůli druhých, tím méně bojovati proti životnímu zlu. Plane malířskou vášní, ale z vůle tvrdého otce a dojat matčinými slzami stává se řezníkem. „Není ani řezníkem ani malířem . . . Jediná jeho chyba, že nedovede se ničemu vzepříti. Dovede se jen obětovati. Ba ani to ne cele. Dovede jenom trpěti . . ." Smířil se s osudem: z adepta umění zůstal jen starý, nevlídný řezník, jenž po straně provozuje malířství, maluje studentům divadelní dekorace a dámám monogramy . . . „Románem ideové prohry životní" nazval spis. sám svou knihu. Kde se učil, ukazuje již ruské slovo „Samojed" i citát v mottu knihy: „Neodporuj zlu násilím!"

Takovými „samojedy", kteří prohrávají ideově svůj život, nedovedou nalézti svého cíle neb utíkají před ním, jest většina postav v poslední sbírce Imlaufově. Souchotinář, jenž trpí samotou, ale při tom zamiloval si svoje neštěstí a „s jeho stíny stotožňoval každou milenku" (Episoda). Mladý snílek, jenž vzplanul vášnivou touhou po očích slečny pokladní a sešílí, když později ztrácejí lesk (Oči). Úředník, jenž obětoval i nevěrné popálené milence část své kůže a bere si ji pak za manželku, upadá z vyvrcholeného citu pro čistou lásku v nejvšednější život (Rozpory). Inteligentní vojín ztrácí víru v ženy, když vidí jednání některých ošetřovatelek v nemocnici a když jeho milenka nemá tolik síly, aby se mu těžce zraněnému obětovala (Předivo těžkých dob).

Jak patrno, jde tu skoro vesměs o muže, chorobně citlivé nebo slabošské. A žena, o níž přece mluví titul knihy? Spisovatel věnuje jí úvod, kde doznává, že je trapně zklamán dnešní ženou; a v posledních dvou nejdelších prósách stává se právě tato dnešní žena stínem mužů o sobě dobrých a ušlechtilých: svým lehkomyslným

nazíráním na život láme jejich důvěru v ženu vůbec a strhuje je tu do všednosti, tu do pessimismu. Ve všech ostatních povídkách však žena stojí nad mužem: přes opovržení všech obětuje se ošetřování nezhojitelně nemocného (Hanba), žije pro dítě (Vinni?) a trpí s ním v beznadějném smutku (Matka) a konečně svou laskavou obětavostí k cizím nemocným pozvedá pokleslou víru mužovu (Předivo těžkých dob). A to jest při všem smutku, jaký provívá celou knihu Imlaufovu, jedinou její kladnou stránkou: jasně vyslovené přesvědčení, že jen žena vyléčená z choroby dnešní doby — lehkomyslné požívačnosti — žena očištěná pravou kulturou srdce a zušlechtěná obětavou láskou stane se podporou muže a požehnáním národa.

Eva Jurčinová, Návrat a jiné novelly. Praha 1920. Str. 189.

Ne bez důvodu jistě vyžádala si mladá spisovatelka, jejíž beletristická práce přinášela před nějakou dobou Moderní Revue, úvodní slova pro svou první knihu právě od Růž. Jesenské: hlásí se tím jen ke své učitelce a svému vzoru, jehož vliv je patrný již v lyricky naladěném slohu, v dějové romantice i v kresbě ženských postav. Je to vlastně jen jedna základní povaha, jež s nevelikými odstíny vystupuje ve všech sedmi novelách: jemná, vzdělaná a hloubavá žena, jež touží po sourodé duši, po vyšší oduchovnělé lásce, ale je zklamána obyčejně tím, co nabízí život, nepochopena mužem i svým okolím, takže s teskhou jakousi hrdostí uzavírá se samotářsky v sebe, filosofuje o lásce i životě, chlubí se svou vypěstovanou duševní silou, ale za chvíli přece jen vzpomíná na minulost, na „vášnivou vůni červnových růží s trpkou příchutí mořské rosy“, již zachránila z dávné lásky, tesknі a sní nad starým nějakým dopisem neb uvadlou květinou. „Silná duše odmítá prázdnou pohanskou lásku —“ praví jedna hrdinka malíři, jenž se jí marně koří. „Jen sublimní duše milují; ostatní užívají. A své vzácné umění si vykoupily vždy lety bolestí a sebekázně, neboť čiré lásce nelze přistoupiti k oltáři než s nitrem, očištěným sebepokořením od přítěže pýchy“. „Věříte v lásku, již nežijete“, řekl malíř. „Stačí věřiti“ (142). Ale doma potom před spaním sahá k opiu . . .

Nejdůsledněji vylíčila spisovatelka tuto touhu a zklamání ušlechtilé ženy v titulním románku, jenž zabírá více než polovici knihy. Jen něco nového je tu: naznačuje již také cestu, na níž možno trpící ženské duši najíti životní klid a usmíření. Mladá žena po marném bloudění vrací se do domova, na slovácký venkov, doufajíc, že se upokojí prací v polním hospodářství. Ale jen na čas: ve chvílích odpočinku ozývají se duševní zmatky a nové bouře. Bůh Spinozův, jemuž se klaněla po svém otci filosofu, nemůže vniknouti do hlubin jejího vnitra. I v jiných filosofických knihách nalézá jen „marné chiméry srdcí zmítaných vášněmi rozpáleného mozku“. Teprve když srdce její nejhlouběji padlo, sestoupil do něho Bůh a vyplnil jeho prohlubně, neboť se zbavila pýchy a zemské tíže. „Pak počala jsem radostně milovati svou hroudu, svůj kraj a lidi v něm“. K obratu

přispěl také starý malíř, jehož duše vykonala podobnou cestu od marnosti pozemských věcí k Bohu. „Žil jsem bez Něho, a umění, jímž jsem Mu nesloužil, nenaplnilo mého srdce“ (107).

Návrat k Bohu a k rodné půdě, k přirozenému životu — to by byla tedy odpověď spisovatelčina na všechny ty muky, jimiž trpí hrdinky ostatních jejich prós. A snad i odpověď pro ni samu: neboť právě ve všech těchto drobnějších novelách zaráží nás něco cizího, nepřirozeného, umělého; postavy jejich ztrácejí se, jak o jedné sama praví, „v efektním divadelním světle“, hovoří sice vesměs velice pěkně a duchaplně, ale působí při tom dojmem cizokrajných, ve skleníku pečlivě vypěstěných a také cizími jmény okrášlených růží. Titulní novela je důkazem, že spisovatelka dovede se vymaniti z toho nepřirozeného ovzduší, a pak i slibem v další vývoj nepochybného, myšlenkově založeného talentu.

Josef Šach, Hoře lásky. Novely. Praha 1920. Str. 143.

Námět všech šesti novel, jež shrnul mladý spisovatel kněz do své třetí, tuším, knížky, je skoro týž: bolest muže ze sklamané nebo nedostižené lásky. Všichni hrdinové jsou čestní, jemní mužové inteligentních stavů: úředníci, lékaři, učitelé atd., skoro všichni zamilují se náhle, a to obyčejně na cestách, v Benátkách, na lodi, v lázních, nebo konečně jako vojáci v Sibini; ženy pak buď zrazují upřímně je milující muže, nebo si s nimi pohrávají a pak je odmítají, nebo konečně samy trpí náhle probuzenou láskou. Jde tedy vesměs jen o erotické nejvšednější rozpory, jichž bylo literárně již tolikrát využito, že se člověku opravdu znechucuje čísti v neustálých obměnách o takovémhle „hoři lásky“, zvláště je-li pojato bez vyššího nějakého hlediska, podáno bez hlubšího uměleckého proniknutí a cítíme-li všude snahu působiti osvědčenými prostředky na cit průměrných čtenářek. V tomto směru bude knížka Šachova dobrou náhradou podobné zábavné četby, neboť spis. počíná si všude jemně — čímž se aspoň liší od „realistických“ líčení B. Brodského — vypravuje lehce, slohem mnohdy citově zvlněným a někde („U moře“) i s jistým dramaticky působivým spádem. Snažil se také vykresliti živě prostředí svých všedních událostí, uplatňuje tu v nejhojnější míře své cestovní a válečné zkušenosti. Zvláště v poslední novele („Zlato“) jest až příliš znáti stopy osobních vzpomínek na bývalý asi pobyt v Sibini: jest přeplněn místními, zcela podřadnými podrobnostmi, takže při nepatrném ději stává se kalendářově rozvláčnou povídkou a kazí lepší dojem předešlých.

Vlasta Pittnerová, Pro dítě. Román. Moravskoslezská kronika 1919. Nákl. R. Prombergra v Olomouci. Str. 262.

Povídky zasloužilé spisovatelky těší se rostoucí oblibě v širokých vrstvách čtenářstva, takže vycházejí v nových vydáních a po rozebraných

dílech je stále hojná poptávka. Mám zkušenosti, že i vzdělanější čtenáři po různých moderních a cizokrajných knihách rádi se vracejí k Vl. Pittnerové: je jim jaksi milé ono tak prostě a přece sytě kreslené ovzduší starých našich zámků a podzámčí, mysliven a hájoven, pohorských vesnic a městeček i mlýnských samot s řadou postav sice často se opakujících, ale přece jen samorostlých a většinou dobrých, s dějem nehledaným, ale skoro vždy poutavým. Takový jest i román „Pro dítě", obsahující zajímavý příběh o myslivcově dceři, jež se obětuje dítěti svého nešťastného bratra a konečně dochází zaslouženého štěstí. Jen nutno vytknouti zlozvyk, jejž bylo pozorovati také již u jiných knih téže spisovatelky: vydává starší své práce pod novým názvem bez nějakého upozornění, takže čtenář se domnívá, že koupil novou knihu, a zatím po několika stránkách pozná, že je to doslovný otisk knihy staré, kterou již má. Tak román „Pro dítě" vyšel v „Ludmile" r. 1911 pod názvem „V myslivně a zámečku". *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Hilaire Belloc, Cesta do Říma. Z angličiny přel. Ant. L. Stříž. Graficky upravil prof. Jaroslav Benda. Vyd. Družstvo přátel Studia v Praze 1920. Str. 324. — „Každému poctivému čtenáři, který si koupí, vypůjčí neb dostane tuto knížku, jakož i kritikům jejím (kterým bude trojnásob užitečna) pozdravení — a cokolvěk ještě jest zadarmo!" Tak se uvádí spisovatel, jenž si umínil a také dokázal vykonati v červnu pěšky cestu z Toulu přes Švycary do Říma, aby byl na mši u sv. Petra na slavnost sv. Petra a Pavla. Tak se uvádí a tak také se představuje jeho knížka: jemným humorem i jadrnými pravdami, při tom zhusta až příliš podrobnými popisy krajin a učenými narážkami, jimž ani vzdělanec vždycky neporozumí. Do lidových knihoven tedy se nehodí, pokročilejší student však leccos pěkného z ní pochytne a tím více vzdělanec. — Překlad sytého, často přeplněného slohu byl jistě nadmíru pracný, i nemožno zazlívati, že se místy nesnadno čte a chápe. Na str. 125 — dobře-li rozumím souvislosti — věta: „dobré jest, netřeba-li se nám navraceti k Víře" byla by snad srozumitelnější, kdyby se přehozeně řeklo: k Víře navraceti. Piše se: aposiopesis, dithyramb (nikoliv aposiopaesis, dyth.), čtveru příčin (m. příčinám) a j. — Vkusně vypravená kniha ozdobena jest četnými obrázky, jež sice mnoho neillustrují, ale některé pohledy pěkně zachycují.

Růžena Svobodová, Barvy Jugoslavie. Obrázky z cest 1911. Praha. Str. 93. — Není to cestopis souvislý, nýbrž jen úryvkové ohlasy dojmů z cesty, vykonané přes Terst na Split, Salonu atd. do Dubrovníka a odtud přes Mostar do Sarajeva. Vnímavé oko a citlivá, ba přecitlivělá duše zachycuje tu v obrazech slohově sytých svérázné jevy zajímavého a nám blízkého lidu i kraje. Jsou to tedy obrázky převahou náladové. Jak přirozeno, navštívila spis. také sva-

tyně, bezmála jediné památnosti tamější, a ačkoliv nyní víme, že nitrem byla daleka časté frivolní cestovatelské ledabylosti, ba právě proto zaráží tu a tam poznámka téhož druhu. Na př. na str. 19 o mši v kostele kastelském „sedláci a vinaři zpívali beraními hlasy, možno říci, že mečeli“ a „slovanský bůh, s nímž se kdysi v bohoslužbě dorozumívali, byl tiše přítomen a vnímal pozorně všechny písně, jež mu byly ovčími hlasy předzpěvovány, a nenaslouchal latinským bohoslužbám“. Podobně na str. 66. Za to na str. 75 v mešitě „všechna rozechvělá, ještě tajemnější úcta ke kultuře náboženské, k cizímu bohu prolétá mými nervy“. No ano, k c i z í m u! Na oné str. 66 se pozastavuje nad tím, že v kapličce slouží kněz, ač nikdo na mši není; zajisté byla to ustanovená hodina, kdy okolní na mši přijíti mohli a jindy jistě také přicházeli — že právě té chvíle tam nebyli, nevadí, neboť mše svatá není pouze pro přítomné! — Na str. 93 opraviti dlužno: iliždských; „kdo nebyl tisící s užitku“.

R u d o l f S e c k ý, N a H o ř a n s k é m m l ý n ě. Povídka z Posázaví. Str. 136. — Z l a t ý p o t o k. Vesnická romanetta. 2. vyd. Str. 98. Nakl. Jan Kotík. Praha-Smíchov 1919 a 1920. — V prvé povídce ze dvojí studentské lásky jedna přímo končí šťastně, druhá teprve po oklice, přes nešťastný sňatek s jinou. — „Zlatý potok“ obsahuje 6 obrázků, též milostného obsahu; pod nadpisem jednoho z nich (U božích muk) jsou příběhy dva. — Osnova dějův i podání jest jednoduché, naivně vypravující, někdy ve slovech bez potřeby a tedy neprávem překypující, ve slohu starších povídek romantických. Víc úsečnosti a soustředěnosti, méně mluvení by jim neškodilo, zvláště v povídce prvé; též vážnější náměty tvorbě p. spisovatelově i čtenářstvu lépe půjdou k duhu. Závadného není v knížkách nic. — Nepíše se: nápadu Hradilově; tázal se jej; vidíc a j.

M a r i e G e b a u e r o v á, N a z e m i. 1914—1918. Praha 1920. Str. 169. — Devět obrázků, dumavých i zádumčivých, z velké části krajinomalbami vyplněných. Tu a tam ozývají se ohlasy bouře válečné; přímo na její istrijské dějiště uvádí nás kresba poslední (Na zemi se nezelení . . .) — Hodí se pouze vzdělanějšímu čtenáři.

Rozhled

Náboženský.

Četné úsudky nekatolíkův o církvi katolické, jejím významu nejen pro život náboženský, nýbrž i vůbec kulturní, společenský, politický atd. sebral a dle obsahu ve 13 oddílech přehledně sestavil spis. Dr. H. Rost v knížce Die katholische Kirche nach Zeugnissen von Nichtkatholiken (Regensburg 1919, Pustet, str. 214. c. 3 35 M.) Jsou to vážná svědectví, vážných, zkušených lidí, kteří uměli pohlížeti hlouběji, než se v obyčejném odsuzování církve stává; výroky jejich působí tedy nejen váhou osobností — od nichž konečně by se mohly tu a tam v jednotlivých případech uvésti též úsudky nepříznivé, nýbrž i váhou důvodů. Kazatelé, spolkoví řečníci atd. mají tu spolehlivou zbrojnici proti lehkomyslnému hanobení církve.

Ostatně budiž co do útoků na církev i pro její obranu podotčeno, nač se obyčejně zapomíná, že totiž církev zove se svatou jakožto ústav spásy, její příslušníci svatými, ale podle povolání a předsevzetí (Řím 8, 28), rodem vyvoleným, královským kněžstvem, národem svatým (1 Petr 2, 9), opět podle povolání, nikoli v pyšném smyslu husitském a j. p. podle dokonalosti už dosažené. Církev sestává z lidí, křehkých lidí, které ke svatosti vésti má a chce — kdyby už svatými byli, nebylo by církve třeba. A ti, kteří ji pomlouvají jsouce ještě v ní, ať se podívají sami na sebe, zdali oni sami jsou lepší, zdali oni sami by neměli napřed odsuzovati sebe, že jsou nehodnými údy církve, že podle ní nežijí. Naproti odpůrcům stojícím už mimo církev jest nyní zajisté snadno a bohužel nutno použíti jakési retorse, poukazovati totiž posluchače na to, jací lidé to vlastně jsou, co církev špiní, jak by lidská společnost vypadala, kdyby sestávala z takových lidí, nebýti církve a svědomitých údů jejích. Dokladův jest kolkolem dosť a dosť, bohužel!

*

jv. — Vydavatel časopisu „Allgemeine Evang. Luth. Kirchenzeitung“ v novor. čísle líčí nynější stav protestantské církve. V církvi nastala veliká trhlina, jíž nesnadno odstraniti. Naproti tomu přestála církev katolická šťastně dobu revoluční, ano „vyšla ze zmatků silnější“. „Kolik vítězství u katolíků, tolik porážek u evangelíků“. Rána za ranou dopadala na církev protestantskou. Napřed byl to pád zeměpanské vlády církevní, který znamenal víc, než si bezstarostní lidé myslí, protože vláda ta byla podstatným činitelem k zachování církve protestantské. „Není dobře, když si stále zakrýváme toto tvrdé faktum, že evangelická církev ve starém smyslu zanikla“.

Toto příliš těžké „navštívení“ bylo prý církví samou zaviněno. Co udělala evang. theologie ze slova božího? „Nebyla to evang. theologie, jíž slovo boží . . . bylo rozvráceno? Kdo udělal Nový zákon nejistým? Kdo odvážil se dokonce i na osobu Ježíše Krista? Správa církevní nečinně přihlížela; nescházela ovšem napomenutí, avšak kde byla plamenná vážnost apoštolů a proroků? . . . Viděli jsme jak to šlo s kopce, nejvíc ve škole, avšak zvykli jsme si posléze na úpadek“.

Bůh táže se: „Co jste udělali s mým slovem? . . . Co jste udělali s mou církví? . . . Kolik přívrženců mají falešní proroci? Nikoli to, co Bůh řekl, nýbrž to, co si sami myslili, platilo jim jako první povinnost hlásat“. Jádrem protestantismu nebylo dle těchto „falešných proroků“ slovo boží, nýbrž právo osobnosti. Dle jejich nauky mělo se slovo boží měniti dle časových potřeb.

Protestantský denník „Berner Tagblatt“ přinesl úvodník, jehož titul již budí pozornost. „Katolicism jako vítěz“. Rozdíl mezi poměry v církvi katolické a poměry v církvi protest. je prý očividný. „V Německu rozsápává se protestantský sever sám. Církev Lutherova je němou a rozervanou. Každý pastor hlásá svůj katechism, ano mnozí z nich v nerozumné zaslepenosti dopomáhají třídní vládě proletariátu k vítězství“. Z toho prý těží církev katolická v Německu, Anglii, Americe, ano ve Švycarsku. Bude-li Německo zachráněno, pak prý vyjde spása pravděpodobně z katolického jižního Německa.

Pastor B o d e vydal „spisek o křesťanském němectví: W o d a n a J e ž í š“. Dle něho je náboženství křesťanské velmi blízce příbuzným náboženství starých pohanů německých, ano obě náboženství jsou prý v poslední řadě s o b ě r o v n a. Náboženství starých Germanů bylo Kristu velmi blízkým! U obou byla pravá zbožnost, pravé náboženství síly, u obou svoboda. „Co naporučil Kristus, abychom činili? Nevíme“. Co naporučil Wodan, ovšem B. také neví, ale to nic nedělá. Toto „německé křesťanství“ má u nás blížence v křesťanství novohusitském, domněle českém: náboženstvím žádný ten zmetek není, ale mělkým lidem stačí i nic, jen když není římské.

Pastor D e h n snaží se sblížit protestantism se socialismem. V článku, který uveřejnil v ústředním orgánu socialistickém „Vorwärts“ dává radu, aby socialisté zúčastňovali se voleb do kostelních výborů a tím nabyli vlivu na volbu pastorů. Obnově zemské církve protestantské mohlo by se tím prospět. „Nebylo by to něčím velikým, kdyby podařilo se vytvořit lidovou církev, demokraticky založenou, v níž křesťanský socialní demokrat měl by plné právo? Nový život mohl by vykvésti v chrámech, kdyby mohla býti zjednána silná protiváha mohutnému, v hloubi nekřesťanskému nacionalisticky-protisocialistickému duchu novým duchem dělnictva“. Bebel ovšem prohlásil: „Křesťanství a socialism mají se k sobě jako oheň a voda“!

Proti takovému, velmi nebezpečnému radikalismu ozývají se ostré protesty orthodoxních pastorů, z nichž někteří pracují pro sblížení s církví katolickou, navrhujíce n. př zavedení zpovědi, exercicií atd. Pastor Alex. F a u r e pátrá v díle letos vydaném „Die Zukunftsarbeit

unserer Kirche“ po příčině smutných zjevů v dnešním protestantismu. Hlasy o zlidovění církve jsou prý nebezpečny. „Lidová církev byla by dle mého soudu ještě větší nehorázností nežli stará státní církev, která ponížila duchovního na nejposlušnějšího úředníka a náboženství na nejúčinnější prostředek uspokojující“ (19.) Pro obnovu ducha opravdu křesťanského jsou dle něho exercicie velmi vhodny. Tato „stará oblíbená myšlenka“ nebyla by při pronikavé reformě obtížnou. Ústavy takové, v nichž by mohli příslušníci všech stavů nějaký čas dlít v ústraní a věnovat se úplně pobožnostem a náboženským cvičením, mohly by dle slov Faurových přinést nesmírné požehnání“. Jaký zisk měl by z toho lid sám a jak by náboženský život mezi námi se vzpružil!

Nejen knihami nýbrž i obrazy mohlo by náboženství působit na mysl lidu. Faure lituje toho, že poměr církve protestanské k umění není šťastný. „Einst waren Hochblüten der Kunst mit Religion und Kirche unauflöslich verbunden“ (40.) To bylo ovšem v církvi katolické! „Štětec největších malířů a péro největších básníků sloužilo beze všeho obci toho, který sám byl největším umělcem všech dob; a při tom lidová zbožnost přivodila nejkrásnější květy náboženského umění lidového v obraze, zpěvu a písni; ... musilo by se ještě mnoho změnit, církev s uměním znovu se zasnoubit“. „Snad jsme přece jen reformací na zbožnosti, na opravdové zbožnosti časem víc ztratili než získali“ (91.) „Zda nebylo by mnohému evangelíkovi lépe, kdyby byl katolíkem a zbožným, než evangelíkem a bezbožným?“ Proti obvyklým výtkám vůči církvi katolické, že podporuje fetišism, praví Faure, že v církvi protestantské jsou všechny stupně náboženství, „od nejhrubšího fetišismu až k nejjemnějšímu zduchovnění“.

V příloze „Církev a škola“ píše protestantský časopis Reichsbote o zpovědi tak, jakoby celou stať byl vzal z katolické dogmatiky. Oznámení milosti, jak je ve zvyku u protestantů, není „žádným rozhřešením, které Kristus mínil a chtěl. Diese ist doch fraglos zu verstehen im Sinne des Vollzuges einer priesterlichabsolvierenden Tat, die an das Beichtkind zu applizieren ist“. K tomu ovšem třeba zpovědi a sice „opravdové zpovědi“, která je předpokladem, má-li slovo Kristovo (Jan 20, 23) dojít uplatnění. „Proto patří skutečná osobní zpověď a úplná osobní absoluce nerozlučně k sobě“. Protestantism zamítl zpověd a tím důležitý prvek křesťanský — k své velké škodě. „Je faktem nepopíratelným, že v jednom nejvíc rozhodujícím bodu křesťanského a církevního života nastalo hluboko zasahující ochuzení naší církve“. Tím jsou členové církve o „nevýslovné dobrodiní“ oloupeni, které Kristus ve své hluboké božské moudrosti ustanovil. Odstraněním zpovědi byla „duchovnímu úřadu vyrvána nejhlubší část srdce“, protože nemůže řádnou cestou dospěti k vykonání nejvyšší funkce kněžské, rozhřešující. Tak musí jasným a vědomým cílem církve býti znovuzřízení řádu, který opět dopomůže zpovědi k jejímu právu, které Bůh chtěl, a který nabývá svátostného rázu absolucí, jež je nutně spojena se zpovědí... Neboť nedostatkem zpovědi a tím církevního výchovu

a kázně onemocní církev a musí stále víc a víc churavěti při veškerém sebe horlivějším a důkladnějším hlásání evangelia, ano může tímto nedostatkem zaniknouti. Avšak bezpodmínečným předpokladem pro pozvolné upravení stávající praxe zpovědní jest a zůstává znovuzřízení duchovního úřadu jako božské instituce, zakořenění tohoto názoru ve vědomí duchovních a členů obce, vychování prvních ku kněžskému pojímání jejich úřadu pod vedením starších, kněžskou vážností a kněžskou láskou naplněných osobností". Tak vrchní pastor ze Zvěřinska, F. Hoffmann. Nad čímž i čs „reformisté", kteří taktéž zavádějí všeobecnou, totiž žádnou zpověď, mohou se zamysliti, chtějí li.

T. ř. Treuga Dei chystá pro pastory b r e v i á ř.

*

jv. — Z Ameriky, která nejvíc vytěžila ze světové války, chystá se bohatými prameny zlata nová offensiva. M e t h o d i s t é, c í r k e v e p i s k o p a l n í, b a p t i s t é a A r m á d a s p á s y rozvíjejí rozsáhlou propagandu, majíce k disposici fond, o němž se praví, že by Německu stačil, aby zaplatilo veškeru náhradu válečnou. Miliardář Rockefeller, rozhodný stoupenec baptistů, věnoval k tomuto účelu obrovské obnosy. Protestantisace Evropy je cílem všech těchto snah.

Methodisté chtějí v Římě (na Janikulu) vybudovati methodistický velechrám, který má svou rozlohou a nádherou zastíniti chrám sv. Petra.

Ve Francii rozšiřuje se traktát „Les églises huguenotes de France et de Belgique et le peuple chrétien d' Amerique", dle něhož hugenoti jsou duší Francie. Vůdci hugenotů zajímají vysoká postavení ve státních úřadech. T e m p s, který má ve Francii značný vliv, je v rukou hugenotských. Jest veřejným tajemstvím, že vláda při každé vhodné příležitosti nadržuje hugenotům. Max F a r l a n d, vůdce a generální tajemník správního komitétu všeobecného koncilu církví křesťanských, byl na přání protestantů francouzskou vládou v Bordeaux úředně uvítán, ačkoliv jeho poslání mělo ráz čistě konfessijní. Ve Francii zanechal značný obnos a vrátiv se do Ameriky, prohlásil, že přítomný stav Francie je velikému hnutí protestantskému velmi příznivý. Téhož názoru je časopis „Le Huguenot", který vydáván i v řeči anglické; píšeť: „Belgie a Francie jsou zralé pro protestantskou evangelisaci; demokracie, pro kterou obě země tak mnoho vytrpěly, musí najít inspiraci v evangelickém protestantismu".

Není divu, že katolíci těchto zemí jeví znepokojení a prosí americké souvěrce o podpory. I maršál Foch prosí zvláštním dopisem arcibiskupa v New Yorku, aby se svými věřícími pomáhal stavěti rozbořené chrámy v severní Francii.

Církev anglikánská pokouší se všemožně o unii s církví východní, nesjednocenou. Gibraltarský biskup vykonal již několik cest do Cařihradu a Athen za tím účelem. Řecké církvi slíbeno odstranění kalifátu z Cařihradu, obnovení starého patriarchátu s plnou mocí dřívější, bude-li ochotna, vejít v unii s „Church of England".

„Frankf. Zeitung" přinesla nedávno prapodivný inserát, jímž

hledají se dobrodinci s velikým kapitálem, aby mohl být založen ideální podnik t. j. nové náboženství, které nazývá se humanitarism. O potřebnou propagandu stará se mohutný list, k tomu účelu založený, Humanitarian Era. Ve skutečnosti jedná se zde o pokračování snah positivistických, které v Americe oživly. Hnutí toto vypovídá boj každému positivnímu vyznání církevnímu. Zajímavo je, že ujímá se spartakovců a bolševiků, kteří prý ze „šlechetných pohnutek" jednali, když dopouštěli se bezpráví. Zločiny jejich je prý vinen papež a státníci, kteří nejednali dle rad a návrhů nového spasitele humanitarianského, Wilsona! Hlavně proti papežství jeví toto hnutí velikou nenávist. „Svatou řečí" nového náboženství má být angličina.

U nás Armáda spásy a t. ř. Ymca, o nichž tu již jednáno (Hlídka 1919, 611), provádějí svoje kousky dále, ovšem s vládní podporou. O Armádě sp. kterési — neklerikální — noviny nedávno psaly, že ji k nám zavedla jakási „hysterická stará panna", že sbírá u nás mnoho peněz (NB podle stanov Armády jsou země, kde ona působí, zavázány, ji vydržovati!), a táží se, jest-li pravda, že nasbírané obnosy se posílají do „mateřince" jejího, do Londýna. Jak vidno, někomu se „výchovná" činnost vyplácí, někomu ne. Že se v kalnu nejlépe loví, jest od jakživa známo, a naši volnomyšlenkáři s reformisty se přičiňují jak mohou, aby toho kalna bylo co nejvíc. Národ, který opouští víru, propadá nejenom nevěře, ale i pověře. Armáda spásy pak nečiní nic jiného než: Kdo chce kam, pomozme mu tam! třebas i za pořádnou záplatu.

Ymca nevystupuje sice tak dryáčnicky, ale co do náboženství není o nic lepší.

*

Třetí relace o stavu diecese brněnské. (Č. d.) Dioecesis enim mihi concredita sat ampla est, et quoniam temporibus, quae nefastum annum 1848 sequebantur, longe insufficiens erat numerus eorum, qui militiae clericali adscribi petierant, magna adhuc sacerdotum penuria laborat, ita ut omnes fere cura animarum et pastorali solicitudine abunde occupati sint et per aliquod dies absque ovium suarum detrimento a beneficio se absentare non possint. Longe major etiam pars beneficiatorum quoad proventus temporum injuria haud exiguum passa est damnum et ad egestatem fere est redacta. Inhabiles igitur reperiuntur plurimi ad expensas faciendas, quas longius iter exigit.

Cum apostolicis praeceptis quoad synodus convocationem, utut mihi desideratissimam usque nunc non potuisset fieri satis, defectum illius supplere quodammodo debuit et debet consistorium, quod praeter capitulum cathedrale ceu ordinarium senatum meum a consiliis mihi est in regenda dioecesi, cui praeter capitulares canonicos alii quoque viri ecclesiastici in cura animarum aliisque negotiis ecclesiasticis gerendis versatissimi et a pietate plurimum commendabiles adsident, quodque semel qualibet septimana convocatur. Opportunam inde nanciscor occasionem ea cognoscendi, quae pro loci, temporum et perso-

narum ratione ad fidem fovendam, ad mores emendandos et ad consulendum indigentiis cleri ac populi necessaria aut salubria arbitrantur. Caeterum consuetum mihi, in omnibus rebus ac negotiis difficilioribus aut causis gravioris ponderis cum reverendissimo metropolita consilia communicare, potissimum etiam ideo, ut in provincia ecclesiastica consonus vigeat procedendi modus.

V. Probe sciens evangelicam praedicationem inter praecipua episcopalis ministerii munera numerari beneque noscens, jucundum ac utile esse gregi sui ipsiusmet pastoris audire cohortationes, consilia ac monita, non tantum in Urbe, sed etiam occasione visitationis meae in quavis ecclesia, quam contigerit visitari, verbum divinum praedico. Ast fideles etiam per idoneos probatosque ministros assiduo sacrarum concionum usu salubriter perfrui curo.

VI. Depositarium poenarum et mulctarum pecuniarum non existit. Causae enim etiam ecclesiasticorum pro criminibus aut delictis, quae poenalibus imperii legibus animadvertuntur, ad judicem laicum deferuntur, et quidem respectu cleri sub iis cautionibus, de quibus art. XIV. praelaudatae Conventionis seu Concordati provisum est.

In clericos autem contra praecepta ss. canonum et legum apostolicarum delinquentes, uti et in fideles laicos, ecclesiasticarum legum et canonum transgressores, poenas mere spirituales infligere eosque per ejusmodi media spiritualia ad saniora revocare, magis consultum praeprimis nostris diebus videtur.

VII. Affirmare possum taxam in curia ac cancellaria episcopali exigi valde tenuem imo mitissimam et etiam hanc saepius remitti. Proposui jam mihi quidem ad uniformitatem in provincia ecclesiastica etiam hac in re consequendam Sanctitati Tuae humiliter supplicare, ut eundem taxarum indicem, quem pro archiepiscopali curia Olomucensi confirmavit, etiam pro dioecesi Brunensi ratihabere dignaretur. Ast cum in indice praefato nonnullis causis inscripta sit taxa ea major, quae nunc in cancellaria mea reperitur, aliae vero causae ibidem taxatae reperiantur, in quibus ad praesens taxa nulla hic solvitur, consultum puto, preces ejusmodi ad aliud propensius differre tempus.

VIII. Ex quo per Conventionem inter Sanctitatem Tuam et caes. reg. apostolicam Majestatem initam, pro qua Tibi, sanctissime Domine ac Pater, perennes sint laudes pariter ac gratiae, ecclesiasticis negotiis in ditionibus imperii Austriaci fuit consultum, nihil profecto habui nec est, quod circa exercitium episcopalis officii vel jurisdictionis ecclesiasticae vel tuendae ecclesiae libertatis mihi obstaret, quin imo omni officio episcopali sine impedimento et intacta jurisdictione ecclesiastica defungi valeo.

IX. In omnibus operibus meis non vanam hujus saeculi laudem quaerens, sed potius spem meam in Deum ponens, bonorum omnium Remuneratorem, non auderem profecto de iis, quae durante ministerio meo episcopali pro ecclesia, clero et populo peregeram, mentionem facere, memor divini verbi: nesciat sinistra, quid faciat dextera tua. Cum autem instructio apostolica pro relatione concinnanda talem enu-

merationem specialem praecipiat, sequentia omni in humilitate adferre praesumo.

Ad ecclesiarum aedificationem et restaurationem plura millia florenorum val. austr. contribui; paramenta pretiosa cathedrali ecclesiae comparavi, pretio pariter multorum millium florenorum; ad fundandum seminarium puerorum et extruendam amplam pro eo domum magnam pecuniae summam obtuli et insuper quotannis inde ab ejus erectione mille florenos et ultra huic instituto donavi. Residentiam episcopalem magnis sumptibus per omnia et praecipue etiam sacellum meum domesticum restaurari feci atque hoc pulcris vestibus sacris aliaque suppellectili ad cultum divinum instruxi. Aedes parochiales in praediis dominicalibus ad episcopatum pertinentibus partim extruxi, partim restaurari curavi. Sumptibus meis exercitia spiritualia pro populo, quae missiones dicunt, habita sunt, et etiam pro clero exercitia spiritualia quotannis instituuntur. Beneficiatis, quorum reditus tenuiores sunt, prout sacerdotibus pauperibus larga manu subventionem praestavi. Nosocomiis, orphanotrophiis, hospitalibus aliisque piis institutis quot annis etiam uberi pecunia succurro, pauperumque solertem curam habeo, ita ut quovis anno millia florenorum pro hoc scopo impendam; etiam publicis ephemeridibus, quibus scopus, refutare perversas hujus saeculi opiniones, vindicare justitiam, veritatem et se opponere ejusmodi pessimae notae ephemeridibus, quae diabolica prorsus arte omnem juris, honestatis ac religionis ideam extinguere et religiosum et socialem ordinem invertere conantur, saepissime jam uberiorem pecuniariam subventionem contuli.

De caetero opitulante ulterius gratia divina non intermittam plura adhuc in dioecesis mihi concreditae utilitatem pro ratione proventuum praestare, si Deo Optimo Maximo placuerit vitam meam ulterius prolongare. (P. d.)

Vědecký a umělecký.

Francouzský dominikán Tom. Pègues složil a vydal Theologickou summu sv. Tomáše Aq v podobě katechismu pro lid (pour tous les fidèles). Na poslech zdá se býti neuvěřitelným, že by se taková práce mohla zdařiti, avšak odborné hlasy praví, že se zdařila; v krátce vyšla již v novém vydání. Jako latinská předloha má i tento spis 3 díly: I. Bůh (nejvyšší bytost, původ a pán všeho jsoucna). II. Člověk, od Boha vyšlý a k němu se berouci: 1. (Prima Secundae) Povšechný plán tohoto návratu, 2. (Secunda Secundae) Podrobný plán jeho. III. Kristus — dráha tohoto návratu. Dílo má (vedle 39 stran úvodu) 574 stran a stojí (v Toulouse nebo v Paříži) 7·60 fr. Pro děti vydal týž Pègues, který spisuje 20svazkový výklad oné Summy (12 svazků již vydáno), kratičký Extrait du catechisme de Saint Thomas (str. 64, c. 60 c.)

Forma je doslovně katechismová, s otázkami a odpovědmi. Na př. Jest Bůh? Ano, Bůh jest. Proč říkáš, že jest Bůh? Proto, že kdyby nebylo Boha, nebylo by nic. Jak ukážeš, že nebýti Boha nebylo by nic? To se ukáže tímto úsudkem: Co jest jen skrze Boha, nebylo by, nebýti Boha. Avšak co jest a samo není Bohem, jest všechno pouze skrze Boha. Tedy —. (Následují další úsudky, že nic není samo sebou, že všecko kromě Boha potřebuje něčeho jiného ke své jsoucnosti, atd.)

*

O druhé Summě téhož Tomáše Aq (Summa contra Gentiles) bude zajímati zpráva, že nové vydání její (v sebraných spisech T. Aq, vydávaných řádem dominikánským z rozkazu Leona XIII, sv. 13.) pořízeno podle autografu samého původce (Řím 1918, str. LIX + 602 v. folio; obsahuje 2 prvé knihy Summy s předmluvou vydavatelů, Petra Makay a C. Suermondta a s výkladem Františka Sylvestris z Ferrary). Z autografu toho vydány již r. 1846 úryvky, pak 1857, 1863 a 1878 celý otisk, avšak s mnohými chybami v textu. Jestiť rukopis místy nejen časem značně porouchán (roztrhané a scházející listy, rasury), ale již původně velmi těžko čitelný, an svatý spisovatel s ohromnou pílí svou původní práci opravoval a doplňoval, celé sloupce nahrazoval, věty, odstavce, ba oddíly přemísťoval; vyskytují se místa i čtyrykrát až pětkrát přepisovaná. Písmo rychlé, avšak ne chvatné, hlavně kursiva, v dodavcích často úřední gotická fraktura, užší a při nedostatku místa tedy vhodnější, inkoust dosud černý. Tu a tam na okraji písmeny nebo slova psána, aby se vyzkoušelo péro; častěji čte se tu ave, ave maria. Celkem jest rukopis (tahy, zkratky atd.) stejný jako jiné z též doby (pol. 13. st.) Autograf (113 listů, 2 l. místo desek) jest od r. 1876 v knihovně vatikanské. Sepsán byl asi k popudu sv. Raymunda de Pennaforte jakožto příručka pro do

minikánské missionáře mezi Maury ve Španělích. (O jednom důležitém a sporném místě, z I. 13, nyní přesně rozhodnuto. V důkaze jsoucnosti boží z pohybu praví T.: Ergo ad quietem unius partis eius sequitur quies totius, což dosud různě psáno a vykládáno, na př. non sequitur a j.)

*

Známý německý dějepisec Johannes Janssen (1829—1891) zůstavil vedle četných doplňků ke svému hlavnímu dílu (Gesch. d. deutschen Volkes seit dem Ausgange d. Mittelalters, až do zač. 30leté války) obsáhlou sbírku osobních dopisů, jež letos vydal pokračovatel jeho díla, jím od obchodnictví na dráhu vědeckou uvedený L. Freih. v. Pastor ve dvou objemných svazcích (přes 800 stran). J. učil se původně měditepectví, pak studoval, stal se gymn. prof. ve Frankfurtě n/M, kde zůstal i stav se 1860 knězem.

Hlavní dílo jeho, založené ovšem na nejrozsáhlejší znalosti pramenů, již prvým svazkem vzbudilo ohromný rozruch vyvracejíc dotavadní domněle zajištěné výsledky badání o začátcích protestantismu. Význačnou stránkou dějepisectví jeho jest, že více než se dotud bylo dálo spojuje dějiny osvěty s dějinami politickými, a pak, že s oblibou vplétá do svého vypravování výroky pramenů, což někdy sice četbu ztěžuje, ale za to činí sloh neobyčejně barvitým.

Jiný genialní katolický dějepisec 19. století, Onno Klopp, se kterým si J. mnoho dopisoval, radil mu, aby se ve svém díle vystříhal veškery polemiky vzhledem k politicko-náboženským otázkám a sporům své doby. Když J. konal studia v Římě (1863/4), udělil mu Pius IX stříbrnou medaili, na níž bylo zobrazeno, jak Spasitel umývá učeníkům nohy, a pravil při tom: „Dávám tuto medaili jenom na Zelený čtvrtek třinácti ‚apoštolům' (starcům), ale Vám jako dějepisci je také konati úřad apoštolský. V pravdě jest apoštolským úkolem, působiti jako dějepisec pro šíření dějinné pravdy, a to v duchu lásky a míru".

Jemná povaha J—ova sama ostatně nebyla ke sporům náchylna, a vědecký cit jeho bránil se proti podkládání nějaké theologicko-polemické tendence nebo schválného sporu o dotavadním protestantském líčení té doby; jak sám praví, jedinou tendencí jeho byla co největší objektivita naproti oné „církevně reformatorské revoluci, která nazvána reformací", a to i tam, kde „nejen apologeta a kontroversista, nýbrž i dějepisec mohl jíti dále". Proti nepřátelským útokům (Baumgarten, Ebrard, Kawerau, Köstlin a j.) ovšem byl pak nucen se ozvati, a učinil tak s imponujícím klidem, ale i s průrazným výsledkem. Fr. Paulsen sám jemu napsal, že „těm pánům snad konečně zajde naivní názor (Auffassungsweise) . . . jakoby vědecké badání bylo protestantské, a tedy to, které se neshoduje s pojetím protestantských theologů, nevědecké". G. Waitz, sám proslulý dějepisec a jistě ne klerikalní straník, nazval Janssena „prvým teď žijícím historikem", a to když ještě žil velmistr něm. dějepisu Ranke.

Co po seznání nových pramenův i přátelská kritika uznává, jest, že J—ovi církevní poměry předreformační jevily se poněkud světlejšími než opravdu byly. Ale jinak jeho výsledky ostávají neotřeseny.

Odpor proti nim ovšem živen byl i v širším obecenstvu, jež J—a zasypávalo výhružnými dopisy; v jedné brošurce nazván od čerta posedlým, ba jeden „ozdobný dámský rukopis z Hanavy ve voňavém psaníčku mu oznamuje, že jest ein giftgeschwollener Esel a že pisatelka používá jeho knihy auf dem Lokus, wie die Studenten sagen". Ale ve vážném vědeckém světě dáno přece za pravdu Paulsenovi, který mu napsal: „ve mladších, ještě nezaujatých (okkupiert) hlavách vaše dílo a i tato antikritika svým dílem zamezí vznik smyšlenky o neomylnosti protestantského dějezpytectví. Věřím pevně, že revise dějin reformace i na straně protestantské se dostaví".

Tato slova lze m. m. obrátiti též na dějezpyt český, ve kterém protestantismus a volnomyšlenkářství rovněž tolik rumu proti katolictví nahromadily. Nevyvstal nám sice ještě dějepisec, o jehož díle by bylo možno říci: mentiendi finem fecit, ale drobné ukázky se již objevují a i synthese časem jistě se dostaví.

*

O sbírce dopisů Z doby Sušilovy (I.) psali dva přední znalci té doby, proff. Dr. St. Souček (Mor. sl. revue) a J. Kabelík (ČMM). Vytčená tam některá nedopatření budou ještě v II. díle opravena. Co do výtek celkových však budiž dovoleno několik poznámek, jež by sice též náležely do spisu samého a snad v II. díle také budou, ale jelikož tento díl nebude tak brzy ukončen, buďte učiněny již nyní zde.

Stran časového pořadí i pravopisných poznámek vytčena knize nedůslednost (K.), ano že jsem při vydávání dopisů neměl pevného plánu (S.)

I měl jsem a mám! Jen že každý plán může okolnostmi býti porušen. Sbírka těch 420 dopisů nebyla v r. 1915, kdy vydávání po arších při jednotlivých číslech Hlídky začato, ještě pohromadě, tak že nebylo všude možno zachovati přesného postupu časového — tak jak se to nemožným stalo při díle II., který právě v Hlídce vychází. Kniha pak není novým otiskem dopisů, nýbrž pouze snůškou archů tehdy v počtu poněkud větším vytištěných.

Že všechny dopisy jednoho dopisovatele podávám za sebou, neprokládaje jich cizími podle časového pořadí, nepokládám ani dnes za nevhodné. Máť obojí způsob jakési výhody i nevýhody — o tom netřeba se dále rozepisovati. (Ostatně nahradí všecky nesrovnalosti časový přehled při II. díle).

Výtka za označování pravopisných (a mluvnických) chyb mne ještě více překvapuje. Nešlo a nejde mi o nějaké lovení „chyb" jako v nějaké školní úloze, nýbrž o to, aby i v této věci dopisy podávaly jakýsi obraz doby, v nížto spisovná čeština se jednak obnovovala,

jednak rodila (zvláště na Moravě), i obraz zápasu pisatelů s touto češtinou. Když na př. český spisovatel napíše pl. m. mojích (F. L. Čelakovský) a j. pod., zdá se mi to dosti pozoruhodným, i upozorňuji na to značkou: [tak] a později, když čtenář porozuměl, oč běží, stejnoznačným a kratším: [!] Že u dopisů chybami se hemžících jsem od značek těch upustil, nestalo se proto, že bych se počtu jejich byl „zhrozil", a tedy jen hromadnou poznámkou je odbyl, ale jen proto, že u takových pisatelů podřízeného významu (co do jazyka) nestálo za to na jednotlivé chyby neb odchylky upozorňovati; ujišťuji pak, že kdyby nějaký takový dopis náhodou byl měl býti č. 1., byl bych si počínal právě tak — tedy nikterak nedůsledně.

Málo se zdá býti vysvětlivek. Neupírám, že by jich mohlo býti víc. Ale pokud jde o průměrného čtenáře takových věcí — žel, že jich není více — myslím, že nic pro porozumění závažnějšího neopomenuto.

I zde se vydavatelé i čtenáři velice rozcházejí. Jeden vydává vůbec bez poznámek, druhý vynechává nadpisy a závěry, třetí podává celé životopisy a rodokmeny atd. atd. U nás se nyní přičiněním filologů a nad to professorů ustaluje způsob nakládati s listy soukromými jako s diplomatickými a dokumentárními listinami, a tak asi také káží pravidla stanovená výborem při Matici moravské. Mně se ten způsob nezamlouvá, a říditi se jím nehodlám. Jakkoliv i mně imponuje ten jak se říká embarras de richesse v některých českých vydáních, zůstanu raději na střední obvyklé cestě. Myslí-li pp. rec., že některé méně významné dopisy mohly býti vynechány nebo nahrazeny regesty, tím spíše by to tuším mohlo platiti o výkladech.

Co do regest se přiznávám, že jsem je předesílal jen pod nátlakem částečné módy. (P. prof. Dr. Souček vytýká, že nejsou tištěny odlišným písmem. I jsou, jen že slabozrakým, jako jsme oba dva, málo odlišným se jeví, čímž u takového čtenáře ovšem účel mařen — mně „od řemesla" jest rozdíl zjevný.) Nevím, co jiní regestům některých českých vydání říkají — já věru si vždy raději přečtu hned dopis sám než obšírný regest. Staré právní pravidlo ne bis in idem znamená mně i jakousi hospodárnost jak pro spisovatele, tak pro čtenáře. U některých dopisů byl by regest vůbec nemístný, ne-li nemožný.

A pak: Soukromé dopisy mají vedle (mnohdy i bez) obsahu literárního, vědeckého atd. obsah a význam osobní i společenský, jsou to jaksi dokumenty lidské, jak se říká, jichž dojmu regestem vystihnouti nelze. Myslím proto, že i dopisy věcně bezvýznamné možno dobře strpěti, jde-li o významné pisatele neb adressáty. I o tom by bylo možno leccos říci.

Ale opakuji: názor může býti různý, jsmeť v samém relativismu. Nevnucuji, jen vysvětluji.

Co do naleziště ještě podotýkám, že originály i opisy mám u sebe z darů soukromých. Pohřeší-li kdo toho neb onoho dopisu v I. díle, ač ho použito v životopise Sušilově, poznamenávám, že jsem původně na vydávání tolikė sbírky pomýšleti nemohl a proto někte-

rých vypůjčených dopisů jen v řečeném životopise použil a pak je vrátil; zatím se ztratily. Několik dopisů zakoupil jsem vloni s pozůstalostí p. faráře J. Halouzky. Úryvky dopisů Klácelových uveřejňuji z deníku Šmídkova již teď hlavně proto, aby nesmyslné povídačky, jež právě nyní nacházejí tolik vnímavých myslí, z jeho vlastních projevů byly vysvětleny. Nemilými zkušenostmi co do „autorské" žárlivosti v literárních kruzích poučen, upustil jsem ode všech dalších poptávek u nich a uveřejním, dá-li Bůh, prostě to, co již mám neb co jinde snad ještě se mi podaří získati. Nebude to již ovšem podáno soustavně ani chronologicky, ale bude tu aspoň látka k dalšímu použití, na které mně více záleží než na úpravě.

Stran poznámky p. prof. Kabelíka, že nedochovány listy Sušilovy k Vinařickému, poukazuji na svou poznámku na přísl. m. své sbírky, že řed. V. O. Slavík mně kdysi výměnou daroval opisy jejich, pro mne tuším zvlášť pořízené (ač ne všude správně), tedy že originály měl; ovšem je tomu již asi 30 let.

K pochybnosti obou pp. rec., zdali Sušil byl mezi zakladateli Ohéralova Týdenníka, podotýkám, že jsem to slyšel od pamětníků a neměl za nemožné, jelikož se Ohéral se Sušilem stýkal a, jak byl, jistě všemožné podpory hledal; Sušil pak právě té doby, jsa pod bedlivým pozorem policie, ve svém úředním postavení měl dosti důvodů, zůstati společníkem tajným. Ale netrvám na tom, že jím skutečně byl; možná, že se moji zpravodajové mýlili.

*

Ve vídenské obecní knihovně rukopisů se pořizuje seznam a obsahové výpisy z dopisů tam uložených, počtem 25.000. Seznam, v abecedním pořadí dopisovatelů sestavený, má dáti asi 20 svazků po 400 str. a 30 K. Co do času obsaženy v něm výpisy z listů posledních desítiletí 18. století a odtud až do nynějška, pokud uveřejnění obsahu již dovoleno.

Prvý dosud vyšlý svazek obsahuje výpisy z 1266 listů a ukazatel 1800 jmen. Podle duševného života, jak ve Vídni pěstován, bude vedle politiky nejvíc asi zastoupeno umění hudební a divadelní.

*

m. — Sjezd vědeckých pracovníků polských konal se ve Varšavě od 7.—10. dubna t. r. Úkolem jeho bylo projednati všechny dnešní otázky týkající se organisace vědecké práce a rozvoje polské vědy vůbec. Krakovský „Przegląd powszechny", který přináší v červnovém čísle obšírnou zprávu o sjezdu, není sice zcela spokojen s výsledky dlouhých porad — vytýká hlavně, že účastníci se rozjeli bez hlasování, nepostaravše se ani kdo má provésti všechny návrhy — ale přes to se těší, že sjezd jest důležitým pokusem, jak zjednati nápravu dnešních zbědovaných poměrů.

Neboť alfa i omega celého sjezdu byly právě hmotné poměry, v jakých se nalézá dnes polská věda a její představitelé.

Všichni řečníci nazývali je přímo katastrofálními a sám ministr Lopuszański prohlásil hned při zahájení sjezdu, že hrozí zánik polské vědy. Sociální krise, jakou prožívají vědečtí pracovníci celého světa, působí prý ještě mnohem krutěji v Polsku, kde řady učenců řídnou v urychleném tempu. Starší, zničeni na zdraví několikaletým omezováním svých životních potřeb, vymírají přímo „v massách“: úmrtnost mezi professory na př. Jagelonské university je tak veliká, jako na žádné jiné universitě celého světa. Mladší pak opouštějí své povolání, přecházejíce k lépe placeným a výhodnějším; tak na př. na varšavské universitě $1/3$ míst assistentských jest neobsazena a z ostatních $2/3$ nejméně polovina jest obsazena univ. studenty, kteří si tak pomáhají finančně ve studiích. Stejně také z úst všech řečníků ozýval se nářek na nemožnost opatřiti si nejnutnější prostředky k vědecké práci, knihy, časopisy zahraniční atd., jakož i na nemožnost vydávati výsledky svých studií tiskem — při šílených a stále ještě rostoucích cenách papíru a tisku . . . Zástupci vlády a sněmu slibovali, že se po všech těchto stránkách pomýšlí již na vydatnou pomoc, ale nezdá se podle referátu, že vzbudili v posluchačích mnoho naděje na lepší časy!

Také při druhém problému, jímž se sjezd obíral — ekonomické a racionální využití sil našich vědeckých pracovníků — vláda hojně slibovala: zavede prý při vysokých školách instituci čestných professorů bez povinností učitelských, aby tak umožnila věhlasnějším silám vydatnější než dosud tvůrčí práci, zavede i trimestry, jak začali někde v Německu, atd.; zajímavo však, že se rozvinula při tom živá a místy prý i ostrá rozprava, není-li vlastně už těch vysokých škol v Polsku až příliš mnoho, takže jest nemožno udržeti je všechny na dostatečně vysoké úrovni . . .

Veliký zájem vzbudil také třetí problem sjezdový: „Polská věda na půdě mezinárodní“. Podána řada návrhů, jak navázati bližší styky s „Evropou“, jež za války byly přervány. Vláda slíbila uskutečniti zatím tyto z nich: účastní se činně v mezinárodních organisacích vědeckých (Conseil international des recherches, Union académique), převezme do státního rozpočtu polské vědecké stanice v Paříži a Římě, jež vydržovala před válkou Akademie umění, a konečně založí překladatelskou kancelář, jež umožní polským učencům oznamovati vědecké práce v jazycích západní Evropy. Snad převezme stát také „duchovní aprovisaci“ Polsky a bude dodávati pravidelně vědeckou literaturu západní.

*

jv. — Přírodozpytec Reinke o základech přírodovědy v díle letos vydaném (Die schaffende Natur) píše: „Veškera theoretická přírodověda je proniknuta myšlenkami přírodofilosofickými . . .“ Hranice mezi přírodovědou, která nechce se vzdáti spekulativního myšlení, a mezi přírodní filosofií nejsou pevny; mění se. „Obě pokoušejí se vyvoditi důsledky ze skutečnosti. Přírodní filosofie neobejde se bez fakt; myšlení přírodozpytcovo je proniknuto

filosofickými úvahami a nápady". Základem přírodovědy může býti za všech okolností jenom to, čeho lze smysly postříci. Význam methody mathematické bývá v přírodním badání přeceňován. Reinke souhlasí s Drieschem, který podává svůj úsudek slovy: „Upotřebení mathematiky není znamením přírodní vědy vůbec. Biologie stýká se s mathematicky pochopitelným jenom ve věcech vedlejších". „Zákonné vztahy mezi zjevy vyhledat, toť cíl badání".

Zaujatost u přírodozpytce je značnou vadou. Něco zcela jiného jsou předpoklady. „Není žádného badání bez předpokladů". Mluviti o badání bez předpokladů je dle názoru Reinke-ova „zcela nesmyslné".

Na to uvádí tři předpoklady, jež mají pro přírodozpytce platnost: předně všeobecná platnost příčinnosti, pak nezměnitelnost přírodních zákonů a možnost badání (Erforschbarkeit) v přírodě.

Přírodověda musí přesně rozlišovat mezi faktem a domněnkou. Přírodozpytec, ponejvíce biolog, má zaujmouti stanovisko k problemům filosofie v přírodě. Zkoumá-li širší obory své vědy, poznává, že každý jest poněkud přírodo-filosoficky zbarven (hat naturphilosophischen Einschlag.) Přesně upravit hranice mezi přírodovědou a přírodní filosofií jest nemožno. Každý přírodozpytec má rozlišovati mezi výsledkem objektivní práce vědecké a mezi pouhou spekulací. Je smutným faktem, že díla některých přírodozpytců hemží se zrovna planou spekulací. Každý přírodozpytec ovšem zůstává člověkem, a „člověk má metafysické potřeby, které chtějí být ukojeny . . . Jest proto dobrým právem přírodozpytcovým, aby se nevyhýbal metafysickým úvahám o přírodě, protože žádný člověk nemůže se vyhnout metafysickým myšlenkám . . ." „Kdo byl vychován v nauce křesťanské, ví, že první článek vyznání víry nemá pro člověka jenom náboženský, nýbrž též filosofický obsah a cenu". „Theosofie a okkultism jsou následkem atheismu" (140.)

Lichtenberg mluvil o době, která věřila v Boha a příšery, a obával se doby, která by věřila jenom v příšery. Reinke-ovým přesvědčením je, že žádný přírodozpytec přítomnosti a budoucnosti nemusí se stydět za theism, jehož velicí myslitelé a badatelé se zastávali od Roberta Mayera a Keplera až k Aristotelovi. V předmluvě poznamenává Reinke, že vše, co má ve spisech Darwinových trvalou cenu, projevil už prof. botaniky v Berlíně Alex. Braun († 1878) ve svých spisech deset let před anglickým přírodozpytcem.

*

m. — V pražských listech vedla se v poslední době živá debata o nahotě na jevišti, již začala zaváděti pražská divadla zvláště ve hrách ze života antického, na př. ve Fischerově „Heraklu" Tentokráte protestovali proti tomu i lidé pokrokoví, jako na př. Jar. Hilbert ve „Venkově" a Zdeňka Hásková v „Československé republice". Proti nim napsal zase ostrý článek nezbytný St. K. Neumann ve svém „Kmeni" (č. 10). Oba jmenovaní kritikové jsou dle něho „sto let za opicemi", jako každý, kdo vysloví zásadu, že nahota

na jevišti uráží stud. Takový názor není prý nic jiného nežli „hřích proti přírodě a duchu svatému“ (!) A že se odvážil někdo vůbec protestovati, toť podle něho „symptom nacionalistické a klerikální — no ovšem! — reakce, které roste hřebínek, čím socialističtí oportunisté jsou ústupnější“, a doklad, jaké reakční síly a jak soustavně na všech stranách pracují pro zachování starého světa v našem národě, jak houževnatě hledí „konservovati prohnilou měšťáckou slupku kol proletářského jádra“ atd.

Tato měšťácká slupka předsudků bude ovšem v budoucím našem komunistickém státě úplně stržena a nahota na jevišti stane se důležitým prostředkem k výchovu revoluční a obrodné síly proletariátu. „Nahota, krásná nahota patří naopak před lid, do příštích velikých lidových divadel, před proletariát, aby viděl, jaký je to zázrak zazraků, když tělo je dobře živeno a nezkrušeno otrockou prací, aby si ještě více zhnusil nynější systém, aby nabral ještě více dech k jeho zničeuí a s konkretním ideálem lidského těla viděl před sebou stejně konkretní ideál společenského života . . .“ Docela v souhlase s methodou své strany prohlašuje pak vůdce našich komunistů a někdejší opěvovatel Satanovy slávy mezi námi, že ruka, která se vztáhne proti nahotě na jevišti, této „nejposvátnější, nejmravnější věci“, — měla by býti v zápětí přeražena . . . Pan Hilbert ať se tedy těší!

Zajímavo je, co poznamenává ve svém článku o téže otázce nový divadelní týdeník „Jeviště“, že totiž nejvíce odporu proti nahotě na jevišti mají sami h e r c i, zvláště muži, o něž se v těchto případech především jednalo. A je to konecně jen přirozené! Týž list se domnívá, že největší překážkou nahoty na jevišti bude drsné naše podnebí, neboť herec vydává se tak přímo nebezpečí zachlazení; nelze tedy napodobiti, co bylo možno kdysi v teplém podnebí řeckém . . . K tomu v dalším čísle správně kdosi připomněl známou věc, že ve starém řeckém divadle právě herci, kteří představovali bohy a heroy v tragedii a satyrském dramatě, neobjevovali se na jevišti nazí, nýbrž nosili starodávný kroj řecký s dlouhými rukávy, jenž vynikal pestrostí barev a nádherným vyšíváním. Tak právě o Herakleovi víme přesně, jak byl v divadle představován, ze zachované antické vázy asi z r. 400 př. Kr., na které jsou vyobrazeny všechny přípravy k této hře. Ovšem pánům v Praze, kteří ho poslali na jeviště nahého, nešlo o historickou přesnost neb o umělecký dojem, nýbrž o sensaci.

Vychovatelský.

Ke sporu Foerster-Kiefl (srv. str. 241) píše prof. Dr. Göttler (Hist. pol. Bl. 1920, 234 dd) ještě jednou a, jak myslí, závěrečně, navazuje na zmíněnou odpověď Foersterovu. Zjišťuje, že F. mluvě o Synu člověka vychází z církevní nauky o Trojici (Christentum u. Pädagogik 31), uznává věčný význam církevních zřízení, založený v hluboké znalosti života a lidí, kdežto Comte je hodnotil jen co do minulosti (tamt. 5), jest podle svých vychovatelských zkušeností a osobního přesvědčení naprostým (unbedingtester) obhájcem křesťanské konfessijní školy (15) a odpůrcem školy simultanní; proti státní škole, která připouští sice nějaké hodiny náboženské, ale jinak jest beznáboženská (ne právě protináboženská), má v zájmu jednotného duševného žití a charakteru vážné pochybnosti. Kieflovy námitky proti F. vzaty jsou hlavně z článků, které F. kdysi psal v „Ethische Kultur" a které nyní sám zove „Jugendeseleien", za jejichž „blasphemisch dummen Inhalt" se nyní sám stydí.

Tato odvolání nutno ovšem uznale přijmouti, jmenovitě když F. dále vysvětluje, čím to je, že ani pozdější spisy jeho nejsou složeny v obvyklém způsobu spisů katolickovýchovných: „tam, kde jsem se dotýkal námětů náboženských, mluvil jsem pouze ke kruhům, ze kterých jsem vyšel a kterým jsem, navazuje na jejich duchovné předpoklady a ohlížeje se na jejich duševné závady, hleděl otevříti vchod ke křesťanství a ke kulturnímu problemu církve" (3). „Cítil jsem se vždycky v prvé řadě missionářem pohanů, missionářem, který ve světě duchovnomravního rozkladu hleděl nejprimitivnější prvky mravní zkušenosti znova oživiti" (10). Podle toho nutno také vykládati místa, která by se ve známém F—ě mnohoslovném, ne-li často nabubřelém slohu mohla zdáti nejasnými a nepřesnými. —

(O svém osobním přerodu z volnomyšlenkářství podotýká F. (36), že nebyl náhlý, nýbrž pozorováním života a zkušeností jakož i studiem sv. Otců připravovaný. Náhle propuklo prý u něho toliko ono „Pán můj a Bůh můj!" v r. 1906 před reliefem Krista v Gethsemane na bráně kteréhosi kostela v Lucernu a „oddělilo jej ostrým osvětlením radikálně ode všech pojetí, která uvázla pouze na Kristu lidském a historickém".)

*

m. — Učitelský čtrnáctideník moravský „Komenský", který snad nejhorlivěji už po několik let dělal náladu pro laickou morálku ve škole, počíná uveřejňovati v červnovém čísle „Katechismus mravní výchovy", přeložený ovšem z francouzského (Jacques Le Peyre). Pro nás je zajímavý jen způsob, jakým se snaží vtěsnati zásady přirozené mravouky do forem otázek a odpovědí — a srovnáváme ovšem s „naším" starým katechismem. Jsou tu některé lehounké,

samozřejmé otázky — začíná se na př. duchaplnou otázkou: „Co jsi?“ „Jsem dítě“. „Jakým dítětem chceš býti?“ „Chci býti hodným dítětem“. „Proč chceš býti hodným dítětem?“ „Chci býti hodným dítětem, abych učinil šťastným otce a matku“ (!) atd. — ale vedle nich jsou takové, že by se za ně nestyděl ani učený rakouský katechismus. Na př. ot. 44: „Které jsou hlavní schopnosti rozumu, které chceš míti?“ „Hlavní schopnosti rozumu, které chci míti, jsou poslušnost, zdravý rozum a soudnost — moudrost, skromnost v požadavcích, spravedlnost — opatrnost, pořádek, správnost, podnikavost“. A pak zrovna jako tam následuje řada definicí: „Co jest vděčnost?“ „Co jest laskavost?“ atd. Tak i po stránce formální chtějí páni začínati tím, co my jsme bohudíky, jak doufáme, již překonali: doktrinářsky suchým katechismem. A k tomu si přimyslete myšlenkovou i citovou prázdnotu mravouky, jíž nejvyšším cílem a jedinou pohnutkou k dobrým skutkům je štěstí rodičů (jakých?) a pozemské blaho vlastní! Ubohé děti budoucí beznáboženské školy!

*

m. — Již delší dobu připravuje se reforma střední školy, věc jistě nejvýš důležitá, ale veřejnost naše, přesycená již stálým mluvením o reformách na všech stranách, nejeví pro ni pražádného zájmu. A jak se zdá, ani v professorských kruzích není zájem příliš veliký. Upozorňuje na to se svého stanoviska i pokroková revue „Nové Čechy“ (č. 10), poukazujíc, že jen „Věstník českých professorů“ přinesl návrh na reformu, jak si ji představuje komise Klubu moderních filologů, a jinak je mrtvo, ač Ústřední spolek českých professorů sdružoval loni 3066 členů a ač mnohé otázky školské reformy jsou sporny a podané návrhy odborníků zasahují jednostranně do úkolů střední školy. Když byla připravována reforma francouzská, byly svedeny pravé turnaje pery mužů vynikajících a spisovatel významu Fouilléova napsal o celé otázce čtyři knihy. „Kde pak vězí naši páni filosofové a spisovatelé?“ ptá se na konec pisatel stati. Snadná odpověď: Dělají politiku a stačí jim patrně, že návrh uveřejněný v jejich orgánu je hodně pokrokový a nehrozí jím žádné nebezpečí klerikalismu. A to je přece hlavní věcí, při tom netřeba vůbec mysliti!

*

vč. — Na universitě oxfordské bylo dosud při první zkoušce (Responsions) vedoucí k hodnosti bakaláře a mistra svobodných umění (B. A., M. A.) požadováno nějaké, dosti nepatrné znalosti řečtiny ode všech kandidátů, i když jejich oborem byly vědy přírodní nebo mathematika. Že by ti měli býti osvobozeni, se obecně uznávalo, ale neelastické stanovy universitní nedávaly pro nejbližší zákonodárný krok university jiné možnosti než buď všecky osvoboditi nebo všecky dále nutiti k řečtině. Dne 2. března 1920 rozhodla universitní Convocation (t. j. shromáždění všech M. A., kteří plníce jisté podmínky jsou vedeni v zápisech jako členové kollejí universitních)

434 hlasy proti 359, že řečtina nebude při Responsions povinným předmětem. Poněvadž také Cambridgeská universita nedávno zrušila povinnou řečtinu, následkem bude asi, jak zastanci řečtiny poukazují, že studium řečtiny v celých velkých školních obvodech vymře, ježto dobrovolně se bude hlásiti do řečtiny jen málo žáků a pro těch málo nebudou mnohé správy škol chtíti nebo moci nésti značného nákladu s tím spojeného.

*

Mezinárodní lidová vysoká škola má se založiti v Dansku, kde pro domácí obyvatelstvo taková vysoká škola již jest a dobře prý působí.

Jak učitelé tak posluchači mohou býti z jakékoli strany náboženské nebo politické; nejvítanější by byli posluchači doporučení průmyslovými podniky, družstvy atd. Učebná doba trvá z pravidla rok.

Učebné předměty jsou literární, dějepisné, ale zvláště společenské a státoprávní. Učitelé mají úplnou volnost přednášeti o nich své názory.

Jen učebny jsou soustředěny v jedné budově. Jinak přebývají účastníci po 10—24 v domcích kolkolem pod dozorem hospodáře. Kromě učení zabývají se tělesnou prací, zvláště zahradnickou. Navrhovatel P. Manniche doufá, že takto, při nelišném zaměstnání, nejsnadněji se rozvaděné mysli sblíží, jsouce odváděny od sporných otázek. Předpokládá zcela správně, že když se takoví snaživí příslušníci různých národův osobně lépe poznají, spíše se také dorozumějí.

Myšlenka jest jistě pěkná, aspoň z daleka. Až do poslední doby klidné Dansko zdálo se pro ni jako stvořeno. Zůstane-li však i dále nynějších bouří ušetřeno?

*

Význam hádanky. (Č. d.) Hádanka pochází z krajin východních. Obyvatelstvo starověku rádo zahalovalo projevy své moudrosti v tajemné roucho hádanky.

Byli to především Hebreové, u kterých shledáváme první stopy hádanek. Vzpomeňme ku př. na krále židovského Šalomouna, o kterém dí Sirach, že „duch jeho obsáhl celý svět a hádanky jeho naplnily zemi". Známý jest jistě jeho hádankářský zápas mezi ním a královnou ze Sáby, z něhož až na naše doby několik tajenek se uvádí. Byly to hádanky rázu většinou náboženského.

Šalomoun vedl také hádankářskou korrespondenci s Hiramem, králem tyrským. Tito dva panovníci v určitých lhůtách si posílali k rozřešení hádanky; odměna za rozřešení nebyla žádná, ale autor dostal za každou nerozluštěnou hádanku značný peněžitý obnos. Král Hiram byl vynikajícím hádankářem, různými tajenkami mnohdykráte zkoušel důmysl a důvtip svých rádců, ano i svých dvořanů.

O Samsonovi se vypravuje, že při své svatbě bavil hosty zajímavými hádankami, z nichž jedna byla zvláště zajímavou. Na její rozřešení vypsal Samson skvostnou cenu; vymínil si však cenu sám,

nebude-li hádanka rozluštěna. Svatebčané prý po 7 dní si brousili zuby na onom kamenáči, ale bez výsledku. A když se už vzdávali naděje, tu se vyskytl „pašerák“ (byla to Samsonova známá Dalila) a Samson musil slíbenou odměnu vyplatiti. Jak se za to Samson zachoval k Dalile — o tom dějiny již nevypravují.

Peršané měli v oblibě zvláště přesmykovačky, jež proti našim byly hodně obtížné. Vedle těch byly i hojné allegorické hádanky slovné, jimiž byla protkávána hlavně pověst o národním reku Salovi. Velké jich množství zachoval Firdusi z 10 stol. před Kristem ve knize králů (Šach Nameh). Charakteristická je ku př. tato hádanka: „Jsou dva oři, jeden černý jako smůla, druhý bílý jako křišťál. Tryskem ženou se za sebou, ale jeden druhého nikdy nedostihne“. (Noc a den).

Zvlášť veliký zájem pro hádanky měli Řekové, což m. j. vidno i z toho, že skoro všecky původní názvy tajenek jsou původu řeckého (ku př. anagram, palindrom, arithmogrif, homonym, logogrif atd). Řekové nazývali hádanku buď ainigma neb grifos; dle mínění některých vykladačů značí první název hádanku žertovnou, druhý vážnou.

Řekové pěstovali hádanky v dobách dávných, jak vidno z toho, že i postava básníka Homera byla obestřena rouchem hádankovým. Už jeho jméno bývalo uváděno v souvislosti s hádankou a někteří dokonce se domnívali, že Homeros vzniklo přesmyčkou ze slov „me horos“ = nevidomý, slepý. Tato hříčka měla snad také vliv na báj o slepotě Homerově jinak málo odůvodněnou. I se smrtí jeho spojována hádanka. Homer prý zemřel ze žalosti a zármutku nad tím, že jakési hádanky nemohl rozluštiti.

Thebská Sfinx, obluda s tělem lvím, ale hlavou panny, sužovala okolí a město Theb a slibovala, že přestane řáditi, když někdo rozřeší její hádanku, která zněla: „Co je to? Ráno to chodí o čtyřech, v poledne o dvou a večer o třech“. Rozluštění zní: člověk. V dětství (ráno) leze po čtyřech, v mužném věku (poledne) chodí o dvou nohách a v stáří (večer) opírati se musí při chůzi o hůl. Hádanku tuto rozluštil důmyslný Oidipus, začež byl odměněn odměnou opravdu královskou — uprázdněným královským trůnem v Thebách.

Ráz hádanky mívaly u Řeků i věštby Apollonovy. Při řeckých hostinách často dávány byly hádanky, aby sloužily jednak pro obveselení hostí, jednak aby ve vtipné formě podávaly hluboké pravdy životní. V díle „Hostina sedmi mudrců“ uvádí spisovatel Plutarch tyto hádanky zároveň s řešením:

Co jest nejstarší? — Bůh nemající počátku.

Co jest největší? — Prostor, neb v sobě obsahuje i svět, soubor všech věcí.

Co jest nejkrásnější? — Svět, neb vše dokonalé a krásné jest jeho součástí.

Co jest nejmoudřejší? — Čas, neb mnohé nálezy již učinil a jistě ještě učiní.

Co jest nejvšeobecnější? — Naděje, ta zbude i tomu, kdo už o vše přišel.

Co jest nejprospěšnější? — Ctnost, ta činí vše dobrým.

Co jest nejškodlivější? — Neřest, neboť v patách za sebou vleče záhubu.

Co jest nejsilnější? — Nutnost, ta si vše podrobuje.

Co jest nejlehčí? — To, co je přirozené; vždyť i rozkoší se člověk unaví.

Řekové měli také řadu hádanek, jež byly přičítány skutečným historickým osobám. Kleobulos, tyran na ostrově Rhodu, sestavil prý hádankové básničky o 3000 verších. Uvádím z nich ku př. toto: Otec má 12 synů, z nichž každý má dvakrát 30 dětí; 30 dětí je bílých, 30 černých. (Rok, měsíce, 30 dob denních a 30 dob nočních). Veliké množství různých hádanek sestavila i dcera jeho Kleobulina, jež pro svou moudrost a důvtipnost zvána byla Eumetis.

Od slavného povídkáře a bajkáře Esopa z Frygie pochází tato hádanka: V chrámě je sloup o 12 podstavcích, z nichž každý je opírán 30 trámy. Kolem každého trámu obíhají dvě ženy (Svět, rok, 12 měsíců, 30 dnů do měsíce, den [hemera] a noc). Pěknou tajenku napsal Alexis z Thurií ve 4. stol. před Kristem:

Ni smrtelný, ni nesmrtelný nejsem,
leč z obou smíšen, lidského mám losu půl
a polovici božství; nově vždy se rodím,
však v brzku zmizím zas; ač zřít mě není lze,
přec předobře já znám jsem každému.
(Rozluštění: spánek).

Asi r. 400 před Kristem žil spisovatel Antifanes, od něhož pochází tato hádanka:

Znám stvoření, jež uvnitř v ňadrech svých
své vlastní syny nosí oddaně.
Ač němi jsou, až přes ocean v dál
se nese hlasu jejich silný zvuk.
Je slyší, komu něco říci chtí,
i na dálku, ač tiší zcela jsou.
(Řešení: psaní, písmena). (P. d.)

*

Z dějin moravského školství. (Č. d.) § III. Handlungen wider die guten Sitten.

1. Die Reinlichkeit an seinem Leibe und in der Kleidung gehört zur äuseren Anständigkeit, wovon die Armuth niemanden losspricht: denn auch eine schlechte Kleidung kann reinlich gehalten werden. Die Schüler sollen daher nicht anders als mit gewaschenem Gesichte und Händen, mit ordentlich gekämmten Haaren in der Schule

erscheinen, auch die Kleider und Schuhe müssen reinlich geputzet seyn. Die Liederlichkeit, welche derjenige in seinem Betragen verräth, der wider diese Vorschrift handeln wird, wird ihm das erstemal verwiesen werden, das zweytemal steht derselbe an dem Orte der Schande, und das drittemal schreibt er sich in das schwarze Buch.

2. In gleiche Strafe fallen diejenigen Schüler, welche die Schule und die Bänke mit Tinte, mit altem Papiere oder Eßwaaren u. d. gl. verunreinigen. Derjenige aber, der seinem Mitschüler die Kleidung vorsetzlich mit Tinte beflecket, wird gleich das erstemal mit Stehen an dem Orte der Schande und nachher mit Einschreibung in das schwarze Buch bestrafet werden.

3. Viele Schüler erscheinen lange vor der Zeit in der Schule und verursachen entweder in derselben oder in dem Vorhause und auf der Treppe unziemliches Lärmen. Die Schüler sollen daher nicht früher als eine Viertelstunde vor der bestimmten Schulstunde erscheinen; vor dem Anfange der Schule, so wie nach derselben sich vor dem Schulhause nicht aufhalten, bey dem Hinausgehen aus der Schule oder Kirche sich nicht drängen, stossen, noch unnöthiger Weise stehen bleiben, sondern sich alsogleich und ohne zu lärmen in der Stille nach Hause begeben. Die Uibertreter dieser Punkte sollen gleich das erstemal an dem Orte der Schande stehen, und das zweytemal sich in das schwarze Buch einschreiben.

4. Es versteht sich von selbst, daß das Hinauslaufen aus der Schule unter einem falschen Vorwande der Nothdurft sträflich und überhaupt ohne erhaltene Erlaubniß des Lehrers sich hinauszubegeben verboten ist: also wird der, welcher hinauszugehen gedrungen ist, stets die Erlaubniß von dem Lehrer zu erbitten haben.

5. Wenn man den Schülern vorstellet, daß das Schleifen im Winter, zur Sommerszeit das Baden, wie auch das Anhängen an fahrende Wägen und Schlitten nicht nur wider die Anständigkeit und Ehrbarkeit streitet, sondern auch zu vielen Unglücksfällen Anlaß giebt, und ihnen daher, sich dafür zu hüten, anempfiehlt, so sollen sie hieraus die väterliche Sorgfalt der Schulaufseher erkennen, die sich auf ihr Wohl auch außer der Schulzeit erstrecket.

6. Kein Schüler soll an seine Mitschüler etwas verkaufen oder vertauschen; wer dawider handelt, schreibt sich alsogleich in das schwarze Buch.

7. Man vermuthet nicht einmal, daß ein Schüler jemals seiner Pflicht und seines guten Namens so sehr vergessen könne, um seinem Mitschüler etwas, und wäre es auch die geringste Kleinigkeit, z. B. ein Stück Papier oder eine Schreibfeder, zu entfremden; sollte man sich aber in der guten Meinung, so man von ihnen hat, irren, und einer sich dieses Verbrechens schuldig machen, so wird derselbe gleich das erstemal nebst der Einschreibung in das schwarze Buch noch mit der Ruthe bestrafet, zugleich dessen Aeltern hievon Nachricht gegeben werden, damit sie ihn durch strenge häusliche Zucht zu rechte zu führen, bedacht seyn mögen.

8. Schüler, welche in ihren Reden sich ungebührlicher, unsittlicher, äuserst anstössiger Worte und Ausdrücke bedienen, werden das erstemal eine Stunde lang an dem Orte der Schande zu stehen verurtheilt, und schreiben sich das zweytemal in das schwarze Buch. Jene hingegen, welche öfters in dieses Verbrechen verfallen und hiedurch ihren Mitschülern zur Aergerniß seyn sollten, werden hintereinander 3 Tage jedesmal durch eine Stunde an den Schandort ausgestellet und sich in das schwarze Buch einzuschreiben verhalten, nach Umständen wird mit diesen Strafen auch eine Züchtigung mit der Ruthe vereinbart werden.

9. Keiner soll sich unterfangen seinem Mitschüler Schimpfungen zu geben, ihn zu stoßen, zu schlagen oder auf was immer für eine Art vorsetzlich zu beleidigen. Wer es thut, wird nicht nur dem Beleidigten öffentlich abbitten, sondern auch in das schwarze Buch sich einschreiben.

10. In Beleidigungen jedoch, welche einem von dem anderen Mitschüler zugefüget werden, soll sich keiner selbst Genugthuung verschaffen oder Gleiches mit Gleichem zu rächen suchen. Wer dies thäte, würde in die nämliche Strafe verfallen, wie der Beleidiger selbst sie zu gewärtigen hat. Der Beleidigte soll daher die ihm zugefügte Beleidigung dem Lehrer nach Wahrheit der Umstände anzeigen und nur von demselben die billige Genuthuung erwarten.

11. Da die Lehrer durch den Unterricht in nützlichen Wissenschaften und die Anleitung zu guten Sitten die Glückseligkeit der Schüler befördern, so sind diese den ersteren nicht nur als Vorgesetzten, sondern auch als Wohlthätern Verehrung, Liebe und Gehorsam schuldig. Daher sollen die Schüler ihren Lehrern mit aller Ehrerbietung begegnen, willig ihren Befehlen gehorsamen, kurz sich in allen Gelegenheiten gegen sie so aufführen, wie gut geartete Kinder es gegen ihre Aeltern zu thun verbunden sind. Dieses ehrerbietige Betragen gründet sich nicht nur in der natürlichen Billigkeit, sondern ist selbst in den Religionslehren begriffen, da nach dem vierten göttl. Gebote denen ein langes Leben versprochen ist, die ihre Aeltern ehren, worunter Obrigkeiten, Vorgesetzte und auch die Lehrer, welche Aelternstelle vertreten, sicher verstanden werden. Wer demnach wider die dem Lehrer schuldige Ehrerbietung sich vergeht, das ist: wer demselben auf irgend eine Weise unanständig begegnen würde, soll ihm nicht nur öffentlich abbitten, sondern schreibt sich alsogleich in das schwarze Buch. (P. d.)

Hospodářsko-socialní.

19. května pravil na kladenské schůzi Zápotocký: „S plným vědomím odpovědnosti prohlašuji, že všichni vedoucí činitelé v čs republice, od toho nejvyššího, je banda lupičů a zlodějů. Jsem si vědom, že jsou to slova velezrádná, ale znova opakuji, že kromě jmenovaných ministrů jsou lupiči a zloději i na těch nejvyšších místech“.

Jest na pováženou dvojí: výroky takové novinami šířiti — jak se s tímto stalo — ale ještě více, neodkliditi jejich příčin. Do kommunistova slovníku slova jako lupič a zloděj vlastně nepatří, do vládního však nepatří věc. Z „drobnějších“ zpráv toho druhu, jichž jest bez počtu, kolovala tuhle německými novinami jedna diplomatická. Kterýsi český diplomat vyvlastnil si v Konopišti nábytek a dal si jej zavésti do Bělehradu; diplomacie anglická, co do „naše — vaše“ trochu nedůtklivá, zakročila, aby se věci vrátily, komu patří. Konopiště jest pod nucenou správou, ale patří dětem zavražděného následníka. Ne od nich, ale od kohosi snad z té správy byl pražský vyslanec kteréhosi království pozván na konopišťské hony. Ten však prostě odpověděl: „Děkuji, ale já nejsem zvyklý pytlačiti“.

Čelný list čs soc. demokracie praví, že naše vláda musí býti socialistická, ale ať jsou v ní lidé, ku kterým možno míti úctu. Nebude nám na takové čekati příliš dlouho?

*

R e v o l u c e má prý svoje práva i svůj zákoník. Nechť! Ale již pojmem svým, jakožto výbuch za účelem změny, vylučuje, aby byla pořád, aby její zákoník, který změnu přivodil, byl stálým zákoníkem nového útvaru. Revoluce jako zásada vládní, revoluce k vůli revoluci jest nejen zločin, ale i nesmysl.

Úměrně platí totéž o revoluci na drobno, s t á v c e, s a b o t á ž i a pod. Pouhým záporem se sice staré bourá, třebas i po zásluze, ale věčně bourati nelze. (Výjimkou zdá se jen „odbourávání“ drahoty u nás, neboť ta se „odbourává“ pořád, ale přes to utěšeně prospívá i roste, tak že poválečné a povalečné demonstrace proti ní mají pořád vděčné pole proti ní; je to jako když psík chytá kouli a zároveň ji odhazuje, aby ji mohl chytati. Zahálkou na drahotu!)

V B e l g i i slavili 1. května, prý svátek práce, p ě t i m i n u t o v o u přestávkou, ale pracuje se 9—10, ba i 11 hodin denně. Ve F r a n c i i poručila Confédération de Travail dělnictvu na severním území stávkovati s jinými, ale byla svorně odmítnuta. Millerand, sám ze socialismu vyšlý, měl tedy proti generálním stávkařům snadnější práci, zvláště když pokladny jejich záhy se vyprázdnily; organisaci jejich zrušil a naváděče pozatýkal. V B e r l í n ě odmítli generálním stávkařům platiti mzdu, a bylo dobře. I v horkokrevné I t a l i i prohlásil sám zástupce svazu práce (Buozzi) ke stávkujícím, tedy ke svo-

jincům: Nutno více vyrobiti, aby se mohlo více žádati!

Z revoluce, stávek žíti nelze — leda těm, kteří je osnují. Marx sice prohlásil, že lenoši jsou jen ve světě měšťáckém, a neodvislý soc. dem. Kunert ještě před rokem jistil, že socialismus jest náboženstvím práce. V theorii možná, ve skutečnosti toho neviděti. V Německu, které již před válkou mělo nejlepší socialní zákonodárství na světě — toho mu upříti nelze — pod socialistickou vládou a dohodovou knutou stávkuje se pořád, hned zde, hned onde. V Rusku prý zavedena pracovní povinnost a bulharský Boris též takový zákon schválil.

Říká se ovšem, že na lenošné měšťáky se pracovati nebude, jenom na sebe a na své — tedy buď bude všecko socialistické nebo se nebude pracovati.

Všechno směřuje k socialní revoluci. Ukázky známe podle novin z Ruska, Německa, Maďarska, trochu z Italie a Francie, a též u nás. Výsledky jsou různé.

O ruském sedláku se praví, že jen proto mohl býti všech práv zbaven a nyní diktaturou zdeptán, že byl tupý, netečný. V Uhrách bylo totéž, ale jelikož maďarský sedlák byl přece jen trochu výš, shroutila se diktatura dosť brzy, ač i tak příliš pozdě; stálť je Khun za 4½ měsíce přes 10 miliard, a rumunská pomoc přes 30 miliard, asi 3000 lidských životů, z nichž 200 odsouzených revolučními soudy (mezi tolika „lidovými“ komisaři byl pouze 1 nebo 2 křesťané!)

V Rakousku, v Německu, v Polsku, Jugoslavii socialní revoluce jest sice na pochodu též, ale zatím se nedaří. Dle německých spartakovců a jim pod. prý jen u měšťáckých revolucí jest nezbytnou zbraní vzbouřenců krveprolití, terror, politické vraždy. Proletářská revoluce, jež není jak ony zoufalým pokusem menšiny, nýbrž vůlí většiny, nevolá po terroru, dívá se na vraždění lidí s odporem a nevolí, nebojuje proti lidem, nýbrž proti zřízením.

Je to příliš pěkné, aby to bylo pravdivé. Neboť opravdová demokracie — podle nich — jest jen tam, kde massa dělníkův uchopí veškeru vládní moc do mozolných rukou ruk, aby jí mrštila po hlavě měšťáctva jako Thor svým kladivem... Odmítají tedy seděti rovnoprávně námezdní dělník s kapitalistou, rolnický dělník se statkářem, aby záležitosti projednávali způsobem parlamentním.

Pravda, revoluční třídní boj a parlamentarismus jsou neslučitelny. Všeobecné, přímé, rovné atd. volební právo bylo jen etappou, aby parlamentarismus vyústil v násilnosti všelijak sehnaných většin a byl přiveden ad absurdum.

Není v myšlenkách socialismu, kommunismu, dělnických rad jen samý stín — je v nich také mnoho správného, čím by utlačovaným třídám, a tím celému lidstvu se prospělo. Ale určitější programy jejich, vodítka pro skutečný život hospodářský jsou tak utopická, života neschopná, že se s nimi všude dožívají neúspěchu

a nastupují pak cestu tyranie, horší každé z předchozích. Podle soustavy rad na př. nesmějí nepracující třídy nikde rozhodovati. Dobrá! Jde jen o to, co kdo prácí rozumí. Předseda na př. nějaké té nemocenské pokladny nebo podobných ústavů socialistických pracuje z pravidla jen řečněním ve schůzi a pak razítkem při podpisování, tedy jistě méně než jejich zřízenci nebo než měšťáci, jako jsou úředníci, učitelé atd.

Úředníci a poslanci se v soustavě rad volí přímo v dílnách, na poli, v kasárnách — nemají však žádných výsad a jsou sesaditelni. Sověty prý musely napřed zlomiti moc měšťáctva terrorem — oblíbené to nyní slovo — aby mohly přistoupiti k budování.

Jak, viděti všude!

Slovem, bezohledná diktatura lidí (z pravidla židovských), ne sice neschopných, ale na úkoly své naprosto nestačících, je všude výsledkem. A z diktatury nejtužší centralismus, umíněný, rozhledu neschopný, násilnický!

Byrokracie a středního stavu prý se bolševici nebojí. V tom mají zatím pravdu, k hanbě jeho intelligence, která pořád neví, čí jest a kde její místo.

Odpor proti bolševictví, které se všude snaží získati vojsko a zbraně, klidně proveden sotva bude; v Rakousku na př. právě proto, že občanstvo již poznalo, čím se jemu t. ř. národní obrana státi má, došlo k rozchodu vládní koalice, a v Tyrolích i v Salzbursku (možná i jinde) se občanstvo ozbrojuje též. Socialní revoluce podle vzorku bolševického neznamená než občanskou válku a nové trosky.

*

Reparační sbor dohody v Rakousku vida, že tato říše hospodářsky klesá hloub a hloub, ujal se dozoru nad jejím hospodářstvím, dozoru sice hodně drahého, ale jí snad přece prospěšnějšího než hospodářství dosavadní. Dvorní erár na př. stával 11 milionů, dnes dvorní správa bez dvora má 60—70 mil. schodku. Jubilejní nemocnice, jíž určen roční příspěvek 4·6 mil., za 10 měsíců jej překročila o 37·7 mil., neboť na 990 postelí připadlo 750 zřízenců; jen otop stál 11 mil., každý sál 2000 K denně. Atd. — všecko jak u nás! Ve sněmovně st. tajemník Hanusch omlouval bídu chudiny, že prý bohatí dávali dříve víc, za to starobní a invalidní pojištění, dávný to a do jisté míry ovšem spravedlivý požadavek socialistův, odkázal budoucnosti. Ohromné zásoby válečných a vojenských hmot, jež Rakousko zdědilo a z nichž by se zatím výměnou jistě bylo mohlo uživiti, z větší části rozkradeny nebo zničeny; Khunovi nebo Trockému by se snad byly prodaly, ale když to nešlo, protestováno ničením jich proti válce! Kolik si jich uschovala t. z. národní obrana, aby držela měšťáky na uzdě, ukáže se, kdyby došlo ke zúčtování.

Především zjednal reparační sbor Rakousku americký úvěr na

suroviny, jednak pro výrobu potřeb domácích, hlavně však pro výrobu vývozní. Bude to tak trochu podomní práce, t. j. nádeničina Rakušanů pro dohodu.

A touto cestou půjdou asi též jiné státy, možná i náš. Studijní návštěvy cizích odborníků spojují ostatně užitečné s dobrým; zvlášť u Murphyho bylo pozorovati „nelíčený zájem“ o některá tajemství naší výroby (na př. kaolinové), tak že zdejší průmyslníci začali k jeho společnosti býti neméně upjatými než on byl k novinářům. Veřejnost naše nemá ani tušení, kolik cizího živlu se i u nás, z našeho bohatství živí.

Není pak divu, že Francie, která by Rakousko a nás ráda měla ve své „sféře“ a nedůvěřivě pohlíží na zdejší úspěchy spojenců, dokonce i japonských, raději by proti Německu viděla nějakou (hospodářskou) podunajskou federaci než tenhle zmatek a klesání do hlubin. Nůžkami se střihalo, teď nutno sešívati, praví Temps. Margaine ve sněmovně prohlásil, když celní jednota nových států není dle mírové smlouvy možná, že aspoň jednota v dopravnictví by se měla provésti. Myslel na Dunaj a pak také na Bratislavu jako ústí dopravujících dráh, jejichž soustavu by ovšem bylo doplniti ve směru jihoseverním; proti Bratislavě se však namítá, že nemá vhodného přístaviště.

*

Z mudrosloví čínského uvádí F. E. A. Krause ve článku o císaři v kulturní budově čínské (Dtsche Rdschau r. 46, 6) myšlenky, které se v křesťanství rozumějí samy sebou, ale ve víru politiky bývají zapomínány, a když se nám projeví ze světa exotického, znějí světu jaksi hlouběji a moudřeji nežli z Evangelia a z katechismu. Z bezohledného materialistického individualismu zabřeďáme do socialismu, stejně bezohledného k jedinci jako byl onen individualismus ke společnosti. Čínský Meng tse praví: „Vůbec se říká: svět, stát, rodina. Svět má kořeny ve státě, stát v rodině, rodina v jednotlivci (hlavě) . . . Správné jednání se vztahuje na to, co je blízké, ale všichni ho hledají ve vzdáleném“. Tahsio pak určitěji podotýká: „Kdo chtěl organisovati svou říši, upravil napřed svou rodinu; kdo chtěl upraviti svou rodinu, vzdělal napřed svou osobu; kdo chtěl vzdělati svou osobu, učinil napřed své srdce pravověrným“. „Aby kdo znal říditi stát, musí napřed svou vlastní rodinu přivésti do pořádku, neboť aby kdo nedovedl poučiti své rodiny a přece chtěl poučovati jiné lidi, to nejde!“

Jak praveno, jsou to myšlenky sociologii křesťanské zcela běžné: z mravné osobnosti vyrůstá mravná rodina, z mravné rodiny mravný stát, a jedině ten má v sobě podmínky zdárné budoucnosti. Běžný socialismus, ať v jistých věcech jakkoliv jest oprávněn, nemůže k ní vésti, jelikož nezačíná od kořene, od spořádané rodiny, již naopak rozvrací, a plýtvá svými silami přímo na úpravu společnosti, jejíchž podstatných, nadmíru spletitých a daleko ještě nezjištěných zákonův a potřeb nezná, opakuje po svých vůdcích nedomyšlené fráze, čerpané z povrchního a jednostranného názoru na život.

Politický.

Politika našeho státu i dvou sousedních octla se ve znamení rozbité koalice. Nikde nepřinášejí volby žádaného vyjasnění a přinésti nemohou, jelikož socialistické strany jiného celku, k vůli němuž by nějaké oběti měli přinésti, neznají, mimo svůj, a strany druhé i počtem i váhou jsou zatím s to, aby v třídním boji ještě se bránily.

V čs republice byla po převratě koalice podle jména všenárodní; strana lidová dostala tehdy pro jméno ministra bez odboru a na průběh čs politiky nebo správy neměla vlivu žádného. Socialistický kurs převládal již tehdy — možno si tedy pomysliti, jaké jest úřednictvo, tedy vlastní, skutečná vláda, která zůstane, i kdyby červená vláda ministerská nějakým černým nebo žlutým příměskem trošku byla přebarvena! O vojsku to slyšíme pořád.

Čs sněmovny příchodem jiných národností nabyly podoby rakušácké neboli balkanské (říkají sice zlí jazykové našemu státu balkanský také proto, že tu všude rozhoduje bakšiš, ale to je vedlejší). Stát národní či národnostní (National- či Nationalitäten-Staat)? — toť otázka zákonem sice rozřešená, ale prosím vás, teď zákon! Ba ani Slováci nenalézají veliké záliby v uzákoněném „jazyce československém". (Mimochodem podotčeno, tu a tam ozývá se teď i uznalá vzpomínka na moravské kněžstvo kolem Sušila, které spisovnému rozkolu před půl stoletím tolik bránilo).

České strany drobí se dále. Soc. demokraté mají své bolševiky, reformní socialisty Modráčkovy a socialisty vládní — podobně jako v Německu. Národní socialisté volbami sice utrpěli porážku a jako strana pouze národnostní, bez hlubšího obsahu osvětového a sociálního nemají budoucnosti leda v tom, aby dále dělali ostudu kde se dá: proti náboženství, proti veřejné kázni, proti národnostnímu míru. Národní demokraté také se roztrojili: od jádra mladočeského odlepili se bývalí realisté a bývalí moravští lidovci. Též agrárníci se rozštěpují. — Tedy jarý ruch aspoň v tom!

Naše strana lidová jest jednotná, ačkoli soustřeďuje v sobě členstvo nejrůznějších zájmů, jak je zastupují strany socialistické nebo agrární nebo národně demokratické. Programem jest nebo má býti smírné vyrovnávání protiv, při tom pak svorný postup v zásadních otázkách osvětných. Síla této strany právě v nich spočívá, a bude dobře tuto vůdčí hvězdu míti na zřeteli vždycky, kdy různé zájmy stavovské se spolu střetnou, aby pro ně pevná půda křesťanského světového názoru nebyla opouštěna. Jdeť o to, aby se v životě ukázalo, co se o něm v theorii hlásá, že totiž je schopen, a jediný schopen, všechny záhady společenského života ve prospěch celku i částí smírně rozřešiti.

Německé Centrum, s nímž lidová strana bývá srovná-

vána, octlo se v krisi, jež asi ani této strany nemine, ačkoliv u nás jsou poměry méně složité a strana není jako Centrum obtížena otázkami mezistátními; má ovšem za to otázku národnostní, zatím sice ne ve svém okruhu, ale v nastávajícím kulturním boji. Centrum totiž jsouc v koalici šlo za Erzbergrem v úsilí o jednotný německé stát, kdežto silné opory strany té na jihu Německa chtěly a chtějí stát spolkový, třebas ne právě takový, jakým byl dosud, ale na podobných základech. U nás by se s tím, ač jen z daleka, mohl srovnati boj o samosprávu zemí (3). Vedle toho vedla koaliční pospolitost část Centra k přílišným ústupkům ve prospěch socialistů. Tato okolnost může nastati i u nás, nepodaří li se stanoviti přesný a především podrobně určitý program, jenž by povšechná, byť i sebe správnější hesla (solidarismus atd.) vyplnil životním obsahem. Sociologie naše trpí přílišným theoretisováním, které v praxi často selhává, a proto se dějí výpůjčky u marxismu i tam, kde toho není potřebí a kde se tak díti nesmí (kapitalismus, soustava rad atd.) Centru podán návrh, aby se znova jako původně ustavilo jakožto sbor jednotný na základě shody v neochvějných otázkách náboženských a osvětných, v otázkách čistě politických (správních a pod.) pak aby měly v něm místo strany levice i pravice — radikální i konservativní; tak prý by Centrum nejlépe vyhovělo svému jménu i vyrovnavacímu úkolu. Není pochyby, že i naše strana, až se v Čechách poměry trochu vyjasní, bude postavena před podobný úkol. —

Volba presidenta čs republiky, ač prý po zákonu nikoli nezbytná, vykonána přece a rozhodnuta již na poprvé lidovou stranou proti kandidátu německému, katolickému knězi, tak že k ostudě užší volby nedošlo; němečtí socialisté nehlasovali, 4 hlasy dostal Muňa, 2 Janoušek.

Muňova pře (pro velezradu) dostala se konečně před soud, ale zas ihned odložena, prý aby se opatřily ještě nové doklady. Zatím otiskován v novinách dopis bývalého samozvaného presidenta slovenské republiky, právě jmenovaného Janouška z Pešti k Dr. Alici Masarykové, kde píše (1. června 1919), jak s Dr. Soukupem a s ní pracoval na Kladně, jak se mu „zhnusilo, že lidé zkorumpovaní obklíčili jejího otce“, jak pracoval o rozklad v čs vojsku atd.

Amnestií tento problem rozřešen a také záležitost onoho člena „nejvyšší rodiny“ (jak napsal náš pražský „Čech“ 1. června). Muňa však ve veřejném listě prohlásil presid. Tusarovi, že by byl raději měl proces proveden, aby mohl dokázati, že vláda si obnosy do milionů jdoucími vydržuje agenty provokatéry.

*

Ve sporu o Těšínsko naše tajná diplomacie, ač Dr. Beneš jest národním socialistou, a tedy mužem pokrokovým i demokratickým, se neosvědčila. Mírová smlouva nebyla národu přesně oznámena, pořád se mluvilo o plebiscitu, a nyní vychází na jevo, že v Paříži, v mírové smlouvě se na něj nepomýšlelo. Půl druha roku tedy se na

obojí straně, české i polské, nadávalo, štvalo, bojovalo — pro nic a za nic.

Špatně pro české nároky tam pracuje t. zv. československá národní církev, jež pomocí socialistů již v několika obcích katolíkům vyrvala násilím kostely a katolické kněze vypudila.

Polsko jest ovšem pod zvláštní ochranou Francie. Naše noviny přičítají to vlivu polských „dám" v Paříži — jakoby ty naše byly ctnostnější! Pravda jest, že Francie chce míti silné Polsko proti Německu i proti Rusku, které svou politikou přivedla tam, kde nyní jest.

Anglie by i s nynějším Ruskem raději smluvila mír. Nemůžeť si tajiti, že Rusko pod nějakou jednotnou vládou, ať monarchickou, ať konstitučně republikánskou, opět by přejalo choutky imperialistické, které vedly k válce (Balkan, Cařihrad), a na druhé straně jest jí pronikání bolševiků do jejího sousedství v Asii (Persii atd.) velmi nepříjemné. Kdyby Rusko bylo silné, mír pařížský nebyl by možný.

*

Ve Vatikáně vzdali se odporu proti návštěvám katolických mocnářů ve Quirinale,

Ve Svazu národů neprorazil návrh, aby i papež byl v něm zastoupen. Ve Švycařích proto hlasování, má-li do něho vstoupiti či ne, nebylo jednotné: z 80% voličstva prohlásilo se 410 tisíc pro vstup, 310 tisíc proti němu.

Zatím je v něm 37 států.

Ke vládě v Italii se dostal opět starý Giolitti, přítel bývalého trojspolku. Zajímavo jest, že chce — a že může! — dáti před soud pohnati původce války italské NB vítězné Salandru, Sonnina a ostatní. Bilance války není asi ani u Italie tak skvělá jak se zdá.

*

O nezdařené protirevoluci Kappově v Německu oznamuje se dodatečně, že Kapp nezamýšlel přímo obnovy monarchie, nýbrž chtěl vynutiti: nové volby, které zatím už vykonány, ministry odborníky a přímou volbu říšského presidenta lidem. Což by tak tuze nerozumné nebylo bývalo.

*

Maďaři se zle prohřešili proti pánům světa, židům a zednářům. Zednářství totiž v Uhrách zrušeno, majetek obrácen na dobročinné účely; v knihovnách zednářstva nalezeno mnoho tiskovin anarchických (a ovšem také protikřesťanských), archivy mají veliké mezery. Židovští katané maďarského vzdělanstva i lidu, pokud nenašli útulku v Rakousích nebo v Čechách, pohnáni před soudy a potrestáni. Odtud světový skřek o bílém terroru, do něhož vpadají naši vlastenci, netušící, jak hluboko sami v židovině vězí, a z Amsterodamu proto vyšel povel Uhry blokovati.

Vyslanci dohody adm. Troubridge amer. plukovník Horowitz (sám žid) vyvrátili sice povídačky o vládních přehmatech proti židům, o pogromech v Polsku žid Diamand prohlásil, že jsou jimi židé obyčejně sami vinni.

*

Vzhledem k tomu, že i naše milá čs republika se silno požidovšťuje, a to shora, budiž dovoleno zaznamenati několik jmen a událostí z bolševictví ruského (podle Documentation catholique 6/3 1920.)

V únoru 1916 se rozletěla zpráva o revoluci v Rusku. Bylo zjištěno, že ji zosnovali tito „Rusové“: Jakob Schif, Kuhn Loeb et Cie., Jacob Schif, Félix Warburg, Otto Kahn, Mortimof L. Schif, Serome J. Hanauer, Guggenheim, Max Breitung, do jednoho židé.

Na podzim 1917 připojil se Schif k židovi Trockému (Bronštejnovi), aby mu dal rozum a peníze na sociální revoluci v Rusku. V tom směru jej podporoval židovsko-bolševický list v New. Yorku vycházející „Forward“. Připojili se dále Max Warburg, majetník velkozávodu ve Štokholmě, a tamní majetník „Nya Banken“ žid Olaf Aschberg. Tím se dostalo nastávající sociální revoluci podpory mezinárodní a tím i její výsledek zaručen.

V říjnu 1917 začala skutečně sociální revoluce v Rusku, mezi jejímiž 30 vůdci jediný Lenin (pravým jménem Uljanov) není žid, ostatní všichni: Trockij (Bronštejn), Steklov (Nachamkes), Martov (Zederbaum), Kamenev (Rosenfeld), Suchanov (Gimel), Bogdanov (Silberstein) atd.

Současně byl vyvolen jiný žid, Pavel Warburg, který dříve byl ve spojení s „Federal Reserve Board“, by udržoval styky s bolševickými předáky ve Spojených státech. Velkou úlohu hrál Schiffův přítel, rabín Juda Magnes. Magnes byl horlivým pracovníkem pro mezinárodní židovstvo a za tímto účelem založil počátkem roku 1917 v Rusku „Národní radu“, kterou roku následujícího dne 24. října prohlásil za svaz bolševický. Toto prohlášení se stalo v dohodě se židovským komitétem v New. Yorku. Aby pak veřejnost byla oklamána, tedy Jakob Schif odsoudil jednání Magnesovo, který na to z Ameriky odešel. Ale ve skutečnosti zůstal Schif nadále v dobré shodě s Magnesem.

Judas Magnes jest předsedou mezinárodní socialistické organisace „poal“, jejíž účelem jest dosáhnouti nadvládu mezinárodní židovské strany práce.

Při vypuknutí bolševismu v Německu postavila se v čelo Židovka Rosa Luxembourgova a Žid M. Haase, člen mezinárodní bolševické organisace.

Povšimneme-li si, že nahoře jmenovaná židovská firma Kuhn Loeb & Cie jest ve spojení se syndikátem rýnsko-vestfálským a že tato firma a bratři Lazarové (židovská to firma v Paříži), jakož i banka v Gungsburgu a židovské podniky v Petrohradě, Tokiu a Paříži jsou v úzkém spojení se židovskými domy v Londýně, v New. Yorku, Frankfurtě n/M, Špýru a Nya—bankou ve Stokholmě, porozumíme souvislosti nejen války, nýbrž i mírových podmínek s bolševictvím.

Sionista Cheskel Zwi Klötzel však napsal už před válkou: Werdet stärker im Nicht-Judentume, als wir im Judentume sind, und ihr werdet die Sieger sein.

Z myšlenkového a náboženského rozvratu v našem státě i jinde těží tertius gaudens, semitismus a nevěra.

Berlínský orgán Centra (Germania) varuje teď od antisemitismu, jak se obyčejně provádí: mnoho křiku, málo vlny. Hlídka r. 1900 psala o antisemitismu taktéž. Cheskel Zwi Klötzel nám připomněl, co jest naší povinností, chceme-li odolati.

*

Mezinárodní svaz katolíků chystá letos na podzim světový sjezd v Haagu, sídlo bývalé a snad i budoucí ligy míru. Gener. tajemník vlašské lidové strany don Sturzo vede v Římě činnost o ústřední jednatelnu jakožto středisko světové propagandy mezi národy.

*

m. — O zárodcích polského státu i jiných států slovanských uveřejňuje dlouhou rozpravou Dr. Kaz. Krotoski v krakovském „Przeglądu Powszechném“ (květen—červen 1920). Dospívá k názoru, že stát polský byl vytvořen výbojem a násilím cizí tvrdé ruky prvních Piastovců ve Velkopolsce. Potírá tím dosavadní domněnku polských dějepisců, že Polska jediná z evropských států vznikla přirozeně vývojem místních poměrů, geniem jednoho z kmenů lechických, — domněnku, opírající se jen o ten důvod, že prý není možno v Polsku objeviti stopy cizího vpádu a výboje. Spis obšírně dokazuje, že tyto stopy objevil a že je tedy nutno vzdáti se dosavadního povýšeného stanoviska, jako by Polska byla výjimkou v plejadě států evropských a zvláště slovanských. „Jak je to idylické, jak příjemně to lehtá národní hrdost, ale fíkovým listem té hrdosti je pohodlné ignoramus a ignobimus! My si tak libujeme ve výjimečných pósách v středu evropských společností! Stačí vzpomněti na Polsku, Krista národů, beatifikovanou blouznivým messianismem a naší poesií messianistickou. Není však rozumnější a užitečnější pro nás odhoditi konečně problematické výjimečné stanovisko a sestoupiti k evropskému pravidelnému řádu ve všech oborech života, a tedy i v dějinách naší státní genese? Kdo by ještě před několika lety byl uvěřil v přijatou dnes od vědy zásadu, že nejmocnější ve světě a nejdokonalejší státní útvar, t. j. stát římský, děkuje za svůj počátek ne latinským sedlákům, nýbrž hrstce etrurských dobyvatelů a námořních lupičů, kteří podlehli sice jazykově latinskému okolí, ale za to dovedli je tvrdou, kostnatou rukou tak sorganisovati, že se stalo časem pánem světa! Jsem přesvědčen, že ani polská věda neustane dříve, dokud genese polského národa a polského vývoje státního nevyjasní světlem nevyhnutelného pravidla, jež zní: žádný národ s primitivní kulturou rolnickou nevytvořil sám ze sebe státu; státy tvořili vždy a všude výlučně kočovníci, jak pozemští, tak námořní!

Ročník XXXVII. Číslo 7.

HLÍDKA.

Nový Hus.

Dr. Jan Sedlák.

Z nejcennějších spisů, jichž se literatuře české dostalo po dobytí české samostatnosti, jest nesporně Novotného Hus.[1]) První díl, jenž vyšel koncem r. 1919, líčí počátky Husovy a život jeho až do smrti Zbyňkovy r. 1411 — skoro na 500 stranách — tedy dílo obšírné pro neodborného čtenáře, třebas i vzdělaného. Odborníkovi ovšem bude právě ta důkladnost vítána, protože mu umožňuje sledovati názory autorovy i v nejmenších podrobnostech života Husova. Konečný soud o Husovi Novotného bude arci možný teprve, až bude uveřejněno dílo celé, ačkoli stanovisko autorovo jest již známo odjinud[2]) a tendence spisu jeho již z prvního dílu vysvítá jasně. Zatím jen několik poznámek.

1. Snahy opravné.

Podnětem opravných snah jinde i u nás, před Husem i za Husa, byly zlořády v církevní správě, stupňované západním rozkolem. Autorita církevní nevhodně uplatňovaná byla seslabena a úcta k ní poklesla, fiskální správa církve s nesčetnými provisemi, reservacemi a exspektativami způsobila korrupci a živila svatokupectví; nezachovávání residence a spojování více obrcčí v jedněch rukou vedlo k nepořád-

[1]) Václav Novotný, M. Jan Hus; život a učení. Praha, Jan Laichter. Díl I. 1919, str. 505, cena 24 K.

[2]) Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století. Praha, Otto 1916.

kům, a ze všeho rodil se mravní úpadek duchovenstva i lidu. To jsou známé smutné věci, a Novotný podal o nich v „Náboženském hnutí“ obraz jednostranný sice, protože si světlých stránek opravdového náboženského života v církvi vůbec nevšiml, ale tak úplný, že jej ve svém Husovi jen krátce opakuje.

Novotný však utvořil k označení toho kořene všeho zla nové jméno: církevnictví, jméno, jež se v „Náboženském hnutí“ a zvláště v Husovi opakuje stále a má vysvětliti všecko. A Novotný mu dává silné přívlastky, obyčejně „zevnějškové a formalistní“ (Hus 18, 92, 131, 147, 209, 235 a j.), ale také „prázdné“ (Hus 29), „zkažené“ církevnictví (115), „znemravňující a zavádějící zevnějškovost souvěkého církevnictví“ (149), „zvrhlý system církevnický“ (228), „umrtvující zevnějškovost církevnického formalismu“ (229); tvrdí, že „zaslepeným fanatikům mrtvé litery formálních předpisů a neústupným zastancům universalismu církevnického“ nelíbil se lidový zpěv, protože se obávali porušení uniformity (234), a že Hus poslechnouti nemohl „pro pouhou bezdůvodnou choutku hověti formálním tendencím církevnické zevnějškovosti“ (236) atd. Nehledě k tomu, že jsou to výrazy hněvu, jenž nesluší kritickému dějepisci, nutno se tázati, co vlastně rozumí autor ‚církevnictvím‘. Přesné definice nenajdeme nikde, jen jakýs opis pojmu podán na str. 28 d.:

Poklesání mravnosti a zesvětštění církve kráčí ruku v ruce se zjevem ještě osudnějším. Právě zanedbávání vlastních úkolů a touha udržeti autoritu takto samochtíc podrývanou nutně vede k ulpívání na zevnějšku, k zdůrazňování obřadů, k nahražování zbožnosti pověrečným a namnoze zištným uctíváním ostatků. Na místo snahy po jednotě víry vstupuje úzkostlivá obava před kacířstvím a s ní spojená touha po zachování zevního, formálního podřizování ustáleným tradicím, na místo někdejší šetrné duševní převahy církve tlačí se pokusy uniformovati přesvědčení a nivelisovati myšlení, na místo duchovního vůdcovství vztyčuje se tlak autority a s ním krutovláda nad dušemi, na místo hluboké zbožnosti dere se ploché a splošťující obřadnictví, zkrátka vše, co jedním slovem lze označiti jakožto prázdné a proto tím tíživější církevnictví.

To jest pojem příliš široký; neboť v sobě zahrnuje nejen zlořády, nýbrž i dobré a nutné věci církevní. Péče o ryzost víry byla v katolické církvi vždy stejná a musila býti, protože zjevená víra jest poklad Kristem církvi svěřený, aby ho církev ostříhala a věřícím sdílela. V té věci nebylo v církvi nikdy pouhé šetrné převahy, ale vždy povinná snaha udržeti jednotu a čistotu náboženského přesvědčení. A kdo ví, co jest pro zbožnou duši i pro církev pravá nábo-

ženská víra, nemůže si stěžovati zde na uniformování a nivelisování myšlení.

Rovněž autorita byla vždycky v církvi i poslušnost jí odpovídající. Vždyť bez nich nemůže trvati společnost, a Kristus sám tu moc apoštolům dal. Ovšem má meze v zákoně božím a může jí býti zneužito; pak budiž odstraněn zlořád, ale zůstaň spasitelný tlak autority, jež arci není krutovládou nad dušemi.

I obřady měla církev od počátku. Jeť přirozenou nutností, aby vnitřní úcta k Bohu projevovala se i na venek, a vnější bohopocta nemůže býti bez určitých forem. A není to samo sebou formalismus pouhý ani zevnějškovost, protože ty formy jsou neb aspoň podle úmyslů církve mají býti hlasem zbožného nitra a mají navzájem vnitřní zbožnost buditi a udržovati. Zvláště mše sv. a svátosti jsou formy plné obsahu nadpřirozeného, jež i přirozeně zbožnou duši povznášejí. Jakýsi vnější lesk při nich jest potřebou citové stránky lidské povahy a zplodil všecky ty krásné plody umění výtvarného i slovesného ve středověku, nad nimiž nestranný historik stojí s obdivem.

Ani úcta ostatků není v sobě pověrečnou, nýbrž jest projevem zbožné úcty ke světci. Karel IV shromažďoval ostatky z pravé zbožnosti, jak Novotný sám praví, a lidu, ani husitskému, nebyla úcta ostatkův náhradou zbožnosti. Podvody a zištnost arci právem byly kárány.

Aby mi bylo dobře rozuměno: Nechci hájiti ani omlouvati zlořádů, které skutečně v životě církevním byly a jež uvědomělý katolík, zvláště katolický kněz, dnes pociťuje bolestněji než kdokoliv jiný. Ale historik musí dobrým a přesným rozlišením zameziti, aby čtenář podle fraseologie některých kruhů doby nynější nečítal mezi zlořády i to, co je dobře katolické. A k tomu slova „církevnictví, církevnický duch“ téměř svádějí, i když se připojí „tehdejší“ nebo „souvěký“. Neboť i tehdy, přese všecky zlořády, jež ve správě církve nesporně byly, hlásáno bylo a žilo v lidu i kněžstvu katolickém pravé křesťanství, jehož obsahem je zjevená víra dle učení katolické církve, křesťanská mravnost, vytvořená milostí boží a svobodnou lidskou vůlí a živená i podporovaná vnější bohoslužbou, hlavně mší sv. a svátostmi, a trvání ve svazku církevním, od Krista ustanoveným. To křesťanství kázal netoliko Milíč, Janov, Hus, Jakoubek, to hlásali i četní učení kněží, němečtí i čeští (Novotný je v „Náboženském hnutí“ uvádí a oceňuje jejich zásluhy), kteří neváhali ani zlořádův ostře kárati a přece do sporu s autoritou

církevní se nedostali, to kázali i jiní duchovní, hlavně řeholníci, jimž nebylo popřáno zaskvěti se výmluvností před universitním nebo lidovým forem pražským a jichž kázání neměla snad rázu útočného. Pouhé hájení božského zřízení církevního, hlavně primátu (vylučuji ovšem přestřelky Pelayovy, Triumfovy a jiných) a důstojnosti i duchovní moci kněžské nelze zváti církevnictvím. Úcta svatých pak, ostatky, obrazy, odpustky, pouti a jiné pobožnosti, jež mají vnitřní zbožnost a mravnost podporovati, mají přece a měly i tehdy proti řádné bohoslužbě význam daleko podřízenější, než jim přikládají horlivci reformističtí, ač nedostatky, jež právě zde bily do očí, horlení jejich činí pochopitelným.

A nelze ani dobře na vysvětlení vzniku našeho hnutí reformního uváděti, že k nám ten „církevnický duch“ vnikl náhle. Pravda je, že fiskální soustava ve správě církve naše země za Karla IV náhle zaplavila a tím prudčí odpor u nás vyvolala, jak Nov. dle Hallera pěkně ukázal, ale církevního života vnitřního nezměnila podstatně. Mše sv. se konala dříve i později i za Husa samého stejně, Hus sám sloužil slavnou mši sv. s celým krásným obřadem katolickým, stejně se udělovaly svátosti, s nemenší pečlivostí se bdělo nad neporušeností katolické víry, v níž se vždy, i před Husem a za Husa, vidělo daleko více než pouhé „zachování zevního, formálního podřizování ustáleným tradicím“, vždy se žádala poslušnost k zákonné autoritě církevní. To k nám nebylo za Karla IV nějak uměle vneseno a neporušilo domácího vývoje. Naopak apoštolská činnost Arnoštova, již Novotný uznává bez výhrady, stavěla katolický život u nás bující na pevný základ, Waldhauserova a Milíčova práce napravila i v Praze mnoho; jen nepořádky ve správě církve, stupňované rozkolem, kazily vnější život církevní a vrhaly stíny i na vnitřní život náboženský, jinde i u nás, u nás však rány ty více se zarývaly a byly živěji cítěny, protože na nás dopadly náhle.

Není tedy možno tvrditi, že horlivci usilující o vnitřní zbožnost a mravní povznesení lidu a kněžstva a bojující proti zlořádům v církvi musili se nutně octnouti na půdě mimocírkevní. Při pevné víře a upřímné lásce k církvi, jež jest nezbytnou podmínkou všeliké práce reformní, při jasném rozhledu, rozlišujícím mezi osobami a věcí, a při silné vůli nezaslepené vášní nebylo to nutné. Bernard, František. Kateřina Sienská a j. zůstali na půdě církevní a vykonali velké dílo reformní.

(P. d.)

Kněžské problemy v novější belletrii české.

Emanuel Masák. (Č. d.)

II. Kněz a český lid.

Jeden z nejdůležitějších problemů kněžského života, o němž bylo u nás napsáno již mnoho úvah a o němž hovořilo se často zvláště v posledních dobách! Český kněz velikou většinou vyšel z lidu a přijal přirozeně do své povahy mnoho rysů jeho národního rázu, dobrých i méně dobrých. Pracuje po celý život mezi lidem a má již svým kněžským úřadem příležitost nahlédnouti více než kdo jiný v hlubiny jeho srdce. Odříkaje se vlastní rodiny, stává se jeho duchovním otcem a pastýřem. Dočkává se tu přirozeně i radostí, jaké plynou z toho vzájemného ideálního poměru, ale častěji ještě prožívá bolest, jaká bývá údělem obětavého otce i dobrého pastýře. Bolest tím mučivější, čím větší byla jeho láska a čím méně bylo příčiny k odcizení nebo roztržce. A tu dochází mnohdy i v duši knězově k niterným rozporům, jež ovšem jsou vhodným předmětem psychologicko-uměleckého rozboru.

Vždyť apoštolská práce v lidu a pro lid bývá obyčejně, jak jsme viděli, vůdčím ideálem mladého muže, jenž bere na sebe kříž kněžského povolání. Tento ideál vyrostl v největší části z vrozené lásky k těm vrstvám národa, z nichž se zrodil a jejichž bídu duchovní neb i hmotnou poznal od malička z vlastního názoru; často pak bývá plně uvědoměn a vypěstován četbou, nadšenými slovy některého milovaného učitele a zvláště příkladem apoštolsky horlivých kněží.

Na hmotný blahobyt, který snad jeho příbuzným je hlavní, málokterý svěcenec pomýšlí, a ovšem i ten málokterý bývá záhy ze své bláhové naděje vyléčen.

Z nejstarší naší kněžské generace, pokud ji máme zachycenu v v novější literatuře, trochu zvláštním, ač ne nemožným způsobem zamiloval si český lid brumovický farář P. Bücherle, o němž vypravuje Dr. Jan Herben v prvních částech své knihy „Do třetího i čtvrtého pokolení“. Byl rodák z německé krajiny, od dětství vyrostl v Brně, venkovanů nikdy nepoznal. Za to na školách i v bohosloví zamiloval se do selanek Gessnerových a z nich oblíbil si život vesnický. Představoval si ovšem vesnici jako ráj a sedláky jako šťastné pozemšťany, kteří žijí v rajské nevinnosti, chodí čisťounce oblečeni, milují se na-

vzájem jako bratři a pořád jen líbezně zpívají ... Když pak v Brumovicích poznal najednou holou skutečnost života, sedláky hříšné, lenivé i hrubé, přičítal vinu tomu, že vesnice byla dlouho bez kněze i učitele. I pokládal za svůj úkol zjemniti jejich mravy a vésti je k tomu životu, jaký se mu líbil v knihách. Stíhá jej ovšem nezdar za nezdařem, lidé ho brzy prohlédnou, smějí se jeho nezkušenosti a zneužívají jeho přirozené dobroty srdce ... Dává vinu sobě, že si s farníky nerozumí, že nedovede se vpraviti do toho, jak oni žijí, myslí a cítí. I bere na pomoc české knihy. Nerozuměl sice probuzenskému ruchu, jenž doznívał k němu jen jako hukot vzdálené jarní bouře, ale jsa jemného srdce uznával, že je povinen svěřeným sobě ovečkám přinésti všechny oběti. A tak cvičí se horlivě v českém jazyku, odebírá české časopisy, učí se nazpamět českým básním, zavádí mezi farníky Fryčajův „Kancionál“ a Gallašovu „Muzu moravskou“, učí je písním kostelním i světským — ale při tom nerozumí stále ještě praktickému životu, neumí jednati s lidmi, věří jako dítě stále v jejich poctivost, nechává se ode všech šidit a okrádat, o srdce by se s každým rozdělil, sám jsa živ neobyčejně střídmě, ba skoro nuzně... Smějí se mu, jako by byl z jiného světa, ale mají ho rádi, a když se ubírá na jinou faru, nemohou se s ním ani rozloučiti, jak s ním srostli ...

Přirozenější a snadnější cestu k srdci lidu měli a také účinněji působili kněží českého původu a z generace již uvědomělé o b r o z e n s k é. To jsou právě oni kněží, jež s takovou oblibou líčili starší naši povídkáři a o nichž také naši čtenáři tak rádi čítali: bělovlasí starci s milým úsměvem v laskavé tváři, nadšení vlastenci a lidumilové, pěstitelé květin, včel a holubů, milovníci přírody a knih, zpěvu a hudby, dobráčkové obklopení hodným venkovským lidem, vážení a milovaní jako skuteční duchovní otcové celou osadou ...

Stručně rýsuje postavu takového starého ideálního kněze vesnického S v a t. Č e c h ve „Václavu Živsovi“:

Prostosrdečný kmet, veselý a nepřítel okolků,
pop nikoliv protřelý, než výborný lidu pastýř,
muž vzdělanosti pravé, lidumilný, snášelivý též
k náhledu každému, kdy z přesvědčení plyne pouze ...
Přírodu vroucně kochá ...
zvlášť botanik jsa čilý, známý též v okruhu širším.
Pěstovatel vědy výborný, spolu víry obránce,
příkazy církve s onou v ladný upravil sobě souhlas ...

Celou řadu více méně podobných postav aspoň letmo zachytil V. Kosmák ve svých povídkách a kukátkách. V duši jejich není již bojů a rozporů; vyrovnáni a usmířeni v sobě, vzdáleni ještě politických a stranických zápasů konají svědomitě své kněžské povinnosti a ve volných chvílích, jichž mají dostatek, oddávají se nějakým ušlechtilým libůstkám. I tu myslí především na blaho lidu; jsou s ním srostlí, rozumějí jeho potřebám, nevyhýbají se mu, berou účast na jeho radostech i strastech, nesnižují se, ale povznášejí lid k sobě, učí jej ušlechtilým zábavám, pořádají divadla, budí zálibu v četbě, půjčují a rozšiřují knihy. Takový starý „Populární kazatel" dovede ve svých kázáních mistrně podati nejhlubší pravdy, „Kněz-lékař" široko daleko léčí nemocné, prostičký „Pater Simplicius" působí divy svým dobrým, zbožným srdcem, skoro všichni pak se ujímají nadaných hochů, připravují je na studie a obětavě podporují.

A že Kosmák nekreslil svých kněžských postav tendenčně, nepravdivě, ukazují nejlépe jim tak příbuzné postavy kněží Raisových. Takový farář Stehlík ze „Zapadlých vlastenců" na př. nelení chopiti se chalupníkova vozu s hnojem a vytlačiti jej do vrchu, až chalupník celý schlíplý křičí: „Jeminánku, velebný pane, co jich to ráčí napadat!" A kněz celý zpocený odpoví prostě: „Tak se to musí, strejčku, na světě dělat, jeden musí pomáhat druhému". A tak pomáhá skutečně všude, kde je potřeba, v nouzi a nesnázi, zvláště když zaopatřuje nemocné — při tom na sebe skoro zapomíná, nemívá mnohdy groše, klerika svítí všemi barvami, boty samý přištipek... Nadevše miluje děti, o jarmarce, o pouti je pořád mezi nimi, kupuje jim koně a panáky; když jde po vesnici, zastavuje se u nich, hází jim krejcary a nechává si vykládat, co vědí. „Taková chudá žena by za pána, který si jejího dítěte laskavě všimne, do propasti skočila!" prozrazuje kostelník tajemství oblíbenosti svého faráře.

Stejně je tomu také u faráře Kalousa v „Západu". Měl s počátku nesnáze se svými farníky: byli paličatí, oddaní pití kořalky, zhrdlí po zrušení roboty, zaujatí proti stavbě školy — ale všechno spravila knězova dobrota a láska. Chodí rád mezi lidi, do společnosti i do zábav, a hlavně pomáhá. „Já mám málo, ale ti nemají nic! Pomáhat se musí!" odpovídá starostlivé sestře. „Tady není potřeba boje, ale útrpnosti, lásky", vysvětluje kaplanovi. „Já zvlášť už nepatřím k těm, kteří bojují, ale kteří milují!" A je šťasten láskou bezmezně oddaných mu lidí, vděčných i za to, že odmítá lepší faru a zůstává na vždy mezi těmi, jež vychoval. „Obětoval jste jim život", podivuje

se kaplan. „To nic, to nic, pane bratře, sám jsem tu nalezl víc — pokoj, mír“.

Tak ozářil Rais jednu nejdůležitější ovšem složku kněžské působnosti v lidu: účinnou lásku, lásku, jíž bez dlouhých úvah nejkrásněji řeší sociální otázku, ozývající se v těchto idyllických obrazech zatím jen zdaleka a přitlumeně. Určitěji a vědoměji myslí na ni již Baarův „Pater Kodýdek“. Sám neustává vyznávati, že přivedl jej k tomu jen Bolzano. „Slyšel jsem ve filosofii jeho výklady — vypravuje s rozzářenou tváří starému učiteli — a v mém srdci rozhořel se takový svatý žár, že jsem si hned tenkrát umínil státi se knězem . . .“ Udřen a schvácen pětadvacetiletým kaplanováním na různých obtížných štacích přichází jako lokalista do Klobouk vlastně již si odpočinout. Ale pracuje i tu neúmorně a vždy až žárlivě dbá, aby neurazil jemnocitu chudých. Hájí důrazně i proti učiteli nižší třídy, odsuzuje nespravedlivé odměňování práce a horuje pro budoucí sociální rovnost. Konečně po dlouhém utrpení na smrtelném lůžku vykonává čin, na nějž dlouho myslil: aby se důstojně zbavil zděděného jmění, aby polevil sociální bídě a dokázal, že cítí krutou mzdovou nespravedlivost pracujících tříd, odkazuje půl páta tisíce zl. ve stříbře na nadaci pro hodné čeledíny své farnosti.

Mnohem rozlehlejší pole kněžského působení v lidu kreslí A. Jirásek ve své čtyřdílné kronice „U nás“. I jeho hrdina P. Havlovický vzpomíná vždy vděčně Bolzana jako svého probuditele a učitele v tomto směru. Byl sice z lidu, ale ze zámožné mlynářské rodiny, nepoznal nikdy bídy a jen povrchně o ní slýchal. Teprve ve filosofii podlehl kouzelnému vlivu „útlého mladého profesora suchoparné postavy“, otevřel své srdce jeho učení a zásadám „čisté humanity“ tak dokonale, že si hned na prahu kněžství umiňuje konati celý život, k čemu je při loučení nabádal výmluvný učitel: starati se zvláště o zanedbané a ubohé, odstraňovati nevědomost i hmotnou bídu. I u něho hlavním prvkem je láska k lidu a soucit s trpícími, ale nevybíjí se jen v denním styku s osadníky a v drobných projevech milosrdenství, jako u hrdinů Raisových, nýbrž rozlévá se všemi směry a podněcuje čilého, energického a podnikavého ducha vždy k novým činům a pokusům, jež zasahují již hluboce do společenského života nejen vlastní farnosti, ale celého kraje.

Připadá mu ten kraj s počátku jako úhor, půda dobrá, ale zanedbaná, zarostlá bejlím. A v tom slově cítí vyřknut i svůj úkol: zkypřiti ji, posíliti a osíti novým semenem. Dá se hned do práce, již

spisovatel popisuje zvolna krok za krokem s velikou podrobností. V celku je to ovšem práce více vzdělávací, osvětová a hospodářská, než náboženská ve vlastním smyslu. P. Havlovický učí sice pilně ve škole, nevynechá ani jediného nedělního cvičení, káže horlivě, ale vždy jen — podle spisovatele — o thematech ethických, často o hospodářství a domácnosti, až i lidé reptají, že sotva evangelium přečte... Upravuje školní knihovnu, půjčuje hospodářské knihy, sám zavádí na vzor různé novoty v hospodářství, jako zase odstraňuje všelijaké zakořeněné zlozvyky a pověry. Ujímá se nadaných hochů, pomáhá jim na studiích a ukazuje přímo hrdinskou lásku k lidu při požáru, povodni a za cholery: sytí davy ožebračených lidí a rozdává všechno, až sám trpí dlouho bídu. Nejvíce však pečuje o to, jak by pomohl chudým lidem k výdělku a zlepšil smutné postavení vyssávaných tkalců: s velikými obětmi pokouší se najíti uhlí a zříditi odborné školy přádelné. Na konec jako děkan náchodský věnuje se celou duší rozkvětu škol...

Tak v P. Havlovickém zobrazil Jirásek asi nejdůkladněji typ českého kněze z první polovice 19. století, kněze odchovaného v ideálech osvícenských: humanita a vlastenectví jsou jeho vůdčími hvězdami, zdrojem i cílem veškeré jeho plodné činnosti vzdělávací i literární, hospodářské i sociální. Tento typ opakuje se pak s nevelkými obměnami ještě v četných jiných povídkách, obrazech a románech, jež zdůrazňují jednotlivé složky kněžského osvícenského ideálu — nejčastěji ovšem činnost národně buditelskou. Tak ještě v téže kronice Jiráskově „U nás" vystupuje vedle P. Havlovického několik vlasteneckých kněží, zvláště důvěrný jeho přítel náchodský kaplan P. Ludvík, nadšený rozšiřovatel knih i spisovatel. Podobně ve „F. L. Věku", kde vedle prof. St. Vydry a děkana Zieglera mnohdy středem celého děje stává se starý pensionovaný kaplan P. Vrba, znatel českých dějin a obrazů, obětavý podporovatel studentů, vojáků a všech trpících, ale zvláště „apoštol mateřského jasyka", jak ho nazývá Vavák: jako apoštol chodí po venkově, prodává i rozdává lidu české spisy a všude i v nejhorších chvílích šíří naději, že vlast „nezemřela, ale spí".

V témž duchu vylíčil podrobně vychovatelskou a národně vzdělavací činnost osvícenských kněží želivských nejnověji Fr. Hamza ve svém románě „Šimon kouzelník latinských škol německo-brodských", ale vedle toho i jejich boj za národní svobodu a sociální spravedlivost poddaného, utiskovaného lidu.

Čtenáři starší belletrie vzpomenou si tu zajisté ještě na mnoho

jiných románů a povídek, v nichž vystupují kněží z doby probuzenské i z doby po ní následující — ale rozebírati je nemělo by pro nás smyslu, poněvadž nepřinášejí nic nového k nastíněnému tu obrazu, leda že někdy příliš růžové osvětlení doplní také náležitým stínem. Tak učinil na př. J. Arbes v romanetě „Ukřižovaná", kde líčí romantické osudy a racionalismem prosáklou učitelskou činnost osvícenského professora Schneidra, nebo J. V. Sládek v málo pěkné karikatuře „Faráře z Podhoře", jenž sice hostí žebráky, besedujе se sedláky o svatbách, zapláče si při pohřbu na hřbitově, ale mši sv. odbývá zkrátka, nedbá mnoho na kázání, modlí se bez „bez breviáře, jak sám se papež nemodlí", pout slaví „až do pěti ráno, pak vyspává opičku —", z knih pak „sotva jednu ze sta čet' poslední až do stránky"...

Celek ukazuje jasně, jak oblíbenou látkou zvláště našim laickým spisovatelům stal se život oněch starých českých kněží. Působí tu ovšem mnoho již celé ideálně svěží ovzduší našeho probuzení, jež se nám zdá nyní vzdálenou usměvavou idyllou: přenášíme se rádi do ní, prožíváme rádi aspoň v duchu její zápasy a naděje, tak jako v letním úpalu nebo v mrazivé zimě vzpomínáme rašícího jara, nebo jako člověk znavený životním bojem okouzluje se vzpomínkami na své dětství... A ti staří kněží-vlastenci stáli přece nejblíže u kolébky probouzejícího se národa, ukazovali mu cestu, vedli jeho první nejisté kroky a připravovali s nemalými obětmi i duchovní jeho pokrm. Milovali český lid, ať už ta láska prýštila z ideálu humanity či z ideálu lásky křesťanské, a lid ve své většině je také chápal, ctil a miloval.

Tak prostě řeší belletrie otázku o poměru kněze k českému lidu ve starší době. Čistou touhu kněžského srdce právě po takovémhle řešení vyjádřil stručně Sušil:

O můj lide, kdybys v srdce zíral,
s jakým plane k tobě citem žhavým,
do kořán bys hruď mi pootvíral.
Rodinu svou všecku v tobě slavím,
mať, dcéř, otce, bratra, sestru, krásku,
též všech těchto chovám k tobě lásku!

*

Již z této znělky Sušilovy, vytryskle ve chvíli, kdy se chystal znovu na pout po moravském venkově sbírat národních písní, vane tesknota, že lid nemá vždy ke knězi pravé důvěry a nechápe jeho

nezištné lásky. A v jiných verších téhož pěvce vyznívá tato tesknota již v přímou bolestnou žalobu, jak velice se mění dávný rodinný skoro poměr vzájemné lásky, jak rychle odcizuje se lid knězi, církvi i víře. A konečně klidný jindy, střízlivý básník pěje „srdci na úlevu v tuhém bolu písně hněvu“ proti těm, kteří zasévají v srdce lidu símě nevěry, zavádějí nové pohanství, mámí lesklými hesly o svobodě a zvláště nepravou úctou husitismu hledí prohloubiti propast mezi českým národem a církví, mezi lidem a knězem.

Sušil viděl jistě dobře: v poměru lidu ke knězi nastávala změna, připravovaná ovšem již dlouho vývojem národních, společenských i náboženských poměrův u nás. Dílo národního obrození neb uvědomění bylo celkem dokončeno. Bylo tu již také dosti laické inteligence, která přebírala jí přiměřenější práci národní, hospodářskou, politickou i osvětovou. Ale právě agilnější část této inteligence nechává se strhnouti novými proudy povrchního liberalismu, materialismu a konečně i socialismu. Jí pak dosti snadno se daří, zvláště v Čechách, chytili i lid: vedle sociálních poměrů má tu zvláště účinnou zbraň v národně-náboženských rozporech české minulosti s katolickou církví. Vedle toho tříští se národ i politicky v několik stran, jež se potírají navzájem.

Tak český kněz ocítá se znenáhla ve víru různých světových názorů, třídních zájmův i stranických bojů. Pozoruje s bolem, jak stará pěkná idylla klidného soužití mění se před jeho zraky v zmatený obraz vášnivých sporů. Chce býti otcem všech, jako býval spíše, ale brzy si uvědomuje, že jest nyní jeho přední povinností odrážeti náboženské a mravní nebezpečí, jež hrozí věřícímu dosud lidu, státi se jeho vůdcem a rádcem i ve zmatku stran. Burcuje jej také S u š i l, ukazuje na úsilí nepřátel Kristových a na viditelné již výsledky v lidu: „A lid odříká se nauk kříže, zalibuje sobě v nemravu ...“ Do duše pak hřímá kněžím:

A vy chcete dřímat bez pohybu,
vy jenž jste se v svatosvatém slibu
věnovali pravdě boží v službu? ...

A jindy: A co ty se nyní strojíš dělat
proti přestrašnému návalu?
Chceš-li pouze pomoci jen želat?
Zbraně chop se! nebuď nectným sketou,
v boj se vydej v svatém zápalu! ...

Na většině míst není skutečně možno knězi, jenž nechce býti sketou, němým psem, kamenným strážcem -- spíše nebo později vy-

hnouti se bojům, jež zbavují jej ovšem dávného klidu a zjednávají často nenávist i pronásledování nepřátel. A ohlas obojího objevuje se také v literatuře.

Přestává tu především ono jednotné skoro nazírání na činnost kněžskou, jaké jsme viděli v prvém období: nový kněz jeví se tu v různém světle podle toho, jak který spisovatel hledí na jeho nábožensky buditelskou neb obrannou činnost. Spisovatel, kulturní nebo politický straník, většinou nevidí nebo nechce viděti, že i tato činnost prýští z téhož pramene, jako u oněch starých vlasteneckých kněží — z lásky k lidu; proto rád jí podkládá různé vedlejší, sobecké i nízké pohnutky: touhu po moci a nadvládě, snahu udržeti lid v temnosti, zalíbiti se církevním představeným atd.

Tak ustálil se již skoro v „pokrokové" literatuře typ „bojovného" kněze-politika, jak jej nakreslil na př. A. Sova v románě „Tóma Bojar" v postavě faráře Theodorika, protivníka Bojarova: je to kněz vychytralý a vypočítavý, demagogický řečník a úskočný agitátor, jenž dovede úlisně mluviti s lidmi „jejich řečí" a „selskou logikou", dovede obratně získávati na svou stranu zvláště ženy a chuďasy, zneužívaje náboženských hesel a nevyhýbaje se ani milostným dobrodružstvím...

Zvláště rádi stavějí tito spisovatelé bojovné mladé kněze jako protějšek starých mírumilovných dobráčků, jež ovšem vyzdobí nejkrásnějšími vlastnostmi. Tak Jos. Holeček ve II. knize „Našich" vyličuje rozpor mezi nezištnou, lidovou, buditelskou činností děkana Pospíšila a tří jeho kaplanů, vychovaných již novým duchem let šedesátých. Pracují neobyčejně horlivě svým směrem: „zevně horlivě národním, uvnitř stokrát horlivěji klerikálným". Jak si spis. představuje tento „klerikálný směr", viděti z dokladů, jež uvádí: konali horlivě křesť. cvičení, založili Bratrstvo sv. růžence, — „jakýsi tajný (!) spolek" — pro děti „Dětinství (!) Pána Ježíše"; probuzeného ruchu národního užívali k šíření katolické literatury. „Vytlačili Dědictví sv. Prokopa, jež jim také nebylo dosti katolickým (!), a místo něho zaváděli Dědictví Svatojanské. Mezi dětmi hledali odběratele Dědictví Maličkých... Jako časopis doporučovali jen Blahověst... Hádkám náboženským se vyhýbali... Nikdy nezapomínali udávati se zároveň za velmi zapálené české národovce. Hlásali lásku k českému jazyku, jeho rovnoprávnost s německým, hleděli k jeho čistotě, velebili národní buditele, kteří byli kat. kněžími..." Ale to všechno bylo, podle spisovatele, jenom na oko — neboť při tom organisovali také ženy, zvláště služebné dívky,

(„užívali ke svým účelům socialistických ideí“), dávali lidem místo „špalíčků“ „Životy svatých“ a místo Rusů velebili katolické Poláky . . .

Podobně nejnověji E. Vachek v románě „Sup“ staví proti starému dobráckému faráři, jenž prý u konsistoře je zapsán jako zakuklený liberál (ve skutečnosti však je slabochem milujícím nade vše svatý pokoj) — bojovného, energického kaplana, odchovaného duchem Brynychovým: zakládá hned po svém příchodu spolek, rozšiřuje kat. tisk, zneužívá prý i kazatelny — jen aby dostal vesnici do své moci a dohonil, co zanedbal liberální farář . . .

Tak pro pokrokového spisovatele jest otázka veřejné činnosti knězovy rozřešena zcela jednoduše: knězi nepřísluší, aby organisoval věřící, rozšiřoval kat. tisk, ba dokonce aby pracoval politicky; jinak je klerikálem, u něhož i národní činnost jest jen záminkou stranické agitace . . .

Proti tomuto řešení jeví se ovšem zase s katolické strany snaha, vylíčiti v příznivém světle i veřejnou činnost dnešního kněze a ukázati, jak právě v nové době je pro blaho lidu nutná a záslužná. Jakýsi celkový, ale značně přeidealisovaný obraz její pokusil se podati P. Kopal ve svém „Faráři z Černodola“. Popisuje zevrubně, jak mladému knězi P. Benešovi bylo od prvního příchodu na zanedbanou osadu lámati úklady poštvaných protivníků místních i cizích a překonávati nesmírné nesnáze kupící se jeho pastorální činnosti. Klidem, rázností, důsledností a neohrožeností zjednává si úctu, osobním stykem a dobročinností nabývá i lásky většiny svých farníků, načež podle hesla Brynychova užívá všech prostředků moderní duchovní správy, aby povznesl lid nábožensky, mravně i hospodářsky. Svou hospodářsky osvobozující činností vzbudí si mnoho a mocných nepřátel, vytrvá však neohroženě v boji za práva křesťanského lidu, až umírá jako obět své horlivosti a šlechetnosti.

I z Kopalova rozlehlého obrazu je patrno, že veřejná činnost v tom smyslu, jak se jí obyčejně rozumí, není hlavním oborem ani kněze nové doby. Jest jaksi nutným zlem, jemuž nemůže se vyhnouti, má-li splniti své poslání v lidu, ale vždycky jest jen prostředkem k vyššímu cíli. A není pochyby, že mnohdy bývá skutečně i příčinou neklidu a jakéhosi rozporu v duši svědomitého kněze, jejž přivádí do do boje s částí osadníků.

Proto v novější literatuře, jež se obírá kněžskými otázkami, nejčastějším skoro námětem bývá rozpor mezi knězem a lidem, který přirozeně hluboce se dotýká duše každého ideálního

kněze, naplňuje ji buď resignovanou hořkostí neb úsilnou snahou rozpory překonati a získati zase srdce lidu Bohu a církvi.

*

V poslední době jest v literatuře zřejmá snaha rozpor mezi knězem a lidem označiti výslovně jen jako rozpor mezi katolickým knězem a českým lidem. Duši knězově pak vštěpuje se již přímo otázka: mohu jako opravdový Čech, jenž miluje svůj lid, býti katolickým knězem?

Tato otázka je teprve novějšího data. Nikdo z oněch starých kněží vlastenců a buditelů o tom nepochyboval, naopak, jak již řečeno, velmi mnozí volili si kněžský stav právě s vědomím, že tu budou moci nejlépe vlastenecky působiti na lid. I Herbenův brněnský bohoslovec Hráza v knize „Do třetího i čtvrtého pokolení“, nadšen ideály r. 1848, cítí se nevýslovně šťasten, že právě v této době stane se jako kněz duchovním vůdcem, apoštolem lidu na cestě k svobodě. „Blahořečím Bohu, že si mě vyvolil za jednoho ze sluhů svých, kteří království boží nyní šířiti budou na zemi!... Sedlák neměl dávno důvěry k žádnému — ani k sobě samému, jsa opuštěn ode všech a zmalátněn na těle i na duši. Jediná církev neopustila ho, uznávala ho za syna, jen v té poznával, že vší ceny není zbaven a že duše jeho tak je nesmrtelná jako duše vyšších a mocných... Nyní pouta i s církve spadla a ona svobodně skrze své sluby rozdávati bude dary z rohu své milosti, dary útěchy a lásky Kristovy...“ Nadšen také působením vlastenecké družiny v brněnském alumnátě a oživujícím ruchem cyrilometodějským zasvětil život nejvyššímu svému ideálu: církev ozdobiti a učiniti ji milou lidu. Z politických příčin musí sice Hráza opustiti vlast, ale zůstává i v cizině dobrým, českým lidovým knězem.

Podobně ostatní kněží, i ti nejoddanější církvi, splývají s českým lidem a necítí v duši nijakého rozporu; naopak dovedou ve svém srdci v nejkrásnějším souladě spojiti sestersky podle hesla Sušilova obě lásky — církev i vlast. A ohlas toho hesla ozývá se význačně celou naší kněžskou poesií od Jana Soukopa a Vl. Šťastného až do poslední doby.

První, pokud vím, takový rozpor v duši českého kněze vynalezl Jos. Holeček v II. knize „Našich“. Je to zmíněný již děkan Pospíšil. Půl století působil na českém jihu jako buditel, ctěn a milován sedláky „jako nejkrásnější příklad selského kněze“. A tu po-

jednou na sklonku života po rozmluvě se sedlákem Kojanem se mu zdá, že chyboval, že promarnil a ztratil celý život. Proč? Utajoval prý „českou, t. j. kacířskou pravdu“, skrýval zakázané modlitby („špaličky“) a neměl dosti horlivosti, aby vyznal své „lepší lidské i křesťanské přesvědčení“. Z tohoto „lepšího křesťanského přesvědčení“ vyklubou se ovšem na konec Holečkovy názory o církvi, latině, otázce cyrilometodějské, české minulosti atd., jak je léta již obšírně rozvádí vhod i nevhod ve svých spisech. Poněvadž tyto názory, prohlašované za jedině „českou pravdu“, nesouhlasí s názory katolickými, vidí starý děkan největší blud svého života ve snaze spojiti vlastenectví s kněžstvím. „Chtěli jsme býti dobrými českými vlastenci i dobrými katolickými kněžími a myslili jsme, že jimi jsme . . . Není smutnějšího osudu nad můj . . .“ (P. d.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

101.

Klácel Šemberovi.

Bouře v Praze.

V České Třebové. — 21. června 1848. Bylo to snad v úterek, když jste byl z Prahy ujel; ten den trvalo drancování a týrání lidu hanebné až do večera, ve středu mohli jsme po Praze mezi vojskem procházeti, po příkopech a po koňském trhu[1]), měšťanům přibylo poněkud rozumu, již jich bylo sem tam vidět, celetní ulice obsadila se měšťanstvem, z Karolinum vojsko ustoupilo, ze všech stran pomalu k večeru vojsko stahovalo se k generalnímu komandu. Thun Leo byl propuštěn[2]), Mensdorf měl převzíti komando, Neuberg[3]) již toho smyslu papírek měl v ruce; v noci slyšeli jsme u souseda rozličné rachocení a chystání, ve čtvrtek ráno nebylo vojáka na novém městě, že ne na starém, to se rozumí samo sebou, tam vždy ještě přibývalo barikad a snad i lidu. Zdálo se, jak by Praha oddýchala sobě, na rozích bylo ohlášení, že H. Gr. „Durchlaucht[4]) haben sich entschlossen sein Amt in die Hände Sr Majestät niederzulegen" — Mensdorf byl komandantem. Radovali se dobromyslní, že věc z počátku chatrná ano klukovská ukončí se, doufali jsme, že se hodí pláštíček přes to z obojí strany nepočestné zbouření; již ve středu roznášela se pověst, že Windischgrätz stůně, že se dal v posteli přenésti, a já doufal, že to nemoc politická, k níž (od civilu padlo jen asi 20, vojáků as 1000 prý, několik set jistě) snad přispěla i tato anekdota: Ve středu šel jsem k p. Neuberkovi, abych zvěděl o všem důkladně, neboť pravím Vám, že jak bylo mi možno po ulicech procházeti se, ani chvílku nezameškal jsem, abych mezi každou hromádku lidu strčil hlavu a sbíral rozumy všecky a všestranné, neb předzvídal jsem, jak zohyzděné přijdou zprávy a výklady do země, chtěl jsem tedy na své oči a uši všecko zvědět a neodstoupit dříve, než by ta smutná komédie neukončila se buď tak neb jinak. Šel jsem tedy o 9. hod. k Neuberkovi, on se právě chystal pozvati několik jmén dobrozvučných ze všech stavů, aby šli k Windischgr., a poprosili jej pro pokoj města i celé země ustoupiti aspoň na čas za příčinou smutku neb nemoci (víte totiž, že paní byla zastřelena a syn poraněn). Já odešel, avšak přijda na pozvání

---

1) nyn. Svatováclavské náměstí.

2) ze zajetí revolucionářů.

3) Jan Norb. šl. Neuberg.

4) kn. Alfred Windischgrätz, v. velitel v Praze, jehož manželka i syn byli při pouličním boji ve svém bytě u okna střelou zvenčí zasaženi.

k obědu neočekávanou novinku vypravuje mi zděšená paní Neuberkova a on sám. Stál totiž k 10. hod. ráno před domem, přichází známý generál, major i adjutant jeden. Neuberk dav se do řeči s nimi doložil, že nebude pokoj, leč odstoupí-li Windisch. Nač adjutant zuřivě šavlí jej flákne po hlavě a klobouk smáčkne plochou. Táhne Neuberka k Windischgr., jen ten generál uchránil jej před hlavněmi zuřivých žoldnéřův. U Windischg. byl princ, Mensdorf Klečanský a jiní, a Neuberk otevřeně vypravuje, co se s ním událo, i to, co povinnost mu káže vyznati, že na odstranění Wind. záleží pokoj. Windischgr. však dosti slušně vyslyšev ta slova odpověděl: „Sie treten mir vor als Einzelner, aber gerade jetzt gieng eine Deputation von Bürgern, die mich baten, energisch fortzufahren“. Znamenejme. Na to Windischg. v pověsti nemocen — ale ráno stálo vojsko na malé straně, kdež Leo Thun byl zatím odstranil barikády a po ostrovích myslivci stříleli a kusy hleděly k nábřeží. Já chodil celý den; o 9. počali z kusů házet, Podskaláci, sladovníci a mlynáři pálili na malou stranu, z mostu[1]) študenti, od křižáků[2]) též zabíjeli kanoníry, as 20 jich padlo ve čtvrtek. Rozčilenost rostla na obou stranách, barikády stavěli (bylo jich as 1000 veskrz), lid bouřil se tím hlavně, že v kasárnách prohlédávaje nacházel nesmírně mnoho věcí zrabovaných, i kurev pochytalo se množství vojenských, jenž chtěly vynášet kořist tuto počestnou. Jednu, jenž v chlebě vydlabaném donášela patrony, v štěpánské ulici utloukli a pak oběsili. Flamendři zastávali svou čest, že kdyby kde co vzali, bylo by jen žrádlo nebo cár pro děti, ale nikoli drahé věci. V Karolíně obrazy, knihy, bully, praeparaty, mašiny, všecko hanebně potloukli. V pátek papírkovali t. j. činili mír a bylo konečně všecko v pořádku, barikady na polou byly odstraněny, k večeru vojsko táhlo přes most, ale chasa v mlýnech u mostů vystřelila po nich. Windischg. nedbaje na to, co většina, co menšina, co město a osoba, dal znova stříleti a pak raketami mlejny vypáliti a vodárnu zrušiti. I Strobachův mlýn ten tam, 5 jich tam bylo, již nic. Strašná noc v pátek na sobotu. V sobotu na rozích ohlášení, že Windischg. zase vzal komando, že již žádná smlouva neplatí, bez výminky město že se vzdáti musí; učiněno tak. Windisch. i Thun byli podepsáni na této krátké cedulce, jenž i 14 mužů žádá: Brabec, Bradka, Sladkovský, Fryč otec i syn, Heklík, Kampelík, Rutzenboeck, Klaudy, Petruban, Schmidt, Tyl, Branimír, Weseman, Vodka. V Praze jak ve hrobě; též v neděli; nesnadno ven se dostat. Z venku zlé zprávy. V Běchovicích velké krve prolití. Já odpoledne do Libochova, zde 40 hostů (20.000 lidí z Prahy ujelo), sami Němci, jenž pohlíží na mne, jakbych já též byl příčinou. Já pryč; sedím v Třebové, až se věc rozhodne v Praze neb v Brně. Prosím, čtěte to též p. prelatovi, jemuž budu psáti co nejdříve, též do Týdenníka! —

[1]) Karlova.
[2]) Křižovníků.

102.

Klácel Šemberovi.

Redakční a peněžní záležitosti Mor. novin. Žádost o přímluvu, aby dostal nějaké učitelské místo.

Dne 16. září 1849. Bylo řečeno, že zase na několik dní přijedete do Brna [1]) a sešlo snad z toho. Vaše přítomnost poslední dobu pro překlady úřední byla více než kdy potřebna. Pro Oznamovatele Hansmann se starati chce, poněvadž Vlk [2]) sotva to bude chtět dále beze všeho honoráru vésti. Já nevím, zdali jste mu co slíbil, ale vím, že by byl něčeho zasloužil. Vůbec o těch všech věcech jsem málo měl vědomostí. Macenauer [3]) též jest příkrý, an snad dobře cítí, že těch 20 zl. ode mne za jiné věci má nežli za cirkuláře a jiné presidialní věci. Tak milý Vojt. vidíte, že se nám zde chvalně nevede. Avšak všecko dobře, jen když Vy vskutku ve Vídni něco pevného vyvedete. Ale abych Vám se upřímně vyznal, já již i tu důvěru tratím, to ovšem pochází z toho, že jsem přemnoho očekával. Doufal jsem, že nastane z toho nějaké zblížení slovanských kmenů v Rakousku, ale jak jste mi sám byl pravil, jdete jinou cestou, a při tom chováte se po byrokraticku, že žádným Novinám o sobě ani toho nejmenšího nesvěříte. Vidíte Vojt., že dnes jsem trochu rozmrzen. Není divu ! jest neděle, a to obyčejně u mne bývá. Slyšel jsem, že jste v Brně již byt vypověděl a že ostanete již ve Vídni. Prosím Vás, jestli co na tom, přičiňte se, abych dostal se já na Vaše místo zde neb ještě lépe, prosím Vás, ujmete se mne u m. [4]) Thuna, aby smiloval se nade mnou a udělil mi tu nejbídnější profesurku v Čechách, jen abych již z toho novinářství vyvázl, jež se mi co den více hnusí. Vy byste Vojt. to odstonal, kdybyste četl Moravské Národní Noviny, jak nestydatě si Rozehnal [5]) vyjíždí na spisovatelstvo české a jak počíná psáti v „čisté moravčině", přinutijou — to jest to nejnevinnější. Takové kolegiatství nesnesu. My na mnoho více prenumerantů nepřijdeme pro těch 12 zl., ač nás docházejí zprávy z Čech, že zde Mor. Nov. nade všemi jinými jsou oblíbené. Ale co to pomůže? Mohlbyste p. Šafaříkovi bídu mou předložiti, on jakožto školní radda v Čechách oficielně mohl by s m. Thunem promluviti. Jmenujte si třeba vychloubání, to jisto jest, že

---

[1]) z Vídně, kam t. r. povolán do výboru na vypracování slovanského názvosloví právnického a v říjnu jmenován professorem české řeči a slovesnosti na universitě. Do Brna se byl 1847 přestěhoval z Olomouce se stavovskou akademií.

[2]) Oznamovatel, úřední příloha Moravských novin, redigovaných Klácelem a Šemberou; přílohu obstarával L. Hansmann, jemuž po odchodě Šemberově pomáhal Jan Vlk (1822—1896), právník a básník písní (Přijde jaro, Orle, pestrý orle, Husitská).

[3]) Jazykozpytec Ant. Matzenauer (1823—1893), po Šemberovi translátor u mor. místodržitelství a supl. professor češtiny na stavovské akademii.

[4]) ministra vyučování Lva

[5]) spoluredaktor Ohéralových M. národních novin, jež vycházely 1848—1852; Ohéral od r. 1848, kdy byl na Kroměřížsku zvolen za říšského poslance, přidal se k levici.

bych mohl mnohé učitelské místko dobře vyplnit, zvláště u menších študentův; kýžby Duch sv. osvítil m. Thuna a on na těch lycealkách dal učiti logice a morálce — k tomu jsem zcela uzpůsoben — a pane Bože takhle v Praze neb kdekoliv v Čechách. Vojt. nezapomeňte na tuto žádost, mysliteli, abych na ministerium toto zadal žádost jak na Dobblhofovo.[1]) Snad Helferta požádat. Vždyť bych já se hodil pro mnohé předměty, český jazyk s logikou a stylistikou, i k tomu přírodopis v těch malých školách. Čiňte, co za dobré a prospěšné v té věci uznáte. Pozdravujte Dr. Dvořáčka, Philippa, Zacha a všecky naše!

103.

Klácel Šemberovi.

Professura přírodovědy na brněnské technice. Redakce Mor. novin. Nároky Kl. na professuru.

5. října 1849. Nemohu se rozhodnouti, jak bych měl učiniti s tou profesurou na technice.[2]) Já jsem v té věci velmi svědomitý. Já znám dobře botaniku, já znám i mineralie, ač zde v krystallografii neměl jsem nikdy zalíbení maje chemii za podklad, ne však krystal. Geognosii a Paleontologii důkladně se naučiti měl jsem málo příležitosti. V zoologii pak jsem jen vůbec zběhlý, detail mi schází, ač jak víte knih mám dosti k tomuto doučení. Psal mi Krejčí[3]) z Prahy, má-li konkurs dělati, já hned jsem jej důkladně napomenul, aby dělal; on má velké známosti v přírodovědě a jest mladý. Tomu bych to od srdce přál neb raději toho bych přál technice brněnské. Ale kdyby mu to nechtěli dáti a museli snad Němce pak sem posaditi, to by mne bolelo. Prosím Vás předložte to p. Šaf.[4]), ať on rozhodne, co zde činiti mám, i snad p. Helfert by mohl upřímně říci, smímli co očekávati aneb zdali by nemohli někde na lycealce lépe potřebovati, kdybych i měl čekati. Mohl bych zatím psáti knihy. S tou redakcí vidím, že to dále nepůjde. Vždy znovu se dotazují, proč máme tak málo prenumerantův, nyní mám udati, jak by se dalo co uspořiti při redakci. Vyrozumívám z toho poněkud, že chtějí říci, že máme velké platy a že není zapotřebí dvou redaktorův. Nevím, jak jim odpověděti. Že jsme oba Češi, mnohého též mrzí. Pište mi, co myslíte v té věci učiniti. Radím Vám však, abyste hodně přičinil se zakořenit se ve Vídni. Dudík[5]) se u těch pánů velmi vychvaluje, jak poznáte ze sezení Výboru zemsk. Zdá se mi, že my na konci za všecko přičinění naše upřímné hrdě budeme zbozeni. Kýž bych mohl nějak z toho Brna

---

[1]) Ant. sv. p. Doblhoff-Dier, 1848 ministr víc odborů, též osvěty. — Jos. Alex. Helfert byl 1848 jako státní podtajemník správcem min. osvěty.
[2]) tehdy právě zřizované.
[3]) Geolog Jan Krejčí.
[4]) Šafaříkovi.
[5]) Beda.

vyváznouti! Stranu toho vysvědčení z přírodovědy stydím se komu o tom říci. Jináč bych bez toho nechtěl než aby řekl ten onen znatel, že viděl, co jsem byl nasbíral a čím jsem se poslední 4 leta zabýval. Avšak kdyby Thun chtěl, uvěřil by to p. Šafař. i Vám spíše nežli nějakému papírku. Lépe však by bylo, aby mne postavili na to místo, kde bych již beze vší pochybnosti dobře učil, ani žádný číhaný nepřítel mi nemohl předstírati, že jsem toho nezasloužil. Prosím Vás Vojt., použijte ještě Vaší příležitosti ve Vídni a přeptejte se, co a jak. Že by se co v Brně mělo zadat, nestojí, jen o direktoratech, kde se konkurs dělá, jest řeč. Kde však ti mají žádati, jenž nechtějí konkurs dělati? Co říkáte tomu, že nám ani nedají úředně oznámit ten konkurs. Poctivý člověk se musí vždy jen zlobit. Inu, jináč to není!

104.

Klácel Šemberovi.

Churavost Kl. Půtky Palackého s vídenským tiskem (o federalismus či centralismus v Rakousku). Mor. noviny. Professura dějepisu a české slovesnosti. Pohrobní veršíky o Š—ě hošíku.

28. pros. 1849. Víte, že já někdy se vzteknu, a napíšu toho hromadu, jindy zase jako v odtoku nedostává se duši té plynnosti, jenž jest zapotřebí k listu přátelskému. Já špatně tento rok končím a špatně snad jej počnu. Má noha nechce ještě se podati, ač sedím již 14 dní doma, ovšem redakci ne na ujmu. Palacký pustil se jak se mi zdá do jalové hádky, bude-li chtíti odpovídati, nevím, ale dobře by bylo, aby když počal, dokončil; ale u něho zle jest, že ani slovíčko nazpět nevezme, a to tak to bude muset ad extremum. Ta jistá rakouská korespondence již podruhé píše proti němu, a bude-li on mlčet, řekne se, ta mu dala, ta ho zarazila. Já též vždycky se toho dotýkati budu, ale nemohu pro neslušnost mluviti za Palackého. Jsouť to sami slovíčkáři. Praví se u nás, že přece as v březnu bude zde sněm zemský, nevím, jak ten rozhodne o Novinách. Já ačkoli se mi to řemeslo protiví velmi, přece bych nerád viděl, aby pominuly, byť by i jiný vedl. Zdá prý se, že se Ohéral bude ucházet o to, aby jeho Nov.[1]) zastoupily to místo a mohlo by býti, že těch akcionářů bude dosti seděti ve sněmě a že to projde. Inu škoda by bylo. Pro mne arci jest jen žádoucí, abych zase dostal se na kathedru, i sebe sprostější, abych mohl ještě něco psáti, neboť Vojt. upřímně pravím, že jest nám zapotřebí něčeho v literatuře, abychom nezlaněli [2]) docela. Ten Dudík mi to sbryndal, ač nevím, jestli ten nesmysl projde; vždyť profesury nejsou pro jednu jen osobu, a kdo ví, zdali vždy se nalezne, kdoby církevní historii a literaturu a jazyk český miloval rovně. Ať

[1]) Moravské národní noviny (srv. č. 102).
[2]) Tak psáno, snad m. nezplaněli?

kážou archiváři, aby přednášel vždy i historii, to náleží k sobě. Avšak nebudeli to, snad buď něco jiného. Kýž by p. hrabě Thun považil, že bych mohl ještě dobře místo vyplnit, i věru nejen vědou, nýbrž i mírností celku posloužit. Do Čech bych nejraději, ale neví člověk, po čem touží. Děcka malá nemám rád, ale hochy velmi a k těm ať postaví hr. Thun. — Chtěl Jste několik řádků na památku smutnou. Hodí-li se Vám, tu jsou:

†

Sotva že se hvězdička zaskvěla
Na obloze života teplého;
Přívalem pošmůrným se zatměla,
Shasla, padla do hrobu chladného.
Zde v hrobečku však jen tílko hnije,
V srdci rodičův synáček žije.

Přemysl Šembera; nar. 8. srpna 1846, † 12. pros. 1849.

105.

Klácel Šemberovi.

Stížnost na nové pronásledování. Obtíže s Nár. novinami.

Dne 25. března 1850. — Ačkoliv slíbil jste, že přijedete k nám na bílou sobotu, přece mi jest potřebou i dříve si Vám postěžovati. Již mi jest pomalu nesnesitelné, co biskup, t. j. Panschab, Nöttig a Hammermüller [1]) proti mně vymýšlejí. Zase jim jest v Novinách ta agitace slovanská proti mysli. Pravil mi prelat, že mne chtějí trestat arrestem. Víte, že do Novin píšou sami kněži, a to velmi pravověrní, ano jak jim jiní říkají pietisté. Vy jich bez toho znáte. Že by tedy někde bylo ublíženo dogmatice, to ani pomyšlení, ale oni nechtějí v církvi ani slyšet o tom „čechismu“. Víte pak, jaký přítel jest p. Cibulka [2]), ten jmenuje Noviny „incendiarisch“. Bůh mu to odpusť. — Prelát radí, abych redakci složil. Buď si — já ji třeba bych složil, neb jest to již hanba. Ale co potom? budu míti pokoje? Nikoliv. Mimo to jsou již reformy klášterské v tom způsobu uchystané, že poctivému muži nezbyde jiného nežli učiniti co učinil Dr. Smetana v Praze. A jak po tom žít? Žebrat. — Já jsem odhodlán k nejhoršímu. Že p. Thun pro mne nic neučiní, to jisto — on má tajnou zášť proti domnělému učení mému, tak jsou všichni Bolzanisté.[3]) Uči-

[1]) K. Nöttig, předst. alumnátu, pozd. biskup Brněnský, O. Hammermüller, tajemník biskupův.

[2]) mor. zemský rada.

[3]) Bernard Bolzano (1781—1848), tehdy úřady zneuznaný filosof náboženský, překonav pantheistické spekulace, získal si rozumovou obranou víry mnoho stoupenců ve vzdělaných kruzích.

nili si o nás jistého bubáka, a ten je straší. Pozorujeme též na těch, jež povolává. Budu psáti sem tam, abych někde se dostal za vychovatele. Víte, že i tomu jednou biskup bránil, ale nyní nemůže. Žádný se ho ptáti nebude. S Veithem není nic — on nenávidí prý celý svět. — Když složím redakci, co bude zde na Moravě? Žádnému to nedají leč Ohéralovi neb Dudíkovi. A to by bylo finale našeho namáhání a zapírání sebe samého, jemuž ani Vy nerozumíte, an proti těm dopisům brojíte. Však já také vím, co by mělo býti. Ale právě od té doby, co si ti vlastenci v Nov. diskurirují, prenumerantův přibývá. Vy jste ve Vídni jediní, jenž vždy hofmistrují! Dostal jsem tyto dni psaní z Vídně bez podpisu, kdež praví o Tunovi [?], jenž ze Lvova jde do Prahy za professora, a pak končí předhůzkou, co my s tou latinkou máme, že lid nechce latinku. Zdá se to býti ruka Dr. Dvořáčka.[1]) Víte-li ale, že v Třebíči odbírají 12 ex. Novin a celá Vídeň snad za plat asi 3? Poraďte se s p. Beckem[2]), koho bychom sem k tomu redaktorství mohli navrhnouti — a vůbec pište mi, co mám dělat. A č mi jest život protivný — odhodit jej nechci — toť hanba. — Nemohu dále. — P. Lažanskému[3]) jsem o všem dal vědomost. — Horší se velmi. — Chlumecký[4]) radí a sám bude jednat o tom, aby Mor. Nov. staly se vládními. Zdali by p. min. Bach nebyl náchylný k tomu? —

106.

Klácel Šemberovi.

Druhá důtka Kl. od ordinariátu. Mor. noviny.

24. ledna 1850. — Co pak jest na tom s tím odstoupením min. Thuna? To by mi i poslední hvězda naděje zapadla. Milý Vojt. poslal zase biskup náš milý přítel slovanský na mne hromy. On prý soptí na to slovanství, a tady jeho sl. raddové hned mají něco po ruce, ano již po druhé to samé vylívají. Slyšte Vojt. Po intrádech píše takto na p. preláta (10. ledna). „Als im vorigen Jahre (?) ein trauriges Attentat auf das Klosterstift St. Thomas statt fand, da hat ein Mitglied dieses Stiftes in einem öff. Blatte es als den Trost der Klosterbrüder ausgesprochen, daß sie nicht etwa jesuitischer Gesinnung wegen von dem Volke angegriffen wurden etc. Diese Berufung ist allzuwahr — daß aber ein Klostermann dessen in öff. Blättern sich rühmt, die Welt kenne sie als schlechte, pflichtvergessene, ihrer geistlichen Obrigkeit ungehorsame Leute etc., dass von diesem Kloster fortwährend Angriffe auf das Oberhaupt der Dioecese (to jest ten Wiching), auf andere

1) č. politik, advokát ve Vídni (srv. č. 102.)
2) Dr. Ant. Beck, se Šemberou red. česk. říšského zákoníka.
3) Leop. hr. L., moravský místodržitel.
4) Petr r. Chlumecký, člen zemského výboru a zpravodaj o věcech osvětných.

geistl. Oberhirten, Versuche zur Aufwieglung des Klerus geschehen, daß das von einem Mitglied des Hauses redigierte Tagesblatt zum Organe persönlicher Anfeindgen, gemeiner Klatschereien und dgl. sich hingiebt — das ist nur zu bezeichnend für den Geist der Communität, und mir sind die Pflichten gewiesen, die ich gegen zuchtlose Ordensleute bei Verhinderung des kftigen Einschreitens o. beim Säumnisse der eigentlichen Ordensoberen streng zu erfüllen habe. Hinsichtlich des P. Matthaeus Klácel wiederhole ich die Meinung, die ich in dem Erlasse v. 1. Apr. v. J. gegen die von ihm beliebte Art der Redaction der Mor. Nov. ausgesprochen. Meine Mahnung hat nicht verhindert, daß er nicht wieder aufreizende Artikel aufgenommen und über kirchlich approbierte Anstalten, wie die allgem. Volksmissionen[1]) (t. jsou ti po Moravě a po Čechách se potulující, zázrak v Mechlich [?] etc.) absprechend sich geäussert und in der N. J. [?[2]] vom heurigen Jahre eine Correspondenz zugelassen hat, die außer der Aufforderung zu einer unziemlichen Manifestation des jüngeren Clerus auch über die geistliche Gerichtsbarkt (Mírov) auf eine von der Kirche schon zurückgewiesene Weise sich ausspricht. Ich werde, wenn P. Klácel durch diese zweite Mahnung abermal zu einer andern Auffassung seiner Aufgabe sich nicht bestimmen laßen sollte, ihn nur noch ein drittesmal zur Aenderung seiner Gesinnung auffordern können, der dritten fruchtlosen Aufforderung müsste die Suspension des skandalliebenden berufsvergessenen Priesters folgen". Co tomu říkáte? P. prelát Vás pozdravuje a žádá, abyste s panem Beckem o této hanebnosti promluvil a pak poradil, co činiti máme. P. prelát již toho má též dosti, on a my všichni bychom rádi postoupili klášter jinému účelu. Ta „Freiheit der Kirche", ta nás by umořila. Kýž by se ten p. Thun smiloval a poslal mne třeba do Slovenska a kamkoli za professora, jen pryč odtud, kde jsou Schaffgoči a Cibulkové. Víte, že opět (dříve nežli to bylo v N. N.) navrhnul ve Výboru, aby Mor. Nov. byl učiněn konec, aby se na místo nich dalo „Ohéralovi" 1000 fl. Vidíte ty pány Jidáše? — Z druhé strany p. hr. Lažanský a Poche zdají se mi býti nakloněni, byl jsem několikrát u nich, když se jednalo o tu slavnost na technice, ale co to platné! Oni dobře vědí, co jest p. biskup, také o této brindě. Ale co všecko — Vojt. všecko by bylo ještě snesitelné, ale nepíše-li ten biskup o mně jako o všiváku? Neopouštějte a nezapomínejte etc.

---

[1]) Lidové missie tehdy u nás právě zaváděny; zásadně proti nim brojiti ovšem nebylo správné, neboť neznamenají nic než jakési soustředěné cvičení náboženské, jež možno srovnati s rozličnými »kursy« v jiných oborech. Kl. v nešťastném sebeklamu přičítal postup ordinariátu jen odporu protislovanskému, ačkoli se po přednosti týkal věcí náboženských, jak v nauce tak v soukromém životě, jejž mu i nevěrečtí přátelé po straně zazlívali a pro nějž hlavně ho Pražský arcibiskup nechtěl do diecese (k Veithovi) přijmouti (srv. č. 96). Kromě složení s professury ostatně proti Kl. trestně nezakročeno.

[2]) snad výr. zpráva o Národní jednotě, jejímž byl Kl. až do 21. listop. 1849 předsedou?

Posudky.

Bl. Jan Sarkander. Jeho doba, život a blahoslavení. Ke třistaletému výročí jeho smrti napsali *Jan Tenora* a *Dr. Josef Foltynovský*. V Olomouci 1920. Nákladem Matice cyrillomethodějské. Cena 34 K.

Památku třísetletého výročí smrti bl. Jana Sarkandra uctila Matice Cyrillometodějská způsobem velmi důstojným, postaravši se o vydání kritického životopisu blahoslavencova. Práce podjali se dva spisovatelé: známý pracovník a odborník v dějinách moravských 17. století kanovník Jan Tenora a Dr. Jos. Foltynovský.

Spis je rozdělen na dva díly. V prvním: Doba zápasů politických a náboženských od roku 1600-1620 kreslí Tenora, čerpaje hojně z pramenův i dosud neuveřejněných, pérem odborného znalce sytými barvami pohnutou dobu, v níž blahoslavený Jan Sarkander působil, a to velmi podrobně v ovládajících a spoluzápasících stranách i v cílech a záměrech vůdčích osobností, tak že jeho líčení podává takořka dějiny Moravy oné doby. Bohatou látku rozdělil si na pět oddílů. V oddílu I: Přehled náboženských stran zajímavě vylíčeno je postavení katolíků, strany pod obojí, Českých bratří, protestantův a jiných sekt, z nichž nejpřednější byla německá, komunistická sekta Novokřtěnců, jinak bez vlivu politického.

Církev katolická koncem stol. 16. a počátkem století 17. se posilovala, upevňovala, jednak vnitřní svojí silou a organisací, jednak zevnějšími snahami a prácemi biskupa Stanislava Pavlovského a zvláště kardinála Dietrichštejna, pánů katolických k němu se družících a řádu jesuitského, konečně i světskou mocí biskupství olomouckého, založenou na rozsáhlých statcích. Vůdcem a hlavou katolíků byl přirozeně biskup, jenž fakticky byl samostatný, žádnému metropolitovi nepodřízený, první osobou v zemi, nepodléhající ani jurisdikci zemského hejtmana.

Stav praelátský, k němuž vedle kapitoly olomoucké a brněnské náleželi představení klášterů, neskýtal katolíkům podpory odpovídající svému významu, a kláštery, jichž bylo počátkem stol. 17. na Moravě dost, nebyly na výši svého úkolu, ježto rozvířené doby náboženského boje a tím způsobeného rozvratu neminuly ani v nich bez hlubokých ran a škod; než usilovalo se v nich o reformu a obnovu, která se také u některých vskutku dařila. Rozvoj jejich byl podvázán zvláště poručnictvím panovníků, kteří je měli za svou komoru a zdroj svých příjmů.

Na velkou překážku rozkvětu církve katolické vedle odporu nekatolických stavů byl zejména velký nedostatek kněží katolických: ze 636 far bylo jen něco přes 300 obsazeno kněžími katolickými, větší polovice zmocnili se nekatoličtí stavové pro své duchovní.

Strana pod obojí, která koncem 15. a začátkem 16. stol.

ovládala Čechy a Moravu, utonula koncem stol. 16. v protestantství, tak že po starých utrakvistech zbylo jen jméno.

V jednotě Českých bratří, kteří se na Moravě rozšířili po celé zemi a hlavní středisko měli v Ivančicích a Přerově, nastal sklon ke kalvinismu, ubývalo horlivosti a kázně; jednota ponenáhlu pozbývala svého dřívějšího významu.

Protestantství, jež podporováno a chráněno živlem německým ve šlechtě a městech valem na Moravě se šířilo, v brzku usilovně se domáhalo, aby stanulo v popředí a přejalo vedení.

Morava skutkem byla sice ve stol. 16. zemí náboženské svobody, právně však od kompaktát uznáváni byli v náboženské otázce jen katolíci a kališníci, pouze jim ústavou zabezpečena byla volnost vyznání. Ježto protestanté všemožně chtěli se domoci uznání a zabezpečiti si volnost pro své vyznání, nastal tím veliký zápas vyhraněný hlavně jako zápas mezi katolíky a protestanty, zápas, jenž byl zároveň jak bojem náboženským tak politickým. Urputný zápas tento, při němž katolíkům zatlačeným z dřívějšího ovládajícího postavení běželo o to, aby aspoň uhájili si dosavadní místo a odrazili útok na ústavu zemskou, protestantům pak, aby nábožensky dobyli rozhodného vítězství a sami si po té upravili právo a zřízení zemské, je poutavě a názorně vylíčen v dalších čtyřech oddílech. Ježto zároveň se bojovalo o náboženství i politickou moc, stýká se a splývá obojí tento zápas, tak že nelze obého od sebe oddělovati, neboť souvisí spolu a zasahují do sebe, jen časem jeden z těchto směrů více vyniká a v popředí stojí než druhý. Zápas se vede se střídavým úspěchem: obrana mění se v útok a útok zastavuje se v obraně.

Ve směru politickém zápas mezi mocí panovnickou a stavovskou dobojován byl vítězstvím stavů. Pokus, jejž učinil císař Rudolf II, vnutiti zemi uznání absolutistické moci panovnické, ovládnouti ji a podrobiti své vůli, skončil politickým odbojem země a úplným přerušením dosavadních vztahů mezi panovníkem a stavy. Morava přijala za svého panovníka Matyáše (1608—1611) a docílila své právní i soudní samostatnosti, jakkoli se neodtrhovala navždy od království českého, jehož předním údem byla. Mocenské postavení a převahu nad mocí panovnickou, jichž stavové za Matyáše se domohli, dovedli si uhájiti přese všechny opačné snahy panovníkovy. V tom byli všichni stavové svorni a v tom jich žádný ohled nerozděloval. Když r. 1611 země opět spojena byla s Čechami pod týmž panovníkem a urovnán vzájemný poměr zemí smlouvou mezi stavy českými a moravskými ze 26. května tohoto roku, dosáhla zase Morava rozšíření oboru své vlastní samosprávy. Vývoj ten byl přerušen: svazek, který pojil Moravu k panovnickému rodu, přerušil se docela, když Morava připojivši se k povstání českému sesadila r. 1619 svého dotavadního panovníka Ferdinanda II. Také však tehdy ještě vzrostla samostatná moc stavů i proti vlastnímu království českému. Morava stala se úplně rovnoprávnou a zabezpečena jí úplná samostatnost; jen volba krále byla společnou záležitostí. Svazek zemí přivtělených ke království

českému uvolňoval se víc a více; jen nezbytné úsilí přemoci nepřítele a odolati jemu sdružovalo všecky země.

Byla-li v politických otázkách shoda mezi stavy, náboženské poměry rozrážely tuto jednotu. Za podpory panovníkovy, který ovšem nikoli nezištně za to očekával a žádal neustálou hotovost k obětem, i za přízně vlády a horlivé součinnosti některých katolických pánů pokračoval začátkem st. 17. slibný postup náboženství katolického vedením kardinála Dietrichštejna. Zastaven byl tento postup, když za Matyáše stavové octli se na vrcholu politické moci, a postup měnil se v obranu, svízelnou a nesnadnou, když propukaly vnitřní rozbroje, a na venek když shledány byly příčiny k podezření a nedůvěře. Přece se však celkem uhájilo, co bylo získáno, ano i nové některé úspěchy dobyty.

Když v Čechách do popředí vstoupila otázka náboženská, když rozhodný boj o moc přesouval se od otázek politických na otázky náboženské, a cílem jeho bylo domoci se náboženské svobody, ano převahy, strhl tento proud také nekatolické stavy moravské. Zápas o náboženství stal se jim příležitostí k výboji a předstírané stížnosti měly dodati oprávněnosti všem jejich nárokům. Přistoupení Moravy k povstání českému z r. 1618 bylo vítězstvím protestantství a potlačením katolictví. Útisk, který dříve kdy nekatolíci trpěli od katolíků, sami nyní změnili na pronásledování katolíků. Bezohledně, nesnášelivě, tvrdě vystupovali proti katolíkům: rušili i politickou ústavu zemskou odstraněním stavu prelátského, zrušili i biskupství olomoucké, zbavili práv občanských i majetku, věznili a ze země vypovídali četné katolíky. Bylo se obávati, že potlačená církev katolická bude na kříži jí připraveném odumírati. Do tohoto obecného rámce, jejž jsme podali slovy autorovými, vsunul tento podrobné vylíčení všech důležitějších událostí politických a zejména náboženských, jak se mezi r. 1600—1620 na Moravě sběhly. Poněvadž referát náš příliš by se rozšířil, nemožno nám z bohatého jeho líčení, byť i jen stručně obsah načrtnouti. Veliká osobnost kardinála Dietrichštejna jeví se nám tu ve světle nejlepším.

Druhý díl spisu prací Dr. Foltynovského věnován jest životu, mučení a blahoslavení Jana Sarkandra. Autor předesílá nejprve přehled literatury o bl. Janu Sarkandrovi a líčí po té život blahoslavencův v oddílu prvním od jeho narození ve Skočově 20. prosince 1576 až do jeho smrti dne 17. března 1620, kdy dle slov listu kardinála Dietrichštejna z 8. dubna 1620 „s řídkou i příkladnou trpělivostí a stálostí duši Bohu odevzdal a palmy mučenické dosáhl“. Prvního vzdělání dosáhl Jan Sarkander na české farní škole v Příboře, kam se po smrti otce Řehoře Matěje matka i s dětmi, necítíc se doma mezi protestanty ve Skočově, přestěhovala. Další studia konal asi od r. 1593 na latinských školách v Olomouci, kde se stal též členem družiny Marianské akademiků externích. Od r. 1600 studoval na filosofických školách jesuitských v Praze, povýšen byl na bakaláře filosofie a svobodných umění (9. května 1602) a r. 1603 do-

sáhl i stupně mistra. Studiím theologickým věnoval se ve Štyrském Hradci, na kněze posvěcen byl r. 1609; načež rozvíjel činnost v pravdě apoštolskou jako farář v Uničově, v Charvatech, ve Zdounkách, v Boskovicích a v Holešově. Na všech těchto místech bylo apoštolské jeho horlivosti podnikati tuhé zápasy s protestantstvím. Jeho pout do Čestochova v Polsku r. 1619, jakož i záchrana Holešova před Litevčíky (kozáky) polskými, kteří spěchali císaři Ferdinandu II na pomoc do Vídně a jimž vyšel s nejsv. svátostí vstříc, daly podnět k pověstem, že Sarkander byl původcem kozáckého vpádu na Moravu, proto byl na rozkaz protestantských stavů moravských, shromážděných právě v Brně k holdu vzdorokráli Fridrichovi jat a do Olomouce odveden. V Olomouci byl na rozkaz a v přítomnosti protestantských pánů se zemským hejtmanem Ladislavem Velenem ze Žerotína v čele čtyřikráte vyslýchán o cestě do Čestochova a domnělém povolání kozáků, jež Sarkander rozhodně popíral. Při výslechu druhém, jenž konán byl 13. února 1620 večer a jemuž předsedal Bítovský, opakována obvinění vznesená při výslechu prvním téhož dne konaném. Když i tu Sarkander trval na výpovědi, že je vlastizrádou nevinen, byl celou hodinu na skřipci mučen, kteréžto mučení snášel s hrdinnou zmužilostí. Třetí výslech konán byl 17. února za předsednictví Ctibora Žernovského ze Žernova, který zvěděti chtěl, jaké měl rozkazy Sarkander v příčině pomocného vojska od Lobkovice. Novými mukami mělo býti vynuceno vyznání. Při čtvrtém výslechu 18. února byly opakovány otázky o Sarkandrově přítomnosti v Polsku, o štolbovi Lobkovicově, o jakési truhle s penězi, pak o zpovědi pána z Lobkovic. Ježto Sarkander i tentokráte vše popíral, byl netoliko mučen na skřipci, nýbrž i pálen pochodněmi, jakož i hořícím peřím v síře a smole namočeným na prsou a ramenou, což vše trpitel modle se opět zmužile snášel. S vymknutými údy a s popáleným tělem klesl Sarkander polomrtev k zemi a podlehl po čtyřech týdnech dne 17. března vytrpěným mukám. Zakončen je tento oddíl důkazem, že Sarkander nebyl mučeníkem politickym, nýbrž náboženskym. „První příčinou byla náboženská nenávist, druhotnou příčinou bylo zachování tajemství zpovědního“.

V druhé části líčí Dr. Foltynovský postup prací k blahořečení Sarkandrovu směřujících za biskupů olomouckých Schrattenbacha (1711—1738), Troyera (1746—1758), za kardinála Rudolfa, arcibiskupa Chotka a kardinála Fürstenberga, za něhož konečně beatifikace Jana Sarkandra prohlášena brevem z 11. září 1859.

V příloze k dílu II. připojil Dr. Foltynovský 62 listin z archivů čerpaných. Celé dílo zakončeno je důkladným ukazatelem. Méně zdařilé jsou illustrace v dílu druhém vložené; nedostatky korrektury, zaviněné knihtiskárnou omlouvají se spěchem, aby dílo v čas dostalo se do rukou čtenářů.

Jest nesporno, že oba autorové podali veřejnosti práci důkladnou, důstojnou třísetletého výročí smrti blahoslavencovy. Kéž četba ano vážné studium jejich spisu za těžkých dob rozpoutaných stranických

vášní, za běsnících projevů nepřátelství a záští slouží na poučenou a naučenou. *Dr. Josef Samsour.*

Pláč koruny české. Některé dokumenty jako příspěvek k dějinám pruskorakouské války r. 1866. Vydal *Antonín Kotík.* Nakl. Jan Kotík, Praha-Smíchov 1919. Str. 61. C. 5 K.

Člen redakce Nár. listů od 1862 až do války 1866 vypravuje tu některé známé i neznámé podrobnosti o poměru pražských českých politiků k válce r. 1866, o vpádu Prusů, s nimiž přišel také vypovězenec Josef V. Frič, původce pruského dvojjazyčného provolání „k obyvatelům staroslavného království Českého“, o původu svého spisku „Pláč koruny české“, jehož rukopis zavezl do tisku do Berlina; než se do Prahy vrátil, byl tam i po venkově spisek už rozhozen.

Po tomto úvodě otištěno ono provolání a spisek sám. Úvod psán 1908, Doslov 1918 (24/11).

Pisatel Pláče koruny české z r. 1866 (spis Arbesův pod týmž názvem jest něco jiného) nebyl dosud jistě znám ani všecky podrobnosti o jeho vydání. Jako o mnohých jiných podnicích vlastenecké politiky nutno i o tomto říci, že byl dosť neobratný. Podepsán jest: „Pod Blaníkem, koncem července léta Páně 1866. Staročech“; ještě než Kotík s rukopisem do Berlina odjel, bylo nátlakem Napoleona III sjednáno příměří, do Berlina jel nazdařbůh hledat tiskárnu, která by měla české písmo.

Spisek sám jest ovšem složen hodně štvavě, ale zdali náladě širšího obyvatelstva přiměřeně, o tom lze pochybovati: viděti v něm až příliš pražského redaktora. Jezovitům nadává co může, Habsburgům ovšem též, nemoha přiznati, co si Čechové sami ze své bývalé samostatnosti udělali, vybízí domluviti se s Maďary a se Srby. Mluví také za Moravu, nemaje o jejím smýšleni potuchy. „V středu Evropy jako divem stane najednou národ, jenž jako Fénix vzbudí všeobecné podivení“, praví důvěřivě, a to r. 1866, kdy u nás bylo vše veřejné poněmčeno, praví tak spoléhaje na pomoc Pruska, které samo prý nás nechce, ale jen svou pomoc nabízí; v úvodě totiž p. pisatel myslí, že Čechy (s Moravou) mohly ve svazu států pod ochranou Pruska býti asi jako Bavory v německém spolku! Spisek ovšem přišel pozdě, ale to prý nic nedělá, neboť po míru prý nastane kvašení uvnitř, které jistě přivodí konec Rakouska.

Čeští politikové, ani Nerudu a Sladkovského nevyjímajíc, spisek odmítli. Není pochyby, že se za války mohlo něco víc pro českou věc vymoci, ale tímto prostředkem a od Pruska nikoli; silný německý živel u nás byl by jen našel silnějšího, bezohlednějšího podpůrce.

Jako časový doklad je spisek velmi zajímavý.

Dr. Milan Hodža, Československý rozkol. Príspevky k dejinám slovenčiny. Turčiansky sv. Martin 1920. Nákladom vlastným. Str. 400. C. váz. 28 K.

Přední činovník nynější vlády pro Slovensko vyšetřuje v tomto spise, založeném na četných pramenech tištěných i rukopisných, tu jmenovitě z archivu býv. c. k. ministerstva vnitra, z jakých příčin došlo k rozkolu ve spisovném jazyku na Slovensku v letech 40tých m. st., do kteréž doby tam čteno i psáno celkem česky, třebas v místní této psané češtině bylo nemálo živlů slovenských, jmenovitě po stránce zvukoslovné.

Původní, starobylý poměr slovenčiny a češtiny není ještě objasněn. Jelikož starší čeština byla zvláště zvukoslovně slovenčině bližší, nepocitována ona jako jazyk cizí, a tak se stalo, že české spisy tam bez překážky domácněly, jmenovitě po t. ř. reformaci spisy protestantské. Když jazyk i slovesnost i v Čechách upadala, nemohlo se odtud Slovensku mnoho nového a dobrého poskytnouti. Katolický kněz Bernolák vydal r. 1787 a později svoje návrhy spisovné slovenčiny (bernoláčiny), jež se sice neujaly a značnějších stop ve spisbě slovenské nezůstavily, ale vyjadřují už jakýsi odklon od češtiny k osamostatnění a k vytvoření spisovného jazyka, jenž by domácímu obecenstvu byl češtiny bližší; důvody byly tehda náboženské i vůbec osvětné a trochu i politické.

Těmto pak přisuzuje p. spis. největší podíl v rozluce později, v letech 40tých m. st. nastalé a dosud platné: L. Štúr, původce její, „mal na mysli slovenskú národní individualitu so zemianstvom ako vedúcou vrstvou", aby se Slováci ve vznikajícím státě „uherském" uplatnili jako stejnoprávný, na Češích nezávislý činitel vedle Maďarův atd. Nestala se sice spisovnou slovenčina Štúrova, nýbrž její pozměněné zpracování Hodžovo a Hattalovo, ale zásada je Štúrova; 1842 až 1846 vzniká spisovná slovenčina. Možno, že p. spis. n y n í, za změněných poměrů p o l i t i c k ý c h, také tehdejší politické vlivy zdůrazňuje příliš, kde snad přece také víc rozhodovala snaha o vzdělávání l i d u ř e č í j e m u b l i ž š í, jisto však jest, že politické vlivy silno spolupůsobily; výslovně p. spis. odmítá ustálený názor, jakoby hlavně katolíci z odporu proti slovesnosti protestantské o rozkol byli stáli a jej provedli. Sám Hodža napsal: „Husitické časy? Bože odpusť, to je lev český, který sám sebä až ku hlave sožral".

P. spis. očividně z rozluky radosti nemá. Našim čtenářům je známo, jak Sušilovci se namáhali, aby ji předešli — p. spis. se o tom nezmiňuje, bezpochyby mu tyto projevy zůstaly neznámy. Jinak spis jeho přináší mnoho zajímavých podrobností k otázce té. Někde se opakuje, někde vzbudí asi na obojí straně odpor, ale celkem má spis o mnoho větší věcnou cenu než to, co dosud o rozkolu československém napsáno. Nevíme, co přinese budoucnost snad dosti blízká; odpor proti Čechům a čěšství na Slovensku za poslední dva roky vzrostl v nenávist, ale jisto jest, že by bylo třeba ještě drahně času a práce, aby slovenčina zaujala míslo mezi kulturními jazyky, neboť v ě d e c k é h o písemnictví dosud nemá.

* * *

Frant. Zýbal, Pěl ptáček. Básně. Knihovna Družiny literární a umělecké, sv. 9. Olomouc 1920. Str. 90. Cena K 5·20.

První básnická sbírka mladého našeho spisovatele souvisí úzce s knížkou jeho prós „Kde réva zraje a kde se zpívá...“, o níž jsem tu referoval minulého roku: spojuje je láska k rodnému slováckému kraji a vzpomínky na blaženou dobu uplynulého dětství. Zde ovšem obojí ozývá se tony osobitějšími a důvěrnějšími. Tam vzpomínky na domov a dětství vyvolaly v paměti spisovatelově — vedle reprodukce několika pohádek a pověstí — řadu různých figurek a příhod, vypravovaných se snahou pobaviti prostým, nehledaným humorem — zde však jsou většinou opředeny teskl̈ivou náladou, jež je tak přirozena muži loučícímu se s mládím. Vrací se sice domů jako vlaštovice „k dalnému hnízdu svému, by zapomněl, čím ublížil svět srdci ubohému“, opěvuje sice bujnou jarní krásu Slovácka, „perly Moravy“, velebí „slováckou notou“ blatnické víno, kreslí slovácké idylly s koupajícími se kluky, starými hajnými a rybáři — ale při všem tom cítíme, že radost není tak čistá a jasná, jak by asi chtěla býti: všude skoro je zbarvena spodním elegickým tonem, jenž se hlasitě ozývá v líčení podzimních dojmů a ve vzpomínkách na matku, ale proniká zjevně i zpěvy jarní a letní. Ať básník pozoruje dětské hry a zábavy, nebo jde krajem v rozesněném jaru či umírajícím podzimu, nebo slyší snivou dívčí píseň či dojímavou hru — vždy probouzí se v duši stesk po uplynulém mládí...

Podobným steskem, příznačným ostatně i pro naši lidovou poesii, jsou napojeny i neosobní básně Zýbalovy, ať jsou to již verše o lidech trpících následky války, nebo pěkná balada o dvou mrtvých pannách, neb úsečně, skoro dramaticky vypravované příběhy o osudu hrdé slovácké dívky ve Vídni a slováckém sedláku Burdovi, nebo konečně prosté, v lidovém tónu tvořené písně. Mnohé z těchto opravdu zdařilých balad a písní ukazují, že v tomto oboru bude asi pravý živel básníkův a vlastní jádro jeho budoucí tvorby, jak asi také sám cítil při volbě nápisu své sbírky. Nesvědčí mu těžší veršová stavba některých básní prvního oddílu, připomínající leckdy výrazově Fr. Střížovského. A neuspokojují také dlouhé popisné a vypravující básně jako je na př. „Slovácká idyla“, „Doma“ nebo „Podzimní vzpomínka“. Příběhy samy, o nichž tu vypravuje, jsou — třebas jemu osobně milé — tak všední, že nestojí věru za zpracování a neudrží básnické stavby; nálady pak, jež tu chtěl zachytiti, vyjádřil jinde mnohem lépe formou písně. Zde je to často jen rýmovaná prosa, jež snad vědomě má znázorniti prostotu i naivnost postřehu, ale při tom stává se místy až nechutnou a kazí celý poetický dojem.

Než tyto a jiné nedostatky po stránce stylistické i formální lze překonati dalším vývojem a účelným studiem snaživého básníka. První jeho kniha jest ještě obrazem neujasněnosti básnického cíle i cest k němu vedoucích, ale také, jak doufám, dobrým slibem pro budoucnost.

F. X. Svoboda, Pýcha. Román. Praha 1920. Str. 435.

Jako ve většině rozměrnějších děl Svobodových převládá i v novém románě myšlenka ethická, naznačená již názvem: ukazuje známou věc, jak pýcha zaslepuje člověka a činí jej sobeckým a tvrdým i k nejbližším.

Největší péči věnoval spis. malbě duše svého hrdiny, chtěje vykresliti v něm typ zbohatlíka, jenž se propracoval prostředky mnohdy málo vybíravými z malých počátkův a pak zpyšněl. Proti všedním podobným zjevům v životě vložil však do své postavy něco nového. Hanák, majitel veliké cihelny, není pyšný tak svým bohatstvím, jako spíše tím, nač právě obyčejní zbohatlíci nejraději zapomínají: vychloubá se stále tím, že domohl se bohatství vlastní silou, že ze žebráčka, z prostého odstrkovaného dělníka stal se mocným pánem z vlastního přičinění a pak z lásky své ženy, dcery bývalého zaměstnavatele. A právě tato oddaná láska tiché, ve všem ustupující ženy, šťastný rodinný život a konečně láska jediné dcery stává se největším pramenem vychloubavé pýchy Hanákovy. V nekonečných hovorech přímo se rozplývá chválou bezmezné oddanosti a dětinné upřímnosti své dcery; a právě aby ukázal, jak vládne jejím srdcem, že z lásky ve všem ho poslechne, bez jejího vědomí zaslíbí ji sousednímu velkostatkáři. Ale právě tu připraví si největší pokoření: dcera, jež miluje chudého správce jeho závodu, odmítne. Uražená hrdost činí jej skoro nepříčetným a choroba ohrožuje již jeho život. Aby otce zachránila, chce se dcera obětovat a svolí ke sňatku. Zaslepen radostí, že domnělé „pokoření před celým světem“ bude napraveno, nevidí Hanák, ač stále mluví o své veliké lásce, ani utrpení dceřina ani obav své ženy. Teprve v poslední chvíli, upozorněn jiným, vyhovuje theatrálně touze jejího srdce, ale pod maskou šlechetnosti nevyzírá zase nic jiného než pýcha.

Nepříjemný dojem této duchovní pýchy člověka jinak v jádru dobrého spis. sesílil vhodně ještě tím, že proti ní postavil pokornou oddanost jeho ženy a zvláště obětavou lásku dcery, jež pokládá za svůj úkol „odříkáním vykoupiti pýchu otcovu“. Je to opět jedna z ušlechtilých dívčích postav, jež s takovou zálibou kreslí Svoboda ve svých povídkách. A třeba mu jen k dobru připsati, že v době, kdy i naše mladé a nejmladší spisovatelky líčí skoro výlučně jen ženy brodící se bahnem nejnižší smyslnosti, pokládá za svůj úkol předváděti čtenáři postavy žen čistých, dobrých a obětavých. Jen těmito vlastnostmi Eva s matkou, třebas nepřemáhají pýchy otcovy, aspoň vykupují její následky a obnovují rozvrácené rodinné štěstí.

Jan Vrba, Jan Martin Šanda, poslušný sluha Páně a věrný kněz lidu českého. Román. Plzeň 1920. Str. 380.

Román Vrbův podle oznámení vydavatelova jest myšlen jako třetí část jakési selské trilogie, jejíž první dvě části tvoří „Dolina“ a

„Boží mlýny". Souvislost jest ovšem jen látková: v prvním románu líčen obšírně zápas tří generací o kus pole, ve druhém o víru v božskou spravedlivost, ve třetím konečně zápas sedláka a kněze o duchovní ovládnutí vesnice. Ve všech pak příčinou pádu nebo pramenem utrpení jest pýcha: v „Dolině" u sedláka Petra Maretika proměňuje se na konec v jakousi mystickou lásku k zemi, sedláka Záhoře v „Božích mlýnech" vede k boji s Bohem a konečně ke hroznému trestu, v posledním pak románě pýcha sedláka Čejky je zlomena pokorou knězovou.

Starosta Čejka je také vlastním hrdinou románu, nikoli kněz Šanda. Čejka chtěl býti původně také knězem, za studií však zamiloval si mistra Jeronyma — „byl mu blíže než sám Hus" — a zatvrdil se zle proti všem, kteří se snaží zatemniti jeho památku — zanevřel vášnivě proti kněžím. Má vlastně jen jediný důvod své nenávisti: čítá „stará písma a traktáty", v jejich světle všímá si kněží, a tu — praví spis. — „bylo mu pojednou (!) jasno, že v kněžích je málo českosti, poněvadž zatracují všecko to, co je nejkrásnějším ziskem českého cítění v duchovém a mravním jeho úsilí" (103). Sám pokládá se za přímého pokračovatele „nejlepších synů národa", chce vésti své rodáky zpět k „přísné moudrosti", již čerpal ze svých knih a „nově vytvořiti obec čistě věřících, obec vyznavačů božích v duchu a pravdě této země" (90).

Snad neúmyslně vykreslil spis. v Čejkovi častý typ vášnivého odpůrce katolictví, jenž má plná ústa pěkných slov o pravdě, poctivosti atd., ale sám svými skutky jim docela odporuje. Čejka využívá především svárlivé povahy místního faráře, až se mu podaří ovládnouti celou obec, takže nikdo nejde do kostela a farář musí utéci. Podobně chce znemožniti i nového faráře, Šandu: hned první den posílá k němu špatnou ženštinu nabídnout se za hospodyni, pak zloděje na jeho pole atd., až konečně jej anonymně udá u biskupa pro kázání. Své nečestné prostředky omlouvá sám, že jde jen touž cestou, jako jeho protivníci: účel že je posvěcuje . . . Ale Šanda svou pokorou, trpělivostí a mírností získává si znenáhla osadníky. Čejkovi nepomáhají ani velká pathetická gesta, jimiž chce zahanbiti sedláky: obec se od něho úplně odvrátí . . . A tu pokořen přichází k poznání své viny a k vědomí, že je nutno vychovávati nejprve sebe a hledati cesty k nápravě. Ale je zajímavo, v čem vidí svou vinu: nermoutí se proto, že užíval nečestných prostředků, nýbrž že prý neměl dosti úcty k množství, chtěl býti vůdcem tam, kde měl býti bratrem a spoluslužebníkem. V tom tkví dle spis. příčina všech nezdarů Čejkových.

Důsledně pak pokornou úctou k množství vysvětluje spis. úspěch jeho soupeře, faráře Šandy. Líčí ho jako kněze v jednání s lidmi až ostýchavého a rozpačitého, neobyčejně mírného a trpělivého. Zásluhu o tyto vlastnosti má ovšem hlavně četba starých „kacířských knih": Šanda po otci totiž je ctitelem „velkých českých proroků", nepřítelem vnějšího a horlitelem pro „ryzí, nepovrchní náboženství". Proto ovšem je pronásledován svými představenými. Už

v semináři prý vzbudil „ostře pátravou pozornost“ a byl potrestán domácím vězením, že odmítl vykonávati některé ryze vnější úkony... Na prvním svém místě začal uskutečňovati svůj dávný sen o úzkém soužití s lidem a půdou: pomáhal na poli a jedl s lidmi... Tím vzbudil nelibost svého faráře, a když biskup přijel světit chrám a vyslýchal soukromě každého kněze, dostal se s ním pro žalobu farářovu do „mírného sporu“. Biskup „přeťal jeho řeč několika ostrými větami“ a přisoudil mu „nejostřejší trest“: plných patnáct (!) měsíců v přísném klášterním uzavření. Pak byl za trest ještě deset let u faráře, který krotil odbojníky, až dostal zase trestné místo na horách v rozbouřené vesnici, kde vládne Čejka... To všechno, prosím, jen proto, že pracoval a jedl s lidmi a že se chtěl před biskupem hájit!

Když tak nalezl v Čejkově vesnici kostel i v neděli úplně prázdný, mučí se Šanda dlouho „starým sporem“, co je jádrem nepřátelství a zcizení mezi knězem a lidem... Aby se zbavil pochybností, položí rozhodnutí své vnitřní rozepře — jakmile kostel se znenáhla naplnil — lidu, „neboť uvěřil, že tak nejlépe se mu vyjeví vůle boží... Zdálo se mu nad pomyšlení krásné přicházeti každé neděle mezi své, vyprávěti jim o svém sporu a sváru a viděti, jak oni nevědouce pronášejí nad ním soud nikoli podle rozumu, ale podle svých srdcí“ (113). To jest ona „úcta k množství“, jaké neměl Čejka! Ono množství povyšuje tu spis. skoro za Boha: „Kostel je domem božím proto, že množství do něho přichází...“

A jak předkládá Šanda svou vnitřní rozepři lidu? Vykládá v kázání své názory, k nimž prý dospěl dlouhými úvahami, velebí moudrost „proroků této země: Jana, Petra, Amosa“, vynáší národ český jako „národ boží vyvolený“ atd. Spis. nevypravuje, zdali lidé rozuměli této směsi pěkných slov a frází, nevíme také, jak rozhodli farářovu „vnitřní rozepři“, ale patrně nijak, neboť byli tak překvapeni zvláštním koncem kázání, že teprve za chvíli se ozvalo tiché Amen; a později, když byl farář pro toto kázání starostou — ten jediný chápal — u biskupa udán, ani nevědí, že by mluvil něco kacířského... Farář však — patrně proto, že lidé nic neříkali jeho kázání — pokládá tím svůj vnitřní rozpor za urovnaný, je si „jist vším před Bohem i před svým svědomím“, a za nedlouho, aby získal i Čejku a ukázal mu, že mezi nimi není vlastně rozdílu — vyznává mu zjevně, co mlhavě jen naznačil v kázání: dlouhou řečí, jež se čte jako článek nějakého pokrokového časopisu, vysvětluje mu, že český člověk nemůže přijmouti katolické církve, poněvadž v minulosti těžce se prohřešila na českém národě; ani pro českého kněze není místa v katolické církvi, ale třeba stavěti chrám nový, národní...

Tak se shodli oba soupeři aspoň v jedné věci: že katolický kněz nemůže býti opravdovým a českým knězem... Pro novou církev však již Šanda Čejky nezískal: nevěří ani v j e h o opravdovost; chodí sice „hlídat kázání“, ale přede mší z kostela vždy utíká...

Není mi nyní možno zjistiti, pokud román Vrbův souhlasí s prvním časopiseckým vydáním (ve Zlaté Praze 1918) či pokud na jeho

dnešní úpravu působil vývoj církevních událostí v Čechách. V názorech Sandových, jak je vyjevuje Čejkovi, je mnohé z toho, co hlásají teď kněžští odpadlíci, ale mohly býti zcela dobře napsány již dávno před převratem, poněvadž jsou to vesměs jen známé povrchní a frásovité názory českého liberalismu. A nutno uznati, že právě toho, čím dnešní odpadlíci nejvíce agitují, Vrba skoro pomíjí: otázkou bohoslužebné řeči Šanda se vůbec nezabývá a o bezženství praví, že svůj slib chce zachovati.

Přes to jest jisto, že román stane se agitačním prostředkem nové církve ve vrstvách průměrné české inteligence a snad i na venkově, zvláště na Chodsku. Spis. sám v belletrickém listě, jejž rediguje, dal se do jejích služeb, připouštěje tu i píše agitační články, z nichž je zřejma jeho zaujatost i nenávist k církvi katolické . . . A tu je zajímava v románě postava studovaného starosty Čejky, jíž mimoděk naznačil, jak to dopadne asi u většiny dnešních stoupenců nové církve: nevěří ani jí, poslechnou si chvíli kázání, dělají snad i mravokárce, jako Čejka, ale o mši sv., zpověď a články víry nestojí . . . A venkovský lid v románě? Je spokojen, když ho kněz nekárá příliš a „nehrozí peklem", když laskavě s každým promluví a snese trpělivě nějakou tu urážku, nedbá o „hříchy" katolické církve v české minulosti ani o rozdíly v nauce — a tak by se dal oblíbeným knězem snadno a skoro nevědomky převésti, kam by tento chtěl . . .

S věcného stanoviska bylo by možno podati ještě dosti dokladů, jak málo zná spis. kněžský život a zvláště obřady, jež popisuje. Je patrně podobným „věřícím" jako Čejka, neboť jinak nemohl by napsati na př., že Šandovi „při obětování slza sjela do kalichu, kde se smísila s proměněným vínem" (124), nečinil by rozdílu mezi „čtením hrubé mše, místo ustanovené tiché", ačkoli kostel byl prázdný a farář nezpíval (52), věděl by, že na evang. straně neobrací se kněz tváří k věřícím (123) a m. j. Ani v románě by svědomitý kněz, jakým přece je líčen Šanda, neměl nechati na Boží hod velikonoční kostela a věřících i na smrt nemocné matky a místo služeb božích spěchati k biskupovi k výslechu . . . A rozumí se samo sebou, že by toho ž á d n ý duchovní správce neudělal a ž á d n ý biskup by ho za těch okolností nepředpustil, neřkuli předvolal.

Horší však jsou nedostatky románu po stránce umělecké koncepce. Předním požadavkem každého opravdově uměleckého díla přece jest, aby všechny činy jednajících osob byly náležitě zdůvodněny, aby děj rozvíjel se organicky a zvláště konečný obrat veškerého dějstva aby byl motivován povahami jednotlivých osob. U Vrby však z velké části zasahuje do děje pouhá n á h o d a, jež události zaplétá i rozuzluje, často hodně podivně a neočekávaně, takže spis. sám, aby napjal pozornost čtenářovu, dle svého zvyku předem připomíná „spád neuvěřitelných příhod" (107). Jsou to sice příhody celkem všední a nahodilé (nemoc matky farářovy, jeho povolání k biskupovi atd.), ale spis. vidí v nich „mnoho tajemného", „vliv jakési osudové síly", takže Čejkovi a Šandovi za to, co se událo, „nelze přičísti ani zásluh ani viny" (107). Toť

ovšem velmi pohodlná methoda, připomínající až příliš methodu antickou: člověk jest jen bezmocnou a tedy také nezodpovědnou hříčkou v rukou neúprosného osudu . . . Ale nač potom ten dlouhý myšlenkový vývoj ve filosofii, psychologii i esthetice, když na konec moderní spisovatel spokojí se pohodlnou starověkou formulkou? *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Josef Kejdana, Matčin hřích. Obraz ze života. Soubornych spisů J. Kejdany sv. V. Nakl. Jan Kotík, Praha Smíchov 1920. Str. 97. C. 3·50 K. — Těch hříchů jest ve spletitém a ne tuze pravděpodobném příběhu tomto víc. Švarný úředník dostane zaměstnavatelovu baronessu, aby skryl její hřích, když pak dceruška její proti své touze provdána za bohatého neduživce, aby se závod zachránil, ukáže se, že se byla zamilovala do potomka svého otčima. Dvojí sebevražda atd. — Do lidových knihoven se povídka nehodí. — Psáno tu: všímati si jej; chopíc se hledala; další příbuzný (m. vzdálenější); do něj; ku ozdobě; seč mohla. Není zvykem, aby kněží snoubence čekali před kostelem (91).

Pod tíhou osudu. Dvé povídek z luhačovského ovzduší. Napsal Jaroslav Smiřický. Praha 1918. Str. 158. — Lázně stávají se moderními ne tak tím, že se tam se zdarem léčí, jako tím, že se tam „moderně“ žije. Tak i Luhačovicím třeba moderních rapsodů. „Pod tíhou osudu“ jest nesmělou ukázkou lázenských románků. Tíhou osudu jest láska slováckého šohaje, který z rodinných příčin nechav studií doma sedlačí a jsa v L. na léčení zamiluje se do vdané, ovšem náramně krásné Brněnky. Tíhou osudu jest mladému professoru, že jsa doma zasnouben, v L. se zamiluje do jiné krásky. V prvé mnohem delší povídce „osud“ na svou obět těžce dopadne: doma otcem vynucený nešťastný sňatek, smrt pod vlakem; zdá se skutečně, že šohajova ledvinová nemoc byla vážná. Druhá povídka nekončí tak smutně: kráska odjela, snad bude zas dobře, totiž odjede li on také dřív, než se vyskytne jiná. — Zamilovaní se v této četbě snad pokochají, ale zdravá není. — Na str. 80 se vyčítá, že luhačovická stanice byla bídně osvětlena. Ale tu třeba akciové společnosti se zastati. Je totiž kolem 5. hodiny ráno, a tu, jak známo, bývá v létě už bílý den. Bylo by tedy škoda petroleje nebo čím tam svítí!

J. R. Hradecký, Zaslíbená země. Román. 2 knihy. Str. 343 a 394. Praha 1919. — Naturalistické líčení života českých dělníků ve Vídni, saisonních zedníků i stálých dělníků továrních. Jsou mezi nimi socialisté i anarchisté, sprostí i blouzniví, tiší i bojovní. Někteří rádi hovoří velikými slovy o svých ideálech socialních. Některé zaměstnává otázka, jak z Vídně učiniti druhou českou vlast, tedy boj proti „radnici“. Jakost zhovadilé holoty té, jak ji p. spis. líčí, není však podle toho, aby v nové vlasti někoho vábila. Jeden z ní místo zvonění raději na dvéře tluče, prý „patrně hrd na svůj atavismus; nebylo pochyby, že v tomto počínání skrývala se vzpominka na skalní sluje, na plachtové stany, do nichž před sty lety vcházel

člověk, dělaje si cestu zarostlou tlapou“. A j. osloviny. Schůzi katolických tovaryšů p. spis. po chuti zesměšňuje.

Román byl, jak předmluva praví, určen soc. dem. knihovně „Záře“. Ale byl zamítnut, aniž byl čten. Zástupce p. Svěcený při tom prohlásil, že oni honorář platí jednou pro vždy, ať se kniha tiskne kolikrátkoli, neboť „z výtěžku této činnosti vzdělávací strana doplácí na agitaci politickou“.

U p. A. Neuberta mu řekli: „Pište tak, jako Brodský. Napište mi román třeba o stu arších, čím delší, tím lepší; vím, že knihy Brodského jsou vodička — ale na takové věci já mám klientelu. Hleďte taky, aby tam nebylo eroticky nic závadného, ale může to býti hodně rozvláčné — naše věci čtou hlavně ženy . . . Za takový román vám dám 180 K za arch, jako Brodskému, a román může vycházeti ihned“.

„Tiskařské agrární podniky“ podobně mu odpověděly: „Kdybyste měl něco takového, jako píše Brodský, smluvili bych . . .“

Dr. Augustin Štancl, Křesťanství a rolnická otázka. Nákl. Tiskového družstva v Hradci Králové 1920, Časových úvah sv. 265. Str. 66. C. 1·80 K. — Po stručných poznámkách z dějin probrány tu hlavní časové otázky, pro přítomnost i budoucnost rolnictví zajímavé a důležité. Spisek by byl získal, kdyby byl méně pathetický a kdyby si byl určitěji představil čtenáře, k němuž se obrací. V této příčině není na př. jasno, komu se vykládá, co mají obsahovati náboženské učebnice hospodářských nebo pokračovacích škol a pod. Uvedeno několik vědeckých pramenů (místy i s učeným „ibidem“ !), ačkoliv je celkem řeč o věcech samozřejmých a o nějakém vědeckém propracování v sešitku takovém nemůže býti řeči. Kristovo učení prý je věčná nezměnitelná pravda jako ta hrouda zemská (5). Feudální šlechtici v Egyptě — to srovnání jinak se nese ve spise vědeckém, kde možno je vysvětliti, nežli v kratičké zmínce. V husitství prý „kacířství splývalo s touhou sedláků po svobodě“. Odsuzování římského práva může se dovolávati znamenitých autorit, ale jest-li bezvýhradné, jest jednostranné. Slova humanismus, fysiokratismus a pod. bez vysvětlení jsou marně napsána, jmenovitě pak jest pochybeno klásti je prostě naproti křesťanství. „Naše škola bohužel dělníka nenaučila podle Foerstera ptáti se, co mám činiti“; proč právě podle Foerstera? Na Raiffeisenky právem upozorněno, ale nebylo snad zbytečno také je upozorniti, aby se svému původnímu účelu neodcizovaly. Hospodářské školství právem zdůrazněno, ale nebylo snad zbytečno podotknouti, aby odchovávalo zemědělce, ne pány. O scelování pozemků napsáno po pražsku, že všude „nelze jej provésti“ a „jaké škody by se dostalo“, kdyby bylo odkládáno. M. j. psáno o orientování, moderní knihovně v obci, o kadru, sofismatech atd. Lid pospíchá, bohužel, do měst (39), ale to proto, že tam bývá větší možnost výdělků; odstěhujete-li továrny na venek, nuže vzniknou města tam, a budeme zase tam, kde jsme byli. Na čtení z Kneippa pozor! Mnoho lidí se kneippováním po svém rozumu zničilo! Modráčka již nemožno uváděti za mluvčího socialistů vůbec.

Rozhled

Náboženský.

Vážnější myslitelé nových filosofických škol, podceňujíce přesvědčivost obvyklých důkazů náboženství i obrannou sílu jejich, hledají nové cesty, na nichž by nalezli pevnější opory všelidského toho jevu, jehož opravdové přemýšlení obejíti nemůže.

Mravovědné a dušeslovné nazírání především zachycuje se o pojem hodnoty. Jisté hodnoty — dobra v nejširším významu — uznává každý, a každý také mimoděk uznává rozdíly i stupně hodnot. Novokantovci obojí školy, marburské (Cohen, Natorp) i badenské (Cohn, Rickert, Windelband), nemohouce opustiti mistrova kritického idealismu, hledí s tohoto stanoviska upevniti nárok náboženství.

Podle Rickerta na př. by soustava kulturních hodnot, logických, ethických a aesthetických nebyla zaokrouhlená, zůstala by v ní mezera, kdyby nepojímala hodnot náboženských; v této skutkové nutnosti založena jest oprávněnost její na soudě vědeckém.

Nad toto jaksi formální odůvodnění přistupuje Cohn k obsahovému. Vědomí hodnoty (logické, ethické, aesthetické) obnáší jakýsi dualismus, totiž protiklad pojmů: býti a míti, skutečnosti a pravidla. Takto vědomí to samo poukazuje výše nad sebe, na poslední jednotu obojího, jíž by onen dualismus byl překonán a jmenované kulturní hodnoty smířeny i doplněny v synthesi podstatné pravdy, podstatné dobroty a podstatné krásy; tuto pak náboženství jmenuje Bohem.

V Husserlově faenomenologické filosofii, která prý jest „přesně zřejmým, a priori platným vhledem do všech bytností a bytných souvislostí jsoucna, jak nám v příkladech jsou přístupny“ (M. Scheler), zakládá se náboženství na pojmu naprostého (absolutna) a svatého. Naprosté je čtvrtý, nejvyšší stupeň hodnot (1. příjemno a užitečno, 2. životno, naproti mechanismu, 3. duchovno, tedy krásno a šeredno, správno a nesprávno, pravdivo, 4. svato; dobro a zlo náleží k 3., avšak ne jako jevy na věcech, tedy ne jako předměty snahy, nýbrž jako znaky snahy po vyšším či nižším); tak Scheler. Představitel naprostého a svatého, Bůh, představuje pak v sobě nejvyšší stupně hodnot, jež vůbec absolutnosti jsou schopny, totiž krásna, pravdy, spravedlivosti, především pak životnosti; smyslné příjemno a užitečno toho ovšem schopno není, a jen materialistickým přehodnocením se mu dostalo té cti, že v t. ř. „pokroku civilisace“ obestřeno svatozáří. V křesťanství je zosobnění nejvyšších hodnot, a odtud nejen jeho nesrovnalá přednost přede všemi ostatními stupni náboženstev, ale i naprostá, nenahraditelná platnost.

Zvláštní jest, jak Scheler vysvětluje místo viny a pokuty v nejvyšším tomto náboženství. Jako hřích, tak i odveta prý

náleží do oblasti hodnot životných, tedy na stupeň 2. Hřích volá po pomstě sám sebou, i bez soudce; Bůh-člověk zástupnou smrtí svou tuto pomstu, tuto odvetu vytrpěl, aby mohlo nastoupiti a se rozvinouti náboženství nejvyšší, náboženství lásky, která dobrým překonává zlé (Řím 12, 21.)

Euckenův novoidealismus poukazuje na to, že sám život náš obnáší cosi transcendentního, mimoprostorného, mimočasného; vědec hledající pravdu pro ni samu, svědomitý člověk konající povinnost bez ohledu na odplatu jeví cosi duchovního, naprostého, metafysického ve svém životě. A tak i události dějinné touto stránkou dávají pohled naprostého rozumu pudícího k doplnění, k dokonání. Duch to uvažující spatřuje tu novou, vyšší zákonnost, vedle logické, ethické a aesthetické.

*

Z papírové filosofie. „Intellektuálný charakter nemusí býti ještě charakterem mravně cenným. Macchiavelli, Innocenc III, Ignác z Loyoly byli intellektuálnými charaktery; měli své pojmově formulované zásady a cíle. Lidstvu škodili. Avšak přece mají velkou cenu ve vývoji lidstva. V jejich osobnostech se ztělesňují typy myšlení, a lidstvo, pozorujíc jejich život, jeho výsledky a důsledky, může jasněji přehlédnouti, kam to tím jejich směrem spěje. Čím větší jest cena Aristotelova, Spinozova, Humova, Kantova, Fichteova, Masarykova!“ (Prof. Dr. Jan Kozák v Novém athen. II. 350.) Tedy Spinoza, Hume atd. mají pro lidstvo větší cenu než Loyola! Pro lidstvo, prosím! A pak to vkusné sestavení: Ignác z Loyoly vedle Macchiavelliho!

„Často se může státi, že týž jednotlivec, který v jednom odboru předčil dobu svou, zůstal právě v náboženském nazírání pozadu, jak na př. tomu bylo u velkého Pasteura“. (J. Müller v Naší době 1920, 647). „Zpátečníků“ takových jest, jak známo, hezká řada — delší asi než pokrokářů ceteris paribus. Nemožno tedy býti na rozpacích, kam se přidati.

*

m. — Při posudku nového vydání Baarovy „Farské paničky“ nelíbí se kritiku plzenského „Pramene“ (1920, č. 6/7), romanopisci Janu Vrbovi, že hrdina v rozhodné chvíli se vzpamatuje a přemůže pokušení; soudí z toho, „jakým těžkým žernovem na hrdle zavěšeným jest tvořícímu člověku římsko-katolické kněžství, které dovede zlomiti rozmach právě ve chvíli, kdy dílo dorůstá skutečné velikosti i dramatičnosti... neboť v celé literatuře katolické moderny je bílou vranou špatný nebo zhřešivší kněz, třebaže v životě je tomu právě obráceně... A právě kněžští spisovatelé by měli kárati zlořády svých bratří a nebojácně stavěti se proti všemu komediantství, přetvářce a licoměrnosti; prospěli by tak rozhodně svému stavu více než líčením andělských kněží, jichž je v

celé republice tak málo, že by snadno bylo lze je sečísti na prstech jedné ruky..."

Pan Baar, horlivý spolupracovník téhož listu — octnul se tu ve společnosti erotismem přeplněných prós A. Ziegloserové, E. Wachka, T. Meineckové a j., jakož i různých protikatolických článků — vezme si asi výzvu svého redaktora k srdci a začne nyní ve svých povídkách líčiti také špatné kněze a kárati nebojácně „zlořády svých bratří". Učinil tak již povídkou „On tomu věřil" v témže čísle, kde vypravuje o „padoušském", ctižádostivém, s hospodyní se milíkujícím kanovníku. Jiná ovšem jest otázka, zdali se tak „rozhodně" více prospěje kněžskému stavu a církvi? A jděme dále: všeobecné mravnosti lidu? Asi tak, jako jí prospěli někteří naši zaslepení reformisté, když na schůzích lidu a v novinách roztřepávali různé proticelibátní historky. Anebo tak, jako jí prospěl Zola neb ostatní naturalisté, když líčili zlo a neřest, aby prý čtenářům zošklivěly. G. K. Chesterton (Heretikové, 2. kap.) praví o nich případně, že podporují mravnost v tom smyslu, jako ji podporuje kat nebo ďábel. „Ale ti působí jen na tu skrovnou menšinu, která ráda přijímá jakoukoliv ctnost, pokud na nich nepožadujeme ctnosti odvahy. Nejzdravější lidé vzdalují od sebe toto morální nebezpečí, jako vzdalují možnost bomb nebo mikrobů. Moderní realisté jsou pravým jménem terroristé, jako dynamitníci, a chybují se, jako mnozí ve svém úsilí způsobiti hrůzu..." Zdravější je — dokazuje na jiném místě téže kapitoly o „duchu negace" — mnich, který rozjímá o Kristu, má v mysli obraz dokonalého zdraví a blaha a tak se uchrání neřesti, než jiný člověk, jenž se jí uvaruje jen ustavičným myšlením na zhoubné následky: na jeho oltáři není již podstata dokonalého člověka, ale tělo nemocné, nakažené — pijákova játra... A to dle Chestertona znechucuje obyčejnému poctivému člověku moderní realistickou literaturu: úplný n e d o s t a t e k ž i v o u c í c h o b r a z ů č i s t o t y a d u c h o v n í h o t r i u m f u, nepřítomnost čistého idealismu.

Poslechne-li Baar lákání Vrbova a začne svým naturalistickým pérem líčiti „zlořády svých bratří", udělá nepochybně radost těm, v jejichž společnosti — ať již z jakýchkoli důvodů — se octnul: pak nebudou vytýkati jeho dílům, že jsou „umělecky méně hodnotná". Ale nepochybuji, že svým čtenářům větší radost způsobil a jim i mravně více prospěl, je povznesl a zušlechtil svým čistým, ideálním „Holoubkem". Není třeba líčiti jen kněze-anděly — ostatně toho Baar nikdy nečinil! — tendenčně idealisovati — to učinil právě Vrba u svého Jana Martina Šandy! — nýbrž jenom neztráceti schopnosti, postřehovati také jasné barvy a s vyššího, křesťanského stanoviska posuzovati zmatek světa i chyby jednotlivců!

*

T ř e t í r e l a c e o s t a v u d i e c e s e b r n ě n s k é. (Č. d.) § III. D e c l e r o s a e c u l a r i. I. Officium chori in ecclesia cathedrali quotidie persolvitur. Adnotare hic vero praesumo, quod Sanctitas

Tua clementissime reflectens ad humillimam meam expositionem canonicos capitulares vigore gratiosissimi rescripti s. Congregationis Concilii dto 31 Maji 1858 ad septennium dispensare dignata est ab interventu ad chorum quoad Matutinum, Laudes et Primam, ita ut tantum horis minoribus, missae conventuali, Vesperis et Completorio interesse teneantur, et solummodo in festis solemnioribus per annum ad peragendum totum officium in ecclesia adstricti sint. His autem per annum diebus, quibus praedictae dispensationis indultum canonicis favet, Matutinum, Laudes et Prima a vicariis seu beneficiatis et choralistis in ecclesia choraliter persolvuntur.

Praefata dispensatio capitulo meo cathedrali juxta rescriptum apostolicum dto 22. Maji 1865 ad ulterius triennium clementer prolongata est.

Ea omnia, ad quae peragenda — respectu habito ad supra memoratam dispensationem — canonici obligati sunt, strictissime et fideliter ab eis adimplentur, prout etiam in Cathedrali omnes functiones sacrae omnino juxta praescripta peraguntur, quae in Ceremoniali episcoporum, in Rituali et Missali romano continentur.

In collegiata ecclesia Nicolsburgi officium chori etiam quotidie persolvitur, et quidem inde jam ab erectione hujus collegiatae per Olomucensem episcopum eminentissimum cardinalem de Dietrichstein juxta morem in litteris fundationalibus ejusdem eminentissimi cardinalis dto 22. Augusti 1625, ex quibus concernens articulus in copia sub C reverenter accluditur, memoratum.

II. Missa conventualis, cui omnesca nonici intersunt, tam in cathedrali, quam in collegiata quotidie celebratur.

III. Juxta capituli statuta missa conventualis quotidie pro benefactoribus applicatur.

IV. Utrumque capitulum tam cathedralis, quam collegiatae constitutiones suas habet, quae punctualiter observantur.

V. Excidat relatio super hoc capite, cum canonicus poenitentiarius et theologalis, ut supra expositum est, nondum existant.

VI. Omnes dioecesis Brunensis parochi, nec non ii, qui parochorum munia obeunt, in parochiis suis assidue et fideliter resident. Nemini eorum permissum est, per aliquot dies ab ea discedere, nisi ex causa legitima et per me prius examinata et approbata, quo casu autem de idoneo ad munus pastorale obeundum vicario providetur.

VII. Non solum librum matrimonii, baptizatorum et mortuorum, sed et alios libros, quos ad normam Ritualis romani retinere debent, retinent. In visitationibus omnibus tam per me ipsum, quam per decanos ceu visitatores episcopales faciendis omnes hi libri accuratissime inspiciuntur et solerti examini quot annis subjiciuntur.

VIII. Multi parochorum ob suarum parochiarum amplitudinem et difficiliorem ad pagos, qui ad parochiam pertinent, accessum, nonnulli etiam ob aetatem provectiorem vel sinistram valetudinem in sacramentis populo administrandis aliorum sacerdotum opera indigent. Quare certae parochiae suos fundatos habent capellanos, ad alias vero

cooperatores a me designantur, qui congruam sustentationem juxta parochiarum proventus vel a parochis vel ex fundo religionis percipiunt.

IX. Omnes parochi vel per se vel per suos pro hoc munere idoneos et approbatos cooperatores omnibus diebus dominicis et festivis de praecepto populum sibi commissum salutaribus pascunt verbis, docendo, quae scire omnibus est necessarium ad salutem. Ponderant in hac sancti muneris sui parte populi sibi commissi indolem et indigentias spirituales et cuncta adnituntur.

X. Non negligunt parochi aeque ac eorum cooperatores omnibus diebus dominicis juventuti in ecclesia doctrinam christianam exponere illamque fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et parentes docere et simul etiam explorare, quem in rudimentis fidei progressum fecerint. Institutionem hanc ita adornare ac dirigere conantur, ut etiam adulti eam lubente animo frequentent et cognitionum, quae regnum coelorum spectant, continuam renovationem habeant.

Praeter haec in omnibus scholis totius dioecesis etiam diebus feriatis per hebdomadam pueri et puellae tenerioris aetatis in ss. religionis praeceptis per parochum vel cooperatorem instruuntur. Huic officio suo eo magis satisfacere adiguntur, cum in annuis ecclesiarum et scholarum visitationibus exactam rationem super progressu, quem pueri in fidei rudimentis fecerint, reddere debeant.

XI. Dioecesis Brunensis parochi ss. missae sacrificium pro populo prioribus temporibus applicabant solummodo dominicis et iis diebus festis, quae pro foro in ditione austriaca celebrantur. Favebat ipsis hac in re gratiosissimum rescriptum, quod s. Congregatio Concil. sub 28. Septembri anni 1852 No 12, 575 ad me misit. Ex quo autem Sanctitatis Tuae Apostolicae encyclica „Amantissimi Redemptoris“ dto 3. Maji 1858 divulgata fuit, singuli parochi ceterique omnes sacerdotes curam animarum proprio jure exercentes non solum diebus praefatis, sed etiam festis diebus pro foro abrogatis ss. sacrificium pro populo applicant. Utque parochi non intermisse de hac sua obligatione commoneantur, in Ordine divini officii, qui quotannis pro directione quoad breviarium et missam typis impressus divulgatur, penes hos dies, pro quibus talis obligatio incumbit, hocce applicationis officium specialiter est adnotatum. Parochi simul tenentur missam parochialem populo prius semper annuntiare. Omnes applicationis obligationem ad amussim implent, prout in visitationibus, in quibus desuper diligenter inquiritur, cognoscere possum.

XII. Primae tonsurae ac singulis ordinationibus diligens ordinandorum examen quoad ea omnia praemittitur, quae secundum ss. canonum praecepta sunt investiganda et examinanda, omnesque ordinandi ante cujuslibet ordinis, praesertim autem sacerdotii, receptionem sacris exercitiis per aliquod dies in clericali seminario vacare adiguntur.

(P. d.)

Vědecký a umělecký.

Rukopisy sv. Tomáše Aq dosud zachované vypočítává M. Grabmann, přední znalec dějin scholastiky, v Theol. Revue (1920, 125 d), jednaje o rukopise a vydání Summy c. Gentiles, o kterém jsme se tu minule zmínili (349; jméno vydavatele třeba tam opraviti v Mackey).

Za jistě pravé rukopisy uvádí:

1. právě zmíněný rukopis Summy c. G. v Cod. Vatic. lat. 9850; jeden list z něho jest v milanské Ambrosianě.

2 V témž kodexu jest rkp. výkladu k Isaiáši a Opusculum In Boethium de Trinitate.

3. Cod. Vat. lat. 9851 výklad na 3. knihu Sentencí (Petra Lomb.)

4. V barcelonské knihovně San Domingo výklad na 4. knihu Sentencí až do 44. dist. (Ostatek psán jinou rukou).

5. Výklady na spisy (Pseudo-) Dionysia Areopagity De caelesti hierarchia, De ecclesiastica hierarchia, De divinis nominibus, De mystica theologia, Epistolae VIII a IX v neapolské Biblioteca nazionale (dříve v celle neapolského kláštera San Domenico maggiore, kde sv. Tomáš trávil poslední leta života). Tohoto rukopisu sice G. neviděl a neprozkoumal, ale úsudků znalců jako jest Uccelli a Ehrle možno prý důvěřovati. Pozoruhodno, že rukopis je sice Tomášův, ale díla sama pocházejí od jeho učitele Alberta V.

Obšírnější rozpravu o pravých spisech, nejen rukopisech, Tomáše Aq vydá G. v Baeumkerových Příspěvcích ke starší literatuře křesťanské.

*

jk. — V díle bavorskou akademií vydaném Die Ehrentitel der scholastischen Lehrer des Mittelalters (Mnichov 1919) pojednává proslulý znalec vědy středověké, vatikánský knihovník Fr. Ehrle o tehdejším zvyku, jmenovati spisovatele ne jejich pravým jménem, nýbrž čestným titulem: Doctor profundus, Doctor inventivus, Doctor authenticus, Doctor subtilis atd. Kteří spisovatelé jsou tím míněni? Není to zajisté pouze otázka čiře filologická, nýbrž má to i značný význam praktický a hodnotu historickou, ježto se tím osvětluje psychologické prostředí, v jakém rozkvétala filosofie scholastická a usnadňuje značně čtení středověkých rukopisů filosofických.

Ehrle již r. 1883 počal tyto výzkumy prací Beiträge zu den Biographien berühmter Scholastiker. 1. Heinrich von Gent“ (Archiv f. Lit. u. Kirchengesch. I.) Toutéž otázkou zabýval se i druhý vynikající znalec středověku Dominikán P Mandonnet, zvláště ve studii Les titres doctoraux de Saint-Thomas d'Aquin (Revue Thomiste 1909). Zajímavé doklady

přinesl také františkán P. Lehmens v Beiträge zur Ermittlung und Geschichte mittelalterlicher Bibliotheken, Handschriften u. Schriftsteller (Histor. Jahrb. 1919).

Ehrle v nové práci ukazuje, že v prvém období (14. stol.) byly již čestné názvy obvyklé a vůbec užívané. Hlavní tituly jsou: Sv. Tomáš nazývá se Doctor communis, sanctus; Duns Scot: doctor subtilis; Jindřich z Gand: doctor solemnis; Petr Aureolus: dr. facundus; Tomáš Bradwardine: dr. profundus; Jakub z Viterba: dr. inventivus; Řehoř z Rimini: dr. authenticus atd.

V druhém období nastávají ostré kontroverse mezi různými školami filosofickými a vedle jména a čestného titulu připojují se jiné názvy vyjadřující obdiv žáků, odboj proti protivníkům, a u těchto ovšem zase opak. A tehdy věru byla pravá svoboda na universitách! P. Ehrle otiskuje zajímavý doklad: polemiku mezi františkány a dominikány. Jindřich z Langensteinu († 1397) píše proti františkánu Maironovi a praví mezi jiným: Forte nimis abbreviate studuisti theologiam, vidisti doctores non sanctos, sed Scoticos et Occamistas et talismodi curiosos a pokračuje dále v boji proti filosofii františkánské slovy: Rursum vestros doctores, qui scholas vacuis et fumosis opinionibus maculaverunt et in eis iam scolastica exercitia nimis inutiliter occupaverunt, ad unguem defendere nitimini et colorate glossare novistis et studiose laboratis, ut prurientes opiniones, fantasticas imaginationes in omnes seminetis, quos alte et egregie intitulatis, hunc vocantes doctorem subtilem, illum proficuum, istum rotundum, illum profundum; venerandos autem et spectabiles doctores sanctos ... irreveremini, utpote Sanctum Thomam, sibi contradictionem impingendo, eius auctoritatem non ponderando.

V třetí době scholastiky, za úpadku ve stol. 16., uchovaly se sice čestné názvy zvláště význačných spisovatelů a učitelů, avšak nové již netvořeny ani staré neměněny. P. Ehrle popisuje pak v dalším šest seznamů čestných titulů středověkých doktorů a kriticky je oceňuje.

*

ak. — V Sibini počal květnem 1920 opět vycházeti r. 1868 založený měsíčník Transilvania (ročník 51.) Formát naší „Hlídky“, objem větší (130), články často provázeny obrázky, papír však špatnější. Ročně se předplácí 70 lvů (140 korun, ale nepraví se, zda našich či rakouských). Obsahem jest zábavný i vědecký. V 1. čísle zábavná část poměrně slabší vědecké. Povídky, vlastně črty dvě, básní celkem šest. Z vědeckých článků (illustr.) je zajímavý článek (vlasně pokračování znamenité práce) Sextila Puscaria „Déjiny našeho starého písemnictví“, zajímavý tím, že přináší mezi jiným ukázku rum. veršů Mich. Štefanoviče z r. 1710 vytisknuté gruzínskými písmeny. Jiný pozoruhodný článek je stať univ. professora Marina Štefanesca: „Felul filozofiei romanesti“ (po č.

Jakého rázu je rum. filosofie?), v níž se dokazuje, že je hlavně, — má na zřeteli lid, národ vůbec, — naukou spravedlivosti, ve svých prvcích rázu náboženského a spolu vlasteneckého. Neméně zajímavý je V. Pacaly „Zachovejme národní umění“ s četnými obrázky lidového umění, jako křížů, židel, stolic, truhel (našich), baněk či plucarů. Přírodopisce zajímal by článek Dr. Alex. Borzy o flře t. zv. ardealské ‚kampaně‘ (roviny). Poučný je článek z péra Tib. Barciana o „Belgickém krajkařství“ a professora z university Klužské Dr. J. P. Voitesti-ho o přírodních tepelných generatorech v Rumunsku neboli prostě řečeno pojednání o tom, jakými asi reservami topiva (rašeliny, uhlí hnědého neboli lignitu a kamenného, černého, oleje, antracitu, petroleje) vládne Velkorumunsko. Odhady arci jsou přibližné. Ku konci (od str. 104) je t. zv. Kronika politická, osvětová, osobní (úmrtí vynikajících mužů; tu se dovídáme dodatečně o smrti Alex. Vlahute († 19./XI. 1919), posudky nových knih (J. U. Soricu vydal vloni v II. vydání svoje „doine“, druh to oblíbených u Rumunů popěvků ze dnů válečných) a krátká zpráva o jiných rum. revuích.

*

vč. — Anglického zahraničního ministerstva dějepisné oddělení vydává Handbooks Prepared under the Direction of the Historical Section of the Foreign Office. Máme před sebou 5 sešitků: 1. Austria, Hungary. Foreign Policy of Austria-Hungary (cena 2 s. 6 d. net. 124 stran). 2. Bohemia and Moravia (2 s. 6 d. net. 109 str.) 3. Slovakia (1 s. net. 51 str.) 4. Austrian Silesia (1 s. net. 36 str.) 7. Hungarian Ruthenia (6 d. net. 24 str.)

Vyšlo jich již několik více, a sbírka snad bude dosti veliká, poněvadž na str. 71 prvního čísla se odkazuje k čís. 151 „Mezinárodní Řeky“. Vznik a účel sbírky vysvětluje „Poznámka vydavatelova“ (jímž je G. W. Prothero, dřívější ředitel onoho oddělení) stejná ve všech číslech a datovaná: V lednu 1920.

„Na jaře 1917 ustanovilo zahraniční ministerstvo v souvislosti s přípravami k pracím mírové konference zvláštní oddělení, jehož povinností by bylo opatřiti britské delegáty na mírové konferenci nejvhodnějším způsobem informací — zeměpisnou, hospodářskou, dějepisnou, sociální, náboženskou a politickou — o různých zemích, okresech, ostrovech atd., o nichž jim snad bude jednati. Kromě toho byly pořízeny svazky o některých všeobecných předmětech, hlavně dějepisné povahy, o nichž se jevilo, že speciální pojednání bude s užitkem. . . . Nyní když konference téměř skončila svůj úkol, rozhodlo se zahraniční ministerstvo na četné dotazy a žádosti uveřejniti ty knihy k obecnému používání majíc za to, že budou užitečny těm, kteří se zabývají dějepisem, politikou, národním hospodářstvím a zahraničními záležitostmi, publicistům vůbec, obchodníkům a cestujícím. Sotva třeba připomínati, že některé předměty, o kterých se jedná v této sbírce, nebyly ve skutečnosti přetřásány na mírové konferenci; ale ježto

svazky, které o nich jednají, obsahují cenné informace, bylo uznáno za vhodno pojmouti je do sbírky.

Rozumí se, že ačkoli sbírka těchto svazků byla pořízena z podnětu zahraničního ministerstva a nyní se vydává s jeho svolením, že zahraniční ministerstvo nezaručuje přesnosti každého údaje, který obsahují, ani že za své nepřijímá všecka mínění a názory vyjádřené v jednotlivých svazcích; knihy nebyly pořízeny v samém zahraničním ministerstvu, nýbrž jsou svou podstatou informace pořízené pro zahraniční ministerstvo a britskou delegaci.

Knihy jsou nyní uveřejňovány, s několika výjimkami, podstatně jak byly vydány pro potřebu delegátů. Nebylo učiněno pokusu přivésti je na úroveň přítomnosti . . . Popisují poměry před válkou, ač v několika případech, kde se to zdálo zvláště žádoucno, byl popis doveden k pozdějšímu datu".

Ve svazečku I. jest nástin dějin rakouských od pragmatické sankce a pak vývoj sociálních a politických poměrů v nejnovější době. Pak nástin vnitřních dějin uherských a pak sociálních a politických poměrů v Uhrách. Konečně vývoj a přehled zahraniční politiky rakousko-uherské od polovice 18. století. Ke každému ze tří oddílů je přidán seznam literatury, jíž bylo použito, a některých map anglickému čtenáři přístupných. V přídavku jsou otištěny základní zákony rakouské, uherský zákon o národnostech z r. 1868 a tři smlouvy.

Svazeček druhý (Čechy a Morava) a ostatní uvedené mají stejné rozdělení v tyto kapitoly, které jsou pak dále přehledně rozčleněny: I. fysikální a politický zeměpis, II. politický dějepis, III. sociální a politické poměry, IV. hospodářské poměry. Na konci svazečků seznam literatury a map.

Z místního názvosloví, které je téměř výhradně německé, po př. maďarské, a místy v národnostních otázkách jest ovšem viděti, že většina pramenů přímých a nepřímých byla, jakž ani jinak nelze očekávati, německá, tak že sem tam je něco poněkud zkresleno nebo neúplno; ale snaha po spravedlivosti vůči nevládnoucím národům Rakouska a Uher je všude zřejma. Místy jsou i jiné malé omyly nebo přepsání, ale to jsou jen nepatrné vady proti celkovému bohatému a pěkně sestavenému obsahu těchto příruček o našich zemích.

*

K 600leté památce skonu Dante (Durante) Alighieriho (1265—1321 Florencie—Ravenna), jíž i naše básnická družina oslaviti se chystá, dlužno zaznamenati, co španělský orientalista Miguel Asín Palacios, prof. arabštiny na universitě madridské (kněz), vypátral a uveřejnil o pramenech Božské komedie (La escatologia musulmana en la Divina Comedia. Madrid 1919).

Říká se, že B. kom. jest básnickým ohlasem Aquiňanovy Summy. Poukazováno již na jednotlivé myšlenky z Petra Damiani, kard. Albericha z Montecassina, cisterc. Alaina z Lille a j.,

kteréž ohlasy jsou ojedinělé a obsahem povšechné. Sám Dante hlásí se místy k tomu, že filosofické i přírodnické poznatky čerpal také od učenců arabských; Paget Toyndee, Nardi a j. zjistili závislost i na jiných místech. E. Blochet (Les sources orientales de la Divine Comédie, 1911) vedle toho ukázal, že Dante co do formy použil pověstí o cestě Mohammedově do nebes, jak byly na západě rozšířeny a ozývaly se v legendě o cestě sv. Brandana neb o očistci sv. Patrika. Palacios šel po těchto stopách usilovněji, prozkoumal na 70 arabských pramenů, z nichžto mnohé jsou jen v rukopisech, a shledal, že nejenom některé jednotlivé rysy v B. kom. vzaty jsou z eschatologických bájí o Mohammedovi a jeho uzření Boha (Kor. sura 53 a 81), nýbrž i místopisná osnova pekla, očistce i ráje. Arabští básníci, o něž tu jde, jsou hlavně Syřan Abu l Ala (973—1057) a Španěl Ibn al Arabi (1165—1240. Z podrobností uvádí se na př. Bertran de Born, jenž nucen svou hlavu nositi v ruce (Infer. 28, 118—142), strom, který žije ze své koruny (Parad. 18, 28—33), z celkových líčení peklo jako trychtýř, očistec jako hora, na jejímž temeni jest ráj atd. I osoba jako Beatrice nalézá se podobně popsána u Abu l Aly.

Jak se Dante s těmito arabskými mystiky seznámil, není ještě objasněno. V době jeho však bylo studium arabských spisů na západě velmi čilé, v Toledě, Seville, Murcii a Salerně obojí učenci spolu závodili. U Alfonsa Kastilského byl florentským vyslancem Latini, jejž Dante jmenuje svým učitelem, spisy arabské hojně překládány a čteny. Vlašský orientalista Pizzi dává Palaciovi za pravdu, že půdorys B. komedie a jejího dějiště, jinotajný význam vidění, encyklopedický ráz líčení, symbol hledané a nalezené milenky (filosofie) prozrazují závislost na mystice arabské.

*

m. — Před válkou přinesla „Hlídka“ (1913, 596) zprávy o t. zv. literárnímu futurismu a zvláště o jeho italském vůdci Marinettim. Ve snaze dodati umění nové příchuti a zbaviti je „tradiční přítěže“, bavil Evropu svými více méně ztřeštěnými kousky, v nichž bylo vedle trochy poesie mnoho humbuku a kabaretního výstřednictví. O dalších osudech futurismu podává některé zajímavé doklady básník M. Rutte v novém ročníku „Cesty“ (č. 3.) Marinetti nespokojil se jen „reformou“ poesie, ale snažil se zasáhnouti i do praktického života: vydával podivuhodné manifesty o reformě kuchařství a školského výchovu. Z druhého oboru stačí uvésti aspoň jednu ukázku: žádá, aby učitel přicházel do třídy různě maskován, s uměle oteklou tváří, nebo hrbatý a natřený na zeleno — aby se v dětech pěstoval humor . . . O poesii hlásal, že dějovost a dynamičnost představ vyžaduje, aby se básně skládaly výhradně z podstatných jmen a vypustila se všechna slovesa a adjektiva . . . Přese všechny nesmyslnosti pronikl futurismus z Italie i do jiných zemí, na př. i do Francie, kde se ho ujal nadaný jinak básník Guilli Appolinaire (padl ve valce) — zvláště pak do Ruska:

našel mezi mládeží hojně stoupenců v Rusku předrevolučním i revolučním, štědrou podporovatelkou jeho stala se pak bolševická vláda; tak aspoň tvrdí některé odtud docházející zprávy.

Zatím však na západě zrodil se nový -ismus — tentokráte ve Švycarsku. Bohatá, nudící se a nervově rozrušená společnost, jež se tu za války sešla v hotelích, vynalezla nový literární a umělecký směr — d a d a i s m u s. Jméno toto objevilo se několikrát i v našich novinách, ale málo komu asi je známo něco bližšího. I tu podává článek M. Rutteho několik zajímavých zpráv. Jméno, odvozené z dětského žvatlání, ukazuje, že hlavní zásadou nového „směru" jest návrat poesie k dětinské naivnosti; při tom usiluje rozbořiti lidskou řeč a postaviti na hlavu veškeru lidskou představivost. Dadaisté, kteří se vždy podobali více kabaretním excentrikům než vážným básníkům, našli záhy mnoho přívrženců, kterým se zalíbily nové verše jako nový střih kabátu nebo nová kravata, a žvatlající poesie se rozšířila dosti rychle po N ě m e c k u, které ve vyčerpávajícím ovzduší války rádo uvítalo veselou sensaci těchto gigrlat.

Nyní však pronikl nový směr i do F r a n c i e: několik dadaistických „básníků" sdružilo se tu ve skupinu, která počala vydávati měsíčník „Projecteur", založila si své vlastní nakladatelství a ohlašuje dokonce vydávání obsáhlé esthetické mezinárodní revue „L'esprit nouveau" (Nový duch). Hlavní činovník skupiny Paul Dermée vydal už tři sbírky básní a slibuje sbírku essayí „Puntíky nad i". V měsíčníku kromě několika třináctiřádkových povídek a básní, z nichž ukázky ani neradno tu citovat, jsou také články a úvahy, vysvětlující podstatu a „filosofii dada". Stačí uvésti tento „předpoklad" nové filosofie: „Logika jest omyl, rozumovost nesmyslná koncepce a zákon totožnosti nestvůrné žvanění". A vrchol: „Vyšší formou bytí je nesmyslnost".

Jest ovšem velmi pravděpodobno, že nesmyslné blouznění dadaistické přejde z Francie brzy i k nám. Že někde není k němu daleko, dosvědčují verše některých nejmladších našich básníků, uchylujících se do kommunistických orgánů p. Neumanových, z nichž jsme už také přinesli ukázky. A nedávno znovu jeden z nich „básnil" o Bohu, že se zastřelil, když pod sebou viděl svět celý rudý... Opravdu: dětské žvatlání — v době, jež volá po silných lidech!

*

m. — Nový pokus, jak vyjádřiti scenicky v z t a h č l o v ě k a k N e z n á m u, vidí kritik „Jeviště" (1920, č. 26) V. Tille v novém dramatu indického, dnes již světového spisovatele R a b i n d r a n á t h a T h á k u r a K r á l t e m n é k o m n a t y, jež právě přeložili do češtiny J. Balej a V. Lesný. V zajímavé své studii ukazuje, jak řešilo tuto otázku drama antické a jak vždy se k ní vrací i drama moderní. Toto — praví — hledělo vytvořiti novou formu, nový vztah k Neznámu, ale nepřekonalo dosud ani Aischylova Osudu, ani Racinovy Vášně, ani Shakespearova Života. Nalezlo nové formy, rozbilo jednoty času, místa a děje, nalezlo nové látky a idey — ale na konec

vždy se octlo před týmiž dvěma záhadami: jak vyjádřiti dramaticky skutečný život na jevišti tří stěn fingovanou rozmluvou zdánlivě samostatných osob, vytvořených jedinou duší, a jak vystihnouti poměr individuelní síly, působící v každém člověku, vůči nepochopitelným silám, vnějšku, nitra i celého lidstva, jimž podléhá.

I středověk měl naivní a vášnivou touhu dotknouti se Neznáma přímo, stvořiti si je na sceně viditelné, zacházeti s ním neustále a důvěrně. V nové době vracíme se k té touze viděti přímo neviditelné, vytvářeti to, co je pro nás beztvárné. V. Tille ukazuje hlavně na pokusy moderního symbolismu a mysticismu, zvláště na Van Lerberghovy „Slídiče“, také do češtiny přeložené, kde řešení se hledá v „neviditelné personifikaci“ Neznáma. Po nich Maeterlinck ve „Vetřelkyni“, „Slepcích“, „Vnitřku“ a „Smrti Tintagala“ personifikoval Neznámo téměř naturalisticky na jevišti. A odtud, od let devadesátých, vedle Ibsena, Verhaerena, Hauptmanna, kteří šli jinými cestami, neustaly takové pokusy . . .

Ze všech jmenovaná poslední hra Thákurova je pokusem nejúsilnějším a nejreálnějším. Snaží se ještě úsilněji než Maeterlinckovy první hry učiniti Neznámo přímo podstatou, hlavním předmětem dramatu, ztělesniti je na sceně nejen neviditelnou postavou vystupujícího krále, ale i ve všech projevech jednajících osob. Hra jest jím přímo prosáklá, jako antické tragedie, jejichž chory nahrazuje spis. zpěvy. Proti starému dramatu, v němž Osud vznáší se nad lidmi v nekonečnu nebo skrývá se v hlubinách lidského nitra, chce Thákur vytvořiti Neznámo reálně a poměr člověka k němu zjasniti bezprostředním stykem s věčným pramenem všeho života. Dal mu novou, skvělou podobu, vytvořil je s úžasnou, jemnou a vystižnou rafinovaností v nejdokonalejší formě, k jaké jen mohl dospěti . . .

Přese všechnu chválu ani V. Tille, zdá se, nevidí ve hře indického spisovatele opravdových začátků nového dramatu. A ze zkušeností s různými náboženskými hrami můžeme jen potvrditi jeho konečnou pochybnost: „Není-li dojem z Neznáma tím mocnější a vystižnější, čím jeho vztah k lidem zůstává v mezích skutečna — není li tu právě podstata Shakespearovy velikosti?“

*

m. — Drobné zprávy z literatury. Všeobecný a často již opakovaný stesk na úpadek hodnotné literární tvorby naší — ostatně ozývají se podobné nářky také z ostatních zemí — potvrzuje fakt, že nakl. družstvo „Máj“ vypisuje cenu 10.000 Kč na původní český román ze současného života . . . Družstvo pražské „Vlasti“ vypsalo také již tuším přede dvěma roky cenu na původní román z kněžského života, ale dosud není ani zmínky, že by se kdo přihlásil s nějakou prací. Ovšem cena byla tak nepatrná a podmínky tak omezující uměleckou volnost, že není skoro ani divu.

Zajímavo také, že lepší díla, jež semo tamo se objeví, jsou skoro

vesměs staršího data, rukopisy ležely dlouho ve stolcích, až teprve nyní na ně došlo. Doba všeobecné jakési duševní únavy . . .

Přes to ovšem se tiskne a vychází až mnoho literárního plevele: podle statistických dat počet českých tisků překročil za prvních pět měsíců tohoto roku již davno dva tisíce! Při tom je příznačno, že po belletrii jsou nejčetněji zastoupena pseudovědecká díla mystická a okultistická. Některá nakladatelství se již přímo specialisovala pro toto odvětví, jež dříve přece jaksi se štítilo denního světla a kolportovalo své výrobky více pokoutními cestami. Nyní už vychazí několik nových sbírek s lákavými i tajemnými názvy, na př. „Pentagram“, „Sfinks“, „Knihovna svobodné školy věd hermeneutických“, „Knihovna šťastných lidí“ a j. Když teď i spiritisté si za patrona zvolili Husa, kouká z toho asi to pravé české umění.

Kterýsi list si stěžoval, že vydavatelé takových spisů — obyčejně hodně drahých — neposílají redakčních výtisků, poněvadž prý se bojí jejich rozboru a odsouzení ve vážných listech. Je to ovšem pravda, ale red. výtisků neposílají teď ani ostatní nakladatelé. V Hlídce byla o tom řeč již spíše (1916, 145), ale nyní stěžují si také jiné listy. Tak píše na př. lit. referent „Lípy“ v posledním (5.) svazku: „Jest třeba poznamenati, že stoletá zvyklost, aby nakladatelé posílali redakcím po výtisku knih, které vydali, vzala po válce za své. Výjimky jsou jen nepatrné a dodávky knih naprosto nepravidelné . . . Poměry dospěly tak daleko, že referent nebude moci psáti než o knihách, které si buď sám koupil nebo které mu půjčil přítel. A poněvadž ani lit. kritikové ani jejich přátelé nepatří k lidem válkou zbohatlým, není divu, že lit. rubriky nemohou dnes přinášeti zpráv přehledných a soustavných“. Kterýsi katolický nakladatel, o nichž bohužel i v poměru ke kat. listům platí totéž, vysvětloval to upřímně tím, že prý teď nakladatelé nestojí o recensi, poněvadž všechny vydané knihy se lehce rozprodají . . . A můžeme přidati k tomu vlastní důvod: bojí se, že spravedlivý posudek by jim snad odbyt knihy poškodil . . . Tedy v podstatě táž příčina, jako u oněch nakladatelů pseudovědeckých tiskovin.

K jubileu Komenského byl s kompetentních míst doporučen školám výběr vhodných her pro školní slavnosti. Při tom byla poznámka: Vrchlického „Exulanty“ ne! Pro kritiku Masarykovu... Koná se tedy patrně nová „revise literatury“! Tentokrát ulekly se i některé pokrokové listy pražské a zaprotestovaly — ovšem proti „rakušáckým dosud byrokratům“ a „konopištským názorům“, jež prý by mohly časem na naše umění působiti velmi neblaze . . .

O Maximu Gorkém přinesly listy zprávu, že přijede do Čech, poněvadž z pobytu na Capri zná se osobně s presidentem Masarykem. Z Vaucherova spisu „Bolševické peklo“ je známo, že se prodal bolševikům, ač na počátku pracoval proti nim. Podle Vauchera odůvodňoval to tím, že odsuzuje atentát na Lenina; nyní český list udává za důvod, že chce krotit, pokud je v jeho moci, protikulturní řádění bolševické vlády. Byla mu svěřena správa jakéhosi státního

nakladatelství, jehož nejpřednějším úkolem bylo vydati laciný výbor světových autorů. Zatím však kromě propagačních bolševických brožur nevyšlo téměř nic a Gorkij sám také nic nevydal — až na jakousi drobnost, o níž nic bližšího nevíme. Snad až přijde do Čech...

Český romanopisec Ivan Olbracht dlí zase v Rusku (s Dr. Vajtauerem, také spolupracovníkem Neumannova „Kmene"), „studuje" poměry za vlády sovětské a píše o tom nadšené listy do „Července".

L. Andrejeva kupovali bolševici za dva miliony ročních důchodů. Andrejev odmítl a zemřel nedávno ve Finsku — prý hladem.

*

V pražském uměleckém časopise Styl (I. 4/5) jsou vyobrazeny a popsány návrhy na stavbu 2. kostela na Kr. Vinohradech. Jsou zajímavé a z části i zdařilé; v jednom však věž až příliš připomíná newyorské mrakodrapy. Zásada, že v kostele „má býti dobře viděti a slyšeti", co do slyšení je zcela správná a vůbec uznaná, co do vidění již doba služeb božích (v zimě) činí často umělé osvětlení nezbytným, nehledě k jiným okolnostem. Stupňovati však „posvátné přítmí", „tajemné šero" tak, že ani za slunného dne v kostele takovém nelze čísti (na př. v nedávno zbudované, velkolepé kathedrále v Pešti), jest ovšem také chyba, již proto, že v kostele nekonají se po celý den veřejné bohoslužby, při nichž jest umělé osvětlení, nýbrž také pobožnosti soukromé. Ale že jakési šero duševnou náladu příznivě pozměňuje, je také pravda.

V témže čísle Stylu jest mezi zajímavostmi zpráva, že professor uměleckoprůmyslové školy Fr. Kysela vyzván, aby vymaloval jednu konírnu na „hradě". „Co se týče vymalování jiných významnějších místností, o jichž výzdobu půjde, nepodařilo se provedení jeho svěřiti tomuto umělci", praví ústřední orgán, jenž tu práci zadával.

Poplašné zprávy z Prahy upozorňují, že další budování velechrámu sv. Víta jest ohroženo pro nedostatek peněz.

Vychovatelský.

Náboženství ve škole nyní bojuje na dvojí frontě, na dvě strany: s učitelstvem, za kterým stojí vláda, i se žactvem, a to nejen s jeho nevědomostí, nýbrž i se zlomyslností a zjevným odporem, za kterým rovněž stojí učitelstvo i vláda. Platí to zvlášť o školách českých, neboť na německých učitelstvo i když není právě našeho smýšlení a v tomto případě asi provozuje opposici proti vládě, šetří celkem aspoň vychovatelské prozíravosti a společenské slušnosti. Čeští katecheti, pokud svůj úkol vážně chápou, se namnoze octli v poměrech, jež jim úřad jejich činí pravým poklem, i není divu, že se často dostavuje malomyslnost, ba i nechut k práci, která za podkopné práce volnomyšlenkářů, často odpadlíků, zdá se marnou, ne li dokonce pro tyto jen k větší ještě zuřivosti dráždivou. Čeho zatím vláda ještě nepodnikla, vyhnati kněze ze školy, podniká se takto via facti od učitelstva a jím štvaného žactva.

Necítíme se povolanými někoho povzbuzovati a postiženým dodávati mysli. Toť náleží jiným činitelům. Dovoleno však zajisté poukázati k tomu, že náš katolický lid a právě také mládež místy již prošla a prochází oním stupněm zápasu, kde třeba za přesvědčení nasaditi všecko. „Vždyť jste ještě neodporovali až do krve", praví apoštol národův utiskovaným prvokřesťanům (Hebr 12, 4), připomínaje jim vzácné vzory bojovníkův i trpitelů za víru ve výkladě (tamt. hl. 11 a 12), jenž by nyní hodně často měl býti čten na posilu duší — kde nemožno namítnouti: tobě se to snadno mluví! Naše zakořeněné bolestínství, naši věčnou naříkavost nutno potírati — především těm, kteří jsou úředními vůdci.

Opouštěti mládež v této nebezpečné chvíli bylo by ovšem tolik jako bez odporu vyhověti nevěreckým snahám a uspořiti jim práce.

Beznadějné by bylo postavení katechetů ve škole, kdyby nynější škola jinak, v kázni a ve vyučování vůbec, vyhovovala i jen nejskromnějším požadavkům, a nevěrecká činnost ve škole dokázala, co pořád slovy opakuje: že „volná" škola znamená pokrok. „Národ" by mohl z této školy aspoň tu radost míti, že i beznáboženský nebo neznabožský ráz její není vychovatelskému úkolu jejímu na závadu, a mohl by se s ní jakž takž smířiti.

Pak by ovšem boj o školu náboženskou byl znesnadněn.

Ale tak, jak nyní věci jsou, není věru proč by katecheta „z boje utíkal". Cítíť jak lid tak i každý poněkud úkolu svého znalý a dbalý učitel, že toto opus tumultuarium, tato revoluční horečka ve školství nemůže než vésti k úpadku, ke zhroucení. Jest arciť katechetovi trapno, má-li se na tu spoušť bezmocně dívati, ba v ní spolupůsobiti, avšak pomyšlení, že žádná poctivá práce nikde a nikdy nepřichází docela na zmar, může přece býti jakousi pobídkou k vytrvalosti, k odhodlání, spolupůsobiti, aby bylo lépe. Neníť učitele,

neníť duchovního správce — od začátku církve počínajíc — jemuž by se všechno u všech bylo podařilo; ze setby rozsévačovy (Mt 13, 3 dd) vzešla jen 25%ní žatva, možná ani ne toliká, možná však i větší!

Před lety častěji se zpívala vlastenecká píseň Já jsem v Čechách narozený... a v ní také: „kdyby právo to chtěl mi někdo bráti... budu se s ním rváti — rváti do krve, nebude to poprvé..." Není to poprvé, a není to snad ani ještě nejhorší, co nyní prožíváme. Ve školách probírá se také něco z církevních dějin, také českých, jež prý právě po této stránce jsou choulostivé. Jaké pak by to byly dějiny naší doby, kdyby učitele a vůdce mládeže nalezla zbabělými, zbabělejšími než ta mládež kolikrát sama jest?!

*

jv. — Již častěji zde upozorněno, že volnomyšlenkářská vlna, která má zatopiti náboženství ve škole, převalila se k nám z Německa (Freidenkerbund, freie Schule, freireligiös atd.) N e g a t i v n í stránku boje proti církvi a jejímu náboženství obstarává Hus a Komenský jakožto vlastenecký štít neb obal nauk, jež by oba ti mužové proklelí.

Kdo by se chtěl zevrubněji poučiti o nevěreckých snahách ve škole, najde to ve spise würzburského prof. Dr. Remigia Stölzle Der freireligiöse Jugendunterricht (Paderborn, Schöningh 1919). Není to ovšem nic „freireligiöses", co takový G. Schneider, Drews, Horneffer, Tschirn, Wolfsdorf, Wille, Gurlitt atd. ve škole chtějí, je to pouhý nihilismus. Uvádíme tu jen, co praví Horneffer (ve spise Die künftige Religion 83 dd.) „Ovšemť život ve svobodě je těžký. Není-li jednotlivá duše držána věrou obce, je-li vržena na širé moře, aby si hledala v boji svou říši a svůj ostrov, neklene-li se nad duchy žádná církev, chráníc jich a opatrujíc (bergend), bývá-li každý nucen k svobodné volbě své víry a svého ideálu, tu stal se život nebezpečným, a to nejen pro duchy nevzdělané, nýbrž pro všechny. I pro nejvyššího zbývá velká tíže aby sám nesl odpovědnost za veškeren život se všemi jeho rozhodnutími a temnými záhadami, které nutkají (drängen) člověka, aby nesl odpovědnost sám".

H. nepochybuje, že v takových nebezpečích mnozí zahynou, a nedává ani nejmenší rady, jak by se mohli úskalím životním vyhnout nebo jimi probít. Naopak praví zcela chladně: „Ale ať zahynou! Národ náš může potřebovati jen pyšných, královských lidí, kteří si dovedou sami poroučeti. N u t n o s i p ř á t i, b y v š i c h n i z a h y n u l i, k t e ř í, j s o u c e s l a b í a b e z m o c n í, p o t ř e b u j í o p o r y (Stütze und Anlehnung). O d t a k o v ý c h m r z á k ů m á b ý t n á š n á r o d v y l é č e n". „Akademická" svoboda v mravních otázkách hodí se dle H. pro celý národ. „Tato svoboda bude stát mnoho obětí, nepopírám. Ale geniu našeho národa na těchto trosečnících nezáleží".

Monista Wolfsdorf (Freie Gedanken), jemuž věta: není Boha! jest věčnou pravdou, vytýká však atheistům, že nedovedli se postarati, aby idea o s o b n í h o B o h a byla nahrazena novou ideí t é ž h o d n o t y, aby mohla býti pevnou oporou mravnosti.

V šílenství těch lidí jest methoda i system, ale nic kladného — samá negace, která zatím jen tyje z nastřádaného pokladu náboženského, ana se oň, mnohdy hodně neomaleně, otírá, lepšího nic neznajíc.

*

jv. — Před válkou napsal min. rada německý Ad. Matthias maje podati úřední úsudek o katolické středoškolské učebnici „Erlebtes und Zukunftsfragen" (1913, str. 173) „Všech pět dílů knihy prostudoval jsem důkladně a učinil podrobné dobrozdání ve prospěch knihy. Při této práci poznal jsem, jak celá stavba katolické věro- a mravouky a nauky o svátostech má obdivuhodnou logickou jasnost a — připustíme-li předpoklady — záviděníhodnou přesvědčivou cílu, a jak toto vyučování, když dobře se dává, tvoří školu rozumu, jako málokteré jiné předměty vyučovací. Přibereme-li k tomu, jak dějiny církve katolické vykazují nepřetržitou řadu úspěchů a uzavírají v sobě vysoký rozvoj umění, pak můžeme si snad myslit, jak mnoho lidí bývá těmito silami přivábeno (angezogen), a jak mohou se vyskytnout evangeličtí lidé, kteří závidí katolíkům jejich život náboženský. Že jsem tohoto pochopení nabyl, patří k nejkrásnějším vnitřním zkušenostem mého působení na školách simultánních (nekonfesních)".

*

Význam hádanky. (O.) U Řeků shledáváme se také s prvními zdařilými pokusy přesmyček. Pěkné přesmyčky okolo r. 230. př. Kr. sestavil básník Lykofron.

U národa řeckého shledáváme se také i s počátky rebusů. Vypravuje se o Alexandru Velikém, že při obléhání města Tyru viděl ve snách Satyra; ono znamení vyložil si jako „sa Tyros" = tvým bude Tyros; město toto přes tuhý odpor obležených obléhal a pak ho skutečně dobyl.

U Řeků psány byly také theoretické spisy z oboru hádankářského. Tak vydal Klearchos v Kilikii knihu s nápisem: Peri grifon = o hádankách.

Hádanky byly pěstovány i u starých Římanů, ač ne s takovou oblibou jako u Řeků. Cicero užíval, jak se vypravuje, k žertovnému označení svého jména brášku (cicer). Pěkná ukázka opravdu hezkého rebusu římského jest latinské heslo: Sustineamus (držme se)! Bylo znázorněno obrazem vepře (sus), mola (tinea) a myši (mus).

Císař Tiberius prý zavedl t. zv. kovové rebusy. Na různých kovových předmětech a penězích byly totiž vyrývány různé předměty, ze kterých bylo nutno uhodnouti zeměpisná jména. Tak ku př. želva znázorňovala město Chelone, růže byla znakem ostrova Rodu, granátové jablko značilo pamfilské město Sidé atd.

Římský spisovatel Apuleius napsal theoretický spis: Liber ludicrorum et gryforum s mnohými praktickými ukázkami. Ve 4. století

po Kr. vydal Caelius Firmianus Symposius 100 hádanek v šestiměrech sestavených, v nichž nejvíce zastoupeny byly souzvučky.

Křesťané v prvotních stoletích, jak známo, konali pobožnosti své v katakombách, ve kterých také různé náboženské pravdy naznačovali symbolickými kresbami. Tento způsob měl v sobě také cosi hádankového.

Hádankářství bylo velmi mnoho pěstováno ve středověku a to ode všech skoro civilisovaných národů. Tomuto oboru hádankářskému i Hebreové ve středověku věrnými zůstali. Jejich hádanky vynikají netoliko důmyslností, nýbrž i formalní dokonalostí. Ve 12. století vynikajícím v tom oboru byl Abul Hassan Juda Ha-Levi. Ku př.:

Mne zhoubné smrti nesežehl plam,
přec nahého mne ve hrob chladný kladou;
tam dítky zplodím a je vychovám,
a v oděvu pak na zemi šlu mladou.
(Obilní zrno).

Co je to?
Když to pláče,
radostí mi srdce v těle skáče;
když se směje,
trud a smutek v srdce se mi leje.
(Obloha za sucha.)

Ve 13. stol. žil hebrejský básník Juda Ben Salomon Alcharisi, jenž ve svých básních zachoval celou řadu různých vlastních i lidových hádanek. — Ve skládání hádanek u Turků vynikl okolo r. 1000. Ali Mamaji a Fani, hádanky formou neobyčejně vytříbenou sestavoval Mohamed Ben Osman Ben Ali Makkaš.

U Peršanů k velkému rozkvětu přivedl hádankářství básník Rasi a pak Šerefeddin Ali v 15. stol.

I Arabové v dávných dobách prý hádanky pěstovali, ano dle mínění některých učenců snad tam dokonce stála i kolébka hádanky. První literární doklady arabských hádanek pocházejí však teprve od 11. stol. po Kristu. Ku př.: Která hůl se změnila v krev a maso? (Hůl Mojžíšova). V arabské literatuře hádankářské vynikl zvláště Hariri z 11. století. Některé aspoň uvedu:

Zřel jsem tvora, jenž ostruhy maje pěšky jen chodil a hřeben nosil, ač vlasů neměl pražádných. (Kohout).

Komu rostou rohy v plný kruh? (Měsíčku).

Jakýsi ozbrojenec bez studu a hanby coufal; byv lapen, do krvava se zarděl. (Rak).

Z latinských spisovatelů ve středověku, kteří se obírali hádankami, uvádím Aldhelma biskupa v Schirnburnu, který zemřel r. 709. Pochází od něho 100 latinských hádanek. Jednu aspoň uvedu: „Jsme bratři, stejného věku a stejného určení; všem lidem svou prací výživu skytáme; ač stejnou máme práci, přec nerovný jest osud náš,

jen jeden z nás běhá, a druhý věčně stojí; leč proto závisti nás trpký osten nepodněcuje. Co oba rozmělníme širokými ústy, to vracíme jako služebníci bezelstní". (Mlýnské kameny).

Ze spisů slavného Athanasia Kirchera tuto hříčku uvádím: Hudebník jakýsi po produkci děkoval posluchačům a pravil: „Nic už nezbývá, než abych svou vděčnost projevil vám clamore, amore, more, ore, re (t j. hrou a zpěvem, láskou, společenským taktem, slovy a skutky)".

Ve spisech středověkých spisovatelů latinských jsou obsaženy i tyto zajímavé ráčkové věty:

Aspice! Nam raro mittit timor arma, nec ipsa
si se mente reget, non tegeret Nemesis.
Sator arepo tenet opera rotas.
Signa te, signa, temere me tangis et angis;
Roma tibi subito, motibus ibit amor.

Ve středověku pěstovány byly hádanky i u Francouzů a Němců s velikou oblibou. Uvádím alespoň ukázku rebusu německého. V kurfirstském štítě saském byla namalována v jednom poli slepice, sedící na zeleném vrchu. Tím mělo býti obrazně naznačeno hrabství Henneberg.

Hádanky se vždy také těšily ve všech vrstvách českého lidu veliké oblibě, čehož důkazem jsou četné hádanky prostonárodní a znárodnělé, vtipné i vážné. V minulém století krásné hádanky napsal náš Vinařický, Doucha, Čelakovský, Erben, Ehrenberger a jiní. Celá řada časopisů pěstovala a pěstuje hádanky. Zvlášť cenné a skvostné hádanky obsahuje „Český Hádankář", časopis, který asi 13 let před válkou vycházel.

*

Důležitost hádanek na duševní vývoj člověka jest oceněna i učenci, a mnozí věhlasní vychovatelé doporučují hádanky i pro školu, neboť se jimi bystří vtip a soudnost velice. Zkušenost dokazuje, že mnozí žáci, kteří se hádankami zabývali, ač jinak ve škole zvláště nevynikali, byli velmi dobrými mysliteli a nejtěžší úkoly zcela hravě řešili.

Mají li hádanky řešiteli přinésti užitek, je nutno, aby byly také náležitě zpracovány; každá hádanka má míti nějaký účel, má vynikati vtipným jádrem, má poskytovati zábavy a poučení. K tomu cíli jest nezbytně třeba, aby jádra hádanek byla luštitelům známa; i je tudíž nemístné vplétati do hádanek příliš cizí slova, zvláště platí-li nižšímu stupni, totiž mládeži. Lehounká forma, krátkost, jadrnost a vtipnost činí hádanku řešiteli příjemnější, rozvláčnost zapuzuje chuť k řešení. Naše české lidové, prostonárodní hádanky dědí se z pokolení na pokolení a konají stále svůj ušlechtilý úkol.

Ze zkušenosti vím, že všelijaká říkadla a hádanky se dětem velmi zamlouvají. Hádanky v lidové poesii velice rozšířené dovedou

žactvo i na nejnižším stupni upoutati jako málokterý prostředek při učení věcném. Jsou kaménkem, na němž děti svůj rozum brousí. Hádanky při názorném vyučování mají ovšem býti krátké, určité; hádanky dlouhé unavují.

Důležitou jest hádanka i při počtech. Hádanky takové mají svůj velký význam proto, že správné řešení vyžaduje střízlivého usuzování, soustředěné pozornosti a vytrvalosti. Tím se vzdělává pozornost a vůle. Vyhledáváním prostředků vedoucích k cíli učí se dítě samostatnosti, což jest opět zisk nemalé ceny. Bohatým zdrojem zábavy a poučení jsou početní hádanky, které sestavil Josef Vlk, bývalý školní inspektor v Čechách. Otištěny byly v knize „O tom mastném koláči“ ještě s celou řadou jiných hádanek.

Ve školách, kde není zimních tělocvičen, hodiny k tělocviku určené vyplniti lze velmi dobře cvikem ostrovtipu, při čemž hádanka jest neocenitelnou. Děti, jež ve volných chvílích věnují se kromě tělesné zábavy i duševnímu osvěžování hádankami, bezdečně se poučují o mnohých věcech, což jim usnadní pojímání učiva ve škole. V hádankách se vyskytují mnohé taje z různých oborů vědění a dítě chtějící správně hádanku rozřešiti, musí ze zábavy sáhnouti po poučné knize, po přírodopisu, zeměpisu, atlasu, aby přišlo hádance na kloub. Tak se zábavou i poučení se při hádance pěstuje a spojuje. Toť jistě dobrá stránka hádanek umělých!

Jest-li hra vůbec důležitou pomůckou výchovnou, budiž také hádanka pilně pěstována! *Jan Pícha.*

*

Z dějin moravského školství. (O.) 12. Der Schüler, so sich den Befehlen des Lehrers widersetzt und hiedurch wider die Pflicht des schuldigen Gehorsams verstößt, schreibt sich in das schwarze Buch und muß durch 3 Tage jedesmal durch eine Stunde an dem Orte der Schande stehen.

13. Wer sich unterfängt seinen Lehrer zu belügen oder denselben auf was immer für eine Art zu hintergehen, macht sich nebst dem Verbrechen der Unwahrheit auch der schweren Vergehung wider die dem Lehrer zu leistende Ehrerbietung und den pflichtmässigen Gehorsam schuldig und verdienet eine nachdrücklichere Strafe; daher ein solcher Schüler nebst der Einschreibung in das schwarze Buch mit der Ruthe zu züchtigen ist.

14. Hat ein Schüler seine Strafe ausgestanden, so steht niemanden zu, ihm deswegen weitere Vorwürfe zu machen oder denselben zu verspotten. Ein solches Betragen würde lieblose Schadenfreude und ein böses Herz verrathen. Die Schüler sollen daher denken, daß alle Strafen bloß zu Besserung desjenigen, der solche verdienet hat, und anderen zum Beispiele und zur Warnung abzielen. Statt des Bestraften zu spotten, soll vielmehr jeder sich in Acht nehmen, daß er nicht in den nämlichen Fehler verfalle und dann eben diese Strafe an sich selbst empfinde. Jeder Schüler, der seinen Mitschüler der aus-

gestandenen Strafe wegen auslachet oder höhnet, wird die nämliche Strafe erhalten, welche der andere bereits überstanden hat.

15. Derjenige, welcher sich das siebentemal in das schwarze Buch einschreibt und dadurch an den Tag leget, daß er gegen die Schande gefüllos ist, wird noch über dieß mit der Ruthe bestrafet.

§ IV. Lobenswürdige Handlungen aus besonderem Fleiße der Schüler.

1. Obschon jeder Schüler verbunden ist bei Erlernung dessen, wozu er angeleitet wird, den größten Fleiß anzuwenden, so wird dennoch gestattet, daß die Schüler, welche einen besondern und anhaltenden Fleiß beweisen, zu ihrem Lobe und anderen zur Nacheiferung durch Einschreibung in das Buch der Ehre belohnet werden. Damit jedoch die eigenhändige Einschreibung des Schülers nicht in eine Art von Selbstlobe ausarte, so ist zur Einschreibung der lobwürdigen Handlungen eines Schülers jedesmal ein anderer von dem Lehrer zu bestimmen, und kann hiezu ein solcher gewählet werden, welcher einen der gepriesenen Handlung entgegengesetzten Fehler an sich hat, damit er hiedurch beschämet und gebessert werde. Wenn demnach ein Schüler durch ein ganzes Vierteljahr niemal aus Nachlässigkeit die Schule verabsäumet hat, so wird er dafür schon in das Buch der Ehre eingeschrieben.

2. Dieser Ehre hält man auch diejenigen Schüler würdig, welche durch einen ganzen Monat bey dem Ausfragen des Lehrers allzeit mit Fertigkeit und Richtigkeit antworten und die von dem Lehrer anbefohlenen Aufgaben fleißig einbringen. Schüler, welche aus eigenem Fleiße Schriften und andere Schularbeiten zu hause verfertigen und dem Lehrer vorzeigen, werden vorzüglich in das Buch der Ehre aufgezeichnet werden.

§ V. Lobenswürdige Handlungen der Schüler, welche aus der Anständigkeit der Sitten und Tugenden ihres Alters entspringen.

1. Ein artiger und freundschaftlicher Umgang mit allen Mitschülern ist gleichsam die Grundlage zur Anständigkeit der Sitten; die Jugend bereitet sich dadurch gewissermassen zu dem Umgange mit der Welt, der in jedem Stande und Alter mit Anstand geschehen muß. Man empfiehlt daher den Schülern, einander immer mit wechselseitiger Achtung, Höflichkeit und Liebe zu begegnen, sich friedfertig und dienstwillig gegen einander zu bezeugen; einander durch Beyspiele, durch Ermahnungen zum Fleiße aufzumuntern, unwillkührliche Beleidigungen sich freundschaftlich nachzusehen, und selbst vorsetzliche großmüthig zu verzeihen; unartige und ausschweifende Mitschüler vom bösen Vorhaben brüderlich abzuhalten und zum Guten zu ermahnen. Jene Schüler, welche von Gott das kostbare Geschenk unterscheidender Fähigkeiten erhalten haben und daher besseren Fortgang als manche ihrer Mitschüler machen, sollen, anstatt sich ihrer Gaben hoch-

müthig zu übernehmen, solche vielmehr dazu nützen, um ihre bessere Einsicht den schwächeren willig mitzutheilen.

2. Als ein Verdienst um die Sitten will man anrechnen, wenn Schüler durch einen ganzen Monat sowohl in der Schule als auf öffentlicher Strasse sich sittsam, ruhig und anständig betragen; wenn sie durch eben so lange Zeit in der Kirche und bei allen Religionsübungen sich unausgesetzt einfinden, dabei, wie es die Heiligkeit der Sache fordert, Andacht und Versammlung ihrer Gedanken zeigen, und so durch ihr gutes Beispiel andere erbauen. Alle diese Handlungen, welche dem Schüler zur Ehre gereichen und besonders lobwürdig sind, werden in das Buch der Ehre aufgezeichnet werden.

Anmerkungen für die Lehrer.

Dasjenige, was von der Oberaufsicht oder dem Oberaufseher gemeldet wird, bezieht sich in den Hauptschulen auf die Direktoren, und in den Trivialschulen auf die geistlichen Aufseher und Katecheten, an welche die Lehrer in vorkommenden Fällen die Entscheidung zu verlangen und genau zu befolgen, hiemit angewiesen werden.

Die Bücher der Ehre und Schande werden auf folgende Art verfasset:

Jenes bestehet aus weissem Papiere und wird mit einem Goldschnitte und sauberen Einbande versehen, dieses hingegen aus blauem Papiere mit einem schwarzen Schnitte und schwarzem Einbande. Zu Ersparung der Unkösten kann der Einband nur vom Papiere und statt des goldenen ein gefärbter Schnitt gemacht werden. Die Blätter eines jeden Buchs werden mit Seitenzahlen versehen und die letzten 12 Blätter an jeder Seite mit einem Buchstaben nach alphabetischer Ordnung bezeichnet. Der Schüler, welcher z. B. die erste schlechte Handlung begehet, schreibt sich auf das erste Blatt, welches sonach blos für denselben offen bleibet, damit in der Folge, wenn er mehrere dergleichen Handlungen ausübet, solche auf das nämliche Blatt geschrieben werden können; der zweyte schreibt sich auf das zweite Blatt und so weiter. Bey der Einschreibung wird erstens der Tag der Einschreibung, zweytens der Tauf- und Zunamen des Schülers, endlich mit wenigen Worten die Handlung selbst aufgezeichnet, sodann wird der Zunamen des Schülers unter den betreffenden Buchstaben des alphabetischen Registers mit der Seitenzahl, auf welcher derselbe eingeschrieben ist, angemerket, damit man jeden eingeschriebenen Schüler alsogleich finden könne.

Dr. Josef Samsour.

Hospodářsko-socialní.

Kdo nečte stavovských listů, nesnadno se vmýšlí, nemá-li osobních zkušeností, v poměry pracovní a mezdní, tedy ve značnou část t. ř. socialní otázky, o níž kde kdo tak rád psává a ovšem také hodně povrchně psává. Proto sociologické úvahy nemívají často životného významu ani vlivu. Proto také v nynějším kolotoči zdražování soudívá se o příčinách často nesprávně.

V některých živnostech, na př. knihtiskařské, od let zavedeny t. ř. ceníky (tarify), jež určují nejen dobu a mzdu práce, nýbrž i jiné podmínky její. Dle pravidla clara pacta boni amici dochází v těch a takových odborech málokdy k větším třenicím, není-li jiných zá minek (politických a třídních), jako na př. minulého měsíce i knihtiskaři komandováni do ½denní stávky k vůli — Muňovi!!

Arciť mají u knihtiskařů t. ř. minimalní mzdy a numerus clausus dorostu vedle dobrých následků také zlé: kdo si na minimalní mzdu nevydělá, jest v nebezpečí přijíti vůbec o chléb, z omezeného pak počtu dorostu nesnadno vybírati, a proto úroveň práce (jakostně i kolikostně) klesá. Socialismus na jedné straně chrání „slabých“, třebas často i lenochů, jsou-li jeho náhončími, na druhé provádí bezohledný „boj o život“.

Obecenstvo jest nyní plno nářků nad drahotou tiskovin. Každému, i prostému počtáři může bez dalších výkladů býti jasno, že zkrácení pracovní doby (denně o ¾ hod.), při tom zvýšení mzdy, ale především ohromné zdražení všech hmotin (papíru, písma a písmoviny, barev, mazadel atd.) musí někdo zaplatiti, tedy odběratel. Při tom budiž upozorněno, že přestal dřívější poměr mezi cenou sazby a papíru: dříve hlavní položkou výroby byla sazba, tak že tiskovina mohla býti tím lacinší, čím více se jí vytisklo, neboť papír byl skutečně za babku. Proto na př. rozšířené noviny mohly býti tak obsáhlé. Dnes toho není, dnes ceny papíru tak stouply, že tato položka výrobek značně zdražuje.

Ceny papíru proti mírovým stouply o 2300—2500% — kdo máš chut, vypočítej si, když dříve stal t. ř. nový rys (1000 jednoduchých nebo dvojitých archů) na př. 10 nebo 20 K, kolik stojí dnes. Papír na úřední listiny stoupl o 2500—2700%.

Sazeči mají 200—300 K (v míru asi 28—40 K) týdeního platu, sazeči strojní 336 K. Knihaři (vazači knih) 150—252 K týdně. To jsou platy závazné, minimalní. U knihařské práce pak nutno počítati, jak stouplo plátno nebo kůže, lepenka, ozdobný papír, a snadno si vysvětlíme, proč jsou dnes vazby tak drahé.

A to jsou jen ceny výrobní, k nimž nutno přiraziti jiné výlohy režijní, nevýrobní (korrektor, účetní, pomocné dělnictvo atd.) O honoráři spisovatelském ani nemluvíme, tenť bohužel nejmenší. U zaměstnavatele nad to ještě třeba pamatovati, že dnes se platí

všechno hotově, na úvěr se zboží nedodává; třeba tedy míti stále pohotově nějakou závodní jistinu, neboť kdo by dnes pracoval s jistinou vypůjčenou, vyvěřenou, brzy by dopracoval.

O nákladech opravních, zařizovacích atd. též nemluvíme, ač ovšem nyní, po opotřebování za války, kdy opravy těžko byly možny a výrobní hmotiny špatné, jsou velmi značné. Točíme se tu ve víru drahoty jako v jiných odvětvích, aniž možno toho neb onoho z ní obviňovati. Jistotně však možno říci, že kdekoli socialismus rozhoduje, všecko se jen zdražuje; kdo říká opak, ten lže.

Mnoho stížností bylo a je slyšeti stran přirážek na tiskoviny předválečné. Neumíť často ani intelligent odhadnouti význam režie obchodní, nákladu provozovacího. Kniha, která r. 1914 stála 5 K, nemá prý teď býti prodávána za 8—10 K i více. Není pochyby, že i tu mnohdy rozhoduje konjunktura, že totiž knihy hledané se zdražují 4—5krát, zvlaště jest li už jich nevelká zásoba. Ale jinak, u přirážek 50 ,ních i o něco vyšších, nutno uvážiti, že obchodník (nakladatel) „dělá obchod“, tedy vydělává, ne když knihu vyrobí (nebo si vyrobiti dá), nýbrž když ji prodá. Do té doby kniha mu na účtě rozvažném znamená sice majetek — cenný nebo bezcenný, podle toho, jaká jest naděje odbytu — na účtě výdělečném však ztrátu, t. j. ladem ležící výrobní náklad; jestiť v Praze dobře známo, že i největší nakladatelské podniky tamější byly nad úpadkem, ač ohromná skladiště jejich byla plna. Prodává-li tedy nyní starší knihu, jest nucen počítati nejen tehdejší výrobní cenu, nýbrž i nynější zdražení provozovacích podmínek (služného, nájemného a daní, své výživy atd.)

Kdo cizí práce potřebuje, ví dobře, kterak se mu zdražuje: práce řemesnická, nádenická, kuchyňská atd. atd. V brněnských hostincích prý mají kuchařky 300—500 K měsíčně ovšem stravu a byt nebo bytné. Za to ošetřovatelkám se místy platí 80—100 K měsíčně se stravou mnohdy všelijakou; mají sice při tom služební oděv a byt, ale jen obuv stojí tolik, že na ni třeba ukládati služné 2—3 měsíce.

Obchodnické, tedy z pravidla nevýrobní, zaměstnanstvo nedávno předložilo své požadavky, které měly býti pojaty do kollektivní smlouvy, tedy jakýsi ceník.

Kde jest aspoň 5 zaměstnanců, volí si důvěrníka; na 10 zam. připadá vždy 1 důvěrník, jenž jest prostředníkem mezi zaměstnanci a zaměstnavateli a „bdí nad správným plněním povinností personálem i zaměstnavatelem“, ale dle všech zkušeností z pravidla spíše nad tímto než nad oněmi! „V žádném případě nevypoví zaměstnavatel nikoho z personálu bez předchozího souhlasu důvěrníků!“

Minimalní platy jsou roztříděny ve tři skupiny. V prvé absolventi obchodních škol, které nenahrazují učebné doby, tedy t. ř. praktikanti, učni mají 300 K měsíčně, za půl roku 350, za rok 400.

V 2. skupině (prodavačky, pokladní a pod. pomocné síly bez odborných škol) 1. rok 350 K, každý další rok o 50 K víc.

V 3. skupině (pomocníci po vyučení, pomocné síly po 5 letech, absolventi středních neb odborných škol) 1. rok 450 K měsíčně, každý další rok o 100 K, po 4. o 50 K víc.

Ve 4. skupině (obchodvedoucí atd.) o 25—100% nad sazby 3. skupiny.

Ženatým a vdaným přídavek 10% na manželku a 5% na každé dítě (až do 25%).

Příbytečně všem svobodným 50 K, ženatým a vdaným 75 K měsíčně.

Příspěvkem na ošacení všem 2krát za rok měsíční služné.

Novoročné 15. prosince měsíční plat.

Na dovolenou (14—28dení) mimo mzdu v 1.—3. skupině 50 až 75%, po 10 letech 100% měsíčního platu.

Odbytné po 10 letech služby 4měsíční, po 15 letech 6měsíční, po 20 letech 12měsíční služné (po smrti jeho i pozůstalým).

Osobní daň, pojištění nemocenské i pensijní platí za všecky zaměstnavatel. Ale i onemocnělým náleží v 1. a 2. skupině 3měsíční plat, v 3. do 10 let služby 6měsíční, po 10 letech a ve 4. skupině 12měsíční plat (ovšem kromě podpory z nemoc. pokladny, do níž platí jen zaměstnavatel.)

Podmínky tyto jen zhruba tu vypsané platí, jak podotčeno, pro obchodní (i knihkupecké) a účtárenské, tedy zpravidla vesměs nevýrobní, jen zprostředkující zaměstnance. Každý si dle toho snadno vypočte, kolik nutno zaměstnavateli nad nákupní cenu zboží vydělati, aby závazkům svým správně dostál.

V záložnách a bankách podle toho také dopadá rozpjetí mezi úrokovou mírou z vkladů a z výpůjček, totiž až 3—8%!!

Peníze nemají ceny — leda pro toho, kdo jich nemá! Ale odkud jich bráti, ne-li od spotřebitele? Tedy ovšem též od zaměstnanců!

*

Ve chvalitebné snaze potěšiti národ nad nedostatkem jistých surovin ve vlasti naší proskakují tu a tam novinami zprávy (snad od nějakých „odborných" psané) o nových objevech. Tak na Uherskobrodsku objeveno zlato (ale ne v punčochách!), u Napajedel sůl, ač je to obyčejný pískovec, jinde uhlí a nafta (na Slovensku, kde by snad v půdě s haličskou souvislé mohla býti). Nejpodařenější byl objev ozokeritu, skalního vosku, z něhož by se vyráběl parafin a ceresin; i ten se ukázal prostým, v nedaleké sklárně v N. Hrozenkově upotřebeným a odhozeným stearinem.

Není ovšem vyloučeno, že se u nás nějaké dosud neznámé a vědou netušené přírodniny objeví; šťastné náhody již často vědu předešly. Ale že všeho doma míti nebudeme, čeho potřebujeme, s tím třeba se smířiti a raději pamatovati, aby se to, co máme, jak náleží využitkovalo. Uhlí na př. bychom měli i bez nových nálezů dost, kdyby se řádně těžilo; zatím slyšeti, že na př. rosické doly přestávají se vypláceti. Vodních sil nemáme sice tolik, co na př. Rakousko, které

se teď rozhodlo pro elektrický pohon některých drah; ale ani ty, které máme, nezužitkovány vůbec, a proto elektrická síť naše, závislá pouze na uhlí, je tak ubohá a ještě pořád selhává.

Nikde neviděti průmyslových počinů pro věci nám zvláště nutné. Zprávy o vzduchoplaveckém spojení, o telegrafii bez drátu a pod. nás udržují v nadšení, ale aby naše doprava byla lepší a lacinší — i zde je pramen zdražování v městech! — na to se nehledí!

*

Prvé telegrafní spojení na evropské pevnině bylo po vzoru anglickém zařízeno 1846 na jediné trati železniční v Rak. Vídeň—Brno, rok po té do Prahy přes Olomouc a do Terstu. Až do r. 1850 sloužily však tyto dráty pouze zprávám úředním. Teprve 15. února 1850 dány ve službu obecnou, ale ovšem jí mnoho nepoužíváno. Nebylo tolikéé nedočkavosti ani potřeby, a ceník byl dosti vysoký (3 zl. 24 kr. za 10 slov z Vídně do Brna, 9 zl. 13 kr. za 20 slov z Vídně do Terstu); r. 1850 bylo tedy vypraveno jenom něco přes 3000 soukromých telegramů, ale již 1851 bylo jich sedmkrát tolik, 1854 200.000 a 1906 17,000.000.

*

V Moskvě byl t. m. sjezd III. (komunistické) internationály; zastoupeno bylo 51 států. Sinovjev tam pravil, že kom. internationála vznikla před 15 měsíci hlavně proto, jelikož bourgeoisie se ukázala neschopnou liquidovati následky války a Evropu hospodářsky obnoviti.

Je to z části pravda: velitelé, byrokratie, intelligence a střední stav octli se (a jsou namnoze dosud) naproti převratu a třídnímu násilí v nepochopitelné bezradnosti a zbabělé ústupnosti. Ale schopnost internationály? To jakobyste pustili slona do porcelánu. Nikde nové myšlenečky, prvý a poslední důvod jen pěst a vražda — stará libovůle a nerozum, jen ve zhoršeném vydání! Teprv až ona zas dohospodaří, jest naděje obnovy.

Politický.

S l o v e n s k o jest povážlivě rozvířeno. Vládní lidé pokrytecky, neboť pravdy neznati nemohou, dávají vinu klerikálům, ale pravda jest, že vinen jest jednak p o r u š e n ý s l i b s a m o s p r á v y, jednak surové chování především českého v o j s k a, pak u č i t e l s t v a a z části i úřednictva k lidu.

Změny byly nutny, neboť Slovensko nemělo dosti svých lidí, aby obsadilo nové školy a úřady. Prostý Slovák nebyl zvyklý na byrokratismus, on nejraději jednal oklikami prostředníků, jak byl naučen. Tu bylo třeba mnoho trpělivosti, aby zavedena byla řádná správa. Ale nebylo třeba, aby se s lidem zacházelo jako s dobytkem, aby ti čeští vyvrhelové, kteří sem z nekázně a pro obohacení utekli, s takovou libovůlí proti katolické víře a mravu řádili.

V o j s k o povaluje se všude, vozí se na drahách sematam, a chová se zpupně i ke slušnějším návštěvníkům, neřkuli k domácím. Komu je souzeno s ním se někde potkati, a to jest napořád, snadno si z jeho chování vysvětlí, že volilo socialnědemokraticky.

Vzhledem k m a ď a r s k é m u n á t ě r u Slovenska, i západního, raděno vládě, aby s ním nakládala jako s územím válečně obsazeným. Učinila tak — výjimečná ustanovení teď zas obnovena — ale mýlí se, myslí li, že tak je získá. Ne, Čech jest na Slovensku nenáviděn a proklínán, ta propast se tak brzy nezasype!

Tak má tu maďarská agitace vděčnou půdu. Maďarsky se na Slovensku mluví velmi mnoho, mezi intelligencí napořád. Přes nechut min. Beneše zabrány kraje čistě maďarské (na př. okolo Komárna), neboť vůdcové Slováků bývají silnější ve vlasteneckém horování než ve střízlivé úvaze. To se mstí a vládní náhončí svou bezohledností nespokojenost jen rozdmychují.

Ludová strana stojí sice na samosprávě, ale ne proti republice, aspoň dosud ne, doufajíc pořád, že pražská vláda přece nabude rozumu a štvanic protináboženských zanechá. O čemž arciť možno pochybovati, neboť na jiném místě, v P ř i k a r p a t s k é R u s i zjevně podporuje p r a v o s l a v í a katolickou u n i i jak může potírá, tak že nutno se o ni vůbec obávati; proč vláda to dělá, neví ani ona sama — důvody nahradí se zběsilostí protikatolickou. Při tom na místa pravoslavných popů v odpadlých vesnicích dosazují se všelijací poběhlíci, ba i poběhlice — to má býti česká kulturní činnost!

V katolickém duchovenstvu je trojí proud. Na východě mnozí se kloní, vidouce nevěreckou spoustu, již tu Čechové šíří, k maďarskému křesťanskému socialismu. Hlinka jest politický nadšenec v obvyklém vlasteneckém slohu slovenských předáků, jenž by kolem sebe potřeboval četu praktických činovníků pro drobnou práci h o s p o d á ř s k o - s o c i a l n í vedle řečňování. Důvěřivý, myšlenkových proudů nynějších neznalý ten lid horuje jako jeho vůdci pro tú našu sloven-

činu aj vieru, ale vida, že jeho socialisté „nejsou tak zlí“ a na jiné straně mu hospodářsky přece jenom pomáhají, volí je a jde za nimi. Proto třetí proud, na západním Slovensku, chápe se této drobné práce a hledí lid k ní a v ní povznésti a takto společensky osamostatniti.

Bolševické sousedství z východu i z jihu hrozí rozvratem — ale dojde-li k němu, největší zásluhu o něj budou míti vládní průkopníci české osvěty, především vojsko a učitelstvo. Nadávati jen „maďaronům“ náleží sice k novinářskému řemeslu — ostatně nadáváme všem svým sousedům, Němcům i Polákům — ale pravdy je v tom jen kus; ostatek patří na vrub český!

*

Kterýsi anglický posměváček upozornil po San Remo státníky dohody, že jest několikero světových lázní, kde ještě neměli schůze!

V San Remo na nich vynutila socialistická Labour Party židům vládu v Palestině, jako mezinárodní židovstvo v Poale Zion podporuje socialistickou blokádu křesťanského Maďarska. Ruka ruku myje, a obě...

Hollandská katol. soc. akce se rozhodla všemi prostředky pomáhati Maďarsku proti boykotu, právě z Amsterdamu pp. Fimmenem a Troelstrou naporučenému.

V Haagu zasedal t. m. přípravný výbor katolické internationály, jež má pracovati ve 3 skupinách, pro činnost sociální, pro vědu a umění, pro dobročinnost (karitu).

Vedle Maďarska i Bavorsko úředně se prohlásilo za stát křesťanský, zvláště co do školství; předseda Dr. Kahr jest protestant. Proti požadavku dohody trvá na ozbrojení občanstva. Prvně tento stát hodlá vedle sněmovny politických stran zavésti sněm stavovský (berufständische Kammer).

Polsko svůj zápas o hranice velkopolské a proti hrůzám bolševictví prohrává, ač dohodou bylo k němu povzbuzováno. Za to se teď posmívají jeho imperialismu!

V tahanicích o pohraniční území, ať je to na Těšínsku nebo v Jugoslavii nebo kde jinde, bývá čtverý důvod po ruce, jako rejstříky ve varhanách: historické právo anebo sebeurčení anebo vůle dohody anebo vůle vlastní — jak se hodí!

Msgre Baudrillart vybízí Francouze, aby s Němci jednali jako s rovnými, a lituje, že těmto vzaty všecky osady. Zatím lyonský prof. Msgre Belmont s imprimatur Lyonského biskupa a doprovodem kard. Dubourga se táže, jsou-li němečtí katolíci ještě katolíky! Francouzská ztřeštěnost!

V pražském „Čechu“ (5. čce 1920) kdosi, bezpochyby nějaký z Prodané nevěsty uteklý Vašek, míní, že by Německo za svůj zločin „mělo býti vyloučeno ze společnosti evropských národů na několik let“. Snad zavřeno na Pankrác?

Jednou jeden král — byl to Hohenzollern, ale na tom nesejde — prohodil při Meyerbeerových Hugenottech: Křesťané si podřezávají krky a žid k tomu dělá muziku!

Ročník XXXVII. Číslo 8.

HLÍDKA.

Kněžské problemy v novější belletrii české.

EMANUEL MASÁK. (Č. d.)

Rozpor, který Holeček u kněze let šedesátých pouze naznačil (děkan Pospíšil brzy na to umírá), učinil nejnověji základem svého románu J a n V r b a. Hrdina jeho Jan Martin Šanda, „poslušný sluha Páně a věrný kněz lidu českého“, od počátku již touží působiti v chudém horském kraji, kde by bylo možno splynouti s lidem a podobati se mu životem a prací, neboť prý od mládí vlivem otcovým cítil, že mezi knězem a českým lidem je jakýsi rozkol, jakési odcizení. Uvažuje o tom zvláště jako farář horské osady, kde farníci ze vzdoru proti jeho předchůdci bojkotují úplně kostel. Dospívá k názoru, že jádrem nepřátelství je česka povaha a minulost: česká povaha je (prý) opravdovější, hloubavější, vniternější než kdekoliv jinde, a proto cítí odpor k zevnějšímu často kultu katolickému. A v minulosti ublížila (prý) církev těžce českému národu a prohřešila se na jeho pravdě... Proto chce li kněz býti opravdu českým knězem, musí přijmouti tuto pravdu obsaženou ve spisech českých „proroků-kacířů“ a podle ní vykládati zákon Páně. Poněvadž husitství již zmizelo a nezanechalo přímých pokračovatelů — neboť lid se nepřiklonil ani k evangelíkům ani ke zbytkům českých bratří — k církvi katolické pak, jinak i pro dnešního člověka „nejpřijatelnější“, nemá důvěry — „bude třeba stavěti chrám nový“, založiti novou, národní církev ... (Srv. Hlídka 1920, 404 dd.)

Tak podle časové tendence Vrbovy řeší Šanda svůj rozpor: dokonává jen to, čeho se neodvážil Holečkův děkan Pospíšil. Oba vidí p ř í č i n u o d c i z e n í kat. kněze českému lidu v m i n u l o s t i

že církev prý se prohřešila na českém národě... Ale všimneme-li si blíže celého obrazu působení Pospíšilova i Šandova, seznáme, že u prvního není vůbec nějakého rozkolu mezi knězem a lidem: sedláci i chudí lidé lnou k němu jako k otci, „život by pro něj nasadili“, jak praví sám Holeček; o českých dějinách také není mezi nimi řeči; co se tam široce vypravuje, jsou jen dosti neočekávaně vytryskle city starého kněze, či spíše úvahy vložené mu do úst spisovatelem... U Vrby postaví se sice osadníci příkře proti faráři, ale jen pro jeho svárlivou povahu. Proti Šandovi trvá jejich odpor jen krátký čas, dokud je vesnice ovládána starostou Čejkou. Ten je také v románě jediný člověk, jenž uvědoměle nenávidí každého kněze „z důvodů historických“, že totiž zatemňují památku mistra Jeronyma a ostatních „českých proroků“ — v tomto poznatku jeví se také celý výsledek jeho osmiletých studií...

A jak si získává Šanda lid? Nikoli svým příliš vysokým a málo pochopitelným kázáním o „českých prorocích-kacířích“ a „vyvoleném, božím českém národě“, nýbrž svou povahou, pokornou, tichou, smířlivou a dobrotivou — a ovšem i shlukem nahodilých událostí, jež mu přiblížily farníky. Ale toho všeho by byl jistě dosáhl, i kdyby zůstal pravověrným knězem a mlčel o kacířích, jichžto jmen, jak spis. sám praví, lidé skoro nikdy ani neslyšeli, zvláště když teď je do kostela vedla zase „potřeba přiblížiti se Bohu, ponížiti se před ním pokorně, poslechnouti hučivých tonů varhan...“ A zajímavo, že svého pravého smýšlení o církvi, o kněžství, zpovědi, celibátě atd. nevyjevuje Šanda lidu — jemu káže v mlhavých frasích, vyhýbaje se jen, což se spisovateli zvláště líbí, „každé zmínce o pekle a mukách očistných“ — nýbrž pouze svému soupeři Čejkovi. A právě Čejky, o nějž mu nejvíce jde, nezíská ani pro myšlenku nové církve...

Tak snad mimoděk ukázal Vrba, že „historické důvody“ působí jen rozpor mezi knězem a onou částí intelligence, jež ze stranictví a neznalosti skutečných českých dějin bere si, upřímně či neupřímně, záminku k nepřátelství proti církvi. A této intelligence nezíská opravdově ani takový kněz, jenž jako Šanda, povoluje duchu času, popírá základní články víry, dokazuje pro moderního člověka nutnost hříchu, „aby dospěl k dokonalosti a pravdě“, a týmiž ústy frasovitě velebí přísné české kacíře...

Českému lidu, aspoň pokud ještě nenakažen modním lžihusitským výchovem, je takový rozpor cizí. Že přes to dochází někdy k nepřátelství a sporům mezi knězem a lidem, bývají příčiny jiné, nej-

častěji osobní a místní, nebo stranické, společenské, hospodářské a náboženské tam, kde kněz je nucen vystupovati veřejně jako zástupce a ochránce křesťanského mravního řádu proti hrozícímu nebezpečí bezvěří a nemravnosti. S tím vším pak bývá spojena obyčejně ještě jedna příčina, založená již v povaze lidu: nevděk.

Nevděk lidu, nejčastější odměna kněžské lásky a práce, ale zároveň také zkouška její nezištnosti a upřímnosti! Zkouška těžká i bolestná, pro niž nejedna kněžská duše se uzavře v sebe a ztvrdne, kdežto jiná, svlažena slzami pokory a sebezáporu vyžene v nové květy obětavé lásky!

Neušli jí vždycky ani staří kněží vlastenci z oněch idyllických dob, jak obšírně také líčí Jirásek ve IV. díle své kroniky „U nás“, nadepsaném významně „Zeměžluč“. Vyrůstá P. Havlovickému po dlouholeté práci v osadě. Kruté pomluvy a podezřívání hanbí i jeho kněžskou čest, takže v jeho srdci vždy tak otevřeném a plném upřímné náklonnosti k lidu zapouští kořeny nedůvěra a roztrpčenost. Odchází proto s radostí do Náchoda za děkana, ale i tu po několika letech obětavé práce zvláště pro školy dočkává se nových zklamání, neporozumění a nevděku. A statný kdysi muž klesá na mysli právě proto, „že je to od lidu, jehož pravé dobré člověku leží na srdci“. „Raději umřít nežli v těch poměrech trávit dále život — “, stěžuje si později příteli, chtěje utéci do Uher mezi dobrosrdečný, nábožný lid. Tak umírá roztrpčen; a nevidí už, jak první jeho osadníci ukázali mu svou vděčnost aspoň — po smrti...

Obraz takového nevděkem a neporozuměním roztrpčeného kněze z novější doby nakreslil Baar v „Žolince“. Pro drobná příkoří, jichž se mu dostalo od osadníků, odcizuje se znenáhla lidem a odtrhuje se úplně od společnosti. I na procházkách se jim vyhýbá a nedůvěřuje nikomu. Ve vnucené takto samotě přehrabuje se jen v trapných chvilkách minulého svého života, vzpomíná, kdo mu kdy ublížil, běduje na zkažený svět, je nevrlý i k dětem... Lidé přestali si ho také všímat a vyhýbali se mu jako podivínu. Rozčilovalo ho to, bořil se již — jsa k tomu raněn mrtvicí — ke dnu zoufalého šílenství, od něhož zachránila ho jen chorobná láska ke psu, Žolince... Ztrativ lásku k lidem a nemaje nikdy záliby v knize ani v jiném zaměstnání nebo libůstce, přilnul celým starnoucím srdcem k milému zvířeti, pro ně žil i trpěl, jím vyplňoval svou smutnou duševní prázdnotu, je ustanovil svým dědicem..!

Pochmurný obraz chorobného, nepřízní k lidem otráveného kněžského srdce je však i v literatuře — stejně jako v životě — výjimkou. Proti němu máme celou řadu děl, kde to srdce sice trpí stejnou, ba hlubší a důvodnější bolestí zklamaného ideálu, snad také v některém okamžiku klesá pod její tíhou, ale zase povstává, vítězí nad chvilkovou slabostí a dává se znovu na trnitou cestu, aby dobylo srdce českého lidu a otevřelo je pravdě boží. A jaká je to cesta?

V lehkém rouchu romantické legendy řeší tuto otázku R. Svobodová ve svém románě „Blahoslavený". Hrdina jeho, mladý, něžný mnich Gilbert, je poslán po vysvěcení na venkov, kde brzy jsou zklamány všechny jeho illuse o apoštolské činnosti plné velikých obětí. Poznává, že lidé jsou zlí, nenávistní, pomluvační a jsou-li nešťastní, jen za vlastní viny. Nedovede jich pochopit a potěšit, naráží všude. Cítí, že „zabloudil do jiného století jako do neznámého lesa", nerozumí lidem, jež by rád obestřel svou láskou, a lidé plní podezíravosti nerozumějí jemu... Tu se potkává se starým žebrákem a jemu se obětující ženou: při svém neštěstí spokojeni a šťastni nesou věnec z polního kvítí dalekou cestu jako obět Pánu Ježíši. „Všichni ti, kteří trpí, žijí pro sebe; ale starci žijí pro Boha, a jim jest i neštěstí snadné", řekl si a ujasnil si tak celý poměr k světu: státi se bezejmenným jako ti žebráci a sloužiti bezejmenným stalo se mu vášnivým přáním nitra. Odejde na jih k moři, usadí se mezi rybáři, ošetřuje jim nemocné a malé dětí, zpívá marianské písně, maluje jim na lodi obrazy Matky boží a pomáhá všude, kde je ho třeba...

Tedy nezištná, obětavá křesťanská láska je tou jedinou cestou, která spojuje srdce kněze se srdcem lidu a ústí v Bohu. Neřekla tím spisovatelka jistě nic nového: viděli jsme, že činnost všech ušlechtilých kněžských postav, jež se nám tu mihly před duševním zrakem, prýštila z lásky k lidu, a zklamala tenkrát, nebyla-li láskou pravou a nezištnou.

Romantický P. Gilbert R. Svobodové není ovšem ideálem českého kněze v poměru k lidu: český kněz neprchá z vlasti, neopouští svého lidu ani tehdy, nastalo-li nějaké nedorozumění neb i nepřátelství — neboť právě láska jej pudí, aby hleděl rozpor odstraniti, třebas při tom sám osobně trpěl. Vítězství takové odpouštějící lásky kněžské vylíčil pěkně Baar v románě „Cestou křížovou", jakémsi protějšku „Žolinky": mladý farář Jiří Holub pro velikou horlivost svými osadníky skoro uštván odchází nemocen z fary; všichni teď cítí, jak mu křivdili, loučí se s ním, odprošují ho — a v jeho srdci není

stopy hněvu, dávno odpustil a jen se usmívá na ně jak na pobloudilé děti . . .

Jinde vítězí láska knězova již svou čistou, upřímnou, dětinnou radostí, jaká z ní vane na všechny a podmaňuje i lhostejné a nepřátelské duše. Pěknou postavu takového prostého venkovského faráře, který svůj kněžský úkol vidí především v hlásání pravé křesťanské radosti, nakreslil K. Klostermann v románě „Ecce homo!“ Říkají mu také všeobecně „P. Radost“. Raduje se ze všeho, co ho potká, „protože vše se děje na slávu boží a lidem k dobrému“. Veselou myslí odolává všem trampotám a svízelům života a prohlašuje, že mrzout, škarohlíd není ani způsobilý k povolání kněžskému . . . A skutečně také rozsévá všude radost kolem sebe, takže i drsný nadlesní překonán jím praví mu vroucně: „Bůh vám žehnej! Vy jste kněz, sluha boží, jakých je málo. Z vás radost a útěcha přímo tryskne. Takových kdyby bylo mnoho, ručím vám za to, že by nikdo neodpadl od křesťanství . . . “

Ale nejkrásnějším projevem kněžské lásky a nejúčinější zbraní, jíž si kněz dobývá srdcí i nevděčného a nepřátelského lidu, jest jeho láska k dětem. Bylo by možno věnovati této otázce celou kapitolu, ba sestaviti i pěknou, nejčistší poesie plnou anthologii z básní a obrázků, kde vylíčen poměr kněze k dětem Stačí vzpomněti jen kukátek Kosmákových, mžikových obrázků a povídek Baarových a z poslední doby zvláště jemných kreseb Bouškových, spojených v knihu „Děti“. Pod různými jmény vypravuje tu o svém vlastním působení v různých školách a o svých stycích s dětmi, které na něm zrovna visí. Z každé stránky vane jeho veliká, až vášnivá láska k dětem, o níž pěl už ve své básnické sbírce „Pietas“:

Jsem dítětem, když vstoupím do školy
a ruce dětské spínám k modlitbě
a v srdce dětská lásku vštěpuji,
jíž srdce moje vždycky krvácí . . .

Týmž akordem vše přemáhající lásky k dětem vyznívá konečně také největší dosud Baarovo dílo z kněžského života: „Holoubek“. Hrdinovi jeho, jenž sám zachoval si po celý život srdce dětsky čisté a prosté, stává se tato láska přímo záchranou, jedinou a poslední radostí. Postaven do farnosti nábožensky zcela lhostejné, církvi odcizené, zkouší dlouho nejrůznější osvědčené prostředky pastorační práce, obětuje lidu všecko své mladistvé nadšení, rozdává štědře z vlastního jmění — ale nevidí nikde výsledku, zůstává stále osamělým na svých

cestách a srdce lidská uzavřena jeho lásce. Ve svém smutku, stižen k tomu ještě chorobou, připoutá se úplně k dětem, splývá s nimi a s nimi konečně také vítězí nad tvrdostí dospělých — dočkává se, po čem vždy nejvíce toužil: vidí skoro všechny své farníky shromažďovati se ve chrámě kolem oltáře a zpívati koledy Ježíškovi.

III. Kněz a příbuzní.

Katolický kněz, určený svým povoláním státi se duchovním otcem a pastýřem všeho věřícího lidu, vzdává se nejen vlastního rodinného života, ale vytrhuje se také z rodiny, z níž vzešel. „Hle, matka má a bratři moji!“ může říci s Kristem Pánem, ukazuje na lid. „Neboť kdokoli činí vůli Otce mého v nebesích, ten jest mi bratrem i sestrou i matkou“ (Mt 12, 49—50).

Než přece tak přirozená, pevná i jemná pouta, jako jsou city rodné a příbuzenské lásky, nedají se ani v knězově srdci nikdy úplně přetrhati. A zvláště pouta, jež je víží s matkou. Není snad našeho katolického kněze-básníka, jenž by ve svých verších nevzpomínal s láskou své matičky. A ze všech těch básní a písní, od Kosmákových „Vzpomínek na mou zemřelou matku“ až po cykly R. Stupavského „Za zemřelou matičkou“ a drobné verše F. V. Střížovského, ozývá se především vděčnost za to, čím zasloužila se matka o štěstí syna-kněze.

Je známá skutečnost, že to byly po výtce zbožné české matky, jejichžto přání přivádělo tolik jinochů do semináře. Byla v tom mnohdy upřímná touha obětovati syna službě boží, ale častěji mísily se k ní i city více méně sobecké, byť zcela pochopitelné a vysvětlitelné. Příklad máme již v Písmě (Mt 20, 20 dd), jak matka dvou apoštolů (Zebedeovců Jakoba a Jana) se za ně u Spasitele přimlouvá, aby jim dal lepší místa.

Chudá většinou matka se těšila, že po letech plných úmorné práce a odříkání, jež zvýšily studie synovy, dožije se jednou po jeho boku klidného, hmotnými starostmi nerušeného stáří, jak to vídala sama v četných jiných případech, nebo jak jí to malovala všeobecná představa o kněžském blahobytu a kněžské důstojnosti. A když jí ani nešlo tak o hmotné zaopatření a měla opravdu upřímný úmysl vykonati bohumilý skutek, přece aspoň v hloubi srdce tajilo se radostné vědomí, že i na matku padá trochu záře, jíž tehdy viděli obklopena kněze. Sluniti se v ní, býti stále pokud možno nejblíže synu, jemu sloužiti, nad ním s láskou bdíti — to bývalo touhou zbožných českých matek.

A tak také velmi četné povídky a obrazy z kněžského ovzduší, zvláště ze starší doby, líčí nám šťastný, skoro idyllický život na českých

farách, kde bdělou rukou hospodaří dobrá, laskavá matka páně farářova. Nechce panovati, nemíchá se nijak do věcí duchovní správy, nežádá si poct, ustupuje skromně do pozadí; těší se jen tím, že syn kněz jest od farníků milován a vážen, a pečuje bedlivě, aby ho zbavila všedních starostí, zabezpečila mu klid a spokojenost, potěšila v bolestech a útrapách a tak mu nahradila rodinný život. Obětuje se mu tak mnohdy — a syn je šťasten, že ji má, ctí ji a miluje jako nejdražší bytost na zemi.

Takový něžný poměr líčí Jirásek ve své kronice „U nás". Matka P. Havlovického, rázná, dobrá žena, opouští mlýn, jde za synem na nebohatou faru a stává se jeho věrnou pomocnicí a později i těšitelkou. Když jí při inštalaci všichni vznešení hosté blahopřejí, že má takového syna, je trochu opojena takovou ctí a slávou. Nemůže hned ani poděkovati. Teprve za chvíli najde řeč: „Pán Bůh dej Josefoj štěstí, jako dosud. Z toho mám, jemnostpáni, radost, ten je z rodiny vytýčený." Syn farář, pohnut matčinou radostí a nevinnou pýchou, již tu po prvé projevila, vzal ji za rameno, přitiskl zlehka k sobě a pohladil. Bylo to — praví spisovatel — tak nelíčené a upřímné, že všichni byli dojati.

Také Baar se zálibou líčí takovou vzájemnou, přítulnou lásku, zvláště však bolest, jakou trpí srdce knězovo při matčině smrti. Tak na př. ve „Farské paničce" a v „Žebračce", ale hlavně v románě „Cestou křížovou". Zde láska matčina vyvrcholuje až v sebeobětování za trpícího syna, faráře Jiřího Holuba. Také sice dříve v nejvyšší bídě a v domnění o blahobytu kněžském dovolávala se matka hmotné pomoci synovy, ale když potom z vlastní zkušenosti poznala bolesti jeho povolání, utrpení tělesné i duševní, stala se jeho jedinou těšitelkou, třebas trpěla a strádala zároveň s ním. Už ji opouštěly smysly, ale slouží bez oddechu nemocnému synu a v nebezpečné chvíli za zoufalého pláče volá k Bohu, aby ji k sobě povolal a zbytek jejího života dal synu-knězi. A když pak tento při bídné pensi a stálé chorobě trpí nedostatkem, jde stará, sehnutá matka na panské, aby vydělala na chléb a léky...

Protivou této obětující se lásky matky knězovy a jejího blahodárného vlivu jest láska nepravá, přemrštěná neb opičí, jež se stává knězi mukou neb i kazí jeho povahu. Tvrdě, nelítostně, s pessimisticky nechutnou tendencí vypravuje o tom Jos. K. Šlejhar v povídce „Rozvrat", kde matka, bohatá selka, „bigotní", „pobožnůstkářka", vnutí jediného syna do kněžství, pak ve zbožné pokoře prý před ním

kleká, líbe mu ruku a stěhuje se s ním na kaplanské místo blízko Prahy. Nezná nic jiného na světě než svého syna, opíjí se jeho stavem, „klerika jest jí čímsi posvátným,“ „střeží nábožensky každý jeho krok,“ jsouc přítomna každé jeho funkci, dávajíc mu rady o kázání atd. A syn, pohodlný, lenošný, požívačný, vším omrzelý, nechává se její „láskou“ jen ještě uspávati ve svých chybách, podrobuje se jí bezmocně, stává se pouhým strojem v jejích rukou, živoří bídně a ztrácí konečně všechen zájem na životě. Žije animálně, bez jakýchkoliv ideálův a tedy také bez veškerých duševních rozporův. Odporná karrikatura kněze, již spisovatel cynicky rozšiřuje na „většinu osob stavu duchovního, z nichž žádná nevěří v to, co koná . . .“

Ideální kněz ovšem trpí takovou chorobnou láskou mateřskou, neboť nejednou vyvolává v jeho duši rozpor kněžských povinností a úcty k matce. Hodně krajní takový případ vylíčil Baar v románě „Na děkanství“. V matce hrdiny Martina Porazila, tvrdé chodské selce, probudí se opožděná, přemrštěná, až zrůdná láska k synu, jež svými projevy ztrpčuje mu život jako bohoslovci, tím více pak jako knězi. Pronásleduje ho přímo svou láskou, shlíží se v něm jako v nějaké modle, hlasitě do očí ho vychvaluje, až hoří studem a hanbou a rád utíká z domova do ciziny. A když po letech bere matku k sobě na děkanství, aby jí zpříjemnil stáří, její chorobná láska (spojená se zlou, svárlivou, panovačnou a hlavně lakomou povahou) stává se pro něho pramenem nesčetných útrap, mrzutostí, rozporův i pohoršení. Chce ho míti čistým, oblíbeným a milovaným, touží, aby ho všichni chválili a velebili, aby se jím mohla všude pochlubiti a říci: to jest moje zásluha, já ho vychovala, já také stojím na stráži, aby se nespustil. A v přemrštěné starostlivosti o syna stopuje každý jeho krok a slovo, ovládne celé hospodářství, chce vnikati i do úředních tajemství, až svým neopatrným jazykem i jednáním syna společensky zabíjí. Martin, již svou povahou trpný a ústupný, je bezmocný proti matce, podvoluje se jejím rozmarům, snáší dlouho peklo, jež mu působí doma i na veřejnosti, třebas časem se v něm všechno bouří a třebas ví, že si ústupností vůči matce podlamuje celé své kněžské působení. „Je to přece jen matka!“, omlouvá se sám před sebou. A nemá odvahy postaviti se rázně proti ní ani tehdy, když útrapy a duševní boje vyvrcholily: raději vzdává se děkanství a vstupuje do kláštera, aby se tak zbavil pekla, do něhož jej uvrhla nepravá láska matčina. (Srv. Hlídka 1919, 455.)

Častěji však než přílišnou láskou matčinou trpí kněz neláskou a sobectvím svých vlastních příbuzných, kteří ho pokládají za boháče

a všemožně vyssávají. Tato známá a častá skutečnost nalezla přirozeně hojný ohlas i v naší belletrii. Ve většině líčených tu případů český kněz i při skrovných svých poměrech hmotných podporuje všemožně své příbuzné, hodné i nehodné, pečuje zvláště o studenty a ujímaje se postižených nějakým neštěstím; činí tak z vrozené dobroty srdce, z vědomí tak často připomínaného, že jeho studiemi ostatní chudí sourozenci byli zkráceni, a konečně nejednou i z pouhé touhy po pokoji. A tu leckdy dobrota jeho mění se v slabost, kněz nemá síly opříti se vzrůstajícím požadavkům, nechává se vykořisťovati různými příživníky, lakotí neb aspoň zavírá štědrou ruku tam, kde volala přední kněžská povinnost, aneb upadá do dluhů, z nichž není vyváznutí, a za nimiž jde proklínání postižených.

Řadu takových dokladů ze skutečnosti, kde se kněz stává obětí příbuzenské lásky, podal Jan Vyhlídal v „Obrázcích z mého hanáckého alba“ pod vystižným názvem „Který jsi pro nás panáčkem státi se ráčil, tě prosíme, uslyš nás!“ Kromě menších případů v povídkách Baarových možno tu připomněti i statečného a osvíceného P. Havlovického ze zmíněného již Jiráskova díla „U nás“. Když zámožnému bratru jeho nedařilo se v podniku, přicházel vypůjčívat, přicházel často i druhý bratr mlynář a jiní příbuzní, vždy z nastavenou rukou . . . A kněz neměl odvahy odepříti, ač potřeboval peněz na všeobecně dobré účely a ač s trpkostí si stěžoval příteli, že za dobrodiní dostává se mu jen nevděku a neuznalosti.

Za to Kopalův „Farář z Černodola“ brání se hned s počátku neoprávněným a přemrštěným požadavkům své sestry, jež má více než on sám. Hodně názorně vyjádřil spisovatel postavení kněze vyssávaného nesvědomitými příbuznými snem, jejž dává sníti svému hrdinovi po útoku sestry a jejích dětí. Vidí v pokoji hejno kobylek. A kobylky měly dětské hlavy, vyskakovaly si na něj a začaly ssáti krev. Křičí na ně, zahání je, ale kobylky daly se mu do smíchu a hryzly ho po chuti dále. A tu s hrůzou vidí, jak na něm rostou do délky a šířky, kdežto on sám stává se hubenějším a menším. Kobylka s hlavou Mařenky vyrostla v nevěstu s věnečkem na hlavě a s dlouhým závojem přes tváře a volala na něj: Strýčku, musíte mi dáti věno! A za ní volaly všechny ostatní: A mně taky a mně taky! A zatím sám sobě připadal pořád menším, až vypadal jako brouček, jejž bylo lze dáti do škatulky. A hned na to viděl před sebou státi sestru, v jejích rukou malé hrábě, jimiž začíná vší silou jemu po hřbetě hrabati. „Hrabu s tebe dukáty, samé dukáty,“ odpovídá drsně sestra na jeho zdě-

šenou otázku a neúprosně brabe dále, až se neštastný rozhorlí a probudí . . .

Na stranu odmítnutých knězem příbuzných postavila se Abigail H. Horáková ve hře „Páni“, kde líčí poměr vystudovaných synů, „pánů“, ke starým rodičům a k bratru sedláku. Rodiče vynaložili všechno na studie starších synů, takže nejmladší na upadajícím statku dře se na dluhy a nemá peněz na opravy. Čekají pomoci od synů-pánů, kteří se právě sjíždějí k oslavě zlaté svatby, zvláště od Vojtěcha, „prachového“, bohatého faráře. Ale kněz, líčený spisovatelkou jako zpanštělý, sobecký člověk, odmítá tvrdě všechny prosby matčiny, vymlouvaje se, že by „strašně se zakrvácel“. „Co se nadřu — naběhám — kolikrát musím vylézt na kazatelnu, nežli měsíc uběhne!“ „Myslila jsem, že budeš tomuhle místu požehnáním“ (!), volá zdrcená matka, „a zatím v pohodlí — na dobrém — zatvrdilo se tvé srdce . . .“ A bratr sedlák v rozhořčení skoro proklíná kněze-pána.

Proti tomuto hodně tendenčnímu příběhu, jenž i v naší belletrii a i ve skutečnosti jest výjimkou, kreslí ideální poměr kněze k příbuzným Al. Dostál v povídce „Rozvětvená rodina“. Celá široce rozvětvená rodina soustřeďuje se kolem matky dobrosrdečného venkovského faráře Pavla Douběty, zvané všeobecně „panímaminka z fary“. Kněz sám jeví k ní stále nejněžnější dětinnou úctu a lásku, o všem se s ní radí a s ní se těší. Při tom stará se o příbuzné, kteří se často hlásí: lakotné krotí, potřebné podporuje, vychovává ve faře osiřelé, nadané vydržuje na studiích, přijímá a obrací marnotratného bratra — jest jakoby vůdcem všech, rádcem a utěšovatelem, ale má v srdci dosti lásky i pro ostatní osadníky . . . Jak zřejmo, obraz velice idyllický, třebas z novější doby, řídký v literatuře i ve skutečnosti právě tak jako pochmurný obraz předešlý.

Mezi příbuznými knězovými bývá kromě matky ještě jedna bytost, jejíž typ skoro se již ustálil v naší belletrii: je to sestra, jež buď dobrovolně nebo donucena životními osudy věnuje se bratru-knězi a stává se jeho věrnou, pečlivou Martou. Snad i tento poměr vede někdy k podobným rozporům v duši knězově jako poměr k matce, ale literárně nebylo toho dosud, pokud vím, použito. Za to jejich vzájemné, něžně bratrské lásce krásný pomník postavil K. V. Rais ve svém „Západu“. Přes devadesát let starý farář Kalous a jeho o málo mladší sestra Kristinka dlouhou řadu let spolu snášeli dobré i zlé na chudé horské farce, nikdy ani slovem si neublížili — teď na konci života usmívají se mírně na svět a jeho shon jako

sluníčko nad západem, těší se modlitbou a vzpomínkami na dětská léta a mají jedinou starost: co se stane, až jeden z nich odejde. Každý z nich se modlí, aby ho Bůh nechal tu déle než druha neb aby zemřeli oba najednou. A není možno bez pohnutí čísti ony strany, kde starý kněz pozoruje nenáhlý úpadek své sestry, uvědomuje si, že ji nadobro ztratí, a pak se s ní bolestně loučí . . .

Podobný obraz opakuje se více méně také v ostatních povídkách, kde sestra jest obětavou družkou knězovou. Ani básníci-kněží neopomíjejí projeviti jí za to svou vděčnost. Moravský náš pěvec Fr. Chrám volá na př.:

Tak žijem spolu, drahá sestro rodná —
haluzí dvé na jedné větvici,
ty duše upřímná a dětsky hodná,
v života pout mi hvězdo zářící.

O díky Lásce, která mi tě dala,
jak berlu poutníku, jenž pílí v dál,
můj život se tvým tolik úzce spjala, —
bez tebe sám bych tolikrát tu stál . . .

(P. d.)

K psychologii odpadu.

B. Spáčil.

Protestantští badatelé mnoho mluví o „těžkém problému“ vnitřního vývoje M. Luthera, a snaží se různými způsoby psychologicky odůvodniti jeho duchovní převrat (srv. n. př. Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Tübingen 1912, III. sv., str. 2414.) Že v životě muže, jemuž nelze upříti mnohých neobyčejných vlastností, jehož vášně byly tak mohutné, a který takovým způsobem zasáhl do osudů své doby, mnohá fakta nelze s úplnou jistotou vysvětliti, je pochopitelno, ale pro toho, kdo uznává božské poslání církve, kdo věří v milost boží a zná poněkud její cesty, není problem vnitřního vývoje Lutherova nerozluštitelným a dosti snadno jest nakresliti v podstatných rysech celou psychologii jeho odpadu. Práci této, jak známo, v posledních desítiletích podrobili se dva na slovo vzatí historikové katoličtí, Jindřich Denifle a Hartmann Grisar (H. Denifle, Luther und Luthertum in der ersten Entwickelung. 2. vyd. Mainz 1904. — H. Grisar, Luther. 3 svazky. Freiburg Br. 1911—1912.)

Vývody jejich jsou nejenom pro dějiny protestantismu význačny; nám se zdá, že v obraze odpadu Lutherova zračí se všecky jiné případy, o kterých církevní dějiny před ním i po něm nám vypravují, že jsou to téměř vždycky tytéž nebo podobné psychologické podmínky a příčiny, které k odpadům vedly a vedou. A proto myslíme, že bude s užitkem právě v nynější době organisovaných odpadů od církve podati tu stručně nástin psychologie odpadu Lutherova. Uvádějíce tu pouze vniterní příčiny převratu v duši a životě otce protestantismu, neupíráme, že i zevnější události hojnou měrou působily na jeho vývin, a že vinu neměl jenom on, ale i jiní, ale líčení těchto zevnějších příčin a vlivu se vymyká z rámce našeho článku. Veškera tvrzení svoje, pokud Luthera se týče, vyjímáme ze svrchu udaných spisu Deniflova a Grisarova, a jenom proto míst necitujeme, poněvadž by při stručnosti této úvahy, která je spíše pouhou skizzou, nejenom při každé větě, ale skoro při každém slově bylo třeba uváděti doklady. Oba dva badatelé ovšem všecka svoje tvrzení z pramenů dokazují; a o Grisarovi je zvláště známo, že neuvádí než věci naprosto zajištěné, zdržuje se všech kombinací a dohadů.

* *
*

1. Výchova Lutherova v dětství byla pochybená. Otec jeho byl neobyčejně tvrdý a prchlivý člověk, matka nerozumně přísná, takže k vůli ořechu dítě do krve zmrskala, jeho první učitel nerozvážně strohý. Celému jeho dětství scházelo teplo nadpřirozené křesťanské lásky, a to je zajisté také částečným vysvětlením jeho pozdějších chmurných názorů o Bohu a předurčení, beznadějné resignace a pod.

Výchova prvních let jest jednou z nejdůležitějších složek v životě člověka a jeho duševním vývoji a neocenitelným dobrodiním je zdravá výchova v nadpřirozených zásadách křesťanského náboženství. Zásady pravé křesťanské výchovy musí býti ovšem přísné a vážné: jasné poznání a neochvějné směřování k věčnému cíli, plnění vůle boží vždy a ve všem, sebepřemáhání, přesvědčení o pomíjivosti světa, nekonečná zloba a věčný trest každého těžkého hříchu, vše to jsou jistě pravdy velmi vážné. Ale víra v Boha nekonečně dobrého a milosrdného, obraz Krista lásky plného, naděje na odměnu veškero pomyšlení přesahující, přesvědčení o dobrotivé prozřetelnosti boží, víra v účinnost svátostí a neskončenou cenu sv. oběti, to jsou myšlenky a pravdy, které ducha křesťana povznášejí, celému životu jeho slunce a tepla skýtají a v dobách poklesloati mu bývají útěchou i záchranou.

2. Hlavní pohnutkou, proč Luther po veselém životě studentském se rozhodl pro duchovní stav a vstoupil do kláštera, bylo mu vyplnění slibu, jejž byl nerozváženě jsa v nebezpečí života učinil. Mnozí z jeho přátel, a sám otec jeho kroku toho neschvalovali; známoť jest, že otec jeho, když novokněz P. Martin v den své primice při stole o tomto slibu a svém rozhodnutí mluvil, zvolal: „Jenom aby to nebyla ďábelská lest!“ Slib Lutherův byl snad vůbec neplatný, o čemž by si býval snadno u zkušeného duchovního vůdce byl mohl zjednati jistotu, ale na každý způsob přestal by ho zavazovati, jakmile by byl poznal, že se k řeholnímu stavu nehodí. A mladý novic měl čas i příležitost to důkladně zkoumati a jasně poznati. Ještě před oblečením do řeholního roucha měl podle stanov svého augustiánského řádu pod vedením zkušeného řeholníka vážně uvažovati po delší dobu, zdali „duch, který ho vede, je z Boha“, a celý noviciát jest vlastně jen dobou zkoušky. Luther nepoužil prostředků, které mu byly skýtány, a proto vůle boží nepoznal, a to byla první osudná chyba a první krok na cestě později tak srázné: celému jeho životu schází radostná nálada těch, kteří vědí, že jsou tam, kde je Bůh míti chce,

a stav, který nevyvolil podle Boha, nemohl býti požehnáním božím provázen.

U mnohých třeba také první kořen odpadu a svatokrádežné věrolomnosti hledati v tom, že nepovolaně, t. j. bez náležité způsobilosti a pravého úmyslu, nebo nerozváženě do stavu duchovního vstoupili. Ale všem, i kdyby původně z nesprávných důvodů se byli ku kněžství odhodlali, dána pak příležitost povolání své, úmysl a síly svoje zkoumati, a mnozí skutečně po zralé úvaze stav, s nějž jejich síly nejsou, opouštějí, jiní si jej z vyšších, nadpřirozených důvodů zalíbí, a vyprosivše si horlivou modlitbou milost, jeho povinnosti vykonávati, stávají se dobrými kněžími. Ale někteří uvažovati nechtějí, nemajíce s jedné strany vůle a statečnosti oběti, které povolání jasně poznané s sebou přináší, na se vzíti, a bojíce se s druhé strany, že kdyby svoji nedostatečnost ku vznešenému stavu poznali a ze semináře, kláštera atd. vystoupili, uvalili by na sebe hněv rodičů, posměch, a propadli snad hmotnému nedostatku.

3. U Luthera převládal cit a život citový na ujmu chladné rozvahy, mocné výbuchy citů zcela si odporujících, překypující veselosti a nejtrapnější zádumčivosti často v duši náhle po sobě následovaly. Charakteristickou známkou jeho byla zvláště až abnormální úzkostlivost. Při primici několikráte ho pojal takový strach, že nemohl dále, a že by byl od oltáře utekl, kdyby ho byli nedrželi, a podobně později při jednom církevním procesí. Když kdysi v choru při konventní mši čteno bylo evangelium o posedlém, Luther náhle klesl k zemi, počal se svíjeti a křičeti: „Já jím (posedlým) nejsem, já jím nejsem!“ Po celý život dostavovaly se u něho návaly neobyčejné melancholie a náhlé city veliké bázně, zvláště při myšlenkách na soud a na praedestinaci, častá byla pokušení k zoufalosti a rouhání. V takové duši ovšem nesnadno duchovní život zapouští kořeny, a zvláště tam nebude místa dětinné důvěrnosti a odevzdanosti k Bohu, která je duchovního života nezbytnou podmínkou. Často ovšem jsou takové stavy jen zkouškou, ba přípravou člověka, by větší dokonalosti dosáhnouti a jiným, podobnými kříži stiženým tím lépe raditi a pomáhati mohl. Ale ovšem je třeba proti úzkostlivostem a skrupulím užíti prostředků, které náboženství podává, a k těm na prvním místě patří důvěra a naprostá poslušnost k duchovnímu vůdci.

Lutherovi podle jeho vlastního doznání nescházelo vůdců a rad, on však se jich vedením neřídil, podle své hlavy jednal; a tak nej-

prve zbytečně svými úzkostlivostmi se trápil, pak ale v tom úlevy hledal, že svojí smyslnosti povoloval a stále nevázanější život vedl; úzkostlivosti a návaly svoje, které přes to nepřestávaly, vykládal si ve svém sebeklamu jednak jako mystické stavy „duchovní opuštěnosti“, o nichž Tauler a jiní mystikové mluví, jednak je považoval za útoky ďáblovy proti svému reformačnímu dílu.

4. Před svým vstoupením do kláštera byl Luther veselým studentem universitním, a že život velké většiny universitních studentů té doby byl hodně lehkomyslný, víme z dějin; Lutherovi pak zvláště vytýkají poklesky a hříchy mládí n. př. Dungersheim a Emser, on sám aspoň jednou ve svých pozdějších spisech o svých hříších této doby se zmiňuje.

Hříchy předešlého života a hříšné návyky mládí nepotřebují býti ještě překážkou křesťanského života ani vyvolení duchovního stavu, vždyť máme i příklady světců, kteří po hříšném životě k Bohu se obrátili. Nejlepší přípravou k duchovnímu životu a kněžskému stavu jest ovšem vždycky nezkalené a čisté dětství a mládí. Ale když někdo i po hříšném životě hlasu milosti boží následuje, celým úsilím své vůle od minulosti se odvrátí a ji novým čistým životem úplně popře, pak může nejenom vlastní dokonalosti dosáhnouti, nýbrž i jiné k čistotě a křesťanskému životu vésti. Kde však jako u Luthera je polovičatost, nerozhodnost, kde myšlenky zalétají do minulosti, ne aby duše znovu se utvrzovala v pevném předsevzetí nového života, nýbrž kde budí jen skrytou touhu po nevázanostech násilně opuštěných, tam ovšem nikdy nebude pravého a upřímného obrácení.

5. Není tedy docela nic divného, že Luther si nezachoval ctnosti knězi a řeholníku tak potřebné, čistoty, k níž se byl při professi zavázal. („Já bratr Augustin slibuji Bohu všemohoucímu, svaté Marii vždy Panně a tobě převore . . . poslušnost, život chudoby a čistotu dle řehole sv. Otce Augustina, až do své smrti“.) Při vší zdrženlivosti v úsudku o mravním životě a chování Luthera v klášteře před vystoupením, kdy ovšem fakta, širší veřejnosti se vymykající, nedají se snadno na základě historických pramenů zjistiti, musí každý tato tři fakta uznati. Nejprve, že brzo po svém veřejném vystoupení proti církvi vzdor svému slavnému slibu a na pohoršení mnohých i ze svých přátel, pojal za ženu bývalou jeptišku Kateřinu Bora. Za druhé že od té doby počal vskutku cynický a ve způsobu i prostředcích všecky meze přesahující boj

proti dobrovolné čistotě, proti celibátu a řeholním slibům. Luther nejenom tu nejsilnějších výrazů užívá, nazývaje n. př. celibát „čertovou čistotou", nejenom sv. Otcům, dobrovolnou čistotu hájícím, se vysmívá a je snižuje, nýbrž ve své polemice překrucuje, ba podvrhuje svědectví a prameny, jak dokázal zejména Denifle. Luther prohlašuje, že zachovávání stále čistoty je vůbec nemožné, a že proto stav řeholní je nemravný, i radí proto komusi, aby při podjáhenství nemoha již od svěcení odejíti, pouze na venek a zdánlivě k celibátu se zavázal. Třetí faktum jest, že Luther v mnohých svých spisech (smutné proslulosti tu dosáhly, jak známo, zvláště jeho „řeči stolní") v pravdě cynickým způsobem a neslýchanou nestydatostí o pohlavních věcech vtipkuje nebo je rozebírá, překročuje tu daleko meze, které se snad tehda v tom ohledu v jeho vlasti považovaly za dovoleny. Tak mluví a píše přirozeně jenom člověk, jehož myšlenky a fantasie jsou podobnými obrazy naplněny a v nich zcela zdomácněly. Takový stav duše nevznikl ovšem najednou. Sám L. doznává, že brzo po noviciátě silná pokušení naň počala doléhati, nikde však nezmiňuje se o tom, zda-li prostředků, které víra a církev proti nim odporučuje, zvláště důvěrné a pokorné modlitby, užíval.

Není jistě nespravedlivým úsudkem, že u velké většiny i ostatních apostatů, zvláště řeholníků a kněží, bylo porušení čistoty hlavní příčinou odpadu. V duši, kde stále vládne hřích, ani pevná víra dlouho se neudrží; kdo se v praksi zásadami mravnosti věrou podávanými neřídí, snadno si hledí namluviti, že tyto zásady samy nejsou správné, a zvláště v srdci kněze a řeholníka, který slib svůj církvi daný nebo svatý její zákon přestoupí, brzo zaujme místo veliká zášť proti této církvi, která je svým učením a svými dějinami výmluvným odsouzením jeho podlého činu. Haerese a boj proti celibátu i řeholním slibům chodívaly obyčejně ruku v ruce; a skoro všichni odpůrci slibu čistoty mluvili o nemožnosti čistotu zachovávati. A přece jest sotva podvratnější zásady nad tuto, neboť podrývá stežejné zásady mravního života. Jest-li nemožno zachovati čistotu tomu, kdo se k ní před Bohem a pro Boha dobrovolně zavázal, pak je jí nemožno zachovávati též všem, kdož pro okolnosti do stavu manželského vstoupiti nemohou, všem, kterým na čas nebo stále v manželství obcování je znemožněno, všichni tito jsou nuceni ke smilství nebo cizoložení, ano v případě, že i to nemožno, ke hříchům proti přírodě. A tak se nejenom svatost svazku manželského popírá, nýbrž i základy přirozeného mravního zákona vůbec otřásají. (O. p.)

Nový Hus.

Dr. Jan Sedlák. (Č. d.)

2. Pokrok v náboženství.

Proti „církevnictví“ staví Novotný „pokrokovost“: mistři, jež Hus v kázání roku 1409 jmenuje, byli čeští zástupci směru pokrokového, a Hus nezmiňuje se tu o Sofistovi, protože v jeho literární činnosti nebylo nic pokrokového (21, 49); zvláštní péče věnuje se úřadu kazatelskému, při čemž neběží o kázání jakákoliv, nýbrž o kázání směru pokrokového (44); národní uvědomění zdvíhá se rovnoměrně se vzrůstem směru pokrokového, zvláště od té doby, kdy nastal silnější odliv cizích, hlavně pokrokových mistrů (47); v tom právě tkví onen ohromný a nedocenitelný význam Husův, že přičinil se o úplné sblížení všech pokrokových proudů, provedl prolnutí pokrokových idei všelidských a národních, naplnil formy života národního novým obsahem, vytknul mu nový, vznešený cíl a účel (48). Tak Novotný v úvodních statích svého Husa a dříve již v Náboženském hnutí.

Slovo pokrokovost ve snahách náboženských je slovo nové, Husovi naprosto cizí. V moderním plochém nazírání na náboženství rozumí se jím jakási neurčitá nálada citová, nejvýše jakési deistické náboženství bez zjevení a zázraků, bez konfesse a církve. V tom smyslu jest ovšem slovo „pokrokovost“ v dějinách náboženského hnutí českého zhola nemístné, a Novotný ho v tom smyslu také neužívá. Na to nutno upozorniti, aby čtenář, zotročený moderní fraseologií, nebyl uveden v omyl. Náboženství Husovo i doby předcházející zajisté jest neúprosně, nesnášelivě křesťanské, a to katolicky křesťanské. Hus přijímá bez výhrady zjevení boží, božství Kristovo a jeho vykupitelskou činnost, uznává zázraky Kristovy i jiné, třebas právem potírá zázraky smyšlené, hlásá prostředkování vykupitelského díla Kristova lidem skrze církev a posvěcené kněžstvo její ve mši svaté i sedmeru svátostí, i když na chyby ve správě církevní a v životě kněží útočí. Také mravnost, jíž žádá, jest úplně křesťansko-katolická, souznačná se stavem posvěcující milosti (a tedy arci vnitřní). Mše sv. a svátosti jsou nutné, Kristem ustanovené prostředky, jimiž se ta nadpřirozená mravnost rodí a živí, dobré skutky konané svobodnou vůlí lidskou s pomocí milosti úkonné ji

v řádě přirozeném upevňují, a vnější bohoslužba ostatní, zvláště úcta svatých, odpustky a různé svátostiny ji podporují. Tak učí katolická církev, tak věří a káže Hus. Na té skutečnosti nemění nic opravné horlení, jež — až na některé přestřelky — se týká akcidentálních zlořádů a je zcela v duchu katolické církve.

Tím je spolu řečeno, že naše hnutí reformní v dobrém a pravém smyslu slova bylo pokrokové, pokud totiž nauku a mravnost katolické církve hlásalo a věřícím i kněžstvu vštípiti hledělo, nikoli však pokud se od ní odchýlilo.

Aby věc byla jasnější, nutno si uvědomiti, jaký pokrok je v náboženství křesťanském možný a žádoucí. Nelze čekati pokroku takového, že by po náboženství Kristově mělo přijíti jiné dokonalejší náboženství, jakási Joachimovská církev Ducha sv.: neboť zjevení jest Kristem dokonáno a v sobě dokonalé. Protože však není podáno v soustavě nějaké, nýbrž zachováno v řečech Kristových úryvkovitě, jest možný a nutný pokrok v pochopení a soustavném zpracování zjevení. Tuto práci má vykonati především a vždy nad ní bdíti učebná autorita církevní, Kristem k tomu zřízená. Neboť zjevení Kristovo jest uloženo v Písmě a božské tradici, jež zase má pramenem celou literaturu, kterou zkoumati nemá každý jednotlivec možnosti a schopnosti — nehledíc ani k tomu, že by pak skoro celý život musil náboženství „hledati", kdežto přece má celý život náboženstvím žíti —, a kdyby je i sám prozkoumal, neměl by ve výsledcích své práce bezpečnosti a pevnosti, které zde více než kde jinde je třeba. Proto správně dal, ba musil dáti Kristus své církvi jako formální princip víry trvalý učitelský úřad a opatřiti jej tam, kde běží závazně o víru celé církve, darem neomylnosti.

V tomto ohledu lze znamenati v dějinách katolické církve veliký pokrok, ježto učitelský úřad církevní jasněji a jasněji předkládal nauku Kristovu ve vyznáních víry a příležitostně přesně vymezoval jednotlivé články, když o nich vznikaly pochybnosti a bludy, čerpaje ovšem správnou nauku s přispěním Ducha sv. z materiálních pramenů zjevení, ježto sám nemůže nic nového zjeviti. Stačí tu připomenouti nauku o sv. Trojici definovanou za sporů arianských, článek o vtělení Syna Božího objasněný v bludech christologických, učení o svátosti oltářní vymezené po odchylkách Berengariových atd.

Důležitý úkol měla v této práci věda theologická, jež nauky zjevené z pramenů vědecky vybírala, odůvodňovala a uváděla v soustavu, připravujíc tak definici, a po dané definici zase ji vědecky

objasňovala a v system zařaďovala. Díla Origenova, Augustinova, Anselmova, Sentence Lombardovy, práce Alberta Velikého, Tomáše Akvinského, Scotovy, Bonaventurovy a jiných scholastiků jsou skvělé pomníky pokroku v pochopení pravd náboženských.

K tomuto pokroku přispělo i české hnutí náboženské. Matěj z Janova objasnil a zdůvodnil praktickou více větu o častém svatém přijímání, Stanislav ze Znojma prozkoumal v traktátu „De peccato et gratia“ nauku o milosti a v druhém traktátu eucharistickém pevně podepřel transsubstanciaci, Jan z Příbramě ho v tom následoval a mistrně obhájil proti Paynovi skutečnou přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní, Rokycana zpracoval proti Táborům nauku o svátostech.

Husova práce však pro vědecký pokrok náboženský, o němž tu mluvíme, neměla významu. Školský výklad Sentencí nedával k tomu příležitosti a jediná vědecká práce Husova, traktát „De ecclesia“, pouhý to myšlenkový převzatek z Vikleta, jen negativně přispěla k pokroku, ježto proti bludným naukám tam obsaženým Stanislav v traktátu „Alma et venerabilis“ a hlavně Páleč v Antihusovi a ve velkém spise „De ecclesia“ předložili a dokázali pravou nauku o církvi, o primátu a neomylnosti tak bystře a přesvědčivě, že zasluhují daleko větší pozornosti v dějinách vědy theologické, než se jim posud dostávalo. Prakticky pak Hus, vzepřev se učitelskému úřadu církevnímu a prohlásiv Písmo za jediný pramen víry, opustil pevnou půdu katolické církve a dal podnět k náboženskému rozvratu, jenž nebyl pokrokem.

Ale mimo pokrok ve vědeckém prozkoumání náboženství zjeveného jest nutný pokrok lidového vědění a přesvědčení náboženského. V tom směru může česká literatura hrdě se vykázati Tomášem ze Štítného, jehož „Knížky šestery o obecných věcech křesťanských“ jsou pěkná, ba na tu dobu vzorná Summa vědomostí o víře katolické, tím cennější, že autorem jest laik. Starati se o pokrok náboženského vědění v lidu byl arci na prvém místě povolán kněz a kathedrou mu byla hlavně kazatelna. Proto věnují professoři na theologické fakultě mimo povinné přednášky pozornost thematům praktickým, pro poučování lidu důležitým. Marienwerder a Soltau vykládají obšírně symbolum, Perchtink mši sv., Matouš ze Zbraslavě žaltář a hymny církevní, Matěj z Lehnice epištoly nedělní, spisy Hugona Štrassburského, Frimarovy, Péraultovy a různé Abecedáře

doporučují se jako dobré příručky. Témuž praktickému účelu sloužiti mají četné výklady otčenáše a desatera a synchronistické přehledy života Kristova a jeho utrpení. Že by v těchto přehledech byla jaksi charakteristická značka pokrokových duchů, jak míní Novotný, a že by se tím zdůrazňovala podobnost s Kristem, což jest ostatně myšlenka tak stará jako křesťanství samo, pro to neviděti nikde důvodu. Je to prostě praktická cena a potřebnost takových přehledů pro kněze, jenž má život Kristův hlásati a v postě a hlavně na Velký pátek utrpení jeho vykládati. Z toho důvodu si také Hus sestavuje dle vzorů cizích Gesta Christi a Passio Christi.

Však o poučování lidu o věcech náboženských má Hus po Stítném největší zásluhu. Živého slova v kázáních betlemských k tomu sice nepoužil — kázání jeho, pokud je známe, mají vesměs formu homiletickou, omezují se na slova perikop, výklad jich a moralistní applikaci. Poněkud jen soustavného poučení o pravdách náboženských není nikde. Sám vzor Husův Viklef cítil nedostatky takového způsobu kázání a proto někdy ve druhé části řeči připojoval k homilii dogmatický výklad nejdůležitějších pravd náboženských. V tom ho bohužel Hus nenásledoval, ale nedostatek ten nahradil velkým svým Výkladem českým a stručným katechismem. Ve Výkladě shrnuje Hus veškero vědění náboženské ve tři známé formule: věřím v Boha, otčenáš a desatero, v nichž jest obsažena věrouka, mravouka a modlitba, a vykládá je. Tak to žádal od kněží již Arnošt z Pardubic, jenž proto připojil ke svým provinciálním statutům spis Tomáše Irského „De tribus punctis religionis christianae“, tak podávali lidu krátce nauku Kristovu i jiní před Husem, na př. Frimar, tím se řídí v podstatě podnes náš katechismus. Hus použil sice k výkladu velmi vydatně Dekalogu Viklefova, který z velké části překládal doslovně, ale věc, které se tím překladem dostalo českému lidu, byla dobrá a znamenala skutečný pokrok.

Nejcennější však pokrok, jenž jest v náboženství křesťanském vždy možný a nutný, jest p o k r o k m r a v n í, snaha, aby ideál Kristův byl v duších věřících a v životě jejich vždy dokonaleji ztělesňován. O to usilovali v ž d y nadšení hlasatelé nauky Kristovy, zvláště důrazně v dobách úpadku, o to se staral pečlivě u nás Arnošt z Pardubic i jeho nástupci, k tomu pracovali Waldhauser, Milíč a v jejich šlépějích Hus ve svých kázáních. V tom jest v ů b e c české hnutí náboženské m r a v n ě r e f o r m n í a opravdu p o k r o k o v é.

Tak-li rozumíme slovu „pokrokovost“ u Novotného, znamená-li

snahu o mravní nápravu lidu, duchovenstva i správy církve, není proti němu nic namítati. Ale u Novotného je slovo to velmi pružné a slouží často příliš tendenci a konstrukci historické. Praví, že činnost mnichů zvláště žebravých již nevyhovuje (44), ježto jejich kázání nebyla pokroková, ač ve skutečnosti i jejich kázání jsou proniknuta duchem reformním. Starším mistrům německým v Praze přiznává Novotný pokrokovost, mladším prý pokrokové snahy zůstaly cizími (48) — zatím však i mladší mistři němečtí vystupují v kázáních k duchovenstvu útočně proti zlořádům a naopak i starší mistři hledají praebendy, aby měli z čeho žíti. Všecky mistry, které jmenuje Hus v kázání r. 1409, čítá Novotný ke směru pokrokovému, ač důvěrník Jensteinův Biceps nenapsal nic reformě útočného, Mistr Vojtěch ani ve svém životě ani v literární práci nejeví se reformním, o Jenkovi, Mikuláši z Rakovníka a Mikuláši z Litomyšle nelze tu mnoho říci. Naproti tomu Štěkna, Protiva, Stanislav, Páleč byli prodchnuti upřímnou snahou po nápravě mravů a projevovali to v kázáních nebo jiných spisech svých i útočně, byli tedy pokrokoví, a nelze jejich vystoupení proti Husovi vysvětliti tím, že odstoupili od pokroku.

I filosofické směry hodnotí Novotný s hlediska pokrokovosti. Nominalismus je mu pokrokový již proto, že jeho obnovitelem jest nejprudší odpůrce papežství Occam, že se projevuje bojem proti pověře (36), ač boj proti pověře je stálým thematem kazatelů a pověrou nerozumí se ani tehdy to, co myslí Novotný. Ale také realismus jest mu pokrokový, protože si neváhal osvojiti vymoženosti, jichž nominalismus byl v praxi došel (57), ba obnovený realismus především u nás a zejména od jisté doby stává se principem pokroku (58)! Pak už se arci nelze diviti, že přičítá ohromný a nedocenitelný význam Husovi, který prý provedl prolnutí pokrokových idei všelidských a národních, naplnil formy života národního novým obsahem, vytknul mu nový vznešený cíl a účel (48)!

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

107.

Klácel Šemberovi.

Spory v zemském výboru o Moravské noviny.

10. dubna 1850. Můj život jest již růženec takových radostí na Moravě. Bylo sezení Výb. zemsk. a v něm bylo na Chlum.[1]) přednésti odpověď na tu otázku již v předešlém sezení uloženou, zdali má Výbor dle usnešení sněmovního právo poroučeti redakcím zemských Novin, jak a co psáti mají, t. j. zkrátka smí-li býti censorem. Chl. dokázal, že n e. Na to ale Cib. a Feif. tak se rozlítili a p. Lam.[2]) přicmrdoval, že se strhla hádka a Mor. Nov. dokonce byly zahozeny. Cib. nestyděl se říci, že jsou proti dynastii, že neuznávají za dobré tu bitvu na Bílé Hoře, a takových na štěstí bečících hloupostí. Usneslo se tedy, sestaviti komisi, aby od 1. ledna letošního prozkoumala ty naše Noviny, a všecka místa rebellanská k ministerium zaslala, aby ono nahlednouc dalo právo Výboru, konati censuru. Na konci nechtělo se jim to dáti do protokolu k uveřejnění, ale Chlum. na tom stál. Jest to velký skandál a blamage, ano tak velká, že mne takové jednání více se ani neteklo, jest to — klukovství. Pravil jsem Vám, jaké se tu trou strany, víte že jest pouhá intriqua na jedné a poctivá prostomyslnost na druhé straně. Víte, že se těm pánům jedná o to, aby redakce dostala se do méně čistých důsledných ruk, jenž píšou, co žádá zaprodaná hlava. Vy jste tu byl v Brně, — mluvil jste u prelata, o Roz. snad se zmínil. Rozehnal pak veřejně v kaf. z Vás prý si posměch tropil až hanba. Víte, že již dříve problekl, že čekají na redakci Mor. Nov. Víte pak, čí nádenníci jsou ti páni. Věru přec nikdy jsem nevěřil, že to ubohé lidstvo tak jest bídné, podlé. Toto všecko sobě rozváživ cítím se jaksi povýšeným, že nikterak mi není v tomto pádu smutno, že však ne úzko před seznáním ministra, to sám pochopíte; neb já si tajně velmi na tom zakládám, že jsem počal a vytrval v Novinách v tom tónu, jaký Bach a Thun zajisté uznávají. Že sem tam v dopisech proklouzla nějaká hloupost, kdo by nad tím se pozastavoval? Jest mi jisté censorství od srdce protivné, já šetřím i nevinnou hloupost. Svědomitě Vám pravím, že jsou Mor. Nov. nyní na Moravě velkou mravní mocí a podporou upřímného snažení ministerstva učiniti skutkem ústavu od 4. března. Jak smýšlím vůbec o císařství, jest Vám dobře známo, jak i v maličkostech jsem k tomu hleděl, aby Císař byl po Bohu nanej-

[1]) Chlumeckém.
[2]) Cibulka, Feifalík, Laminet.

výše ctěn. Ale takoví mamlasi jak Cib. ti jaktě živi nepochopí, jaké mám zásluhy právě já o Rakousko. Ovšem nemám naději uznání, ale když umřu, tak Vy Vojt. ukažte to světu, jakým jsem já byl vlastimilem. — Jednali jsme s Chlum., co máme činit? Odstoupit nyní právě k vůli té známé strany, ač by bylo osobně mírnému člověku jak já jsem milé, přece jest jaksi nečestně utulné. Čím dřív tím líp ustoupím, ale nyní právě zdá se čestné čekati na rozsudek ministra. Tím buď získáme nesmírně, t. j. upřímná mírná strana na Moravě, neb já ustoupím, a s tím Vojt. smímli to říci bezchlubně shrkne všecko, zač jsme tak dlouho trpěli. Laž.[1]) nechce též, abych odstoupil, že on to vezme v ruku. Já Vojt. toho jen se panensky obávám, aby nemysleli někde, že neodstupuji pro ten peprný výdělek. Vy mne znáte v přerozličných postaveních. Ujmete se mne po mé smrti a jestli Vám možno, ještě za živa mně učiňte tak, sdělte to přátelům. —

108.

Klácel Šemberovi.

Božena Němcová a její muž údy Klácelovy Jednoty bratrské. Tykání se Šemberou.

21. listop. 1850. Vyznávám Vám upřímně, že za největší poklad bídného života svého považuji přízeň Boženy (Němcové). Víte, že si dávno dopisujem, ale nevíte, že dopisy naše vždy stávaly se vroucnějšími, t. j. takové, jak snad budou kdys vůbec v člověčenstvu. My spolu tu poesii ze světa uprchlou tajně si přilákali. Připamatujte si návrh bratrství kdys v „Týdenn.“ učiněný. Božena se toho chytla a stala se mou sestrou [2]) a muž mým bratrem. Dále to bratrství se nerozšířilo. Nejdříve přestali jsme psáti to „velectěný“ etc., pak i to velké Vy, a pak jedním vnuknutím vrátili jsme se ku klasickému ty. Není to žádná romantika, ne, my jen aspoň spolu chtěli jsme zkusiti, jak blažené bude kdys člověčenstvo. My máme klasické pobratimství. Proto jest povinnost má činiti, co by prospěti mohlo tomuto bratru zmužilému a této přemilostné sestře. Snadno pochopíte, že jsem často i o Vás byl jí psal a tím ona tou samou důvěrou k Vám se obracuje. Ovšem jest tomu dávno, tenkráte byl Bach ještě nezarejdoval, myslel jsem, že on by na Vaše slovo něco učinil, kdyby Němec o něco žádal (bylo to přesazení z něm. Liberce, kde děti nemůže nechat učit, má 2 chlapce v Praze). Nuže co mohu za to, že Božena si to pamatovala. Co uděláte, to nevím, ale že víte všecky cesty a že nám za zlé míti nebudete, to vím. Vojt. dělám si z toho svědomí, že Božena takřka předskočila Vás v srdci mém. Víte, že snad nemáme již na světě žádného upřímného přítele, kterému bychom se mohli svěřit. Bývalo nás tak hrstka, ale ostali jsme dva, a právě my

[1]) Lažanský, místodržitel.
[2]) jménem Lidmila.

dva máme mezi sebou formy cizoty. Učiňme tedy i mezi sebou, jak jsme učinili s Boženou, a dejme právo ne romantickému Wörtchen Du, ale klasickému slovanskému „T y“. Vybízím tedy Tebe, abys slíbils mi pobratimství, jak já je tobě slibuji. Hanuš a Helcelet jsou též mezi sebou Ty, nevím jak se stalo; buďme i my, jenž jsme sobě o mnoho bližší a déle. Jesti mi lehčeji, an zase kus pokrytství a nepřirozenosti se mne spadlo.

109.

Klácel Šemberovi.

Mor. noviny. Nejistá budoucnost Mikšíčkova. Volba představenstva v Brně. K povahopisu B. Němcové.

11. května 1851? Ty Mor. N. přece již dorazili, zdá se, že ne bez přičinění se Ohéralova. Co zde zavedou, není ještě známo. Nejhůř mi jest s Matějem [1]), já bez toho jak víš jej držím, ale jak dále, přece by mohl p. Beck pomoci mu k nějaké služběčce v Uhersku. Dnes volí se starosta té jisté oblakové obce Brněnské, d' Elvert, Haberler, Pemsel, Herlth, první dva pro starostu jsou ponravy, poslední pro podstarostu. Zdá se, že Haberler se stane. Z mé strany byl bych tomu rád, aby paní [2]) Františka, jenž patrně kloní se k trudomyslnosti, spřátelila se s tou veselou, odhodlanou, svobodomyslnou ženou, jenž neobyčejným způsobem vkluzuje se v srdce těch, jenž s ní se seznámili (s Boženou Němcovou).

110.

Klácel Šemberovi.

Moravské noviny, příl. Moravský národní list a Mor. národní noviny. Klácelovy starosti s redakcí, studium ruštiny, styky s Dr. Janem Helceletem. Studijní cesta B. Dudíka do Švedska. Místo po Šemberovi na stavovské akademii. Brněnské střední školství. Žaloba na Mor. noviny. Ohéralovy praktiky.

8. února 1851. — Nemilo jest pamatovati na věci nemilé. Nyní již jsem ale tak takřka otlučený, že nic více necítím. Chtěl jsem s těmi Nov. již koncem roku též učiniti konec; ale na to naši nepřízniveci čekali, i proto choval jsem se veskrz pasivně; ať již tomu tak neb jinak chtějí, budiž. K tomu vybídl mne hr. Lažanský a Poche, abych ten Mor. Nár. List na sebe vzal; t. j. vlastně tak: Ohér. se té společnosti, vydávající M o r. N. N. zprotivil, není divu; bylo mu ovšem potřeba agitace, aby se dostal do Výb. obecenského. Ohéral též oklamal hospod. společnost [3]), vybral na kalendář a žádný neudělal.

[1]) Mikšíčkem.
[2]) Šemberová.
[3]) Moravsko-slezská h. sp. měla též odbor vůbec osvětný.

Prelat došel s ním velké hanby. Takto obrátil se lístek právě v tu dobu, když již chystal se s Rozeh. posaditi se na mé místo. Hanebně agitovali; následkem čehož Výb.[1]) Nov. Mor. umenšil vlastně na $\frac{1}{2}$ archu denně, pak ale vybídnut od Laž. k tomu Mor. Nár. Listu, učinil tak jak jest. Třikrát za týden vychází o sobě a jest v celku lepší nežli jsem se nadál. Prenumerantů na Nov. přibylo a toho listu tiskneme až posud přes 2000. Na tisíci jistě ostaneme. Každá mor. obec má jej míti. Šlo by to, ale Ohér. vydává přece své Nov. a sice na jednou oposiční, t. j. Rozehnal slintá po všem. Nevím, jak dlouho mu to půjde, ale nám to podezříváním a nadáváním po zemi škodí. Viď, je to pěkná věc na Moravě. Ta jeho strana a pak Cib., Dud.[2]) zřejmě kážou a soptí proti Čechům. Cib. mne jmenuje svým Todfeindem i ve Výboru, poněvadž prý jsem jej pojmenoval „hrobařem". Víš, jednou psal jsem o důležitosti historie, ale varoval se, aby neměl kdo historii za jedinkou vědu, jak byl Dud. v Brněn. Nov. psal, a doložil jsem, že bába jest tak potřebna jak hrobař. Nuže Cib. považuje <se> snad za representanta historie, a tudyž to. — Při redakci nám na všem strhli, pomocníkovi dali jen 500 zl. a druhého nepovolili; musím tedy Matěje sám vydržovati, pak Mac. a Chrys.[3]), též jednoho služebníka. Honoráry povolili 1000 zl. jenom. Práce jest ale při tom umenšení více, též i rozličných kněh oekōnom. i populárních musím kupovati a čísti, a jen pro ten list, já mám dvakrát co dělat. To vybírání krátké jest horší, než to vůbec znamenání. Dopisů potřebovati nemůžeme jako dříve a to poněkud dobře. Víš, že žádný v ničem mi neumí pomoci leč v překládání, a to opět musím číst. Pro mne jest to mrzuté velmi. K tomu domácí pořádek, k obědu domů, do choru. — Bývám samými tintěrkami unaven, kdežto hodná práce by mne tělesně i duchovně sílila. Já již nejdu pranikam, v neděli pak sedíme si odpoledne v redakci, kde nás p. Mac. učí по руски. Helcelet jest mi vždy milejší, sedívá pak jen v neděli u mne až třeba přes 10 večer. Předvčírem zadusilo se mu děvčátko kašlem, jenž zde panuje nemilosrdně. Nezdá se býti doma blažen, nevím kde to vlastně vězí; — co pak s tím Dudíkem? Očekávali jsme, že něco podá Víd. Denník. Podal, ale jemu po vůli. Ukazoval mi Chytil, že dle jeho porovnání bez mála ani slovíčko není právě čtené atd. O supleturu to již šlo do Vídně na půl leta, ve kterém on bude ve Švédsku trousiti rozumem a ploditi ostudu Moravě a Slovanům. Na cestu dostane 900 zl. stř. a 40 dukátů. Já bych mu to přál, aby tímto vítězstvím Cib. poněkud uchlácholen dal nám pokoj, Dudík pak proslaven v celé Evropě snad by mi se nestavěl v cestu, až budou chtíti to tvé místo osaditi definitivně. Arci zdali Thun potvrdí. Pořád slyšíme o jeho vystoupení z minist., co na tom jest? Obyčejně na konci takové řeči se vyplňují. Myslím, že by mnoho lepšího nepřišlo po něm. Jen kdyby toho pru-

---

[1]) zemský výbor.

[2]) Cibulka, Dudík Beda.

[3]) Matzenauer a (snad) august. Chrysostom Cigánek.

šáctví[1]) nechal. To jisto, že naše školy nyní jsou mnohem horší než kdy jindy; ale myslím, že to na učitelích. Pomysli sobě, co všecko každý zde v Brně učí. Dudík Naturgesch.; i Vybíral, Richter, Bratránek Naturgesch. etc.[2]) Pak má každý po 18 hod. i více za těch 5 dní, a za to málo a naši[3]) nic. Gabriel hrozně se zlobí na toho Denksteina, ten prý jest mnohem horší a skoupější, sám pro sebe pak lakomější nežli Höchsmann.[4]) Tak vidíš Vojt. všudy zle, všudy nadýmání, hloupost, marnost a závist a podrážení nohy všemu dobrému. Jak mne těšila profesura, tak nyní bych věru nebažil po filosofii neb něčem na gymnasium leč naturální vědy, ale lasciate ogni speranza! Vládne nyní to po světě, o čemž jsme se domnívali, že již skonalo. Snad nevíš, že ten beran Dr. Sentz[5]) stál o to, aby Mor. Nov. (koncem prosince) byly žalovány a stíhány co buřičské a Bůh ví jaké. Cib. totiž vynašel v článku od far. Kolarského, kde on o Frankfurticích[6]) mluví, hrozné věci. To ti bylo šuškání ve Výb. Chodilo to zapečetěné jako nějaké tajemství státní od jednoho k druhému, po 3 dnech bylo sezení, radění, návrhy, pak na redakci dekrety, odpovídání a jiné a jiné hrozby. Ohérala tu dobu často vídívali u Tuny, ten sám se svými se radil, Sentz štván čítal provinění proti sedmeru §§ zákonu o tisku (proti vládě a bůh ví co), Kuttich ale, jenž věděl, co a jak, četl jim to a vyložil, a Tunu přesvědčil, ovšem ne Sentza. Minula tedy i tato bouře, a chytře to Oh. naličil, neb právě tenkráte rok se končil a společnost akcion. jemu vypověděla. Kdo by tu chytrost v nich hledal. Nerozumíme tomu, kterak možno jemu vydávati své Nov. aneb kdo platí a Rozehnala živí, jenž (pomni!) oženil se na to redaktorství u Ohérala.

111.

Klácel Šemberovi.

Spory mezi občany v Kojetíně a útoky v novinách.

19. března 1851. Litujeme ztrátu Frombecka.[7]) Dal jsem tu zprávu do Mor. Nár. Listu proto, aby se to dozvěděla celá Morava. List tento již má 1100 odbíratelů. Co pak sis pomyslil čta ve Vašem[8]) Denn. o té žalobě z Kojetína proti nám. V Kojetíně jest Špaček starosta, znáš jeho horlivou poctivost. Noblesa v Kojetíně ale jej neuznává, učinili si jakýsi zvláštní Výbor a přednostu, a jsou tam ustavičné třenice mezi aristokracií a sousedy sprostějšími. V prosinci (zdá se mi 8. pros.)

---

[1]) v úpravě rak. školství dle vzorů pruských.
[2]) podle soustavy učitelů třídních.
[3]) řeholníci.
[4]) dozorci škol.
[5]) právník, též prof. techniky. Tuna, Kuttig, úředníci.
[6]) kdo byl pro volby do něm. ř. sněmu ve Frankfurtě.
[7]) Malíř a mědirytec (srv. č. 5.)
[8]) Vídenském.

psal nám Ježek. Na to vydala nobelpartaj Kojet. inserat v Neue Zeit[1]), velmi hrubý, ač vyjímali výslovně osobu mou. Tomu zase v N. Zeit Ježek odpověděl a ti též atd. Poněvadž já v ty věci se více nemíchal, nezpomněl sem Ježk. více na ně, až pan Rozehnal ráčil o tom jako novou vydati zprávu maje za tó, že nás chytře sníží co utrhače. Ovšem že p. Votka musel hned za ním. Ptal jsem se, co na tom. Poslali prý vskutku cosi z Kroměříže sem, ale bylo bez okolků hned odesláno nazpátek. Toť ta historie. Já nepřicházím do města celý rok, s žádným více neobcuji nežli s pobratimem Ivanem[2]), jenž jest i brat Hanušův i Boženy[3]) ač jí nezná.

112.

Klácel Šemberovi.

29. července 1851. P. Ohéral a Rozeh. nadávají mi jak kluci ve svých Nov. a chtěli, bych odpovídal; já však nic a to jich mrzí, poněvadž doufali více prenumerantů od skandalů.

113.

Klácel Šemberovi.

Koupě losu. Průvodníček do Ameriky. Mnich redaktorem? Překlad něm. Tulifäntchen. Spis logicko-mluvnický.

Okt. 1851? P. Gregor (Mendl[4]) chce jakožto mathematicus objednati mi ten šťastný los, dej mu ty zlaťáky. Ostatně ti poví, jaké plány děláme do té zaslíbené země. Prosím té, nevzalby nějaký kněhkupec Vídenský dílko české „průvodníček těch, jenž stěhují se do Ameriky“? Mám to hotové, bude asi 4 archy tištěné. Uznávám to za potřebné, aby ten lid náš nebrnul se nevěda kam. Tam je mnoho šibalů a již v Hamburce počínají šidit. — Noviny by snad zas vzali do ochrany vládní, ale já prý co nesvobodný mnich nemohu to zastati. Myslím, že H a n s m a n n to obdrží. Inu nechť! Co mám počít já? psát? co? zač? komu? Máme i (od Tomáše[5]) schválený) překlad Immermanna Tulifäntchen (Tulipánek). Nevíš, co s tím? Máme my míti literaturu. Raději v Texasu prasata pást — mám chuť na nějakou gramatiku, jenž by byla sebou logikou — takové Denkübungen — ale když to hotové, co pak? — Stranu těch Novin šlo to do Vídně od Laž.

---

1) olomoucké.
2) Helceletem.
3) Němcové.
4) Přírodozpytec Mendel, (mendelismus), brněnský augustinian. (1822—1884).
5) snad Dra T. Bratranka. Rukopis zachovaný v pozůstalosti Šemb. vyd. J. Kabelík 1910.

Prosím tě, přeptej se, jestli ti přístupné — snad bys jim ten § v tiskovém zákonu mohl vyložit, když mohou[1]) býti direktorové, profesorové atd., proč ne redaktor?

114.

Klácel Šemberovi.

Mor. nár. list. Stížnosti na nakladatele jeho Winikera. Ohéralovy M. n. noviny.

31./1. 1852. Rád bys věděl, jak to s naším Listem. P. Laž. přál mu a chtěl jej udržet, ale domnívá se, že ve Vídni nám učinili ten přátelský kousek — minist. pravilo, že není žádný Bedürfnis. Učinil prý se komité, jenž uzavřel přičiniti se o další vycházení. — Winiker vzal na sebe náklad, o redakci nebyla řeč, Chlum. jen jednal se mnou, jak by se to samo sebou rozumělo, že já to dále povedu. Vedu tedy, Noviny[2]) sám jsem musel si do řemesla koupit, sám musím posýlky si platit a vím nyní, že mám dostat honoráru — p r a n i c. K tomu považ, jaký jsem býval hospodář — až na několik losů nezachoval jsem si nic, ještě mám dluhy v kněhkupectvích, a k tomu měsíčně zase 3 zl. stř. Winiker bude míti užitek dost velký. Neschází mu prý zase již mnoho na 1000 odbír.; celý list ale jej myslím nestojí 800 zl. Znáš žida; ani nechtěl dát ty exp. těm dopisovatelům, ani na výměnu za Nov. Poraď mi, co mám dělat. Pustit zhola, víš, jedná se o věc, jak jest těžko něco podobného zase zavést. Ale jak já mám to vydržet? Nejen tedy že nic nedostávám, ale i čas mařím, že nelze ničeho sobě vydělati, tak dvojí ujma. Zdali pak bych přece neměl prosit písemně u hr. Thuna o nějaké místko dosti mizerné, abych tak při dobrém zdraví již neshnil. On snad konečně též nahlíží, kde jsme. Hansmann jest diurnista, slíbili mu také, ale myslím jak jest nyní — veta po všem! Zle se nám tedy vede, a přece i on pomáhá tomu Winikrovi zadarmo; kdyby nepřiblížel, bůh ví, jak by si ti Němci to rozesýlali. Ohéral nestydatě mi nadal 31. prosince ve svých Novinách — byla to doba pro novou prenum., nyní zas Bušák vydává Ohéral. Nov.

115.

Klácel Šemberovi.

Práce básnická. Stížnosti na Winikera. Spolupráce Hansmannova. Pobyt v Č. Třebové s B. Němcovou.

15./4. 1852? Já čím hůř, tím jsem jaksi povýšenější, utuženější. Jak živo se mi ještě tak zle nevedlo jak nyní a snad jak živ nebyl

---

[1]) řeholníci.
[2]) snad Havlíčkovy.

jsem tak jaksi divně v sobě uspořádán jak nyní. Bez přestání pracuji a to na tom, co pouze jen jest pro poustevníka, já vždy jen s tím se obírám, co vidím býti teprva za několik tisíc let. Vy tomu říkáte nepraktické, dobře tak, jest to velmi nepraktické pro tuto louži nynější, ale na moři svobodně rozvolněného člověčenstva byla by to dost hezká lodička. Vy pánové praktičtí vždy těm básníkům vytýkáte tu nečasnost; inu já to uznávám též, ale blaze jest mi jen tenkráte, když jsem na parnasu, kam svítí slunečko světlem, nezkaleným výparou bařin údolních. Ptáš se, jak s Winikrem? Ten chlap špinavý tiskne 1600 a praví, že nemá ještě 1000. Ano na tisíc se již přiznal, a tu měl dát 400 fl., ale zase prý ještě nelze, až bude mít 1100. Šibal jen poštou rozesýlá 1000 — a co víme, kde mu úřady rozdávají, pak ve všech městách svou cestou kněhkup. a v Brně, jest holota. Pracovat musím a zadarmo, vždyť by to bylo hanba to pustit a lid již rád v tom čítá — vždyť jsme to chtěli a když jest, měli bychom to egoisticky pustit — Winiker může být halamou, já ne, viď! Hansmann pomáhá mi, vlastně dělá nejvíc, já jen čtu, znamenám, on myslí, že mohu raději lepšího dělat — vlastně ale doufá, že konečně přece dostanu něco a s ním se rozdělíme. Inu potřebuje myslím více než já — a já snad dnes jsem vyhrál na Waldšteinský los. To mi zbylo z redakce a několik dukátků, ale těmi nechci hýbat, až bude nejhůř — však jest nedaleko! V Třebové byl jsem 14 dní s Boženou sestrou neobyčejnou a dětmi jejími, na horách takřka život se mi obnovil. Píše mi často — ale zle se jí vede, a já více nemohu přispívati. Chudák také má jen v silném duchu svém pramen, z něhož se občerstvuje k boji s těmi trampotami. —

116.

Klácel Šemberovi.

Stěžuje si na skrovné příjmy. Studuje přírodopis.

7. června 1852. Winiker je prašpinavec. Nemáme nic, a nechce ani mi navrátit, co jsem dal na prenumeraci. — Chlum. pořád připovídá, kde nic tu nic; leč by Laž. řekl, že jsou to Nov. vládní čili úřední, pak bychom šli ku Gastlovi[1]), a jak to nyní stojí, mohlibychom si s Hansm. vydělat na nejméně 1200 zl., pak bych i rád pracoval a zajímavých přírodověd. podrobností bych nadělal fůry. — Zatím tedy živme se nadějí. Prelat mi odkoupil trochu kamení, a jak Bílka Vid. šetrnou laskavostí nebyl přispěl, nebyl bych již měl na snídaní[2]) — a vidíš přece mi jest jaksi volněji než kdy bývalo. Já ti pořád vězím ve přírodovědě — viď jak nyní té trochu filosofie a toho flegma je zapotřebí; ale věru bez přírodovědy by to nešlo. Jest to ironie jakási

---

1) brn. knihtiskaři.
2) to se od kláštera nedávalo.

od p. boha, že já ještě i o jiné se starám. (Přimlouvá se za Elišku Houdovu [?]).

117.

Klácel Šemberovi.

Podpora za redakci novin. Jednání o jejich název jako úředních. Ohéralovy M. n. noviny u konce. Výsledky Dudíkovy cesty do Švedska. Nápis na hrobě Kollárově.

13./7. 1852. Na přičinění se p. Laž. dostal jsem 300 fl. od Výboru asi für allemal Subvention. Inu jest to hezká suma nyní pro mne; ale to ti byly nářky od Hansm. Když jsem mu chtěl jen zaplatit za to, co pracoval za toho půlleta — musí prý míti (sic si musí život vzít) 150 fl. Vidíš, to a ono, a nezbylo mnoho. Pauper ubique jacet. — Winiker nedá pranic. Prosil jsem p. Laž. a Poche, aby vymohl tomu listu jméno úředních Nov., a pak bych já to na své risiko vzal, vždyť víme, jak to stojí. Má chlap Winiker as 1500 zl. užitku. Počítali jsme, ostalo by při všem nám 500—600 fl. čistých a byl by přece na Moravě list. Ohéral dodělal již — chce prý někam pryč! Nebude nám zase p. Beck překážet? P. Poche pravil, že vláda jen uhýbajíc nákladu pustila ty Nov., a že nebude příčiny, když je bude míti zdarma. Uvidíme — pak bych pracoval s chutí. S Dudíkem je mela zde s tím Švedskem. V sekci histor. pořád přednášel o věcech bůh ví jakých — a pár slov postačilo, vyjasnit výsledky té cesty. Codex Zdarensis kázal opisovati. — Výbor dal Chytilovi[1]) — ten nechal sednout pána na lep — když vše vyjednáno, pravil, že raději bude opisovat Codex Zdarensis v originálu, jenž jest při gubernium zdejším. A pak zase honosil se Dudík životopisem Karla při Pulkavě Švédském, a když se nejvíce nadýmal, řekl Chytil, že jest zde u Bočka tištěn atd. Mám za to, že básníkovi (Kollárovi) velmi jednoduchý nápis sluší bez rýmu a jiných přívěsků. Zde to máš:

Živ jsa v srdci celý národ nosil
Zemřev žije v srdci národa celého.

Jest sprosté, jeho téměř slova, vtipné na kámen a význačné. Chtěl-libys ale jiné kunšty, jsem k službám.

118.

Klácel Šemberovi.

Vydání básní Kl. Státní převrat ve Francii. Sjezd katolických jednot v Brně.

---

[1]) archiváři.

21. října 1852. Tulipánek ostane, byl vlastně psán pro Boženu[1]), teď rok právě. O vydání mých básní není řeč — nebudu tedy ani censora potřebovat. Jednota![2]) ta by vydala mé věci — ty nevíš, že ti censoři její, p. Macen., Helcelet a jiní protivníci jsou mé Musy. Proto já přece pracuji celý den a nejdu nikam. Pracuji pro sebe, aby pán bůh neřekl, že zahálím a zakopávám. Vy jste arci sami praktikové — já to neumím; ale myslím, odříci se všeho jest též praktické. — Co pak máme (v Nár.) vzíti z Francouska, ty hanebné řeči, to pokrytství, to řvaní vive l'empereur! — Dnes byl ukončen sjezd Kat. Jednot v našem refect. Co tomu říkáš? Minorita je nechtěl, měl prý pošeptáno z Kopečku[3]), jenž nechce mehr aufsitz. Mysleli, že to nebude moct býti — a ecce co p. bůh neumí!

119.

Klácel Šemberovi.

1852? Vaší dosilkou jsem se dovtípil, že to den narození 7. dubna byl, o tempi passati! za to mé narození není mnoho co děkovat! můj život věru nestojí za nic — k čemu vlastně jsem? — Já jsem uvnitř vlastně usedlejší, ale mám ošklivost před venkem, kde to týrání všech mých ideálů si vede. V Praze si též mou pasivnost vykládají divně, ano to jsem slyšel, že tam mne již pokládají za svatouška — inu může býti, ale ještě mozek cítím in statu quo.

---

[1]) Němcovou. — Srv. č. 113.

[2]) Mor. nár. jednota.

[3]) s Petrova od konsistoře, kde nechtěli dovoliti sjezdu v klášteře minoritském pro klausuru.

Posudky.

Svatí Cyrill a Methoděj, apoštolé slovanští. Životopisný nástin, jejž napsal *Dr. Fr. Snopek.* Nakl. V. Kotrba v Praze 1920. Str. 19. C. 2 K.

Článek o sv. Cyrillu a Methoději v Bohovědném slovníku právem svěřen nejlepšímu znalci našemu; samostatným otiskem pak stala se cenná práce ta přístupnou i těm, již B. slovníka nemají.

Ačkoli jest článek na podmínky u slovníků platné dosť obšírný, přece ovšem nemůže se zevrubněji rozepisovati o všech záhadných otázkách předmětu svého, jichž je tolik a jichž bohužel ani teď uspokojivě řešiti nemožno, aniž bezpochyby kdy možno bude. Válečnými bouřemi, hlavně husitskými, zničeny skoro všecky domácí památky na začátky našich dějin, tak že dějepisectví pro ty doby jest po většině odkázáno na rozptýlené památky cizí a na vědecké dohady.

P. spis. ovládaje všechny dosud přístupné prameny podává zde výsledky své dlouholeté práce, po částech v jiných spisech svých uložené, a snaží se výsledky ty i zde, pokud místo stačí, obhájiti a objasniti; tak zvláště poměr našich věrověstů k Římu — p. spis. rád užívá (kromě jiných zvláštností, na př. „naše vezdy scusedy“) neobvyklého názvu: „římský kostel“ —, po př. k Cařihradu (Filioque a j.), slovanskou „liturgii“, t. j. bohoslužebný jazyk, křest Bořivojův atd. Poslední slovo ve všech sporných věcech těch ovšem ještě neproneseno, některé záhady ani zde nevysvětleny; kdyby se však postupovalo tak stranickým způsobem, jak činí berlinský slavista Brückner, budou spíše zatemňovány než vyjasňovány.

Kostru vědeckého životopisu našich milých věrověstů tedy máme. Zbývá nyní ještě na základě jeho napsati nový, vědecky sice založený, ale širším kruhům přizpůsobený životopis lidový, jenž by též uměleckou stránkou vynikal. Jsme jej dlužni jim i sobě z několikera důvodů!

Christlicher Katechismus. Von *A. Popov.* Velehrad 1920. Str. 44. C. 3·80 K.

Podivná knížka, ale jadrná, hluboce promyšlená, prozrazující učeného i bystrého theologa, která však úsečným, aforistickým slohem může čtenáře s věcí méně obeznalého svésti k leckterým vážným nedorozuměním, tak že katechismem v obvyklém slova významu po právu zvána býti nemůže.

V prvé části podává a odůvodňuje „die wahre Weltauffassung“, t. j. nárys přirozené i nadpřirozené theologie, v druhé „theoretische Pflichtenlehre“, nárys přirozené i nadpřirozené mravovědy. V prvé však právě základní pravda (tvůrce — tvorstvo) prostě, bez důkazů předpokládána; co dodatkem na str. 9. podotčeno, jest příliš málo.

Spisek („dokument“?) jest prý „cenným památníkem vážné snahy o církevní sjednocení“. Místo abychom po tajemném pozadí jeho pátrali, raději jej vzdělaným a myslícím čtenářům s onou výhradou doporučujeme. Objednati jej možno u p. katechety A. Jaška v Kroměříži nebo v Čsl. tiskárně v Praze.

* * *

Jaroslav Maria, Kyvadla věčnosti. Románová truchlohra ve třech částech. Praha 1920. Stran 241, 237, 221.

Je to román pessimismu a zrůdných vášní. Pessimismus má již své dějiny ve všech literaturách, i v literatuře naší. Byl někdy jaksi oprávněn neb aspoň vysvětlitelný vývojem dějinným nebo životními osudy spisovatelů samých, ale býval často také jen módou, jako na př. u tak četných byronských epigonů a pobyronských romantiků nebo nedávných dekadentů. Dnes u mladých našich básníků i prosaiků stává se znenáhla módou opěvovati život — život ovšem jen tělesný, smyslný, pozemský. Je v tom vliv nových francouzských směrů, ale také důsledek materialistického názoru dnešních širokých vrstev, jejichž heslem jest užíti co nejvíce života, opojiti se všemi jeho rozkošemi a zapomněti nebo nahraditi si utrpení posledních let. Jaký bude další stupeň vývoje? Není-li celé to opěvování života a jeho smyslných radostí jen papírové, odkoukané, není pochyby, že přijde po něm zklamání a rozčarování, poněvadž v rozkoších smyslů nikdo ještě nenalezl trvalého uspokojení. A tak bude se asi i tu opakovati historie let osmdesátých a devadesátých: „sláva života“ změní se v jeho zapírání, v útěk i nenávist k životu.

Zatím ještě do období radosti přichází i svým objemem nezvyklá u nás Mariova kniha přeplněná nejčernějším pessimismem. Není to ovšem nový živel v jeho tvorbě: ozývá se nejednou již v jeho historických, renaisančních i gothických dramatech, silněji vystupuje v jeho románech „Werther“ a „Spravedlnost“, nyní však vyrostl již v otravný květ, jehož pach naplňuje odporem člověka duševně zdravého.

Oba hrdinové románu, advokát Hort a bohatá obchodnice Tankreda, jsou pessimisty. Proč? Je to odůvodněno snad válkou, na jejímž pozadí odehrává se děj? Nebyl by to sice nijak nový, ale přece vždy zajímavý námět ukázati, jak válka přetvořila v tomto směru povahy v základě dobré i něžné. Ale na vniterný rozvoj postav Mariových válka vůbec nijak nepůsobí. Jen chvílemi slyšeti jako z dálky nejasný ohlas světové bouře, zavane trochu silnější její vítr, ale jen proto, aby dal nový popud vlekoucímu se zevnějšímu ději: muž Tankredin upadne do zajetí, její milenec rytmistr odjede do etapy, sama vyzíská bez námahy milion válečným obchodem, z omrzelosti odjíždí do Švycar s tajným poselstvím k vůdci odboje prof. Masochovi, jenž oslněn jí nabízí u sebe místo sekretářky, a je při návratu surově vyslýchána vojáky. Jinak žije, jakoby války ani nebylo; ba má

z války spíše jen prospěch, bohatství a osobní svobodu, jíž plně využívá: jezdí ve dne i v noci vášnivě na koni, s nímž se důvěrně miliskuje, kouří stále cigarety, podniká milostné výpravy do Vídně s německým rytmistrem a tam při víně se s ním hádá o národních právech, kupuje si a nádherně zařizuje palác v Praze, pořádá bujné společenské zábavy a rozbíjí hlavu ministrovi, jenž si trochu více k ní dovolil. A tu teprve ke konci děje se s ní obrat: u soudu poznává neupřímnost společenského života, lidé se jí zhnusí, opouští všechno a na svém miláčku-koni odjíždí (za války!) do Italie za mužem, k němuž ji dávno táhne jakási „temná síla“ a s nímž se cítí nyní spojena nenávistí k lidem — za advokátem Hortem.

U Horta, hlavního hrdiny románu, není ani toho nepatrného vývoje od hedonismu k pessimismu. Od první stránky až do konce je stejný: podivínský, posupný, až zuřivý misanthrop, jemuž se hnusí všichni lidé i celý vlastní život. S každým mluví až hrubě, ubližuje i těm, kdo se k němu přiblížili s nejupřímnější láskou, ač si to za chvíli sám vytýká: „Pakáž je všecka lidská společnost a já vyvrhel pekel.“ Za to miluje něžně květiny, včely a zvláště psa. „Každý tvor je zázrak přírody“, říká, „ale člověk, toť nejzuřivější bestie“ (I, 25.) Ale tento poměr Hortův ke tvorům není nikterak čistý, dětsky nevinný a přirozený, jak vidíme u tak mnohého nezkaženého člověka. Zvláště v poměru ke psu jest až cosi zrůdného a odporného. Pes je líčen jako zvíře skoro rozumné, úplně lidsky cítící. Hort mu přísahá trvalou lásku a slibuje, že nebude nikdy milovati ženy. Ale když pes pak vycítí, že jeho pán počíná milovati Tankredu, ze žárlivosti odpírá potravu a žalem pojde. Hort, ač jinak o náboženství se nestará, věří, že duše psova je někde na blízku, že se vtělila do něčeho a že jej stále sleduje a o všem ví. Spálí psa a bere si jeho popel s sebou i do ciziny, všude jej nosí a opatruje jako nejvzácnější poklad — říká mu „svatý popel“, ba docela rouhavě „oltářní svátost“. Smutek nad ztrátou psa je po dlouhou dobu nejhlavnější složkou života Hortova: nevidí utrpení lidstva v nejhorších válečných letech, je lhostejný k slzám chudiny i k osudu vlastní hospodyně, již propouští po dlouholeté věrné službě s hrubými slovy, jen se mazlí stále se svou bolestí nad smrtí psa, zapomínaje pro ni i největších dobrodiní šlechetných lidí a ulevuje si při tom nadávkami lidským bestiím...

Čtenář marně se ptá, jak asi se stal Hort takovým misanthropem. Co bylo příčinou jeho nenávisti k lidem, vlastně k lidstvu vůbec, když přece poznal i ve svém nejbližším okolí dost lidí šlechetných a sobě oddaných? Teprve ke konci života vysvětluje si to Hort sám — ve snu! — předčasným porodem své matky, jež ho uvítala s nenávistí a tak mu vštípila nenávist pro celý život. „Jsem zrozen k neštěstí“, volá jindy. Tedy zrovna tak, jak hlásali kdysi dávní hrdinové romantiků-pessimistů.

Ale stačí takový výklad? Spis. sám asi cítil nedostatečnost takových důvodů, a proto uvádí do děje jakousi tajnou osudovou moc, jež vládne neomezeně životem Hortovým a konečně i

Tankrediným, zbavuje je svobodné vůle a pudí nezadržitelně k určeným činům. „Jsou divné síly. Nechceš a musíš“, omlouvá se Hort. „Prasila volá — jdu“, praví zase Tankreda, odcházejíc z Prahy do Italie za Hortem. „Oba jsou vedeni jakousi neznámou silou — Osudem“, vysvětluje také sám spis. hned na počátku, „kdosi mocnější posunuje kolo, a je marno se bránit“.

Jaká je to síla? Snad Bůh? Žádný z nich nemá upřímné víry v Boha. Hort teprve ke konci, ale jen jaksi nejistě a povšechně pozvedá mysl k Němu, dříve po nemoci posmívá se zbožné tyrolské hospodyni, jež ho vybízí do kostela poděkovat Bohu — ostatně stejně posměšně vyjadřuje se spisovatel sám: „Hrubá, otrocká, nesnášelivá, do hlavy natlučená, fanatická, nemyslivá víra tyrolského člověka . . .“ (III, 61). V Tankredě ozve se také jakési hnutí náboženské v noci u lůžka nemocného při pohledu na kříž, ale jest to jen citové a chvilkové, podobně jako pozdější posvátná jaksi, tajemná nálada za noční romantické jízdy Rakovníkem, kdy ve zvuku zvonů domnívá se slyšeti hlas mrtvých, volajících ji k věčnosti, a tímto hlasem také vábena jede za Hortem do Italie.

Ale hlavní pudivou silou, kterou tu spis. má na mysli, „Osudem“ a „Kyvadlem věčnosti“ jest — síla pohlaví, jakási až démonická síla „nezkrotných pudů“. A dodejme hned: perversních, zrůdných, chorobných pudů. Tato perverse je patrna již ve zmíněném poměru Hortově ke psu a skoro obdobně v poměru Tankredině ke koni. Ale ani to, co pudí k sobě oba ty dva lidi tak rozdílné věkem i povahou, není ničím jiným nežli zrůdnou vášní. Tankreda od prvního setkání s Hortem cítí, že jí poskytne „rozkoší neobyčejných“, a od té doby — praví spis. — „temná síla ji nemilosrdně ovládala“. „Jsi strašná a nepřemožitelná, o vášni krve a těla!“ volá pak sama, omlouvajíc své činy. A stejně tak Hort: „Naše pohlaví jsou prokletou silou napínána a mučena pro cíl nadlidsky strašlivý . . .“ Tří objemných svazků velkého formátu bylo potřeba, aby je spis. přivedl k tomuto „cíli“: vrhnou se společně s příkré stráně do moře — při tom Hort má v krabičce popel svého psa a za Tankredou skočí její kůň . . .

Dívám se ještě jednou na titul knihy, nádherně na dnešní poměry vypravené a Zd. Braunerovou vyzdobené. „Kyvadla věčnosti“! „Románová truchlohra“! Čekáte něco hlubokého, krásného, tragického, zvláště když vzpomínáte na starší dramatické práce Mariovy. Zklamal sice značně již nedávnými svými „Menšími prósami“ i novějšími divadelními hrami, ale při tomto „jubilejním díle“, jak je jmenovala reklama, je zklamání úplné. Co je v celém rozvleklém příběhu tragického? Ba prostě: kde je tu krása, jíž přece požadujeme od každého uměleckého díla? Krása, jež by čtenáře nějak vzrušila, roznítila, povznesla? Je takovou krásou choroba, zrůdnost? Malomocný nebo nějakou tělesnou vadou stižený člověk je snad zajímavým zjevem pro lékaře, ale krásným a povznášejícím jistě není. Vzpomínám, jak svého času lit. historik polský St. Tarnowski odsoudil podobná díla drastickým přirovnáním: Tele s dvěma hlavama dá se do kabinetu zoologického

jako monstrum a ne na výstavu dobytka jako krásné tele; tak také mravní nebo psychologická výjimečnost, zrůdnost bude vždy nestvůrností a může býti na svém místě u soudu, ve fysiologii, ve zpovědnici, ale nikdy nebude krásou v poesii... A ostatně byl to sám Goethe, jenž vytýkal básníkům své doby, že píší jako by byli nemocni a celý svět byl nemocnicí. „To je pravé zneužívání poesie, jež je nám přece k tomu dána, aby vyrovnávala malé rozpory života a učinila člověka spokojeným se světem a jeho stavem. Ale nynější generace bojí se každé pravé síly a dovede příjemně a poeticky mysliti jen při slabosti..." „Jsou věci ve světě, jež pravý básník raději zahaluje než odkrývá..." Jaroslav Maria činí právě opak.

Stanislav Wyspiański, Protesilaos a Laodamia. Tragedie. Přel. Bedřich Beneš. Praha 1920. Str 48.

Jaký to rozdíl mezi oběma hrdinkami: moderní, novopohanskou Tankredou z předešlého románu a starověkou pohanskou Laodamií z tragedie Wyspiańského, ač obě mají podobný osud! Obě jsou mladistvými manželkami, obě ztratí válkou muže, obě končí násilnou smrtí. Zhýralé Tankredě však zajetí mužovo jest vítaným osvobozením, jehož plně využívá k neřestnému životu bez nejmenších výčitek svědomí a skoro bez vzpomínky na manžela. Také vášnivé, ale mravně přísné Laodamii smrt Protesilaova jest nejkrutější mukou: touží a teskní neustále po něm, rdí se studem, když pěvec jen slovem pokouší se ji sváděti, a konečně odhodlává se k smělému činu: chce čarami a kouzly přivolati Protesilaa z onoho světa. Přesvědčí se však, že vášnivá její touha zde na zemi je nesplnitelná, a proto sahá si na život, aby se spojila aspoň s duchem manželovým v podsvětí.

Tragedie Wyspiańského již při pouhé četbě působí mohutným dojmem. Psána krásným hudebním veršem nese i v nejmenších jednotlivostech ráz pravého básnického posvěcení. Dramatické její koncepce i duch jsou čistě řecké, Sofokleovy; zasahují často chory i ztělesněné postavy Nudy, Snu, Mury a celé řady podivných, fantastických a němých jevů, kdežto v kritických okamžicích duševního pohnutí vsunuty jsou monology. Celek má převahu lyrických prvků, jimiž básník plně zachycuje bolest srdce zmučeného vášnivou, smyslnou a proto beznadějnou touhou.

Z Wyspiańského, největšího moderního dramatika polského, máme dosud přeloženo tak málo — jen „Varšavanku" (Jar. Borecký), „Kletbu" a „Veselku" (Ad. Černý) — že upřímně vítáme tento nový překlad, pořízený velmi pečlivě a s patrnou láskou od mladého moravského spisovatele, který před rokem vydal pěkný překlad Słowackého básně „Anhelli" a ohlašuje právě překlad „Hymnů" Kasprowiczových. Prostředních románů polských překládalo se u nás až nadbytek, ke stěžejním básnickým dílům přicházíme většinou teprve nyní. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Thomas de Quincey, Johanna z Arku. Přel. A. L. Stříž. Upravil Jan Zrzavý. Vyd. Družstvo přátel Studia (Lad. Kuncíř Praha II Spálená 15) Praha 1920. Str. 61. — Není to životopis nové katolické světice, nýbrž pouze několik pohledů do jejího života, vylíčených (1847) hlavně naproti poznámkám známého protikatolického dějepisce francouzského Micheleta. Tyto někdy zjevné, někdy skryté narážky kromě jiných obtíží původního slohu i překladu ztěžují četbu spisku jinak zajímavého a dnes částečně časového, tak že s požitkem si jej přečte pouze čtenář vzdělaný.

Josef Kejdana, Doktor Petřík. Povídka ze života. Nakl. Jan Kotík Praha-Smíchov 1920. Str. 167. 2. vydání. C. 8 K. — Mlynářka dala vystudovati syna po dělnici, Petříka, ale nedala mu své dcery. Ta se vdala nešťastně, a když syn její má si vzíti dceru známé z Prahy, svedené spolužákem Petříkovým, taktéž lékařem, nevěsta shledavši, že poručníkem Petříkem, nenapravitelným karbaníkem, o svůj majetek připravena, utopí se. — Zauzlený příběh jest na několika místech pravděnepodobný. Děti namnoze mluví nedětsky. Lékaři obyčejně nebývají hned po zkouškách jmenováni obvodními. V létě se na venkově ani vzácným hostům v pokojích nezatápí (59.) Mezi mší sv. se rakev nevykrápí (124.) Ve vlastním domě a bytě se nebere podnájemník (42.) Neříká se: tolik mnoho, z koupi atd.

Karel Piskoř, Zelený slunečník. Humoresky a satiry. Praha 1920. Str. 224. — 21, nejvíc humoresek, jejichžto předností jest, že nejsou sprosté a že nejsou všechny pouze erotické. Jadrného, samorostlého, nehledaného humoru v nich není sice mnoho, ale celkem se příjemně čtou. Též mluva je správná, až na nějaké to z něj a pod.

M. Prévost, Láska slepého umělce. Přel. Stanislav Krotký. Praha 1920. Str. 116. — Slepého ladiče pian, v němž jen okolí zná velikého umělce, zamiluje se paní, trávící dny v osamělém zámku, trpící srdeční vadou, zanedbávaná zhýralým manželem. Ze žárlivosti zaváže jej slibem, že po její smrti nebude nikomu nikdy hráti. Poměr jejich zůstal pořád pouze platonským. K útěku a rozvodu náhodou nedojde. — Četba jako ty osoby nezdravá, místy opakováním a rozvláčností unavující.

A. Dumas, Láska námořníkova. Románek. Přel. K. Lužan. Praha 1920. Str. 128. — Několik ruských, ztroskotalých námořníků zachrání se na pobřeží hollandském, osvobodí rodinu bohatého obchodníka, přepadenou válečnými loupežníky — jsmeť ve válkách napoleonských r. 1812 — a náčelník jejich odveze si, opět ne bez dobrodružství, její dceru za manželku. — Zajímavé, napínavé vypravování dospělého čtenáře mile pobaví.

Odněmčme se! Napsal V. Hradský. Nakl. V. Kotrba v Praze 1920. Str. 30. C. 80 h. — Odněmčením myslí p. spis., abychom se vymanili z protestantismu, nejen čistě německého, nýbrž i

z toho, který náš dějepis, naši belletrii, naši politiku otravuje. Nejvíc mluví o osobě Lutherově, navazuje na jubilejní rok 1917. Místy přestřeluje: neníť němectví jen protestantské, nýbrž i katolické, jež nám ještě dlouho může býti nedostiženým vzorem, daleko víc nežli na př. „vznešený národ francouzský“! Nadpis i směr spisku vůbec počítá příliš s nynější chvilkovou horečkou protiněmeckou, která však republikánským nadvlastencům nevadí protináboženské německé zboží (freie Schule, Freidenker atd.) u nás šířiti a bude-li třeba, s nevěreckým němectvím proti nám se spojiti. Národnostní fanatismus křesťanským není, a zpronevěříme-li se této zásadě, budeme vždy jen vyháněti čerta belzebubem. Té uznalosti nevěreckého „národu“ zkusili jsme za své sebezapomínající vlastenectví snad už dosť, abychom byli poučeni, kudy dále jíti, totiž všelidským náboženstvím sloužiti vlasti! Na str. 26 se praví: „Hus pobloudil, ale věřil katolicky“; i jinde se vyskytují výroky nedobře rozmyšlené.

Nová církev. Napsal Josef Strom. Nákl. vlastním. Praha 1920. Str. 32. C. 1·40 K. — Ve spisku tom se vypravuje, jak v jedné osadě, kde p. farář sháněl ovečky pro svou novou církev, obojí strana se domlouvá a své stanovisko hájí. Obrana katolická vypsána prostě, ale celkem případně, na str. 25 trochu příliš theoricky. Dobře zdůrazněno, aby se katolíci sami rázně chopili sebeobrany. Odkud nová církev jest podporována, mohlo býti zřetelněji vysloveno; lidé vidí a slyší, že nová církev jest cosi „republikou“ favorisovaného, nutno tedy jim také stále opakovati, že v té věci jsou vyšší instance než „republika“ a její ministři a že podle odvěkých zkušeností právě ti bývají hrobaři států, kteří náboženské spory rozdmychují, pročež není divu, že dříve státní moc proti takovým kazimírům i svými prostředky zakročovala. — Spisek hodí se ku hromadnému rozšiřování.

Rozhled

Náboženský.

m. — V posledním čísle krakovského „Przegladu powsz." (1920, č. 7.) uvažuje jeho redaktor Jan Urban T. J. o úkolech katolicismu v dnešních rozvrácených poměrech ruských. Líčí nenávist bolševiků hlavně proti pravoslaví, jež poskytovalo tolik úsluh carismu a bylo skutečně nejednou zdrojem pogromových agitací. Dnes úřední pravoslaví rozbité, oloupené o jmění, zbavené všelikého vlivu na běh veřejného života, má již dosti četné své mučeníky. Pronásledování probudilo dle zákona reakce náboženský smysl zvláště ve venkovském lidu, kde bolševici jsou nenáviděni. Přes to dlužno předvídati, že při rozsáhlé propagandě atheismu zvláště ve vojsku a ve škole a při hovění nízkým pudům mladé pokolení buď víru ztratí nebo se vychová v nenávisti k ní.

Není však obavy, že by většina ruského národa na dlouho odvrhla všechno náboženství; neboť v ruské povaze tkví příliš mnoho prvků citových a mystických, než aby tam byl trvale možný chladný a suchý atheistický racionalism. Rus, kterému vštípí nenávist ke kostelu, popu, obrazům, sám si vytvoří náboženství bez obrazů, popa a kostela, ale bez náboženství dlouho nebude. Za těch podmínek pravděpodobně bude znesnadněno obrození úřední církve pravoslavné, za to připraví se půda nejrůznějšímu sektářství, jež ostatně kvetlo v Rusku i v dobách nejvyšší moci „státní" víry.

Práce na tomto poli musí se chopiti také katolicism. Má tu poslání nejen náboženské, paralysovati totiž sektářství, ale i kulturní: dáti novému Rusku nové základy k organisaci národního života dle vzoru evropského. Aby však vyhověl této úloze, musí katolicism v Rusku sám od základů změniti svou dosavadní organisaci. Dosud byl ruský katolicism vlastně jen pokračováním nebo expositurou církve polské. Vešel do carské říše jako uzavřená církevní organisace teprve po rozboru Polsky a byl pokládán za náboženství polské. Své poslání tu vykonal: chránil polský lid a v širokých vrstvách pravoslavného lidu aspoň odstranil předsudky, které po věky mu byly vštěpovány, že katolíci nejsou křesťany; svými kostely a při nich se nalézajícími ústavy vytvořil pak četné podpory pro budoucí katolickou práci.

Dosavadní úloha polské církve v Rusku je již skončena. Církev katolickou čeká tu nyní úkol missií mezi jinověrci, především pravoslavnými. A to si vyžádá dalekosáhlých změn. Z nich rozebírá článek otázku biskupů, rozhraničení některých diecesí, missionářů atd. Na konec pak dotýká se všeobecně zajímavé otázky: jaký obřad šířiti při kat. missii v Rusku, latinský či řecko-slovanský? Z četných důvodů, jež ostatně jsou samozřejmy, uznává za nejlepší

ponechati příchozím úplné svobody ve volbě obřadu. Aby pak se zabránilo různým sporům a neporozuměním, jež se vyskytují dosti často tam, kde je vedle sebe několik katolických církevních organisací různých obřadů, doporučuje zachovati v Rusku zásadu jednotné jurisdikce církevní. Souhlasně se starověkou praxí ať je na jednom území jeden biskup, jehož pravomoci podléhají všichni věřící, náležející k jakémukoliv obřadu katolickému. Takový společný biskup měl by ovšem právo celebrovati podle potřeby v obojím obřadu. A snad důsledně i kněží měli by totéž právo. Takové střídání obřadů nejlépe by symbolisovalo jednotu víry při různosti formy.

Takového způsobu organisace kat. missií v Rusku zastává se také známý arcibiskup polský E Ropp v římském časopise „Civiltà Cattolica“ (5. června t. r.) Je to ovšem způsob odlišný od dosud zachovávaných norem. Různé obřady žijí vedle sebe a často soupeří spolu, jsouce pokládány nejčastěji za útočiště té či oné národnosti. Ještě v posledním desítiletí utvořila ap. Stolice zvláštní biskupství pro sjednocené Rusíny v sev. Americe a apoštolské vikariáty v Bosně a v Brasilii. Přijetí návrhu arcib. Roppa bylo by tedy průlomem do dosavadní praxe a smělým pokusem. Ale což na tom! Právě v Rusku objevují se nové problemy a nové úkoly katolicismu, jež přivodí potřebu vyzkoušeti nové cesty.

*

O protestantismu a katolictví píše marburský prof. Dr. Heiler (prot.), spisovatel děl o modlitbě, o tajemství modlitby, o Lutherovi, a posléze o podstatě katolictví, v němž jako jiní spatřuje více synkretismu, než možno dokázati, nehledíc k tomu, že i v primitivních a jiných náboženstvích, tedy prý složkách katolictví, jsou živly správné, přírodě a lidstvu přiměřené. „D. Protestantismus ist diesseitiger, weltfreudiger. Diese weltoffene u. kulturfreudige Religiosität hat jedoch auch ihre Kehrseite: v evangelickém křesťanství (= protest.) ustupoval nadsvětský život v Bohu a s Bohem často příliš do pozadí naproti světskému působení (Berufswirken u. Kulturschaffen), což ochudilo a zplanilo zbožnost . . . Modlitba je srdcem a duší zbožnosti, nejspolehlivějším měřítkem pro výši náboženského života; proto jest něžný a čistý mystický život modlitby nejskvělejší apologií katolictví. Zář tohoto života modlitby je tak skvělá, že přezařuje všechny temné stránky katolictví. Všechny ty náboženské i ethické bezcennosti (Unwerte) katolického církevnictví vyvažuje plná hodnota (Wertfülle) mysticko-katolického života modlitby; všechno to šeredné, nemravné a nenáboženské, co se v římském katolictví staletími zahnízdilo, ustupuje kráse, požehnání (Segenskraft) a božskosti katolické modlitební mystiky“. „Kdo v některém katolickém kostele ty modlící se lidi v jejich rozjímavém tichu a zbožném ponoření (andachtstiefen Versunkenheit) pozoruje, musí uznati, že v této církvi skutečně žije duch boží, že zde krouží božský život, přese vše nekřesťanské a protikřesťanské, co se do ní vplížilo. A kdo v evangelických kostelích pátrá po parallele k

tomuto životu, tomu s bolestí jest seznati, že ničím podobným se vykázati nemohou".

Prof. Heiler není z protestantských učenců sám, jenž v tomto (protest.) vyznání postrádá zpytování svědomí, zpovědi, oběti, citu autority, ba dokonce toho, co dříve s jinými nazval magií, bohocty — eucharistické! Není divu, že mu kterási dáma, pocházející z protestantských vedoucích kruhů, napsala: Vaše kniha mně připadá jako bolný, teskný pohled na zašlé nejvniternější čisté zažitky, který vyznívá v slova: Tak idealního, tak čistého procítění Boha (Gotterleben), jak jsem je nalezl jako dítě v lůně své církve, u vás protestantů již neuvidím".

Po „zvniternění" duševného života volají teď mnozí; v něm, nikoli pouze ve vědě, v technice a v civilisaci, hledají jádro kultury, opravdového lidského pokroku. Ani věda skutečná, tedy na pravdě založená, ho sama nepodá, tím méně věda, kterou po čase nutno „odbourávati", tak jak se ukazuje nutným ve vědě na př. dějepisné nebo přírodnické, jíž obojí od staletí právě nejvíce zneužíváno proti katolictví.

N a š e m u zvniternění překáží nejvíce rodová česká p o v r c h n o s t a l e h k o m y s l n o s t, podporovaná teď nadmíru vzrostlou d o m ý š l i v o s t í z dosažených (skutečných neb jen domnělých) úspěchů. Slov nahoře uvedených (o mystice atd.) by naše vládnoucí veřejnost nepřijala leda s posměchem. A v tom jest nesnáz našeho znovuzrození, ale i vážné nebezpečí pro budoucnost.

*

O poměru k a t o l i c k é c í r k v e v našem s t á t ě čteme v novinách naší strany vývody a m e r i c k é h o rev. Oldřicha Zlámala a mezi nimi také věty: „Církev od státu bude oddělena — o tom nikdo nepochybuje a věřící sami si toho přejí — ale rozluka tato bude spravedlivá oběma. Řekl to muž u všech svobodomyslných stran na slovo vzatý, řekl to sam president Masaryk".

V redakcích novin naší strany mělo by přece býti poněkud jasněji aspoň v z á s a d n í c h o t á z k á c h; když už jinak o podrobnostech kolik hlav, tolik smyslů, aspoň celkový plán by měl býti jednotný. Sice obecenstvo, nynějším státním úřadováním beztoho až ku zbláznění popletené, nedoví se pravdy ani z tisku, který stranou určen v těchto otázkách je poučovati.

Druhá z uvedených vět („Řekl to muž . . .") by snad mohla býti směrodatná v Americe, kde president je skoro diktatorem a není, jako tuším žádný z jeho předchůdců (až snad na Roosevelta?) nebyl, zapřisáhlým nepřítelem katolické církve, ač ta tam stojí naproti ohromné většině asi půl sta protestantských denominací a ostatních protivníků.

Co se všecko v Americe před revolucí „v žáru boje" řeklo, dosud zevrubně nevíme; víme toliko, že se všechno nesplnilo, z části také proto, že splněno býti nemohlo, jelikož žádná ze smluvních stran

nebyla k dojednání způsobilou, a povaha předmětu všelikou přesnou smlouvu vylučovala.

Jsme vděčni americkým missím, že nám v těžkých začátcích svojí mezinárodní váhou přispěly, neboť není pochyby, že nebýti zahraničních, ovšem nejen amerických brzdařů, byla by luza, volnomyšlenkáři a kněžskými zaprodanci — p. Krojher teď už snad promine, že to slovo opakuji — štvaná, připravila pogromy českému katolictví, aby odvráceny byly od pravých škůdců vlasti. Ale chyba byla v tom, že naše obecenstvo pořád odkazováno na vzory a řeči americké, jež nám pomoci nemohly a nemohou, i že zdůrazňována autorita, která nám pomoci nechtěla, spíše právě naopak. Nyní, kdy nám oči snad už s dostatek otevřeny, můžeme vysloviti podivení nad tím, že naší straně u pramene v Praze se neotevřely dřív a že jich neotvírala celé ostatní oblasti českokatolické v čas. Jestiť prý první mrzutost vždycky ještě lepší než poslední!

K prvé větě rev. O. Zlámala podotýkáme jen, co jsme tu již poznamenali: Odluka církve od státu jest apoštolským Stolcem v zásadě odsouzena a jen jako menší zlo připouštěna. Že u nás bude provedena, jest možno a snad pravděpodobno, ale vzhledem k nebezpečí náboženskému, které přináší, nemělo by se o ní mluviti jako o věci samozřejmé; opakuji, že nejsme v Americe, pod americkými úřady, které ke všemu „církevnictví" bývají více méně lhostejny, nehledě k tomu, což opět a opět zdůrazňujeme, že ani v Americe nejsou poměry tak skvělé, jak se nám líčívají, ba jsou namnoze velice smutné, takové, na jaké ani z daleka nejsme vyzbrojeni!

Zcela nesprávný však jest výrok, že čeští „věřící sami si toho přejí", nesprávný už proto, že ti věřící z pravidla ani nevědí, co to jest, co odluka ta vlastně obnáší.

A co hlavního: Kdo pak je ten stát, od něhož se má církev odloučiti? Není to přece vláda ani vládnoucí strana! Nynější náboženský rozvrat sice nás vyléčil ze sebeklamu, že český nebo československý národ je téměř celý katolický, vniterně katolický, ale v takové menšině tu katolictví přece jenom není, aby se odlučovalo samo od sebe! Myslíme proto, že lépe jest buditi je ke statečnému odporu nežli k resignaci, neboť jakmile dojde k jednání o rozluku, jen zmužilost a nikoli povolnost bude s to, aby rozluku učinila — nikoli spravedlivou, té se nadívati nesmíme! nýbrž — aspoň snesitelnou, kdybychom v odporu měli podlehnouti. Nedošlo ještě v žádném z nových států k rozluce a lze silno pochybovati, že k ní v Maďarsku, Rakousku, Jugoslavii nebo Polsku dojde — proč bychom se právě my již napřed vzdávali boje s volnomyšlenkářstvem a zednářstvem?

Bartoškův návrh, jímžto měla co nejokázaleji zahájena býti zákonodárná činnost voleného NS, poukazuje sice svým původem výše než k volnomyšlenkářským advokátům, ale ani proto nesmíme se s ním smiřovati!

*

T. ř. čs církev kdysi, žádajíc na „nejvyšších místech“ o podporu, tedy hezky reformně, slíbila, že bude moci brzy praesentovati půldruha tisíce svých, tedy odpadlých kněží. Podmínka ta přijata, ale ačkoliv nesplněna, podporou se neskrblilo; má li totiž církev katolická u nás býti potřena, jest podle osvědčených vzorů velmi účinným prostředkem, když se podporuje rozkol, t. j. když údové církve se potírají sami a vláda pomáhá odpadlíkům.

Pravíme: podle osvědčených vzorů, a vzpomínáme si hlavně na t. ř. Deutschkatholicismus (Ronge a Czerski ze čtyrycátých let min. století), kde věci skoro na vlas tak se vyvíjely, jako teď u nás. Že budou také takový konec míti, jsme přesvědčeni, a o to se třeba přičiniti. Jedna věc však ani v Deutschkatholicismu tolik netrkala jako u nás, totiž ustavičné ženění „reformistů“, masopust v permanenci.

Někteří už se toho manželského štěstí nabažili a hlásí se k návratu, ale jiní, teď prý už i na Hané, hrozící mezery zavčas vyplňují.

V začátcích „reformního“ hnutí jeden jeho hlasatel (Is. Zahradník) v Brně na schůzi duchovenstva lomil rukama nad svatokrádežemi, kterých prý se dopouštěly vídenské arcivévodkyně, přistupujíce za svého prý rozmařilého života často ke svátostem. Spasitel kdysi řekl také: „Pokrytče, vyhoď napřed trám z oka svého a pak přihlédneš, abys vyhodil třísku z oka bratra svého“ (Mt 7, 5).

Násilné zabírání kostelů a far nedávno teprve vláda prý zakázala; ale provádí se dál, i za osobní assistence úřadů. Myslíme, že by bylo dobře v novinách místo stereotypního rozhorčení a rozčilení obyvatelstva toto upozorniti, že lepší je v takových případech: proti slovu slovo, proti činu čin! Nerozumějí-li úřadové, co znamená pro stát občanská válka, nuže ať se o tom přesvědčí; naše strana tím vinna nebude. Ani tím, že se zákony dosud platné bezohledně i úřednictvem porušují!

Naléháno také na to, aby odpadlí kněží v ministerstvu odpadli také od referátu o náboženských záležitostech katolických. Stalo prý se tak, ale zprávy ty byly dosť neurčité; naše pražské noviny měly by tu býti na stráži a přesně oznamovati, co a jak — neboť že zprávám vládním nemožno vždy věřiti, dokázáno snad už s dostatek.

O Hlučínsku napsaly tamní Katolické noviny: Není u nás žádného kněze, který by nevyznal: Germanisace má sice mnoho zla v zápětí, ale raději bychom připustili, aby se nám naše dítky poněmčily, než aby ztratily víru.

Že to také hlas lidu, tedy nejčistší demokratie, přesvědčí se čeští světlonoši na Hlučínsku asi brzy. Lid, který se za tak dlouho ubránil úřednímu protestantismu, ubrání se zajisté i úřednímu neznabožství, a to tím spíše, jelikož v protestantismu přece bylo a jest něco náboženského, kdežto v českém husitství není nic než bezedná prázdnota a pitomost.

*

sp. — Poslední dni Viktora Huga. Ke zprávě o obrácení básníkově a absoluci s balkonu dané, jak ji dle anglického časopisu Stella Maris 1920 (č. 85, leden str. 7) uveřejnila La Croix ze dne 20. ledna 1920 a jak ji v podstatných rysech podává Hlídka v čís. 3. t. r. (str. 165), třeba přičiniti některé dodatky a opravy podle kritického článku A. Dechèna v Études (La dernière heure de Victor Hugo, Études 1920, červen, str. 559).

Kněz, který časopisu Stella Maris podal zprávu, jmenuje se F. M. Drévès a je členem kongregace pro zámořské missie v Anglii (ne jesuitou) a jako svědka cituje francouzského abbé, jejž nazývá P. Louis. Vlastní jméno tohoto osmdesátiletého, ještě žijícího kněze jest abbé Eduard Baste. P. Baste byl v důvěrném styku s Viktorem Hugem, a na něho se A. Dechène obrátil, aby dostal spolehlivé zprávy. Pravda jest podle výpovědí P. Baste, že básník po celý život dostál svému slibu, že se bude denně modliti „Zdrávas Maria". Podobně že mariánský oltář v ústavě, kde P. Baste byl duchovním správcem, zdobil, ne však osobně, nýbrž posílaje tam svého zahradníka. Při rozmluvě o spisech básníkových na otázku V. Huga, „Co soudíte o mých spisech?", odpověděl P. Baste: „Některé z prvních Vašich prací jsou velmi krásné a zdají se psány pérem anděla", načež básník sám snivě doložil: „Ano, ale potom... bylo to jiné péro...". — Stran konverse a absoluce vyprávěl P. Baste toto: „Brzy po mém setkání s V. Hugem volaly mne apoštolské práce do Anglie. Když jsem se r. 1885 vrátil do Paříže, slyšel jsem tam z hodnověrného pramene vypravovati o obrácení básníkově před smrtí († 22/5. 1885), tak jak nyní oznamováno ve Stella Maris a La Croix (Viz Hlídku u. m.) Co se mne týče, nemám osobně ani sebe menší pochybnosti, že básník skutečně křesťansky zemřel".

Nebyl to tedy ani P. Drévès ani abbé Baste (P. Louis), který básníka absolvoval, P. Baste referuje pouze to, co slyšel; neudává ani osob, které mu to pověděly, pouze tvrdí, že jsou věrohodny a že on sám jest o pravdivosti vypravování přesvědčen.

A. Dechène zkoumá ve svém článku kriticky, jakou jistotu má celé vypravování (o věrohodnosti P. Baste ovšem nepochybuje.)

Nejprve nahlédl do zpráv novin té doby, hlavně katolických, které přirozeně na obrácení básníkově měly větší zájem. Le Correspondant, L'Univers, Le Monde rozepisují se dosti široce v číslech ze dne 21., 22., 23. května 1885 o nemoci a smrti V. Huga, ale nezmiňují se o obrácení. L'Univers ze dne 23. května píše, že podle výpovědí těch, kdož byli při smrti básníkově, zemřel Hugo ve svém úplném indifferentismu, a že list kardinála, kterým mu sv. svátosti nabízel, nebyl mu asi vůbec oznámen.

Dne 3. června píše však Le Monde: „Byli jsme tázáni, zda-li jest pravda, že V. Hugo žádal jednoho ze čtyř lékařů, kteří jej ošetřovali, aby mu zavolal kněze, a že lékař toto výslovné přání vyřídil jeho rodině. Nemůžeme odpověděti na tyto choulostivé otázky, ale

považujeme za svou povinnost tuto se o nich zmíniti jako ozvěně pověstí, které včera po celý den kolovaly“. E Lockroy (jeden z vůdců zednářů, který až do posledního okamžiku střežil lože V. Huga) a Dr. Sée podali v přípise dne 6. června redakci denníku Le Monde podaném energický protest ve svém jménu a ve jménu Dr. Vulpiana proti této pověsti; podobně popíral kolující zprávu jiný lékař Dr. Després v Matinu, který doložil: „Co mohu říci, jest pouze to, že podle slov věrohodné osoby ani nabídka Msgr. Freppela ani list kardinálův nebyly Viktoru Hugovi ohlášeny“.

Denníky oznamují v těchto dnech také známá slova závěti básníkovy: „Prosím o vzpomínku všecky duše; odmítám modlitby všech kultů; věřím v Boha“ („Je demande des prières à toutes les âmes; je refuse l'oraison des tous les cultes; je crois en Dieu“.)

Proběhlo novinami dále ještě jiné vypravování o smrti básníkově (které otiskují také Études 1902, sv. 90, str. 457 dd.) Jistý herec, který se přišel podívat na mrtvolu Viktora Huga hodinu po jeho smrti, byl překvapen výrazem pravé zoufalosti, která se v zledovatělém obličeji zračila, a zároveň si všiml, jak ruce jsou zkroucené. Sluha básníkův, kterého na to upozornil, odvětil: „Ach, pane, Viktor Hugo se před smrtí zoufale vzchopil, a s rukama křečovitě zaťatýma dvakráte zvolal: Kněze! kněze!“

Vše, co posud řečeno, nepotvrzuje ovšem pravděpodobnosti vypravování o konversi básníkově, a zejména lze dle A. Dechèna s určitostí říci, že nikdo z lékařů nebyl prostředníkem mezi V. Hugem a knězem, jak pro jejich určité popírání tak vzhledem k jejich beznáboženskému životu.

Ale nejsou snad jiné důvody nebo jiná fakta, která zprávu o obrácení a absoluci potvrzují? Pro nás katolíky, pokračuje Dechène, skutečnost, že V. Hugo si zachoval úctu k nejčistší Panně, jest pohnutkou, abychom obrácení jeho měli za pravděpodobné. Lze si mysleti, že by Matka Páně v nejtěžší chvíli opustila toho, který s takovou věrností zachovával slib daný matce své a modlíval se denně „Zdrávas Maria“, a zdobíval oltář P. Marie?

V domněnce této nás utvrzuje další skutek, že nejenom mnozí z členů rodiny jeho vedli dobrý křesťanský život, nýbrž že některé osoby příbuzné velmi se za jeho obrácení modlily. Jeho švakrová dle výpovědi P. Baste obětovala zaň velmi často sv. přijímání a sestřenka Karmelitánka zaň po celý život modlitby k nebi vysílala a jistě i oběti přinášela.

Známo je dále, že přátelé básníkovi z Pařížské lóže velmi úzkostlivé střežili byt a smrtelné lože jeho v poslední dny, zvláště uvedený už Lockroy se od jeho lože ani nehnul. Není to znamení, že V. Hugo v poslední době nějakým způsobem dal na jevo, že se v něm stal obrat, nebo že si přeje zemříti v míru se svým Bohem a se svou církví?

Co však nejvíce mluví pro pravděpodobnost obrácení, je zaručená událost, kterou A. Dechène podrobně vykládá. R. 1883 přišel koncem

dubna do Paříže ctihodný Don Bosco z Turina. Příchod kněze v pověsti svatosti žijícího a velikého organisátora mládeže způsobil nemalý rozruch a Bosco byl zasypáván návštěvami. Také Victor Hugo ho dvakráte navštívil, a podle všeho velmi mu na tom záleželo, aby mohl s ním promluviti, neboť ačkoli mu při prvé návštěvě bylo 3 hodiny čekati, neodešel, nýbrž vyčkal, až naň došla řada. O rozmluvách Don Bosca s básníkem máme úplně spolehlivé zprávy, neboť brzy po té Bosco vše diktoval a diktát vlastním podpisem potvrdil. Jest pochopitelno, že apoštolský kněz v rozmluvě brzo zabočil na pole náboženské; ale při první návštěvě choval se Victor Hugo zprvu zcela odmítavě, opakuje stále, že chce žíti a umříti jako „filosof“. Ale na konci, když Bosco důrazně a vřele zároveň jal se mluviti o věčnosti, jež Hugovi brzo nastane, změkl ten a doznal, že Don Bosco s ním promluvil skutečně jako upřímný přítel. Žádal, aby směl ještě jednou přijíti, a teprve nyní oznámil své jméno, zanechav visitku. Při druhé návštěvě chopiv Don Boska za ruku řekl mu: „Nejsem takový, za jakého jste mne včera snad měl. Byl to ode mne žert, a snažil jsem se hráti úlohu nevěrce. Jsem Victor Hugo, a žádám Vás, abyste zůstal mým dobrým přítelem. Věřím v život nadpřirozený, věřím v Boha, a doufám, že zemru v rukou katolického kněze, který by doporučil mou duši Stvořiteli“.

Tato jasná slova velmi potvrzují pravděpodobnost zprávy o pokání Victora Huga. Jsou ovšem v odporu s deistickým zněním závěti básníkovy; ale to dle Dechèna lze vysvětliti: k Boskovi mluvil Hugo ze srdce a přesvědčení, závět byla psána pro veřejnost a vypočítána na effekt u davů.

*

Zmínka o náboženských „zaostalcích“ mezi lékaři (srv. zde str. 410) budiž doplněna také tímto příspěvkem. Žák slavného berlinského chirurga Langenbecka († 1887) Schleich vypravuje, jak jedenkrát L. prováděl vzácnou tehdy operaci požeráku a hrtanu. Rozradostněni zdarem operace zapomněli říci ošetřovatelce, že nemocnému (již po třetí tak operovanému) nesmí dát ani kapky nápoje (žízeň prý po takové operaci bývá hrozně palčivá). Nemocný prosil a ošetřovatelka mu dala mléka, niti se potrhaly, mléko se rozlilo do prsou a člověk do večera zemřel.

Ráno přišli assistenti k obvyklé „zprávě“ k L., ale dozorce kliniky Dr. Z. je vrátil, že p. tajný rada se uzavřel: byl tam celou noc, „dlel (lag) před Ukřižovaným a pořád se modlí“. „Obraz citu viny (Schuldgefühl) tohoto genia, dodává Schleich, neopustil mne nikdy — stal se mi svatou závětí“.

Jak náš prof. Dr. Maixner nedávno zesnulý přivítal svého Spasitele v Nejsv. svátosti, chystaje se na onen svět, vypravovaly noviny: z úcty nechtěl ani zůstati na lůžku, aby mohl Tělo Páně přijmouti kleče, a to v nejsvátečnějším úboru.

Vědecký a umělecký.

V Paříži byla veliká slavnost dadaistů, elegantním světem hojně navštívená. K popisu dadaismu minule zde (419) podanému přispějž několik ukázek z myšlenkové dílny dadaismu francouzského. K oné slavnosti napsal Tristan Tzara několik programních vět, na př.: Umění je vzácnější než klobás, než žena, než všecko. — Kubismus představuje nedostatek idei. — Paralysa je začátek moudrosti.

Malíř Picabia pravil: Malujeme, aniž hledíme zobrazovati předměty, píšeme, aniž hledíme na smysl slov. Nehledáme leč rozkoš vyjadřovati se, ale dávajíce obrazcům, jež kreslíme, slovům, jež sestavujeme, smysl symbolický . . . nejen mimo zvyk zavedený, nýbrž ve spojitosti docela náhodné. Jakmile dílo hotovo, spojitost nezajímá mne již, náleží minulosti".

Slavnost zakončena tímto sborem: „Plus de musiciens! Plus de peintres! Plus d'écrivains! Plus de republiques! Plus de religions! Plus de science! Plus d'humanité! Plus de rois! Plus de socialisme! Plus de bolchévisme! Plus rien! Dada, Dada, Dada!"

H. Albert odvozuje dadaismus od Němců, kteří hrůzám války utekli do Švycar, do Cyrichu, a tam 1917 založili d., aby napodobením dětských zvuků své rozrušené nervy léčili.

Futurismus, předchůdce d., vznikl, jak známo v Italii. Že by dadaismus poskytoval čivům léčiva, nesnadno věřiti; spíše nutno se obávati, aby se lidé z něho nezbláznili — dadaisté ve svých schůzích aspoň si počínají jako nejhorší ztřeštěnci.

*

O básnictví mladých uvádí „Lit. Echo" (1920, 21) slova D. H. Sarnetzkiho, která m. m. platí též u nás: Nacházíme nejrozmanitější typy, a přece mají všecky ve svém nedostatku nadání cosi společného. To je tím, že tito básníci pracují podle pravidel převážně rozumem; jejich opojení (Rausch) není citovým opojením duševné extase, třebas by to tisíckrát zdůrazňovali, nýbrž umělou vášní, a schválnost, hledanost (das Sucherische), mermomocí činné úsilí o nové city, uplatňování neslýchaných duševných požitků, které to své já zbožňují (vergotten), vynalézání nových slovních tvarů, snaha dávati slovům dosud neznámý výklad a výraz nevysloveného . . . dává tomu básnění onu divně chladnou stejnoměrnost, která různost původců smazává . . . Toť vada nejmladších, že lámajíce a rozplýtvávajíce své síly chtějí něco nemožného, a tím pozbývají své osobitosti . . . Vlastní citový život se dusí pod přívalem slov, který má býti citem a není ničím jiným nežli mluvením bez hořící duše, nejchladnějším opojením a zažitkem mozku".

Nedostává se hloubky duševnému životu nynějšímu a v ní zakotvených pevných směrnic života, jež nazýváme přesvědčením. Pozo-

ruje se a ví se ledacos, ale neodhaduje se vyššími měřítky, a proto ani nepronikà do tajnějších záhybů duše po vyšším toužící. Planina, jednotvárná planina!

*

m. — Bývalý státní školní knihosklad nazývá se nyní „státní nakladatelství“. Zdá se, že už tímto jménem chce naznačiti širší, neomezený obor svého podnikání, jak viděti už také z dosavadní jeho činnosti: vedle školních knih začal vydávati „Občanskou knihovnu“, vydal publikaci „Mánes mládeži“ atd., a to za ceny mnohem nižší než je zvykem nakladatelů z povolání. Není proto divu, že tito vidí ve státním nakladatelství nového nepříjemného a nebezpečného konkurenta — nebezpečného hlavně tím, že pomocí škol, úřadů atd. bude levně a jistě účinně agitovati pro svá díla. Bude-li passivní, zaplatí to „stát“, t. j. obecenstvo, jenom že jinou cestou než u jiných nakladatelů.

Dle posledního čísla „Topičova Sborníku“ chce prý stát, aby měl dosti zboží, prohlásiti své výhradní právo na spisy všech autorů, jimž vypršela zákonitá ochranná lhůta. A půjde prý možná i dále v této snaze, jejímž pozadím jest ovšem jen potřeba umístiti několik „těch, kteří se dosud nedočkali“. Nějaký ten zákon už se na to vyrobí. List se těší, že to dopadne se státní literaturou zrovna tak, jako s každým ostatním zbožím, se kterým stát dosud hospodařil . . . Ostatně možná, že i v této věci tane naší vládě na mysli příklad bolševického Ruska, jež také založilo velký státní ústav na vydávání literatury, zatím ovšem jen kommunistické.

*

Máme už také oficielní kommunistické básníky české. Vedle Neumanna — a jeho německého společníka-žida H. Sonnenscheina — vystoupil v poslední době Jos. Hora, kritik a autor básnické sbírky „Strom v květu“. Nyní vydal novou knihu básní s názvem „Pracující den“. Na otázku, co jest vlast, odpovídá básník, že tam je vlast, kde všecko náleží všem... Není to jen časový ohlas starého: Ubi bene, ibi patria? Řečníky (své strany ovšem) přirovnává ke zdravému vzduchu proudícímu ulicí a opěvuje davy lidu, které hlučí pod karabáči ženoucími je v před „na syrové zdi bank a ministerstev . . .“

*

Kdežto mnohé staré lit. časopisy pro stále se zhoršující tiskové poměry omezují značně svůj rozsah nebo váznou, ba docela zanikají (na př. i Lumír), vznikají na druhé straně stále časopisy nové. Tak stoupenci nejmladšího moderního umění (kubismu) začali vydávati objemnou a nákladnou revui „Musaion“, již vede hlavně Jos. Čapek; svazek stojí jen — 34 Kč! Dr. Jos. Bartoš založil a pořádá „Český časopis estetický“ jako čtvrtletní „sborník pro estetiku, vědy sousední a uměleckou výchovu“. Čtvrtletně vychází

také za redakce univ. doc. dra Ant. Frinty „Živé slovo“, jež hodlá pěstovati a tříbiti fonetickou čistotu i krásu jazyka, se zvláštním zřením ke hluchoněmým. Redaktor v prvním čísle pojednává zajímavě o přízvuku na předložce, dotýkaje se výjimek zaviněných důrazem a slovosledem; proti dru Královi zastává se českých jambických veršů uvedených daktylem.

Současně skoro objevily se tři knihopisné časopisy: „Česká bibliografie“, „Knihy a knihovny“ a „Naše kniha“, ale zdá se, že všechny již tonou ve vydavatelských nesnázích. A konečně ani za pravidelných poměrů by se neudržely tři takové roztříštěné podniky, odkázané přece jen na velmi omezený počet odběratel, zvláště pěstují-li, jako první, jen pouhou suchou bibliografii. Poláci již dávno rozřešili tuto otázku prakticky známou revuí „Książka“, jež přinášela úvodní článek o některé lit. otázce, pak objektivní kritiky nových spisů ze všech oborů věd a umění, úplnou bibliografii nejen knižní, ale i časopiseckou a novinovou, přehled všeho, co se píše v cizích literaturách o Polsku, a konečně množství drobných zpráv, oznámení atd. Všechno sestaveno neobyčejně přehledně a soustavně, takže odběratel měl úplný obraz o tom, co se v každém oboru literárním a vědeckém děje nebo teprve připravuje. Za války revue zanikla jako skoro všecky vážnější vědecké a lit. polské časopisy, za to začal tuším minulého roku vycházeti nový kritický a bibliografický měsíčník podobného směru pod názvem „Książnica polska“, letos pak založena ve Varšavě na širším ještě podkladě velká revue „Nowy przegląd literatury i sztuki“ za redakce W. Kościelského, St. Żeromského, W. Berenta a Staffa. Ovšem tyto časopisy pro své vysoké ceny, mnohem vyšší ještě než u nás, jsou nám dnes nepřístupny, tak asi jako většině polských intelligentů.

Vychovatelský.

m. — Třetí katechetský kurs na Velehradě, konaný od 3.—5. srpna, ukázal ještě zřejměji než loňský, že vývoj těchto kursů u nás jde stále více směrem praktickým a opouští tak směrnice, jež byly vytýčeny na kursu prvním. Ale je to vysvětlitelno již tím, že pořádání převzaly letos — po Paedagogické akademii — oba katechetské spolky moravské, jež dbaly hlavně časových odborných i stavovských otázek. A vyskytlo se jich, jak na konci bylo patrno, v této rozvířené době tolik, že by bylo třeba ještě několika dnů, aby mohly býti řádně projednány.

Mnoho časových poznatků pro praktickou činnost katechetovu ve škole bylo již v úvodní obsažné přednášce prof. Dra J. Hejčla, jenž ukázal, kolik sociologických prvků jest ukryto v tak známých událostech, vypravovaných v prvních 10 kapitolách Genese; kněz, vypravuje je dětem již na nejnižším stupni, vštěpuje v útlá srdce nejhlavnější zásady společenského a národohospodářského života a prokazuje tak službu celé společnosti.

Stejně vítána a časová byla řeč prof. Dra J. Sedláka z Brna o otázce Husově, kde zvláště reagoval na spis Novotného. Nejlepším výsledkem přednášky by však bylo, kdyby se uskutečnila jeho konečná výzva, aby se mladí kněží, zvl. katecheté, věnovali soustavnému studiu našich dějin, rozdělili si je dle období, a aby také členové řádu jesuitského probádali důkladně dějiny svého řádu v našich zemích a neponechávali této práce jen badatelům cizím, často zaujatým... Není to první výzva v tomto směru, byla pronesena a to v prvé i druhé části — nejednou i v „Hlídce“, ale zdá se, že většinou dosud bez ozvěny. Tu bylo by třeba muže, jenž by si již v bohosloví vybral schopné a ochotné pracovníky, zasvětil je do method vědecké práce, rozdělil jim úlohy a tak historickou činnost organisoval. Jednotlivci rozptýlení většinou po venkově, i kdyby měli sebe více chuti do práce, bez odborné přípravy, bez pramenů a bez silnějšího popudu ztrácejí brzy odvahu, zvláště když často veřejnou činností připraví se o potřebný čas a klid k vědecké práci, nebo docela si zvyknou na pohodlné kritisování činnosti druhých a plané nářky do nedostatků naší literatury a na volání: To by se mělo a to by se mělo...!

Církevních dějin, pokud se jim vyučuje na měšťanské škole, týkala se také přednáška Fr. Pelana, katechety ve Žďáře. Přijímá v podstatě názor, jenž v Německu dávno už nabyl převahy a dle něhož už před 9 lety vyšly vypracované katechese Jakschovy, aby se totiž círk. dějiny podávaly v ucelených obrazech a s hlediska především výchovného. Zajímavá při debatě byla zpráva, že Fr. Pelan podal ke schválení 3. vydání své známé a pěkné učebnice círk. dějin, upravené dle nových v přednášce naznačených zásad, že však učebnice nebyla schválena. A ještě zajímavější bylo odůvodnění, jež podal censor —

ovšem pokrokový učitel: kniha je prý psána v duchu Palackého a Pekařově, ne však v duchu — Masarykově a Denisově... Bylo by záhodno uveřejniti celý referát podařeného censora — jako dokument doby a učitelské vědy; či obvyklé kantorské servilnosti?

Ještě důležitější než učebnice círk. dějin jest otázka všeobecné náboženské učebnice pro vyšší stupně. Proto právem s největším zájmem byla očekávána přednáška Václ. Kubíčka, katechety z Loštic, jenž, jak známo, byl minulého roku na II. kursu pověřen úlohou vypracovati takovou učebnici dle nových jim vytčených zásad. Každý účastník kursu obdržel hned na počátku ukázkou tiskový arch z chystané učebnice, kde je zpracována jedna z nejtěžších partií katechismu, nauka o Duchu sv., s velmi vhodně k ní připojenou naukou o milosti. Autor svým osvědčeným jadrným způsobem vyložil postup své práce, obtížné a pomalé hlavně tím, že všude třeba mu raziti a upravovati nové cesty, a vysvětlil jasně, jak užívati učebnice ve škole. Přednáška odstranila patrně pochybnosti mnohých, kteří byli zvykli na suchou kostru katechismu a poněkud překvapeni novou bohatou formou: živá debata už vyvrcholila ve svorný souhlas, aby autor zásadně pokračoval směrem naznačeným v tištěné ukázce. Vyslovenou obavu, že nová učebnice bude příliš rozsáhlá, vyvrátil referent už předem zdůrazniv, že podstatnou a hlavní součástkou její jest katechismové učivo zhuštěné v několika jednoduchých větách každého článku, vše ostatní jest direktivou pro katechetu a četbou pro žáky — čili jak už jednou v „Hlídce“ poznamenáno: nová kniha chce kompromisně spojiti ideu co nejkratší učebnice s čítankou určenou pro rozum a srdce žáků.

Kdo si všiml bedlivěji tištěné ukázky a dovedl si představiti velikou, promyšlenou práci, patrnou tu v každé větě, nebyl překvapen zprávou autorovou, že bude třeba ještě dvou let, než bude učebnice hotova. Jak se zatím zařiditi ve školách? Když bylo souhlasně usneseno přijmouti knihu Kubíčkovu, bylo by jistě zbytečno vydávati nyní překlad cizího, snad amerického katechismu, jak zamýšleli někteří v Brně. Potrvá to přece delší čas, než bychom se překladu dočkali, a cena jeho při dnešních tiskových poměrech byla by značná; ale hlavně si představte zmatek, jaký by nastal, kdyby dnes děti měly se učiti katech. otázkám v jiné formě než vloni a za dva roky přeučovati se znovu dle nové učebnice. Proto doufám, že dojde všeobecného souhlasu také v Brně návrh p. Kubíčkův, aby se zůstalo zatím při starém katechismu, jehož otázky se upraví a zjednoduší — jak ostatně dělal už dávno každý rozumný katecheta. Pokud bude třeba této úpravy katechismu i podle nového kodexu, ukázal na kursu ve svém referátě Fr. Mléčka, katecheta v Napajedlích.

Hojně času věnováno letos také stavovským otázkám, vzniklým jednak poslední úpravou učitelských platů, jednak současným vývojem církevních a školských poměrů u nás. Podrobné zprávy v obojím směru podal kan. Stojan, poměry na středních školách pak zajímavě osvětlil prof. Ant. Janda z Kroměříže. Kurs přijal také za své

požadavky tlumočené kat. J. S t a ň k e m z Brna, aby se dostalo katechetům náležitého zastoupení v konsistoři, aby byly zřízeny u nás diecesní školní rady a konečně aby byla upravena otázka církevního dozoru na náb. vyučování: ať nejsou inspektory jmenováni jen děkani a professoři, nýbrž především starší osvědčení katecheti, tedy odborníci, nač Hlídka už kolikrát upozornila.

Celkem možno říci, že kurs splnil svůj úkol: poučil velmi četné účastníky (přes 200 kněží) o současných otázkách, podal hojnost nových námětů pro práci ve škole a, což třeba po dřívějších zkušenostech zvláště zdůrazniti, netříštil se až na malé výjimky ve zbytečných odbočkách nebo docela útocích, nesnižoval k pessimismu, ale povznášel, povzbuzoval a osvěžoval. Byl také pěkně, energicky řízen předsedy obou katech. spolků. Jen od jedné vady, zdá se, není pomoci, ač na ni upozorňujeme vždy: aby byl program hodně „bohatý", určuje se na den příliš mnoho přednášek. Letos byly sice předneseny všechny referáty, ale zbylo málo času k rozhovorům, a množstvím látky probrané ve 4—5 hodinových schůzích byli účastníci zřejmě unaveni. Na konci pak nahrnulo se ještě tolik otázek, že bylo možno odpověděti sotva několika slovy.

Sluší poznamenati, že kursu účastnilo se také několik katechetů z Čech a ze Slovenska. Škoda, že ne více, zvláště z Čech!

*

m. — V době volného kreslení, volné kázně atd. volá se také po — v o l n é m p s a n í. Zatím jenom v Německu, a také tu zatím ojediněle. Německá revue „Zeitschrift für pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik" (1920, č. 3—5) odbývá první takové pokusy mnichovského prof. Fritze Kuhlmanna, obsažené ve spise „Schreiben in neuem Geiste". Dle Kuhlmanna je psaní samo sobě účelem, nikoli prostředkem k cíli. Dnešní naše způsoby psaní jmenuje „cizími formami", poněvadž nevytryskly z ducha dítěte tak jako vytryskují umělecké formy. Dětem se má ponechati, aby si vynalezly vlastní písmo, tak jako při volném kreslení si vynalézají vlastní formu...

Nápadu professorova není ovšem třeba dlouho vyvraceti. Psaní přece není samo sobě účelem, nýbrž v první řadě duchovním dorozumívacím prostředkem. Dítě se nenaučí samo psáti, tak jako se nenaučí samo mluviti, tak jak nedovede vynalézti jiné duchovní dobro, jež jest vlastní celku. Každá činnost, jež jest určena pro obcování lidí mezi sebou, musí také ze zevnějšku dítěti býti přinesena. Musí se podpírati vždy o jistá všeobecně platná pravidla, ustálená souhlasem všech lidí, a nemůže se ponechati každému volnost, aby dělal, co se mu uzdá dobrým.

A pak: To, co vykoná dítě při volném kreslení, při mluvení nebo jinak, nemůže býti oceňováno jako umělecká tvorba. Vědomé tvoření umělcovo jest přece něco jiného nežli hravá, náhodě ponechaná činnost dítěte. Při přesném zkoumání uměleckých schopností, které

dítě při kreslení atd. zdá se ukazovati podivem naplněnému příteli dětí, vyšlo na jevo, že všechny tyto obdivované výkony jsou n a p o d o b e n í m. Naše děti, které denně mají příležitost viděti psané a tištěné, budou viděné také při svém psaní jakkoliv reprodukovati — napodobiti. Domněnka tedy, že děti vynaleznou vlastní písmo, spočívá na omylu.

*

U č i t e l ů m, kteří chtějí býti n a S l o v e n s k u stále ustanoveni, nařízeno podrobiti se zkoušce ze s l o v e n č i n y ; tedy ne z československéčiny, kterou čs zákonodárné shromáždění ustanovilo za jediný jazyk!

Jiným výnosem zakázalo ministerstvo u č i t e l ů m n a S l o v e n s k u ustanoveným o p o u š t ě t i svémocně m í s t a. Stateční průkopníci „pokroku“ totiž pozorují, že půda jejich činnosti se stává horkou, proto by se od neřádu, jehož tam nadělali, rádi zavčas vytratili.

Hospodářsko-socialní.

Kommunismus, společenství všeho majetku, pokud zevně o něm rozhodovati možno, tedy opak vlastnictví soukromého, jest heslem dne — III. (komm.) internationála na postupu!

Theoretických kommunistův jest ovšem víc než praktických. Kdo se domnívá míti málo a touží míti víc, není sice ještě kommunistou; vždyť není člověka, jenž by rozumným způsobem mohl hájiti dnešní rozdělení majetku! Ale není zbytečno poukázati k tomu, že kommunisté theoretičtí, jakmile pro sebe dosáhli, po čem bažili, kommunistickou zásadu odhazují, a pak-li ještě ji hlásají, činí tak jen pro druhé — buď opravdově neb na oko — sami nikterak nejsouce náchylni, s druhými se děliti o to, co právem nebo neprávem mají.

Nic nedovede býti tak pokrytecké jako sobectví! Že davy tohoto pokrytectví nepozorují, nebo vlastně neuváží, a přese vši zkušenost za takovými hlasateli slepě se ženou, náleží k úkazům davové psychologie; u jednotlivců při tom vědomky nebo nevědomky rozhoduje zajisté snaha, míti víc, bez chledu, zdali také druhým se víc dostane, a vědomé nebo podvědomé přesvědčení, že to, čeho takto dosáhnou, bude jejich, nikoli společné, a ne takové, že by časem snad zase jim mohlo býti odňato a „zespolečněno“.

Avšak takovými úvahami se již málo pořídí, proto lépe se o tom nešířiti. Skutek je zde, že neprozíravostí a nerozhodností nedošlo k pronikavější úpravě majetkových poměrů, dokud jakýsi klid společenských zbraní ji byl přízniv, a že známí činitelé této liknavosti používají k revoluci, která již neřídí se úvahami o možném či nemožném, nýbrž postupují a mlátí hlava nehlava.

Jak známo, odvolává se kommunismus často na zásady a dějiny křesťanské. Zmínka ve Sk. apoštolských (2, 44 d; 4, 32 dd), že hlouček těch, jichžto „srdce a duše byla zajedno“, neměl mezi sebou nuzných, že nikdo to, co měl, nenazýval svým, ale že všechno bylo společné, činěna zásadou křesťanské společnosti vůbec. Že tohoto pokynu, co do nuzných, nedbáno v dějinách víc, toho ovšem třeba litovati. Ale jako křesťanství vůbec nepřišlo na to, aby lidstvo učilo sociologii a národohospodářství, nýbrž na to, aby obnovilo duši lidskou podle pravdy božské, tak nemohlo ono místní zařízení v hloučku prvých věrců býti směrodatným pro vývoj další, v němž se měl uplatniti důvtip lidský sám a vésti přičinlivost lidskou podle daných, přerůzných okolností místních — ač ovšem vždy v duchu křesťanské lásky, jehož bohužel ne vždycky dbáno.

Jinak dějepisné zkoumání vede k výsledku, že nelze v křesťanství zjistiti pokusu o převrat ku všeobecnému řádu kommunistickému (H. v. Schubert, Christentum u. Kommunismus. Tbg.)

Někdy se názory kommunistické přičítají též pozdější starověkosti křesťanské. Věty, jako že majetek jest krádeží, že všichni lidé mají jako vzduch a sluneční světlo všechny věci na světě míti společny, že jenom nespravedlivostí si lidé věci mezi sebou rozdělili, a pod., mohou se skutečně dovolávati pramene prastarého, t. j. t. ř. Recognitiones (Anagnoseis, nazv. podle toho, že se rozptýlení údové rodiny shledají, jinak též Itinerarium s. Petri, Itinerarium Clementis), románu ze začátku 3. stol. po Kr., v němž má hlavní úlohu Říman Klemens, pročež román přičítán (4.) papeži Klementovi z 1. stol. po Kr. Onen Kl. ještě jako pohan žádaje si poučení probírá různé pochybnosti o domněnkách starších myslitelů a při zmínce o krádeži, která podle některých (jako vražda atd.) není nic zlého, přednáší otec jeho Faustinian také ony věty o majetku (Recogn. X. 5); i (Platonovo) společenství žen tam uvedeno.

Z těchto pochybností a námitek čili aporií, jak říkají staří, udělány výroky papeže Klementa a v 9. století zařaděny do sbírky papežských listů a sněmovních ustanovení, známé pod názvem dekretálů pseudoisidorských, jimiž církevní právo na staletí zanešvařeno; ony věty vloženy tu do listu papeže Klementa k obyvatelům jerusalemským, jimž je papež poroučí zachovávati, nevyjímaje ani společenství žen! A co více, převzal je 300 let později sám Gratian do svého Decretum, I. dílu Corpus iuris canonici (C. 12. q. 1. k. 2)

Tak stal se hlasatelem kommunismu prý sám papež, přímý žák apoštolů! Scholastikové nevědouce si s tím rady — místo o společenství žen opisovači často vynechávali — mudrovali o tom, vzhledem k jasnému příkazu: nepokradeš! a vzhledem k nepopíratelným přednostem soukromé podnikavosti, všelijak, kladli kommunismus do ráje a pod.; nasvědčovati se jim zdály nepochybné výroky velkých učitelů církevních, na př. Basilia, Chrysostoma („mé a tvé, chladné ono slovo"), Augustina a j., kteří ovšem v přílišném, sobeckém a nemilosrdném zdůrazňování soukromého majetku nemohli křesťanského ideálu spatřovati.

Teprve v 15. stol., za sněmu Basilejského, pochybováno o pravosti některých listů Klementových (Torquemada, Nic. Cusanus), a Bellarmin v 16. stol. ukázal též, odkud ony výroky vzaty, že tedy neprávem se papeži přičítají jako učení jeho vlastní. (Srv. Rob. v. Nostitz-Rieneck ve Stimmen d. Zeit 1920).

Rozpor mezi kommunismem a soukromým majetkem jest asi tak starý jako lidstvo samo, a proto v dějinách propukává, jakmile tento se stane pro ostatní příliš tíživým. Křesťanská nauka jest, že majetek člověku jen svěřen, aby ho řádně ke svému i obecnému dobru užíval; nic jsme na svět nepřinesli, a bez pochyby ani nic odnésti nemůžeme, dí apoštol (1 Tim 6, 7). Ale přece každý něco přinesl, co jinému snad odepřeno, své vlohy, své „hřivny", s nimiž každý jinak hospodaří a proto také zaslouží, aby on především z nich požitek měl. Víme, že v nejkrajnější nouzi krádež nutného přestává býti krádeží, ale také, aby nejedl, kdo nechce pracovati (2 Sol 3, 10).

Obojí krajnost, kommunismus i výlučné sobectví, je špatná, jest proti přírodě i proti zákonu božskému. Smíření obojí krajnosti jest možno jen v duchu křesťanském, ale opravdovém!

O pojmu majetku ve smyslu církevním dobře poučuje tübinský prof. Dr. Otto Schilling ve spise Der kirchliche Eigentumsbegriff (Herder, Freiburg, str. 80, c. 3 M.)

*

O útulně na sv. Bernardě ve Švycařích, kde mniši každého příchozího pohostí spoléhajíce pouze na dobrovolné dárky majetných, už před časem se psalo, že za nynějšího usnadněného přístupu a neobyčejné „obliby" u návštěvníků ocitá se na rozpacích, jak všem vyhověti. Teď čteme v novinách, že uznalosti hostů jen ještě ubývá. Tak se tam jednoho dne přiživilo 600 výletníků a večer nalezeno v pokladničce celých 15 franků.

Inu darmožrouti, totiž ti mniši!

*

K vystřízlivění rozpálených bolševických hlav u nás může prý — dle jednoho dobrovolně nebo nedobrovolně vládního orgánu — přispěti rozumné občanstvo, bude-li všude a důsledně podporovati pořádek, upevňovati právní řád a autoritu úřadů.

Je to skutečně lákavá úloha, skoro jako quadratura kruhu: upevňovati právní řád a autoritu úřadů, které samy právní řád ustavičně porušují a podrývají. Rozumné občanstvo, úřady pořád týrané a vyssávané, má tento „řád" ještě upevňovati, aby neschopné a násilnické úřady mohly nerušeně řáditi dále.

Politický.

Těšínsko rozhodnutím dohody rozděleno tak, že našemu státu připadlo 1294 č. km se 297 tisíci obyvatel, mezi nimiž téměř polovina Poláků, a Polsku 988 č. km se 137 tisíci obyvatel, z nichž jest asi 92 tisíc Poláků, ostatek Němci a něco Čechů. Čechám připadly hlavně uhelné doly a železárny s velmi důležitou pro tyto dráhou bohumínsko-košickou, kterou lze dopravovati suroviny ze Slovenska, po př. z Rumunska, Polákům tkalcovny a čistírny petroleje. Hranicí jest celkem Olše. Těšín rozdělen na český a polský.

Francouzská přízeň vůči Polákům se tedy v této věci neosvědčila. Co v Paříži napravovaly polské „dámy", to prý jim na Těšínsku kazily české peníze; předsedou rozhodčího sboru zde byl Francouz, dříve prý nebohatý.

Český tisk, jenž po celou dobu rozhodování se náramně rozčiloval, se konečně obrátil proti min. Dru Benešovi, že prováděl tajnou diplomatii a že — nevymohl nám Těšínska celého. Ten, znaje českou „mentalitu" — neníť na to ani tuze hlubokého dušeznalství potřebí — vykládal, že v Paříži přáli víc Polákům, že se tam kolísalo mezi arbitráží (opět jedno obohacení češtiny!) a plebiscitem, a ve „stálém" ústavním výboře 24ti zástupců národa vyhrál; jeden člen opposiční (lidové) strany nebyl sice přítomen, ale výsledek byl i jinak zajištěn. Ostatně mohl B. také prostě říci: Ale lidičky, co se na mne sápete? Páni v Paříži tak naporučili, a konec! Neboť že by parlamentním projednáním té záležitosti v Praze bylo nějaké zlepšení její bylo způsobeno bývalo, neřekne snad ani nejsebevědomější vlastenec. Co do historického práva našeho na Těšínsko, mohla dohoda poukázati hned na sousední Slovensko, kde práva toho není, a historická argumentace byla v koncích. Takto možno říci, že to ještě dosti dobře dopadlo.

*

Právě zmíněný „stálý" ústavní výbor nahrazuje nyní oba naše parlamenty — zdá se však, že trochu protiústavně. Většina poslanců je s tím snad spokojena, že může svých diét klidně užívati doma, a republika nežije při tom ani hůř ani lépe než jindy. Nesnáze peněžní i správní rostou automaticky podle zákona, totiž podle zákona setrvačnosti na nakloněné ploše; řekli bychom po latinsku: podle vis inertiae, kteréžto poslední slovo znamená nešikovnost i lenost. Převratná horečka sice nelení, naopak vydává zákon nad zákon, arciť jeden nešikovnější druhého, zřizuje o překot ještě pořád nová úřední místa, nové výbory, ačkoli se vůbec uznává, že nutno zaraziti, ba „odbourati" zbyrokratisování republiky, úřadům pak se ukládají spousty nových i prazbytečných prací, a na ty zase nová místa se zřizují atd. do kola, ale práce nepokračuje.

Onen ústavní výbor, jenž by vlastně měl úřadovati jen když

nemůže zasedati sněmovna, znamená nedůvěru k této. Víme, že i když zasedala, nakládáno s ní dosť neparlamentně, předlohy nechodily cestou zákonně předepsanou a byly promrskávány všelijak; parlamentarismus se neosvědčuje, a to nejen u nás! Demokratismus se snadněji vyslovuje než provádí, i není divu, že vládní činitelé jej rádi zjednodušují, totiž odstavují, když se jejich záměrům — správným či nesprávným — stává nepohodlným. Zažilo to i sovětové Rusko, domnělé eldorado demokratismu, změnivši se za krátko v (židovskou) oligarchii, jež v celku obyvatelstva jistě založena není.

U nás vyvinuly se poměry prazvláštní tím, že z původní koalice všenárodní se přešlo ke koalici „červenozelené", mezi jejímiž údy se vede nejúpornější boj hospodářský, a to celkem s neúspěchem zelených. Poštěstilo se jim sice zameziti překotné rozdrobení rolnických pozemků, větších statků, snad i velkostatků — vždyť se zřídila i vysoká zemědělská škola, sotva pro malorolníky! —, ale jinak se zpronevěřili svému voličstvu, udržujíce nákladné ústavy a ústředny, třebas jejich lidmi obsazené, na jeho škodu. Za výhodu, že jsou ve vládě, prodali zájem svého stavu, a to zájem nepouze hospodářský, nýbrž i kulturní, neboť barbarství kulturního boje, s nímž jistě veliká část jejich příslušníků nesouhlasí, jde i na jejich účet.

Mělo se za to, že tato nepřirozená koalice byla vynucena hospodářskými okolnostmi našeho státu, kde dělnictvo, zvláště průmyslové, jest převahou socialistické a pevně zorganisované, tak že byla volba mezi koalicí či vládou čistě socialistickou — arciť neznámo, jakou: zda socialnědemokratickou či národněsocialní či kommunistickou. Mělo se za to, že by tato třída známými svými methodami, totiž stávkou atd. podlomila hospodářský život, tedy ohrozila existenci mladého státu, což ovšem bylo nutno předejíti.

Avšak nyní už víme, že nebylo nutno program této strany, třídní její program učiniti programem státním do té míry, jakou se to stalo. Zastoupení ve vládě jistě jí patřilo, a někteří členové v ní se i mimo třídní požadavky osvědčili aspoň tolik jako členové jiných stran. Avšak nebylo potřebí přijímati výstřední požadavky této strany — nikoli všech příslušníků jejích! — do programu vládního; míníme kulturní boj v celém barbarství, jak se provádí, za nějž odpovědni jsou, jak nyní víme, právě činitelé vedoucí, kteří v autokratické osobní umíněnosti místo nejbližších a nejnutnějších potřeb státu provozují s ním své extrachoutky.

Takto všude, dole i nahoře, vidíme, že lidé, kteří se domnívají býti osvoboditeli a původci republiky, osobují si také právo, ji, totiž ostatní občanstvo vydírati a týrati, a když někdo prozradí samozřejmou myšlenku, že týrání není o nic příjemnější proto, že se děje se strany české a jménem svobodné republiky, je hned vyhlášen za nepřítele republiky atd. Otročina přece jak otročina!

Pořád ještě nevyjasněno zůstává, co vše se dálo na Rusi mezi legionáři a ostatními zajatci i ruským vojskem, jakou úlohu tam hráli legionáři a čeští vůdcové. Vrátivší se zajatci téměř se strachem vypravují, jak s nimi tam čeští krajané zacházeli, někteří legionáři pak si tu počínají hodně sice sebevědomě — jakožto také osvoboditelé —, že jako u nás udělají pořádek, ale neviděti, že by s nimi pořádku přibývalo. Chtějí-li, jak se zdá, osvoboditele, kteří již u moci a jeslí jsou, vystřídati, aby také něco ze svého díla, z republiky měli, nemožno jim ovšem zazlívati, jelikož příklady táhnou. Jest jen obava, jak a pokud to ta ubohá kravička vydrží, zvláště když panstvo si tento svůj „dobytek“ a výtěžek z republiky zachraňuje a zajišťuje do ciziny, tak že daň z majetku budou u nás platiti — podle slov jednoho p. ministra — jen ti hlupáci, kteří v tom neumějí chodit.

„Nepřátelé republiky“ by ovšem mohli říci: co si z ní uděláte, to budete mít! Ale poněvadž to jde také na jejich účet, tedy mají právo a povinnost o tom nemlčeti.

*

Malá dohoda jest prý na obzoru, a to zásluhou našeho ministra zahraničí, jemuž právě nyní tolik nepěkného, dokonce i nepoměr mezi bývalým a nynějším majetkem, vytýkáno. Velká dohoda Eduarda VII obklíčila středostáty, malá dohoda má obklíčiti Maďary s jejich monarchickými snahami, ačkoli dva silnější členové (Jugoslavia a Rumunsko) jsou monarchičtí, jeden dokonce hohenzollernský! Rakouský zahraniční státník (Dr. Renner), jenž už několikrát si svou politikou škodil a jen ze socialistické nouze o lidi na svém místě zůstává, nebyl s touto nadílkou doma tuze nadšeně vítán: máť Rakousko bolačky, kamkoli sáhne, a ačkoli ze starého Rakouska má zkušenost a vzor, spolčovati se právě se sousedy, kteří mu napráskali, tentokrát radostnou tuto událost jaksi kysele přijímá, cítíc se jí oddalováno od Německa a v podezření vrháno jak u Francie tak u Italie.

Ale ono to s tou malou dohodou nebude ani tak zlé, jak se povídá, a tento náš nevděk vůči Francii nebude asi v Paříži těžce vážen. Jest-li pravda, že chtěla míti v té dohodě také Polsko, a to že hlavně naším přičiněním nepřijato, jest možno, že nastane skupení zcela jiné, a to bez nás; Rumunsko i Balkan má možnosti jiné!

*

Polska se v nešťastném průběhu války jeho s Ruskem Francie rázně ujala. Kolik mu skutkem kromě vojenských rádců pomohla, nevíme, jelikož francouzské zásilky střeliva železničáři zabavovány, všechny ovšem, až na ty — propuštěné. Zdali příznivý obrat války, která jižjiž i Varšavu ohrožovala, způsoben toliko všeobecnou mobilisací polskou či také lepším vedením podle francouzských rad, ukáže se rovněž později. U sousedů sice pomoci nenašlo, ale větších nesnází také ne, leda se strany německé, kde jest ještě mnoho látky neurovnané.

O vojsku bolševickém šla už jedna chvalná zpráva světem, že zahajuje obrat ve vedení války: rychlými pohyby, náhlými a obchvatnými útoky, vydatnějším používáním jízdy, jinak již téměř odstavované, atd. Měla by tedy III. internacionála aspoň nějakou vynalézavou myšlenku a zásluhu, nešťastnou náhodou právě o — válku, ona, antimilitaristická! Jinak ale se také pravilo, s poukazem na války divokých hord, že jedinou vážnou porážkou vojsko takového druhu, na rychlo a násilím sehnané a jenom násilím v kázni udržované se rozbije a k dalšímu rozsáhlejšímu válčení učiní neschopným. Nastalo by to asi, kdyby polská vojska sama nebyla již tak vyčerpána, aby v soustavných útocích mohla vydatně pokračovati a zbytky ruských vojsk doraziti. Na to však na území tak rozsáhlém ani početně nestačí, kdežto bolševikům snad brzy se podaří nové branné zástupy sehnati. Dobře tedy i z této příčiny dohoda Polsku radí, aby daleko za hranice své národnosti války nezanášelo.

Když se mu špatně dařilo, prohlásil Lloyd George, že mu k válce neradil, a možno tomu věřiti: obchod s Ruskem byl válkou oddálen, vývoz i dovoz jí ohrožen, a ze zuboženého Polska na dlouho bude málo lze vytěžiti — opustiti pak je docela, příčilo se dohodovému souručenství.

Nejsmutnější při tom jest, že právě slovanští čelní dva národové se takto ubíjejí a že nejen cizí západ, ale i slovanští pobratimci jsou podle těchto dvou soupeřů rozdvojeni — k vůli židovskému bolševictví, které ničí nejen výkvět národu polského, nýbrž i ruského, v bezúčelných, bratrovražedných bojích. Že však Polska i tentokrát jako hradba proti východnímu barbarství svou úlohu vykonala, nelze popírati. Na jak dlouho, kdož ví! Asiatismus jednou poštvaný se tak snadno neuklidní a vojska jeho světovou válkou na všech stranách tak znamenitě vycvičená se snad nezastaví ani na hranicích svých bývalých i dosavadních spojenců nebo zaměstnavatelů; zvlášť Anglie — nehledě k samému vlastnímu Rusku — začíná ve všech državách pociťovati, že válečný rozpočet její přece docela bezvadný nebyl.

Ročník XXXVII. Číslo 9.

HLÍDKA.

K psychologii odpadu.

B. Spáčil. (O.)

6. Příčinou, proč Luther těchto prostředků křesťanského života a zdokonalování nedbal, byla jeho klamná nauka o zbytečnosti všech dobrých skutků, která ovšem zase z části vznikla a se vyvinula právě následkem toho, že L. dobré skutky v životě zanedbával. Už na začátku své učitelské činnosti a v prvních svých theologických spisech (výklad Žalmů, výklad listu k Římanům), Luther vášnivě a při každé téměř příležitosti se obrací proti „observantům", těm „kteří chtějí býti svatými", „proti „spravedlivosti skutků" (Werkheiligkeit), samospravedlivosti (Selbstgerechtigkeit). Dle něho není „většího moru v církvi boží nad ty, kteří stále v ústech mají slova: Třeba jest konati dobré skutky", „dobrými skutky přirozenost se stává pyšnou a nadutou", už slovo spravedlivost v něm probouzí hněv, naše skutky nás nedělají dobrými, nýbrž dobrota boží nás činí dobrými. Zvláště jsou to určité dobré skutky, určité pobožnosti a církevní zřízení, jimž opovídá brzy urputný boj. Je to modlitba v choru, kterou nazývá nerozumem a pověrou, brebentěním a kejklířstvím, jsou to odpustky, jichž oprávněnost a cenu dříve uznával, proti nimž však později nemohl nalézti dosti silných výrazů, bratrstva, řeholní sliby a řeholní předpisy, především však oběť mše sv., proti níž po svém odpadu se zlobou skutečně ďábelskou brojil. „Pověra", „modloslužba", „ohavnost", „ďábelské dílo" jsou pouze některé výrazy z jeho slovníku v polemice proti učení o mši sv.

Ale ovšem mnohem dříve než v theorii k takovýmto důsledkům dospěl, v životě dobré skutky dlouho zanedbával. Dle vlastního

doznání sloužil při svém pobytu v Římě (r. 1510) pouze 1—10krát mši sv., a r. 1516 sděluje svému příteli v listě, že velmi zřídka se modlí církevní hodinky a slouží mši sv. Jak to s ostatními modlitbami dopadalo, lze souditi z výroku, který (r. 1515) ke svým spolubratřím učinil, že „modlitby církevní dnešní doby jsou spíše překážkou než prostředkem“. Mluví sice Luther v celém svém životě častěji o modlitbě a její potřebě, maje hlavně vnitřní modlitbu na mysli, ale jaká mohla býti modlitba u toho, kdo právě nejkrásnější, církevní tradicí posvěcené modlitby zavrhoval, a jemuž k účinné modlitbě scházely dvě nejzákladnější vlastnosti, dětinná důvěra, a, jak brzy uvidíme, pokora.

Že křesťanský život, pravá zbožnost a dokonalost nezáleží v zevnějších výkonech a formulích modlitby, je stará, samozřejmá nauka katolické církve. Ale jakoby bylo chybou spokojovati se zevnějším konáním skutků, odříkávati modlitby a nedbati vnitřního ducha, který je musí oživovati (v čemž snad mnozí ze současníků Lutherových chybovali), tak jest odchýlením od pravé nauky křesťanské dobrým skutkům a ústním modlitbám cenu odpírati. Učitelé duchovního života tvrdí naopak jednohlasně, že právě ve svědomitém konání dobrých skutků i na pohled nepatrných záleží dokonalost a že konáním povinností z čistého úmyslu lze v každém stavu i veliké svatosti dosáhnouti. Ale ti, kdož v srdci už dávno od ideálu pravé dokonalosti se odvrátili, berou pohoršení nad „licoměrníky“ a „farisey“, kteří konáním obyčejných dobrých skutků a pobožností Bohu chtějí sloužiti, oni nad tyto „zevnějškosti“ už jsou povzneseni. Je to psychologicky vysvětlitelno, neboť život hodných křesťanů je stálou výčitkou jejich jednání; ale je to jistě právě jedním z nejnebezpečnějších, skutečně ďábelských pokušení, neboť konání dobrých skutků, přinášení obětí, modlitby a pobožnosti jsou jediným prostředkem ztracenou milost zase získati.

7. Chápeme snadno, že Luther, který tolik proti všem pobožnostem eminentně katolickým brojil, také katolickou úctu Matky Boží zavrhoval. Jako v jiných bodech tak i v této věci ze začátku cítil a smýšlel katolicky a mluvil o Panně Marii s úctou, brzy však zdálo se mu, že se Matka Boží příliš uctívá, později počal o ní neuctivě mluviti, pravě na př. že za svého života neměla pevné víry, na konec nazýval katolickou úctu k P. Marii „modlářstvím“ a krásnou modlitbu „Zdrávas Královno“ poctil názvem „velkého rouhání“.

8. Dosavad uvedli jsme hlavní psychologické důvody mravního

převratu Lutherova. Částečně ovšem v nich také Lutherovo odchýlení od katolického dogmatu vysvětlení nalézá. Boj proti čistotě kněžské a řeholní, zásada o nemožnosti čistotu zachovávati důsledně vede k uvolnění svazku manželského a k heresi, že manželství není svátostí. Luther, který své žádostivosti nepřemáhal, brzy si počal namlouvati, že žádostivost jest nepřemožitelná, že vlastně každý člověk nutně hřeší, že vůle není svobodná: zásady, které důsledně vedly až k monstruosnímu, ale historicky zaručenému výroku: „esto peccator et pecca fortiter, sed fortius fide“. Ze zanedbávání dobrých skutků a odporu proti nim pak přirozeně se vybavila zásada, že to nejsou dobré skutky, které nás spravedlivými činí, že je to spravedlivost boží, a to ne, jak katolická nauka tvrdí, posvěcující milost boží, která jako nadpřirozený habitus duši zdobí, nýbrž spravedlivost boží sama v sobě, již si člověk důvěrou přivlastňuje.

Ale bylo by pochybeno, jak zvláště Grisar právem podotýká, původ heretického učení Lutherova pouze v jeho mravním stavu hledati, třeba tu i na složky řádu intellektuelního upozorniti. Luther neznal dostatečně katolické nauky, proti níž s takovou prudkostí boj počal, a neznal pravé scholastické theologie. I protestantští badatelé dnešního dne doznávají, že Luther nikdy nestudoval a nepronikl velikých mistrů scholastiky, hlavně sv. Tomáše a sv. Bonaventury; avšak ani spisů největšího theologa svého vlastního řádu, Aegidia de Columna, Luther nikdy důkladně nestudoval a nepoznal; svoje vědomosti katolické theologie čerpal ze spisovatelů scholastického úpadku, zvláště z mělkého nominalisty Viléma Occama. Některé nedostatky tohoto bohoslovce sám při studiu poznal, jako n. př. přílišné přeceňování sil přirozených na úkor milosti, ale v potírání jich upadl v opačnou krajnost; ovšem jiné jeho bludné nauky, jako t. zv. „theorii akceptace“, popírání zlých skutků, které jsou špatné už „ex natura rei“, zásadní spor mezi vědou a věrou, přijal zcela za své a v soustavu svou je zpracoval.

Přes to, že Luther scholastiky neznal, napadal ji a její přední zástupce způsobem do té doby téměř neslýchaným, nazývaje je „žvanily, blázny, Sautheologen“, jejich mínění „svatokrádežná“, „monstra“, „deliria“. Ale snad i při své neznalosti scholastiky a odporu k ní by býval Luther mohl pravdu katolické nauky poznati a něco solidního v theologii vykonati, kdyby se býval oddal klidnému

a důkladnému studiu Písma a sv. Otců. On však nemél nikdy času a vnitřního klidu k důkladnému studiu. Dle privilegia jeho řádu byla pro theologii pouze dvě léta vyhrazena, ale L. už po půl druhém roce stal se učitelem logiky a od té doby téměř výhradně zastával úřad magistra a professora. K tomu přistoupila brzo častá kázání, která mu bylo konati, a úřady, jež mu v řádě byly svěřeny; a za několik málo let byl Luther zcela stržen do víru veřejných událostí a záležitostí, takže mu na hlubší studium nezbývalo naprosto času.

Jistě se nemýlíme, když označíme neznalost theologické, zejména scholastické vědy jako hlavní příčinu i moderních odpadů v řádě intellektualním. Scholastická theologie a filosofie se svou přesností v pojmech a důkazech, soustavnou spojitostí svých vět ovšem povrchních a ke smyslnosti náchylných duchů nikdy nevábila. Mnohým snad nebyla také s dostatek a přitažlivě podána: ale toť jisto, že kdyby kandidáti kněžství a studující theologie aspoň všecko to, co se jim podává, svědomitě prostudovali a proniknouti hleděli, že by i tak mohli solidní znalosti katolické nauky a bohoslovné vědy nabýti. Kdo však studium theologie odbývá zapamatováním nějakých vět, a svoje historické, filosofické, sociální a snad i morální zásady čerpá z novin a podobné denní literatury, na niž se omezuje a jíž drahocenný čas maří, u toho nepřekvapí, že při nejmenším nárazu ztratí orientaci a stane se hříčkou každé moderní lesklé fráse. Že právě ti, kdož theologii nejméně znají, se cítí povoláni theologická studia reformovati, je právě tak psychologicky vysvětlitelno, jako že největšími opovrhovateli scholastiky bývají ti, kdož vlastní scholastiky nikdy nepoznali.

9. Luther, který byl v takovém naprostém rozporu se scholastikou, hleděl ovšem navázati na jiné soustavy a názory, hlavně současné. Přes to, že se později osobně s humanisty rozešel, jest v jeho naukách vliv humanismu a jeho methody zjevný. Smělá a zlobná kritika, jakou humanismus stíhal dotavadní vědeckou methodu, reformní jeho idealismus a smysl pro nezávislost, vše to jistě na Luthera přitažlivě působilo.

Ale silnější a osudnější byl vliv falešného mysticismu na Luthera. Vitenberský mnich znal sice a pročetl i zastance zdravého mysticismu, jako n. př. Taulera, ale nemaje správných theologických pojmů, jejich myšlenek nepojal a jejich výrazům nerozuměl, a všecko hleděl vtěsnati do své soustavy,

kterou si vymyslil, a vysvětliti dle svého osobního duševného stavu. Passivitu mystického stavu, o níž někdy Tauler mluví, stotožňoval se svojí negací dobrých skutků, „tmu duše“ mystiků viděl ve svých duševních úzkostech a ve svém vnitřním nepokoji, a zcela přehlížel, že „bolestné sebezničení“, jehož mystika žádá, není než přemáhání své vůle a smyslnosti, hlavně poslušností od Boha ustanovené autoritě a svědomitým plněním všech předpisů.

Náklonnost k mysticismu a jeho mluvě jest i dnes nápadná často právě u těch, kteří jinak obyčejné dokonalosti křesťanského života málo dbají, ano církevního ducha nemají. Mysticismus jest ovšem nejkrásnějším květem nadpřirozeného života křesťanského, a mystická theologie je vrcholem a doplňkem katolického bohosloví, ale pravý mysticismus a solidní mystická theologie předpokládají jasné pojmy theologické; kdo v ní není vzdělán, ten snadno výrazy a pojmy mystiků špatně porozuměnými může býti přiveden na scestí.

Mystikové mluví o Bohu jako vše obsahujícím Dobru, Lásce, Pravdě, znázorňují ho Světlem, Sluncem a pod.; kdo nemá přesné pojmy theologické, snadno může pojímati taková slova pantheisticky; mystika mluví o passivitě, zničení sebe a pod., kteréž výrazy toho, kdo nemá zdravých pojmů asketických z theologie čerpaných, snadno mohou vésti k bludu kvietismu. A takové nejasné, ano zřejmě převrácené názory theologické a asketické bývají nezřídka spojeny s vědomím povýšenosti nad „profanum vulgus“ obyčejných smrtelníků, kteří se prý k takové mystické výši ještě nepovznesli a kterým slovník mystického názvosloví ještě nezdomácněl.

10. Přicházíme tím k úvaze o psychologické složce, která nejvíce na odpad Lutherův působila a která jediná vysvětluje, že se mohla mezi ním a církví tak hluboká, naprosto nepřeklenutelná propast rozevříti. Je to Lutherova pýcha, veliké přeceňování sebe, mohutná ctižádost. I ti historikové, kteří se snaží Luthera ospravedlňovati zvláště vzhledem k šestému přikázání, mluví o jeho pýše a neposlušnosti; sám A. Harnack poukazuje na jeho „až zarážející sebevědomí“. Tento sebevědomý a pyšný ton už se jeví v jeho prvních literárních plodech, v komentářích Žalmů a listu k Římanům. Mladý professor tu s pohrdáním mluví o velikých theolozích a v polemice proti svým protivníkům nikterak ve volbě výrazů není vybíravý. Tak „obser-

vanty", proti nimž polemisuje, nazývá „jedovatými hady, zrádci, vražedníky, tyrany, ďábly", a protivníka svého, proslulého a zasloužilého Wimpfelinga, jmenuje „žvanivým hafanem a závistivým kritikem, který ze zatvrzelosti a nenávisti pozbyl rozumu, a který pro svoje krtčí oči potřebuje zasáhnutí nože". Časem tento pyšný a pohrdavý ton stále se stupňuje, sebevědomí Lutherovo po veřejném odpadu od církve a víry nezná téměř mezí. Zřejmě a častěji tvrdí, že „jest od Ducha sv. poučen", že mu Bůh „přede všemi jinými výborné dary udělil", takové, jakých „od tisíce let žádný biskup neobdržel", že se „ze scholastické theologie ničemu nepřiučil" a pod. Kdežto dle jeho slov „před ním nikdo nic v theologii nevěděl", a u samých sv. Otců „vládla veliká temnota", jest on sám „velikým doktorem", „velikým mužem", „prorokem a evangelistou Němců", „mužem božím", kterému „Bůh nejprve zjevil, co třeba kázat", který je „vyslancem božím". Ve svém sebevědomí Luther všude: v Písmě, ve sv. Augustinu, v mysticích nalézal potvrzení svých vlastních ideí, a svoje chorobné stavy úzkostlivosti a melancholie považoval za znamení, že ho chce Bůh k větším a neobyčejným věcem vyvoliti. Naprostá osobní nesnášelivost a veliká svárlivost byly následkem této domýšlivosti. Každé mínění odchylné bylo mu hned „modlářstvím" a ti, kdo s jeho „čistým evangeliem" nesouhlasili, měli dle jeho rady býti ze země vypuzeni. Pyšný jeho duch ovšem vzpíral se jakékoliv autoritě se podrobiti. Ze začátku Luther ovšem jako katolík autoritu papeže uznával, o níž n. př. 1516 důrazně káže, později odvolával se na autoritu koncilů, pak delší dobu aspoň ještě učitelský úřad církve vůbec uznával, na konec však veškeru autoritu odmítl a popřel, sám sebe normou učení stanově.

Neukojitelná ctižádost, veliká domýšlivost a pýcha je nejčastější cestou k odpadu vedoucí. U mnohého prvním krokem na srázné cestě byla rozmrzelost nad tím, že se mu cti a úřadu, po nichž toužil, nedostalo, která ho konečně odvrátila od církve a obrátila k světu, který, zdánlivě aspoň, více cti mu prokazoval a více jeho domnělé vlohy uznával. Přeceňování vlastních vloh, neústupné hájení vlastního úsudku bývají z pravidla příčinou, že mnohý zavčas neobrátí, poučiti se nenechá, a na kluzké cestě dále spěje.

11. Majíce na mysli pouze vniterní příčiny, které vedly k odpadu Lutherovu, pomíjíme zevnějších okolností, které daly podnět a byly příležitostí jeho odboje. Že doba před vystoupením

Lutherovým byla dobou úpadku kázně církevní, všichni historikové připouštějí, ale jakýkoliv úpadek mravní úrovně křesťanského lidu a i kléru nemůže býti dostatečným ospravedlněním odpadu od víry a pravé církve. A vskutku tisíce současníků Lutherových, kteří v týchže poměrech žili a tytéž nedostatky jako on pozorovali, zůstali svojí církvi věrni, mnozí z nich dosáhli veliké dokonalosti vlastní, ano platně ku zdokonalení druhých a ku povznesení kázně církevní přispěli. Luther chybil nejprve v tom, že nedostatky v církvi velmi zveličoval a zpovšechňoval. Jistě že bylo v Římě, kam r. 1510 přišel, mnoho špatnosti, jako jest jí ještě mnohem více nyní v moderním velkoměstě Římě. A přece tisíce a statisíce zbožných křesťanů pobyt v Římě a pout do Říma nejenom nepohoršuje, nýbrž jim bývá pramenem povzbuzení a prostředkem milosti. Zde při návštěvě katakomb zalétají v duchu do prvních dob křesťanských a podivují se prozřetelnosti boží, která tak podivuhodně církev vedla a chránila, zde na hrobech tolika mučeníků učí se křesťanské statečnosti a vyprošují si od nich síly a milosti, zde se posilují v úctě k náměstku Kristovu, a znovu se utvrzují ve víře ve všeobecnost a apostolicitu církve. Toho všeho L. nedbal, jenom lidské slabosti a hříchy pozoroval, a nejenom sám pozoroval, nýbrž i u jiných na různé skandalní historky se vyptával, věře často, jak Grisar podotýká, i vypravováním velmi pravděnepodobným. A podobně později ve vlastní své vlasti Luther nepohlíží a neuvažuje o tom, co v církvi jest a bylo i tehdá skutečně veliké a krásné, vidí jenom zlo a zkaženost, všecko je dle něho proniknuto panovačností, lakotou, celý svět zradil věc boží, mluví o „úplné zpustlosti kléru“, a o „světě, který se stal celý satanským“.

Druhou chybou vedle toho zveličování bylo u Luthera, že se už velmi záhy počal považovati za reformátora tohoto zkaženého světa, nedbaje toho, aby se k dílu takovému nejprve důkladně připravil a uschopnil. Ihned po svém noviciátě v prvních svých kázáních a theologických spisech hraje úlohu reformátora, a toto vědomí roste stále více a více, a stále ostřejším, nespravedlivějším, domýšlivějším stává se jeho úsudek a jeho ton. Takové reformatorské dílo nemohlo ovšem míti požehnání a nutně vedlo k tak smutným koncům.

Jest údělem duchů malých a nedokonalých viděti ve svém okolí a v církvi jenom to, co jest nedostatečné, a přehlížeti vše veliké a krásné, co se tu vyskytuje. A jsou to zase

právě mdlí a nedokonalí duchové, kteří tak rádi úlohu obnovovatelů církve hrávají. Duše šlechetné, v pravdě veliké a dokonalosti pílící ovšem také nemohou zavírati očí před zlem, které ve světě, a tedy i v církvi, vždycky bude, dokud zůstane svobodná vůle lidská, vidí zlo, a myšlenka na to, že tolik duší od Boha se odvrací a ho uráží, jest jim velikým duševním utrpením, ale při tom je povznáší a těší vzpomínka na tolik dobrého, co se děje. Přejí si ovšem z celého srdce pravé reformy všech a ve všem, a za to se horlivě modlí, a za to oběti, světu obyčejně skryté, přinášejí. Ale při tom pyšným názvem reformatorů nehlomozí a druhých osobně nepodezírají ani nešpiní bez vážných důvodů.

12. To je tedy celá psychologie vnitřního vývoje Lutherova, to jsou příčiny, které k jeho koncům vedly. Nechybělo výstrah. Dvakráte navštívil ho Bůh těžkou nemocí, jednou dopustil naň nebezpečí života; často přicházely mu myšlenky, život svůj důkladně zreformovati, v neklidné duši vznikaly pochybnosti, zda-li cesta, kterou kráčí, je skutečně správná. „Což jsi ty jediný ze všech moudrý?“ „Ty jsi tím vinen, že tolik duší do pekla se řítí!“ tyto hlasy zaznívaly častěji v jeho svědomí. Duševní nepokoje stupňovaly se někdy skoro až ke skutečnému zoufalství. Dřívější přátelé a známí jeho církvi věrní ho napomínali a zapřísáhali, literární protivníci jeho důkladně bludy jeho vyvraceli, církev, jejíž autoritu ze začátku sám ještě uznával, nejprve upozorňovala, pak trestala. Ale marně. Snad v prvních začátcích osudného převratu možno připustiti u něho „bona fides“, ale nelze ho už omlouvati, když později se mohl klidně o svých omylech přesvědčiti. „Vlastní signaturou jeho povahy byla ta vlastnost nepoddajného jeho charakteru, kterou sám pyšně svým vzdorem nazývá. Nic není u Luthera tak charakteristické jako jeho tvrdošíjná odhodlanost, která se před ničím nesklání, jeho děsivá neústupnost, která ho pořád dále pudí, ale nikdy mu nedá ani o krok ustoupiti, až konečně, zasažen všemocnou rukou smrti, klesá“.

Kněžské problemy v novější belletrii české.

Emanuel Masák. (Č. d.)

IV. Kněz a škola.

Škola — rodná dcera katolické církve a po kostele nejpřednější pole kněžské působnosti v lidu. Zahrada, v níž pěstí křehké květy dětských duší a hledá radostné útěchy ve strastech svého povolání. Ale vývojem poměrů nejednou také zdroj těžkých starostí a bolestných zklamání, příčina obav a nepokojů, ano místo, kde v prudkém náraze utkávají se nejpřednější vlny světových proudů.

Práce knězova ve škole je příliš tichá a málo zajímavá, než aby zvábila romanopisce k podrobnějšímu rozboru, jakých prostředkův užívá, jakých výsledků se dočkala a jak působí na duševný rozvoj samého kněze. Spisovatelé dotýkají se jí většinou jen mimochodem, ukazujíce buď lásku knězovu k dětem a péči o školu, nebo zase opačně jeho nelásku a mstivost.

Skoro všichni kněžští hrdinové naší literatury, o nichž tu byla dosud řeč, milují školu i děti a práci pro ně věnují se mnohdy až s obětavým nadšením. Z nejstarší, probuzenské doby stačí vzpomněti na P. Havlovického z Jiráskovy kroniky „U nás". Po příchodu do osady leží mu škola nejprve na srdci. Nejen že sám horlivě učí, ale pečuje také všemožně o rozvoj celé školy, zvláště školní knihovny. „Tady hledal vydatnou část pluhu na ten úhor, který si umínil zdělati . . .", praví o něm spisovatel. „Učiti nebylo mu namáháním, nýbrž příjemným vzrušením, radostí i povznešením . . ." „Teď se dám do zlatých dolů, do školství", prohlašuje radostně P. Havlovický později, když se stal vikářem, „školy jsou zlatý důl, tam se vyváží mnoho zlata pro život . . ." A dává se do díla s takovým nadšením, že přemáhá všechny veliké překážky a uskutečňuje dávný sen svého mládí: zařizuje ve svých horách odborné školy přádelné. Při tom po celou dobu své kněžské činnosti ujímá se nadaných hochů, připravuje je a sám vodí na studie do Prahy, vyprošuje jim místa v klášteřích, bere je k sobě o prázdninách, ano jde pomáhat i do Vambeřic, aby „vydělal" peněz pro studenty.

V témž duchu jednají i ostatní známí hrdinové Raisovi, Kosmákovi a Baarovi. Zde nahlížíme už někdy aspoň částečně také do způsobu výchovné práce knězovy, pokud se vyznačovala

něčím původním. Tak o faráři Petru Plachém z „Farské paničky“, vášnivém botaniku a milovníku zahrady, vypravuje spisovatel, jak míval náboženské hodiny se školními dětmi — ve své zahradě. Rozsadil si je mezi růže kolem altánu, vypravoval názorně biblické příběhy, vysvětloval srozumitelně náboženské pravdy a občas vodil děti k „biblickému oddělení“ zahrady: rostly tam stromy a byliny, o nichž se zmiňuje Bible.

Kněze nové již doby přímo při jeho práci ve škole kreslí S. Bouška v knize „Děti“. Ukazuje, jak studuje povahy dětí, jak si dobývá jejich lásky, jak budí jejich zájem a pozornost. Podává celé doklady, jak vysvětluje zanedbaným dětem nejjednodušší pojmy, jak názorně vykládá na př. o stvoření světa nebo jak pěkně znázorňuje na lidské ruce moudrost boží. Popisuje podrobně, jak navštěvuje nemocné děti, jak se účastňuje dětského divadla, vyslýchá provinilé atd. Při tom snaží se spisovatel vystihnouti aspoň někde také vliv této činnosti na duši knězovu: vyličuje nejednou, jak láska k nezkaženým, horským dětem jej uchvacovala a činila dětinským, že až omlazovala, proměňovala jeho bolestí sestárlý obličej. „Zdětiněl mezi dětmi a byl sám velikým dítětem. Celým srdcem na nich visel, u nich hledal a nalezl klid duše, když bolest mezi velikými zvláště drsně se ho dotekla. Mezi dětmi bleskurychle okřál, změnil se, i tvář jeho zdála se nabývati jiné podoby, tak ji vnitřní štěstí proměňovalo“.

K opačným případům nelásky knězovy k dětem ve škole jsou doklady v krásné literatuře dosti řídké, a ještě většinou týkají se katechetů středoškolských. Jen Holeček v VII. knize „Našich“ obšírně vypravuje o „vodňanském školním páteru“ Krojherovi, jak nechápavě a tvrdě se choval k mladé dětské duši nábožensky zvídavého chlapce a zavinil jeho otřesy ve víře. Také v nejnovějším svéživotopisném románě „Pero“ líčí, jak podobné otřesy v duši chlapcově působilo neopatrné jednání kněží, zvláště nesouhlas jejich života s kázáním, třebas otec mu správně radil, aby pro některé nehodné kněze neodsuzoval všech ostatních: „Najdeš mezi nimi jednotlivce nade všecky lidi výborné, ctnostné, spravedlivé, moudré a obětavé, a pro jednoho takového odpusť stu a tisíci chybujících . . .“ Přes to dojde k výstupu ve škole a pak i na křesť. cvičení, když chlapec pobouřen (prý) farářovou vášní šňupání jakožto domnělou „prostopášností“, rázně odepře mu jíti pro tabák . . .

V témže románě „Pero“ kreslí Holeček velmi podrobně dvě nepěkné postavy katechetů středoškolských, a to celkem

v podobě, jak už si na ni zvykla naše liberální belletrie: vidí v nich buď pohodlné řemeslníky bez ideálu a nadšení, nebo zase fanatiky, mstivé tyrany, pokrytce a udavače. Prvního v románě ovládá kuchařka, jejíž přízeň snaží se studenti získati úlisností a pochlebenstvím, aby jim pomáhala i při maturitách. Druhý, jímž se spisovatel nejvíce zabývá, je člověk zlý, mstivý a zištný, ctižádostivý a vládychtivý, takže prý se před ním třese ředitel, professoři i žáci. Při tom zakrývá opatrně své vlastnosti škraboškou pokrytectví a svatouškovství. Zamlouvá si dary u zámožných studentů, které má na bytě, a nedostane-li, mstí se jim a škodí, kde může. Není v něm ani jediného příznivého rysu. V hrdinovi také vyrůstá hněvivý odpor proti katechetovi, živený různými malými srážkami v náboženských hodinách, až konečně dojde k zjevnému rozporu mezi oběma: katecheta prý totiž, zneužívaje chvíle po vykonané zpovědi, kdy věděl, že duše studentova bude vzrušena a bezbranná, chtěl ho donutiti, aby špehoval svého druha a podával o něm zprávy; poněvadž student odmítl, trpí od mstivého kněze a odchází pak raději na jiné gymnasium. Tam je katecheta pravým opakem předešlého: „plachý a ostýchavý, předobrý muž, opravdu nábožný křesťan, prostý všeho pokrytectví, bez nejmenšího inkvisitorského talentu“. Tou charakteristikou se spokojuje jindy tak hovorný Holeček — neboť vypravovati o spravedlivém, zbožném knězi a sledovati jeho vliv na rozvířenou duši snad skutečně nespravedlivě stíhaného studenta je v románě nezajímavé a nudné . . .

Zajímavějším zdá se patrně líčiti — vedle špatných a mstivých — katechety svobodomyslné, pokud šíří neb uplatňují své zásady mezi studenty. Tu jest aspoň vhodná příležitost postaviti je jako kontrast kněží „zpátečnických“ a zároveň vsunouti do vypravování všelijaké protikatolické názory, které z úst knězových působí tím účinněji.

Povšechný obraz takové školské činnosti osvícenských premonstrátů želivských z dvacátých a třicátých let minulého století nakreslil Fr. Hamza v románě „Šimon kouzelník latinských škol německobrodských“ (viz Hlídka 1920, 220 dd.), podrobně pak vylíčil i přednášky a zásady takového osvícenského professora Jakub Arbes v hodně chaotickém romanetě „Ukřižovaná“. Kněžský hrdina, professor náboženství a pak ředitel německé reálné školy v Praze, „páter Schneider“, žák a stoupenec Bolzanův, přes různé záhadné události svého dosti dobrodružného života, stále dokazuje svým žákům, že se nic na světě nikdy nedálo a neděje způsobem nadpřirozeným; všechny

nepochopitelné případy a zázraky vysvětluje jim přirozeně, i Kristův obraz líčí jim zcela realisticky, takže „přestává býti Bohem"; za rouhání a nejtěžší hřích prohlašuje modlitbu, „dovolávání se milosrdenství u vymyšlených bytostí nadsmyslných"; církev vymyslila věčnost, aby vzbudila posvátnou hrůzu u obecného lidu, jehož by nebyla mohla jinak ovládat než udržováním v bázni a úzkosti před nadsmyslností... Spisovateli se ovšem tyto nauky velice líbí a jen lituje, že muž, který se „v životě přiznával k zásadám tak rozumným, v posledním trapném a bolestném zápasu se smrtí na zásady své úplně zapomněl..."

Ostatně vysvítá z romaneta, že jeho osvícenské zásady selhaly i u jeho vlastních žáků: právě hocha, kterého chtěl vyléčiti od přízraků a vidění rouhavým bodnutím do obrazu Kristova na kříži a ujišťováním, že nevystříkne krev, jen ještě více nervově podráždil; svým vypravovaním pak o ukřižované židovce v Haliči způsobil mu na dlouhá leta veliká duševní muka. A ani u ostatních studentů přese všechnu „svobodomyslnou morálku", jakou hlásal, a přes mnohostrannou učenost, jíž vynikal, nezískal si lásky, ba ani chvalné pověsti: z tváře jeho vždy chladné, drsné a odpuzující — praví sám spisovatel — zírala jen jakási trpká beznadějnost...

*

Ale zdar práce knězovy ve škole není podmíněn pouze jeho poměrem k dětem, nýbrž mnohdy ještě více závisí na poměru k učiteli, jenž je s dětmi v častějším styku: přátelská součinnost obou směřující k témuž cíli jest ideálem školského výchovu, rozpor věcný i osobní často jeho hrobem.

Havlíček, jak známo, vyslovil v „Kutnohorských epištolách" nesplnitelný požadavek, aby kněžstvo a učitelstvo tvořilo jeden stav — dnes zase možno každou chvíli čísti ve vedoucích učitelských listech přirovnání o dvou lampařích, z nichž jeden ve škole světlo rozžíhá a druhý zháší, a k tomu připojené výzvy, aby učitelé přerušili všechen i jen osobní styk s knězem. „Učitel na pravo, kněz na levo!" bylo vydáno nedávno heslo. A k tomu na povzbuzenou kreslí se hodně černé obrazy o učitelské bídě a porobě za starších dob, kdy školu ovládala církev.

Na vysvětlenou stačí ovšem prostudovati podrobné velké dílo Šafránkovo „České školy" nebo zajímavé „Obrázky ze staré školy" od Fr. Weniga. Ale konečně i krásná literatura ukazuje nepravdivost neb aspoň jednostrannost tak mnohých útoků a při tom

podává i dosti zajímavý obraz vývoje poměru mezi knězem a učitelem.

Je při tom zajímavo, že tento poměr ve starší době líčí nejpodrobněji ne kněží, nýbrž právě učitelé: Jirásek a Rais. Jiráskova kronika „U nás“ obsahuje léta dvacátá až čtyřicátá minulého století, děj Raisových „Zapadlých vlastenců“ spadá do let čtyřicátých. Vedle toho najdeme ovšem dosti zpráv i v jiných dílech, na př. v Herbenově kronice „Do třetího i čtvrtého pokolení“ a v Holečkových „Našich“.

Obraz, který se nám tu jeví, jest u všech skoro týž: kněz a učitel žijí po většině v nejlepší přátelské shodě. Oba spojuje stejný ideál vlastenecký: péče o vzdělání a blaho lidu a o rozkvět národní myšlenky. V tomto směru není mezi nimi rozporu. Svorně působí ve škole, společně pořádají besedy, divadla a přednášky, půjčují knihy, putují s nadšením do Prahy a prožívají v duchu její minulost, účastní se národních slavností a zvláště vášnivě pěstují hudbu a zpěv v kostele.

Neviděti tu, že by učitel nějak tvrdě pociťoval církevní dozor. Farář nikde tu nedává nějak povýšeně znáti svou moc nad učitelem, naopak žije většinou v upřímném přátelství s celou učitelskou rodinou: navštěvují se vzájemně, baví se důvěrně svými nevinnými libůstkami, těší se i pomáhají si v nehodách. V „Zapadlých vlastencích“ vítá farář Stehlík hned po prvé nového pomocníka: „Hezky zpíváš, hochu, budeme se mít rádi, my si tuhle s kantorem už rozumíme. A tuhle tohle si pamatuj, že farní dvéře jsou vždycky otevřeny. Choďte oba, ať si popovídáme — a vy, mládenče, jen hezky otevřeně, pozdětinský farář ještě nikoho nesklamal . . .“ U Jiráska padolský farář je kmotrem všem dětem učitelovým, pomáhá jim ve studiích a podporuje štědře celou četnou rodinu.

A to je skoro pravidlem ve všech těchto povídkách z doby probuzenské, že kněží ujímají se svých učitelů v trudných hmotných i společenských poměrech, podporují je v jejich dobrých snahách a mnohdy je přímo vychovávají. Pěkně je to vyznačeno zvláště v uvedeném Jiráskově díle na postavě učitele Šolty. Nadaný jinak a dobrý člověk, otec četné rodiny, dal se do pití, hleděl si jen muzik a tropil všelijaké lehkomyslné kousky. Starý farář Ondrášek dlouho přimhuřoval oči, až konečně musil časem učitele napomínati. „Nečinil to chutě, nebyl z těch, kteří rádi ukazují svou autoritu a moc“. Když varovná slova nepomáhala a učitel v hospodě si tropí smích ze včelařské vášně farářovy, kněz s těžkým srdcem oznámil to vikáři; hned

toho však lituje, přimlouvá se za učitele, ujme se ubohé jeho rodiny, učí jeho chlapce a brzy stávají se nejlepšími přáteli... Více ještě učiní pro téhož učitele hlavní hrdina knihy P. Havlovický: nejen se postará o jeho děti, ale vede otcovsky i jej k dobrému, poučuje jej, jak se uvarovati vášně, jak se má chovati k lidem ve vsi, jak je učiti a rozšiřovati knihy. „Mladý kněz způsobil velké pohnutí v učitelově duši. Radost, útěchu, a také trochu zmatku. Šolta slyšel nejedno perné, pravdivé slovo, ale neznělo tvrdě. Teplo soucitu vše mírnilo. Chytl kaplanovu ruku, vřele děkoval: Takhle se mnou ještě žádný nemluvil...“ A učitel, který dříve „v tajnosti srdce svého kněžím nedůvěřoval a měl je za bezcitné“, změnil pak zcela svůj názor i poměr ke kněžím...

Týž kněz přivádí na pravou cestu mladého pomocníka při jeho zbloudilé lásce a otcovsky mu pomáhá, později pak jako vikář staraje se o rozkvět škol, svolává učitele ke konferencím, kde jim přednáší, je poučuje, probouzí a rozněcuje v nich lásku ke škole, k povolání, k dětem i národu. A učitelé, jak ukazuje spisovatel, byli nadšeni svým horlivým vikářem. —

Víme, že ani v oněch dobách nebyl poměr kněze a učitele všude tak ideální, jak je vylíčen ve zmíněných dílech. Vyskytly se zajisté tu a tam na obou stranách povahy nesnášelivé, svárlivé, nedůtklivé i domýšlivé — a pak docházelo nejednou snad ke sporům i nepřátelstvím, jak se o tom zmiňují na př. vzpomínky prof. F. J. Studničky otištěné v letoší „Zlaté Praze“. Ale byly to spory jen osobní a celkem asi přece jen dosti řídké: Fr. Wenig v uvedených již „Obrázcích ze staré školy“ vypravuje o třech farářích, pod nimiž učiteloval jeho otec, a se všemi stýkal se nejvýš přátelsky, aniž mu bylo třeba nějak si zadávati. Poslední z nich pak byl u všeho učitelstva tak oblíben, že právě po vydání nových zákonů školských byl zvolen prvním předsedou učitelského spolku „Budeč“.

A skutečně také v belletrických obrazech ještě z novější doby nalezneme dosti často podobně přátelský poměr kněze a učitele, jako byl v dobách starších. Každému zatanou tu jistě na mysli známé postavy povídek Pravdových, Kosmákových a Raisových: starší většinou učitelé, třebas novými zákony byli „osvobozeni z područí církevního“, necítí potřeby přetrhati násilně přátelská pouta, jež je po léta spojovala většinou s jediným intelligentním kulturním pracovníkem na vsi. Nejsou ve svém celku zaujati předsudky proti kněžím, nejsou také ještě omámeni pyšným sebevědomím a ctižádostivým veli-

kášstvím jediných světlonošů, nevidí svého životního úkolu v boji za vsuggerovaná cizí hesla, nýbrž v práci pro děti a lid, v činnosti často ještě národně uvědomovací. A v obojí schází se ještě dobře učitel s knězem.

A když snad již někdy se také rozcházejí jejich názory, zachovávají aspoň společenskou slušnost, stýkají se ještě v různých vzdělávacích a zábavních spolcích, učitelé chodí na faru, zvláště při slavnostech, visitacích a pod. A kněz i tu stává se nejednou pomocníkem, rádcem a ochráncem učitele. V Raisově „Západě" na př. řídící Pondělíček, stíhaný nevinně školským byrokratismem, nalézá ve svém zármutku i se svou rodinou jedinou útěchu u faráře Kalousa, jejž denně navštěvuje a provází na procházkách. Spolu se radí, dělají plány, farář píše na všechny strany, ospravedlňuje ho u inspektora, až mu vymůže lepší místo. A v podobné shodě žije farář Kalous — je to Josef Pardus, r. 1855—1892 farář v horské osadě Kameničovské — se všemi ostatními učiteli v okolí.

Styk mezi knězem a učitelem se ovšem udržuje až do nejnovější doby. Není to však většinou již onen vniterný vztah dvou stavů pracujících svorně za jedním cílem, nýbrž buď přátelstvím duchem spřízněných osob nebo jen zevnější legální poměr lidí, kteří jsou na sebe odkázáni a mají dosti taktu, aby se vyhnuli zjevným i zbytečným sporům.

Tento druhý případ, ve skutečnosti asi nejčastější, může spisovatel jen konstatovati — literárních podnětů mu nedává. O osobním přátelství s učiteli vypravuje se zálibou S. Bouška ve svých „Dětech", zvláště v povídce „Pan Velebný", kde hrdina P. Mikuláš přilne k rodině učitele Bílka pro jeho pevnou, ušlechtilou povahu a zvláště pro upřímnou lásku k dětem. „Bílek děti miloval, miloval školu. A v této lásce setkával se s knězem na téže horké půdě srdce, jejich srdce stejně bila a jejich oči stejně zářily . . ." Ovšem i tento poměr končí se rozčarováním, když kněz pro vášnivou lásku k synáčkovi učitelovu upadne v těžké podezření . . .

Také jen osobní přátelství spojuje hrdinu Konaříkovy „Dalily" s místním učitelem, vážným a intelligentním mužem, jenž se stává na čas i rádcem a těšitelem vznětlivého mladého kněze. Když kaplan v náhlé důvěřivosti se mu svěřil se všemi svými ideály o činnosti mezi lidem v ohledu hospodářském, sociálním, střídmostním, uměleckém atd., učitel nevysmívá se některým jeho naivnostem, ale snaží se je opraviti mírnou, laskavou rozprávkou, ukazuje, že mladí

kněží při své práci v lidu dopouštějí se chyb skoro stejných jako nejmladší pokolení učitelské, zanedbávajíce pro vedlejší otázky hlavní své povolání. „Dobrým učitelem, dobrým knězem býti, toť je první náš cíl, a to ostatní, až zbude-li síly a času . . .“

Učitele Veselého vedl snad k této radě — jež ostatně knězi nic nepomohla a nezachránila ho před pádem — dobrý úmysl a skutečné přesvědčení. Jinde však právě tato „vedlejší“ činnost knězova bývá často první příčinou neb aspoň záminkou ostrých sporů: nastává zjevný boj mezi učitelem a knězem, boj, jenž měl býti především bojem ideovým, bojem o porážku nebo vítězství dvou světových názorů — ale zvrhá se dosti často ve spor čistě osobní nebo místně stranický.

Není radostno čísti o těchto svárech a různicích — a dlužno přiznati, že kněžská péra až na dvě níže uvedené výjimky se vyhýbala podobným námětům, kdežto tendenční protikatolická díla vyhledávala jich až úsilně, snažíce se postaviti obyčejně proti učiteli poctivci a osvětovému pracovníku kněze pokrytce neb udavače.

Stačí uvésti známého nám již hrdinu Rokytovy básnické povídky „Prokop Rybář“, jenž pro své pokrokové a husitské názory opustil pražský seminář; když se stal professorem na venkovském gymnasiu, začíná hned svou pokrokovou činnost ve všech směrech: ve spolcích, ve společenském životě, vydává list atd. Brzy přichází za ním na ústav nový katecheta, ve kterém Rybář poznává svého bývalého kolegu z bohosloví a kterého spisovatel velmi málo básnicky popisuje jako krtka a hada . . . Katecheta vyhlašuje mu hned při prvním setkání nenávistně boj: „Já proto přišel na uprázdněné jsem místo, že bys počal překážet nám v díle . . . Nejprv po dobrém tě vyzývám: jdi, ustup s cesty nám — a zůstaneš-li, potom běda ti! Já budu s tebou jako stín, já budu s tebou jako kletba tvá, až na tvou šíji nohu postavím . . .“ A když professor neustoupil, kněz zakládá proti němu nový list, mstí se jeho oblibeným žákům, slídí po každém jeho kroku a slově, udává jej tajně u představených, až je přeložen na obávané místo, kde onemocní, vystoupí z církve, poněvadž k němu chodil zase kněz „číhat na duši“, je zbaven úřadu professorského a stává se redaktorem.

Tak pohodlně řeší Rokyta rozpor mezi učitelem a knězem, ulpívaje na povrchních frasích o odboji českého národa proti Římu a na sensačních historkách, jež by se hodily do pověstného „zrcadla katechetů“, ne však do básně. Ideové síly v celém boji vůbec není. (P. d.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

120.

Klácel Šemberovi.

Nedostává red. honoráře. Nechce, aby podobka jeho byla vystavena. Dudíkova studijní cesta do Italie.

14. srpna 1853. Jak Pocbe odešel, ti tam vydali Winikerovi peníze prenumerační, a on zase nedává mi nic, bylo 16 zl. měsíčně dosti pro mne, nyní již nemám druhý měsíc nic. To přece neřád. Avšak těch neřádů více! — škoda si špinit mysl zpomínkou. — Co píšeš o mém obrazu, to mne mrzí velice, aniž já jsem dovolil Zelenému vydat jej, vždyť s Helceletem přicházel, že to pro sebe jen sbírka, a pak (já sice málo se do zrcadla dívám) to nemůže býti podobizna moje, to on se velmi šálí; a konečně já to nerad vidím, to vystavování jak medvěda na obdiv. Jsem-li čím, jestli co ve mne a na mne, toť jest jinde než na tom ciferfloku. Věru já bych nemohl jít tou ulicí, kde by ten obraz visel, u mne jej pak mít, to bych se sfantil. Řekni mu, že to nejde; ať si dělá ty, jichž to těší, a těch jest více než těch, jichž to mrzí, jimž se to hnusí! Ať maluje, namaluje, omaluje Dudíka, ten přece za to stojí, neb mu z jedné kapsy čouhá „Haering", a z druhé špagatek od klíčů sv. Petra. Bože, co to bude, když on zase sezve národ vlašský na návštěvě [1]) do Moravy a oni přijdou snad se Švédy.

121.

Klácel Šemberovi.

Rozdíl mezi koncovkami -ní a -ný. Kl. vyučuje děvčata soukromě po domech. Starosti hmotné. Píše proti stěhování do Ameriky.

10. dubna 1854. Já jen jakési nelogičnosti připisuji to nerozeznávání toho ní a ný. Šafařík postavil se jen na formu původní, a nepovážil, že pokročilý duch národu vždy formy nalomuje, odhazuje, přivěšuje dle potřeby své, a že to zvou pak „Errungenschafty". Mé svědomí logické někdy nedovolí zmásti k. p. mravní a mravný; mravním jest i nemravný, mravní přestoupení. Kdo to necítí, že forma ní znamená jen zevní příměr pojemu vysloveného k něčemu jinému, k. p. obsah knihy ethické jest mravní — obsah a kniha jak

[1]) Tak psáno, m. návštěvu. Slaneček — znak Švédů, špagátek od kl. sv. P. — znak Říma. Podle znalců nebyly cesty Dudíkovy tak daremné, jak tu Kl. vtipkuje.

věc jistá a nádoba; sud jest pívn í, polívka ale pívn á, to její podstata a proto nerozlučitelná — to adjectiva substantialia. — Adjectiva verbalia pak, když znamenají vlastnost n e o d l u č i t e l n o u, zachovávají n ý. Sestavme si řady z těch adjektiv:

Ex substant.	e substant.	Ex verbis
stříbrný	vodní (ve vodě)	plodný
etc.	vozní	mocný
materia ex qua	místní	důvodný
connexio interna	východní	bludný — omylný
	rodní (dům)	radná (věc)
	pořadní[1])	pořádný (člověk)
	etc.	connex. interna
	connexio externa	

Avšak nemysli, že to píšu pro tebe, nýbrž posedl mne furor orthograficus a tedy jsem to napsal, aby to nehnilo ve mně. Děkuji ti za tvé pozvání, já ale jak víš netlačím se, kde je Menschheit. — Já nyní konečně odhodlal jsem se u č i t i d ě v č a t a — a jak se zdá, umím to — učím u bar. Forgače (místodrž. rady) i sestry Chlumeckého a jiné — vydělávám tedy, ale také potřebuji. — V Třebové zemčata vloni se neurodily. Fišerovic dům ztratily a jsou hotové žebračky [2]) — ošidil jich jeden Liebhaber, jenž sedí etc. Co do p l á n u mého ještě neodřekl jsem, skládáme dle možnosti na Waldsteinské a Windg.[3]), za několik dní zase čekám štěstí; ale zdá se mi, že já toho štěstí se nedočkám, rád bych aspoň umřel kdes co člověk. Já pilně píšu proti stěhování — Lešikar a jiní od nás již jsou v Texasu!

122.

Klácel Šemberovi.

2. ledna 1855. Windg. los mi byl vytažen, ale na posměch to diabel učinil — 36 fr. Inu není to souzeno.

123.

Klácel Šemberovi.

24. máje 1857. Palacký četl mi něco z Petra z Chelčic — to věru pěkně a vtipně psáno — takový rukopis bych četl raději nežli nejnovější dumky.

---

[1]) V závorce přidáno slovo nečitelné.
[2]) Přítelky Kl., jež pak spoléhaly na jeho podporu.
[3]) Windischgrätzské — losy.

124.

Klácel Šemberovi.

Vztah Kl. k J. Purkyňovi. Návrhy pamětního nápisu k jeho osmdesátinám (* 17. pros. 1787).

Dne 24. listop. 1867. Purkyně jest mi velice milý a máme spolu všeliké tajné spolky; onť jest též na tom rozcestí, kde se filosofie potkává s poesií a s ní se též rozchází. Nyní o nápisu. Dal jsem se hned do něho, i nechal jsem jen několik těch dní přejíti, abych to uviděl jako cizé; jest to užitečná praxis. Za nějaký čas hledíme na vlastní dílo jako na nevlastní. Bude snad tobě poněkud příjemné vypsati všecko, jak se ve mně uvařilo. 1. Věda vždy omladlá omlazuje (tu patrně převládala jen pomněnka na jeho stáří). 2. Kdo žije v celku (zpomínka na Šillerovo slovo), nečítá věky. 3. Vlasti, vědě, tím vesmíru žils (vesmír jest u nás zvláštní terminus, tolik co Humb.[1]) Kosmos). 4. Živ vlasti, vědě, žiješ vesmíru nesmrtelný. 5. Živ vlasti, vědě údem jsi vesmíru nesmrtelným. 6. Nesmrtelný ve vlasti, vědě nečítá léta. 7. Vlast a věda zaručila tobě nesmrtelnost. 8. Život svůj dals vlasti, vědě, Ony Tobě nesmrtelnost. 9. Za lásku a bytné výkony vlast a věda zaručuje nesmrtelnost. Jda po stopě myšlenek, nalezneš, že poslední jsou takořka soujem předešlých. Já bych dal přednost poslednímu (9) — číslo 8 má v sobě čilejší obrat, 9 jest více lapidarní, monumentalní a zní objektivně a vtip jest v tom, že Purkyně vyrozumívá se co příklad toho obecného. (Tys dal vlasti, vědě život svůj, vlast a věda (daly) Tobě nesmrtelnost). Při té příležitosti zmíním se, že jsem před několika lety vymýšlel nápis na korouhev zpěváků brněnských, a podal jsem též více, mezi nimi tento věru nevšední: „V různu shoda!“ Není v tom pojem veškeré hudby? není v tom sebou, co jsme my chtěli v politice? není to heslo federalismu? Děvčata byla pro tento nápis, učení páni ale volili ten nejslabší. Takto jest. — U nás ještě ticho. Žádný nesvěřuje ještě slovu smýšlení své. Mně by líbilo býti tak, nač potřebuju ještě jinou hlavu než mám!

125.

Klácel Šemberovi.

Jazykové poznámky k zamýšlenému nápisu (srv. před. č.)

Dne 1. pros. 1867. Ty jsi milý Vojt. čtverák. Ukládáš jinému práce, jež ty sám lépe konáš. Tys jenom chtěl ukázati svrchovanost svou a já Ti tuto radost kaliti nechci, jenom o maličkosti se zastati musím. 1. P. Seidan[2]) dobře má (ovšem salvo consensu Protogrammat.) že chce objektivní, snad by se mu líbilo takto: „Stopy vítězné lásky

[1]) Alex. Humboldta.
[2]) Václav, č. medailleur ve Vídni.

ve vlasti a vědě nepomíjí". 2. Zdali se srovná s kantorským svědomím, tož Tebe pěkně prosím, to d v tom nesmrtedlný vynechávej, smiluj se nad ubohým jazykem a přej mu to ulehčení. Zdá se mi, že staří psali raději n e s m r t n ý. 3. To pravidlo o negativním verbum jest velmi nevědecké. Já ohlížeje v logice a jiných jazycích nacházím, že určitost má genitiv a neurčitost accusativ. Nikdy jsem neslyšel, že by byl kdo řekl: já nezpívám tenor u ani bas u. Oni nemlátili žita nýbrž ovsa — ale zajisté i oni s o b ě n a mlátili žita. Nepřelívali dnes vína nýbrž píva — nepije pívo ani víno jen vodu — napil se píva etc. nemiluje boha ani panny Marie. — Stejnost genitivu a akkusativu svádí ty, kteří nemyslí, nýbrž jen zvyky opakují. Nesmrtný nečítá let a, ale Purkyně čítá svých let — to jiný rozum. 4. V ý k o n jest velmi zdařilé slovo; když jest přiměřené duchu jazyku, tož co činí mladost neb stáří? ale ty „platné práce" jsou něco jiného. Kdo Purkyňovi krmil ty králíky ku prospěchu vědy, konal též zajisté platné práce, ano věru z a p l a t, tak dvojnásobně platné. Každý švec, který ty záplaty dělá, koná platné práce. B y t n é zajisté vyznačuje to, co jsem chtěl, jest to, co: jadrné, podstatné a stálé, bytné výkony jest asi tolik co: wesentliche u. bleibende Errungenschft. Když od toho pedantismu neodstoupíme, raděj ten jazyk pochovejme! Kdo žije, nechť se kývá! — 5. Z a r u č u j e jest jiný rozum než dává; historie „dává" nesmrtnost — ale věda jen ručí za ni. 6. Dovršení neshodnosti naší jest pak ve Tvé variaci: „V rozmanitosti souhlas!" No to by bylo něco. Rozmanitost jest: äussere Verschiedenheit — různo (rodit) jest konträrer Gegensatz als Artunterschied — s o u h l a s — to jest slovo novo — a nedobro pečené. Katzenmusik, to je věru souhlas — spolu ozývá se řvaní, štěkot, sikot — všecky hlasy — to jest souhlas, a to by mělo být harmonie — ty hlasy musí shodovati se a ve své rozličnosti vždy splývati v jednotu. Avšak co Tobě to povídám? ačkoli jsem tomu rád, žes mi poskytnul příležitosti zase do české filosofie, která v jazyku libo se ozývá, sáhnouti.

126.

Klácel Šemberovi.

Poznámky mluvnické.

2. února 1868. O knize Šemb. „Západní Slované[1]". — Já celý týden nemám ve dne času ku čtení, a večer oči žádají o propuštění ze služby, jest mi nyní nepohodlné při svíčce čísti a při lampě jest mi příliš teplo na čelo, a též nechci přivykati velkému dráždění očí; mám za to, že brzo mnoho, brzo málo světla zraku velmi škodí. V neděli pak ani se na ten svět nepodívám a žádaje od Pána Boha, aby mne ochránil před návštěvami, čtu a píšu celý den. — Co se

[1]) »Z. Sl. v pravěku«. 1868.

týče toho genitivu já nikdy neodporoval jsem, ano dle rozumu mého činoslovům z velké části a pak verbis sensuum náleží genitiv, ale ta negace rozhodovati nemůže, nýbrž ta větší určitost, a ta bývá při negaci. Jinak jest, když o něčem se mluví vůbec, tu jest mi milejší akkusativ k. p. nepije vodu nikdy, nýbrž pívo; to jest jiné, než nechci této vody. Tento zákon vládne všemi jazyky a není formalně gramatikalní, nýbrž logický, a zdá se mi, že grammatika má býti jen vtělení logiky. Žádný věk nemá to právo zaraziti proud jazykový, aniž se tomu duch národu kdy byl podrobil, jak to vidíme ve všech jazycích a nářečích. Co pak Ty v skutku tak mluvíš a píšeš jako před 500 lety? Takové zpátečnictví ani v grammatice místa nemá. To „tedlný“ žádnému se líbiti nemůže, kdo kdy verše dělal; jest tu o jednu slabiku slovo delší, a o jakou slabiku bídnou a zbytečnou, neboť to „d“ bez pochyby se udrželo pro ten jakýsi nájezd či zahamování. Tys povolán o právu zastaralých forem dle analogie poučiti a k. p. rozdíl mezi ný a tedlný ustanoviti. Smrtný a smrtedlný; proč nepíšeme: pravidltedlný — jídltedlný? etc. Jen ještě to: píšou ti Jihoslované vskutku vždy ten genitiv? „nezpívá tenoru?“ [1]) Buď zdráv a pamatuj na mne! —

127.

Srbský generál Fr. Zach (1807—1892), rodák brněnský, (asi) M. Mikšíčkovi.

O nastávající srbsko-turecké válce, srbském vojsku a ruském i tureckém velení.

Dne 23. dec. 1877.

Z listu Zachova od 7. pros. 1877: „Wir stehen an der Kriegsschwelle. General Kosta Protić ist Generalstabschef des Arméeobercommando, welches Fürst Milan sich vorbehielt. General Jovan Belimarkovic ist an die Stelle Kosta Protić als Commandant des Šumadijský Korps getreten. Die serb. Miliz ist sehr schwach mit warmen Winterkleidern versehen. Der Serbe trägt nie Pelze, nur an der Sava u. an der Donau tragen vereinzelnte Bauern u. Bäuerinnen Pelzwesten. Eine Wintercampagne ist daher eine gewagte Sache, dennoch kommen die Leute fast complet. Der serb.-türkische Krieg ist nur ein Anhängsel des russisch.-türk. Kriegs. Erwarten sie keine große Dinge von Serbien. Die Russen haben mehr talentvolle, sehr tapfere und äußerst aufopferungsfähige Generale, wie Dragomirov, Radecký, Gurko, Skobelef etc.; allein diese dirigieren nicht im Hauptquartier des Bruders des Kaisers; Großfürst Nikolaj Nikolajević hat nun einmal seine Protegés u. will sich ihrer nicht begeben. Die Mißstimmung unter den

[1]) O Klácelových názorech jazykovědných srv. St. Souček, Klácelova »filosofie řeči české« a spor jí vznícený. Příspěvek k dějinám blouznění o jazyce. Listy filol. 1905. U listu č. 77 (str. 155) má býti nápis: Klácel Šemberovi.

russischen Officieren ist nicht klein gegen die Generalstäbler Nepojczycki u. Lewicki, welche beide polnischer Nationalität sind. Nebstbei liebt man Officiere deutscher Nationalität nicht, obwohl sich diese Officiere ausgezeichnet schlagen. Die Türken haben natürl. Mut und sind fanatisiert, aber sie werden wahrscheinlich nie ein Culturvolk werden. Besonders sind die höheren Classen durchgehends verludert u. Midhat Paša ist ein Schwindler prima qualita, dazu hartherzig, ein gemeiner Kerl, der das Hinmorden der Bulgaren systematisch schon früher betrieb, ehe er noch Großvezir geworden ist. Der Sultan ein Trottl u. feig. Die besten militär. Ratschläge geben den Türken aus Deutschland u. England stammende Generalstäbler, artilleurs u. fortificateurs. In einer offenen Feldschlacht ginge es der türkischen Armée schlecht, daher wagen sie auch keine. Osman Paša ist kein Genie, das hat er ja bei Zaječar im vorigen Jahre bewiesen; die Türken verwendeten im vorigen Jahre ihre besten Officiere gegen Serbien, u. wäre Černajef zur Heerführung befähigter gewesen, so hätten wir uns dennoch gegen sie erwähren können. Ich kenne keinen einzigen serb. Officier, der sich Černajef zurück wünschen möchte. Unter den zu uns gekommenen Russen (im vorigen Jahre) waren sehr wenige ausgezeichnete Männer, die Mehrzahl bestand aus Gesindel, Trunkenbolden, verkommenen Existenzen, Glücksrittern etc. Es war ein grober Mißgriff dem Gener. Černajef solche Ovationen zu bringen. Eine Schwindelei aus Unkentniß. Ich vermute, man wollte nur die Gelegenheit benützen, um dem magyarischen Türkenschwindel ein Gegengewicht zu stellen. Die russ. Slavencomités verstehen nicht viel von den übrigen Slaven. Váš František.

128.

Klácel Mikšíčkovi*)

o svém pobytu v okolí č. Teplic, o vymáhání své pohledávky za nakladatelem Buschakem, o pobytu v Bremách a činnosti Karešově pro vystěhovalce.

V Maria-Schein u Teplic dne 5. července (1869). Milý, věrný Příteli! V Teplicích jest všecko tak přeplněno a tak draho, že jsem prozatím odstoupil od zámyslu svého a bývám zde v Krupkách u Mariašeinu na zdravém povětří a časem do Teplic zajíždím, až pak na druhý měsíc tam se do lázní přestěhuji; neb od 15. srpna jest všecko o polovic lacinější. Prosím Vás, oznamte to jmenovitě v našem domě. Já jsem kolik dní byl v Třebové, ale když není na horách ještě dostaveno, nelíbilo se mi v městě bývati; jel jsem do Prahy a byl jsem zde, prohlídl všecko znovu, všecko je jinačí, ale nenavštívil jsem žádného. V Oustí na Labi se mi tak zalíbilo, že se mi odtud nechtělo, a já zase tam se často navracuju — stojí to vůbec z Ústí do Teplic

*) R. 1878 opsal Šmídek ve svém deníku následující listy Klácelovy k Matěji Mikšíčkovi, úředníku Ferd. Severní dráhy. Jimi deník ukončen.

jen několik krejcarů, a tak jezdím jak věčný žid sem a tam a raduju se těm bylinkám; prohlížím sobě pomníky u Chlumu a to pole, kde Prokop tak vyprášil těm věčným našeho národu nepřátelům. Musím vždy skrze ves „Sobochleben“ a tu se mi srdce otřásá radostí nad tím pěkným jménem; víteli pak, co jest Sobochleben? to jest staré „Soběchleb“. Viďte Mařenko! to se podařilo. Nedaleko jest zde pomník, který dal vystavět hrabě Nostic Přemyslovi oráči; tu vidět, jak přicházejí vladykové čeští, aby ho pozvali na stolec, aby ho pozvali býti manželem Libuše Kněžny. Vidět též, jak jeho voli odlítli — škoda že ne všecky — zůstalo jich dost na plemeno. Před Ústí jest starý hrad Schreckenstein a jiný, jehož hradeští nyní říkají Ferdinandshöhe. Já tyto památky navštěvuji ne tak pro mne jak k vůli mladému rytíři Neuberkovi, jehož mi rodiče na několik neděl svěřili a mi jest to velice vhod; aspoň mohu (doufám aspoň) zadarmo hledati zotavení svého a snad ještě něco do Teplic si uspořiti. Po třech nedělích Teplických, kde můj svěřenec bude na blízkém zámku u tetky — máme jet na Rýn a do Švýcarska a to by se mi ještě více líbilo, poněvadž to, co by mi ucházelo na výdělku z učení v Brně, vydělal bych sobě tu, kam jsem byl vždy toužil a i za drahé peníze sobě opatřiti chtěl. Prosím, vyložte to na svém místě, aby věděli, že se mi dobře vede, věru tak mi jest lehko v těle i u srdce, ano aby sobě nedělali jiné myšlenky jako vloni, kdežto se roznášelo, jak mi psaly mé děvčata, že jsem odjel za moře, a já zatím seděl jsem na Dubravské hoře (Schloßberg) u Teplic a básnil jsem jmenovitě ku 15. srpnu — ať vám Mařenka to vyhledá v Encykl. Prosím Vás, jak pak to stojí s Bušákem — zdali p. Vanderstrass [1]) něco provrtal svědomí jeho — když ne peníze, tedy knihy, a ty prodávejte, zač můžete, a zaznačujte, čeho za mne vynaložíte. Již se papír končí, a já si nechám na podruhé, abych Vám obšírněji o všem vypsal, nyní přišel můj rytířek a pojedeme do Eichvaldu. Pamatujte na starého přítele. M. Klácel. Pozdravujte paní Verunku a pannu Mařenku [2]) a jiné.

II.

Věrný Příteli! Viďte, jak se mi od huby práší! — to snad bude poslední lež, jenž jest pravý živel europejského života. Pane Bože! rač již očistiti duši mou všeho klamu a pokrytství! Já jsem již od pátku v Bremech či v Bremenách a po zítřku, tedy 7. července pojedu „kamo slunce spěje“.[3]) Včera světil se i zde den narození „Unie amerikanské“ (ať Marie každý den hledí do Encykl. — themata). Na všech hostincích vlály Bremské prapory, s části ameri-

[1]) Van der Strass, právník, brněnský starosta.

[2]) Mikšíčkovy.

[3]) Kl. měl dovolenou do lázní, odkudž odejel, hlavně pro tísnivé zápletky se ženskými, do Ameriky. Do svého kláštera ještě odtud psal, že se brzy vrátí. V Americe horečně psal a redigoval (Slovan, Hospodář amer., Hlas, Svojan), založil jakousi sektu (Jednotu svobodomyslných, Nemýlenců), žil ve velké bídě, až 17. břez. 1882 u Fr. Záleského v Belle Plaine zemřel.

kanské, totiž modrý kus s hvězdami na červenobílé korouhvi. Dnes světím s Vámi příchod Kyrilla a Methodia, zítra spálení Husovo, a pozítří novozrození mé! Tak tedy od konce. Kareš nás velmi přátelsky přijal, pohodlně ubytoval a častuje bez konce. V sobotu dal nás zavésti a doprovoditi za své do Bremerhafenu; pomyslete, jest to 10 mil dal., jeli jsme 2 hodiny po železnici. Tam je podívání, tam již stýkají se všecky kmeny lidstva, tam stojí lodi jako vysoké domy, i přes tisíc lidu odvážívá jedna, parníky i plachetní. Škoda, že sprostému lidu veskrz zde pranic nelze rozuměti. Kareš lonského roku vypravil přes 10.000 osob za tu Ponavku[1]; letos zase je kolik tisíc; on má v kanceláři 5 mladíků z Čech, s nimiž ty výpravy obstarává — jest to muž velmi dobromyslný — a já nevím, jak by bez takové pomoci náš lid mohl se zde obejíti. Komu se nedostává, on dokládá, radí, poučuje, doprovází — on bývá v tom samém hostinci jak my. Je vdovec, má dceru i syna ve Wiskonsinu. Onť byl 1848 v té švandě ve Vídni, musel prchnout, byl v maďarském vojsku, stál proti Vám na Slovensku, a byl tak sem tam smýkán, byl v Petrohradě při té slavnosti, v Kostnici též, a jest již as 12 let zde, a stal se jak se zdá bohatým dobrodincem našeho lidu. Na všecky strany slyším, jak pomáhá různým vystěhovalcům — jsme tedy v dobrých rukou — a kdybych sám neměl, vypravil by mne on. Včera jeli s námi několik hodin na venek a večer zase doma častoval — jistě ho 20 dolarů stálo, což mi vlastně jest nemilo, poněvadž já chudák počítám, jak by mnohému tím bylo zpomoženo na cestě osvobození. Jelikož jsme se v Třebové a v Ústí zdrželi a já všecko mladíkovi chtěl ukázati, tož jsme již as 100 zl. vydali — za bedny jsem platil 25 tolarů — a za přívoz do N. Yorku složil jsem 300 zl. za oba a já v první kajutě, mladík na palubě — mám tedy jen ještě ty dukaty — ale všecky — a jest mi krušno neustále je v kapse nositi — poslala za mnou do Třebové slečna Eugenie Bonerová obraz svůj a pytlíček pohodlnější na dukáty — ona chudák dala mi též svou spořitelničku a můj červenohlávek Rosa též — jinde u židů mi utrhli aspoň ty dvě poslední hodiny a když jsem to Rose pověděl, zvolala: die verfluchten Juden! ona náleží k naší obci, ač židovka. — Bylo to slzí — a jak to lahodilo srdci mému, ač též v očích slzy stály. Prosím Vás, stavte se u p. Vanderstrassa — a vyřiďte ode mne úctu — a mluvte ve smyslu prvního listu z Mariašein. Ukažte mu ten list plnomocný. Prosím Vás, pište mi brzo do Racine-Wiskonsin-North America-F. Barta Lefovský — uvnitř na vrchu: Boguslav Ladimírský — velice by mne těšilo, kdybych již tam list nalezl aneb aby se mnou došel. (Nikdy a žádnému nezraďte jméno mé zámořské). — Milá přítelkyně paní Verunko! Prosím Vás, buďte tak laskava a příležitostně dle přípovědi navštěvujte paní Pauerovu, a potěšte ji, že z Karla zajisté stane se muž statečný — již nyní se otvírají vyhlídky — p. Kareš sám jest v stavu tam ho odporučiti — a těm milým slečnám dovolte přístupu k Vám a

[1]) potok brněnský roz. Atlant. moře.

raďte jim — až Vás poznají, zahoří láskou k Vám, a tu budu potěšen, že nezapomenou na učení mé. — Milá Marie! Pozdravujte Luisu a řekněte, že jsem odjel na několik měsíců a pak svým časem můžete jí všecko vysvětliti. Já jsem Vám ještě odporučil ty malované houby v síni — nevím zdali paní Pauerova bude vstavu je tam vzíti. — Srdečně Vás všecky moje upřímné důvěrné líbám — buďte s Bohem a pamatujte na starého bojovníka pravdy. (Pošt. známka: Bremen Bahnhof 5/7 69 — Brünn 7. Juli).

129.

Klácel Mikšíčkovým

o odjezdu z Brem.

V Racině, 27. července 1869. — Ctěná paní Verunko, věrný pane Matěji a milá Marie! Čekal jsem, že v Racině naleznu listy z Brna z mnohých stran, ale nedošlo žádné, avšak doufám, že ještě zapomenut nejsem, bylo by to příliš brzo. Doufám, že jste dostali list můj z Bremen, dovolte mi, abych Vám mé další zkušenosti popsal. Psal jsem v pondělí 5. července. Byli jsme v ten den v letním divadle — vůbec p. Kareš mnoho vynaložil, aby nám učinil radost a tu jakousi snadno pochopitelnou trudnost zalíčil vším, co mu jest po ruce. — 6. července v úterý. Jak vůbec, již o 5. hod. jsem byl hotov ku všemu, co den požadovati bude. Naše věci již se odvážejí do Bremerhafen, kdo by to řekl, jest tam dál z Bremen nežli z Brna do České Třebové. Večer častoval nás p. Kareš ještě, a ještě k tomu všecko za nás v hospodě, v které on sám bývá, zapravil — to věru neobyčejný dobrodinec. Dal telegrafovat do Kostnice, kde se zasvěcoval pomník Husův — volali jsme Sláva! obětivému zakladateli! — 7. července ve středu. O 5 již jsme hotovi — o 7 jdeme na nádraží — o 10 jsme v Bremerhafen a o 10 vstoupili jsme na parník Amerika, o 11 jsme odpluli. Já měl místo v kajutě, jest to sál pěkně ozdobený, kde se jídá, jsou tu obrazy, knihy, voda k napuštění a z toho sálu jde se do kumbálků po obojí straně a tam jsou obyčejně 2 postele úzké nad sebou — postel a umývadla — o polednách se obědvá — obyčejně polívka — ryba — maso — zadělávané — pečeně — salát — dvojí moučné — ovoce — buchty — máslo, sýr, chléb — o 3 hod. svačina — buchty neb jiné pečené, káva, máslo — zemáky při každém jídle, jako máslo a sýr. O 7 hodině večeře, zase maso, zemáky, máslo, sýr, jazyky, čaj; ku snídaní též dvojí maso, vejce, máslo, zemáky, sýr, buchty, káva. — Víte-li, jak já jídám, tak posoudíte, že již toto množství jen viděno působilo mi nemilou sytost, a pak vidět, jak to mnozí žerou a sotva od jednoho jídla ku druhému se dočkati mohou — již první den bylo mi ošklivo. Já si raději o 5. hod. koupil pivo, ale je drahé a k ničemu. — 8. července, ve čtvrtek. Proti nadání spal jsem dosti dobře v mé

kleci. Po obědě pravili, že již jedeme do kanálu. Západ slunce jest na moři velmi pěkný. 9. července v pátek. V noci byla zakotvena loď v moři nedaleko pomoří francouzského. Já již časně vyhlížel jsem z paluby, viděl jsem město Havre před sebou, museli jsme čekat na vjetí do přístavu — o 10 vplouli jsme, a tu jsem viděl, jak jinačí jest styk všech národů v přístavech okeanských. Naše „Amerika“ nakládala zvláštními mašinami nahromaděné zde zboží, celý den a noc — já šel do města, kde jsme v německém hostinci „Stuttgardu“ dobře si pohovili — měli dobré pivo a víno; mně bylo tak, jakobych ani slova francouzského neznal, jako jsem v Bremenách nerozuměl slova německého a zde ani slovíčka anglického, jinačí učenost z knih a jinačí ze života. — 10. července, v sobotu. Teprva o 10 hod. jsme odpluli — houpáme se dále — a to houpání již se příčilo žaloudku a mozku; já počal pitoměti — chtěl jsem to přemoci — učil jsem se bez přestání v anglické gramatice — co naplat, již ani sousto do huby, a každá připomínka na jídlo, každé zahrknutí talířem, které jsem v kleci mé slyšel, bylo ošklivosti rozmnožení; vrhnul jsem něco hořké vody, a víc nic po celou plavbu; ale ta pitomost a nechuť trvala. 11. července v neděli. — Již o 6 byl jsem na palubě, bylo tuho, teplo dost, ale nevydržel jsem ospalostí, pitomostí a houpáním nemohl jsem krok učinit. Na mých hod., které jsem z Brna nezměnil, již jest o 2½ rozdíl. Viděli jsme ještě anglickou zem Cornwall a ostrovy Laithy — a to byl poslední vid Evropy — plujeme již zrovna na západ; nejedl jsem ještě nic, jen jsem si koupil vína za 1 dolar a staré žemličky a to šlo.

Posudky.

Letorosty. Věstník Družstva přátel studia v Praze. Sv. 1. 1920.

Podle stanov otištěných v tomto sborníku, Družstvo p. s. má za účel „těžiti duchovně z kulturních odkazů minulosti, uložených v knihách a dílech umění, i z tvoření soudobého“, tedy (2.) shromažďovati díla literární i umělecká, je oznamovati, po př. vydávati, pořádati schůzky a rozpravy kulturní a pracovníkům pomáhati. Sídlo je ve františk. klášteře v Praze II. Jungm. náměstí. „Jistě možno jest zakládati v nynějších pustinách takové Sázavy, v nichž by duše unavené a žíznící nalézaly občerstvení a posily a utužovaly se v bojovníky“ (Na pustých ladech str. 9.)

Sborník, na nějž tu chceme upozorniti, připomíná, i výslovně, vydavatelskou práci družiny ve Staré Říši na Moravě (Jak. Deml, J. Florian a o.), jež naši slovesnost obohatila několika cennými spisy, jmenovitě překlady (L. Bloy, Benson, Barbey d'Aurevilly a m. j.); sbírky Studium, Dobré dílo, Nova et vetera v nejedné části znamenají skutečné obohacení naší nábožensko-umělecké zásoby, a seznam jejich, také v tomto sborníku zařaděný, zaslouží účinné pozornosti, totiž odběru některých děl tam uvedených. Čímž není však řečeno, že by odůvodněna byla bezmezná domýšlivost některých pánů toho kroužku, jakoby oni jediní byli světlonoši katolictví, zvláště když nejenom některé jejich tištěné projevy, nýbrž i jiné počínání ve staroříšském a jenešovském zátiší ukazuje mnoho nekatolického; připomínám jen sektařský fanatismus, zabíhající někdy až do sprosťáctví, zvláště pak způsob, jakým opatřovány peníze na vydávání nákladných tiskovin. Odbojem proti církevní kázni získávána sice přízeň kruhů liberálních, jež proto tak horlivě se ujímaly p. Demla a jeho i bezcenných věcí, ale na druhé straně pokrytecky útočeno na jiné pracovníky, jakoby nebyli dosť katolickými. Někteří z kroužku toho v čas prohlédli a obrátili, jiné důvěřivost nebo neznalost ještě drží v zajetí.

Tolik buďiž tu podotčeno, aby Letorosty a družina za nimi stojící podobných chyb se uvarovaly. I zde totiž ozývá se něco z oné staroříšské nebo jenešovské výlučnosti, která dobré věci nemůže prospívati. Sebevědomí jest krásná věc, ale nesmí vybočovati. Obsah Letorostů jest pestrý — do podrobna jej uváděti vedlo by daleko —, v některých kusech i zajímavý i cenný, a obrazec katolické obrodné slovesnosti se jím pěkně doplňuje. (V úvodním článku Na pustých ladech, str. 5, napsáno: „Což jiného jest Krása, nežli, jak ji definuje Aristoteles se souhlasem všech věků — z á ř e n í p r a v d y“. Avšak aristotelská definice krásy to není!) Ale nelze říci, že by nějak zvlášť vynikal anebo že by tyto ukázky snahy a práce, o jejíž poctivosti jsme přesvědčeni, neměly jinde místa. V chudobě naší ovšem každý dobrý pomocník jest vítán!

O novotě zde taktéž po staroříšských zavedené, že totiž každý příspěvek jest samostatně stránkován, aby si odběratelé po čase mohli jednotlivé příspěvky podle látky a své potřeby nebo chuti seřaditi, možno souditi různě. Již mechanická práce (tiskařská a knihařská) bude tím ztížena, any jsou tu příspěvky i o jedné a dvou nebo třech stranách, nehledě k plýtvání papírem. Ale konečně budiž, třebas nelze podceňovati té okolnosti, že neuškodí čtenáři starých časopisů, když vedle článku, kterého právě potřebuje, si všimne také ostatních, jiného obsahu, a tak v jakési všestrannosti se udržuje.

* * *

Robert Žejglic, Bludné lásky. Novely ze Slovače. Nákl. R. Prombergra v Olomouci 1920. Str. 202.

Slovácka týká se vlastně jen první novela „Pomsta“, obsahující příběh o hajném, který z pomsty zastřelil syna svého bývalého soka v lásce, a souběžně s ním vypravovaný a jen nahodile, časově související příběh o pražském redaktoru, který o návštěvě slovácké dědiny dobyl si lásky i ruky dcery panského ředitele. Obojí příbĕh je však spisovateli jen příležitostí, aby uplatnil svou znalost Slovácka. Snad má na mysli čtenáře, kteří jakživi Slovácka neviděli nebo nic o něm nečetli — a proto popisuje často hodně obšírně různé venkovské zvyky a zábavy, rozhovořuje se o jazykových zvláštnostech, o jídle, šatech atd. Zapomíná, že mnohé z toho není jen slovácké, nýbrž že jsou to obyčeje po našem venkově vůbec rozšířené. Tak na př. pokládá za potřebno uvésti, že v zimě bývají na Slovácku zabijačky a při nich veselo, že ve všední dny nebývá masa a m. p.

Více novelistického rázu mají a více k titulu knihy přiléhají druhé dvě povídky: „Erotické bludy“ a „Stará píseň“. Jenže v nich zase není nic — slováckého. První vypravuje o zdánlivě nevinné, ale mravně zkažené dceři správcově, která svedla pacholka, a zbýralém adjunktu, který svedl služku, a pak smutně skončí všichni čtyři. Druhá o lásce ženatého vídenského inženýra k herečce, jež bojíc se o jeho rodinné štěstí prchá a provdává se raději bez lásky za jiného... V obou novelách je hodně živlů romantických, ale jednotlivé, zvláště menší postavy jsou nakresleny dosti výrazně a životně, podobně jako v první povídce je zachycena pěkně řada drobných venkovských lidí.

Jaromír Borecký, Na cizím. Románové studie. Praha 1920. Str. 234.

V obou „románových studiích“ snaží se spisovatel, známý dosud jako erotický, melancholicky naladěný básník, hudební kritik a překladatel, vyšetřiti vlivy cizího prostředí na duši českého člověka. Zvolil si k tomu dvě od sebe tak odlišná, přímo kontrastující města: umělecky bohatou, zábavami hýřící Paříž a nudnou bývalou pevnost haličskou — Přemyšl. Do obou přicházejí nadaní, nadšení a ušlechtilí

čeští lidé: do Paříže dobrovolně se obrací mladý student moravský, ctitel Spinozův a Tolstojův, plný literárních plánů a nejasné touhy po jiném, lepším životě — do Přemyšlu je skoro z trestu poslán český dělostřelecký důstojník, jenž věnoval se svému povolání z opravdové záliby a stále odborně se vzdělával, aby vynikl.

Cizina však ubíjí obě mladé, nevšední duše, poněvadž přišly do ní bez náležité přípravy, nevyzbrojeny zkušenostmi a náležitým životním rozhledem, aby mohly odolati její svůdnosti či jejímu nepřátelství. Moravský student v Paříži vrhne se na čas do hýřivého života, nechá se omámiti grisetkou, již pak marně se snaží mravně zušlechtiti, aby ji učinil svou ženou: zklamán jí, v duši rozerván a pln výčitek na svou slabost sahá si konečně na život: „zlomený štěp“.

Více síly je v hrdinovi druhé studie. Též nějakou dobu se poddává a přizpůsobuje bezduchému, povrchnímu životu posádkového města, ale pak se probouzí, brání se nudě svého okolí, zápasí s nepřízní představených, hledaje radosti v plnění povinností a v ušlechtilém přátelství. Ale znenáhla poměry i jej udolávají. Povolání vojenské jej zklamalo, objevilo se prázdným a pochybným, zvláště když ve svém podřízeném postavení — je totiž stále pomíjen pro své národní přesvědčení — nemůže uplatniti skryté energie svého ducha a nemůže si také vzíti milovanou dívku. Zmocňuje se ho melancholie, nostalgie a podrážděnost, až v záchvatu šílenství vrhá se pod kola vlaku. Je těžce zraněn, bolest však uzdravuje jeho ducha a probouzí sílu k novému životu v jiném povolání než vojenském.

Vliv obou cizích prostředí vystihl spis. velmi pěkně. Přispěly mu k tomu mnoho asi vlastní zkušenosti a studie, jež uplatňuje často i na ujmu dějové soustředěnosti a stylové úměrnosti. Platí to již o první povídce, kde jako hovorný průvodce vodí svého hrdinu a čtenáře po pařížských památnostech i pařížském okolí, a ještě více o druhé, kde velmi podrobně a obšírně popisuje život v pevnosti, vojenská cvičení, pochody, různé episody, zábavy, množství figurek důstojnických atd. Ostatně spis. sám poznamenává na konci, že jeho románové studie, v nichž slibuje ještě pokračovati, jsou založeny „na lidských dokumentech a vzpomínkách, na zápiscích a dopisech, na viděném, slyšeném i prožitém“. Slohově prozrazují všude jemného básníka, jenž dovede vždy novým způsobem vyjádřiti melancholii i resignaci duší zklamaných životem.

Ot. Štorch-Marien, Hlomozné ticho a jiné příběhy. Praha 1920. Str. 105.

Mladý spisovatel upozornil na sebe dosud nejvíce svou vydavatelskou a nakladatelskou činností: minulého roku začal vydávati belletrický čtrnáctideník „Sladko je žít“ (viž Hlídka 1919, 163), hlásající jakýsi náladový sensualismus, pak založil knižní sbírku „Aventinum“, letos převzal Šaldovu “Lípu“ a nejnověji orgán nového kubistického umění „Musaion“. Jako básník vydal si sám nedávno sbírku erotických, sensualistických veršů „Vzkázání mojí milé“.

Sbírka sedmi prós „Hlomozné ticho" vyznačuje se touže hledaností, vyumělkovaností, jakousi padělanou romantikou, jaká vládla většinou v jeho tak brzy zaniklém časopise „Sladko je žít". Spis. sám vyznává na jednom místě (v črtě „Pavla"), že jeho opěvování sladkosti života jest jen umělým, hereckým zakrýváním jeho bídy. Charakterisuje tu pěkně sám sebe: „Zdánlivě šťastný a přece rozdvojený blázen a dobyvatel chimerické pozemské slávy . . . Ubohý experimentator života, vědomý herec a za chvíli manequin . . . Přes to volám do světa, že život je sladký, neboť kdybych nežil, nic bych neměl . . ." (32).

Pak ovšem těžko věřiti opravdovosti pocitův a úmyslů spisovatelových, když na př. vypravuje, jaký náhlý obrat v jeho životě způsobila nepatrná „Životní událost": když rozčilen jakousi osobní nepohodou procházel se večer po pražských ulicích, uviděl ve shluku lidí ležeti nějakého krvácejícího člověka. Při tom pohledu ho uchvátila „strašná láska k životu". Dosud byl sobcem, jeho utrpení bylo jediné na světě — teď se chce státi užitečným. Objevil „pojednou v sobě sílu snášeti bolest, poskytovati soucit a přispění, a v tom hledati svůj úkol . . ." Čtenář nijak nedojat a nepřesvědčen opakuje si jen vlastní jeho nedávná slova: vědomý herec a za chvíli manequin . . .

Lépe se daří spisovateli tam, kde se snaží vylíčiti a ve čtenáři vzbuditi pocit hrůzy. Hrůza, jak obšírně vysvětluje ve stejnojmenné próse, patří k jeho „základním pocitům". Není to však hrůza, jakou vyvolávají v myslivém duchu na př. těžké záhady životní, smrt, tajemný vliv jiného světa a pod., nýbrž prostě souhrn pocitů, v jakých si libuje průměrný divák v biografu. Však také většina námětů spis. připomíná napínavé kinematografické sceny, při nichž obecenstvo trne hrůzou: Slovenská dívka prchá z Prahy domů před pronásledujícím ji apačem, ale v noci ve vlaku objevuje se před ní pojednou jeho přítel s revolverem v ruce; jen pohledem jejím přemožen nevykoná svého činu („Hlomozné ticho"). Milenec rozvedené paní provází v noci francouzského důstojníka, jenž se prohlašuje za jejího muže a hodí milence do vody („Vražda"). Dívka toužící po „životě" upadá do rukou smyslného žida, až ji odpudí s hrůzou hrubost hmoty („Mara"). Mladý muž stává se obětí perversní polské dívky („Děvče z biografu") a konečně spis. sám dostává se do styku s člověkem, který začíná šíleti („Hrůza").

A výsledek těchto dojmů hrůzy a děsu? Jen u dvou hrdinek nastává uvolnění napětí, jakési osvobození vyděšené duše, jinak všude po okamžitém zevnějším, divadelním effektu následuje mlčení a prázdno tmavé noci. A noc, toť skoro jediné ovzduší, ve kterém žijí hrdinové autorovi . . .

Také sloh spisovatelův vyznačuje se namnoze hledaností a umělkovaností. Někde, zvláště v první próse, snaží se býti primitivním, zachycuje prostě postřehy a pocity v řadě krátkých, skoro neoddělovaných vět a četných konkretních obrazů, ale jinde zase (na př. v „Hrůze") jest až nápadně složitý, mnohomluvný, přeplněný násilnými obrazy.

Knihu illustroval Jos. Čapek, přední zástupce našeho kubismu. Oči obyčejných smrtelníků nenaučily se dosud dívati na plody nových uměleckých směrů, a tak také zde u většiny obrázků sotva by pochopily bez textu, co vlastně představují. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Edgar Rice Burroughs, Tarzan. Praha 1920. Str. 244. — Anglický šlechtic jede vyšetřovat do jakési osady v západní Africe, vzbouřenými lodníky však vysazen s manželkou na jakýsi ostrov opic, dravců a lidojedů. Při útoku opice narodí se manželům předčasně chlapeček, matka sešílí a zemře, otec brzy potom opicemi rozsápán, dítě uneseno opicí, jíž právě mládě se bylo zabilo. Dítě vyrostlo pak mezi opicemi, ale v zanechaných obrázkovych knihách naučí se čísti atd., až dospělého mladíka najdou cestovatelé u ostrova přistávší, mezi nimi i příbuzný, jenž měl nyní jeho jméno i statky, a dívka, do níž oba byli zamilováni; Tarzan, tak se odchovanec opic nazývá, mohl by se o své právo hlásiti, ale když dívka se rozhodla pro jeho soka, nechce jí zbaviti toho blahobytu a ustoupí. — V jubileu robinsonád i tato, místy až příliš divoká fantasie se přiživuje a nalezá mnoho vděčného čtenářstva. Pro rozumného dospělého čtenáře, který si zůstává vědom, že to výplod „svůdného vlivu starého ročníku vína", jak spis. v úvodě podotýká, nebylo by v knize nic závadného, ačkoliv opičáctví je v ní silno zlidštěno. Milovníci dělnické hymny, v níž opice opěvovány jako předkové dělnictva — kniha vydána socialistickým nakladatelstvím — přesvědčí se tu aspoň, že je přece veliký rozdíl mezi člověkem a opicí.

Remy de Gourmont, Panenské srdce. Přel. Jos. Helm. Praha 1920. Str. 132. Pod nevinným nadpisem podává se tu pornografie zcela sprostého druhu. — Mnoho chyb jazykových i tiskových. — Knížka vydána ve sbírce „Dobrých autorů"; má-li také tato býti „dobrá", pak věru nevím, jaká by byla špatná.

Albert le Boulicaut, Pout do Mekky a Mediny. Přel. Josef Tomas. Nakl. Jan Laichter v Praze 1920. Str. 237. — A. le B. je pátý z křesťanských cestovatelů, který do Mekky pronikl, a prvý, který tuto mohammedanskou pout se všemi zvyky zevrubněji popsal, sám se jich s největším nebezpečím života zúčastniv. Cestopis se velmi pěkně čte nejen pro zajímavost obsahu jinak z velké části docela neznámého, ale i pro umělecký ráz vypravování, protkaného četnými zkazkami arabskými. Vysvětlivky nejsou obsáhlé, ale vzdělanějšímu čtenáři stačí docela. Není snad zbytečno, aspoň u nás, poznamenati zvlášť, že B. píše vesměs vážně, třeba s jemným humorem, ale bez frivolního vtipkování, k němuž by tu bylo příležitostí dost.

Karel Piskoř, Láhev šampanského. Humoresky. Praha 1920. Str. 238. C. 16 K. — Humoresky tyto jsou vzaty ze života pražského, úřednického, manželského atd.; vděčnou látku mají

ve válečných, vlastně poválečných poměrech zásobovacích. Jsou celkem slušné, některé nápady jsou skutečně pěkné. Někde vadí jakási nucenost a mnohosloví.

Dr. Otakar Tauber, Časové záhady výchovy. Časových úvah sv. 169. Vyd. Tiskové družstvo v Hradci Králové 1920. Str. 87. C. 1·50. — V osmi statích probrány stručně a každému přístupně otázky o mravnosti mladeže, o pokusech, jak ji zvednouti, o výchově beznáboženském i náboženském a konečně též o tom, lze-li náboženství vyučovati. Četnými citáty výwody p. spis. okořeněny. Cizí jména doporučuje se psáti správně v původní podobě (Coppée, Fouillée, Gladstone. Joergensen, Krose, Rossetti).

P. Matouš Crawley-Boevey a křesťanská rodina zasvěcená srdci Páně. Z francouzského přeložil K. Vrátný. Nákl. vlastním. Praha 1920. Str. 64. C. 1 K. — Knížka seznamuje čtenáře u úryvky z podivuhodné působnosti člena kongregace nejsv. Srdcí Crawleye (* 1873 v Peru), který v díle „Socialního království nejsv. Srdce Ježíšova v křesťanských rodinách“ usilovně pracuje o nastolení obrazu i proniknutí ducha téhož Srdce v rodinách. Je to jedna z oněch zvláštních pobožností, kterých v nejnovější době tolik přibývá, že mimoděk vzniká obava, aby slabší duše při nich nezapomínaly na to hlavní a podstatné, ačkoliv zase nelze upříti, že tu a tam jimi náboženský cit i život neočekávaně vzpružen. Spisek sám prodchnut vroucí zbožností; co do zázračných nebo mimořádných událostí tam vypravovaných nezní sice všude přesvědčivě, ale i tam dojímá živou důvěrou. Sloh by byl prostému čtenáři přístupnější, kdyby jej byl p. spis. svým osvědčeným způsobem — místo překladu — volně sám zpracoval.

Rozhled

Náboženský.

Po zdařilém, na venek i v přednáškách důstojně se představivším sjezdě čs katolíků sešli se v též Praze také stoupenci Volné myšlenky. Úřední výbava tohoto sjezdu byla ovšem lesklejší, neboť švycarské ústředí dalo si hodně práce, aby také cizí zástupce dostalo do Prahy, tak že i z Portugalska přišli, bezpochyby aby Pražanům pověděli o „pokroku" portugalském, a jak se s národem zacházeti nemá. Pražské vládě pak tento sjezd před jednáním o odluce církve od státu přišel velice vhod — páni přišli mezi své.

Že domácí účastenství nebylo valné, vysvětlí Volná m. snadno: mysliti není dáno mnohým. A možno dodati: mysliti podle Volné m. teprv ne. V čele sice stála úřední, universitní česká filosofie (proff. Krejčí, Kádner, Uhlíř), ale právě ta jména znamenají sice mnoho v programě volnomyšlenkářském, ale ve filosofickém myšlení ne tolik. Inter arma silent Musae, možno říci i o nich: pokud člověka zaměstnává politicko-náboženské štvaní tak jako je, nemůže o hlubší vědecké a vychovatelské práci býti řeči.

Ostatně nemohla úroveň tohoto „myslitelského" sboru býti lépe ukázána, než ukázána promluvou p. ministra čs vyučování Habrmana. Tu nezbývá než soustrastně se ukloniti a pánům — gratulovati!

Volnost sama o sobě neznamená nic kladného, nejméně tedy nějakou vůdčí zásadu nebo východisko kladné práce. Je to pouze cosi záporného, abstraktního, prostředek ku vzdálenému cíli; znamenáť: nebýti rušenu v hledání a provádění toho, co by k celkovému účelu vedlo. Ale není-li myšlení samo sobě účelem, nýbrž taktéž jen prostředkem k cíli, nemůže volnost jeho zvána býti nejvyšším požadavkem, na cíli nezávislým. Jako v chůzi, která není volnou procházkou, nýbrž cestou k jakémusi cíli, těkavost a rozbíhání může sice přispěti k seznání krajiny a nepřímo tedy také ke zjištění správné cesty, ale ne k jejímu usnadnění a zrychlení: tak volnost v myšlení může sice jako průchodiště k synthesi, k soustavné myšlenkové práci přinésti látku a náměty, ale nemůže býti zásadou myšlenkové, cílevědomé práce vůbec.

Volná myšlenka ostatně tak daleko ani nemyslí. Na všech jejích sjezdech vůdčím tónem bývá ne volné myšlení vůbec, nýbrž jen právě zápor, tedy volnost ve vlastním smyslu, totiž odpor ke zjevenému náboženství.

Jako volnost vůbec nemůže býti ukázána jinak než nějakou modlou volnosti — to pro nemyslící davy — anebo na účincích volnosti či nevolnosti — to pro každého myslícího — tak ani Volná myšlenka neví si jiné pomoci, nežli že nemyslícím davům předvádí všelijaké přízraky, myslícím lidem pak znova a znova připomíná

možné i nemožné námitky proti zjevenému náboženství, ovšem ne židovskému, nýbrž křesťanskému, námitky, kterými křesťanská věda odjakživa také se zabývala a pokud světové záhady rozumu vůbec řešitelny jsou, také je řešila. O sobě, o výsledcích své volnosti V. m. zajisté mnoho pochvalného říci nemůže, neboť že duchověda jejích method je v bankrotě, jest příliš známo. Proto raději pořád mluví o straně protivné.

Krátce řečeno, Volná myšlenka jest chodcem, který se z pramenů křesťanských napájí, aby do nich zpátky plival. Bez nich jako každá negace, každý nihilismus, nebyla by ničím, nic nevynalezajíc, nic netvoříc. Není to kritika, neboť kritika sice posuzuje a po př. odsuzuje, ale také oceňuje, a tedy spolupracuje, kdežto Volná myšlenka jen se posmívá a práci kazí.

Jestiť prostě dětinské, poukazuje-li se pořád jenom na vady v křesťanstvu, v jeho vědě, umění, výchově, životě. Znáť každý starou pravdu, že nic dokonalého pod sluncem. Co do života na př. jest velice laciný onen pokrytecký posměch nad rozdílem náboženské theorie a praxe. Kdo má volnou theorii, žije ovšem docela pohodlně moha se odvolávati, že on zákona neuznává, tedy že žije i bez něho a proti němu mravně; jak ta volná mravnost však vypadá, vidíme na všech stranách. Naproti tomu náboženství neunavně k mravnosti pobádá a vede, i když velmi často s neúspěchem; srovnání mezi mravností volnou a náboženskou aspoň by volnomyšlenkáři ve svém zájmu vyvolávati neměli, neboť by pro ně dopadlo velmi špatně, zvláště kdyby se započítalo, kolik spoust právě jejich theorie v lidstvu natropily. Naopak život podle našeho náboženství je totéž, co život mravný, hodný, ctnostný. Život nemravný jest proti němu — jako Volná myšlenka. Ideál ovšem jest a zůstává v časné nedokonalosti nedostižným. A nejvíce to uznávají ti, kteří za ideálem touží i pracují, kdežto pokrytci u cesty na ně jen pokřikují. Volným myšlením však se teprve k ideálu nedojde — má-li volné myšlení vůbec jaký; právě ideál, byť to byl třebas i jen ideál humanity, který se mu aspoň podle slov jeho snad ještě nejvíce zamlouvá, — i ten myšlení jistým směrem váže, neponechávaje nikterak volnosti a libovůle.

V promluvách sjezdů Volné m. veliká slova, jako obrození, volnost, svoboda, spravedlivost, zpátečnictví atd., padávají jako kroupy. Anglickému ministru financí, který je také v nesnázích, třebas ne tolikých jako náš, jakýsi čtverák napsal, aby takovým hubařům, kteří ta a podobná slova pronášejí, neumějíce vyložiti, co jimi myslí, uložil náležitou daň, i ujišťuje, že by se z ní i obromné dluhy Anglie zaplatily. Naše teprv!

Před 13 lety byl v Praze také takový volnomyšlenkářský sjezd. Pražské židovskoněmecké noviny napsaly tehdy účastníkům do památníku: Přičiňte se všemožně, aby se z vaší strany nebránilo, mysliti volně také mimo Volnou myšlenku! Nynější sjezd ukončen sice také protestem proti znásilňování, ale tu se pánové div nepoprali. Známe tu snášelivost i odjinud, z táborů

socialistických, kde však se o volném myšlení aspoň tolik nemluvívá!

Ale rozumíme! H. Bahr nedávno napsal: „Věrci mohou k nevěře býti snášeliví [ač nemají, pouze k nevěrcům!] nemát nad nimi moci. Nikdy však se nemohou nevěrci státi snášelivými k víře; neboť pouhá její přítomnost je stálým nebezpečím pro ně" — totiž že by jí mohli „podlehnouti", myslí Bahr (Hochland 1920, seš. 11); proto jen pryč s ní, aby nebyla na očích! Tamtéž se B. zmiňuje o knize K. Bosche, jež líčí náboženský vývoj Huysmansův a má přispěti k ocenění t. ř. esthetického katolicismu. (Vyšla 1920 v Kostnici.) Huysmans praví o sobě: J'ai été converti par le dégout de ce qui m'entourait, a Lemaître k tomu podotýká: Jamais le monde n'a si étrangement pué au nez d' homme. Toto ovšem není docela správno, neboť znechucení z okolního světa nejednoho přivedlo na lepší myšlenky a cesty.

Týž zápasící Huysmans vložil jedné ze svých postav (Des Hermies) v ústa také slova: „Každým způsobem pokládám za nesporné, že nadpřirozeno jest, ať křesťanské či ne. Popírati to, znamená popírati očividnost, znamená brouzdati se v žumpě materialismu, v pivní kádi volnomyšlenkářů. ... Ano, víra je hrází lámající vlny života, jedinou hrází, za kterou ztroskotalý člověk může klidně stanouti".

Volná myšlenka i svým sjezdem ukázala, že u nás vděčné půdy nemá, kde se o náboženství, totiž o katolictví a proti němu mnohem více mluví než myslí; ona sama předchází nedobrým příkladem. Pro náš národní (a státní) život má význam potud, že čelní stoupenci a vůdcové její svým jménem a vlivem podporují všechny rozkladné živly, které jsou u nás při práci: výstřední národní i mezinárodní socialismus, v nově i t. z. československou církev, jež už tímto spojenstvím každému, kdo chce viděti, zcela zřejmě ukazuje, čího ducha jest.

Myšlenkový zápas ovšem jest možný jen s tím, kdo skutečně myslí, ať volně, ať nevolně. Takových však jest málo, i když se volnomyšlenkáři zovou. Kdyby jen vážně myslili, nebylo by možno, aby se tak proti katolictví mluvilo a jednalo, jak se mluví a jedná. Někdy se to sice bojem proti rakušáckému katolictví jmenuje, ale bojem proti katolictví je to vždycky. A podle toho se zařizujme!

*

vč. — V pařížských „Études" (20. srpna 1920) má Joseph Boubée pod záhlavím: „Náboženské hnutí mimo Francii" článek „Česko-Slovensko. Nynější náboženská situace". „Zdá se, praví, že v nejvážnějších kruzích církevních v Československu jest nyní I. zatíženost z minulosti, II. nespokojenost s přítomností, III. obava do budoucnosti". Zde několik vět z něho.

I. „Starý kvas insubordinace (politické a náboženské) v české

duši, vždy hotový vzkypěti"; ve velké části kleru dosud státem poručníkovaného málo samostatnosti a iniciativy pro přítomné úkoly.

II. „Přítomnost, jak ji vytváří nynější vláda československá, je formálně v rozporu s mírovou smlouvou Versailleskou. Články smlouvy zaručují přece absolutní svobodu náboženskou a volnost svědomí, i pro menšiny; zdá se však, že se na to zapomíná, anebo se toho nedbá úmyslně... President Masaryk... spojuje se slovným a rationalistickým podivem pro osobu Kristovu, po způsobu Renanově, předsudek proti dogmatům katolickým a proti katolické hierarchii, který dal leckdy na jevo. Po jeho příkladu politické kruhy nové republiky československé..."

„Připomínání náboženských válek (husitských a protestantských) je v národě, který chce oživnouti a ještě je v době vytváření, věc nejnevčasnější a nejzhoubnější".

„Většina lidu slovenského jest nyní hluboce rozdrážděna proti Čechům, tak že jest — i mezi vlastenci, kteří jsou nejvášnivějšími protivníky Maďarů a nejvíce oddáni slovanské myšlence — mnoho lidí, kteří hlásají sbližování s Uhrami pod podmínkou, aby Uhry zaručily politickou autonomii Slovensku výměnou za spojení čistě hospodářské".

III. „Kněžstvo potřebuje úplné reformy... Vzdělání a výchova mravní jsou velmi nedostatečné. Theologie je ‚utápěna' (v jiných věcech a věcičkách), askese téměř není. Je třeba reformy. Ale není po ruce lidí opravdu schopných podniknouti ji".

Po výkladě o povážlivých pokusech v zákonodárství sociálním, o bolševických proudech, mluví o Bartoškově návrhu na rozluku mezi církví a státem a dodává o něm: „Abych řekl pravdu, není jisto, že bude přijat. Ale v zemi jako tato" (dříve řekl, že Čechové mají vrozený sklon ke všem způsobům fanatismu a že snadno u nich dochází k bratrovražedným bojům z náboženských pohnutek) „by bylo již příliš mnoho, kdyby se dostal k diskussi".

Na konci praví o Československu: „Velká důležitost se tam přikládá všemu, co přichází z Francie. A proto se pečuje o to, aby Francie byla informována, ale nikdy se jí neukáže, leda co je ve shodě s názory vlády, která je právě u vesla. Československo není právě takové, jak bylo Francii vylíčeno knihami p. Arnošta Denisa, pí. Louisy Weissové i články francouzských novinářů, kteří tam přišli a kterým vláda ukázala, co chtěla, a nedala se podívati jinam".

*

m. — Čas od času vybízejí prozíravější a chytřejší hlavy v pokrokovém táboře k revisi protikatolického boje — ovšem obyčejně marně, neboť nikde neviděti, že by se způsob a zbraně tohoto boje nějak podstatně měnily, ba spíše naopak: od převratu staly se ještě hrubšími a násilnějšími. A tak vyzní asi nadarmo také hlas redaktora týdeníku „Realistická stráž" (č. 12) dra Em. Rádla,

adresovaný „Volné myšlence“ k jejímu sjezdu. Dává jí tu různé rady, jako na př. aby revidovala svůj pojem vědy, jež dnes už není positivistická, a pod. Nejvíce ho však přirozeně zajímá otázka, jak nejúspěšněji vésti boj proti katolicismu — jest aspoň tak upřímný, že už ho nezakrývá rouškou „klerikalismu“.

Návrhy Rádlovy vrcholí v názoru, že nestačí negativní agitace proti katolictví, ani pouhé vystupování z církve, ani beznáboženský radikalismus. Ukazuje jako výstražný příklad Francii, kde bylo před válkou protikatolického radikalismu nejvíc a která dnes „víc a více si připravuje osud druhého Španělska“. Katolictví má prý proti takovému radikalismu výhodu velké tradice a velkého rozšíření a proto se uplatní vždy znovu, jakmile radikalismus poleví. „Dnes jest církev myšlenkově mrtva, ale její minulost jest myšlenkově velmi bohata“, píše.

Ale z celého článku viděti, že z této „myšlenkově mrtvé“ církve má pis. přece jen strach; snaží se všemožně přesvědčiti volné myslitele, že církev katolická má dosud velkou moc také u nás, že její duch ovládá duši národa. „Jest zapotřebí si uvědomiti, že všechno naše myšlení jest prosyceno duchem katolictví; naše česká doba předreformační, naše národní vzkříšení, staročešství a mladočešství i pokrokářství se vyvíjelo na půdě myšlení katolického; naše krásná literatura, Jungmannem počínaje a Březinou prozatím konče, jest duchem katolická, naše věda myslí pořád ještě, že vrcholem odporu proti církvi jest liberalistická negace náboženství jakoby pověry — není li tato věda přímo ve službách církevních...“ Lid v Čechách jest sice nábožensky lhostejný, ale přes to bližší katolictví než jiným vyznáním, na Slovensku dokonce horlivě katolický.

„Boj proti této síle není lehký a nevyřídí se pouhou agitací proti Janu Nepomuckému a proti poutem na Sv. Horu a dokonce ne podporováním t. zv. církve československé. Jest třeba uvědomovati si dobré vlastnosti katolictví, pevnost jeho organisace, politickou obratnost, smysl pro potřeby denního života atd. Veliká moc, kterou katolictví dosud má a ještě dlouho míti bude, neplyne přece jen z ďábelské mazanosti papežovy a ze zločinného zneužívání nízkých pudů: byl by to zoufalý pojem o dějinách lidstva, kdybychom věřili, že sám výlupek špatnosti se udržel při moci tisíciletí“.

Než přes to třeba bojovati proti katolictví; pouze formální přerušení závislosti na něm neosvobozuje od vlády ducha katolického... Jakou zbraň tedy doporučuje dr. Rádl našim volným myslitelům? Nalézá jen jeden prostředek: třeba prý „hledati protilék v jiném myšlenkovém prostředí než katolickém, třeba soustavně k nám zaváděti literaturu a životní praxi nekatolickou (což je něco jiného než protikatolická literatura) a hlavně nezadávati si všelijakými polovičatostmi. Úžasná neprozíravost některých našich bojovníků proti církvi se ukázala v tom, že potírají protestantskou Armádu spásy a při tom jedním dechem podporují ubohou odnož katolictví, československou církev...“

Jak vidno, je ta nejnovější zbraň nabízená volným myslitelům

vlastně velmi stará: velká část našich dějepisců, filosofů i belletristů a žurnalistů již léta pracuje soustavně, aby rozšířili u nás ducha protestantského a zvláště protestantské nazírání na naše dějiny. Nyní pomáhá jim Armáda spásy a Ymca. Přibude tedy ještě Volná myšlenka. Ale není konečně divu, vždyť přišla k nám také — z Německa, právě z protestantského, racionalistického Německa. A dávno už neplatí staročeské úsloví o pravdě z Němec... Jen když bude vytlačen ze srdce národa duch katolický, na jehož půdě, jak dr. Rádl sám doznává, vyvíjely se naše celé dějiny předreformační i porozenské...

*

Třetí relace o stavu diecese brněnské. (Č. d.)

XIII. Omnem curam et vigilantiam eo etiam dirigo, ut clerici omnes vocatione sua sancta in omnibus et per omnia digne ambulent, utque intrinsecam morum probitatem externo quoque habitu et incessu prae se ferant. Invigilo itaque etiam, ut omnes, prout lege dioecesana etiam statutum est, vestes deferant statui suo congruentes. Nec ulli licet sacras peragere functiones nisi veste talari induto. Fori privilegium quot attinet, memorandum puto, ea nunc his in terris valere, quae in praelaudatae Conventionis articulis XIII et XIV sunt statuta.[1]) Ejusmodi negotium vero, de quo ss. synod. Tridentina sess. XXIII cap. 6. de Reform. disponit[2]), in dioecesi Brunensi vix eventurum fore puto.

Omnes prima tonsura initiati in seminario clericorum quasi in via ad majores ordines suscipiendos versantur.

XIV. Conferentiae theologiae moralis seu casuum conscientiae qualibet septimana, prout etiam sacrorum rituum in seminario clericorum bina vice habentur. Dirigunt has conferentias laudabili cum profectu superiores seminarii, viri pietate, doctrina et zelo pastorali optime se commendantes. Ad ejusmodi conferentias vero clerum foraneum etiam adigere fere impossibile usque nunc fuit, cum parochiae ut plurimum longe dissitae sint et penuria sacerdotum impediat, quominus singuli, in cura animarum abunde occupati, pro habendis conferentiis associare se valeant. Cum autem clerus curatus junior praecipue ad examen prosynodale congrue se praeparare debeat, in quo ejusmodi casus singulis etiam proponuntur, resolvendi medio auctorum approbatorum, eum scientiae sacrae gradum attingere studet, ut tale examen congruo cum profectu possit subire.

---

[1]) Článek XIII. konkordátu rakouského z r. 1855 stanoví, že ryze civilní záležitosti kněží mají rozhodovati soudcové světští.

Také trestné záležitosti kleriků podle článku XIV. náležejí před soudce světského, biskup má však o obžalobě a odsouzení ihned býti zpraven.

[2]) Dle cap. VI. de Reform. sess. XXIII. nikdo i kdyby přijal tonsuru nebo nižší svěcení, nemá dosáhnouti před 14. rokem obroči církevního. Ani nemá míti privilegia fori, leč by měl obroči církevní nebo maje tonsuru a roucho duchovní na rozkaz biskupa by sloužil některému kostelu nebo dlel v semináři kněžském nebo na nějaké škole nebo universitě za přípravou na vyšší svěcení.

XV. In dioecesi tantae amplitudinis, prout Brunensis est, non mirum quidem, si unus alterve ex clero saeculari ob vitam ss. canonum praeceptis non sat consentientem conquerendi det ansam.

Generatim autem clero meo diocesano, quod attinet morum integritatem vitaeque honestatem, piissimum in sanctam matrem Ecclesiam et sanctam Sedem apostolicam sensum ac disciplinae ecclesiasticae observantiam, bona conscientia et laeto corde optimum dare possum ac valeo testimonium. Omnes fere adnituntur vocationis suae obligationes diligenter adimplere seque ceu fideles multiformis gratiae divinae dispensatores exhibere. Laudabili cum zelo sacramenta administrant, verbum divinum annuntiant, juventutem ss. religionis praeceptis imbuunt, cultum divinum omni studio curant, decorem domus Dei promovent, et solerter caventes, ne quod verbis praedicant, moribus impugnent, etiam bonorum operum ac virtutum exemplo pascunt et juvant plebem sibi concreditam atque ad currendas vias Domini, ad salutis semitam perducere student.

Si vero aliquis clericorum contra mores honestos et vitam clericalem cum populi fidelis scandalo deliquerit, talis, prout necessitas exposcit aut suadere videtur, per salutares strenuasque admonitiones, per sacras meditationes, per recollectiones in domo demeritorum provinciae ecclesiasticae aut in domo aliqua religiosorum absolvendas vel denique per suspensionum censuras coercetur. Incorrigibiles vero, quo a fideli populo scandalum amoveatur, per reclusionem perpetuam in praefata domo demeritorum a populi conspectu tolluntur.

§ IV. De clero regulari.

I. Regulares, curam animarum exercentes, qui meae jurisdictioni, visitationi et correctioni subsunt in iis, quae ad curam et sacramentorum administrationem pertinent, commissum sibi munus fideliter ac diligenter adimplent juxta ea, quae dicta sunt de parochis saecularibus, quibus hoc in munere aequiparantur.

II. Solummodo regularis unus in dioecesi extra conventum degit, et quidem P. Ubaldus Vojtěch, sacerdos ordinis s. Francisci Capucinorum, qui in arce illustris comitis de Belcredi commoratur, sacrum ibi celebrat nec non parocho loci in cura animarum auxilium praestat. Religioso praefato licentia extra conventum degendi a Sanctitate Tua gratiosissime est concessa.

Nemo vero regularium intra claustra degens notorie deliquit, ut populo scandalum fuisset datum, quapropter aliqua animadversione etiam non fuit opus ex parte mea. Quinimo satagunt aedificationi esse populo fideli. Laude praecipua dignum est monasterium Rayhradense, ord. s. Benedicti, in quo sub regimine moderni abbatis optima viget disciplina.

III. Granciae monasteriorum, in quibus religiosi alerentur, in dioecesi Brunensi non existunt. Reperiuntur autem domus religiosorum, in quibus non degunt religiosi in numero a s. Constitutionibus praescripto. Non praetermisi prioribus annis ejusmodi domus seu conventus

visitare, et ea, quae ex jurisdictione delegata ad partes meas spectabant, disponere et exequi. Ex quo autem visitatio apostolica monasteriorum est habita, nexus inter religiosas familias et superiores generales est restitutus et ab his domus religiosorum visitantur et ad Constitutionum normam reguntur, a visitatione abstinui. Tantum enim abest, ut jura aliorum laedere audeam, ut potius ex praefati nexus restitutione saluberrimum in religiosas familias expectem influxum.

IV. Offendicula cum regularibus in exercitio jurisdictionis delegatae nunquam me habuisse lubenter fator.

§ V. De monialibus.

I. Moniales Ursulinae et Elisabethinae solummodo subjectae sunt jurisdictioni meae, et constitutiones suas diligenter et conscientiose servant; et prout virgines Ursulinae insuper probae puellarum informationi ad pietatem et ad vitam vere christianam sedulo incumbunt, ita etiam moniales Elisabethinae aegrotis in nosocomio suo optimam impendunt curam; quapropter utraque haec familia religiosa communi fruitur populi aestimatione. Ast etiam vita et disciplina ceterarum religiosarum, quae juxta § I. art. VIII. hujus relationis in dioecesi degunt, omni laude digna reperitur.

II. Clausura in domibus monialium inviolate custoditur et constitutiones apostolicae praesertimque f. r. Benedicti P. P. XIV, quae incipit „Salutare“, limitantes Episcoporum in permittendis ingressibus in clausuram stricte observantur.

III. Nullus in religiosarum claustris reperitur abusus, qui consilio aut auxilio s. Congregationis indigeat.

IV. Praeter confessarium ordinarium requisitis canonicis instructum datur ipsis semper etiam confessarius extraordinarius, qui ter vel quater per annum confessiones excipiendi causa ibi comparet.

V. Reditus monasteriorum fideliter administrantur eroganturque in commune bonum religiosarum et ad rite praestandas expensas, quas officium vel scopus, cui haec illave domus religiosarum est destinata, exigit.

VI. Clausurae praeceptum etiam observatur in domibus religiosarum, quae superioribus regularibus subsunt.

VII. Monialium confessarii tam ordinarii quam extraordinarii a me ipso approbantur, antequam earum confessiones excipiunt.

VIII. De fideli administratione bonorum in domibus monialium, quae superioribus regularibus subsunt, dubitandi nec minima mihi data est ansa; imo potius persuasum mihi est, superiores ejusmodi bonae administrationi sedulo invigilare. (P. d.)

Vědecký a umělecký.

O glagolici na Hradčanech v kostele svatojirském na sv. Ludmilu píše v pražském Čechu (19. září 1920) tamní p. kaplan V. P.: „... jsme měli tolik starostí, poněvadž jsme se musili v několika dnech naučiti příslušným textům v originále“ (v originále jazyka i písma). „Liturgické obřady a modlitby mají svou všeobecnou, objektivní cenu v sobě. Tak nutno posuzovat i otázku srozumitelnosti. Není nezbytným požadavkem v liturgii, ba naopak! Střed a vyvrcholení veškeré liturgie děje se za úplného ticha“.

U předposlední věty mimoděk se namítá otázka: Nač tedy v Čechách to bartusení o čs bohoslužebnou řeč při mši sv.? Nejde tu víc o demonstraci než o bohoslužbu a pobožnost? Nechceme pochybovati, že milý Pán Bůh té glagolici rozuměl, vždyť celebrant p. prof. Vajs je v ní doma a assistenti se svému textu také honem naučili. Ale psycholog by se přece zeptal: Byla tu možna modlitba tak, jako když se říká ve známých a cvikem i zvykem zcela osvojených slovech, která se již nehledají a tedy pozornosti nepoutají na sebe, nýbrž jí ponechávají myšlence, obsahu?

To tak člověku napadá při zprávách o „staroslovanské“ mši. M. m. platí to též o počešťování mešního obřadu vůbec. Podle filosofie sice forma činí bytnost věci; zde však je to forma čistě zevnější, kterou se věc zatlačuje do pozadí, jako při každém formalismu.

Mezi důvody, jež proneseny proti latině, jistě nejpádnější je ten, že to řeč zbýralého národu. Tu věru padá z ruky každá zbraň!

Mimochodem napadá čtenáři novin, tedy četiva pro širší vrstvy, rozpor mezi touto počešťovací snahou a spoustou cizích, docela zbytečných slov, jimiž se noviny hemží, často i takových, že jim nemůže rozuměti ani studovaný, nezná-li několik cizích řečí. Předstíraná tedy snaha o národní svéráz jeví se v této stránce podezřelou, ještě pak podezřelejší snaha proselytská ve věci náboženské. Rozumní lidé mezi sebou to také uznávají.

*

m. — Zajímavou studii „Nový Zákon problemem klassické filologie“ začíná uveřejňovati prof. Fr. Novotný v „Listech filologických“ (1920, seš 3–4). Pokouší se ukázati, k jakým výsledkům došlo za posledních 30 let badání v otázkách novozákonních, souvislých s klassickou filologií, spíše po stránce formy než obsahu. Nechce tedy přihlížeti ke kritice obsahu Nového Zákona jako pramene dějinného a náboženského, nýbrž jde mu především o jeho text, dále o souvislošt NZ s kulturou řeckou po stránce jazykové i věcné a konečně o problémy literárně historické.

O celkovém dnešním stavu studia v tomto oboru poznamenává,

že při úžasné produkci odborné literatury dospělo se sice až dosud jen k málo poznatkům, které by bylo možno zařaditi mezi pevné vědecké pravdy, ale na druhé straně lze pozorovati ustavičný pokrok v tom, jak se problemy vyjasňují, methody zlepšují, jak věda o NZ žije. Při odborné literatuře uvádí jako charakteristickou známku, že se pracuje o jednom a témž problemu velmi často znova a znova od základu, poněvadž se dostatečně nedbá prací vykonaných od jiných — což platí ovšem, jak známo, nejednou také u ostatních našich oborů.

V úvodě vytýká, že čeští filologové až posud se neúčastnili práce o řeckém NZ a že také na středních školách se k němu přibližují jen velmi zřídka. „Pokládám to za dluh naší vědy. Měl by stačiti již význam Nového Zákona pro slovanské jazyky a literatury a speciálně pro jazyk a literaturu českou, aby nás vedl ke studiu této památky; ale kromě toho myslím, že bez přispění filologů nebudou dořešeny některé otázky novozákonní a vůbec hellenistické řečtiny, kterým bychom my mohli rozuměti lépe než jiní, jako jest na př. otázka o významu předložek pro naznačení dokonavého děje sloves... Slavisté svou práci vykonali; těžiti z jejich materiálu pro textovou kritiku řeckého NZ jest úkol pro slovanského filologa klassického“.

*

m. — Od první bombastické básně Horákovy „Tisíc nesmrtelných“ vzrostla legionářská literatura, jak ostatně bylo možno předvídati, kvantitativně tak, že bude tvořiti zvláštní oddíl v československé literatuře. Jiná ovšem jest otázka, znamená-li také její kvalitativní obohacení? Kritik „Kmene“ (č. 26) podle dosavadních ukázek to aspoň popírá. Tvrdí, že vzácné jistě zkušenosti ze širého světa zrcadlí se na stránkách těchto knížek jen nepatrně a všedně, velké události ztrácejí v této literatuře svou velikost, svůj výraz i své kouzlo a přeměňují se v únavný pochod slov zaprášených a vyčichlých. Mnozí z těchto spisovatelů jak by nic nebyli zažili, nic viděli: reprodukují starodávným způsobem bez půvabu a kázně jen erotické a vlastenecké citečky nejvšednější povahy.

„Zejména poesie legionářská pohybuje se v mezích průměrného veršování, jsme často velmi hluboko pod dnešním průměrem, a nevydala dosud ani jednoho původního květu, který by znamenal nějaké plus pro naši poesii. Zdá se spíše, že skuteční básníci se tam venku spíše zkazili než prohloubili, a že většina ostatních autorů z řad legionářských nejsou a nebudou básníky...“

Uměle vytvořená a vykrášlená legenda o legionářích ukazuje se tedy i v tomto směru neplodnou a planou.

*

m. — Proti divadlu v přírodě vyslovuje se v divad. týdeníku pražském „Jeviště“ (č. 33) Milan Svoboda. Dochází k přesvědčení, že tak, jak se nyní provozuje, je nesmysl, poněvadž

se z pravidla hrají kusy, které byly psány pro jeviště uzavřené, a nyní krátce tak jak jsou nebo se změnami ad hoc udělanými přenášejí se do volného prostoru, což vede potom k různým i komickým nesrovnalostem. Má-li tedy už býti divadlo v přírodě, tož voliti hry, které jsou jen proto psány a které tudíž počítají s příslušnou scenerií v přírodě možnou a s její neproměnlivostí. Vnitřní stavba kusu určeného pro divadlo v přírodě musí býti zcela jiná, bez scen vyžadujících intimnosti v prostředí i v podání. A režie musí býti přísná a zevrubná, přísnější a zevrubnější nežli v uzavřeném divadle, kde obecenstvo vskutku nevidí a neslyší více, než co se děje na prostorovém výseku scény. Pod širým nebem pozornost divákovu rozptylují stéré vnější dojmy; a proto má-li býti soustředěna na jevišti, musí býti jeho dojem strhující. Drama určené pro obyčejné divadlo pochodí v přírodním vždycky špatně.

*

m. — Americký deník „Denní hlasatel“ oznamuje, že bude odváděti paušální poplatek 500 dolarů za to, že otiskuje různé články, feuilletony, povídky atd. ze všech denních listů. V srpnu bylo skutečně již poukázáno 500 dol. „Syndikátu českých spisovatelů“ a „Syndikátu československého denního tisku“; každý obdržel 10.250 Kč. Zásluhu o to má česko-americký literát a redaktor zmíněného listu Albert J. Havránek. Ostatní česko-americké časopisy otiskují dosud bez honoráře i bez dovolení autorova nejen drobnou belletrii, ale i celé romány, ano i sebrané spisy českých spisovatelů. Zákon o autorském právu není dosud vyřízen.

*

m. — Že i vážným polským časopisům špatně se daří, ukazuje zpráva o odborném listě „Język polski“, věnovaném očistným snahám jazykovým. Vydává jej za pomoci krakovské Akademie „Kroužek přátel jazyka polského“. Předseda tohoto kroužku, prof. krakovské university J. Rozwadowski, oznámil na poslední schůzi, že přese všechno úsilí předplácí časopis jen — 40 lidí... Týž spolek vydal jazykového rádce „Poradnik językowy“; prodalo se ho však sotva 500 výtisků. U tak velikého národa s rozvetvenou žurnalistikou a bohatou literaturou je tento malý zájem o jazyk přece jen překvapující. U nás oba obdobné podniky, zdá se, prospívají mnohem lépe.

*

ak. — Italští nakladatelé. Světová válka ku podivu nepodvázala skoro ani za mák křídel vlašského ducha, naopak jeví se v Italii po světové válce přímo horečná činnost na poli písemnictví a umění. A o nakladatele nejenom že nouze není, ba mnozí z nich dávají na jevo v podporování liter. ruchu cosi amerikánského. Tak na př. florencké nakladatelství Bemporad zakoupilo od mladého, ale slavného spisovatele Guida da Verona za půl milionu

lir právo na vydávání jeho spisů. Luigimu Pirandellimu zaplatilo 100.000 lir za jeho povídky a divadelní kusy. Neméně zajímavo je, že Italie je nejbohatší, máme-li zřetel k počtu jejího obyvatelstva, zemí na různé revue a že právě největší nakladatelské domy nacházejí se ve městech poměrně malých. Tak na př. nakladatelství Laterza, jehož zakladatelem je neapolský filosof a senátor Benedetto Croce, je v městě Bari. U téhož nakladatelství vychází nejlepší kritický časopis literatuře a filosofii věnovaný „La Critica". Od r. 1910 vydává sbírku ital. klassiků, jež je řízena a vedena přímo dokonale. Tamtéž vychází (jiná sbírka) „Biblioteca di Cultura Moderna".

Nakladatelství Loescherovo (v Turině) vydává hlavně latinské a řecké knihy, vydání řídil dlouhý čas básník a univer. prof. Arturo Graf.

Nejbohatším městem na nakladatelství (čelných je tam jenom 40! podružných ještě více) je Milan. Nakladatelství Ulrico Hoepli vyniká vydáváním vědeckých děl. Jeho publikace technické a vědecké jsou i za hranicemi hledány. Nemalou zásluhu má též o popularisaci vědy svými příručkami, z nichžto mnohé podávají v zhuštěné formě nejlepší z toho kterého oboru, Z vlastní zkušenosti vím na př., že jeho slovníky (ve formátu známých Langenscheidtových kapesních) těmto se úplně vyrovnají, ba bohatstvím hesel nejednou je předčí.

Trevesův dům zase vede hlavně tisk t. zv. buržoasní. Treves až do nedávna byl výhradním nakladatelem ital. romancierů en vogue. Základ k rozkvětu toho nakladatelství položil Edmondo de Amicis svou knihou ‚Cuore', jehož vydání není téměř ani počtu a jež bylo přeloženo do všech skoro jazyků. Po smrti Trevesově vede závod Giovanni Beltrami, spisovatel (povídkář).

Jakýmsi konkurrentem Trevesovým stal se nakladatelský dům Baldini e Castoldi, u něhož vydávali svoje práce tito romanopisci: Fogarazzo, Rovetta, Guido de Verona (přeběhl teď k Bemporadovi), Salvator Gotta a kromě toho bard lombardské demokracie Giovanni Bertacchi.

Nakladatelství Sonzogno vytklo si za úkol výchovu lidu šířením demokratické kultury. Zakladatel domu toho Eduard S je spolu zakladatelem časopisu „Il Secolo" a nakladatelství hudebnin. Dům ten před válkou začal vydávati knihovnu (svazek za 1/4 liry), podobnou lipské ‚Reklamce' nebo Ottově Světové knihovně „Biblioteca universale", pro vzdělanější sbírku klassiků italských, latinských, řeckých a jiných (svazek po 1 liře). Po smrti zakladatelově vede dům Mattarelli, jenž vydává illustr. časopis „Il Mondo".

Dílem Umberta Notari-ho jest ‚Instituto Editoriale Italiano', jehož vydání vlaš. a cizojazyčných klassiků slyne neobyčejnou nádherou veškeré úpravy. Za to sbírka nazvaná breviřovou podává v kapesním formátě práce starší i nové.

Pověstný Gabriele d'Annunzio založil hudeb. nakladatelství „Grande Raccolta di Musiche Italiane", která v

pěkných, květovaných sešitech vydává práce všech ital. skladatelův od nejstarších (velkých mistrů minulosti, jejichž skladby dotavad nebyly vydány a propadly zapomenutí) až po nejmladší.

Nakladatelství Nic. Zanichelli v Bologni těšilo se i za hranicemi pověsti za dob Carducciho a Pascoliho. Kromě těchto koryfeů vyšly u něho básnické práce Stecchetiho, Panzacchiho, Chiariniho a j. Po shasnutí duchové hegemonie boloňské zůstal Z. věren tradicím a vydává podnes básnické plody básníků, abych se tak vyjádřil, ‚universitních‘, jako Ettora Romagnoliho a jiných.

Palermský nakladatel Sandron založil „Biblioteca dei Popoli“, jejímž vedením pověřil básníka G. Pascoliho. Vyšly v ní básnické plody od Mahabharaty až po nové básně W. Whitmanovy. U něho vycházejí také práce velikého neapol. dramaturga Roberta Bracca.

Jakýmsi fantastickým nakladatelem je Formiggini, jenž se z Modeny do Říma přestěhoval. V jeho sbírce „profilů“ se seznamujeme se slavnými muži všech věků (vedle Hesioda trůní hned Malthus). Kromě toho vydal illustrov. sbírku „Klassiků humoru“ a u něho vychází též „Italia che scrive“, publikace to, jež obeznamuje s veškerým hnutím liter. a nakladatelským v Italii.

Ve Florencii kromě Bemporada drží se ještě Barbera a Le Monnier. Onen vydával vědecké práce Carducciho, jehož jméno bylo téměř na všech pracích „diamantové“ kollekce Barberovy. Sansoniho firma vydává hlavně školní knihy; Salani, Nerbini a Quatrini podávají romány lidové a různé obrázkové časopisy. Revue „La Voce“ spojena je se založením nakladatelství Attillia Vallecchiho (ve Florencii). I po přestěhování redakce časopisu toho do Říma zůstali Vallecchimu věrni nejlepší spisovatelé, takže podnes jeho firma patří k nejlepším a nejhledanějším ve Florencii.

„Istituto d' Arti Grafiché“ v Bergamu vydává přepychová díla, monografie měst a ital. umělců všech dob. Tamtéž vychází uměl. revue Emporium, řízená Et. Jannim, liter. kritikem deníku „Corriere della Sera“.

Kromě vyjmenovaných tuto zasluhují ještě zmínky: Facchi, Quintieri (v Miláně), Giusti (v Livornu), Battiato (v Cataně), Taddei (ve Ferraře), Paravia a Vallardi (vydavatel popul. encyklopedie). (Dle Transilvania.)

*

ak. — Básník Francesco Sofia Alessio v soutěži latinských básníků v Amsterdamě vyznamenán byl dvěma zlatými medailemi a desíti čestnými vzpomínkami. Zajímavo je, že Al. cokoliv činí, vše dle Písma ve jménu božím podniká, jehož jméno zbožně vzývá.

*

ak. — V „Revue de L' Alliance française“ věnuje Eugène Le Mouel několik stránek památce padlých svých druhů na poli

cti. Padlo jich skoro sto. Z nich uvádím tuto jenom několik známějších i za hranicemi Francie.

Dne 5./9. 1914 padl na Marně kapitán Claude Casimir Perier, známý pode jménem spis. jako Charles Péguy, v stáří neplných 40 let. Byl to básník mystik, jenž opěvoval sv. Jenovéfu a Janu z Arku, náležel také k vůdcům katol. mládeže franc. Z děl jeho uvádím „Notre Patrie", „L' argent", „La Tapisserie de Notre Dame" a „Mystère de la Charité de Jeanne d' Arc."

Tamtéž padli vnuci Arnošta Rénana: Ernest a Michel Psichari. Onen zanechal tři svazky básnické: „Terre de soleil et de sommeil", „L' appel des armes" a „Le voyage du centurion".

Kapitán Emile Joseph Dettanger známý v literatuře pode jménem Émile Nolly, autor knih: „Hien le maboul", „La barque annamite", „Gens de guerre au Maroc", „Le chemin de la victoire", „Le conquerant".

Šrapnelem roztrhán byl v jedné picardské osadě Charles Muller, ironista a autor oblíbených knih: „La création du monde, revue et corrigée selon l' esprit du siècle", „Rikette aux enfers", „A la manière de . . ."

Při dobývání Dardanel se zpěvem v ústech padl mladičký básník Gauthier-Ferrières. K pozoruhodnějším básním jeho patří „La belle Matinée", „Les pours d' orage", „Le Roman de Madame" a posmrtné dílo jeho „Miroir brisé".

Guy de Cassagnac, syn divokého polemisty z let 1875 až 1890, sám polemista a znamenitý řečník i duchaplný psycholog v románech: „Quand la nuit fut venue" a „L' agitateur" zemřel v Loreně s výslovným zákazem, aby nebyl převezen do staré vlasti, aby prý Francouzi měli o důvod více na tu posvátnou půdu.

Na Sommě padl dne 8./10. 1916 pařížský radní Maurice Quentin-Beauchart, autor děl: „Lamartine, homme politique" a „Chroniques du château de Compiègne".

Vychovatelský.

Jedno období školství v čs státě uplynulo. Podle fraseologie listův učitelských mělo to býti přímé dědictví Komenského. Nosili bychom dříví do lesa, kdybychom opakovali, čeho Komenský po škole žádá, a čím se nynější škola právě proti svému předstíranému vzoru prohřešuje. Pravíme předstíranému, neboť velká většina těch, kteří ho jmenují, nezná z něho leda jméno, a ti, kteří z něho něco znají, tančí mezi jeho výroky jako mezi vejci, narážejíce všude na nepohodlné náboženství.

Přednosta vyučovacího odboru ve vládě, p. ministr Habrman nebo (dříve) Habermann, asi mnoho z Komenského neznal a nezná. Že byl v obojí dosavadní čs vládě, ač několik ministrů se zatím vystřídalo, to případně vyjadřovalo jednak názor socialnodemokratické strany na školství, jednak poměr vlády k tomuto odboru.

Stran prvého čekali jsme pořád, až p. H., absolvent obecné školy a snad i nějaké (tehdejší!) měšťanky, dovedný snad kdysi řemesník a jistě dovedný redaktor sociálnodemokratického slohu, tedy zvláštních jeho požadavků, bude visitovati střední a vysoké školy. Pokud známo, nedočkali jsme se. Stal se tedy jakýsi pokrok od té doby, kdy všelijací serenissimi svými úředními návštěvami škol poskytovali tak vděčné látky zábavným listům. Avšak je tu maličký rozdíl: tam šlo o soustavu zkostnatělou, zde šlo o reformu, jíž právě učitelstvo mělo (a má) plné huby. A tu přece chef vyučovací správy neměl státi v úzadí! Divíme se a diviti se nepřestaneme, že sebevědomá, ba pyšná československá věda klidně snesla ponižující poměr, ve kterém se takto octla. Máť sociálnodemokratická strana mezi sebou doktorů dosť, již by aspoň jakési decorum oněch serenissimů byli uhájili: ale těm dala fušovati do jiných odborů! Kdyby to tak udělala jiná strana, na př. klerikální! Ale ovšem tento p. ministr vyučování byl jen symbolem neváźnosti socialistické strany k vyššímu vzdělání.

Víme arciť, že tu byla vis maior shora, a že reformní práci měl dělati mentor p. H—ův p. prof. Dr. Drtina, a s ním p. prof. Appelt jako zástupce vybraný zdola. Jak ji dělali a dodělali, jest vůbec známo. Pravil sice Habermann na sjezdě Volné myšlenky učitelům: „Papíry a dekrety nás neosvobodí, netřeba čekati, až budou vydána příslušná nařízení, nýbrž každý má již nyní zásady prakticky prováděti“: ale za něho samého vydáno „příslušných nařízení“ daleko nad potřebu — ovšem prováděny zásady vedle nich a proti nim také. V stranické bezohlednosti své p. ministr zapomněl na zlaté pravidlo bývalých mladočeských politických vůdců ve Vídni: Nejsme zde sami! A tož nezbude našim stoupencům nic než odchovancům jeho to co

nejdůrazněji a co nejčastěji připomínati, kdyby i dále chtěli své „zásady“ nezákonně prováděti.

Obdobím Komenského toto dvouletí jistotně nebylo. Spíše Augiášovým!

*

Trudné poměry náboženské v naší vlasti, jež zásluhou prodejných kněží odpadlíků dospívají ve skutečnou občanskou válku, vyvolaly v našich novinách ostré stížnosti na výchovu nejen ve školách středních vůbec, nýbrž i v seminářích a školách klášterních.

Kdesi vytýkáno studentským seminářům, že se chovanci přijímají bez náležitého výběru; jmenovány výslovně Č. Budějovice, ale stížnost možno rozšířiti i na jiné. Nehledí prý se dosť na to, jaká jest rodina studentova, jaká jeho povaha atd. — rozhoduje příliš vysvědčení školní a namnoze protekce; zvláště učitelským synkům prý se dává nepatřičná přednost z nemístných ohledů známosti, nezámožnosti atd.

Je to stará bolest! Officium boni viri, jež mnozí kněží téměř fanaticky vykonávají, zaměňujíce dobročinnost a dobročinnost, se obecnosti naší, a nejednou i jim samým prašpatně vyplácí. Ze seminářů nám skutečně vyšlo již mnoho zarytých odpůrců. Ale ovšem bývá také vina v tom, jak se v seminářích vychovává, po př. shovívá či trestá. Semináře nemohou býti polepšovnami, proto aspoň dodatečně třeba rozumného výběru. V čas!

Klášterní ústavy jsou nyní pod ostrou palbou politickou, nebudiž jim tedy s naší strany útrapy přidáváno. Ale pravdou pravdoucí jest, že na př. jejich ústavy učitelek neodchovávají nám učitelského dorostu, jakého bychom potřebovali a čekali; zakoušejí toho duchovní správcové, viděti to také, jak už jindy jsme poznamenali, ze živořícího spolku katolických učitelek. Pronikavé nápravy u vedení takových ústavů jest jistě třeba, především asi v tom, aby se do něho nepletli činitelé, kteří požadavkům nynějšího vychovatelství nerozumějí. Klášter a učeliště jsou a buďte věcmi rozdílnými!

Při té příležitosti také znova opakujeme, že (učitelé a) učitelky takových ústavů skoro nic nepracují literárně. Mají zajisté odborných vědomostí tolik, ne li více, jako jejich družky na jiných ústavech, a to v různých oborech středoškolských; ale našich časopisů jako by pro ně nebylo. Kdo tedy je má vyplňovati, ne li ony?! Nevíme, jaké jsou zde závady, ale kdyby byla hlavní ta, že se jim místo pobídky překáží literárně pracovati, pak by to bylo nejen zpátečnickou omezeností, ale přímo zločinem, jejž by povolaní představení co nejdříve měli odčiniti. Jinak jsou všecky nářky na špatný tisk atd. neplodným babským hořekováním.

Intelligenci vychovávají také středoškolští katecheti — professoři, ale především katecheti. A tu je snad největší bolačka našeho nábožensko-národního života. V dnešních zápasech právě tu se tolik vředů provalilo, že člověk už se přestal diviti, ba i tázati, proč

se naše intelligence tolikou měrou náboženství odcizuje. Koho se to netýká, zajisté nezazlí!

*

V Rakousích ministerstvo vyučování (Glöckel a Fadrus) vedle podobných protináboženských pokusů provádí ve školách již od loňska výběr žáků podle experimentní psychologie a jí zjišťovaného nadání. O zkoumání tom psali jsme již častěji a celkem ovšem přisvědčivě, ale s výhradou, že není ještě čas, aby se podle něho ve skutečnosti rozhodovalo, jelikož výsledky jsou ještě velmi nejisté; v Lipsku má učitelstvo takovou laboratoř už skoro 15 let a teprve vloni vydalo „návod pro psychologický výběr nadaných dětí", v němž se poctivě uznává, že bude třeba ještě desítiletého cviku. Vídenské výzkumy také skutečně nevynesly nic, čeho by jen trochu zkušený vychovatel nepoznal bez pokusu, tak že celý ten socialistickoreformní chvat vyšel skoro na prázdno.

Týž Glöckel ve Vídni nařídil, aby se v nižších školách neučilo podle rozvrhu hodin, nýbrž jen podle osnovy týdenní; jinak jest učiteli volno učiti čemu kdy chce, a to prý za součinoosti žactva. Hlavním předmětem má býti znalóst domoviny a života (Heimat- u. Lebenskunde), ale v průvodě vyučování povšechného, které by se k onomu nenuceně připínalo, tedy ze zeměpisu, dějepisu, přírodnictví, mluvnice. Myšlenka není špatná, ale kolik učitelů bude s to, aby v této směsi skutečně něčemu naučili! Zvláště kde půjde o přípravu na studie!

*

m. — Mladé učitelstvo moravské, jak se objevilo zvláště po převratu, přiléhavě charakterisuje v pokrokovém učitelském čtrnáctideníku „Komenský" (září 1920) Václav Kvarda. Redakce otiskla článek s patrnými rozpaky a s poznámkou, že autor vidí příliš černě. I když připustíme, že místy snad z horlivosti reformatorské přepíná a že jeho výtky neplatí všeobecně, přece v celku obraz, jaký tu líčí, souhlasí s oním, jaký si o mladém učitelstvu utvořila ostatní soudná, nestranná veřejnost. Pisatel vytýká hlavně učitelskou domýšlivost, kritikářství a pohodlnost, ba lenost.

Píše na př.: „Všecko povídání a vychvalování, že jsme učiteli a vůdci národa, že jsme průkopníky lepší budoucnosti, že tvoříme nové charaktery atd. — to všecko jest povídání velmi podezřelé ceny, když pouhý jediný pohled do vlastních řad nás přesvědčí, že to není pravda, že neděláme nic". A uvádí dokladem organisaci sokolskou, v níž prý pracuje velice málo učitelů a učitelek. „Učitelé nejmladší a právě z ústavů vycházející hledí na Sokola s pohrdáním a vyhýbají se mu. Cvičit je pro ně „dřina". Neuvěřitelné odpovědi uslyšíte od mladých učitelů a učitelek: Kdo by se dřel? Což jsem nádeník? Což jsem automobil? Nadřel jsem se dost na ústavě! Mám dnes rande! Nic neumím, musel bych se stydět! — Mládež učitelská, mládež

sokolského národa, lenivá naše mládež miluje cigarety, kulečníky, kavárenský žvást a znemravňující flirt, jest bez síly tělesné, má nezdravou barvu, samá nemoc a dovolená, ale cvičit nepůjde za nic na světě. Tělocvik a práce jest u nich v ošklivosti. Mají však ostrý jazyk a zkritisují všechno, nitky zdravé na ničem nenechají. Že tělocviku nerozumějí, je samozřejmo. Všude se hraje jen na „kočku a myš“ a „třetí pryč“, jako by už ničeho nebylo... Učitelstvo nechce o ničem vědět, mluví hned o teroru, o znásilňování atd. Ničeho neumějí, bojí se, ničemu nerozumějí a jsou strašně domýšliví. Chtějí hned býti náčelníky, vyžadují všestranné pozornosti, sokolské tykání je uráží“ atd. „Komenského“ snad bude zajímati, co napsal zakladatel blahé paměti prof. J. Havelka o svém „Komenském“ odhodlán redakci jeho složiti, Dru Absolonovi do Boskovic (20/2 75): „Poznal jsem, že učitelstvo jest chasa indolentní, a škoda, aby mu někdo věnoval práci celého života“.

*

m. — Loutkové divadlo, jehož propagaci již po několik let se věnuje zvláště prof. Dr. Jindřich Veselý, nabývá na školách i v učenických a pod. besídkách stále větší obliby. A právem. Dobře vedeno může býti nejen pramenem ušlechtilé zábavy, ale i dobrým prostředkem uměleckého a mravního výchovu. Bylo by opravdu záhodno, aby si ho více všímaly také naše kat. spolky a besídky mládeže!

Na druhé straně však nutno uznati, že se někde přepíná jeho význam a zvláště jeho umělecká schopnost. Tak třebas když se pro loutkové divadlo zpracovávají velká světová dramata jako na př. „Faust“, nebo když jeden z předních českých paedagogů vážně navrhuje, aby se upravily pro loutkové divadlo celé „české dějiny“. Tuto zpracovávací horečku vytýká také v „Úhoru“ (1920, 109) Dr. F. A. Soukup, ukazuje, že tak bychom brzy záplavou kusů ubili divadlo po stránce uměleckosti i oprávněnosti, jako byl ubit biograf. „Přepracovati dramata pro loutkové divadlo je vždy odvážným podnikem; znamená to přenášeti skutečno v neskutečno. Spíše může se to dařiti s pohádkami nebo některými historickými pověstmi. Čeho jest se však zásadně varovati, jest domněnka, že umělecké drama bude dobrým kusem pro loutkové divadlo. Tento názor nebyl by snad profanací dramatických básníků, nýbrž ubíjením loutkového divadla. Toto jest uměním sui generis, nikoli miniaturou skutečného divadla...“

Hospodářsko-socialní.

Odstupující čs vláda loučíc se vzkázala národu m. j. také, že „vykonala velký kus záslužné práce pro dělnictvo".

Něco pravdy v tom jest, ale přes veškeru přejnou uznalost namítá se tu člověku tolik výhrad, že záslužnost ona se velice scvrká.

Předně jest ve státě nejen dělnictvo, jaké na mysli má vláda, nýbrž i jiné třídy, státu buďto stejně nezbytné neb aspoň v něm přirozeně zastoupené, o které bylo také spravedlivo stejnoměrně se starati. Myslíme na př. t. ř. střední třídy v městech, soukromé živnostníky a j. p., neposléze pak také ty nuznější třídy, které pracovati nemohou, aspoň ne tolik, aby si na obstojné živobytí vydělaly; chudina v městech trpí mnohem více než kdy trpěla!

Jest přirozeno, když se jedněm přilepšuje, ale nikoli z nadbytku, že druzí bývají zkráceni; z nadbytku teprve by mohli býti poděleni stejnoměrně všichni. Ale toho zatím není, a ačkoliv lidé nynějšího světa, blízkého i vzdáleného, znalí ujišťují, že se u nás žije poměrně laciněji než jinde — tak vším válka ve světě zamíchala, i u vítězů! — přece jest u nás citelný nedostatek mnohých potřeb pro nebohaté a nedělníky. Vládním úkolem tedy bylo a jest, pečovati o poměrné zaopatření všech.

Ale i ty výhody, jichž se dělnictvu nesporně dostalo, jsou spojeny s četnými a nemilými nevýhodami.

Jednu vymoženost si dělnictvo bez výhrady pochvaluje: osmihodinnou práci, která v jistých odvětvích nad to ještě se zkracuje; o havířích na př. co chvíle čteme, že chtějí šestihodinnou, ba i pětihodinnou.

Tento pro dělnictvo příjemný líc má však pro celek méně příjemný rub. Tam, kde se 8 hodin skutečně pracuje, by to ještě jakž takž ušlo. Ale jsou mnohá zaměstnání, kde se i ta krátkodobá práce prokládá četnými přestávkami, aniž možno jich zameziti. Ubylo tedy úžasně výkonnosti.

Na druhé straně drahota všech životních potřeb vyhnala mzdy do takové výše, že venkovanům, již nejsou odkázáni pouze na peněžní výdělek a obchod, zdály se pohádkovými; úředně byli o nich přesvědčeni na př. „moučným" nařízením, kde byla řeč o mzdách zřízenců pod 30.000 K ročně!

A co z toho množství státního papíru zřízenec konečně má? Ten, kdo má tak kolem 20.000 K ročně, může i s rodinou v městě vystačiti. (NB prozíravá socialní péče mohla by snad v přídělu mzdy s osobními rozdíly počítati, totiž má li kdo rodinu, bydlí-li v místě práce atd., aby byla jakási rovnost!) Ale jsou mzdy ovšem také mnoho nižší, ač na výkonnost a cenu práce vždy ještě příliš vysoké. Co s těmi?

Drahota se vysokou mzdou v celku neulehčí, spíše stoupne.

Sám stát ustavičné poplatky (poštovní, jízdní, monopolní) zvyšuje, ba někdy přímo lichvaří. A kdo to odnese?

Vizme dovoz potravin! Ovoce na př. jest letos tolik, že pěstitelé často nevědí, co s ním. Dovozem však — a ten má přece vláda v moci — zdraží se tak, že v městě ho lze dostati jen za ceny lahůdkové. U jiných potravin je totéž.

To není záslužná práce ani pro dělnictvo!

Zkrácená pracovní doba a zvýšená mzda má za následek jednak zostřený výběr dělnictva, jednak jeho rozmnožení v závodech, jež mají ještě práci. Zdá se toto obojí sice býti v rozporu, ale není, jak hned uvidíme.

Výběrem dělnictva přicházejí o práci takoví, kteří „na sebe nevydělají“, jak se říká, často i bez viny své. Jelikož pak pracovních příležitostí celkem ubývá a v nastávající zimě asi hodně ubude, zůstává tolik lidí bez výdělku. Nezaměstnanost! Podpůrné spolky to ve svých pokladnách cítí, ale místo aby u svých lidí ve vládě zakročili o možnost výdělku, stupňují své příspěvkové požadavky vůči členům pracujícím, tito pak zase proto žádají vyšší mzdy atd. do kola.

Že nezaměstnanost placená jest nakažliva pro ty, kdo rádi zpívají: Buď práci čest!, to jen mimochodem.

Závody, jež ještě práci mají, rozmnožují následkem kratší pracovní doby své dělnictvo, ač ovšem ne bez výběru. Ale i těch závodů ubývá, tak že nezaměstnanosti neubývá. Zdražujíť se výrobky nejen vyšší mzdou, nýbrž i větším počtem dělníků na ně potřebných. A zdražením přirozeně ubývá odbytu. Právě tyto dny rozesílá na př. ceníkové souručenství grafického průmyslu vyhlášku, že tiskárny mající 15 nebo více sazečů jsou povinny na každých 15 přijmouti jednoho z nezaměstnaných, do konce r. 1920 zakazuje se přijímati nové učně atd. Venkovským tiskárnám totiž právě pro drahotu ubývá práce, časopisy zanikají.

Stát ovšem řekne, že drahotou a nezaměstnaností trpí také, tedy že také nucen zdražovati. Ale nečelí se správně drahotě ani nezaměstnanosti, když se zřizují stále nové úřady, všelijaké ústředny, jimž se říká zlodějny, když se na práci, již by zcela pohodlně mohl zastati jeden, ustanoví 5—10 úředníků nebo „bobečků“, když se tolik plýtvá hmotami jinak potřebnými, na př. papírem, benzinem atd.

Příkladeček, jak se někde dělá záslužná práce pro obyvatelstvo, tedy i pro dělnictvo, budiž uveden z brněnského obchodu mlékem. Někdejší rakušácká správa stanice měla ve zvyku, na jaře svolati mlékaře a s nimi se domluviti, jak by se v letních měsících mléko nejrychleji dopravilo do obchodů (k pasteurisování): do Brna přijelo v noci, mlékaři si je hned rozvezli a pasteurisovali, ráno bylo čerstvé mléko v obchodech. Teď přijede sice také v noci — ovšem nechlazené, neníť ledu — ale mlékaři ho nedostanou leda až někdy k 7. až 8. hodině, často již zkysané, nezkysané přijde do prodeje k hodině 9. Ale na podvýživu dětí se naříká pořád, konají se šetření atd.

Podobně je s tabákem, brambory, obilím a se vším, co stát vzal do rukou. Nepořádek, vydírání a plýtvání u těch, již se dostali ke korytu, zdražování všech potřeb a ubíjení odbytu — tať značky dosavadní vlády. Nedostatek bytů v odstraňován zabíráním budov pro zbytečné úřady, atd. všude a ve všem.

Ministr financí, nyní jen správce, Dr. Engliš, snad už se přesvědčil, že je snadnější o financích přednášeti nebo do theologie rýpati, než finance spravovati. On sice mluví o blížící se rovnováze státního rozpočtu, ale každý, kdo věci i jen trochu rozumí, pomyslí si při tom: Aby tě husa kopla!

*

Praha si tento měsíc udělala veletrh, po Lipsku i — Liberci.

Veletrh jest zároveň výstavou. Výstavou jednotlivců, ale také kraje, země, státu, čím se kdo chce a může pochlubiti.

Pražský veletrh jest výstavou českou, ale jen ve smyslu územním, nikoli národním: jestiť hodně přes polovici německý a židovský, a to právě v částech imposantnějších. A jelikož národní zdatnost se už neměří jen počtem škol, divadel, koncertů a pod. jinak pěkných věcí, nýbrž i výrobnou prácí, dojem z tohoto veletrhu nebude u cizinců pro náš národ tuze příznivý, a stížnosti, jež na nás chystají Němci ke svazu národů, budou tu míti silnou oporu. Židé si zatím nestěžují, nemajíť nač; vždyť i zvláštní židovské školy jim s Hradčan slíbeny!

Po stránce výrobní napadá na veletrhu hlavně rozdíl mezi malovýrobou, tedy výrobou rozmanitější, ale také dražší, a velkovýrobou tovární, jednolitější a jednotvárnější, ale také ulitější, a při tom lacinější: ona jest více česká, tato více německá. Tato tovární specialisace je sice šablonovitá, méně osobitá a umělecká — ač i stroj má svou uměleckou stránku! — ale jest přesnější, výkonnější a proto silnější. Nevíme ještě, jak se zařídí cizí (francouzský) kapitál u nás teď pracující, bez pochyby podle zdatnějšího soutěžníka: ale že ryze českých velkotováren v dohledné době znatelněji přibude, nezdá se pravděpodobno. Českou velkovýrobou zůstanou asi i nadále, jak nám kterýsi Američan řekl, politika a výroba stran.

Socialisací průmyslu pak nastane úpadek výroby vůbec, než ji zas opanují odborníci a židé.

*

Tuhé boje mezdní prodělávají v Italii a v Anglii. Stávky vznícené vlnami bolševismu hrozivě zasahují do výrobnosti obou států.

U nás jsou stávky skoro pořád, hned tam hned tam. Ale že průmyslová výroba jest beztoho skrovná, přírodní bohatství pak se o nejnutnější potřeby stará takořka samo a délnictvu se ve všech požadavcích vyhovuje, bez ohledu, kam takové hospodářství povede, necítiti větších otřesů v celku.

Demokratickou novotinou jest, že se stávkuje, když nějaký zloděj nebo násilník jest zatčen; obyčejně se tak stává u zřízenců státních.

Souvisí s tím, že četníci ve službě bývají nápadně snadno „odzbrojováni“, strážníci a političtí úředníci „nemají rozkazu“ zakročiti atd., a který zřízenec svědomitě koná bezpečnostní službu, jest rakušák, jejž nutno zničiti; oblíbený název tento i v novinách naší strany ještě pořád straší. Jeden ministr, když mu domlouváno, kdy přece propustí ty rakušáky ze služby, povzdechl si: O, kdyby jich jen bylo!

Tuhle jedna vlastenka z bodrého venkova nechtěla posílati kluka do kostela, že v létě ranní služby boží přeloženy (jako každý rok) na 6. hodinu (v zimě bývají o 7.) Je prý to beztoho taková německá vymyšlenost!

Kdosi nedávno napsal: Jediná hloupost ještě ke stávce nevyzvána; tato by jistě přestala spíš než kterákoliv jiná.

*

K padesátému výročí prohlášení sv. Josefa, jehož úcta v posledních desítiletích i věroučně měrou nikdy před tím netušenou hlásána a šířena, za patrona Církve, vydal papež list, v němž se dotýká také dělnických zápasů v Italii a odsuzuje ovšem třídní boj, i jednou stranou katolíků hlásaný a prováděný.

Jindy ženám španělským doporoučí nezanedbávati činnosti veřejné.

Směrnice jsou celkem stejné, jak je vyznačil Leo XIII okružníkem Rerum novarum 1891, jež i anglikanští biskupové z celé britské říše uznali za vhodný podklad jednání o smírnou úpravu dělnické otázky.

Chyba jen jest, že tak málo se pokročilo a pokračuje v práci podrobné, jež by ukazovala, jak povšechné zásady prováděti. Posud je svět pořád ve vleku socialní demokracie nebo, jak ona se domnívá, marxismu, a křesťanští sociálové se spolu jen přiživují. V Revue des Jeunes (10. čce 1920) píše R. Pinon o Grandeur et décadence des chrétiens-sociaux d' Autriche, ovšem s hlediska francouzského, tedy ne dosti širokého, ale co tam praví o opouštění zásad náboženských, o methodách nikoli křesťanských, možno celkem podepsati, i u nás.

Jenský prof. Wilbrandt ve svém díle o socialismu píše: Jednou přišel jsem k továrně, u níž pes na řetěze tak proti mně se sápal, že se zdálo, jakoby mne chtěl roztrhati. Tu řetěz praskl, pes udělal velký skok — a zarazil se. Er war, so schien es, von der Stunde der Macht programmlos überrascht, nevěděl, co dál — jak se stalo socialistům všude, kde se zmocnili vlády. Um sozialisieren zu können, braucht man Seele — und da fehlts! W. pak arci upadá do stejné chyby, žádaje „socialisaci vzdělání“ na základě pouze přírodním.

O směru křesťanském v sociologii dobře poučují spisky: J.

Hafen, Die menschliche Gesellschaft (Landau-Queichheim 1919, 1·60 M) a podle Jindř. Pesche H. Lechtape, Der christl. Socialismus (Freiburg i. Br. 1919, 1·50 M). Tomuto však vytýká ref. Theol. u. Glaube W. Liese, proč neponechal názvu solidarismus (m. socialismus): Christlichen Sozialismus lehnen wir ab; Christentum u. Socialismus sind Gegensätze, und nicht bloß in religiöser Hinsicht!

*

Společenské předpisy pro tkalcovské tovaryše v Olešnici. Podáváme tu řád tkalcovských tovaryšů v Olešnici, ne sice příliš starý (sepsán 6. srpna 1848), ale jistě zajímavý. Nejsou to suchopárné cechovní artikule, nýbrž jakýsi společenský katechismus. Podnět k jeho sepsání zavdaly patrně noční výtržnosti tropené tkalcovským dorostem. V článku V. se aspoň zapovídá „křiky dělati, nebo naše městský úředníci přísně (je) zakazují“. Poněvadž pak cech „skrze to velmi zlehčen býti se zdál“, tedy sepsali cechmistři pro svou omladinu tato pravidla chování. Můžeme proto v našem řádu spatřovati soupis všech zvyků cechovních, což má pro národopisného badatele značnou důležitost. Spis má i svůj význam socialní, podávaje obraz dělnického života, pokud stál na stanovisku náboženském. Mistr, resp. představený, nestaral se pouze o práci a mzdu dělníkovu, nýbrž i dozíral na počestnost jeho života.

Artikul I. V tom, páni tovaryši, se vám nařizuje, že jeden každý tovaryš, když od pánů starších tovaryšů nařízeno má, jeho v ustanovenou hodinu na naši kalcovskou tovaryškou hospodu, beze všeho odkládání přijíti, který by ale jeho nařízenou hodinu nepřišel, ten a takový tovaryš vykázati se musí: a to sice s důležitou příčinou, proč on se tam nedostavil. Který by však ale žádné příčiny neměl, aneb dokonce jeho příčina pravdivá nebyla, ten[1]) a takový tovaryš trestán býti má, ne jak by se jemu líbilo, ale jak od poctivého řádu za slušné uznáno bylo.

Artikul II. V tom, páni tovaryši, se vám nařizuje, že jeden každý tovaryš povinen jest, než na naši kalcovskou, tovariškou hospodu přide, neiprve na dvéře zaklepati a svou čepici smeknouti a teprva do seknice stoupiti.

1. Má našeho znejmilejšího Pantátu a Paimámu, Pána Beisicmeistra a pánů starších tovaryšů a všech pánů bratrů, který juž tam přísedící jsou, uctivě pozdraviti.

2. Má se tam na naší kalcovský, tovarišky hospodě jeden každý mravně a počestně chovati, při tom žádné darebné aneb špatné řeči mluviti (str. 1.)

3. Při tom žádné roztržité rozcházení nedělati, dokud se náš poctivý pořádek nezačne, který by to ale nezachoval a t. d.

Artikul III. V tom, páni tovaryši, se vám nařizuje, že jeden

[1]) Toto zakončení se opakuje na konci každého článku.

každý tovaryš povinen jest, než-li na své vykázané místo sednouti chce, aby všelijakou špičatou, neb ostrou zbraň na krátký čas našemu nejmilejšímu pantátovi odevzdal, dokud po našem poctivém pořádku nebude.

1. Při tom, páni bratři, aby jeden každý viděl, když naše matka pokladnice na tabuli je, jak se chovati má.

2. Abyste jeden druhého netýkali a svoje kabáty zapitý měli, ruce na tabulu, nohy na trnože a tabák přes stůl nedávali.

3. Aby se od stolu nestávalo, dokavat naše matka pokladnice odevřena jest, kdyby ale skrze důležitou příčinu jíti musel, tak ale vedle přísedícímu pánu bratru pravé ruky podal, aby zase své místo potom obdržel, který by to ale nezachoval a t. d. (str. 2.)

Artikul IV. V tom, páni tovaryši, se vám nařizuje a zapovídá, tam, kde na procházku chodíte, abyste neužívali žádných chlapcovských manírů, předně:

1. Jeden s druhým strkání, aneb po sobě házení, neb jeden druhého na svým dobrým jméně a cti tupiti.

2. Při tom ale obzvláště se zapovídá, aby jeden druhého násilným ubližováním na jeho zdraví, neb na jeho těle, to se přísně zakazuje; nebo náš poctivý pořádek skrze to zneuctěný a zlehčený bývá, kdo by to ale nezachoval a t. d.

Artikul V. V tom, páni tovaryši, se vám nařizuje a zapovídá, že jeden každý tovaryš s takovou ženskou osobou, která by mu na cti rovna nebyla, vkročiti nemá, nebo že by snadně od ní o svou drahou čest připraven býti mohl; který by ale s takovou ženskou osobou v nejaké špatné obcováni vkročil a od ní o svou drahou čest připraven byl, ten a takovej tovaryš bude z naší poctivé, tovaryšské knihy vymazaný a zase (str. 3.) za potrestání své tovaryšské jméno poznovu kupovati si musí.

1. Při tom páni tovaryši se zapovídá přílišné noční toulání aneb po rynku, aneb po ulici přílišné křiky dělati, nebo naše městský ouřadníci přísně zakazují, že skrze to náš poctivý pořádek velmi zlehčen býti se zdal, který by to ale nezachoval, ten a t. d.

Artikul VI. V tom, páni tovaryši, se vám nařizuje, když panu mistrovi do práce přídete, máte začít svou práci tiše, pilně a spravedlivě konat, při tom žádné klení, ani žádné zbytečné zahálky, aneb žádné hanebné písně zpívati nesmí; nebo dobře víte, že každý pán mister malé dítky mívá, který více k zlému, než dobrému nakloněný a oni když by takové písně od tovaryše slyšeli, oni by se je také naučili; vyjdouce na rynk neb na ulici, oni by je také zpívali, šel by tam starý, na svý cti zachovalý člověk (str. 4.) a to dítě by slyšel; nemohl by se než pozastaviti a toho dítěte se zeptati: „Synáčku, nebo cerusko, kde pak ses to naučilo?“, a to víme, že malé děti nejspíš pravdě [tak] povědí a ono by také jináč říci nemohlo, nežli: „Od našeho tovaryše“. A tak tomu tovaryšu ne malá, ale velká hanba by přijíti mohla a celému našemu poctivému pořádku; který by to ale nezachoval a t. d.

(O. p.)

Politický.

14. září odstoupilo ministerstvo Tusarovo, složené ze socialistů a agrárníků. Přímým podnětem toho byl rozkol ve straně sociálních demokratů, jichž nejvíc bylo ve vládě, rozkol mezi pravicí a komunistickou neboli bolševickou levicí; jelikož jejich ministři náleželi oné, podle parlamentních zvyků odstoupili, nemohouce již se odvolávati na stranu celou, jež je do vlády vyslala, zvláště když její levice přímo proti jejich účasti ve vládě se vyslovila.

Nebyla to však jediná, ani snad vlastní příčina odstupu. Byl jí spíše úplný nezdar této vlády ve všech směrech státní správy: rozvrat ve školství, kulturní boj, rostoucí drahota a nepořadky v zásobování, znemravnělost v úřednictvu, obecná nekázeň v něm i ve vojsku, vzrůst živlů bolševických, který zarážel naše ochránce a dozorce, Francouze, Angličany i Američany.

Povolána vláda úřednická. Snovají se obšírné úvahy, není-li to vlastně protiústavní, když veškera moc (prý) je z lidu a tedy ztělesněna ve sněmovnách! S hlediska demokraticko-parlamentního jest úřednické ministerstvo ovšem nesmyslem, a ti, kterým formalita jest nade vše, mají proti němu vydatnou zbraň v rukou; vlastně je to zápor vlády demokraticko-parlamentní, jíž naše ústava žádá, i měly by hned býti nové volby do sněmoven, do nichž se však nechce nikomu, leda bouřlivákům, již nemají nic jiného na práci. Lidu, tedy národu, jest jako vládní forma, tak také ráz ministerstva lhostejný, jen kdyby se vládlo dobře: pokoj a pořádek by národ již jednou rád měl! Vždyť není ani demokratickoparlamentním, aby hlava státu dávala ministerstvu maršrútu, jak má úřadovati!

V bývalém Rakousku ministerstva úřednická pokládána za jakési přitužení absolutismu. Ale obyčejně byla to zároveň výpomoc z nouze, kdykoli totiž kára státní správy byla uvízla v bahně; úředníci věci znalí měli ji vytáhnouti, aby se mohlo jeti dále. A tak je to také v našem případě!

Prostý rozum sice si pomyslí: když úředničtí ministři to dovedou épe než ministři vzatí ze sněmoven, proč nejsou takoví ve sněmovnách, aby odtud mohli býti vybíráni? Ale takto mysliti by nebylo losti státnické; proto musejí býti boje stran, ministerské krise atd. — socialisace státní správy. Starý boj názorův o nejlepší způsob vlády!

Noví ministři náležejí hlavně asi straně národnědemokratické, která v druhém ministerstvu (Tusarově) až na ministra financí zastoupena nebyla a k níž asi se hlásí mnoho vyššího úřednictva, z řad úřednictva rakouského.

Čeká se od tohoto ministerstva mnoho, bezpochyby víc, než může splniti. Jednak je státní stroj tak rozježděn a rozklížen, že by se vlastně mělo začít od začátku: strany dosud ve vládě zastoupené byly zvyklé, aby jejich ministři byli jen jejich ministry, pro ně praco-

vali, jim dohazovali lepší sousta, obchody a místa. Dlouho se již volá po *výkaze úřednictva*, aby *veřejnost*, jež je platí, také věděla, koho platí; vždyť jsme v demokratii, lidovládě! A právě tu bude míti i nejlepší vůle ministrů největší překážky, v *úřednictvu neschopném* a nad to ještě *neukázněném* i stranicky odbojném.

Výslovně řečeno ministerstvu, že je *zatímním*, což ovšem se rozumí u každého ministerstva vůbec, zvláště pak úřednického. Nemá tedy opory skoro nikde, ani ve sněmovnách ani ve slabé poměrně straně, leč jen ve své zdatnosti, má-li ji totiž.

Nám by jakožto ministerstvo státního *řádu a zákonnosti* mělo býti bližší než bylo minulé. Na neštěstí však jeho strana, národní demokratie, nechová se k nám o nic snášelivěji než ostatní, tak že nezbývá než čekati na skutky.

*

Rozpor ve straně socialních demokratů vypukl u nás vlastně dosť pozdě; jinde, zvláště v Německu, jej mají už dlouho. I u nás byli sice jednotliví anarchisté a kommunisté; nynější rozvoj veřejných věcí, vlivy ze sousedních zemí, nad jiné však z Ruska, tento směr posílily, ač nezdá se zatím, ze by měl naději na převahu.

O tom, čeho žádá, o socialisaci, o vládě rad atd. mluveno tu již častěji. Co v kommunismu spravedlivého, jest i naším požadavkem, ale zásadní směr jeho jest pochybený. S politické stránky, o kterou nám tu jde, jeví se kommunismus naprosto neschopným, aby společenstvo státní řídil, práva a povinnosti spravedlivě rozděloval, jelikož nešetří přirozených podmínek osobnosti, jež každý jednotlivec má a jichžto zespolečniti nelze. Není pochyby, že i státnictví ideami bolševickými bude pozměněno, ale bolševickým nezůstane nikdy; příčiť se pojmu každé spořádané správy, aby se zdarem rozhodovali lidé bez rozdílu, a jakmile se začne činiti rozdíl, jest v zásadě po bolševictví.

O zprávách z *Ruska*, v němž „diktatura proletariátu", tedy diktatura, ale ne proletariátu, nýbrž několika prohnaných a panovačných židů se dosud udržuje, napsal kdosi, že Rusko se jeví docela jinak, dívá-li se na ně kdo z vozu I. třídy anebo z vozu dobytčího, totiž jinak se jeví panstvu a jinak ubohému proletáři.

Tím také odbyty všecky chvalozpěvy na úspěchy tamní socialisace. Jaký pak státnický smysl je na př. v tom, hladem honiti lidi do práce, ke které se nehodí? Arciť je tam válka, v níž nemožno pomýšleti na pravidelný chod správy, vyučování atd. Ale vždyť jich nikdo do války nenutí, kdyby jí sami nechtěli a kdyby *zednářstvo* ze západu jich neštvalo, ovšem tajně, pod záminkou *studia* bolševictví jak se usnesl pařížský Velkoorient (20/12 1919)! Teprve po válce bude možno se přesvědčiti, kolik spousty v Rusku natropilo asi 600.00 bolševiků v tolikamilionovém národě.

Polsku ztěžovali válku právě také jeho uvědomělejší židé

kteří byli ve spojení s ruskými. Vláda octla se před alternativou: buď jim řemeslo překaziti, a pak bude ve světě křik nad „bílým terrorem“, anebo jich nechati, a pak je nový finis Poloniae! Odhodlala se k prvému, židovský Svaz rozehnala, ale ovšem se také připravila o „sympathie“ světového tisku, který sice si netroufá výslovně straniti bolševikům, ale pořád usrkuje nad polským imperialismem.

Kdo za války rusko-polské uměl čísti a čtenému rozuměti, nemohl se nepodiviti, jak mělká jest soudnost veřejnosti, jak plýtké její účastenství pro jádro věci. Polsko bylo jako stát nárazníkový (Pufferstaat) zřízeno. Ukončením světové války se poměr jeho sice změnil, ale úkol nárazníku mu zůstal, a okolnosti donutily je, aby úkol ten konalo h n e d, bez přípravy, bez vlastního zajištění, bez upevnění. Úkol zajisté obrovný, pod nímž užuž klesalo! A ani naše veřejnost neměla pro ně víc než onen úsměšný pošklebek o jeho imperialismu, ač i naše věc jeho porážkou byla ohrožena!

Nadšení celého národu přivodilo s francouzskou a anglickou pomocí obrat, bohda trvalý. Že Polsko nesnadno bude zapomínati, jak se v ČS zadržovaly válečné potřeby jemu ze západu posílané, jak se na Kladně jásalo a osvětlovalo nad pádem Varšavy, náhodou nenastalým atd., možno si pomysliti.

Vytýká se Polsku, že zanáší válku za své hranice. Ale jak možno jinak válku ukončiti, nechce-li tomu útočný protivník?! Nemožno přece se na hranicích zastaviti a jemu ponechati času, aby se zotavil a znova útočil! Na druhé straně ovšem je v postupu tom pro Polsko veliké nebezpečí, aby se od základny své příliš nevzdálilo a neoctlo ve zpustošených krajích bez opory. Snad francouzsko-anglická pohrůžka blokádou Ruska učiní válce konec!

*

Socialistický tisk vídenský (před říšskými volbami!) i pražský uveřejňuje hrůzostrašné doklady o m o n a r c h i c k é m s p i k n u t í proti rakouské, po př. naší republice, placeném prý z Maďarska. Jest-li v tom co pravdy, nuže teď by to nemělo nikoho překvapovati: každý si pomáhá, jak může, a Maďaři nejsou z jiných!

Vídenská Arbeiterztg otiskla i snímky dopisů mezi Maďarskem a Vídní. Fotografie dělají dojem, ovšem jenom na nemyslící lidi. Za války se fotografovala zvěrstva nepřátel na zajatcích, v Rusku se fotografuje totéž. Mnohý z našich čtenářů snad viděl fotografii střelce s pověšeným zajícem, který byl stejně dlouhý jako střelec. Prosím, fotografie, tedy omyl vyloučen!

Jako možno listiny i podpisy padělati, tak také možno padělané listiny fotografovati a otiskovati! A teď více než kdy jindy platí biblické: Kdo sám jest bez viny, hoď po nich kamenem; zvláště socialistech!

Stran S l o v e n s k a i kdyby všecko pravda bylo, co se píše o maďarských n á h o n č í c h a š t v á č í c h, nestačí to, aby se odvrátila pozornost od vlastního vinníka nechuti

Slováků k Čechům, totiž od pusté soldatesky a nevěreckého českého učitelstva, které štváčům dodává podnětů. Jen hezky po pořádku!

Hlinka i Jehlička, někdejší souputníci přes Varšavu do Paříže, každý vydávají svého „Slováka" — onen aby zachránil, co zachrániti lze, tento aby Slovensko jako samosprávnou část získal do federace s Polskem. Jehličkův „Slovák", vydávaný „Slovenskou národnou radou" se tiskne v Krakově (Reformacka 4) a pod heslem „Slovensko Slovákom!" urputně brojí proti českému vpádu a Čechům bez rozdílu spílá; je škoda, že má tolik pravdivé látky, ale zpovšechňovati by přece tolik neměl!

*

Na schůzi socialnědemokratické mládeže v Praze (10/8) pravil zpravodaj Petrák m. j. (podle novin): Dohoda pod heslem demokracie, sebeurčení národů a zničení pruského militarismu vznítila válku.

Tož kdo ji vlastně vznítil?

Vídenský kard. Piffl se na kterési schůzi odvážil říci pravdu že středostáty nebyly vlastně poraženy vojensky, nýbrž že podlehly rozvratem v úzadí. Soc. dem. noviny nynějšího Rakouska se naň proto vyřítily s celým slovníkem svých nadávek. Jelikož to „vítězství demokratie" tak hanebně dopadlo a lidé si v něm už nelibují, nechtějí se soc. demokraté k této zásluze hlásiti. Vyšetřují za to a vydávají listiny, kdo byl vinen zmateným útěkem z italského bojiště, kde právě následkem rozvratu a nepořádku tolik tisíc mužů zahynulo a ohromné věcné škody vznikly. Že to byli hlavně oni, jest jim velmi nepříjemno slyšeti, na př. že jejich předák Abram v Tyrolích telefonoval rozkaz, nepouštěti vojska zpět a to pak padlo do strastiplného zajetí.

*

V přelíčení proti vrahům Tiszovým vyznal jeden ze strůjců: Kdybychom byli potkali jen dva četníky, všichni bychom byli utekli!

A jiný o hrůzovládě kommunistů v Pešti (býv. min. Perenyi): Mnoho dělnictva nebylo s Khunem srozuměno. Netečnost a znemravnělost měšťáctva namnoze byla tím vinna, že se kommunisté zmocnili vlády.

Každé proč má, jak známo, své proto. Tohle právě zmíněné proto platilo asi i jinde: v Rusku, v Mnichově atd.

Za války vyráběny laciné vtipy na prozřetelnost boží, proč to a to dopouští. Vysmíváno se tomu božímu dopuštění a trestu. Dnes se to proč a proto poctivěji hledá, a také nalézá. Konec ovšem ještě není.

V mnich. „Flieg. Bl." jest obrázek: Zeměkoule sopti oheň. Čert vedle se vznášející se na tu spoustu jaksi zaraženě šklebí, jakoby od ní utíkal, mumlá: No tohle je mně přece už hloupé!

Ročník XXXVII. Číslo 10.

HLÍDKA.

Kněžské problemy v novější belletrii české.*)

EMANUEL MASÁK. (Č. d.)

Ideové síly není ovšem mnoho ani v dílech obou kněžských spisovatelů, kteří se obírají podrobněji tímto námětem: u Kopala a Baara.

Boje, jež jest podstoupiti Kopalovu horlivému „Faráři z Černodola“ s učitelem zaslepeným novými hesly, zpyšnělým i zlomyslným, jsou celkem obvyklé, zevšednělé již rozpory, jež se nám dnes zdají až malichernými. Řídící, jenž byl dosud v osadě všemohoucím pánem, dal na novou školu stojící naproti kostelu hrdý nápis: Škola chrámem věd — faráře to bolí, jako by tím protější kostel prohlašoval za chrám pověr. Při školní modlitbě s dětmi opravuje řídící mluvnické chyby v Otčenáši — farář odvolává se na znění slov v Katechismu úředně uznaném jako učebnici. Ministrantům vytýká učitel, že přicházejí pozdě do školy — farář mu ukazuje, že posílá děti ze své třídy místo vyučování na posílky atd. Rázným vystupováním zjedná si sice farář pokoj, ale přece není oběma vedle sebe jaksi volno, stojí stále proti sobě jako na číhané...

Hlouběji a nestranně snažil se zachytiti celý vývoj vzájemného boje a soubor všech sporných otázek Baar ve svém románě „Kohouti“. Na rozdíl od Kopala není jeho hrdina farář Cyril Černý knězem ideálním, ba ani ne sympathickým. Je to povaha samolibá, hrdá, ctižádostivá a affektovaná. Stržen nuznými poměry s dráhy

*) Na str. 510, ř. 17 zd. v některých výtiscích zůstala chyba: místo »prof. Fr. J. Studničky« má býti: Aloisa St.

právnické toužil aspoň jako kněz dojíti blahobytu a kazatelské slávy. Zklamán však jako městský kaplan dostává protekcí venkovskou faru, kde jeho předchůdce starý farář hleděl zachovati se všemi dobrou vůli a vycházel přátelsky zvláště s učitelstvem. Na pobídku představených a více z ješitnosti a ctižádostivosti než z pravé pastýřské horlivosti dává se nový farář do organisační, náboženské i politické práce. Začne na kazatelně útokem proti moderní škole, čímž vyvolá boj s učitelem Dusilem. Vedou spolu dlouhé spory a hádky o politice, literatuře, náboženství a školství — na procházkách, ve společnosti, v hospodě, ve škole před dětmi, pak i na schůzích. Svůj spor zatahují do novin i k soudům, zakládají spolky, strhují do boje celou osadu, jež se rozděluje na dvě strany a konečně otrávena pohrdá učitelem i knězem, kostelem i školou a jde svou cestou bez nich k mravní zkáze. Zápas končí se morální porážkou obou: farář i učitel musí z osady odejíti ...

Oba vystoupili původně jako zástupci dvou duševních proudů, dvou světových názorů: katolicismu a liberalismu. Ale žádný z nich nedovede vésti zásadní spor jen ve sféře zásad: hned od počátku mísí se do něho i spor osobní, nechutný a trpký, zvláště když přistoupily ještě všelijaké ženské pletky. Na konec nejde již vůbec o ideje a zásady, nýbrž jen o zničení druhého. A při tom bojují oba stejnými nečestnými zbraněmi: hádkami, podceňováním práce druhého, osočováním, nadáváním atd.

Román má tendenci varovnou a smířlivou: učitel a kněz mají pracovati rovnoběžně na poli osvětovém, mají býti „světlem davu, který je zvyklý k nim zvedat hlavu a o ně se opírat, u nich duševní hlad i žízeň tišit“. Uporný stavovský boj — prohlašuje spisovatel na konec své stanovisko — může se vésti v theorii, v časopisech obou stran, ale musí zůstati čistě theoretickým stavovským hnutím... Je proň dosti místa v celé veřejnosti, ale málo místa na zapadlé české vsi. „Od theorie, sporů zásadních neměli nikdy přikročiti k praxi, dokud boj o světový názor není ukončen a dokud to, co je dělí, je pouhou hypothesou, názorem nezralým a neosvědčeným . . .“

Tak bylo napsáno před 20 lety (román vyšel po prve v N. životě 1901). Dal vývoj za pravdu spisovateli? Ukázalo se snad, že boj mezi knězem a pokrokovým učitelem, jakým byl Dusil, jest jen „stavovským hnutím“? A možno říci dnes, že pro katolického kněze to, co jej dělí od takového Dusila, jest jen „pouhou hypothesou, názorem nezralým a neosvědčeným“?

A konečně, jak uskutečniti v životě podivnou radu spisovatelovu, že od theorie neměli nikdy přikročiti k praxi, dokud boj o světový názor není ukončen? Bude vůbec kdy ukončen? A může snad při tom kněz jen theoreticky hlásat názor křesťanský a nepracovati také o to, aby byl v životě jeho farnosti též uplatňován? Nepracovati na př. pomocí spolků, tisku, přednášek atd., jak to činil i farář Černý? U tohoto ovšem usnadnil si spisovatel svůj mravokárný postoj tím, že Černý začal sám a zbytečně útočiti na školu a učitelstvo a že to nebylo z pohnutek čistě ideálních. Ale což, když ve velké části podobných sporů, jak ukázala zkušenost posledních let, je tomu právě naopak? A zvláště když leckde učitel zneužívá přímo svého učitelského úřadu a vštěpuje školním dětem protikatolické i atheistické názory? Tu nedělí jich pouhá hypothesa, a jejich boj není již jen bojem rozvaděných kohoutů!

Jedna výstraha z románu Baarova bude ovšem platiti vždy: ani odůvodněný zásadní boj nesmí se zvrhnouti v nízký boj osobní, jenž ničí vážnost učitele i kněze snižuje cíle, za něž zápasí, a otravuje duši lidu. A toho se uvarovati jest, jak učí román i zkušenost, právě nejtěžší.

Proto zůstane vždycky ideálem svorná práce katolického kněze s katolicky smýšlejícím učitelem. Doby „Zapadlých vlastenců“ již minuly. A nikdo z nás ani si nepřeje, aby se vrátily ony poměry, kdy postavení učitelstva bylo namnoze nedůstojné a ubohé, třebas toho nezavinila sama církev. Ale toužíme, aby mezi oběma stavy, pokud je spojuje světový názor křesťanský, zavládl týž duch upřímné, nadšené a obětavé lásky k dětem i lidu.

V. Kaplan a farář, biskup a úřady.

Ve své dnes zvláště neprávem zapomínané knize „Pohledy do života bohoslovců a kněží“ v kapitole nadepsané „Habitare fratres in unum . . .“ ukazuje Dr. Frant. Novák mladému knězi cesty, jak nejlépe upraviti poměr k faráři, vyhnouti se nesouzvukům a zajistiti šťastný život ve farské domácnosti. Neboť farská domácnost — dokazuje spisovatel — jest pro mladého kněze jaksi vychovávacím ústavem i bratrským útulkem, který má do jisté míry nahraditi jeho rodný neb otcovský dům. Rozhoduje přímo o jeho štěstí a spokojenosti, nepřímo snadno i o jeho ctnosti. Nespořádaný nebo docela nepřátelský poměr mladého kněze k domácím, zvláště pak ku představenému, ochromuje

jeho sílu, zatěžuje jeho veřejné působení a boří často vše, co dobrého jinak koná.

Případy, jimiž se obírá naše belletrie, jsou jen illustrací těchto nepochybných zásad.

V povídkách ze starší naší probuzenské i pozdější doby jeví se vzájemný poměr kaplana a faráře většinou ve světle idyllickém. Oba kněze spojuje bratrská láska a stejný vznešený cíl, i když jinak se liší povahou a zálibami, ano i když někdy starý farář nechápe nových proudů a ideálů, za jakými jde jeho mladý kaplan: potřásá hlavou, diví se, otcovsky radí i napomíná, ale tím soulad není porušen, tichá, nebohatá domácnost farská zůstává dále sídlem pokoje a pohostinným útulkem, kde za různých příležitostí scházejí se všichni okolní kněží k družné zábavě. A mladý kaplan, jenž před chvílí horoval pro novodobé ideály, nepokládá za nic ponižujícího chopiti se mísy a posloužiti starším...

Nejpodrobněji takový pěkný obraz farské domácnosti nakreslil K. V. Rais v „Západu". Stařičký, služby skoro neschopný farář má největší starost, aby si udržel kaplana, protože každý hledí co nejdříve utéci ze zapadlé, chudé osady horské. Skoro odprošuje mladičkého kněze Letošníka, že k vůli němu musil do drsných hor, a přičiňuje se pak se sestrou všemožně, „poslední by dal", aby jen byl spokojen a nalezl na faře druhý domov. A kaplan pracuje ochotně za starce, prosedí s ním celé večery, zvláště když v zimě trápí jej „kvíčalky", hraje v šachy nebo předčítá, talíř s jídlem mu přidržuje a ve všem poslouží. Ze soucitu s farářem dlouho se nemůže odhodlati říci mu, že matka stále naléhá, aby zažádal s hor o nějaké místo blíže k ní. A když se konečně přece s pláčem loučí, farář vyznává veřejně před lidmi: „Žádný syn nemůže se k otci lépe chovati než vy ke mně... Miláčku, měl jsem vás rád, a pokud mě tu Pán Bůh nechá, nikdy na vás nezapomenu..."

Stejně tak se spřátelí za čas s jeho nástupcem, starým již kaplanem, jenž na začátku sice trochu poděsí oba stařečky svou úsečností a drsností, ale brzy ukáže, že má také dobré srdce: bere na sebe rád všechny povinnosti chorého faráře a ochotně mu ve všem vyhovuje. „Přece jen Pán Bůh na Studeneckého faráře vidí!" šeptá si Kalous uspokojeně večer po modlitbě, když poznává, že v domácnosti zavládne zase vzájemná láska a shoda.

Podobný ideální poměr vidíme často i v povídkách z novější doby. Zase možno jen připomněti řadu obrázků Kosmákových a

Baarových, zejména pak „Holoubka“. Z básníků S. Bouška ve sbírce „Pietas“ má dvě básně „Kaplan svému faráři“, kde slaví společnou a svornou práci na témž horském poli, a končí:

Jak v lásce k sobě lnem, cíl naší snahy
je láska, v níž všem chceme vyhověti.

Za to z veršů Rudolfa Stupavského vyznívá již tichý stesk na kaplanskou opuštěnost. Libuje si sice svou malou kaplánku, v níž jest ukryto všecko jeho štěstí, zpívá si rozmarně o veselém životě, jaký vedou kaplani, „třebas někdy opuštěni jako větrák na stráni“, nebo zase žaluje na své „zamlklé vězení“ v koutku fary, na černý nevděk a bol, při němž hruď krvácí — ale nikde nenalézá druha, přítele nebo těšitele ve svém faráři: má jediného „kamaráda“ ve své teskné samotě — kanára, v bolesti pak hledá útěchy u matičky nebo na klekátku před křížem . . .

A přece bylo by jen přirozeno, kdyby duše nezkušeného mladého kaplana obracela se zvláště ve svých vniterných bojích a v obtížích povolání k nejbližší, v podobných zápasech již otužilé duši kněžské — ke svému faráři. Že tomu tak není vždy v belletrii, způsobuje právě nedostatek vzájemné lásky, úcty a důvěry i nedostatek pocitu odpovědnosti se strany farářovy: máme tu případy, kdy farář ponechává nevšímavě mladého kněze jeho bojům nebo jej docela ještě mravně zeslabuje svými slovy nebo jednáním.

Tak na př. hrdina Konaříkovy „Dalily“ na své mladistvé horování nalézá u svého faráře jen ironický úsměv neb i jizlivý úsměšek, slyší uštěpačné poznámky o celibátě atd., ale vážné slovo o přemrštěných ideálech sociální práce mu řekne a rozumnou radu mu dá teprve učitel. Od faráře nedoví se skoro ničeho ani o poměrech v obci ani o nebezpečenství hrozícím ze styků s rodinou Loskotovou.

Ještě hůře je tomu u hrdiny Leksova románu „Jan Vladyka“: u svého faráře, zatrpklého, proti konsistoři rozhořčeného kněze, neslyší nic než řeči proti celibátu, proti pánům a biskupům atd. Ano v obdobném proticelibátním románě Jiřího Rudy „Farská historie“ farář je rád, že po přísném, asketickém kaplanu dostal shovívavého bonvivanta: hledá u něho omluvy pro svůj hřích a posiluje se i utvrzuje na čas jeho volnými, proticírkevními názory — dokud táž vášeň nevžene obou kněží do rozporů.

Tento smutný fakt — rozpor mezi farářem a kaplanem — je dosti častým námětem zvláště v belletrii s protikatolickou

tendencí, ale nevyhýhají se mu ani kněžští spisovatelé. Co jest jeho příčinou?

I když pomineme romanopisců druhu Rudova, u nichž hlavní úlohu v této věci hraje žárlivost v „lásce“, přece vidíme i všude jinde jen příčiny osobní, stavovské nebo společenské, ne však zásadní, ideové. „Kaplanská otázka“ jeví se tu především jakožto otázka sociální a výchovná.

Podrobně se jí obírá zvláště Kopalův román „Farář z Černodola“. Ukazuje hlavně tři příčiny nespokojenosti a rozporu mezi farářem a kaplanem. Mladí kněží dle něho jsou v semináři málo připravováni na skutečný život, mnozí přicházejí na venek s přepjatými požadavky a s jakousi reformatorskou horečkou, jež je naplňuje hrdým vědomím, že starý farář ničemu nerozumí a pod. Druhou příčinou je nestejnost beneficií a patronatní poměry, jež často donucují povahy k sobě naprosto se nehodící k pospolitému životu; týmž také hřeší konsistoře, jež při rozdílení novosvěcenců po farách nedbají na jejich povahy. Přistoupí-li konečně k tomu ještě všelijaké domácí poměry na faře, neštěstí je hotovo: mladý kněz, který vstoupil do života s nejlepšími úmysly, utíká z fary do hospody a stává se pak nejednou sužovatelem, tyranem, postrachem farářů.

Vývoj všech těchto příčin, jež ve skutečnosti ovšem zřídka kdy se setkávají, ukazuje Kopal na kaplanu P. Augustinovi. V celé diecesi žádný ho už nechce. „Raději chci se udřít, nežli toho si vzíti za kaplana — říkají faráři — ten je samá vzpoura, samá revoluce, před ním se všecky hospodyně křižují . . .“

Kopal ve svých obšírných úvahách a kresbách vyčerpává asi vše, čím možno osvětliti rozpor mezi farářem a kaplanem. Ostatní spisovatelé, kteří se jím zabývají, nemohou přidati myšlenkově nic nového: rozebírají většinou jen jeden z naznačených motivů.

Tak Baar v románě „Cestou křížovou“ osvětluje, jak mezi kaplana a faráře staví se patronátní právo. Kaplan Jiří Holub na svém prvním místě byl přijat farářem vlídně a laskavě. Dal se chutě do práce ve škole i v kostele a zvláště začal se ujímati lidu, nuceného na velkostatku pracovati i v neděli a ve svátky. Vedl jej ke střídmosti a čistotě, šel do zámku prosit, aby přidali na mzdě a zkrátili dobu pracovní. Chtěl opraviti kostel, o který patron se nestaral . . . Tu zasáhl ředitel velkostatku: stěžoval si faráři na kaplana, že se míchá do věcí, do nichž mu nic není — a proto že se odnímají farnímu úřadu jisté hmotné výhody, jež měl dosud od velkostatku . . .

Farář roztrpčen obrací se proti kaplanu, vytýká mu jeho činnost, ba začíná ho podezřívati, že chce svého faráře jen zahanbit, vyniknout, došplhat se na nějaké místo ... „Dvacet let jsem na patronátu a mám dobrou vůli s pány. A teď na stará kolena mají mi k vůli vám ubrati více než dvě stě? Chci míti pokoj! Buď ty spolky vámi vyčarované zažehnáte, anebo se rozejdeme ...“ Neupřímností a nenávistí otravují si čas před rozchodem, ač Jiří si říká, že nebije ho vlastně farář, nýbrž patronátní právo ...

Třetí Kopalem více theoreticky naznačenou příčinu rozvratu — špatnou domácnost — názorně, až drasticky osvětlil Baar ve „Farské paničce“. Hrubá a hrabivá služka, jež po smrti staré matky farářovy strhla na sebe ponenáhlu celou vládu, znepřátelí s ním a vyštve z fary tři kaplany: za to, že jí nevzdávají požadované úcty neb odmítnou její nízké svody, dělá jim všechno na vzdory, aby se jim život zprotivil, pomlouvá je u důvěřivého faráře i u lidí v osadě, že raději s hořkostí v duši odcházejí, třebas jinak je poutala láska k dobráckému, nešťastnému knězi. Až posledního kaplana přivede k osudné vzpouře proti faráři. Je to také takový obávaný kaplan, jenž je k němu poslán na korrekci; člověk málomluvný, v sebe uzavřený, z jehož každého slova čišela trpkost a hořkost. Konal dlouho vzorně své kněžské povinnosti, smířil se s prací ve škole i v kanceláři, snášel všechny ústrky hospodyně — až konečně pozbyl trpělivosti, začal choditi do hospody, zapomínal na své úmysly i na svou důstojnost, podnapilý vyprávěl věci z domácnosti farní, čímž propast mezi ním a farou jen rostla. A když jednou hospodyně úmyslně zastrčila v noci závoru, přichází se zástupem pobouřeného lidu, který začne kamením vybíjet okna ... Starý nemocný farář umírá mrtvicí a nešťastný mladý kněz rve si vlasy a tluče zoufalou hlavou do tvrdé zdi: „Zabil jsem ho, zabil ...“

Že konečně i bez těchto zevnějších příčin již povaha zaviňuje často spory mezi kněžími, ukazuje na př. postava kaplana „rebela“ v románě R. Svobodové „Blahoslavený“. Je to vlastně byronský hrdina, jenž pohrdá společností a při tom naříká na nedostatek lásky mezi kněžími, horuje o kráse a svobodě a při tom cynicky mluví o zpovědi. A hned zase sám prohlašuje, že nemá nikoho rád a že tu vůbec není možna prostá vroucí láska. „Krásné je jenom nepatřiti žádné společnosti, žádné kastě, žádnému terroru, nevšímati si jich ...“

Oba prvnější spisovatelé kněžští postavili však vedle stinné a negativní i světlou, positivní stránku této „kaplanské otázky“: dobrý

farář a klidná farní domácnost stává se mnohdy lékem pro churavou duši mladého kněze.

Tak zmíněný Kopalův P. Augustin, když pochodil půl diecese, nalézá konečně otcovský útulek na faře černodolské. Vědí tam všechno o něm, obávají se ho jako všude jinde, ale přes to uvítají jej s láskou. „Ve mně naleznete vždy přítele", praví mu farář. „Vynasnažím se své bratrství ukázati vám skutkem". A ukazuje je nejvýš jemně, postará se mu nenápadně o slušný oděv i o prádlo, dělí se s ním spravedlivě o příjmy, teta-hospodyně ošetřuje ho pečlivě jako matka — a tak za krátko najdou klíč k jeho zdánlivě tvrdému srdci. „Já, pane faráři, hledám srdce, a to nalezám ve vás, přičiním se, abych si získal vaši důvěru . . ." praví kaplan k slzám dojat po jednom takovém důkaze. „Jsem zde jako na novém světě", vyslovuje se jindy před starou tetou. „Ztratil jsem záhy matku a zdá se mi, jako bych ji byl zde našel . . ."

Také kaplana Jiřího Holuba z Baarova zmíněného románu „Cestou křížovou" zachraňuje farář. Pokořen pro svou horlivost na prvním místě začal Jiří v nové farnosti žíti životem povrchního člověka, chodil do hospody, hrával taroky, bavil společnost, aby se učinil oblíbeným a tak se zbavoval kněžského kříže. Byl by utonul, kdyby se ho nebyl ujal starý, dobrý farář. Opatrně zvedal mladého kněze se země, rovnal a sílil. Vlídně s ním mluvíval, půjčoval mu knihy, ku práci ho pobízel, jen aby jej zaměstnal a udržel doma. A sníh na mladé duši zvolna tál: Jiří pod vedením svého faráře chápal se chutě díla, nalézal znovu radost a štěstí ve svém povolání a s odporem jen vzpomínal na planý život hospodský. Farář opatrně krotí i novou jeho až vášnivou horlivost, vede jej stále k rozvaze a vytrvalosti. A kaplan miluje vroucně svého faráře jako otce, za lásku a upřímnost, již našel v jeho domě, pracuje za něj neúnavně v duchovní správě, v kostele i ve škole a těžce se s ním loučí, když po čase odchází na samostatnou faru. Při odchodu farář odevzdává mu spořitelní knížku jako odměnu za funkce, které kaplan konal místo něho . . . (P. d.)

K výročí bělohorskému.

Prof. ANT. NOVÁK.

Přes sobecké sklony, jimž podlehla značná část tehdejší české společnosti, bylo povstání, jež potlačila bitva na Bílé Hoře,[1]) přec jen bojem za politickou svobodu a národní sebeurčení, a vzpomínka na Bílou Horu má býti výstrahou šťastnějším potomkům.

Komenského přání: „Kéž bude pád náš jiným ku povstání a umoření seménka našeho jiným k životu" platí ve zvýšené míře dnes, kdy se objevují ve veřejném životě našem úkazy ne nepodobné oněm úpadkovým příznakům doby bělohorské.

Povstání české bylo jen důsledkem vleklé choroby národní, kterou můžeme sledovati od dob husitských. Prof. Kybal mluví otevřeně o 150tiletém úpadku kulturním. Církev utraquistická nebyla schopna života a nepřinesla žádoucí nápravy mravů. Bratří byli živlem příliš passivním, než aby strhli za sebou národ. Římští zástupci zacházeli s Čechy příliš přísně. Národ pak se nechal vrozeným vzdorem zavésti do tenat lutheránství, které „nasytilo naše utraquisty opravdovým rozkolnictvím a zároveň je kompromitovalo a zatáhlo českou otázku do sporu říšskoněmeckých protestantů" (Kybal 141.) „S hlediska mezinárodně církevního a politického nebylo osudnější události v novověkých dějinách českých nad přijetí německé víry, která nábožensky nebyla vyšší staré víry husitské a která v českém prostředí 16. století byla politicky rozkladná, kulturně syrová a jazykově cizácká. Byla to druhá osudná komplikace v českých dějinách předbělohorských a její závažnost nelze vyvážiti světlými stránkami, jež vykazuje vnitřní vývoj t. zv. novoutraquismu. Lutheránství nebylo nikdy s to, aby vytvořilo v zemích českých velkou národní církev protestantskou, která by se nadobro odtrhla od církve římské a proti ní hájila ve změněných poměrech dědictví husitské víry a svézákonosti" (Tamt.)

Lutheránství konečně nebylou cenou, za niž bylo radno zahrávati si s národní a státní svobodou. Ono zavádělo stranu novoutraquistickou do nekázně mravů a sasko-orthodoxní nesnášelivosti.

[1]) Srv. Dr. Jos. Pekař, K velkému výročí. Feuilletony v Národní Politice ze dne 23. května ad. 1918. — Dr. Kamil Krofta, Bílá Hora. Šest přednášek ve Sbírce přednášek a rozprav. Serie VI. č. 8. — Dr. Vl. Kybal: Bílá Hora, Národní čítanka 141—59.

Tu jsme u jádra otázky. Jest nám zkoumati, zda prostředí protestantské, do kterého by byli vtáhli vítězní čeští stavové naši státní loď, bylo pro národ náš prospěšnější než ono, ku kterému nás připjal vítězný Ferdinand.

Tradice národní mluví pro ono druhé, románsko-katolické prostředí. Odtud jsme přijali křesťanství a s ním vzdělanost, odtud přišla pomoc, když za posledních Přemyslovců hrozila nám germanisace.[1])

Lutheranismus znamená jakousi odevzdanost do hříchu a pro svou destruktivnost a chudý život kulturní nemohl nám nic nového dáti, ale mohl naši osobitost v mnohém ohledu ohroziti.

Po stránce náboženské lutheranismus vedl u nás ještě k většímu zjalovění, než už tu bylo. Winter dokazuje, že české novoutraquisty k přestupu pohnula namnoze volná morálka protestantismu, který zaručoval spásu bez dobrých skutků a dovoloval „statečně hřešiti“. Mdloba náboženského liberalismu a nevěry hlavně u šlechty naší je zvlášť patrná. Pijanství, rváčství, nevázanost pohlavní, hra v kostky tak byly v Čechách rozšířeny, že nelze jich omluviti poukazem, že v Německu nebylo lépe. To jest jen potvrzením naší žaloby. Prof. Pekař praví na u. m.: „Národ byl duševně zpohodlnělý laciným blahobytem, ideálům světského i duchovního rytířství, jež byly slávou předků, slovy snad, ne skutkem sloužící, štítící se vojny a prolité krve a víc než jindy opatrující pečlivě své dobré bydlo. Jest neuvěřitelno, čteš-li, co Čechové 16. stol. denně snědli, co piva vypili (o Němcích se tvrdilo — užívám massivního výrazu, době vlastního — že nemají soupeře v chlastu, o Češích, že v žraní), nebo sleduješ-li, co mladých šlechticů dovedlo pro naději bohatství pojmouti za choť starou bohatou vdovu, co jiných pro naději kariéry změniti náboženství! S tímto materialismem pojil se přirozeně celkem chudý život kulturní. Hmota vítězí nad duchem, takže se nevyhneš otázce, odkud hluboká vroucnost náboženská této periody? Ale i tu vnucuje se pochybám kus vysvětlení: zdá se, že Pána Boha měli také proto, nebo z velké části proto, aby, kde potřeba, nahradil jejich neschopnost činu, aby pomohl, kde nechtělo se člověku, aby si pomohl sám! Nevím, nekřivdím-li předkům našim takovýmto výkladem, ale vnucuje se často, vidíš-li bezradnou schoulenost té doby, svíjející se v modlitbě před Hospodinem i tam, kde by jistěji pomohla oběť krve nebo statku“.

---

[1]) Krofta, Čechy za Přemyslovců (Za vzděláním) str. 43.

Katolicismus byl v ohledu mravním strohý, přísný, nesmlouvající se svědomím, ale schopný oběti i činu.

Bylo tu však ještě nebezpečí jiné — národní. Přijetím protestantismu přestává onen zdravý antagonismus národní, který byl nosným pilířem hnutí husitského. „Méně je známo, dí opět Pekař, jak nebezpečnou germanisaci zevně měl tento obrat v zápětí: počalo se německé stěhování do Čech a to ze všech stran. Ze zemí rakouských přicházeli Němci, vypuzení vládou pro náboženství, ze zemí saských a jiných Němci, tištění ve svědomí svém ve sporu zápasících náboženských stran. Byla to drobná šlechta i měšťané, hlavně však měšťané řemeslníci. A brzo se začalo stěhování německých sedláků do Čech, jež lákalo především výhodné postavení českých poddaných a láce českých gruntů. My teprv nedávno ze studií Wintrových poznali jsme s úžasem rozsah této immigrace německé do Čech, zejména v posledním padesátiletí před rokem 1618; poznali jsme, jak zněměena byla Praha (zejména Staré Město a Malá Strana), jak poněmčily se Teplice, Ústí nad Lab., Most, Stříbro a jak ve velké části jiných měst, částečně dříve ryze českých, vznikly silné německé menšiny. V Praze slavili r. 1611 němečtí vyznavači české konfese, vskutku luteráni, položení základního kamene ke dvěma velkým kostelům — u sv. Salvatora na Starém Městě a nejsv. Trojice na Malé Straně — oba slavnostní akty, při nichž přední úlohu hráli Thurn, Fels a Jáchym Šlik — tedy ti, kteří hráli přední roli i r. 1618 — dali pocítiti Praze, co znamená majestát po stránce národnostní. A spolu s poněmčováním měst šlo v neméně povážlivém rozsahu poněmčování venkova: sám poznal jsem neobyčejný rozsah tohoto zakupování půdy poddanské německými příchozími na Kostecku — a z úvodu jazykového zákona z r. 1615 i ze Stránského varovného výkřiku proti hrozícímu nebezpečí (vyšel r. 1619) soudím, že nabylo, zejména na severu českém, rozsahu nebezpečného, že jemu děkujeme poněmčení celých částí Litoměřicka a Žatecka. Mnoho, velmi mnoho takto příchozích se počeštilo, ale příliv spíše rostl, než ustával; že nebezpečí bylo veliké, svědčí právě zákon z r. 1615, i okřik Stránského i nové vydání Dalimilovy kroniky Ješínem z Jelčan. Od 13. století, od doby velké kolonisace německé na východě nebylo tak

silného přílivu německého živlu do naší země jako v letech 1540—1618, tedy v době, kdy vláda i správa království byla v rukou ryze českých.

Za takového stavu věci nemohla se česká společnost uvarovati ani značné germanisace své orientace duševní. Luteránská šlechta česká dávala syny své na vychování na německé akademie, povolávala německé informátory, vyhledávala osobní vztahy k německým dvorům knížecím — u staré české rodiny pánů z Vartenberka lze ukázati, jak to vedlo takřka k poněmčení této původně českobratrské rodiny, jejíž náčelník v době Ferdinanda I neuměl slova německého. Nemyslím, že tu jde o ojedinělou výminku. Přistěhovalci, třebas částečně počeštění, nevzdali se, jak přirozeno, styků s bývalou vlastí, tam, na př. v Drážďanech luteránská šlechta viděla svou Paříž, českobratrská tíhla zase k politickým a kulturním centrům světa kalvínského — a tak myšlenky a naděje valné části našeho národa spoutány byly s německým životem a autonomie české mysli ohrožena byla patrně. A to tím více, čím skrovnější bylo její duchovní spojení s mateřskou půdou české reformace, s dobou husitskou, čím silnější byl vliv přítomnosti, ovládané vzory a myšlenkami ciziny. Kulturní prázdnota tehdejšího německého luteranismu byla špatnou náhradou za duševní bohatství doby husitské".

Zbývá se zmínit o třetím nebezpečí, které číhalo z alliance naší s německými protestanty. Byla to ztráta naší duševní orientace, ztráta svérázu české mysli a české politiky, bylo to ono nešťastné zatažení české otázky do sporu říšsko německých protestantů, jak praví Kybal. Bílá Hora jest následkem nešťastných kulturně-politických alliancí (Pekař.) A tu nemůžeme než citovati známého jasnovidce Miloše Martena, který ve svém známém „Dialogu nad městem" přímo se táže: „Proč jste se zpronevěřili určení, jež Vám bylo dáno v díle dob a lidstev? Co Vás pudilo, abyste porušili a vymleli se z řádu (latinskorománského), v němž jste státi? Proč jste se nevyprostili z cizoty protestantské negace kladem národní vůle a nenalezli vztah k mladému úsilí tehdejší renaissance? Tehdá nebyli jste již schopni poznati svůj omyl a vyrovnati jej, neboť cizí, chtivá ruka vás držela, aby vás obětovala. Čechy vykrvácely za protestantismus, za německý protestantismus. Aby postavil hráz vítězné protireformaci a za ní kupčil skrytě se zájmy pramálo náboženskými, zneužil protestantismus vaší zkalené tradice, vaší rytířské lehkověrnosti, odboje a vzdoru, jenž jest vám vrozen, a zapomněl na konec chytře na národ, jenž se dal pro něj do boje všecek, krví i duchem".

Není divu, že Čechy staly se kolbištěm obromného zápasu. „Když jsem viděl na mapě zemi, která má tvar srdce v středu Evropy, chápal jsem již, proč zde se vybojoval velký duševní boj západu, rozpoutaný severním ďáblem negace a skepse“ (M a r t e n).

Porážka sama svědčí o tom, že kombinace politiků našich nebyly šťastné. Nestavíme se na stanovisko těch, kdož pohodlně věští z výsledku a tvrdí, že vítězství stavů by nás určitě bylo připravilo o národnost a učinilo z království ochlokratický stát podobný Polsku. Věříme, že zdravý kořen národa nebyl ještě tolik podhlodán a že bychom se národnostně byli uhájili proti lutheránským Němcům, už pro jejich charakterovou malost. Snad by národ náš byl vybředl také ze stavovské oligarchie a nalezl v demokracii rovnováhu mezi absolutistickou vládou krále a despotickou vládou stavů.

Dobrodruhům rázu Thurnova a Valdštýnova se u nás trvale nedařilo.

Nesmíme dále zapomínati, že německé prostředí habsburské a vpád dobrodruhů španělských nebylo nebezpečím menším. Jen k a t o l i c i s m u s se svou mezinárodností či nadnárodností byl značným plus v tomto zápolení dvou světových názorů.

Nemůžeme konečně zavírat oči před skutečností, že konfederace stavovských států, seskupených kolem nás, nebyla pouhou utopií přes to, že vývoj Evropy spěl k despotickému absolutismu.

Ovzduší protestanské, do něhož jsme byli vtaženi před Bílou Horou, nesvědčilo naší národní povaze. Jsme odjakživa nesvorní a anarchisté, jak nazývá Slovany již císař Mauritius (ἄναρχοι). Sneseme spíše vládu cizince nad sebou než vládu člověka z nás. Rádi skočíme do tmy, chaos se nám zamlouvá a dovedeme se vemluviti do messianismu, to jest bojovati za statky všelidské třeba za cenu sebeobětování. Oddanost stavů českých k naivnímu a dětinskému zimnímu králi, války husitské a současné poměry ruské jsou dokladem zmíněných vlastností slovanské duše.

Protestantismus tyto netvořivé povahové sklony jen sesiloval. „Nejnečekanějším a nejtrapnějším plodem toho českého oddání se německému světu protestantskému bylo, že hlavní evangelický stát německý, v jehož zemi vznikla reformace Lutherova, že Sasko spojilo se — nejen z rozčilení nad povýšením Falce a rozmachem kalvinismu, ale i za bídný zisk hmotný, za kus českého státu — s císařem a vpadlo svým českým souvěrcům zrádně do zád! Nezapomeňte na to, Čechové, budete-li čísti obvyklé chvály o mravní výši německé refor-

mace nebo o německé věrnosti; nezapomeňte, vstoupíte-li kdy do některého z krásných měst Lužických — tam shrábla vlast Lutherova jidášskou odměnu! Nic nepřekáželo saskému kurfiřtovi, že konflikt český vznikl pro obrožené právo jeho německých souvěrců v Hrobech a v Broumově, nic fráse, které jeho dvorští kazatelé dovedli přepěkně soukati ze sebe, fráse o evangelické věrnosti a o nouzi svědomí, od papeženců potlačeného, nic námluvy s náčelníky Čechů, jejichž tichou nadějí bylo, že česká koruna bude nabídnuta jemu!

Ale nedosti na tom: i evangelická unie, t. j. skupina spojených protestanských knížat říšských, kupících se kolem Falce, smluvila v rozhodné chvíli s katolickou ligou, vedenou Bavorskem, že bude s vojskem svým nečinně přihlížeti, až Maxmilián Bavorský vtrhne do Čech a vrhne se na českou armádu!" (P e k a ř.)

Stavové slezští slibují v prosinci „pro svou německou poctivost a upřímnost", že setrvají při Fridrichovi, ale již v únoru jej opouštějí a vzdávají se císaři. Český král Fridrich, který tolikrát mluví o lásce k Čechům, radí nakonec Betlenovi, aby „Moravu v drť obrátil a Slezsko s jinými přivtělenými zeměmi do gruntu zkaženo a popelem položeno bylo".[1])

Tento kalvínský král smlouval se s Turkem a za poplatek 700.000 dukátů si zajišťoval jeho „neutralitu"! Za Marie Terezie nabízeli čeští protestanté Čechy králi pruskému Fridrichovi. Ani ve světové válce se nechovali lépe. V českoamerickém kalendáři protestanském „Pionyr" na r. 1918 zařaděn je zemřelý císař František Josef I — mezi evangelické svaté, vedle Husa, Komenského, Josefa II.

* * *

Bílá Hora přinesla vítězství katolicismu a přiřadila nás — sice nedobrovolně — do ovzduší latinské kultury, kam jsme až do dob husitských patřili. V tomto prostředí dožili jsme se opět svobody politické. Poněvadž smutná doba protireformačního násilí bude ještě dlouho zaměstnávat české historiky, kteří začínají teprve nyní na toto „temno" svítit, pokusíme se stručně zdůvodnit, co dobrého a zlého nám přineslo toto ovzduší a proč bylo našemu národu zdravější než ono protestantsko-germánské.

Zdůraznili jsme již ideové přednosti katolicismu. Je nutno ještě vyvrátiti několik bludů a pověr dějinných. Je pravda, že byli jsme

[1]) Psaní Fridrichovo z Hamburka 18. února 1621. (Skála v. 33. ČČH 1917, 88.)

násilně vráceni tomuto prostředí a jsme daleci toho omlouvat toto násilí, páchané ponejvíce mocí státní. Je známo, že **habsburský rod** povolala na trůn český utraquisticko husitská šlechta česká proti vůli římského papeže Klimenta VII. A byli bychom malichernější než naši předkové, kteří se podvolili dějinné nutnosti, kdybychom se dívali na katolicismus nenávistně proto, že Habsburci byli také katolíky. Je zajímavo, že naši historikové, kteří mají plná ústa kleteb na tento rod, chválí týmiž ústy osvícenou Marii Terezii a Josefa II, ač právě tito státoprávně ublížili českému národu nejvíce. Rozhoduje tu náboženské hledisko — toleranční patent — u historiků, vždy protestantům přejných. Mluví se o čínské zdi zpátečnictví a temna, kterou nás obklíčil tento rod. A přece právě tenkrát dýchali jsme evropský vzduch osvícenský a před tím s ostatní západní Evropou hluboce prožili dobu barokní.

Ale třeba zevrubněji probrati otázku smyslu českých dějin a vypořádat se už jednou s mythologií stoupenců Masarykových a Herbenových. Již současníci českého povstání si uvědomovali, že u pánů stavů není vše v pořádku. Mistr Kampanus posteskl si de **Wintra**: „Mně teď lecco v našem nešťastném zápase připadá jako ohromná, náramná lež. My byli v rukou cizích, my spoléhali na cizí, u nich i u našich samá neupřímnost“. Nesmírná tesklivost zaznívá ze zoufalého žalování Komenského, že Bůh dal v Čechách podlehnouti těm, kdož se přidrželi pravdy boží, a vítězstvím, slávou a rozkoší obdařil bezbožné.

Kdo že zvítězil na Bílé Hoře? Katolicismus — a dějiny ozvěnou dodávají: vyšší kultura. Prof. **Pekař** sice připomíná, že konec konců bojoval český národ za zásadu mravního sebeurčení, za princip svobody, a že tedy na Bílé Hoře nezvítězila kultura vyšší, poněvadž vítěz brutálně naplnil znásilněnou zemi potoky krve a slz. Pro české stavy platí v celku toto hodnocení, ač ne bez silných výhrad, avšak pro celé spiknutí, které za českým povstáním stálo, jistě ne. Oceňujeme snášelivost majestátu, zákona, jakého neměl žádný druhý národ v Evropě Ale zda není pak pěstí na oko známá lutherská zásada „cuius regio, eius religio“? Sám **Pekař** podotýká: „tak daleko to dopracovala slavená německá reformace“.

A k násilí měly obě strany stejně daleko. Hned po defenestraci se vypovídají ze země jesuité, zabavují proskripční listinou statky duchovenstva a 300 katolických pánů, z nichž někteří (33 osob) zbaveni i občanských práv, že se nechtěli připojit k odboji. Sám král se chová

nesnášelivě ke katolíkům a nešetří jejich náboženských citů (zpustošení kathedrály svatovítské). Ve své zemi odmítá návrhy Eggenbergerovy, aby trpěl katolíky ve Falci. Šlechta lutheránská dovedla násilně převádět poddané své na víru evangelickou jako katolická. Sám Denis přiznává, že se to namnoze stávalo bitím a žalářováním. Někde došlo až ke krveprolití. 10. listopadu 1617 zabili protestanté z Ústí n/L. katolického kněze, jehož tělo vyhodili z okna „zkuchavše ho hrozně, takže se na něm do 200 ran spatřovalo“. Pro případ vítězství stavů navrhuje Velen ze Žerotína zimnímu králi, aby potrestal nejdříve na výstrahu provinilce, zabavil jejich a duchovenské statky.

Tedy recept, který prováděl Ferdinand později! Myslíme, že se v tomto ohledu obě strany ničím nelišily. Kdo chce dokazovati, že Ferdinand měl ke konfiskacím vzbouřených manů méně práva než oni? Gindelymu bylo nepochybno, píše Krofta[1]), že „Ferdinand měl k činnosti (persekuční) plné právo a činil jen to, co by byli činili jeho protestantští odpůrci, kdyby byli zvítězili“. Krofta pokládá toto stanovisko za vzácně spravedlivé k oběma stranám a nikdo rozumný nebude prohlašovati prof. Kroftu za katolického straníka. Nebudeme-li jako Dr. Werstadt dávati právo té straně, na které je většina, a pokládati Habsburky (řádně zvolené!) za větší cizince než Fridricha Falckého, dáme Kroftovi za pravdu. O protestantech českých prý nedalo se předpokládat, že by se zachovali k menšině katolické nepřátelsky. Ale proč tedy vynechali při potvrzování privilegií zemských majestát? Poněvadž tento potvrzoval oběma stranám držení všeho, co měli. A přece mohli být protestanti se svým lupem spokojeni! Dr. Hrejsa v „České konfesi“ (str. 501) uvádí chlubivá slova saského kazatele Dr. Hoë, který napsal: „Kdežto dříve v celém království sotva v pěti kostelích mohlo slovo boží bezpečně a směle býti zvěstováno, nyní (r. 1613) se tak děje veřejně a beze vší překážky již v 500 kostelích“. A kolik jich bylo zabráno před tím utraquisty![2])

Katolíci zvítězili též zbraněmi ducha. Měli více energie a průbojnosti, opírajíce se o kulturní prostředí vlašské a španělské, které tou dobou bylo svým bohatstvím a významem daleko nejsilnější. Měli zdatnější vůdce než strana druhá, zmaterialisovaná a zlenivělá jako snad nikdy v dějinách. Vedení odboje se ujali dobrodruzi jako Thurn,

[1]) ČČH XXIV. 327.

[2]) Mají to páni z t. zv. čs církve věru velkou odvahu, když praví, že si činí nárok na užívání katolických chrámů, »které před bitvou bělohorskou z 90% nebyly římskokatolické«. Jak k nim lutheráni přišli, pro to jich hlava nebolí!

Šlikové, Hohenlohe, kteří teprve nedávno do země se přistěhovali. Máme za to, že Žerotín zdržoval se spolupráce také z toho důvodu, že se mu tato pražská kamarilla nelíbila.

Hned po defenestraci ujímali se vůdcové stavů zabavených statků: Vilém z Roupova zajistil si hned několik vsí, proboštství dolanské a litoměřické, statky kláštera broumovského a dům v Praze, Kolona z Felsu přisvojil si panství Hartenstein, Bochov, Cinov, Waldstein a dům v Praze, hrabě Matyáš z Thurnu vzal si panství Jindřichův Hradec a Bystřici. Jiní se obohacovali jinak. Najímali pluky a jako plukovníci vybírali žold vyšší než byl skutečný počet vojska. V červnu 1620 bylo o 7500 vojáků méně než na kolik byl žold vyplácen. Platy důstojníků byly kavalírské. Hrabivost mnohých pánů byla tak okatá, že se doma vůbec znemožnili: před bitvou bělohorskou na př. varuje Anhalt před ústupem do Prahy, protože lid pražský by spíše otevřel brány katolíkům než jim. Vůdcové, ponejvíce cizinci, neměli mnoho zájmu na věci, neušetřili ani sedláků ani krajiny. Špatným zásobováním a nevyplácením žoldu demoralisovali armádu tak, že se jí sami báli a museli ji nechat zbaběle prchnout s bojiště.

Druhá strana byla vedena lidmi „větších schopností, většího rozhledu, tvrdší vůle. Byla v ní i jará, radostná síla obrozeného katolicismu, dávajícího se na cestu bezohledného výboje". Tato společnost nebyla kněžská, nýbrž laická a specielně šlechtická. Lobkovic i Slavata byli mužové značného vzdělání, světového rozhledu a především železné vůle, fanaticky oddaní katolicismu. „Je pozoruhodno, praví dále Kybal, že kdežto lutheránská šlechta byla národnosti německé i české, byla katolická šlechta téměř výhradně česká". Prof. Pekař přináší toho doklady. Ze západu kromě toho přišli vojáci „hotoví položit životy pro obhájení římské víry a náboženství", kteréžto ctižádosti naše stavovské vojsko ani v nejmenším nemělo.

Při mravním hodnocení obou stran a armád jejich má strana katolická určité přednosti, které konec konců rozhodly osud války.

(O. p.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

12. července v pondělí — v noci zdá se mi pořád o samých zemřelých (tu by muselo vyjíti v loterii těch 47, — to číslo je für todt u. lebendig). Pršelo, a takovému pleonasmu jsem se srdečně zasmáti musel — do moře pršet — to jest mi tak bylo směšné, jako když jsem naplul do moře — myšlenka, že jsem rozmnožil okean — ten popud k smíchu uvítal jsem jako posla návratu zdraví, ale nejedl jsem ještě než polívku za celý den. Večer mi přinesli „Haferschleim“, nechutnalo mi. 13. července v úterý. O 6. hod. koukám na hodinky — v Brně již 9 — teplo — žádný vítr a přece takové šeredné hourání — na dlouhé prosení dostal jsem rýžovou kaši, dostal jsem na ni zvláštní chuť, snědl jsem plný talíř, a bylo velké polepšení. — 14. července ve středu — tak větrno, že musím pořád trčet v té kleci — lodníci ale chodili si — tak tiché povětří — učím se celý den — Karel již zdráv — šel jsem spat o 9 hod., u Vás již půlnoc. 15. ve čtvrtek — zase jen v kajütě — o ½6 měl jsem na brněnských hodinkách již ½10. Dnes již mi bylo lepší, ale zpomínal jsem toužebně na dobré časy — ještě jen polívku — a gramatyku. — 16. v pátek. Zdálo se mi o domovu — vždy si chválím, když jen hodně brzy vstanu — již jsem vydržel na palubě, chuť se vracela, ale jen kurky a vína záživné. Ale za to ti jiní — nic jim nebylo, jen snad že mají pořád hlad — já si chválil mé mistrovství v zdrženlivosti — nezřídka já v Brně od jednoho poledne k druhému nic jsem v ústech neměl — nyní mi to prospělo. — 17. července v sobotu. Již tedy týden nejím, ale jest již jináč, mysl volná — o 5. hod. již jsem na povětří. — Vy jste měli již 10¼. Dnes jsem již četl zanímavé přírodovědecké knihy anglické. Byli jsme na „banku u Nov. Foundlandu“ — Mařenko vyhledejte to — voda zbělela — velká mlha — pořád zvonili, aby nesrazily se lodě jiné. Byl jsem poprvé zase u stola — ovšem jen v poledne. V noci velké kolíbání. — 18. črvce, neděle. Již o 5 na palubě, slunce svítí, mnoho lodí rybarských vidět — chodit jsem ještě nemohl pro smýkání. Pěkný západ — a o ¾8 v Brně již ½2 ráno. 19. č. v pondělí. O 5 hod. již hledám na mapách, kde jsme; jsme již ve šířce s Madridem, níže než Neapol. — Mařenko, vezmite mapu — celý svět — Atlant. ocean. Nad námi k severu jest Labrador, Maine etc. — zrovna k jihu Indie západní — na západ jest N. York, ale ještě žádná zmínka. — K večeru se zdálo, že bude bouřka — šťastně přešla. — 20. č. úterek. — Večer jsem jedl několik kousků jazyka, chutnalo mi, ale již jsem spal nepokojně. O 5 na palubě, sedím proti slunci, které přichází od mých milých, kteří již mají poledne. Již jest vidět mnoho ptáků, již naděje. Chodím sám ještě ráno a

měřím loď — jest 340′ dlouhá a mých 15 kroků na každém konci široká, uprostřed ale 18 kroků. Již mnohý dollar padl na víno a Selterwasser. O 11 hod. doplul již „Lotse“ z N. Yorku, aby řídil loď, — to trhlo každým, jen ti žáci litovali, že prý jim teprva jak náleží chutná; já ale ještě maso nejím. Přinesl již noviny z N. Yorku — nic zvláštního. 21. č. v e s t ř e d u. Již o 4 hod. jsem na palubě — zastal jsem slunce, ano ještě bylo v lůžku, jen takřka dech jeho jsem viděl, za půl hod. rychle vyskočilo z moře, u Vás poledne. Již vidět zem k severu. O 7 hod. pršelo až tma, pak teplo, parno. K 10 hod. již do zálivu N. Yorského — ah to jsou nevídané věci! Lodě již se hemží semo tam všech druhů! Ještě jsme naposledy obědvali na lodi, pak počalo stěhování. Docks — prohlížení velmi protivné, všecko mi rozházeli, a to stálo potu, to skládání, konečně jsme v Hoboken (část Yorku oddělená mořem); Bush hôtel, Némec. Karel co sprostý z mezipaluby musel jinam prozatím, kde je čítali, napomenutí dávali etc. Poslal brzo pro něho — a nám chutná maso jak jindy a máme hlad a zvláště žízeň — pivo dobré — velké horko — 92° v stínu čítají (zde všecko dle Fahrenheita, který má puntík varu na 200° — Réaumur u nás na 80° a Celsius ve Francouzsku na 100° — tedy Mařenko! 200° : 80° = 92° : x. Vypočtěte si to!) — 22. č. v e č t v r t e k. Dobře jsme spali, ani zmínka o nějaké umdlenosti; o 7 plouli jsme po lodi ustavičně přeplavní do pravého města. Pane Bože! to mela! Žádné oko, žádné ucho nemůže si představit, až samo zkusí — rozhozená mravencová hromádka — to je slabý obraz, po všech ulicích vozů na tisíce po železn. a vedle, a to hlomození, člověk nezkušený má za to, že musí uškrcen býti, vždy musí mezi koňmi a vozy a rozličnými trakary se kvapem prodírat, když chce přes ulici; jinak pěšinky jsou zvýšeny, kolik sáhů široké; všecko zboží kupecké a potravní etc. etc. před krámy; a ty návěšti na provazech přes ulice — na kamenech a krajích pěšinek — nejdivočejší sen nemá takový zdánlivý zmatek v nejlepším pořádku; měli jsme vodiče, ale konečně já jsem spíše se vyznal než on, vyhledal jsem hřbitov „Greenwood Cemetery“. Tu se ulevilo uchu; ale moji milí! zase nelze Vám popsati, co zde jest, na světě prý nemá sobě rovného, a já to věřím; to je park, kolik hodin prostoru obnášející, na samých výšinách a dolech, nejpěknější háje, rybníky a ve skalách vytesané krypty a po výšinách pomníky, všecky z mramoru, umělecká díla, neb obelisky ze žuly, po stranách vzdálené hroby chudých mají z mramoru pomníky, na sta sochařských dílen jest po hrázi před hřbitovem; a s těch vrchů jaký to pohled na město a na moře, jako pohled z tiché věčnosti na hřmotné hemžení časové! — 23. č e r v e n c e v p á t e k. Slunce mi svítí na postel. Již o 5 píšu list p. prelátovi, kde mu oznamuji, že jsem se tak daleko zabral, chtěje vidět svět, ovšem že ale nepomyslel jsem na to, odtrhnouti se, nýbrž že se vrátím, když to prohlédnu, a nyní zdá se mi, že přijde na to; já mu vše vypsal jak Vám (zeptejte se Anselma [1]) (ten psal za

[1]) Rambouska, augustin. v Brně.

mnou Karešovi do Bremen), zdali p. prelat ten list obdržel). Koupil jsem za 42 dollarů tikety (povozní cedulky) do Racine, a 13 dollarů jsem platil za hospodu, 3 dollary za výpravu (zde dollar co u nás krejcar), ty dollary lítají. Odjeli jsme o 5 hod, a jeli jsme 40 hodin po železné, aniž bylo protivné. 24. č v c e v s o b o t u. Jeli jsme celou noc, o 10 hod. seděli jsme v Pittsburgu hladoví a ospalí. O poledních velká bouřka, jeli jsme přes N. Jersey, Pensylvanii, Ohio, Indiana. Již jedeme 17 hodin, již více než 100 mil (amerikanských 468). Celý den nejedl jsem nic, není času, to jede jako do pekla; zase celou noc pojedeme. 25. č r v c e v neděli. Měsíc bledne, slunce vychází, to bylo divné, jak za námi běžela ta krvavá koule. O 7 hod. ráno jsme v Chikago (Illinois) v hostinci německém „Morasti hotel“ a to je ticho, zde ty neděle tak světí, prázdné ulice, všecko uzavírané, jen vozy po železe na ulicích, a ty zřídka; to jest veliké město, 8.000 Čechů, navštívil jsem p. Nováka, má 3 domy. Všecko ze dřeva, domy jak z karet, bez gruntů, trotoiry ze dřeva, dlážka na ulicích ze dřevěných špalíčků jako cihly. Čechové mají zde novou faru, jsou zde „Jesuité“, Benediktini, Františkáni (!!). Němců jest zde 78.000. 26. č r v c e v p o n d ě l í. Včera nemohli jsme dále, v neděli se nejíždí; dnes tedy zaplatil jsem v hospodě 6 dollarů 25 centů. Po poledni dojeli jsme do Racine as 12 mil dále na sever, na jezeře Michiganském. Nalezli jsme p. Bartu a jsme u něho. Ach ještě prý 2 měsíce zde ostanem, a pak do Jovy, nevím ještě, co vlastně —. 27. č e r v e n c e v ú t e r ý. Dobře se mi spalo, ale nebylo postele, ani stolu, ani —. Čechů jest tu asi 200 rodin. Časopisy jsou zde dvoje: Slavie a Pokrok. Jsem jaksi nemocen, hůř než na moři; nejedl jsem nic; za almaru a za stolek, abych psáti mohl, dal jsem 6 dollarů. On Barta jest již jak na odchodu, proto má jen nejpotřebnější nářadí. Pokud mám dukáty, bude dobře. Dnes mne navštívil farmer Nechata, jehož jsem znal z Brna, vlastně on byl u mne, neb já již zapomněl, to jest statečný farmer z Kaledonie; takových 1000 a dobro. — 28. č e r v e n c e v e s t ř e d u. Píšu toto psaní a sebou slečně Bonerové. Vy zajisté pamatujete na mne! Již můžete říci, kde jsem, ale Racine nejmenujte, aby nepsali mi snad i ti nepovolaní. Prosím pište mi obšírně, zvláště jak to dopadne s Bušákem; já budu potřebovat as za 2 měsíce buď na další cestu neb na navrácení se Můžete o navrácení na svém místě mluvit. Já budu psáti tyto dni též p. Vanderstrassovi. Mohlby ste se tam přeptati. jestliže tak ještě nebyl učinil. Když bych i přišel nazpátek, litovat nebudu peněz ani nepohodlí. Ten svět jest veliký a vypadá jináč než v naší hlavě. Toužebně očekávám list.

130.

K l á c e l M i k š í č k o v i.

Tresť Kláceľova světového názoru. Přípravy na vydávání listu. Chicago. Noviny Slavia a Pokrok. Žádá zpráv brněnských Nepřeje si, aby M. o něm v Brně mluvil. Pohledávka za nakl. Buschakem. „Jahůdky“.

Jowa City, 6. října 1869. Milý Mateji! Tys tak věrný a upřímný a ve smýšlení pravém tak ustálený a té samé víry jako já, a každý člověk, který člověčenstvo v sobě cítí, že mi jest již protimyslné vykati Tobě a považovati Tě za cizího; nýbrž tys můj mladší bratr, a nechceš li mi říkati též bratrem, tož říkej „otče“, jak píše Lešikar z Texasu a jak jsi čítal listy od Barty. Já doufám, že ač ani nejsblíženější přítelkyni své neříkáš Ty, u mne nebudeš tomu na odpor. Tímto Tebe přijímáme v naše bratrstvo česko-moravské, i abys viděl, že ta „vesměrnost“, ku které jsi byl jaksi nedůvěrně hleděl, není nic jiného než pouhé „náboženství“, jen něco méně hrdé, než naší paní Veroniky; neboť my nezatracujeme žádného, na odpor se nestavíme žádnému, ale ovšem ctíme pokorně zásluhy nejosvícenějších badatelův všech věků; my neosobujeme ničeho, než držíme se jádra toho, čemu klaněli se nejosvícenější a nejzachovalejší ve všech národech všudy, vždycky; a já každé dobré hnutí jmenuji náboženstvím. Zdáti se to bude p. Ver. podivné, že já počítám sebe mezi nejvřelejší nábožníky všech věků a to od mladosti své; když mi bylo 15 let, byl jsem právě na těch kolenách, jako jest nyní ctěná p. Veronika, tak právě jsem cítil, a též také na jiné jsem pohlídal; ale ač to jádro ostává vždy to samé, úhlednost jeho se mění, ona zabředla v cit, a já hleděl jsem pomocí návodů nejpřikladnějších prodrati se v jasnou myšlenku, a tu nyní takto bratrstvu jsem vyslovil: uvidíš, že jest i Tobě jako ze srdce vzato, jen něco prodli při tom. Čti tedy a vyznej, kde čemu vždy nepřisvědčoval jsi. 1. My vidíme, věříme a poznáváme, že všecko, co kolvěk jest, roste a žije, řízeno jest jistými zákony, tedy jistou myslí čili umem. 2. My vidíme, věříme a poznáváme, že v tom cokolvěku jedno jest pro druhé ve zákonité vzájemnosti. 3. My vid., věř. a pozn., že ta vzájemnost tak pokračuje, že vždy více nižších tvorů skládají se, pronikají a soustřeďují se ve vyšší jednoty. 4. My vid., věř. a pozn., že na zemi, ze země nejsložitější výkvět jest člověk a proto jest všecko zemské v něm a pro něho a on nade vším. 5. My vid., věř. a pozn., že člověčí nejvyšší výkvět jest mysl a vůle (duch), jenž soustředěnost přírody zemské zahrnuje ve (svědomém) slově „Já“. 6 My vid., věř. a pozn., že člověk v sobě jest malomocný a že povolány jsou osoby jednotlivé skládati své myšlenky a vůle ve vyšší jednoty obce, malé, větší, až konečně v jednu osobu, již jmenujeme Clověka Velkého (člověčenstvo sjednané vědomě). 7. My vid., věř. a pozn., že země jest jen úd vyšší jednoty, již jmenujeme slunečenství. 8. My se domýšlíme, že to slunečenství jest opět úd vyšší jednoty a tak že všecky další domyšlené jednoty činí jedno tělo, které jmenujeme Vesmír. 9. My domýšlíme se a věříme, že tento vesmír jest Jedno tělo, jehož převelebné Já jmenujeme Boha osobního, jemuž všecko tvorstvo se klaní, a že jeho vůle jest ten všemohoucí všeho zákon. 10. My tedy věříme, že jednokaždé povolání jest býti údem Vesmíru, a toto povolání jmenujeme vesměrnost. 11. My věříme, že všecko má cit této

vesměrnosti a ten jmenuj. **náboženství.** 12. My věříme a poznáváme, že nevědomé tvory plní své povolání svým **bytím, zrostem** a svým životem citelným, to jest, že jsou **přirozeně nábožné.** — 13. My cítíme a poznáváme, že vědomí tvorové jsou tím svědomím svobodné a že tedy o své vůli mají konati, co konají nesvědomí tvorové bez svědomí, t. j. mají býti **vědomě nábožni.** 14. My jmenujeme ukázalost toho zákona Vesmíru **ladou**, poznatelnost vesměrnosti **pravdou**, a to napodobnění vésměrnosti jednáním svobodným **dobrem.** 15. My jmenujeme vědomé lnutí jednoho údu Vesmíru ke druhému **láskou** a konání její **spravedlnost** (právo, míra a souměrnost), poznávání zákonu či pravdy **vědou**, a napodobení všelady **uměním.** 16. Tedy jest vůbec vyslovení víry naši toto: Vesměrnost jest cíl veškeré lásky, vědy a umění, či povolání naše jest: **poznávati** to, co jest zákonem všudy a vždycky a všeho, **milovati** (a dle té lásky se chovati), co má hodnost vždycky, všude a pro všecky, a **napodobniti** ukázalost vesměrnou, jenž předmítá se umu našemu. — Toto jest všecko, čemuž i paní Veronika odpírati v ničemž nemůže, jen bude jí to málo; ale pantheistou mne jmenovati nebude, zasloužil bych, kdyby se mi povedlo společnost lidskou na takové nezvratné smýšlení postaviti, všecky řády všech potentátů, a já bych důsledně nevzal žádný; rozvažte sobě toto a dle uznání se zachovejte! — Jak vidíte, jsem v **Jowa City**, včera jsem dorazil sem à Bartovic teprva později přijdou. Tou nejistotou čili vlastně očekáváním konečného usídlení se stalo, že já odkládal dopisem k Tobě. Vázne všecko tím, že litery lijou se v Chikagu a nedrží se slova; již měl list Bartův vyjíti 1. října, a nyní teprva písmo dojde sem 15. října a tak přede všemi svatými sotva se počne. Já jsem napřeď odjel a zdržoval jsem se několik dní v Chikago; to město jest teprva 40 let staré a má již nad 300.000 obyvatelů, as 100.000 Němců a 8000 Čechů. Poznal jsem zde p. Nováka klempíře, muže zámožného, který již jest zde as 16 let, má několik domů, p. Dvořáka a jiné, kteří jsou v čele zdejší „Lípy Slovanské“, ti učinili možným vystavěti vlastní síň tohoto spolku s divadlem a všemi místnostmi pro schůzky, zábavy, společenské jednání atd. žádoucí. Stálo to 20.000 dollarů a jest jak všecko v Americe velmi rozumně přiměrné; jest to zde nejhlavnější, ač v St. Louisu jest Čechů více; oni chtějí, aby se zde vydávalo, čemu já též přisvědčuji, jelikož zde oznámky by mohly už udržeti list; ale jsou však též zde výhody živobytí. Redaktoři listů Slavie a Pokroku velmi hanebně za zádama proti nám jednali, jeden jezdí po světě, aby nám kazil, a druhý v novinách svých, ač osobně se stavěi jináč, hanobil nás, ale tím věru připravil se o vši vážnost, již bez toho měl málo. On slyše, že Barta zamýšlí do Jowy, hned se tam tajně přestěhoval do Cedar Rapids, to jest as 6 mil odtud (30 mil amer.), a tam podrývá všecky základy společnosti člověčí, a tu ovšem má počet přívrženců lehkých; ale v celku zdá se, že právem Barta mu listem uškodí a že on tak posloužil, jak se vůbec děje, že ďábel slouží dobrému, ale proti vůli své.

Ten redaktor Slavie jest Jonáš a má tento list divnou historii, ale jest přece ještě poctivější; ale ten Pokrok (kdyby to p. Ver. uviděla, tu by poznala, co je bezbožnost) má redaktora Zdentka, který byl v Hradci u milosrdných a tam, jak mi sám pravil, „ztratil náboženství“, ovšem muselo býti jen přivěšené, sic duchorostlé nepotratí se; bůh ví, kdo mu půjčil mou „Dobrovědu“, a on z ní podal na ukázku „o církvi“, aby varoval čtenáře či odbíratele před popským listem, který bude na takovém základě, ale tím právě jako schválil list budoucí; vidíte i zde Češi —. Škoda místa více o tom psáti. Prosím Vás požádejte p. Dvořáka[1]), aby mi vyvěřil Orlici; ona nestojí pošta mnoho zde; aby nám zasýlal každý týden; Tys psal, žes u něho zamluvil, ale byla to mýlka; a prosím Tě, aby hned zasýlána byla. Ty však, milý bratře, neopusť nás a piš každý měsíc a spomenouc každé brněnské klepy (já sobě přeju, abych nebyl pamatován, aniž aby ti tam pamatovali), piš svou politiku a to, cos v novinách kterých četl a za to stojí, abychom zde za mořem též o tom věděli. Rádi bychom měli listy z Prahy, ale jak, když nemáme příčinu plýtvati s dollary. Mně již docházejí a nové teprva na střeše. V Chikago jsem nechal 20 dollarů, to jest 5 Napoleondorů. Mne nikde nejmenuj, ani hrubě čiň zmínku o mně, jakobych byl již nebožtík; p. Verunka mluvila s P. Pavlem[2]), a již mi z toho bylo pošlo, co mi pokoj duše rozrývalo; i v Tvém spisu tak se zmiň, aby mi nikde neškodilo, kdyby se měl navrátit; nerád jsem viděl, že Ty udáváš, že jsem nešetrně mluvil o mužích, jichž sobě vážiš; milý brachu, rozeznávej, co jest veřejné působení a účinek, a co jest soukromé hledění na věci. Nejlépe mluviti o mně co jsoucího im Jenseits. V Chikago jsem si koupil flaščičku vína, jehož jsem nepil od mého odjezdu, jest totiž příliš drahé, jeden doušek za 5 centů, ta flaščička stála za 1 dollar, a tu jsem vypil na zdraví a blahobyt všech mi věrných na prostřed Mississippi. Když jsem 4. října v pondělí o půl šesté večír byl vezen přes toho velikána, který dělí i zde svět východní atlantický a západní pacific, jel jsem hodný kus po té železné, která zpříma prostředkem zaváží do Kalifornie. Jowa City jest od Chikago zase vzdálené 287 mil amerikanských, jest to as 60 našich mil, jak z Brna do Děčína, jež zase as o 20 minut dále od Vás, na cestě sluneční tedy již asi 8 hodin. Já to píšu zde o ½12 a v Brně již jest po 7 večer. Velice mne bolí, že od Bušáka nemám nic k očekávání, já na to s jistotou čekal, as na 500 zl., abych si mohl zde byt slušně zařídit (Ty tam říkej, že Bušák mne tak sklamal, že já čítaje na honorár nyní nemám na cestu nazpátek). Snad že P. Vanderstrass! já budu tyto dni jemu a Emilii psáti. Buď tak laskav a vezmi to za příčinu sobě, u p. Dra se přeptati. My jsme zde na 40° j. š., tedy s Neapolem Vaším ve výšce, ale měli jsme zde již včera mraz, ačkoliv zde tepleji jest a zdravěji než v Racině, kde to jezero Michi-

[1]) Jindřicha, red. Moravské orlice.
[2]) Křížkovským.

ganské (tak velké jako země česká) velice proměnlivou povětrnost působí; jednou hučí až uši bolí, a po druhé ač jest vítr, jest hladké. Já maje okno k němu, dostával jsem z první ruky ty východní plícožrouty, ale nebylo mi nic, až teprva tyto dni dostal jsem rýmu a z ní kašel. Ostatně jsem velice pilný, to jest jsem při sobě, a tu mohu o samotě rozmlouvati se sebou a s Vesmírem; udělal jsem asi 1000 takových básniček, jahůdek:

Po čem slunce v světě práhne,
Co ke slunci zemi táhne,
Co se v růží rdí a skvěje,
Co slavíček sní a pěje;
Srdcem člověčím to samé kývá,
On to lásku, ladu, nábožnost nazývá!

Bude li sobě p. Ver. přáti, napíšu jich několik, prozatím nelze dále! Buďte zdrávi a pozdravuj p. Brandla[1]) a ty, kteří mně rozumějí a přejí!

[1]) Vincence, mor. z. archiváře, jenž od dětství svého s Kl. se stýkal.

Posudky.

Augustin Neumann, České sekty ve století XIV. a XV. Na základě archivních pramenů podává. Nákladem cyrilometodějského spolku na Velehradě 1920. Str. 85 + 94. Cena 20 K. (Knihovna cyrilometodějského tiskového spolku č. 8).

O Husovi a jeho stoupencích psali četní spisovatelé, ale kdo byli jeho předchůdci, kdo připravoval jemu a jeho působení půdu, o tom dosud nemáme zevrubnějšího poučení. Proto zavděčil se nám p. Neumann, objasniv v přítomném spise na základě pramenův nejvíce archivních vznik a rozvoj českých sekt ve století XIV. a XV.

V úvodě poukazuje zvláště na předhusitské postilly. Mimo inkvisiční akta důležity jsou traktáty, zvláště kněze dominikána Petra z Klatov De signis haereticorum a Jana Vodňanského Locustarium. Posloužil autoru Jindřicha Institoris Clypeus vydaný v Olomouci 1501 a Jana Vodňanského „Proti bludným a potupeným artikulím Pikhartským" v Plzni r. 1510 (str. 1—7).

Co do vlivů valdenských dovozuje totožnost neb alespoň ideovou závislost českých sektářův na německých. Že běží o Valdenské, dokazuje učení, že odpouští hříchy kdokoli dokonalý. Obojí pak náleželi ke skupině lombardské neuznávajíce očistce. Nad to posíláni z Čech studovat theologii do Lombardska. Zjistiti lze Valdenské 1400 na moravském Slovensku a v Uhrách a 1404 v Praze. Petr z Klatov inkviroval Valdenské 1403 na Moravě a na Slovensku. Jak bylo asi rozšířeno učení Valdenských v našich krajinách, když bylo třeba vystupovati proti nim soudně! Závěr p. spis. zní: „Valdenští byli sektou mezi českým lidem rozšířenou a jako takoví připravovali půdu pro viklefství a husitství" . . .

Dále jedná o vlivech františkánských (begardských. Str. 20—29.) Od pravověřících františkánů oddělili se někteří, o církvi římské mluvíce potupně, nazývajíce ji meretricem Babylonicam a papeže antichristem.

Vypuzeni byvše z Italie fratres de paupere vita čili fraticelli (tak se sami jmenovali) odešli do Anglie, kde se připojili k stoupencům Viklefovým. Odtud vypuzeni přišli do Němec, potom do Čech a na Moravu, pak do Slezska. Výstřední františkáni považovali se za živé svaté, kteří dovedou se lépe modliti nežli mrtví svati. Jsouce pak světějšími nežli svatí v nebi, nejsou prý povinni ctíti svaté. Begině o sobě říkaly, že jsou pomazány ne zevně olejem, nýbrž uvnitř Duchem svatým. Dle biskupa Dubravia se někteří oddávali pohlavním neřestem při mši slavené v noci.

Ve stati Begardi v době husitské (str. 29—42) jedná

o sektě svobodného ducha, která vznikla z Begardův. Chudý duchem odloučený ode všeho tvorstva splývá (prý) s Bohem v jedno; odtud odvozovali, že nemohou hřešiti, zavrhovali manželství a oddávali se rozkoším. Písmo svaté zamítali, v anděly ani v ďábly nevěřili Učili pantheismu. Na počátku husitství přijali utrakvismus. Neuznávali potřeby křestiti děti. Nevěřili, že v Eucharistii přítomen jest Kristus. „Vzemše tělo božie přinesše domuov položivše na stuol bodli nožem!“

Ve stati angločeská sekta vespertilionistae (str. 43—50) autor srovnávaje jejich nauku dokazuje, že v některých věcech šli s valdenskými, v jiných s Viklefem. Ve třech článcích patrně konstatovati lze begardství. Přišli k nám z Anglie skrze Francii. „Téměř s jistotou lze souditi, že se jednalo o smíšeninu mírnějšího opravdového begardství s vikleﬁsmem a valdenstvím“.

V době husitské potkáváme se také s vlivy katarskými, o nichž str. 51—63. K nám přišli katarizovaní Valdenští přes Německo. Jména Runcarii a Husité užíváno promiscue. Nevěřili v božství Kristovo. Neplatil u nich křest dětí. Neuznávali transsubstanciace ani posledního pomazání. Manželství fornicationem esse iuratam, za to prý se zřením na 1 Kor 7, 9 všeliké smilství jest mimo manželství dovoleno. Zavrhovali přísahu. Nedovolovali zabíjeti zvířat.

Tito katarizovaní valdenští byli inkvirováni v Chebu 1428. Některé články jejich poznamenal nám Petr z Klatov, a Jan Vodňanský výslovně dí o Luciferiánech, že jsou „ex reliquiis Catarrorum“. Také Jindřich Institoris nám poznačil zprávu o bludu manichejském té doby v našich vlástech se vyskytujícím.

Ve stati k u genesi táborské (str. 64—66) se ukazuje, že prvky, z nichž táborství vzniklo, jsou patery: domácí, katarské, valdenské, begardské a viklefské.

Výslovně dokládá p. spis., že se mu jedná o vznik officielního táborství, nikoli výstředního pikartství táborského.

Další stať nadepsána: Ku vzniku Jednoty bratrské. P. spis. se dovolává Petra z Klatov, který má některé posluchače Rokycanovy za zbytky Táboritův a Pikartův, kteří byli již roku 1458 pod vlivem valdenským, a dokazuje z Jana Vodňanského, že Petr Chelčický již kolem roku 1440 měl styk s Michalem knězem valdenským. Přirovnav obojí konfessi Pikartův českých s bludy valdenskými, dochází k nezvratnému názoru, že první Jednota byla skutečně pod vlivem valdenským, a to pod vlivem větve lombardské. Tím je též prokázána jedna společná složka Bratří a Táborských.

Kromě Valdenských lze v první Jednotě konstatovati ještě živel jiný, Pikarty, kteří byli teprve kolem roku 1460 ze společenstva vyloučeni. Ale Pikarti se i nadále přidržovali Bratří. Odtud a z dalších svých vývodův soudí p. spis.: „Jednota vznikla zavržením a oddělením se od výstředních Begardů jakož i od Valdenských chodících na katolické bohoslužby. Vznikla takto společnost nová, v níž živel begardský

representoval Řehoř krajčí a valdenský Petr Chelčický; jinak řečeno, Jednota vznikla spojením dvojích chudých: chudých bratří a chudých z Lyonu".

Konečně mluví krátce o stoupencích Mikuláše z Vlasenice čili Mikulášencích.

Následují přílohy str. 1*—94*. Přílohy nebylo ostatně třeba zvláště stránkovati.

P. spis. považuje sám tuto práci za první, nikoliv definitivní pokus o systematické prozkoumání českých heresí středověkých. Snad mu bylo možno častěji, než to činí, vytknouti, kde běželo o haeretické Němce a kde patrně se jedná o Čechy.

Každým způsobem máme v jeho práci cenný příspěvek k české haeresiologii.

V přílohách a v citátech bych nebyl tak často zachoval w jako p. spis. Byl bych opisoval: vult, vulpes, vulpinari atd. Str. 2* a 5* náleží čísti: arcum (ne artum); 8* ř. 34 Leonis imperatoris. 10* duas tunicas (ne suas). Str. 7* schází III. signum, jehož se dovolává p. spis. sám později.

V textě pak spisu samého třeba čísti str. 3 ř. 6 od spodu cennou; str. 8. ř. 29 za žvanila; 32 ř. 22 Bekyně inkvirované; str. 33 ř. 22 venereum; str. 37 ř. 29 stoupence Ležkovy; str. 47 ř. 6 Ve třech článcích; str. 73 maso žerú. *Dr. F. S.*

Frant. Wenig, Obrázky ze staré školy. Vzpomínky a úvahy. Praha 1919. Str. 244.

Hlavním obsahem této velmi zajímavé i poučné knihy jsou vzpomínky p. spisovatele — bývalého zemského inspektora v Čechách — z mládí a studií. Je to jakási rodinná kronika staré rozvětvené rodiny učitelské, z níž vzešlo několik ve veřejnosti dobře známých pracovníků. Kolem jednotlivých osob a míst jsou seskupeny jejich paměti, dopisy, zprávy současníků a různé úvahy autorovy, takže celek podává dosti jasný obraz, jak se žilo a pracovalo ve staré škole na počátku a v první polovici 19. stol. A nejen ve škole, nýbrž ve vesnici. Vůbec vylíčeny tu různé obyčeje a zvyky na českém venkově, jež jsou sice většinou známy i odjinud, ale přece mají někde leccos charakteristického a na čtenáře působí právě teplem skutečně prožitých vzpomínek i milým, prostým slohem.

Je zajímavo, že nejvíce a nejkrásnějších vzpomínek z vlastního dětství spisovatelova jest úzce spjato s náboženským, církevním životem. Byl ovšem ministrantem, škola byla u kostela — a tak po letech vzpomíná se zvláštní radostí na všechny význačné dny církevního roku, jež přinášely své zvyky i pobožnosti, na své služby chrámové, zaopatřování, pohřby, zvonění atd. Všude otevřeně přiznává, že byl vychován přísně katolicky a jest až dojemno čísti, jak zbožný byl jeho otec a zvláště matka. Rád vzpomíná i na kněze, s nimiž celá rodina žila v nejlepším přátelství. A vyznává, že nikdy nezapomene, jak výrazně p.

farář předčítal evangelium, na př. o vzkříšení mládence v Naimu; a dodává: „Jak mocný prostředek působiti na posluchače má kněz, jenž dovede náležitě čísti evangelium! Dosáhne zajisté často mocnějšího dojmu, než následujícím na to dlouhým dogmatickým výkladem nebo kázáním...“ (108).

Přirozeno, že mnoho místa věnuje spis. zvláště úvahám o poměrech ve škole, o tehdejším vyučování, o školní správě, učitelských příjmech atd. Sám přiznává v úvodě, že jeho kniha má vedle úkolu zachovati rodinné paměti a lidové zvyky také určitou tendenci totiž „rehabilitovati staré učitele, kteří mladšímu pokolení jeví se často v nepravém světle“. „Jim klade se často za vinu malé národní uvědomění našeho lidu a skrovné jeho vzdělání v době, o kterou jde... Nadobro se již zapomnělo, v jakých poměrech bylo starým učitelům pracovati. Dnes jsou často již jen figurkami směšnými, a bývalý jejich čestný titul ‚kantor‘ — nadávkou...“

K tomu dokladem možno si přečísti v knize vzpomínky, jak tehdy lidé měli rádi „kantora“, otce Wenigova, jak mu ukazovali všemožně úctu a příchylnost, třebas hrál na varhany a vypomáhal v kostele — a srovnati, kolik té úcty a příchylnosti zbylo dnes, kdy jsou učitelé přece pány...

* * *

Jos. Müldner, Smutek políbených. Povídky o milenkách. Praha 1920. Str. 350.

Spisovatel vydal skoro před 20 lety dvě sbírky básní: „Návraty“ (1901) a „Stroskotání“ (1903), po desítileté přestávce sbírku třetí („Výčitky“), pak umlkl úplně, až minulého roku přihlásil se románem ze života malíře B. Knüpfera („Poslední Kentaur“) a letos objemnou knihou povídek. I tyto jsou většinou nejnovějšího data. Jen asi pět je starších, z dob prvních básnických knih. A také nesou celý jejich ráz: jsou to náladové studie o podivných lidech i tajemných událostech („Podivín“, „Petr“), nebo symbolické sny a úvahy (Anděl smrti“, „Meteor“), nebo zase verši protkaná, duchaplně zahrocená novelka o marnosti ženské lásky („Tajemství všedních vlasů“). I styl těchto prvních prací ukazuje zřejmě vlivy přechodné doby podekadentní.

Z nových povídek je patrno, že vývoj spisovatelův jde směrem k realismu, někde skoro až k naturalismu. Vybroušeným, v některých číslech i pěkně barvitým slohem kreslí podrobně prostředí svých příběhů, ať je to divoký jakýsi les za noci nebo podezřelý dům v bývalé páté čtvrti pražské či polsko-židovské městečko za frontou. Duševní život hrdinů, ba i podvědomé psychické stavy, jež byly hlavním prvkem povídek z prvního období, ustupují tu namnoze do pozadí. Za to podrobně sleduje vývoj nízkých lidských pudů a libuje si při tom nejednou v rozkošnických, někdy až drastických scenách, jež v jedné povídce hraničí těsně s pornografií. A vedle toho jsou hned

jemná náladová líčení, kde snaží se zachytiti smutek loučení nebo zklamání neb pocity úzkosti před hrozící smrtí.

Smutek je skutečně převládající náladou knihy. Není to sice vždy „smutek políbených“, neboť v některých povídkách vůbec nejde o lásku a milenky, ale je to spíše pocit marnosti všeho pozemského, marnosti, o níž pěl spis. skoro neustále v prvních sbírkách. „Marnost ženy“, „Pro marnost vášně“, „Marnost přítele“ a pod. nadpisoval v knize „Stroskotání“ své verše. A báseň „Životem neuspán“ zakončuje charakteristickým vyznáním:

Životem neuspán se vracím v jeho kraje
a v smutku nade vším, co nikdy nedozraje,
já, Věcmi zklamaný, chci znovu věřit jim!

Věří jim tak, že třikrát za války píše — dvakrát ztracenou — rozkošnickou povídku „Milenky mých cest“, a přece vždy znovu musí doznati, že na dně každé číše pozemské rozkoše je skryt smutek, jenž zakaluje každou radost a mnohdy otravuje celý mladý život.

Karel de Wetter, Román Richarda Loma. Praha 1920. Str. 248.

Také z tohoto románu vane smutek, ne ovšem z přesycenosti života a marnosti lidské vášně, nýbrž z nedosažitelnosti lásky. Je to starý námět: mladý muž zamiluje se do vdané paní. Lásku jejich líčí spis. jako duševní náklonnost, skoro netělesnou, sebezapíravou a věrnou skutečně až do hrobu. Paní sama, vychovaná u strýce faráře a provdaná bez lásky za hmotařského statkáře, je velice zbožná, až mysticky zanícená, pravý anděl v lidské podobě. Svědomí ji s počátku znepokojuje i pro ten cit náhle vzniklé lásky k Richardu Lomovi, vzdělanému a ušlechtilému potomku staroslavné měšťanské rodiny, jenž vrátil se po letech ze světa do rodného města s úmyslem, že z něho vytvoří svým velikým jměním město moderní.

U Richarda není výčitek svědomí. Spis. líčí jej sice také jako zbožného muže, ale poznamenává, že jeho víra už od let je zcela jiná než ona, jíž ho učil ve škole starý děkan. A tato nová „víra“ nijak mu nebrání navázati styky s cizí ženou. Proč by se nemohl spojiti? — uvažuje hned na počátku svého poměru. Nutno uvolniti všechna pouta . . . Vždyť co je tísnivá, zchátralá morálka pedantů a svatoušků? „Neměl nikterak chuti otevírati katechismus a zajíti si na kázání k církevním otcům . . .“ Ale všechno toto vzpírání a mluvení je vlastně jen chvilkový postoj romantického hrdiny: z celého dalšího vývoje jest vidno, že Richard Lom je docela krotký, ideální, citový člověk, jenž se rozplývá při prohlídce kláštera a vzpomínkách na mládí a jenž tají úzkostlivě svou nevýbojnou náklonnost právě tak jako jeho „mystická“ milenka. Spis. má aspoň příležitost voditi čtenáře po jejich nesčetných dostaveníčkách, vsunouti episodu o podivné lásce mysliveckého mládence k téže paní a jeho nasilné smrti, jež přispěje ke zduchovnění jejich poměru, a konečně dojmouti citlivé čtenáře vypra-

vováním o jejich bolestném loučení, stálých vzpomínkách a pak i současné skoro smrti zaviněné zármutkem.

Obě dvě postavy jsou přeidealisovány a také v celém ostatním ději je hodně zevšednělé romantiky i sentimentality. I slohově libuje si spis. v něžnostech, rád přehání, když oslavuje na př. lásku („V žhoucím požáru vášně obroditi a očistiti své horoucí city“ atd.) a zvláště nezná míry, když počne popisovati. A popisuje vlastně stále a všechno, i zcela vedlejší věci, výlety, schůzky, krajinu, město, klášter, přípravy k sebevraždě mládencově atd. Poněvadž ani v popisech není nic výrazného, působí román celkem jednotvárně.

Růžena Jesenská, Cizinka. Román. Plzeň 1920. Str. 203.

Román R. Jesenské je po stránce formální skoro opakem románu předešlého. Je psán, jako všechny novější práce spisovatelčiny, slohem svěžím, lyricky vznícenym, barvitým a obrazově bohatým. Nevšímá si valně zevnějšího světa, zachycuje jen prchavé nálady a stopuje vniterný citový vývoj hlavní postavy. Zde je spis. ve svém živlu, zde nalezne vždy pravý, přiléhavý výraz — kde však je nucena líčiti také skutečný život, zvláště život venkovský, zdá se, jako by tu byla cizinkou: přetvořuje jej dle potřeby, přizpůsobuje svým hrdinům, nebo snad dívá se naň svýma očima městského, romantického snílka, dle něhož na př. venkovští lidé pořádají ve všední den jakousi slavnost v kvetoucích sadech, tančí a flirtují, běhají a výskají, sedají na větve rozkvetlého hlohu (!) a líbají se jako dávní gessnerovští pastýřové a pastýřky.

Podobně je tomu při charakteristice jednotlivých vedlejších postav. Vedle rokokové babičky je tu na př. statkář Přemysl Mysleta, tělesný silák a hrdina, jenž se vrhá do hořícího domu pro dítě, píše verše, horuje o národní síle, chce „cosi ohromného, vyhlásiti odboj všemu, co zde bolí a tísní, vzepříti se zákonům a Bohu, Bohu ...“ — a na to hned vysedává se sedláky v hospodě, miluje bouřlivě, ač ženat, hrdinku románu a současně milkuje se s jinými ... Vedle něho vystupuje několikrát do popředí farář Dvořák. Nikde neviděti, že by šlo o protest. pastora, naopak z některých výjevů se zdá, že to má býti kněz katolický. Ale farář je ženat, všude je s ním jeho žena Jitka, účastní se oba i oné venkovské slavnosti, pěstují lékarnické rostliny a vyrábějí cukrlata z ibišku. O nějaké náboženské činnosti není vůbec zmínky ...

A tak neurčité, jaksi melodramaticky naladěné a jen jako z dálky viděné je v románě všechno: scenerie, osoby i jejich osady.

Hybnou silou osudů hrdinčiných jest jakási tajemná síla, zděděná po rodičích a pudící ji zasvětiti život umění a lásce. Otec její byl umělec, jenž utekl s dcerou své manželky — její matkou — do Paříže „pro možnost lásky a společného života“. Matka zemřela, otec z lítosti se zastřelil, a mladá Rajna, odchována věrnou družkou matčinou, vyrostla v slavnou umělkyni. Ale umění samo jí neuspokojuje,

touží po lásce. „Víra v lásku byla jejím náboženstvím“ (53.) Když ji milenec opustí a tak tuto „víru“ vyrve, jde duševně uštvána do vlasti svých rodičů — do Čech. Je tu jako cizinka ve svém domově, prožije „lyrické intermezzo lásky“ se zmíněným ženatým statkářem Mysletou, ale pak zklamána jeho záletnictvím vrací se rozbolestněna zase do Paříže. Uvědomuje si, že jejím osudem jest býti cizinkou nejen ve vlasti, nýbrž vůbec ve světě — cizinkou svým cítěním. Proto rozřešuje si život samotářsky, smíří se s osamělostí a věnuje se svému umění a dítěti, aby z něho vychovala hrdinu — prý pro osvobození vlasti.

Je tedy hrdinka „Cizinky“ zase jen novou obměnou oněch četných již ženských postav R. Jesenské, R. Svobodové a konečně skoro všech romantiků, postav, jež bojují s cizím nebo nepřátelským okolím o vlastní zákon srdce, o právo tvořiti svůj osud a vyžíti se podle své vůle. „Život je tak rozvratně citově nejistý“, stěžuje si mladá Rajna hned na počátku své vychovatelce. A tato jí vštěpuje jako hlavní zásadu: „Tvoř svůj život, řiď jej umělecky, jako své hudební akordy!“ (56.) Právě při této „umělecké tvorbě života,“ kdy ponechávala úplnou volnost svým citům, nedbala žádných zákonů a bez nejmenších výčitek svolila k cizoložnému poměru, byla Rajna zklamána. Teď mluví teprve o hříchu, ale těžko pochopiti, co vlastně míní „hříchem“, neboť udržuje dále písemní styky s Mysletou a za čas neodmítá prvního milence, jemuž zatím žena utekla. A tak celé její „pokání“ záleží v tom, že zrovna zbožňuje svého malého syna, jsouc ráda, že po otci zdědil hrdinnost srdce a po ní dar umění . . .

Postavičkou tohoto hocha oživila spis. poslední kapitoly svého románu. Platí však o něm skoro totéž, co řečeno prve o ostatních postavách. Je to dítě zrovna zázračně nadané, v pěti letech hraje na klavír, hovoří moudře jako dospělý, zná a čte francouzské deníky, má svůj zápisník a do něho si zapisuje cizí, neznámá slova; zapíše si na př. slovo „erotik“, jímž ho pojmenoval neznámý mu dosud otec Mysleta, a chlapec pětiletý za chvíli již vystihuje, co to znamená . . . *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Růžena Svobodová, Pěšinkami srdce. Povídky. Praha 1918. Str. 196. X. díl Sebr. spisů. — Povídka o mladém mnichovi končí tím, že jej najdou smrtelně zraněného pod oknem jeho bytu. Poslední chvíle blouznění o lásce mládí líčeno téměř jako u náměsíčníka. „Všichni sem (do kláštera) přišli z poživačnosti nebo z touhy po moci“, bývá i u těch, již později tomu snad hoví, z pravidla nepravdou, pokud se týká vstupu; na to zajisté pramálo čekatelů myslí. — Cikánská svatba líčí vlastně dvě. I cikánce dávají, co se jí nelíbí, a ona po svatbě uteče s tím svým. — O krásné Marii, chudém dítěti venkova, vypravováno, jak se dostala do Prahy do služby, kde se do ní zamiloval právník šlechtic,

dal si ji stavovsky vzdělati a vzal si ji; po dítěti mu zemřela. Hluchavky — ze vzdoru sňatek s bohatým, odporným starcem. Co mluvil domov: umělkyně nespokojená skromnou povahou milence i okolí jde do velkého světa a vrátivši se marně s milencem obnovuje vzpomínky. — Hodí se jen vzdělanějším čtenářům.

G. R. Opočenský, Dychtivé mládí. Románky. Praha 1920. Str. 200. — Pět „románků", tedy milostných příběhů, jeden z Luhačovic, ovšem nikoli svérázně luhačovický, nýbrž měšťáckými hosty v Luhačovicích prožívaný. Cizoložství, rozvody, prostopášnost se střídají s láskou čistou, ale převládají. Vypravování je začátečnické, reflexe všední, otřelé. Zbytečná cizí slova, jako perfektní, zainteressovat, horentní a j. Příbuzenství osob na str. 130 dd jest jaksi popletené.

Josef Skružný, Románek na horách. Veselohra o 3 dějstvích. Praha. Str. 96. — Dcera továrníkova se společnicí cestou do nově koupeného zámku otcova padne do vody a nucena se zastaviti v blízkém hostinci, jehož majetnice je svobodna a dohazovačkou hledá ženicha. Zastaví se tam ředitel továrny slečnina otce, který mu tuto dceru slíbil, aniž jí nápadník zná. Zastav ji v nálevně náhodou samotnu, má ji za hostinskou a začne se jí kořiti. Hostinská hraje úlohu služky u slečny, zamiluje se do ředitelova šoféra, a když přijde nápadník dohazovačkou poslaný, nechá ho ucházeti se místo sebe o slečnu továrníkovu jako domnělou hostinskou, atd. — Nemožností jest ve hře dosť, schovavačka trvá příliš dlouho, aby se neprozradila, ale jinak je to švanda podařená. Slovní šarvátky nejsou bez vtipu. Závadného tu není nic. Na jednom místě vypravuje slečna, že lezla po stromech v lese chytat veverku, ovšem ne ochočenou; jak možno to vážně napsati?

Ferd. Oliva, Zápas o nevěstu. Veselá hra o 3 jednáních. Třetí vydání. Praha 1920. Str. 90. — Vlastní „zápas o nevěstu" je teprve v poslední části hry. Před tím je několik výstupů v soudní kanceláři za delší nepřítomnosti přednostovy, kterého zastupuje zamilovaný kancellista. — Vtipů na polehtání bránice jest ve hře dosť, ale ne mnoho nových.

V. Stěžerský, Dražba na nevěstu. (Žena na zkoušku). Fraška se zpěvy o třech jednáních. Nově upravil A. Š. Druhé vydání. Praha. Str. 69. — Matka nutí dceru do sňatku s hloupým, ale zámožnějším Vaškem, ale ona má už jiného. Námluvčí Kecal sjedná domluvu: děvče půjde do Vaškova domu na zkoušku hospodařit — hospodaří však tak, že syn i otec jsou rádi, že se jí zbaví. — Mnoho vtipu v tom není, nevybíravé obecenstvo však se asi spokojí i s tím málem, zvláště budou-li k veršům, jinak hodně kostrbatým, pěkné nápěvy.

Karla Lažanská, Jindra, hraběnka Ostrovínová. Hra o 3 dějstvích. Praha 1918. Str. 73. — Dcera továrnikova provdá se za hraběte, aby svou rodinu zachránila, vzdavši se lásky k jinému. Setkavši se s tímto odporučuje mu umírajíc svoje dítě na vychování, za souhlasu manželova. — Je to zdramatisovaný román Iv. Klicpery, který prý i

v kinografech dochází veliké obliby. Jest, jak známo, hodně sentimentální, dramatické síly však má málo. Jinak nesnadný sloh i výprava oděvů by ochotnickým divadlům působila obtíže.

Barbora Mellanová, Honba za ženichem. Fraška ve třech jednáních. Druhé vydání. Praha. Str. 87. — Ženich byl pozván na oběd, aby se mohl vysloviti. Přinese omluvný list, ale služka ho nedodá. Nastávající tchyně tušíc — neprávem — nějaké spády, vydá se s přítelkou po nápadníku slídit. Na konec ovšem všecko dobře dopadne. — V hovorech se stejné věci častěji opakují — škrty by hře prospěly.

Jaroslav Rudloff, Dědečkovy housle. Vesnická historka ve třech jednáních se zpěvy. Hudbu komponoval Emilian Starý. Druhé vydání. Praha. Str. 103. — Děj prý z chodské vesnice r. 1825, mohl se ovšem státi na vesnici kdekoli. Májové veselí. Jediná dcerka mlynářova a učitelský pomocník se do sebe zakoukali, ale mlynář dobrák poněkud smělou řečí jeho klade podmínku složit 300 zl. Pomocník se proto odhodlá se svými zděděnými stradivarkami do světa, ale při loučení ve škole mlynář povolí, z rozbitých stradivarek vypadne spousta papírových peněz, a je dobře. Dle návěští v zadu knížky tato historka pokračuje ještě ve dvou hrách (Na kozlanském klepači a Kozlanská garda). — Hra je celkem pěkná, ač ne zvlášť duchaplná; jest-li hudba lepší než verše jí provázené, může se líbiti. O těch pomocníkových houslíčkách se mluví trochu mnoho.

Bedřich Moravec, Výrobky z lesa. Vydal Josef V. Rozmara v Praze. Str. 87. C. 12 K. — Knížka slovem i četnými obrázky dává návod, jak i necvičeným rukám z předmětů lesních i polních (ze dřeva, prutů, plodů, květin, slámy a j.) lze vyráběti užitečné i ozdobné předměty pro domácnost. Práce takové poskytly by nejen příjemné zábavy, ale i užitku. V pracovní škole mohl by spisek býti dobrým vodítkem.

Rozhled

náboženský.

6. června 1920 blahořečeno v Římě 22 černošských mučeníků z Ugandy, kteří 1885—1887 z maličké tehdejší církve ugandské (celkem 200 pokřtěných) pro Krista smrt podstoupili. Josef Mkasa, náčelník královského paláce a také ugandských katolíků, v čele (stat 16. listop. 1885), který když jej před popravou chtěli spoutati, pravil: „Křesťan, který pro Boha umírá, nebojí se smrti", řadu zahájil.

Jádrem tohoto mučenického semene nynější církve ugandské byla družina, upálená 3. června 1886. Byla to většinou královská pážata, tedy hoši pod 20 let; jejich dvacetiletý dozorce Karel Lvanga jest jim zároveň vůdcem k mučenictví, nejmladší Kizito, synek druhého úředníka v říši, má teprve 13 let. Pážecí služba měla je podle choutek krále Muangy zavazovati i k službě tělesné v nejvlastnějším slova smyslu, ale oni, většinou ještě katechumeni (5 jich pokřtěno oním Karlem Lvangou den před popravou), odepřeli, podkladem odsouzení však jest, že „se modlí", t. j. jsou křesťany. Jsou ovšem z lepších rodin, otcové je zapřísahají, pak proklínají, kat svého synka po marném přemlouvání raději ranou utluče, aby ho ušetřil muk v plameni; dva dny jsou vlečeni na popraviště, týden pak tu ještě vězněni, mají tedy již v těchto mukách horka, hladu, žízně a pout času dost na rozmyšlenou . . .

Slavnosti římské obcovali dva zástupci Ugandy. Jeden, Josef Nsingisira, místodržitel jedné provincie ugandské, byl tehdy v čas popravy na vyslanecké cestě. Vrátiv se přihlásil se králi také jako „modlič", byl odsouzen na smrt, ale přičiněním vznešených příbuzných poprava odložena; z krutého 28měsíčního vězení však jej vysvobodil teprve pád a vyhnanství královo. Druhý, podnáměstek Dionysius Kamyuka byl mezi oněmi odsouzenci, v poslední chvíli však s dvěma jinými, kteří jako on měli sotva 14 let, z popravy vyloučen. Jelikož mermomocí chtěli také býti zabaleni do rákosí, aby byli hozeni do ohně, kat učinil jim po vůli, ale položil tuto „otep" opodál, aby jí oheň nezasáhl. Vyslanci tito donesli do Říma ostatek z těla onoho zmužilého apoštola Karla Lvangy, z něhož jediného zachráněny 3 kosti, an byl upalován pozvolna, aby trápení jeho déle trvalo.

Zní to vše jako zpráva martyrologia z prvých století!

Nač to — mimo obyčej těchto listů — uvádíme? Řekne se: suggesce, fanatismus! Ach, ovšem! Vždyť to byla děcka — a my jsme muži! „Muži", není-liž pravda? A přece proti těm děckám kolikrát tolicí slaboši, zbabělci!

Církev o světcích vůbec opakuje slova apoštolova (Hebr 11, 33): . . . per fidem vicerunt regna — věrou přemohli království.

Tak všelico člověku napadá, když se probírá touto černošskou legendou.

*

Mučenictvím provázena jest missijní činnost odjakživa, i nevzbuzuje ve světě zvláštní pozornosti, když tam neb onde jsou vražděni missionáři nebo jejich obrácenci, často i jako nevinné oběti piklů politických. Co v takových případech jest opravdovým mučenictvím a co — z části neb docela — obranou „národního svérázu", nemožno rozhodovati lidem.

Války a revoluce jsou vydatnou příležitostí mučenictví, opravdového náboženského mučenictví. (Byla totiž za války ve Francii a v Německu přetřásána otázka, mají li se vojíni ve věrném plnění své povinnosti padlí uctívati za mučeníky. Ve Francii a v Italii je všechno snadno sacré, sacro, jenom pohříchu náboženství ne!) V rozčilení válečném a revolučním upadá cit a ohled na přesvědčení druhého. Rozzuření živlové nesnesou, aby kdo zůstal věren své přísaze, není-li to náhodou věrnost k jejich snahám. Kdo spočítá všechny oběti protináboženského fanatismu na bojištích války a revolucí?! Ovšemť jistě Ten, v jehož rukou všichni jsme, ať po dobrém ať po zlém, jenž také dá, aby mučenická krev nebyla prolita nadarmo, mučenické útrapy nebyly podstoupeny bez užitku, aspoň pro mučeníky samy a pro ostatní lidi dobré vůle.

V mimoevropských, missijních krajích, kde také zuřila válka, taktéž došlo k pronásledování náboženskému. Německé missie v zemích Dohodou dobytých skoro všude zrušeny, a že missionáři a missionářky nevyháněny tuze vlídně, lze se domysliti. Domorodci pak, pokud byli proti nim zaujati, učili se z příkladu svých bílých učitelů.

I tam, kde války nebylo, pokoušela se Dohoda cizí missionářskou činnost znemožniti; Čína na př., jež majíc katolíky i na čelných místech, zvláště v krajích severních, od republikánského převratu vlídněji se ke katolickým missiím chová, mnoho trpěla od Francie i Anglie, že se nátlaku tomu docela nepoddávala. Za to podle novějších zpráv právě v těch více méně neutrálních zemích (v Číně, Brasilii a jiných státech jihoamerických) kyne tím hojnější úspěch novým pracovníkům.

Nejtrudnější jsou poměry v asijských zemích mohammedanských. Panislamismus se dosud sice docela neprobudil, ale válka tam dosud s kolísavým štěstím vedená již sama sebou missijní činnost ochromuje, nepřátelství pak proti Dohodě, zvláště Anglii, vybíjí se na křesťanech vůbec. Hříchy vyděračné Anglie se mstí i na nevinných, civilisace, jak ji ona šířila, měla mnoho hořké příchuti. Jestliže pak onen nejen akulturní, ale přímo protikulturní živel mohammedánský i v míru víc než kterýkoliv jiný se vlivu křesťanskému vzpíral, jest odpor jeho nyní ovšem tím silnější. Dle nových zpráv celá území na východě a na jihu bývalého Turecka jsou křesťanů zbavena; jelikož pak odbojné Turecko se žádnou západní velmocí nežije v míru, jsou zbytky

křesťanů proti němu beze vší obrany — a čeho na pomezí ruském ušetřili Turci, dobíjejí bolševici.

Vzhledem k tomu, i ten ztřeštěný nápad, učiniti z Palestiny stát židovský, má cosi dobrého do sebe, že totiž je tam aspoň na čas trochu pokoj, a že odtud snad se křesťanským věrověstům podaří v přerušené práci pokračovati. Jen židé tam naříkají, že dochází málo peněz!

*

Anglikánská církev, jež jako církev státní při anglickém konservatismu po celá staletí žila v poměrném klidu, ocitá se naproti novým proudům v bezradnosti. Nehledě k tomu, že ve vzdělanějším duchovenstvu jejím zavládá silný sklon ke katolictví, opětované pokusy sblížiti se s jinými sektami, ať už pokusy ty vycházely od ní nebo od nich, ale zvláště nesnáze její v nyní nastávajícím kulturním boji (o manželství, o školu atd.), ukazují, že dogmatická soustava její jest nedůsledná a neudržitelná. Nové poměry nutkají rozhodnouti se, než nastane úplný rozklad a úpadek, jejž nevěrecké živly v ní samé urychlují.

V posledních letech rozlízá se v ní povážlivě theosofie ve spojení se — starokatolictvím. Toto zaštípil v Anglii 1908 A. H. Mathew, člověk velice pestré minulosti, vysvěcený Utrechtským starokatolickým biskupem za biskupa. Duchovenstvo, které kolem sebe shromáždil, skládalo se z trosečníků jiných společností náboženských, a spolupracovníky jeho stali se zednáři i okkultisté: sama Besantová pak 1916 prorokovala, že starokatolictví se stane církví křesťanstva, jakmile přijde On, reinkarnace „pana Maitreye", který už tu kdysi byl jako Orfeus, Hermes Trismegistos, Krišna, Buddha, Zoroaster, Kristus atd. V r. 1916 měli už několik biskupů, ale právě toho roku jeden z jejich světitelů, Willoughby, jim odpadl k Římu.

Takto theosofi se již nespokojují „vyšším", esoterickým výkladem tajemství křesťanských, nýbrž obsadili jednu jeho církev, konají její obřady, slavné „mše" atd.

Nejnověji se dovídáme, že právě z Anglie živena je také naše roztomilá čs „církev", jež v poslední chvíli bývalým naším ministerstvem tuším protizákonně uznána a prý také se srbskou pravoslavnou církví navazuje styky. Že by vážnější část anglikánské hierarchie opravdu myslila na spojenectví této sekty, ve které se „sdružují" živly tak podivné, nesnadno věřiti. Jde li pouze o peníze, tu ovšem protestantské sekty neskrblívají. A proto ať za to něco mají — aspoň „čs církev" se všemi jejími přívěsky!

Prohlásilť i methodistický biskup Atkins, který v Praze řečnil o slavnostech Husových, že Čechy jsou nejvděčnější půdou pro missie methodistické, nyní v celém světě, i v Římě tolikými náklady podnikané.

*

Třetí relace o stavu diecese brněnské. (Č. d.)
§ VI. De seminario. I. Sicut in relationis hujus § I. art. IX.

exponitur, in dioecesi Brunensi seminarium clericorum existit et seminarium puerorum. In priori aluntur 75 clerici, in altero nunc 76 pueri reperiuntur.

II. Utriusque seminarii alumni in disciplina ecclesiastica recte instituuntur.

III. Clerici nec non illi ss. theologiae studentes, qui ut supra exposui, ob loci insufficientiam anno primo extra seminarium sustentantur, per quatuor annos disciplinis theologicis incumbunt et sub immediata cura et jurisdictione mea per rectores, professores a me delectos et probatos ad munia ecclesiastica informantur. Instruuntur praecipue in theologia dogmatica atque morali, in jure canonico et historia ecclesiastica, explanantur ipsis et interpretantur sacrae scripturae; informantur in sacra eloquentia, in methodo catechisandi, in ritu et cantu ecclesiastico, paucis omnia eis traduntur, quae ad rite et proficue exercendum pastorale munus necessaria et utilia sunt.

Prout in examine, quod bis per annum habetur, videre fas est, alumni laudabilem in studiis profectum comprobant.

Alumni seminarii alterius, quod puerorum dicunt, vacant studiis grammaticalibus et humanioribus simulque in ss. religionis, fidei ac morum praeceptis, in historia ecclesiastica et ritu sacro instruuntur eaque omnia addiscunt, quae pro futuro ingressu in clericorum seminarium eos habiles et idoneos faciunt.

IV. Clerici diebus dominicis et festis cathedrali et saepius etiam aliis ecclesiis in civitate inserviunt.

V. Necessaria pro recto regimine seminariorum semper cum consilio duorum saltem canonicorum statuuntur.

VI. Sicut officii mei est, seminarium utrumque aliquando visito, operam impendo, ut constitutiones observentur.

VII. Exigitur a beneficiatis taxa in partem sustentationis seminarii, et quidem a proportione proventuum eorum. Cum, prout § I. art. IX. dictum est, ea, quae desunt ad seminarii dotationem ex fundo religionis solvuntur, taxa beneficiatorum vere mitis est et nemo illorum ea se gravatum putare potest.

§ VII. De ecclesiis, confraternitatibus et locis piis.

I. Quoad missarum onera et anniversaria in singulis ecclesiis persolvenda, in omnibus visitationibus sive per me, sive per decanos habitis studiose attendo, an omnibus ejusmodi obligationibus rite fiat satis. Ut ergo in omnibus ecclesiis tabellae fundationum adsint, in quibus non solum missarum onera et anniversaria, sed etiam dies, quo persoluta fuere, sunt notata, sedulo invigilatur.

In visitationibus est videre sacerdotes oneribus ejusmodi punctualiter satisfacere.

II. In confraternitatibus, scholis aliisque locis piis punctualiter etiam executioni mandantur omnia opera pia, quae a testatoribus fuere injuncta.

III. Rationes desuper quot annis exiguntur ab iis, quibus administratio competit.

IV. Cum mons pietatis, Brunae existens, potestati civili subsit, ut supra jam notavi, eum visitandi facultatem non habeo. Valet hoc etiam de montibus frumentariis, quae per dioecesim existunt. Affirmare autem possum, quod indigentiis pauperum congrue ex iisdem provideatur.

V. Quoad ea hospitalia, quae in domibus regularium existunt, affirmare possum, eorum reditus in bonum infirmorum rite verti. Idem quoque fieri puto iis in nosocomiis et hospitalibus, quae potestati civili subsunt, quum nullae hac ex causa mihi innotuerint querelae. Ceterum affirmare praesumo, quod ss. sacramenti praesidium ceteraque religionis officia in illis quoque nosocomiis ac hospitalibus, quorum penes laicos est procuratio, sedulo aegrotis praestentur, et quidem a sacerdotibus in omnibus et per omnia mihi subjectis.

§ VIII. De populo.

In tanta temporum, in quibus vivimus, perturbatione et iniquitate non est mirum sane, si hinc inde, praeprimis in civitatibus et oppidis, nocivus in mores fidelium videatur influxus. Iniquitatis magistri quippe quidem omnia moliti sunt et adhuc moliuntur, ut perniciosis libris et ephemeridibus pietatis sensum debilitent et mores fidelium corrumpant. Nihilominus tamen, id quod etiam uberrimum solatium mihi praestat, populus dioecesis Brunensis maxima ex parte bonus ac pius nominari potest ac meretur. Ambulat in timore Dei, fidem orthodoxam et unice salvificam maximi habet, pio in matrem ecclesiam sensu et fideli in sanctam Sedem apostolicam devotione ac propensione nec non praeceptorum ecclesiasticorum observantia praeprimis commendabilis existit. Praeter laudabilem fervorem et sollicitudinem sacerdotum, quibus cura animarum commissa, insignem utilitatem attulerunt exercitia spiritualia publica, quae missionum nomine veniunt, et quae in multis dioeceseos partibus jam habita sunt. Bonum revera pro religiosa populi indole est testimonium, quod in omnibus parochiis vigeat frequens ss. sacramentorum usus, et prout cultus divinus generatim frequentior est, ita praecipue etiam cultus immaculatae et sanctissimae deiparae Virginis Mariae in dies magis magisque crescat et floreat, ut numerus eorum, qui piis confraternitatibus sive sodalitatibus in dioecesi Brunensi canonice erectis adscribi petunt, in dies quoque augeatur. (O. p.)

*

P r a ž s k á J e d n o t a d u c h. v zarytosti hodnější lepší věci velikou většinou členů ve schůzi 26. ř. přítomných odhlasovala, že i přes rozkaz římský zůstane.

Každá další poznámka by dojem této duchovní slepoty oslabovala.

Vědecký a umělecký.

tj. — Vývoj konfiskací statků za povstání českého a po bitvě bělohorské vypisuje Kamil Krofta (Bílá Hora, str. 213 až 315) těmito slovy: „R. 1623 se počalo na Moravě hromadné zabavování statků, jež náležely osobám odsouzeným pro účast v povstání proti císaři. V Čechách takové konfiskace byly již zatím v plném proudu. Již od počátku povstání se ve Vídni pomýšlelo na potrestání odbojných stavů tímto způsobem. Snad při tom vzpomínáno také českého odboje z r. 1547, jehož původcové byli rovněž potrestáni zabavením statků. Jisto je, že již v srpnu 1619 bylo usneseno s císařským vojevůdcem hrabětem Buquoyem, že všechny statky odňaté vzbouřencům mají býti nechány císaři, a že se touto zásadou řídili císařští vojevůdcové hned při svém prvním vpádu do Čech a Moravy. Již v únoru 1620 byla hr. Buquoyovi od císaře darována tři panství jihočeská, odňatá panu Petrovi ze Švamberka (Nové Hrady, Rožmberk a Libějovice), jež se odhadují asi na milion kop míšenských. Do bitvy bělohorské bylo celkem v jižních Čechách zabaveno odbojným stavům statků asi za čtyry až pět milionů kop míšenských. A pět dní před bitvou pan Vilém Slavata jako president české komory podával na vyzvání císařské podrobnou zprávu o způsobu, jak by tyto statky zatím měly býti spravovány.

Veliké ztráty, které utrpěli přívrženci českého povstání zabráním svých statků od strany protivné, i řádění jejích vojsk v jižních Čechách pohnuly některé obyvatele postižených krajů bechynského a prachenského k podání návrhu na sněmu v létě 1619, aby statky těch, kdo se stavěli proti stavům, byly pobrány a z nich nahrazeny škody způsobené císařským vojskem stoupencům odbojných stavů. Stavové se pak skutečně usnesli ujmouti se statků komorních a zabaviti statky některých katolíkův a hlavních protivníkův odboje ušlých ze země, zvláště pak statky duchovní, prot že prý z nich nebyly placeny kontribuce a příspěvky na obranu země. Tak zabaveny byly statky nejv. kancléře Zdeňka z Lobkovic, Martinice, Slavaty, Adama ze Šternberka, opata broumovského a strahovského a pražského arcibiskupa. Statky ty byly jednak rozdány v užívání těm, kdo utrpěli škodu, jednak byly spravovány stavovskými komisaři. Když se však r. 1620 stavům nedostávalo peněz na vojsko, byly prodány některé statky duchovní za celkovou sumu něco přes půl milionu kop míšenských.

Konfiskace, které obě bojující strany, nejprve císařská, potom stavovská, vykonaly před bitvou bělohorskou, byly jen malou předehrou konfiskací, jimiž vítězný císař ztrestal pokořené Čechy po nešťastné té bitvě“ ...

Dojem, který se touto nepřesnou a nechronologickou, za to však suggestivní stylisací vzbuzuje, je, že napřed konfiskovala statky strana císařská, a potom teprve stavovská; odium má padnouti na stranu

císařskou, vlastně katolickou, a sňato býti se zbouřených stavů. Ale v pravdě je to neupřímným a nepravdivým zastíráním a matením skutečnosti: konfiskovati začali beze všeho sporu povstalí stavové. Konfiskace vyrůstaly, jak by se řeklo nyní, z práva revoluce. Kdekoli revoluce vítězila, hleděla sebe zajišťovati a zachraňovati konfiskací majetku svých odpůrců.

Hned r. 1608, když Morava odpadla od císaře, stavové, kteří se ujali sami správy země, konfiskovali bývalému místodržícímu úřadu hejtmanského Berkovi statky jeho Jaroslavice a Velké Meziříčí; rovněž když se ke stavům nepřidal Jan Kavka Říčanský z Říčan a Zdeněk Žampach, byly jim skonfiskovány jejich statky Brúmov a Hranice.

Za povstání českého stavové v Čechách hned po defenestraci zabavili Pavlu Michnovi jeho jmění, které záleželo hlavně v penězích v Praze rożpůjčených, — byla to první konfiskace během povstání českého. Když Karel z Žerotína v září 1618 dlel v Praze s poselstvím moravským, aby jednal o smíření Čechů s císařem, usnesli se direktoři jeho zabavit jemu 8000 kop grošů, které měl vyzvednouti pro Ladislava ze Šlejnic, — ale pak odvolali přece toto opatření. Na rozkaz direktorů po sněmu Bartolomějském 1618 byl přepaden Adam Hrzan z Harasova a Boryně na Mikovicích a peníze jim zabaveny. Na sněmu 1619, jenž byl zahájen 18. a rozjel se 23 března, prohlášena byla konfiskace statků náležitých některým nepochybným protivníkům odboje: Zdeňka z Lobkovic, Jaroslava z Martinic, Zdeňka z Kolovrat, Václava z Vřesovic, Albrechta Leskovce, Jana z Klenového, arcibiskupa pražského, opata strahovského a broumovského a ještě 23 jiných osob (— nebylo to tedy v létě 1619). V květnu 1619 dali direktoři rozhlásiti veřejnými patenty, že každý, kdo by chtěl poskytnouti peněz na potřeby zemské, bude si moci vzíti podle výše své půjčky v zástavu a v užívání kterékoli duchovní panství, ves nebo nějaký pozemek podle své libosti, jak by se mu hodilo, — byla to tedy konfiskace všeho majetku duchovenského. Na generálním sněmě v červenci 1619 ustanoveno, aby prodány byly statky královské, všecky statky duchovní, ale jmenovitě statky již zastavené, statky jesuitů, domy a statky bratří Michnů a tajemníka M. Fabricia. Rovněž tam schváleny byly všecky konfiskace duchovních statků, kteréž se staly od začátku povstání. V srpnu 1619 navrhoval president direktorů pan z Roupova, aby všecky statky korunní až na dva nebo tři byly zabaveny a statky soukromým osobám nebo duchovním korporacím pobrané aby byly prodány (Gindely: Dějiny českého povstání I. 262, 337, 358, 401; II. 78, 88, 133, 138).

Za českým vzorem nezůstali stavové moravští, když se v květnu 1619 přidali k povstání českému. Hned na sněmě květnovém Albrecht z Valdštejna, Adam Lev Licek z Ryzmburka, Jiří z Náchoda a Vilém Brabanský z Chobřan byli vypověděni a všecky jejich statky zabrány k ruce stavům. Na brněnském sněmě zahájeném 7. srpna 1619 usneseno, aby ze stavů ti, kteří se před direktory nepostaví a ke konfe-

deraci nepřihlásí, byli vypověděni a statkové jejich skonfiskováni. Skutečně vypověděni byli tehdy již Zdeněk Žampach a Jan Kavka z Říčan; statků jejich měli se stavové ujíti a k dobrému země obrátiti. Dále byly skonfiskovány všecky statky biskupské, kapitulní, klášterské i dědičné statky kardinála Dietrichštejna; měly býti vzaty do správy zemské a prodány. Co to znamená, poznati z toho, že jen statků biskupských a dědičných kardinálových bylo na desítinu Moravy.

Správně praví Chaloupecký (Česká rebelie na Podřipsku str. 39), že je v tom jistě kus ironie osudu, že s konfiskacemi statků politicko-náboženských odpůrců a s vypovídáním jich ze země začali právě protestantští stavové, titíž stavové, kteří r. 1611 vynutili si na císaři zákon, že pro politická provinění nikdo ztrátou statků trestán býti nemá.

*

Za konfiskované statky kupní cena byla placena špatnými penězi, tak zvanou lehkou nebo dlouhou mincí, která se hodnotou nerovnala ani osmině mince dobré. Takovým způsobem královská pokladna i ti, jimž byli vypláceny díly jejich statků hotově, byly připraveni asi o sedm osmin sumy, která jim náležela. A tuto špatnou minci vyráběla zvláštní společnost, jíž bylo pronajato r. 1622 ražení mince v Čechách, na Moravě a Rakousích, a jejímiž vynikajícími podílníky byli český místodržitel kníže z Lichtenštejna a slavný později vojevůdce Albrecht z Valdštejna. Tento úžasný podvod právem odsuzuje K. Krofta (Bílá Hora, 216, 277).

Ale tato čistá společnost měla předchůdce za vlády direktorů. R. 1619 na rozkaz direktorů raženo bylo značné množství drobných peněz, špatnějších než podle zákona měly býti. Opatření toto snad se mohlo udržeti v tajnosti a bylo by prospělo alespoň na nějaký čas, ale jelikož direktoři zároveň penězům starším dali vyšší cenu, lidé brzy prohlédli finanční jejich operaci, která tedy neměla žádoucího výsledku, poněvadž všemu zboží přirazilo. (Gindely, Dějiny českého povstání II, 210.)

*

m. — Ve svých vzpomínkách na Skrejšovského, otiskovaných již dlouho v letošní „Zlaté Praze“, obrací se Josef Holeček v posledním dvojčísle (47/48) proti často opakovanému názoru, jako by Čechové měli nějaké zvláštní poslání mezi Slovany. Pokládá tento názor zkrátka za nejjednodušší a nejúčinnější německou intriku: dle něho Němci vyhlásili Čechy za pionýry evropské civilisace v zemích slovanských, aby tak vzbudili nedůvěru Slovanů k Čechům . . .

O spojení Slovanů vůbec soudí Holeček skepticky. Myšlenka slovanská dle něho může míti jediný úkol: přivésti rozdělené Slovany k nějaké společné základně, ke společnému ideálu. Kdo hned myslí jednotu státní, nechce věděti o všem dosavadním životě Slovanů: Co

jsou Slované Slovany, vždycky se jen od sebe různili a vzdalovali. Byly mohutné výbuchy slovanského myšlení, provázené neméně silnou energií, ale ztrávily se a nedosáhly ničeho. Takovým výbuchem byla na př. Velká Morava. „Velká Morava znamená něco obromného v dějinách Slovanstva, něco krásného i rozumného, něco ryze slovanského... mysl slovanská ani po tisíci letech není s to, aby to pochopila v celém významu a vznešenosti...“

Zvláště nedovedou spojiti Slovany sami Čechové. Spis. ukazuje to na různé povaze Rusů a Čechů. Způsob českého myšlení jest jiný, a proto je daleko od české pravice k ruské. Rus myšlením svým vrtá a se dovrtává. Čech ne tak, — Čech vrtá a rozvrtává, ale nic víc. Rus dovrtávaje aspoň ideu domýšlí a teprv potom jí usínaje nechává. Čech rozvrtává, ale už když rozvrtal, myslí, že se duchem dosti namahal a že může přikročiti k vyvedení toho, co obmyslil, a zatím už chvátá rozvrtat něco jiného, a hned zase pospíchá, aby od myšlení, jež se mu zdá těžké, přiskočil k uskutečňování. „Polovičaté jest naše myšlení, polovičaté naše skutky. Nedomýšlíme, nedoděláváme. Odskakujeme a přeskakujeme, všecko začínáme a nic nedokončujeme. Malou myšlenku rychle přijímáme, velké se vyhýbáme. Po malé myšlence se honíme jako laštovka za muchou, před velkou zavíráme oči, a když jsme je zavřeli, ulevuje se srdci našemu. My rádi přebíhání od myšlenky k myšlence, od nedokončeného díla ke druhému přičítáme na vrub svému temperamentu, jenž jest v našich očích příliš živý, sanguinický; proto se rádi co do temperamentu přirovnáváme k Francouzům. Ale není tak, náš temperament není sanguinický, on je váhavý a touží po nezaslouženém odpočinku podobně jako temperament jiných Slovanů a zvláště Rusů...“

A zvláště slovanské myšlení naše není ani polovičaté; příčina toho vězí z části v naší povaze, v naší spěšnosti a nedočkavosti odpočinku, z části v tom, že Němci měli dosud na slovanské naše myšlení větší vliv, nežli všichni slovanští buditelé domácí i mimočeští...

Ke správným několika postřehum připojuje spis. dle svého zvyku také nesprávné úvahy historické. Jakého rázu jsou a jak jsou spolehlivé, viděti na př. z poznámek o Velké Moravě. Dle Holečka byla ztroskotána, „protože privilej slov. obřadu nebyl jí dán římskými papeži upřímně a nebyl jí tím posílením proti germanismu, kterého potřebovala a se nadála; když pak Maďaři přijali katolicism s latinou, Řím je spojil s Němci na zdolání a rozbití Velké Moravy a aby nepřekážela jeho latině, bez níž on si nedovede představiti jednotu církve“... Jak známo, šla až daleko do středověku v katolické církvi řečtina s latinou, nehledě k jiným východním obřadům. A že slovanskou bohoslužebnou řeč si zmařili skoro hned v začátcích sami „Velkomoravané“ (Svatopluk), mělo by i p. H. býti známo.

*

m. — Nedostatek myšlení vytýká též Jiří Mahen — českému umění (Jeviště 1920, č. 40—41). Souhlasí s výtkami,

jež se činí současné naši literatuře, že jen těká nad událostmi dne a že spisovatelé nedovedli býti proroky svého lidu, ale rozšiřuje je na české umění vůbec, které na př. za dvě léta, co trvá republika, nedovedlo nám namalovati ani pořádné poštovní známky, vymodelovat pro veřejné místnosti postavu nějaké naší Republiky a nedovedlo zahřímat v hudbě těmi hromy úzkostí a nadějí, které v nás burácely.

Stejně je tomu s divadlem. Pořád se vykládá, jak veliký úkol na ně čeká, co bychom na něm chtěli míti už hotovo, jaké davy bychom rádi viděli na jevišti i před jevištěm, jakou novou psychologii, jaké nové pathosy, jaké nové obzory — a zatím chodíme na docela pěkné staré věci, dáváme se unášeti starým pathosem českých historických dramat — a marně čekáme na zázrak... „Nevydupeme ho... prostě proto, poněvadž všechny ty věci souvisí spolu organicky, a ne, plodná půda nerodí na povel..."

Český realism skončil tak thesovitě, ubože, poněvadž jsme neměli u nás žádného silnějšího romantického proudu. Máchů v naší literatuře bylo velmi málo; proto nebylo vlastně nač usilovněji reagovat. Špatný realism vytvořil u nás naturalism, odtud vykvetl pohodlný symbolism, z toho prajednoduché napodobení cizích moderních vzorů, k nimž se český autor přidává zcela beze všeho vniterného rozhodnutí... A tak došli jsme na okraj srázu, kde bychom rádi slyšeli od českého spisovatele, od českého dramatika několik věšteckých slov — a neslyšíme jich. Zdá se, že je stejně slepý jako množství, které stojí za ním. Místo básníků vybrávají to spíše essayisté.

Jak to, že české umění je tak slepé? — uvažuje spisovatel, a odpovídá pak: „Nedomýšlelo svých otázek, toť vše. Nedomýšlí jich ani dnes, házejíc na trh zase knížku vedle knížky, ale nikde vzkaz osobnosti, věc, o níž by bylo záhodno se rvát — průměrné, moderní zboží — častokráte, běda, žalně napodobované!" Na konec svého článku dává Mahen našim dramatickým spisovatelům tuto radu: „Zbývá toho ještě tolik pod božím sluncem, o čem literatura pořádně nemluvila, jenom se nebát! Zmyšlenek stávají se v kinematografu pouhá schemata k episodě, ale co by se z nich dalo udělat na prknech! Nebát se starých, přežilých směrů, vracet se k tirádám romantismu, ke skutečnému realismu, k útočnosti naturalistického hnutí a tvořit znova!"

*

jk. — Zprávy knihopisné. M. Beauchamp v knize „Les partis politiques français (Paris, Beauchesne, 1920, str. 116) seznamuje s programy a boji politických stran v nynější Francii.

Pečlivou a svědomitou apologii, neobyčejně svižně a sympathicky psanou uveřejnil A. Renaud Sainte Jeanne d'Arc. Paris (Beauchesne, 1920, str. 200.)

Krátký, ale vystižný obraz filosofie středního věku podává J. Kennedy ve spise St. Thomas Aquinas and Medieval Philosophy (New York, The Encyclopedia Press, 1919, str. 135).

Středověkými dějinami zabývá se G. Hellman Das Mittelalter bis zum Ausgange der Kreuzzüge. (Gotha, Perthes, 1920, str. 350). Je to 4. svazek sbírky Weltgeschichte vydávané L. M. Hartmannem.

Soudobou filosofií zabývá se P. Mercanti ve spise Il pensiero filosofico contemporaneo e la psicologia del Bergson. (Roma, Signorelli, 1920, str. 158).

G. Tarantino v knize La morale e la politica. (Pisa, Mariotti, 1920) píše: Politika je v tak úzkém vztahu s ethikou, že bez mravního podkladu není přípustna ani práce společenská ani individuální.

Náboženským uměním zabývá se v Hibert Journal článek H. J. D. Astleye Primitive art and magie. — V Bessarione G. De Jesphanion má studii Le developpement iconographique de l'art chrétien. — V Revue des Jeunes: A. Péralé L'art religieux aux Salons. — V Christianisme social Recherches sur l'art chrétien. — V Revue Chrétienne: A. Guy Art et Actualité. — Ve Vita e pensiero píše C. Constantini Sugl' indirizzi dell' arte moderna.

V Revui Logos jest článek L. Vallibo „o myšlení náboženském a spekulativním", kde se praví, že vědce ovládá nutnost vyžíti se a jednati, kdežto v náboženství je touha po blaženosti a dokonalé spravedlivosti.

Revue des Jeunes ze dne 25. května přinesla velmi zajímavý článek H. D. Nobla o konversi básníka Arnošta Psichari, jak ji líčí jeho deník Les voix qui crient dans le désert.

Vychovatelský.

m. — Ministerstvo školství a národní osvěty rozeslalo minulého roku všem středním školám a interesentům dotazník o chystané reformě střední školy. Zmínili jsme se již, jakým způsobem se o dotazníku pracuje a jaký je zájem veřejnosti o tuto otázku (viz Hlídka 1920 358). Proto nepřekvapuje nijak výsledek ankety, jak o něm předběžně zatím podává zprávu poslední číslo „Služby".

Ve většině odpovědí jeví prý se celkem jednota: vysloven požadavek jednotného typu osmiroční střední školy se čtyrletým společným základem a rozvětvením ve vyšších třídách. Třída V. a VI. na dvě větve, které se od sebe liší počtem hodin v předmětech humanitních a reálných, třída VII. a VIII. na tři větve (filolog. historickou, přírodovědeckou a technickou), které připravují na vysoké školy. Po dokonané VI. třídě mohl by žák beze zkoušky vstoupiti do některých nižších úřadů nebo na odborné školy. Přijímací zkouška budiž mnohem přísnější, ale nechť se přibližuje více ke schopnostem než ke znalostem žákovým. (Jak to u chvilkové zkoušky udělat?!) Rovněž na počátku VII. třídy budiž přísná zkouška ze sedmi předmětů. Maturitní zkouška odpadá. Vysvědčení z VIII. třídy opravňuje ke vstupu na vysokou školu. Vzdělání učitelů budiž rozšířeno o stránku praktickou a pro učitelské sbory doporučuje se studium v cizině i v době služby.

Pokud se týče jednotlivých předmětů, mají býti vypuštěny: náboženství úplně, latina v I.—VI. třídě, řečtina budiž volitelným předmětem v VII. a VIII. tř. filolog. historického oddělení vedle ruštiny nebo angličiny. Vyučování žaků laické morálce ve tř. I—VI.

Je tu také mnoho pěkných slov o vnitřní organisaci školní, jež prý má býti proniknuta svěžím duchem mládí a chutí k práci. Mravní výchova má býti posílena zaměstnáním ručních prací, odměnami vynikajících žáků, hudbou, zpěvem, uměleckou výzdobou budovy a tříd. Školský řád budiž převážně nabádavý. Samospráva, přesně vymezená a schválená profesorským sborem, ať hledí k tomu, aby sebekázeň se stala pomocnou složkou při upevňování školní kázně. Má vychovávati žáky ve společenském taktu, pěstovati družnost a vésti k samostatnému jednání, učiti zvýšené zodpovědnosti a poskytnouti příležitosti talentům řečnickým a organisačním, aby se uplatnily a vycvičily a aby se tak žáci připravili pro veřejný život. Republikánský duch musí pronikati v hodinách češtiny, dějepisu, mravouky i při všech veřejných projevech, jichž se škola zúčastní.

List si stěžuje, že anketa nenalezla u profesorstva, všude dosti porozumění. Říkalo prý se, že to beztoho k ničemu není, že si to páni nahoře zařídí, jak sami budou chtíti a pod. A zdá se, že nejsou daleko

od pravdy. Ale v tak důležité věci, jako je pronikavá reforma střední školy, přece snad nebudou rozhodovati sami!

*

YMCA dostala, také z Ameriky, sestru, jež se jmenuje YWCA (Joung Women Christ. Assoc.), a ta zase mezi ženskou mládeží pracuje podobným směrem jako YMCA mezi mužskou; zatím má v Přerově n/L letní tábor pro městská děvčata, hřiště na hoře Žižkově, kuchyni na ostrově Štvanici a vystěhovalecký tábor v Libni.

Je to rovněž protestantská, státem podporovaná náhražka lidumilné činnosti katolické, jež jí má býti omezována a zatlačována. Co dobrého vykoná, budiž bez rozpaků pochváleno; dokazujeť — mimochodem řečeno —, že i když t. ř. sociální péče jest řízena státem, soukromé počiny nejsou zbytečny, třebas v našem případě zasahoval, jak podotčeno, i stát, ten ovšem ne tak k vůli dobročinnosti jako k vůli potírání katolictví.

Zajímavo jest, že když YWCA přijímala zdejší ženské pro svou činnost, kladla m. j. za podmínku víru v božství Kristovo, a to prý ony odmítly; možno si tedy pomysliti, jakého druhu tyto tajemnice jsou!

Uvidíme, co z toho všeho vykvete.

*

V novinách čtáváme o českých skautech (scout, pův. z lat. auscultari, něm. Pfadfinder), ba i o skautech katolických. Doufejme, že u nás jde jen o nevinné a jistě velice užitečné vycházky do přírody, jimiž se žádná povinnost nezanedbá a tělo i mysl osvěží. Vlastní sport scautů by to ovšem nebyl, neboť ten pěstuje vycházky dlouhé, několikadenní, kde se přenocuje pod širým nebem atd. Nechceme nikomu kaliti radosti, ale z pouhé povinnosti připomínáme, co sami vůdcové a šiřitelé scoutství připouštějí, ba někdy i perversně schvalují, že totiž se v něm nejednou zahnizďuje homosexualita. V některých (cizozemských) družinách scoutů bývá obojí pohlaví zastoupeno, v některých ženské odmítnuty. Proto pozor!

(Nedávno se psalo, že v Mnichově ztlučen Dr. Magnus Hirschfeld po přednášce o pohlavním poučování; nebylo všude poznamenáno, že H. jest jeden z četných, ovšem židovských obhájců homosexuality, a že obrázky, jakými svou přednášku znázorňoval, nebyly právě pro „širší obecenstvo").

Tělocvičný sport jest jistě pěkná věc maje i jako pouhá hra rozumný účel: otužiti tělo a osvěžiti mysl. Nezapomínejme však přes to, byť se nyní tak důtklivě doporučoval, že potřeba jeho není u všech povolání stejná; je to jaksi městská náhražka tělesné práce, městská proto, že na venkově i řemeslníci, kteří při svém řemesle mají málo tělesného pohybu, přece mívají i k němu nějakou příležitost (v domácnosti, v zahradě, na poli). Studenti, kteří si teď v Praze staví svůj dům, jistě po práci už netělocvičí!

Tělocvičné **spolky** mají vedle toho vlastního účelu též to na mysli, aby v mládeži pěstovaly **družnost**. I to je správné, ačkoli zhusta bývá to družnost výlučná, vedoucí k řevnivosti a nevraživosti vůči spolkům jiným.

Nezdravé u spolkaření toho jest, věnuje-li se jednostranně tělocviku, pak odvádí li příliš od života rodinného, a konečně pěstuje-li se na újmu jiných vážných povinností, třebas i jen pozornosti a píle ve svém povolání.

Bylo by chybou, kdyby se s naší strany chtělo **ve všem** záviditi s jinými, a mládeži naší poskytovati všeho, cokoli kde jinde vidí, ať je po tom co nebo není. Chceme zajisté, aby naše mládež byla lepší — proto třeba také vzdělávání lepšího, všestranného, v němž náboženské a duševné stránce nutno vyhraditi prvé místo.

Netřeba a neradno mládeži puritánsky veselí zazlívati, ale všeho s mírou! Co jest platno, psáti do novin o výstřední české zábavychtivosti, a při tom pořádati a ohlašovati zábavu za zábavou, při čemž kolikrát se zanedbávají i obyčejné náboženské povinnosti! Egyptské hrnce jiných spolků nesmějí nás sváděti, chceme-li býti svými! Dobrá věc prorazí sama sebou, zůstaneme-li jí důsledně věrni.

*

vč. — **Nový školský zákon v Hollandsku**, dne 30. čce hollandskou poslan. sněmovnou 75 hlasy proti 3 přijatý, dává soukromým obecným školám, prvním třem třídám středních škol a všem ústavům, které vzdělávají učitele pro ty druhy škol, tatáž práva na vydržování ze státních a obecních prostředků, jaká měly do té doby pouze státní školy. Soukromé školy nejsou již v žádné nevýhodě proti státním. Musí býti stavěny a vydržovány z veřejných peněz právě jako státní, učitelé a jiní zaměstnanci na nich budou dostávati platy a výslužné stejně, ať sloužili obecnému dobru na státních ústavech nebo na konfessijních. Z dosud stojících konfessijních budov (které tedy ovšem byly vystavěny nákladem soukromým) bude platiti stát $6\frac{1}{2}$ % úroky z nákladu.

Hospodářsko-socialní.

Na mezinárodní finanční konferenci v Bryselu, konané začátkem 1. října, prohlásil předseda Ador na rozloučenou, že všecko záleží na práci, pravdu tedy známou a po převratě častěji než jindy problašovanou, jen že jaksi málo zachovávanou. Zjistil, že ani vítězné státy (Belgie, Francie, Italie, Portugaly, Řecko) nemohou svých válečných výdajův uhraditi ze svých národních příjmů, že tedy na delší dobu bude jim třeba pomoci odjinud, především arciť z Ameriky.

Tam, ve Spojených státech aspoň jest jak víme, silný proud proti tomu, aby se strany státní se do věcí evropských příliš zasahovalo. Nemá tam všech stran ani Wilsonův Svaz národů pro sebe, pokud by Unii k něčemu zavazoval, tím méně ji chtějí zavazovati peněžitě, dávajíce přednost volné ruce na všechny strany. Soukromé podnikavosti, pokud zájmům státním nevadí, se arciť meze nekladou, a jest-li pravda, že americké žně letos zvlášť vydatně dopadly, má Evropa naději, že tolik hladovětı nebude. Že průmysl americký v Evropě vítězně postupuje, je známo; vypadloť ze soutěže zatím Německo, Anglie sice ne tolik, ale majíc pořád ještě veliké potíže válečné (v Asii) i domácí (Irsko, stávky), nucena pamatovati především na sebe.

*

Žijeme v samé svobodě a volnosti, pokud není — omezena. Volné hospodaření s obilninami se pořád ještě nepovoluje. Docela volné, jako v míru, ani povoleno býti nemůže, i kdyby se hranice sebe lépe uzavřely; jakési rozdělení povinných dávek — kontingentování, jímž i naše mluva obohacena, více snad než naše výživa, jest za dosavadních nepravidelných poměrů nutné. Ale že dosavadní správa obilní ústředny, téměř taková jako byla za války, jest nejen šíleně nákladná, ale i k účelu svému nevhodná, tedy vůbec špatná, toho dokladů jest už tolik, že nezasvěcená veřejnost nechápe, proč se udržuje i po shroucení rudozelená koalice, která ovšem na ní měla veliký osobní zájem.

*

„Odbourávání“ cen pokračuje, ale nahoru. Nějaký začátek dolů by snad mohl býti učiněn odbouráváním úřadů, třebas hned právě toho obilního, ale i jiných: mnohé by mohly býti docela zrušeny, v ostatních by počet zřízenců mohl i měl býti omezen.

Poukazuje se na nezaměstnanost: lépe prý lidem platiti za úřadování nežli za nic.

Divná to hospodářská politika! Je to skoro jako s placením nově jmenovaných universitních professorů (v Bratislavi a v Brně) bez universit.

Ostatně se proslýchá, že budou v Praze zřízena ještě dvě ministerstva — jaká, nevím, ale na tom nesejde —, tedy zas kus nezaměstnanosti bude odbourán. Škoda, že tím bude odbouráno také hodně bytů!

Stejně zábavno jako pro republikánské srdce povznášivo jest, jak se v novinách odbourává rakušáctví. V jednom našem deníku na př. čteme: „... známé zvuky obecního bubnu, jenž jest užíván ke všem důležitým oznámením představenstva obce a jenž jest již ze starého Rakouska nechvalně znám".

Nebo: „V M. dělá soc. dem. [po brněnsku se čte jako: s octem] předseda obce pořádek v obci tím způsobem, že po způsobu rakušáckém dělá hluk s nočními strážníky".

Nebo (ve stížnosti na brněnský bytový úřad, který prý je s to, by někomu, kdo si vystavěl dům a v něm pro sebe byt, do tohoto bytu strčil někoho cizího): „Rakouský šiml zaviňuje, že mnohým odnechce se stavět".

*

Při ministerstvu zahraničí byl zřízen též oddíl obchodní, původně zatímní, nyní však prý stálý.

Z obchodních smluv s cizími státy dovídáme se v novinách jen úryvků, z pravidla bezvýznamných; snad ani důležitějších ujednání na delší dobu nebývá, neboť co chvíle čteme, že ta neb ona dodávka zmařena atd.

Dosti hlučně mluveno o obchodní smlouvě česko- (nebo československo-) francouzské. Pouhý pohled na mapu budí v člověku všelijaké pochybnosti, zdali právě tato smlouva jest nám nějak potřebná, není-li to pouze ukázka platonského přátelství a trochu také schlubnosti, jež nás ovšem zase bude státi peníze.

Ale i obsah smlouvy překvapuje. Francie prý nám za cukr a j. dodá šampaňského, voňavek a snad i — hospodářské stroje. Těchto bychom si mohli a měli doma vyrobiti na vývoz, kdyby se pracovalo, oněch dvou předmětů pak my ubozí proletáři snad přece tolik nepotřebujeme?

*

Vůdce anglických socialistů Thomas pravil o své návštěvě u nás českým soudruhům, že hlavním úkolem dělnictva jest zameziti války. (Zdali také pračky a rvačky, neřekl). Ve světové válce prý sice pomáhali, ale to prý bylo proti (německému) násilí. Chudinka Anglie!

Co jim řekl v soukromí, anebo ze zdvořilosti neřekl, ale jen si myslil vida zdejší poměry, ovšem nevíme. Myslíme však že to nebylo daleko od napomenutí: Nedělejte hloupostí!

Marx, jehož soustavu neprávem nazývají německou, sdělal ji, jak by mělo býti známo, hlavně na základě zkušeností v dělnictvu anglickém, jehož postavení bylo a z části dosud jest mnohem horší

než na př. německého. Z vykořisťování tamějšího dělnictva vymyslil si svoji namnoze pochybenou nauku o poměru práce a kapitálu (z nadhodnoty práce), na kterou dělnický svět slepě přísahá. Marx má sice záchvaty revoluční, zvláště v začátcích, ale po něčem se kloní přece k evolutionismu. Celkový židovskomaterialistický názor jeho jest však nezdravý, i není divu, že se ho dovolávají i nejdivočejší výstředníci.

*

Bolševictví (III. internationála) nenalezá u socialistů, kteří si ještě zachovali špetku citu odpovědnosti, souhlasu. Nejen obavy z nové revoluce, na niž bolševictví naléhá, ale i násilnické methody jeho, autokratická centralisace, slidilství a tyranství odpuzují a hrozí naopak socialistické hnutí učiniti ještě nenáviděnějším a poškoditi.

I němečtí neodvislí se o tuto otázku rozštěpili v pravici a levici (kommunisty), ačkoliv obojí uznávají za potřebnu „propagandu revoluce proletariátu". Mají tedy němečtí socialisté nyní pět stran, a snad to nejsou ještě všechny.

Bolševické hnutí ovšem již tak brzy neusne, ale jakmile jeho hrůzovláda v Rusku bude potlačena, lze doufati, že židé jeho si najdou jiná zaměstnání, aspoň přibližně stejně výnosná.

Příznačné jest, že v říšských volbách rakouských (17. října) kommunisté nedostali ani mandátu, ačkoliv tam jest útočiště maďarských a polských nespokojenců; ba nedostali ani tolik hlasů, kolik mají členů, kdežto jindy u takových stran bývá naopak! Sama Rothe Fahne označuje náladu voličstva: Ruhebedürfnis!

I u nás se to silně cítí, ale nesmí se to říkat!

*

Společenské předpisy pro tkalcovské tovaryše v Olešnici. (O.) Artikul VII. V tom, páni tovaryši, se jednomu každému nařizuje, když svůj vander vykonávati chce a do města takového, kde se náš poctivý řád drží, příde, má nejprve na náš kalcovský, tovaryšský herberk se zeptáti. Když ale tam má přijíti, má nejprve na dvéře zaklepati a svou čepici smeknouti; potom teprv do sveknice vstoupiti; má našeho nejmilejšího pantátu a paimámu uctivě pozdraviti, při se ale žádati má, aby tak dobrý byl a jemu nějakého malého posla zaopatřiti, nemá nikdy (str. 5.) žádat velkého posla, nebo by ho třebas zaplatiti nemohl, při tom ale má pěkné pozdravení na pana staršího tovaryše, aby na tovaryšskou hospodu přišel.

I. Když pan starší tovaryš přijde, nemá mu hned (v) cestu vcházeti, nýbrž má ho dvakrát, neb třikrát pře(s) sveknicu nechat přejíti, když ale po čtvrtý jde, má on k němu vyvstati a pravé ruky mu podati a uctivě ho přivítati.

II. „Nebude vám naproti mysli, pane bratře, že jsem si pro vás poslal. Já žádám, byste tak dobrý byl a mně se o tovaryšskou osnovu postaral, bude-li vaše možnost"; jest-li on mu ale řekne, že práce v tomto městě jest, má on ho slušně uctíti, je-li na ráno, trunk kořalky,

k tomu rohlíček, je-li na odpoledne trunk piva, k tomu chléb, nemá mu nikdy dávati chléb nekrájenej k němu, nebo on by mohl řícti, že mu ho nepřeje, ani nůž špičatým k němu obrátiti, nebo on by řícti mohl, že třebas ho do něj vraziti chce; ani sklenici mu nemá obracet uchem do zadu, nýbrž k němu, nebo on by mohl říci, že mu to též nepřeje. Když by ale při penězích nebyl, tak má panu staršímu tovaryšu uctivě poděkovati, že mu to chce při prvním sejití vynahradit. Když ale ho do práce povede, nemá jít vzadu (str. 6.), ani napřed, nýbrž má spravovat kroky svoje s krokama jeho, nebo kdyby on pozadu šel, tak by lidé mohli řícti, že je to jeho služebník a oni by si byli na cti rovni. Který by to ale a t. d.

Artikul VIII. V tom, páni tovaryši, se vám nařizuje, že jeden každý přirázovaný tovaryš, kdo do takového města příde, kde se náš poctivý pořádek drží a práci tam obdrží, má hned po prvním nařízení od pánů starších tovaryšů do poctivého pořádku jeho nařízenou hodinu beze všeho odkládání přijíti. Předně

1. Než on tam vejde, má nejprve od mladšího tovaryše o povolení žádati, jestli on tam přijíti smí. Když ale mladší tovaryš u pana staršího tovaryše opoví a on povolení dostane, že tam vkročiti smí, má nejprve na dvéře zaklepati a svou čepici smeknouti, potom tam vkročiti.

2. Když on tam vkročí, má nejprve pozdravení dáti a při tom našeho nejmilejšího pantátu a paimámu a pana beysitzmeistra a pánů starších tovaryšů a všech pánů bratrů uctivě pozdraviti (str. 7.)

3. Při tom ale má žadati, by mu dovoleno bylo před matku pokladnici přistoupiti a pár slov promluviti, když ale on dovoleno má, má zase za dvéře vyjíti a poznovu zaklepati a teprva před matků pokladnici přistoupiti

4. a takto má říci: „Matičko, pane Beysitzmeister a páni starší tovaryši, já žádám, by tak dobrý byli a mně dobré jméno mezi své poctivé jména do tovaryšské knihy zapsati chtěli, bych moch k vaší matce pokladnici přisednouti a vašeho trunku a vaši tabuli požívati“.

5. Když ale on své vykázané místo má, má on si slušně sednouti a mravně se tam chovati, při tom ale páni tovaryši jednomu každému na mysl se přivádí, aby žádnej více trunku nepožíval, než li jeho slabá nátura snésti může, který by to ale nezachoval a více trunku požíval, nežli na něj sluší a od něj přemožen byl, ten a takový tovaryš a t. d. (str. 8.)

Artikul IX. V tom, páni tovaryši, se nařizuje, aby jeden každý tovaryš, kde u pana mistra dělá a více jich tam pracuje, nemá nikdy jeden druhému na jeho dobrým jméně tupiti; při tom ale, kdyby jeden neb druhý lepší v řemesle vycvičen byl a ten druhý pak pracovati neuměl, má ho k jeho lepšímu užitku s radostí ponaučiti. Když ale od pana mistra z práce vystoupiti chce, má svou navinutou osnovu vždycky pořádně dodělati, kdyby ale dlouhý čas to trvalo a on to vypracovati nemohl, má ale zrovna na čtrnáct dní pánu svému výpověď dáti a za otpuštění žádati, jestli mu kdy ublížil a slušně a uctivě

mu poděkovati, když ale on z toho města vyrázovati chce, má panu staršímu tovaryšu uctivě poděkovati a svůj patřící aufl‿ok pořádně zaplatiti, který by to ale nezachoval a t. d. (str. 9.)

Artikul X. V tom, páni tovaryši, se vám nařizuje, kdyby jeden proti druhému nějakou žalobu přednésti chtěl, ten a takový tovaryš má čekat, až naše páni starší tovaryši nám naše řadovní zdání přednesou, teprva on má u tabule vystoupiti, za krátké promluvení žádati, když ale mu bude dovoleno, má on od tabule vyvstati a před matku pokladnici předstoupiti a svou žalobu pánům starším tovaryšom přednésti; nebo oni dobře vyvandrovaní a vycvičení býti musejí, tak oni to chtějí dobrými cíli a konci přivésti.

1. Při tom ale kdyby některý tovaryš proti starším pánům tovaryšom nějakou žalobu přednésti chtěl, ten a takový tovaryš tři důležité příčiny míti musí, na kterých by náš poctivý pořádek obstáti mohl.

2. Kdyby ale však nějaké špatné příčiny měl, aneb ty příčiny dokonce pravdivy nebyly, ten a takový tovaryš a t. d. (str. 10.)

Artikul XI. V tom, páni tovaryši, se páni starší tovaryši zavazujou, že jejich patřící povinnost, co nám přikázané jest, dobře vykonávat chtějí, při tom se zavazujou, že řádosný Artikule v každým půl roku čísti chtějí. Každý tovaryš má se podle těchto řadovních artikul co nanejvýš říditi a spravovati má, který ale podle těchto by pokračovati nechtěl, ten a takový tovaryš bude k našemu nejmilostivějšímu panu Commisarovi a to k slavnému cechu ku potrestání obžalovaný (str. 11.)

V Olešnici dne 6. Srpna 1844.
L. S.

Josef Knížek,
Herber Votr.

Franz,
Obervorsteher.
Johann Fiala, Cechmister.
Johann Maresch, Beisitzmeister.
Gottfried Lesigang,
starší tovaryš.
Franz Synek,
starší tovaryš.

Sešit papírový, dobře zachovaný, pečeť (z r. 1733) poněkud porušená. Majetek soukromý.

Aug. Neumann.

Politický.

Bývalý ministr Dr. Soukup napsal v N. právu lidu: Když jsme dosáhli takové moci ve státě, o které se nám ani nezdálo, ukazujeme před celým světem, že nejsme k vládě zralí.

Míněno je to o straně p. pisatelově; na ní i na jiných směrodatných činitelích jest, aby se to neukázalo na státě vůbec. Možná, že by soc. demokraté ujavše se vlády, kde s vyšší perspektivy rej státního stroje poněkud jinak vypadá nežli s hlediska třídního, byli se do úlohy vládní vžili jako v jiných — a zabezpečenějších! — státech, a vývoj věcí kulturních i hospodářských byl by se ubíral pravidelnou sice, ale úspěšnější cestou. Ale buďto sami své schopnosti přeceňovali nebo jim vnucovány úkoly, s něž nebyli, a takto se nad očekávání poměry naše zhoršily, doma i ve světě.

Nastalé zatím další tříštění stran — nejen soc. demokratie má svou levici, nýbrž i národní demokratie s býv. státním tajemníkem Dr. Drtinou v čele — prozrazuje nejenom nespokojenost ale i bezradnost.

V jedné věci, v kulturním boji, jsou ovšem za jedno, a není vyloučeno, že teď teprve propukne celou silou, kdy radikální živlové odštěpením dávají na jevo, že má býti po jejich, stůj co stůj.

O odluce církve od státu — vlastně lépe řečeno: státu od církve — proběhly novinami zprávy, že čs vláda nařídila vyslanci oznámiti Vatikánu chystanou rozluku, a tento že to vzal na vědomí. Politický orgán Vatik. (Osservatore Rom.) však prohlašuje, že tam nic takového neoznámeno.

Nač tedy ty prskavky?

Kdo trochu ještě s naší náboženskou věcí cítí, nemůže schvalovati toho nedočkavého nadbíhání některých našich novin v této tak spletité otázce, která svou ne ani tak náboženskou, jako spíše čistě vědeckou (dogmatickou, právní, hospodářskou) povahou se prostě vymyká probírání v širších kruzích, a probírá-li se v novinách dosavadním ledabylým způsobem, plodí jen zmatek a nejistotu.

Zásadní body jsme ostatně již vytkli častěji, a kdo tu nejvyšší rozhodnutí církevní prostě obchází, spoléhá nebezpečně na vratké důvody běžných frásí.

Zklamání pohříchu přichází vždycky, až je pozdě.

*

V „rovnovážném" (na papíře!) rozpočtě čs státu na r. 1921 jest na vojsko položka 2368 milionů K (vloni 1212), na školství 608 mil. Podle tohoto „antimilitarismu" nás také cizina oceňuje a naši „kačku" (Kč) také.

Sokoli se pilně cvičí ve zbraních, aby prý připravovali příští milici a také aby byli pohotově proti domácím nepřátelům republiky.

Jest velice na pováženou, aby Sokoli a legionáři, mezi nimiž

nejvíc o zásluhách o republiku řvou ti, kteří se v Rusku hezky opatrně řídili konjunkturou válečnou, t. j. podle toho, jak vítězili Němci či Dohoda, byli pro či proti, aby takoví lidé rozsuzovali, kdo jest nepřítelem republiky. Sic největšími budou oni sami!

*

V rakouských říšských volbách zvítězili, ač ne tak pronikavě, jak se očekávalo, křesťanští sociálové. Kommunisté ani Čechové poslance nedostali.

Poučné pro nás je zvláště to, že soc. demokraté utíkají z vlády a již vyhrožují, že budou vládnoucí straně vládní činnost mařiti, což ovšem je daleko snadnějším uměním než pořádně vládnouti.

Dále ještě poučnější jest, že všeněmecká strana dosáhši jen asi polovici očekávaných mandátů, také se hněvá na křesť. sociály, kteří jim jich několik urvali. Ačkoliv se pořád mluvilo o občanském bloku — jako u nás! —, Velkoněmci se s velkopanským usmíváním na zápas oněch dvou velkých stran jen dívali, leda že tu a tam ještě do křesťanských sociálů rýpli, a nyní jim zazlívají, že jim, Velkoněmcům, nepomohli k více mandátům. Akorát tak to dělají naše „neutrální" strany, zvláště národní demokracie: její učenci i neučenci rýpou do nás pořád, ale ve volbách máme jim pomáhati my — oni nám, toť se rozumí, ne, to by nebylo pokrokové!

Sebeurčovací hlasování v Korutanech dopadlo příznivě pro Rakousko, ač prý tím asi 200 tisíc Slovinců přijde pod panství německé. Zprávy novin se podle stanoviska rozcházejí: dohodová komise prý nadržovala Němcům, ale podle jiných mnoho Slovinců přálo si raději býti při Rakousku.

*

Zdali Slovincům a Chorvatům se v Jugoslavii vede podle přání, nesnadno tu posouditi. Zdá se, že nikoli.

Hranice mezi SHS a Italií zhruba již vytčeny. Rjeka, o kterou bylo a je tolik sporů, má zůstati samostatnou pod dohledem národů! jistě arci především těch, již budou míti silné loďstvo! Také u Zadru se mluví o jakési samostatnosti; ale zastupovati jej bude Italie.

*

Německé Centrum by letos mělo slaviti 50leté jubileum. 11. čna 1870 Petr Reichensperger článkem v Kölnische Volkszeitung vytknul hlavní požadavky německých katolíků v říši, jež se právě tvořila, brzy potom na schůzích v Essenách a Scestu návrhy jeho schváleny a přijaty. 13. prosince 1870 utvořena strana Centra v pruské sněmovně a po říšských volbách také v říšské 21. března 1871, kde strana měla 58 poslanců.

„Jubilovati" však právě letos Centrum, přese vše úspěchy v minulosti, které budily obdiv a úctu celého světa, nemá proč. Odloučením některých území od Německa pozbylo mnoho členů, silná strana ba-

vorská (B. Volkspartei) se letos od Centra odloučila, krátce před letošními říšskými volbami ustavila se z jeho členů v Porýní a Vestfálsku Christliche Volkspartei, a i dělnická sdružení (Gewerkschaften), k vůli nimž Centrum se klonilo k socialistické levici, chystají samostatnou stranu (Christlich demokratische Volkspartei).

Jsou to, krátce řečeno, stavovské i územní rozpory, jež, ostatně ne poprvé, hrozí jednotu jeho rozbíti. V letech devadesátých m. st. jeho rolnictvo bylo nespokojeno s nízkými cly na dovoz zemědělských předmětů, později spotřebitelé byli nespokojeni s černomodrým blokem, jenž povolil vyšší nepřímé (spotřební) daně, v r. 1906 veden boj o to, jest-li Centrum stranou politickou či konfessijní; ačkoli totiž původem i podle vyjádření Windthorstova Centrum mělo politicky zastupovati katolickou část v Německu, nebyli z něho vyloučeni ani protestanté, kterým šlo o křesťanský ráz veřejných zřízení, kteří také k Centru proto přistupovali, avšak v počtu ne právě valném.

Rozpory tyto byly přirozené, jelikož Centrum nebylo stranou třídní a obsahovalo třídy všechny. Na základě náboženském proto se rozpory ty celkem smírně vyrovnávaly, jakž býti má.

Ale dnes se zdá, že třídění jest neodvratné, ne snad proto, že by náboženská půda se opouštěla, ale proto, že místo vlády konstituční nastala vláda parlamentní. Konstituční stála jaksi nad stranami, hleděla si především zájmů celku, hlavně vyrovnávání hospodářských a společenských protiv, a tu Centrum svým složením bylo jako stvořeno spolupůsobiti, i když bývalo v opposici. Ve vládě parlamentní nastává stranám právo a povinnost vládnouti, nemohou tedy býti nad stranami.

V nynější říšské radě vládne Centrum s občanskou a socialistickou demokratií, je tedy silně nachýleno na levo, z vážných zajisté důvodů, aby totiž předešlo bolševictví a zachránilo z osvětových dober, co zachrániti lze. Ale právě pro tento sklon k levici (Erzberger, Brauns, Wirth) odpadla lidová strana bavorská. Pessimisté jistí, že jednotného Centra již není, a navrhují, aby podle skutečných poměrů přestalo se jmenovati stranou středu a rozštěpilo se ve strany dvě, levici a pravici, které by v zásadních otázkách (náboženských, školských a vůbec osvětných, ale i zásadně hospodářských) se o jednotný postup dohodovaly.

Toto řešení, dojde-li k němu — a zdá se, že dojde — pohříchu neznamená pokroku v křesťanské politice, vynuceno jsouc hlediskem třídním, tedy jednostranným, jejž by v zájmu křesťanského lidství bylo spíše potírati nežli zdůrazňovati. Koaliční politika jest ovšem politikou kompromisní, politikou ústupkův, arciť obapolných. Jde li Centrum ve vládě se socialisty t. zv. většinovými, vyhovuje zajisté potřebám doby, ale jest zase v nebezpečí, že budou se na něm žádati ústupky, jichž povoliti nemůže, nechce-li si podkopati základu, na kterém stojí, nejen v otázkách náboženských a školských, ale i hospodářských; socialisace na př., s vyloučením soukromého majetku, jest nejvlastnějším, ale také naprosto ne-

přijatelným, protože nerozumným požadavkem vlastního socialismu Marxova i Bebelova, třebas tento již hodně jej byl zmírnil.

Na druhé, na pravé straně Centrum nemá takových spojenců, by s nimi mohlo utvořiti vládní většinu, neboť se silnou jinak skupinou nationálů teprv jíti nemůže.

Zmiňujeme se o tom obšírněji, jelikož i u nás vidíme poměry obdobné, jak ve straně agrární, tak lidové. Co ze strany agrární, jež měla v národě tolik půdy, udělala politika koaliční, víme: vehnala je v tábor protináboženský, jistě proti sklonům většiny stoupenců, hospodářsky pak na cesty zásadám jejím naprosto se příčící. Lidová strana se na štěstí do vlády nedostala — my dosud i „bezodborné" účastenství jejího člena v prvé vládě či pokládáme za chybu —, ale může nastati chvíle, kdy okolnosti ji k tomu povedou. Kdyby v ní začal rozhodovati směr, jehož nemožno nazvati leda pokaženým socialismem, byl by to začátek konce.

V Německu padá na váhu také protiva mezi severem a jihem, protestantským prušáctvím a mírnějšími živly ostatními. Centrum jistě přineslo říši v nejvážnějších chvílích, kdy politika prušáctví, neštítící se ani spojenectví bolševického, tak žalostně ztroskotala, veliké oběti, když se ke spoluvládě a odpovědnosti odhodlalo — již na sklonku beznadějné války (Hertling, Erzberger, teď Fehrenbach), a vděku za to nemá, spíše naopak, a nad to svůj úpadek tím uspíšilo. Podaří li se mu však přece nějak ony rozpory nahoře zmíněné překlenouti, nastal by mu vděčný a příkladný úkol, prováděti křesťanský program svůj především smiřováním zájmů třídních, jež lidstvo tolik rozeštvávají a znepokojují.

*

Ruskopolská válka se snad před zimou ukončí, s velikými úspěchy Polska. Klidu však mezi těmi sousedy nebude, nerozhodne-li se o Rusku samém, buďto uvnitř povstáním občanstva proti sovětské hrůzovládě, nebo válečným úsilím Wrangelovým a jeho spojenců. Na tom také bude záviseti, kolik nových samostatných států na okraji budoucího Ruska z jeho bývalého tělesa vznikne.

Ročník XXXVII. Číslo 11.

HLÍDKA.

K výročí bělohorskému.

Prof. Ant. Novák. (O.)

Volba kalvinského krále Fridricha nebyla šťastna. O zvolení se přičinil Thurn, pán z Roupova a Hohenlohe ne pro osobní vlastnosti panovníkovy, ale proto, že si ho přáli Bratří a že za ním stál jeho zeť Jakub anglický. Také protestantská Unie slibovala hned ze začátku pomoc peněžitou i hmotnou. Víme, že pomoc na obou stranách zklamala. Jakub anglický nechtěl podporovati revolty proti zákonitému králi a nejmocnější člen Unie Jan Jiří kurfirst saský vzal si volbu kalvinského kurfirsta za záminku zrady evangelické věci.

Pánové čeští nepřáli si silného panovníka. Proto svrhli Habsburky. 23letý, poddajný a religiosně zatížený mladík jim lépe vyhovoval. Dovedli také jeho královská práva jak náleží osekati. Král nesměl se starati o finanční záležitosti, neboť rádcové čeští mu předem vyložili, „že králi nenáleží, aby se na důchody zemské ptáti ráčil“! Fridrich i jeho falckrabina ztratili brzo v Praze popularitu, neboť nesnažili se vžít do českého prostředí, přizpůsobit se, nesnažili se vyrovnávat protivy, získat vlivné osoby i jiných náboženských stran. Nemilovali této země, třebaže Fridrichovi velice lichotilo, že je v Čechách králem. Neusnadnil zemi po osudné porážce posici včasnou resignací a nechal jí vypít kalich utrpení až na dno.

Okolí jeho nebylo české, nedostávalo se mu poctivosti. Falcká politika, založená na pokrytectví, záludnosti, ziskuchtivosti a zbabělosti musila nezbytně vésti k smutným koncům. Ač od podepsání majestátu r. 1609 jedná Kristián z Anhaltu o jednotu českých stavů s protestantskou Unií, nedošlo v rozhodné chvíli k žádoucí součinnosti. Parti-

kularimus a nešťastné sobecké zájmy jednotlivců i států této strany zmařily vybudování rovnocenné alliance protihabsburské. A přece byly v průběhu války okamžiky, kdy věc stavů nebyla daleko vítězství. Lehkovážné podceňování druhé strany bylo jednou z příčin porážky.

Zcela jiný obraz ukazuje nám protivná strana. Celý katolický svět spojil se k obraně svrženého krále. Katolická Liga, Španělsko, papež, Poláci, všichni planou touhou po činu a nelitují žádných obětí. Habsburci houževnatě a neústupně stojí na svém právu a neztrácejí hlavy ani ve dnech neštěstí. Arcibiskup kolínský prohlásil, že Habsburkové povedou raději 20—40tiletou válku, než by se vzdali Čech, raději obětují Nizozemí, než by ztratili tuto perlu své koruny. Je smutnou pravdou, že bylo lze hájit Prahu a paralysovat úspěch Ferdinandův na Bílé Hoře. Mezi stavy byl to jen rakouský šlechtic Tschernembl, který radil k dalšímu odporu a vzpomínal — on Němec — husitských vítězství v Praze. Ale český král zbaběle utikal. Spoléhal stále na pomoc anglického krále, Betlena, Turků — jen na svou vlastní sílu se nikdy nespolehl. Vojsko českého krále nebojovalo pod praporem sv. Václava, nevzývalo Pána husitským chorálem.

Stavové čeští nedovedli získat vojska ani lidu vhodnou propagandou pro své plány. „Ale nadevše chybělo ducha, ducha, který by odhadl nebezpečí, dal vzněcující propagační sílu, učil obětování a vytrvání. Snad přispělo k tomu poněkud, že mnozí viděli v odboji dílo vysoké stavovské diplomacie, jehož nutkavých pohnutek mravních a jehož zájmu celkového nepostřehli“. (Pekař.) Mělť konečně o odboj větší zásluhu čeští Němci než Čechové. Němci šli s Čechy, když Čechové ještě váhali. Lid přece jen cítil česky — odkud ta disharmonie. Český lid vycítil dobře, že na odpovědných místech sedí osoby nepovolané, osoby využívající svých osobních známostí k uchvácení moci a vlastnímu obohacení.

Druhá strana měla také takové lidi, leč tito se přihlásili o odměnu až po vykonané práci.

Habsburci hodnotili události se světového hlediska, nepodceňovali nepřítele a v tom ohledu měli velikou výhodu před českými diplomaty.

Ti měli sice také světoborné plány, tvořili světové alliance, čekali pomoc až z Indie . . . — ale všude narážíme na úzké hledisko českého provincialismu.

Mnoho bylo lze zachránit jednáním s Vídní, kde byla dlouho smířlivá nálada. Než bojovní čeští kohouti obou stran zmařili každý pokus již předem.

Také naděje emigrantů upjaté na pomoc Sasů, Švedů a Dánů musely zklamati. Francouzský vůdčí ministr kardinál Richelieu smýšlel s Čechy lépe než protestantský Gustav Adolf. Marně rozmnožovali čeští emigranti prapory těch, kteří pustošili naši zemi. Marně doufali nešťastní čeští vlastenci v dobrodružného vévodu fridlantského.

Také toto spiknutí jeví stopy slabošství a malosti a pověrčivosti, vlastní celému tomu pokolení. Rozmnožilo jen konfiskace a vydalo nové lány české půdy do rukou cizích dobrodruhů.

I ten nešťastný, loupeživý vpád Königsmarkův do Prahy si marně chceme okrášlit a vidět ve Švedech a emigrantech legionáře, jak Machar v „Apoštolech“ a Mareš v „N. Době“ činí.

Věc česká byla tenkráte ztracena nadobro, a císař byl v otázce české zvláště neoblomný. Pád Prahy nic by neznamenal na kongressu mírovém v Münsteru a Osnabrücku.

Poslední náš přítel, Francie (po podplacení Švedů) zařekla se podporovati „české rebely“, když císař dovolil vyloučiti Španěly z tohoto míru.

Čechové neměli okusiti tolerance náboženské a katolický ráz českých zemí takto byl pojištěn.

Nechceme omlouvati ve všem způsobu, jakým se to stalo. Zdaž ale všechny ty temné stránky doby protireformační nebyly bohatě vyváženy oněmi světlými, o kterých naši historici a hlasatelé „Temna“ nechtějí vědět?

*

Další kapitolu možno nazvat: Spor o smysl českých dějin. Hodnocení bělohorské porážky a restaurace katolické vyvolávalo odjakživa tuhé polemiky mezi katolickými a protivnými historiky. Officielní vědátoři školy Gollovy dlouho se neodvážili zasáhnout, poněvadž nebylo tu dosti pramenů po ruce a k mythologii se nechtěli snížiti. Přece však promluvili. Byl to zejména prof. Pekař svou kritikou Masarykovy české filosofie.[1] Dobu protireformační ocenil také Pekař ve známém sporu o sv. Jana a prof. Šusta při ocenění baroka.

Také Marten ve svém „Dialogu“ staví se proti názoru, že Bílá Hora byla katastrofou národa. Každý národ má svou Bílou Horu, své Staroměstské náměstí, žádný však nedrásá se naříkavě v této odčiněné již ráně jako národ náš. Stále nás vznécuje nenávist a vrozený vzdor, kterého ke své škodě nedovedeme překonat.

[1]) Jos. Pekař, Masarykova česká filosofie (1912.)

Nutno se konečně jednou podívati kriticky a otevřeně na tuto tragickou událost našich dějin pod zorným úhlem národního určení a ne brýlemi mámení některé politické strany či náboženské sekty.

„Katastrofa bělohorská byla katastrofou očistnou, jejíž láva spálila jen otrávenou vegetaci života. Národ zde zůstal, zůstala mu odvaha činu a heroismu . . . Je nutno se zříci určité soustavy předsudků, určité dějinné pověry, jež se vžila“. Tak pěkně hovoří Allan v Martenově „Dialogu“ a prof. Pekař měl odvahu roztrhnouti bezohledně předivo lží, kterými protestantští historikové opředli naše dějiny.

Nesmíme jako Masaryk mlčením přejíti celých dvou století. I v nich jsme žili a jak žili! Protireformace darovala nám barokovou Prahu. Jen tuto dobu po gotice prožili jsme intensivně, celou duší. Nechme vypravovat prof. Pekaře: „Temno“ 18. století (znám jeho stíny snad více než jiní) mělo v jiném směru hodně světla a tepla. To byla doba, kdy nejen pražská města ožila podivuhodnou krásou baroku, ale kdy celý národ až do poslední vsi, do poslední chatrče, do posledního vzorku krajky a do poslední melodie lidové písně naplnil se radostí a štěstím barokové kultury, pronikající, tvořící, budující novou společnost, nový národ, týž národ, z něhož vyšlo naše obrození, z něhož vyšly naše generace. A kult svatojanský byl více než půldruhého století pravou missa sollemnis náboženského a při tom jaksi českynáboženského cítění této doby. A co v něm bylo estetického půvabu! (Nár. l. 16. kv. 1920.)

A Marten básnicky líčí krásy baroka protireformační Prahy: „Nahoře vidím královský přepych sv. Víta s kaplí zářící mosaikami, dole přísnou prostotu Týna jak rytíře ve zbroji. Také to je Vaše minulost. Nemůžete jí zapříti — ani že jste žili mystickou a rytířskou kulturou Západu mocně i svobodně“. Je pravda, že Praha protireformační byla městem dobrodruhů bez závazku a soucitu. Přicházeli sem ze čtyř světových stran a vyžívali svou sílu nebo slabost, vášeň nebo neřest, ale odešli a národ zůstal. Odešli jako oni dobrodruzi severu, ale tito „zanechali nám Prahu jak zkamenělé srdce prudkých, krvavých staletí, která se vylila nad námi nezapomenutelně. — Zanechali nám gotiku protireformace, zase vyvřevší horoucnost a sílu Západu v identickém pathosu Poznání Boha a sebe, sršících barev Tintorettových a Grecových — a kamenného chorálu pod námi — celé drama latinského ducha, zakleté v kráse, která od smavého záhonu tří kostelů před Karlovým mostem alejí jeho soch pne se k obrovské zelené růži sv. Mikuláše a jeho pyšným čelem z víru paláců tvoří souzvuk velké

linie hradu s kathedrálou, na niž rozkošná svévole postavila převrácený smaragdový pohár měděné kupole jak maják vítězného světla!“ To není cizí krása, je naše, zcela naše, neboť ti, kdož o ní spolutvořili, sloužili nám. Přešli a jejich dílo zůstalo, více: proměnilo se, aby bylo úplněji naše, pijíc naše mlhy, naše slunce, splývajíc s naší zelení a naší oblohou ... Nemůžeme nemilovati toho odkazu a v něm doby, která nám jej vytvořila“.

A proti sýčkům zpívajícím obehranou píseň o méněcennosti a mravní zaostalosti této doby ozývá se prof. Šusta ve svých přednáškách (ze 16. VI. 1915): „Setkáváme se s tvrzením, že katolická restaurace přinesla zemím úpadek a udupala kulturní tvořivost. Názor ten byl utvrzován vývojem umění a poukazováním na baroko jako na znevolnění a zpovrchnění ducha. Hledí se na restauraci jako na stín vržený Španělskem na slunnou Italii. Také hospodářský úpadek prý zavinila restaurace v zemích románských. Ve skutečnosti dnešní kritická věda nazírá na vše jinak. Baroko není úpadek, ale logický postup. Je to doba intensivní činnosti umělecké. Jsou tu též stíny, ale ty nepatří restauraci. Italie předběhla Evropu v kulturním vývoji a hispanisace přináší svým monarchistickým principem národní sjednocování. V Praze máme květ barokového ovzduší a cítění na Malé Straně. Tento sloh nazývá se slohem jesuitským, protože myšlenka náboženská je v něm pěkně vyznačena. Nebylo ho však použito k boji protireformačnímu, protože rozhodovala tu především hlediska umělecká. Je to adaequátní výraz jisté stránky katolicismu. Je kontrastem kalvinské prostoty. Katolická protireformace není příkrovem, který dusí individualitu a reformní směry. Není to zatemňování života, naopak radost z něho, energie, jistota a sebevědomí. Nebrání rozkvětu života a jeho obohacení. Věda v pol. XVI. stol. má plnou volnost a teprve později donutila církev kontrolou vědeckých prací badatele k jinému (méně populárnímu) způsobu vyjadřování. Reformace v tomto ohledu je ještě nesnášelivější. Protireformace není tedy retrospektivním živlem a návratem ke středověku, nýbrž řešením, jak upraviti požadavky Bible a následování Krista s kulturním vývojem“.

A prof. Pekař napsal konečně ve vzdělávací příloze Nár. listů 17. června 1920: „A ovšem ani v otázce nazírání na dobu pobělohorskou nedohodnu se s drem. Herbenem nikdy. Dohoda je nemožná, protože nesmím a nedovedu chtíti nic jiného než hledati a poznávati, jak věci vskutku byly, zastávati pravdu „padni komu padni“, kdežto dr. Herben, jak jsem se přesvědčil ode dávna,

pracuje pouze agitačně pro propagaci velmi jednoduché a velmi jednostranné these, živené nenávistí k církvi katolické a podporované jen ku podivu strannou a ku podivu kusou dokumentací věcnou. Protireformace není žádným absolutním „t e m n e m“ jako není doba předbělohorská žádným absolutním s v ě t l e m ; kdo věří opaku, je vědecké dítě. Po bezpříkladném vzepjetí české duševní vůle a síly v době husitské dostavuje se úpadek velmi záhy; století 16. nese mnohonásob stopy jeho, jediná Jednota bratrskáční tu nad průměr. Bílá Hora je konečně také (ne pouze ovšem) důsledkem tohoto úpadku, vyčerpání, vnitřní rozervanosti a nešťastných kulturně politických aliancí.

A duševní prázdnotu doby po míru vestfálském zavinilo ne pouze řádění vítězné Vídně nebo Říma, nýbrž také hospodářské zničení země, zničení měst a vůbec proletarisace obyvatelstva po hrozné válce, jež trvala tři desítiletí. Totéž vidíme zajisté v sousedním Německu. Ale ten národ český, který zbyl v zemi a který byl většinou násilím obrácen k víře katolické, je přece také kusem našich dějin, částí našeho národního tělesa, složkou naší bytosti, a nerozumím, proč by český historik neměl sledovati s pozornou sympatií, jak staral se a pracoval, aby z bolestí bídy a zkázy se povznesl k novému sebevědomí a nové národní naději. Že se to mohlo díti jen pod praporem vítězného katolicismu, bylo dáno poměry nezměnitelnými: sympatie naše k protestantským Čechám předbělohorským buďtež sebe větší, uznati musíme, že, kdyby nebyli noví duchovní vůdcové nového národa, t. j. katoličtí kněží řádoví (v tom ovšem i jesuitští) a světští hlídali a rozplameňovali plamen české naděje, víry a lásky, b y l o b y p o n á s v e t a!

V této souvislosti bylo i svatořečení Jana z Pomuka, ať již jakkoli o něm soudíte, zbraní bitevní; rozčilování, že jím měl z pověsti lidu býti zatlačen H u s, je nemístné také proto, že náleží do doby, kdy Hus již jen malé menšině Čechů mohl něco znamenati — třeba vyznati bohužel, že ani doba předbělohorská u nás o Husovi vskutku mnoho nevěděla, spisů jeho takřka neznala a o velikosti jeho měla ku podivu nedokonalou představu. (Táboři se Husa dokonce zřekli! P. p.)

Dr. H e r b e n může čtenářstvu tyto a podobné výroky své předkládati, jak je libo, s vyzváním, „aby se jich lidé zhrozili“ — pravdou jejich neotřese, jako nedokáže, že mravní stav českého národa, vyšlého z doby protireformační, byl horší než na př. jeho mravní stav v 16. stol. (s výjimkou obce bratrské), jako nepopře, že nám protireformace dala, čeho jsme nejvíce potřebovali, období poměrného

vnitřního klidu a sbírání sil, za něhož mohl se decimovaný národ počtem víc než zdvojnásobiti, stvořiti si s dostatek (převahou kněžské) inteligence, jež potom za příznivějších okolností mohla boj za osvícení a duchovní osvobození národa vésti k další etapě úspěchu.

Trvám i při tom, co jsem pověděl o baroku — s předpokladem absolutního Temna se fakt ten jistě nesnáší (a o to mi pouze šlo); zdá se mi také pozoruhodným, že celek národní napojil se kulturou jeho tak plně a žádostivě. Barok je dvojencem gotiky, vedl národ znovu k mystice, citu, vnitřní hloubce — pro českého historika bude jednou vůbec nejpozoruhodnější, že jen velké vlny mystického vznětu, jakými byly gotika a barok a příbuzný romantismus, zažity byly českým prostředím nejplněji a nejvášnivěji".

Proti pokusům některých historiků vykonstruovati přímou vývojovou linii od Husa přes České bratry a reformaci k osvícenství s vynecháním doby „temna" napsal prof. Pekař několik výborných statí ve zmíněné již knize, kdež opíraje se o historické doklady potírá umělé schema Masarykova českého člověka, oddaného husitství, bratrství, reformaci, osvícenství a humanitě. Odmítl myšlenku, že by národní cítění bylo odvislé od náboženského cítění, že národně cítili jsme jen za reformace a že katolicismus je národnostně inferiorní. (Říman nemůže být dobrým Čechem! Řím musí býti Čechem souzen a odsouzen!)

„Nacionál Dalimil žil sto let před Husem a i v husitství je národní složka dominující a nemizí ani za protireformace. Vždyť český nacionál jesuita Balbín žije dvě stě let před Palackým a na sedláku Vavákovi vidíme, že národní uvědomění nebylo podmíněno naprostou tolerancí josefinskou, jak tomu chce Masaryk. A Vavák je svědek zvlášť důležitý: v něm a z něho mluví k nám lid selský, tenkrát v ohromné své většině upřímně katolický, zde vskutku nasloucháme duši národa. Myšlenka osobivosti národní chlubí se u legendisty X. století záslubami českých mučeníků Kristových, prosí v písni Svatováclavské o ochranu světcovu a v zoufalé prosbě Komenského z r. 1648 ukazuje na slávu boje svého se zuřivostí Antikrista, pobízí u Dalimila vášnivě k lásce rodného jazyka a mravu zcela podobně jako u našich buditelů-vlastenců doby obrození, stýská si náruživě a hrozí utiskovatelům u protireformačního Balbína i u moderního nevěrce Machara".

„Síla projevu národního závisela tedy především od protičeského útisku vládního, nikoliv od míry náboženské svobody. Je pozoruhodné, že u Čechů literárně pracujících nepřihlásil se r. 1781 k protestan-

tismu nikdo a že mezi evangelíky našimi nemáme svědka nacionalismu tak uvědomělého, jakým je na př. horlivý katolík Vavák. (Mas. čes. filos. str. 21.)

To je skvělá rehabilitace katolicismu po stránce národnostní. A příští doba ukáže, že katolíci byli vždy národnostně spolehlivější než protestanté. Láska k vlasti je u nich částí náboženského přesvědčení a ne otázkou osobního prospěchu, jak tomu bylo často u protestantů. Dvakrát v dějinách zachránil katolicismus Čechy před germanisací. Poprvé za posledních Přemyslovců přikloněním se k románské kultuře (Francii) a podruhé po Bílé Hoře, když následkem přijetí protestantismu přestal zdravý antagonismus národní vůči Němcům. Je přece z Denise známo, že jsme před Bílou Horou více národnostně ztratili než po ní. Nebyla tedy kontinuita národního vědomí přerušena protireformací, a odtud si vysvětlíme „zázrak“ obrození národního. Vždyť rok po smrti Komenského (1672) píše Balbín „jezuvita“ svou vášnivou obranu jazyka českého a odtud množí se doklady národního cítění. Za doby protireformační jesuité dokonce zakládají nadace pro české studenty, tehdy vzniká i Strakova Akademie. Nebylo tu tedy mrtvo a temno“.

Do tohoto prostředí, z něhož vyrostlo naše národní a nedávno i státní obnovení dovedla nás Bílá Hora. Myslíme, že není třeba toho litovati. Byla tu sice legenda českobratrská se svým Chelčickým, Blahoslavem a Komenským, legenda i nám drahá, ale zdaž dovedli tito mužové říci slova života, jako na př. sv. František z Assisi? „Co chybělo Komenskému, že nevsáhl v život lidu, co Chelčickému, že stal se spisovatelem traktátů a ne tvůrcem lidí?“ A Allan pěkně odpovídá: „Ztratili jste již za husitství vztah k mladému úsilí tehdejší renaissance a stáli jste trpni a vzdáleni v druhé přerodní bouři západu o dvě stě let pozadu“.

Ne protestantské Německo, ale západ — Francie či Anglie — dávají popudy, které od Němců zkomolené jsme přebírali teprve my. Nyní je nám otevřen opět onen románský svět a nová obrodná bouře letí světem.

„Necítíte děj zrání v kostech světa? Celý jeho dnešek — lhavý mír, v nějž se uspává, duté modly, které groteskní kněží marně obestírají dýmy pověry, nazývané vědou, křeč lidstva, procitajícího z narkosy svobody, kterou je omámili — tušení a tesknota řádu, jehož nemůže vytvořiti ze sebe, jehož však požaduje zoufale — nevolá to po očistné hrůze, v níž bychom se obnovili? Šťastni, kdo tuší toto vlnění sopky pod trávníky ještě zelenými . . .“

Nebude to vlna bolševismu, valící se od východu, neboť tento zahyne na svůj materialismus, ale vlna nového křesťanského idealismu, začínajícího na západě.

Ztratíme opět vztah k této převratné bouři západu? Necháme se opět svésti dýmem pověry, nazývané vědou, necháme se my, kteří potřebujeme jas a řád latinského západu, opět nakaziti nemocným severem, negací a skepsí? Necháme se jako bratr Lukáš stále rozněcovati vzdorem a zápornem a budeme se nepřátelsky stavěti ke každému řádu, k vnitřnímu jasu života a jeho tvůrčímu úsilí? Nepoznáme pod ničidly dějinných pověr jako tenkrát svého pravého poslání? Budeme zase několik desítiletí žíti marně, honíce se za bludičkami německé filosofie a protestantské nevázanosti?

Většina tak zvané intelligence, naše žurnalistika, naše staré hněvy k tomu svádějí. Objevují se příznaky nákazy mravní jako tenkrát před Bílou Horou, máme tu dokumentován partikularismus a český provincialismus v nové církvičce. Jako by dějiny nemluvily k nám výstražně! Ale také tuchy lepšího života letí českým krajem. Svítá u nás na vrcholcích hor a velmi mnozí poznávají šalbu s národem páchanou. A mohla-li hrstka jesuitů národ sotva desetinou katolický vrátiti řádu, v němž stál, zdaž se to nezdaří legiím mladých nadšenců, kteří vyrostli v národě, jsou krev jeho krve a kost jeho kostí, v národě, který jistě většinou zůstane věrně katolickým?

Tvoříme silné individuality, přetvořujeme duše. Budou nás zváti fanatiky, poněvadž neumíme dělat kompromisův a stojíme na náboženské základně. Opět se ukazuje, že katolicismus dovede se vždy znova za docela změněných poměrů uplatniti, dovede svésti opět vítězný boj, zatím co vývojová linie protestantismu neúprosně klesá. Jako tenkrát bude i nyní za námi státi celý katolický svět, třebaže spoléháme jen na své síly, i naše slavná národní svatováclavská tradice, jíž se nikdy nechceme zpronevěřit, poněvadž v ní vidíme záchranu a posilu našeho národního i státního organismu.

Přehled současné filosofie.

Dr. Jos. Kratochvil.

Látka soudobé filosofie podávaná hloubáním tolika duchů zdá se vzpírati jakémukoliv pokusu klasifikace a usoustavnění. Specifikace a roztříštěnost vědění, zamítání autority, rozvoj odborných věd, kouskování fakt a zjevů jako by znemožňovaly vytvoření soustavy převládající a řídivé. Doba dnešní zdá se přechodní dobou, dobou připravující velkou synthesu budoucna. Obnovují a domýšlejí se starší ideje, nové vyrůstají a raší na půdě jimi zúrodněné.

Řada nejrůznějších -ismů: materialism a okultism, tradicionalism a skepticism, determinism a indeterminism, moralism a amoralism, dogmatism a agnosticism, realism a solipsism, pragmatism a intuicionism, mechanism a dynamism, intellektualism a voluntarism atd. bojují o nadvládu. Každá z těchto nauk chtěla by se státi proudem vše ovládajícím a s sebou strhujícím. Na všech stranách zaznívá touha po naprosté volnosti a samostatnosti.

Jediné, co můžeme přece jenom v soudobé filosofii konstatovati, jsou jisté základní problémy, jež těší se pozornosti a oblibě největší, jež se studují nejpilněji.

Vedle otázek sociálních, jež mocně zaplavily současné myšlení, nejvíce píle se věnuje v celé dnešní filosofii záhadě poznání, otázce noetické. Děje se tak jistě vlivem Kantova kriticismu, jejž valná část soudobých filosofů přijala za svůj. Rozvoj a domýšlení základní záhady noetické přivedly dnešní myslitele k t. zv. filosofii věd jakož i k filosofii náboženství.

Filosofií věd rozumíme výzkum o skutečné hodnotě zákonů, jež stanoví odborné vědy. Problémem tímto zabýval se obzvláště nedávno zesnulý francouzský aristotelovec Petr Duhem († 1917) a řeší jej žijící francouzský filosof Emil Boutroux a mathematik Henri Poincaré (nar. 1853) a j. U všech patrna jest více méně pokročilá snaha, nedůvěřovati tak řečeným zákonům vědeckým neb aspoň je pokládati za přibližný pouze, provisorní výraz skutečnosti. Někteří z myslitelů jdou tak daleko, že vůbec popírají jakýkoliv determinism a hlásají místo něho náhodnost, kontingentism. Mínění takové jest důsledkem přečetných výzkumů vědeckých, jež přinutily vědce, aby opravili různé theorie, jež byly prohlášeny již za konečné,

definitivní. Neméně ovšem působila tu také kantovská kritika poznání, jež zesubjektisovala nejen metafysiku, nýbrž i vědu vůbec.

Náboženská filosofie dnešní doby zkoumá původ a hodnotu věr náboženských. Rozlišujeme přesně víru a poznání kritické. Čeho nemožno dosíci přímo empirickým poznáním, s čím nemůžeme experimentovati, patří v oblast víry. Tak bychom však problému nerozřešili. Je tedy nutno mezi vědou v užším slova smyslu a věrou hledati jinou ještě formu theoretické činnosti, v níž se věci zrcadlí, reálnost vnější, s níž se stýkáme. Názory, jež tu vznikají, nejlépe možno rozděliti ve snahy po negaci hodnot náboženství křesťanského a ve snahy po smíření nauk křesťanských s moderní vědou.

Vedle noetiky velký význam si získala v dnešní době experimentní psychologie. Zřeknuvši se každé matafysiky hledí se odloučiti od filosofie a státi se vědou samostatnou, tak jako se již dříve osamostatnily fysika, chemie, biologie. Positivistický směr, který zvláště vlivem nedávno zesnulého Viléma Wundta po dlouhou dobu převládal v experimentní psychologii, způsobil, že studovaly se skoro výhradně jenom jevy tělesné, počitky, kdežto jevy v pravdě psychické zůstávaly neřešeny. Teprve v posledních letech, hlavně vlivem psychologů Bineta ve Francii a Külpeho v Německu, změnil se směr a studují se i zjevy duchové, myšlení atd., hlavně pomocí introspekce.

Také studium dějin filosofie rozmohlo se v poslední době tak mocně, že mnohým nahrazují dějiny filosofie filosofii vůbec.

V naprosté nepřízni zůstává u valné části současných filosofů metafysika. Pravá metafysikofobie ovládá řadu duchů vlivem positivismu a kantovského kriticismu. Než i zde jako v experimentní psychologii nastává již obrat. Mocně začínají rašiti a projevovati se snahy a pokusy o rozřešení základ transcendentních — po obnově metafysiky. Znovuzrození heglovského idealismu, snahy Bergsonovy, Blondelovy, novoidealism Boutrouxův, Euckenův, Solovjevův atd. značí emancipaci filosofie od diktatury positivismu.

*

Hlavní myšlenky, jež prorážejí v soustavách současné filosofie a jež zdají se jaksi charakteristickými pro dnešní dobu, a jež chtěli by mnozí prohlásiti již za konečné, definitivní výsledky lidského myšlení, jsou ovšem spíše baconská idola theatri, předsudky škol nežli poslední výtěžky myšlení.

Které jsou tyto hlavní ideje?

Na prvém místě je to idea subjektivity a relativnosti poznání. Jde se tak daleko, že t. ř. realism, který uznává přímou a objektivní hodnotu skutečna, pokládá se za názor protifilosofický. Filosofie usmívá se pevné důvěře v autonomní, od subjektu neodvislou objektivní skutečnost. Původ subjektivnosti poznání v dnešní filosofii musíme opět hledati u Kanta, jehož názory vědomě či nevědomky přijímají současní filosofové. Ba idea relativnosti poznání rozvinula se v dnešní filosofii ještě dále nežli byla u Kanta. Kdežto Kant prohlásil za poznání subjektivní poznání vycházející z apriorních forem poznávacích, jež jsou lidskému duchu podstatné a tedy obecné a nutné pro všecky lidi, novokantism, zvláště ve formě novokriticismu Francouze Karla Renouviera († 1903), přiřkl určující funkci vůli jako prameni bezděčnosti a různosti. Tím, jakož i zavedením volních a citových prvků ve filosofických konstrukcích, poznání samo nejen udrželo si dřívější ráz subjektivnosti, nýbrž u mnohých myslitelů pozbylo ještě Kantem přiznaného rázu obecnosti a nutnosti a přirozeně i neměnitelnosti, stálosti. K témuž naprostému subjektivismu a relativnosti poznání dospěl jinou cestou též positivism, který převedl všecky prvky poznání, nevyjímaje ani principů poznání, na základ vývojový.

Z téhož kořene jako subjektivism vyplynul i soudobý agnosticism, jenž vylučuje z kategorie poznání něco, co existuje v kategorii existence, t. j. uznává jakousi skutečnost, ale popírá její poznání. Vztahuje se tedy na jedné straně k podstatné povaze určité skutečnosti, na straně druhé ke schopnosti našich mohutností poznávacích. Značí nauku, jež pokládá skutečnost za nedostižnou našemu poznání čili určuje meze, v nichž musí zůstati lidské poznání.

Druhá převládající idea v dnešní filosofii jest idea immanence. Projevuje se dvojí formou. Předně, že v samé realitě světa se musí hledati důvod jeho jsoucnosti a za druhé, že jedině v duchu svém (rozumu neb vůli neb činnosti) musíme čerpati zásady veškerého poznávání jakož i vší činnosti a mravnosti. V prvém smyslu vede idea immanence velkou část moderních filosofů k pantheismu, jako vysvětlovací formě původu veškerenstva. Immanentism v druhem smyslu hlásá Maurice Blondel (nar. 1861) hlavně spisem „L'Action, Essai d' une critique de la Vie et d' une science de la pratique". Východiskem je mu Kantova kritika poznání a methoda positivismu. Myšlení nejeví se jako zrcadlo skutečnosti o sobě rozlišené, ať jest to již fenomenon positivistické nebo noumenon spiritualistické, nýbrž jako sku-

tečnost, jež je zároveň fenomenická i noumenická; myšlení tedy jako nejčistší forma jest nejvyšším kriteriem skutečnosti. Bůh jako skutečnost úplně rozlišená od světa i vědomí, příroda a tělesa jako skutečnosti jiného řádu, jichž nemožno převésti na skutečnost ducha a myšlení, přirozenosti chápané jako trvalé předměty výpovědní, odlišené od jiných věcí i od vlastní své činnosti a svých projevů, nemají v imanentismu místa. Dualism poznávajícího a poznaného, já a ne-já, rozřešen v této filosofii m y š l e n í m - č i n e m nebo myšlením-bytím. Prázdnota abstraktních kategorií vyplněna tím, že bytí učiněno autovědomím ducha, intuicí skutečna. Odtud pojem immanence myšlení v bytí a bytí v myšlení. Týmže směrem postupuje i Eduard L e R o y († 1870) v díle „Dogme et critique“ (Paříž 1907). Idea hledající předmět nalézá jenom samu sebe; reálnost uniká před kritickým myšlením. Vždy a všude nalezáme pouhé myšlení. Látka existuje jen v duchu a duchem se vztahem k tělu. Skutečnost stále se mění.

Také idea immanence ať ve formě prvé nebo druhé je zřejmým výplodem kantovské nauky kritické. Když prohlásil se vnější svět za nedostupný přímému našemu poznání, když subjekt se učinil tvůrcem poznání a zákonodárcem konání mravního, nemohlo se zajisté připustiti jiné východisko nežli opět subjekt. Nemožnost pak dokázati jakoukoliv transcendentní skutečnost, jak ji sankcionoval Kant a jak k ní dospěl jinou cestou positivism, musila vésti k vysvětlení veškerenstva, podle něhož vesmír má důvod sám v sobě.

Třetí základní myšlenka soudobé filosofie jest i d e a e v o l u c e, v ý v o j e. Lamarck a Darwin ji stanovili jako vysvětlující hypothesu pro původ žijících druhů. Hegel však a zvláště v nové době Herbert S p e n c e r (1903) učinili ideu vývoje zákonem veškeré skutečnosti; vytvořili tak, prvý se stanoviska idealistického, druhý positivistického, dvě grandiosní vývojové soustavy. Idea evoluční, ověřená takto z různých stran a podporovaná úplným opuštěním dřevní metafysiky, uchovatelky objektivních, absolutních a neměnných zásad, nalezla všeobecnou přízeň, kdyžtě podávala vysvětlení opravdu snadné a srozumitelné. Idea vývojová stala se jaksi všeobecným postulátem lidského ducha, který ji hledí aplikovati ve všech oborech znalostí, stejně v biologii jako v psychologii, v ethice jako vědách právních a sociálních, v metafysice jako náboženství.

*

I když uznáváme myšlenkovou neodvislost, již si uchovává největší část význačných soudobých filosofů, můžeme přece se pokusiti

seřaditi je jednak kolem starších soustav filosofických, které ovládaly století devatenácté a jež se znova opakují neb v nové formě podávají, jednak můžeme mluviti o soustavách nových, o nové filosofii.

Ze starších soustav zmíníme se na prvém místě o materialismu, který uznává jen hmotu a její síly, jejichž pohybem vzniká veškero dějství přírodní i duševní, společenské i mravní. Materialism má sice již velmi málo stoupenců na poli čistě filosofickém, ač i ta v důsledku praktického materialismu v životě dnešní společnosti začíná po světové válce opět zvedat hlavu, ale za to dnes zůstává mnohým přírodovědcům základní vědeckou hypothesou. Poslední mezinárodní sjezdy filosofické (v Římě 1905, v Heidelbergu 1908, v Bologni 1911) ukázaly úplný bankrot materialismu jako nauky filosofické; vznik pak novovitalismu, jak jej hlásá heidelbergský biolog Hans Driesch (nar. 1867) ve své „Ordnungslehre", označuje konec materialistické hypothesy i v přírodovědě.

Materialismu dosti blízký, ač nikterak s ním totožný, je dnešní positivism. Chtěl učiniti konec dávnému prý bludu, jako by poznání našemu bylo dostupno vůbec něco jiného nežli co je dáno, totiž zjevy a jejich vztahy. Při zjevech nechce se ptáti, proč, nýbrž jak se co děje. Před lety triumfoval, když se zaň postavili význační myslitelé: v Anglii Spencer, ve Francii Ribot, v Italii Ardigò, v Německu Dühring, u nás Krejčí a řada jiných myslitelů. Dnes sláva jeho pominula a různé formy a stupně, v nichž se ještě objevuje, jsou již tak rozdílné, že vedle názorů téměř materialistických dochází se až k hranicím tolik obávané metafysiky. Takové rozstoupení je zřejmým důkazem jeho neúplnosti myšlenkové a nedostatečnosti, je znamením úpadku, kterému nezabrání již ani monistická dogmatika Ostwaldova v Německu, ani odvážná interpretace sociologická, jíž hlásají ve Francii Lévy-Bruhl (nar. 1857) a Durkheim (nar. 1858.)

Nadále v oblibě zůstává kantovský kriticism, ne tak, že by se přijímalo učení Kantovo ve všech svých jednotlivostech a zvláštnostech, nýbrž v tom smyslu, že filosofie kantovská jest pro značnou část soudobých myslitelů východiskem a atmosférou, ve které se nejraději pohybují. Hans Vaihinger (nar. 1852) založil k oživení studia Kantova kriticismu revui Kantstudien. Knihou „Die Philosophie des Als-ob" z r. 1911 hlásá, že nevíme nic positivního, ale vedeme si, jako bychom něco věděli. Veškero lidské poznání jsou pouhé fikce. Ve skutečnosti jim nic neodpovídá; nelze tedy myšlením

dojíti k pravdivému poznání. Představový svět, který je výsledkem myšlení v praktické službě jednání, nemá hodnotu poznávací, nýbrž praktickou.

Heglovský idealism obnovil v Italii Benedetto Croce (nar. 1866.) Filosofii svou vyložil ve velkém spise „La filosofia come scienza dello Spirito", který má tři části: L' Estetica come scienza dell' espressione (přel. do češtiny), Logica come scienza dell concetto puro a La filosofia della pratica. K tomu připojil díl čtvrtý Saggi sull' Hegel, kde znova otiskl studii Ciò che è vivo e ciò che è morto della filosofia di Hegel. Croce je přesvědčen, že obnova a pokrok ve filosofii je jedině možný návratem k Heglovi, jenž rozvinul význam Kantovy synthesy a priori, dovedl se zbaviti věci o sobě i praktického rozumu jako podkladu tvrzení spekulativních. Opustiv heglovskou filosofii přírodní i filosofii dějin, přijal Croce pouze základní nauku jeho filosofie, totiž theorii skutečnosti jako ducha a theorii dialektiky protiv. To značí: veškerou skutečností jest duch a tato skutečnost není pouhá totožnost ani pouhá protiva, nýbrž jednota ve sporu. Jinými slovy: duch jest synthesou protiv (bytí a nebytí, dobra a zla, pravdy a lži.) (O. p.)

Kněžské problemy v novější belletrii české.

Emanuel Masák. (Č. d.)

Tak konečně všichni spisovatelé souhlasí v tom, že otázku vzájemného poměru kaplana a faráře možno rozřešiti jedině na základě, na němž se řeší šťastně všechny otázky společenské — na základě lásky a spravedlivosti. „Větší z nich však jest láska".

*

Totéž možno říci o poměru kněze k biskupovi.

V naší belletrii není dosud — z pochopitelných ostatně důvodů — díla, které by nám podalo širší obraz činnosti některého našeho biskupa neb aspoň se obíralo podrobněji jeho poměrem ke kněžstvu. Veškeren vzájemný styk, pokud se nám jeví v literatuře, omezuje se skoro jen na výjimečné případy, kdy kněz jest povolán, aby se zodpovídal svému biskupu, nebo kdy se dovolává sám jeho pomoci či ochrany, nebo konečně kdy se setkávají při visitaci.

Ve všech těch případech naskytají se jen dvě variace: biskup je líčen buď jako despota, jenž týrá a pronásleduje kněze sobě nemilé, nebo jako laskavý duchovní otec, jenž se ujímá svých kněží a k němuž proto každý přichází s důvěrou.

Biskupy prvého druhu ráda líčí zvláště liberální belletrie, oplývající obyčejně falešnou láskou k utiskovaným kněžím, jsou-li ovšem podle její chuti: liberální, ústupní nebo světáčtí. Je významno, že se dostalo takového údělu i biskupu Brynychovi v novém románě E. Vachka „Sup". Spisovatel vypravuje tu hodně podrobně, jak biskup, obratný a vychytralý prý politik, zavádí nového „klerikálního" ducha v kněžstvu a jak panovačně stíhá kněze podezřelé z liberalismu, kteří se vyhýbají politické činnosti: prudce zahání od sebe starého faráře, jehož nejvyšším ideálem byl „svatý pokoj" v osadě, a posílá mu tam mladého „bojovného" kaplana . . .

Za to do nejlepšího světla je postaven v Hamzově „Šimonu kouzelníku" osvícenský biskup, u něhož se zodpovídá ženatý kněz premonstrátský Šimon: hovoří s ním vlídně, vyptavá se ho na jeho filosofii i na jeho manželství, povolává k sobě docela i jeho dceru a beseduje s oběma dlouho ve své zahradě... Sňatek Šimonův pak omlouvá před svými rádci: „Více vytrpěl než zasluhoval . . . Nebudeme hřešit proti jeho srdci . . ." !

Podobně ospravedlňuje českobudějovický biskup Jirsík Vrbova hrdinu Jana Šandu, obžalovaného z kacířského kázání; ospravedlňuje ovšem jen proto, že věří faráři, jejž pokládá za obět místních bojů a jenž popírá — neprávem — pravdivost žaloby. Spisovatel však snaží se vysvětliti biskupovo laskavé chování a náklonnost k lidovému knězi jednak jeho selským původem, jednak odporem k církevně byrokratickému okolí: v osvobození Šandově vidí Jirsík své vítězství nad strohým kanovníkem. Jiná ovšem jest otázka, zdali u skutečného biskupa Jirsíka rozhodovaly tyto citové pohnutky a zdali by se spokojil tak povrchním výslechem kněze poslaného teprve nedávno za trest do horské osady. Šanda sám za chvíli si vytýká, že svého biskupa oklamal, ale nemá odvahy, aby se mu k tomu také přiznal...

V ostatních povídkách a románech z kněžského života nezasahuje biskup do děje, zůstává v pozadí nebo je pouze předmětem hovorů a posudků — stejně asi jako ve skutečnosti... Nebylo však dosud literárně využito ani lákavých dost případů z doby na př. Kohnovy a Huynovy.

*

Mnohem častěji řeší se v krásné literatuře otázka poměru kněze ke světské vrchnosti.

S. Čech v „Písních otroka" označuje kněze jako otroky pánů a vlády:

A lichých kněží chórovod
se shrbenými zády
mu hymny pěje o závod,
je sloupem jeho vlády,
na každou hlavu volá zmar,
jež volněji se vztyčí,
a modlí se za jeho zdar
a žehná jeho biči...

„Ve stínu přízně pánovy se těší mrzkým plenem..." znovu vyčítá básník kněžím trochu dále. A v tomto tonu ozývají se pak výtky u četných jiných básníků od Machara až do posledního satirika pokrok. obrázkových listů. I Ant. Sova na př. ironisuje v básni „Stará a nová Praha" hradčanský klerus, jak dříme „pod záštitou prebend svých starých", „v zpuchřelé hrdosti" — „však dole hřmí Praha...!"

Pokud se však belletrie obírá podrobněji touto otázkou, ve většině případův ukazuje kněze ve sporu se světskou vrchností ať již je to patron či politické úřady. Někde hájí kněz jen

svá osobní práva, jinde však stojí už jako zastánce svobody církve proti neoprávněnému zasahování světské moci a při tom nejednou i jako zastánce utiskovaného lidu.

Už z nejstarší probuzenské doby líčí nám takový zápas V. Beneš Třebízský v povídce „Farář Loučenský“. Stařičký, vlastenecký a lidumilný tento kněz odpírá dlouho a vytrvale nátlaku panského direktora, který všemi způsoby snaží se jej přiměti, aby přeložil na jiné místo svou faru, poněvadž je z ní viděti do zámeckého parku. Farář na všechny listiny patronátního úřadu píše pevnými tahy pouhé „Non possumus“. A stejně neohroženě postaví se na odpor, když vrchnost chce prováděti josefinské novoty: zrušení svátků zemských patronů a pochovávání bez rakve v pytli: ač nemocen, jde překazit muziku, kterou direktor uspořádal na Boží hod, aby faráře rozlobil a mohl dáti pochovati prvního v pytli. Stane se ovšem opak: direktor náhle klesá mrtev a je pochován v pytli — první a poslední...

Proti některým josefinským novotám, zvláště proti rušení klášterů a ničení knih, bojují aspoň slovem také kněžští hrdinové Jiráskova „F. L. Věka“, na př. P. Vrba, St. Vydra a j., hlavně ovšem z důvodů vlasteneckých.

V duši mladšího, v josefinských ideách již odchovaného P. Havlovického z kroniky „U nás“ vidíme již zápas mezi přízní k vrchnosti a láskou k lidu. Jako bývalý zámecký kaplan má mnoho přátel mezi pány, jezdí k nim na návštěvu a zve je k sobě na různé hostiny. Vidí, že i druzí faráři udržují si podobně přízeň úřednictva, jíž každé chvíle potřebují při opravě far, kostela atd., že „podmazují patrony“, posílají na zámek různé dárky a zvou na posvícení. Teprve později poznává, jak tyto styky s pány otřásají důvěrou lidu k němu: lid pak říká, že páni nadarmo nejezdí na faru a nemluví německy, že se tam o všem dovědí, radí se a pak ukládají platy, daně... Ba když farář poučuje lid, jak prováděti přísná nařízení za hrozící cholery, nařknou ho veřejně, že drží s pány, že jest uplacen, aby pomáhal lid otravovat... Uvažuje o těchto poměrech a uznává, že nedůvěra lidu k pánům je často oprávněna; stále více se mu také srdce svírá nad jeho chudobou a duchovní zatemnělostí. „Jak by mohl — ozývalo se v jeho otřeseném nitru — vykonávati svůj úřad jenom tak jako řemeslně, jak by mohl opustiti tento chudý, ubohý, zanedbaný, ale dobrý lid a spolčovati se s těmi, kteří jsou k němu bez citu...!“ Omezuje pak všemožně a přetrhává zvolna své styky s pány a zastává se neohroženě proti nim práv lidu, třebas si tím budí jejich nelibost i tajné

nepřátelství: proti ráznému a oblíbenému knězi netroufají si ani panští úředníci veřejně vystoupiti.

Za to tím více trpí jejich útiskem někteří hrdinové Kopalovi a Baarovi z novější už doby.

V Kopalově „Faráři z Černodola" je to hlavně starý kaplan P. Bolestín, jenž vystoupil proti knížecím úředníkům, že dávali veřejné pohoršení těžkými prácemi o nedělích a svátcích: vrchní ředitel pak vynesl nad kaplanem nález, že do smrti nedostane fary... Hlavní hrdina téhož románu P. Beneš získá si patrona ráznosti a přímostí, takže jej podporuje v obnově kostela i v péči o chudé. Ovšem je to žid, jenž tak chce zahanbiti nedbalost svých křesťanských předchůdcův i sousedních šlechtických patronů. A současně to dělá i z vypočítavosti: hoví křesťanským tradicím, aby si tak pojistil a upevnil svou moc v lidu.

Za to vede farář Beneš dlouhý úporný boj s politickými úřady, hlavně s panovačným hejtmanem, jenž by jej rád zotročil a konečně při sporu o pohřeb protestanta na katolickém hřbitově dává jej četníky odvésti z fary. Kněz jest ovšem před porotou slavně osvobozen a od hejtmana dostává zadostučinění, odpůrcem byrokratů zůstává však stále. „Co se mi může státi?" říkává rádcům, aby si neškodil... „Já si svou povinnost dělám, a pak bych rád viděl byrokrata, jenž by mi mohl škoditi. Po důstojnostech nebažím, mně naprosto dostačí důstojnost katolického kněze, a to ostatní ať si ponechají pro své milostníky..."

Zápas katolického kněze s vrchnostenským i státním byrokratismem nejpodrobněji vylíčil Baar v povídce „Stavěl". Krok za krokem sleduje křížovou cestu, kterou bylo podstoupiti faráři Jankovcovi, než s nesmírnou houževnatostí uskutečnil svou zamilovanou myšlenku: stavbu nové fary. Všechny úřady uznávají, že dosavadní fara jest naprosto nedostatečná, a přece svou liknavostí zdržují úmyslně celé jednání, instance za instancí tahá se o každý akt a týrá do nemožnosti ubohého kněze, jemuž ve vlhké rozpadávající se faře celé okolí již se směje. A když konečně na zakročení biskupovo fara je postavena ze jmění zádušního, dostane se díků — úřadům a patronu...

VI. Porážky a vítězství kněžské duše.

Moderní literatura se zálibou pitvá lidskou duši. Nevábí jí přirozeně duše klidné, v sobě usmířené, ve svých názorech pevné a povahově uzrálé: vniterní život takových lidí zdá se nebohatým a ne-

zajímavým. V duši moderního hrdiny však víří stálý boj: boj různých světových názorů, boj odporujících si povinností, nejčastěji pak boj ducha s hmotou, vyšší myšlenky s tělesným pudem, ideálu s tvrdou skutečností.

I v této věci bohatým zřídlem námětů mohla by býti duše katolického kněze. Zvláště dnešního kněze, na kterého školním výchovem, četbou a celým ovzduším působí nevyhnutelně všechny proudy současného světa. A boj v ní je tím tragičtější, čím vznešenější jest ideál kněžský, čím těžší a světější jsou jeho povinnosti a čím hroznější jest jeho zodpovědnost.

Skutečně také po obrazech klidného, často skoro idyllického života kněžského, jaké převládají ve starších povídkách a románech, předvádí nám nová literatura obrazy kněžského nitra rozvířeného různými rozpory i bouřemi. Celkem však zdroj i okruh jejich je dosti chudý a hlavně — jednostranný.

Nejtěžší a nejčastější boj jest veden o dvě ctnosti, jež Dr. Fr. X. Novák vhodně nazývá dvěma očima kněžského života: o kněžskou víru a kněžskou čistotu. První nestala se dosud podnětem vážnějšího literárního díla, boj o kněžskou čistotu, vyvrcholenou v zákoně celibátním, líčen pak skoro většinou jen ve své nejobyčejnější, nejnižší, více záporné formě jako boj proti pudu pohlavnímu, jenž ovšem označován tak často zneužívaným jménem „lásky".

Podle toho, vidí-li spisovatel se svého stanoviska v takové lásce sílu dobrou či zlou, prohlašuje její vítězství za hrdinův úspěch či pád. První případ jest ovšem pro obyčejného romanopisce i pro průměrné čtenářstvo lákavější a proto také v naší belletrii nejčastější, zvláště když se s tím ještě spojuje určitá tendence...

A tak objevila se již v posledních letech dlouhá řada povídek a románů, kde kněz v pokušení proti čistotě podléhá a pak různým způsobem „láme pouta celibátu".

Již s uměleckého stanoviska je vysvětlitelno, že takový hrdina románu bývá obyčejně vykreslen jako kněz ideální a vynikající. Z vážnější literatury znám jen málo případů, kde kněz ve svém základě již je člověkem špatným a požívačným, takže bez boje a výčitek vzdává se svým vášním neb i hrubým choutkám.

Je proto dosti podivno, že právě takovou odpornou postavu vložil Svat. Čech do své „Evropy" jako zástupce kněžstva. Je to starý lodní kněz, který smyslným zrakem stíhá stále, i při modlitbě breviáře, dvě krásné dívky na lodi. Ještě s počátku se zdá, jako by

bojoval poněkud s „hříšným hemžením opojných vidin, svůdných obrazů, jež kol temene lysého se vlní a nedbají slov přísných zákazů!“ Ale když potom po vzpouře vyhnanců je z krutého jejich žertu připoután k boku polomrtvé dívky a přivázán ke stožáru, v zahanbujícím tomto pokušení zapomíná rázem všeho a klesá ve jho vášně. Dívka chce se mu zpovídati, ale kněz láká ji slibem, že odloží černý háv, až doplují k cizím břehům. „Což s oltářů též svatost zmizela?“ volá dívka. „Oj, vari, vari! . . .“ A v okamžiku hrozným příbojem je svržen kněz s paluby do propasti . . .

Takového požívačného a k tomu zločinného kněze líčí Jaroslav Maria v románě „Spravedlnost“. Je skoro bez víry, bez ostychu žije v hříšném poměru se svou hospodyní, povrchně, svatokrádežně odbývá mše i modlitby a podvádí lidi, jimž půjčuje peníze, až konečně i křivě přísahá. Poslední zločin sice usmiřuje dlouhým utrpením a kajícností, ale ostatních hříchů vůbec nelituje a ještě při poslední cestě do kostela myslí na nová milostná dobrodružství.

Ještě snad odpornější postavu špatného kněze kreslí Jos. Holeček v několika dílech svých „Našich“, zvláště v poslední desáté knize „Bouře“. Je to „vodňanský školní páter“, na venek horlivý v duchovní správě, ale při tom vychytrale využívající svého vlivu na ženy a mladé dívky, pokrytecký a záletný, takže sám sedlák Kojan je nucen kázati mu o povinnosti kněžské čistoty.

Ale toť jsou výjimky ojedinělé i v naší literatuře — nevšímáme-li si ovšem tendenční protikněžské belletrie a malých podružných postav v některých jiných románech. Celkem platí, co prve řečeno, že za hrdiny volí si spisovatelé s oblibou kněze ideálně smýšlející, ba mnohdy i nadšence pro celibát — aby pak tím více vynikla moc a síla probuzené v nich lásky.

Tu snaží se především ukázati, jak vyrůstá v takovém knězi odpor proti celibátu a rozhodnutí jemu se vymknouti.

Vidíme tu, že u nejpovrchnějších povah myšlenky proticelibátní bývají vneseny do kněžské duše zvenku — řečmi a příklady jiných kněží. Klassickým dokladem toho jest historie odpadlého kněze Jana Semeráka v VIII. Holečkových „Našich“, o níž stala se již letos zmínka v „Hlídce“ (str. 229). Aby jako pruský emissar učinil české kněžstvo neškodným a odvrátil aspoň částečně jeho pozornost ode všech jiných veřejných záležitostí, putuje po farách pod jmenem piaristy Fr. Hrona a začíná všude hovory o škodlivosti celibátu a povinnosti kat. kněžstva ženiti se. A dlouhé řeči Semerákovy,

kde sneseny všechny možné důvody proticelibátní, mají žádoucí účinek na prostoduchého faráře chelčického, jenž nepostřehl záměrů převlečeného protestantského kazatele a chytil se celou duší jeho slov: v X. knize „Našich“ vypravuje již spisovatel, jak farář pohnul zmíněného vodňanského záletného kaplana, aby jej v kostele oddal tajným sňatkem církevním. „Až nás bude dost, prohlásíme jej veřejně... Až nás bude ženatých na sta a na tisíce, církev bude nucena odvolati celibát...“

Docela podobně postupuje také vývoj názorů u kaplana Jana Vladyky v chatrném agitačním románě O. Leksy (Zahradníka-Brodského). Od vysvěcení již všude a stále se mluví do mladého kněze o škodlivosti celibátů, vypravují se historky o knězích atd., takže je náležitě připraven, když se setká se svou Evou, jež také nemá zas nic pilnějšího než hovořiti proti bezženství.

Jinou příčinou této proticelibatní nálady jest jakási suggesce doby, obyčejně pohnuté, revoluční doby, jejíž vlny poháněné hesly špatně chápané osobní svobody uchvacují i nepevná, nezakotvená srdce kněžská, rozviřují v nich utajené touhy a útočí pak především na zákon celibátní. V takové době prosycené ovzduším idei josefinských vyrůstá na př. Hamzův „Šimon kouzelník“, nadšený ctitel Dobrovského, obhájce jeho proticelibátního spisu a hlasatel „nového zákona rozumu i srdce“.

(O. p.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. VYCHODIL.

131.

Klácel Mikšíčkovi.

Redakční práce ve službě Bartově. Jednota svobodomyslných. Redakční práce v Chicagu. Návrat do Iowa City. Smrt Klácelova průvodčího z Brna, Pauera. Odpadlík Juránek. Klácelova činnost v Copertown a Manitovac. Bydliště na farmě Stránského.

Post Office Krok Kewaunee Co. Wis.

Dne 18. ledna 1876.

Vždy věrný a laskavý Příteli! Byl jsem velice potěšen, že jsem se dozvěděl, kde zase nacházíte se; a jak poznávám, v dobrých okolnostech. Já sice vytrpěl jsem mnoho, ale postaven na taková místa a s takovou příležitostí přispívati ku osvobození či osvojení zajatých myslí mých krajanův, všecko rád snáším. Kdybych se měl, jak říkají, dobře, sám bych sobě nevěřil, že sloužím beze všeho soběctví — dle našeho významu — Pravdě — Lásce — Ladě. Pochopuji zcela apoštolské povolání. Kdyby byl Hus mohl živ býti až potud, vývoj ducha jeho byl by, zdá se mi, ten samý jako můj. Jak jsem přišel 1869 v červenci do Racine k Bartovi, hned jsem poznal, že on byl od Osudu jen vyzván mne vyzvati do Ameriky, ale že u něho spásy nenajdu. Co jsem přivezl sebou, musel jsem přidávati, až konečně když jsem slyšel, že se chlubí, že mi platí za každé číslo 10 dollarů, chopil jsem se toho, žádal jsem je a dostal; ale to je hadra, to se Amerikáni podivili, že může redaktor tak pilný s tím se spokojiti. Já jsem byl spokojen; ale již 1872 počali mne šidit. ano syn u mne se vycvičiv počal zúmyslně mi činiti všelijaké příkoří, i hrubě, neslušně nakládati se mnou, a stalo se jak chtěli, že jsem nemohl čestně otročit — přijal jsem povolání do Chicago. Již dříve založil jsem Jednotu Svobodomyslných bratrů a sester, a ti sestavili se v Obce a ty byly po celé Americe; vydával jsem jim Hlas (té Jednoty) a tu jsem cítil nikdy dříve nepoznané potěšení; ale jelikož bylo jen něco málo přes 200 bratrů, připlatíval jsem sám na vydání. Táhl jsem tedy do Chicago, kdež byla velká Obec as 40 neb více údů. Já se jmenuji Prostředník Jednoty, jednotliví mi říkají Otče. Učiteli, a starší Bratře. Skládali se, počali jsme v Chicago 1873 v květnu vydávati „Svojana“ třikráte za týden a Hlas dvakráte za měsíc. Šlo to dobře ale as za 4 měsíce „ošvindlovali“ ti, ježto kasu vedli, nás, kapitál byl pryč a Svojan musel v nádějném počátku zaniknouti. Já byl na holičkách v tom Babylonu beze vší pomoci. Ale

— musím se navrátiti do City. Jak jsme počali v Jova City Slovana, ostával jsem u Barta, a měl jsem za mizernou stravu pracovat; já přisazoval, až pak jsem s tím škrtl. K Bartům docházela jedna ševcova. Mohl být od Slaného a ona Moravka za Letovicemi z té protestantské Osady. Ona brzo poznala, jak se mi vede; já tam hned přednášel ženám a pannám v neděli, a ty se mají mnoho co učit — ty Plznačky ani číst ani psát neumějí; já učil děti jejich a také již vdané číst a psát; papír a všecko jsem sám kupoval, ale měl jsem i rodičům platit, aby posílali děti ke mně. Ta ševcova vynašla mi byt s tím Karlem Pauer, obsluhovala nás a já jsem chodil k nim na oběd. Starý švec zemřel, já ale s Karlem měli jsme obsluhu jak dříve, Karel v nemoci, dostal zapálení plic, byl u ní. „Nechte mne zde zemřít“ — s těmi slovy přišel k ní, a také v její rukou a mého strýce Jakuba, který má farmu 6 mil za City, skonal; a já tam ležel též celý utrmácený. To mne tím více hnalo odtamtud. Ševcova znajíc mé chatrné zdraví a potřebu bezpečné obsluhy nepustila mne samotného do toho zlopověstného města. Co bych si počal sám? Spakovala — já na konci ještě ošálen od Bartovic vydal jsem se nazpátek zase přes Mississippi do Chicago. Byl jsem dobře uvítán, ale jako Kristus, když se bral do Jerusalema; za 4 měsíce bylo již slyšet to crucifige. Lítostí, namáháním, věčným seděním onemocněl jsem, ale Milova s 12letou dcerkou hleděly mne ve dne v noci, a snad žebrotou mne udržely. Nevím — ony se nepochlubily. Ti bratři a sestry po Americe nevěděly; neb Hlas vycházel dále, tomu jsem nedal klesnouti; pak se dozvídali a tak kapalně pomáhali. V září dostal jsem psaní z Copertown-Manitowac Co. — od bývalého známého Juránka; on byl 1848 knězem v Bučovicích, přibil na vrata kostelní, že vystupuje, šel do Brna, počal obchod s obilím, ale brzo pocítil: mit den finsteren Maechten ist kein Bund zu schliesen, tak ho pronásledovali, až musel utéci do Ameriky; a i zde vystál mnoho jak každý, kdo přijde bez tisíc; chodil s flašinetlem, prodával cigary atd. Každý zde bývá dvacetkráte jiným. Ten četl v Novinách, že já mořím se v Chicago, psal mi, že ho jeho Obec katol. ale svobodna sproštěná biskupa žádá, abych je duchovně řídil. Já slyše svobodná obec zahořel jsem touhou, zde počíti „království nebeské“. Dojel jsem na sv. Václava, to jejich posvícení, přednášel jsem jim, a udělav hned pravý obřad český pro křest a j. Těšil jsem se dobré žni; ale brzo babičky žádaly otčenášky, křížové cesty — Juránek radil tak učinit, on si rád zavdá, a pak mi seděl na krku. Tušil jsem, že zde není mého stání, nechci-li býti Jednotě na úhonu, k tomu nic mi nedávali, ale sousedkyně donášely jísti, a já získal pro Jednotu as 8, a Hlas se tu od nich odbíral; tu poznávali ti tajní přívrženci Antikrista černého, že nebudu, nemohu otčenáškovat. Do kostela pak přihrnuli se v neděli na kolik mil angl. protestanti, kteřiž byli z velké části v Jednotě; ti Copertownští hněvali se, hrubě k nim se chovali. Nuž otče, řekli „berani“, my si vystavíme domek tam v Košutě — a vskutku za několik neděl — v červnu já se přesídil 1874 do mé nové residence

(je má, ale nedá se jísti). Učil jsem zase děti, dostával jsem mléko, Milova proběhala celý kraj. Odtud nedaleko jest město Manitovac, já tam dojížděl; v neděli jsem našim bratrům přednášel ve Slovanské Lípě „Hall". Oni mne podporovali bratrsky, nářadí mi koupili a j. Já pak kolik neděl přednášel jsem vzdělaným Němcům (jichž zde mnoho) výklad Goethova Fausta s velkým prospěchem. Na jedné noční přednášce byl i pan Stranský z Kewaunee, rodič z Velké Řetové mezi Lytomyšlí, Ústí nad Orlicí a Č. Třebovou. Poslal mi 10 doll. a druhý den že se sejdeme. Tu mne vyzval k sobě; já se tam v září 1874 odebral. On má mlýn, pilu, velké hospodářství. Vystavěl mi též hezkou residenci, 3 svět. přístavek v prostřed velké zahrady Já tu residenci jmenuji L a d i m ě r, celé údolíčko, chlumy kolem, hodná říčka atd jest celé Stranského, a žádný soused, jmenuji S t r á n o v. On má dcerku 14letou Libušku, tu učím (ale mnoho mi schází, do Kewaunee jest půl naší míle, as 3 angl.), tam přednášel jsem v neděli v Slovanské Lípy Hall; ale jest mi v zimě nepohodlné, a denně mne Stranský vozíval; nyní již to není On má přízeň u Kongresníků, a tak si vymohl poštu, v únoru 1875 ji dostal; jest to právě jen pro nás, já toho na fůry spíšu. Jak máme tu poštu jmenovat? tázal se mne. — Inu, aby to jméno bylo významné a Angličané to nemohli zpotvořit: Vy jste Otec Libušin, tedy jste Krok — sluj tak naše pošta a tak jest uznána již po celé Unii a na Moravě ji také dobře znají. tedy adress: Mr. (to je mistr) prof. Ladimír Klácel — post. off. Krok Kewaunee Co. Wis. Vy jste zapomněl dát kolek či post stamp, měl jste dát 15 krejcarů (něco zase jest méně). Takové listy jmenují dead lettres (mrtvé listy) — ty musí do Washingtonu k Post Off. Departement — odtamtud dostal jsem úřední dopis, abych zaplatil to a ono v tom tištěném dopisu, a pak jsem až přes Green-Bay dostal. Milá — vždy před mýma očima živá Mařenko hledejte tu cestu na mappě. Již tedy tak neposýlejte, nepište b l a h o r o d í — to já ani v Čechách netrpěl. — To prof. zde má cenu, ale blahorodí jest k úsměchu, však nevědí co to, ačkoliv Čechův všudy se nalezá. Podruhé víc. Nepovídejte nepovolaným adresu ani obsah. Pozdravujte všecky věrné. — P. prof. Šmídek ať mi pošle z těch 42 [1]) jen jeden tisíc; ten by zde působil.

132.

K l á c e l M i k š í č k o v i.

Churavost. Zásilka spisů.

P. O. Krok Kewaunee Co. Wis. 28. feb. 1877. Milý Příteli! Děkuji Vám upřímně, že jste mi a výtečná Mařenka psali. Již to není

[1]) Šm. na sklonku života velice spořil, vydělávaje si kromě professorského platu soukromými hodinami, jichž dával několik denně, od rána do noci; na konec zpronevěrou pozbyl všech těch 42 tisíc zl.

jen dosvědčení přízně, ale u mne jest to již také lék. Já každým takovým „magnetismem“ okřívám. Již jest bídně se mnou, nemohu chodit, jíst jen mléko, kávy, něco kaši a pod., spaní špatné, na víno nemám, ale pivo dostávám od Stránského, on má pivovar a to jest mi za jídlo a za pití. Jen má jediná radost, při níž všecko zapomínám, jest ustavičné psaní, odtud snad také ta neobratnost chůze. Já čekám na to jaro, a na mé slunečnice; mám as million zrn — měl jsem jich poslední leto 500 a mezi nimi jsem chodil a byl jsem zdráv; ale ta zima, ani ze světnice, to schloudí člověka již podťatého. Já hned odepisuji, a to ze špekulace; nebo tím chci Vás vybídnouti, aby jste mi brzo brzičko či hned zase psali. Já jsem tak byl potěšen, žes mi psal o Hlas. Prosím Tě, piš mi zevrubněji, mám-li celý poslat I, II, III IV a nyní běžící V ročník. Rád bych viděl na konci života, že ti moji si mne ještě všimnou. Byl bych hned poslal, ale musím to teprva sbírat; ale pošlu Vám a Šmídkovi a rád bych také Mařence, ale abych snad neuškodil — ale pošlu, jest tam mnoho, co ji zajímati bude, vždyť to nemusí nechávat ležet na odiv — ten kdo tomu rozumí. Zatím posílám XVI Spasitelů dle mého úsudku nejdůležitější spisek, který jsem si dávno přál z originálu anglického. Posýlám dva. Co je tam ode mne napřed, ty stupně myslení stojí za považení. Rád se podívám, jaký to dojem učiní. Ještě jeden spis si přeju, ty všecky bible, ale nemohu je ještě dostat. S tím postportem za Tulipánka musí býti mýlka — vždyť není tak velký a těžký; vždyť musí býti to porto stejné u Vás i u nás. Zde jest za takové věci, jako listy, knihy a p. jeden cent za dvě unce (unce = 2 loty), loty zde nemají. 1 libra má 16 unces; ale nesmí býti po stranách zadéláno, aby mohli se přesvědčit, že tam jsou jen „třetí třídy věcí“, a tam žádný list, ani něco psáno, jen co je vidět, tak jak já Vám posýlám na ukázku. Pište mi, pošta jede! Pozdr.[1])

[1]) Tím ukončen deník Šmídkův. Jen na posledních listech jest ještě seznam knih (172), skoro vesměs německých, hlavně filosofických.

Dopisy deníku otištěny zde zcela věrně (až na očividné chyby písařské), a to bez obvyklých poznámek při chybách, jelikož není zřejmo, na čí vrub je přičísti.

Klácel zemřel 17. bř. 1882 v Belle Plaine u Fr. Záleského.

Posudky.

Stanoje Stanojevič, Dějiny národa srbského. Podle druhého opraveného a doplněného vydání se svolením spisovatelovým přeložila Dr. Milada Paulová. Český překlad přehlédl Dr. Jaroslav Bidlo. Nakl. Jan Laichter v Praze 1920. Str. 488.

St. Stanojevič (* 1874), professor bělehradské university, žák K. Jirečka z Vídně, vydal toto dílo v kritickém roce 1908. a ačkoliv mu nedal ani rázu ani poslání politického, bylo nátlakem vlády uherskorakouské zakázáno. Natištěno bylo 4200 kusů, z nich 3900 předplacených; ztrátu vzal spis na sebe a vydal 1910 dílo podruhé v 8200 výtiscích, jež dostávali předplatitelé prvého po 1 K.

Spis. se přiznává, že dílo napsal za půl roku, ač ovšem po četných pracích monografických. Snad ta nehoda vydání prvého nebyla dílu na škodu, neboť bylo možno opraviti četná nedopatření práce, která přece jenom jakýsi kvap prozrazuje, i když za to náhradou dává soustavnou ucelenost a jednolitost.

Jsou to dějiny po přednosti politické, tedy zevnější: územní, válečné, vládní, psané v rušném duchu národním, v slohu sice trochu novinovém, ale tím poutavěji, že jak pojetím jistých jevů a převratů, tak rozdělením podle nových hledisk znamenají značný pokrok proti těžkopádnému dějepisu předchozímu.

Věci osvětné a společenské nejsou do díla v obvyklé míře pojaty, leč pokud souvisely se zevnějším rozvojem srbské myšlenky a vlády; proto na př. poměrně dosť podrobně mluveno o věcech náboženských, jelikož dávné osamostatnění srbského pravoslaví bylo jednou z předních příčin svérázného rozvoje politického, a jen potud také se o něm jedná, nikoliv o jeho působení osvětném a mravním. V té věci je tedy dílo podle nynějších požadavků jednostranné, ale i v tom zdá se hověti povaze srbských dějin, jež takořka celé jsou dějinami válečnými a diplomatickými — ostatek zbývá doháněti! Dobrého učitele dějepisu prozrazují četné mapky (17) zobrazující rozlohu panství srbského té které doby; přesnost jejich ovšem není vždy nade vši pochybu zaručena, ale nejde tak o ni jako o přibližný přehled.

Spis. dovedl své líčení srbských osudův až do r. 1910, prof. Bidlo přidal stať o událostech až do léta r. 1914. Ten také přičinil četné poznámky a opravy v prvé části (až do r. 1537) podle Jirečkovy Geschichte der Serben zatím (1911 a 1918) vyšlé.

Překlad se čte docela plynně.

Spis jest prvým dílem sbírky „Dějiny národů“, jež nakladatelství Laichterovo jím zahajuje.

* * *

Helmuth Lothar Ripperger, Stín i světlo. Básně. Z angličiny přeložil Fedor D. Engelmüller. Nákladem B. Stýbla v Praze 1920. Str. 24.

Mladý novellista „z obdivu i přátelství“ pěkně přeložil a při dnešních poměrech v nádherné přímo úpravě vydal 13 básní dvaadvacetiletého amerického básníka, jenž letos v březnu navštívil Prahu. Přátelská láska a obdiv nedbají kritiky — a tak p. překladatel také zřejmě přeceňuje význam těchto drobných většinou veršů, když na př. v úvodě praví, že kdo si přečte některý z nich, „toho dne nebude moci čísti více, neboť v několika těch slovech uzří a procítí životní příběh...“ Ve skutečnosti nejsou ničím zvláštním, a u nás jistě bylo napsáno mnoho podobných i lepších básní, jimž se nedostalo ani zdaleka tak krásného vydání. Ale tolik možno uznati, že jsou opravdu upřímným projevem mladého a jistě také ideálního srdce, vnímavého pro krásu přírody, zraženého láskou, zmučeného záhadou lidského utrpení a zesmutnělého poznáním, že není štěstí na této zemi, „neboť člověk může toliko vysloviti své touhy, nikdy však je nemůže uskutečniti“. Básník sám v úvodě žádá čtenáře, aby se nepokoušel analysovati nebo kritisovati jeho city. „Byl bych raději, kdybys pomyslil na mládí, které napsalo tyto řádky, a usmál se. Shovívavý úsměv jest nejkrásnější květinou duše — daruj mi tedy tento úsměv, jejž na tobě žádám“. Tohoto daru skromnému básníku jistě nikdo neodepře.

Vojtěch Mixa, Dívky. Praha 1920. Str. 158. — *Anna Ziegloserová*, Trpké poháry. Román. Plzeň 1920. Str. 224.

Spisovatel V. Mixa, člen nejmladší naší generace umělecké, projevuje ve své první knize duchovní spřízněnost spíše se staršími dobrými spisovateli než s těmi svými druhy, kteří za každou cenu, i za cenu prosté krásy a srozumitelnosti, hledají v umění stále nových cest. Má vzácné vypravovatelské nadání a při tom jest si jistě vědom, jak působí na čtenáře třebas jednoduchý, ale životně vylíčený příběh a zajímavý děj. V úvodních slovech sám prohlašuje, že zdrojem jeho inspirace jest jen skutečný život, kde „přicházíš z povídky do povídky, jednáš mnohdy s několika titulními hrdiny současně...“ A o něco dále přiznává: „Z cizího života vnímáš nejzřetelněji povrchní hru smyslů... Někdy si říkáš s frivolním úsměvem, že ti stačí tato hra smyslů, laškovný povrch života, a říkáš to obyčejně nahlas, byť jsi i tajně zoufal nad jeho plochostí... Jindy však je potřebou tvého srdce vzíti na se cizí bolest a jíti od zániku bytosti, kterou jsi třeba znal jen ze všedního styku, zpět až ke kořenu zla...“

Nuže, z těch 16 příběhů ze života mladých dívek jen asi ve dvou či ve třech snaží se spis. proniknouti hlouběji k dívčí, zvláště trpící duši — jinde však utkvívá většinou jen na povrchní hře smyslů. Okouzluje se půvabem jejich šatů a pohybů, vypravuje o jejich drobných tajemstvích a dobrodružstvích, zapřádá lehké milostné zápletky — všechno prostým, jaksi důvěrným a lyrickým slohem, jenž suggestivně

vystihuje náladu okamžiku. Jeho hrdinkami jsou většinou zámožné městské slečinky, dcerky lékařů a úředníků, studentky a umělkyně, jež jezdí do lázní, milují zábavy, pěkné šaty a lehký flirt. Nejsou při tom nijak zlé a zkažené, mísí se u nich jen časová požívačnost a lehkomyslnost s vrozenou cudností a plachostí — a spis. je také dosti jemný, než aby nějak drsně, nešetrně se dotýkal jejich slabostí nebo se zálibou se obíral líčením milostných scen. Pohlíží na své hrdinky se shovívavým úsměvem člověka, který zná život, dopřává druhým radovati se z něho a časem pronese nějakou důvěrnou, vtipnou i vážnou sentenci, jež na konec mění se skoro v mravoučnou úvahu. A zkušený čtenář dobře vycítí, že pod maskou této shovívavé a radostné moudrosti skrývá se jakási nevyslovená bolest, jakási melancholie, jež tlumeně hovoří: radujte se ze života, však poznáte jako já, že na dně každé své chvilkové, povrchní radosti naleznete jen marnost...

Tak by přirozeně vyzněl také román A. Ziegloserové, román ovšem zase hříšné lásky vdané paní k požívačnému malíři. Ale to by bylo příliš mravoučné, proto vynalezla nový konec. Když na 200 stranách povodila čtenáře až do omrzení po různých radostech a zklamáních této lásky, v níž na konec nevěrný milenec zabíjí se pádem s lešení mikulášského kostela, začíná filosofovati: milenec, jenž dříve cynicky zradil ji a její dítě, byl potrestán „osudovým zasáhnutím v odplatu". Tím však, že „musel zaplatiti daň ze svých skutků . . ., byl uznán hodným trestu. A tím byl zhodnocen. Milovala tedy člověka, který byl hoden 'veliké, jedinečné její lásky . . ." (217). Takovými psychologickými i logickými nemožnostmi omlouvá nejen hrdinka, ale i spisovatelka „poměr" vdané ženy, jejž už dříve (155) nazvala „nejvšednějším hříchem" proto, že i muž byl jí nevěrný. A nespokojuje se pouze jednou takovou hrdinkou, nýbrž nastavuje a prodlužuje román ještě příběhy jiných dvou oddaných přítelkyní, z nichž každá má také milence, poněvadž jejich legitimní manželé byli „všedními muži". „Skorem každá druhá žena se stává milenkou" (62), dovídáme se na omluvu z jejich úst.

Umělecky je román bezcenný. Je potřebí hodně sebezapření, aby člověk z referentské povinnosti přečetl takové konvenční, myšlenkově nejapné a slohové bezbarvé povídání až do konce. Kdo tak učinil v naději, že snad spisovatelka přece se povznesla nad úroveň svých dřívějších povídek, ztratí jistě chuť sáhnouti ještě někdy po její knize.

M.

Knihovna lidu a mládeže.

Jack London, Z doby preadamitů. Z angl. přel. K. Weinfurter. Nakl. B. Stýblo, Praha 1920. Str. 167. — Nač tento vtipu i ducha prázdný žvast (o zvířecích předcích člověka) přeložen a vydáo, jistě ani p. překl. by nedovedl pověděti. Jménem Jack London arcit mnohý bude napálen.

B. Marchantová, Daisy (No ordinary girl). Dívčí román ze střední Ameriky. Z angl. přel. K. Weinfurter. Nakl. B. Stýblo, Praha 1920. Str. 250. — Dívka v dětství osiřelá vystudovavši lyceum nastoupí jako společnice i vychovatelka nevlastní dcery ovdovělého pána širých krajů v jižní Americe, na osamělém, horami střeženém zámečku. Dědička toho bohatství řídí celé hospodářství, ale literního vzdělání nemá, neboť matka její mu nepřála. Otčím (p. překl pořád píše: nevlastní otec) záhy zemře, a tu nastane netušený obrat, když se prozradí, že obě dívky jsou vlastní sestry; dědička statků byla totiž od chůvy, jejíž nepozorností se vlastní dítě pánův jejích utopilo, koupena a podstrčena. — Vypravování jest velmi zajímavé, lidumilným ušlechtilým duchem provanuté; jen sloh jest místy trochu škrobený, a děvčata jinak statečná příliš mnoho pláčí V překladě jsou některé výrazy nesprávné, na př. na str. 15 sedmiletý „hoch podnikavý, ale nezodpovědný", na str. 15. „kostře, ukryté v skříni" (jde o dopisy), str. 39. „kde získal Číňan tento přívěšek?" a j.

Němcová, V zámku a podzámčí. Žň z literatur, sv. 54. Red. V. Říha, nakl. Jan Laichter v Praze 1920. Str. 115. — Vedle marnotratného života v zámku u nedávného povýšence, zvláště pak jeho ženy, křiklavě působí bída okolní chudiny, vedle bezcitnosti a prohnanosti v zámku u panstva i čeledi mile působí dobročinnost nemajetných v podzámčí. I paní navštívena jsouc těžkou nemocí se pozná a napraví. — Hodí se do lidových knihoven, ale aspoň hrubé chyby jazykové opraviti nebylo by proti pietě k Němcové, nýbrž naopak! V té věci by sbírka, určená nikoli vědecké práci, měla učiniti změnu.

Josef Kejdana, Na proklatém gruntě. Vesnický obrázek. Nakl. Jan Kotík v Praze 1920. Str. 95. C. 4 K. — Sedlák karbanem ženu usouží, při druhé se polepší, ale za to ona strádá utajeným břichem, do vnučky se zamiluje studující syn z dvorce, ale předčasně zemře, ona otcem vyhnána se utopí; p. spis. toto nazývá snětím klatby. Povahy vesničanů jsou nezdravě sentimentální.

Gabriela Preissová, Trinetta a jiné povídky. Se 14 obrázky. Nakl. A. Neubert v Praze 1920. Str. 262 C. 12 K, mimo Prahu 12·60. Vybrané spisy dobrých autorů, sv. X. — Prostomilým, někdy ze široka popisným způsobem svým tu pí spis. vypravuje příběh žebravého děvčete vlašského (Trinetty), jež přese vši domácí zkaženost je dojato lidumilstvím dvou dobročinných dam, příběhy milostné z Korutan (Protěž), ze Slovenska (Stará dievka, Bratři sklinkaři, Svěřenka), i z Čech (Jarní píseň), štědrovečerní obrázek ze Slovenska (Ovečka), s postavami vesměs zajímavými a svéráznými, pak o plukovníkovi Klouzkovi, jak mu byl nemilý původ z třebíčských ševců, o hlasateli ženské emancipace, jak jinak řečníval a jinak doma se ženou nakládal. — Hodí se do lidových knihoven, pro sčetlejší čtenáře.

Rozhled
náboženský.

Limpias, názvem i skutkem „čisté“, pěkné městečko severního Španělska na pobřeží Vizcayském, sestávající z 15 skupin domů, od roku nabylo pověsti světové. V jeho farním kostele nad hlavním oltářem je skupina ukřižování Páně vysoce umělecké ceny od neznámého řezbáře, hádá se, že od Pedra de Mena († 1693). Tělo Ukřižovaného, 2·34 m vysoké, zdá se zobrazovati okamžik umírání; odtud název kříže El Cristo de la Agonia.

30. března 1919 končily se tam obvyklou slavností missie. Za promluvy na rozloučenou děvče asi 12leté přišlo ke zpovědnici jinému knězi oznámit, že Kristus Pán na onom kříži má oči zavřeny (oči ty jsou dle španělského zvyku z porcelánu a obráceny vzhůru, tak že viděti z větší části bělmo.) Po té přicházely jiné děti, pak začali i dospělí volati, že to viděli. Záhy nastalo četné putování z blízka i z daleka, různých stavů, věrců i nevěrců, a všichni vypravovali, co viděli: pohyby očních víček i očí, upřené pohledy na místa a lidi v kostele, ba i pohyby rtů a hlavy, hojný pot, krůpěje krve po tváři splývající, zdvíhání prsou jako u zmírajícího a j.

Zakončení missií bývá, jak známo, vůbec dojemné, rozčilující. Bylo by tedy možno mysliti na čivní rozechvění a psychosu. Ale jevy se opakovaly dále a opakují, ne pravidelně, ani ne všem stejně: jedni je vidí, vedle stojící nevidí nic nebo něco jiného z toho, co uvedeno, tentýž třebas ráno nevidí nic. odpoledne ano a naopak atd.

Když se zprávy o událostech 30. března rozhlásily, přiznali se i z tamějšího kláštera a sirotčince sv. Vincence z Paula, co před lety jeden jejich kněz P. López zakusil a vypravoval, čeho však tehdy z pochopitelných příčin si netroufali rozšířiti. P. López totiž napínaje nad oltářem elektrické vedení octnul se u samého kříže, jejž ovšem bezpočtukrát byl viděl a i teď několikrát zahlédnouti musel. Najednou při jednom pohledu zpozoroval, že oči sochy jsou zavřeny a zavřeny zůstávají, tak že mu napadla pochybnost, zdali vůbec bývají otevřeny, jež ovšem se uplatniti nemohla. Úžasem omdlel a spadl s lešení; na štěstí si neublížil, tak že mohl utéci.

I zde by se snad mohlo mluviti o nějaké předrážděnosti, snad z únavy, neboť při tak všední práci o nějakém blouznění třeba pochybovati; ale u tisíců a tisíců, kteří o jevech těch svědčí, o sebeklamu mluviti nelze.

Věc uvádí se ve spojení s válečným a poválečným rozčilením. Za mohutných převratů opravdu obyčejně pozorovati mimořádné úkazy psychozy, jíž nejen jednotlivci, ale i davové podléhají. V tomto případě však i toto vysvětlení selhává, neboť, jak podotčeno, jsou tu jevy

různé (pot i hmatem zjištěn), různé i pro různé osoby zároveň se dívající atd.

Nezbývá zatím než veliký otazník. Duchovní tamější úřad se postaral o výbor učenců, kteří by úkazy prozkoumali. Nemůže ovšem zabrániti ani zakázati, aby lidé nemluvili o zázraku, o kterém jsou přesvědčeni.

Právem-li? Podle sudidel zázraku žádáme m. j., aby měl rozumný důvod, jako jest na př. ověření nauky uzdravováním nemocných a pod.; o tomto se v našem případě sice také mluví, ale jen mimochodem a podružně. Má snad bolný pohled umírajícího Spasitele, zde se obnovující, býti znova výčitkou, výstrahou a vyzváním k obratu? Velmi mnoho nevěrců skutečně v Limpias našlo opět svého Boha. Ale že ani makavé zázraky obrácení nezajišťují, dokazují Lourdy v polopohanské Francii.

Zajímavou drobnost uvádí prof. Dr. v. Kleist ve spisku o událostech limpiaských. Přišel se podívat také radikální novinář a vypravoval pak svému příteli o svém ohromujícím dojmu z pohledu Kristova, jenž jej sledoval, kamkoli v kostele popošel. Do novin dal o své cestě zprávu, plnou posměchu a rouhání. Když překvapený přítel na tuto nesrovnalost poukázal, pošeptal mu: „Co mám dělat?.. Proklatá peseta!“

Ani přirozeně ani theologicky nelze ještě určitého úsudku pronésti. Ale úkazy jsou zcela přesně zjištěny a všeliká machinace vyloučena. Jsou li to skutečné zázraky a jakému účelu by v tom případě sloužiti měly, zjištěno není. V každém případě však víme, že nemáme tu činiti s nějakou bigotní lehkověrností, a podle toho můžeme příště aspoň odhadnouti posměšné poznámky novin, které bez toho na Španělsku zdravého místa nenechají.

*

Na schůzi župních vzdělavatelů sokolských (31. ř. v Praze) jednáno též o poměru Sokolstva (k socialismu a) k náboženství. Podle návrhu prof. P. a učitele T. přijat projev, který bude uvážen v prosincové schůzi Č. obce sokolské, totiž „Sokolstvo se vyslovuje pro zásadní pokrokové řešení otázky náboženské, a to v dohledné době odlukou církve od státu, neboť vidí v tom nikoliv ohrožení, nýbrž prostředek ke zvroucnění citu náboženského a cestu k obrodě náboženskomravní. Otázkou výchovy v důsledku tohoto usnesení, jakož i dalšími otázkami plynoucími z poměru Sokolstva k náboženství vůbec nechť se podrobně zabývá anketa k tomu účelu svolaná“.

Projev to aspoň ve slovech slušný, od obvyklého spílání odlišný. Ačkoli mluví o církvi a náboženství vůbec, podle daných okolností možno tu rozuměti jen katolictví neb aspoň hlavně katolictví.

Proti tomu se Sokol jinými úředními projevy prohlásil docela určitě, někdy i hodně hrubě. Víme tedy, s kým nám jednati jest a jak již a priori asi odhadovati jeho návrhy.

Pozoruhodno jest, že Sokol, tak široce rozvětvená a snad i pevně zorganisovaná společnost, má zájem o zvroucnění náboženského citu a že ukládá anketě probrati poměr Sokolstva k náboženství. Není mu tedy náboženství věcí soukromou? Možná, že anketa řekne: ano, je, a pak bude ten poměr zkrátka a dobře „vyřešen", totiž na papíře, kdežto ve skutečnosti bude jak bylo dosud: někteří Sokoli zůstanou náboženskými, jiní budou lhostejni a jiní nepřateli katolictví. Pakli by však anketa stanovila také nějaké zásady o poměru Sokolstva jako společnosti k náboženství, měli bychom tu doklad, že ani společnosti není náboženství lhostejno. A jakmile to, jsme zase tam, kde jsme byli, že totiž ani společnosti státní nemůže náboženství býti lhostejno, ba státní tím méně, jelikož Sokolstvo a každá jemu podobná společnost jest jaksi soukromá a dobrovolná, kdežto stát je společností veřejnou, obecnou a nutnou, závaznou, který právě proto jest povinen býti práv svým příslušníkům.

Nebude se snad ani každému Sokolu, který trochu má schopnost a možnost i chuť přemýšleti o náboženství, zamlouvati, že má o něm rokovati a rozhodovati anketa, jakoby šlo o to, má-li na př. býti zaveden nějaký nový stejnokroj nebo prostocvik a pod. Necítí pánové, že již tento způsob, o věci tak vysostně životní, do zájmů jednotlivce i společnosti tak hluboce zasahující, pojednávati parlamentně, a to ještě snad v nejméně chvalné podobě parlamentismu, jest věci trochu nepřiměřený? Nebojí se, že právě tímto zevnějškovým rozhodováním bude znásilněna vroucnost niterná, u náboženství podstatná, jížto všem členům Sokolstva jistě upírati nelze?

Ale víme, že většině nejde o to, uvědomiti si a stanoviti jaksi metafysický poměr mezi společností a náboženstvím, z čehož by plynuly také závazné duchovní důsledky, nýbrž asi pouze o to, má-li se Sokol na náboženství svých členů a tedy také na církve, k nimž oni patří, vůbec ohlížeti. Jde tedy asi o jakýsi čistě zevnější, officielní modus vivendi.

A tu beze vší věštecké osobivosti možno obojí stranu, nepřátelskou i přátelskou, ať si mluví kdo chce co chce, ujistiti, že odluka, pokrok a jak ještě ty výrazy všechny znějí, znamenají do dohledné doby nepřátelství těch, již se od církve chtějí odloučiti, tedy u „státu", t. j. vládnoucích zatím živlů, nepřátelství k církvi a náboženství.

Nemluvme pořád o Americe, kterou beztoho příliš málo známe a která nám v duchovních věcech jistě vzorem býti nemůže a nesmí; mluvme o Evropě, o Čechách! (Srv. str. 661.)

Kdosi kdesi prohodil, že odluka povede ke zvroucnění náboženského citu, a teď se to papouškuje. U lidí nábožensky založených ten cit zvniterní potud, že citíce nesprávnost veřejného zanedbávání a bezpochyby i urážení náboženských požadavků, přilnou k nim tím upřímněji. Avšak bude li u nich také vždy možnost, k nim se vroucněji hlásiti, tedy podle vniterné pravdy žíti, jest víc než pochybno podle toho, jak už nyní se Sokolstvo neb učitelstvo chová ke svým

příslušníkům, kteří ke svému náboženství ukazují ne právě nějakou vroucnost, nýbrž jen obyčejnou slušnost.

Příkladeček: na pražském „hradě" se konává božítělový průvod. Tamější páni zavrhují transsubstanciaci i církevní průvody. Právě když se onen theoforický průvod ubírá mimo „hrad", mají tam — zajisté s vědomím nadceremoniáře (t. č. žida, ač ti v takových případech bývají taktnější než mnozí křesťané) — zedníci a nádeníci nejpilněji, třeba snad ani ne v práci ale v „markýrování" práce a v ukazování — odluky!

Náboženství ovšem obstojí bez průvodů, obstojí i bez zasvěcených svátků, ano i bez nedělí atd. Avšak co to znamená, ne pro náboženství, ale pro svobodu a povahu člověka, žíti stále v takovém omezování volného, nikomu neubližujícího projevu, v takovém zatlačování nejživotnějšího přesvědčení a citu do nitra, ve stálém otroctví protináboženského nátlaku, ve stálém mučenictví rozporu nitra a násilnického okolí, měl by si představiti aspoň ten, kdo o takových věcech dovede trochu mysliti. Ještě nejmenší je to, čím pohrozil p. Habermann (nebo kdo to byl), že každý katolík bude žebrákem, anebo jak týž p. Habermann v ministerských poradách panu Dru E. Benešovi dodával proti „Římu" kuráže: „Ale mázni ho! Jen ho maž!" — ale již i to je dosť — neřkuli postoupí-li se pak dále.

Pravil jsem: povahy nábožensky založené. Takovou jest konečně každá, ale ne stejnou měrou a ne stejným způsobem. Nuže jako nutno vzdělávati a vychovávati povahu vůbec, tak je to i s povahou náboženskou. Co se z nadání, z vlohy člověkovy vyvine samo sebou, bez příkladu, bez vedení, toho jest ukrutně málo; to přece právě ex offo vychovatelé, byť i přísahali také na Rousseaua, by měli věděti — vždyť skákati je člověku velmi přirozeno, a přece Sokoli v tom cvičí.

I náboženskou vlohu tedy třeba pěstovati.

Náboženství jest pak i zájmem společenským. Jak možno tento zájem pěstovati ve společnosti, která se zásadně staví proti němu anebo v nejlepším případě, u nás ostatně ještě na dlouho nemyslitelném, se k náboženství obrací zády?

Možná a pravděpodobná námitka, že máme pořád na mysli náboženství naše, katolické, kterému se ovšem vyhlašuje boj, ale prý jenom v zájmu náboženství pravého, lepšího, pokrokového, čistého — námitka ta zavedla by nás daleko, kdybychom její jalovost měli do podrobna ukazovati. Neníť konečně záměrem těchto řádků přesvědčovati nevěrce, nýbrž naznačiti raději n a š i m l i d e m, jak bezmyšlenkově kolikrát přijímají danajský dar odluky, totiž protináboženského boje, zabalený v méně vyzývavou roušku zmíněných frasí.

Mluvilo se též o taktice v tomto boji: lépe prý naproti jejich výstředním požadavkům něco povoliti, aby nejpichlavější hroty byly aspoň vůči méně výstředním stranám, které o odluce budou spolu rozhodovati, pozuráženy. Je pravda, že lupičem napadený, nemůže-li se ubrániti, nabízí napřed peníze atd., aby uhájil život; že ne vždy s dobrým výsledkem, víme.

Zde jest něco podobného, ačkoli zase něco zcela různého. Především „stát“ jsme také my! a kdo se v otázkách poměru církve a státu nedovede jako na př. čeští professoři „církevního práva“ povznésti nad hledisko koňského handlíře, přezírá okolnost velice důležitou.

Nazvali jsme minule nedočkavým nadbíháním počínání našich lidí, vydávajících se tak ochotně ve veřejné vyjednávání s těmi, již ještě nedočkavěji naléhají na odluku. Nezdůrazňujeme již ani toho, že theoreticky odluka církví několikrát určitě odsouzena, což každému katolíku jest jako zásadou, a s popírači zásad se nedisputuje!

Vždyť oni skutečně ani nedisputují, ale prostě diktují: Odluka bude, církev bude jako soukromý spolek, její budovy a co vůbec měla, bude majetkem státním, náboženské svátky se zruší, vyučování náboženství se ze škol vyloučí atd. Nikde nikdy nikdo z nich veřejně neřekl, že by rád slyšel, co my o tom soudíme, jak my si novou úpravu poměrů, nyní ovšem potřebnou, představujeme, že by se jako měla veřejně protříbiti. Všude odluka nově zavedená zavedena od nepřátel náboženství a k náboženství nepřátelsky. Ani u nás úsilí to jiné značky nenese. Jaký tedy smysl má stavěti se ve vlastní bezradnosti a zbabělosti na stanovisko nepřítelovo a s krkem nabízeti mu i nůž? A uváděti takto širší obecenstvo, které dosahu otázek těch vystihnouti nedovede, rovněž v bezradnost a zmatek?

Pisatelé sami nevědí, proč vlastně má odluka nastati, a aby nebyli nuceni prostě říci, že „většina“ ji chce, oháněji se i zobecnělou pitomostí, t. ř. odrakouštěním. Čtenáři pak mimovolně jsou vedeni ke stanovisku proticírkevnímu, jakoby přátelská spojitost mezi státem a církví byla něco zlého, co třeba odstraniti. Čiperný redaktor ovšem si umí poraditi: předešle svým článkům o odluce poznámku, že se s nimi neztotožňuje. Klerikální vlk se nasytil (ač-li vůbec po tom soustě ohňapl), a pokrokářská koza zůstala celá.

Jak málo drobečková politika taková získává, vidíme na př. u občanského sňatku. Účelům „státním“ by docela stačil t. ř. fakultativní, s nímž církev nic nechce míti. Ale ne! Církev má se vzdáti své nauky a uznati konkubinát za manželství.

Hle jejich a naši důslednost, zásadnost! Není sice odluka totožná se zásadou, že náboženství jest věcí soukromou, ale je s ní příbuzna. A jak věci u nás jsou, neubude odlukou domácích půtek, jelikož jejím zastancům nejde o klidnou nevšímavost jedněch ke druhým, nýbrž o potlačení našeho náboženství. To jejich „zvroucnělé náboženství“, o kterém Sokol v hoře jmenovaném projevu mluví, jest prostě pokrytectví.

Ale o odluku se s Římem vyjednává! Ano, vyjednává-li se, pak zajisté Řím nenadbíhá malováním odlukových strak na vrbě, nýbrž stoje na zásadní půdě přátelského soužití snaží se, pokud může, se své strany zmírniti nesnáze, jež by státní správě obvyklé požadavky mohly způsobiti u stran zásadně nepřátelských, snaží se v soulad uvésti obapolné povinnosti a práva.

Nejsme přately tajné diplomatie, která dosud náš stát řídí. Ale

podle dosavadních zkušeností ještě méně můžeme se přáteliti s výrobou zákonů, jak ji dosud prováděl náš parlament, i ve věcech obecnému úsudku daleko přístupnějších nežli jsou v poměru církve a státu kde se hlásí i tolik otázek hospodářských i správních: církevní majetek, patronát, obsazování míst, udržování budov, vedení matrik, vyučování atd. Zastanci odluky všechno to řeší hravě jako staří šandáři: sebere se! A bohužel mnozí naivní našinci nechají se touto domnělou „čistou" opíjet a blouzní o zlatém věku „odloučení" církve, zapomínajíce na to, že církev nebyla Panem založena na to, aby se odlučovala, nýbrž aby svět pronikala! Protivníci to lépe tuší a proto usilují o odluku!

Dost možná, že se jí neubráníme. Kdož pak dnes ví, co bude zítra? Konečné možno odluku rozuměti všelicos — zde šlo jen o to, co nám jest nepřípustno a co jenom násilím nám může býti vnuceno: na tom stojíme, aby obecenstvo našimi novinami s tímto násilím nebylo smiřováno, aby pak z uspání toho se neprobudilo teprv až bude pozdě.

Jinak opakujeme, co jsme řekli hned v začátcích: nepřivolávati rozluky, ale ani se jí nebáti, kdyby nám byla vnucena! Škody budou na obou stranách. Ale s hlediska protivníků řečeno: veliká církev spíš nějaké škody snese než malý stát. Nebyli to malí panovníci ani státníci, kteří si především náboženské jednoty neb aspoň pokoje ve svých říších hleděli, a to v státním zájmu; i možno když ne odpustiti, aspoň pochopiti, proč za tím účelem i k násilí sahali, aby odboj potlačili — jak u pohanů, tak u křesťanů.

Se stanoviska našeho bylo by ovšem litovati škody každé, ať u církve, ať u státu. Ale právě proto třeba z takových bojů důrazně zrazovati. My jich nezačínáme, nebudeme tedy ze škod odpovídati my. Jest litovati, že se zvláště v „nadvlasteneckých" Čechách mezi kněžími našlo tolik neprozíravých lidí, kteří pro takové lappalie rozpoutali náboženské boje a tisíce duší pohoršili. Tu trochu češtiny a manželského „štěstí" vlast náramně draho platí! Ale i o nich platí, že veliká církev katolická spíše ztráty nahradí než malá církev v Čechách, kterou prý chtějí zreformovat, tedy lepší učinit — jen krátkozraká vláda zapomněla, že všelikě různice seslabují stát.

Jest přirozeno, že úprava poměrů mezi církví a státem, i kdyby na vládní straně byla dobrá vůle — min. Beneš prý si učinil heslem vynutiti na „Římě" co nejvíc (ale pro koho?) — neobejde se bez obtíží. Ale státu by bylo nejzdravější, kdyby se různé názory střetly — třeba sebe prudčeji — pouze v síni diplomatické a tam se také vytříbily, ne aby se vybily na veřejnosti. Professorské a advokátské kapacity, které sejete volnomyšlenkářský vítr, nezapomínejte, že bouři sklidí stát, a máte-li jej tak rádi, jak jistíte, tedy mu přejte pokoje a nerozdmýchávejte rozbrojů v něm — aspoň vy ne, elita intelligence!

*

Třetí relace o stavu diecese brněnské. (O.) Pietatis, quae in populo viget, signum certe quoque esse videtur, quod fideles ubique fere in dioecesi libenter contribuant ad restaurandas et exornandas ecclesias parochiales et ad comparandas vestes sacras ac uberiorem et nitidiorem sacram suppellectilem. Testantur pariter pro bono fidelium sensu solers cura, quae levamini infirmorum ac pauperum impenditur, nec non sedulitas, qua diversis institutis piis oblata stipe succurrunt. In laudem fidelium afferre insuper praesumo, quod, et quidem praeprimis recentioribus annis, ad fovendam pietatem et lucrandas indulgentias pro valde multis ecclesiis stationes viae crucis seu calvariae comparatae et pulchrae cruces, imagines sive statuae B. V. Mariae aut aliorum sanctorum in plateis et viis publicis erectae fuerint, quodque valde multae etiam missarum et anniversariorum fundationes quotannis semper fiant.

Acatholici multi in dioecesi reperiuntur, tum helveticae tum augustanae confessionis, qui inter catholicos permixtim habitant. Curo autem praecipue, ut ejusmodi parochiis, in quibus heterodoxi etiam degunt, sacerdotes praesint, qui doctrina, pietate et fervore pluris excellunt, quique proinde de acatholicis ad fidem convertendis nil negligunt, quod officium pastorale postulat, caritas suadet et prudentia admittit; quique vero ad amovendum perversionis periculum fideles ipsos etiam in fidei articulis praesertim apud heterodoxos controversis omni adhibita diligentia instruunt. Nullus labitur annus, quin multi acatholicorum — quotannis circiter quinquaginta et ultra — in sinum verae ecclesiae reducantur, praemissa diligenti eorum in fidei articulis institutione et diligenti examine de sinceritate causarum moventium, deque morum ac vitae integritate. Si vero, prout in tanta temporum perturbatione ac iniquitate mirum sane non est, ut ut rarius accidat, ut unus alterve ad partes acatholicorum transeat, ejusmodi de regula respectu humano causisque haud honestis moventur et fere semper tales sunt, qui prius jam moribus defecerint et vitam duxerint catholico nomini adversantem, ita ut acatholici profecto non habeant, unde de ejusmodi acquisitione glorientur.

Cum acatholici tam multis in locis per dioecesim et in aliquibus sat copiosi vivant, accidit, ut matrimonia mixta etiam contrahantur, quamvis non praetermittant parochi eorumque cooperatores serio monere et adhortari fideles, ut eos avertant a nuptiarum foedere cum acatholicis conjungendo. Facultate vero dispensandi nimirum super impedimento cultus disparis, a Sanctitate Tua clementissime mihi concessa utor solummodo in casibus urgentis necessitatis, si nuptiae absque majoris mali scandalique periculo in religionis perniciem interverti omnino non possint; et tunc solum hac facultate utor, si omnino cautum est conditionibus ab ecclesia praescriptis, praesertim de amovendo a catholico conjuge perversionis periculo, de conversione partis acatholicae ab illa pro viribus curanda ac de universa prole utriusque sexus nata aut nascitura in catholicae religionis sanctitate omnino educanda; et si

demum constat, nupturientes nec ante nec post contractum coram catholico parocho matrimonium pastorem acatholicum fore adituros.

II. Cum juventus tam scholastica quam adultior in catechesibus non minus ac populus fidelis in concionibus et exhortationibus publicis in fidei salutiferae doctrinis ac morum praeceptis rite informetur, vix aliqui quoad fidem, cultum divinum et virtutis exercitium abusus nocivi reperiuntur; nullaque consuetudo prava invaluisse dignoscitur, quae consilio et s. Sedis apostolicae adjutorio indigeat.

§ IX. De postulatis.

Praeter gratiam divinam, quae mihi meisque in vinea Domini collaboratoribus potenter assistat et nobiscum jugiter laboret, inpraesentiarum non habeo, quid specialiter qua postulatum ad sanctam Sedem apostolicam deferam. Id solum enixis precibus efflagito, ut Sanctitas Tua hanc humillimam relationem paterno cum affectu excipere ac benevole et clementer lustrare non degignetur. Adjuvante gratia divina voluntatem promptam ac paratam semper teneo ad ecclesiae ac religionis commoda. Ut autem ea omnia, quae officii mei sunt, rite explere ac peragere possim ac valeam, a Te sanctissione Domine ac Pater, robur coeleste humillime expeto, quod apostolica ac paterna benedictio Tua valet impertire. Sit haec benedictio largiter effluens, ut me, clerum ac fideles mihi concreditos irriget et perfundat, ut infirmitatem sublevet, operam et laborem foecundet.

Affirmare audeo, quod una mecum clerus ac populus fidelis pro Sanctitatis Tuae pretiosissima salute, diuturna incolumitate et longaevo ac fortunatissimo regimine ardentissimas preces quotidie fundere non praetermittat.

Ad exosculationem sacrorum pedum humillime me prosternens, emorior

Sanctitatis Tuae.

Brunae Morav. feria III. Pent. die 11. Junii 1867.

Ad exemplar, quod s. Congrg. Concilii porrigitur, in fine addenda est haec clausula:

Praesentem relationem de statu ecclesiae Brunensis in Moravia, curae meae concreditae, quam Sanctissimo Domino nostro Pio P. P. IX ex constitutione f. r. Sixti V. sub hodierno per nuntium a me delegatum humillime substernendam transmisi, simul etiam in hacce copia cum originali de verbo ad verbum correspondente sacrae Congregationi Patrum ss. Concilii Trid. Interpretum per memoratum nuntium summa cum veneratione exhiberi curo.

Brunae Moravorum die 11. Junii 1867. *Dr. Jos. Samscur.*

Vědecký a umělecký.

Známý methodik dějepisu E. Bernheim vydal r. 1918 prvý díl svého spisu Mittelalterliche Zeitanschauungen in ihrem Einfluß auf Politik und Geschichtschreibung (Tüb. 236 str., 7 M.) V tomto povšechném a jaksi úvodním svazku pojednává o Zeitanschauungen, z nichž jako pro dějinný vývoj středověku rozhodné vytýká ideje augustinské: antichrist a kníže pokoje, regnum a sacerdotium. Augustinovy názory, uložené zvláště v Civitas Dei, ovládaly celý tento vývoj a vysvětlují mnohé, co z neporozumění pokládáno za panstvíchtivost a sobeckou politiku. Civitas není stát v obyčejném smyslu, nýbrž společenství vůbec. Jest civitas Dei a c. diaboli, pozemská církev jest c. permixta, ze zbožných i bezbožných. Rozhoduje vniterné smýšlení. Zcela neprávem se A—ovi připisují výroky, jakoby ctnosti pohanů byly lesklými neřestmi, a stát původu ďábelského.

Základní ctností jest humilitas, proti základní neřesti superbia, z níž vyplývá discordia a servitus, kdežto znakem vlády boží jest libertas a pax. Všechny tyto pojmy mají tedy u A—a i ve středověkých pramenech jiný, obsáhlejší význam, jakož i iustitia s obedientia platí jen se vztahem k Bohu: ani stát, který neslouží Bohu, není státem spravedlivým.

B. jedná dále o ideách eschatologických: chiliasmus je starší, realistický, Augustin vidí tisíciletou říši duchovní v církvi. Pax Dei, jež jest údělem zbožných, porušuje se odpadem od Boha, nevylučuje však spravedlivé války, třeba-li potírati bezbožnost.

Největším nedorozuměním vydán jest, jak známo, středověký poměr mezi státem a církví; B. aby pracoval jasnými, ne nynějšími pojmy, mluví raději o regnum a sacerdotium. B., ovšem nekatolík, praví, že aspoň v poslední čtvrti 2. století lze zcela jasně zjistiti obecné přesvědčení, že sv. Petr měl římské biskupství božským právem, a že je taktéž právoplatně na své nástupce přenesl. Celý život tehdejší byl náboženstvím ovládán, a tedy zcela přirozeně duchovní moci přisuzována přednost před světskou: papež pater, panovník filius — všechny pocty, které tento onomu vzdával, znamenají pouze náboženskou humilitas, která každému byla samozřejma, nikoli podřízenost právní. I Řehoř VII a Innocenc III, za nichž augustinské ideje tak velkolepě rozvinuty, mají na mysli pouze tradiční utváření primátu v plnost světové vlády, v níž by světská moc zůstala zcela samostatnou, ale náboženským duchem vedena zajišťovala svobodu. Že by stát byli odvozovali ze zlého, jest omyl. Království pak dávána v léno nikoli papeži, nýbrž sv. Petru, čímž poměr ten i zevně vyjadřován: ne vyloučení světské moci a vlády ve prospěch papežství, nýbrž proniknutí její živlem duchovním. Bonifác VIII v pověstném podobenství dvou mečů nestanovil nic nového, nýbrž uznávaný poměr jen objasnil; arciť pokročil poněkud dále, vysloviv myšlenku, že obojí moc udělena pa-

peži od Pána ve sv. Petru. Ale i pohanský stát uznává se za přirozený stupeň ke křesťanskému, tedy nepřímo též od Boha vzešlý; tím uvedeno v soustavu t. ř. přirozené právo ve smyslu Aristotelově a Ciceronově, odluka státu od církve však nikterak nevyslovena, ana teprve později se vyvinula na základě práva přirozeného a smluvního, pokud právo panovnické postaveno mimo základ náboženský.

Boj mezi caesaropapismem a královstvím papežským (Papstkönigtum), jak se říkává, nutno tedy posuzovati s toho hlediska, že byl veden na základě stejného, oběma stranami uznávaného názoru o povaze společnosti křesťanské vůbec! —

Kdo se středověkými dějinami zabývá, neobejde se bez studia spisu Bernheimova, a bude poměry tehdejší zcela jinak posuzovati než je zvykem.

*

Dvě hudební skladby objeveny a zjištěny jako díla sv. Františka ze slavného, ale i zlopověstného španělského rodu Borgia (Borža) neboli Borja (Borcha; 1510—1572). Je to mše, slohu polyfonního, palestrinského, ačkoli napsána dříve než Palestrinovy skladby přišly na veřejnost a pak oratorium, jakési Auto sacramental, složené k obřadu klariského kláštera v Candii, kde o velkonoční neděli ráno přicházel průvod k „Božímu hrobu“ a předváděl se výjev popsaný v Evangeliích, jak ženy a učeníci přišli ke hrobu Páně.

Umělecká cena těchto nerozsáhlých skladeb, zvláště oratoria, se znalci velice chválí; dvojzpěvy andělů prý místy dokonce znějí moderně, wagnersky. Není pochyby, že obě skladby dojdou obliby; jmenovitě oratorium bude možno i na jevišti provésti.

Sv. František B., který po smrti manželčině (1546) vstoupil do řádu jesuitského a stal se i jeho (3.) generálem, zůstavil jenom několik drobných spisů byv docela zaneprázdněn veřejnou činností; hudební skladby jeho vůbec nebyly uváděny, a dosud se ani jiné kromě těchto dvou nenašly.

*

m. — Při příležitosti scenického provedení Krasińského „Nebožské komedie“ v Praze bylo tu již zmíněno (Hlídka 1919, 44), s jakým proreckým jasnovidem a psychologickou pronikavostí vystihl 21letý básník budoucí vývoj evropské společnosti a zvláště obrazy sociálních bojů i revolučních hrůz. Nyní v říjnovém čísle krakovského „Przeglądu powszechného“ sleduje hlavní životopisce Krasińského, univ. prof. Dr. Jos. Kallenbach, vývoj sociálních názorů básníkových, životní i cizí vlivy a zvláště jeho úsudky a předpovědi o komunismu.

Ukazuje tu z četné současné literatury, ze spisů Lamennaisových a Chateaubriandových i z emigrantských novin, že v „Nebožské komedii“ nejde jen o nějaké horečné vise, nýbrž je to spíše „genialní projekce skutečných tehdejších myšlenkových proudů na půdě budouc-

nosti". Básník bystře předvídal a zhodnotil úlohu židů v každém společenském kvašení, k čemuž rovněž měl doklady nejen ve hnutí St. Simonském, ale i v samotné polské emigraci. Teprve přítomnost ovšem, dnešní Radkové, Tročtí atd., plně potvrzují, co tak názorně předvedl Krasiński již skoro před sto lety, právě tak jako to potvrzuje mnohdy až do podrobností celý způsob boje mezi stranou starých tradic a stranou radikálních komunistů. „Nebožská komedie", praví Dr. Kallenbach, byla velkou výstrahou pro celou Evropu, ale přešla skoro bez povšimnutí. Teprve za několik let potom, při blescích revolučního požáru r. 1848 a ještě výrazněji za 35 let po vyjití „Nebožské" na příkladech pařížské komuny ukázal se význam tohoto silného díla. A každé nové pokolení vždy lépe rozumělo „Nebožské", jež pronikala do svědomí, obnažovala hříchy společenských nesrovnalostí a ukazovala cestu k jediné záchraně lidstva: návrat ke Kristu.

Co tady mladý básník jenom naznačil, rozvíjel pak úsilně v pozdější době, zvláště v nepokojných letech čtyřicátých. Je mnohdy až s podivem, jak jasně viděl důsledky hlásaných tehdy idei, zvlášě nebezpečí zásad komunistických, a jak předvídal vzdálený vývoj poměrů v Rusku. Věnoval tomu celou básnickou skladbu „Dnešní den", hovoří o tom skoro neustále ve svých listech, píše veřejné výzvy a memoranda (na př. papeži Piu IX, Napoleonu III, Lamartinovi, Montalembertovi a j.) a chystá se konečně sám k ozbrojené akci . . .

Zná jen dva nepřátele lidské společnosti, jež třeba zničit: a b s o l u t i s t i c k o u v l á d u a k o m u n i s m u s. Píše na př. příteli filosofu Cieszkowskému: „I králům i komunistům jde o totéž — o vládu nad zezvířečtělým rodem lidským. První říkají: nic na zemi, všechno v nebi! což jim znamená: na zemi nech se bíti knutou bez míry. Druzí vřeští: Nic v nebi, všechno na zemi! což znamená: řež druhé, pal, sekej, vraždi bez míry. Víš, já bych na jednom kolu pověsil prvni, na druhém druhé, a uprostřed zjevil by se ukřižovaný Kristus — mezi dvěma lotry . . ." „Chlopy třeba osamostatnit, aby se stali lidmi, a zachovati nad nimi vliv politický, aby nepřestali býti Poláky. Na rozřešení této hádanky, strašnější než všechny sfinxové, záleží naše budoucnost . . ."

V básni „Dnešní den" dokazuje, že rozvratné theorie společenské vyšly „z pruských krajů", z filosofických vývodů Heglových, že není Boha ani nesmrtelnosti, a výsledkem jejich že nemůže býti nic jiného než krutý despotismus.

Je zřejmě komunismus tyranií.
Otroctví takového nepoznali
ti, které Turek nebo Číňan hněte.
Před tváří komunismu teprv bude
ve společnosti každý člověk — ničím.
Vlastnictví mizí — vlasy tvé, tvá kůže
ne tvoje jsou, však státu — toť je diktatura! . . .
Ti vyvlastnění všichni v jedné chvíli
jak lví se budou — uvidíte — bít!

Pro massy vynalezne se jakýsi druh carství, povznese se Moskva, „a takovou Moskvou srazíš Moskala . . . Peklem na peklo!“ „Přijdou dni“, předpovídá podobně básník v listě filosofu Trentowskému (1848), „kdy pro poučení a výstrahu budoucích věků a pro potrestání minulých povstane (v Rusku) *červená republika* a nabude takové převahy, že podlý německý rod zatouží po knutě moskevské, bude se k ní modliti a volati: Ano, nyní přijdi spasiteli můj! A přijde knuta a padnou na kolena před ní k smrti zmučení a bratrovražednými boji znavení lidé. A v onen čas sestoupí soud veliký, svatý, soud Boha věčného proti Moskvě. Ve chvíli vítězství knuta praskne. Červení zničí — krále a knížátka, knuta — červené, Bůh a Polska — knutu . . .“

A jak podivuhodně vystihuje *dnešní vniterný rozvrat* lidských duší! „Cítím kvap přicházejících bouří, vpíjím se nervy v nedaleká jitra a přejímám veškeren jejich jed. Budou šíleti jedni i druzí. Moskva a červené republiky budou se navzájem pronásledovat, plodit se navzájem a navzájem vyhlazovat.[1]) Samy moci nebeské budou podle předpovědi Kristovy otřeseny. Čím jsou ony v každém z nás? Naše moci nebeské, toť víra v Prozřetelnost boží, toť láska k bližním, vlasti, lidstvu, toť ctnost, poctivost, odvaha, čest. Stane se, že všichni ti andělé svědomí lidského náhle odletí od mnoha svědomí . . . Mnozí budou pochybovati o Bohu, o národě a vlasti, mnozí o vlastní nesmrtelnosti . . . Tak moci nebeské otřesou se v každém člověku, a kdo jich neudrží, bude páchati zločiny a násilí, neboť si dokáže logicky nebo mysticky, že nastala doba zločinu a že zlo stalo se dobrem . . .“

Pro těchto obav obrátil se Krasiński s memorandem na papeže Pia IX, jehož varoval před katastrofou r. 1848. Mluví tu o úkolu papežství ve světě, o povinnosti iniciativy ve věcech všeobecné spravedlivosti a znovu předpovídá nebezpečí evropské anarchie, jaké hrozí z „bezbožných snů východního barbarství“: „Ukáže se na obzoru prapor moskevský, poroste, přiblíží se, a v Evropě lidé, *poskvrnění krví svých bratří*, budou velebiti to heslo asiatské idey uprostřed rozvalin, jež sami způsobí, až je uchvátí šílenství Kainovo a zezvířečtění Nabuchodonosorovo“. A na konci memoranda útočí básník na papeže, zaklínaje ho: „Ve jménu pokolení lidského, ohroženého Ruskem ve svém pokroku, smiluj se nad námi! Ve jménu lidstva, *ohroženého komunismem ve svých tradicích*, smiluj se nad námi!“

Papež ovšem za krátko sám musil prchati před revolucí z Říma a v několika letech zemřel i básník, nedočkav se splnění svých obav a utěšuje se nadějí, že po všech bouřích přece jen na světě zvítězí spravedlivost boží. „*Věř pouze v slovo a v příklad Kristův!*“ píše několik měsíců před smrtí ve své duchovní závěti.

*

[1]) Denikin, Kolčak, Judenič — a Lenin s Trockým!

m. — V „Jevišti“ vybízí spisovatel Karel Engelmüller, aby se využilo dnešních neobyčejně příznivých poměrů divadelních ve prospěch takových českých her, jež byly svého času neprávem zapomenuty. Dnes pokladny nestačí požadavkům diváků a hlediště plní se samo sebou, ať se hraje cokoliv. Obecenstvo lační po divadle a odbíhá od denně vyprodaných pokladen k biografům a kabaretům, i hrnulo by se třeba do cirkusu a zvěřince, kdyby tu právě jaký byl. V divadelním archivu odpočívají starší hry, jež přešly jevištěm často za nejnepříznivějších poměrů, jejichž národní či ideová podstata, poetické bohatství, formální i technické přednosti mají stálý nárok na uznání a život a jejichž tvůrčí podněty jsou schopny podstoupiti nový a snad šťastnější zápas o úspěch a výboj: za jiných okolností a předpokladů našly by možná teprve žádoucí ohlas i náladu.

Spisovatel uvádí celou řadu takových her, jež kdysi po několika reprisách byly odstaveny a jež by snad dnešní mladší generaci byly pravým objevem, na př. Zeyerova Doňa Sanča, Sulamit nebo Neklan, Vrchlického Soud lásky nebo Hippodamie, Bezděchův Goertz, Jeřabkův Syn člověka a j. v.

*

m. — Herec a spisovatel Boh. Benoni prozrazuje ve své „Nové knize dojmů a vzpomínek“, že Adámkově „Salomeně“ byla přiřčena vítězná cena v soutěži Národního divadla pouze proto, že porota rukopis Adámkův měla za rukopis — Svatopluka Čecha...

*

m. — Vincenc Červinka v řadě článků „Z české Ameriky“, uveřejňovaných v pražské „Cestě“, píše v čísle ze 16. října také o českém knězi vlastenci a spisovateli Janu Štěpánu Brožovi, duch. správci v Oblaze, který zemřel minulého roku. Oznamuje, že v pozůstalosti P. Brože zůstala pěkná knihovna a mnoho literárních prácí v rukopisech. Něco bylo připraveno do tisku, většina bohužel nedokončena. Mezi jeho přáteli z Čechů amerických vznikla myšlenka, poříditi zesnulému důstojný náhrobek, na nějž se sešlo hodně přes 1000 dolarů. Nyní však nabyl převahy úmysl, zříditi J. Š. Brožovi pomník trvanlivější a důstojnější: dát schopným literátem prohlédnouti rukopisnou pozůstalost a vydati z ní všecko, co vydání zaslouží. Tak budou vydány především „Dějiny Čechů v Nebrasce“, objemný spis, o němž zesnulý pracoval mnoho let a který — dle V. Červinky — pro dějiny českých Američanů bude míti značný význam jako monografie přímo základní: byla Nebraska první ze západních států Unie, kde se hojně a pravidelně usazovali čeští farmáři (většinou z jižních Čech) a dobyli si tu přičinlivostí a energií zvučného jména.

Několik svérázných básní J. Š. Brože uveřejnila před časem také „Archa“.

*

m. — Není již pochyby, že v naší literatuře rodí se — zatím pod patronancí K. St. Neumanna — nová literární moderna, jejíž stoupenci rozbíhají se z „Kmene" již také do „kapitalistických" podniků časopiseckých a zakládají i své vlastní umělecké listy. Jejich básnické pokusy nesou se většinou touž notou, překvapují dosti často naivností i nehoráznostmi a poskytují hodné látky humoristům i ironikům. Ale mladí básníci, zdá se, jsou odvážní hoši, nebojí se posměchu, bombardují redakce a vydávají knížku za knížkou. Při tom sami posměšně odbývají práce „starých", prohlašujíce, že razí nové cesty umění, a to nejen po stránce formální, kde ovšem panuje většinou volný „verš", ale i po stránce obsahové: nové umění vystupuje příkře proti individualismu a hlásá — socialismus.

Hlouběji pokouší se zdůvodniti podstatu nového směru a jeho odboj proti umění starému básník Josef Hora v „Kmeni" (č. 31). Ukazuje, že životní harmonie starých generací, tvůrčí síla velkých klasických umělců byla ve volném, pravidelném tepu jejich života. Ten pomalý rythmus světa, jak ho slyšíme šuměti z dávných povídek, je však už za námi. My jsme především rychlost a spěch. Kromě toho dnešnímu moderně vychovanému člověku uniká pro balast různého vědění většina skutečného, přirozeného života. Při specialisaci moderního umění vítězí technika nad vniternou tvárností, čímž tvorba umělecká stává se přístupnou už jen technickým odborníkům, a lid se svými schopnostmi krásného postřehování je z ní vylučován. V našem lidu ubývá schopnosti tvorby písňové a výtvarně ozdobnické. Tovární výrobky vnikají do lidu a činí vlastní jeho uměleckou tvorbu zbytečnou. A všude skoro nový způsob života, v němž rozhodují železné tendence výdělkářské doby, politika, boj sociální, úžasná specialisace práce, ztráta svérázu kmenového a krajinného, zamezuje téměř tvorbu, jež byla závislá na životních formách, dnes hynoucích.

Ale je nutno nahraditi lidu, oč byl ochuzen. Vrátiti mu jeho čistotu a původnost citovou, roznítiti v něm úsilí po zvýšení duševní úrovně radostnou spoluprácí na obrodě smyslu pro krásu, vyrůstající přímo z jeho duše bez prostřednictví průmyslu uměleckého, divadelního, literárního, hudebního a optického (v biografu). Jak toho však docíliti, aby umění nebylo výjimkou a módou, aby do lidu vnikla opět potřeba osobně tvořiti?

Jak vidno, dává si mladý básník otázku, jež se opakuje již od počátku naší nové literatury. Už naši buditelé upozorňovali, jak s rozvojem zvláště průmyslu mizí umělecká schopnost našeho lidu, jak lid umlkává ve svých písních i pohádkách. Proto usilovali zachrániti aspoň zbytky jeho poesie: těmito lidovými prvky mínili obroditi naši literaturu a jí působiti zase na lid.

Moderní básník nalézá však jiný lék: nutno odstraniti nejprve všechen individualismus v umění, jenž jest nejhorším zpečnějším svůdcem lidu, a pak vybojovati boj o primitivní potřeby těla, aby lid ve svém celku mohl se vzepnouti k dobývání statků duchových. Umění XIX. stol. bylo tvořeno uměle, bez

spolupráce obecenstva, jen ze sobecké duše člověka individualistického. O novém umění musí pracovati lid jako celek — umělec bude jen spoludělníkem a spolutvůrcem, jenž nechá v zapomenutí klesnout i své rodné jméno...

Tedy jakýsi návrat ke starým dobám a zjevná reakce proti individualismu, jenž se tak zvrhl v moderní poesii i filosofii. Zatím ovšem jen v theorii, neboť v praxi mladých básníků je dosud mnoho individualismu, za to té duše lidové příliš málo.

Konkretněji mluví o úkolu nové literární moderny K. St. Neumann v témže časopise. Raduje se tu, že se naplnil aspoň do jisté míry jeho sen z r. 1917. Přiznává sice, že moderna není sice dosud tak zdravá, svá a energická, jak o ní tehdy snil, ale téměř všechno, co dobrého se v naší belletrii děje, děje se na této straně a nikoli na opuštěných a (literárně) nepřátelských březích. Mládež jde skoro vesměs za jeho „tvárnými snahami". Mladí básníci jsou veselí, vtipní, odvážní: opěvají vedle svých milenek slunné dny, hlomozné ulice, věci prosté a technické, a „experimentují s jazyka darem, rozumně žijíce jeho možnosti až do krajnosti a třeba nemožnosti". „Vždyť jsme je chtěli míti zde, vždyť jsme rádi, že odhodili světobol, morbidní symbolism, pozlátkové estétství a že, když už se opičejí, aspoň to nezavání pačulím a levandulí dědečků".

Ale p. Neumannovi, jenž, jak známo, stal se jedním z vůdců našich komunistů, omrzelo se již asi také toto „opičení", ve svém jádře ještě snadnější než ono symbolistické. Proto volá svou literární mladež také na nové cesty. Dnešní doba sociální revoluce je dle něho vhodná k tomu, aby i naše nejmladší moderna pokusila se rozbíti začarovaný kruh, v němž vězí literární umění, jsouc nejčastěji jen krásnou hrou pro útěchu hloučku literárních interessentů, a aby snažila se naplniti svá díla jasností a výživnými látkami, „uchopitelnými širším lidem uvědomělých dělníků, zemědělců a vojáků a jim užitečnými". Básníci musí se rozpomněti na problemy své doby a promlouvati nikoli jen k jednotlivcům a kavárnám, nýbrž především k pracujícímu lidu, neboť jde také o jejich budoucnost, aby nebyli jednou zapomenuti...

Své radě dodává p. Neumann hned důrazu energickým skutkem: prohlašuje, že přestane mladým básníkům tisknouti verše, pokud nebudou „tvárně jasny a srozumitelny každému průměrnému čtenáři" a pokud „vědomě a přímo svým obsahem nepřihlásí se ideově k socialistickému světu a k sociální revoluci".

Ejhle, konce bývalého dekadenta: úzká politická tendence! A při tom předem ví, že tato tendence ubije umění. „Víme, co bude následovati: budeme zaplaveni rýmovačkami, oslepeni máváním rudými prapory a rudými máky, básně stanou se v Kmeni bezpochyby řídkým hostem. Nevadí", jen když mladí básníci postaví se ve službu revoluce a komunismu — podle osvědčeného vzoru v Německu a v Rusku. Vždyť jde o jejich budoucnost...

Po různých menších pokusech založili si nedávno mladí básníci nový umělecký měsíčník „Orfeus", jehož redaktorem pro část literární jest básník L. Vladyka, pro část obrazovou K. Teige. V úvodě píší, že sice jejich měsíčník nemá politických tendencí, že však přinese příspěvky i výslovně tendenční, „protože zájem umění je těsně sepjat s veškerým děním přítomného života". Takovou tendenční, komunistickou básní jest hned úvodní „Západ a východ" od Jos. Hory. Ze starších jsou tu zastoupeni Kar. Čapek a Dr. Nebeský, obrazy Kubišta, Špála, Süss a Teige. Ani duch tohoto časopisu neukazuje dosud, že by nové umění vyrůstalo z lidu — totiž z našeho českého lidu. A ještě více jest jisto, že lid dlouho ještě nebude míti pro ty podivnosti smyslu...

*

České obrazoborectví řádí dále. „Signál daný skácením marianského sloupu na Staroměstském náměstí (8. listop. 1918), nemá parallely v XIX. století. Od počátku roku 1919 zničeno tak na tisíce znaků, soch, sloupů, Božích muk, v některých okresech středních Čech dokonce soustavně a plánovitě". Tak píše Styl (1920, 6, 7), připomínaje také hledisko historické, k němuž rozhodující ulice se ovšem nepovznese, a dle něhož se dříve putovalo „za českou slávou" (český lev dosud na vratislavské radnici, české památky po Německu a Italii). Praví dále, že odklizením některých pomníků (na př. onoho marianského nebo Radeckého na Malé straně, císaře Františka na nábřeží a j.) porušena celková rovnováha situační, která ona místa činila esthetickému nazírani památnými. Tak si „národ" jako v bouřích husitských sám svou zemi ochuzuje o bohatství druhu nejušlechtilejšího. Že je něčím nahradí, může čekati, kdo chce.

O pomnících Josefa II jsme již mluvili jindy; teď prý poškozen i jeho oráč u Slavikovic na Moravě. Nepomohlo Josefu II ani to, že — podle slov p. gener. inspektora Machara k vojsku — „vystupoval proti pověrám, poutím, zázrakům a jiným přežitkům středověkým" (snad na př. češtině?)

Nám v této věci s jiné stránky, co do pomníků náboženských, více postiženým musí toto býti lhostejno. Avšak co si tenhle „národ" ve jménu svobody zničí, nebude národ míti!

Styl podotýká, že „je možno správným vedením docíliti přirozeného citu pro zbytky minulosti a úcty k veřejnému majetku". Ale kdo to správné vedení má převzíti? Učitelstvo vyhazuje náboženské znaky ze škol (zastavujeme se jen u této stránky), a tu jest u chápavé mládeže na snadě associace: když ne na zdi, proč v poli, na náměstí atd?! Pouhou esthetikou a historismem se tu málo pořídí.

Pražský Manes po vandalském zničení vzácného morového (!) sloupu ve Slaném vydal provolání k veřejnosti, „jímž burcoval svědomí těch, kteří nemají oči podlité krví vášně a zaslepené mlhou nenávisti". Osud jeho byl jako jiných: všimli si ho a šetřiti ho budou ti, kteří ho vůbec nepotřebovali, ostatní se řídí hlasem „svobody"

dál. A v kterýchsi novinách bylo, že noviny kromě klerikálních ho vůbec ani neuveřejnily.

Styl v č 6/7 podává několik obrazů zničených památek, „které vystihují v celé nahotě nekulturní činy českých republikánů“.

Zmiňuje se také o prapodivném postupu „hradu“ proti stavebním závodům svatovítského velechrámu; přičítá jej „osobnímu tažení“ proti staviteli chrámu, arch. Kamillu Hilbertovi.

*

jk. — Poznámky knihopisné. Známý italský modernista Romolo Murri vydal ve Florencii u Battistelliho Dalla Democrazia cristiana al Partito Popolare Italiano (1920), kde líčí počátky hnutí modernistického a křesťanské demokracie v Italii, její další rozvoj v kulturním a socialním životě italských katolíků. Líčení jest velmi živé a zajímavé, ježto Murri před svým odpadem byl nejdůležitější dramatis persona. První kapitolu knihy tvoří svéživotopisná data Jiřího Tyrella, jimiž se řeší otázka: Che cosa fu il modernismo. Podle Murriho záleží zásluha modernismu v tom, že vyvolal v katolicismu otázku autonomie ducha, že hledal v historických formách náboženství, zvláště v křesťanství, prvky a praehistorii nového životního náboženství budoucnosti. V další kapitole: Democrazia cristiana in Italia líčí, kterak demokratické hnutí křesťanské stalo se semeništěm všech význačných proudů kulturních a socialních, jež dnes Italii ovládají. Ve 3. a 4. kapitole pojednává o dvou vynikajících mužích katolického hnutí univ. prof. Jos. Toniolovi a Don Sturzovi. V posledních dvou článcích, Chiese e Cenacoli a Gesù contemporaneo, zkoumá, co jest věčného v učení Kristově a co prý pouze časného.

Camille Flammarion, známý francouzský astronom, vydal první díl trilogie, v níž chce rozřešiti záhadu smrti a dokázati další život duše. V prvé své knize La mort et son mystère. Avant la mort (Paris, 8°, str. 400. 1920) dokazuje Flammarion, že duše jest podstata oddělená od hmoty. Není mu, jako všem spiritistům, podstatou nehmotnou, nýbrž tělesem nesmírně lehounkým, jemným, kdežto tělo jest podstata hrubě hmotná, zvažitelná. Flammarion se též táže, není li snad vzduch obklopující zemi pln duší mrtvých; že prý jednou se to nalezne chemickou analysou zrovna tak, jako se nalezl ve vzduchu neon, argon atd. Že taková nauka není spiritualism, jak to nazývá Flammarion, nýbrž čirý spiritism, jest jasno.

Týmž problemem, ale se stanoviska positivní vědy se zabývá též L. De Bellis, Umanità, Spiritualità, Immortalità. Siena (Tip. Cooperativa) 1920.

Paedagogické problemy řeší knihy: S. Mazzilli, Mazzini e Gioberti, apostoli dell' educazione. Discorsi ai maestri di Trieste. Bari (Laterza) 1920, str. 251. — A. Baratono, Critica e pedagogia dei valori. Palermo (Sandron) 1920.

Str. 358. — G. Rensi. La filosofia dell' autorità. Palermo (Sandron) 1920 Str 245. — A. Carlini, La filosofia di G. Locke. Firenze (Vallecchi) 1920 Str. 287.

Filosofické problemy z hlediska konservativního probírá: Johann Reinke, Kritik der Abstammungslehre. Leipzig (Barth) 1920. Str. 133. — C. Isenkrahe, Untersuchungen über das Endliche und das Unendliche mit Ausblick auf die philosophische Apologetik. Bonn (Marcus & Weber) 1920. 2 svazky. I. str. 224; II. str. 230.

Otázkou zionismu se zabývá Morris Jastrow, Zionism and the Future of Palestina. New-York (Macmillan Comp.) Str. 159. — E. Horneffer vydal Der Platonismus und die Gegenwart. Kassel (Margerrupoe) 1920. Str. 144. — K. Heinemann. Die tragischen Gestalten der Griechen in der Weltliteratur. Leipzig (Dieterichs) 1920. 2 svazky. I. str. 163; II. str. 142.

Aristotelismu věnovány jsou spisy: Introduzione alla filosofia. Bari (Laterza) 1920. Str. 178. — H. Meyer, Natur u. Kunst bei Aristoteles. Ableitung u. Bestimmung der Ursächlichkeitsfaktoren. Paderborn (Schöningh) 1919. Str. 128. — P. Wust, Die Auferstehung der Metaphysik. Leipzig (Meiner) 1920. Str. 284.

Volnomyšlenkářskou literaturu charakterisuje spis: Bar-Jona, Ite, missa est... Lettere di un prete futurista. Firenze (Assoc. dei lib. cred.) 1920. Str. 190.

J. Sageret, Philosophie de la guerre et de la paix. Paris (Alcan) 1920. Str. 431. — P Lasserre, Le romanticisme français. Paris (Garnier) 1920 Str. 547. — M. Casotti, Saggio di una concezione idealistica della storia. Firenze (Vallecchi) 1920. Str. 447.

r. — Veliká slovníková díla: Dictionnaire de théologie (seš 48 a 49, písm. H), Dict. d'archéologie chrétienne et de liturgie (seš 38—40, písm. D), Dict. d'histoire et de géographie ecclésiastiques (seš. 13, Angleterre—Anni), válkou přerušená, vydávají se dále. S ukončeným Dict. de la Bible a s chystaným D. de Droit canonique jsou to části Encyclopédie des Sciences ecclésiastiques. Tiskne se také Dict. de Biographie française. (Nakl. Letouzey & Ané v Paříži). Našinci soukromníku jsou zatím ovšem nedostupna.

V Paříži si dadaisté vydávají list Cannibale s heslem: La paralyse est le commencement de la sagesse. Vyd. společnost se jmenuje Dada, Société anonyme (akciová), gen. ředitel Tristan Tzara. — Jedny pařížské noviny téhož směru se zovou „391“, majíce tolik redaktorů.

Vychovatelský.

m. — Ve vzácné knize „Vychovatelských essayí“ Spaldingových, který v pěkném překladě V. Lankaše vydala „Pedag. akademie“ v Olomouci, jsou zajímavé jeho zprávy, jak soudí v Americe o náboženské škole. Přiznává několikrát, že veřejné mínění americké staví se silně proti náb. škole. Průměrný Američan uvažuje takto: Civilisovaný svět uznává nyní potřebu lidové výchovy. Ve vládě lidu buď vzdělání všeobecno, neboť tu býti nevědomcem znamená býti nebezpečným obecnému blahu. Aby sebe chránil, je stát nucen zařizovati školy a přihlížeti, aby všichni nabyli aspoň základního vzdělání. Americký stát může však poskytovati jen světské výchovy, neboť jest od církve odloučen a jeho kraje a města vyznávají tak různé a sporné víry, že buduje školský systém jest nucen vyloučiti z něho náboženskou otázku. Američané jsou ovšem lid křesťanský; první školy byly tu založeny církvemi, a náb. vyučování tvořilo důležitou část výchovy podávané v oněch školách. To bylo přirozeno i žádoucno v prvotní době, kdy každá kolonie měla své vyznání a své obřady, kdy společnost byla jednoduchá a stát byl ještě nedokonale organisován. Tu církev, pěstujíc lásku k vědění mezi barbarskými plemeny a v zápasících státech, prokázala zajisté nedocenitelné služby civilisaci. Než jest nad její síly udržovati školský system tak, jak toho vyžadují požadavky velikého a pokračujícího národa, zvláště je-li církev roztříštěna v žárlivé a bojující sekty. Uvedení sektářského ducha ve školní prostory zničilo by soulad a dobrou vůli mezi občany. Nad to není tu žádneho důvodu, proč by se to muselo díti, ježto rodina a církev dává veškero náb. vyučování, jehož děti jsou schopny.

Tak navykli si lidé v Americe pohlížeti na otázku náboženského vyučování ve státních školách, a žádný důkaz, byť sebe působivější a výmluvnější, není s to, aby přemohl tento zvyk. Ani jeden ze států americké republiky se nepokusil, aby zavedl náboženský systém výchovy, kdežto všechny politické strany se zavázaly, že podrží nynější čiře světský systém. Mínění, že prospěch národa závisí na vzdělání a činnosti lidu a nikoli na nějak zřejmějším vlivu církevních organisací, tak převládlo, že všeobecné cítění v této věci jest asi toto: stát nemá žádného přímého zájmu na církvi; to jest věcí jen jednotlivců . . . Náboženská vyznání sama žárlivostí a soupeřením pomáhala vnukati tento pocit. Menší sekty cítí, že kdyby stát podporoval náboženské školy, získala by tím popředně vyznání větší a mohutnější; a jiné sekty zase zříkají se rády podpory, neboť této podpory by se jim nedostalo, kdyby nesvolily, aby i katolická církev byla účastna štědrosti vládní.

Třebas u nás jsou poměry zcela rozdílné, přece i tu hrozí nebezpečí, že veřejné mínění tiskem a vypočítavou taktikou zpracuje se

znenáhla v podobném směru. A naši lidé až příliš snadno zvykají všemu: ač zabouřili někde pro odstranění modlitoy a křížů, teď již mlčí. A stejně to asi dopadne, bude-li vyloučeno úplně náb. vyučování ze škol . . .

Spisovatel sám vyslovuje se ovšem pro výchov náboženský, odůvodňuje bystře jeho nutnost a hájí proti námitkám. Důvody jeho, celkem ovšem známé, jsou podány pěknou, moderní formou, ale dovedou přesvědčiti zase jen člověka nábožensky cítícího neb aspoň logicky uvažujícího: kdo by se chtěl jimi hájiti na př. proti našim pokrokářským učitelům, pořídí stejné málo jako našimi domácími důvody.

Přes to by neškodilo, kdyby se kniha dostala do rukou aspoň lepším z nich. Spis. hovoří tu velmi pěkně o všeobecném i vyšším vzdělání učitelově, o jeho vznešeném úkolu, o poměru k dětem i k rodičům atd. Má na mysli ovšem hlavně učitele státních, světských škol. Tím více tedy platí i pro pokrokářské učitele našich škol jeho úvahy, jak mají spolupůsobiti s fysickým, s ciálním a zvláště náboženským okolím svěřených sobě dětí. Spis. prohlašuje správně, že náš rodinný, sociální a náboženský život přispěl mnohem více k tomu, čím jsme, nežli všechny školy. Škola, a to pracuje-li souhlasně s těmito mocnými silami, nemůže více činiti než bystřiti rozum. Proto v ů d čím cílem učitelů musí býti, uvésti svou vychovatelskou činnost v soulad s tím, co je nejlepšího v domácím, sociálním a náboženském životě dítěte; nebť to je základ, na němž jest jim budovati; a oslabiti tento základ, znamená vydávati celou stavbu v nebezpečenství zkázy. „Proto stanovisko učitelovo k dítěti budiž: cítiti s ním v jeho lásce k rodičům, k rodnému kraji a náboženství... Napadati a rušivě zasahovati v tyto city, toť otravovati prameny, odkud vyvěrá voda života. Přijmouti a podržeti toto stanovisko upřímně a taktně, jest obtížno; žádá jak charakteru, tak vzdělání...“

V knize jsou také již dříve u nás vydané essaye o vyšším vzdělání ženy a vyšším vzdělání kat. kněze. Zvláště poslední nemožno dnes než doporučiti vřele všem mladým kněžím!

*

Po smrti zemského školdozorce pro střední školy v Čechách, Fr. Bílého, před mnohými lety i našeho spolupracovníka vzpomínáno v novinách jeho zásluh o české školství a při tom i nespravedlivého a neuznalého složení jeho ze školdozorčího úřadu po převratě. Proč se ho však s náležitým důrazem nezastali, dokud byl na živě a dokud pp. Habermann a Drtina řádili v nejvyšším školském úřadě?

Kteresi noviny naší strany podotkly, že Bílý v obsazování míst dával přednost pokrokářům. Nevím. Pakli ano — škola jest až příliš politicum — osvědčilo by se zas přísloví: Čiň čertu dobře a peklem se ti odmění!

A ještě jedno pořekadlo tu připadá na mysl: S čím kdo zachází, tím i schází. Bílý kromě lásky k české škole, k českému studentu až

do pozdního věku zachoval si vlasteneckou horoucnost, již bych nazval studentskou, ovšem staršího slohu, a za to padl v oběť nynějšímu dravému a žravému nadvlastenectví jako — rakušák. Skoro stejně jako kdysi jeho starší a větší přítel Fr. Bartoš.

Bývalý předlitavský ministr Rusín Dr. Horbaczewski, kdysi povolaný na českou universitu, na slovo vzatý badatel (v chemii), žije v Čechách prý v nedostatku. „Zasloužil-li toho jako bývalý ministr za své předválečné rakušáctví...“, píší noviny. Tedy zkrátka a dobře: zasloužil...!

Kdysi zbožňovaný prof. Dr. Goll nepřipuštěn k uvítání svého přítele E. Denisa v Praze. Noviny upozornily, že by měl vlastně vítati Denisův překladatel prof. Dr. Vančura, prý taktéž protestant, ale ten prý nepuštěn ani na nádraží, že jako není mezi pozvanými. I Goll právě pokrokářským žákům a spisovatelům prokázal dobré služby, někdy dokonce i na úkor své vědecké pověsti.

Zvláštní „mentalita“ národního výchovu! Právo osobního přesvědčení? A úcta ke svědomitosti ve svěřeném úřadě! Jen aby právě této velepotřebné vlastnosti novým lidem v úřední práci nechybělo! Sice by jejich „převýchova“ měla pro národ následky osudné.

Hospodářsko-socialní.

„Zesvětštělé kněžstvo káže místo náboženství církevní hospodářskou organisaci a provozuje politiku, exaltovaní socialisté hlásají místo praktického socialismu klerikální nenávist a utíkají od práce“, píše „Nár. demokracie“ a nechávajíc dále socialistů stranou nadává Římu jako špaček — snad aby u naší strany připravovala půdu v š e národní koalici? Věru, nezbaví-li se národní demokratie neznabožských otevřhubů, bude nám snad spíše možno se domluviti se socialisty nežli s touto „intelligentní luzou“, abychom užili výrazu v těchto dnech častěji opakovaného.

Ale zde jsme o tom vlastně mluviti nechtěli. Zde zajímá nás ona zmínka o „církevní hospodářské organisaci“. Je to pojem trochu nejasný, na který sotva kdo z našinců myslil, ale možná, že nám v něm dala „Nár. dem.“ heslo, jež se nám v brzce shodí.

Ostatně co chce „N. d.“? K o n k o r d á t, jejž prý „veřejné i soukromé projevy vynikajících politiků naznačují“ jako nastávající úpravu poměru církve k čs státu, jest podle „N. d.“ „slovo v našich sporech s Římem proklaté“, nuže co by pak zbývalo než odluka? A odluka žádá nevyhnutelně také samostatnosti hmotné čili „církevní hospodářské organisace“, na niž bohužel právě z a p o m í n a j í oni n a i v n í b l o u d k o v é z n a š e h o t á b o r a, kteří tolik h o r u j í pro o d l u k u, nemajíce ponětí o jejích obtížích vůbec a jmenovitě, abychom se jen jedné stránky dotkli, o hmotných následcích pro ně samy; jsouť chudáky teď, jak pak jim bude, až bude církev ožebračena?!

Bohužel není celkem pravda, že „kněžstvo káže hospodářskou organisaci“ — ani „kněžstvo sesvětštěé“. Jsou sice případy, kde bychom u toho neb onoho kněze i my raději viděli, aby pro sebe i pro svoje duchovní svěřence v í c e pamatoval na to, že „ne samým chlebem živ jest člověk“, ale obyčejně pozorujeme, že „s e s v ě t š t ě l é kněžstvo“ — tak jak jest příjemno v očích liberálnických — n e d ě l á v ů b e c n i c z toho, k čemu jest úřadem povoláno, ani v zájmech hmotných ani duchovních. Pochvala, kterou mu „N. d.“ onou výtkou bezděky vzdává, je z pravidla pohříchu nezasloužená. Celkem možno říci, že právě kněží v duchovní správě horliví mají víc porozumění také pro hmotné potřeby lidu. Kéž jen by jich bylo víc, co nejvíc!

*

Hospodářské poměry v čs státě zůstávají celkem nezměněny, a jelikož i zde, není-li pokroku, jest nutný úpadek, třebas ne hned každému zjevný, nemožno si tajiti, že upadáme.

V užším oboru, peněžním, jenž ovšem konečně vyjadřuje celé hospodářství, aspoň před světem, slyšeli jsme sice důvěřivý výklad p. ministra, vlastně správce financí, ale výklad ten byl mylný, číslicemi

nepodepřený; jmenovitě investiční položky jeho rozpočtu svědčí, že se hospodaří va banque, na křídu. Důvěra domácí i zahraniční, jako při jistých chorobách nezbytná podmínka ozdravění, ne a ne se dostavit! A nevynutí jí p. Dr. Engliš ani hrozbou, že má na neochotné poplatnictvo v záloze „sekeru, která jistě padne“, jak se ráčil vyjádřiti v jakési schůzi tuším své strany. Nehledě k tomu, že tak nemluví demokratický ministr vůbec — tentokrát dvojnásob demokratický, totiž jako ministr, tedy exponent a činovník demokratického státu, a jako člen nár. demokratické strany — sekera ta může býti dvojsečná: on sám žehral na schovávání, učeněji řečeno thesauraci peněz obecenstvem, kterou však takovými hrozbami jen vyvolává, horší pak ještě jest nejistota v obecenstvu, co z nich bude! Jistě má správa prostředky, jak se zmocniti peněz i poschovaných, NB pokud té které chvíle ještě v zemi jsou!, ač ne všech; ale toto napjaté přátelství mezi ní a poplatnictvem není samo v sobě zdrávo, ani hospodářskému rozkvětu, o který přece jedině jde, příznivo.

Tlakoměr peněžních poměrů našich (státní půjčky, stále stoupající drahota, tedy znehodnocování peněz, stále stoupající veřejné dávky) ukazuje zcela zřejmě na pošmourno. Skutečnost mluví pravdivěji nežli slova. A že stát kráčí v čele zdražovatelů, není cesta k nápravě!

Ohromný nepoměr mezi daněmi přímými a nepřímými (spotřebními) jistě neznamená rovnováhy, a to tím méně, že spotřebními se zdražují i nejpotřebnější předměty denního života. Co je platno, že se do státní pokladny hrne mnoho peněz, když obyvatelstvo nemá čím topit, nedostalo cukru, aby zužitkovalo hojnou sklizeň ovoce, a v městech dostává chléb — darmo mluvit!

Nad to pak nezapomínejme, že stát není jediným podmětem majetku. Jsou tu také země — nyní ovšem vyřaďované, ale jsou tu města, nyní některá velkoměsta. Jako se matička velko-Praha svíjí pod svými dluhy, ač tam nyní teče i spousta cizích peněz, tak se vede i velko-Brnu, Bratislavě a jistě i jiným. V Brně na př. se novou předlohou zdaňuje již i používání dlažby povozy — na pěšáky ještě nedošlo, ale kdož ví, co jim demokratický zítřek nepřinese!

Že p. Dr. E. ve sněmovně klopýtl přes socialistický návrh na větší přilepšení státním zřízencům než bylo rozpočteno, jest parlamentní nehoráznost, za niž ovšem nemůže on, nýbrž jenom nevycválanost jistých sněmovníků — anebo snad zlomyslnost? Ale stalo se, a má býti pokynem, že takhle to dál nepůjde.

Prof. E. Denis ke studentské deputaci byl pln chvály nad projekty Englišovými, což nám v Paříži nemůže škodit, bude-li to tam také opakovat a budou-li franzouzští peněžníci také tak — důvěřivi. Ve fiskalismu ostatně nemá nynější Praha Paříži čeho záviděti.

Ostatní odvětví hospodářská rovněž jeví nezdravý nelad a zbahnění. Na rozpočtě usneseny nějaké úspory, ale v ústřednách, na př. obilní se plýtvá dál.

O stavební podnikavosti se pořád mluví, dokonce premie

slibují, ale rok prošel, a nedělalo se skoro nic. Veřejné stavby, ač i těch se málo podniká, mohou se ovšem stavěti, ať stojí, co stojí. Jmenovitě četné kasárny v rozpočtě navržené vyznačují nejnápadněji, kam cesta jde! Soukromé stavebnictví jest jako vše ostatní podnikání tísněno drahotou a s ní souvislou nejistotou. Podnikatel obytných stavení počítá: když dům bude státi tolik a tolik, bude nutno stanoviti přiměřené nájemné z bytů. Kdo však bude s to, aby tak vysoké nájemné platil? A kdyby také zatím takové nájemníky našel, má je zajištěny? A pro případ, že nájemné bude zákonem nebo „vůlí lidu“ sníženo, odkud pak zaplatiti stavební dluhy?

O výživě v naší „žírné“ vlasti už lépe ani nemluviti. Parcellace statků provedena sice jen z malé části, ale již i tak se ukázala pro celkovou výživu nevýhodnou; jak pak bude, chceme-li náš stát zindustrialisovati? Theoretické výpočty o větším výnosu drobného zemědělství jsou snad správné, ale jen až pod výminkou: ceteris paribus. Zatím drobné zemědělství namnoze klesá na obdělávání primitivní, ledabylé, a tím výtěžku ubývá, nehledě k tomu, že u rozdrobených velikých ploch značná část půdy zůstane ladem (cesty, meze!) Toto sice jest nevyhnutelno, a přidělování půdy nesmí tím býti mařeno, avšak způsob jeho měl býti lépe promyšlen!

Socialisace podniků taktéž u nás ještě málokde provedena. Z ciziny přicházejí zprávy, že tu a tam ji zkusili a zase jí nechali. Jestiť samozřejmo, že rozmnožená činnost kontrolní odvede jistou část sil od činnosti výrobní, ubude tedy výtěžku a náklad se zvýší. Socialismus a hospodárnost i v této stránce si odporují. Nic ovšem nevadí, aby výrobci byli také podílníky podniků, v nichž pracují, naopak bude to oboji straně zdrávo. Ale t. ř. dělnické rady vedle dobrých stránek znamenají bezmezné byrokratisování, rozmnožování nevýrobních činovníků, jak je v socialistických vládách všude pozorujeme, a jak je všude, kde spořádanější správa nastupuje, co nejvíc „odbourávají“.

Mohlo by se říci, že až se dělnictvo přesvědčí o nevýnosnosti takové soustavy, nechá jí a zavede zase pravidelné řízení odborníků. V cizině tedy již takové případy jsou. Ale z jinakých zkušeností s dělnickými družstvy (na př. nemoc. pokladnami, spotřebními spolky) nevysvítá, že by se vyspělejší soudnost, již si dělníci jinak právem přičítají, vždy uplatnila.

Politické události poslední doby prý naši hospodářskou pověst v cizině poškodily. Poměr náš k Němcům jest netykavkou — nuže nechme toho! Ale že zas tak úporně se lepíme na otázky jazykové a národnostní, kdežto cizina, třebas ne vždy právě německá, se zdejších hospodářských podniků, zvlášč německých zmocňuje, a tím ovšem jejich německé majetníky posiluje, ohrožuje naši samostatnost víc než nějaký „rakušácký“ znak nebo pomník.

Cizí kapitál do země znači do jisté míry nejen důvěru ciziny (ovšem politicky podepřenou!), ale i posílení domácího blahobytu, zvláště nyní při nesnazích valutních. Avšak na delší dobu znači také

závislost a cizí užitek z domácí práce! Nejnovější ujednání s cizím kapitálem na př. v průmyslu cukrovarním na jižní Moravě neznamenají n a š e h o pokroku! —

Není nepřítelem státu, kdo vady v něm vytýká, jako není přítelem, kdo všecko v něm chválí. Silná vrstva jest v našem státě, která se z něho má dobře, třebas toho z veliké části nezasluhuje. Ta ve svém zájmu všechno shledává v pořádku a ty, kteří o tom nejsou přesvědčeni, zrádcuje. Ale to pravdymilovných lidí mýliti nesmí.

*

Pokud nouze učí spořiti, mělo by nynější brzy sedmileté období nouze o všeliké předměty nezbytné spotřeby býti plno poučck. Nejen že se v ů b e c má spořiti, ale také, jak s danými předměty spořivě zacházeti.

Za války se vyskytlo mnoho návrhů, jak to neb ono lépe zužitkovati. Mnohé měly na sobě viditelnou značku nouze a tísně, i ukázaly se pro pravidelné užití neupotřebitelnými. Mnohé mohly a měly býti zachovány pro budoucno. Pokud se u nás tak stalo, není šíře známo. Zdá se, že starý nedostatek naší technologie, pouhé t h e o r e t i s o v á n í, zůstává; aspoň co do výživy neviděti tu nějakých vynálezů nebo nových počinů — čeho nám ze zpracovaných potravin a poživatin nedodá cizina, nemáme.

Veledůležitého spotřebního předmětu, t o p i v a, jest v našem státě tolik, jako poměrně málo kde na evropské pevnině. Že ho jednotlivci nemají dosť, jest vinno nedostatečné a příliš nákladné dobývání i doprava. Bezednou zásoba ta ovšem také není, a i když uhlí i dříví roste samo, neporoste ho tolik, aby pokračovalo s potřebou, bude-li tato stoupati tak, jak obnovené podnikání dopravní, zvýšený počet domácností a j. bude vyžadovati. Výpočty o zásobách uhlí v zemi, jež ob čas čtáváme, jsou sice málo jisté — proto se také tolik rozcházejí —, ale na tom konečně nezáleží: hlavní jest, aby se to, co tu jest, náležitě zužitkovalo.

Výrobci topných nástrojů (kamen, vodidel atd.) z obchodních důvodů činí se, jak mohou: úsporná kamna rozmanitých druhu se vyrábějí a nabízejí.

Ustřední topení, které se nyní v každé větší novostavbě bez kuchyní zavádí, znamená hlavně úsporu práce, pak také větší čistotu místností. Zdali také čistotu vzduchu v nich, t. j. prospěšnost lidským dychadlům, není ještě dobře vyzkoušeno. Spotřeba topiva se při něm řídí hlavně polohou místností a tedy potrubí, na čemž také závisí, kolik teploty přichází na zmar, totiž nevyhřává místností, jež vyhřávány býti mají.

Málo se dosud věnovalo pozornosti tomu, aby také v ý h ř e v n o s t t o p i v a se zužitkovala co nejvíc. U dříví i uhlí se více hledívá na to, aby vůbec hořelo, než na to, aby co nejvíce hřálo. Víme, jaké kusy dřeva neb uhlí se házejí do kamen, ačkoli také víme, že drobnější topivo víc tepla vydá; dříví sice shoří celé, tedy svůj úkol

vždy vyplní, ač ne vždy stejně — podle toho, zda hoří neb jen doutná —, uhlí zanechává strusky, a to tím víc, čím je „špatnější“.

V Americe uznali, že uhlí se tím lépe zužitkuje, čím je drobnější. Ale topiti uhelným prachem přece se neosvědčilo, jako my tady nejsme rádi, když nám uhlíř místo kusů dodá „samý prach“, jednak proto, že prach roštem propadá, a tedy se vůbec nespálí, jednak proto, že nedává vydatného plamene, hoře jen jaksi „nimravě“.

V Böblingen u Stuttgartu postavil 1919 Dr. Schleiblinger po mnohých studiích a pokusech závod (Flamma-Feuerung), kde se vyrábějí parní kotle nové soustavy s topnými přístroji, hotovenými podle těchto jinak známých zásad: Aby se uhlí co nejvíce zužitkovalo, nutno je co nejvíce rozdrobiti. Ke spalování a hření je třeba, aby uhlík topiva dostával přiměřené množství kyslíku, sic uniká bez užitku, ano znečišťuje vzduch. Aby uhelný prach tohoto uhlíku co nejvíce zachoval a tedy co nejvíce tepla vydal, nutno jej spalovati hned po rozdrobení.

Jeho přístroj tedy rozmělňuje kusy uhlí, přivádí do tohoto prachu dostatečného vzduchu a žene prach do ohně pod kotel. Uhlí se takto spaluje docela, až na 98% svého uhlíku, není sazí ani kouře, není ostrého plamene, kterým by se stěny kotle poškozovaly, nýbrž oheň stejnoměrně rozložený a všestranně zahřívající. Zužitkovati lze takto nejen černé uhlí, nýbrž i hnědé, rašelinu, řeziny; topní přístroj upraven tak, že i hořlaviny tekuté, dehtový olej, smůlu, naftalin a j. zužitkuje. Jelikož pak topivo volně pod širým nebem skládané nassává až 40% vody, kterou nutno vypařiti než vlastní hoření nastane, připojen ještě zvláštní tlakostroj, který vznikajícími horkými plyny palivo samočinně vysouší a takto téměř celou teplotu zachovává k účelu vlastnímu, k topení.

V některých velkých továrnách se již tímto způsobem topí, prý s velikou úsporou nákladů. Patent Sch—ův bude tedy asi velmi výnosným, a Německo své uhelné závazky vyřídí snadněji než očekáváno.

*

Stálé pouliční demonstrace svádějí k zahálce a krádežím. Lehkomyslná mládež, jíž na ušlém výdělku tolik nezáleží, snadno se dá takto „zaměstnávati“ a ovšem pak stejně snadno zůstává „bez zaměstnání“. A naopak, nezaměstnaní rádi se zaměstnávají demonstracemi a krádežemi.

Pogromy nedávných dnů dály se prý ve znamení „očisty“. Nepříjemnou okolností při nich jest, že škod nehradí škůdci, nýbrž národ, t. j. příslušné město nebo stát. A vždycky se ukáže, že ten úklid byl nepoměrně drahý, nehledíc ke zničeným předmětům, jichž nahraditi nelze.

Agrární tisk poslední dobou nápadně silno pracoval v antisemitismu. Z jakých vlastně důvodu, není veřejnosti ještě známo. Že se skrovným kladným výsledkem, netřeba zvlášť podotýkati. Staly se chyby v začátcích, a postup nebyl správnější. Takovým antisemitismem si nepomůžeme. Spíše naopak!

Politický.

Boj na Bílé Hoře trval několik hodin, boj o Bílou Horu trvá již tři sta let, aniž ještě ukončen. Ale, jak letoší „jubilejní" projevy ukázaly, zakončení se blíží: jeden padělek z našeho dějepisu mizí, arciť za zlostného bručení obhájcova. Přílišnou vlasteneckou ústupností katolické strany, po př. nedbalostí jejích dějepisců se stalo, že boj trvá tak dlouho, že se strana tak dlouho nechala tupiti, nemajíc proč.

„Reakce na postupu!" jest válečný pokřik dne. Jest ovšem rozdíl mezi reakcí a reakcí. Ukáže li se, že takhle nemožno dál, jest nezbytna reakce, totiž obrat. A že takhle dál nemožno, ukazuje se u všech evropských dědiců války, nikoli nejméně též u nás.

Naše úřednické ministerstvo, které zajisté má nejlepší vůli a většinou také schopnost zavésti do státní správy pořádek, naráží na překážky na všech stranách, a jest velmi pochybno, zdali je překoná. Neposlední příčinou jsou potíže národnostní, jež měly býti vyřízeny neb aspoň zmírněny zákonodárstvím, a s nimi se spojují potíže z třídních protiv i také z kulturního boje, který původně podnícen shora, z vládních kruhů, s tím úmyslem, aby potřeny byly živly domněle protirepublikánské a posíleny ty pravé republikánské, ale zatím nabyl takového rázu, že ohrožuje, co měl zajistiti.

Německé a protiněmecké demonstrace v tomto měsíci nebyly, zdá se, pouze národnostní, strany proti straně. Byly to také demonstrace proti vládě, která buďto nátlakem z venku anebo vlastním rozmyslem přišla k rozhodnutí, že poměr českoněmecký třeba nějak jinak upraviti, a při tom narazila na odpor jak u českého vlastenectví, tak u německé snahy po samosprávě.

Jak se v dělnické třídě pohlíží na právní řád ve státě, nejdůležitější to složku státního života vůbec, viděti jednak z násilnictví mezi organisacemi, jednak z chování jejich k soudům.

Strana křesťanskosocialní vidouc, že se pro své z práce vyhazované členy práva nedovolá, sbírá na „terrorový" fond příspěvky. V Rakousích chystají zákon, aby pro tyto přehmaty byl zřízen zvláštní soud, jenž by za vinníky k náhradě odsuzoval jejich organisaci, předpokládaje zcela správně, že jednají z její vůle.

Co do neodvislosti soudcovské, která nyní má býti obnovena — ačkoli mnozí soudcové jako jednotlivci nejsou jí hodni, jelikož ji sokolsky nebo proletářsky zneužívají — zajímavo jest, co soc. dem. levice ve známé při o závody Práva lidu v Praze vládě prohlásila: ať rozsudek dopadne jak chce (rozhodnuto pak proti ní), ona že se mu nepodrobí.

Co do bojův o Josefa II vyčinil min. nár. obrany Husák ve sněmovně jak náleží ne tak vojákům (legionářům) jako politickým stranám, které legionáře vítaly jako strážce pořádku, ale takového, jaký se které straně hodil, a že jich takto zneužívaly jedna proti

druhé a tak je popouzely k činům nezákonným. Stará koleda: die Freiheit, die *ich* meine!

Vojsko má býti odpolitisováno. Pozdě, ale přece. Ovšem by tím, kdyby se mu vzalo volební právo podnícen byl požadavek Němců, aby volby v jistých městech, na př. Jihlavě, Znojmě atd., byly zrušeny, jelikož právě vojsko tam rozhodovalo. Tedy nové zmatky!

*

Jugoslavie se s *Italií* konečně „dohodla", t. j. přijala podmínky daleko horší, než Tittoni v lednu 1920 Trumbičovi nabízel. Statisíce Jugoslovanů vydány Italům, ztracena dráha Rjeka—Sv. Petr, ztraceny všechny vybudované přístavy atd. — provedena z hruba londýnská smlouva. V Jugoslavii s tím spokojen není nikdo, proto Trumbič odstoupil, ale mají býti volby, proto bylo třeba říši ohraničiti. Slovinci i Charvati protestují, Srbové utěšují, že to jen ad hoc, pak prý začne agitace o vrácení jugoslavské irredenty. Pěkné vyhlídky! Či snad bylo srbské vládě charvatské a slovinské obyvatelstvo pro volby nepohodlným, že tak snadno a rychle se ho vzdala?

Novinami prolítla překvapující zprávička, že *černohorská* vláda požádala u Svazu národů za uznání samostatnosti a odchod srbského vojska z Černé hory.

Malá dohoda našeho ministra zahraničí ještě se v žádoucích rozměrech neustavila, ale obranný spolek s Jugoslavií proti Maďarsku máme; kdybychom ho nepotřebovali a vůbec tolik vojska si nechovali, bylo by lépe.

*

Italie hledí se sblížiti s *Německem*, a v Berlině nenalezá odporu; tam jakoby se byli smířili se ztrátou jižních Tyrol — vímeť, že je Bülow již za války ochotně nabízel rozdávaje z cizího. Přímé spojení Německa s Italií ovšem stojí za toto potlačení německých citů. V Rakousích však slova německého vyslance u Quirinalu o těchto „italských občanech německého jazyka" silně rozladila a touhu po spojení s Německem trochu ochladila, k veliké radosti Francie.

*

Německý jih a sever stále ještě vyjednávají, ale na roztržení říše jih nepomýšlí. Brání se, jmenovitě Bavorsko, prostě proti bezduchému centralismu, jenž — podivným způsobem — v socialistických vládách se tak úporně provádí; srv. Berlin, Bělehrad, Prahu, do nedávna i Vídeň! Jih naléhá na to, aby Prusko bylo rozděleno v menší státy (Slezsko, Porýní), aby v jistých věcech neblahá převaha Pruska přestala; v jistých věcech, neboť jinak se v celé říši uznává, čím pruská ukázněnost a správní přesnost Němcům byla a jest, doplňujíc výhodně jižní bonhommii čili Gemütlichkeit.

*

Příměří (vlastně mír, ale chvilkový) mezi Poláky a Rusy zatím provedené způsobilo, čeho se svět obával: porážku všech nepřátel ostatních, již bojovali proti bolševikům, nyní od polské hranice uvolněným. Wrangelův slibný Francií zjevně podporovaný nápor nazývá se tu a tam již jen „dobrodružstvím“ — tak se stává všem poraženým! — Ukrajinci couťají atd. Anglie by už tuze ráda s Ruskem obchodovala, aby Německo jí nepředešlo, a aby od bolševiků měla v Asii pokoj.

*

Svaz národů se Wilsonovi přece sešel (5/11 v Ženevě). Zatím se hašteří o formality, má-li jednání býti veřejné či ne, které státy mají býti připuštěny a které ne a pod. Nitti stál na tom, aby Německo bylo připuštěno, maje za to, že Svaz bez Německa jest bez ceny, a bez Ameriky (která se nechce vázati), že jest bez moci. Francie však tam Německa nechce.

V začátcích války tisk Northcliffův nazýval Viléma II mad dog (vzteklým psem) of Europe; nyní čelný list anglického dělnictva zove tak — Francii, která svou nesmiřlivostí stává se nepohodlnou Anglii jak Italii.

*

O poměru Viléma II k papeži Leonu XIII vyslovil se podle zprávy rak. podmarš. Marguttiho (Dtsche Revue 1920, 10) František či jak se nyní duchaplně říká Franc Josef I u stolu, když byla řeč o významných politických událostech r. 1903. (návštěvy ve Vídni anglického, belgického a řeckého krále, německého a ruského císaře), pravě o smrti papežově: „Těžká ztráta pro mne a ještě více pro císaře Viléma! Ten tolik lnul k Svatému otci, který mu byl pravým přítelem; smrt jeho se německého císaře velice dotýká, jak mi naposledy sám opakoval. Vůbec rozuměl si podivuhodně s papežem Leonem XIII; snad připadá císaři Vilemovi katolická církev vůbec sympathičtější než evangelická. Ona odpovídá více jeho celé bytosti, především jeho srdečné (herzinnig) zbožnosti“.

Jeden z hostí — M. podotýká: nomina sunt odiosa — žertem k tomu prohodil: „To by člověk sotva věřil, an si císař V. velice zakládá na své hodnosti jako lutherský summus episcopus“. Císaři tato poznámka nebyla vhod, neboť povýšeným hlasem dodal: „Mluvím vážně! Císaře Viléma hluboce věřící přesvědčení jest nade vší pochybu povzneseno. Náboženství jest mu nad konfessi. To u německého císaře velice chválím“.

Není nic neznámého, že zvláště jeden rys povahy Leo XIII a o mnoho mladší Vilém II měli společný: pud k universalismu, široký rozhled a rozmach, chcete-li jakýsi imperialismus, ovšem každý v jiném smyslu. Již Bismarck měl hodně práce, aby vliv papežův, jenž nezapomínal na obnovu světského panství papežského, na Viléma II paralysoval; arciť pomáhala v tom Bismarckovi císařovna, jež tím více podporovala propagandu protestantskou, i u nás.

*

P o l i t i c k é p o d v o d y jsou asi tak staré jako politika, je to jedna z důležitých pomůcek vládních i válečných. Nyní, za veřejné prý a demokratické diplomacie nejsou o nic řidší než jindy. My v čs státě zvláště jsme jako zabedněni nemajíce spolehlivých zpráv z ciziny, neboť to, co nám „čtk“ předkládá, jest přežvýkáno a upraveno pro nás, m l a d é republikány, abychom zůstávali nadšeni pro Dohodu a její nevyzpytatelnou moudrost i spravedlivost, v čemž jí ovšem naše zahraniční orgány vydatně napomáhají. Jak to vlastně ve světě vypadá, z toho se dovíme velmi málo.

Minule jsme uvedli vídenská soc. dem. „odhalení“ o domnělých piklech mezi Maďary a vídenskými křesť. sociály; jak známo, omočili se v tom předvolebním švindlu také pražští socialisté a zahraničnímu úřadu to přišlo velice vhod. Padělatel listin sám vyznal, jakou cenu ty fotografie mají.

Nejpodařenější, prohnaného Krétana V e n i z e l a hodný jest podvod, jejž prováděl a vůči celému světu tajil o poměrech v Řecku. Bylo sice známo, že předáky opposice vězní — toť se u nás i jinde dálo také —, ale že celý svět zprávami o pevném postavení své vlády balamutí, toho se veřejnost nenadála. Nápadná smrt králova — opice, která jej kousla, byla prý schválně nakažena, kým, není známo — vzbudila všelijaká podezření, ale že se tento dobrodruh nyní typu bolševického drží u vesla jen nejkrutější hrůzovládou, prozradily teprve volby, při kterých přes nejtužší nátlak Venizelos i jeho lidé hanebně propadli. Lid bouřlivě žádá návrat zahnaného krále, který nechtěl Řecka zavléci do války, a Dohoda, která nemohla nevěděti, co se v Řecku děje, ve směšných rozpacích se zdráhá toto sebeurčení povoliti. Řecko sice válkou značně rozšířeno, ale uvnitř tak dorasováno, že se z toho svého vítězství tak brzy nevzpamatuje. „Země, které jsem pomáhal osvobodit, mě opustily“, stěžoval prý si V. Možná, že se podobných zasloužených díků dostane také jiným osvoboditelům.

Bulharsko, kterému V. zatarasil přístup k moři, zbaveno mocného nepřítele.

Ročník XXXVII. Číslo 12.

HLÍDKA.

Přehled současné filosofie.

Dr. Jos. Kratochvil. (O*.)

Croce liší se od Heg'a tím, že podle jeho mínění duch není toliko synthesou protiv, nýbrž i pojítkem rozlišení, tedy krásy, pravdy, užitečna a dobra v tom smyslu, že tyto formy ducha, ač se v jednotě ducha sjednocují, nejsou spojeny mezi sebou jako v dialektice heglovské, neboť pravda nemá se ke klamu (své protivě) jako k dobru, nýbrž různě. Croce rozlišuje v duchu dvojí činnost: spekulativní a praktickou, z níž každá se rozděluje opět ve dva stupně; spekulativní ve stupeň imaginativní, jaký nám skýtá intuice neboli umění, a ve stupeň logický, jenž nám skytá pojem neboli pravdu; praktická zase ve stupeň ekonomický (praktická činnost individuální či užitečná) a ve stupeň ethický (praktická činnost obecná neboli dobré či morální.)

Croceovská „filosofie ducha“ rozvíjí se n e z á v i s l e n a v ě d á c h o d b o r n ý c h, které mají hodnotu užitkovou, ale nepředstavují pravou skutečnost. Skutečnost nalézá svou látku spekulativní sama v sobě, t. j. ve svých dějinách, v problémech, jež si duch lidský stanovil, a v řešeních, jež jim postupem věků dal. Náboženství, jež též představuje snahu po vysvětlení skutečna neodvisle od vědy, jest jen předběžná filosofie, jež určena jest k tomu, aby byla absorbována filosofií pravou, která uznává absolutní imanenci ducha - skutečnosti v základním důvodu věcí, kdežto náboženství tvrdilo jeho transcendenci.

Uprostřed tolikerého subjektivismu a naprostého odmítání vší metafysiky hájí objektivní hodnotu poznání a možnost metafysiky obnovená filosofie scholastická, t. zv. n o v o s c h o l a s t i k a. Od en-

*) Na str. 625 u Le Roy má býti *1870, u Spencera † 1903.

cykliky papeže Lva XIII „Aeterni Patris“, v níž vyzval katolíky k obnovení studia velkých doktorů středního věku, zvláště sv. Tomáše Akvinského, rozproudil se na školách katolických čilý ruch filosofický, jenž nabyl postupem doby dvojí tvářnosti: jednak obnovovala se téměř doslovně nauka sv. Tomáše, zvláště na školách římských, jednak přibližovala se dřevní filosofie novým požadavkům moderních věd a bojovala s nimi. Vyniká tu zvláště lovanská škola Mercierova (nar. 1851) a německá škola Gutberletova, z níž vyšel vynikající psycholog Jos. Geyser (nar. 1869). U nás k prvému směru patří E. Kadeřávek, k druhému J. Pospíšil a P. Vychodil.

K tradicionální filosofii scholastické přibližují se v tom neb onom smyslu někteří samostatní myslitelé hlavně pečlivým studiem filosofie aristotelské nebo hloubáním o velkých problémech metafysických. Patří sem obzvláště dva italští myslitelé Francesco Bonatelli († 1911) a Francesco De Sarlo (nar. 1860), professor theoretické filosofie ve Florencii. Vyšed jako lékař z positivismu přišel kritikou a hloubáním o moderní filosofii k uznání objektivní hodnoty poznání a k uznání možnosti metafysiky, již založil na podkladě pojmu substance. Učí existenci osobního Boha, duchovosti duše lidské a její nesmrtelnosti. Hlavní jeho spisy jsou „Il pensiero moderno“ (1916) a „Psicologia e filosofia“ (1918.)

Také prof. římské university Bernardino Varisco přešel z positivismu k uznání objektivity poznání. Filosofie není podle něho ničím jiným nežli theorií poznání, jež si uvědomuje to, co se skrývá ve faktu poznání. Filosofii svou vyložil ve dvou základních spisech „I massimi problemi“ a „Conosci te stesso“.

*

Vedle zmíněných právě obnovených soustav starší filosofie možno zaznamenati také filosofie více méně nové, originální, jež ovšem v základech svých, jak ostatně ani jinak není možno, spočívají na myšlenkách starších.

První je tu pragmatism. Slovo pochází od vynikajícího amerického psychologa Jamesa. Značí nauku, podle níž každá myšlenka osvědčuje svůj význam praktickými výsledky. Znamená tedy filosofii, jež chápe smysl života ze života samého, která proti theoretickému výkladu podstaty jsoucna zdůrazňuje praktickou hodnotu poznání. Funkcí poznání není představa skutečnosti, nýbrž řízení

praktické činnosti. Nejde o otázku: Co je to neb proč je to?, nýbrž: K čemu je to, jak toho využiji?

Princip pragmatismu formuloval poprvé americký filosof Karel *Peirce* článkem v Popular Science Monthly z roku 1878. V Evropě šíří nauku pragmatismu pod jménem *humanism* oxfordský professor F. *Schiller*. Základní myšlenka jeho nauky zní, že jedině pravdivým jest to, co člověka zajímá, co působí na jeho konání, na jeho mluvení, krátce co je lidské. V Italii přeměnili Jamesův pragmatism v macchiavellistický opportunism filosofové *Prezzolini* a *Papini*.

Intuicionism hlásá v novodobé filosofii Francouz Henri *Bergson*, nejoblíbenější současný filosof ve Francii i mimo Francii. Filosofie jeho značí reakci, překonání kantovského kriticismu, který znemožnil veškeru metafysiku, pokud nechtěla se omeziti na postuláty praktického rozumu. Bergson pokládá za názor nesprávný, jako by rozum mohl pojmouti veškeru skutečnost a že by byl stejného rozsahu se zkušeností. Zkušenost omezuje se na přijímání stálého *vztahu látky k jejímu dění*. Praktické naše vnímání jako pomocník organismu, jenž jest nepřetržitě činným, postřehuje jenom přetržité stavy z plynulého dění. Z postřehů těch skládá si inteligence svou představu o životě, v domnění, jako by děje životní byly hotové, neměnné. Řídivým pérem rozumu našeho jest utajená geometrie vtomná naší představě prostoru; tím se stává, že látka, třebas se různě měnila, přece vždy zase se vrací v některý náš mathematický vzorec. Jako kinematograf uvádí strnulé fotografie rušné skutečnosti do pohybu tak, aby na plátně se pohybující osoby působily na diváka dojmem skutečnosti, právě tak si též vytváříme plynulé nikání života.

Žádná z kategorií našeho myšlení: jednota, mnohost, mechanická příčinnost, rozumová účelnost atd. neapplikuje se na věci životní. Bytovati značí měniti se. Logické myšlení naše nechápe vždy této povahy života. Jak tedy dospěti k pravému poznání skutečna? *Intuicí*, odpovídá Bergson, t. j. *bezděčnou, nezájmovou činností ducha, který se sám uvědomuje*.

Výsledky, k nimž dospíváme touto novou cestou poznání skutečna, jsou podle Bergsona hlavně tyto: Základem věcí jest neustálé dění, povahy životní, *élan vital*, myšlení — činnost; duch náš jest jeho nejvyšším projevem. Tento *životní proud* rozbíhá se v plynulém pohybu různými směry, čímž vzniká různost věcí. Někdy narazí na překážku; tu pak upadá a mění se v passivnost a v tom je původ hmoty. Když opět se snaží vyjíti z trpnosti hmoty, tu tvůrčím

vývojem dochází se k organisaci, instinktu, intelligenci. Základní spisy Bergsonovy jsou: Essai sur les données immédiates de la conscience 1889, Matière et mémoire 1896 a L'évolution créatrice 1907 (přeloženo do češtiny).

Žák Bergsonův Eduard Le Roy applikoval filosofii bergsonskou na řešení záhady Boha. Pokládá za nemožné dokázati jsoucnost boží na základě staré logiky pojmové, jež redukuje skutečnost na částečky stálé a rozlišené, kdežto v pravdě je to dynamická plynulost. Připouštíme jsoucnost boží, ježto vyplývá z podstaty jsoucna, jež značí vývoj k stále vyššímu, dokonalejšímu, až k nejvyššímu — Bohu. O novém svém důkazu jsoucnosti boží jedná Le Roy ve studii Comment se pose le problème de Dieu z r. 1907.

Třetí nový proud filosofický, který objevil se současně na několika stranách, byť ve formě dosti různé, nazývám novoidealism. Idealism je pojem mnohoznačný. V noetice značí stanovisko, jež popírá objektivní skutečnost vnějšího světa a prohlašuje poznání za subjektivní, za pouhou ideu v nás. V ethice značí idealism snahu, klásti cíl člověka v něco vyššího, ideálnějšího nežli jest pouhé ukojení smyslové rozkoše. Ve významu tradicionálním, metafysickém značí idealism protivu materialismu; uznává duchovost, ideálnost, nadřaďuje ducha hmotě, vysvětluje jsoucnost hmotnou z ducha, předpokládá duchovou příčinu světa.

Novoidealism, jak nazýváme nové dnešní hnutí filosofické, nejvíce se blíží tradicionálnímu pojetí idealismu jako protivy materialismu a positivismu. Kdežto positivism snahou svou podříditi jevy vědomí nezměnným zákonům hmoty a učiniti z psychologie, ethiky, esthetiky atd. vědy čiře deduktivní, obětoval svět vnitřní vnějšímu, odmítl možnost proniknouti nadsmyslno, novoidealism chce vyrovnati porušenou rovnováhu mezi světem vnějším a vnitřním a stanoví přesné hranice oběma.

Znova uplatniti práva ducha při zkoumání vědeckém, ukázati na cíle vyšší, ideálnější, pokusil se v Německu Rudolf Eucken (* 1846). Snahy jeho nalezly velké obliby u značné části publika v Německu i mimo Německo; neboť prázdnota materialismu a positivismu nemohla upokojiti vyšší touhy srdcí, jež bouřně volala po obnovení pravdy, krásy a dobra, mravnosti i náboženství. Eucken dokázal, že smysl a úkol života záleží právě v probouzení těchto vyšších, duchovějších snah, v mravnosti, jíž otvírají se brány vyššího života.

Ještě dále nežli Eucken pokročil professor pařížské university Emil Boutroux (nar. 1845), vynikající historik a kritik filosofie. Dospěl přesnou kritikou věd a jejich zákonů až k pojmu osobního Boha, který stvořil a řídí svět. Po způsobu Kantově pak soudí, že ještě důležitější nežli důvody spekulativní jsou praktické důvody, jež vedou k uznání jsoucnosti boží. Mravní život, jenž směřuje stále výše, k dobru naprostému, které není si možno jinak představiti nežli jako skutečnou realitu, vede k dokonalosti naprosté — Bohu. V nedávném svém spisu Science et Religion dans la philosophie contemporaine (1908) rozvíjí Boutroux své názory o náboženství a přiznává největší hodnoty náboženství křesťanskému.

Nejskvělejším zástupcem filosofie novoidealistické byl záhy zesnulý ruský myslitel, básník, vědec a asketa Vlad. Sergějevič Solovjev (1853—1900). Dějinný úkol filosofie spatřoval v tom, že filosofie povznáší člověka nad hmotu, osvobozuje jej od násilnického extrinsecismu, zapuzuje pseudovědecké zvrhlosti, prostředkuje mezi vědou hmotného světa a mystickým poznáním Boha.

Poznání empirické neboli vědecké, jež se omezuje na fakta a jevy zevnějšího světa, jest utilitaristické, slouží hmotným zájmům lidstva. Filosofické poznání vede člověka výše; musí se však snažiti sama sebe přetvořiti a nebaviti se formální stránkou idejí, nýbrž hledati jejich objektivní hodnotu. Každý člověk, každá společnost musí souhlasiti se spojením trojí činnosti, pro niž užívá Solovjev tří slov Plotinových: svobodná theurgie, svobodná theokracie a svobodná theosofie. Tak zmocňuje se člověk plně pravdy, tak dospívá i k poznání Absolutna — Boha, ovšem pouze z činnosti jeho. Pravá moudrost ví, že Bůh jest dokonalá Jednota a zároveň Všecko; ne však Všecko pantheistické, nýbrž Všecko dokonalé, plnost bytí.

Podobným směrem spekulace jako Rus Vl. Solovjev bral se i Jindřich Newman (†1890), který také kladl velkou váhu na živoucí logiku mravního svědomí, kterou spíše nežli mrtvou abstrakcí dojdeme k uznání osobního Boha a ostatních pravd metafysických. Newman mluví o instinktivní intuici (illative sense), jež vede nás k správnému posuzování věcí, je-li připravena dobrými mravními disposicemi ducha. Také jiný anglický filosof, státník Lord Balfour dospěl v knize uveřejněné r. 1895 „A Defence of Philosophic Doubt, being an Essay on the Fondations of Belief“ k témuž výsledku na podkladě potřeb života sociálního a kulturního. V jeho šlépějích kráčel francouzský

literární historik a filosof Ferdinand Brunetière († 1906). Francouzský oratorian P. Laberthonnière nehledá podle příkladu Blondelova konstitutivní hodnotu myšlení a poznání, nýbrž jeho hodnotu pragmatickou. Noetický problém se odsouvá, aby ustoupil mystické intuici. Ne rozum, ale cit a emoce jsou prvkem náboženským. Proto nalézá jeho filosofie víry největší oblibu u duší krasocitných, kontemplativních, jež myslí raději obrazy nežli pojmy.

Novoidealism raší současně na všech stranách. Všude pociťuje se nutnost obrození dnešní společnosti lidské, na všech stranách volá se, že nutno nové ohně zapáliti na výšinách věd a umění, nové perspektivy otevříti duchům lačnícím po pravdě, dobru a kráse, že třeba obnoviti vliv bohatýrů ducha dob minulých i doby dnešní, že zladiti nutno snahy lidské ve velký hymnus míru, jednoty a lásky, že filosofické theorie nesmějí se jenom promýšleti, nýbrž i prožívati, že do středu filosofické spekulace musí se uvésti smysl života, jeho vyvýšení a zduchovnění.

Kněžské problemy v novější belletrii české.

EMANUEL MASÁK. (O.)

Myšlenkami revolučního r. 1848, v němž účastnil se bojů za svobodu, odchován je také hrdina Staškova románu „Nedokončený obraz". Neuznává vůbec za nutno přemáhati se a brániti se lásce. „Dle jakých zákonů měl bych se jí vzdát a odříkat se něčeho, co je mým? Co je mně zákon? Každý nosí v nitru svůj vlastní zákon, vlastní právo své ..." V podobných názorech utvrdí týž rok „Drašara" T. Novákové. Zavrhoval sice celibát již jako klerik, ale za revoluce doufá, že nastane úplná svoboda občanská a budou zrušeny také zákony zakazující kněžské manželství ...

A konečně z revolučního ovzduší nejnovější doby možno uvésti postavu světáckého kaplana ve „Farské historii" Jiřího Rudy. Není prý naděje na reformy — církev jest neschopna je provésti — „a tak zbývá jen elastický temperament ..., žíti, jak se dá ... Přijímati krásu a blaho, kde kyne ..." A hlavně: prováděti odboj proti celibátu ..

Obě tyto více zevnější příčiny proticelibátního smýšlení dovršuje ovšem — „láska". V tom právě vidí většina našich romanopisců svůj hlavní úkol: líčiti její vznik, rozvoj a zvláště boje s překážkami.

Nejpřirozenější a také psychologicky nejzajímavější by bylo vylíčiti duševní zápas kněze, jenž zavrhl celibát, s vlastním svědomím, jež přece sotva se nechá na dlouho a docela uspati náladou doby a „láskou". Ale právě v této věci jsou naše romány nejslabší. Vážněji pokusil se o to jen B. Konařík v „Dalile". Hrdina její, až příliš ideální, nezkušený a passivní novokněz, plný ještě seminárních naučení a nejlepších předsevzetí, byl také nadšencem pro celibát. „Prosím Tě, Bože můj", modlí se, když slyší pověsti o svém předchůdci a řeči svého faráře proti celibátu, „nechť celý život svůj nezatoužím po lásce k ženě, nechť drahou jest mi povždy církev má svatá, která dobře ví, co činí, když knězi ukládá celibát ..." Ale znenáhla neopatrný styk s mladou paní továrníkovou probouzí v jeho srdci lásku — bratrskou, jak si namlouvá, ideální „duchovní přátelství". Ale i to ruší dosavadní harmonii jeho života a naplňuje jej horečným neklidem. Ví, že hřeší, cítí to zvláště při návštěvě své matky, brání se chvílemi, chce krotiti tělo středověkými asketickými prostředky, ale při tom nemá síly k rozhodnému osvobozujícímu

kroku, nechává se ovládati druhými i okolnostmi a za čas hledá zapomenutí — bývalý hlasatel abstinence — ve sklence a dýmu i v psaní proticelibátních článků, až konečně upadne do duševní choroby. Sám vidí tragickou vinu svého života ve své polovičatosti, ve stálých kompromisech, v tom, že chtěl spojiti lásku k ženě s askesí . . .

Déle a statečněji brání se lásce k ženě kněžské svědomí hrdiny Vlčkova románu „Druhové z mládí". Když poznal svou náklonnost, hledá úsilně zapomenutí v práci a modlitbě, bojuje s pokušeními a konečně odchází do Ameriky. I tam ještě zápasí dlouho, odmítá všechny nabídky, aby se stal duchovním protestantským, ale konečně přece překonán láskou vzdává se kněžství a vstupuje v sňatek. A ku podivu: dříve tak svědomitý, až úzkostlivý kněz, který den před tím ještě prohlašoval, že se nezpronevěří „slavné přísaze a nejvyšším povinnostem svým", necítí podle spisovatele nejmenších výčitek, že odložil kněžství a přestoupil jako učitel k obci českých bratří . . . „Je spokojeně živ s Bohdankou a řadou dětí . . ."

Podobně snaží se namluviti čtenářům také ostatní spisovatelé, jejichž hrdinové končí odpadlictvím neb rozlukou s církví, že se to děje bez vniterných bojů. O Leksově Janu Vladykovi, jenž docela snadno uzavřel s Evou sám „manželství" před oltářem, praví autor, že teprve tehdy, když bez kolárku opouštěl osadu a provázely ho „lichotivé pohledy občanů", na chvíli pocítil výčitky, že „snad zradil kněžský stav". Ale hned to omlouvá obvyklou frasí, že prý „nezradil Boha a víru, opouští pouze zevnější formu, ale ve své duši zůstane ve stálém spojení se svým Kristem . . ." Ovšem že pak vystupuje i z církve, dává se civilně oddat a je v rodině velice šťasten . . .

Ještě podivnější jest, že právě tak snadno, bez všelikých bojů se svědomím rozhodují se v románech kněží, kteří zůstali v církvi, ač uzavřeli „sňatek" nebo žijí v manželském poměru bez sňatku. Naopak spisovatelé — a jsou to vesměs laikové — nejsou li vedeni právě protikněžskými tendencemi, libují si pokládati podobný krok za něco samozřejmého, jen za přirozený důsledek mocné lásky. Tak v románě M. Gebauerové „Rod Jurija Klemenčiče" mladý slovinský farář bere k sobě přes odpor svých i jejích rodičů selskou dívku, do níž se zamiloval, a jen vzdychá, že se k ní nesmí veřejně hlásiti jako ke své ženě, a obviňuje svého otce, že jej nutil ke kněžství . . .

Přímou glorifikaci takového poměru nalézáme u faráře Hálka ve Vrbově novele „Syn knězův" v knize „Mučeníci". Zamiloval se již jako kaplan do dcery lékařovy, a spisovatel omlouvá jejich

lásku: „Ve svých hovorech ujasnili si, že není hřích v pokoře a poslušenství, k němuž zavazuje člověčenství. Vybudovali si nový řád čistoty srdce, a když Hálek svědomí a písma se ptal v hodinách samoty, nenalezl nejmenších neshod.“ Ano svěřil se i biskupovi a tento prý „zdůraznil závaznost zákona svědomí, který zvoní v srdci každého a kterého dokud je kdo poslušen, nemůže míti pochyb o pravdě“. Udělil prý mu pak titul arciděkana a dovolil synu zůstati na faře... Farář Hálek dle autora nemá „ani nejmenší příčiny tázati se sebe sama na správnost svého jednání“, ba po její smrti jest si jist, že „celý jeho život byl čistý a neposkvrněný jedinou lží...“ Teprve syn jeho, „moderní mystik“, který zpřísněl k asketismu, zdá se poněkud probouzeti jeho svědomí: vytýká otci, že nevyplnil svého kněžského úkolu, poněvadž neměl dosti síly k oběti. „Příliš mnoho vůně země jsi vdýchal, příliš jsi přilnul k životu, než abys mohl se státi sebeobětujícím...“ A syn chce konati pokání za otce, obětovati se za něj tím, že nedá se upoutati pozemskou láskou.

Ani tohoto pozdního poznání není u Hamzova „Šimona kouzelníka“. Při celém vývoji jeho poměru k Lidušce neozve se ani nejmenší výčitka nebo pochybnost, jedná-li správně. Z jiných, osobních důvodů jen jednu chvíli chce se vzdáti kněžství a utéci do Saska, aby si mohl vzíti dívku k sobě, ale hned nechává se přesvědčiti jejím důvodem, že stvoří tu aspoň „českou ženu knězovu“ a nezvítězí li nad současným světem, ukáží cesty kněžím příštích věků... Od té chvíle vidí i Šimon, neuznávající zákonů církevních, ve svém manželství skutek skoro hrdinský, průkopnický čin „k budoucím volnějším řádům církve“. A jako všichni jemu podobní odvolává se od „mrtvého kněžského dogmatu“ ke Kristu. Přes to získává pro sebe i církevní vrchnost: okouzlí svým dítětem starého opata a pohne celým konventním soudem, ano i konsistoří a biskupem...

Stejně hladce jako rozpor s kněžským svědomím a s církevní vrchností překonává Šimon rozpor se smýšlením věřícího lidu. U části osadníků vzbudí jeho manželství nepřátelství, většina však hlasitě prý jej velebí. Není to ovšem pro jeho čin, nýbrž hlavně proto, že si je nejprve získal svou povahou a obětavou láskou. Pracuje jako sedlák, všem rozdává své srdce — a jeho bohatá Liduška statky. Tak usmiřují — aspoň v románě — i ty, kteří je odsuzovali.

Podobně odůvodňují smířlivé chování lidu k manželskému poměru kat. kněze Gebauerová a Holeček. Ona aspoň přiznává, že lidé „nedovedli se povznésti zcela nad předsudek vůči jeho životu“,

ale odpouštějí prý mu, zvykají si a mají ho rádi, poněvadž vidí jak pracuje, jak je rozumný a jak dovede poradit... Také Holečkův ženatý chelčický farář přizpůsobil se ve všem svému okolí, sedlačil, sám pracoval na poli, v neděli kázal o hospodářství — a tak prý se sousedům líbilo, že žije jako jeden z nich. Ani prý se nezabývali zkoumáním farářova poměru. „Tak hluboce bylo všem Čechům pobělohorskou protireformací vštípeno, že jistých věcí a poměrů nesmějí se dotýkat ani slovem ani myšlenkami..."

Ovšem jinde zase vidíme, že týž český lid a skoro z též doby všímá si velice bedlivě života svých kněží právě po této stránce, a nejen všímá, ale má také odvahu veřejně své kněze posuzovat i odsuzovat. Holeček sám vypravuje obšírně, jak potrestali na vesnici zmíněného vodňanského kaplana, hlavu mu do polovice ostřihali a pomazali kolomazí přese všechny prosby i hrozby. A ústy Kojanovými pronášejí svůj přísný rozsudek: „Nepředcházejí-li kněži dobrým příkladem, nedočkáme se mravného a pobožného života u nekněží... Nemá-li kněz tolik síly ducha, aby v sobě tělo, svět a ďábla přemáhal, ať vystoupí ze svého stavu...! Krista nedáme a se nevzdáme, a kdybychom špatné kněze musili s kazatelen zahnat a sami na ně vystoupit!"

Podobně v „Drašaru" T. Novákové vidíme, jak lid pozoroval život mladého piaristy, jak ten pro svůj milostný poměr pozbyl u svých rodáků úplně ceny a vážnosti, takže veřejně zpívali o něm potupné písničky a nedali se jím zlákati, když chtěl založiti v Poličce „českou církev". Není pak vítán ani mezi protestanty: brzy dostává se do rozporu nejen se svou evangelickou církevní vrchností, ale i s lidem, jejž pohoršuje jeho život. Svou nezřízenou smyslností ztrácí i tu všechnu úctu a stává se pouhou troskou, obecním bláznem, jenž pro výdělek tančí před hospodou s babkou a nechává se okrádat i týrat svou „ženou". Prostá žena o něm praví: „Je pán učednej — ale do stavení k svobodnejm ženskejm bych si ho nevzala!"

Spisovatelka, kreslíc hodně podrobně smutný mravní úpadek odpadlého kněze, ukazuje také rub onoho krásného na pohled obrazu, v jakém nám vylíčili ostatní jmenovaní spisovatelé život kněží, překročivších zákon celibátu. Povrchní romanopisci, jimž byl cizím boj kněžského svědomí a již vidí v pozemské lásce a sňatku vrchol štěstí, nejsou ovšem schopni, aby vystihli stav rozpolcené kněžské duše, sklamané očekávaným rájem a trýzněné vzpomínkami na lepší minulost i výčitkami probouzejícího se svědomí. I T. Nováková chápe smutek Drašarův jen s přirozené, sobecké stránky, ale přes to do-

jímá, když líčí, jak zubožený muž v tichých chvílích vzpomíná na své bývalé ideály, na doby kněžského života, „méně přirozeného, ale lepšího . . .“ Nedosáhl ani svých literárních ideálů, v nichž před lety tkvěl celý obsah života — poněvadž „chtěl býti jen člověkem, příliš člověkem . . .“ Ze všeho zůstala mu jedině žena, hrubá, smyslná a lenošná, „poslední z posledních“, označená takto podle skutečnosti skoro pravidelné.

S větším pochopením kreslí neštěstí klesłé kněžské duše J. Ruda ve „Farské historii“. Hrdina její, starší již kněz, cítí se po svém hříchu, k němuž byl sveden vypočítavými osobami, hluboce nešťasten, vidí se nízkým a ubohým tvorem, jemuž pozemský požitek byl dražší než všechna sláva a výsost kněžského povznesení. Ale všechny výčitky nedovedou uhasiti rozdmutnalých plamenů, kněz stává se otrokem své vášně a je zaslepen tak, že na svůj hřích pohlíží jen se zcela světského stanoviska. Teprve když se dožil na všech stranách zklamání, počíná mysliti na svou kněžskou zodpovědnost a třásti se před věčným soudem, takže v hrozné úzkosti zpovídá se — starému kostelníkovi a za chvíli klesá raněn mrtvicí.

Tíha kněžské zodpovědnosti před Bohem i lidmi visí jako těžký mrak také nad koncem života Konaříkova hrdiny z „Dalily“. Zvláště v noci před církevním soudem zjevují se mu oběti, jimž dal pohoršení svým životem, hlavně nedůsledností v kázání a skutcích. A upadnuv do duševní choroby, vystupuje z nenadání na kazatelnu v kapli bohosloveckého semináře a mluví k jáhnům o Samsonovi a Dalile . . . „Ne církev, ale žena vším vinna a my sami . . .“ odvolává na konec své prvotní nařčení.

Tak jedni hrdinové našich románů jsou obestřeni svatozáří bojovníků za „lidská práva“ a obklopeni rodinným životem, druzí za to smutně, beznadějně hynou jako „oběť zákona“. Díla prvního druhu jsou vypočtena většinou na agitaci nebo na úspěch v davech průměrných, sentimentálních čtenářů a čtenářek, druhá bývají pravdivější a umělecky působivější. Ale bylo by snad stejně vděčným a působivým thematem vykresliti těžký zápas kněze, jenž sice klesl, ale velikým utrpením vykupuje svůj hřích a povznáší se znovu mocnou duševní silou k horám kněžského ideálu. Byl by to obraz ve skutečnosti snad častější a v účincích jistě mohutnější než obraz smutného úpadku.

Neznám ho dosud v naší literatuře. A není tu ani mnoho takových, jež kreslí positivní jeho stránku — případy, kdy kněz vítězí v pokušení. Světští spisovatelé, kteří si obrali tento námět, věnují

nejvíce péče vylíčení samého pokušení, nástrah a svodů, kdežto boj kněžského nitra zůstává jim většinou cizím. Pokoušejí-li se přece někdy jej vystihnouti, utkvívají na povrchu a jen nahodile dotýkají se vlastní jeho podstaty.

Tak skoro celým obsáhlým dílem Jiráskovým „U nás“ vine se tichý, nerušný zápas P. Havlovického s pokušením, vznikajícím z lásky krásné paní důchodní a později z touhy po rodinném životě. Vyvolávaná tím citová i lehce smyslná vzrušení překonává zprvu vzpomínkami na Bolzana a na jeho výklady o čistém srdci a pevné nezávislé vůli. Později v takových chvílích vybíhá ven do zimy, brodí se sněhem, nebo zase otužuje se prací na zahradě, ve škole i v kostele, zažehnává pokušení vážnou četbou, hovorem se sousedy a velkými starostmi o stavbu a jiné podniky. Nadpřirozených nějakých prostředků jakoby vůbec neznal. A po předčasné smrti oné paní oddává se elegickým, chvílemi až sentimentálním vzpomínkám na její lásku, nosí jí květiny na hrob a zasteskne si časem na svůj osamělý život, zvláště když v Praze vrací se z divadla oslněn hudbou, nádherou výpravy a krásou mladých žen. Ale i tyto nálady přemáhá prací, myšlenkou na svůj životní úkol mezi lidem a přesvědčením, že je nutno cele se mu obětovati...

Tak aspoň částečně probleskuje zde již vlastní jádro ideje celibátní, její kladný prvek: kněz vzdává se lásky a rodiny podle těla, aby tím svobodněji a silněji mohl se věnovati vyšší lásce a rodině širší.

Určitěji již zasahuje motiv vyšší lásky v duševní boje hrdiny Konrádovy novely „Čím, srdce, čím jsi zhřešilo?“ Zamiloval se — starší již kaplan, zbožný, lidumilný a šlechetný kněz — do krásné dcery mlynářovy, ale bojuje přísně ve svém nitru, modlí se a přemáhá všemožně své city. V nejbolestnější chvíli zápasu stává se mu posilou a záchranou stařičký jeho farář, jenž povznese jeho vzrušenou mysl, ukazuje mu přesvědčivě krásu a sílu kněžského odříkání, posvěceného oddaností do vůle boží. „Hleďte, příteli“, praví, rozhovořuje se o svém vlastním životě, „v těchto prsou byl zavřen boj po padesát let. Mou kořistí z toho zápasu bylo jenom odříkání, mou odměnou bylo toliko vědomí, že jsem dosti silen, abych poctivě snášel a trpěl. Ach, příteli, v odříkání jest jiný veliký svět! Nemůžete si ani představiti, jaká jest v něm síla a jaká poesie! Teď jsem překonal všechno, ukončil zápasy, teď cítím, že vítězství zaujalo místo bývalých vášní a bojův, a že jest už blízko dokonalý mír...“ Sedá pak ke

klavíru a třesoucím se hlasem zpívá kaplanu svou oblíbenou píseň, Čelakovského „Buď vůle Tvá!"

Podobně mluví k mladému kaplanu starý horský farář v povídce Ot. Schäfera „Apoštol" (v knize „Ubohý Fricek"). Ukazuje mu vznešenost kněžského povolání i nutnost probojovati se k spokojenosti trním a hložím, bojem i odříkáním. „Ale dovedete-li toho, je krásně u srdce i v duši ... zpropadeně krásně, bratříčku ... Rozsévati dobro i lásku za každých okolností, vždy ochotnou dlaní, kdykoli a každému, toť abych tak řekl, mateřské štěstí kněze celibátníka ..."

Velikost odříkání, zosobněná nejkrásněji v ukřižovaném Kristu, zazáří také v osudné chvíli největšího pokušení kaplanu Benešovi v Baarově „Farské paničce": již se zdá, že podlehne rafinované ženě — v tom však upne svůj pohled k černému kříži nad stolkem a náhle se vzpamatuje. Zaleskla se mu jako slunce krása ctnosti i odměna vítězství, a otřásl se hnusem a odporem ke zvířecím rysům té, jež málem by se mu stala zkázou. Cítil se tvrdým, pevným po přestálém boji a zajásal radostně: „Vyhrál jsem!"

Ještě více než u Baara rozhoduje toto čistě přirozené zhnusení hmoty spiritualnímu člověku v povídce J. Pospíšila „Pokušení", kde líčí zvláště podrobně svody smyslné, po dráždivém románku s knězem toužící herečky a stálé kolísání mladého ideálního kaplana. V bouři smyslů hledá také síly v modlitbě a zpovědi, vrhá se před kříž a zabírá se do práce, ale za chvíli vždy styk s ní nebo pouhý dopis rozvane všechna dobrá předsevzetí, že sám až cítí ošklivost nad vlastní slabostí a připadá si jako zajatec spoutaný provazy. Teprve když jej zavede v Praze do německého divadla, kde okázale triumfuje hmota, a když ho láká k sobě, zhnusí se mu. Duch zvítězí nad tělem, a mladého kněze uchvátí pak mohutný proud vniterné, obrozující radosti.

Čtenář, který zná malou mravní sílu hrdinovu, jeho pokaženou obrazivost, neopatrnost v jednání a všechny dřívější marné pokusy osvoboditi se, nepochybuje ovšem, že ani toto vítězství, podmíněné jen okamžitým dojmem hnusu, nebylo trvalé. K tomu třeba dlouhé a stálé vniterné práce, bdělosti a odříkání, povznášeného jasným vědomím vyššího cíle a oživovaného také nadpřirozenými prostředky.

Sladkým pozemským ovocem takových bojův a vítězství jest pak velký duševní klid a mír, vniterné štěstí a čistá radost z povolání i zvláštní mravní síla, jež působí neodolatelně na každého a vynucuje mimoděk úctu i v odpůrci. Dokladem toho jest celá řada

vážných kněžských postav, jež se nám tu mihly před duševním zrakem. Ani Jirásek ani Rais nebo Konrád atd. nevybrali si svých hrdinů z lásky ke kněžím vůbec: působila na ně jen osobnost jednotlivců, jež většinou znali; a třebas nelíčí podrobněji jejich vniterného vývoje, přece aspoň naznačují, že ani ti staří kněží z idyllických skoro dob nevyrostli bez duševních zápasů, v nichž se otužily jejich síly. Mravně slabý Drašar uboze ztroskotal a nebudí ani příliš soucitu, kdežto odříkavý Raisův farář Kalous ještě při západu svého života každého okouzluje a zahřívá vniterným teplem.

Z novější doby kreslí takovou postavu mravně přísného, asketického a skoro svatého kněze Růž. Jesenská v povídce „Benedikt“ (Mod. Revue 1915). Byl to její vzdálený příbuzný, farář v šumavském městečku. Život jeho byl — praví — přísnou, tvrdou přímkou ctností. Žil sám v chudobě a střídmosti, rozdával rád chudým, modlil se a postil; tak vyrostl v mohutnou asketickou postavu, přísnou jako neúprosný čas, tvrdou jako skála, a při tom byl dobrý jako chléb, který rozdával celým srdcem. Je ctěn a milován jako světec, připravuje se s radostí na smrt a umírá klidně a blaženě. „Jen odříkání, mlčení a ticho je skutečnost“, praví před smrtí, „jen samota dává mír duši a je cestou k Bohu . . .“

Mocný dojem, jakým působí takový čistý, svatý kněz na duši lidskou, zvláště na duši hříšníkovu, pěkně vylíčil Jos. Merhaut v románě „Andělská sonata“. Hrdinu jeho Hřivnu, který se zpronevěřil své ženě a jede s ní na Hostýn na pout, upoutá neobyčejně již cestou ve vlaku stařičký kněz, „jako světec štíhlý na hubeném svém těle“. Je dojat celým jeho zjevem jaksi nesvětským, jeho tváří, jež prokvétá čímsi prorockým, a zvláště očima, jež jsou „úžasně klidné a přece ostré, otecky moudré“. Cítí, že je to „jeden z vyvolených Páně, kteří ke kněžskému rouchu se rodí a rostou, jako se rodí a roste umělec“. A když jej pak vidí ve svatyni hostýnské seděti ve zpovědnici, přísného a přece v čisté přísnosti vábného, bezmezná důvěra k němu rozehřeje Hřivnovo srdce a podrazí jeho kolena: pokleká, pokořuje se a vyznává knězi svůj hřích, aby pak začal nový lepší život.

Dílo milosti boží, ale také ovoce těžké vniterné práce katolického kněze!

Velehrad velkomoravský bájkou?

Píše Dr. fr. Snopek.

Kulturní inženýr Jan. L. Červinka v 125. sešitě Časopisu vlast. musejního spolku olomouckého právě vydaném uveřejnil pod tímto nadpisem (ale bez otazníku) předběžnou zprávu o svém nejnovějším díle nadepsaném „Říše velkomoravská". Předložil je vloni (roku 1919) České akademii věd a umění. Oznamuje, že je také vydá Matice slovenská v Turčanském sv. Martině jazykem slovenským. Snad nebude od místa, upozorniti předem již na některé jeho důkazy.

Dovolává se především geografa bavorského svědčícího, že Marharii habent civitates XI a Merehani XXX, a tvrdí, že „také Frankové a Bavoři obléhají podle letopisů fuldských Moravany na jejich hradištích" (str. 2). Mám za to, že by s Moravany zle bylo bývalo, kdyby byli obléháni bývali na svých hradištích, ne na svých hradech.

Podle všeho p. inženýr nechápe rozdílu významu slov hrad a hradiště. — Uznávám, že v listinách doloženy jsou pouze dva hrady, Děvín (nač uvádí maďarské jméno jeho Devény, nerozumím, když tam není Maďarův?) a Nitra. U Děvína, připouštím, archaeologicky je zjištěno někdejší mohutné opevnění s dvojnásobnými náspy, ale nelze výzkumy děvínskými dokázati, že by zde byl se roku 864 hájil kníže Rostislav, že by znamenitý válečník byl se nechal obklíčiti zde německým vojskem. Nebylo by to důkazem jeho osvědčené prozíravosti a válečného důmyslu. Také není ani dosti málo pravděpodobno, že by Němci, majíce nenáviděného Rostislava v pasti na hradě Děvíně nad Dunajem, byli ho šetřili a dali se do smluv s ním ve chvíli, kdy jej mohli nadobro odstraniti a zničiti.

Autor vypočítává mnoho hradišť moravských, jejichž původních jmen neznáme, dodává k tomu i některá z Dolních Rakous, které prý v době velkomoravské náležely až po Dunaj k moravské državě, ale ani u jediného z těchto míst neuvádí roku, kdy a pokud se vyskytují v pramenech, aby s tím větším důrazem mohl tvrditi, že existence Velehradu u Uh. Hradiště „není

souvěkými zápisy doložena vůbec, ba vlastně historicky zajištěna velmi pozdě, poprve po r. 1131." (str. 4). A přece není tomu tak.

Dr. Horák v Praze nejnověji odvozuje místní jméno Velehrad od osobního jména Vel jako Velův hrad, tak že není prý důvodu viděti ve slovech fuldského annalisty z roku 869, že by jméno Velehradu bylo takřka opsáno. A jenom tradice že se může dovolávati, kdo existenci hradu se jménem Velehrad přijímá pro dobu IX. století. (Nemaje po ruce Agrárního archivu cituji — dle Červinky str. 5).

Naproti tomuto tvrzení již několikráte upozornil jsem na památný tropar Моравск. зем. велеграждания. Veleigraždanin lze vyložiti buďto Velehraďan nebo veliký měšťan. V obojím případě upomíná na sídlo Methodějovo Velehrad, neboť i kdyby třeba bylo vykládati si slovo to „velký měšťan", má to smysl jenom, smíme-li předpokládati, že Methoděj po smrti byl uložen ve svoji kathedrále na moravském Velehradě. [1])

Sám vydavatel troparu Viktor Ivanovič Grigorovič považuje náš tropar za zbytek jiné služby svatomethodějské, odchylné od onoho officia, které jest sestaveno na základě pannonských legend. Prvá slova troparu pak a celý jeho obsah přiměla mě k tomu úsudku, že zbytek náš pochází od některého učenníka našeho apoštola uchýlivšího se po roce 885 do oblasti církve české, a že toto nejstarší officium světcovo bylo sestaveno za doby, kdy náš Velehrad byl ještě ve svojí slávě. Různá indicia a poukazy krátkého jeho textu, předůležité pro posouzení působnosti svatého Methoděje, zvýšily moji pozornost. Odtud pochopitelna jest moje snaha, vyzískati pro dějiny svatomethodějské ze vzácného toho zbytku co nejvíce. A skutečně jest výsledek studia troparu našeho nenepatrný.

Není sice soudobého zápisu právě o Velehradě jako hlavním hradě říše velkomoravské, [2]) ale tropar počínající slovy „Moravské země" existenci Velehradu na Moravě nezbytně předpokládá; bez toho předpokladu nemá zajisté zdravého smyslu. Pannonský život Methodějův nepřipomíná Velehradu, poněvadž ho již nebylo, byltě, když byl život psán, již kolik let vyvrácen a ohněm zničen.

Listinou z 15. října 1257 nařídil král Přemysl II. biskupovi olomouckému Brunovi, aby pro zajištění pozemků kláštera velehradského a celé země Moravy na ostrově řeky téhož jména, kdež byla kaplice sv. Jiří, vyzdvihl pevné na tu dobu město. [3]) Sám král nazval je

[1]) Die Slavenapostel. S. 431.

[2]) O poloze velkomoravského hradu Velehradu. Osvěta 1915. str. 265.

[3]) Codex diplom. Moraviae III. 246 sequ.

Novým Velehradem — Nova Velgrad.[1]) ale jméno to se neujalo. Obyvatelstvo města vzaté jednak z klášterní vsi Velehradu, jednak z Kunovic nazývalo město i potom jménem jaké před tím ostrov měl — Hradiště. Hradiště pak znamená původně místo, kde prve hrad byl. To uzná každý, kdo jen poněkud šetří etymologie.

Na ostrově tedy býval někdy hrad. Že by byl stavěn v době, kdy Maďaři byli pány Moravy, nelze rozumně mysliti. Aniž tomu lze dáti za pravdu, že by byl založen od té doby, kdy Morava byla připojena zase ke knížectví českému. Tedy byl zde hrad prve již, byl za doby velkomoravské.

Domyslil jsem se již dávno, že na ostrově řeky Moravy, který biskup Bruno s pěti velmoži válečníky moravskými uznal za nejvhodnější k vyzdvižení nového města obranného proti Uhrům, byl kdysi hrad, a to hrad Dévín, o němž se zmiňují letopisy fuldské. Jméno hradu vymizelo z paměti lidské, ale obyvatelé nezapomněli, že na ostrově býval kdysi pevný hrad, a z té příčiny ostrov sám nazývali hradištěm. Tehda zcela bezpečně se tu nalézaly stopy někdejšího opevnění.

P. inž. Červinka však absurdním nazývá tento výklad, který jest přece tak zřejmý. Domysl tento nazývá nápadem, ne snad že by to byl vtip jeho vlastní, ale protože se ho dočetl u Dra Brücknera, který jej zase převzal (jako i jiní) odjinud. „Nápad tento", píše, „opříti lze nápadem falsátora listiny v Bočkově diplomatáři, která už Šafaříka svedla k podobné domněnce" (str. 4) Šafařík zajisté netvrdil, co se jemu nezdálo dosti pravděpodobným.

Neupírám, že podobnou myšlenku pronesl již Boček nebo kdožkoli jest pisatelem podvržené listiny. Ale mohu ubezpečiti čtenáře, kdybych si byl vzpomněl, že falsum v diplomatáři Bočkově vyslovuje se v týž smysl, byl bych se ohradil výslovně proti domněnce, že jsem čerpal z falsa v diplomatáři. Však ani tím, že podvržena jest ona listina, není řečeno, že si falsator vše vymyslil, aby koho oklamal, nýbrž mám za to, že se toho domyslil a v nešťastné svojí naivnosti k jejímu doložení podvrhl dotčenou listinu. Tím však dalším badatelům jaksi svázal ruce, neboť kdo se vytasí s touž domněnkou o sobě velmi pravděpodobnou, upadá v podezření, že se dovolává falsa Bočkova. Však i zde platí věta: Qui bene dis-

[1]) Tamt. 256.

tinguit, bene docet. Máme dosti značný počet listin podvržených za tím účelem, aby pojistily nepochybné právo a pravdu!

P. inž. Červinka dovolával se již před lety svých archaeologických nálezů v Hradišti, ačkoli jemu nebylo dáno prozkoumati leč nepatrnou část půdy městské. Professor Prasek naproti tomu tvrdí, že veda Morava odnesla nám do Černého moře jistotně i kus našeho Velehradu,[1]) odplavila tedy skutečně velice nízko položenou půdu ostrova hradiště za tak dávné doby, kdy bylo v naší vlasti daleko více lesův, kdy také pravdě podobně bylo více dešťův.

Tím však nechci tvrditi, že by se v Hradišti nebylo lze dokopati starých kulturních vrstev, kterým jediným důvěřuje p. inž. Červinka; jenom tolik jsem chtěl pověděti, že *jeho dosavadní výzkumy v Hradišti a v jeho okolí nestačí nikterak na potvrzení jeho věty*; nestačí naprosto ani, *že na někdejším ostrově řeky Moravy, kde město Hradiště jest, nebylo hradu vůbec a zvláště, že ho nebylo za trvání říše velkomoravské.*

Vážím si všelikého vážného bádání, ale *negativní výsledky Červinkova pátrání nestačí, aby dogmaticky jistě upříti mohl a směl náš Velehrad velkomoravský.* Bude li vydán jeho spis, nebude otázka tato definitivně rozhodnuta, ba sotva se jím přiblížíme pravdě.

Nálezy archaeologické nedají se přece ani přirovnati písemným památkám; tak daleko nedospělo archaeologické bádání. Ani nedostatek archaeologických památek při *částečném* jenom a nahodilém *probádání půdy nemůže stačiti na doklad věty Červinkovy: Velehrad velkomoravský bájkou.*

Tolik předložně podotýkám k vydané právě stati, která trpí mnohými nedostatky.

---

[1]) ČMM 1900 str. 313.

Posudky.

Soustava filosofie křesťanské čili aristotelicko-thomistické od *Dra Eugena Kadeřávka*. Nákladem vlastním. Díl II. V komisi družstevního knihkupectví v Hradci Králové 1920.

Díl tento jedná o metafysice, předně o přírodě, pak o duši a o Bohu čili o metafysické kosmologii, psychologii a theologii. Při přehlédnutém obsahu těchto jednotlivých traktatu nelze v krátkém posudku pouštěti se do podrobností. Nezbývá než jen všeobecně upozorniti na význam práce této.

P. spis. nepodává v tomto díle toliko nauku aristotelsko-scholastickou o přírodě, duši a Bohu, pokud ji pouhým přirozeným rozumem lze poznati, nýbrž staví a vyvrací zároveň různé opačné bludy filosofie antické i nové a podává tak důkaz, že jen filosofie zbudovaná na základech křesťanských před přísným soudem zdravého, logicky myslícího a uzavírajícího rozumu obstojí.

V metafysice o přírodě bychom si přáli, kdyby se byl p. spis. zmínil o názoru některých nejnovějších přírodozpytců, kteří ještě atomy rozkládají v iony a tyto zase v elektrony a budují tak pojem hmoty na zcela novém podkladě, a upozornil také na theorii Einsteinovu, která by, kdyby se přírodopiscům podařilo, dokázati nade vši pochybnost pravdu její, měla za následek, že by filosofie musila dosavadní své názory o hmotě važitelné a nevažitelné (o étheru) podstatně pozměniti.

O darwinismu jedná p. spis. od str. 172—203. Probírá tu velmi důkladně, co jest na této theorii správného a co jest pouhou ničím nedokázanou smyšlenkou. Dle našeho soudu je darwinismus v nynější době již vědecky překonaným stanoviskem a nemá již proto významu jako v druhé polovici minulého století. Poněvadž však ve svých důsledcích vede k naprostému atheismu ať již ve smyslu materialistickém aneb pantheistickém, jak nejdůslednější stoupenec jeho svým monismem dokázal, mělo na toto nemalé nebezpečí býti aspoň upozorněno, které z theorie darwinské i přes její vědecké vyvrácení společnosti lidské hrozí. Monismus darwinský jest základním evangeliem všech stran sociálně demokratických.

S velikou pílí a obšírností probírá p. spisovatel nauku o duši, o kterou nyní vede boj dvojí svět, křesťanský a socialistický. Má člověk mimo stránku tělesnou také stránku duchovou? Duši totiž nehmotnou, jednoduchou, duchovou, rozumem a svobodnou vůlí obdařenou, nesmrtelnou, aneb je duše buď jen zvláštním tvarem těla jevícím se na př. v tak zvané čtvrté dimensi aneb výslednicí pouhých tělesných sil člověka a jejich činnosti? Toť otázka, která nyní hýbá veškerým vzdělaným světem. Pan spisovatel jsa sobě vědom důležitosti této

nauky nejen pro nábožensko-mravní život, nýbrž i pro pozemský společenský život člověka, věnoval jí velikou píli, jak již sám rozsah traktátu tohoto (od str. 213—535) dokazuje. Také nepominul učiniti zmínku o některých psychických zjevech, které v poslední době nabývají pořád většího významu, jako jest hypnosa, somnabulismus atp. Jen bychom si byli přáli, aby byl o spiritismu zevrubněji pojednal, a poukázal na veliké nebezpečí této pověry jak pro tělesný, tak i nábožensko-mravní život nynější lidské společnosti.

Část III. jest metafysika o Bohu čili o metafysické theologii a dokazuje 1. existenci božskou, bytnost a dokonalosti božské. Pro jsoucnost Boha uvádí deset důkazů, čtyři kosmologické, jeden teleologický, tři důkazy psychologické, jeden ze zázraků a důkaz historický. Ačkoliv tyto důkazy jsou věcně zcela správné, přece nám připadá, že jim chybí přesná logická propracovanost. Proto máme obavu, že čtenářů filosoficky nevyškolených o své pravdě jen stěží přesvědčí. Častěji zatemňuje také smysl některých vět, nejen v traktátě o důkazech jsoucnosti boží, nýbrž i na jiných místech, neobvyklé názvosloví, jako na př. soustavek, ostavek, držebnost, sebouci atd. Lépe by bylo podržeti terminy latinské, kterým aspoň theologové rozumějí.

Jinak platí také o tomto II. díle, co jsme v tomto listě již o I. díle byli pravili. Je to práce psaná s hlubokým přesvědčením o pravdách, o kterých zde jedná. Komu záleží na poznání podstatné nauky křesťanské o těchto třech předůležitých oborech, ať sáhne k dílu Dr. Kadeřávka, v němž nalezne o nich zcela správné poučení. Duše hlubší, jimž neběží o chvilkovou zábavu, nýbrž o poznání pravdy rozhodující nad časným i věčným blahem člověka, pocítí z každého jejího nového záblesku tím větší duševní rozkoš, čím větší byla námaha její tento záblesk objeviti a v sebe pojmouti. Do žádné filosofické soustavy nelze vniknouti „pingui Minerva“. To platí také o díle Kadeřávkově. Je to práce na výsost vážná svědčící o ideálním nadšení pro filosofii křesťanskou, o kterém svědčí nejen práce sama, nýbrž i její vydání, které p. spis. obstaral svým vlastním nákladem, tedy za nynějších výrobních cen značnou obětí hmotnou. A také z této příčiny budiž tato životní práce p. spis. našemu čtenářstvu, hlavně však našemu duchovenstvu vřele doporučena. **Dr. P.**

* * *

Fr. Odvalil, Co v duši zaléhalo. Básně 1914—1919. Knihovna Družiny lit. a umělecké sv. X. Olomouc 1920. Str. 131. Cena K 8·50.

Již v první za války (1917) vydané básnické knize Odvalilově „Kvetoucí meze“ ozývala se v dlouhé řadě náboženských motivů, modliteb, legend i přírodních selanek a balladických obrázků nejednou také hořká bolest českého srdce, jež trpí útiskem národním a ješt

více rozvratem hrozícími poměry náboženskými. Tehdy přirozeně mohl se básník vysloviti jen tlumeně a umírněně, třebas ani tu při všech zámlkách nedovedl zcela zapříti svého lidského a národního hněvu nebo výsměchu.

Ve druhé knize převládá bolest a ironie. Pramenem jejich jest především válka se všemi svými krutými i zdánlivě malichernými zjevy, jež básník zachytil nebo lehčí formou písničkovou se jim vysmál, zvláště v pestré mosaice „Mír a vojna“ a pak v několika delších básních. Nejvíce jej tu roztrpčuje utrpení lidu a ponížení náboženství, zneužitého vládou, pak pokrytectví a faleš nejen představitelů moci, ale i denního tisku. Tu již napájí básník své péro nejednou jedem úšklebku a satiry, jejíž působivost dnes ovšem značně již vyprchala, překonána spoustou jiných podobných veršů, objevivších se za vhodnější nálady brzy po převratu. Působivější a vděčnější byly by ironie, satiry a sarkasmy, jež se týkají současných našich poměrů politických, národních i náboženských. Básník užil tu však způsobu, jenž v katolické naší literatuře je dosud ojedinělým a jehož nijak nemohu nazvati šťastným: zahalil své útoky v roucho persifláží biblických příběhů o Josefovi Egyptském, Jonášovi, Habakukovi atd. a nepočíná si při tom — s rozdílnou ovšem tendencí — o nic šetrněji než na př. Machar. I výrazově upadá tu a v několika příbuzných číslech až na samu hranici všední prosy a triviality.

Raději, mnohem raději máme Odvalila, jenž píše jemnou legendu „Dvě matky“, hlubokou „Lípu“ nebo Schillerovskou („Píseň o zvonu“), idyllu „Pečení chleba“. Doufám, že touto knihou vybouřilo se to, co z v e n k u tak drsně mnohdy zaléhalo v citlivou duši básníkovu, a že brzy setkáme se s ním ne již na šedých, uprášených, Macharem vyšlapaných cestách, ale zase na našich — kvetoucích mezích.

Henryk Bojanowski, B ě d a p ř e m o ž e n ý m. Román. Přeložil Jar. Rozvoda. Zemědělské knihkupectví A. Neubert. Praha 1920. Stran 235 a 215. Cena K 23·90.

Mladý polský belletrista H. Bojanowski, ani ve vlasti své nepříliš dosud známý, jest k nám tuším po prvé uveden větším svým dílem. Nepřináší sice celkem nic zvláště výrazného a nového, ale dovede zručně i zajímavě vypravovati své příběhy, vystihnouti přiléhavě hovorem i činy povahy svých osob a vykresliti vhodně prostředí. Zná patrně dobře život i myšlenkové ovzduší polské šlechty z doby předválečné; román jest právě odsouzením její zahalčivé romantičnosti, dobrodružného potulování po světě, neplodného filosofování, chtivosti zábav a zvláště netečnosti k rodné půdě.

Představitel této šlechty, ješitný hrabě Příjemský, jenž ve svých 50 letech honí se za bludičkou náhle probuzené smyslné lásky ke krásné dceři zbohatlíkově a prodává svůj statek, aby mohl žíti ve světových městech, končí fiaskem všech vášnivých osobních tužeb a

ustupuje s jeviště jako ubohý podivín, trýzněný stálými výčitkami svědomí i hrůzou před dalším úpadkem tělesným. Padá předčasně sebevraždou i jiný šlechtic, trochu snílek trochu filosof, osaměle a věčně nesměle se rozmýšlející Zikmund, jenž teprve v nemocnici utrpením vrací se k Bohu. Nad oběma vítězí dva mladí, odvážní, přirozeně cítící a rodnou půdu milující lidé i dcera Přijemského, prostá a dobrá dívka, jež překonává všechny překážky, aby získala podnikavého, silného, tělesně na poli pracujícího hraběte Miaskowského.

Tak i z polského románu zní týž hlas, jenž za války ozval se několikrát silně i v naši belletrii; návrat k půdě, k prostému a přirozenému životu venkovskému! Polský spisovatel skoro ani nepoužil vlasteneckých pohnutek, jaké se nabízely při dějišti poznaňském. Mluví se sice o pruském zákonu vyvlastňovacím, ale více se stránky sociální. Miaskowski sám se přátelí s pruskou šlechtou, pokud z toho má užitek a může rozšířiti své statky.

Překlad J. Rozvody, který mezi tiskem knihy zemřel, je slušný a plynný. Na prvních stranách zůstalo však množství chyb a různých mluvnických nedopatření.

Jaroslav Pasovský, Přeludné lásky. Prósy. Plzeň 1920. Str. 156.

Kniha obsahuje drobnou belletristickou žeň spisovatelovu od r. 1912, kdy vydal první své dílo „Kniha královská", až do poslední doby. Látkově není nijak bohata: obehrává zase v nejrůznějších variacích starou píseň lásky, lásky většinou jen smyslné, či jak sám ji nazývá — přeludné. Ze všech prós, ať již jsou to „obnovené" biblické, antické a středověké legendy či novely a bizarní povídky z dnešního života nebo kratičké náčrtky a dopisy — ze všech vane melancholický smutek, že nejvyšší pozemské štěstí, tušené a očekávané v lásce, jest jen prchavým přeludem, že odnímá klid srdce, přináší zklamání, trpkost a bol; ba více: že často ničí člověka, strhuje jej do víru dravých živlů, spoutává otroky, ano dohání až k šílenství, zločinu i sebevraždě. Jen dvě poslední, jaksi symbolické prósy, pocházející z nejnovější doby, jsou oslavou skutečného zdravého života, postaveného proti neskutečným neb i chorobným výtvorům obrazivosti. V první z nich hoch opouští lesní samotu, kde od mládí žil s otcem oddávaje se chorobným snům, a odchází do kraje mezi lidi. Ve druhé oslavovaný básník po svém jubileu si uvědomuje, že všechno jeho literární dílo, jemuž věnoval celý život, je přeludem; chladným snem že jsou také všechny jím vytvořené postavy, jež miloval chorobnou láskou, ukrádaje ji své živé, dobré a trpící ženě. Nyní teprve na sklonku se k ní vrací, odprošuje ji a okouší tichého štěstí.

Nebohatou zásobu svých námětů zpracoval Pasovský nejednou způsobem originálním, ale vždy vážným. Také vybroušený, ve výrazu dosti barvitý sloh, ukazuje v něm nadaného umělce.

Josef Šimánek, Bitva stínů. Prósa. Praha 1920. Str. 198.

Nová kniha povídek Šimánkových slučuje obě oblíbené oblasti jeho dosavadní tvorby: svět antický a okkultní. Antických jeho obrázků přečetli jste snad již celou řadu, ale v paměti neuchytí se trvaleji žádný: mihají se vám jen před zrakem stále stejně se opakující postavy zamilovaných pastýřů a pastýřek, mluvících květnatou řečí moderního básníka, moudrých filosofů a hetér, slavných sochařů a umělců, na něž prý historie zapomněla, bohatých a krásných mladíků atd. Všichni opájejí se rozkošemi tohoto života, hellénským sluncem i těžkými vůněmi podivuhodně zařízených zahrad, láskou žen i uměním a lesklými filosofickými hovory. A trpí-li někdy, zase jen vědomím, že tímto životem končí všechna radost a rozkoš a nastává život stínů, plný záhad i bojů.

Tímto lehkým smutkem z nějaké pozemské ztráty a ze záhad posmrtného života prodchnuta je většina nových prós Šimánkových, založených na víře, že duše, „stíny" zemřelých postupně po celé věky se vtělují v nové příbuzné bytosti, bojují i trpí, ba že oživují i umělecká díla, žijí jejich životem a působí rozkoš i muka. Taková spletená, podivná, i antickému pohanství cizí metempsychose je hybnou silou zvláště nejdelší titulní povídky, kde jako střední článek mezi dnešním a antickým vtělením vypravována je hrůzostrašná historie o čarovné soše Astartině, v níž umělec chtěl zosobniti krásu zla a jež ve středověku byla darována maltézskému klášteru: socha převlečena za Matku boží a postavená v chrámě na oltář, svým kouzlem zničila mravně všechny mnichy a zkazila celé okolí. Teprve moderní umělec, sedmé vtělení onoho prvního antického umělce, vytvořuje sochu „krásy dobra" a osvobozuje tak svůj život. V povídce nechybí ovšem podzemní chodby klášterní, tajemné dvéře, výbuchy, vraždy, sebevraždy atd.

Fantastické prósy Šimánkovy, třeba jsou romantickým útěkem z dnešního skutečného života, souvisí přece z dnešní náladou a doplňují do jisté míry nové směry umělecké: oslavují sladké rozkošnictví pohanské a baví se pověrečnými sny o záhadách posmrtného života. Nevyžadují přemýšlení, nepodněcují ke skutkům — jen podrážďují příjemně obrazivost a naladují k jakémusi sladkému citovému opojení. A že jsou psány lehkým, jemně pěstěným a ozdobným slohem, jsou patrně také hojně čteny. Ale stačí to všechno opravdovému umělci? M.

Z operních skladeb našich pro soukromou potřebu zpracovány nejvíce Smetanovy, ovšem po zásluze, ač ani ty ještě ne tolik, jak by bylo záhodno. Z ostatních skladeb jsou klavírní výtahy, zpěvní vložky atd. skoro výjimkou. Nejnověji se dostává na řadu A. Dvořák se svou Rusalkou. V edition Neubert vyšel výběr nejpěknějších částí pro klavír 2 r., pak pro zpěv a klavír písně z Rusalky, každá o sobě: Proč volal jsi mne?, Běda, běda! Ubohá Rusalko! ‚Vidino divná!, Sem často přichází. Upravil veskrze Jindřich Máslo pro pokročilejší hráče, zachovav v harmonické úpravě co nejvíc původní hudební ráz, tak že všechna tato čísla budou vděčnými kusy koncertního i domácího repertoiru.

Knihovna lidu a mládeže.

Prosper Mérimée, Colomba. Povídka korsické vendetty. Přeložila Blanka Linhartová. Nakl. B Stýblo. V Praze 1920. Str. 204. C 15 K. Stýblova knihovna vybrané četby, sv. 23. — Obsah naznačen podtitulem. Colomba je sestra důstojníka, který dlouho žil v cizině a vrátiv se z bojišť francouzských nemá chuti zavražditi domnělého vraha svého otce, jak Colomba pořád popouzí. Konečně zastřelí přece dva syny jeho, ale v sebeobraně. Láska a sňatek se dcerou cestujícího irského důstojníka zmírňuje nevlídný dojem ze společnosti korsických banditů, jež M. sice nadmíru idealisuje, ale marně. Jako svérázná ukázka francouzského romantika budiž kniha přijata, ale do knihoven lidu nebo mládeže? — raději ne. — V cizích citátech jest několik chyb. Zájmena kdosi a někdo i zde podle jakési nové módy sa kladou, na př. (49): těžko říci, proč má kdosi nepřítele. Jinde psáno: proti třema, plátno — z něj a j.

Grazia Deledda. Na nové vinici. Sardinské povídky. Přel. A. Truksa. Nakl. J. Laichter Kr. vinohrady. Str. 110. Pěkné knihy pro mládež. Poř. M. Gebauerová. — Z 10 těchto obrázků sardinského života, milování, blouznění, pověrčivosti i opravdové zbožnosti národopisně i psychologicky jsou některé vzdělanému čtenáři zajímavy, mládež sotva z nich bude míti hlubší požitek; jestiť obsah jejich. na př. hned titulní drobotiny, nám odlehlý. — Venkované neříkají, že se prasátko narodilo, bylo by jim to zneuctěním člověka! Na str. 102. 5 ř. sh. má asi státi: je m. vás. Stále se opakuje „více" m. již.

Berta Mühlsteinová, Sny a touhy. Novelly, povídky a arabesky. Upravil Bohuslav Foit. Illustr. Karel Šimůnek. Nakl. A. Neubert v Praze 1920. Str. 190. — Mühlsteinová (1847—1887) byla zvláště v ženském světě oblíbenou vypravovatelkou a básnířkou. V tomto svazku obsaženy práce: Při pianě — děvče se nešťastně zamiluje do svého učitele hudby, jenž lichotkami její vášeň živí, ač ji nemiluje. Fabrikant — zámečník povznesl se na továrníka, ale nehospodárností přijde na mizinu; odbytý kdysi nápadník jeho dcery přihlásí se o ni znova, koupiv jejich továrnu. Pro ženskou lehkovážnost rozvrácena domácnost sedláka, kterého otec nechal odvésti na vojnu, aby zapomněl na svou lásku; tato se vdá a když se její milenec, vrátiv se z vojny, ožení s jinou, nadbíhá mu. Z pozůstalosti otištěná kresba V štědrovečerní době předvádí po líčení vánočního trhu štědrovečerní obrázek ze zámožné rodiny: sešly se u rodičů rodiny vdaných dvou dcer, třetí, prostřední dcera, zvláštní povahy, rozteskní se nad svým životem, jemuž hrozí osamělost a prázdnota, a otráví se. — Mühlsteinerová ráda neživotně blouzní a povahy schematisuje. Přes to lze knihu tuto sčetlejším čtenářům doporučiti. Několik hrubších chyb jazykových mělo býti opraveno.

Josef Roden, Naše malíčká. Nakl. A. Neubert v Praze 1920. Str. 157. C. 11·60 K. — „Maličké“ jest 17 let, sama studentka má bratry medika a abiturienta, s nimiž se hašteřívá, ale i dobře baví, je roztomilá, ale i vrtošivá a má ráda vše po svém; matka z nich poslouchá nejvíc. Rozhraní mezi dětstvím a dospělostí, kdy se připravují první lásky, líčeno hodně dětinsky, ba místy titěrně, tak že bychom skoro ani nevěřili, že by v zámožné pražské rodině studenti byli takovými neviňátky. Ale jsou-li, tím lépe. Dovídáme se tu také, vlastně mimo děj, že v pražské domácnosti kočku koupají. Humoristická výraznost by získala, kdyby méně mluvil a popisoval p. spis. sám. V řečech studentů k rodičům zdá se jejich nadnášivá prostořekost upřílišena. Jinak knížka dobře pobaví. — Nepišeme: našemi, ptá se jej, počla a p.

P. Frant. Žák T. J., U jesliček. Příloha „Kazatelny“. Pelhřimov 1920. Str. 16. Cena 1 Kč. — Je to sbírečka deklamovánek, určených patrně k vánočním slavnostem jesličkovým. Vedle upravených i nových koled jsou tu větší deklamace o pastýřích a o poustevníku, pak říkání pro děti, jež slibují Ježiškovi duchovní dárečky. Obsahově i výrazově bylo by si přáti na některých místech více dětské prostoty, ale i tak poslouží knížečka pořadatelům podobných slavností.

Rozhled

Náboženský.

S důkladností lepší věci hodnou jedná red. Dr. Jos. Volf v revue Knihy a knihovny o pověstné kdysi „Držené řeči od jenerála jesuitů na tajném sněmu v Římě dne 1. června 1846 k ushromážděným jesuitům a ligurianům neb redemptoristům, anaž z vlaské řeči do češtiny přeložena jest". Dokazuje, že ji složil a vydal (1847) obchodník, agitator a novinář pražský Eman. Arnold, bratr faráře Jana Arnolda, toho, který 1848 sloužil v Praze na náměstí „slovanskou mši". Ačkoliv až dosud někteří ten pamflet připisují Sabinovi, blbý obsah jeho sám se snad proti tomu brání, neboť Sabina by přece asi byl něco vtipnějšího složil. Leda, že bychom i při něm předpokládali ono třeštění, kterým tehdy veliká část českého vlastenectva byla stižena, že i takovéto pitominy věřivě přijímala za pravé.

Proslýchalo se tehdy, že mají do Prahy přijíti jesuité a redemptoristé; obojí řád buďto zaměňován, neb aspoň spolu spojován. Jesuitů však arcibiskup Schrenck nechtěl, i usadili se v Praze až v srpnu 1866 redemptoristé, kteří již 1850 dd missie v Čechách konali, 10. ledna 1856.

Řeč ona vytištěna byla tedy po prvé 1847, po druhé pak v Barákově Svobodě a samostatně 1868, po třetí v pražské soc. dem. Záři 1890, kde zabavena, ale 1891 z větší části propuštěna a i samostatně otištěna. Vydána též v Americe, a ještě r. 1916 brněnská Rovnost se jí chtěla pochlubiti, což jí policie zakázala. Teď by šlo beze všeho ji uveřejniti, ale snad je to již i těm pánům příliš hloupé.

Tedy etappy: napřed vášnivě vlastenecký projev balamutícího a balamuceného národu, pak barákovina, na konec štvanice soc. dem.

Jen pisatel p. Dr. Volf této „vývojové linie" nepozoruje. Namáhá se zcela vážně líčiti „národní" odpor proti jesuitům a „důrazně" i „se vší důrazností" dovozovati, že „boj proti jesuitům nebyl nikdy bojem proti katolicismu". No toť se ví!

Jesuité čeští jsou nám sami obranu svoji dlužni. Ale na jedno bychom přece i zde poukázali, totiž na to, jak úzký bývá obzor a jak nízká mravní úroveň úvah protijesuitských.

70—50 let již může pro vědeckého dějepisce znamenati dostatečný „odstup", aby na tehdejší štvanice rozumněji pohlížel, zvláště když oba ony řády od uvedené doby u nás pusobí; jak, na to ať se zeptá návštěvníků jejich kostelů a missií, jimž konečně jako každé lidské práci možno to neb ono vytknouti, jež ale tolika členům národu ze všech stavů tolik se od začátku zamlouvaly a čím dál více zamlouvají.

Vědecký dějepisec má věděti, čím řád přese vše lidské byl a

jest, proč byl zrušen, proč obnoven, jaké — doslovně „temné“ — mocnosti proti němu zuřily a zuří, a když už mu „vlastenecké“ svědomí nedovolilo označiti boj takovými zbraněmi jako byla ona „Držená řeč“ za vyložené vlastenecké darebáctví, tím méně mu mělo dovolovati, aby je všelijaké kličky a háčky vymlouvaly. Ti katoličtí lidé a kněží, kteří bona fide proti jesuitům u nás byli, znali obyčejně pověst jejich právě z nevěreckých nebo protestantských hanopisů, a Blahoslav věst daleko více než p. Dr. Volf připouští měl pravdu, když ty štvanice sváděl na noviny. Mluviti o seriosnosti toho boje, jak p. Dr. V. činí, jest prostě směšné.

Co by p. Dr. Volf asi řekl kdyby jesuitský řád byl proti českému národu, který prý jesuity tak rozhodně odmítal a takto o nich psal, uveřejnil podobný pamflet? To by bylo mravního rozčilování!

Jen mimochodem ještě zmínku o osobách. P. Dr. Volf m. j. jmenuje jesuity Klinkowströma (byli dva) a Schmude, kteří u nás v začátcích konali missie a exercitie; Schmude pustil se i do řešení otázky svatojanské (nešťastně, obhajuje záměnu ve dvojici Janů). Kdo jste ty muže z blízka znali, jest vám při oněch novinářských výpadech, jako když syčáci se z houští vyřítí na kavalíry klidně svou cestou jdoucí. Nešlo tu ovšem o osoby. Ale jde o ně trochu také, neboť i podle jakosti zápasníků se posuzuje sporný předmět.

*

Plzenský týdeník Český západ (72) píše o češtině při zpívané mši svaté: „Návštěva při ní (v arciděkanském chrámě) stoupla jen nepatrně, a v jiných plzenských chrámech při úplně latinských mších sv. neklesla. Jinými slovy: Přišel jsem ke zkušenosti, že skutečně věřícím katolíkům kterékoli národnosti nesejde na zevnějšku bohoslužby, ale na jejím duchu. Že tento požadavek nevyšel ze středu českého věřícího lidu, ale od nás kněží, kteří jsme doufali klesající víru v českém lidu českým jazykem udržet.“

Po této zkušenosti, kterou přece mnozí horkokrevným reformátorům předpovídali a zcela jistě předpovídati mohli, čekali byste, že p. pisatel z ní odvodí důsledky: ve vlastní bohoslužbě, jakou je mše sv., jejíž úkon většinou jest provázen slovy tiše pronášenými, tedy shromážděným neslyšnými a i při zpívané mši sv. jen z části zpívanými, nechati latinu, jak byla dosud, ovšem v lepším překladě, a mateřskou řeč zavésti jen při bohoslužbě v širším smyslu, t. j. více méně osobní, jako jsou svátosti a svátostiny. (Požehnání, jak u nás oblíbeno a jehož obřad římský takto nezná, možno počítati k těmto.)

Ale ne! V dalším článek p. arciděkana žádá nejen českou agendu, ale i „přesný a vzorný překlad missálu k dalšímu jednání.“

Tomu opravdu nerozumím. Nemám asi smyslu pro tuto českou liturgii, prý „jeden z mostů, po kterých sbližuje se západ s východem“. S jakým pak východem? Neslyšíme, že by Poláci žádali polského missálu pro bohoslužbu, Ukrajinci pak, Rusové atd. by českému missálu

rozuměli asi tolik jako latinskému, sami ostatně nekonajíce svých bohoslužeb v ruštině ani v maloruštině! Tu bychom se tedy opravdu pro nic a za nic odlučovali od západu, kde sice také naléhají na to, aby domácí řeč nabyla v kostele více místa, ale proti latině mešní rovněž jako u nás se ozývají jen ojedinělí bouřliváčkové, kdežto naopak z mnohých míst přicházejí zprávy, jak rádi se lidé učí latinským zpěvům. (Toto jen podle pravdy uvádíme, nedoporučujeme. Leda že by se tak jinou cestou připravoval universalismus, dorozumění duchů a duší?)

„Na část národa víře již odcizenou ani čeština nepůsobí," píše dále p. A. Havelka. Ovšem že ne, ale na neodcizenou také ne, jak právě zkušenost jeho mu ukázala. Tedy opravdu: „Ne slovíčkářství, ale duch Kristův — církve!"

Ostatně dosavadní zkušenosti s českými formuláři nejsou tuze povzbudivé: každý to chce míti jinak.

Rozumí se samo sebou, že týmž právem budou žádati svých formulářů také Němci, Slováci a Maďaři.

A co ve smíšených obcích? Má se katolická bohoslužba také státi nástrojem slepého nacionálního fanatismu?

*

V Maďarsku se podle katolického sjezdu chystají obnoviti svůj domácí řád Paulinů. Vznikl 1250 spojením dvou sídel poustevnických, pod vedením bl. Oeszeba (Eusebia), dotud kanovníka ostřihomského († 1270). 1308 přijali řeholi augustinskou vedle svých zvláštních, přísných stanov. Rozšířili se záhy po Uhrách (170 klášterů), Rakousích, Německu, Polsku, ano i ve Švédsku a v Římě (S. Stefano). Josef II je v Uhrách zrušil přes velké zásluhy o školství, v Polsku zůstali pouze v Krakově a Čestochově, jinde zanikli.

Jiné taktéž poustevnické řády Paulinů byly: portugalský (15. stol.) a francouzský (17. stol.), pro stálou připomínku smrti zvaní bratřími smrti. Jméno všech těchto tří kongregací bylo vzato od sv. Pavla Thebského.

Jinak se Pauliny zovou též piaristé.

Vědecký a umělecký.

m. — Hlubší kořeny dnešní krise české knihy, o níž se píše tak často, ale dosud bez jakéhokoli výsledku, hledá Fr. Sekanina v pozoruhodné úvaze „Nár. pol." Že dnes zaniká celá řada časopisů, mnoho dobrých knih nemůže vyjíti, dávno rozebrané nemohou býti znovu vydány — toho příčinou není jenom nesmírná drahota papíru a tisku, nýbrž také úpadek vkusu a duševní úrovně národa. Neboť v této době, kdy dobré věci buď vůbec nemohou se vydati nebo jsou příliš drahé pro malý náklad, je kupována ve velkém množství nejlehčí a nejzbytečnější literatura, ať již prodejní cena jest jakákoliv. Peníze tu jsou, ale nekupují se za ně knihy hodnotné, nýbrž nejpustší brak, jímž jsou zaplavovány knihkupecké skříně.

Naříkáme, praví Sekanina, na ohrožení české knižní kultury drahotou, ale nevidíme, že drahotou není naše kultura ani zdaleka tolik ohrožena, jako tím, že sami jsme ploší, malí a chtiví povrchní šalby slov spíše než jejich jádra. Naříkáme na předražování divadelních cen, na to, že „národ" dnes do divadel už nemůže — ale nijak nestaráme se veřejně o to, aby za ty ceny poskytlo se v divadlech něco hodnotného...

Jako pomoc navrhuje, aby kulturní instituce — hlavně ministerstvo osvěty — podporovaly ony jednotlivce, kteří chtějí dobrými náklady knih čeliti nedostatkům dnešního literárního trhu. — Byla by to ovšem pomoc jen částečná a nepřímá, poněvadž neodstraňuje právě zmíněných příčin současného úpadku. Vzhledem k státnímu dluhu pak jest od poplatnictva zhola nepřijatelná.

Ke státu volá o pomoc v dnešní krisi také „Moravské kolo spisovatelů": obrátilo se na ministerstvo školství a národní osvěty, aby „vzhledem k zřizování obecních kniboven samo se chopilo vydavatelské akce (vydávání knih), neboť jest nemyslitelno, aby stát prováděním zákona o obecních knihovnách dělal svými orgány agenta nakladatelům a sám se vzdal jakéhokoli vlivu na vydávání knih pro tyto knihovny". Státní nakladatelství již před touto výzvou vydalo několik knih za nízké poměrně ceny. Jak o tom soudí nakladatelé, uvedli jsme tu nedávno. Čtenářům a spisovatelům jde ovšem hlavně o pěknou a levnou knihu, spisovatelům kromě toho o zaručený dobrý odbyt — totiž těm, kteří mohou podle politické situace doufati, že jim stát také knihu vydá... Jak patrno, jest i tato státní naklad. činnost dvojsečným mečem.

*

m. — Jak snadno může se státi mladý spisovatel originálním! F. V. Kříž vydal nedávno v Brně tenkou knížku čtyř drobných aforistických essayí, psaných patrně dle vzoru Nietzscheova. Brněnský pokrokářský deník posuzuje knížku praví na konec: „Zbožnění

hříchu na př., obživlé neodpírání zlému, jest slibným dokladem autorovy originality..."

Kolik básníků a romanopisců „zbožnilo" již hřích a pělo hymny na nejnižší zločiny i na původce zla — Satana!

*

m. — Všechny pokusy o umělý mezinárodní jazyk, pokud se jim podařilo aspoň poněkud se uchytiti, narážejí po nějaké době na otázku dalšího jazykového vývoje. Tak je tomu také s esperantem. Ve skutečnosti se esperanto vyvíjelo většinou podle analogie jazyků živých přirozeným rozvojem: od 920 slovních kmenů první brožury z roku 1887 dospělo r. 1910 ke Kabeovu „Vortaro de Esperanto", silnému svazku, vysvětlujícímu esperantem význam 3500 kmenů a jejich odvozenin.

Již r. 1908 vypukl však mezi pracovníky esperantskými spor o methodu tohoto vývoje, totiž: má se esperanto vyvíjeti jako jiné jazyky živé, tvoříc a přijímajíc neologismy a opomíjejíc a opouštějíc archaismy, či má se jakožto jazyk umělý vyvíjeti také úplně uměle, to jest uvědoměle, zavádějíc nové tvary z logicky zjištěné potřeby na základě rozumové úvahy?

Dějiny tohoto zajímavého sporu a zvláště dnešní stav esperantismu sleduje Dr. Stan. Kamaryt v revue „Nové Čechy" (prosinec 1920). Uvádí řadu těžko vývratných důvodů obou stran a přiznává, že spor dospěl před válkou k velmi ostrým způsobům boje. Část zápasníků pokusila se dokonce o rozchod prohlásivši své reformy za nový samostatný jazyk „ido". Oba tábory stály proti sobě nesmiřitelně a jejich boj nezaniknul ani za světové války.

Dle Dra Karamyta dal čas za pravdu oběma směrům z polovice: uznalo se, že vývoj umělého jazyka má býti uměle řízen, avšak shledalo se též, že návrhy reforem, jak byly sestaveny v „idu", nikterak by esperanta nezlepšily a vývoj jeho k ideální přesnosti a ohebnosti by spíše porušily než urychlily. A ovládlo „mezi zdrcující většinou esperantistů přesvědčení, že vývoj esperanta musí se díti tím způsobem, že neologismy mohou se oficielně zaváděti teprve tehdy, byly-li vyzkoušeny jazykovou praxí spisovného jazyka." Za orgán této kontroly je všeobecně uznáván „Lingva komitato" (Jazykový výbor), ustavený r. 1905 v Boulogne sur Mer a mající nyní asi 100 členů všech národností. Letošího roku vydal druhý doplněk k universálnímu slovníku.

Optimismus Dr. Kamaryta není asi zcela odůvodněný. Podle spisků, vydávaných v poslední době u nás stoupenci „ida", se zdá, že boj obou směrů není dosud dobojován. Že praktického užívání esperanta velmi pozoruhodně přibylo za války i nyní po válce, jest ovšem pravda.

A tu právě v praxi budoucnost ukáže, obstojí-li skutečně zkoušku své životní schopnosti a účelnosti.

Kdyby byl svět zůstal při světové latině, byli jsme již o mnoho dále!

Vychovatelský.

m. — Poláci, národ oficielně tak katolický, teprve nyní, zdá se, přicházejí k názoru, že i u nich jest katolická kultura nebezpečně ohrožena tím, že nemají — kat. intelligence, t tiž intelligence uvědomělé, z přesvědčení katolické. Jesuita Jan Urban píše o tom obšírnou úvahu v listopadovém čísle „Przegl. powsz.“, ukazuje na příklad jiných zvláště západních zemí a podávaje doklady, jak si počíná intelligence polská, třebas ještě celkem chodí do kostela, přijímá svátosti a náleží k různým zbožným spolkům: nedovede uplatniti ducha katolického ani v umění ani ve vědě ani v politice a veřejném životě. Holduje zásadě: náboženství jest věcí soukromou. A dotýkají-li se světští spisovatelé, historikové a filosofové otázek náboženských, projevují sympathie k protestantství, různým mystikům a podivínům kdežto pro pravověrný katolicismus mají jen trpká slova sarkasmu nebo výčitek.

Důsledky toho, že katolický duch není uplatňován, objevují se všude. Pisatel ukazuje na divadlo, umění a zvláště na politiku, kde se jednostranně zdůrazňuje jen zájem národní, kdežto právě duch evangelia Kristova vnesl by sem prvek ethický a našel by způsob, jak zmírniti spory a roztržky se sousedy. „Nestane-li se u nás katolicismus takovým obnovujícím prvkem, naše společnost a náš mladý stát, ač mu v základní ústavě přiznáno jméno katolického, bude jim jen dle jména, neboť bude zbaven kat. ducha a kat. kultury.“

Proto pokládá P. Urban za nejpilnější potřebu v Polsku vychovati zástupy katolické intelligence. Prostředky udává dva: sdružiti rozptýlené věřící jednotlivce a zvláště nejúsilněji se starati o katolický výchov mladého pokolení — studentstva. Doporučuje hlavně, aby byly zřizovány domy pro kat. studenty, kde by vedle hmotného ošetření dostalo se jim i možnosti společné modlitby, kat. četby a mravní podpory v mučících otázkách a pochybnostech. Pak, aby duchovní vrchnost se postarala o učené a důvěře studentů se těšící kněze, kteří by byli duchovními vůdci mladých lidí.

U nás poznali jsme potřebu uvědoměle katolicky vychované intelligence již dříve, pracuje se již s pěknými výsledky, jen třeba, aby všechny vrstvy pochopily význam a důležitost této otázky a přiložily ruku k dílu!

*

r. — Brněnské noviny nedávno ohlašovaly katolickou nedělní bohoslužbu pro české akademiky, již bude konati prof. Dr. S., což prý zaručuje její úroveň. Ptal jsem se polo žertem v dopise (o jiné věci jednajícím) pana redaktora v deníku strany křesť. soc. (Dni), není-li v ní nikoho, kdo by pisatele upozornil, že u bohoslužby o úrovni nelze

psáti. Dotaz ten vyřízen tak, že se lokálka opakovala beze změny, ba spatřováno v něm prý i jakési snižování nebo cosi podobného. Těm tedy, kdo bližšího vysvětlení potřebují, budiž jím veřejně poslouženo.

Nedělní bohoslužba, podle církevního zákona závazná, jest mše svatá. Její „úroveň" dána jest Bohem samým, Bohočlověkem, jehož obět se v ní obnovuje, tedy in opere operato, i nemůže předmětně býti ani zvýšena ani snížena. Koná-li se s obojí strany — sloužícího i přítomných — důstojně, jest osobní, tedy podmětný duchovní prospěch větší než naopak, tedy jakási vyšší neb nižší úroveň, ale ne bohoslužby.

To jest vlastní nedělní bohoslužba. Kázání, exhorta, konference nebo jakkoli se přednášky jmenují, oním přikázaním církevním nařízeny nejsou, ale ze zákona přirozeného i božského, tedy ještě vyššího, vyplývá povšechný závazek, naznačený m. j. samým Spasitelem: Kdo z Boha jest, slovo boží slyší (Jan 8, 47 a j.). Člověk totiž přirozeně jest puzen Boha poznávati, o svém poměru k němu — což jest nabožerství! — se poučovati atd. A zde ovšem jest různá „úroveň" jak u kazatele, tak u posluchače.

I kázání náleží ke katolické bohoslužbě, ale není její hlavní částí jako na př. u protestantů. Proto praveno, že u „bohoslužby" (katolické), a parte potiori tak jmenované, o úrovni mluviti a psáti se nesmí. Čímž není vyloučeno, že se jde na služby boží raději tam, kde se pěkněji zpívá nebo kde jsou při ní stavovská kázání nebo kde káže oblíbenější kazatel atd.

Toto zajisté bylo myšleno oním nepřesným výrazem o úrovni akademické bohoslužby, který redakcí měl býti pozměněn. Poněkud arci se opomenutí to snad vysvětluje dopisem z téhož Dne v jiné záležitosti, taktéž čistě redakční (totiž stran otiskování celých sloupců z Hlídky bez udání původu), podepsaným dělnicí Fr. Menšíkovou, od níž ovšem oněch distinkcí žádati nelze.

*

m. — Že naše pokrokové učitelstvo ve své většině jen ústy ctí a slaví Komenského, přiznávají i „Lid. noviny" (20. listop. 1920), podávajíce tak mimoděk doklad k nedávno tu uveřejněné charakteristice. Kdosi píše tam o hrozícím zániku odb. učitelských listů: mladší generace patrně zlhostejněla a dává se zahanbiti starší. „Pedagogické rozhledy" ztratily celou moravskou organisaci a „Komenský" po 47letém vycházení pěje labutí píseň pro — nedostatek odběratelů . . . „Ač časopisy ty možno odebírati nejen za prostředky soukromé, ale i veřejné [!], nenalezlo se tolik horlivců, aby prosadili předplacení aspoň v každém kolegiu. Jubileum Komenského musí zajisté žíti nejen v ústech, ale i v srdcích a činech." Takto má se oslaviti zánikem orgánu po něm pojmenovaného.

Hospodářsko-socialní.

Za ohromných nesnází, s nimiž bojuje hospodářství téměř celého nám známějšího světa, nezajímají ani tak jednotlivosti, které z obecné této spousty jaksi vynikají a blízké zlepšení připravovati se zdají.

Co do valuty, bez jejíhož ozdravění na snížení cen nelze pomysliti, stojí peněžní svět před úkolem zatím beznadějným. Pokud zůstává základnou zlatá měna, není pro svépomoc jednotlivých států ovšem jiné cesty než opatřiti sobě dostatečnou zálohu zlata, buďto dávkami domácími aneb koupí z ciziny. Ačkoliv obé znamená zvětšení státního dluhu, veliký rozdíl jest samozřejmý. Jen že všude obyvatelstvo stalo se k socialistickému hospodářství nedůvěřivým a zatajuje i obyčejné peníze, neřkuli zlato, a cizina zlata na úvěr tak nejistý nedá.

V Anglii na př. zoufají nad valutou rakouskou a myslí, že nezbude než přímá výměna zboží.

Amerika naopak se chystá poskytnouti potřebným státům evropským peněz, již proto, aby měli od ní zač kupovati!

Přistoupila totiž ve vítězných státech k jiným nesnázím nová: nadbytek zboží, jež nejde na odbyt. Byloť vyrobeno z drahých surovin za vysoké mzdy, a nyní, kdy koupěschopnost i koupěchtivost odpadla a evropské poptávky není, zůstává na skladě. „Odbourávání“ cen slabší podniky ničí, ale ve všech, slabších i silnějších, přivádí nebezpečný obrat — nezaměstnanost.

Kde není nálady revoluční, tam snad podaří se po něčem vyrovnati rozpětí mezi cenou výrobní a prodejní snížením pracovního nákladu, tedy především mezd, k němuž na př. v Americe již dochází; není to neuznalost ani nepřejnost k dělnictvu, která k tomu nutí, ale prostá úvaha, jíž ani dělnictvo se uzavírati nemůže, že jinak drahotě nemožno čeliti. Kde však jako na evropské pevnině všecko má v hlavě jen revoluci, nelze zatím bez násilí na tento prostředek pomysliti, ačkoliv jest samozřejmo, že kdyby drahota polevila, i nižší mzda by víc vydala!

V Maďarsku nový ministr financí Hegedüs vyžádav si skoro jakousi diktaturu na provedení svých opravných záměru chce m. j. zdaniti všechny vklady kromě 1000Korunových (a nižších) a cizozemských; z těchto však vyňal československé, jelikož vláda čs prý zdejší maďarské pohledávky pojala pod majetkovou daň a tím porušila mezinárodní právo.

Pražské obchodní zprávy o vánocích nezněly tuze jásavě. Vyznívalo z nich: draho, příliš draho z ciziny nakupujeme (kůži, bavlnu, potraviny) a příliš lacino prodáváme i to málo, co prodáváme; tak zvláště náš obchod s cukrem do Francie dopadl velice bídně, jelikož mezitím ceny cukru stlačeny soutěží cukru třtinového.

Ceterum autem censeo všech úvah jest: nemůže býti lépe, dokud aspoň za dosavadních — když ne lacinších — podmínek se nezvýší výroba.

A politicky: hlouček žebráků, jako jsou „dědické“ státy, si nepomůže, bude-li místo vzájemné výpomoci jeden proti druhému!

*

st. — Finanční péče o stát jest ve své podstatě prosta, a práce rozpočtová se má říditi přirozenou zásadou, že se nesmí vydávati, co už není hrazeno příjmem, a že se nemá hřešiti na případní vyšší příjem i když byl řádně projednán parlamentem. Řádný ministr financí je vyslovený pessimista a nikde se nemstí rozpočtová troufalost jako ve velkém hospodářství státním. Položka příjmová, i kdyby úměrna byla v rozpočtu budoucím výdajům státním, má nepříjemnou vlastnost, že se stává splatnou velice neurčitě, dle toho, jak se soubor daňový a poplatkový, za jakou dobu octne ve státní pokladně. Každý zná ze skušenosti, že se nikdy nepospíchá s placením daní, každý je odkládá jako smrt na poslední chvíli.

Za našich dnů je úrok z nezaplacených daní značně menší nežli bankovní sazba při nedostatku bankovních peněz. Tato okolnost svádí i nejlepší vlastence, aby si vypůjčovali, pokud možno, u státu a nepospíchali, zvláště mají-li pochyby o oprávněnosti přílišných výdajů státních.

Ale ještě druhá okolnost zdržuje dochvilnost státních příjmů, totiž, že nebývá daňový předpis zavčas hotov právě u podniků velikých, největší dani podléhajících a možno od nich očekávati nanejvýše libovolné splátky zálohou. Za to vydání státní jsou neobyčejně dochvilná a jistá, proti váhavosti poplatnické stojí nedočkavost a chtivost státního zaměstnance a tak se objeví toto rozjetí v pokladnách státních tím trapněji, zvláště nemají-li značných reserv pohotových, volných.

Pokladny předchozí vlády nebyly při převratu zrovna přeplněny, ovšem převzala nová vláda slušné dědictví: daně a poplatky z válečných zisků, které v okresech českých byly uměle zadržovány a nepředepsány.

Zdůrazňování rovnováhy finanční sevšední a vychází na plano zvláště u ministra, který nedávno se stejně vřelým přesvědčením psal úvodníky o výhodnosti rakouských půjček válečných.

Zavedení passivního rozpočtu na tak zvané investice, které se mají uhraditi novými, značnými půjčkami vniterními, znali také již ve Vídni, a dnešní nadšení republikánské je slabou zárukou úspěchu těchto operací a s nimi spojených investicí.

Vytýká se nám zbytečná a mnohomluvná schlubnost. Má-li kdo padesát tisíc korun, tváří se, jako by měl milion, rád by hned koupil Hradčany s příslušenstvím; kdo nemá nic, říká aspoň při pivě, že má strejčka v Americe, prachového, a že jednou po něm důkladně podědí, a potom . . .

Do světa se nevyvážejí slova, nýbrž jenom cenné a hledané plodiny a výrobky. Obchod zahraniční je čistě směnný, peníze, dollar nebo frank jsou vlastně jenom odrazem vzájemnosti směnné dvou zemí, vyjádřené vzácným kovem. Proti staré zkušenosti „sacra auri fames“ ani Marx ani Lenin neobstojí. Podmínkou vývozu je dobrý výrobek, dokonalý a poměrně levný. Krásné řeči jsou sice beze cla, ale neznamenají se na burse. Nejúchvatnějšími řečmi a dobře aranžovanými slavnostmi při lichotivých poklonách cizích hostů nezadržíme klesání kursů, jak bylo viděti zrovna o slavnostech sokolských. Naopak neustálými slavnostmi, všemi možnými jubilejními vzpomínkami spíše upozorňujeme na svou zakrývanou lenost. Cizina nám odpovídá kursem v Cyrichu, a bájky o nepřízni světového kapitálu, o machinacích židovských a pod. jsou jen prostoduchým výkladem ledového odhadu naší zdatnosti na veřejném světovém tržišti.

Pořádek nutno udělati, jinak zahyneme — pravil onehdy dobrý znalec věcí p. L. Bondy.

*

V Praze zřizují Spolek sv. Josefa ke vzájemnému pojišťování katolických kněží, zaručující členům starobní roční důchod 400—2400 K. Jakmile se přihlásí nejméně 300 členů, bude tato zajisté na výsost potřebná pojišťovna zřízena. O podmínkách poučuje prospekt rozesílaný spolkem (Fara u sv. Ducha v Praze I-894).

Moravské diecese pamatovaly na podporu kněží již dříve: v Brně jest Sodalitas mutuo levamini na základech pojišťovacích, arciť bohužel s jistinou velmi skrovnou, v Olomouci pak spolek podpůrný. Jak se jim za nynějších poměrů daří, možno se domysliti!

*

Český svaz úřednických spolků v Praze protestoval dopisem z 3/12 proti položce státního rozpočtu 54 milionů na potřeby kultu v ČS. Jak známo, krátce před tím odhlasován ve sněmovnách přídavek státním zřízencům v obnose 1600 milionů.

Také kousek předehry k odluce státu od církve!

Politický.

Uprostřed t. prosince soc. dem. levice (III. internat., kommun.) vyvolala stávku, jež měla býti obecnou, ale nebyla. Záminkou bylo úřední přisouzení tiskárny a domu Práva lidu v Praze soc. dem. pravici. V pravdě prý šlo o to, způsobiti převrat politický, zmocniti se vlády a nastoliti republiku rad po rusku. Rázným, byť i poněkud opozděným opatřením vlády (náhlý soud v některých ohniskách), pomocí vojska, Sokolů, Orlů a pravice legionářů vzbouření bez větších pohrom potlačeno, ovšem, jak tisk soc. dem. levice ujišťuje a jak i bez toho každý ví, na čas, možná ne dlouhý.

Stávka se tedy stává prostředkem politickým, ne již pouze hospodářským. Obecenstvo si stávkaře vyhejčkalo. Nerozeznávaloť obyčejně stávky oprávněné, boje o spravedlivé zlepšení podmínek práce, od stávky z pouhého vzdoru, z příčin malicherných, osobních, ano nejednou i spekulačních. Ze soucitu s dělným lidem bylo z pravidla při něm nezkoumajíc dále, zda právem či neprávem. „Kapitalismus", ve kterém u nás spatřována nadvláda živlu jinonárodního, měl býti potírán, a proto se stávkám i stávkujícím přálo, i když příčina nebyla úměrná s poruchami, jež konečně každá stávka ve své oblasti působí.

V republice již stávky nenalézaly tolik přejnosti. Volalo se pořád: práce, jen práce naše osvobození dovrší a upevní, ale místo práce stávka stíhala stávku. A to i tehdy, kdy „vláda našich věcí" byla v rukou strany stávkařů, t. j. socialistických!

Úspěch jest mocnou zbraní propagační. Úspěchy stávek, ať oprávněných ať neoprávněných, kdy „kapitalismus" i vláda obyčejně netrpělivostí obecenstva byla nucena povoliti, budily sebevědomí a získávaly stoupenců. Živlové umírnění tak zatlačováni do pozadí — s těmi jako slabochy nepočítáno. Silnější byl v právu.

Rozštěpení socialní demokracii seslabilo, a tento poslední neúspěch kommunistů je samy na chvíli zarazil. Mají toho sice v republice dosť, úřadů, příjmů, sinekur, ale chtějí všechno. Jde nyní o to, posíliti živly státu věrné, „stát udržující" (podle staršího názvosloví), neboť hejčkání revolucionářů shora trvá již až povážlivě dlouho. Když už se myslelo, že nutno revoluci dělati také proti církvi a bouřiti proti ní všecky živly k revolucím náchylné, nutno aspoň dodatečně uvážiti, že revolucionářství jest epidemie velice nakažlivá. Dnes se „účtuje s Římem", zítra se může účtovati s . . . I to je stanovisko: Když revoluce, tož důkladná!! Kommunismus a anarchie jsou blíženci!

Praví se, že tento pokus byl radou i penězi podporován z Ruska. My sice českému zahraničnímu zpravodajství tuze nevěříme. Ale když, tedy člověku napadá: proč se u nás tak nevraživě píše o Polácích, kteří přece nasazují vše proti bolševikům a tím i nás od nich chrání?

Vynášíme se nad ně, ale jest jistě větším kulturním činem postaviti se celou bytostí proti hrozícímu vpádu barbarství než doma káceti kříže a sochy!

*

V Maďarsku souzeni t. z. lidoví komisaři, t. j. vůdcové židovské hrůzovlády, a jelikož je čeká přiměřený trest, celý židovský a jemu otročící svět se zdvíhá k protestu; z našich jej podepsali m. j. Tomášek, Tusar. To není zasahování do záležitostí cizího státu!

*

Jugoslavské národní shromáždění jest co do počtu stran hodně pestré. Překvapil počet kommunistů (58), hlavně z Makedonie a Černé hory. Radičova selská strana v Chorvatsku jest republikánská a chce federaci po způsobě severoamerickém. Překvapil úpadek strany lidové, jediné s programem kladně křesťanským, v socialních otázkách arci radikálním a rovněž federativním (vůdcové Korošec, Dulibič, Grgec, Barič, Mandič). Vládu sestavil opět Pašič, ze strany národně radikální (hlavně ze Srbska a Vojvodiny), převahou centralistické; taktéž strana demokratická, plutokratická s Draškovičem v čele jest úporně centralistická. Federalistický, agrárně konservativní jest Národní klub, složený s bosenských moslimův, ale též z radikálů chorvatských a bosenských.

Dvou třetin hlasů (celkem je 419 členů) jest potřebí ke schválení ústavy. Podaří se Pašičovi je sehnati?

*

Anglie obvyklými způsoby zdolává irské povstání. Sebeurčení národů totiž jest Anglii artiklem pouze exportním, ve svých hranicích ho potřebovati nemůže.

*

Nobelovu mírovou cenu dostal tentokrát Wilson. Učenci nejsou za jedno, má-li to býti poklona či výtka.

*

Nástupce jeho Harding pravil, že o nynějším Svazu národů škoda řeči. — Odporovati bylo by snad nezdvořilé.

Po pětadvaceti letech.

Starším čtenářům Hlídky je známo, že vznikla z usnesení brněnského sjezdu československých katolíků 1895 a nastoupila místo Hlídky literarní. (Nebyla tedy nikdy nějakým orgánem rajhradských benediktinů, jak se tu a tam psává.) Z trojčlenné redakce pp. Dr. Josef Pospíšil a Dr. Jakub Hodr r. 1898 odstoupili i zůstal výkonný redaktor sám, jenž se byl koncem září 1896, tedy k zakončení prvého ročníku, dostal z Rajhradu do Brna.

Vytčen byl našemu měsíčníku obsah filosofický a apologetický.

Jelikož theoretická filosofie se u nás málo pěstuje a nemá potřebné půdy, omezila se tato část především na statě informační.

Apologie názoru katolického pěstována v článcích i zprávách. Vzhledem k převážné části odběratelstva, totiž kněžím, neprobírány otázky zásadní, jak je probírá fundamentálka a polemika theologická — jeden čas ostatně i ty projednávány v přikládané redaktorově Apologii křesťanství —, nýbrž více otázky nově se vyskytující.

V té věci bych upozornil znova, že měsíčník nemůže odpovídati ke všem námitkám a pomluvám, jak se v tisku právě vyskytnou. Toť úkolem dobře vedených novin, které se mohou opakovati, kdykoli toho potřebí. Takový apologetický časopis, jak si jej mnohý představuje, aby po každé hned v příštím čísle našel odpověď k tomu, co právě někde četl nebo slyšel, stal by se brzy nemožným. Kdo takových věcí potřebuje, má čísti s tužkou v ruce. K příštímu ročníku ostatně bude přiložen ukazatel látky všech dosavadních ročníků, dle něhož bude možno potřebné si vyhledati.

Jelikož počet našich časopisů byl poměrně skrovný a kněžstvo naše celkem nemůže si popřáti mnoho různých časopisů, rozšířen obsah Hlídky tak, aby čtenářstvu byla tím, čemu se ve výraze pro češtinu hodně nemotorném říká revue. Sbíráno tedy co nejvíce zpráv ze všech oborů vědních, ale i co do článků dávána přednosť úpravě „revualní" před soustavným, často nezáživně rozvláčným pojednáváním, jak jest obvyklé u některých spisovatelů theologických, kde hlavní místo zabírá, kdo kdy o tom co napsal, a vlastní jádro otázky ustupuje. Nemysliž ostatně nikdo, že takový „revujní" článek, poskytující skutečného „přehledu" v té které otázce, totiž v ní samé, ne tak v jejích dějinách, jakkoli na oko vypadá novinářsky povrchním, je snadněji napsati než pojednání na pohled veleučené, údaji z dějin a výpisky prošpikované! Předpokládáť znalost a ovládání i propracování látky, jakož i umění stručně pověděti i zprostředkovati výsledek. Nepravím pak nic nového, poukazuji-li na nedostatek takové práce v našem časopisectvu vůbec.

Proklouzlo v Hlídce arci také mnoho začátečnického. Chtěla novým pracovníkům poskytnouti místa, kde by se uplatnili, aby

nabyli chuti a odvahy k práci další, jíž by tyto prvé sliby splnili. Škoda, že nejednou slib zůstal slibem, ano že i tento někdy puštěn do světa již jen s tím úmyslem, na sebe upozorniti, a když dosaženo, po čem touha šla, další práce nechati. Nezazlívám nikomu, kdo i takto se lepšího místa domáhá. Jestiť to ještě nejušlechtilejší způsob karriérnictví čili „bažantství“, jak říkají, ba měl by v jistých případech býti stanoven podmínkou postupu. Ale ta záludnost pěkná není.

Zmiňuji se schválně o začátečnících nemoha potlačiti poznámky, že literarních pracovníků v kněžstvu nepřibývá, jak by bylo potřebí. Snad příští léta přinesou obrat — sice jest nebezpečí úpadku!

Ještě jiný druh článků v Hlídce nerád vídán: rozsáhlá pojednání dějepisná. I to jsem již častěji odůvodnil tím, že jsem takto pracným a cenným pojednáním chtěl pomoci na světlo boží, kam by se jinak jistě nebyla dostala. Vždyť to nebyly romány, u kterých člověk chce brzy věděti, jak to dopadlo! A kdyby pp. interpellanti ony práce bez předsudku byli četli, byli by se sami přesvědčili, že z nich není o nic méně cenný výtěžek, i apologetický!, nežli z pestré směsi různých zpráv, jimž dávali přednost, ba jež mi jednou doporučovány za výlučný obsah Hlídky!

Co do spolupracovníků netřeba zvlášť uváděti, že byli většinou kněží, a to což budiž důrazně k jejich chvále zaznamenáno! — z velké části kněži z duchovní správy venkovské, která vědecké práci bývá obyčejně velmi málo přízniva. Středoškolských katechetů přispělo velmi málo, ačkoli právě jejich zaměstnání by je k tomu mohlo vésti.

V dřívějších ročnících bylo mezi spolupracovníky více laiků než nyní. O příčinách této neúčasti laické intelligence smýšlením s námi za jedno jsoucí nebudu se šířiti; bezpochyby jich všech ani neznám. Zaznamenávám jen, co jest, a že nezanedbával jsem povinnosti, hledati spolupracovníků i v intelligenci laické, hlavně mezi professory. Daří se mi to čím dál méně, se škodou věci a v některých případech, tuším, i se škodou jich samých, že hřivny svoje zakopávají, nepomáhajíce nám v obtížném zajisté boji o zájmy, na jejichž vítězství i jim záleží. Jsouť arci mezi nimi také takoví, jež by násilnictví nynější „drahé svobody“ připravilo o existenci, kdyby pro katolický časopis pracovali, ale jsou také takoví, jimž by násilnická hrůzovláda svobody ublížiti nemohla.

Úbytkem tímto zúžen poněkud obsah Hlídky, ač ne příliš znatelně. Bylť od začátku převahou duchovědný, jakož přirozeno, a takovým zůstává. Vložky z věd zkrátka řečeno empirických by byly ovšem vítány, pokud by je odborníci uměli podati také neodborníkům. Ale když jich není, nutno se obejíti bez nich. Neníť ostatně Hlídka jedinou „revue“ českou, která „revujních“ a všestranných příspěvků postrádá.

Pořadí drobných příspěvků se časem ustálilo v Rozhledech a jelikož se docela zamlouvá, zůstane tak i dále.

Všem pp. **spolupracovníkům vzdávám při té příležitosti upřímné díky.** Odměnou jim budiž také vědomí, že přispívali věci dobré a časopisu ne špatnému! Kdo zná apologetické časopisectvo cizí a započte ohromný rozdíl duchových i hmotných možností v cizině a u nás, uzná zajisté, že bohatstvím látky se Hlídka smí bez ostychu ukázati vedle kteréhokoliv jiného podobného časopisu.

Ne že bych s ní byl docela spokojen — to daleko ne! Jmenovitě bych si přál, aby o nově se vynořujících otázkách náboženského, vědeckého i společenského života soustavněji i souměrněji bylo pojednáváno. Z naznačených příčin však a také vzhledem k rozsahu čísel, jehož pro drahotu zvětšiti naprosto nelze, nutno se zatím spokojiti s tím, čeho poskytnouti možno.

Nerád se dotýkám věcí administračních. Ale těm, již ani v té věci nejsou s námi spokojeni, uvádím jen příkladeček. Mám tu na stolku román z Prahy, který právě jako dosud Hlídka stojí 20 K. Má 230 stran, tolikých, že by necelé dvě daly jednu stranu Hlídky — tedy celkem asi 150 stran Hlídky, jejíž letoší ročník má stran 713! K tomu místo jedné obálky 12 neméně drahého barevného papíru, měsíční balení, poštovné atd. Račte si, prosím, vypočítati percentuelní rozdíl! Vím, že se naše odběratelstvo v příjmech většinou nerovná odběratelstvu románů, ale nechce-li, aby jeho „revue" jako jiné zanikla, nejenom jí neodepře skrovného příplatku, ale přičiní se též o její rozšíření.

Známo, že má daleko více čtenářů než odběratel. Ale když se obojí rozmnoží, tím lépe!

Nemilými okolnostmi, o kterých jsem se zmínil jindy (Hlídka 1916, 341), stalo se, že Hlídka proti očekávání těch, již na sjezdě 1895 vydávání její **odhlasovali, ale dále, jak už bývá, se o ni většinou nestarali,** byla málo rozšířena. V alumnátech a na vlivných místech brojil proti ní hlavně neb. T. Škrdle se svými lidmi. Proto nedorůstalo víc odběratelstva, když starší odumíralo. Byly to kousky, jež možno a nutno odpustiti, ne však zapomněti, mezi mnohými jinými, pokud mi známy, také na př. počínání stařečka P. Svobody (známého z hist. kroužku Vlasti) na podzimních exercitiích již 1895 v R., popuzeného oněmi štváči. Neměl jsem tehdy o tomto pozadí ani potuchy, sic bych všeho byl nechal hned v začátcích.

Nejnovější agitace „reformistů" proti Hlídce, která přece od začátku o rozumné opravy usilovala a právě proto také nerozumnými horlivci byla pronásledována, jí neuškodily, spíše několik nových příznivců v Čechách jí získaly. Pro zajímavost podotýkám, že, pokud vím, tři pánové si za podmínku odbírání jejího postavili, aby nepsala proti novým „reformám." Byl to básník K. z Čech, jenž jí ani před tím neodbíral, i když o jeho básních všímavě psala, pak katecheta reálky V. z Moravy a jeden farář taktéž z Moravy. Zajímavým totiž zdá se mi, jak úzkoprse takoví lidé na úkoly časopisu pohlížejí.

Redakčních závad zvenčí celkem nebývalo, leda až za p. hr. Huyna v Brně. Nemaje ponětí o práci vědecké o jejích pokrocích v katolické cizině a vemluviv se v úlohu velepřísného defensora fidei, posuzoval tisk se svého omezeného obzoru a všude čichal „modernismus.“ Reputace jeho v Římě nebyla valná — člen jedné římské kongregace pravil dokonce známému brněnskému diecesánu: Co pak to tropí ten váš biskup? vždyť prý kněze i pohlavkuje! a zprávy jeho o předchůdci (Bauerovi) nemile se dotkly Pia X, jenž B—ovi byl nakloněn. Snad proto, vedle osobní šlechtické pánovitosti, také ta horlivost, podněcovaná — místo aby byla krocena — zbytečně horlivými udavači, z nichžto zvláště jeden cizí mladý řeholník byl jmenován.

Hlídka na čas jeho stíhání ušla hlavně tím, že zprávy svoje vyjímala z cizozemských pramenů, proti nimž nebylo možno jinak nic namítati. Jednou proklouzl kterémusi pisateli o přísahách a osvědčeních protimodernistických Piem X nařízených výraz „formality“ (místo zamýšleného „formalie“). To jej dopálilo tak, že pořád se k tomu vracel, kdekoli se naskytla příležitost, zvláště před bohoslovci.

Přímého zakročení — kromě všelijakých schválností po straně — dopřál si při článku J. Olivy o účasti národů v obsahu Bible (Hlídka 1915. S. str. 401), jenž místy arciť by byl znaleckého protříbení potřeboval. Tehdy jsem byl rozhodnut Hlídku zastaviti. Ale vzhledem k tomu, jak okolí jeho na tento jeho „příspěvek,“ svěřený ke zpracování jednomu z přispívatelů Hlídky (prof. Dr. H.), pohlíželo, přijal jsem to i já jako „hloupost“ (tak totiž to nazýváno) a loyálně otiskl.

Tenkrát tedy, kdy p. hr. Huyn i o to usiloval, aby člověka osobně ve svěřeném zaměstnání učinil nemožným, tenkrát bylo zle redigovati časopis obranný. A tak, jak si on jej snad představoval — urážel se i tím, že k němu nechodím o rady a pokyny, t. j. rozkazy — byl by to divný představitel českokatolické intelligence býval. Snad nějaký periodický slabikář.

Trapno vzpomínati! Avšak, dedit Deus his quoque finem — i budiž Jemu dík za všechno!

Článek „Nový Hus“ od p. prof. Dra J. Sedláka nemohl býti ukončen, jelikož p. pis. nedodal rukopisu.

Na str. 504 ř. 11 shora před slovy: „bez vážných důvodů“ vypadla slova ostatně ze souvislosti zřejmá: „, a o chybách v církvi se vůbec nešíří“ (bez vážných důvodů).